

المکالم الکلیة والأصول

في أحاديث الرسول ﷺ

دانراوی: ماموستا شیخ مه‌نصور عه‌لی ناصف

ومرگی‌رانی: نوری فارس حه‌مه‌خان

محمود أحمد محمد

پنیدا چوته‌ومو سه‌رپه‌رشتی نه‌ چاپدانی کردووه

دارالمعرفة

بیروت-لبنان

منتدی اقرأ الثقافی

www.iqra.ahlamontada.com

منتدى اقرأ الثقافي

=====

www.iqra.ahlamontada.com

التَّاجُ الْجَامِعُ لِلْأَصُولِ

في أحاديث الرِّسُولِ ﷺ

دانراوی: ماموستا شیخ مه‌نصور عه‌لی ناصف

وه‌رگی‌رانی: نوری فارس حه‌مه‌خان

محمود أحمد محمد

پنیدا چوته‌وه‌و سه‌رپه‌رشتی له چاپدانی کردوه‌و

به‌رگی جواره‌م - چاپی جواره‌م

دارالمعرفة

بکیروت، لبنان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

التَّاجُ الْجَامِعُ لِلْأَصُولِ

- وه رگيراني: نوري فارس حمه خان
- پیداچونه وهو سه ربهرستی له چاپدانی: محمود أحمد محمد
- چاپ: چواره م
- سالی چاپ: ۲۰۰۸
- تایپ و دیزاین: که ژال حسین / کومپیوتهری شافیا
- تیراز: ۲۰۰۰ دانه
- ژماره ی سپاردن:
- هه له گری: لافه هوشار محمد علی - که جهزای م. نوری فارس
- له سه ر ئه رکی کتیبخانه ی ئارام له چاپ دراوه و مافی چاپکردنه وه ی
- پارنیزراوه بو کتیبخانه ی ناوبراو.
- ژماره سپاردنی (۲۳۹۶) ی سالی ۲۰۰۸ ی پیدراوه

ئەم پەراۋە پىرۋزە ئەسەرفەرمايىشتى دانەرەكەى پوختەى
جەدىشەكانى ئەم پەراۋە پىرۋزانەىيە :

(۱) صحيح البخارى

(۲) صحيح مسلم

(۳) سنن أبى داؤد

(۴) جامع الترمذى

(۵) المجتبى للنسائى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نامه‌ی گه‌وره‌یی قورئانی پیرۆز

(جوار باس و دوا و تاریکه)

(۷۶) باسی یه‌که‌م: گه‌وره‌یی قورئان و قورئان خوینه‌کان و مامۆستای

فیرکردنی قورئانی پیرۆز

کتاب فضائل القرآن. (وفیه أربعة أبواب وخاتمة)

الباب الأول: في فضائل القرآن وحامله ومعلمه

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّ لِقْرآنَ كَرِيمٍ فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ، تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ} (۵۶ / ۷۷-۸۰).

واته: خودای گه‌وره ده‌فهرموی: ئەم قورئانه قورئانیکی گه‌ئێ به‌ریزو پیرۆز و نازداره، وا له‌ناو نامه‌یه‌کی نوسراوی به‌ریزو قه‌در دایه که له‌حوومه‌حقوقه، ده‌ستی ناپاکانی پێ ناگا، چونکه خودای گه‌وره له جیگه‌یه‌کی وادا دایناوه که قه‌ده‌غه‌یه له ده‌سته‌لاتی پیسان، ته‌نیا فریشته‌کان ناگاداری ده‌که‌ن و ناگایان لێیه‌تی چونکه ئەوان پاک و نازدارو بیگهردن له ته‌لخی ده‌روونی، ده‌ی نابێ له ئەویشدا که‌سی ده‌ستی ئێ بدا ته‌نیا ئەو موسوڵمانانه نه‌بێ که پاک و دوورن له له‌شپیس و بێ ده‌سنوێژی، ئەم نامه پیرۆزه‌یه له‌و شوینه به‌قه‌دره‌وه له لایه‌نی په‌روه‌ردگاری جیهانه‌وه نیراوه‌ته خواره‌وه بۆ موچه‌مه‌د پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ).

وَقَالَ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَأَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُّبِينًا} (۱۷۴/۴-).

واته: ئەه‌ی نه‌وه‌ی ئاده‌م! ئەه‌ی ئاده‌میزادینه! وا زاتیکێ واهات بۆلای ئێوه، ئەوه‌نده ره‌فتار و کردار و گفتاری به‌رز و شیرین و بێ گه‌رده خۆی بۆ خۆی بووه به‌هه‌لگه‌ی روشن و نیشانه‌ی راست و دروست له‌سه‌ر راستی و پاک و ره‌به‌ری خۆی، زاتی ئاوابێ دیاره که له لایه‌نی په‌روه‌ردگاری ئێوه‌وه

دی، له‌گه‌ڵ ئەم به‌لگه‌ی رۆشنه‌دا که موحه‌مه‌دی کوپی عه‌بدوللایه، نامه‌یه‌کی پیرۆزمان ناردووه، که قورئانی نازداره، چرایه‌کی رووناکه بۆ خۆی.

وَقَالَ تَعَالَى: { وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا يَهْدِي بِهِ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِلَيْكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ - صدق الله العظيم - ٥٢/٤٢-٥٣ }.

واته: ئاوا به‌م شیوه‌یه که له پێشهوه باسمان کرد ئەم قورئانه‌مان به سرووش نارد بۆ تۆ، که گیانی دلی رۆشنه‌و مایه‌ی ژین و بوونه‌و زاخاوی می‌شک و ده‌روونه، چ بۆ خۆت چ بۆ یه‌کیکی تر، ئەمه‌ش له‌سه‌ر فه‌رمانی چاکه‌ خوا‌یی خۆم و به‌ مه‌رو حوسن و ره‌زای خۆم ئە‌ی موحه‌مه‌د تۆ له‌مه‌وبه‌ر نه‌تده‌زانی نامه‌ی خودایی و کتییی ئاسمانی چییه‌و چی نییه، هه‌روا نه‌تده‌زانی باوه‌ری راست و دروست و بێ گه‌رد به‌ خودا له‌سه‌ر شیوه‌یه‌کی شه‌رعی و راست ده‌بی چۆن بێ، تا ئێمه به‌ رێژه‌نه‌ی میه‌ره‌بانی خۆمان ئەم چراگه‌شه‌ی قورئانمان کرد به‌ نووری دلان و سو‌مای چاوان و هی‌زی هه‌ناوان، کێ ئاره‌زوو بکه‌ین له‌ به‌نده‌کانی خۆمان ده‌ستی قه‌دری ئی ده‌نی‌ن و به‌هۆی ئەم قورئانه‌وه رێگه‌ی راستی نیشان ده‌ه‌ین و شه‌ره‌زای شاریگه‌ی ئایینی راستی ئیسلامی ده‌که‌ین، که له‌مه‌رۆ به‌دواوه تاقه‌ رێگه‌ی راستی خودایه، دیاره که خودا خاوه‌نی هه‌موو شتی‌که، ئاسمانه‌کان و هه‌رچی‌یان تیا‌دایه‌و زه‌وی و ئەوه‌ی و له‌ زه‌ویدا هه‌موو هی خودایه، ئەوه‌ش بزانی که ئەم جیهانه‌ بێ حیکمه‌ت نییه‌و ئەم ژیا‌نه هه‌وانته‌ نییه‌ سه‌ره‌نجام ده‌چنه‌وه به‌رده‌ستی خودا خۆی و خوداش هی‌چی ئی وون نابێ.

٣٥٩- عَنْ عُثْمَانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالرَّمْذِيُّ^(١):

(١) تجريد بخارى به كوردی / ٤ ل - ٥٢٩ ذ: ١٧٢٢ = هفتج: ٥٠٢٧، ٥٠٢٨.

عوسمان (رهزای خودای ئی بن) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بن) ده‌فه‌رموئ: باشت‌ترین که‌ستان ئه‌و که‌سه‌یه که خوی فی‌ری قورئان ده‌بی و خه‌لکی ت‌ریش فی‌ری قورئان ده‌کا (ب/د/ت). واته: ئه‌م پی‌شه‌وا فه‌رمووده زانانه ئه‌م فه‌رمووده (حه‌دیث)ه‌یان گ‌ی‌راوه‌ته‌وه، بوخاری له کت‌ی‌بی سه‌حیحی بوخاریداو ئه‌بو داوود له سونه‌تی ئه‌بو داوودو ت‌یرمی‌زی له جامیعو ت‌یرمی‌زیدا، (رهزای خودایان ئی بن).

۳۵۹۱- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْمَاهِرُ بِالْقُرْآنِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَّةِ وَالَّذِي يَقْرَأُ وَهُوَ يَشْتَدُّ عَلَيْهِ لُهُ أَجْرَانِ. رَوَاهُ الْآرَبَةُ^(۲).

له عایشه‌وه (خۆشنوودی خودای ئی بن) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بن) ده‌فه‌رموئ: ئه‌و قورئانخوینه‌ی که به ره‌وانی قورئانی له به‌ره‌و ره‌فتاری پی ده‌کا ئه‌وه له پایه‌ی ئه‌و فریشته به‌ریزه خ‌یر خوا‌یانه دایه که له جیهانی بالاداو له عاله‌می مه‌له‌کووتدا سه‌ره‌پرشتی قورئان ده‌که‌ن و خودا له‌م دوو نایه‌ته‌دا باسی کردوون که ده‌فه‌رموئ:

{بِأَيِّ سَفَرَةٍ. كِرَامِ بَرَرَةٍ - ۱۵/۸۰ - ۱۶}.

واته: ئه‌م قورئانه له جیهانی بالادا وا به ده‌ستی چه‌ن فریشته‌یه‌کی به‌ریزی خ‌یرۆمه‌ندی فه‌رمانبه‌ری خوداوه. ئه‌و که‌سه‌شی که خه‌ریکه ده‌یخوینئ و به‌گران بو‌ی له‌به‌ر ده‌کرئ له‌باتی پاداشی دوو پاداشی بو‌ه‌یه (ش/د/ت= شه‌یخان و ئه‌بو داوودو ت‌یرمی‌زی، شه‌یخان: واته: شیخی بوخاری و شیخی موس‌لیم. خۆشنوودی خودایان ئی بن).

۳۵۹۲- عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ الْأُتْرُجَةِ رِيحُهَا طِبُّ وَطَعْمُهَا طِبُّ وَمَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ

^(۲) بخاری. التفسیر (تج‌رید / ۴ / ۵۱۱ رقم: ۱۱۳ / ۴۹۳ فتح). مسلم. فضائل القرآن وما یقلق به

صلاة المسافرین: ۱۸۵۹. أبو داود. أدب: ۴۸۳۰. نسائی. إیمان: ۵۰۵۳.

الْقُرْآنَ مَثَلُ الثَّمَرَةِ لَا رِيحَ لَهَا وَطَعْمُهَا حُلْوٌ وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ الرِّيحَانَةِ رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الْحَنْظَلَةِ لَيْسَ لَهَا رِيحٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ^(٣):

ئەبو موسسا (رهزای خودایان ئی بن) له پیغه مبه رهوه (دروودی خودای له سه رب) دهفه رموی: وینهی ئەو موسولمانه ی که قورئان ده خوینی و له هه مان کاتا کاری پیده کا وهک لیمو وایه هه م بوئی خوشه و هه م تامی خوشه، وینهی ئەو موسولمانه ی که قورئان زور نه خوینی، به لام کاری پی بکا، وهک خورما وایه هه رچه ند بوئی نییه به لام تامی خوشه، وینهی پیاوی دوو رووی قورئان خوین وهک ریحانه وایه هه رچه ند بوئی خوشه به لام تامی تاله! وینهی دوو رووی قورئان نه خوینیش وهک گوو ژالک وایه، بوئی خوشی نییه و تامیشی تال و ناخوشه (ش/د/ت/ن= بوخاری و موسلیم و ئەبو داوود و تیرمیزی و نه سائی).

٣٥٩٣- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَكُنْ فِي الصُّفَّةِ فَقَالَ: أَيُّكُمْ يُحِبُّ أَنْ يَغْدُوَ كُلَّ يَوْمٍ إِلَى بُطْحَانَ أَوْ الْعَقِيقِ فَيَأْتِي مِنْهُ بِنَاقَتَيْنِ كَوَماوَيْنِ فِي غَيْرِ إِيْمٍ وَلَا قَطْعِ رَحِمٍ؟ فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ كُلُّنَا نُحِبُّ ذَلِكَ، قَالَ: فَلَا يَغْدُو أَحَدُكُمْ كُلَّ يَوْمٍ إِلَى الْمَسْجِدِ فَيَتَعَلَّمَ آيَتَيْنِ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ خَيْرٌ لَهُ مِنْ نَاقَتَيْنِ، وَثَلَاثُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ ثَلَاثٍ وَأَرْبَعُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَرْبَعٍ، وَمِنْ أَعْدَادِهِنَّ مِنَ الْإِبِلِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ^(٤):

➔ (ب- ١ز- ٧٨ رقم: ٥٠١/١) گێڕانهوهی ئیره ئاوايه:

عوقبهی کوپی عامیر (خودای ئی رازی بن) گوئی: له صوففه بووین (که سه کوئی بوو له بن ساباتیکا، له مزگه وته که ی مه دینه دا بوو، میوانخانه ی هه ژاران بوو) پیغه مبه ر (دروودی خودای له سه رب) هات بو ناومان، فه رموی: کامتان

^(٣) تجرید بخاری / ٤ / ٥٤٧ رقم: ١٧٤١ = ٥٠٥٩ ، ٥٠٢٠ ، ٥٤٢٧ ، ٧٥٦٠ فتح الباری. مسلم. صلاة

المسافرين: ١٨٥٧. أبو داود. أدب: ٤٨٣٠. ترمذی. أمثال: ٢٨٦٥. نسائی. إيمان: ٥٠٥٣.

^(٤) مسلم. صلاة المسافرين: ١٨٦٩ ، ١٨٧٠. راجع رقم: ٥٠١/١ مجلد أول تسلسل/ ٧٨.

حەز دەكەن كە ھەموو روژى بچن بۆ شىوى بوطحان، يا بېرۆن بۆ شىوى
عەقيق، ۋە لەوى دوو ووشترى مېنگەى دووگ قەوى بېننەۋە بۆ خوتان، بەبى
ئەۋەى كە بەھۆى ئەۋەۋە تووشى تاوانى بېن لەلاى خودا، يا تووشى
دېرەنجاندنى كە سوکارتان بېن؟ گوتمان: قوربان! ئەى پېغەمبەرى خودا!
ھەموومان حەز دەكەين، فەرمووى: دەسا ھەرىكەى لە ئىۋە، ھەر روژى بچىت
بۆ مزگەوت، لەوى دوو ئايەت لە قورئان فىر بېى، كە نامەى خوداى تەۋاناو
مەزن و شكۆمەندە، ئەۋە لە دوو ووشتر باشتەر بۆى، ۋە سى ئايەت لە سى
ووشتر باشتەر بۆى، ھەروا چوار ئايەت لە چوار ووشتر باشتەر بۆى، ئىتر
ھەروا بژمىرە زياترى لە زياترى باشتەر! (م/د).

۳۵۹۴- => «ب- ۱- ۱۴- ۷۹- رقم: ۱۰۰/۲»^(۵).

۳۵۹۵- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يُقَالُ
لِصَاحِبِ الْقُرْآنِ اقْرَأْ وَارْتَقِ وَرَتِّلْ كَمَا كُنْتَ تُرْتِّلُ فِي الدُّنْيَا فَإِنَّ مَنْزِلَكَ عِنْدَ آخِرِ آيَةٍ
تَقْرؤها. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ^(۶).

عەبدوللاى كوپى عەمر (خودايان ئى رازى بن) لە پېغەمبەرەۋە (درودى خوداى لەسر
بن) دەفەرموئى: لە بەھەشتا بە قورئانخوئىن دەلئىن: قورئانت چەندە لەبەرە
بىخوئىنە ۋە بە پاىەكانى بەھەشتا سەرکەۋە، ۋە چۆن لە جىهاندا قورئانت بە
تەرتىل دەخوئىند لىرەش ھەرۋەھا بە ئارامى و مۆلەت و لەسەرخو بىخوئىنە تا
بەھەشتىيەكان گوئى ئى بگرن چونكە پاىەى تۆ لەو شوئىنە داىە، كە دوا
ئايەت دەخوئىنى! (د/ت:ص. واتە: ئەبو داۋود و تىرمىذى ئەم فەرموودەىيان
گىراۋەتەۋە، تىرمىذى بە صەحىحى دانائە).

۳۵۹۶- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَجِيءُ الْقُرْآنُ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُ يَا رَبِّ حَلِّهِ فَيُلْبَسُ تَاجَ الْكَرَامَةِ ثُمَّ يَقُولُ يَا رَبِّ زِدْهُ فَيُلْبَسُ حُلَّةَ

^(۵) تقدم فى المجلد الأول. تسلسل/ ۱۴ برقم: ۱۰۰/۲.

^(۶) صحيح عند الترمذى.

الْكَرَامَةُ ثُمَّ يَقُولُ يَا رَبِّ اَرْضَ عَنْهُ فَيَرْضَى عَنْهُ فَيُقَالُ لَهُ اقْرَأْ وَارْقُ وَتَزَادُ بِكُلِّ آيَةٍ حَسَنَةً. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدٍ صَحِيحٍ^(٧):

ئەبو ھورەیرە (رەزاو خوشنوویدی خودای گەورەیی لەسەر بێ) دەگێڕێتەو ھە لە پیغەمبەر ھو ھە (دروودی خودای لەسەر بێ) دەفەر مووی: لە روژی قیامەتدا قورئان دی لەگەڵ قورئانخوینا بو لا ی خودا، دەفەر مووی: ئە ی پەر وەردگارم! بیرازینەو ھە و خشی لەبەرکەو خەلاتی بکە ئیتر تاجی سەر بەرزی لەسەر دەکری، دیسان قورئان دەفەر مووی: ئە ی پەر وەردگارم! زیاتری بەری، ئەو جا قاتی سەر بەرزی لەبەر دەکری، ئینجا قورئان دەفەر مووی: ئە ی پەر وەردگارم لیی خوش نوود بە، جا خودا لیی خوش نوود دەبی، وە پیی دەفەر مون: قورئان بخوینەو بە پایەکانی بە ھەشتا سەرکەو ھە، لەباتی ھەموو ئایەتیکیش (سەر ھەرای ئەو ھە کە پایەو مەقامت لەلای دوائیەتە کە دەیخوینی) خەلاتی وەر دەگری! (ت-س/ص = تیرمیذی بە سەنەدیکێ صەحیح ئەم فەر موودەیی گێڕاوەتەو ھە).

۳۵۹۷- ولأبي داود: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَعَمِلَ بِمَا فِيهِ أَلْسَ وَالِدَاهُ تَاجًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ضَوْؤُهُ أَحْسَنُ مِنْ ضَوْءِ الشَّمْسِ فِي بُيُوتِ الدُّنْيَا لَوْ كَانَتْ فِيكُمْ فَمَا ظَنُّكُمْ بِالَّذِي عَمِلَ بِهِذَا^(٨):

ھە زەرەت (دروودی خودای لەسەر بێ) دەفەر مووی: ھەر کەسێ قورئان بخوینی و رەفتاری پی بکا لە روژی قیامەتدا باوک و دایکی تاجیکێ وایان لەسەر دەکری، شەوقەکی لە شەوقی ئەو خۆرە جواترە کە لە جیھاندا لەناو مائەکانتان دەدات، دە ی کەوابی دەشی ئەو ھە کە بیخوینی و کاری پی بکا پلەو پایە ی خوی چۆن بی و چی بی! (د).

۳۵۹۸- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ الَّذِي لَيْسَ فِي جَوْفِهِ شَيْءٌ مِنَ الْقُرْآنِ كَالْبَيْتِ الْخَرِبِ^(٩):

(٧) سندە صحیح.

(٨) سکت عن درجته الشارح.

تیبینو عہباس (رمزای خودایان بی) له حہزرتہوہ (درویدی خودای لہسہر بی) دہفہرموی: ہر دلی کہ قورئانی تیا نہبی و خالی بی له یادو زیگری خودا، وہک کہلاوہ کوں وایہ! (ت-س/ص).

۳۵۹۹- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا لَا أَقُولُ الْم حَرْفٌ وَلَكِنْ أَلِفٌ حَرْفٌ وَلَا م حَرْفٌ وَمِيمٌ حَرْفٌ^(۹):

عبدالوللا (خوشنودی خودای بی) له حہزرتہوہ (درویدی خودای لہسہر بی) دہفہرموی: خودای گہورہ دہفہرموی: ہر کہسی پیتی له قورئان بخوینی بہو پیتہ چاکہیہ کی بوہیہ چہن ووشہ بخوینی یا چہن ثایہت و سوپرہت بخوینی، له باتی گشت پیتی له پیتہکانی یہک چاکہی بوہیہ، پاداشی چاکہش یہک بہ دہیہ، بگرہ زیاتریش، وہک خوا دہفہرموی: {مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا - ۱۶۰/۶}.

واتہ: ہر کہسی چاکہی بکا، دہ قاتی ئوہ یا بہ بی شومار پاداشی باشی ہیہ. دہی من نالیم (الم) یہک پیتہ، بہلکوو ئوہ سی پیتہ، چونکہ ئلیف پیتیہ، وہ لام پیتیہ، وہ میم پیتیہ، بہم پیہ ہر کہسی تہنیا ووشہی (الم) بخوینی سی چاکہی بوہنوسری (ت-س/ص).

۳۶۰۰- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى مَنْ شَغَلَهُ الْقُرْآنُ وَذَكَرَنِي عَنْ مَسْأَلَتِي أُعْطِيَ أَفْضَلَ مَا أُعْطِيَ السَّائِلِينَ وَفَضْلُ كَلَامِ اللَّهِ عَلَى سَائِرِ الْكَلَامِ كَفَضْلِ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ^(۱۰):

ئہو سہعید (خوشنودی خودای بی) له حہزرتہوہ (درویدی خودای لہسہر بی) دہفہرموی: خودای گہورہ دہفہرموی: ہر کہسی خہریکی قورئان و یادی

^(۹) رواہ الترمذی بسند صحیح (شرحہ).

^(۱۰) رواہ الترمذی بسند صحیح (شرحہ).

^(۱۱) رواہ الترمذی بسند حسن (شرحہ).

خوابی و له‌به‌ر ئه‌وه نه‌یه‌په‌رژئی داوای شت له من بکا، ئه‌وه نا ئومیدی ناکه‌م به‌لکوو باشت‌ترین شت که ده‌یده‌م به داواکاران و ئومیده‌واران ده‌شی ده‌م به‌ویش! وه فه‌زل و گه‌وره‌یی قورئان (که که‌لام و فه‌رمایشتی خودای گه‌وره‌یه) له چاو ووتار و قسه‌ی تری درووسکراوان (مه‌خلوقات) دا وه‌ک فه‌زل و گه‌وره‌یی خودا خۆی وایه له چاو درووسکراوانی خۆیدا (ت-س/ح. واته: تیرمیذی به سه‌نه‌دیکی هه‌سه‌ن، واته: به رسته‌یه‌کی جوان، ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ی گێراوه‌ته‌وه).

۳۶۰۱- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَاسْتَظْهَرَهُ فَأَحْلَ حَلَالَهُ وَحَرَّمَ حَرَامَهُ أَذْخَلَهُ اللَّهُ فِي الْجَنَّةِ وَشَفَعَهُ فِي عَشْرَةِ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ كُلُّهُمْ وَجَبَتْ لَهُ النَّارُ^(۱۲):

عه‌لی (خۆشنودی خودای ئی‌بنی) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) ده‌فه‌رموی: هه‌ر که‌سی قورئان بخوینێ و له‌به‌ری بکا و هه‌لآلی به‌ هه‌لآل بزانی و هه‌رامی به‌ هه‌رام بزانی، خودا به‌وه ده‌یباته‌ به‌هه‌شت وه‌ تکا (شه‌فاعه‌ت) یشی گێرا ده‌کا بۆ ده‌که‌س له‌ که‌سوکاری خۆی، که هه‌ر ده‌یان ئاگریان بۆ بپیاردرایی (ت-س/غ. واته: تیرمیذی ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ی به‌ سه‌نه‌دیکی غه‌ریب گێراوه‌ته‌وه).

۳۶۰۲- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا أَذِنَ اللَّهُ لِعَبْدٍ فِي شَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ رَكَعَتَيْنِ يُصَلِّيهِمَا وَإِنَّ الْبِرَّ لَيَدْرُ عَلَى رَأْسِ الْعَبْدِ مَا دَامَ فِي صَلَاتِهِ وَمَا تَقَرَّبَ الْعِبَادُ إِلَى اللَّهِ بِمِثْلِ مَا خَرَجَ مِنْهُ بَعْنِي الْقُرْآنَ^(۱۳):

» «ب- ۱ز- ۴۳ل- ۱۸۸ف- ۱۵مجلد اول تسلسل/ ۴۳ رقم: ۱۵ / ۳۳۶».

ئهبو ئومامه (خودای ئی‌رازی بێ) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) ده‌فه‌رموی: خودا هیچی وه‌ک ئه‌وه پێی خۆش نیه، که به‌نده‌ دوو رکات نویژ

^(۱۲) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

^(۱۳) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

بۆ خوا بکا ئەمه له لایین، له لایه‌کی تریشه‌وه به‌نده هه‌تا له ناو نوێژا بێ خێرو چاکه داده‌باری به سه‌ریا به‌نده‌کانی خودایش به هیهچ شتی وه‌ک ئەوه له خودا نزیک نابنه‌وه وه‌ک به‌و شته‌ی که له‌لای خودا خۆیه‌وه هاتوو واته: به قورئان (ت-س/غ).

۳۶۰۳- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيْ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ؟ قَالَ: الْحَالُ الْمُرْتَحِلُ. «. قَالَ وَمَا الْحَالُ الْمُرْتَحِلُ؟ قَالَ: الَّذِي يَضْرِبُ مِنْ أَوَّلِ الْقُرْآنِ إِلَى آخِرِهِ كُلِّمَا حَلَّ ارْتَحَلَ»^(۴).

ئیبینو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بێ) گوئی: پیاوێ گوئی: ئەه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! کام کرده‌وه‌یه زۆر خۆشه‌ویسته له‌لای خودا! فه‌رمووی: ئەو که‌سه‌ی که ته‌واوی ده‌کاو تی هه‌ل ده‌چیته‌وه! عه‌ززی کرد: قوربان! ئەوه‌ کێیه؟ فه‌رمووی: ئەو که‌سه‌یه که له سه‌ره‌تای قورئانه‌وه ریزی ئی ده‌گری و ده‌یهینێ تا خه‌تمی ده‌کا، گشت جاری که خه‌تمه‌یی ته‌واو ده‌کا سه‌ر له‌ نوێ له سه‌ره‌تاوه ده‌ست پێ ده‌کاته‌وه! (ت-س/غ).

۳۶۰۴- عَنْ الْحَارِثِ الْأَعْوَرِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: مَرَرْتُ فِي الْمَسْجِدِ فَإِذَا النَّاسُ يَخُوضُونَ فِي الْأَحَادِيثِ فَدَخَلْتُ عَلَى عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) فَقُلْتُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَلَا تَرَى أَنَّ النَّاسَ قَدْ خَاضُوا فِي الْأَحَادِيثِ، قَالَ: وَقَدْ فَعَلُواهَا؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: أَمَا إِنِّي قَدْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: أَلَا إِنَّهَا سَتَكُونُ فِتْنَةً، فَقُلْتُ: مَا الْمَخْرَجُ مِنْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: كِتَابُ اللَّهِ فِيهِ نَبَأٌ مَا كَانَ قَبْلَكُمْ وَخَبَرٌ مَا بَعْدَكُمْ وَحُكْمٌ مَا بَيْنَكُمْ، هُوَ الْفَصْلُ لَيْسَ بِالْهَزَلِ مَنْ تَرَكَهُ مِنْ جَبَّارٍ فَصَمَهُ اللَّهُ وَمَنْ ابْتَغَى الْهُدَى فِي غَيْرِهِ أَضَلَّهُ اللَّهُ وَهُوَ حَبْلُ اللَّهِ الْمَتِينُ وَهُوَ الذِّكْرُ الْحَكِيمُ وَهُوَ الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ هُوَ الَّذِي لَا تَزِيغُ بِهِ الْأَهْوَاءُ وَلَا تَلْتَبِسُ بِهِ الْأَلْسِنَةُ وَلَا يَشْبَعُ مِنْهُ الْعُلَمَاءُ وَلَا يَخْلُقُ عَلَى كَثْرَةِ الرَّدِّ، وَلَا تَنْقُضِي عَجَائِبُهُ هُوَ الَّذِي لَمْ تَنْتِهِ الْجِنَّ إِذْ سَمِعْتَهُ حَتَّى قَالُوا: (إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا).

(۴) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ) مَنْ قَالَ بِهِ صَدَقَ وَمَنْ عَمِلَ بِهِ أَجَرَ وَمَنْ حَكَمَ بِهِ عَدَلَ، وَمَنْ دَعَا إِلَيْهِ هُدًى إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ. خُذْهَا إِلَيْكَ يَا أَعْرُزُ. رَوَى هَذِهِ السَّبْعَةُ التِّرْمِذِيُّ^(۱۵):

حاریشی ئەعوهر (خودای ئی رازی بن) گوتی: چووم بۆ مزگەوت، روانیم وا خەلکەکه ووروژاونه‌ته باسو خواس و قسه‌و باس، منیش چووم بۆ لای عەلی (خودای ئی رازی بن) عەرزەم کرد: ئەهی فەرمانرە‌وای موسولمانان! تەماشای ئەو خەلکە ناکە‌ی چۆن سەریان کردۆتە قسه‌و باس و حیکایە‌تخوانی! گوتی: ئەمە‌شیان کرد؟ گوتم: ئە‌دی، گوتی: ئە‌دی سا من بۆ خۆم لە پیغه‌مبەر خۆیم ژنە‌وت دەیفەرموو: هۆشیارب‌ن! پشیوویی و فەرته‌نه بە‌ریا دە‌بی عەرزیم کرد: ئە‌هی پیغه‌مبە‌ری خودا! جا چار چییە؟ چۆن سەر دەرکە‌ین لێ‌ی؟ فەرمووی: نامە‌ی خودا که قورئانی پیرۆزە باسو خواسی پیش خۆتان و دە‌نگوباسی پاش خۆتان‌ی تیا‌یه، هە‌روا ب‌ریار و حوکمی ناو خۆتان‌ی تیا‌یه، خاس و خراپ لە یە‌ک جیا دە‌کاتە‌وه، بە راستی فەرما‌یشته نە‌وه‌ک گالته‌و هە‌وانته، جا ئە‌وه‌ی (لە‌بەر زۆرداری‌ی و مل ه‌و‌ری خۆ‌ی) رە‌فتاری پێ‌ نە‌کاو پش‌تی تێ‌ بکا خودا پش‌تی دە‌شکێ‌نێ، وە ئە‌وه‌ی منە‌یی هیدایە‌ت و رینموونی لە ش‌تیکی تردا بکا خودا سە‌ری ئێ‌ دە‌شیوێ‌نێ، سە‌ره‌پای ئە‌مە‌ش ئە‌وه که هە‌م که‌مە‌ندی قایمی بته‌وی خودایە‌و هە‌م یادگاری سە‌ره‌رزی و گە‌وه‌ری شە‌و چرایە‌و هە‌م شاپ‌ری راستی خودایە‌، هەر ئە‌وه که د‌ل و دە‌روون و ئارە‌زووە‌کان بە‌هۆ‌ی تیشکی ئە‌وه وە لە هە‌ق لانا‌دە‌ن و لە خ‌شته ناب‌رێ‌ن، وە زمان نای‌پ‌رسکێ‌نێ و لێ‌ی ناشیو‌ی و لە‌سەر دە‌م و زمان سووک و خۆش و رە‌وانە، وە زانا‌کان هەرگیز لێ‌ی تێ‌ر ناب‌ن، وە‌هە‌تا زیات‌ر دە‌وری بکە‌یتە‌وه و هە‌تا پ‌تر دووبارە‌ی بکە‌یتە‌وه تاسو و‌قت‌ر دە‌بی، هە‌میشە تازە‌و نوییە‌و تاسو و‌قه‌و کۆ‌ن ناب‌ی و ناب‌یز‌ری، وە هە‌تا هە‌تایە ش‌ته سە‌یرو عە‌نتیکە‌کانی لە بن نایە‌ن، بە‌رده‌وام رۆژ بە رۆژ زان‌ستی نو‌ی و ش‌تی سە‌یری نو‌یی ئێ‌ دەر‌دە‌کە‌وئ، ئە‌وه ئە‌و‌بوو که جنۆکە‌کان لە‌گە‌ڵ بە‌ر گوییان کە‌وت گورج کاریکی سە‌یری

^(۱۵) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

تیکردن و بئی په‌روا گوتیان (وه‌کوو خوا له قورئانا باسی ده‌کاو قسه‌که‌یان ده‌گیریتته‌وه‌و ده‌فه‌رموی):

{إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا، يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ - ۷۲ / ۱-۲}.

واته: ئیمه قورئانی‌کمان بیستووه، که قورئانیکی وایه که ئاده‌میزادو په‌ری به شیوه‌یه‌کی شیاو بانگ ده‌کا بو سهر ریگه‌ی راستو دروست. ههر که‌سێ قسه به پیی قورئان بکا قسه‌ی راست ده‌رده‌چێ، وه ههر که‌سێ ره‌فتاری پی بکا پاداشی باش وه‌رده‌گرێ، وه ههر که‌سێ بریارو حوکم و کاری به پیی ئه‌و بئی عادل و دادپه‌روه‌ر خو‌یه‌تی، وه ههر که‌سێ خه‌لک بانگ بکا بو په‌یره‌وی قورئان و ره‌فت کردن پیی ئه‌وه به راستی ملی ریی راستی گرتووه و خودا شاره‌زای شه‌قامه‌ریی راست و دروستی ده‌کا جا ئه‌ی حاریشی ئه‌وه‌ر! ئه‌م په‌ندو قسه جوان و نه‌سته‌قانه له گوی بگره (ت-س/غ).

۳۶۰۵- عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَرَأَ طهَ وَيَسَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِأَلْفِ عَامٍ، فَلَمَّا سَمِعَتْ الْمَلَائِكَةُ الْقُرْآنَ قَالَتْ: طُوبَى لَأُمَّةٍ يَنْزِلُ هَذَا عَلَيْهَا، وَطُوبَى لَأَجْوَابٍ تَحْمِلُ هَذَا، وَطُوبَى لَأَلْسِنَةٍ تَتَكَلَّمُ بِهَذَا. رَوَاهُ الْبُغْوِيُّ فِي الْمَصَابِيحِ^(۱۶):

پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رموی: خودای گه‌وره (به هه‌زار سال به‌ر له دروست کردن ئاسمانه‌کان و زه‌وی) سووره‌تی (طه) و سووره‌تی (یس) ده‌خوینێ، کاتێ فریشته‌کان قورئان ده‌بیستن ده‌لێن: طوبوا (ناوی دره‌ختیکه له به‌هه‌شتا) بو ئه‌و گه‌له به‌خته‌وه‌ره‌ی که ئه‌م قورئانه به پیت و فه‌ره‌ی بو ده‌چێ، وه دره‌ختی طوبوا بو ئه‌و سینگه‌ی ئه‌م قورئانه‌ی تیا‌یه، وه طوبوا و خێرو خوشی بو ئه‌و زمانه شیرینه‌ی که ئه‌مه ده‌خوینێ (به‌غه‌وی).

۳۶۰۶- ورد في الشُّرَح: وَحُكِيَ عَنِ الْإِمَامِ أَحْمَدَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ رَأَى رَبَّهُ فِي الْمَنَامِ عِدَّةَ مَرَّاتٍ فَقَالَ: وَاللَّهِ إِنْ رَأَيْتَهُ مَرَّةً أُخْرَى لَأَسْأَلَنَّهُ أَيُّ شَيْءٍ يُقَرِّبُ الْعَبْدَ إِلَى

^(۱۶) سكت عن درجته الشارح.

رَبِّهِ. فرأى رَبَّهُ جَلَّ شَأْنُهُ فَقَالَ: يَا رَبَّ بَأَيِّ شَيْءٍ يَتَقَرَّبُ الْعَبْدُ إِلَيْكَ؟ قَالَ: بِتَلَاوَةِ كَلَامِي يَا أَحْمَدُ. قَالَ: فَفَهْمُ الْمَعْنَى أَمْ لَمْ يَفْهَمْ يَا رَبَّ؟ قَالَ: فَفَهْمُ الْمَعْنَى أَوْ لَمْ يَفْهَمْ^(۱۷):

دانەر (خودای ئی رازی بئ) له شه‌رحه‌که‌یدا ده‌لئ: هه‌قایه‌تئ له ئیمامی ئه‌حمه‌ده‌وه (خودای ئی رازی بئ) ده‌گیڕنه‌وه که‌گه‌ئ جار له خه‌ودا به‌ خزمه‌ت خودا ده‌گا، جارئ ده‌لئ: به‌ خودا ئه‌گه‌ر ئه‌م جاره‌ بیهینم عه‌رزئ ده‌که‌م که‌چی شتئ زۆر باش به‌نده‌ له‌ خودای خۆئ نزیک ده‌کاته‌وه، کاتئ په‌روه‌ردگاری به‌ خه‌و ده‌بینئ په‌رسیاره‌که‌ی ئی ده‌کا، ده‌فه‌رموئ: ئه‌ی ئه‌حمه‌د! به‌ خویندن و ده‌ورکردنه‌وه‌ی قورئان که‌ فه‌رمایشت و که‌لامی خۆمه‌، ده‌لئ: خودایه‌! تیی بگاوتی ئه‌گا؟ ده‌فه‌رموئ: به‌ئئ له‌ مه‌عنای تئ بگاوتئ نه‌گا. که‌واته‌:

بِإِنَّا نَعْلَمُ نَهْوَ هُوَ رَهْشْ خَوْبِنَه

شیه‌یی نا‌په‌ختئ نا‌و خه‌و و خه‌وینه‌!

وه‌لئ به‌ زه‌وویئ ده‌رده‌چئ له‌ کل

ده‌بئ به‌ گه‌لئ زاده‌ئ دا‌کئ کل!

که‌ورده‌! به‌ راستئ نه‌شقی قورئانی

قورئان ده‌خه‌وئئ و مه‌ناس نا‌زانئ!

(۷۷) هه‌ره‌شه‌کردن له‌ فه‌رمه‌شکردنی قورئان: (التحذیر من نسیان القرآن)

۳۶۰۷- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّمَا مَثَلُ صَاحِبِ الْقُرْآنِ كَمَثَلِ صَاحِبِ الْإِبِلِ الْمُعْقَلَةِ إِنْ عَاهَدَ عَلَيْهَا أَمْسَكَهَا وَإِنْ أَطْلَقَهَا ذَهَبَتْ^(۱):

ئیه‌بنو عومه‌ر (خودایان ئی رازی بئ) له‌ پیغه‌مه‌به‌ره‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) ده‌فه‌رموئ: قورئان خه‌وئ وه‌ک خاوه‌ن ووشتری مه‌ر په‌ندکرا وایه، چۆن ئه‌و

(۱۷) اثر ورؤیا یتانئس به‌

(۱) بخاری. فضائل القرآن، ۵۰۳۱ = ۱۷۳۴ تجرید، ۴ / ۵۴۰. مسلم. صلاة المسافرين، ۱۸۳۶.

ئه‌گهر سه‌ره‌پرشتی و وشتره‌کانی بکا ئه‌وه له دهستی ناچن و به دهستی‌وه ده‌می‌نن، ئه‌میش هه‌روه‌ها ئه‌گهر ده‌وری قورئانه‌که‌ی بکاته‌وه له بیری ناچیته‌وه (ش).

۳۶۰۸- عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: تَعَاهَدُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ يَكْفِيكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَوْ أَشَدُّ تَفْصِيلاً مِنَ الْإِبِلِ فِي عُقْلِهَا. رواهما الشيخان^(۲):

ئه‌بو موسا (خودای ئی رازی بن) گو‌تی: پی‌غه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بن) فه‌رمو‌ی: سه‌ره‌وکاری قورئان بکه‌ن و هه‌میشه ده‌وری بکه‌نه‌وه، ده‌سا به‌وکه‌سه که گیانی منی به ده‌سه قورئان زووتر له بیرده‌چیته‌وه کاتی ده‌وری نه‌کریته‌وه، هه‌تا وشتر کاتی له په‌ت به‌ر ده‌بی و به‌له‌سه ده‌بی!! (ش).

۳۶۰۹- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: بِئْسَمَا لِأَحَدِكُمْ أَوْ بِئْسَمَا لِأَحَدِهِمْ أَنْ يَقُولَ نَسِيتُ آيَةَ كَيْتَ وَكَيْتَ بَلْ هُوَ نَسِيَ اسْتَذَكَّرُوا الْقُرْآنَ فَلَهُوَ أَشَدُّ تَفْصِيلاً مِنْ صُدُورِ الرِّجَالِ مِنَ النَّعَمِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۳):

عه‌بدو‌للأ (خودای ئی رازی بن) له هه‌زه‌ته‌وه (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بن) ده‌فه‌رمو‌ی: چه‌نده خراپ و ناشیرینه بو‌ئاده‌میزاد که بلی من ئایه‌تیکی واوام له بیرچۆته‌وه به‌لکوو ئه‌وه چاره‌نووسی خودایی له بیری بردۆته‌وه که‌وابوو بابلئ: فیه‌ساره ئایه‌تم له بیر براوه‌ته‌وه! ده‌ی هه‌میشه ده‌وری قورئان بکه‌نه‌وه و بیکه‌ن به پیشه‌ی هه‌میشه‌یی‌تان ئه‌گینا وه‌ک چۆن وشتر و مال‌ات که له په‌ت به‌ربوو ئه‌گهر چاوی‌ری نه‌کرئ به‌له‌سه ده‌بی قورئانیش ئاوا (بگه‌ر خیرات‌ریش) له سینگی پیاو ئاناشنا ده‌بی ئه‌گهر سه‌روم‌ر ده‌وری نه‌کریته‌وه (ش/ت).

(۲) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۳۲ = تجرید / ۴ / ۵۴۱ ذ: ۱۷۳۶. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۴۱.

(۳) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۳۲، ۵۰۳۹ مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۳۸. ترمذی. قراءات: ۲۹۴۲.

۳۶۱۰- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَتْ: سَمِعَ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَجُلًا يَقْرَأُ بِاللَّيْلِ فَقَالَ: يَرْحَمُهُ اللَّهُ قَدْ أَذْكَرَنِي آيَةٌ كَذَا وَكَذَا كُنْتُ أُلْسِيْتُهَا مِنْ سُورَةِ كَذَا وَكَذَا. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(۴):

عائیشه (خودای ئی رازی بئ) گوئی: شه‌وی پیاوی له‌ مزگه‌وت قورئانی ده‌خویند، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سەر بئ) گوئی لی‌ی بوو، فه‌رمووی: ره‌حمه‌تی خودای ئی بئ، ئەم پیاوه‌ فیساره‌ ئایه‌تی له‌ فیساره‌ سوورده‌ت یاد خسته‌مه‌وه‌، که‌ ئەو ئایه‌ته‌م له‌ یاد برابووه‌ (ش/د).

۳۶۱۱- ➡ «ب- ۱ز- ۱۱۸- ۳۵۹ف- ۱۱ تقدم برقم: ۷۱۶/۱۱»^(۵).

۳۶۱۲- ورد في الشرح: ولأبي داود: ما من امرئ يقرأ القرآن ثم ينساه إلا لقي الله يوم القيامة أجذم^(۶):

دانەر (په‌گه‌ژێ له‌ نووری قورئان بئ و له‌ گه‌ردی گه‌ژێ به‌ سوورمه‌ی چاومان بئ) له‌ شه‌رحه‌که‌دا ده‌لی: له‌سه‌ر گه‌ی‌رانه‌وه‌ی ئیمامی ئەبو داوود (خودای ئی رازی بئ) پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سەر بئ) فه‌رموویه‌تی: که‌سێ قورئانی له‌به‌ر بئ و بیخوینێ و له‌پاشا له‌به‌ر که‌مه‌ته‌رخه‌می خوێ له‌بیری بجێ ئەوه‌ روژی قیامه‌ت به‌ گولی ده‌چیتته‌وه‌ دیوانی خودا! خواپه‌نامان بدا.

۷۸) باسی دووه‌م: باسی نادابو ده‌ستووره‌کانی قورئان خویندن و ده‌ورکردنه‌وه‌ی

الباب الثاني: في آداب القراءة

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: - {وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا - ۷۳ / ۴}.

^(۴) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۲۸. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۲۴.

^(۵) تقدم برقم: ۷۱۶/۱۱ مجلد اول. تسلسل / ۱۸.

^(۶) سكت الشارح عن درجته.

واته: به هیدی و شینه‌یی و مؤله‌ت و له‌سه‌رخۆ قورئان بخوینه، وهک
چۆن ده‌نکی قوبوولی برنجی سه‌یری دانار دانار ده‌وه‌ستی ئاوا پیت و
حه‌رف و وه‌قف و مه‌ده‌ده‌و شه‌ده‌ده‌و سه‌ری ئایه‌ت و کو‌تایی بابه‌ت له‌یه‌ک
جیابکه‌ره‌وه‌و به‌ جوانی ئەم صیفه‌تانه له‌سه‌ر شیوه‌یه‌کی ره‌سا ئەدا بکه‌،
په‌له‌په‌ل مه‌که‌و تی‌که‌ل و پی‌که‌لیان مه‌که‌ به‌سه‌ر یه‌کا، که‌ ئاوا به‌ ووردی
ده‌وری قورئانت کرده‌وه‌ ده‌چیته‌ ناو د‌لته‌وه‌!

۳۶۱۳- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ سُئِلَ كَيْفَ كَانَتْ قِرَاءَةُ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
فَقَالَ: كَانَتْ مَدًّا، ثُمَّ قَرَأَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، يَمْدُ بِسْمِ اللَّهِ، وَيَمْدُ بِالرَّحْمَنِ،
وَيَمْدُ بِالرَّحِيمِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱):

پرسیار کرا له ئەنه‌س (خودای ئی رازی بێ): پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ)
قورئانی چۆن ده‌خویند؟ گو‌تی: به‌ مه‌ده‌ده‌وه‌ ده‌خویند، هه‌لک‌شاوی و
داک‌شاوی ره‌چاو ده‌کرد، ئینجا ئەنه‌س بۆ نموونه (بسم الله الرحمن الرحيم) ی
خویند، لامی ئە‌ل‌ل‌ا‌و میمی ره‌حمان و حیی ره‌حیمی در‌ی‌ژ‌کرده‌وه‌ (ب/د).

۳۶۱۴- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
يُقَطِّعُ قِرَاءَتَهُ يَقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ثُمَّ يَقِفُ، الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ثُمَّ يَقِفُ، وَكَانَ
يَقْرُؤُهَا مَلِكٍ يَوْمَ الدِّينِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(۲):

ئوممو سه‌له‌مه‌ (خودای ئی رازی بێ) گو‌تی: پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) که‌
قورئانی ده‌خویند ب‌ر‌ب‌ری ده‌کردو له‌سه‌ری ئایه‌ته‌کانا‌و له‌ شوینی پی‌ویستا
پ‌شووی ده‌دا‌و له‌سه‌ری ده‌وه‌ستا، به‌م شیوه‌یه‌: ده‌یفه‌رموو: (الحمد لله رب
العالمین) و ده‌وه‌ستا له‌ سه‌ری (الرحمن الرحيم) و ده‌وه‌ستا له‌سه‌ری. پی‌غه‌مبه‌ر
(دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) ئەم ئایه‌ته‌ی به‌م شیوه‌یه‌ ده‌خوینده‌وه‌: (ملك يوم الدين)
(ت-س/غ).

^(۱) تجرید / ۴ ل - ۵۴۱ ر‌ه‌م: ۱۷۳۷ / ۵۰۴۶ ، ۵۰۴۵.

^(۲) رواه الترمذي بسند غریب (شرحه).

۳۶۱۵- عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَهُ: لَوْ رَأَيْتَنِي وَأَنَا أَسْمَعُ لِقِرَاءَتِكَ الْبَارِحَةَ لَقَدْ أُرَيْتَ مِزْمَارًا مِنْ مِزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۳):

⇒ ب- ۵- ۶۳- ل- ف- ۵ = رقم: ۵ / ۳۵۳۱ مجلد / ۵ تسلسل / ۶۳.

واته: ئەم فەرمووده‌یه له پێشه‌وه له به‌رگی پێنجه‌مدا رو‌یشت، له زنجیره- ۶۳- له لایه‌ره- ژماره‌ی فەرمووده‌که له‌وێ پێنجه‌.

گیڕانه‌وه‌ی ئییره پتریی هه‌یه ئاوايه: ئەبو موسا (خودای ئی رازی بێ) گو‌تی: هه‌زه‌ت (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بێ) فەرمووی پیم: ئەگه‌ر ئەمشه‌و چاوت لیم ده‌بوو، که چو‌ن به‌دل و به‌ کو‌ل گویم له‌ ده‌وری قورئانی تو‌ گرتبوو شادمان ده‌بووی، به‌ راستی خودا ده‌نگ و ئاوازیکی خو‌شی پیت داوه، ده‌لیی ده‌نگ و ئاوازه‌ خو‌شه‌که‌ی داوده (ش/ت).

۳۶۱۶- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغَفَّلٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: قَرَأَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَامَ الْفَتْحِ فِي سَبْعٍ لَهْ عَلَى رَاحِلَتِهِ سُورَةَ الْفَتْحِ فَرَجَّعَ فِي قِرَاءَتِهِ، قَالَ مُعَاوِيَةُ: لَوْلَا خَوْفِي مِنْ إِجْتِمَاعِ النَّاسِ عَلَيَّ لَحَكَيْتُ لَكُمْ قِرَاءَتَهُ^(۴):

موعاوییه‌ی کو‌پی کو‌ره ده‌لی: عه‌بدوللای کو‌پی موغه‌فهل (خودایان ئی رازی بێ) گو‌تی: سالی گرتن (فه‌تخ) ی مه‌که‌که، له سه‌فه‌ریکا پیغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بێ) به‌سه‌ر وولا‌هه‌که‌یه‌وه به‌ ده‌م رو‌یشتنه‌وه سووره‌تی فه‌تخی خویند، له‌کاتی خویندنه‌که‌دا ده‌نگی خو‌یی ده‌له‌رانه‌وه و به‌ تیرو ته‌سه‌لی کرکی به‌ پیته‌کان ده‌کرد، موعاوییه‌ گو‌تی: ده‌ترسم خه‌لک که‌له‌که‌م ئی بکه‌ن ئەگینا ئیستا به‌ جوانی لاسایی شیوه‌ی قورئان خویندنه‌که‌ی عه‌بدوللام بو‌ ده‌کردنه‌وه (ش/د).

^(۳) تقدم في المجلد الخامس تسلسل / ۶۳ رقم: ۵ / ۳۵۳۱.

^(۴) بخاری، مغازی: ۴۲۸۱، ۴۸۳۵، ۵۰۳۴، ۷۵۴۰ = تجرید / ۴ ل - ۳۲۹ ژ: ۱۵۸۶. مسلم، صلاة

المسافرين: ۱۸۵۰، ۱۸۵۱، أبو داود، صلاة: ۱۴۶۷.

۳۶۱۷- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا أَذِنَ اللَّهُ لَشَيْءٍ مَا أَذِنَ لِنَبِيِّ حَسَنِ الصَّوْتِ بِالْقُرْآنِ يَجْهَرُ بِهِ. رواهما الثلاثة^(۵):

ئەبو ھورەیرە (خودای ئازادی بێ) لە ھەزەرەتەو دەفەرموو: خودا لە ھیچ شتێ وا بە ھوسنی رەزا گوێ ناگرێ وەک گوێ دەگرێ لە پیغەمبەرێکی دەنگ خۆش یا لە قورئانخوینێکی دەنگ خۆش کە بە ئاوازی خۆش و بە ھەقامی جوان قورئان بخوینێ و بە شەوقەو دەنگی ئی ھەلپێ! (ش/د).

۳۶۱۸- ولأبي داود والبخاري تعليقا: زَيَّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ^(۶):

ھەزەرەت (دروودی خودای لەسەر بێ) دەفەرموو: کاتێ قورئان دەخوینن بە دەنگی خۆش بیخوینن، ئەوێ بە سوژکردن و دەنگی خۆش و نھام و مقام قورئان نەخوینێ لە ئیمە نییە! (د/ب). بەلام بوخاری بە تەعلیق رێوایەتی کردووە.

۳۶۱۹- عن جُنْدُب بن عبد الله (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ اقْرَأُوا الْقُرْآنَ مَا اِتْلَفْت عَلَيْهِ قُلُوبُكُمْ فَإِذَا اخْتَلَفْتُمْ فِقْرَامُوا عَنْهُ. رواه الشيخان^(۷):

جوندوبی کوپی عەبدوللّا (خودای ئازادی بێ) لە پیغەمبەرەو (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموو: ئەوەندە قورئان بخوینن کە دڵتان لە سەریتەتی، بەلام کە بێ تاقەت بوون یا قورئان خویندنە کەتان سەری کیشا بۆ ناکوکی و دووبەرەکی ئیتر ھەلسن و ئەو کۆپە چۆل کەن و وازی ئی بینن (ش).

۳۶۲۰- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَخْرُجُ فِيكُمْ قَوْمٌ تَحْقِرُونَ صَلَاتَكُمْ مَعَ صَلَاتِهِمْ، وَصِيَامَكُمْ مَعَ صِيَامِهِمْ، وَعَمَلَكُمْ مَعَ عَمَلِهِمْ، وَيَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَةِ،

(۵) بخاری. توحید: ۷۵۴۴. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۴۴. أبو داود. صلاة: ۱۴۷۲.

(۶) رواه البخاري تعليقا بين الرقمين ۵۰۲۳ و ۵۰۲۴. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۴۲. نسائي. إفتتاح: ۱۰۱۷.

(۷) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۶۱، ۵۰۶۰.

يَنْظُرُ فِي النَّصْلِ فَلَا يَرَى شَيْئًا، وَيَنْظُرُ فِي الْقَدْحِ فَلَا يَرَى شَيْئًا، وَيَنْظُرُ فِي الرَّيشِ فَلَا يَرَى شَيْئًا، وَيَتَمَارَى فِي الْفُوقِ^(۸):

ئەبو سەعید (خودای ئی زانی بێ) لە پیڤه مبهروهه (دروودی خودای لسهربێ) دهگیریتهوه، دهفهرموی: هۆزێ (له ناوتانا) پهیدا دهبن، نوێژو روژوو کردهوهی خۆتان له چاو هی ئەوانا به هیچ دادهنێن، بهلام ئەو هۆزه که قورئان دهخوینن له گهروویان رهت نابێ و ناچیتته ناو دلیان، ئەوانه وا له دین بهلهسه دهبن و له ئایین دهردهچن وهک تیری بدا له نیچیژی و گورج بیسمی و لیی دهرچی ئاوا، تیر هاویژهکه سهیری پهیکانهکه دهکا هیچ خوین و ئەسهری پیکانی پیوه نابینێ تهماشای کلکی تیرهکه دهکا هیچی پیوه نابینێ، سهیری پهپهی تیرهکه دهکا هیچی پیوه نابینێ، له لهلهی شوینی ژئییهکهشا بهشکه، که خوین و ئەسهری نیچیرهکهی پیوهیه یا نا واته: چۆن ئەو تیره ئەوهنده خیرا نهچیرهکه دهسمی هیچ ناگریته خوی لیی، ئەم هۆزهش ئاوا فریان بهسهر ئایینداریهوه نامینێ (ش/د/ت).

۳۶۲۱- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: يَأْتِي فِي آخِرِ الزَّمَانِ قَوْمٌ حُدُثَاءُ الْأَسْنَانِ، سُفَهَاءُ الْأَخْلَامِ، يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ تَرَاقِيهِمْ يَقُولُونَ مِنْ خَيْرِ قَوْلِ الْبَرِيَّةِ، يَمْرُقُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ، لَا يُجَاوِزُ إِيْمَانُهُمْ حَنَاجِرَهُمْ، فَأَيُّنَمَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ، فَإِنَّ قَتْلَهُمْ أَجْرٌ لِمَنْ قَتَلَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رواهما الأربعة^(۹):

عهلی (خودای ئی زانی بێ) گوئی: به گوئی خۆم ژنهوتم له زاری پیڤه مبهره (دروودی خودای لسهربێ) دهیفهرموو، له ئاخ زهمانا تاقمیکی دهمپووتی منالکاری بێ دهماخی ههزرهه نهقام پهیدا دهبن، قورئان دهخوینن بهلام له گهروویان

(۸) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۵۷، ۵۰۵۸. مسلم. زکاة: ۲۴۵۲ - ۲۴۵۸ (تجريد / ۴ / ۱۸ رقم: ۱۴۳۶، ۳۱۱۱).

(۹) تجريد / ۴ ل - ۱۸ رقم: ۱۴۳۶ / ۳۱۱۱، ۵۰۵۷، ۶۹۳۰. مسلم. زکاة: ۲۴۴۶ - ۲۴۵۸، ۲۴۵۹ - ۲۴۶۸.

ابو داود. سنة: ۴۷۶۷. نسائی. تحريم الدم: ۴۱۱۳.

تئ ناپه‌پئ، فه‌رمووده‌ی سه‌روه‌ری هه‌ر دوو جیهانی‌ش به‌ده‌م ده‌لئین و قورئانو
حه‌دیث ده‌خوئین و به‌دی‌مه‌ن باشت‌رین قسه‌ ده‌که‌ن، به‌لام ئەم تاقمه‌ فریان
به‌سه‌ر ئیسلامه‌تییه‌وه‌ نییه‌وه‌ هه‌ک تیرئ له‌ نیچیر ده‌رپه‌پئ ئاوا به‌ خیرایی له‌
ئیسلا‌م ده‌رده‌په‌ن، ئە‌مانه‌ باوه‌ریان له‌ گه‌روویان تئ‌په‌ر ناکا، هه‌ر به‌ده‌م
موسولمانان و ره‌فتارو کرداریان له‌ ره‌فتارو کرداری موسولمانان ناکا، جا له‌
هه‌رلایئ تووشی ئە‌مانه‌ بوون بیان کوژن: چونکه‌ به‌ راستی ئە‌وه‌ی یه‌کئ
له‌مانه‌ بکوژئ له‌ روژئ قیامه‌تا پاداشی باشی بو‌ه‌یه‌! (ش/د/ت-رمزای خویان
لئ‌بن).

۳۶۲۲- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ مَرَّ عَلَى قَاصٍّ يَقْرَأُ ثُمَّ سَأَلَ
فَاسْتَرْجَعَ، ثُمَّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَلَيْسَ أَلِ
اللَّهِ بِهِ فَإِنَّهُ سَيَجِيءُ أَقْوَامٌ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ يَسْأَلُونَ بِهِ النَّاسَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَحَسَنُهُ^(۱۰)

عیمرانی کوپی حوصه‌ین (خودای ئ‌رانی بن) قورئان خوئنیکی دی، قورئانی
ده‌خوئیندو له‌پاشا سوآلی ده‌کرد هه‌ک ئە‌مانه‌ی ئیستا له‌سه‌ر شه‌قامه‌کان،
داده‌نیشن و قورئان ده‌خوئیننو له‌پ پان ده‌که‌نه‌وه‌ له‌ خه‌ک بو‌ سوال! جا
عیمران گوئی: (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ!)، له‌پاشا گوئی: ژنه‌وتم له‌ پیغه‌مبه‌ر
(دروودی خودای له‌س‌ر بن) ده‌یفه‌رموو: ئە‌وه‌ی قورئان ده‌خوئینئ باریزئ نه‌شکینئ و
هه‌ر له‌ خودا داوای شتی پئ بکا، چونکه‌ کۆمه‌لئ په‌یدا ده‌بن، قورئان
ده‌خوئین و سوآلی له‌مو له‌و پئ ده‌که‌ن (ت:ح. واته‌: تیرمیذی ئە‌م
فه‌رمووده‌یه‌ی گپ‌راوه‌ته‌وه‌و به‌ هه‌دیثیکی هه‌سه‌نی داناوه‌) عیمران (خودای ئ‌
رانی بن) بو‌یه‌ ئیننالیلای کردووو چونکه‌ سوآل‌کردن به‌ قورئانی به‌وه‌ی و
موصیبه‌ت داناوه‌.

۳۶۲۳- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ):
اقْرَأِ الْقُرْآنَ فِي شَهْرٍ قُلْتُ: إِنِّي أَحَدُ قُوَّةٍ حَتَّى قَالَ: فَأَقْرَأْهُ فِي سَبْعٍ وَلَا تَزِدْ عَلَى ذَلِكَ.
رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱۱)

(۱۰) حسن عند الترمذي:

عبداللای کوری عه مر (خودایان ئی رازی بن) گوتی: پیغه مبه ر (درودی خودای له سربن) فهرمووی پیتم: مانگی دهوړیکي قورئان بکه ره وه عه رزم کرد: به خوډا راده پهرمووم که بتوانم به که متر ختمه یی ته و او بکه م تا فهرمووی: دهی به حه فته یی خه تمه یی بکه و له وه زیاتری مه که! (ب).

۳۶۲۴- وَعَنْهُ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فِي كَمْ أَقْرَأَ الْقُرْآنَ؟ قَالَ: اخْتِمَهُ فِي شَهْرٍ قُلْتُ: إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ: اخْتِمَهُ فِي عَشْرِينَ قُلْتُ: إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ: اخْتِمَهُ فِي خَمْسَةِ عَشَرَ قُلْتُ: إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ: اخْتِمَهُ فِي عَشْرِ قُلْتُ: إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ: اخْتِمَهُ فِي خَمْسٍ قُلْتُ: إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ: فَمَا رَخَّصَ لِي: (۱۲)

ديسان نه و گوتی: گوتم: نهی پیغه مبه ری خودا! به چهند روژ خه تمیکي قورئان بکه م؟ فهرمووی: به مانگی خه تمی بکه. عه رزم کرد: ده توانم به که متریش خه تمی بکه م، فهرمووی: ده به بیست شه و خه تمی بکه گوتم: ده توانم به که متریش بیکه م، فهرمووی: ده به پازده شه و خه تمه یی بکه گوتم: ده توانم: به که متریش بیکه م، فهرمووی: ده به ده شه و خه تمه یه کی بکه گوتم: ده توانم به که متریش ته و او ی بکه م، فهرمووی: ده به پینج شه و خه تمه یه کی بکه گوتم: ده توانم به که متریش خه تمه یی بکه م به لام ئیتر حه زره ت ریگه ی که متری نه دام. (د/ت-س/ص).

۳۶۲۵- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَمْ يَفْقَهُ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي أَقَلِّ مِنْ ثَلَاثٍ. رواهما أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ بِسَنَدَيْنِ صَحِيحَيْنِ (۱۳):

ديسان گوتی: پیغه مبه ر (درودی خودای له سربن) فهرمووی: نهوی به سی شه و که متر خه تمه یه کی قورئان بکا نه وه له ده ستووری خویندنی قورئان تی نه گه یوه (د/ت-س/ص).

(۱۱) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۵۴.

(۱۲) بسند صحیح عند أبي داود والترمذی.

(۱۳) بسند صحیح عند أبي داود والترمذی.

(۷۹) دەشى بە ھۆش و گۆشەو گۆى بۆ خوتىندى قورئان شىل بکرى:

ينبغي إستماع القرآن بتدبر و خشوع

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ} - {۲۰۴}.

خودای گەورە لە قورئانى پېرۆزدا فەرموویەتى: ھەر کاتى و لەھەر شوینى قورئانى پېرۆز خوینرايەو پيوستە لەسەر ھەموو موسولمانى کە بى دەنگبى و گۆى بۆ قورئانە کە رابگرى ھەتا تەواو دەبى.

۳۶۲۶- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): اقْرَأْ عَلَى. قُلْتُ: اقْرَأْ عَلَيْكَ وَعَلَيْكَ أَنْزَلَ قَالَ: إِيَّيْ أَشْتَهِي أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي. قَالَ: فَقَرَأْتُ النِّسَاءَ حَتَّى إِذَا بَلَغْتُ (فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا). قَالَ: كَفَّ أَوْ أَمْسَكَ فَرَأَيْتُ عَيْنَيْهِ تَذَرِفَانِ. رواه الشيخان^(۱).

عەبدوللای کورپی مەسعوود (خودای ئى رازى بى) گوتى: پيغه مەبەر (دەروى خودای لەسەر بى) فەرمووی پيم: ھەندى قورئانم بۆ بخوینە گوتم: قوربان! قورئان بۆ تۆ ھاتوو ھەو من بۆتى بخوینم؟ فەرمووی: ھەزە کەم کە سىکى تر بىخوینى و من گووى ئى بگرم جا منیش سوورەتى نيسائم بۆ خویند تا گەيشتمە ئەم ئايەتە:

{فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا} - {۴/۱۱}.

واتە: جا ئەو دەبى ھالى ئەو کافرو بى بپروايانە لە رۆژى قیامەتا چۆن بى، لەو کاتەدا کە لە ھەموو ملەتى شایەتى بینن بۆ شایەتى بدا لەسەر بى بپروایى و نامەردى ئەوان، وە تۆیش بینن بۆ شایەتى دان لەسەریان ئیتەر کە گەيشتمە ئیرە فەرمووی: بەس یا فەرمووی: بەسە کە تەماشای ھەزەتم کرد ئەسەر ھۆن ھۆن بە چاوەکانیا دەھاتە خوارەو (ش).

(۱) بخارى. فضائل القرآن: ۵۰۰، ۴۹۶، ۴۹۵، ۴۹۶. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۶۲ - ۱۸۶۳ +

۶۲۹۳. (تجريد / ۴ / ۱۹ رقم: ۱۴۹۳ = ۲۸۰۹ فتح).

ئەنەس (خودای ئى رازى بى) گوتى: پىغەمبەر (دروودى سادى خودای گەورەى لەسەر بى) به ئوبەيیهى کوپى که عىی فەرموو: خودا فەرمانى پى کردووم که سوورەتى: لم یکن الذین کفروا له لای تو بخوینم گوتى: ئوبەيیه گوتى: به ناوى خۆم ناوى هینام بو؟ فەرمووى: بەلێ ئەنەس گوتى: جا له خوشيانا ئوبەيیه دەستى کرد به گریان (ت/ب/ت) ئىمامى نەوەوى و عەللامەى عەینى (رمزى خودایان ئى بى) دەلێن: به پى دەقى ئەم فەرموودەیه ئوبەيیه تەنیا که سى بوو له هاوڕیيان، که پىغەمبەر (دروودى خودای لەسەر بى) قورئانى له لای خویندوو. منیش دەلێم:

بہ ہر مہرے وا ہر مہرے دنیا دہیئن!

تنزل السكينة لقراءة القرآن

باسی سیټیهم: باسی گهره‌یی چهن سووره‌تی

٣٦٢٨- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ رَجُلٌ يَقْرَأُ سُورَةَ الْكَهْفِ وَعِنْدَهُ فَرَسٌ مَرْبُوطٌ بِشَظْطَيْنِ فَتَغَشَّتُهُ سَحَابَةٌ فَجَعَلَتْ تَدُورُ وَتَدْتُو وَجَعَلَ فَرَسُهُ يَنْفِرُ مِنْهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ أَكْبَى النَّبِيُّ (مُتَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ: تِلْكَ السَّكِينَةُ تَنْزَلَتْ لِلْقُرْآنِ. رواه الشيخان والترمذي نسأل الله السَّكِينَةَ والهداية آمين^(١).

(٢) بخارى. تفسير: ٤٩٦٠. مسلم. صلاة المسافرين: ١٨٦٢، ٦٢٩٣. راجع الرقم السابق عليه.

(١) بخارى. فضائل القرآن: ٥٠١١. مسلم. صلاة المسافرين: ١٨٥٣.

به‌راء (خودای ئی رازی بئ) گوتی: جاری پیاوی، که ئوسه‌یدی کوپی حوضه‌یر بوو سووره‌تی که‌هف ده‌خوینئ، له‌وکاته‌دا ماینه‌که‌ی له‌ لایه‌وه به‌ دوو گوریس به‌سرا‌بووه، له‌کاتی قورئان خویندنه‌که‌دا په‌له‌ هه‌ورئ ده‌دا به‌سه‌ریاو ده‌یگریته‌ ناوو ده‌ست ده‌کا به‌ گپ خواردن به‌ ده‌وریاو لیئ نزیک ده‌بیته‌وه، ماینه‌که‌شی که‌ ئه‌مه‌ ده‌بینئ سئلی ئی ده‌کاو هه‌ل ده‌سله‌میته‌وه، جا بو‌ به‌یانی هاته‌ لای پیغه‌مبه‌ر (سروودی خودای له‌سه‌ربئ) ئه‌مه‌ی بو‌ گیرایه‌وه، فه‌رمووی (سروودی خودای له‌سه‌ربئ): ئه‌وه‌ ئارامی و فریشته‌ی ئاسایش بوون له‌به‌ر خاتری قورئانه‌که‌ داباریون! (ش/ت).

٨١) باسی گه‌وره‌یی سووره‌تی فاتحوا سووره‌تی به‌قه‌ره‌و سووره‌تی نالی

عیمران : (الباب الثالث: في فضائل السور فضل الفاتحة والبقرة وآل عمران)

٣٦٢٩- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ بْنِ الْمُعَلَّى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنْتُ أَصَلِّي فَدَعَانِي النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَلَمْ أَجِبْهُ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي كُنْتُ أَصَلِّي. قَالَ: أَلَمْ يَقُلِ اللَّهُ (اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ) ثُمَّ قَالَ أَلَا أَعْلَمُكَ أَكْبَرُ سُورَةٍ فِي الْقُرْآنِ قَبْلَ أَنْ تَخْرُجَ مِنَ الْمَسْجِدِ. فَأَخَذَ يَدِي فَلَمَّا أَرَدْنَا أَنْ نَخْرُجَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ قُلْتَ لِأَعْلَمُكَ أَكْبَرُ سُورَةٍ مِنَ الْقُرْآنِ. قَالَ (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) هِيَ السَّبْعُ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ الَّذِي أُوتِيَتْهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَابُو دَاوُدَ وَالرَّمْذِيُّ وَزَادَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا أُنْزِلَتْ فِي التَّوْرَةِ وَلَا فِي الْإِنْجِيلِ وَلَا فِي الزَّبُورِ وَلَا فِي الْفُرْقَانِ مِثْلُهَا وَإِنَّهَا سَبْعٌ مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ الَّذِي أُعْطِيَتْهُ^(١).

ئهبو سه‌عی‌دی کوپی موعه‌للا (خودای ئی رازی بئ) گوتی: جاری له‌ مزگه‌وت نو‌یژم ده‌کرد، له‌ ناو نو‌یژه‌که‌دا پیغه‌مبه‌ر (سروودی خودای له‌سه‌ربئ) بانگی کردم، وه‌رامم نه‌دایه‌وه، که نو‌یژه‌که‌م ته‌واو کرد چوومه‌ خزمه‌تی، فه‌رمووی: بو‌چی بانگم کردی و نه‌هاتی؟ عه‌رزیم کرد: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئه‌و کاته‌ی که تو

(١) بخاری. فضائل القرآن: ٥٠٠٦.

بانگت کردم نوێژم ده‌کرد، بۆیه وهرامم نه‌دايته‌وه، فهرمووی: بۆچی ئه‌ی
خودا نافه‌رمووی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ - ۸۲۴}.

واته: ئه‌ی که‌سانێ که‌ باوه‌رتان هه‌ناوه به‌ ئایینی ئیسلام! به‌په‌له‌ وه‌لامی
خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا بده‌نه‌وه‌و به‌ زوویی بچن به‌ ده‌نگیانه‌وه‌ هه‌ر کاتی
پیغه‌مبه‌ری من بانگی کردن بۆ سه‌ر ئه‌و کارانه‌ی که‌ ده‌بن به‌ مایه‌ی سه‌ربه‌ری
ژینی جیهانتان و به‌هۆی روو سووری و ژیا‌نی جاویدانی خوشی بێ ئیش و
ئازاری ئه‌و جیهانتان له‌پاشا فهرمووی: هۆشیاریه‌! له‌ پێش ئه‌وه‌دا که‌ له‌
مزگه‌وت بجیته‌ ده‌رێ سووره‌تیکت نیشان ده‌ده‌م که‌ گه‌وره‌ترین سووره‌ته‌ له‌ناو
قورئاناو خێرو پاداشی زیاتره‌ ئینجا چه‌زهره‌ (درووی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌ستی گرتم
جا که‌ ویستمان له‌ مزگه‌وت ده‌ربچین عه‌رم کرد: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! تۆ
فه‌رمووت: سووره‌تیکت پێ نیشان ده‌ده‌م گه‌وره‌ترین سووره‌ته‌ له‌ قورئانا
فه‌رمووی: ئه‌و سووره‌ته‌ (الحمد لله رب العالمین)ه‌، که‌ ئه‌و (سبعاً من المثاني) و
(والقرآن العظيم)ه‌یه‌ که‌ خودا داویتی به‌ من که‌ له‌م ئایه‌ته‌دا ده‌فه‌رمووی:

{وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ - ۸۷/۱۵}.

واته: به‌ راستی ئیمه‌ چه‌وت ئایه‌تی قورئانمان، داوه‌ به‌ تۆ که‌ له‌ هه‌موو
رۆژو شه‌ویکا چه‌ن جار له‌ ناو نوێژدا دووپات ده‌کړینه‌وه‌ "سه‌ره‌رای ئه‌م
چه‌وته‌ی دووباره‌ پاته‌یش باقی قورئانم پێ داوی که‌ گشتی گه‌وره‌یه‌و خاوه‌ن
پایه‌و مایه‌یه‌ (ب/د/ت) تیرمی‌دی ئه‌مه‌ی پتره‌: به‌و که‌سه‌ که‌ گیانی منی به‌
ده‌سه‌ نه‌ له‌ ته‌ورات و نه‌ له‌ ئینجیل و نه‌ له‌ زه‌بوورو نه‌ له‌ قورئانا مانه‌ندی ئه‌م
سووره‌ته‌ نه‌هاتۆته‌ خواره‌وه‌، ئه‌مه‌ ئه‌و (سبعاً من المثاني والقرآن العظيم)ه‌یه‌
که‌ خودا داویتی پیم.

۳۶۳۰- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ

الْعَالَمِينَ) أَمُّ الْقُرْآنِ وَأَمُّ الْكِتَابِ وَالسَّبْعُ الْمَثَانِي. رواه أبو داود والترمذي وصححه^(۲).

ئەبو هوریره (خودای ئی رازی بێ) له حه‌زه‌ته‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رموئ: سووره‌تی (الحمد لله رب العالمین) سه‌رچاوه‌ی قورئانه‌و دایکانه‌ی نامه‌ی خودایه‌و حه‌وته‌ی دووپاته‌یه (د/ت:ص).

۳۶۳۱- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَيْنَمَا جِبْرِيلُ قَاعِدٌ عِنْدَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَمِعَ نَقِيضًا مِنْ فَوْقِهِ فَرَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ هَذَا بَابٌ مِنَ السَّمَاءِ فَتُحْ فَتُح الْيَوْمَ لَمْ يَفْتَحْ قَطُّ إِلَّا الْيَوْمَ فَتُح مِنْهُ مَلَكٌ فَقَالَ هَذَا مَلَكٌ نَزَلَ إِلَى الْأَرْضِ لَمْ يَنْزِلْ قَطُّ إِلَّا الْيَوْمَ فَسَلَّمَ وَقَالَ أَبَشِرْ بِنُورَيْنِ أُوتِيْتَهُمَا لَمْ يُؤْتِيَهُمَا نَبِيٌّ قَبْلَكَ فَاتِحَةُ الْكِتَابِ وَخَوَاتِيمُ سُورَةِ الْبَقَرَةِ لَنْ تَقْرَأَ بِحَرْفٍ مِنْهُمَا إِلَّا أُعْطِيَتْهُ. رواه مسلم (۲).

ئیبینو عه‌هباس (خودایان ئی رازی بێ) گوئی: جارێ جویرائیل (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) لای پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) دانیشتبوو، له‌وکاته‌دا وه‌ك ده‌رگا بکریته‌وه جپه‌یه‌کی له ژوور سه‌ریه‌وه بیست، جویرائیل (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) سه‌ری هه‌لپړی و فه‌رمووی: ئەوه چرکه‌ی ده‌رگایه‌کی ئاسمان بوو، ئەوه‌تی هه‌یه نه‌کراوه‌ته‌وه ئەمپۆ نه‌بی فریشته‌یه‌کی ئی هاته‌ خواره‌وه، جویرائیل (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: ئەم فریشته‌یه‌ش ئەمپۆ نه‌بی قه‌ت دانه‌به‌زیوه بو‌ سه‌ر زه‌وی جا فریشته‌که سه‌لاوی کردو فه‌رمووی: ئەه‌ی موحه‌مه‌د! موژده‌ بێ لیت، خودا دوو چرای زۆر رووناکی داوه‌ به‌ تو، که‌ له‌ پیش تو‌دا شتی وا نایابی به‌ هه‌یج پیغه‌مبه‌ریکی تر نه‌به‌خشیوه، یه‌کیکیان سووره‌تی فاتحایه‌ که‌ دیباچه‌ی قورئانه‌، یه‌کیکیان ئاخرو ئۆخری کلکه‌ی سووره‌تی به‌قه‌په‌یه، هه‌ر پیتی له‌م دوو سووره‌ته‌ بخوینی پاداشی باشی له‌سه‌ر وه‌رده‌گری (م).

۳۶۳۲- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: اقْرَأُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعًا لِأَصْحَابِهِ اقْرَأُوا الزُّهْرَاوِينَ الْبَقَرَةَ وَسُورَةَ آلِ عِمْرَانَ فَإِنَّهُمَا تَأْتِيَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُمَا غَمَامَتَانِ أَوْ كَأَنَّهُمَا غَيَاتَانِ أَوْ كَأَنَّهُمَا فِرْقَانٍ مِنْ طَيْرٍ

صَوَافُ تُحَاجَّانَ عَنْ أَصْحَابِهِمَا اقْرَءُوا سُورَةَ الْبَقَرَةِ فَإِنْ أَخَذَهَا بَرَكَةٌ وَتَرَكَهَا حَسْرَةٌ وَلَا تَسْتَطِيعُهَا الْبَطَلَةُ. رواه مسلم والترمذي. وفي رواية: يُؤْتَى بِالْقُرْآنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَهْلُهُ الَّذِينَ كَانُوا يَعْمَلُونَ بِهِ تَقْدُمُهُ سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَآلُ عِمْرَانَ وَضَرَبَ لَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ثَلَاثَةَ أَمْثَالٍ مَا كَسَبْتُهُنَّ بَعْدُ قَالَ: كَأَلْهُمَا إِلَى آخِرِهِ^(۴).

ئەبو ئومامە ی باهیلی (خودای ئی رازی بن) له پیغه‌مبەرەوه (دروودی خودای لەسەر بن) دەفەرموی: قورئان بخوینن، چونکه له رۆژی قیامەتا قورئان دی، دەبێ بە تکاکار بۆ هاوڕییانی خۆی! ئەم دوو سوورەتە درەخشانه بخوینن، واتە: سوورەتی بەقەرەو سوورەتی ئالی عیمران، که ناوبانگیان زەهراوینە واتە: دوو چرای درەخشان چونکه ئەو دوو سوورەتە له رۆژی قیامەتا دین له دووپەلە هەور دەچن یا له دوو سابات دەکەن، یا وەك دوو پۆله‌مەل و رەوه‌ بالنده وان که له حەوا ریز دەبەستن و بالیان رەپ دەکەن، حالیان وایه له‌سەر دۆستان و یارانی خۆیان دەکەنەوه‌و له‌سەریان هەل دەدەنێ بە تایبەتی سوورەتی بەقەرەو بخوینن، چونکی به راستی وەرگرتن و خویندنی پیت و فەرپو بەرەکەتەو له‌کیس چوونی جیی داخ و خەفەتە سەرەپرای ئەوه‌یش جادووگەرانیش دەرەقەتی نایەن و ئەوی له بەری بێ یا به‌ نووسراوی هەلی بگرێ سیحرو جادوو کاری ئی ناکا (م/ت).

له‌ گێڕانه‌وه‌یه‌کا: رۆژی قیامەت قورئان و یارانی قورئان دینن، مەبەست له‌ یارانی ئەو کەسانەیه‌ که له‌ جیهانا رەفت (عەمەل)ی پێ دەکەن، سوورەتی بەقەرەو سوورەتی ئالی عیمران وە پێش قورئانەکه‌ دەکەون. قسە گێڕەوه‌ (راوی) گوتی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەر بن) ئەم دووه‌ی چووان به‌ سێ شت هێشتا به‌ باشی ئەو سێ شتەم له‌ یاد ماون، فەرمووی: چونکه ئەو دوو سوورەتە رۆژی قیامەت دین له‌ دوو پەلە هەور دەچن... تاد.

(۴) مسلم. صلاة المسافرين: باب فضائل القرآن وما يتعلق به: ۱۸۷۱.

۳۶۳۳- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَعْثًا وَهُمْ ذُو عَدَدٍ فَاسْتَقْرَأَهُمْ فَقَرَأَ كُلُّ رَجُلٍ مِنْهُمْ مَا مَعَهُ مِنَ الْقُرْآنِ فَأَتَى عَلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ مِنْ أَخْدِثِهِمْ سِتًّا فَقَالَ: مَا مَعَكَ يَا فُلَانُ؟ قَالَ: مَعِيَ كَذَا وَكَذَا وَسُورَةُ الْبَقَرَةِ. قَالَ: أَمَعَكَ سُورَةُ الْبَقَرَةِ. فَقَالَ نَعَمْ. قَالَ: فَادْهَبْ فَأَنْتَ أَمِيرُهُمْ. فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ أَشْرَافِهِمْ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا مَنَعَنِي أَنْ أَتَعَلَّمَ سُورَةَ الْبَقَرَةِ إِلَّا خَشْيَةَ إِلَّا أَقْرَمَ بِهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ فَافْرَعُوهُ وَأَقْرِئُوهُ فَإِنَّ مِثْلَ الْقُرْآنِ لِمَنْ تَعَلَّمَهُ فَقَرَأَهُ وَقَامَ بِهِ كَمِثْلِ جِرَابٍ مَحْشُوٍّ مِسْكًَا يَفُوحُ بِرِيحِهِ كُلُّ مَكَانٍ وَمِثْلُ مَنْ تَعَلَّمَهُ فَيَرْقُدُ وَهُوَ فِي جَوْفِهِ كَمِثْلِ جِرَابٍ وَكَيْ عَلَى مِسْكِ^(۵):

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بن) دەلی: جاری پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربن) لەشکرێکی گەورە نارد بۆ شوینی، یەكە یەكە داوای ئی دەکردن كە چەندە قورئان لەبەرە بیخوینی، جا ھەر پیاوی چەندی قورئان لەبەر بوو دەبخویند، تا سەر ھاتە سەر پیاوی لە گشتیان جەھێتەر بوو، فەرمووی پئی: ئەی فیسار! تۆ چیت لەبەرە؟ گوتی: ئەوەو ئەوەو سوورەتی بەقەرەش، فەرمووی: ئەدی سوورەتی بەقەرەت لەبەرە؟ گوتی: بەئێ لەبەرە، فەرمووی: دەپرو تۆ فەرماندەیانیت! پیاوی لە خانەدانەکانیان گوتی: ئەی پیغەمبەری خودا! من بۆیە سوورەتی بەقەرە فیڕ نەبووم ترسام مەبادا بە باشی سەرپەرشتی ئەوم بۆ نەکرێ، پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربن) فەرمووی: قورئان فیڕ بین، ھەم خۆتان بیخوینن و ھەم بە خەلکی تریشی بخوینن، چونکی ئەو کەسە کە فیڕی قورئان دەبێ و دەبخوینی و ئەرکی بەجێ دینی وەك ھەمانە پڕ لە میسك وایە، بۆ نەخۆشەكە ی دەمار دەمار بە ھەموو لایەكا دەروا، بەلام ئەو کەسە کە فیڕی دەبێ و لەبەری دەكاو دەخەوێ و قورئانەكە لە سینگیایە ئەوە وەك ھەمانە پڕ لە میسكی دەم دووراو وایە (ت-ح/ح).

(۵) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

۳۶۳۴- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَا تَجْعَلُوا يُسُوءَكُمْ مَقَابِرَ وَإِنَّ الْبَيْتَ الَّذِي تُقْرَأُ فِيهِ الْبَقْرَةُ لَا يَدْخُلُهُ الشَّيْطَانُ. رواهما الترمذي^(۱):

دیسان ئەو لە پیڤه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بن) ده‌فه‌رمووی: ماله‌کانتان مه‌که‌ن به‌ گۆرخانه‌ی چۆل و هۆل، ئەو ماله‌شی سووره‌تی به‌قه‌ره‌ی تیا بخوینری شه‌یتانی تی ناچی (ت-ح/ص) ⇒ «ب- ا- ۱- ۱۸۶- ۵۰۸ ف- ۲+ ف- ۳+ ف- ۴». تقدم برقم: ۲ / ۹۹۹ و ۳ / ۱۰۰۰ و ۴ / ۱۰۰۱ مجلد اول. تسلس: ۱۸۶.

۸۲) گه‌وره‌یی نایه‌ته‌لکورسی و کلک‌ی به‌قه‌ره

فضل آية الكرسي وأواخر البقرة

۳۶۳۵- عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَا أَبَا الْمُنْذِرِ أَتَدْرِي أَيُّ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مَعَكَ أَعْظَمُ؟ قَالَ قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ « يَا أَبَا الْمُنْذِرِ أَتَدْرِي أَيُّ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مَعَكَ أَعْظَمُ؟ قَالَ قُلْتُ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ. قَالَ فَضْرَبَ فِي صَدْرِي وَقَالَ: وَاللَّهِ لَيَهْنِكَ الْعِلْمُ أَبَا الْمُنْذِرِ. رواه مسلم وأبو داود^(۱):

ئوبه‌یی‌ه‌ی کوپی که‌عب (خودای ئی‌زازی بن) ده‌لی: پیڤه‌مبه‌ره‌ (دروودی خودای له‌سه‌ر بن) پیی فه‌رمووم: ئە‌ی باوکی مونزیر! ئایا ده‌زانی له‌و قورئانه‌ی که‌ له‌ به‌رت‌ه کام نایه‌ته‌ی گه‌وره‌تره؟ گوتم: خوداو پیڤه‌مبه‌ره‌ی خودا باشت‌ر ده‌زانن، فه‌رموویه‌وه: ئە‌ی ئە‌بو مونزیر! ئایا ده‌زانی له‌و قورئانه‌ی که‌ له‌ به‌رت‌ه کام نایه‌ته‌ی گه‌وره‌تره؟ گوتم: گوتم: نایه‌ته‌لکورسی که‌ ده‌فه‌رمووی:

{اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا

(۱) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

(۱) مسلم. صلاة المسافرين: ۷۸۲. أبو داود. صلاة: ۱۴۶۰.

يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ - ۲ / ۲۵۵ - سورة البقرة.

واته: خودای راست و دروست ته‌نیا یه‌زدانی پاکه، خودایه‌کی زیندووی نه‌مه‌ره، هه‌ربوووه هه‌ر ده‌بی، نه سه‌ره‌تای هه‌یه و نه کو‌تایی، خودایه‌کی پایه‌دارو راوه‌ستاوو راگری هه‌ردوو جیهانه‌و مایه‌ی بوون و مان و مانه‌وه‌ی هه‌موو شتی‌که، خودایه‌کی بی چوونه‌و دووره له نیشانه‌ی دروستبوون (سیفه‌تی خودوو) له‌به‌ر ئه‌وه نه وه‌نه‌وز ده‌یگری و نه خه‌وی ئی ده‌که‌وی، به‌که‌م و زۆر فه‌رامۆشی به‌سه‌ردا نایی، سه‌رو خوار، ئاسمان و زه‌وی، به مانگ و خو‌رو کاکه‌شان هه‌مووی هی ئه‌وه‌و مو‌لک و سامانی خو‌یه‌تی و خو‌ی پاشای ده‌ستبه‌ره‌لایه‌تی و چی هه‌زکا لی‌ی ده‌کاو که‌س مافی ئه‌وه‌ی نییه بل‌ی له‌ل! ک‌ی راده‌ی ئه‌وه‌ی هه‌یه که به‌بی فه‌رمان و ره‌زای خو‌ی که بو‌یری‌ی تکا بکا له‌لای ئه‌و پاشا بی‌باک و به‌سام و شکو‌یه بو‌که‌سی‌کی تر، مه‌گه‌ر به فه‌رمانی خو‌ی و خو‌ی ری‌که بدا؟! خودای گه‌وره هه‌موو شتی ده‌زانی، هیچی ئی ووون ناب‌ی، دووری و نزیک‌ی و رابووردوو ئی‌ستاو داهاتوو بو‌زانستی ئه‌و چون یه‌که، ئاگای له به‌رو دوا‌ی دروستکراوانی خو‌یه‌تی وه‌ی مه‌خلوقات په‌ی به هیچ شتی له عیلمی خودا نابهن، مه‌گه‌ر خوا خو‌ی خواستی له‌سه‌ر ئه‌و شته بی، ته‌ختی باره‌گای خودا (وه‌ندی ئه‌وه‌نده مه‌زن و گه‌وره‌و گو‌شاده به فه‌ره‌جی ج‌یی هه‌موو ئاسمانه‌کان و زه‌وی تیا ده‌بیته‌وه)، واته ئه‌م بوونه‌وه‌ره سه‌رو خوارو دنیاو قیامه‌تی له چاو عاله‌می کورسیدا (که عاله‌می‌کی تایبه‌تی‌هه‌و، هه‌ر خوا خو‌ی ده‌زانی چ‌یی‌هه‌و چو‌نه‌و) وه‌کوو تنو‌ک به ده‌ریایه، راگرتن و پاراستنی ئه‌م دوو جیهانی ئاسمان و زه‌وییه که‌مترین ئه‌رک و شه‌که‌تی و گرانی ناخاته سه‌ر شانی گه‌وره‌یی خودا، له راستیدا گه‌وره‌ی به راستی که خاوه‌نی پایه به‌رزی راسته‌کی بی به‌س خودایه، پایه به‌رزی و گه‌وره‌یی دروستکراوانی هه‌مووی مه‌جازیه‌و بی شان و بی نیشانه ئوبه‌یی گو‌تی: که وام گو‌ت ده‌ستی دا به سینگماو فه‌رمووی: ئافه‌ریم بو‌

خوت، به خودا پینکات، که واته عیلمت پیروزی و زانستت نوش بی ئه ی باوکی مونزیر! (م/د).

۳۶۳۶- عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ كَانَتْ لَهُ سَهْوَةٌ فِيهَا تَمُرٌ فَكَانَتْ تَجِيءُ الْقَوْلُ فَتَأْخُذُ مِنْهُ قَالَ فَشَكََا ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: فَاذْهَبْ فَإِذَا رَأَيْتَهَا فَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ أَجِيبِي رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ فَأَخَذَهَا فَحَلَفَتْ أَنْ لَا تَعُودَ فَأَرْسَلَهَا فَجَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ. قَالَ حَلَفْتُ أَنْ لَا تَعُودَ فَقَالَ: كَذَبْتَ وَهِيَ مُعَاوِدَةٌ لِلْكَذِبِ قَالَ فَأَخَذَهَا مَرَّةً أُخْرَى فَحَلَفَتْ أَنْ لَا تَعُودَ فَأَرْسَلَهَا فَجَاءَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ؟ قَالَ: حَلَفْتُ أَنْ لَا تَعُودَ. فَقَالَ: كَذَبْتَ وَهِيَ مُعَاوِدَةٌ لِلْكَذِبِ. فَأَخَذَهَا فَقَالَ مَا أَنَا بِتَارِكِكَ حَتَّى أَذْهَبَ بِكَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَتْ إِنِّي ذَاكِرَةٌ لَكَ شَيْئًا آيَةُ الْكُرْسِيِّ أَقْرَأُهَا فِي بَيْتِكَ فَلَا يَغْرُبُكَ شَيْطَانٌ وَلَا غَيْرُهُ. قَالَ فَجَاءَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ؟ قَالَ فَأَخْبَرَهُ بِمَا قَالَتْ. قَالَ: صَدَقَتْ وَهِيَ كَذُوبٌ. رواه الترمذي والبخاري^(۲).

ئهبو ئه ییوبی ئه نصاری (خودای فی رازی بی) گوتی: چه رداخیکم هه بوو، خورمای تیابوو، میرده زمه (که پیئشی دهوتری حوی بیابان) دههاتن لییان دهبرد، که سکاالی ئه وهم کرد له لای پیئغه مبهه (دروودی خودای له سهه بی) فهرمووی: برؤ هه رکاتی هاته وه بلئ: به ناوی خودا، فهه ماننت پی دهکه م که ده بی له گه لم بیی بو لای پیئغه مبهه ری خودا گوتی: به لام سویندی خوارد که ئیتر نایه ته وه منیش به رمدا، جا چووم بو لای هه زهت (دروودی خودای له سهه بی) فهرمووی: دیله که ت چی به سهه هات؟ گوتم: سویندی خوارد که ئیتر نایه ته وه، فهرمووی: درؤ دهکات، درؤ زنه دیته وه گوتی: جاریکی تریش گرتمه وه، دیسان سویندی خوارد وه که جاریکی دیی نایه ته وه، منیش به ره لام کرده وه، دیسان چوومه وه بو لای پیئغه مبهه (دروودی خودای له سهه بی) فهرمووی: چیت له دیله که ت کرد؟ عه رزیم کرد: سویندی خوارد وه که ئیتر

(۲) بخاری. زکاة: ۲۳۱۱، ۲۲۷۵، ۵۰۱۰.

نہیہ تہوہ، فہرمووی: درؤ دہکات درؤزنہ دیتہوہ بہ لَام لہ سہری جاری سیئہ ما (کہ گرتہ) گوتہ: ئہمہ دواجارہ بہرت نادہم تا نہ تبہم بؤ خزمہ تی حہزرت (درودی خودای لہسہر بئ) ہہتا جہزہ بہت بدا، گوتی: بہرم دہو مہم بہ شتیکت پی دہ لیم، لہ مالہ کہ تا ئایہ تہ لکوورسی بخوینہ ئیتر شہیتان و جنؤکھو شتی وا نزیکت ناکہ ونہوہ، دیسانہوہ چوومہوہ خزمہ تی حہزرت (درودی خودای لہسہر بئ) فہرموویہوہ: دیلہ کہتت چی لیکرد؟ منیش قسہی میردہ زمہ کہم بؤیگیرایہوہ، فہرمووی: گہرچی خوئی درؤزنہ بہ لَام بؤ ئہمہ قسہی راستی پی گوتووی یا فہرمووی: ئہم قسہیہی راستہ بہ لَام خوئی درؤزنہ (ت/ب- ہزار رحمتیان ئی بن).

۳۶۳۷- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لِكُلِّ شَيْءٍ سَنَامٌ وَإِنَّ سَنَامَ الْقُرْآنِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَفِيهَا آيَةٌ هِيَ سَيِّدَةُ آيِ الْقُرْآنِ هِيَ آيَةُ الْكُرْسِيِّ^(۲):

ئہو ہورہیرہ (خودای ئی رازی بئ) لہ پیغہ مہرہوہ دہ فہرمووی (درودی خودای لہسہر بئ): ہہموو شتی چلہ پؤیہیہ کی ہہیہ، چلہ پؤیہی قورٹانیش سوورہ تی بہقہریہ، ئایہ تیکیشتی تیادایہ گہورہی ئایہ تہ کانئ قورٹانہو خوئی سہر گہورہیانہ، ئہویش ئایہ تی ئایہ تہ لکوورسییہ. (ت- سہنہ دہکہی ضہعیفہ).

۳۶۳۸- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ حَمْدَ الْمُؤْمِنِ إِلَى قَوْلِهِ (إِلَيْهِ الْمَصِيرُ) وَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ ، حِينَ يَصْبِحُ ، حَفِظَ بِهِمَا لَمْ يَرِ شَيْئًا يَكْرَهُهُ حَتَّى يُمْسِيَ ، وَمَنْ قَرَأَهُمَا حِينَ يُمْسِي حَفِظَ بِهِمَا حَتَّى يُصْبِحَ . رواهما الترمذي بسندين ضعيفين^(۳):

ديسان ئہو لہ حہزرتہوہ دہ فہرمووی (درودی خودای لہسہر بئ): ہہر کہسی سہر لہ بہیانئ سوورہ تی حامیمی موئمین لہ سہرہ تاوہ ہہتا ووشہی «الیہ المصیر» بخوینئ، لہ گہل ئایہ تہ لکوورسی دا، ئہوہ ئہو رؤژہ ہہتا ئیواری خودا بہبہرہ کہتی خویندنی ئہو دوو شوینہ دہپاریزی، وہ ہہرکہسی سہر لہ

(۲) رواہ الترمذی بسند ضعیف (شرحہ).

(۳) رواہ الترمذی بسند ضعیف (شرحہ).

ئىواره بياخوينى خودا به پيرۆزىي ئه‌وان هه‌تا سبه‌ی به‌يانى ده‌پياريزى
(ت- به رسته‌یه‌کى بى هیز گێراویه‌ته‌وه) مه‌به‌ست له سه‌ره‌تای سووره‌تى
موئمين ئه‌م سى ئایه‌ته‌یه:

{حَم. نَزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ. غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ
الْعِقَابِ ذِي الطُّوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِلَهِي الْمَصِيرُ - ئ ۱/۱-۱}.

واته: ئه‌مه سووره‌تى حاسیمه، که ئایه‌ته‌کانى له‌و قورئانه پیرۆزه‌یه‌ن،
که نامه‌ی خودایه‌و خودا خۆی نووسیویه‌تى، که ئه‌و نامه گه‌وره‌و به‌قه‌درو
به‌پێزه له لایه‌نى خوداوه‌ندى ته‌واناو زاناوه به‌هۆی فريشته‌ی تايبه‌تى
سرووشه‌وه ناردوویه‌تى بۆ پێغه‌مبه‌رى خۆی که موحه‌ممه‌دى کوپى
عه‌بدوللایه، هه‌تا ببی به‌چرای هه‌ردوو جیهان بۆ ئیوه‌ی دروستکراوان،
راسته که خودا گوناھ پۆش و تاوان به‌خشه‌و تۆبه‌و په‌شیمانی راسته‌قینه‌ی
به‌نده‌ی خۆی گيرا ده‌کا، به‌لام به‌وه له مه‌کرى خودا ئه‌مین مه‌بن و دواى هیواى
بى پایه‌و مایه مه‌که‌ون، که‌واته ئه‌م نامه‌و ئایه‌ته‌کانى زۆر به‌گرنکی بگرن و
پشت گوێیان مه‌خه‌ن، چونکه خودا له هه‌مان کاتا سه‌ختگیرو خاوه‌نى تۆله‌ی
توندو تیرژه، وه‌ئى سه‌ره‌پای هه‌موو شتێ دیارى و نمایانه که خودا خاوه‌نى
سایه‌و فه‌زڵ و به‌خششه‌و خوانی ره‌حمه‌تى بى پایانى سه‌ریکی له ئه‌زه‌له‌و
ئو سه‌ره‌که‌ی له ئه‌به‌ده خودای راست و دروست و شیاوی به‌نده‌یی و په‌رستن
ته‌نیاو ته‌نیا ئه‌و زاته‌یه‌و به‌س، بزانی خودا به‌مۆله‌ت و ئارامه‌و هیچ په‌له‌ی
نییه له هیچ شتێ، چونکه هه‌موو شتێ زوو یا دره‌نگ ده‌چیته‌وه به‌ر ده‌ستى
خۆی! (وه‌رگێی):

خوانس ره‌حمه‌تى خاوه‌ندى سه‌مه‌د

ئه‌م سه‌رى نه‌زهل، نه‌و سه‌رى نه‌به‌د

که‌ر بێتوه نوورى له‌م خوانه‌ گه‌وره

جیى نه‌بیته‌وه عه‌نتیکه‌و سه‌یره!!

نه‌ی به‌زدان! ناسان! تاوان سووتانم

لافاوی تاوان له تو تارانم

هه‌ر نه‌ز نه‌ک ده‌ده‌م بۆ ریزه‌ی خوانت

ده‌ده‌ستم بگه‌رم به‌ میوانت!!

۳۶۳۹- عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْآيَاتُ مِنَ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ مَنْ قَرَأَهُمَا فِي لَيْلَةٍ كَفَّاهُ. رواه الاربعة^(۵):

ئه‌بو مه‌سعوودی به‌دری (خودای ئی رازی بئ) گوئی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای سسربین) ده‌فه‌رموئ: هه‌ر که‌سی به‌ شه‌و دوو ئایه‌ته‌که‌ی کۆتایی سووره‌تی به‌قه‌ره‌ بخوینئ ئه‌و شه‌وه‌ ئه‌وه‌ی به‌سه‌ (ش/د/ت) ئه‌مه‌ دوو ئایه‌ته‌که‌ن:

{آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا يَفِرُّ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ لَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إَصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ}.

۳۶۴۰- عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ كِتَابًا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِأَلْفِي عَامٍ أَنْزَلَ مِنْهُ آيَتَيْنِ خَتَمَ بِهِمَا سُورَةَ الْبَقَرَةِ وَلَا يُقْرَأُ فِي دَارٍ ثَلَاثَ لَيَالٍ فَيَقْرُبَهَا شَيْطَانٌ. رواه الترمذي بسند حسن. والله أعلم^(۶):

نوعمانی کوپی به‌شیر (رمزای خودایان له‌سربین) له‌ هه‌زه‌ته‌وه‌ (درویدی خودای سسربین) ده‌فه‌رموئ: به‌ دوو هه‌زار سال له‌پیش دروستکردنی ئاسمانه‌کان و زه‌وی دا خودا نامه‌یه‌کی نووسیوه‌، دوو ئایه‌تی ئی ناردۆته‌ خواره‌وه‌،

(۵) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۰۹، ۵۰۰۸، ۵۰۵۱. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۷۵.

(۶) حسن عند الترمذي.

سووره‌تی به‌قه‌ره‌ی پئی کۆتایی هیناون ئەو دوو ئایه‌ته، له هەر مایکا سئ شهو بخوینرین، ئیتر شه‌یتان توخنی ئەو ماله ناکه‌وی (ت-س/ح).

له کۆتایی ئەم باسه‌وه ئاماژه بۆ ئەم چهن فهرموودانه ده‌که‌م که دانه‌ر (له‌شه‌رحه‌که‌دا) ئاماژه‌یان بۆ ده‌کاوه‌لی (رحمه‌تی خودای ئی) که‌لی فهرمووده له باسی گه‌وره‌یی ئایه‌ته‌لکوورسیدا هاتوه‌ وه‌ک:

۱- که‌سئ که له مال ده‌رده‌چئ بیخوینئ له ئەمان و زه‌مانه‌تی خودادا ده‌بئ تا ده‌گه‌پته‌وه.

۲- هەر که‌سئ له پاش هه‌موو نوێژئ بیخوینئ هەر که‌مرد یه‌ک سه‌ر ده‌چپته به‌هه‌شت.

۳- له هەر مایکا بخوینرئ شه‌یاتینی تا سیی رۆژ توخنی ئەو ماله ناکه‌ون، جادووگه‌ریش (چ پیاو چ ژن) تا چل شه‌و ناچنه ئەو ماله. ئەی‌عه‌لی! فی‌ری مال و منال و خیزان و ده‌رو دراوسی‌ی خۆتی بکه، ئایه‌ت له‌وه گه‌وره‌تر له‌لای خوداوه دانه‌به‌زیوه.

۴- که‌سئ بیخوینئ، کاتئ ده‌چپته سه‌ر نوینی نووستن خودای گه‌وره ئەمن و ئاسایش ده‌دا به‌ خۆی و هاوسای و هاوسای و چهن مایکی تریش له‌ده‌وروبه‌ری.

۵- قورئان فه‌رمایشتی خودایه له‌به‌ر ئەوه سه‌رگۆل و سه‌ر گه‌وره‌ی هه‌موو قسه‌و فهرمووده‌یه‌که، سه‌ر گۆلی قورئانیش سووره‌تی به‌قه‌ره‌یه، سه‌رگۆلی سووره‌تی به‌قه‌ره‌ش ئایه‌ته‌لکوورسییه!

۳۶۴۱- ومنها: أنه نزل جبريل على موسى (عليهما السلام) وقال له: ربك يقول لك من قرأ عقب كل صلاة: اللهم إني أقدم إليك بين يدي كل نفسٍ ولمحةٍ وطرفةٍ يطرف بها أهل السماوات وأهل الأرض وكل شيءٍ هو في علمك كائنٌ أو قد كا. أقدم إليك بين يدي ذلك كله: الله لا اله إلا هو الحي القيوم إلى آخرها فإن الليل

وَالنَّهَارُ أَرْبَعٌ وَعَشْرُونَ سَاعَةً لَيْسَ مِنْهَا سَاعَةٌ إِلَّا وَيَصْعَدُ إِلَى اللَّهِ مِنْهَا سَبْعُونَ أَلْفَ حَسَنَةٍ حَتَّى يُنْفَخَ فِي الصُّورِ أَهْ حَاشِيَةِ الصَّوْءِ فِي التَّفْسِيرِ^(۷):

وهك ئه‌مه: ده‌گیڕنه‌وه: جارێ جوبرائیل دیته‌ خواره‌وه ده‌چی بۆلای پیغه‌مبهر موسا (دروودی خودایان له‌سه‌ر بێ) پێی ده‌فه‌رموئ: په‌روه‌ردگارت پێت ده‌فه‌رموئ: هه‌ر كه‌سێ له‌پاش هه‌موو نوێژێ ئه‌مه بخوینێ له‌گه‌ڵ ئایه‌ته‌لكوورسیدا، ئه‌وه له‌ ماوه‌ی شه‌وو رۆژێكا كه‌ بیست و چوار سه‌عاته‌، هه‌موو سه‌عاتێ حه‌فتا ملیۆن چاكه‌ی ئه‌و كه‌سه سه‌رده‌كه‌وئ و به‌رز ده‌بیته‌وه بۆلای خودا، هه‌تا ئه‌و ده‌مه‌ی كه‌ پێی ده‌لێن نه‌فخی صوور. ئه‌مه‌یش ئه‌و نزایه‌یه كه‌ ده‌یخوینێ له‌سه‌ر ئه‌م شیوه‌یه:.. تا كو‌تایی ئایه‌ته‌لكوورسی. واته‌ خودایه‌! له‌گه‌ڵ هه‌موو هه‌ناسه‌یه‌ك و هه‌موو سه‌رنجێك و هه‌موو چاو ترووكانیكا كه‌روو ده‌ده‌ن له‌ خه‌لكی ئاسمانه‌كان و خه‌لكی زه‌وی و له‌ هه‌موو شتیکی تر كه‌ به‌ پێی زانستی خو‌ت تا ئیستا دروست بووه‌، یا له‌ مه‌ولا دروست ده‌بێ له‌گه‌ڵ هه‌موو ئه‌مانه‌دا ئه‌م وشه‌ پیرۆزه‌یه پێشكه‌ش به‌ باره‌گای هه‌ره‌ پیرۆزی تو‌ ده‌كه‌م كه‌ ده‌فه‌رموئ: {اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ} هه‌تا كو‌تایی ئایه‌ته‌لكوورسی. فه‌رمایشتی شه‌رحه‌كه‌ لی‌رده‌دا ته‌واو كه‌ نه‌قلی كردووه له‌ حاشیه‌ی صاوییه‌وه.

به‌نده‌یش لی‌رده‌دا ئه‌م قسه‌یه‌تان عه‌رز ده‌كه‌م: ئێمه‌ له‌م جو‌ره‌ بابه‌تانه‌دا رووی ده‌ممان له‌ موسو‌لمانانه‌، هه‌قمان به‌سه‌ر زه‌نیق و بێ دینانه‌وه نییه‌، چی ده‌لێن با بی‌لێن، واده‌ی درۆو راستی ئێمه‌و ئه‌وان دیوانی خوایه‌! وه‌ی گه‌لی جار براده‌ران ده‌لێن: ئه‌مه‌واو ئه‌وه‌ وا، جا بزانه‌ن باشت‌رین وه‌لام بو‌ ئه‌م جو‌ره‌ دله‌راو‌كه‌یه ئه‌مه‌یه:

۱- یه‌كه‌م نیازێ پا‌كو باشی و چاكی به‌نده‌ ده‌وریکی با‌لا ده‌بینی له‌م شوینانه‌دا، به‌ تایبه‌ت له‌ كار‌كردنی نزادا.

(۷) منقول من شرح الصاوی علی البیضاوی.

۲- زۆر جار رووى داوه كەسى شایه تمان دەهینى و دوا ئەوه به بى ئەوهى هیچ كرده وهیهكى باش بكا یه كسەر دەمرى، دیاره ئەو وشەى شایه تمانه بوى دەبى به كلیلى بهههشت، به خوى و هه موو نازو بههرى ناوى، وه رزگارى دهكا له دۆزهخ و جروجانه وهرى، واته ژيانىكى نه براوهى پر خىرو خوشى به گوتنى تاقه وشهین مسۆگەر دهكا، ئەگەر له باتى هه موو پیتىكى ئەو وشهیه سەد ههزار ملیۆن چهرخ و زه مەن و دهر له بهههشتى بهرىنى جاويداندا بى ئەوه پیتەكان یهك له دوايهك تهواو دەبن به لام پاداشى باشیان هیشتا سهره تايه تی و هه رگیزاو هه رگیز تهواو نابى، كه واته خیر هه مووى وایه.

۳- وهلى ئەوه نده ههیه نابى مرۆ بهم جوړه شتانه له خوى باىى ببى و خوى دهسته شكین بكاو ئیتر خهريكى كارى خیرى تر نه بى و بلى من ئەوه ندهم بهسه، چونكه شتهكه خوى بو ئەوهیه كه ئیمه سهرگهرمى هه موو كاریكى باش بین و له هه موو خیرى تا ده توانین زۆر بكهین، نهك به پیچه وانه وه خویمان دەس خهړۆ كهین و دلمان له كردنى كارى باش سارد بپته وه.

براله! دل بهره من، قسهى خواو پیغه مبهرى راسته، بزانه دین و حه دیت و كتیبه دینییهكان به گشتى بو ئەوهن كه بهره بهره من و وینهى من و تو چهژ له خوشى و له زه تی دین و عیبادەت و هه رگه رین و له زه تی بجپته بن دیانمانه وه، تا له ئەنجاما دهگهین به پایه ی یه قین و دل داده هینین و كلك ده نیینه خهت، ئیتر له وه به دوا بۆن و بهرامه و رهنگو رووى گول و گولزارى شه ریهت و طه ریهت كاسمان دهكاو له بهرى ئەو باخه ده خوین و له خهتەر ده پهرینه وه و مهودای ئەوه مان نامینى كه بیر له و درك و دال و جپو جانه وهرانه بکهینه وه كه له بهر حیکمه تیكى خودایى وان له ناو باخو بۆلاخ و گول و گولزارى شه ریهت و طه ریهتدا. دهی به گوپی دلسۆزى خۆت بکه دل بهره مزگهوت و مه لاو خۆت ته سلیمى ده ستى مامۆستای مه لا بکه، با چلکی دلت به ئاوى كه وسه رى شه ریهت پاك پاك داشۆرى و شه رحى صه درت بو

بکاو دلت پر بکا له نووری قورئان و هه‌دیثی پیغه‌مبه‌ر، ئه‌وجا مه‌ردانه‌و
پیاوانه‌ خۆت بکه‌ به‌ کوپری ته‌سه‌ووفدا خۆت بگه‌یه‌نه‌ مه‌ردی و طه‌ریقه‌تیکی
موافیقی شه‌ریعه‌تی ئی وه‌ریگه‌رو که ده‌ستی ئه‌و شیخه‌ مه‌رده‌ت ماچ کرد
یادیکی ئیمه‌یش بکه‌و دووعایه‌کی خیرمان تی بگه‌ر:

نووه‌ی! به‌ قسه‌ چهن زمان لووه‌سی

نای به‌کرده‌وه‌ که په‌ریژ پیسی!

٨٣) گه‌وره‌یی سووره‌تی ئیسرا و سووره‌تی زومه‌ر

٣٦٤٢- قَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَا يَنَامُ حَتَّى يَقْرَأَ الزُّمَرَ وَبَنَى إِسْرَائِيلَ. رواه الترمذي والله أعلم. نسأل الله كمال الرفعة واليقين آمين^(١):

عائیشه (خودای ئی رازی بئ) گوته‌: جارن پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر بئ)
نه‌ده‌نووست، تا سووره‌تی زومه‌رو سووره‌تی به‌نی ئیسرائیل (سووره‌تی
ئیسرا)ی نه‌خویندایه‌ (ت).

٨٤) گه‌وره‌یی سووره‌تی كه‌هف: (فضل سورة الكهف)

٣٦٤٣- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ حَفِظَ عَشْرَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ سُورَةِ الْكَهْفِ عُصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَالِ. رواه مسلم وأبو داود والترمذي ولفظه: مَنْ قَرَأَ ثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ الْكَهْفِ عُصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَالِ. وفي رواية: مَنْ حَفِظَ مِنْ خَوَاتِيمِ سُورَةِ الْكَهْفِ عُصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَالِ^(١):

(١) سكت عن درجة الحديث الشارح.

(١) مسلم. صلاة المسافرين، باب. فضائل القرآن وما يتعلق به: ١٨٨٠. أبو داود. ملاحم: ٤٣٢٣.

ئەبو دەرداء (خودای ئی رازی بێ) لە پیڤه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رمووی: هه‌ر که‌سێ ده‌ ئایه‌ت له‌ سه‌ره‌تای سووره‌تی که‌ه‌فه‌وه‌ له‌به‌ر بکا خودا له‌ ئاژاوای ججال ده‌پیارێژی (م/د/ت) گه‌ته‌ی (ت) ئاوايه‌: هه‌ر که‌سێ سێ ئایه‌ت له‌ سه‌ره‌تای سووره‌تی که‌ه‌ف بخوینێ له‌ ئاشووبی ججال قوتار ده‌بێ. له‌ گێڕانه‌وه‌یه‌کا: هه‌ر که‌سێ چوار ئایه‌ته‌که‌ی کۆتایی سووره‌تی که‌ه‌ف له‌به‌ر بکا له‌ ججال رزگاری ده‌بێ.

٣٦٤٤- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْكَهْفِ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ أَضَاءَ لَهُ مِنَ النُّورِ مَا بَيْنَ الْجُمُعَتَيْنِ. وَفِي نَسَخَةٍ: أَضَاءَ لَهُ مِنَ النُّورِ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْبَيْتِ الْعَتِيقِ. رواه الحاكم والبيهقي^(١).

ئەبو سه‌عید (خودای ئی رازی بێ) گو‌تی: پیڤه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: هه‌ر که‌سێ رۆژی هه‌ینی سووره‌تی که‌ه‌ف بخوینێ له‌م هه‌ینی هه‌تا ئه‌و هه‌ینی نوورو رووناکی شه‌وقی بۆ ده‌داته‌وه‌. له‌ روو نووسی‌کا واته‌: له‌ نوسخه‌یه‌کا: له‌لای خۆیه‌وه‌ هه‌تا کابه‌ی خانه‌ی خودا نووری خودایی رووناکی ده‌کاته‌وه‌ بۆی (حاکم/به‌یه‌قی).

٨٥) گه‌وره‌یی سووره‌تی یاسین و سووره‌تی دوخان: (فضل سورة يس والدخان)

٣٦٤٥- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ قَلْبًا وَقَلْبُ الْقُرْآنِ يَسُ وَمَنْ قَرَأَ يَسَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِقِرَائَتِهَا قِرَاءَةَ الْقُرْآنِ عَشْرَ مَرَّاتٍ. رواه الترمذي والبيهقي^(١).

ئەنه‌س (خودای ئی رازی بێ) لە پیڤه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: هه‌موو شتێ دلیکی هه‌یه‌، دلی قورئانی‌ش سووره‌تی یاسینه‌، هه‌ر که‌سێ جارێ ده‌وری سووره‌تی یاسین بکاته‌وه‌ خودا له‌باتی ئه‌وه‌ خیری ده‌خه‌تمه‌ی

(٢) سکت عن درجته الشارح.

(١) رواه الترمذي بسند ضعيف ولكن في الفضائل.

قورئانی بۆ ده‌نوو سیّت، که سووره‌تی یاسینیان له‌گه‌ڵ نه‌بی (ت) - سه‌نه‌ده‌که‌ی بی هیزه / به‌یهه‌قی).

٣٦٤٦ - عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: قَلْبُ الْقُرْآنِ يَسَ لَا يَفْرَأُهَا رَجُلٌ يُرِيدُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَالْذَّارَ الْآخِرَةَ إِلَّا غُفِرَ لَهُ وَافْرَأُوهَا عَلَى مَوْتَاكُمْ. رواه الإمام أحمد والبيهقي^(٢).

مه‌عقیلی کوپی یه‌سار (خودای ئی رازی بی) له‌ پیغه‌مبه‌روه (دروودی خودای له‌سەر بن) ده‌فه‌رموئ: یاسین دلّی قورئانه، ئەو پیاوه‌ی ئەم سووره‌ته به‌ ئیخلاص و نیازی پاک بخوینئ و ته‌نیا مه‌به‌ستی ره‌زانه‌ندیی خوداو ده‌رده‌ست کردنی مال و خانه‌ی ئەو جیهان بی ئەوه مسوگەر که خودا لیّی خوش ده‌بی، سووره‌تی یاسین له‌سەر مردووی خۆتان بخوینئ و له‌سەر ئەوانه‌شتان که‌وان له‌ حاله‌تی سه‌ره‌مه‌رگا (ئه‌/به‌یهه‌قی) ➡ (ب - از - ١٩٢ - ٥٢٢ف - ٥).

٣٦٤٧ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ يَسَ فِي لَيْلَةِ ابْتِغَاءٍ وَجْهِ اللَّهِ أَوْ مَرْضَاةَ اللَّهِ غُفِرَ لَهُ. رواه الإمام مالك والبيهقي^(٣).

ئەبو هوره‌یره (خودای ئی رازی بی): پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سەر بن) ده‌فه‌رموئ: هەر که‌سی به‌ شه‌و بۆ ره‌زای خوا سووره‌تی یاسین بخوینئ خودا لیّی خوش ده‌بی (مالیک/به‌یهه‌قی).

٣٦٤٨ - وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ حَمِ الدُّخَانِ فِي لَيْلَةٍ أَصْبَحَ يَسْتَغْفِرُ لَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ. رواه الترمذي والنسائي^(٤).

دیسان له‌وه‌وه، له‌ پیغه‌مبه‌روه (دروودی خودای له‌سەر بن) ده‌فه‌رموئ: هەر که‌سی له‌ شه‌ودا سووره‌تی دوخان بخوینئ هه‌تا به‌یانه‌کی هه‌فتا هه‌زار فریشته‌ بۆی ده‌پارینه‌وه (ت/ن).

^(٢) تقدم بسط الكلام على قراءة القرآن على الأموات في كتاب الجنائز من كتاب الصلاة.

^(٣) سكت عن درجته الشارح.

^(٤) سكت عن درجته الشارح.

٣٦٤٩- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ حَمَّ الدُّخَانِ فِي لَيْلَةِ الْجُمُعَةِ غُفِرَ لَهُ. رواه الترمذي^(٥):

دیسان له وه وه، له چه زه ته وه (دروودی خودای له سهر بئ) ده فهر موی: ههر که سی له شه وی هه ینیدا سووره تی دوخان بخوینی خودا لی خوش ده بی (ت).

٣٦٥٠- وللطبرانی: مَنْ قَرَأَ حَمَّ الدُّخَانِ فِي لَيْلَةِ الْجُمُعَةِ أَوْ يَوْمِ جُمُعَةِ بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ^(٦):

چه زه ت (دروودی خودای له سهر بئ) ده فهر موی: ههر که سی له شه وو روژی هه ینیدا سووره تی دوخان بخوینی خودا له به هه شتا خانویه کی بو دروست ده کا (طه به رانی).

٨٦) گهورهیی سووره تی فه ت: (فضل سورة الفتح)

٣٦٥١- عَنْ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَقَدْ أُنْزِلَتْ عَلَى اللَّيْلَةِ سُورَةٌ لَهَا أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ، ثُمَّ قَرَأَ (إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا). رواه البخاري هنا ومسلم في الحديبية ولفظه: لقد أنزلت علي آية هي أحب إلي من الدنيا جميعاً^(١):

عومه ر (خودای ئی رازی بئ) له پیغه مبه ره وه (دروودی خودای له سهر بئ) ده فهر موی: ئه مشه و سووره تی کم له خودا وه بو ها تو وه، ئه و سووره ته م له هه مو جیهان پی خوشتره له دوایدا: (انا فتحنا له فتحا مبینا) ی خویند (ش) گفته ی (م): ئایه تی کم بو ها تو وه له هه مو جیهانم پی خوشتره.

(٥) سکت عن درجته الشارح.

(٦) سکت عن درجته الشارح.

(١) بخاری. فضائل القرآن: ٥٠١٢. مسلم. جهاد: ٤٦١٢.

٨٧) گه‌وره‌یی موسه‌بیحاته‌کان و سووره‌تی هه‌شر فضل المسبحات وسورة الحشر

٣٦٥٢- عَنْ عِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ يَقْرَأُ الْمُسَبِّحَاتِ قَبْلَ أَنْ يَرْقُدَ وَقَالَ «إِنَّ فِيْهِنَّ آيَةً خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ آيَةٍ»^(١):

عیربازی کوپی سارییه (خودای ئی رازی بن) گوئی: پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سر بن) له‌ پێش خه‌وتندا موسه‌بیحاته‌کانی ده‌خویند، ده‌یفه‌رموو: ئه‌م سووره‌تانه‌ ئایه‌تیکیان تیا‌دایه‌، له‌ هه‌زار ئایه‌ت باشت‌ره‌ (ت-س/ح) موسه‌بیحات پینج سووره‌تن، له‌ سه‌ره‌تایانه‌وه‌ (سبحان) یا (یسبح لله) هه‌یه‌. له‌ شه‌رحه‌که‌دا ده‌لئ: بریتین له‌م پینج سووره‌تانه‌:

١- هه‌دید.

٢- هه‌شر.

٣- سه‌فف.

٤- جوموعه‌.

٥- ته‌غابون.

وه‌لئ ئه‌م دوو سووره‌ته‌ی تریش موصه‌دده‌رن به‌ ته‌سبیح:

١- سووره‌تی ئیسرا.

٢- سووره‌تی ئه‌علا.

٣٦٥٣- عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَقَرَأَ ثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْحَشْرِ وَكَلَّ اللَّهُ بِهِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ يُصَلُّونَ عَلَيْهِ حَتَّى يُمَسِّيَ وَإِنْ مَاتَ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ مَاتَ شَهِيدًا وَمَنْ قَالَهَا حِينَ يُمَسِّي كَانَ يَتْلُكَ الْمَنْزِلَةُ. رواهما الترمذي. نسال الله رفیع المنزلة آمین. والله أعلم^(٢):

^(١) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

^(٢) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

مه‌عقیلی کوپی یه‌سار (خودای ئی رازی بئ) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌سەر بئ) ده‌فه‌رموئ: هەر که‌سێ به‌یانی سێ جار بلی: **أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ**: په‌نا ده‌گرم به‌ خودا له شه‌ری شه‌یتانی ده‌رکراو ئینجا سێ ئایه‌ته‌که‌ی کۆتایی سووره‌تی چه‌شریش بخوینئ، ئه‌وه خودا ده‌یسپێرئ به‌ حفتا هه‌زار فریشته هه‌تا ئیواره ره‌حمه‌تی بۆ ده‌نێرن، ئه‌گه‌ر له‌و رۆژه‌شا بمړئ به‌ شه‌هیدی ده‌مړئ، وه هەر که‌سی‌کیش ئیواران ئه‌مه بلی و بیخوینئ هه‌مان پایه‌ی بۆ هه‌یه (ت-س/غ).

٣٦٥٤- عن عبد الله عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قَالَ من قرأ سورة الواقعة في كلِّ ليلةٍ لم تُصبه فاقةٌ أبداً. رواه البيهقي (منقول من الشرح)^(٣):

دانهر (خودای ئی رازی بئ) له شه‌رحه‌که‌دا له کۆتایی زنجیره یازده‌ی ئه‌م به‌رگه‌دا ده‌لی: **عه‌بدو‌ل‌لأ** (خودای ئی رازی بئ) له چه‌زده‌ته‌وه ده‌گێڕێته‌وه ده‌فه‌رموئ (دروودی خودای له‌سەر بئ): که‌سێ هه‌موو شه‌وئ سووره‌تی واقیعه بخوینئ هه‌تا هه‌تایه تووشی هه‌ژاری و نه‌بوونی نابئ (به‌یه‌قی / غایه‌توله‌ئموول)*.

(٨٨) گه‌وره‌یی سووره‌تی ته‌باره‌ك: (فضل سورة الملك)

٣٦٥٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: سُورَةُ مِنَ الْقُرْآنِ ثَلَاثُونَ آيَةً تَشْفَعُ لِصَاحِبِهَا حَتَّى يُغْفَرَ لَهُ (تَبَارَكَ الَّذِي يَدُهُ الْمُلْكُ). رواه أبو داود والترمذي^(١):

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بئ) له چه‌زده‌ته‌وه (دروودی خودای له‌سەر بئ) ده‌فه‌رموئ: سووره‌تی **(تَبَارَكَ الَّذِي يَدُهُ الْمُلْكُ)** که‌ سووره‌تی‌که له

^(٣) سکت عن درجته الشارح.

* خویندنی ئه‌م سووره‌ته به‌شه‌و به‌م نیازه به‌ ئه‌زموون چه‌سپاوه. ئه‌گه‌ر چه‌زده‌که‌ی ته‌جربه‌ی بکه. (وه‌رگێڕ)

^(١) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

سووره‌ته‌کانی قورئانو بریتیی‌ه له سیی ئایه‌ت، ئه‌م سووره‌ته‌ ت‌کاو شه‌فاعه‌ت له‌لای خودا ده‌کا بو‌ هاوړییانی خو‌ی که له‌به‌ری ده‌که‌ن و هه‌میشه ده‌خوینن هه‌تا خودا له‌به‌ر خاتری ئه‌و لییان خو‌ش ده‌بی (د/ت- س/ح).

٣٦٥٦- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ ضَرَبَ بَعْضُ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خَبَاءَهُ عَلَى قَبْرِ وَهُوَ لَا يَحْسِبُ أَنَّ قَبْرَ فَإِذَا فِيهِ إِنْسَانٌ يَقْرَأُ سُورَةَ تَبَارَكَ الَّذِي يَبْدُوهُ الْمَلِكُ حَتَّى خَتَمَهَا فَأَتَى النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي ضَرَبْتُ خَبَائِي عَلَى قَبْرِ وَأَنَا لَا أَحْسِبُ أَنَّ قَبْرَ فَإِذَا فِيهِ إِنْسَانٌ يَقْرَأُ سُورَةَ تَبَارَكَ الْمَلِكُ حَتَّى خَتَمَهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هِيَ الْمَانِعَةُ هِيَ الْمُنْجِيَةُ تُنْجِيهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ^(١):

ئیب‌نو‌عه‌بباس (خودایان ئی رازی بئ) گو‌تی: جا‌ری، پیاو‌ی له‌ یاران‌ی پیغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بئ) نازانی چاتۆله‌که‌ی له‌سه‌ر گو‌پ‌ی هه‌ل ده‌دات، که‌ گو‌ی ده‌گر‌ی و له‌ ناو گو‌پ‌ه‌که‌دا یه‌ک‌ی سووره‌تی (تَبَارَكَ الَّذِي يَبْدُوهُ الْمَلِكُ): ده‌خوین‌ی تا ته‌واو‌ی ده‌کا، جا ده‌چینه‌ خزمه‌تی چه‌زرت (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بئ) عه‌رز‌ی ده‌کا: قوربان! ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! نه‌مزانی، چاتۆله‌که‌م له‌سه‌ر گو‌پ‌ی هه‌ل دابوو، که‌چی مرو‌فیک‌ی تیا‌بوو، سووره‌تی ته‌باره‌کی خویند هه‌تا ته‌واو‌ی کرد، جا پیغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بئ) فه‌رمو‌ی: ئه‌و سووره‌ته‌ شووره‌و په‌رژینه‌و که‌س‌ی بیخوین‌ی ده‌بی به‌ ف‌ریاره‌سی و ر‌زگاری ده‌کا له‌ سزاو ئیش و نازاری گو‌پ‌. (ت- س/ح).

٣٦٥٧- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ لَا يَنَامُ حَتَّى يَقْرَأَ (الْمُ تَنْزِيلُ) وَ (تَبَارَكَ الَّذِي يَبْدُوهُ الْمَلِكُ). رواهما الترمذي. نسأل الله حسن الرواية. آمين^(٢):

(١) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

(٢) رواه الترمذي بسند ضعيف (شرحه).

جایر (خودا نی خوش نوود بن) ده لئ: پیغه مبه ر (درودی خودای لسه ر بن) ده ستوری وابو نه دهنووست هه تا سوورہتی سه جدهو سوورہتی ته بارہکی ده خویند (ت- به رشتہ یه کی بن هین).

٨٩) گه ورہی سوورہتی زه لزه لهو سوورہتی کافروونهو سوورہتی نه صر فضل سورة الزلزلة والكافرون والنصر

٣٦٥٨- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ إِذَا زُلْزِلَتْ غُدِلَتْ لَهُ بِصَفِّ الْقُرْآنِ وَمَنْ قَرَأَ (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) غُدِلَتْ لَهُ بِرُبْعِ الْقُرْآنِ وَمَنْ قَرَأَ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) غُدِلَتْ لَهُ بِثُلْثِ الْقُرْآنِ^(١).

نه نه س (خودای فی رازی بن) له پیغه مبه ره وه (درودی خودای لسه ر بن) ده فه رموی: هه ر که سی سوورہتی (اذا زلزلت) بخوینئ خیرو پاداشی نیو خه تمه ی قورئانی بو هه یه نه وه ی سوورہتی (قل یا ایها الکافرین) بخوینئ خیرو پاداشی چوار یه که خه تمه یه کی قورئانی بو هه یه، هه ر که سی کیش سوورہتی (قل هو الله احد) بخوینئ خیرو پاداشی سی یه که خه تمه یه کی قورئانی بو هه یه (ت- س/غ).

٣٦٥٩- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لِرَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِهِ. هَلْ تَزَوَّجْتَ يَا فُلَانُ. قَالَ: لَا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا عِنْدِي مَا أَتَزَوَّجُ بِهِ. قَالَ: أَلَيْسَ مَعَكَ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ). قَالَ: بَلَى. قَالَ: ثَلَاثُ الْقُرْآنِ. قَالَ: أَلَيْسَ مَعَكَ (إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ). قَالَ: بَلَى. قَالَ: رُبْعُ الْقُرْآنِ. قَالَ: أَلَيْسَ مَعَكَ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ. قَالَ: بَلَى. قَالَ: رُبْعُ الْقُرْآنِ. قَالَ: أَلَيْسَ مَعَكَ (إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ). قَالَ: بَلَى. قَالَ: رُبْعُ الْقُرْآنِ. قَالَ: تَزَوَّجْ تَزَوَّجْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ نَسَّالَ اللَّهُ التَّوْفِيقَ آمِينَ^(٢).

(١) رواه الترمذي بسند غريب ولكنه مؤيد بالصحيح الآتية في (قل هو الله أحد) (شرحه).

(٢) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

دیسان ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) گوتی: پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بە پیاوی لە ھاوڕیانی خۆی فەرموو: ئەی فیسار! ژنت هیناوه؟ گوتی: نە بەخو، ئەی پیڤه‌مبەری خودا! وە هیچیشم نییە کە ژنی پێ بیڤم فەرمووی: ئایا (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) ت لەبەرە؟ گوتی: ئەڕی فەرمووی: دە ئەو سێیەکی قورئانە فەرمووی: ئەی (إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ) ت لەبەرە؟ گوتی: بەئێ ئه‌ویشم لەبەرە فەرمووی: دە ئەویش چواریەکی قورئانە فەرمووی: ئەی (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) ت لەبەرە؟ گوتی: بەئێ، فەرمووی: دە ئەویش دیسان چواریەکی قورئانە فەرمووی: ئەی (إِذَا زُلْزِلَتْ) ت لەبەرە؟ گوتی: بەئێ، فەرمووی: دە ئەویش دیسانەو چواریەکی قورئانە، کە وابوو تو زۆر دەولەمەندی و هەزار نیت، دەی ژن بیڤه، دەی ژن بیڤه! (ت-س/ح).

٩٠) گه‌وره‌یی (قل هو الله احد) = سووره‌تی ئیخلاص (فضل قل هو الله احد)

٣٦٦- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَجُلًا سَمِعَ رَجُلًا يَقْرَأُ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) يُرَدِّدُهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ جَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ وَكَأَنَّ الرَّجُلَ يَتَقَالَّهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهَا لَتَعْدِلُ ثُلُثُ الْقُرْآنِ. رواه البخاري وابو داود^(١).

ئەبو سەعید (خودای ئی رازی بێ) گوتی: شەوی پیاوی هەر (قل هو الله احد) دەخوینێ و دیسانەو دووبارە دەکاتەو، پیاویکی تر گویێ لەم کارە دەبی، بۆ سبەینێ دەچیتە خزمەتی حەزرت (دروودی خودای لەسەر بێ) ئەوێ عەرز دەکا، وەك بلی پیاوێ خویندنی ئەم سوورەتە بە تەنها خۆی بەکەم دابنێ وابوو، بۆیە پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: بەو کەسە کە ره‌وانی منی بە دەسه ئەم سوورەتە لەبەر گه‌وره‌یی ھاوتای سێیەکی قورئان دەکا! (ب/د).

(١) بخاری. فضائل: ٥٠١٣، ٦٦٤٣، ٧٣٧٤.

٣٦٦١- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَيْغِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَقْرَأَ فِي لَيْلَةٍ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ؟ قَالُوا: وَكَيْفَ يَقْرَأُ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ قَالَ: (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) يَعْدِلُ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ. رواه الشيخان والترمذي (٢):

ئەبو دەردا (خودای ئی رازی بێ) لە پیغەمبەرەوه (دروودی خودای لەسەر بێ) دەفەرموی: کەستان دەتوانن کەسێ یەکی قورئان لە شەویکا بخوینن؟ گوتیان: ئەو پیغەمبەری خودا! لەکۆی دەتوانی بە شەوی سییەکی قورئان دەور بکاتەوه! فەرموی: دەبزانن سوورەتی (قل هو الله احد) هاوتای سییەکی قورئان دەکات (ش/ت).

٣٦٦٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: اخْشِدُوا فَإِنِّي سَأَقْرَأُ عَلَيْكُمْ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ. فَحَشَدَ مَنْ حَشَدَ ثُمَّ خَرَجَ نَبِيُّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَرَأَ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) ثُمَّ دَخَلَ فَقَالَ بَعْضُنَا لِبَعْضٍ إِنِّي أَرَى هَذَا خَبَرٌ جَاءَهُ مِنَ السَّمَاءِ فَذَاكَ الَّذِي أَدْخَلَهُ. ثُمَّ خَرَجَ نَبِيُّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: إِنِّي قُلْتُ لَكُمْ سَأَقْرَأُ عَلَيْكُمْ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ إِلَّا إِنَّهَا تَعْدِلُ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ. رواه مسلم والترمذي (٣):

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) لە پیغەمبەرەوه (دروودی خودای لەسەر بێ) دەفەرموی: کۆوەبن" تۆزێ تر سییەکی قورئانتان بۆ دەخوینم! جا کۆمەلێ کۆبوونەوه پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لە مال ھاتە دەرەوه و ھات بۆ ناومان و سوورەتی (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) ی بۆ خویندین و ئیتر رویشتەوه ژوورەوه بۆ ناو ھۆدەکە ی خۆی، ئیمە لەناو خۆمانا گوتمان: وا بزانی ئەمە سرووش بوو لە ئاسمانەوه بۆی ھات، بۆیە چویشەوه ژوورەوه، لەپاشا پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دیسان ھاتەوه دەری، فەرموی: ئەو بوو من بە ئیووم گوت کە سییەکی قورئانتان بۆ دەخوینم، بزانی کە ئەم سوورەتە هاوتای سییەکی قورئان دەکات (م/ت).

(٢) بخاری. فضائل القرآن: ٥٠١٥. مسلم. صلاة المسافرين ١٨٨٣.

(٣) مسلم. صلاة المسافرين. باب فضائل القرآن وما يتعلق به: ١٨٨٥. ترمذي. فضائل القرآن: ٢٩٠٠.

٣٦٦٣- وَبَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَجُلًا عَلَى سَرِيَّةٍ، وَكَانَ يَقْرَأُ لِأَصْحَابِهِ فِي صَلَاتِهِ فَيَخْتِمُ بِ(قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) فَلَمَّا رَجَعُوا ذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: سَلُّوهُ لَأَيِّ شَيْءٍ يَصْنَعُ ذَلِكَ. فَسَأَلُوهُ فَقَالَ لِأَنَّهَا صِفَةُ الرَّحْمَنِ، وَأَنَا أَحِبُّ أَنْ أَقْرَأَ بِهَا. فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَخْبِرُوهُ أَنَّ اللَّهَ يُحِبُّهُ. رواه مسلم^(٤).

عائیشه (خودای لی رازی بن) ده‌گیریتته‌وه ده‌لی: جاری پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سر بن) پیاویکی کرد به سه‌رکرده‌ی لقیق و ناردنی بو غه‌زا، پیاوه‌که که به‌ر نویژی ده‌کرد بو هاوړپیکانی له کوتای قورئان خویندنی ناو به‌ر نویژییه‌که‌یدا سووره‌تی قولووه‌لای ده‌خویند، که گه‌پانه‌وه بو لای پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سر بن) ئه‌وه‌یان بویگیرایه‌وه، فه‌رمووی: لیی پیرسن له‌به‌رچی وا ده‌کا! که لیی ده‌پیرسن ده‌لی: چونکه ئه‌م سووره‌ته صیفه‌تو نیشانه‌ی خودای به‌خشنده‌و میهره‌بانه، له‌به‌ر ئه‌وه حه‌زده‌که‌م که هه‌میشه بیخوینم و له سه‌رزارم نه‌که‌ویتته خواره‌وه، حه‌زده‌ت (درویدی خودای له‌سر بن) فه‌رمووی: ده‌پیی بلین که خوداش ئه‌وی خوش ده‌وی! (م- پرکۆپی پیمانی له نویدی خودای بن).

٣٦٦٤- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يُؤْمِنُهُمْ فِي مَسْجِدِ قُبَاءَ، فَكَانَ كُلَّمَا أُمُّهُمْ فِي الصَّلَاةِ قَرَأَ بِ(قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)، ثُمَّ يَقْرَأُ سُورَةَ أُخْرَى مَعَهَا، وَكَانَ يَصْنَعُ ذَلِكَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ، فَكَلَّمَهُ أَصْحَابُهُ أَنْ تَقْرَأَ بِهَا، وَإِنَّمَا أَنْ تَدْعَاهَا وَتَقْرَأَ بِسُورَةٍ أُخْرَى. فَقَالَ لَهُمْ: مَا أَنَا بِتَارِكِهَا، إِنْ أَحْبَبْتُمْ أَنْ أُوْمِّكُمْ بِذَلِكَ فَقُلْتُ، وَإِنْ كَرِهْتُمْ تَرَكْتُ. وَكَانُوا يَرَوْنَهُ أَفْضَلَهُمْ، فَلَمَّا أَتَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَخْبَرُوهُ الْخَبَرَ فَقَالَ: «يَا فَلَانُ مَا يَمْنَعُكَ مِمَّا يَأْمُرُكَ أَصْحَابُكَ؟ وَمَا يَحْمِلُكَ عَلَى لُزُومِ هَذِهِ السُّورَةِ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ؟». فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَحْبَبْتُهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِنَّ حُبَّهَا يُدْخِلُكَ الْجَنَّةَ^(٥).

(٤) بخاری. توحید: ٧٣٧٥ = ٢١٢٥ تجرید. راجع: (رقم/ ١٧٨٢ تجرید = ٥٠١٣ فتح الباری = به‌رگی

/ ٤ ل - ٥٣٠ مختصر صحیح البخاری = تجرید / کوردی). مسلم. صلاة المسافرين: ١٨٨٧.

(٥) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

ئەنەس (خودای ئی رازی بئ) دەلی: پیاوی (له یاریده‌ده‌ران) له مزگه‌وته‌که‌ی قوباء به‌ر نویژی ده‌کرد بۆیان، ده‌ستووری وابوو هه‌موو جاری به‌ر نویژی بۆ ده‌کردن، له‌ گشت رکاتی‌کا سووره‌تی قولهووه‌للای له‌ پاش فاتحاه ده‌خویند، ئینجا سووره‌تیکی تریشی دوا به‌ دوا‌ی ئه‌و ده‌خویند، هاو‌پیکانی پیی ده‌لین: یان گه‌ره‌که‌ که‌ هه‌ر ئه‌و به‌ ته‌نیا بخوینئ له‌ پاش فاتحاه، یان ده‌بی واز له‌و بینئ و سووره‌تیکی تر بخوینئ، ده‌لی: ده‌ستی ئی هه‌لناگرم، ئه‌گه‌ر چه‌ز ده‌که‌ن ئه‌وه‌ هه‌ر به‌م شیوه‌یه‌ به‌ر نویژیتان بۆ ده‌که‌م، ئه‌گینا نایکه‌م، ئه‌وانیش له‌به‌ر ئه‌وه‌ که‌ ئه‌ویان به‌ باشت‌ترینی خۆیان داده‌نا ئیتر زۆریان ئی نه‌کرد، به‌لام که‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) ته‌شریفی چوو بۆ ناویان ئه‌م مه‌سه‌له‌یان عه‌رزکرد، فه‌رمووی: ئه‌ی فیسار! بۆچی به‌ گوئی هاو‌پیکانت ناکه‌ی و فه‌رمانه‌که‌یان به‌جئ ناهینئ، وه‌ له‌به‌ر چی له‌ هه‌موو رکاتی‌کا ئه‌م سووره‌ته‌ ده‌خوینئ؟ گوئی: قوربان! ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوشه‌ویستی خودا! چونکه‌ خوشم ده‌وی! فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ): ده‌ی! خوشه‌ویستی ئه‌و سووره‌ته‌ ده‌تباته‌ به‌هه‌شت (ت-ح).

۳۶۶- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَقْبَلْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَسَمِعَ رَجُلًا يَقْرَأُ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ) فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): وَجَبَتْ. قُلْتُ: وَمَا وَجَبَتْ؟ قَالَ: الْجَنَّةُ^(۶).

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بئ) گوئی: له‌ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا بووم ده‌هاتینه‌وه، چه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) گوئی ئی بوو پیاوی سووره‌تی (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ) ده‌خویند، فه‌رمووی: پیویست بوو، عه‌رزیم کرد: قوربان؟ چی پیویست بوو؟ فه‌رمووی: به‌هه‌شت بوو به‌ مائی ئه‌م پیاوه‌ که‌ ئه‌م سووره‌ته‌ی خویند (ت-ح).

(۶) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

۳۶۶۶- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ كُلَّ يَوْمٍ مِائَتِي مَرَّةٍ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) مُجِيَ عَنْهُ دُثُوبٌ خَمْسِينَ سَنَةً إِلَّا أَنْ يَكُونَ عَلَيْهِ دَيْنٌ. روى الترمذي هذه الثلاثة^(۷):

ئەنەس (بجیته به‌هشتی و نه‌یه‌ته‌ ده‌ری) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (درودی خودای له‌سه‌ر بی) ده‌فه‌رموی: هەر کێ هه‌موو روژێ دوو سه‌د جار سووره‌تی قوله‌وه‌للّاه بخوینێ گونا‌هی په‌نجا سالی ئی هه‌ل ده‌وه‌ری، مه‌گه‌ر قه‌رزی له‌سه‌ر بی، ئەوه گونا‌هی قه‌رزه‌که پاک نابیت‌ه‌وه (ت- به‌ سه‌نه‌دیکی غه‌ریب).

۳۶۶۷- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) عَشْرَ مَرَّاتٍ بُنِيَ لَهُ بِهَا قَصْرٌ فِي الْجَنَّةِ. رواه الإمام أحمد بسند حسن^(۸):

دیسان له ئەنەسه‌وه له‌ هه‌زه‌ته‌وه (درودی خودای له‌سه‌ر بی) ده‌فه‌رموی: هەر که‌سی ده‌جار قوله‌وه‌للّاه بخوینێ خودا له‌ به‌هه‌شتا خانویه‌کی بو‌ دروست ده‌کا (ئیمامی ئەحمه‌د- ئەم‌ هه‌دیته‌ی گه‌ی‌راوه‌ته‌وه).

۳۶۶۸- عَنْ مُعَاذِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ أَبِيهِ قَالَ: أَصَابَنَا طَشٌّ وَظُلْمَةٌ فَانْتَضَرْنَا رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لِيُصَلِّيَ بِنَا فَخَرَجَ فَقَالَ: قُلْ. فَقُلْتُ مَا أَقُولُ قَالَ: (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) وَالْمُعَوِّذَيْنِ حِينَ تُمَسِي وَحِينَ تُصْبِحُ ثَلَاثًا يَكْفِيكَ كُلَّ شَيْءٍ. رواه النسائي في الاستعاذة^(۹):

موعازی کو‌ری عه‌بدو‌للّاه (خودایان ئی رازی بی) گو‌تی: باو‌کم گو‌تی: جاری کردی به‌ باران و ته‌مو مژ، چاوه‌پوانی پیغه‌مبه‌رمان کرد که به‌ر نو‌یژیمان بو‌ بکا، جا که هاته‌ ده‌ره‌وه‌ فه‌رمو‌ی: بلی گو‌تم: قوربان! چی بلیم؟ فه‌رمو‌ی: کاتی ئیواران و کاتی به‌یانیان سی جار (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) و (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) و (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) بخوینه، ئیتر بو‌ هه‌موو شتی به‌ست ده‌کا (ن):

^(۷) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

^(۸) رواه الامام احمد بسند حسن.

^(۹) سكت عن درجته الشارح.

سہورہ نی نیخلاص بہ کم مہ زمانہ
 ھاوتاس سییہ کی خہ تمہی قورنانه
 گوللوی لیوو دہم و زمانہ
 بو دل و چاوو دہروون دہرمانہ
 خوینہری دؤستی زاتس یہزدانہ
 چونکہ سیفہتی خواس میہرہ بانہ
 مہ خصوص بو کہ سن نہ خویندہ وارہ
 مایہی خوشنوو دی خواس کردگارہ!
 بیکہ بہ چراو خوت بہ پەروانہ!
 جا سہیری دل کہ گولن چہن جوانہ!!
 ہر نہ نہ کہ دہدہم بیم بو دیوانت!
 دہ دہستم بگرہ ہم بہ قوریانت

۹۱) گہورہ یی (قل أعوذ) وہ کان: (فضل المعوذتین)

۳۶۶۹ - (ب - ۴ - ۷۵ - ۲۲۲ ف) (۱).

۳۶۷۰ - وَعَنْهَا قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ كُلِّ لَيْلَةٍ جَمَعَ كَفَّيْهِ ثُمَّ نَفَثَ فِيهِمَا فَقَرَأَ فِيهِمَا (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) وَ (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) وَ (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِمَا مَا اسْتَطَاعَ مِنْ جَسَدِهِ يَبْدَأُ بِهِمَا عَلَى رَأْسِهِ وَوَجْهِهِ وَمَا أَقْبَلَ مِنْ جَسَدِهِ يَفْعَلُ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. رواه البخاري (۲):

(۱) سبق فی مجلد رابع. تسلسل / ۷۵ برقم: ۳۰۳۷/۱.

(۲) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۱۷، ۵۷۴۸، ۶۳۱۹.

دیسان عایشه (خودای ئی رازی بئ) گوتی: جاران پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) هه‌موو شه‌وئ که ده‌چوووه ناو جیگه‌وه هه‌ردوو له‌پی خوی ده‌نا به‌یه‌که‌وه و کوفوی پیاده‌کردن و ئینجا (قل هو الله) و (قل اعوذ برب الفلق) و (قل اعوذ برب الناس) ی به‌ناو هه‌ردوو ده‌ستیدا ده‌خویند، ئینجا ده‌یه‌ینان به‌سه‌ر جه‌سته‌ی خۆیدا سه‌رتاپا ئه‌وه‌نده‌ی ده‌ستی پیی ده‌گه‌یشته‌، ئینجا به‌ به‌ری له‌شیا، ئینجا به‌ به‌ری پشتیا سئ جار ئاوا‌ی ده‌کرد (ب).

۳۶۷۱- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَلَمْ تَرَ آيَاتِ أَنْزَلَتْ عَلَى اللَّيْلَةِ لَمْ يَرُ مِثْلُهُنَّ قَطُّ (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) وَ (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ). رواه مسلم والترمذي^(۳):

عوقبه‌ی کوپی عامیر (خودای ئی رازی بئ) گوتی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) فه‌رمووی پیم: ده‌زانیت که ئه‌مشه‌و چه‌ن ئایه‌تیکم بو هاتوون، که هه‌رگیز شتی وا گه‌وره‌و نایاب نه‌بینراوه، که ئه‌م دوو سووره‌ته‌ن: سووره‌تی (قل اعوذ برب الفلق) و (قل اعوذ برب الناس). (م/ت- رحمه‌تی خویان ئی بی).

۳۶۷۲- وَعَنْهُ قَالَ: كُنْتُ أَقُوذُ بِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَاقَتَهُ فِي السَّفَرِ فَقَالَ لِي: يَا عُقْبَةُ أَلَا أَعْلَمُكَ خَيْرَ سُورَتَيْنِ قُرِئَتَا. فَعَلَّمَنِي (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) وَ (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ)^(۴):

دیسان ئه‌و گوتی: جاران له‌ سه‌فه‌ردا جله‌وی ووشتره‌که‌ی پیغه‌مبهرم راده‌کیشتا، پیی فه‌رمووم: ئه‌ی عوقبه‌! هوشیاربه‌، دوو سووره‌تت فی‌ر ده‌که‌م، باشت‌ترین سووره‌تن که بخوینرین ئینجا (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) و (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) فی‌ر کردم (د/ن- خویان ئی رازی بئ).

(۲) مسلم. صلاة المسافرين. باب فضائل القرآن وما يتعلق به: ۸۸۸، ۸۸۹. ترمذی. فضائل

القرآن: ۲۹۰۲. نسائی. إفتتاح: ۹۵۲.

(۴) سکت عن درجته اشرح.

٣٦٧٣- وَعَنْهُ قَالَ: بَيْنَا أَنَا أَسِيرُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَيْنَ الْجُحْفَةِ وَالْأَبْوَاءِ إِذْ غَشِيَتْنَا رِيحٌ وَظُلُمَةٌ شَدِيدَةٌ فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَتَعَوَّذُ بـ (أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) وَ (أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) وَيَقُولُ: يَا عُقْبَةُ تَعَوَّذْ بِهِمَا فَمَا تَعَوَّذَ مُتَعَوَّذٌ بِمِثْلِهِمَا. قَالَ وَسَمِعْتُهُ يُؤْمِنُ بِهِمَا فِي الصَّلَاةِ. رواهما أبو داود والنسائي^(٥):

دیسان گوتی: جارئ له خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا به‌دهم ریگه‌وه ده‌رویشتین، له‌نیوانی جوحفه‌و ئه‌بوادا، له‌ پر کردی به‌ باو دنیا بوو به‌ تاریک و نووته‌ک، ئیتر پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سەر بئ) ده‌ستی کرد به‌ خویندنی (قُلْ أَعُوذُ) وه‌کان وه‌ ده‌یفه‌رموو: ئه‌ی عوقبه‌! ئه‌م دووه‌ بخوینه به‌ نیازی ئه‌وه‌ که‌ ببن به‌ په‌ناو پاسار بو‌ت له‌ ئیش و ده‌ردو ئازار به‌ راستی ئه‌مانه‌ باشت‌رین قه‌لاو پشت و په‌نان بو‌ که‌سئ په‌نایان بو‌ ببا گوتی: وه‌ گویشم ئی بوو پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سەر بئ) که‌ به‌ر نویژی بو‌ ده‌کردین ئه‌م دوو سووره‌ته‌یشی تیا ده‌خویند (د/ن).

٣٦٧٤- وَعَنْهُ قَالَ: أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنْ أَقْرَأَ بِالْمُعَوَّذَتَيْنِ فِي دَبْرِ كُلِّ صَلَاةٍ. رواه الترمذي بسند حسن^(٦):

دیسان گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سەر بئ) فه‌رمانی پیی فه‌رمووم که‌ له‌ پاش گشت نویژی دوو (قُلْ أَعُوذُ) وه‌کان بخوینم (ت-س/ح).

٣٦٧٥- قَالَ الْمُؤَلَّفُ (رضوان الله عليه) فِي الشَّرْحِ (تَبِيه) هَذَا مَا فِي أَصُولِنَا الْخَمْسَةِ مِنْ فَضْلِ بَعْضِ سُورِ الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ، وَإِلَّا فَكُلُّ سُورَةٍ بَلَّ كُلُّ آيَةٍ وَكُلُّ كَلِمَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ الْعَزِيزِ، فَضَائِلُهَا لَا تُحْصَى وَلَا تُعَدُّ وَأَسْرَارُهَا جَلَّتْ عَنِ الْحَصْرِ^(٧):

دانه‌ری به‌هه‌شتی له‌ شه‌رحه‌که‌دا ده‌ئێ: بی‌داریی یه‌ک ئه‌مه‌ی که‌ رو‌یی له‌ باره‌ی گه‌وره‌یی هه‌ندی له‌ سووره‌ته‌کانی قورئانی پیرۆزه‌وه‌ بوو، به‌ پیی

(٥) سکت عن درجته اشارح.

(٦) حسن عند الترمذ.

(٧) كلام للمؤلف.

ئەوێ کەوا لە پینچ نامە سەرچاوەکانی ئێمەدا (کە بوخاری و موسلیم و ئەبو داود و ترمزی و نەسائین). دەنا هەموو سوورەتێک و هەموو ئایەتێک و هەموو ووشەیەکێ قورئانی پیرۆز کە نامە‌ی خودای تەوانایە، دارای چەندین بەهرە و پاکژی و قەدر و ریزی زۆر زۆر، کە لە ژمارە نایەن و رازو پەنھانییەکانیان ئیجگار بێ شومارن. بەندەیش عەرزتان دەکەم:

قورئان سەرا سەر گۆل و گۆلزارە
لە نەلفی تاییاس رازو نەسارە
بۆ هەرچی، کامە‌ی دەگری بەکارە
گشت ئایەتێکی بۆ گشت شت چارە!
بە پشتی خودا، بە دەمێکی پاک
بیخوێتە دەگە‌ی بە مرانی پاک
بە سینە‌ی پیر سۆز، بە گەرووی ساف
بە دەنگی زوڵل وەک ناوی سۆلاف
لە زارت بپێت ئایەتی قورئان
دەبن بە مایە‌ی خوشی دوو جیهان

٩٢) باسی جوارەم: باسی پیاوانی قورئان و شیوەکانی خوێندنەوێ قورئان

الباب الرابع: في رجال القرآن ورواياته

٣٦٧٦- => (ب- ٥ باسی گه‌وره‌یی موعاز- ف- ٢ = به‌رگی / ٥

زنجیره/ ٤٨. ژماره ٢ / ٣٤٧٤)^(١).

^(١) تقدم في مجلد رابع، تسلسل ٤٨/ برقم: ٣٤٧٤/٢.

۳۶۷۷- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: مَاتَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَمْ يَجْمَعْ الْقُرْآنَ غَيْرُ أَرْبَعَةِ آبُو الدَّرْدَاءِ وَمُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَأَبُو زَيْدٍ. قَالَ وَنَحْنُ وَرِثَتُهُ. رواه البخاری^(۲):

ئەنەس (خودای ئی رازی بن) گوئی: بە سەرینیی پیغەمبەر خوئی (دروودی خودای لەسەری) چوار کەس لە یاریدەدەران هەموو قورئانیان لەبەر بوو: ئەبو دەرداء و موغازی کوپی جەبەل و زەیدی کوپی ثابیت و ئەبو زەید بوون. ئەنەس گوئی: ئەم ئەبو زەیدە ئامۆزای ئیمە بوو، کە مرد کەسی تری نەبوو جگە لە ئیمە، کە لە پوورەکە ی پرا بە ئیمە (ب).

قورئان پەروەران کۆڵەکەس دینن

بۆ نێمە مایەس خوشبەس دوو ژینن!

۳۶۷۸ ⇒ (ب- ۵ باسی گەورەیی عبدالله بن مسعود - ف- ۷)^(۳).

۳۶۷۹- ⇒ (ب- ۵ باسی گەورەیی عبدالله بن مسعود - ف- ۸)^(۴).

۹۲) قورئان بە جەوت شیوێ خویندەوێ جوان هاتۆتە خوارەوێ بۆ
پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەری)

نزل القرآن على سبعة أحرف

۳۶۸۰- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَقْرَأَنِي جِبْرِيلُ عَلَى حَرْفٍ فَرَاغْتُهُ، فَلَمْ أَزَلْ أَسْتَزِيدُهُ وَيَزِيدُنِي حَتَّى اتَّهَى إِلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ. رواه الشيخان^(۱):

(۲) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۰۴.

(۳) راجع المجلد الخامس. تسلسل / ۲۸ برقم: ۳۴۰۷/۷.

(۴) راجع المجلد الخامس. تسلسل / ۲۸ برقم: ۳۴۰۸ / ۸.

(۱) بخاری. فضائل القرآن: ۴۹۹۱. راجع تجريد البخاری / ۴ ل- ۵۲۴ رقم: ۱۷۲۴، ۴۹۹۲، ۲۴۱۹، ۱۸۹۹- ۱۹۰۴.

ئیبینو عه‌بباس (ره‌زای خودایان ئی بن) گوتی: پی‌غه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر بن) فه‌رمووی: جو‌برائیل له‌سه‌ر یه‌ك شی‌وه (شی‌وه: حه‌رف: قیرائەت) قورئانی پی‌ ده‌خویندم، منیش هه‌موو جارێ هه‌ر داوام ئی ده‌کرد كه شی‌وه‌كان زیاد كا ئه‌ویش بو‌ی زیاد ده‌کردم هه‌تا له ئه‌نجاما ژماره‌ی شی‌وه‌کانی خویندن (قیرائات)ی قورئان له‌سه‌ر حه‌وت شی‌وه‌ی جوان کۆتاییان هات (ش).

٣٦٨١- عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعْتُ هِشَامَ بْنَ حَكِيمٍ بْنِ حِزَامٍ يَقْرَأُ سُورَةَ الْفُرْقَانِ عَلَى غَيْرِ مَا أَقْرَأُهَا، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَقْرَأُيَهَا، وَكَذْتُ أَنْ أَعْجَلَ عَلَيْهِ، ثُمَّ أَمَهَلْتُهُ حَتَّى انْصَرَفَ، ثُمَّ لَبَّيْتُهِ بِرِذَائِهِ فَجِئْتُ بِهِ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي سَمِعْتُ هَذَا يَقْرَأُ سُورَةَ الْفُرْقَانِ عَلَى غَيْرِ مَا أَقْرَأُيَهَا، فَقَالَ لِي: أَرْسِلْهُ. ثُمَّ قَالَ لَهُ يَا هِشَامُ: فَقَرَأَ. الْقِرَاءَةُ الَّتِي سَمِعْتُهَا فَقَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): هَكَذَا أُتِرْتُ. ثُمَّ قَالَ لِي: اقْرَأْ. فَقَرَأْتُ فَقَالَ « هَكَذَا أُتِرْتُ. إِنَّ الْقُرْآنَ أُتِرَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْزَفٍ فَأَقْرَءُوا مِنْهُ مَا تَيَسَّرَ. رَوَاهُ الْارْبَعَةُ ^(١) ».

عومه‌ری کو‌ری خه‌ططاب (خودای ئی رازی بن) گوتی: گویم له هیشامی کو‌ری حه‌کیم بوو، سووره‌تی فورقانی ده‌خویند، شی‌وه‌ی خویندنه‌که‌ی ئه‌و جیا بوو له‌گه‌ل شی‌وه‌ی خویندنه‌که‌ی مندا، منیش قورئانه‌که‌م له‌لای پی‌غه‌مبه‌ر خوی خویندبوو، جا خه‌ریک بووم هه‌ر له ناو نو‌یژه‌که‌یدا په‌لاماری بده‌م، به‌لام مؤ‌له‌تیم دا هه‌تا سلا‌وی دایه‌وه، ئه‌وسا توند یه‌خه‌یم گرت و به‌روکی پۆشاکه‌که‌یم لوول دا به‌ ملیه‌وه‌و به‌و شی‌وه‌یه به‌ راکی‌شان برده‌م بو‌لای پی‌غه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر بن) گوتم: قوربان! ئه‌مه سووره‌تی فورقانی ده‌خویند، به‌ شی‌وه‌یی ده‌یخوینئ جیا‌یه له‌گه‌ل ئه‌وه‌دا كه من له‌لای تو‌ خویندوو‌مه! فه‌رمووی (درویدی خودای له‌سه‌ر بن): جارێ یه‌خه‌ی به‌رده‌، ئه‌ی هیشام! ئاده‌ی بخوینه‌ جا ئه‌ویش له‌سه‌ر ئه‌و شی‌وه‌یه‌ی پی‌شوو كه من گویم

(١) بخاری. ح‌ضومات (تج‌رید) / ٤ ل — ٥٢٤ ذ: ١٧٢٤ = ٤٩٩٢، ٢٤١٩، ٥٠٤١، ٦٩٣٦، ٧٥٥٠. مسلم.

صلاة المسافرين. فضائل القرآن وما يتعلق بها: ١٨٩٦ — ١٨٩٧. أبو داود. صلاة: ١٤٥. نسائي. إفتتاح:

ئى بوو خويندى، پيغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەر بى) فه‌رمووی: ئاو‌ه‌هاش هاتۆته خواره‌وه ئينجا فه‌رمووی به‌ منيش: ئاده‌ی تویش بخوينه منيش له‌سەر شیوه‌که‌ی خۆم که له پيغه‌مبهرم وهرگرتبوو خويندم، فه‌رمووی: ئاو‌ه‌هاش هاتۆته خواره‌وه، ئەمه‌يش قه‌یدی نیه‌، چونکه ئەم قورئانه به‌ حه‌وت شیوه‌ نیرراوته خواره‌وه جا ئیوه به‌ کام شیوه‌یه به‌ ئاسانی بۆتان ده‌خوینری به‌و شیوه‌یه بیخوینن! (ش/د/ت = بوخاری، موسلیم، ئەبو داوود، تیرمیزی).

۳۶۸۲- عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ عِنْدَ أَصَاةِ بَنِي غِفَارٍ - قَالَ - فَأَتَاهُ جَبْرِيلُ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتَكَ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفٍ. فَقَالَ: أَسْأَلُ اللَّهَ مُعَافَاتَهُ وَمَغْفِرَتَهُ وَإِنْ أُمِّتِي لَا تُطِيقُ ذَلِكَ. ثُمَّ أَتَاهُ الثَّانِيَةَ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتَكَ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفَيْنِ فَقَالَ: أَسْأَلُ اللَّهَ مُعَافَاتَهُ وَمَغْفِرَتَهُ وَإِنْ أُمِّتِي لَا تُطِيقُ ذَلِكَ. ثُمَّ أَتَاهُ الثَّلَاثَةَ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتَكَ الْقُرْآنَ عَلَى ثَلَاثَةِ أَحْرَفٍ. فَقَالَ: أَسْأَلُ اللَّهَ مُعَافَاتَهُ وَمَغْفِرَتَهُ وَإِنْ أُمِّتِي لَا تُطِيقُ ذَلِكَ. ثُمَّ أَتَاهُ الرَّابِعَةَ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتَكَ الْقُرْآنَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ فَأَيُّمَا حَرْفٍ قَرَأُوا عَلَيْهِ فَقَدْ أَصَابُوا. رواه مسلم وأبو داود والترمذي ولفظه: يَا جَبْرِيلُ إِنِّي بُعِثْتُ إِلَى أُمَّةٍ أُمِّيئٍ مِنْهُمْ الْعَجُوزُ وَالشَّيْخُ الْكَبِيرُ وَالْغُلَامُ وَالْحَارِيَّةُ وَالرَّجُلُ الَّذِي لَمْ يَقْرَأْ كِتَابًا قَطُّ. قَالَ: يَا مُحَمَّدُ إِنَّ الْقُرْآنَ أُنْزِلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ (۳).

ئوبه‌یه‌ی کۆپی که‌عب (خودای ئی رازی بى) گوئی: جارێ پيغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەر بى) له‌لای گۆلاوه‌که‌ی به‌نی غیفار بوو، جوهرائیل (دروودی خودای له‌سەر بى) هات بۆ لای، فه‌رمووی: که‌ خودا فه‌رمانت پێ ده‌کا که له‌سەر یه‌ك شیوه‌ قورئان به‌ گه‌لی خۆت بخوينه پيغه‌مبهریش (دروودی خودای له‌سەر بى) ده‌فه‌رموی: له‌ خودا داوا ده‌که‌م که به‌ گه‌وره‌یی خۆی بێ نیازو سه‌رفرازو بێ وه‌یمان بکاو چاوپۆشی له‌ گوناهمان بکا، وه‌لی به‌ راستی گه‌له‌که‌م ته‌وانای ئه‌وه‌ی نیه‌ له‌پاشا دووباره‌ جوهرائیل هاته‌وه‌ بۆ لای و فه‌رمووی: خودا پێت ده‌فه‌رموی

(۳) مسلم. فضائل القرآن: ۱۹۰۳، ۱۹۰۱ - ۱۹۰۴. أبو داود. صلاة: ۱۴۷۸. نسائي. إفتتاح: ۹۲۸.

که له‌سه‌ر دوو شیوه قورئان به گه‌لی خۆت بخوینه پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌ربین) ده‌فه‌رموینه‌وه: داوا ده‌که‌م له‌خودا که به‌گه‌وره‌یی خۆی بێ نیازو سه‌رفرازو بێ وه‌یمان بکاو چاوپۆشی له‌گوناهمان بکا، به‌لام به‌راستی گه‌له‌که‌م تاقه‌تی ئه‌وه‌ی نییه‌ چونکه‌ زاراوه‌و شیوه‌ی زمان و قسه‌کردنیان جوئی جوئی یه‌و به‌گران ده‌توانن که به‌غیری شیوه‌ی خۆیان بخوینن له‌پاشا جاری سییه‌م هاته‌وه‌ بۆ لای و فه‌رمووی: خودا پیت ده‌فه‌رموئ که له‌سه‌ر سێ شیوه‌ قورئان به‌گه‌له‌که‌ت بخوینه‌هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) دیسان فه‌رمووی: داوا ده‌که‌م له‌خودا که به‌گه‌وره‌یی خۆی بێ نیازو سه‌رفرازو بێ وه‌یمان بکاو چاوپۆشی له‌تاوان و گوناهمان بکا، به‌لام به‌راستی گه‌لی من ته‌وانای ئه‌وه‌شیان نییه‌ ئینجا له‌سه‌ره‌ی جاری چواره‌ما جویرائیل که‌ دیته‌وه‌ بۆلای ده‌فه‌رموئ: خودا فه‌رمانت پێ ده‌کا که گه‌له‌که‌ت به‌هه‌وت شیوه‌ قورئان بخوینن، ئیتر به‌هه‌رکامی له‌وه‌وت شیوه‌ قورئان بخوینن ده‌ی پیکه‌نن و له‌نیشانه‌ ده‌دن (م/ت) گفته‌ی (ت) ئاوايه: ئه‌ی جویرائیل! من خودا کردوومی به‌پیغه‌مبه‌ری نه‌ته‌وه‌یه‌کی بێ سه‌وادێ نه‌خوینده‌اری وا که پیریژن و پیره‌می‌ردو هه‌زه‌کارو گه‌وره‌ که‌چ و پیاوی وایان تیا‌دایه‌ که هه‌رگیز کتیب و په‌رتووکی نه‌خویندوه‌! جویرائیل (دروودی خودای له‌سه‌ربین) فه‌رمووی: ئه‌ی موچه‌مه‌دا! ئه‌م قورئانه به‌هه‌وت شیوه‌ هاته‌وته‌ خواره‌وه‌.

۳۶۸۳- وَعَنْهُ قَالَ: كُنْتُ فِي الْمَسْجِدِ فَدَخَلَ رَجُلٌ يُصَلِّي فَقَرَأَ قِرَاءَةً أُنْكَرْتُهَا عَلَيْهِ ثُمَّ دَخَلَ آخَرُ فَقَرَأَ قِرَاءَةً سِوَى قِرَاءَةِ صَاحِبِهِ فَلَمَّا قَضَيْنَا الصَّلَاةَ دَخَلْنَا جَمِيعًا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقُلْتُ إِنَّ هَذَا قَرَأَ قِرَاءَةً أُنْكَرْتُهَا عَلَيْهِ وَدَخَلَ آخَرُ فَقَرَأَ سِوَى قِرَاءَةِ صَاحِبِهِ فَأَمَرَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَرَأَا فَحَسَنَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) شَأْنَهُمَا فَسَقَطَ فِي نَفْسِي مِنَ التَّكْذِيبِ وَلَا إِذْ كُنْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَلَمَّا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَا قَدْ عَشَيْتَنِي ضَرَبَ فِي صَدْرِي فَفَضْتُ عِرْقًا وَكَأَلَمَّا أَلْطَرْتُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَقَالَ لِي « يَا أَبُي أُرْسِلْ إِلَيَّ أَنْ أَقْرَأَ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفٍ فَرَدَدْتُ إِلَيْهِ أَنْ هَوَّنَ عَلَى أُمِّي. فَرَدَّ إِلَيَّ الْغَائِيَةَ أَقْرَأُهُ عَلَى حَرْفَيْنِ. فَرَدَدْتُ إِلَيْهِ أَنْ هَوَّنَ عَلَى أُمِّي. فَرَدَّ إِلَيَّ

الثَّالِثَةَ أَقْرَأَهُ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ فَلَكَ بِكُلِّ رَدَّةٍ رَدَّدْتُكَهَا مَسْأَلَةً تَسْأَلُيْهَا. فَقُلْتُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَأُمَّتِي. اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَأُمَّتِي. وَأَخَّرْتُ الثَّالِثَةَ لِيَوْمٍ يَرْغَبُ إِلَيْهِ الْخَلْقُ كُلُّهُمْ حَتَّى إِبْرَاهِيمَ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رواه مسلم^(٤):

دیسان ئوبهیی (خودای ئی زانی بئ) گوئی: جاری له مزگهوت بووم، پیاوی هاته ژوورهوه، دهستی کرد به نوێژکردن، قورئانی خویند، که چی له سهر شیوهیهکی وای خویند که من به دلم نه بوو، رهخنه لئی هه بوو، له پاشا پیاویکی تر هات، به شیوهیهکی تر خویندی، که له نوێژکهیان بوونهوه پیکهوه چووینه خزمهت چه زهت (دروودی خودای له سهر بئ) گوتم: ئه مه یان قورئانه که ی به شیوهیهکی وا خویند که به دلی من نییه، که چی ئه مه ش هات ئه ویش به جوړیکی تر خویندی! پیغه مبهه (دروودی خودای له سهر بئ) فه رمانی پی کردن و بهرو دوا دهوری قورئانه که یان کردهوه بو، له پاشا ئافه رینی هه ردووی کردن، جا منیش ئه م جیاوازییه م له لا سهیر بوو، وه له دلما جیگهی نه بووه بویه بئ بره واییه کی وا هات به دلما که له سهرده می نه زانی پیش ئیسلامیش دا ئاوا بئ بره و نه بووم له دلی خو م دا په شیمانی و خه م و خه فه تم پهیدا کردو گوتم: ئه مه چه نی به چه نه؟! جا که پیغه مبهه (دروودی خودای له سهر بئ) چاوی به م حاله که وت و ته ماشای کرد من وه ها بزپرکاوم دهستیکی دا به سینگما، ئیتر له شم نیشته سهر ئاره ق و ترسیکی وه هام ئی نیشت ده تگوت به چاوی سهر ته ماشای خودای گه و ره و سه ره و ده که م و ئاره قی شه رمم ده ردا، ئه و جا چه زهت (دروودی خودای له سهر بئ) فه رمووی: ئه ی ئوبهیی! خودا سهرووشی بو ناردم که قورئان به شیوهیی بخوینه، منیش وه رامم بو نارده وه و عه رزیم کرد: که باری گه لی من سووک بکه جا دووباره خودا سهرووشی بوم نارده وه، ئه مجاره فه رمووی: ده ی له سهر دوو شیوه بیخوینه،

(٤) مسلم. فضائل القرآن: ١٩٠١ - ١٩٠٤ تقدم تخريجه بمثل الحديث الذي قبله.

بەلام ديسان عەرزىم كردهو: كه بارو كارى خویندن له سەر گەلهكەم سووكتەر بكە، تا خودا له جارى سىيەما سرووشى بۆ ناردەو و ئەمجا فەرمووى: دەى لەسەر حەوت شیوہ بیخوینە، وە لەباتى ئەم سى جارش كه تۆ بۆ پترکردنى ئەم شیوہیانە موراجەعەى منت كردهو سى دلخوازی خۆت بۆ جى بەجى دەكەم، كه خۆت هەلیان بژێرى و لە منیان داوا بكەى منیش دوانیانم بەم شیوہیە لە خودا داوا كردو گوتم: ئەى خودایە! لە ئوممەتم خوش بە — ئەى خودایە! لە ئوممەتم خوش بە، وە داواى سىيەمیشم هەل گرتوو و بۆ ئەو رۆژەى كه سەرچەم دروست كراوانى خودا كاریان تىم دەكەوى، تەنانەت لەو رۆژە تووش و سەختەدا هەلویتست وا شلوق دەبى ئىبراهیم پیغەمبەرىش (درووى خودای لەسەربى) هاوارم بۆ دینى! (م) لیڕەدا بە ئومیدى ئەوێ كه من و خوینەرى هیژا بەر ئەم نزا پیروزی ئەم پیاوہ پیروۆ موبارەكە بكەوین، كه لە تەرجمەى ئەم حەدیثەدا لە بەرگى یەكەمى (اقتران النیرین) هە كەیدا، لە لاپەرە (٩٨) دا كەردوویەتى، ئەم دوعا جوانەى كه بەهەشتى خوالی خوشبوو جەنابى مامۆستا مەلا رەشىد بەگى بابان كەردوویەتى لەو شوینەدا رادەگوێزمەو بۆ ئیرو بەندەیش ئامینم لەسەر ئامینیتى، ئەمەش دەقى نزاكەییەتى كه دەلى:

(یا رەببى! خوايە! بۆ خاترى ئەو پیغەمبەرە عەزیزە (صلى الله عليه وسلم) منیش و مەلا حسنىش لەو وەختەو كه دەستم كەردوو بە (یا الله) و (یا فتاح) و (یا رزاق) تا سەر مەلا عبدالرحمانى پینجوىنى هەر مامۆستایەك و هەر كەسى كه ئستیفادەى یەك حەرفم لى كەردبى و كەلىمەىەكى خیرم لى بیستبى و فائیدەىەكى دینى یا دنیاىى بۆم بووبى (كەم یا زۆر) یا چوبمە مالى یا هاتبیته مالم بە جاهی ئەو پیغەمبەرە خوشەویستە عەفوومان بكەى، لە مسیبهتى دنیاو ئاخیرەت موخافەزەمان بفەرمووى: آمین برحمتك یا ارحم الراحمین).

٩٤) پاشه‌کی (باسی کوکردنه‌وه‌ی قورئان له سه‌رده‌می خوله‌فای راشیدیندا) (خودایان لی رازی بی)

خاتمة فی جمع القرآن فی عهد الخلفاء الراشدين (رضی الله تعالی عنهم)

٣٦٨٤- عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَرْسَلَ إِلَيَّ أَبُو بَكْرٍ مَقْتَلُ أَهْلِ الْيَمَامَةِ فَإِذَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ عِنْدَهُ قَالَ أَبُو بَكْرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) إِنَّ عُمَرَ أَتَانِي فَقَالَ إِنَّ الْقَتْلَ قَدْ اسْتَحَرَّ يَوْمَ الْيَمَامَةِ بِقِرَاءِ الْقُرْآنِ وَإِنِّي أَخْشَى أَنْ يَسْتَحِرَّ الْقَتْلُ بِالْقِرَاءِ بِالْمَوَاطِنِ، فَيَذْهَبَ كَثِيرٌ مِنَ الْقُرْآنِ وَإِنِّي أَرَى أَنْ تَأْمُرَ بِجَمْعِ الْقُرْآنِ. قُلْتُ لِعُمَرَ كَيْفَ تَفْعَلُ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)؟ قَالَ عُمَرُ: هَذَا وَاللَّهِ خَيْرٌ. فَلَمْ يَزَلْ عُمَرُ يُرَاجِعُنِي حَتَّى شَرَحَ اللَّهُ صَدْرِي لِلذِّكْرِ، وَرَأَيْتُ فِي ذَلِكَ الَّذِي رَأَى عُمَرُ. قَالَ زَيْدٌ قَالَ أَبُو بَكْرٍ إِنَّكَ رَجُلٌ شَابٌّ عَاقِلٌ لَا تَنْتَهَمُكَ، وَقَدْ كُنْتُ تَكْتُبُ الرُّوحَ لِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَتَتَّبِعُ الْقُرْآنَ فَاجْمَعُهُ فَوَاللَّهِ لَوْ كَلَّفُونِي نَقْلَ جَبَلٍ مِنَ الْجِبَالِ مَا كَانَ أَثْقَلَ عَلَيَّ مِمَّا أَمَرَنِي بِهِ مِنْ جَمْعِ الْقُرْآنِ قُلْتُ كَيْفَ تَفْعَلُونَ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)؟ قَالَ: هُوَ وَاللَّهِ خَيْرٌ فَلَمْ يَزَلْ أَبُو بَكْرٍ يُرَاجِعُنِي حَتَّى شَرَحَ اللَّهُ صَدْرِي لِلَّذِي شَرَحَ لَهُ صَدْرُ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - فَتَتَّبَعْتُ الْقُرْآنَ أَجْمَعُهُ مِنَ الْغُسْبِ وَاللَّخَافِ وَصُدُورِ الرِّجَالِ حَتَّى وَجَدْتُ آخِرَ سُورَةِ التَّوْبَةِ مَعَ أَبِي خَزِيمَةَ الْأَنْصَارِيِّ لَمْ أَحِذْهَا مَعَ أَحَدٍ غَيْرِهِ (لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ) حَتَّى خَاتَمَةَ بَرَاءَةَ، فَكَانَتِ الصُّحُفُ عِنْدَ أَبِي بَكْرٍ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ ثُمَّ عِنْدَ عُمَرَ حَيَاتُهُ ثُمَّ عِنْدَ حَفْصَةَ بِنْتِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمْ - (١).

زهیدی کوپی ثابت (خودای لی رازی بی) ده‌لی: له دوا جه‌نگه‌ی کوشتاره‌که‌ی رۆژانی شه‌ری یه‌مامه که له پاش مه‌رگی پی‌غه‌مبه‌ر رووی دا ئه‌بو به‌کر (خودای لی رازی بی) ناردی به شوینما، که چوومه لای عومه‌ری کوپی خه‌تقابی له لابوو. ئه‌بو به‌کر گوتی: عومه‌ر هاتوو به‌لام ده‌لی: له رۆژی جه‌نگی یه‌مامه‌دا کوشتاریکی بی‌داد له قورئان خوینه‌کان کراوه، ده‌ترسم که له‌مه‌و لاش له

(١) بخاری. فضائل القرآن: ٤٩٨٦ - ٤٩٨٨.

شہرگہکانا کوشتاری زوری تریان لی بکری و زور له قورئان زانهکان شههید
 بن و شههیدبوونیان بی به هوی نهوهی که زور له قورئان له ناو بجی، جا من
 رام وایه: که فهران بدهی قورئان کو بکریتهوه، منیش گوتم به عومەر: شتی
 که پیغمبر خوی (درودی خودای لهسر بن) نهیکردبی چون تو دهیکهی؟ بهلام
 عومەر گوتی: به خوا ئهم ئیشه زور باشه وه هروازی لی نههینام هتا دهبینم
 خودا دلی منیشی روون کردوتهوه بو ئهم کاره و منیش وه عومەر لهو
 باوهپردام که ئهمه کاریکی زور پیروژو باشه. زهید گوتی: ئهبو بهکر گوتی:
 دهی تو پیاویکی گهنجی هوشیاری و لویکی زرنگو زیرهکی و جیگهی
 باوهپی ئیمهیت و گومانی خراپت لی ناکهین و سهرهپای ئهمهش له کاتی خوی
 دا میرزای حهزرت بوویت و سروشت دنوسییوه بوی، جا کهوابوو شانی
 تو ئهم ئهرکه جوانه هل دهگری، دهی بهم و بهوهوه بگهپی و ههموو کهرت و
 پارچهکانی قورئان پهیدا که و گشتیان کو بکهرهوه و قورئان سهرانسر له یهک
 بهرگ دا بنوسهروه. زهید گوتی: سابه و خودایه ئهگهر روویان لی بنامایه که
 کیوی به کوّل بگویمهوه ههر نهوهندهم لهلا قورس و گران بوو. گوتم: شتی
 که پیغمبر (درودی خودای لهسر بن) خوی نهیکردبی چون ئیوه دهیکهن؟ ئهبو
 بهکر گوتی: به خودا ئهمه کاریکی زور باشه، ئیتر ئهبو بهکر هروازی لی
 نههینام و ههر رووی لی دهنام هتا خودا دلی منیشی رووناک کردهوه بو ئهم
 کاری خیره، وهک دلی ئهبو بهکرو عومەر (رمزای خودایان لی بن) ئینجا دهستم کرد به
 گهران به شوین پارچه و کهرت و بهشهکانی قورئان دا، ههنديکیم له دارکی
 پهلکه خورما کو کردهوه و هندیکی تری له تهله بهردو تهخته دارو له
 تهسوالهت و پارچه چهرم و شتی واکو کردهوه، یا له دهفهی شانه حوشترو
 ئیسکی پانی تهنک، که کاتی خوی لهو شتانه به پهرا گندهیی و جیا جیا
 لهبر هوی تایبهتی نووسرابوون، وه هندیکی تریم له سینگی پیوان کو
 کردهوه که بهروانی له بهریان بوو، لهپاشا کوتایی سووردهتی تهوبهم بهسهر
 گرتهوه که لهلای ئهبو خوزهیمهی نهنصاری بوو، لهلای کهسی تر دهستم
 نهکهوت، که بریتییه لهم دوو ئایهته:

{لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ}، {إِن تَوَلَّوْاْ فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ}.

نیتر ئەو تۆمارو نامانەکی کە بە فەرمانی ئەبو بەکر هەموو قورئانم تیا دا نووسینەو لەلای ئەبو بەکر خۆی مانەو، تا خودا ئەبو بەکر بردهو بۆ لای خۆی، ئەوجا کەوتنە لای عومەر و هەتا خۆی لە ژیا نا مابوو هەر لەلای خۆی بوون، دواى ئەولای حەفصەى کچى عومەر مانەو (خودا نیا ن رازى بى) هەتا لە سەر دەرەمى جینشینی عوسماندا داواى کردن و چەن روو نووسیکی ئی گرتنەو و بۆلوی کردنەو بە ناو وولاتانی ئیسلام دا (رمزای خوائى ئی بى) (ب/ت).

٣٦٨٥- عَنِ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ حُدَيْفَةَ بْنَ الْيَمَانِ قَدِمَ عَلَى عُثْمَانَ وَكَانَ يُغَارِي أَهْلَ الشَّامِ فِي فَتْحِ إِزْمِيَّةٍ وَأَذْرِيحَانَ مَعَ أَهْلِ الْعِرَاقِ فَأَفْرَعُ حُدَيْفَةَ اخْتِلَافُهُمْ فِي الْقِرَاءَةِ فَقَالَ حُدَيْفَةُ لِعُثْمَانَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَذْرِكُ هَذِهِ الْأُمَّةَ قَبْلَ أَنْ يَخْتَلِفُوا فِي الْكِتَابِ اخْتِلَافَ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى فَأَرْسَلَ عُثْمَانُ إِلَى حَفْصَةَ أَنْ أَرْسِلِي إِلَيْنَا بِالصُّحُفِ نَنْسَخُهَا فِي الْمَصَاحِفِ ثُمَّ تَرُدُّهَا إِلَيْكَ فَأَرْسَلَتْ بِهَا حَفْصَةُ إِلَى عُثْمَانَ فَأَمَرَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ وَسَعِيدُ بْنُ الْعَاصِ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْحَارِثِ بْنُ هِشَامٍ فَتَسَخَّرُوهَا فِي الْمَصَاحِفِ وَقَالَ عُثْمَانُ لِلرُّهْطِ الْقُرَشِيِّينَ الثَّلَاثَةِ إِذَا اخْتَلَفْتُمْ أَنتُمْ وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ فِي شَيْءٍ مِنَ الْقُرْآنِ فَاسْتَبْرَاهُ بِلِسَانٍ قُرَيْشٍ فَإِنَّمَا نَزَلَ بِلِسَانِهِمْ فَفَعَلُوا حَتَّى إِذَا نَسَخُوا الصُّحُفَ فِي الْمَصَاحِفِ رَدَّ عُثْمَانُ الصُّحُفَ إِلَى حَفْصَةَ وَأَرْسَلَ إِلَى كُلِّ أَهْلِ بِلْدَانٍ بِمُصْحَفٍ مِّمَّا نَسَخُوا وَأَمَرَ بِمَا سِوَاهُ مِنَ الْقُرْآنِ فِي كُلِّ صَحِيفَةٍ أَوْ مُصْحَفٍ أَنْ يُحْرَقَ. وَقَالَ: زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) فَقَدْتُ آيَةً مِنَ الْأَحْزَابِ حِينَ نَسَخْنَا الْمُصْحَفَ، قَدْ كُنْتُ أَسْمَعُ رَسُولَ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) يَقْرَأُ بِهَا، فَالْتَمَسْنَاهَا فَوَجَدْنَاهَا مَعَ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ الْأَنْصَارِيِّ (مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رَجُلًا صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ) فَأَلْحَقْنَاهَا فِي سُورَتِهَا فِي الْمُصْحَفِ. رَوَاهُمَا الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ وَزَادَ: فَاخْتَلَفُوا فِي التَّابُوتِ وَالتَّابُوتِ فَقَالَ الْقُرَشِيُّونَ التَّابُوتُ. وَقَالَ زَيْدُ التَّابُوتِ. فَرُفِعَ اخْتِلَافُهُمْ إِلَى عُثْمَانَ فَقَالَ اكْتُبُوهُ التَّابُوتُ فَإِنَّهُ نَزَلَ بِلِسَانِ قُرَيْشٍ. وَاللَّهُ تَعَالَى أَعْلَى وَاعْلَم. نَسَأَلُ اللَّهَ أَنْ يَنْفَعَنَا بِالْقُرْآنِ آمِينَ^(١).

ئەنەس (خودای ئی رازی بئ) گوتی: حوزەیفەیی کوپری یەمان هات بۆ لای عوسمان، عوسمان لە وکاتەدا خەریک بوو لە شکری ریک دەخست لە خەلکی شام و لە خەلکی عیراق بۆ گرتن (فەتەح) ی وولاتی نازەربەيجان و شاری ئەرمینیە، حوزەیفە تۆقی و ترسی ئی نیشیت لەو جیایی و جیاوازییەیی که پەیدا بوو لە نیو قورئان خۆینەکاندا لە هەندێ شیوەی قورئان خۆیندندا چونکە خەلکی شام بە قیرائەت (شیوە) ی ئوبەییەیی کوپری کەعب دەیان خۆیندو خەلکی عیراق بە شیوەی ئیبنو مەسعود دەیان خۆیند، تەنانەت وەختبوو فەرتهنە لە نیوانیاندا بەرپا ببی، جا حوزەیفە لەپاش گرتنەکه که گەڕانەو وە چوو مائی خوئی تا چوو خزمەتی عوسمان، گوتی پئی: ئەی فەرمانرەوای موسولمانان! فیریای ئەم ئۆمەتە بکەو و بیگەرئ تا وەك جوولەکەو گاور لەناو خۆيانا لە نامەیی خوادا که قورئانی پیروژە دووبەرەکی و جیاوازیان تی ئەکەوتوو، عوسمان (خودای ئی رازی بئ) ناردیە لای حەفصەیی کچی عومەر (خودایان ئی رازی بئ): که ئەو قورئانەیی لاتە بۆمان بنێرە، تا چەند دانەیی قورئانی ئی دەگرینەو و ئەوسا دەینێرینەو و بۆت، حەفصەش بۆی نارد، جا عوسمان دەستووری دا بە زەیدی کوپری ثابت و عەبدوللای کوپری زوبەيرو سەعیدی کوپری عاص و رحمانی کوپری حاریثی کوپری هیشام چەن قورئانیکیان لەبەر ئەو بەرگە قورئانەیی حەفصە نووسییه وە و حەوت دانەیان لەبەری روو نووس کرد ئەم دەستەیی قورئان نووسییه وەیه که بە سەرۆکایەتی زەید، وە بە چاودییری عوسمان خوئی بوو سئ کهسیان قورەیشی بوون، عوسمان بەو سئ کهسەیی گوت: ئەگەر ریکەوت ئیو و زەیدی کوپری ثابت که قورەیشی نییه لەسەر ووشەیی یا شتی لە قورئانەکه ریک نەکەوتن که چۆنی بنووسن، ئەو لەم کاتەدا بە زمانی قورەیش بینووسن، چونکە خوئی زوربەیی بە شیوەی زمانی قورەیش هاتۆتە خواری، ئەوانیش وایان کرد، جا که ئەو قورئانەیان روو نووس کرد لە ناوچەند دەرێکی ترداو چەن وینەیهکی تریان ئی گرتەو و ئەو جا عوسمان قورئانەکهی حەفصەیی ناردەو و بۆی، لە پاشا لەو قورئانەیی که روو

نووسیان کردن عوسمان سه‌رو دانه‌ی نارد بۆ هه‌موولایێ واته: سه‌رو دانه‌ی نارد بۆ مه‌ککه‌و کووفه‌و به‌صره‌و شام و یه‌مه‌ن و به‌حره‌ین، وه دانه‌یه‌کیشتی لای خۆی گل دایه‌وه‌و دوا نه‌وه عوسمان فه‌رمانی دا که هه‌رچی تر نووسراوه، چ پارچه‌و تۆمار، چ قورئانی ته‌واو که بسووتیترێ. زه‌یدی کوپی ثابیت (خودای ئازانی بن) گوتی: ئه‌وکاته که قورئانمان ده‌نووسییه‌وه، له سووره‌تی ئه‌حزاب ئایه‌تیکم ئی بزره‌وو، گه‌لی جار له پیغه‌مبه‌رم ده‌بیست که له ژانیدا ده‌یخویند، جا که‌بۆی گه‌راین له لای خوزه‌یمه‌ی کوپی ثابیتی ئه‌نصاری دۆزیمان‌وه، ئه‌و ئایه‌ته ئه‌مه‌یه:

{مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ۚ ۳۳ / ۲۳}

ئیت له شوینی خۆیدا له سووره‌ته‌که‌ی خۆیدا له‌ناو قورئاندا دامان نا (ب/ت) (ت) ئه‌مه‌ی پتره: جا له‌سه‌ر وشه‌ی (التابوت) ریک نه‌که‌وتن قوره‌یشیه‌کان ده‌یان گوت: به (التابوت) ده‌ینووسین، زه‌یدیش ده‌یگوت: به (التابوت) ده‌ینووسین، تا مه‌سه‌له‌که‌یان گه‌یانده لای عوسمان خۆی، که عه‌زیان کرد گوتی: به (التابوت) بینووسن، چونکه قورئان به زمانی قوره‌یش هاتۆته خوارێ خودای گه‌وره بۆ خۆی زۆر باشی ئی ده‌زانێ. داوا له له خودای مه‌زن ده‌که‌ین که قورئان بکا به مایه‌ی خێرو خۆشی هه‌ردوو جیهانمان ئامین.

يقول المؤلف (طیب الله ثراه): عدد أحاديث كتاب فضائل القرآن خمسة وتسعون حديثاً فقط:

دانه‌ر (بجێته به‌مشتر و نه‌یه‌ت ده‌ری) ده‌لی: ژماره‌ی فه‌رمووده‌کانی نامه‌ی گه‌وره‌یی قورئان ته‌نیا نه‌وه‌و پینچ فه‌رمووده‌ن و به‌س. لی‌ره‌دا ئه‌م چه‌ن سه‌رنجه تۆمار ده‌که‌م، که نیشانه‌ی ئه‌وپه‌ری قه‌درو ریزو په‌یوه‌ندی جوانی ئه‌م میلله‌تی کوردی موسولمانه‌یه بۆ قورئانی پیرۆز، که که‌مه‌ندی بته‌وی نیوانی گه‌له موسولمانه‌کانه:

١- مه‌لایێ رۆژێ ده‌یگوت به‌ مه‌لایێ: له‌م چه‌رخه‌دا ئه‌وه‌ی ه‌اموشوی مزگه‌هوت بکا (جگه‌ له‌ مه‌لا) به‌ راستی ئازایه!! ده‌زانی بۆ؟ چونکه‌ ئه‌و خه‌لکه‌ وا په‌لاماری دنیایان داوه‌ ئه‌وه‌ی سوودی ماددی ئی وهرنه‌گرن توخنی ناکه‌ون، ئه‌مڕۆکه‌یش (به‌ ناشوکی نه‌بی) دین وا غه‌ریب بووه‌ خه‌ریکه‌ ببی به‌ عه‌یبه‌ تۆ سه‌یری ئه‌و ناو کورده‌واریه‌ی خۆمان مه‌که‌، که‌ به‌هۆی مه‌لا و مزگه‌هوت وه‌ له‌ دینا، رێ به‌دی ده‌که‌ن، سه‌یری ئه‌م لاو لا بکه‌ ده‌زانی دنیا چی به‌سه‌ر ه‌اتوه‌. مامۆستا گوتی: ئه‌ی بۆ جگه‌ له‌ مه‌لا گوايه‌ مه‌لا چیه‌تی؟ گوتی: په‌له‌ مه‌که‌، به‌ هه‌له‌ تێ مه‌گه‌" مه‌به‌ستم ئه‌وه‌یه: مه‌لا ده‌رویشی قورئانه‌، مه‌لا قورئانی به‌سه‌، مه‌لا و شیخ و ده‌سگری خۆی هه‌یه‌، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یش مزگه‌هوت به‌هه‌شتی مامۆستای مه‌لایه‌، که‌سیکیش ه‌اتوچۆی به‌هه‌شت بکا ئازایه‌تی چی تیا دایه!!

٢- ئیمه‌ خه‌لکی دیی برایماوه‌ی قه‌ره‌داخین، که‌ ده‌که‌وێته‌ ناوه‌ندی ئه‌م گوندانه‌وه‌: سه‌رزهل و ته‌نگی سه‌رو هه‌رگینه‌و قه‌لا سووره‌، زۆر منال بووم، زمانم پاک نه‌بوو بۆوه‌ که‌ ده‌ستم کرد به‌ خویندن لای مامۆستا تازه‌که‌ی گونده‌که‌مان که‌ ناوی مه‌لا موچه‌مه‌دی تال بوو (رحمه‌تی خودای ئی بێ) هیشتا قورئانم خه‌تم نه‌کردبوو که‌ مامۆستا له‌ دیکه‌مان باری کرد، بێ مه‌لا ماینه‌وه‌، باوکم هه‌رچه‌ند نه‌خوینده‌وار بوو به‌لام به‌ دل و به‌ دم ده‌رویشی مه‌لا بوو گوتی: وه‌صیه‌ته‌که‌ی رحمه‌تی ئامه‌ی خیزانم به‌جێ ده‌هینم" خوا یار بێ، نه‌رم می‌زه‌ری سپی به‌ نووری کوپی ده‌به‌ستمه‌وه‌! ئیتر من که‌ وتمه‌ ناو گێژاوی (قل یا ایها الکافرون) وه‌ هه‌ر ده‌رسیکم له‌لای یه‌کێ ده‌خوین! به‌لام به‌زۆری ده‌چووم بۆ لای مامۆستا مه‌لا عه‌لی سه‌رزهل (رحمه‌تی خودای ئی بێ) به‌لام له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که‌ زۆر منال بووم و زۆریش ترسنۆک بووم، گه‌رچی ئه‌و کاته‌ ئازاتر بووم له‌ ئیسته‌! له‌به‌ر ئه‌وه‌ هه‌موو رۆژێ به‌یانه‌کی زوو باوکم یا کاکه‌ چه‌مه‌م یا خوشکیکم ده‌ستیان ده‌کرتم و له‌سه‌ر رێی باراشه‌پو تری فروش و ریبوار ده‌وه‌ستاین تا ناسیاوی ده‌هات منیان ده‌دایه‌ ده‌ستی که‌ بمگه‌یه‌نیته‌ سه‌رزهل، ئه‌گه‌ر که‌س نه‌بوايه‌ خۆیان ده‌یان گه‌یاندم، خۆ ئه‌گه‌ر به‌ختم یار

بوايه ئايشىي خوشكم بى گەياندىمايه ئەوا لەپى بە كۆل دەىگەياندىم، لەو سەرىشەو ھەروەھا، ئەگەر كەسىشم دەست نەكەوتايە لە مالى مامە گەردەى سەرزەل دەمامەو! جارى واش دەبوو چەرچى و تىرفروش و پۆلىس و فەقى و مىوانى خوينەوار دەھاتن، ئەوا رىي دوورم نزيك دەبوو دەرسەكەم لەلاى ئەو دەخويند! چەن جارى شىخ مەحمودى گەورە يا شىخ قادىرى براى (رەھىتى خودايان ئىبن) دەھاتن بۇ سەردانى دىكەمان ئىتر كويخاى دىكە يا باوكم يا خوشكىكم دەستى دەگرتم قورئانەكەم دەنايە بن دەستم دەىبردم بۇ لاى شىخ و عەرزى دەكردن: قوربان! ئەم مائە دەرسى نەخويندوو، بفرموو دەرسەكەى پى بلى! ئەویش خوى و پىاو ماقولەكانى مەجلىسەكەى بەرزەپى لەبەر قورئانەكە ھەل دەسان و ئىنجا شىخ سەرى من و بەرگى قورئانەكەى ماچ دەكردو دەرسەكەى زۆر بە جوانى پى دەگوتم دوعاى خىرى بۇ دەكردم، خەلكى دىكەش (جگە لە من) لەگەل پىاوەكانى شىخدا لە خزمەتى شىخدا دەوستان، سەرنجى ئەم دىمەنە شىرىنەيان دەدا، جارى من و دوو سى فەقى و ردیلەى تر لە خزمەتى مامۇستا مەلا عەلى سەرزەلدا چووين بۇ خزمەتى شىخ مەحمودى حەفید (خوداى ئى رازى بن) مامۇستا بە شىخى فەرموو: يا شىخ! من بۇ ئەو دەىم بۇ دىنى تۆ تا نەلین مەلا عەلى دەعیەى زلە، شىخ مەحمود لە دارىكەلى لە پەناىايەتى كەچى سەرى ئى نەدا، دەنا من بۇ ئىش و شتى وا نایەم، شىخ فەرموو: مامۇستا بە راستى منىش ھاتنى تۆم (لە ھاتنى وەفدى دەولەتى) پى خوشترە، چونكە دەلین شىخ مەحمود رىبازى باو باپىرى تەرك نەكردوو، چونكە پىاوى وەك مەلا عەلى دىنى دەكا كە خادىمى قورئانە! ھەر بە فەقىيەتى لە بىارەش تەرىقەتى نەقش بەندىم لاى حەرزەتى شىخى عەلئەددىن (رمزى خودايان ئىبن) وەرگرتوو، شىخ ئەوئەندە قەدرو رىزى ئەھلى قورئانى دەگرت خوى بە نەفسى خوى دەستى دەنايە ناو دەستى فەقى و مەلا لەكاتى تەرىقەت وەرگرتندا، وەلى داخەكەم خۆم خویپى بووم لەو تەرىقەتە (غەیرى خوشەوىستى بنەمالەى شىخى بىارە) بەھرەم ئى وەرئەگرت، شىخ بابە عەلى كوپى شىخ عومەرى قەرەداخیش،

له مزگهوتى حاجىحان له خزمهتى مامۇستا مهلا كهريمى بياره‌دا (كه فه‌قىي باوكى بووه‌) دهرسى كيفايه‌ى ده‌خويند منيش سه‌ماعه‌يم ده‌كردو دهرسه‌كانى خوشم له‌لاى مامۇستا فاتيح و مامۇستا موچه‌مه‌د ده‌خويند، كه‌ ئه‌م دوو زاته‌ كوڤى مامۇستا مه‌لا كه‌ريمن (خودا ده‌ست به‌ ته‌مه‌نى پىرۆزى بگريئ و ره‌حم به‌ خوئ و مال و مناللى بكا) جا جاري له‌ مه‌جليسى مامۇستا مه‌لا خه‌ليل سه‌عيد له‌ مزگهوتى حاجى ئىبراهيم به‌گى ته‌كرىتى له‌ كه‌ركوك له‌ كلكه‌ى مه‌جليسه‌وه‌ دانىشتبووم مامۇستا كه‌ خوئ هات زۆر به‌ نه‌زاكه‌ته‌وه‌ برده‌ميه‌ لاى سه‌ره‌وه‌ و گوتى: براده‌رينه‌! ئه‌مه‌ جيئ خوئيه‌تى، چونكه‌ مامۇستا فه‌قىي شىخ مه‌حمودى گه‌وره‌يه‌ و مه‌نسووبى شىخ عه‌لاه‌ددىنى بياره‌يه‌ و ئاماده‌ى كوڤى زانستى مامۇستا مه‌لا كه‌ريمى بياره‌ بووه‌، ئه‌م زاتانه‌ش (له‌به‌ر ئه‌وه‌ى خادىمى قورئانى پىرۆزن) نوورى چاوى هه‌موو موسولمانىكى پاك و كوردىكى مه‌ردن! به‌ راستى كه‌ خوشم به‌م حاله‌مم زانى له‌ حالى خۆم ته‌ريق بوومه‌وه‌، هه‌رچه‌ند مامۇستا قسه‌كه‌ى له‌ كانى دلّيه‌وه‌ بوو به‌لام په‌يوه‌ندى من به‌و دلّير مه‌ردانه‌وه‌ ره‌نگ بئ بوئ ه‌دنا مولا به‌سه‌ بئ! به‌هه‌ر حال خودا له‌ هه‌موويان خوش بئ و منيش له‌ خاكو پاى ئه‌م زاتانه‌ دا په‌نا بدا. ئامين.

٣- باس باسى گه‌وره‌ى قورئانى پىرۆزه‌، كه‌ له‌ سايه‌ى خوداوه‌ تا ئىستا بووه‌ به‌ قه‌لايه‌كى پۆلايين بوؤ پاراستنى گه‌لى كورد، وه‌من ليم روونه‌ ئه‌گه‌ر ئه‌م په‌نا جوانه‌ نه‌بوايه‌ ئىسته‌ گه‌لى كورد بوو بوو به‌ پۆرى خوراو، قولاخيشى نه‌مابوو، جا به‌ نيازىكى پاكى دلّسوژانه‌، بوؤ پته‌و كردنى به‌ردى بنچينه‌ى بنياتى برايه‌تى له‌ نيوانى موسولمانانا، به‌ تايبه‌ت له‌ نيوانى دوو گه‌لى براى عه‌ره‌ب و كورددا كه‌ وه‌كوو ره‌نگ و بوئ شاگوئى قورئان وان ئه‌م چامه‌يه‌تان پيش كه‌ش ده‌كه‌م، به‌ سه‌رباسى (گه‌لى په‌روانه‌):

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نازیز! نه ورۆزه، وهرزی به هاره
 دل له چلپاوی چله، دلزاره!!
 بولبول به ته مای گولای بۆنداره
 خونچهی گول به دهه شه و نه له زاره
 گوئی زهوی تینووی شیرهی گولزاره
 گوئی له قیرهی بت ته وای بیزاره!!
 شهوی نه فامی و سوپای تارو مار
 شیرینی نیسلایان لای که وتۆته کار
 قره بت داکه وت له لادی و له شار
 هه، بوت بوو دهکرا به قوپی دیوار!!
 بت و بتخانه چۆل و سیس و پیس
 شهیتان ناوهی د، بته رست نه گریس
 له چیا سهر و نه شکویتی حیرا
 له سایهی خواوه هه لکرا چرا!!
 گزنگی تیشکی شویشیکی پاک
 دهشت و دهری کرد به روژی رووناک
 بلیسهی نووری قورئانی پیرۆز
 دهوهری و دلی پرده کرد له سۆز
 گوئی دل یه خسیری ناوازهی قورئان
 به نهوای دهردی دل ده بوو ده زمان
 شهسته بارانی به هاره باران
 له ههوی رهحمهت چاتر له جاران
 دهباری له سهه مه دینهی پیرۆز
 له سهه دانیشتووی دروودی پر سۆز!!

به بؤی نهو گولہو تیشکی نهو خۆره
 که بؤن و وورشه ی به سه دان جوړه
 پؤل پؤل پیاوی مهرد خووی و خیزانی
 بوون به پهروانه ی تا هاو قورنانی !!
 کوچ و باریان کرد بهره و مه دینه
 حاشا له گشت شت جگه لهو دینه
 که خوا ناردوویه به موخه ممد (د)
 تاقه رهه بهری ریسی راستی خودا
 بوو به مه شخه لئ رهو گه ی مه دینه
 مانه ندی نه بئ له م سر زه مینه
 له وساو نه نیتر گومه زی نیسلام
 بو خوا ناس بووه به چه تری سه لام
 له زانکووی قورئان هه زاران زانا
 دهرچوون و بوونه باشتترین دانا !!
 شوړشی نیسلام په لو پؤی هاویش
 ته رزی شاره و شار بهره و پیش رویش
 شه مشه مه کویره گشت شهواره بوون
 خودای نا خودا پاره پاره بوون !!
 گولآله سووره ده شه کینه وه
 به شنه ی باوه ر ده له رینه وه
 بو ناو دلی خاک ده وه رینه وه
 به سیننه ی نالی پر برینه وه !!
 تووی نازادی له ناو دوو توپی خاک
 ده بوو به گه را بو چینی نووی چاک
 تا له نه نجاما له سایه ی خواوه

كوردىش چوونە ژىر سايەى ھوماوہ !!
 گەلى خوا پىداو كاژى بىدادى
 فەرە داو چووە سىيەرى شادى
 لە سايەى خواوہ كوردستانى جوان
 سەرانسەر چۆتە باوہشى قورئان !
 كوردان بوونەتە پەروانەى قورئان
 قورئانىش بۆتە پەناگای كوردان !
 نەوەى ناھەقى كردووە لەم گەلە
 بەر شەقى قورئان كەوتووە بە پەلە
 گەپو گول بوو، يا بە پەند بوو
 سەرى بە گۆپى بابى دا چووە !! (*)
 نەم گەلى كوردە گەلى بە دینە
 ھەر شارى دەگرى ویتەى مەدینە
 شەپۆلى عىلمى مەل! لە ناوى
 دەق دەلیلى گۆمى پەر لە ھراوى !!
 خودا! بەم كوردە نەم نەختە ەردە
 بە زۆر نەزانى لەم ناو چوار بەردە
 بۆ سەر و مال و نامووس و دىنيان
 بىكەى بە سەنگەر تا ناخر زەمان !!
 خاكى پىرۆزى كوردستانى خوا

(*) مەبەست سەدام و شای ئێران و ھامانەكەى جەزائىر بوو، كە گەلەكۆمەيەكى نامەردانەيان
 كرد، لەشۆرشى گەلى كورد، لە ١٩٧٥دا. وە خودا ھەرسىكيانى كرد بە پەندى بسات. نوخشە بى
 لە ھەموو زۆردارىكى تر كە گەلى كورد دەچەوسىنیتەو، لەھەر كۆيى. ئامین.

بست به بست پرہ له دؤستانی خوا!!
 ہر لایں دہچی، شاخہ یا دہشتہ
 لہہر پیرو شہخص دہلّی بہہشتہ
 نہوانہی ماون، ہیّزو ہہناون
 بو کوردہواری، ہم لہجی چاون
 نہوانہی مردوون تاجی سہرمان
 خاکی سہر گوپیان خاکی بہرمان!!
 کہواتہ حەفید، عەل، شیخ عومەر
 سوّماي چاوي من، تاجي گولي سەر!!
 نہوہن دلسۆزم بو نہم نیسلامہ
 موسولمان ہہمووی لہ جیّی برامہ
 نہوہن ناشقم بہم گہلی کوردہ
 کیسرایہ لہلام کامہی زۆر ووردہ!!
 دہی نیّوہ کوردی مہردی ناودارن
 لہلای خوداوہن گہلی نازدارن
 چہن جوانہ گلگوّی نہو پیاو خاسانہ
 یاخۆ نہزرگہی نہو خوا ناسانہ
 کہ پەخش و پەرشن لہسەر گردو شاخ
 دہشہکیتہوہ لہ سہریان بہیداخ!
 کہ لہ بن دارو ناو گوپستانن
 گولی نیّراوی ناو کوردستانن
 خزنی سہر بہریزی، بہیداخ سہر پیر
 لہ مہردی دہچن پرچہک بن لہتیر
 خەفەر بن لہ دیار رۆلہی نازیزی
 مہبادا نامہرد بشکیتن ریّزی!!

ئەمەسەن دەیلیم بپروای کوردانە
 دەربارەسە خەوگەسە ئەو پیر مەردانە
 نیتەر ئەمەو ئەو چس دەلین بیلین
 ئەوان داویانە بە یەکتەر بەلین!
 نوورس! بەقسە زمان شیرینس
 ناس بە کردەووە کە ناشیرینس!
 وەلن بەخودا دۆستس دیرینس
 گشت شیخو مەلاو پیرس نوورینس!
 نوورس نا مەلاو مەلا بەزیتە
 کۆنە فەقییە، جیرەس بو بیتە!
 بە دەقنەو راتوو مەرخەلەتیتە
 دووعاس بو بکەو وازی لێ بیتە!

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نامه‌ی تفسیر و رافه‌کردنی قورئانی پیروژ

(۱) خۆپاراستن و کۆکردنه‌وه له رافه‌کردن و واتا لیکدانه‌وه‌ی قورئان به‌پای
خۆیی (ره‌ئیی شه‌خصی)

کتاب التفسیر : (۱) الحذر من التفسیر بالرأی

۳۶۸۶- عَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَالَ: فِي كِتَابِ اللَّهِ بِرَأْيِهِ فَأَصَابَ فَقَدْ أَخْطَأَ. رواه أصحاب السنن بسند حسن^(۱).

جوندوبی کۆپی عه‌بدوللا (خودای لێپازی بێ) گوتی: پێغه‌مبەر (دروودی خودای
له‌سه‌ربێ): هه‌رکەسێ به‌بیرو پای خۆی قسه‌ له‌ رافه‌ی قورئان بکاو
به‌بێ ئه‌وه‌ی گۆی به‌ ده‌ستووری رافه‌کردنی قورئانی پیروژ بدات ده‌م له‌ رافه‌و
ته‌فسیرکردنی بکوئێ ئه‌وه‌ گریمان رافه‌و ته‌فسیره‌که‌شی راست بێ
هه‌ربه‌هه‌له‌دا چووه‌! (د/ت/ن-س/ح).

۳۶۸۷- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَالَ: فِي الْقُرْآنِ بغيرِ عِلْمٍ فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ. رواه الترمذي بسند صحيح^(۲).

ئیبینو عه‌بباس (ره‌زای خودای لێ بێ) له‌پێغه‌مبهره‌وه‌ ده‌فه‌رموێ (دروودی خودای
له‌سه‌ربێ): ئه‌وه‌ی به‌بێ ئاگاداری ته‌واو به‌نه‌زانی قسه‌ له‌ رافه‌ی قورئان بکا ئه‌وه
با جیگه‌ی خۆی له‌ ئاگرده‌ بگرێ و خۆی ئاماده‌ بکا بۆ ناو دۆزه‌خ! (ت-
س/ص).

(۲) ئه‌وه‌ی له‌رافه‌ی سووره‌تی فاتحها هاتوووه‌ : (ما ورد في تفسير الفاتحة)

۳۶۸۸- ⇒ (ب/۱ ز/۷۲ ل/۲۴۷ ف/۴)^(۱).

^(۱) رواه أصحاب السنن بسند حسن.

^(۲) رواه الترمذي بسند صحيح.

^(۱) تقدم في المجلد الأول. تسلسل: ۷۲ رقم: ۴ / ۴۷۲.

۳۶۸۹- عَنْ عَدِيٍّ بْنِ حَاتِمٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ الْمَغْضُوبَ عَلَيْهِمُ الْيَهُودُ وَإِنَّ الضَّالِّينَ النَّصَارَى. رواه أحمد وابن حبان والترمذي ولفظه: اليهود مغضوبٌ عليهم والنصارى ضالٌّ^(۲).

عه‌دی کوپی حاته‌م (خودای لیتازی بیت) له‌حه‌زهرته‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ربن) ده‌فه‌رموی: مه‌به‌ست له (المغضوب علیهم) واته: ئه‌وانه‌ی که خودا رقی لی گرتوون مه‌به‌ست لیان جووله‌که‌یه که پیشیان ده‌گوتری یه‌هوود به‌ناوی کوپه‌نۆبه‌ره‌که‌ی حه‌زهرته‌ی یه‌عقوبه‌وه (دروودی له‌سه‌ربن) وه‌مه‌به‌ست له (الضالین) واته: ئه‌وانه‌ی که ریگه‌ی راستیان وون کردووه گاووره‌کانه، که پیشیان ده‌گوتری نه‌صاری، به‌ناوی ناصیره‌وه چونکه له‌ویوه دینه‌که‌یان سه‌ری هه‌لداوه (ئه‌ئیبنو حه‌بیان/ت) گفته‌ی (ت): جووله‌که غه‌ضه‌بیان و گاوور گومراو سه‌ر لی شیواون!.

۳) نه‌وه‌ی له‌باره‌ی سووره‌تی به‌قه‌ره‌وه هاتووه: (ما ورد في سورة البقرة) قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذْ قَالَ: رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً - صدق الله العظيم - ۳۰/۲}.

واته: خودای گه‌وره ده‌فه‌رموی: ئه‌ی موحه‌مه‌دا! باسی ئه‌وکاته پر له‌سام و حیکمه‌ته بکه بو نه‌وه‌ی ئاده‌م که په‌روه‌ردگاری تو خودای گه‌وره‌ی کردگار به‌فریشته‌کانی فه‌رموو: ده‌مه‌وی جینشینن بو خو‌م دروست بکه‌م و له‌سه‌ر زه‌وی دای بنیم، ده‌ی ئیوه ده‌لین چی و پاتان چونه؟

۳۶۹۰- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَخَذَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَدَيَّ فَقَالَ: خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ التُّرْبَةَ يَوْمَ السَّبْتِ وَخَلَقَ فِيهَا الْجِبَالَ يَوْمَ الْأَحَدِ وَخَلَقَ الشَّجَرَ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ وَخَلَقَ الْمَكْرُوهَ يَوْمَ الثَّلَاثَاءِ وَخَلَقَ الثُّورَ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ وَبَثَّ فِيهَا الدَّوَابَّ يَوْمَ

^(۲) سكت عن درجة هذا الحديث الشارح.

الْخَمِيسَ، وَخَلَقَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بَعْدَ الْعَصْرِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فِي آخِرِ الْخَلْقِ وَفِي آخِرِ سَاعَةٍ مِنْ سَاعَاتِ الْجُمُعَةِ. رواه مسلم وأحمد (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) ^(۱).

ئەبو ھورەیرە (خودای لێ پازی بێ) گوتی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دەستی گرتو و فەرمووی: خودای گەورەو مەزن لە رۆژی شەممەدا زەوی دروست کردو لە رۆژی یەك شەممەدا چیاکانی لەزەویدا دروست کردو لە رۆژی دوو شەممەدا دارو درەختی دروست کردو لە رۆژی سێ شەممەدا بەدی و ناخۆشیی دروست کردو لە رۆژی چوار شەممەدا نوورو رووناکیی دروست کردو لە رۆژی پێنج شەممەدا زیندەوهرانی دروست کردو پەخش و بلاوی کردنەو بەناو زەوی دا وەلە دوا دوایی دروستکراوانا ئادەمی دروست کرد، لە پاش عەصری رۆژی هەینی، لە دواکاتژێردا، لە کارژێرەکانی رۆژی هەینی (م/ئە - رەزای خودایان لێ بێ).

۳۶۹۱ - وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَطَوَّلَهُ سِتُونَ ذِرَاعًا، ثُمَّ قَالَ: اذْهَبْ فَسَلِّمْ عَلَى أَوْلَيْكَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، فَاسْتَمِعَ مَا يُحْيَوْنَكَ، وَهِيَ تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ ذُرِّيَّتِكَ. فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ. فَقَالُوا السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ. فَرَاذُوهُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ. فَكُلُّ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ آدَمَ، فَلَمْ يَزَلِ الْخَلْقُ يَنْقُصُ حَتَّى الْآنَ. رواه الشيخان والترمذي. ولفظه: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَنَفَخَ فِيهِ الرُّوحَ عَطَسَ فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ فَقَالَ: لَهُ رَبُّهُ رَحِمَكَ اللَّهُ يَا آدَمُ اذْهَبْ إِلَى أَوْلَيْكَ الْمَلَائِكَةِ فَقُلِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ. قَالُوا وَعَلَيْكَ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ. ثُمَّ رَجَعَ إِلَى رَبِّهِ فَقَالَ: إِنَّ هَذِهِ تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ بَنِيكَ بَيْنَهُمْ. فَقَالَ: اللَّهُ لَهُ وَيَدَاهُ مَقْبُوضَتَانِ اخْتَرْتُ أَيُّهُمَا شِئْتَ قَالَ: اخْتَرْتُ يَمِينَ رَبِّي وَكَلَّمَا يَدَيْهِ يَمِينَ مُبَارَكَةً. ثُمَّ بَسَطَهَا فَإِذَا فِيهَا آدَمُ وَذُرِّيَّتُهُ قَالَ: يَا رَبِّ مَا هَؤُلَاءِ؟ فَقَالَ: هَؤُلَاءِ ذُرِّيَّتُكَ فَإِذَا كُلُّ إِنْسَانٍ مَكْتُوبٌ عُمُرُهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ ^(۲).

^(۱) مسلم. صفات المنافقين: ۶۹۸۵.

^(۲) بخاری. أحاديث الأنبياء: ۳۲۲۶، ۶۲۲۷. تجريد: ۱۳۳۶ = ۶۲۲۷ فتح.

دیسان گوتی: پیغمبهر (برودی خودای له‌سه‌ر بێ) فهرمووی: خودا که ئاده‌می دروست کرد، شه‌ست بال به‌بالی خۆی، یا به‌بالی ئیمه‌ درێژ بوو وه‌ چه‌وت بالیش پان بوو پاشان پێی فهرموو: برۆ سلاو له‌و فریشتانه‌ بکه‌ که له‌وی دا دانیشتوون، وه‌ باش گوێ بگره‌ که‌ چون سلاوت لی ده‌که‌ن و رۆژ باشیت له‌گه‌ل ده‌که‌ن، ئیتڕ ئه‌وه‌ سلاو و رۆژباشی خۆت و نه‌وه‌ته‌ له‌ناو خۆتان، ئه‌ویش چوو گوتی: السلام علیکم: سلاوتان لی بێ. ئه‌وانیش سلاویان سه‌نده‌وه‌و گوتیان: السلام عليك ورحمة الله: سلاو و رحمة‌تی خودا له‌ تۆیش. فریشته‌کان و وشه‌ی ورحمة‌تی خودایان بۆ ئاده‌م زیادکرد، ئیتڕ هه‌موو که‌سی که‌ ده‌چیته‌ به‌هه‌شت له‌سه‌ر شیوه‌ی ئاده‌مه‌ بالای شه‌ست گه‌ز به‌رزه‌ شیوه‌ی وه‌ک ئه‌و شیرین و جوان و پێک و پێکه‌ نه‌ک وه‌ک شیوه‌ی شیواوی دنیا‌ی خۆی! به‌لام ئیتڕ له‌وساکه‌وه‌ به‌ره‌به‌ره‌ ئه‌م خه‌لکه‌ هه‌ر بچووک ده‌بنه‌وه‌و کورت و ناشیرینتر ده‌بن و هه‌تا ئیستاش هه‌ر له‌که‌می و کورتی بوون. (ش/ت) گفته‌ی (ت): کاتی خودا ئاده‌می دروست کردو گیانی کرد به‌ به‌ریا، ئاده‌م پێژی و فهرمووی: الحمد لله: سوپاس بۆ خودا، خودایش پێی فهرموو: رحمک الله: به‌ر ورحمة‌تی خودا بکه‌ویت، ئه‌ی ئاده‌م! بچۆ بۆلای ئه‌و فریشتانه‌ که‌له‌وی دانیشتوون پێیان بلێ: السلام علیکم: ناشتی خواتان له‌سه‌ر بێ. فریشته‌کان له‌وه‌لام دا گوتیان: عليك السلام ورحمة الله، له‌پاشا که‌ گه‌رايه‌وه‌ بۆلای خودا پێی فهروو: ئه‌مه‌ سلاو و رۆژباشی خۆت و وه‌چه‌کانته‌ له‌ناو خۆیان دا هه‌تا هه‌تایه‌، جا خودا هه‌ردوو ده‌ستی خۆی به‌ نووقاوی نیشانی ئاده‌م داو فهرمووی پێی: به‌ ئاره‌زووی خۆت کامیان هه‌ل ده‌بژیریت هه‌لی بگره‌ بۆ خۆت! ئاده‌م (برودی خودای له‌سه‌ر بێ) فهرمووی: ده‌ستی راستی په‌روه‌ردگاری خۆم به‌به‌ش هه‌ل ده‌گرم بۆ خۆم، وه‌ هه‌ردوو ده‌سته‌کانی خودا هه‌ر ده‌سته‌ راستن و موباره‌ک و پیرۆزن، ئه‌وسا خودا ده‌ستی راستی خۆی کرده‌وه‌، ته‌ماشای کرد ئاده‌م خۆی و نه‌وه‌که‌ی له‌ناوی دایه‌، ئاده‌م فهرمووی: ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! ئه‌مانه‌ چین؟ فهرمووی: ئه‌مانه‌ نه‌وه‌و وه‌چه‌ی تۆن، وه‌هه‌ر

ئەوکاتە ھەموو کەسێ تەمەنی خۆی چەندە لە نیوانی ھەردوو چاوی
نوسرابوو:

دەریای بێ پەییە نەم جوۆرە جێیە

دەم لێ کۆتانس زۆر نابەجێ یە

پەس پێ بردنی پێ سە پاسێ یە

نەسپت غار ھەدە لەوێ لاپێ یە!

نەوێ گوتراوە لەسەر سەرمانە

گوتەس پێغەمبەر گشتی دەرمانە

بۆتۆ، یا بۆمن، یا برایی تر

گەر نەم پاش نەبێ، بەلکوو رایێ تر!!

۳۶۹۲- عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى
خَلَقَ آدَمَ مِنْ قَبْضَةٍ قَبْضَهَا مِنْ جَمِيعِ الْأَرْضِ فَجَاءَ بَنُو آدَمَ عَلَى قَدْرِ الْأَرْضِ فَجَاءَ مِنْهُمْ
الْأَخْمَرُ وَالْأَبْيَضُ وَالْأَسْوَدُ وَبَيْنَ ذَلِكَ وَالسَّهْلُ وَالْحَزْنُ وَالْخَيْثُ وَالطَّيْبُ. رواه
الترمذي بسند صحيح^(۳).

ئەبو موسا (خودای لێ پازی بێ) گوتی: ھەزرت (دروودی خودای لەسەر بێ)
فەرمووی: خودای گەورە کە ویستی ئادەم دروست بکا، چنگیکی گرت لە
ھەموو خۆلی زەوی و لەو چنگە خاکە ئادەمی دروست کرد، ئەو بۆیە
ئادەمیزادەکان لەسەر شێوەی جیا جیای خاک ھاتوون دەق وەک پەنگ و
شێوەی خاک، ھی وایان ھەیە سوورە، یا سپی یە، یا پەشە، یا پەنگیکی ترە،
پەفتاریشیان دیسان ھەر وایە وەک سرووشتی خاک: ھەیانە نەرم و نیانە، یا
پەق و وشکە، ھەیانە پیسە یا پاکە. (ت-س/ص).

^(۳) رواه الترمذي بسند صحيح.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَوَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوَى كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ - صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيم - ۵۷/۲}.

۳۶۹۳- (ب/۳ ز/۴۷ ل/۱۱۷ ف/۳) ^(۴).

قال الله تعالى: {وَإِذْ قُلْنَا اذْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَاذْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ وَسَتَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ} (۵۸/۲).

واته: خودای گه‌وره ده‌فهرموی: یادی ئه‌و به‌سهرهاته‌ی خوتان بکه‌نه‌وه، که‌ فهرانمان کرد به‌ پیغه‌مبه‌ری ئه‌و چه‌رخه‌ی خومان که‌ پیتان بلی: خودا فهرانتان پی ده‌کا که‌ بین برؤنه‌ ناو شاره‌ دی‌ی قودسه‌وه، وه‌له‌ خواردن و میوه‌ی ئه‌وی بخون به‌ تیرو ته‌سه‌لی له‌هر لایه‌که‌وه که‌ ئاره‌زوو ده‌که‌ن، وه‌له‌ ده‌رگاوه‌ بچه‌ ژووره‌وه به‌ملکه‌چی و کپنووش بردنه‌وه بو خودای په‌روه‌ردگار، وه‌له‌ هه‌مان کاتا هه‌ستی دانیشتووه‌کانی زامار مه‌که‌ن و په‌فتارتان شیرین بی له‌کاتی چوونه‌ ناوی، دم به‌ دووعاوه‌ بلی: په‌روه‌ردگارا! ئه‌ی خودای به‌خشنده، ئیمه‌ وا هاتووینه‌ته‌ په‌نای تو، له‌ په‌نای تودا هه‌واری خومان هه‌ل داوه، ده‌ی وه‌ک میوانیکی ئازیز دامان بکه‌و له‌ گونا‌هه‌کانمان خوش ببه، ئه‌و حه‌له‌ ئیمه‌ش له‌ گونا‌هه‌کانتان خوش ده‌بین، وه‌پاداشی چاکه‌کاران به‌زیاده‌وه‌ ده‌ده‌ینه‌وه.

۳۶۹۴- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: قِيلَ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ اذْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ. فَدَخَلُوا يَزْحَفُونَ عَلَى أَسْتَاهِهِمْ، فَبَدَّلُوا وَقَالُوا حِطَّةٌ حَبَّةٌ فِي شَعْرَةٍ. رواه الشيخان والترمذي ^(۵).

^(۴) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل / ۴۷ رقم ۲۱۶۱/۳.

^(۵) بخاري. أحاديث الأنبياء: ۳۴۰۳، ۴۶۴۱. مسلم. تفسير: ۷۴۳۹. بخاري تفسير سورة البقرة: ۴۴۷۹ =

تجريد / ۴ ل- ۴۱۲ رقم: ۱۶۲۳، ۲۴۰۳، ۴۶۴۱. فتح الباري.

ئەبو ھورەیرە (خودای لئ پازی بئ) لە ھەزرەتەو (دروودی خودای لەسەر بئ) دەفەرموی: گوێرا بە ھەنێ ئیسرائیل: {وَاَدْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ} کەچی ئەوان بە پێچەوانەو، لەباتی ئەوێ بەملکەچی و کێنووشەو بچنە ژوورەو بە قنگە خشکی چوونە ژوورەو لەباتی ئەوێ بلین حیططە زمانیان گوێری و گوێیان: حیططە، ھەبە فی شەعرە کە قسەھەکی بئ مەعنایە، لەسەر گوێھێ عەلامەھێ عەینی، (خودای لئ پازی بئ) وەمەبەستیان لێی دەمەوھیری و شکانی فەرمانی خودا بوو. (ش/ت).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ - صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ - ۷۹/۲}.

مال وێرانی و ھاوار بو ئەو زانا نامەردانە کەبەدەستی خۆیان نامەو کتیب دەنووسن، یا تەوراتە تیکدراوەکیان دەنووسنەو، لەپاشا دەلێن بە نەخویندەوارەکان: ئەم نامەھێ لەخوداوە ھاووە، تاکوو بەو تیکدراوە بەھایەکی کەمی بئ نرخێ دنیاوی وەرگیرن، یا بکپن، دیسان خانە خراپی و مال وێرانی بو ئەو مەلانیانە کەبەدەستی خۆیان گزی و ناپاکی لەنامەھێ خودا دەکەن، وە ئەو نانەیش بەسندان و زەقنەبئ کەبەو حالە پەیدا بکری.

۳۶۹۵- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: كَيْفَ تَسْأَلُونَ أَهْلَ الْكِتَابِ عَنْ شَيْءٍ وَكِتَابُكُمْ الَّذِي أُنْزِلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَخَذْتُ تَقْرَأُوهُ مُحْضًا لَمْ يُشَبَّ، وَقَدْ حَدَّثَكُمْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ بَدَّلُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ وَغَيَّرُوا وَكَتَبُوا بِأَيْدِيهِمْ، وَقَالُوا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ، لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أَلَا يَنْهَاكُمْ مَا جَاءَكُمْ مِنَ الْعِلْمِ عَنْ مُسَاءَلَتِهِمْ، لَا وَاللَّهِ مَا رَأَيْنَا مِنْهُمْ رَجُلًا يَسْأَلُكُمْ عَنِ الَّذِي أُنْزِلَ عَلَيْكُمْ. رواه البخاري في كتاب الاعتصام^(۱).

(۱) بخاری. الإعتصام بالكتاب والسنة: ۷۳۶۲.

ئیبنو عەبباس (خودایان لى بازى بى) گوتى: چۆن پرسىارى شت له‌خاوه‌ن نامه‌كان ده‌كەن، له‌كاتىكا كه‌ نامه‌كه‌ى خۆتان (كه‌ قورئانى پیرۆزه كه‌ خودا به‌سرووش نارد و یه‌تییه‌ خواره‌وه‌ بۆ پیغه‌مبه‌ره‌كه‌تان) هیشتا ته‌رو تازهو نوییه‌و گه‌ردى نه‌گرتوووه‌و هه‌میشه‌ به‌زمانى خۆتان ده‌ورى ده‌كه‌نه‌وه‌، چۆن شتى وا ده‌كەن وه‌لحال قورئانه‌كه‌تان پیتان ده‌فهرموئى: كه‌خاوه‌ن نامه‌كان نامه‌ى خودایان گۆپیوه‌و ده‌ست کارییان كردوووه‌، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یش شت به‌ ده‌ستى خۆیان ده‌نوووسنه‌وه‌و به‌درۆ ده‌لین: ئه‌مه‌ له‌لایه‌نى خوداووه‌ هاتوووه‌، بۆیه‌ش ئه‌مه‌ ده‌كەن تا شتیكى كه‌مى پى بسین، ئه‌دىی له‌سه‌ر ئه‌م هه‌موو زانست و زانیارییه‌دا كه‌ بۆ خۆتان هاتوووه‌ چ هه‌وه‌جییه‌كتان به‌ پرسىار كردن له‌وانه‌! شتى وامه‌كەن به‌خودا هیشتا نه‌مان دیوه‌ كه‌ پیاوئى له‌وان ده‌عیه‌ى بیئى كه‌شتى له‌ئیوه‌ بپرسیته‌وه‌ له‌باره‌ى قورئانه‌وه‌! (ب - خودای لى بازى بى).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ - ۹۷/۲}.

واته: ئه‌ى خۆشه‌ویست! تۆ بلى: هه‌ر كه‌سێ دوژمنی جوهره‌ئيله‌ ئه‌وه‌ دوژمنایه‌تى له‌گه‌ل خوا ده‌كاو خودایش دوژمنی ئه‌و كه‌سه‌یه‌، چونكه‌ ئه‌و به‌فه‌رمانى خوا ئه‌م قورئانه‌ى هیناوه‌ بۆ سه‌ر دلى تۆ، حالى وایه‌ رىك و موافیقى نامه‌و قورئانه‌كانى پيش خۆیه‌تى كه‌له‌ كاتى خۆیا هاتونه‌ته‌ خواره‌وه‌ بۆ سه‌ر دلى پیغه‌مبه‌ره‌ پيشینه‌كان، وه‌كوو ته‌ورات و زه‌بوورو ئینجیل بى، له‌هه‌مان كاتا ده‌بى به‌ پشتیوان بۆیان، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ش چرایه‌كى بى هاوتایه‌و شارپه‌گه‌ى راستى و دروستى رۆشن ده‌كاتوه‌وه‌ بۆ ده‌سته‌ى خاوه‌ن باوه‌ره‌كان.

۳۶۹۶- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَلَامٍ يَقْدُومُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَهُوَ فِي أَرْضٍ يَخْتَرِفُ فَاتَى النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: إِنِّي سَأَلْتُكَ عَنْ ثَلَاثٍ لَا يَعْلَمُهُنَّ إِلَّا نَبِيٌّ، فَمَا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ؟ وَمَا أَوَّلُ طَعَامٍ يَأْكُلُهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ؟ وَمَا يَنْزِعُ الْوَلَدُ إِلَى أَبِيهِ أَوْ أُمِّهِ؟ قَالَ: أَخْبَرَنِي بِهِنَّ جِبْرِيلُ أَنِفًا قَالَ: جِبْرِيلُ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ:

ذَٰلِكَ عَدُوُّ الْيَهُودِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ. فَقَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ: { مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ } أَمَّا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ فَتَأَرَّ تَحْشُرُ النَّاسَ مِنَ الْمَشْرِقِ إِلَى الْمَغْرِبِ. وَأَمَّا أَوَّلُ طَعَامٍ يَأْكُلُهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ فَرِيَادَةُ كَبِدِ الْحُوتِ. وَإِذَا سَبَقَ مَاءُ الرَّجُلِ مَاءَ الْمَرْأَةِ نَزَعَ الْوَلَدُ وَإِذَا سَبَقَ مَاءُ الْمَرْأَةِ نَزَعَتْ، قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ. يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الْيَهُودَ قَوْمٌ بُهَتُّ، وَإِنَّهُمْ إِنْ يَعْلَمُوا بِإِسْلَامِي قَبْلَ أَنْ تَسْأَلَهُمْ بِهْتُونِي، فَجَاءَتْ فَقَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَيُّ رَجُلٍ عَبْدُ اللَّهِ فِيكُمْ؟ فَقَالُوا خَيْرَنَا وَابْنُ خَيْرِنَا وَسَيِّدُنَا وَابْنُ سَيِّدِنَا، قَالَ: أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَسْلَمَ عَبْدُ اللَّهِ. فَقَالُوا أَعَادَهُ اللَّهُ ذَلِكَ. فَخَرَجَ عَبْدُ اللَّهِ فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ. فَقَالُوا شَرُّنَا وَابْنُ شَرِّنَا وَاتَّقَصُّوهُ، قَالَ: فَبِهَذَا الَّذِي كُنْتُ أَخَافُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. رواه البخاري وتقدم لمسلم بعضه في الغسل^(۷).

ئەنەس (خودای لێ پازێ بێ) گوتی: عەبدوللای کوپی سەلام لەناو باخا باخ دەرنی لەو کاتەدا دەبیستی کە پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کوچی کردوووە بۆ مەدینە و تەشریفی هێناوە، جادی بۆ خزمەتی و عەرزێ دەکا: من سێ شت لێ دەپرسم کەسێ پیغەمبەر نەبێ نایزانێ: یەکەم نیشانەی گەرەمی قیامەت چییە؟ وە یەکەم خۆراکی بەهەشتی دەخوا چییە؟ وە هوێ چییە کە منال لەباوکی دەچێ، یا لەدایکی دەچێ؟ پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: ئا ئیستا کوونی زۆر نییە کە جویرائیل ئەمانە یی گۆتم: عەبدوللای دەلی: کێ؟ جویرائیل؟ دەفەرموێ: بەلێ، ئەو، عەبدوللای دەلی: دەسا جوولە کە لەناو خویانا لەناو هەموو فەرشتەکانا جویرائیل بە دوژمنی خویان دادەنێن، کەوا دەلی پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ئەم ئایەتە دەخوینێتەو:

{ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ }.

ئینجا حەزەرەت (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: یەکەم نیشانەی گەرەمی قیامەت ئاگریکە خەلک لە خۆرەلاتەووە گلیڕ دەکاتەووە دەیان بات بۆ

(۷) بخاری. تفسیر سورة البقرة: ۴۴۸۰.

خۆرئاوا، يەكەم خۆراكى بەهەشتىيەكانىش پارچە زیادە گوشتەكەى جگەرى نەهەنگە، ئاوى پياويش ئەگەر وەپىش ئاوى ژن كەوت منالەكە دەكىشىتە سەر خۆى، بەلام ئەگەر بەپىچەوانەووە بوو ئاوى ژن وەپىش كەوت ئەوا منالەكە دەكىشىتە سەر خۆى عەبدوللّا (خوداى لى پازى بى) گوتى: شاىەتى دەدەم كە بىجگە لە يەزدانى پاك خوداى هەقى تر نىيە وەشاىەتى دەدەم كەتۆ پىغەمبەرى خوداى، ئەى پىغەمبەرى خودا! بىگومان جوولەكە ھۆزىكى بوختيانكەرو درۆزن و ھەلاتبازن، لەپىش ئەمەدا كە بزەنن من موسولمان بووم پرسىارى حالى منيان لى بكە، دەنا لەداخاناو لەرقانا بوختيانم بۆ دەكەن، كە جوولەكەكان ھاتن عەبدوللّا لە ژوورەو خۆى شارەدەو، پىغەمبەر (درودى خوداى لەسەر بى) فەرمووى: عەبدوللّا چۆن پياويكە لەناوتانا؟ گوتيان: چاترىنى ئىمەيەو كۆرى چاترىنمانە، خۆى بەگو بەگزاڊەيەو گەورەى ئىمەيەو كۆرى گەورەشمانە، ھەزرت (درودى خوداى لەسەر بى) فەرمووى: باشە پىم بلین ئەگەر عەبدوللّا موسولمان ببى ئىو دەلین چى؟ موسولمان دەبن يانا؟ گوتيان: خوا ئەو نەكا خودا پەناى بدا لەشتى وا!! ھەزرت (درودى خوداى لەسەر بى) ئەم پرسىارەى چەن جارى بۆ دووبارە كردنەو، وەلى ئەوان لەكەلى شەيتان نەھاتنە خوارەو ھەر ئەو وەلامەيان داىەو ئەو وەختە لەپەر عەبدوللّا (خوداى لى پازى بى) ھاتە دەرەو بەدەنگى بەرز گوتى: گەواھو شاىەتى دەدەم كەھەر يەزدانى پاك خوايەو موخەممەدى كۆرى عەبدوللّا پىغەمبەرى خودايە. ئەوكاتە جوولەكەكان گوتيان: خرابترینى ئىمەيەو كۆرى خرابترینمانە، ئىتر بەو شەو نەوستان بەقسەى ناشىرىن داىان شۆرد، عەبدوللّا گوتى: قوربان! خۆ دیت؟! من عەزەم نەكردى؟! دەى من لەم زمانە پىسەيان دەترسام (ب) ⇒ (ب/١ ز/٣٠ ل/١٤٦ ف/٦) ⇒ (ب/١ ز/٥٣ ل/٢١٣ ف/٧) بەلام لىرەدا ئايەتەكە بەتەواوى نوسراو ەك ئەم فەرموودەيەى لەدواو دەى.

۳۶۹۷- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُصَلِّي عَلَى رَاحِلَتِهِ تَطَوُّعًا أَيْمًا تَوَجَّهَتْ بِهِ وَهُوَ جَاءَ مِنْ مَكَّةَ إِلَى الْمَدِينَةِ ثُمَّ قَرَأَ ابْنُ عُمَرَ هَذِهِ الْآيَةَ: (وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ) الْآيَةَ. وَقَالَ: أُنْزِلَتْ فِي هَذَا^(۸).

ئیبینو عومەر (خودایان لئ پازی بئ) گوئی: جارئ پیغه‌مبەر (درویدی خودای لهر بئ) له‌مه‌ککه‌وه ده‌هات بۆ مه‌دینه، له‌پڕی به‌سواری وولا‌خه‌که‌ی نوێژی سوننه‌تی ده‌کرد، به‌مه‌رجی وولا‌خه‌که‌ له‌ژیریا پووی له‌شوینی مه‌به‌ست بوایه، ئیتیر پووی له‌هه‌رلا بوایه ده‌ریه‌ستی ئه‌وه نه‌بوو. ئینجا ئیبینو عومەر بۆ پشتیوانی و راست و دروستی ئه‌م فه‌رمایشته ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه: {وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولَّوْا فَمِنْ وَجْهِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ} وه فه‌رمووی: (ئه‌م ئایه‌ته بۆ ئه‌م جووره نوێژه‌یه هاتووه). (ت-س/ص).

۳۶۹۸- ⇒ (ب/۱ ز/۵۳ ل/۲۱۳ ف/۷)^(۹).

{وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ لَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ لَّهُ قَانُونٌ} (۱۱۶/۲).

ده‌لێن خودا مندالی هه‌یه، کو‌پو کچی لئ بووه، سو‌بحانه‌للا! شتی واو خودا کو‌جا مه‌رحه‌با، خودا له‌شتی وا پاک و به‌دووره، به‌لکوو هه‌رچی هه‌یه له‌ئاسمانان و زه‌ویدا ه‌ی ئه‌وه، هه‌موو به‌نده‌و فه‌رمانبه‌ری ئه‌وون و خو‌ی خاوه‌نیانه.

۳۶۹۹- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: قَالَ: اللَّهُ تَعَالَى: كَذَّبَنِي ابْنُ آدَمَ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ ذَلِكَ. وَشَتَمَنِي وَلَمْ يَكُنْ لَهُ ذَلِكَ، فَأَمَّا تَكْذِيبُهُ إِيَّايَ فَرَعَمَ آتَنِي لَا أَقْدِرُ أَنْ أُعِيدَهُ كَمَا كَانَ، وَأَمَّا شَتْمُهُ إِيَّايَ فَقَوْلُهُ لِي وَلَدًا، فَسُبْحَانِي أَنْ اتَّخَذَ وَلَدًا، رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱۰).

(۸) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

(۹) رواه الترمذي بسند غريب تقدم في المجلد الأول تسلسل / ۵۳ رقم: ۷ / ۳۹۲.

(۱۰) بخاري. تفسير: ۴۴۸۲ = تجريد / ۴ / ۴۱۴ رقم: ۱۶۳۵.

ئیبینو عەبباس (خودایان لێ پازی بێ) گوتی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دەرەرموئ: خودای گەورە دەرەرموئ: ئادەمیزاد پادەیی ئەو‌هی نییە کە من بە درۆ بختەو‌ه یا جنیۆم پێ بدا، کەچی دەچی شتی وادەکا، ئەو‌هیان کە من بە درۆ دەخاتەو‌ه ئەو قەسەیه‌تی کە دەلێ: گوایه من ناتوانم کە لە پاش مردن وەك جاران سەر لە نوێ دروستی بکەمەو‌ه، جنیۆه‌کەشی بە من ئەو قەسەیه‌تی کە دەلێ: گوایه من منالەم هەیه! شتی وا نەبوو‌ه و نابێ من گەلێ پاک و بە دوورم لەو‌ه کە منالەم هەبێ (ب).

۳۷۰ - (ب/ ۱ ز/ ۵۳ ل/ ۲۱۱ ف/ ۵) (۱).

ئایەتە کە لەم شوێنەدا رویششت: (ب/ ۲ ز/ ۱۳۴ ل/ ۲۶۸ ئایەتی

دووەم).

۳۷۰ - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَوَّلَ مَا اتَّخَذَ النَّسَاءُ الْمِنْطَقَ مِنْ قَبْلِ أُمِّ إِسْمَاعِيلَ، اتَّخَذَتْ مِنْطَقًا لَتَعْفَى أَكْرَهَا عَلَى سَارَةٍ، ثُمَّ جَاءَ بِهَا إِبْرَاهِيمُ، وَبَانِيهَا إِسْمَاعِيلُ تُرْضِعُهُ حَتَّى وَضَعَهُمَا عِنْدَ الْبَيْتِ عِنْدَ دَوْحَةٍ، فَوْقَ زَمْزَمَ فِي أَعْلَى الْمَسْجِدِ، وَلَيْسَ بِمَكَّةَ يَوْمَئِذٍ أَحَدٌ، وَلَيْسَ بِهَا مَاءٌ، وَوَضَعَ عِنْدَهُمَا جِرَابًا فِيهِ تَمْرٌ وَسِقَاءٌ فِيهِ مَاءٌ، ثُمَّ قَفَى إِبْرَاهِيمُ مِنْطَقًا فَتَبِعَتْهُ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ فَقَالَتْ: يَا إِبْرَاهِيمُ أَيْنَ تَذْهَبُ وَتَتْرُكُنَا بِهَذَا الْوَادِي الَّذِي لَيْسَ فِيهِ إِنْسٌ وَلَا شَيْءٌ فَقَالَتْ: لَهُ ذَلِكَ مِرَارًا وَهُوَ لَا يَلْتَفِتُ إِلَيْهَا فَقَالَتْ: لَهُ اللَّهُ الَّذِي أَمَرَكَ بِهَذَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَتْ: إِذَا لَا يَضِيعُنَا. ثُمَّ رَجَعَتْ، فَأَنْطَلَقَ إِبْرَاهِيمُ حَتَّى إِذَا كَانَ عِنْدَ الثَّنِيَّةِ لَا يَرَوْنَهُ اسْتَقْبَلَ بِوَجْهِهِ الْبَيْتَ، ثُمَّ دَعَا بِهَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ وَرَفَعَ يَدَيْهِ، (رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ دُرِّيِّ بَوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ) حَتَّى بَلَغَ (يَشْكُرُونَ). وَجَعَلَتْ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ تُرْضِعُ إِسْمَاعِيلَ، وَتَشْرَبُ مِنْ ذَلِكَ الْمَاءِ، حَتَّى إِذَا نَفِدَ مَا فِي السِّقَاءِ عَطِشَتْ وَعَطِشَ ابْنُهَا، وَجَعَلَتْ تَنْظُرُ إِلَيْهِ يَتَلَوَّى فَأَنْطَلَقَتْ كَرَاهِيَةً أَنْ تَنْظُرَ إِلَيْهِ، فَوَجَدَتْ الصِّفَا، أَقْرَبَ جَبَلٍ فِي الْأَرْضِ يَلِيهَا، فَقَامَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ اسْتَقْبَلَتْ الْوَادِي تَنْظُرُ هَلْ تَرَى أَحَدًا فَلَمْ تَرَ أَحَدًا، فَهَبَطَتْ مِنْ الصِّفَا حَتَّى إِذَا بَلَغَتْ الْوَادِي رَفَعَتْ طَرْفَ دِرْعِهَا،

ثُمَّ سَعَتْ سَعَى الْإِنْسَانِ الْمَجْهُودِ، حَتَّى جَاوَزَتْ الْوَادِيَّ، ثُمَّ أَتَتْ الْمَرْوَةَ، فَقَامَتْ عَلَيْهَا فَتَظَرَّتْ هَلْ تَرَى أَحَدًا، فَلَمْ تَرَ أَحَدًا، فَفَعَلَتْ ذَلِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ. قَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): فَذَلِكَ سَعَى النَّاسِ بَيْنَهُمَا. (فَلَمَّا أَشْرَفَتْ عَلَى الْمَرْوَةِ سَمِعَتْ صَوْتًا، فَقَالَتْ: صَه. تُرِيدُ نَفْسَهَا، ثُمَّ تَسَمَّعَتْ، فَسَمِعَتْ أَيْضًا، فَقَالَتْ: قَدْ أَسَمِعْتُ، إِنْ كَانَ عِنْدَكَ غَوَاثٌ. فَإِذَا هِيَ بِالْمَلِكِ، عِنْدَ مَوْضِعِ زَمْزَمَ، فَبَحَثَ بِعَقِبِهِ) (أَوْ قَالَ: بِجَنَاحِهِ) حَتَّى ظَهَرَ الْمَاءُ، فَجَعَلَتْ تُحَوِّضُهُ وَتَقُولُ بِيَدِهَا هَكَذَا، وَجَعَلَتْ تَعْرِفُ مِنَ الْمَاءِ فِي سِقَائِهَا، وَهُوَ يَقُورُ بَعْدَ مَا تَعْرِفُ قَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَرْحَمُ اللَّهُ أُمَّ إِسْمَاعِيلَ لَوْ تَرَكْتَ زَمْزَمَ (أَوْ قَالَ: لَوْ لَمْ تَعْرِفْ مِنَ الْمَاءِ) لَكَانَتْ زَمْزَمُ عَيْنًا مَعِينًا. فَشَرِبَتْ وَأَرْضَعَتْ وَلَدَهَا، فَقَالَ: لَهَا الْمَلِكُ: لَا تَخَافُوا الصَّيْعَةَ، فَإِنَّ هَهُنَا بَيْتَ اللَّهِ، يَنْبَى هَذَا الْغُلَامُ، وَأَبُوهُ، وَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَهْلَهُ. وَكَانَ الْبَيْتُ مُرْتَفِعًا مِنَ الْأَرْضِ كَالرَّايِسَةِ، تَأْتِيهِ السُّيُوفُ فَتَأْخُذُ عَنْ يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ، فَكَانَتْ كَذَلِكَ، حَتَّى مَرَّتْ بِهِمْ رُفْقَةٌ مِنْ جُرْهُمَ (أَوْ أَهْلُ بَيْتٍ مِنْ جُرْهُمَ) مُقْبِلِينَ مِنْ طَرِيقٍ كَدَاءٍ فَتَزَلُّوا فِي أَسْفَلِ مَكَّةَ، فَرَأَوْا طَائِرًا عَائِفًا. فَقَالُوا إِنَّ هَذَا الطَّائِرَ لَيَدُورُ عَلَى مَاءٍ، لَعَهْدُنَا بِهِذَا الْوَادِي وَمَا فِيهِ مَاءٌ، فَأَرْسَلُوا جَرِيًّا أَوْ جَرِيَيْنِ، فَرَجَعُوا فَأَخْبَرُوهُمْ بِالْمَاءِ، فَأَقْبَلُوا، وَأُمُّ إِسْمَاعِيلَ عِنْدَ الْمَاءِ فَقَالُوا أَتَأْذِنِينَ لَنَا أَنْ نَنْزِلَ عِنْدَكَ؟ فَقَالَتْ: نَعَمْ، وَلَكِنْ لَا حَقَّ لَكُمْ فِي الْمَاءِ. قَالُوا نَعَمْ. قَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَلْفَى ذَلِكَ أُمَّ إِسْمَاعِيلَ، وَهِيَ تُحِبُّ الْإِنْسَانَ فَتَزَلُّوا إِلَى أَهْلِيهِمْ، فَتَزَلُّوا مَعَهُمْ حَتَّى إِذَا كَانَ بِهَا أَهْلُ أَتْيَاتٍ مِنْهُمْ، وَشَبَّ الْغُلَامُ، وَتَعَلَّمَ الْعَرَبِيَّةَ مِنْهُمْ، وَأَلْفَسَهُمْ وَأَعْجَبَهُمْ حِينَ شَبَّ، فَلَمَّا أَدْرَكَ زَوْجُوهُ امْرَأَةً مِنْهُمْ، وَمَاتَتْ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ، فَجَاءَ إِبْرَاهِيمُ، يُطَالِعُ ثَرِكَتَهُ، فَلَمْ يَجِدْ إِسْمَاعِيلَ، فَسَأَلَ امْرَأَتَهُ عَنْهُ فَقَالَتْ: خَرَجَ يَبْتَغِي لَنَا. ثُمَّ سَأَلَهَا عَنْ عَيْشِهِمْ وَهَيْئَتِهِمْ فَقَالَتْ: نَحْنُ فِي بَشَرٍ، نَحْنُ فِي ضَيْقٍ وَشِدَّةٍ. فَشَكَتْ إِلَيْهِ. قَالَ: فَإِذَا جَاءَ زَوْجُكَ فَاقْرَأْ عَلَيْهِ السَّلَامَ، وَقُولِي لَهُ يُغَيِّرُ عَتَبَةَ بَابِهِ. فَلَمَّا جَاءَ إِسْمَاعِيلُ، كَأَنَّهُ آكَسَ شَيْئًا، فَقَالَ: هَلْ جَاءَكُمْ مِنْ أَحَدٍ قَالَتْ: نَعَمْ، جَاءَنَا شَيْخٌ كَدَا وَكَدَا، فَسَأَلَنَا عَنْكَ فَأَخْبَرْتُهُ، وَسَأَلَنِي كَيْفَ عَيْشُنَا فَأَخْبَرْتُهُ أَنَا فِي جَهْدٍ وَشِدَّةٍ. قَالَ: فَهَلْ أَوْصَاكَ بِشَيْءٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ السَّلَامَ، وَيَقُولُ: غَيْرِ عَتَبَةَ بَابِكَ. قَالَ: ذَلِكَ أَبِي وَقَدْ أَمَرَنِي أَنْ أَقَارِقَكَ الْحَقِّي بِأَهْلِكَ. فَطَلَّقَهَا، وَتَزَوَّجَ مِنْهُمْ أُخْرَى، فَلَبِثَ

عَنْهُمْ إِبْرَاهِيمُ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ أَتَاهُمْ بَعْدُ، فَلَمْ يَجِدْهُ، فَدَخَلَ عَلَى امْرَأَتِهِ، فَسَأَلَهَا عَنْهُ. فَقَالَتْ: خَرَجَ يَتَتَبَعُنِي لَنَا. قَالَ: كَيْفَ أَتَيْتُمْ وَسَأَلْتُمْ عَنْ عَيْشِهِمْ، وَهَيْئَتِهِمْ. فَقَالَتْ: نَحْنُ بِخَيْرٍ وَسَعَةٍ. وَأَنْتَ عَلَى اللَّهِ. فَقَالَ: مَا طَعَامُكُمْ قَالَتْ: اللَّحْمُ. قَالَ: فَمَا شَرَابُكُمْ قَالَتْ: الْمَاءُ. فَقَالَ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي اللَّحْمِ وَالْمَاءِ. قَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ يَوْمَئِذٍ حَبٌّ، وَلَوْ كَانَ لَهُمْ دَعَا لَهُمْ فِيهِ. قَالَ: فَهُمَا لَا يَخْلُو عَلَيْهِمَا أَحَدٌ بِغَيْرِ مَكَّةَ إِلَّا لَمْ يُوافِقَاهُ. قَالَ: فَإِذَا جَاءَ زَوْجُكَ فَأَقْرَبْنِي عَلَيْهِ السَّلَامَ، وَمُرِيهِ ثُبْتُ عَتَبَةَ بَابِهِ، فَلَمَّا جَاءَ إِسْمَاعِيلُ قَالَ: هَلْ أَتَاكُمْ مِنْ أَحَدٍ قَالَتْ: نَعَمْ أَتَانَا شَيْخٌ حَسَنُ الْهَيْئَةِ، وَأَنْتَ عَلَيْهِ، فَسَأَلَنِي عَنْكَ فَأَخْبَرْتُهُ، فَسَأَلَنِي كَيْفَ عَيْشُنَا فَأَخْبَرْتُهُ أَنَا بِخَيْرٍ. قَالَ: فَأَوْصَاكِ بِشَيْءٍ قَالَتْ: نَعَمْ، هُوَ يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ، وَيَأْمُرُكَ أَنْ تُثْبِتَ عَتَبَةَ بَابِكَ. قَالَ: ذَاكَ أَبِي، وَأَنْتِ الْعَتَبَةُ، أَمَرَنِي أَنْ أُمْسِكَكَ. ثُمَّ لَبِثَ عَنْهُمْ مَا شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ جَاءَ بَعْدَ ذَلِكَ، وَإِسْمَاعِيلُ يَبْرِي نَبْلًا لَهُ تَحْتَ دَوْحَةٍ قَرِيبًا مِنْ زَمْزَمَ، فَلَمَّا رَأَاهُ قَامَ إِلَيْهِ، فَصَنَعَا كَمَا يَصْنَعُ الْوَالِدُ بِالْوَلَدِ وَالْوَلَدُ بِالْوَالِدِ، ثُمَّ قَالَ: يَا إِسْمَاعِيلُ، إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي بِأَمْرٍ. قَالَ: فَاصْنَعْ مَا أَمَرَكَ رَبُّكَ. قَالَ: وَتُعِينَنِي قَالَ: وَأَعِينُكَ. قَالَ: فَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي أَنْ أَنْبِئَ هَا هُنَا بَيْتًا. وَأَشَارَ إِلَى أَكْمَةِ مُرْتَفَعَةٍ عَلَى مَا حَوْلَهَا. قَالَ: فَعِنْدَ ذَلِكَ رَفَعَا الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ، فَجَعَلَ إِسْمَاعِيلُ يَأْتِي بِالْحِجَارَةِ، وَإِبْرَاهِيمُ يَبْنِي، حَتَّى إِذَا ارْتَفَعَ الْبِنَاءُ جَاءَ بِهِذَا الْحَجَرِ فَوَضَعَهُ لَهُ، فَقَامَ عَلَيْهِ وَهُوَ يَبْنِي، وَإِسْمَاعِيلُ يُنَاوِلُهُ الْحِجَارَةَ، وَهُمَا يَقُولَانِ (رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ) رواه البخاري في بدء الخلق^(۱۲).

ئيبنو عەبباس (خودايان لى پازى بن) گوتى: بۆ يەكەمجار كە ژنان پىشتىنيان داهيئا لەلايهنى داىكى ئيسماعيلەو بوو چونكە خاتوو ھاجەرە كە سكى پىر بوو بەھەزەرەتى ئيسماعيل، خاتوو سارە كە ئاغاژنى بوو رقى لى ھەلگرت و ھەويبارى لى كيشا، داىكى ئيسماعيل پىشتىنى لەقەدى خوى بەست و لەناو مالا دەستى كرد بە خزمەت كردن و خوى و نيشان دا كە كارەكەرى خاتوو سارەيەو ھەويى نىيە ھەتا بەو رقى خاتوو سارەى خانمى پى

(۱۲) تجريد البخاري / ۴ / ۳۰ / رقم: ۱۳۵۱ = ۳۳۶۴ فتح الباري.

بنیشتینیتەو، بەلام سوودی نەبوو، لەپاشا ئیبراھیم ھاجەرەو ئیسماعیلی کوپری ھاجەرەى لەبەیتولمەقدیسەو ەرد بو مەککەو لەوئ لەلای شوینی ئیستای بەیتا لەبن شیخەلیکی گەرەدا لەژوور زەمزمەو، لەسەرەووی شوینی مەسجیدولحەرەمەو داینان، ئەوکاتە ئیسماعیل ساواوو بەبەردایکیەو بوو، کوپریەکی مەمکەخۆرەبوو، دایکی خۆی مەمکی پئ دەدا، وە ئەو سەردەمەش مەککە ئاوەدان نەبوو، نە ئاوو نە ئاوەدانى و نەکەسى لئ نەبوو، لەوئ داینان و ھەمانەیکە خورماو کوندەیکە ئاوی بو دانان و ئیتەر خۆی بەرەو دوا گەرایەو بو شام، دایکی ئیسماعیل شوینی کەوت و پئی فەرموو: ئەى ئیبراھیم! تۆ بوکوئ دەچیت و ئیمە لەم شیوە چۆل و ھۆلەدا بەتەنیا بەجئ دەھێلئ؟! کە نەھاو دەنگئ و نەشتیکى لئ نییە! چەن جارئ ھاجەرە ئەم قەسەیکە عەرزی ئیبراھیم کرد، بەلام ئیبراھیم ئاوپری لئ نەدایەو، ھەتا پئی گوت: توخوا! ئایا خودا فەرمانى پئ کردوو کەوا بکەى؟ فەرمووی: بەلئ. ھاجەرە فەرمووی: کەوابئ خودا پەکمان ناخات، ئیتەر ھاجەرە خاتوون گەرایەو، ئیبراھیمیش رویشت تا گەیشتە سەرکەل و لەدانەى سەر و ئاواوو کەلەوانەو ديار نەبوو، ئەوجا پروی کردە بەیت و بەم ووشە پىرۆزانەى کەلەقورئانى پىرۆزدا باس کراون نزای کرد، ھەردوو دەستی ھەلپری و فەرمووی:

{رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ دُرَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ} - {۳۷/۱۴}

واتە: ئەى خودایە! ئەى کەسى بئ کەسان! وامن بازئ لەوچەو نەوێ خۆم جیگەنشین کرد لە ناو ئەم شیوە چۆل و ھۆلەدا، کە دۆلى مەککەیکەو شیویکی ووشکی بئ کشتوکالە، لەپەنای ئەم خانەى خۆتەدا، کە پیزت گرتوو و قەدەغەت کردوو کە کەسئ ریزی بشکینئ و قەدری نەزانئ، دیارە ئەرکی بەندە ئەوێ کە نوێژو بەندەیکە بکا منیش بو ئەوێم لێردە داناون،

په‌روه‌ردگاری ئیمه! پرووی دلی موسولمانانیاں تیکه، که‌به تاسه‌و شه‌وقه‌وه
 برۆن بۆلایان و بچن بۆ دینی کابه‌ی پیرۆز خودایه! خۆت رۆزیده‌ری و به‌س!
 ده‌ی به‌میهری خۆت هۆو مایه‌ی رۆزی و به‌شو و باره‌ی باش و زۆری هه‌ردوو
 جیهانیان بۆ فه‌راهم بینه، میوه‌و سه‌وزه‌وات و به‌ری دارو دره‌ختیان پی بده،
 به‌لکوو ئه‌وانیش سوپاسی تۆ بکه‌ن ئیت‌ر دایکی ئیسماعیل له‌و ئاوه‌ی
 ده‌خوارده‌وه‌و مه‌مکی ده‌دا به‌ ئیسماعیل، که‌ ئاوه‌که‌ برایه‌وه‌ ئه‌وسا خۆی و
 کوپه‌که‌ی توونییان بوو، دایکی ئیسماعیل ته‌ماشای کرد ئیسماعیل له‌تاو
 توینیتی گینگله‌ ده‌داو ته‌پاو تل ده‌کا، ئیت‌ر ئۆقره‌ی پی نه‌گیراو چاوی به‌رای
 نه‌ده‌دا که‌ له‌سه‌ر ئه‌و حاله‌ ته‌ماشای جگه‌ر گوشه‌ نۆبه‌ره‌که‌ی بکا! له‌به‌ر ئه‌وه
 رۆیشت، پوانی که‌وا کیوی صه‌فا نزیکترین کیوه‌ لییه‌وه‌ له‌وشوینه‌دا،
 سه‌ره‌که‌وته‌ سه‌ری و له‌سه‌ری وه‌ستاو پرووی کرده‌ ناو شیوه‌که‌، سه‌یری ده‌کرد
 تا بزانی که‌سیک ده‌بینی، به‌لام که‌سی نه‌دی، له‌صه‌فا هاته‌ خواره‌وه‌، تا
 گه‌یشته‌ ناو شیوه‌که‌، له‌وی داوینی کراسه‌که‌ی خۆی هه‌لکردو خۆی گورج
 کرده‌وه‌و چاکی کرد به‌لادا، ئینجا وه‌ک مروقیکی شه‌که‌ت و ماندوو، به‌لام کۆل
 نه‌ده‌ر تا ئاخ‌ره‌ناسه‌ ده‌ستی کرد به‌ لۆقه‌ کردن تا له‌شیوه‌که‌ په‌رییه‌وه‌،
 ئه‌مجا سه‌ره‌که‌وته‌ سه‌رمه‌روه‌و له‌سه‌ری راوه‌ستاو ته‌ماشای ئه‌م لاو لای کرد
 ئایا که‌سی ده‌بینی، وه‌لئ ديسان که‌سی نه‌دی وه‌ جه‌وت جار وای کرد.
 ئیبنو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بی) ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بی)

♦ چاره‌ی تۆ خوشکێ! کاتس ته‌نگانه

هه‌ه‌ول و ته‌قه‌لای به‌ه‌بن ووچانه

گریه‌ان و رۆ رۆ پیه‌شه‌ی نه‌زانه

ته‌نیا کۆشه‌ به‌و ده‌رد ده‌رمانه

دایکس ئیسماعیل نه‌و مه‌رده‌ کورده

سه‌رمه‌شق و دایکس گشت ژن کورده!

فەرمووی: لەبەر ئەمەیه و بۆ یادگاری پووداوو داستانى ئەم ئافرەتە مەردە
 نەبەردەیه کە ئیستا لەکاتى حەج و عەمردا حەوت جار خەلکی ھەرا دەکەن
 لەنیوانى ئەم دوو گەردەدا کە لەسەرەى جارى حەوتەما ھاجەرە کە سەرکەوتە
 سەر تەپۆلکەى مەرپو دەنگى بەر گوێى کەوت، خۆى بە خۆى گوت: ئا ووس!
 کە گوێى بەباشى ھەلخست، دەنگەکەى بەباشى بیست، گوتى: گویم
 لەدەنگتە، لێقەوماوم، ئەگەر بەھاواری ئیمەو ھاتووی تازوو فریامان
 بکەو! کە سەرنجى دا وا فریشتەکە لەلای شوینى زەمزمە دایە، لەپەنا
 ئیسماعیل دا، بە پاژنەى پێى (یا گوتى: بە بالئ) خەرىک بوو زەویەکەى
 دەکوڵییەو، ھەلى کۆلى تا ئاوى لى دەرکەوت، ئیتەر دایکە ھاجەرە
 لەخۆشیاندا بەخۆل کردى بە گویمیکەو بە دەستى ئا ئاوى لى دەرکرد، تا
 ئاوەکەى بلاو نەبیئتەو، وە خوش خوش بەمشت ئاوەکەى ھەل دەھینجاو
 دەیکردە کوندەکەىو، ئاوەکەش لەدوا مستەکەى ئەووە خوش خوش ھەل
 دەقولاىەو! پیغەمبەر (درودى خودای لەسەر بئ) فەرمووی: دایکى ئیسماعیل،
 (پەحەتى خودای لى بئ) ئەگەر لەکاتى خۆیدا دەست کارى زەمزمەى نەکردایە، یا
 فەرمووی: ئەگەر بە لالەویچ ھەلى نەگۆزیایە ھەتا ھەتایە زەمزمە دەبوو بە
 کانیاو بەخوڕ لەبەرى دەرویشت ئیتەر دایکى ئیسماعیل ھەم خۆى ئاوى
 خواردەو ھەم شیرى دا بە کوپەکەى، جوبرائیل پێى فەرموو: مەترسن
 پەکتان ناکەوئ، چونکە خانەى خودا ئالیرەدا ھەیە، ئەم کوپەو باوکی
 دروستى دەکەن، وەخودا ئەھل و کەسى ئەو خانەى خۆیە زایە ناکاو دالەدیان
 دەدا. بەیتیش ئەو سەردەمە پارچەیی زەوى قوقز بوو، وەک تەپۆلکە وابوو
 لافاو لێى دەداو لەراست و لە چەپیەو لێى دەبرد، ئیتەر دایکى ئیسماعیل
 ھەروا بەو شیوہیە لەوئ مایەو ھەم ئاوى زەمزمەى دەخواردەو ھەم بریتى نەو
 ئاو دەکەوت بۆى و مەمکى دەدا بە ئیسماعیل ھەتا کاروانیکى جورھومى، یا
 خیزانیکى جورھومى لەرێگەى کەلى کەدا ئەو ھاتن، لەخوار مەککەو
 خستیان، کەچى بالەندەھەکیان دى گەرى دەخوارد بەسەر ئاوەکەو، گوتیان:
 ببئ و نەبئ ئەم مەلە بەسەر ئاوەو دەگەرئ، ئەم دۆلەش ئیمە شک بەرین

شیوئیکی ووشک و برینی بئ ئاوه، ده‌ی ده‌بئ ئەمه چی بئ؟ جا نوینهرئ، دوو نوینهریان نارد، که‌چوون ئاوه‌که‌یان دۆزییه‌وه‌و گه‌رانه‌وه‌و هه‌والئ ئاوه‌که‌یان بۆ بردنه‌وه‌ ئه‌وانیش چوون بۆلای ئاوه‌که‌، دایکی ئیسماعیل له‌سه‌ر ئاوه‌که‌ بوو، گوتیان پئی: ریگه‌مان ده‌ده‌ی که‌له‌لای تو هه‌وار هه‌ل ده‌ین؟ گوتی: به‌لئ، به‌لام ئاوه‌که‌ هی منه‌و مافی ئیوه‌ی پئوه‌ نییه‌ مه‌گه‌ر به‌ ره‌زای من سوودی لئ وهریگرن گوتیان: به‌لئ باشه‌، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) فهرمووی: جا ئاوا ئه‌وخیلّه‌ له‌سه‌ر ئه‌و حاله‌ دایکی ئیسماعیلیان دۆزییه‌وه‌و تووشی بوون، له‌کاتیکی وادا که‌ خووشی حه‌زی له‌ئاوه‌دانی و هاوده‌م و ئاوه‌نگ هه‌بوو! ئیتر خو‌یان له‌وئ به‌زین و ناردیان به‌شوین که‌س و کاریانا، ئه‌وانیش هاتن و له‌گه‌ل ئه‌وانا له‌وئ کوچ و باریان خست و مه‌که‌که‌یان ئاوه‌دان کرده‌وه‌! هه‌تا به‌ره‌به‌ره‌ له‌وئ بوون به‌چه‌ن مالئ و زۆر بوون له‌ولاشه‌وه‌ کوپه‌که‌یش گه‌وره‌ بوو، تا بوو به‌ هه‌ره‌کارو هه‌ر له‌وانه‌وه‌ فی‌ری زمانی عه‌ره‌بی بوو، که‌ گه‌وره‌ بوو دل‌یان گرتی و که‌ره‌سیده‌ بوو ژنیکیان له‌خو‌یان بۆ هی‌نا، ئه‌وجا هاجه‌ره‌ خاتوونی دایکی ئیسماعیل مردو فهرمانی هه‌قی به‌جئ هی‌نا، ته‌مه‌نی نه‌وه‌د سال بوو، ئیسماعیلی کوپری (دروودی خودایان له‌سه‌ر بئ) له‌ حیجرا ناشتی پاش ژنه‌ینانی ئیسماعیل ئیبراهیم هات سه‌ر له‌ خیزانه‌ جیماوه‌که‌ی بدات، واپئ ده‌که‌وئ ئیسماعیل له‌مال نابئ، له‌ژنه‌که‌ی ئیسماعیل ده‌پرسی: له‌کو‌ییه‌؟ ده‌لئ: چوه‌ شتی‌کمان بۆ په‌یدا بکا، له‌ گوزه‌ران و حال و بارو دۆخی ژیانیشیانی پرسی، ژنه‌که‌ گوتی: حالمان شه‌ره‌و زۆر خراپه‌و له‌ته‌نگانه‌و سه‌خ‌له‌تداین! وه‌شکات و سکا‌لایه‌کی زۆری لای ئیبراهیم کرد، ئیبراهیم (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) فهرمووی: که‌ می‌رده‌که‌ت هاته‌وه‌ سلّوی لئ بکه‌و پئی بلئ: ئاسانه‌ی ده‌رگا‌که‌ی بگو‌پئ، که‌ ئیسماعیل دیته‌وه‌ وه‌ک سووسه‌و بۆنی شتی بکا، ده‌فه‌رموئ: که‌سئ هاتوه‌و بۆ لاتان؟ ژنه‌که‌ی ده‌لئ: به‌لئ پیره‌می‌ردئ له‌م په‌نگه‌ له‌م حاله‌ هاتبوو، پرسیا‌ری تۆیشی لئ کردین منیش پی‌یم گوت: پرسیشی که‌ گوزه‌رانمان چۆنه‌، گوتم: حالمان شه‌ره‌و زۆر په‌رۆش و سه‌خ‌له‌تین! فهرمووی: ئایا هی‌چ ئامۆژگاریه‌کی نه‌کردیت؟

دەللى: با، فەرموۋى: سالاۋت لى بىكەم و دەشى فەرموۋ: ئاسانەى دەرگاكتە بگۆرە، فەرموۋى: ئەو پىاۋە باۋكەمە و فەرمانى پى كىردووم كەلەتۇ جىبابمە وە دەستت لى بەردەم بېرۆرە وە بۆلاى كەس و كارى خۇت، تەلاقى داۋ ژنىكى تىرى لى مارەكردن. جا چەندەى كە خودا ھەزكا ئەۋەندە ئىبراھىم مایە وە نەھاتە وە بۆلايان، لەپاشا كەھاتە وە بۆلايان دىسان ئىسماعىلى نەبىنى، چوۋ بۇ مالە وە بۆلاى ژنە تازەكەى و ھەۋالى ئىسماعىلى لى پىرسى، گوتى: دەرچوۋە پېئىژىۋىيە كەمان بۇ پەيدا بكا، دەرەرموۋ: ئىۋە چۆنن و حال و گوزەرانتان چۆنە؟ دەللى: زۆرىاشىن و لەخودا بەزىاد بى گوزەرانتان زۆر باشە ەرزى كرد: قوربان بفرەرموۋ دابەزە، پشووۋى بدە، ناننى، ئاۋى بخۇ. دەرەرموۋ: خۇراكتان چىيە؟ دەللى: گۆشتە، دەرەرموۋ: ئەى خواردنە وتان چىيە؟ دەللى: ئاۋە، دەرەرموۋ: خودايە؟ پىت و فەرپو بەرەكەت بخەرە گۆشت و ئاۋانە وە بۆيان، پىغەمبەر (درودى خوداى لەسەرىن) فەرموۋى: ئەو سەردەمە دانەۋىلەيان نەبوۋ، ئەگىنا بۇ ئەۋىش نزاى پىت و فەرپى بۇ دەكردن. گوتى: ھەر كەسى لەشۋىنكى تر، جگە لە مەككە، خۇراك و خواردنە وەى تەنیا ئاۋو گۆشت بى، پىنى ناكەۋى، بەلام لە مەككە پىنى دەكەۋى، فەرموۋى: كە مىردەكەت ھاتە وە سالاۋى لى بىكە و پىنى بللى: ئاسانەى دەرگاكتەى (دارى ژىردەرگاكتەى) لەجىنى خۇى چەسپ بكاۋ بېھىلئەتە وە، كە ئىسماعىل دىتە وە دەرەرموۋ: كەس ھاتوۋە بۆلاتان؟ دەللى: بەللى، پىرەمىردىكى نوورانى شىۋە شىرىن ھاتە مالمان، گەللى ۋەسفى باشى كرد، پىرسىارى تۆى لى كردم، ھەۋالى تۆم بۆى باس كرد، لەگوزەرانى پىرسىن، پىم گوت: كە زۆر باشىن، فەرموۋى: راسپىرى كىردىت؟ گوتى: بەللى، سالاۋى لى دەكردىت و دەرەرموۋ: كە ئاستانەى دەرگاكتە مەككە مەتبەكەى، فەرموۋى: ئەۋە باۋكەمە، ئاستانەى دەرگاكتە شىم مەبەست تۆيە ژن بەردى بىچىنەى مالە، باشى و خراپى خانوۋ بەندە لەسەر بەردى بناغەكەى جا بۆيە كە فەرمانى پى كىردووم كەلەلەى خۇم بتهىلمە وە بەرەلات نەكەم، جا چەندەى كە خودا ھەز بىكات ئىبراھىم مایە وە نەھاتە وە بۆلايان، كە ھاتە وە ئىسماعىل لەبن ئەو

شیخه‌له گه‌وره‌دا که‌خۆی یه‌که‌مجار له‌وێ داینان، که له‌نزیکه‌ی بیری زه‌مزه‌مه‌وه بوو، خه‌ریک بوو تیریکی داده‌داو ده‌یتاشی، که‌چاوی به‌باوکی که‌وت به‌رزه‌ پێ له‌به‌ری هه‌لساو چوو به‌ پیری‌ه‌وه‌و له‌سه‌ر شیوه‌ی باب و کور ده‌ست و مۆچان و ئەمانه‌یان کردو له‌پاشا ئیبراهیم فهرمووی: ئەه‌ی ئیسماعیل! خودا فهرمانیکی داوه به‌سه‌رما ئایا تو ده‌توانی کۆمه‌کیم بکه‌ی؟ فهرمووی: فهرمانی په‌روه‌ردگارت به‌جێ بێنه، فهرمووی: تو یارمه‌تیم ده‌ده‌ی؟ فهرمووی: منیش یارمه‌تیت ده‌ده‌م، ئیبراهیم ته‌پۆلکه‌یه‌کی به‌ئیسماعیل پینیشان دا، که ده‌یروانی به‌ سه‌رده‌ورو به‌ری خۆی داو فهرمووی: خودای گه‌وره‌ فهرمانی پێ فهرمووم که ئالیرانه‌دا خانه‌یه‌ک دروست بکه‌م، گوته‌ی: ئیتر ئەو حه‌له‌ ده‌ستیان کرد به‌ بناغه‌دانانی به‌یتی خانه‌ی خوداو به‌ره‌ به‌ره‌ بناغه‌ی به‌یتیان دوو به‌دوو به‌رز کرده‌وه، ئیسماعیل شاگرد بوو به‌ردی ده‌هیناو ئیبراهیمیش وه‌ستا بوو دروستی ده‌کرد یه‌ک شاگردو یه‌ک وه‌ستا! تا خانووه‌که به‌رز بۆوه، ئەوجا ئیسماعیل ئەم به‌رده‌ی بۆ باوکی هینا، که پێی ده‌گوتری به‌رده‌که‌ی ژێر پێی ئیبراهیم، یا حه‌جه‌ری مه‌قامی ئیبراهیم، به‌رده‌که‌ی بۆداناو ئیبراهیم له‌سه‌ری وه‌ستاو خانووه‌که‌ی دروست ده‌کردو ئیسماعیل به‌ردی بۆ ده‌هیناو ده‌یدایه‌ ده‌ستی و ئەویش له‌ریزی دیواره‌که دادای دهناو پیکه‌وه به‌یه‌ک ده‌نگ و یه‌ک دال به‌سۆزه‌وه ده‌پارانه‌وه‌و ده‌یان فهرموو:

{رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ - ۱۲۷/۲}

خودایه‌! ئەم کرده‌وه‌یه‌مان لێ قووبول بکه‌، چونکه هه‌ر خۆتی که گویت له‌ده‌نگمان بێ و ئاگات له‌حالی دلمان بێ (بوخاری) - (ره‌زای خودای له‌سه‌ر بێ):

کۆره شاگردو باوکی وه‌ستایه

خانوو‌ش به‌یتوللّٰه خانه‌ی خودایه

شتی وایاب، به‌ده‌گمه‌ن وایه

به‌هره‌ی باوانی په‌سوله‌للّٰه!

۳۷۰۲ - عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَلَمْ تَرَى أَنَّ قَوْمَكَ بَنَوْا الْكَعْبَةَ أَقْتَصَرُوا عَنْ قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ. فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَمْ تَرُدَّهَا عَلَى قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ. قَالَ: لَوْلَا حِدَاثَانِ قَوْمِكَ بِالْكَفْرِ. فَقَالَ: ابْنُ عُمَرَ لَئِنْ كَانَتْ عَائِشَةُ سَمِعَتْ هَذَا مِنْ مَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَا أَرَاهُ تَرَكَ اسْتِلَامَ الرُّكْنَيْنِ اللَّذَيْنِ يَلِيَانِ الْحِجَرَ إِلَّا أَنَّ الْبَيْتَ لَمْ يُتَمَّمْ عَلَى قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ^(۱۳).

عائیشه (خودای لی پازی بی) گوئی: پیغه‌مبەر (درویدی خودای له‌سەر بی) فەرمووی: ئایا دەزانیت ئەوکاتە‌ی کە گە‌له‌که‌ی تۆ خانووی کابه‌یان دروست کردە‌وه، به‌ته‌واوی نه‌یان گه‌یانده‌وه سه‌ر بناغه‌کانی ئیبراهیم له‌به‌ر ئەوه‌ی که‌ئه‌و چه‌رده ماله‌ حه‌لآله‌ی کۆیان کردبووه به‌شی نه‌ده‌کرد، له‌لای سه‌روویه‌وه حیجری ئیسماعیل به‌جیما. منیش عه‌رزیم کرد: ئە‌ی تۆ بۆ نایبه‌یت‌ه‌وه سه‌ر بناغه‌کانی ئیبراهیم؟ فەرمووی: له‌به‌ر ئە‌وه من نایبه‌مه‌وه سه‌ر بناغه‌کانی ئیبراهیم چونکه گە‌له‌که‌ی تۆ نۆ موسوڵمانن و هیشتا به‌باشی دلیان نه‌گرتوو به‌ ئیسلامه‌تییه‌وه دوور نییه ئە‌گه‌ر من کابه‌ تێک بده‌م و گه‌وره‌تری بکه‌م ئە‌وان شتی وا په‌سه‌ند نه‌که‌ن ئیبنو عومه‌ر ده‌یگوت: وابزانم بۆیه‌کا جاران پیغه‌مبەر (درویدی خودای له‌سەر بی) له‌کاتی ته‌واف کردندا ده‌ستی نه‌ده‌هینا به‌دوو گو‌شه‌که‌ی پال حیجری ئیسماعیل دا له‌به‌ر ئائمه‌یه که عائیشه ده‌لی له پیغه‌مبهرم ژنه‌وتووم، که‌وابی دیاره مالی کابه به‌ته‌واوی له‌سه‌ر بناغه‌کانی چه‌زده‌تی ئیبراهیم دروست نه‌کراوه‌ته‌وه، به‌لکو وه‌نی له‌حیجری ئیسماعیلی لی ده‌رکراوه (ب) ⇨ (ب/۲/ ۱۳۵/ل/ ۲۷۲ ف/ ۴ + ب/۲/ ۱۳۶/ل/ ۲۷۳ ف/ ۱).

۳۷۰۳ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ أَهْلُ الْكِتَابِ يَقْرَأُونَ التَّوْرَةَ بِالْعِبْرَانِيَّةِ وَيُفَسِّرُونَهَا بِالْعَرَبِيَّةِ لِأَهْلِ الْإِسْلَامِ، فَقَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَا

تُصَدِّقُوا أَهْلَ الْكِتَابِ، وَلَا تُكَدِّبُوهُمْ. وَقُولُوا (آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ) الْآيَةَ. رواهما البخاري^(۱۴).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی پازی بێ) گوتی: جارێن خاوەن نامەکان تەوراتیان بەزمانی عیبری دەخویندەوێ و بەعەرەبی شەرح و راقەیان دەکرد بۆ موسولمانان، پیغەمبەریش (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: نەباوەر بەم قسانە ی خاوەن نامەکان بکەن و نە بە درۆشیان بخەنەو، بەلام بلێن:

{آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ - ۱۳۶/۲}.

واتە: باوەرمان هینا بە خودا باوەرمان هینا بە قورئان، کەبەهۆی موخەممەدەوێ بۆ ئیمە هاتوو، باوەرمان هینا بەکتیب و شەریعەتی ئیبراھیم و ئیسماعیل و ئیسحاق و یەعقوب و نەتەوێکانی یەعقوب، وە باوەرمان هەبە تەورات کە هاتووێ بۆ موسا و ئینجیل کە هاتووێ بۆ عیسا وە بەو کتیبانە کە دراوێن بە پیغەمبەران بەخەلاتی لەلایەن خودای خۆیانەو، ئیمە جیاوازیخوازن و جیاوی ناکەین لەناو ئەوانا هەموویان بە پیغەمبەر و خوشەوێست و پەھبەری خودای گەرە دەزانین، ئیمە کە گەلی ئیسلامین هەرچی فەرمانی خودای لەسەر بێ لەسەر سەر و چاومانەو مل کەچ و فەرمانبەرداری خودای خۆمانین (ب - خودای ئی پازی بێ).

۴ - ۳۷۰ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يُدْعَى نُوحٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُولُ: لَيْتَكَ وَسَعْدَيْكَ يَا رَبِّ. فَيَقُولُ: هَلْ بَلَّغْتَ؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ. فَيَقَالُ: لَأُمَّتِهِ هَلْ بَلَّغْتُمْ؟ فَيَقُولُونَ مَا أَتَانَا مِنْ نَذِيرٍ. فَيَقُولُ: مَنْ يَشْهَدُ لَكَ فَيَقُولُ: مُحَمَّدٌ وَأُمَّتُهُ. فَتَشْهَدُونَ أَنَّهُ قَدْ بَلَّغَ. (وَيَكُونُ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا) فَذَلِكَ قَوْلُهُ: (وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا) رواه البخاري والترمذي^(۱۵).

^(۱۴) بخاری. تفسیر: ۴۴۸۵ = تجرید / ۴ ل / ۴۱۵ رقم: ۱۶۳۷ = ۴۴۸۵ ، ۷۳۱۲ ، ۷۵۴۲ فتح الباری.

^(۱۵) بخاری. تفسیر: ۴۴۸۷.

ئەبو سەعیدى خودرى (خودای لى پازى بى) گوتى: پيڤه مبهەر (درودى خودای له سەر بى) فهرمووى: رۆژى قیامت نووح پيڤه مبهەر (درودى خودای له سەر بى) بانگ دهکرى، که دى ده فهرموى: ئەى پهروهردگارى من! بفهرموو، تۆ سهروهرو من فهرمانبەر، فهرمانت به چييه سهرم له ريتايه، خودا ده فهرموى: ئايا تۆ پهيامى منت پراگه ياند به گه له کهى خۆت؟ نووح ده فهرموى: به لى پيم پراگه ياندن ئينجا دهگوترى به گه لى نووح: ئايا نووح وهك خۆى ده لى پهيامى خودای به ئيوه پراگه ياندوو؟ ده لى: کهس نه هاتوو به لای ئيمه که بۆ شتى وا هوشيارو ئاگادارمان بکاته وه! ئەوجا خودا به نووح ده فهرموى: کى شايه تيت بۆ ده دا؟ نووح ده فهرموى: موحه ممه دو گه لى موحه ممه د شايه تيم بۆ ده دن، ئەو حه له ئيوه شايه تى بۆ ده دن که ئەو زاته پهيامى خودای پييان پراگه ياندوو، پيڤه مبه ره که شتان ده بى به شايه ت له سهر راستى ئيوه، مه به ست له م ئايه ته ئەمهيه، که ده فهرموى:

{وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا - ۱۴۳/۲}

ههروهکوو پووگه م بۆ گوڤرين به پووگه يه کى وه ها که پي پازى بن و له هه مان کاتا ريگه ي راستم نيشان دان، ئيوه شم کرد به گه ليکى ميانه ي سه رده ست، نه وه ک گه لى مووسا به ته واوى ماده خواه بن، وه نه وه کوو گه لى عيسا نه ويست (زاهيد) و پشت له جيهان بن، هه تا له پاشه پوژدا بن به شايه ت له سهر نه ته وه کانى پيڤه مبه ره کانى تر، وه پيڤه مبه ره ي خۆش تان ببى به شايه ت له سهر راستى ئيوه (ب/ت- خودايان لى پازى بى).

۳۷۰۵ - ⇒ (ب/۱ ز/۵۳ ل/۲۱۰ ف/۲ + ف/۳ + ف/۴) (۱۶).

۳۷۰۶ - ⇒ (ب/۱ ز/۵۳ ل/۲۱۰ ف/۳) (۱۷).

(۱۶) تقدم في المجلد الأول. تسلسل/۵۳ رقم: ۲۸۷/۲ + رقم: ۲۸۹/۴ + ۳۹۸ / ۴ + بخاري. تفسير: ۴۴۹۰.

(۱۷) سبق تخريجه في الحديث الذي قبله.

۳۷۰۷- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: لَمَّا وَجَّهَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى الْكَعْبَةِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ يَخَوَّانَا الَّذِينَ مَاتُوا وَهُمْ يُصَلُّونَ إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرُؤُوفٌ رَحِيمٌ) الْآيَةَ. رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ خَالٍ.^(۱۸)

ئیبینو عەبباس (خودایان ئی پازی بێ) دەلێ: کاتی خودا فەرمانی بە پیغەمبەر کرد کە لەنویژدا پرووبکاتە کابەیی نازدار، یاران عەرزی حەزەرتیان کرد: ئەو پیغەمبەری خودا! ئەو ئەو برا موسولمانانەمان چۆن کە ئیستا مردوون و جارێان بەرەو بەیتولمەقدیس نوێژیان دەکرد؟ جا خودا بۆ وەلامی ئەم پرسیارە ئەم ئایەتەیی ناردە خوارەو:

{وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرُؤُوفٌ رَحِيمٌ - ۱۴۳/۲}.

واتە: خودا پایەیی ئیمان و پاوەرتان و پاداشی باشی کردەوێ چاکەتان هەرگیز زیە ناکا، بەراستی خودا لەگەڵ ئەو خەلکە زۆر بەبەزەیی و بەرەحمە (ت/ب).

{الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ - ۱۴۶/۲}.

دانەر (پەڕێزەکی لە نوێڕ پەخت بێ) لە راقەیی ئەم ئایەتەدا لەشەرەحەکیددا دەلێ: خاوەن نامەکان زۆر باش پیغەمبەری خۆمان دەناسن، بەهۆی ئەو ناوێشانەیی کە لەتەوێرات و ئینجیل دا بۆ ناسینی موخەممەد (دروودی خودای لەسەر بێ) بۆیان هەڵدراون، زۆر باش دەزانن کە موخەممەد پیغەمبەری خودایە، وەکوو چۆن کۆپەکانی خۆیان دەناسن ئاوا، بەلام زۆر بەیان ئەو راسستیە دەشارنەو لەخەلک، تەنانەت عومەر (خودای ئی پازی بێ) کە پرسیارێ لەبارەیی حەزەرتەو لە عەبدوللای کۆپی سەلام کرد (کە لە پیشا لە زاناکانی جوله‌کەبوو، وە موسولمان بوو بوو) گوتی: من پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ)

(۱۸) بخاری. تفسیر: ۴۴۸۶.

له کورپه‌کانی خۆم باشتر ده‌ناسم، چونکه له پێغه‌مبهری‌تی موحه‌مه‌دا هیچ گومانیکم نییه، به‌لام له کورپه‌کانی خۆما گومانم هه‌یه، چونکه ده‌گونجی دایکیان به‌دزی منه‌وه داوین پیسیی کردبێ.

۳۷۰۸- ⇒ (ب/ ۲ ز ۹۷ / ل ۱۸۹ / ف ۱ + ف/ ۲) (۱۹).

۳۷۰۹- ⇒ (ب/ ۲ ز ۹۷ / ل ۱۹۲ / ف ۴) (۲۰).

۳۷۱۰- عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ فِي هَاتَيْنِ الْآيَتَيْنِ (وَاللَّهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ) وَفَاتِحَةِ سُورَةِ آلِ عِمْرَانَ (إِلَهُ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ)، رواه الإمام أحمد وأبو داود والترمذي بسند صحيح (۲۱).

ئه‌سمای کچی یه‌زید (خودای لێ پازی بێ) گوئی: پێغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: ناوه‌ هه‌ره‌ گه‌وره‌که‌ی خودا واته: ئیسمی ئه‌عظم له‌م دوو ئایه‌ته‌دایه، له‌ ئایه‌تی {وَاللَّهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ} و له‌ ئایه‌ته‌که‌ی سه‌ره‌تای سووره‌تی ئالی عیمران دا که ده‌فه‌رمووی: {إِلَهُ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ} (ئه‌/ د/ ت - س/ ص).

۳۷۱۱- عَنْ أَبِي أَمَامَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ فِي ثَلَاثِ سُورٍ مِنَ الْقُرْآنِ فِي الْبَقَرَةِ وَآلِ عِمْرَانَ وَطَةَ. رواه الطبراني والحاكم بسند حسن (۲۲).

ئه‌بو ئومامه (خودای لێ پازی بێ) گوئی: چه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: ئه‌وناوه‌ گه‌وره‌یه‌ی خودا، که حالی وایه‌ هه‌رکاتێ یه‌کێ به‌وناوه‌ هاواری لێ بکا دی به‌ ده‌نگیه‌وه‌و مرازه‌که‌یی ده‌داتێ ئه‌وناوه‌ پیرۆزه‌یه‌ له‌م

(۱۹) تقدم في المجلد الثاني تسلسل / ۹۷ برقم: ۲۰۱.

(۲۰) تقدم في المجلد الثاني تسلسل / ۹۷ برقم: ۴.

(۲۱) سنده صحيح.

(۲۲) رواه الطبراني والحاكم بسند حسن.

سئ سوورته دایه، که وان له قورئان دا: له به قهره و ئالی عیمران و طاهادا.
(طه به رانی/حاکم - س/ح).

{وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرْوْنَ الْعَذَابَ - ۱۶۵/۲}.

واته: هه‌ندئ که‌سی واهه‌ن که‌چه‌ن هاو وینه‌یی بۆ خودای مه‌زنی بی وینه‌ی بی چون له‌خوینانه‌وه‌ بریار ده‌ده‌ن، به‌ بیرپرای پووچی گهنده‌لی خوینان و ده‌زانن که‌ ئه‌و خودا داتا‌شراوانه‌ ده‌توانن شان بده‌ن له‌شانی خودا و نییددایه‌تی و دژایتی و مله‌مله‌ی له‌گه‌ل دا بکه‌ن، ئه‌وانیش وه‌کوو بت و ئه‌ستیره‌و شتانی له‌م بابه‌ته، له‌هه‌مان کاتا وه‌کوو خودای گه‌وره‌ خویشیان ده‌وین، چونکوو به‌هاوشانی خویان ده‌زانن به‌لام خاوه‌ن برپرای ساغ خودای گه‌وره‌یان له‌هه‌موو شتی خوشتر ده‌وی.

۳۷۱۲- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَلِمَةً وَقُلْتُ أُخْرَى. قَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ نِدًّا دَخَلَ النَّارَ. وَقُلْتُ أَنَا مَنْ مَاتَ وَهُوَ لَا يَدْعُو لِلَّهِ نِدًّا دَخَلَ الْجَنَّةَ^(۲۳).

عه‌بدوللای کورپی مه‌سه‌عوود (خودای لی پازی بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودای له‌سرب) فه‌مایشتیکی فه‌رموو: منیش به‌نیشانه‌ (ده‌لاله‌ت)ی ئه‌و فه‌رمایشته‌ی ئه‌و قسه‌یه‌کم گوتوو، چه‌زهرت فه‌رموویه‌تی: ئه‌وه‌ی هاوبه‌ش بۆ خودا بریاربداو لی په‌شیمان نه‌بیته‌وه‌و له‌سه‌ر ئه‌و باوه‌ره‌ بمری ده‌چیته‌ دۆزه‌خ. منیش گوتوو مه‌: ئه‌وه‌ی برپرای به‌خودا هه‌بی و هاوبه‌شی بۆ بریار نه‌داو له‌سه‌ر ئیمان و باوه‌ر بمری سه‌ره‌نجام ده‌چیته‌ به‌هه‌شت! (ب).

به‌نده‌یش قسه‌یه‌کم هه‌یه‌ عه‌رزتانی ده‌که‌م: هه‌ر موسولمانی ده‌گریت، خویننه‌وارو نه‌خویننه‌وار، زۆرباش خودا ده‌ناسی و خودا به‌ خودای خو‌ی ده‌زانی و غه‌یری خودا هه‌مووی به‌ عه‌بدو به‌نده‌ی خودا ده‌زانی. واته‌ تی‌کرای

(۲۳) بخاري تفسير البقرة: ۴۴۹۷.

موسولمانان له‌سایه‌ی خوداوه بیرو پریان زۆر ساغ و پاک و دووره له
 بته‌په‌رستی و شتی وا. بگره له‌سه‌ره‌تای ئیسلامیشه‌وه تا ئیستا، به‌به‌رچاوی
 مامۆستاو زانا ئایینییه‌کانه‌وه ته‌کیه‌و خانه‌قاو طه‌ریقه‌ت و شیخ و پیرو
 ده‌رویش و صوفی هه‌ر بوون، وه‌گه‌لی له‌ موسولمانان (له‌به‌ر په‌زای
 خودا) پیری، یا مه‌لایی یا شیخی، یا رابه‌رو مورشییدیکی خوش ده‌وی،
 له‌حالی ژیانیا دینی ده‌کاو داوای پینموونی و نزای باشی لی ده‌کا، وه
 له‌حالی مردنیا دینی گوپو خزن و نه‌زگه‌ی ده‌کاو فاتیحای بو ده‌نییرو
 سلّوی لی ده‌کاو له‌ خزمه‌تیا له‌خودا ده‌پاریته‌وه که‌له‌به‌ر خاتری ئه‌م به‌نده
 باشه‌ی خووی و به‌به‌ره‌که‌تی عیلم و زانست و عیاده‌تی ساغی ئه‌و، په‌حم
 به‌حالی ئه‌ویش بکاو مرازی بدا، وه‌ گه‌لیکی تریان خیر و نه‌ز ده‌که‌ن و
 ده‌یده‌ن به‌ هه‌ژاران و لیقه‌وماوان و پاداشی باشی ئه‌و خیر و چاکه‌ی خوایانه
 به‌دیاری ده‌نیرن بو گیانی پاکی پیغه‌مبه‌رو ئه‌م شیخ و پیرو خواناسانه، وه
 هه‌ندیکی تریان به‌نیازیکی پاک خزمه‌تی ته‌کیه‌و خانه‌قاو ده‌رویش و صوفی
 ناویان ده‌که‌ن، هه‌روه‌ک خزمه‌تی مزگه‌وت و فه‌قی و مه‌لاده‌که‌ن و دلسۆزی و
 ئیخلاصی خویان به‌را به‌ر به‌نه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر ده‌رده‌به‌رن، ئه‌مه‌ هه‌مووی
 داده‌نری به‌به‌شیکی باش له‌کرده‌وه‌ی چاکی موسولمان، وه‌به‌هیچ کلّوجی
 به‌مه‌ ناگوتری بته‌په‌رستی و شتی وا، وه‌ ئه‌وه‌ی هه‌وا خوایه‌و به‌خوتو خۆپرای
 ئه‌مه‌ به‌ شیرک و فره‌ خواهی بزانی ئه‌وه‌ ده‌بی به‌قسه‌ی ئه‌و تیک‌پرای
 موسولمانان (له‌سه‌ره‌تای ئیسلامه‌وه تا ئیستا) تا‌ک تا‌که‌ی لی ده‌رچی هه‌موو
 کافرین و بته‌په‌رست بن. داخه‌که‌م ئه‌م جوړه‌ که‌سانه (به‌ناوی ئیسلامی ساخی
 په‌تییه‌وه) شاته‌ شاتیکی زۆر بی تام ده‌که‌ن و قیاسی که‌شک له‌ مه‌شک
 ده‌که‌ن و قسه‌ی هه‌له‌ق مه‌له‌ق ده‌جوونه‌وه. من به‌ش به‌حالی خۆم نه‌ده‌رویشم و
 نه‌ صوفی به‌پراستیم به‌لام خوا هه‌قه‌ ئه‌وه‌ی من له‌ئه‌ه‌لی ته‌کیه‌و خانه‌قاو
 ته‌ریقه‌ته‌کانم دیوه‌ خووی شیرین و په‌فتار و کرداری جوان و به‌نده‌یی ساغی
 خودایه‌و هیچی تر، ده‌رویشی ساغی هه‌ژاری بیوه‌یی دلگه‌رمی وام دیوه‌ فوو
 له‌ کیو بکا هه‌لی ده‌که‌نی! سویندم به‌ خودا سه‌ییدی نعیمی وام به‌چاوی خۆم

دیوه وهك تهرزه گولله‌باران كراوهو به‌پیوه وهك كیوی ئوحد وهستاوهو
نووجی نه‌بردوه هه‌تا خودا له‌به‌ر حیکمه‌تی ریگهی نووچدانی داوه. که‌واته
توخوا با سوژیکی ده‌رویشان به‌کین*:

نوورس! چیه‌ی وای حالس ده‌رویشی

سه‌ری لهن داوی؟ ده‌لیس ده‌ووشی!

هه‌ر قسه‌ی پووتی، ته‌نه‌که‌ی بۆشی

به‌قسه‌ی سانی، به‌دل نه‌خۆشی!!

بن سرنیه‌ی وای په‌ست و په‌روشی

بن مه‌ی و باده‌ مه‌ست و سه‌رخۆشی!

۳۷۱۳- عن ابن عباس (رضي الله عنهما) قال: كَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ الْقِصَاصُ، وَلَمْ
تَكُنْ فِيهِمُ الدِّيَّةُ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِهَذِهِ الْأُمَّةِ (كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحَرْبُ بِالْحَرْبِ
وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأَنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ) فَالْعَفْوُ أَنْ يَقْبَلَ الدِّيَّةُ فِي الْعَمْدِ
(فَاتَّبَعَ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ) يَتَّبِعُ بِالْمَعْرُوفِ وَيُؤَدِّي لَهُ بِإِحْسَانٍ، (ذَلِكَ
تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ) مِمَّا كُتِبَ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ. (فَمَنْ اعْتَدَى بِكَ ذَلِكَ فَلَهُ
عَذَابٌ أَلِيمٌ)^(۲۴).

* له‌شه‌ری قادسیه‌دا، سیدیکی نه‌عیم، ناوی سید محمد بوو، باوکی له‌حه‌ویجه‌ ته‌کیه‌و
ده‌رویشی هه‌بوو، له‌ترسی عه‌سکه‌ری خۆی کردبوو به‌حمایه‌ی عه‌رت دووری به‌پوتبه‌ی ملازم
له‌گه‌ل کۆمه‌لی عه‌سکه‌ری راگردوو دا له‌خوار که‌رکووکه‌وه‌ی عه‌دامیان کردن، هه‌رمعدومی شه‌ش
رامی گولله‌ بارانیان ده‌کرد. که‌ دوکتۆره‌که‌ سید محمدی فحس کرد، وه‌ک ئه‌مه‌ عاده‌ته‌، سید
محمد ساخو سه‌لیم بوو، خوین له‌ لووتی نه‌هاتبوو مقده‌میکی تورکمان گوتی: مامۆستا تو
به‌شایه‌ت به‌ خودا تۆله‌ی ئه‌م سیده‌ ئه‌م حکومه‌ته‌ ده‌ستینی! وهرگیر - ۲۸ / ۳ / ۲۰۰۸

(۲۴) بخاری. تفسیر سورة البقرة: ۴۴۹۸.

ئیبینو عەبباس (خودایان لى پازى بى) گوتى: لەناو نەوہى ئیسرائیل دا تۆلەى
کوشتن تەنیا کوشتنەوہ بوو، خوینبایى وەرگرتنیان لەناودا نەبوو، بەلام
خودای گەورە لە قورئانا دەفەرموی بەگەلى موحەممەد:

{كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحَرُّ بِالْحَرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ
عَفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبَاعْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٍ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ
وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ - ۱۷۸/۲}.

واتە: راقەى ئایەتەکە لەسەرەتای بەرگی سى دا لەزنجیرەى (۲) و (۳)
پۆیشت.

ئیبینو عەبباس (خودایان لى پازى بى) دەلى: مەبەست لەعەفو و بەخشین لەم
ئایەتەدا ئەوہیە: کە لەکوشتنى قەستى دا خاوەن خوین بە وەرگرتنى خوین
پازى بى، وە بە پیاوانەو بەپى باوى جوانى ناو کۆمەل داواى خوینبایى
بکات و بەرىک و پىکى خوینى پى بدرى، دیارە کە دامەزرانى ئەم یاسای لى
خۆشبوون و خوین وەرگرتنە بارسووکى و ئاسانکارییه لەچاوەو حوکم و
بریارى کوشتنەوہى بى وەجەلەدا کە لەسەر نەوہکانى پىش ئیوہ دانرابوو
(ب).

$$-۳۷۱۴ \Rightarrow (ب/۳ ز/۲ ل/۳ ف/۳ + ۲/۲) (۲۵).$$

بۆ ئایەتەکە تەماشای سەرەتای زنجیرە (۵) بەرگی دوو بکە، ئایەتى یەکەم.

$$-۳۷۱۵ \Rightarrow (ب/۲ ز/۶۰ ل/۱۲۴ ف/۱) (۲۶).$$

$$-۳۷۱۶ \Rightarrow (ب/۲ ز/۲۷ ل/۷۸ ف/۲) (۲۷).$$

$$-۳۷۱۷ \Rightarrow (ب/۲ ز/۲۷ ل/۷۶ ف/۱) (۲۸).$$

(۲۵) تقدم برقم: ۳ / ۱۹۶۲ ورقم: ۲ / ۱۹۶۱ مجلد ثالث.

(۲۶) تقدم برقم: ۱ / ۱۴۱۷. مجلد ۲ / تسلسل ۶۰.

(۲۷) تقدم برقم: ۲ / ۱۳۰۷ مجلد ۲ / تسلسل ۲۷.

(۲۸) تقدم برقم: ۱ / ۱۳۰۶ مجلد ۲ / تسلسل ۲۷.

لیرهدا ئەم نەختە زیاده‌ی هه‌یه: که پۆژووی پهمه‌زان داهات، پیاوان له‌مانگی پهمه‌زانا چ به‌شه‌و وه چ به‌رۆژ نەده‌چوونه لای ژنان.

۳۷۱۸- ⇒ (ب/۲ ز/۲۷ ل/۷۶ ف/۱) (۲۹).

۳۷۱۹- ⇒ (ب/۲ ز/۲۷ ل/۷۸ ف/۳) (۳۰).

۳۷۲۰- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانُوا فِي الْجَاهِلِيَّةِ إِذَا أَحْرَمُوا أَتَوْا الْبَيْتَ مِنْ ظَهْرِهِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: (وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اتَّقَى وَآتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا). رواه البخاري ومسلم ولفظه: كَانَتِ الْأَنْصَارُ إِذَا حَجُّوا فَرَجَعُوا لَمْ يَدْخُلُوا الْبُيُوتَ إِلَّا مِنْ ظُهُورِهَا فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَدَخَلَ مِنْ بَابِهِ فَلَامَوْاهُ فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (لَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا) (۳۱).

به‌راء (خودای ئی پازی بن) گوئی: له‌سه‌رده‌می نه‌زانی دا ده‌ستووریان وابوو که هه‌جیان ده‌کردو له‌حه‌ج ده‌گه‌رانه‌وه بو ماله‌وه له‌پشتی خانوو هه‌کانیا نه‌وه ده‌چوونه ژووره‌وه، تا خودای گه‌وره ئەم ئایه‌ته‌ی نارد هه‌خواره‌وه:

{وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اتَّقَى وَآتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ - ۱۸۹/۲}.

واته: چاکه‌و کرده‌وه‌ی باش ئەوه نییه که هاتنه‌وه بو ماله‌وه له قنگه‌بان هه‌وه له‌پشتی خانوو هه‌وه بچنه ژووره‌وه، به‌لکو چاکه ئەوه‌یه که پیاو له خودای گه‌وره بترسی و پارێز له‌نافه‌رمانی ئەو بکا، له‌ده‌رگای ئاسایی ماله‌کان تانه‌وه بچنه ژووره‌وه و هه‌موو مه‌به‌ستی له‌ده‌رگا و رێگه‌ی ئاسایی خۆیه‌وه بپۆن (ب/م) گه‌فته‌ی (م) ئاوايه: جاران یاریده‌ده‌ران که هه‌جیان ده‌کردو ده‌گه‌رانه‌وه له قنگه‌بان هه‌وه ده‌لاقه‌یه‌کیان ده‌کرده خانوو هه‌کیان و له‌و کونه‌وه له‌پشته‌وه ده‌چوونه ماله‌وه، هه‌تا جارێ پیاوێ (له

(۲۹) راجع الحديث السابق عليه.

(۳۰) تقدم في المجلد الثاني تسلسل / ۲۷ رقم: ۳ / ۱۳۰۸.

(۳۱) بخاري. تفسير: ۱۸۰۲، ۴۵۱۲. مسلم. تفسير: ۷۴۶۵.

یاریده‌ده‌ران) له‌حه‌ج ده‌گه‌رێته‌وه‌و له‌ده‌رگاوه ده‌چیته‌وه ماله‌وه، ئه‌وانیش لۆمه‌و سه‌ره‌نشستی ده‌که‌ن، جا ئه‌م ئایه‌ته‌هاته‌ خواره‌وه {وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا.....}.

۳۷۲۱- عَنْ نَافِعٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ لَابْنِ عُمَرَ فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ مَا حَمَلَكَ عَلَى أَنْ تَحُجَّ عَامًا وَتَعْتَمِرَ عَامًا، وَتَتْرِكَ الْجِهَادَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَقَدْ عَلِمْتَ مَا رَغِبَ اللَّهُ فِيهِ قَالَ: يَا ابْنَ أَخِي بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ إِيْمَانٍ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَالصَّلَاةِ الْخَمْسِ، وَصِيَامِ رَمَضَانَ، وَأَدَاءِ الزَّكَاةِ، وَحَجِّ الْبَيْتِ. قَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَلَا تَسْمَعُ مَا ذَكَرَ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ (وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا) (قَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً) قَالَ: فَعَلْنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَكَانَ الْإِسْلَامُ قَلِيلًا، فَكَانَ الرَّجُلُ يُفْتَنُ فِي دِينِهِ إِمَّا قَتَلُوهُ، وَإِمَّا يَعْدِبُوهُ، حَتَّى كَثُرَ الْإِسْلَامُ فَلَمْ تَكُنْ فِتْنَةً. قَالَ: فَمَا قَوْلُكَ فِي عَلِيٍّ وَعُثْمَانُ؟ قَالَ: أَمَّا عُثْمَانُ فَكَأَنَّ اللَّهَ عَفَا عَنْهُ وَأَمَّا أَنْتُمْ فَكُرهْتُمْ أَنْ تَعْفُوا عَنْهُ، وَأَمَّا عَلِيٌّ فَإِبْنُ عَمِّ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَخَنْتُهُ وَأَشَارَ بِيَدِهِ فَقَالَ: هَذَا بَيْتُهُ حَيْثُ تَرَوْن. رواه البخاري (۳۲).

نافیع (ره‌زای خودای له‌سه‌ر بێ) گو‌تی: پیاو‌ی هاته‌ لای ئیبنو عومه‌ر گو‌تی: ئه‌ی باو‌کی ئه‌وپه‌رحمان! له‌به‌ر چی سالت‌ی هه‌ج ده‌که‌یت و سالت‌ی عه‌مه‌ ده‌که‌یت، به‌لام ناچیت بو‌ خه‌باتگه‌یران و غه‌زا له‌ رێگه‌ی خودادا، ئه‌مه‌ له‌ کاتیک دا که‌ خو‌ت زو‌رباش ده‌زانیت که‌ خودا چه‌ند به‌گه‌رمی مه‌دحی غه‌زاو په‌سنی خه‌بات ده‌کا؟ ئیبنو عومه‌ر (خودایان له‌ پازی بێ) گو‌تی: ئه‌ی کو‌پی ب‌رام! ئایینی ئیسلام له‌سه‌ر ئه‌م پینج بنیاته‌ دامه‌زراوه‌: باوه‌ر به‌ خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا، کردنی پینج نو‌یژه‌و گرتنی پو‌ژوو‌ی مانگی په‌مه‌زان و دانی زه‌کات و هه‌جی خانه‌ی خودا، گو‌تی: ئه‌ی باو‌کی ئه‌وپه‌رحمان! خو‌ت باش ده‌زانی که‌ خودا له‌قو‌رئانا، ده‌فه‌رمو‌ی:

{وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا - ۹/۴۹}.

واته: ئەگەر دوو تاقم لە موسولمانان بوو بەجەنگیان و شەپیان لەگەڵ یەکدا کرد، ئەو ناوێزێیان بکەن و گری ئاوی بەینیان بکەن ئەو وە لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ:

{وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ - ۱۹۳/۲}

واته: جەنگیان لەگەڵ بکەن، تا دوژمنایەتی ئاین نامێنێ، وە ئاین و بەندەیی هەر بۆخودا دەبێ ئەو بۆ ئەمە دەلیی چی؟ ئیبنو عومەریش گوتی: لەسەردەمی پیغەمبەردا (دروودی خودای لەسەربێ) ئەمەمان بەجێ هێنا، ئەوسا موسولمانان کەم بوون، وای دەبوو پیاویان دەهینایە گیروگانو لەسەر ئاین گەپیان پێ دەکرد، یا دەبوو وەرگەپێ لەئاین، دەنا یان دەیانکۆشت، یان ئازارو ئەشکەنجەیان دەدا، ئەمە وابوو تا موسولمانان زۆر بوون، بەلام ئیستا ئایینی ئیسلام پەرەو سەندوو و گیروگان نەماو. گوتی: ئەو رای تو چییە دەربارەو عەلی و عوسمان؟ گوتی: هەرچی عوسمانە وایارە خودا لێی خوش بوو، بەلام ئیو بەزۆر ناتانەوێ لێی خوش بێ، وە هەرچی عەلیشە ئەو ديارو نومایانە کە ئامۆزاو زاوای پیغەمبەری خودایە (دروودی خودای لەسەربێ) وە بەدەستیشی مالهەکی عەلی نیشان دان و گوتی: ئەو ش مالهەکیەتی بەبەرچاوی خۆتانەو و لەناوەراستی مالهەکانی پیغەمبەردا (دروودی خودای لەسەربێ) (ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ} (۱۹۵/۲).

واته: مالی خۆتان بەخت بکەن لەریگەو خودادا، وە بەدەستی خۆتان خۆتان مەخەنە ناو نەمان و تیاچوونەو، وە چاکە بکەن و هەموو شتێ لە سەرشیوەکیەکی چاکی شەری بکەن، بەراستی خودا چاکەکارانی خوش دەوێ، ئەو پێشەو چاکەو خوشەوێستی خواو.

۳۷۲۲- قَالَ: حُذِيفَةُ: نَزَلَتْ فِي الثَّقَفَةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۳۳).

حوزه‌یغه (خودای لئ پازی بئ) گوتی: ئەم ئایەتە هاتۆتە خوارەوه، لەبابەتی مالا بەخت کردن، لەپێگەیی خودادا بۆ غەزاو خەبات (ب).

۳۷۲۳- عَنْ أَسْلَمَ التَّجِيبِيَّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنَّا بِمَدِينَةِ الرُّومِ فَبَرَزَ لَنَا صَفٌّ عَظِيمٌ مِنْهُمْ وَخَرَجَ لَهُمْ مِنَ الْمُسْلِمِينَ مِنْهُمْ أَوْ أَكْثَرُ وَعَلَى أَهْلِ مِصْرَ عُقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ وَعَلَى الْجَمَاعَةِ فَضَالَةُ بْنُ عُبَيْدٍ فَحَمَلَ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَلَى صَفِّ الرُّومِ حَتَّى دَخَلَ فِيهِمْ فَصَاحَ النَّاسُ وَقَالُوا سُبْحَانَ اللَّهِ يُلْقِي بِيَدِهِ إِلَى التَّهْلُكَةِ؟ فَقَامَ أَبُو أَيُّوبَ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تَتَأَوَّلُونَ هَذِهِ الْآيَةَ هَذَا التَّأْوِيلُ وَإِنَّمَا نَزَلَتْ فِيْنَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ لَمَّا أَعَزَّ اللَّهُ الْإِسْلَامَ وَكَثُرَ نَاصِرُوهُ فَقَالَ: بَعْضُنَا لِبَعْضٍ سِرًّا إِنَّ أَمْوَالَنَا قَدْ ضَاعَتْ وَإِنَّ اللَّهَ قَدْ أَعَزَّ الْإِسْلَامَ وَكَثُرَ نَاصِرُوهُ فَلَوْ أَقَمْنَا فِي أَمْوَالِنَا فَأَصْلَحْنَا مَا ضَاعَ مِنْهَا. فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى نَبِيِّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَرُدُّ عَلَيْنَا مَا قُلْنَا (وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ) فَكَانَتِ التَّهْلُكَةُ الْإِقَامَةُ عَلَى الْأَمْوَالِ وَإِصْلَاحُهَا وَتَرْكُهَا الْفُرُوزَ فَمَا زَالَ أَبُو أَيُّوبَ شَاخِصًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَتَّى اسْتُشْهِدَ وَدُفِنَ بِأَرْضِ الرُّومِ. رواه أصحاب السنن بسند صحيح (۳۴).

ئەسلەمی نەجیبی (خودای لئ پازی بئ) گوتی: لە قوستەنتینیە بووین خەریک بووین فەتەحی بکەین، لەوکاتەدا ریزیکی گەورە ئێوانمان بۆهاتە مەیدان، لە موسولمانانیش بەقەد ئێوان (بگەرە پتریش) شێرانە دەرچوون و بویان چوونە مەیدان، عوقبەیی کوپی عامیر سەرکردەیی خەلکی میصر بوو، سەرکردەیی کۆمەڵەکەش فەزائەیی کوپی عوبەید بوو، جا پیاوی (لە موسولمانان) هەلمەتی بردە سەر ئێ و پیزە لەشکرەیی پۆم و نەووەستاو لەهیچ کۆی نەکردەوه هەتا خۆی کرد بەناویاناو دپی پێدان، خەلکەکەش هاواریان لئ هەلساو گوتیان: سوبحانەللا! شتیکی سەیری کرد! بەدەستی خۆی خۆی دەهاوێتە ناو ئاگری سوورەوه خوداش دەفەرموی: {وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ} بەدەستی خۆتان خۆتان تووشی چورتم و سەرتیاچوون مەکەن کەچی

ئەبو ئەییوبی ئەنصاری ھەلسایەو ھو گوتی: ئەی خەلکینە! ئیو ھە خۆتانەو ھە ئەم ئایەتە بەم شیوہیە لیک دەدەنەو، بەلام لەپراستی دا ئەم ئایەتە دەربارە ئیمە ھاتە خوارەو، کە کۆمەلی یاریدەدەرانین چونکە کە خودا ئایینی ئیسلامی سەرخست و کاتێ یارمەتی دەرانی ئیسلام زۆر بوون، ئیمە لەناو خۆمانا بەنھینی بە یەکترمان دەگوت: مال و سامانمان ھەموو تیاچوو، ئەو خودای گەورە ئیسلامی سەرخست و پشتیوانانی ئیسلام زۆر بوون، دەی با ئیتر خەریکی مال و باخەکانی خۆمان بین و ئەو ھە ماو ھە پەرور دەی بکەین، جا خودای گەورە بەرپەرچی قسەکە ئیمە دایەو ھە ئەم ئایەتە بە تەواوی ناردە خوارەو بۆ پیغەمبەری خۆی کە دەفرموی:

{وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ}.

کەواتە لەسەر ئەم بنیاتە تیاچوون و لەناوچوون و نەمان ئەو ھە کە بەدیار باخ و مال و سامانەو ھە کەوین و خەریکی مالداریی کردن بین و واز لە غەزاو خەبات بێین! چونکە لەم حالەدا گیانی لە خۆبووردن و خۆبەخت کردن لە پیناوی خوادا نامین، دوزمن باشتەین ھەلی دەست دەکەوێ و دەتان فەوتین ئیتر ئەبو ئەییوب (خودای ئە پازی بێ) شەوقی کەوتە سەر غەزاو بەبێ پەرپەر بە پیو ھەراوەستاو دەستی کرد بە شەرکردن و تیکۆشان لە پرێگە خودادا ھەتا شەھید کرا، ھەلە خاکی پۆم بە خاک سپێردرا (د/ت/ن - س/ص).

۳۷۲۴- ب/۲ ز/۱۲۵ ل/۲۵۳ ف/۱ (۳۵).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ...} الآية: انظر: (ب/۲ ز/۹۰ ل/۱۷۴) + (ب/۲ ز/۱۲۵ ل/۲۵۲).

۳۷۲۵- ⇨ (ب/۲ ز/۱۲۵ ل/۲۵۳ ف/۱) (۳۶).

(۳۵) تقدم في المجلد الثاني ت / ۱۲۵ رقم: ۱ / ۱۶۴۹.

(۳۶) تقدم في المجلد الثاني ت / ۱۲۵ رقم: ۱ / ۱۶۴۹.

۳۷۲۶- ⇒ (ب/۲ ز/۸۱ ل/۱۵۸ ف/۱ + ف/۲) (۳۷).

۳۷۲۷- ⇒ (ب/۲ ز/۱۰۱ ل/۲۰۱ ف/۴) (۳۸).

۳۷۲۸- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: اللَّهُمَّ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ، رواه البخاري: (۳۹).

ئەنەس (خودای لئ پازی بئ) گوئی: هه‌میشه پیغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەر بئ)

دەیفەرموو:

{رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ - ۲/۲۰۱}.

واته: خودایه! ئە‌ی پەر‌و‌ه‌ر‌د‌گ‌اری ئی‌مه! هه‌م له‌جیهان داو هه‌م له‌پوژی پاشه‌ روژ‌دا به‌شی باش‌مان به‌دری و له‌هه‌ر دوو جیهان دا چاک‌مان بو‌بکه، وه‌بمان پارێزه‌ له‌سزای ئاگ‌ری دۆزه‌خ (ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ} (۲۰۳) ته‌ماشای ئیره‌ بکه: ⇒ (ب/۲ ز/۱۱۴ ل/۲۲۳).

۳۷۲۹- (ب/۲ ز/۱۰۳ ل/۲۰۲ ف/۱ + ف/۲) (۴۰).

۳۷۳۰- (ب/۳ ز/۱۲۲ ل/۳۲۰ ف/۱) (۴۱).

{أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخَلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ: الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصُرُ اللَّهَ أَلَا إِنَّ نَصَرَ اللَّهِ قَرِيبٌ - ۲/۲۱۴}.

(۳۷) تقدم في المجلد الثاني ت / ۸۱ رقم: ۱ / ۱۴۹۳ و ۲ / ۱۴۹۴.

(۳۸) تقدم في المجلد الثاني ت / ۱۰۱ = ۴ / ۱۵۷۱.

(۳۹) بخاري. تفسير سورة البقرة: ۴۵۲۲.

(۴۰) تقدم في المجلد الثاني. تسلسل / ۱۰۳ رقم: ۲ / ۱۵۷۶.

(۴۱) تقدم في المجلد الثالث تسلسل / ۱۲۲ رقم: ۱ / ۳۱۵۱.

رهنگ بئ ئیوه وا به‌ته‌مابن که هه‌روا به‌بئ ئاره‌ق و به‌ئاسانی وه‌کوو
بجی بۆ سه‌رکانی ئاوا بچنه به‌هه‌شت! به‌بئ ئه‌وه‌ی که تووشی ساردی و
گه‌رمی بن و به‌بئ فیداکاری، یا به‌بئ ئه‌وه که وه‌ک پیغه‌مبه‌ره پیشینه‌کان و
په‌یره‌وه‌کانیان تووشی نه‌بوونی و خووشی و ناخووشی و دووچاری ترس و
له‌رزو کاره‌سات و به‌سه‌ره‌ات و داستانی سامناک بن! ئه‌وان له‌پڕی خودادا
تووشی هه‌موو جووره سه‌ختی و زه‌ره‌رو زیانی بوون و گه‌لئ جار له‌تاوانا
ده‌که‌وتنه له‌رزو چرکه چرکیکی وا ته‌نانه‌ت پیغه‌مبه‌ره‌کان و گه‌له‌کانیان
وه‌هاته‌نگاو ده‌بوون ده‌یانگوت: خو ئیمه وا له‌ژێر باری زۆرو زۆرداری دا
پروکاوین و به‌رگه‌ی پتر ناگرین، ده‌ی ئه‌م یارمه‌تی و یاریده‌ی خوا دیه، که
خودا به‌لینئ ئه‌وه‌ی به‌ئیمه داوه، ئه‌گه‌ر بۆ ئیستا نه‌بئ بۆ که‌یه و سوودی
چییه؟ جا کاتئ خاوه‌نی ئایین ئاوا جانفیداو سه‌ر له‌پیناوی دینی خۆیاندا
بوون و تا ئه‌م حاله کۆلیان نه‌داو به‌رده‌وام بوون له‌سه‌ر هه‌ول و ته‌قه‌للای
خۆیان و خۆیان راگرت له‌ژێر باری خودادا، بیگومان که ئیتر یاریده‌و کۆمه‌کی
خودا نزیکه.

۳۷۳۱- ⇒ (ب/ ۴ ز/ ۱۱۲ ل/ ۳۶۴ ف/ ۲) (۴۲).

۳۷۳۲- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرُبُوا الصَّلَاةَ
وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ) وَ (يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ
نَسَخْتُهُمَا الَّتِي فِي الْمَائِدَةِ {إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ
الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ} رواه أبو داود في الأشربة (۴۳).

ئیبینو عه‌بباس (خودایان له‌ پازی بن) ئه‌م ئایه‌ته که ده‌فه‌رموی:
{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرُبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ - ۴/ ۴۳}.

(۴۲) تقدم في المجلد الرابع تسلسل / ۱۲۲ رقم: ۲۴۵۷ / ۱.

(۴۳) سكت عن درجته الشارح.

واته: ئه‌ی موسولمانینه! ئیوه له‌سه‌ر دینی خوداو پیغه‌مبه‌ری خودان که‌وابوو له‌قسه‌ی ئه‌وان دهرمه‌چن و له‌کاتی سه‌رخۆشی دا نزیکی نوێژمه‌که‌ون، هه‌تا بزائن چی ده‌لێن و چی نالێن. له‌گه‌ڵ ئه‌م ئایه‌ته‌ی تردا که ده‌فه‌رموی:

{يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ - ۲/۲۱۹}.

واته: پرسیا‌رت لێ ده‌که‌ن له‌ حوکمی ئاره‌ق‌خواردنه‌وه‌و مه‌ی نوێشین و قورمارکردن: ئایا دروستن یا دروست نین، تۆ له‌ وه‌لامیانا بفه‌رموو: خودا ده‌فه‌رموی: له‌م دوو‌شته‌دا تاوان و گونا‌هی گه‌وره‌هیه‌ وه‌چهند قازانج و سوودی‌کیشیان تیا هه‌یه‌ بۆ مه‌ردوم ئه‌م دوو ئایه‌ته‌ نه‌سخ بوونه‌ته‌وه‌ به‌م ئایه‌ته‌ی تر که‌له‌ سووره‌تی مائیده‌دایه‌ که‌ ده‌فه‌رموی:

{إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ - ۵/۹۰}.

واته: ئه‌ی موسولمانینه! بزائن عاره‌ق و مه‌ی و باد‌ه‌و شه‌راب و قومارو یاری قورمارو په‌رستن و ریزگرتنی بته‌کان له‌کرده‌وه‌ی شه‌یتانن، که‌وابی خۆتانی لێ بیاریزن تا پزگارو سه‌رفراز بین له‌هه‌ردوو جیهاندا (د).

۳۷۳۳- ⇒ (ب/ ۱ ز/ ۳۳ ل/ ۱۵۸ ف/ ۱) (۴۴).

۳۷۳۴- ب/ ۳ ز/ ۴۳ ل/ ۹۸ ف/ ۳) (۴۵).

۳۷۳۵- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: جَاءَ عُمَرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكْتُ قَالَ: وَمَا أَهْلَكَكَ. قَالَ: حَوَّلْتُ رَحْلِي اللَّيْلَةَ. قَالَ: فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) شَيْئًا قَالَ: فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).

(۴۴) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۳۳ رقم: ۱ / ۲۹۰.

(۴۵) تقدم برقم: ۳ / ۲۱۲ مجلد / ۳ تسلسل / ۴۳.

وَتِلْكَ هَذِهِ الْآيَةُ (يَسْأَلُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَلَى شَيْئُمْ) أَقْبِلْ وَأَذْبِرْ وَأَتَّقِ الدُّبْرَ وَالْحَيْضَةَ. رواه الترمذي بسند حسن^(۴۶).

ئیبینو عه‌بباس (خودایان لێ پازی بێ) گوتی: عومەر هاته‌لای پیغه‌مبەر (دروودی خودای لێسەر بێ) گوتی: ئە‌ه‌ی پیغه‌مبەری خودا! بە‌فه‌تارەت چووم! فەرمووی: چۆن و بۆچی؟ گوتی: ئە‌مشەو زینە‌که‌م هە‌لسۆران واتە: لە‌ پێشتە‌وه‌ بە‌پیش چوومه‌ لای ژنە‌که‌م و جووله‌که‌ش دە‌لێن: که‌سێ‌ شتی وابکا منالی خێلی دە‌بێ. پیغه‌مبەر (دروودی خودای لێسەر بێ) هیچ دە‌نگی نه‌کرد، تا ئە‌م ئایه‌ته‌ هاته‌ خواره‌وه‌ که‌ ده‌فەرموێ:

{يَسْأَلُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَلَى شَيْئُمْ - ۲/۲۲۳}.

ئە‌وجا حە‌زەرەت (دروودی خودای لێسەر بێ) فەرمووی: چ لە‌لای بە‌ره‌وه‌، چ لە‌لای پێشتە‌وه‌ ئیشی شە‌رعی خۆت بکه‌، بە‌لام بە‌مەر‌جێ‌ بە‌کۆم (بە‌پاش) نه‌بێ و لە‌کاتی بێ‌نوێژیدا نه‌بێ (ت-س/ح).

۳۷۳۶- عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ زَوَّجَ أُخْتَهُ رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَكَانَتْ عِنْدَهُ مَا كَانَتْ تُمْ طَلَّقَهَا تَطْلِيقَةً لَمْ يُرَاجِعْهَا حَتَّى انْقَضَتِ الْعِدَّةُ فَهَوِيَهَا وَهَوِيَتْهُ ثُمَّ خَطَبَهَا مَعَ الْخُطَّابِ فَقَالَ لَهُ: يَا لُكْعُ أَكْرَمْتُكَ بِهَا وَزَوَّجْتُكَهَا فَطَلَّقْتُهَا وَاللَّهِ لَا تَرْجِعْ إِلَيْكَ أَبَدًا قَالَ: فَعَلِمَ اللَّهُ حَاجَتَهُ إِلَيْهَا وَحَاجَتَهَا إِلَى بَغْلِهَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَلْيُنَّ أَجْلَهُنَّ) إِلَى قَوْلِهِ (وَأَلْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ) فَلَمَّا سَمِعَهَا مَعْقِلٌ قَالَ: سَمِعَا لِرَبِّي وَطَاعَةً ثُمَّ دَعَاهُ فَقَالَ: أَزَوَّجَكَ وَأَكْرَمَكَ. رواه الترمذي والبخاري^(۴۷).

مە‌ع‌قیلی کۆری یە‌سار (خودای لێ پازی بێ) گوتی: لە‌سەر‌ده‌می حە‌زەرەت دا (دروودی خودای لێسەر بێ) خوشکیکم هە‌بوو، دام بە‌ شوو بە‌‌پیاویکی موسولمان، تا ماوه‌یی لە‌لای بوو، لە‌پاشا یە‌ک تە‌‌لاقێ‌ داو نه‌یگەر‌انه‌وه‌ بۆ‌لای خۆی تا

^(۴۶) حسن عند الترمذي.

^(۴۷) بخاري. تفسير: ۴۵۲۹.

عیدده‌ی به‌سه‌ر چوو، له‌پاشا چه‌زیان له‌یه‌کتری کرده‌وه، جا ئه‌ویش (وه‌ک خوازبینی که‌رانی تر) سه‌ر له‌نوێ هاته‌وه‌ بو خوازبینی، منیش پییم گوت: ئه‌ی سپله‌! ئه‌ی نامه‌رد! من له‌لای خوی پیاوه‌تیم له‌گه‌ل کردیت و ژنم دایتی و ریزم لی گرتیت که‌چی تو سپله‌ ده‌رچوویت و له‌باتی هه‌موو شتی چوویت ته‌لاقت دا به‌خودا بپرای بپرای جاریکی تر نایه‌ته‌وه‌ لات و نابیته‌وه‌ به‌ژنی تو! گوتی: به‌لام خودا زانی که‌ئه‌م کاری به‌وه‌و ئه‌ویش کاری به‌میرده‌که‌یه‌تی، ئیتر ئه‌م نایه‌ته‌ی له‌م باره‌یه‌وه‌ تا کو‌تایی نارد ه‌خواره‌وه‌ که‌ده‌فه‌رموی: {وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَّغْنِ أَجَلَهُنَّ... - ۲/۲۳۲}.

واته: کاتی ژنتان ته‌لاق داو عیدده‌یان ته‌واو بوو، ئیتر پریان لی مه‌گرن (ئه‌ی هه‌قداره‌کانی ئه‌و ژنانه‌!) که‌ بو خویان شوویه‌کی تر بکه‌نه‌وه، خوا به‌میرده‌ کۆنه‌کانیان بی، یا به‌میردیکی نوێ بی به‌مه‌رجی ئه‌وه‌ که‌له‌ناو خویانا به‌پیی یاساو ده‌ستووهره‌کانی دین له‌سه‌ر شیوه‌یه‌کی ره‌وا ریک بکه‌ون! که‌ئه‌م نایه‌ته‌م ژنه‌وت گوتم: به‌گوئی په‌روه‌ردگاری خۆم ده‌که‌م و فه‌رمانی له‌سه‌ر سه‌رمه، ئه‌نجا بانگی پیاوه‌که‌یم کردو گوتم: له‌تۆی ماره‌ ده‌که‌مه‌وه‌و ریزت ده‌گرم له‌به‌ر فه‌رمانی خودا (ت/ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا} ⇒ (ب/۳ ز/۷۹ ل/۱۸۴).

۳۷۳۷- عن عبد الله بن الزبير (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قُلْتُ لِعُثْمَانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) (وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لَأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ) قَدْ نَسَخْتُهَا الْآيَةُ الْأُخْرَى فَلَمْ تَكْتُبْهَا أَوْ تَدْعُهَا؟ قَالَ: يَا ابْنَ أَخِي لَا أَغَيِّرُ شَيْئًا مِنْهُ عَنْ مَكَانِهِ. رواه البخاري: (۴۸).

عه‌بدوللای کوپی زوبه‌یر (خودایان لی پازی بی) گوتی: عه‌رزی عوسمانم کرد: خۆ نایه‌تی {وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لَأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ}

غَيْرِ إِخْرَاجٍ} به نایه‌ته‌که‌ی تر نه‌سخ بۆته‌وه، که‌واته ئیتر بۆ له‌ناو قورئاندا ده‌ینوسیتته‌وه؟ یا گو‌تی: گو‌تم: بۆ ده‌یخه‌ینه ناو قورئانه‌وه؟ عوسمان (خودای لێ‌پازی بێ) گو‌تی: ئه‌ی کو‌پی برام! من له‌ خۆمه‌وه هه‌یج شتێ له‌م قورئانه له‌شوینی خۆی لانا‌به‌م و به‌هه‌یج جو‌ری ده‌سکاری نایه‌ته‌کانی ناکه‌م (بو‌خاری - ره‌زای خودای لیبیت).

۳۷۳۸- قال: ابن عباس (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرِ إِخْرَاجٍ} فَنَسَخَ بِآيَةِ الْمِيرَاثِ وَنَسَخَ أَجَلَ الْحَوْلِ بِأَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا. رواه أبو داود في الطلاق^(۴۹).

ئیبینو عه‌یباس (خودایان لێ‌پازی بێت) گو‌تی: ئه‌م نایه‌ته‌ته:
(وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرِ إِخْرَاجٍ - ۲/ ۲۴۰).

به‌نایه‌تی میرات به‌ش کردن نه‌سخ بۆته‌وه که‌ده‌فه‌رمو‌ی:
{وَلَهُنَّ الرِّبْعُ مِمَّا تَرَكَتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمْنُ مِمَّا تَرَكَتُمْ - ۴/ ۱۲}.

⇒ (ب/ ۳/ ز/ ۶) گو‌تی: عه‌یدده‌ی ساله‌که‌ش به‌م نایه‌ته‌ نه‌سخ بۆته‌وه که‌ده‌فه‌رمو‌ی: {يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا} (۲/ ۲۳۴) (د).
قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ} (۲/ ۲۳۸) ⇒ (ب/ ۱/ ز/ ۴۴).

۳۷۳۹- ⇒ (ب/ ۱/ ز/ ۴۵ ل/ ۱۹۱ ف/ ۱)^(۵۰).

۳۷۴۰- (ب/ ۱/ ز/ ۴۵ ل/ ۱۹۲ ف/ ۳)^(۵۱).

^(۴۹) سكت عن درجته الشارح.

^(۵۰) تقدم في مجلد أول تسلسل / ۴۵ رقم: ۱ / ۳۴۲.

^(۵۱) تقدم في مجلد أول تسلسل / ۴۵ رقم: ۳ / ۳۴۴.

۱۷۴۳- عَنْ أَبِي يُوسُفَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) مَوْلَى عَائِشَةَ أُمِّهِ قَالَ: أَمَرَتْنِي عَائِشَةُ أَنْ أَكْتُبَ لَهَا مُصْحَفًا فَقَالَتْ: إِذَا بَلَغْتَ هَذِهِ الْآيَةَ فَأَذِّنِي (حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى) فَلَمَّا بَلَغْتُهَا أَذِنْتُهَا فَأَمَلْتُ عَلَى حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَصَلَاةِ الْعَصْرِ. وَقَالَتْ: سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). وَاهُمَا التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدَيْنِ صَحِيحَيْنِ^(۵۲).

ئەبو یونس (خودای لی پازی بی) (کەبەندە ی نازادکراوی عایشە بوو) گوتی: عایشە پێی فەرمووم کە قورئانیکی بو بنووسمەوه، وەپێی گوتم: کاتی گەشتیتە سەر ئەم ئایەتە {حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى} ئاگادارم بکەرەوه، جا کە گەیشتمە سەری عایشەم ئاگادار کردەوه، ئەویش گوتی: بنووسە: {حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَصَلَاةِ الْعَصْرِ} عایشە گوتیشی: ئاوام لە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بی) بیستوو (ت-س/ص).

۱۷۴۳- ⇒ (ب/ ۱ ز/ ۵۸ ل/ ۲۱۹ ف/ ۱)^(۵۳).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {فَإِنْ خِفْتُمْ فَرَجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ - ۲/ ۲۳۹}.

واتە: خودای گەورە دەفەرموی: ئەگەر ترستان لی پەیدا بوو، بەهۆی دوژمن و درندە و لافاو و شتی واو، ئەو هەر چۆنیکتان بو دەست دەدات نوێژەکانتان بکەن، بەپیاوێی بی یا بە سواریی، بەرەو کابە ی پیروژ بی یا پشتهو کابە، کاتی لەوترس و بیمە هیمن بوونەوهو گەیشتنە حالی ئاسایی خۆتان ئەوسا نوێژەکانتان بکەن بەپێی یاسای ئایین وەك جاری جاران، یادو سوپاسی خودا بکەن لەسەر ئەو کە فیتری ئەم شتە جوانانە ی کردوون کە لەمە و پێش نەتەنزانیه.

^(۵۲) رواه الترمذي بسند صحيح.

^(۵۳) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۵۸ رقم: ۴۰۹.

۳۷۴۳- كَانَ ابْنُ عُمَرَ (رضی الله عنهما) إِذَا سُئِلَ عَنْ صَلَاةِ الْخَوْفِ قَالَ: يَتَقَدَّمُ الْإِمَامُ وَطَائِفَةٌ مِنَ النَّاسِ فَيُصَلِّي بِهِمُ الْإِمَامُ رَكْعَةً، وَتَكُونُ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْعَدُوِّ لَمْ يُصَلُّوا، فَإِذَا صَلَّى الَّذِينَ مَعَهُ رَكْعَةً اسْتَأْخَرُوا مَكَانَ الَّذِينَ لَمْ يُصَلُّوا وَلَا يُسَلِّمُونَ، وَيَتَقَدَّمُ الَّذِينَ لَمْ يُصَلُّوا فَيُصَلُّونَ مَعَهُ رَكْعَةً، ثُمَّ يَنْصَرِفُ الْإِمَامُ وَقَدْ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ، فَيَقُومُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنَ الطَّائِفَتَيْنِ فَيُصَلُّونَ لِأَنْفُسِهِمْ رَكْعَةً بَعْدَ أَنْ يَنْصَرِفَ الْإِمَامُ، فَيَكُونُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنَ الطَّائِفَتَيْنِ قَدْ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ، فَإِنْ كَانَ خَوْفٌ هُوَ أَشَدُّ مِنْ ذَلِكَ صَلُّوا رَجُلًا، قِيَامًا عَلَى أَقْدَامِهِمْ، أَوْ رُكْبَانًا مُسْتَقْبِلِي الْقِبْلَةِ أَوْ غَيْرَ مُسْتَقْبِلِيهَا. رواه البخاري^(۵۴).

نافیع (خودای لێ پازی بێ) گوئی: جاران که له باره‌ی نوێژی ترسه‌وه له‌عه‌بدوللای کوپری عومه‌ریان ده‌پرسی، ده‌یگوت: له‌پیش دا پیشنوێژ پیش ده‌سته‌یی له‌موسولمانان ده‌که‌وی، یه‌ک پکات نوێژیان پێ ده‌کا، له‌م کاته‌دا ده‌سته‌یه‌کی تریان نوێژ ناکه‌ن، به‌لکوو ئیشکی ده‌سته‌ی یه‌که‌م ده‌گرن و ده‌که‌ونه‌ نیوانی ئه‌وان و نیوانی دوژمنه‌وه، جا هه‌رکاتێ ده‌سته‌ی یه‌که‌م له‌پشتی پیشنوێژه‌وه پکاتیکیان ته‌واو کرد ئه‌وجا به‌بێ ئه‌وه‌ی که سلاو بدنه‌وه ئه‌وان لاده‌چن و ده‌چنه‌ شوینی ئه‌و ده‌سته‌یه‌ی که هیشتا ده‌ستیان نه‌کردووه به‌نوێژو له‌شوینی ئه‌وان ده‌ست ده‌که‌ن به‌ ئیشک گرتن، ئه‌نجا ده‌سته‌ی دووه‌م دین و ئه‌وانیش له‌گه‌ڵ پیشنوێژدا یه‌ک پکات ده‌که‌ن، ئیتر پیشنوێژ به‌ته‌نیا خۆی سلاو ده‌داته‌وه، چونکه ئه‌و دوو پکاتی خۆی ته‌واو کردووه، جاکاتێ پیشنوێژ سلاوی نوێژی دایه‌وه، ئه‌وسا هه‌ریه‌کێ له‌و دوو ده‌سته‌یه‌ هه‌ڵ ده‌سنه‌وه‌و هه‌ر که‌سه‌ی سه‌رو پکاتی تر به‌ته‌نیا بو‌ خۆیان ده‌که‌ن، ئیتر به‌م شیوه‌یه هه‌ردوو ده‌سته‌که سه‌رو دوو پکات ده‌که‌ن، جا ئه‌گه‌ر ترسه‌که له‌مه‌ش زۆتر بوو به‌په‌نگیکی وا که‌ریگه‌ی نوێژی له‌سه‌ر ئه‌م شیوه‌یه‌شی نه‌ده‌دا ئه‌وه به‌ پیاده‌یی بوو یا به‌ده‌م رۆیشتنه‌وه بوو، یا

به‌سواری بوو، به‌رهو کابه‌ی پیروژ بوو یا به‌رهو کابه نه‌بوو، له‌سه‌ر هه‌رحاله‌تی بێ نوێژه‌که‌یان ده‌که‌ن (ب- رمزای خودای له‌سه‌ر بێ).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ}.

⇒ (ب/ ۵ ز/ ۸۲ ل/ ۲۹۸ رقم: ۳۵۹۶/۱ ف/ ۱).

۳۷۴۴- عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَا يَنَامُ وَلَا يَتَبَغَّى لَهُ أَنْ يَنَامَ يَخْفِضُ الْقِسْطَ وَيَرْفَعُهُ، يُرْفَعُ إِلَيْهِ عَمَلُ اللَّيْلِ قَبْلَ عَمَلِ النَّهَارِ وَعَمَلُ النَّهَارِ قَبْلَ عَمَلِ اللَّيْلِ حِجَابُهُ النُّورُ لَوْ كَشَفَهُ لَأُخْرِقَتْ سُبْحَاتُ وَجْهِهِ مَا أَتَتْهُ إِلَّا بِصَرِّهِ مِنْ خَلْقِهِ. رواه مسلم في الإيمان وابن ماجه: (۵۵).

ئهو موسا (خودای لێ پازێ بێ) گوئی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) هه‌لسایه‌وه ووتاری دا بۆمان، پێنج وشه‌ی پێمان فه‌رموو، فه‌رمووی: خودای گه‌وره‌و مه‌زن نانوی و شایسته‌ی زاتی ئهو نییه‌ که بنوی، ئهو زاته مه‌زنه‌ ترا زوی دادو عه‌دلی به‌ده‌سته‌وه‌یه، تاوتووی پێ ده‌کا، به‌رزو نزمو سه‌ره‌و ژێرو سه‌ره‌و ژووری پێ ده‌کا، به‌موو سه‌رناکا، کرده‌وه‌ی شه‌وی به‌نده‌گان به‌رز ده‌کردیته‌وه بۆلای، له‌پاش نوێژی به‌یانی به‌ر له‌ کرده‌وه‌ی روژی دوا‌یی، وه‌کرده‌وه‌ی روژی به‌نده‌گان به‌رز ده‌کردیته‌وه بۆلای له‌پاش نوێژی عه‌صر به‌ر له‌کرده‌وه‌ی شه‌وی دوا‌یی، ئهو په‌رده‌یه‌ی که‌وا له‌نیوانی ئهو به‌نده‌گانیا، که‌ نایه‌لێ به‌نده‌گان خودا ببینن، ئهو په‌رده‌یه‌ له‌نووره، ئه‌گه‌ر ئهو په‌رده‌یه‌ لا‌بیا له‌نیوانا یا ئه‌گه‌ر ئهو نووره‌ ده‌ربخا وه‌کوو بۆ موساو کی‌وه‌که‌ی ده‌رخست ورشه‌ ورشو تریفه‌و شه‌وقی پووی هه‌تا

٣٧٤٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَحْنُ أَحَقُّ بِالشَّكِّ مِنْ إِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ: (رَبِّ ارْنِي كَيْفَ تُخَيِّ الْمَوْتَى قَالَ: أَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ: بَلَى وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي) رواه البخاري هنا ومسلم في الإيمان^(٥٦).

. ۲۶۰ / ۲

(۵۶) بخاری. تفسیر: ۴۵۳۷، ۴۶۹۴، مسلم. ایمان: ۳۸۰، ۶۰۹۴.

مردوو زیندوو بکه‌مه‌وه؟ عه‌رزى کرد: با، به خودا زۆر باش ئه‌وه ده‌زانم و باوه‌پم هه‌یه به‌وه، به‌لام ده‌مه‌وی که دلم ئاو بخواته‌وه و ده‌ها دابمه‌زێ که ئیتر ریگه‌ی سووسه‌ی سووسه‌بای وه‌سواس و رارایی و دوو دلی نه‌فس و ده‌روون له‌دل و ناخی مندا نه‌میئێ و ئه‌وه‌ی به‌دل باوه‌پم پێ کردوو به‌چاوی سه‌ر بیینم!! خودای مه‌زن بو‌خوی ده‌یزانی که ئیبراهیم ئه‌مه ده‌زانی، وه‌لی بۆیه ئه‌م پرسیاره‌ی لی کرد تا بیسه‌ران وه‌لامه‌که‌ی ئیبراهیم بیستێ! (ب/م).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {أَيُّدُ أَحَدِكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِّنْ نَّحِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضِعْفًا فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ - ۲/۲۶۶}.

واته: خودای مه‌زن ده‌فه‌رموی: ئه‌ی موسولمانه‌کان! ئایا کێ له‌ئێوه هه‌ز ده‌کا به‌وه که باخیکێ باشی ببێ، پێ بێ له‌دارێ خورما و له‌دارێ میو، وه‌چه‌ن جو‌بار به‌ناویا بپوا، له‌هه‌مان کاتا پێ بێ له‌هه‌موو جو‌ره‌ دارێکی تری به‌ردار، وه‌ک پرته‌قال و گو‌یزو قه‌زوان و مؤزو هه‌نجیرو سیوو هه‌رمی و قو‌خ و به‌رو میوه‌ی تر، ئه‌مه‌یش له‌ته‌مه‌نیکدا بێ که کابرا خوی پیر بووبێ و له‌به‌ر پیری په‌کی که‌وتبێ و ئیش و کاری تری بو‌نه‌کری و له‌هه‌مان کاتا کو‌شی منالی و وردی زۆری به‌سه‌ردا که‌وتبێ و جگه‌ له‌و باخه‌یش هۆیه‌کی تری نه‌بێ بو‌ژیان و گو‌زه‌رانی ئه‌و منداله‌ وردانه‌ جا له‌ ناکاوێکا، کو‌توپر گی‌ژه‌لووکه‌یه‌کی پێ له‌ ئاگر بدا له‌ باخه‌که‌ی و سه‌رتاپا بیسو‌تیئێ و شه‌راو گره‌ به‌ره‌می باخی ئاواتی ببا؟ دیاره‌ که‌ستان هه‌ز به‌م کاره‌ساته‌ سامناکه‌ دلته‌زێنه‌ ناکه‌ن بگه‌ر شیت و منالیش ئه‌مه‌ی پێ خو‌ش نییه‌. ده‌ی ئێوه وه‌رن به‌راوه‌ردی حا‌لی خو‌تان و کرده‌وه‌ باشه‌کانتان و پێو‌یستی ئێوه به‌و کرده‌وه‌ باشانه‌و بێ ده‌سته‌لاتی و ده‌سته‌ و سانی خو‌تان به‌رابه‌ر به‌لا‌فاوو هه‌ره‌سی مه‌رگ و مردن بکه‌ن له‌گه‌ل حا‌لی ئه‌م پیره‌و باخه‌که‌ی و خیزانه‌ ورده‌که‌ی و گه‌رده‌لووله‌که‌و پێداو‌یستی خیزانه‌که‌ی و که‌وتنه‌ سو‌الیان له‌پاش ئه‌م کاره‌ساته‌، ئێوه له‌ قیامه‌تاو ئه‌وان له‌ جیهان دا ده‌ی کام لاتان په‌نجه‌پۆترو

مال و یرانتن؟! بزانی ئەگەر خەرمانی هیواتان بەگێژەئووکە ی ئاگرینی دیمەنکاری و پوالتکاری ئاووری تێ بەربوو ئەو سووچ سووچی خۆتانەو بەدەستی خۆتان ئاگرتان ناو بەمالی خۆتانەو و پاشە روژی خۆتان سوتاندوو بزانی خودا کە بەم شیوێ دلیگیر پەندو ئامۆزگاریتان دەکاو دەتان لاوینیته‌وه و ئایەتەکانی خۆیتان بۆ پووناک دەکاتەو بۆ ئەوێه کە ئیوێه لەشت و وردببنەو و لەهەر شتێ شتێ فێر ببن و خاس و خراپی خۆتان بزانی!.

۳۷۴۶- قال: عُمَرُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) يَوْمًا لِأَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِيمَ تَرَوْنَ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ (أَيُّودُ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ) قَالُوا اللَّهُ أَعْلَمُ. فَقَضِبَ عُمَرُ فَقَالَ: قُولُوا نَعْلَمُ أَوْ لَا نَعْلَمُ. فَقَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ فِي نَفْسِي مِنْهَا شَيْءٌ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ. قَالَ: عُمَرُ يَا ابْنَ أَخِي قُلْ وَلَا تَحْفِزْ نَفْسَكَ. قَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ ضَرَبْتُ مَثَلًا لِعَمَلٍ. قَالَ: عُمَرُ أَيْ عَمَلٍ؟ قَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ لِعَمَلٍ. قَالَ: عُمَرُ لِرَجُلٍ غَنِيٍّ يَعْمَلُ بِطَاعَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، ثُمَّ بَعَثَ اللَّهُ لَهُ الشَّيْطَانَ فَعَمِلَ بِالْمَعَاصِي حَتَّى أَغْرَقَ أَغْمَالَهُ، رواه البخاري (۵۷).

پۆژی عومەر (خودای ئێ پازی بێ) گوتی: بەهاوڕێکانی پینگەمبەر (دروودی خودا لەخۆی و خۆشنوودی خودا لەهاوڕێیان) گوتی پێیان: ئەم ئایەتە کەدەفەرموی: {أَيُّودُ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ}، بەباوەری ئیوێه لە شانی کێدا هاتووێتە خوارەو؟ گوتیان: خودا بۆ خۆی باشتری دەزانی! عومەر تووێه بوو و گوتی: بلین دەزانی یا نازانی. ئیبنو عەبباس (خودایان ئێ پازی بێ) کەلەوی بوو گوتی: ئەو فرمانێه‌وای موسولمان! لەدلی مندا شتێ هەیه لەم بابەتەو، گوتی: ئەو برازام! دەبیلێ و خۆت بە بچووک مەزانە بلییت من پادە ی ئەوێه نییه کە قسە بکەم لەپراڤە ی ئایەت جا ئیبنو عەبباس گوتی: ئەم ئایەتە کراو بە نموونە و ینە بۆ کردەوێ. عومەر گوتی: بۆ کام کردەو؟ ئەویش گوتی: بۆ کردەوێ! جا عومەر (خودای ئێ پازی بێ) گوتی: ئەم ئایەتە سەرگوروشته‌و

نمونه‌ی پیاویکی ده‌وله‌مهنده کهله پینشا ره‌فت ده‌کا به فرمانه‌کانی خوداو زۆر کرده‌وی باش ده‌کا، تا له پاشا شه‌یتان دیتته سه‌ری و له‌خشته‌ی ده‌باو ده‌ست ده‌داته نافه‌رمانی خوداو تاوان کردن، ئیتتر ئه‌وه‌نده خراپه ده‌کا کرده‌وه باشه‌کانی به‌فیرۆ ده‌دا وه‌ک به‌ردی بن گو‌م (ب).

۳۷۴۷- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنَّا مَعَشَرَ الْأَنْصَارِ أَصْحَابَ نَخْلٍ فَكَانَ الرَّجُلُ يَأْتِي مِنْ نَخْلِهِ عَلَى قَدَرِ كَثْرَتِهِ وَقَلَّتِهِ وَكَانَ الرَّجُلُ يَأْتِي بِالْقِنُوِّ وَالْقِنُونِ فَيَعْلُقُهُ بِالْمَسْجِدِ وَكَانَ أَهْلُ الصُّفَّةِ لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ فَكَانَ أَحَدُهُمْ إِذَا جَاعَ أَتَى الْقِنُوَ فَضَرَبَهُ بِعَصَاهُ فَيَسْقُطُ مِنَ الْبُسْرِ وَالْتَمَرِ فَيَأْكُلُ وَكَانَ نَاسٌ مِمَّنْ لَا يَرْعَبُ فِي الْخَيْرِ يَأْتِي الرَّجُلُ بِالْقِنُوِّ فِيهِ الشَّيْصُ وَالْحَشْفُ وَالْقِنُوُّ قَدْ انْكَسَرَ فَيَعْلُقُهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَلْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ) قَالَ: لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَهْدَى إِلَيْهِ مِثْلَ مَا أُعْطِيَ لَمْ يَأْخُذْهُ إِلَّا عَلَى إِغْمَاضٍ وَحَيَاءٍ قَالَ: فَكُنَّا بَعْدَ ذَلِكَ يَأْتِي أَحَدُنَا بِصَالِحٍ مَا عِنْدَهُ. رواه الترمذي بسند صحيح^(۵۸).

به‌راء (خودای سن پازی بن) گو‌تی: جاران ئیمه (که کو‌مه‌لی یاریده‌ده‌رانین) باخه خورمای زۆرمان هه‌بوو، جاهه‌ر پیاوی (به‌پیی که‌م و زۆری داره‌خورماکانی) هیشوویی خورما یا دوو هیشووی ده‌هینا، وه‌له مزگه‌وتا هه‌لی ده‌واسی، بو‌خواردنی خه‌لکی مزگه‌وت، دانیش‌توانی صوفه‌ش (که میوانخانه‌ی هه‌ژاران بوو) نان و مووچه‌و به‌راتیان نه‌بوو، له‌سه‌ر خیری خیره‌ومه‌ندان ده‌ژیان، که یه‌کیکیان برسی ده‌بوو ده‌چوو بو‌لای ئه‌و هیشووه‌و به‌دارده‌سته‌که‌ی ده‌یته‌کانه‌ی، ئیتتر خورمای کال و خورمای ته‌ر ده‌وه‌ری و ئه‌وه‌ی ده‌خوارد، به‌لام بازی که‌س که‌زۆر چه‌زیان له‌خیرکردن نه‌بوو ده‌چوون هیشوویه‌کی پووچه‌ل و خراپیان ده‌هینا، وه‌ یا ئه‌و هیشوانه‌یان ده‌هینا که‌به‌کالی و کرچی شکابوون و ئه‌وانه‌یان ده‌کرد به‌خیر و له‌مزگه‌وت هه‌لیان

دهواسین، جا خودای گه‌وره ئه‌م ئایه‌ته‌ی له‌م باب‌ه‌ته‌وه نارد‌ه خواره‌وه که ده‌فه‌رموئ:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ - ۲/۲۶۷}.

واته: ئه‌ی که‌سانئ که باوه‌رتان هیناوه به‌خودا! باوه‌ر به‌خودا سه‌رچاوه‌ی پرووباری خیر و چاکه‌یه و قه‌ده‌غه‌که‌ره له‌هه‌موو خراپه‌یی، که‌وابوو به‌شیکی باش له‌ده‌سته‌که‌وتی خوتان سه‌رف بکه‌ن له‌خیر و خیراتدا، گرنگ ئه‌وه‌یه ئه‌وشته‌ی ده‌یکه‌ن به‌خیر و چاکه پاک و حه‌لال بئ و پیس و خراپ و حه‌رام نه‌بئ، ئیت‌ر خواه به‌ری که‌سابه‌تی حه‌لال بئ یا به‌رو بوومی زه‌وی و زارو به‌ری گیاو داربئ، که‌م بئ یا زوربئ ماده‌م نیازتان پاک بئ و به‌ پیی ته‌وانا بئ قه‌یناکا، به‌لام هه‌رگیزاو هه‌رگیز نیازئ ئه‌وه‌تان نه‌بئ که‌ بچن شتی پیس بکه‌ن به‌ خیر و گوايه ئه‌وه له‌پریگه‌ی خوادا خه‌رجی ده‌که‌ن! باشه ئه‌گه‌ر که‌سئ له‌وشته پیسه‌ بدا به‌ ئیوه، ئیوه وه‌ری ده‌گرن؟ نه‌خه‌یر، مه‌گه‌ر به‌ نابه‌دلی و چاوی لئ بقونجینن، که‌وابوو خوتان چوئن ئه‌وه ده‌که‌ن! حه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ربن) فه‌رمووی: ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌ی بازئ که‌ستان ده‌یده‌ن به‌خه‌لک ئه‌وه یه‌کیکی تر به‌ خیر پیدا به‌ خوی له‌به‌ر خراپی وه‌ری ناگرئ، مه‌گه‌ر له‌پروو دابمینی و شه‌رم بکا. به‌راء گوئی: ئیت‌ر له‌پاش ئه‌مه کامه‌ی باش بوو ئه‌وه‌مان ده‌کرد به‌خیر و ده‌مان برد (ت - س/ص).

۳۷۴۸- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ لِلشَّيْطَانِ لَمَمَةً يَأْتِيَنَّ آدَمَ وَلِلْمَلِكِ لَمَمَةٌ فَأَمَّا لَمَمَةُ الشَّيْطَانِ فَيَاغَادُ بِالشَّرِّ وَتَكْذِيبُ بِالْحَقِّ وَأَمَّا لَمَمَةُ الْمَلِكِ فَيَاغَادُ بِالْخَيْرِ وَتَصْدِيقُ بِالْحَقِّ فَمَنْ وَجَدَ ذَلِكَ فَلْيَعْلَمْ أَنَّهُ مِنَ اللَّهِ فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ وَمَنْ وَجَدَ الْأُخْرَى فَلْيَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ثُمَّ قَرَأَ (الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ). رواه الترمذي بسند حسن^(۵۹).

عه‌بدوللا (خودای لئ پازی بئ) گوتی: پیغمبه‌ر (درویدی خودای له‌سەر بئ) فهرمووی: شه‌یتان خته‌خته‌ی ئاده‌میزاد دهدات و خوتووره‌و خه‌یالاتی خراپ ده‌خاته ناو دلیه‌وه، هه‌روه‌ها فریشته‌ش خته‌خته‌ی دهدات و شتی خیر ده‌خاته ناو دلیه‌وه، جا خته‌خته‌و خوتوره‌که‌ی شه‌یتان ئه‌مه‌یه که‌شتی خراپ ده‌هاوێته ناو دلی و گالی دهدا که باوه‌ر به‌شتی هه‌ق نه‌کا وه‌به‌شتی درۆ ده‌له‌سه‌و هیچ و پوچ و به‌گفت و به‌لینی درۆ ده‌سته‌شکینی ده‌کا، خته‌خته‌ی فریشته‌ش ئه‌مه‌یه که‌شتی باش ده‌هاوێته ناو دلی و هانه‌هانه‌ی دهدات که باوه‌ر به‌شتی باش و راست و دروست بکا، جا هه‌ر که‌سێ شتی باش که‌وته ناو دلیه‌وه‌و خه‌ته‌ره‌ی خیر هات به‌دلایا با بزانی که ئه‌وه له‌لایه‌نی خوداوه‌یه، با سوپاس و ستایشی خودای له‌سه‌ر بکا، وه هه‌ر که‌سێ خه‌یالاتی خراپی که‌وته ناو دله‌وه بابلی: (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم): په‌نا ده‌گرم به‌په‌نای خودا له‌شه‌پرو زیانی شه‌یتانی دوور له‌ره‌حه‌متی خودا جا بۆ پشتیوانی ئه‌م فهرمووده‌یه چه‌زهره‌ت (درویدی خودای له‌سەر بئ) خویندیه‌وه:

{الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ - ۲/۲۶۸}.

واته: دیاره که‌ئێوه شتی خراپ خه‌رج ده‌که‌ن یا هه‌ر له‌بنه‌په‌ته‌وه هیچ خیر و چاکه‌ناکه‌ن، ئه‌مه‌ش له‌به‌ر ئه‌وه‌یه به‌گوێی شه‌یتان ده‌که‌ن که‌واده‌ی که‌داییتنا پێ دهدا و پیتان ده‌لێ: مالی خۆتان به‌خۆپایی بۆ دده‌ن به‌م و به‌و، بۆ بیرێ له‌سوودی خۆتان ناکه‌نه‌وه، له‌هه‌ژاری بترس، کوێکه‌نه‌وه بۆ روژی خۆی، پوولی سپی بۆ پوژی په‌ش، به‌لام دوژمن که‌ی ئامۆژگاری ده‌کا؟! وه‌لێ خودای گه‌وره به‌لێنتان دهداتی که‌له‌سه‌ر به‌خت کردنی مال له‌پێگه‌ی خودادا لیتان خۆش ده‌بێ و زیاتر ده‌وله‌مهندو داراتان ده‌کا، چونکه به‌راستی خودای گه‌وره که‌ره‌می زۆره‌و به‌هره‌ی گه‌وره‌و به‌شی چاکی له‌لایه، وه‌له هه‌موو شت ئاگاداره‌و ده‌زانی چۆن تۆلّه‌تان بۆ ده‌کاته‌وه (ت - س/ح).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَبِعَمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفَوْهَا وَتُؤْتَوْهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ} - {۲۷۱/۲}.

واته: نه‌گهر ئه‌و خێرو سه‌ده‌قه‌یه ده‌یکه‌ن ده‌ری بخه‌ن و به‌ ئاشکرا بیده‌ن به‌ داماوان، نه‌وه باشه وه‌نه‌گهر بیشارنه‌وه‌و به‌نه‌ینی بیده‌ن به‌ هه‌ژاران نه‌وه زۆر باشتره‌و ده‌بی به‌هوی داپۆشینێ تاوان بو‌تان، به‌هه‌ر حال خودا ئاگاداره به‌حالی ئیوه، خواه کرده‌وه‌تان، خواه نیازی دلتان.

۳۷۴۹- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْأَرْضَ جَعَلَتْ تَمِيذُ فَخَلَقَ الْجِبَالَ فَعَادَ بِهَا عَلَيْهَا فَاسْتَقَرَّتْ فَعَجِبَتِ الْمَلَائِكَةُ مِنْ شِدَّةِ الْجِبَالِ قَالُوا يَا رَبُّ هَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْجِبَالِ؟ قَالَ: نَعَمْ الْحَدِيدُ. قَالُوا يَا رَبُّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْحَدِيدِ؟ قَالَ: نَعَمْ النَّارُ. فَقَالُوا يَا رَبُّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ النَّارِ؟ قَالَ: نَعَمْ الْمَاءُ. قَالُوا يَا رَبُّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْمَاءِ؟ قَالَ: نَعَمْ الرِّيحُ قَالُوا يَا رَبُّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الرِّيحِ؟ قَالَ: نَعَمْ ابْنُ آدَمَ تَصَدَّقْ بِصَدَقَةٍ يَمِينِهِ يُخْفِيهَا مِنْ شِمَالِهِ. رواه الترمذي في آخر التفسير^(۱۰).

ئه‌نه‌س (خودای لێ پازی بێ) گو‌تی: پیغه‌مه‌بر (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمو‌وی: کاتی که‌خودا زه‌وی دروست کرد، ده‌ستی کرد به‌ جم‌وجو‌ول و له‌رینه‌وه‌و له‌ره‌له‌ر کردن، ئیتر خودا چیا‌کانی دروست کردو داینان له‌سه‌ری، نه‌وجا زه‌وی دامرکا، فریشته‌کان سه‌یریان هات له‌زه‌برو شیده‌تی چیا‌کان، گو‌تیان: ئه‌ی خودایه! ئایا له‌ناو دروست کراوانی تۆدا هیچ شتی هه‌یه له‌چیا به‌زه‌بر تری؟ فه‌رمو‌وی: ئا، ئاسن له‌چیا‌ش به‌زه‌بر تره، گو‌تیان: ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! ئایا له‌ناو دروست کراوانی تۆدا هیچ شتی هه‌یه که‌له‌ ئاسن به‌زه‌برتر بی؟ فه‌رمو‌وی: به‌لێ ئاگر، گو‌تیان: ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! ئایا له‌ ناو دروست‌کراوانی تۆدا هیچ شتی هه‌یه که‌له‌ئاگر به‌ شیده‌ت تری؟ فه‌رمو‌وی: ئا، ئا، گو‌تیان: ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! ئایا له‌ناو دروست‌کراوانی تۆدا هیچ شتی هه‌یه که‌له‌ناو

(۱۰) سکت عن درجته الشارح.

به‌زهرتر بئی؟ فه‌رمووی: به‌لئی با، گوتیان: ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! ئایا له‌ناو
دروستکراوانی تۆدا هیچ شتی هه‌یه که‌له با به‌ زهرتر بئی؟ فه‌رمووی: به‌لئی،
ئهو ئاده‌میزاده‌ی که‌ خیرئ ده‌کا به‌ ده‌ستی راستی وه‌ نایه‌لئی که‌ ده‌ستی
چه‌پی پئی بزانی! (ت).

گه‌ر مه‌به‌س له‌ خیر په‌زاس خودایه

جوونه‌وه‌ی په‌وشش زۆر بن په‌زایه !!

خوایه‌ی له‌ پازای دل به‌ ناگیه

خه‌لاتی گه‌وره‌ی بو خودا خوایه !

پیاو پووالت ناگه‌ی بن کایه

خه‌رمانی هیوات ده‌دا به‌بایه

چه‌ن دل ته‌زیننه هه‌واری خالی

له‌گۆپا کاتن که‌ تۆ نو مالن

به‌ته‌م‌ای چاکه‌ی چه‌کی ده‌ستت بن

به‌دییه‌ینه‌ی گشت مه‌به‌ستت بن!

که‌چی خه‌رمانی هیوات سووتا بن

گه‌یه‌ی په‌شه‌بای چاوه‌ی لێ دابن

۳۷۵۰- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) يَقُولُ: قَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَيْسَ
الْمُسْكِينُ الَّذِي تَرُدُّهُ التَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ وَلَا اللَّقْمَةُ وَلَا اللَّقْمَتَانِ. إِنَّمَا الْمُسْكِينُ الَّذِي
يَتَعَفَّفُ وَافْرَأُوا إِنَّ شِئْكُمْ يَعْنِي قَوْلُهُ (لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِحْفَافًا). رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۶۱).

ئهبو هوره‌یره (خودای لێ پازی بن) گوتی: حه‌زهرت (درویدی خودای له‌سه‌ر بن)
فه‌رمووی: هه‌ژاری به‌راستی ئهو که‌سه نییه که‌له‌م ده‌رگا و له‌و ده‌رگا ده‌ستی

(۶۱) بخاری. تفسیر سورة البقرة: ۴۵۲۹.

پیوه ده‌نێن و به‌ده‌نکێ یا دوو ده‌نک خورما، یا خود به‌ پاروویی یا دوو پارو و به‌پێی ده‌که‌ن و ده‌ستی پیوه ده‌نێن چونکه‌ پێی تی ده‌چی که‌ئهم ده‌روژه‌که‌رانه‌ زۆریان ده‌وله‌مه‌ند بن و خوویان به‌ سواله‌وه‌ گرتیی به‌لام هه‌ژار ئه‌و که‌سه‌یه‌ که‌ خۆی به‌دوور ده‌گرێ له‌ پێسوایی سوال و بیژی نایه‌ که‌ سوال بکا پیاوی حال نه‌زانیش واده‌زانێ که‌ئوه‌ له‌به‌ر ده‌وله‌مه‌ندییه‌تی جا چه‌زده‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: ئه‌گه‌ر چه‌زیش ده‌که‌ن ئه‌م ئایه‌ته‌ بخویننه‌وه‌ که‌ ده‌فه‌رموی:

{لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا - ۲/۲۷۳}.

واته: به‌ تووتپکی داوای به‌ش له‌خه‌لك ناکه‌ن (ب) ⇒ (ب/۲ ز/۱۸ ل/۴۲ ف/۳ رقم: ۱۲۴۶/۳ + ۲۰/ز ئایه‌تی یه‌که‌م).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ} (۲/۲۷۶) ⇒ (ب/۲ ز/۱۵۴ ل/۳۲۵).

۳۷۵۱- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: لَمَّا نَزَلَتْ الْآيَاتُ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ فِي الرِّبَا قَرَأَهَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى النَّاسِ، ثُمَّ حَرَّمَ التَّجَارَةَ فِي الْخَمْرِ. رواه البخاري^(۶۲).

عائیشه (خودای لێ پازی بێ) ده‌لی: که‌ ئایه‌ته‌کانی کو‌تایی سووره‌تی به‌قه‌ره‌ هاتنه‌ خواره‌وه‌، که‌له‌بابه‌تی سووده‌وه‌ن، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) خویندنیه‌وه‌ بۆ مه‌ردوم، ئیتر بازرگانی و سه‌ودای مه‌ی و ئاره‌قی چه‌رامکرد (ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ - ۲/۲۸۱}.

واته: خۆتان پیاڕیزن له‌ئیش و ئازاری پوژێ که‌له‌و پوژده‌دا ده‌برینه‌وه‌ بۆلای خودا و به‌بێ ده‌سته‌لاتی ده‌چنه‌وه‌ به‌ر دیوانی خودا و ده‌ستان به‌که‌سدا

(۶۲) بخاري. تفسير سورة البقرة: ۴۵۴۰ ، ۴۵۴۱.

ناگاو که‌س به که‌لکتان نایی، کرده‌وی باشی خوتان نه‌بی، وه‌هه‌موو که‌سی پاداشی کرده‌وی خوی به ته‌واوی وهرده‌گری، به قه‌ی نووکی دهرزیی زورو سته‌م له‌که‌س ناگری.

۳۷۵۲- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: آخِرُ آيَةٍ نَزَلَتْ عَلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) آيَةُ الرَّبِّاءِ. رواه البخاري^(۱۲).

ئیبینو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بئ) ده‌لئ: دوا‌هه‌مین ئایه‌ت که‌هاته‌ خواره‌وه بو پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) ئایه‌تی سوود بوو واته: ئایه‌تی: {يَمْحَقُ اللَّهُ الرُّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ...}، به‌لام ته‌به‌ری له ئیبینو عه‌بباسه‌وه گوته‌یه‌کی تر ده‌گی‌ریته‌وه ده‌لئ: دوا‌هه‌مین ئایه‌تی قورئان که‌هاته‌ خواره‌وه بو پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) ئایه‌تی: {وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ...} بوو (ب).

۳۷۵۳- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) (لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنْ تُبَدُّوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخَفُّوهُ يَحْسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) اشْتَدَّ ذَلِكَ عَلَى أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَتَوْهُ ثُمَّ بَرَكُوا عَلَى الرُّكْبِ فَقَالُوا أَيْ رَسُولَ اللَّهِ كُلُّنَا مِنَ الْأَعْمَالِ مَا نُطِيقُ الصَّلَاةَ وَالصِّيَامَ وَالْجِهَادَ وَالصَّدَقَةَ وَقَدْ أُنْزِلَتْ عَلَيْكَ هَذِهِ الْآيَةُ وَلَا نُطِيقُهَا. فَقَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَتُرِيدُونَ أَنْ تَقُولُوا كَمَا قَالَ: أَهْلُ الْكِتَابِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا بَلْ قُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ. قَالُوا مَرَّتَيْنِ فَلَمَّا اقْتَرَأَهَا الْقَوْمُ ذَلَّتْ بِهَا أَلْسِنَتُهُمْ أُنْزِلَ اللَّهُ فِي إِثْرِهَا (آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا تَفِرُّ بَيْنَ أَيْدِيهِ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ) فَلَمَّا فَعَلُوا ذَلِكَ نَسَخَهَا اللَّهُ تَعَالَى فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا) قَالَ: نَعَمْ (رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا) قَالَ: نَعَمْ (رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ) قَالَ: نَعَمْ (وَاعْفُ عَنَّا

وَاعْفُرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ) قَالَ: نَعَمْ. رواه مسلم في الإيمان والبخاري والترمذي هنا والله أعلم^(۶۴).

ئەبو ھورەیرە (رەزای خودای لەسەر بێ) گوتی: کەئەم نایەتە ھاتە خوارەو: {لِّلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِنْ تُبْدُوْا مَا فِيْ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تَخْفَوْهُ يَحٰسِبْكُم بِهٖ اللّٰهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ - ۲۸۴}. واتە: ھەرچی وای لە ئاسمان و زەوی دا ھەمووی ھی خودایە و مۆلک و دروستکراوی خۆیەتی، وە ھەرچی وای لە ناو دڵ و دەروونتانا، چ ئاشکرای بکەن و چ بشارنەوێ خۆدا لە پۆژی قیامەتدا موحاسەبەیی ئەوێتان دەکا و پێتانی دەور دەکاتەو، ئەوسا بە ئارەزووی خۆیەتی ھەرکەسێ خواستی لەسەر بێ چاوپۆشی لێ دەکا، ھەرکەسێ خواستی لەسەر بێ ئەشکەنجەیی دەدا چونکە خۆدا دەسەلاتی بەسەر ھەموو شتێکا دەشکێ. گوتی: کەئەم ھاتە خوارەو یارانێ پیغەمبەر (دروودی خۆدا لەسەر خۆیی و رەزای خۆدا لە یارانێ بێ) تەواو سەخڵەت بوون، چوون بۆ خزمەتی و بەچۆک داھاتن و عەرزیان کرد: ئەی رەوانە کراوی خۆدا! ھەتا ئیستا خودای گەورە ئەم ئەرکانەیی داو بەسەرمانا و ئەم کردارانەیی کردوو بەئەرکی سەرشانمان، وەک نوێژو پۆژوو خەبات و زەکات وە بۆ ئەمانە سەرمان پێو نەبوو، چونکە تەوانای ئەوێمان ھەبوو وە لەوێمانا ھەبوو، بەلام ئەوێتانێ ئەم نایەتە بۆ ھاتوو، بەپراستی تەوانای ئەمەمان نییە! ئەویش (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: ھەیی ھەیی!! وادیارە ئێوێش دەتانەوی کەوێک میللەتی ئەو دوونامەییە کە لەپیش ئێوێش بوون، کە تەورات و ئینجیلن، وەک ئەوان بلێن: {سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا - ۹۳/۲}.

واتە: کەچی ئەوان لەپاش فەرمانەکەیی خۆدا گوتیان: خودایە! فەرمانەکەتمان وەرگرت و بەگوێی خۆمان گویمان لێ بوو، بەلام نافەرمانیت

(۶۴) بخاری. تفسیر: ۴۵۴۵، ۴۵۴۶. مسلم. ایمان: ۳۲۵. ترمذی. تفسیر: ۲۹۹۲.

دەكەین و گوئی پئی نادەین، واتە بەكوردی و كورتی: گویم لیته بەلام بەگویت ناكەم حەزەرت فەرمووی: نەكەن شتێ وابكەن، بەلكوو بلین:

{ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ۲/۲۸۵ }.

واتە: ئیمان و باوەڕی هەیه پیغەمبەری خوشەویست، بەو نامەیه كە پەرەردگاری لەلایەنی خۆیه‌وه بۆی نادرووه، كە قورئانی پیرۆزە، هەورەها موسولمانەكانیش باوەڕو ئیمانیاں پێی هەیه، هەموویان باوەڕیاں هیناوه بەخوداو بەفریشتەكانی و بە نامەكانی و بە پیغەمبەرەكانی، كە خۆی ناردوونی بۆ تەمێ و ئامۆژگاری هۆشیاران، گشتیاں دەلین: ئیمە جیاوازی ناكەین لەنیوانی هیچ یەكێ لە پیغەمبەرەكانی خودادا لەویدا كە یەك بەیەك بە پیغەمبەری خودایان دەزانین، هەم دەلین: ئەو خودای پەرەردگار! فەرمانەكانی تۆمان بیست، بەهۆی پیغەمبەرمانەوه، گەردن كەچ بووین بۆ ئەو فەرمانانەو داوای ئەو ئەكەین لە تۆ كە بەكەرەمی خۆت چاپۆشی بكە ی لە تاوانەكانمان، ئەگەر داوای چاپۆشی لەتۆنەكەین ئەو لەكێی بكەین! لەپاشە پۆژدا لە قیامەتدا مەصیرو سەرئەنجامان هەر بۆ لای تۆیه‌و بە بێ دەستەلاتی و بە دەستەوسانی، دەولەمەندو گەدامان دێینەوه بەردەستی خۆت. جا كە ئەمەیان بەجێ هینا خودا حوكمی ئەو ئایەتە ی لا بردو ئەم ئایەتە ی تری ناردە خوارەوه كە دەفەرموی:

{ لَا يَكْلَفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إَصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ۲/۲۸۶ }.

واتە: خودا ئەركێکی وا نادا بەسەرشانی كەسێكا كەشانی هەلی نەگری و داوایی لەیەكێ ناكە كە لەتاقەتیا نەبێ، ئەوهی چاكە بكا دەبێ بە چەكی دەستی و سوودی چاكەكە ی هەر بۆ خۆیه‌تی، هەروا ئەوهی خراپە بكا دەبێ بە ملۆزمی گیانی و زیانی خراپەكە ی هەر بۆ خۆیه‌تی ئەو

موسولمانىنە! ئىۋەش ۋەك ياران بىكەن و کردارو گفتارى ئەوان بىكەن بەسەر مەشق و پەيپەرەو بۇ خۇتەن، ئەو نزاو پارانەۋەى ئەوان کردیان ئىۋەش بىكەن، ئەوان كەئەركى لە ۋوزە بەدەر (تەكلىفى مالا يوطاق) يان لەسەر ھەلگىرا، لەسوپاسى خودا دا لەسەر پارانەۋەكەى خۇيان پۇيشتەن و گوتيان: ئەى خودايە! ئەگەر ھەئى لەئەركى سەرشانى خۇمان لەبىرچوو، يا بەھەلە کردمان تۆ لىمان مەگرەو لەسەر ئەۋە سزاو ئازارمان مەدە ئەى پەرۋەردگارى ئىمە! بارى قورس مەھاۋىرە سەرشانمان ۋەكوو خۇ كوشتەن بۇ گىرابوونى پەشىمانى و بېرىنى پارچە بەرگى كەپىس بووبى، ۋەك ئەم بارە قورسەت دابوو بەسەر شانى گەلى جوولەكەدا كەلەپىش ئىمە بوون، ئەى پەرۋەردگارى ئىمە! دەرەو بەلاۋ ئاژاۋەو ئاشووبىكى وامان بەسەردا مەدە كەلە بارمانا نەبى، شوینەۋارى تاوان و گوناھەكانمان كویر كەرەۋەو ئازارمان مەدە، ۋە عەيب و نەنگەكانمان بېۋشەو كىردەۋەى باشمان دەرېخە، ۋە بە لوتفو كەرەمى خۇت رەھمان پى بىكەو نازو بەھرەو رەھمەت بېرىژە بەسەرمان دا ھەر تۆى سەردارى ئىمەو جگە لە تۆ پشت و پەناى ترمان نىيە سەرەپاى ئەمانەيش يارمەتیمان بدە بۇ خەبات و تىكۆشان و زالمان بىكە بەسەر كۆمەلەى كافرو بى پرواكنا ياران كاتى ئەم دووعايانەيان دەکرد خوداى گەۋرەو مەزن لەم چوار شوینەدا دەيفەرموو: بەئى باشە دووعاكەتان قەبوول دەكەم.

يەكەم لەپاش ووشەى: (إِنْ لِّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا).

دوۋەم: لەپاش ووشەى: (عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا).

سىيەم: لەپاش ووشەى: (مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ).

چوارەم: لەپاش ووشەى: (فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ) (م/ب/ت).

سەۋۋەى بەقەرە چىراى سەجىشەرە

شەۋۋەى سەجىشەرە سەۋۋەى سەجىشەرە

بو خواوهنی خووی سەر پارێزەر
 تریاقی سیدری گشت جادوو گەرە!
 لەبەر کردنی کللی گەنجە
 زایە کردنی جیی داخو بەنجە
 شەیتان پارێزەر لە مائێ کەوا
 سووڕە بەقەرەیی خێرا لەناو!!
 سەر پای گشت شتێ پریاسکە میسکە
 شەوقی بوو دڵ و دەروون تریسکە!
 بیکە بەگۆل و چاوو دڵ بە هەنگ
 بمژە هەلۆ و هەنگوینی بێ نەنگ!
 جا سەیری پووت کە چۆن دەبێ بەمانگ
 خەرمانە دەدا بە ناوازی بانگ
 جا سەیری پووت کە چۆن دەبێ بەخۆر
 پەلکە رەنگینە و وورشە لەحە و جۆر!!
 برا، لەم دنیا کەردم بەراوورد
 خوشی و ناخوشی، لە درشت و وورد
 زوربەیی دوور کۆژەو نزیک خنکێنە
 ناخوشی بەخشەو خوشی پسیئە!
 نەوهی بەفراوی کەللە تەزێنە
 بوو پنی دڵ وەکوو هەویئە:
 حەوبی خودایە، بە رۆح بیسیئە

بەسەر و بەمال بە دەستی بیتە!
 لەگەڵ خەودادا دل دابھێتە
 دنیاش جار جار بە دەم بدوێتە!!
 بەسەر براتاقەت خۆ مەنوێتە
 بو یەکتەر بینە ویتە و ناویتە
 سوورەس بەقەرە بە دل بخوێتە
 سیحری حەلالی بە ندە لاویتە

٤) سوورەتی نالی عیمران

(بەناوی یەزدانی بەخشندە ی مێهرەبان سورە آل عمران)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ - ٧/٣}.

واتە: خودا ئەو خودایەتە کە ناردوویەتە خوارەو بو سەر دلی تو قورئانی پیرۆز کە نامە ی نووسراوی خودایە، هەندێ لە ئایەتەکانی واتاو مانایان دیارە و وشەکانی دیاری و ناسراون، لەبەر ئەوە ئەم جوړە ئایەتانە دادەنرێن بە سەرچاوە و دایکانە لەناو قورئانە کەدا، وە ئایەتەکانی تر لەبەر پووناکی ئەوان و لەسەر خەت و هێلی پەنگرێژی ئەوان واتایان دەردەکەوێ، وە هەندێ تر لە ئایەتەکانی چەن واتایی هەل دەگرن و قامی واتایان پیوێستی هەیه بە لیکۆلێنە وەیه کی وورد، جا ئەو کەسانە کە دلیان پەرە لە مەیلی ریی چەوت و لەرێی راست لادەدەن و هەمیشە منەیی کوێرەپێ و لاپرێ دەکەن و لەشارێ دەردەچن ئەوە ئەو بەدبەختانە دەکەونە شوینی ئەم

ئایه‌تانه که‌چهن واتایی هه‌ل ده‌گرن و هه‌ول ناده‌ن که‌له به‌ر پووناکی ئایه‌ته موحه‌که‌مه‌کان واتای ئایه‌ته موته‌شاییه‌که‌کان لێ بده‌نه‌وه ئه‌مه‌ش که‌ده‌که‌ن به‌ نامهردی ده‌یکه‌ن و له‌به‌ر ئه‌وه‌یه که‌چه‌ز ده‌که‌ن که‌ به‌گومان و خه‌یالاتی هه‌یج و پووج موسو‌ل‌مانان له‌په‌ڕی ده‌ربکه‌ن و تووشی پشیوویی ئایینی یان بکه‌ن، هه‌روه‌ک ده‌یان‌ه‌وێ له‌سه‌ر هه‌وای نه‌فس و ئاره‌زووی ده‌روونی خو‌یان ته‌ئویلیان بکه‌ن، وه‌ل‌حال ته‌ئویلی راستی ئه‌و ئایه‌ته موته‌شاییه‌ که‌ چهن واتایانه به‌س خودا به‌باشی ده‌یزانی له‌گه‌ڵ زانا به‌رزه‌کانا که‌ پایه‌یه‌کی دامه‌زراویان هه‌یه له‌عیلم و زانستا. ده‌لێن: ئیمان و باوه‌رمان هه‌یه به‌م موته‌شاییه‌انه له‌سه‌ر ئه‌و ته‌رزه که‌ خودا قه‌صدی کردوون، خودا ده‌فه‌رمو‌ی: ئه‌مانه خاوه‌ن بیرو هوشی ساغن بۆیه وه‌ها به‌جوانی ته‌سه‌ووری حه‌قیقه‌ت ده‌که‌ن.

٣٧٥٤- قَالَتْ: عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) ثَلَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَذِهِ الْآيَةُ (هُوَ الَّذِي أُنْزِلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ) إِلَى قَوْلِهِ (أُولَئِكَ الْأَنْبَاءُ) قَالَتْ: ثُمَّ قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ، فَأُولَئِكَ الَّذِينَ سَمَى اللَّهُ، فَاحْذَرُوهُمْ^(١).

عائیشه (خودای لێ پازی بێ) ده‌لێ: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) ئه‌م ئایه‌ته‌ی خو‌ینده‌وه له‌ پاشا فه‌رمو‌ی: کاتی ئه‌و که‌سانه‌ت دی که‌ شوینی ئه‌و ئایه‌تانه ده‌که‌ون که‌چهن واتایی هه‌ل ده‌گرن و پێیان ده‌گوتری: ئایه‌ته موته‌شاییه‌که‌کان و پو‌اله‌تی ئه‌و ئایه‌تانه ده‌که‌ن به‌ بیانوو و به‌هانه‌ و چاو‌وپ‌راوی له‌مه‌ردوم پێ ده‌که‌ن و خه‌لکی پێ له‌خشته ده‌به‌ن، ئه‌ی گو‌یدارا! بزانه که‌ئه‌وانه ئه‌و که‌سانه‌ن که‌خودا ناوی بردوون و ده‌رباره‌یان له‌ قورئانا فه‌رمو‌یه‌تی: {فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ} دَل

(١) بخاری. تفسیر: ٤٥٤٧. مسلم. علم: ٦٧١٧. أبوداود. سنة: ٤٥٩٨. ترمذی. تفسیر القرآن: ٢٩٩٣، ٢٩٩٤.

دهغه‌زاره‌کان له دووی ئایه‌ته‌چه‌ن واتا هه‌لگره‌کان ده‌گه‌رێن، به‌نیازی ئه‌وه‌ی که‌ئازاوه‌ به‌ریابکه‌ن چه‌زهرت فه‌رمووی: جا که‌واته‌ ئه‌ی گه‌لی ئیسلام! خۆتانیان لێ بیاریزن و مه‌ترسیان لێیان هه‌بێ (ش/د/ت- (خودای لێ پازی بێ)).

۳۷۵۵- وَ سَمِعَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَجُلَيْنِ اخْتَلَفَا فِي آيَةٍ فَعَرَفَ فِي وَجْهِهِ الْغَضَبُ وَقَالَ: إِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِاخْتِلَافِهِمْ فِي الْكِتَابِ. رواه مسلم في الإيمان^(۲).

پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر بێ) جارێ به‌ر گوێی که‌وت، دوو پیاو ناکوکیان بوو له‌سه‌ر واتای ئایه‌تێ، تووڕه‌یی به‌پووی پیغه‌مبه‌ره‌وه (درویدی خودای له‌سه‌ر بێ) دیاربوو، فه‌رمووی: میله‌ته‌کانی پێش ئیوه‌ بۆیه‌ له‌ناو چوون و فه‌وتان چونکه‌ له‌ سه‌رنامه‌ی خۆیان ده‌بوو به‌ ناکوکیان و دوو به‌ره‌کیان تی ده‌که‌وت! (م).

۳۷۵۶- عن ابن عباس (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إسم الله الأعظم الذي إذا دعي به أجاب في هذه الآية: {قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكُ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِإِذْنِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ}. رواه الطبراني^(۳).

لێره‌دا ده‌لێ: له‌ ئیبنو عه‌بباسه‌وه (خودایان لێ پازی بێ) له‌ پیغه‌مبه‌ره‌وه ده‌فه‌رموێ (درویدی خودای له‌سه‌ر بێ): ئه‌و ناوه‌ هه‌ره‌ گه‌وره‌یه‌ی خودا که‌ حاڵی وایه‌ هه‌رکاتێ یه‌کێ به‌و ناوه‌ی هاواری لێ بکا دی به‌ ده‌نگیه‌وه‌و مرازه‌که‌یی ده‌دات، ئه‌و ناوه‌ پیرۆزه‌یه‌ له‌م ئایه‌ته‌دایه‌:

{قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكُ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِإِذْنِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ}. (ته‌به‌رانی).

^(۲) مسلم. علم: ۶۷۸.

^(۳) سکت عن درجته الشارح.

٣٧٥٨- وَعَنْهُ أَي (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ) (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: كُلُّ بَنِي آدَمَ يَطْعُنُ الشَّيْطَانَ فِي جَنْبِهِ بِإِصْبَعِهِ حِينَ يُولَدُ، غَيْرَ عِيسَى بْنِ مَرْيَمَ، ذَهَبَ يَطْعُنُ فَطَعَنَ فِي الْحِجَابِ. رواه البخاري في بدء الخلق^(٥).

ئەبو ھورەيرە (خودای لى پازى بى) لە ھەزەرەتەو ھەفەر موئى (دروودى خودای لەسەر بى): ھەموو ئادەمیزادى (لە کاتى لەدايکبوونى دا) شەيتان بەسەر ھە پەنجەى دەژەنى بە ھەردوو تەنشتى دا، تەنيا عيساى کوپى مەريەم نەبى، شەيتان چوو کەتتى سەرھوئنى، بەلام بۆينە کراو لە جياتى بسەرھوئنەتە عيسا خۆى، سەرھاندە کيسە کەى! (ب).

٣٧٦- عن ابن عباس (رضي الله عنهما) قال: حَدَّثَنِي أَبُو سُفْيَانَ مِنْ فِيهِ إِلَى فِيٍّ قَالَ: انْطَلَقْتُ فِي الْمُدَّةِ الَّتِي كَانَتْ بَيْنِي وَبَيْنَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: فَبَيْنَمَا أَنَا بِالشَّأْمِ إِذْ جَاءَ بِكِتَابٍ مِنَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى هِرَقْلَ جَاءَ بِهِ دِحْيَةُ الْكَلْبِيُّ فَدَفَعَهُ إِلَى عَظِيمٍ بُصْرِيٍّ، فَدَفَعَهُ عَظِيمٌ بُصْرِيٍّ إِلَى (هِرَقْلَ) فَقَالَ: هِرَقْلُ هَلْ هُنَا أَحَدٌ مِنْ قَوْمِ هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ؟ فَقَالُوا نَعَمْ. فَدُعِيَْتُ فِي نَفَرٍ مِنْ قُرَيْشٍ فَدَخَلْنَا عَلَى هِرَقْلَ، فَأَجْلَسَنَا بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَالَ: أَيُّكُمْ أَقْرَبُ نَسَبًا مِنْ هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ؟ فَقَالَ: أَبُو سُفْيَانَ: أَنَا. فَأَجْلَسُونِي بَيْنَ يَدَيْهِ، وَأَجْلَسُوا أَصْحَابِي خَلْفِي، ثُمَّ دَعَا بِتَرْجُمَانِهِ فَقَالَ: قُلْ لَهُمْ إِنِّي سَائِلٌ هَذَا عَنْ هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ، فَإِنْ كَذَبَنِي فَكَذَّبُوهُ. قَالَ: أَبُو سُفْيَانَ وَإِنَّمِ اللَّهُ، لَوْلَا أَنْ يُؤْثِرُوا عَلَيَّ الْكَذِبَ لَكَذَبْتُ. ثُمَّ قَالَ: لِتَرْجُمَانِهِ سَلُهُ كَيْفَ حَسَبُهُ فَيَكُفُّ؟ قُلْتُ هُوَ فِينَا ذُو حَسَبٍ. قَالَ: فَهَلْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مَلِكٌ؟ قُلْتُ لَا. قَالَ: فَهَلْ كُنْتُمْ تَتَّهَمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ مَا قَالَ؟ قُلْتُ لَا. قَالَ: أَتَيْتُغُهُ أَشْرَافُ

(۵) بخاری. تفسیر: ۴۵۴۸.

(٦) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل: ٩ رقم: ٦ / ٣٢٩٣.

النَّاسِ أَمْ ضَعَفَاؤُهُمْ؟ قُلْتُ بَلْ ضَعَفَاؤُهُمْ. قَالَ: يَزِيدُونَ أَوْ يَنْقُصُونَ؟ قُلْتُ لَا بَلْ يَزِيدُونَ. قَالَ: هَلْ يَرْتَدُّ أَحَدٌ مِنْهُمْ عَنْ دِينِهِ، بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فِيهِ، سَخَطَةٌ لَهُ؟ قُلْتُ لَا. قَالَ: فَهَلْ قَاتَلْتُمُوهُ؟ قُلْتُ نَعَمْ. قَالَ: فَكَيْفَ كَانَ قِتَالُكُمْ إِيَّاهُ؟ قُلْتُ تَكُونُ الْحَرْبُ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ سِجَالًا، يُصِيبُ مِنَّا وَتُصِيبُ مِنْهُ. قَالَ: فَهَلْ يَغْدِرُ؟ قُلْتُ لَا وَنَحْنُ مِنْهُ فِي هَذِهِ الْمُدَّةِ لَا نَدْرِي مَا هُوَ صَانِعٌ فِيهَا. قَالَ: وَاللَّهِ مَا أَمَكْنِي مِنْ كَلِمَةٍ أَدْخُلَ فِيهَا شَيْئًا غَيْرَ هَذِهِ. قَالَ: فَهَلْ قَالَ: هَذَا الْقَوْلَ أَحَدٌ قَبْلَهُ؟ قُلْتُ لَا. ثُمَّ قَالَ: لِرَجْمَانِهِ قُلْ لَهُ إِنِّي سَأَلْتُكَ عَنْ حَسْبِهِ فَيَكُفُّ، فَرَعَمْتَ أَنَّهُ فَيَكُفُّ دُو حَسْبٍ، وَكَذَلِكَ الرُّسُلُ تُبْعَثُ فِي أَحْسَابِ قَوْمِيهَا، وَسَأَلْتُكَ هَلْ كَانَ فِي آبَائِهِ مَلِكٌ فَرَعَمْتَ أَنْ لَا فَقُلْتُ لَوْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مَلِكٌ قُلْتُ رَجُلٌ يَطْلُبُ مُلْكَ آبَائِهِ، وَسَأَلْتُكَ عَنْ أَتْبَاعِهِ أَضَعَفَاؤُهُمْ أَمْ أَشْرَافُهُمْ فَقُلْتُ بَلْ ضَعَفَاؤُهُمْ، وَهُمْ أَتْبَاعُ الرُّسُلِ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ: مَا قَالَ: فَرَعَمْتَ أَنْ لَا، فَعَرَفْتُ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لِيَدْعَ الْكَذِبَ عَلَى النَّاسِ ثُمَّ يَذْهَبَ فَيَكْذِبُ عَلَى اللَّهِ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ يَرْتَدُّ أَحَدٌ مِنْهُمْ عَنْ دِينِهِ بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فِيهِ سَخَطَةٌ لَهُ فَرَعَمْتَ أَنْ لَا، وَكَذَلِكَ الْإِيمَانُ إِذَا خَالَطَ بِشَاشَةِ الْقُلُوبِ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ يَزِيدُونَ أَمْ يَنْقُصُونَ فَرَعَمْتَ أَنَّهُمْ يَزِيدُونَ، وَكَذَلِكَ الْإِيمَانُ حَتَّى يَتِمَّ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ قَاتَلْتُمُوهُ فَرَعَمْتَ أَنَّهُمْ قَاتَلْتُمُوهُ فَتَكُونُ الْحَرْبُ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ سِجَالًا، يَنَالُ مِنْكُمْ وَتَنَالُونَ مِنْهُ، وَكَذَلِكَ الرُّسُلُ تُبْعَثُ، ثُمَّ تَكُونُ لَهُمُ الْعَاقِبَةُ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ يَغْدِرُ فَرَعَمْتَ أَنَّهُ لَا يَغْدِرُ، وَكَذَلِكَ الرُّسُلُ لَا تَغْدِرُ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ قَالَ: أَحَدٌ هَذَا الْقَوْلَ قَبْلَهُ فَرَعَمْتَ أَنْ لَا، فَقُلْتُ لَوْ كَانَ قَالَ: هَذَا الْقَوْلَ أَحَدٌ قَبْلَهُ قُلْتُ رَجُلٌ ائْتَمَّ يَقُولُ قِيلَ قَبْلَهُ. قَالَ: ثُمَّ قَالَ: بِمِ يَأْمُرُكُمْ قُلْتُ يَأْمُرُنَا بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَالصَّلَاةِ وَالْعَقَافِ. قَالَ: إِنْ يَكُ مَا تَقُولُ فِيهِ حَقًّا فَإِنَّهُ نَبِيٌّ، وَقَدْ كُنْتُ أَعْلَمُ أَنَّهُ خَارِجٌ، وَلَمْ أَكُنْ أَطْنُهُ مِنْكُمْ، وَلَوْ أَنِّي أَعْلَمُ أَنِّي أَخْلَصُ إِلَيْهِ لِأَحْبَبْتُ لِقَاءَهُ، وَلَوْ كُنْتُ عِنْدَهُ لَفَسَلْتُ عَنْ قَدَمَيْهِ، وَلَيَلْفَنَ مُلْكُهُ مَا تَحْتَ قَدَمَيَّ. قَالَ: ثُمَّ دَعَا بِكِتَابِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَرَأَهُ، فَإِذَا فِيهِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ، إِلَى هِرْقَلِ عَظِيمِ الرُّومِ، سَلَامٌ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى، أَمَا بَعْدُ، فَإِنِّي أَذْعُوكَ بِدَعَايَةِ الْإِسْلَامِ، أَسْلِمْتَ تَسْلَمَ، وَأَسْلِمْتَ يُؤْتِكَ اللَّهُ أَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ، فَإِنْ تَوَلَّيْتَ فَإِنَّ عَلَيْكَ إِثْمَ الْأَرِيسِيِّينَ، وَ(قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا

مَنْ دُونَ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ). فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ قِرَاءَةِ الْكِتَابِ ارْتَفَعَتِ الْأَصْوَاتُ عِنْدَهُ، وَكَثُرَ اللَّعْطُ، وَأَمَرَ بَنَاتُ فَاخْرَجْنَاهُ قَالَ: فَقُلْتُ لِأَصْحَابِي حِينَ خَرَجْنَا لَقَدْ أَمَرَ أَمْرُ ابْنِ أَبِي كَبْشَةَ، أَنَّهُ لِيَخَافَهُ مَلِكُ بَنِي الْأَصْفَرِ فَمَا زِلْتُ مُوقِنًا بِأَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنَّهُ سَيُظْهَرُ حَتَّى أَدْخَلَ اللَّهُ عَلَيَّ الْإِسْلَامَ. قَالَ: الزُّهْرِيُّ فَدَعَا هِرْقُلَ عَظَمَاءَ الرُّومِ فَجَمَعَهُمْ فِي دَارٍ لَهُ فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ الرُّومِ، هَلْ لَكُمْ فِي الْفَلَاحِ وَالرَّشْدِ آخِرَ الْأَبَدِ، وَأَنْ يُثَبَّتَ لَكُمْ مُلْكُكُمْ قَالَ: فَخَاصُوا حَيَصَةَ حُمَرَ الْوَحْشِ إِلَى الْأَبْوَابِ، فَوَجَدُوهَا قَدْ غُلِقَتْ، فَقَالَ: عَلَى بِهِمْ. فَدَعَا بِهِمْ فَقَالَ: إِنِّي إِنَّمَا اخْتَبَرْتُ شِدَّتَكُمْ عَلَى دِينِكُمْ، فَقَدْ رَأَيْتُ مِنْكُمْ الَّذِي أَحْبَبْتُ. فَسَجَدُوا لَهُ وَرَضُوا عَنْهُ. رواه البخاري هنا ومسلم في الجهاد^(۷).

ئيبينو عه‌بباس (خودايان لى پازى بى) گوتى: ئەبو سوفيان بەزمانى خۆى بۆيگىرامەوہ گوتى: لەكاتى پىكەوتن (صولحى) ى خودەيبىيەدا كەلە نيوانى من و پىغەمبەردا كرابوو چووم بۆ شام لەوكاتەدا كەمن لەشام بووم لەكو تاى سالى شەشەمى كوچى دا ديحىەى كەلبى نامەيەكى هينا، لە پىغەمبەروہ (درودى خوداي لەسەر بى) نووسرابوو بۆ قەيصەرى پۆم كە ھەرقلە، ديحىە كاغەزەكەى پىغەمبەر (درودى خوداي لەسەر بى) دەداتە دەست سەردارى بوصر، سەردارى بوصرایش دەيداتە دەستى ھىرەقل خۆى، ھىرقل لەشكرى فارس دابووى بەسەرياو تەنگى پى ھەلچنى بوو، شام و ھەموو دەورو بەرى شام تا جزیرو گەلى وولاتى تری لى داگیر كرد بوو، خۆى پەناى برد بوو بۆ قوستەنتەنيە، لەویشا ماوہيەكى دوورو دريژگەمارۆى دابوو، كەخوا لەشكرى فارسى لەكوڵ كەردوہ بۆ سوپاسى ئەو بەھرە گەورەيە لە حیمصەوہ بەپىيان چوو بۆ قودس كەنامەكەى پى دەگا دەلى: ئادەى بگەپىن بزانن لىرەدا كەسێ ھەيە كە لەھۆزى ئەم پياوہ بى كە ئەم كاغەزەى بۆ من

(۷) بخاري. بلد الوحي: ۷، ۵۱، ۲۶۸۱، ۲۸۰۴، ۲۹۴۱، ۲۹۷۸، ۳۱۷۴، ۴۵۵۳، ۵۹۸۰، ۶۲۶۰، ۷۱۹۶،

۷۵۴۱. مسلم. جهاد: ۴۵۸۲، ۴۵۸۴. أبوداود. أدب: ۵۱۳۶. ترمذي. استئذان: ۲۷۱۸.

نووسیوه و خو‌ی به پیغه‌مبهر ده‌زان‌ی؟ ده‌لین: به‌لئ، گوتی: جا من و چه‌ن که‌سیکی تری قور‌ه‌یشییان بانگ کرد، که ده‌وری سیی که‌سی ده‌بووین، بردینیان هه‌تا چووینه لای هیره‌قل له قودس، له‌بهر ده‌میا دایان نیشاندین قه‌یسه‌ر له‌سه‌ر ته‌ختی پاشایی دانیشتبوو، تاجی له‌سه‌رابوو، گه‌وره‌ گه‌وره‌ی پۆم و په‌تریق و قه‌شه‌و راهییبی زۆری له‌ده‌ورا بوو گوتی: کامتان به‌ خزمایه‌تی نزیک‌تره به‌م پیاوه که‌ گوايه خو‌ی به‌ پیغه‌مبهر ده‌زان‌ی؟ نه‌بو سوفیان گوتی: گوتم: من ئیتر منیان له‌به‌رده‌م خو‌یا دانیشان و هاو‌پیکانمیان له‌ پشتمه‌وه دانشان، ئینجا زبانزان (ته‌رجمان) ه‌که‌ی خو‌ی بانگ کردو گوتی: پییان بلئ: ئه‌وا من له‌م پیاوه پرسیار ده‌که‌م و هه‌والئ ئه‌و پیاوه‌ی لئ ده‌پرسم که‌ده‌لئ من پیغه‌مبهرم، جا ئه‌گه‌ر ئه‌م له‌و باره‌یه‌وه به‌درۆ وه‌لامی منی دایه‌وه ئیوه به‌درۆی بخه‌نه‌وه ئه‌بو سوفیان گوتی: به‌خودا له‌بهر ئه‌وه نه‌بوايه که‌پیم شه‌رم بوو درۆم لئ ده‌رکه‌وئ، ئه‌گینا ئه‌و پۆژه درۆم ده‌کردو قه‌یسه‌رم چه‌واشه‌ ده‌کرد له‌باره‌ی هه‌والئ پیغه‌مبهره‌وه، چونکه‌ ئه‌و سه‌رده‌مه‌ من و چه‌زهرت هاوداوای یه‌کتری بووین ئه‌نجا هیره‌قل به‌ز بانزانه‌که‌ی گوت: لیی پیرسه: بنه‌چه‌و ره‌سه‌نی چۆنه‌ له‌ناوتانا خانه‌دانه‌ یانا؟ گوتم: تا بلئیت خانه‌دان و وه‌جاخزاده‌یه، گوتی: ئایا له‌ ناو باوو باپیریا شایان تیا هه‌لکه‌وتوه؟ گوتم: خه‌یر، گوتی: باشه ئه‌م پیاوه له‌پیش ئه‌وه‌دا که‌بلئ من پیغه‌مبهرم درۆتان لئ دیوه؟ گوتم: نه‌، گوتی: باشه ئه‌وانه‌ی که‌ په‌یره‌وی ده‌که‌ن و ده‌چنه‌ سه‌ر نایینی ئه‌و له‌ خانه‌دانه‌کانی خه‌لکن یا له‌ لازه‌بوون و بی نه‌واکانیانن؟ گوتم: نه‌، هه‌ر لازه‌بوونه‌کانیان په‌یره‌وی ده‌که‌ن، گوتی: به‌ره‌به‌ره زۆر ده‌بن یا که‌م ده‌که‌ن؟ گوتم: خه‌یر، به‌لکوو پۆژ به‌ پۆژ زۆر ده‌بن، گوتی: باشه که‌س هه‌یه له‌وانه‌ی که‌ ده‌چنه‌ سه‌ر ئه‌و نایینه‌ له‌پاشا لیی بیزار ببئ و پاش گه‌زببیته‌وه‌و وه‌رگه‌ڕئ و وازی لئ بیئئ؟ گوتم: نه‌، گوتی: ئه‌ی شه‌پو شو‌پو جه‌نگتان له‌گه‌ل دا کردوه؟ گوتم: به‌لئ، گوتی: شه‌پکردن و جه‌نگینتان له‌گه‌ل‌یا چۆنه‌؟

گوتم: تا ئیستا جهنگ له نیوانی ئیمه و ئه ودا دوو بهختی بووه: به نۆرهو
سهره بوو، جاری واهیه ئه و زال دهبی بهسهر ئیمه داو جاری واش هیه ئیمه
زال دهبین بهسهر ئه ودا^{*} گوتی: باشه، ئه ی پهیمان دهشکیننی یانا؟ گوتم: تا
ئیستا نه یشکاندوو، به لام ئیستا که پهیمانیکمان له نیواندا هیه،
پیکه وتووین لهسهر شهر نه کردن، بۆ ماوه یه کی ناوبراو، جا نازانین دهیباته
سهر یانا، ئه بو سوفیان گوتی: به خودا تهنیا ئه م ووشه یه نه بی مه ودا ی تری
نه دام، که تیچینیکی تی چینم و نهنگی له پیغه مبه ر بگرم. گوتی: باشه ئه ی
که سی تر له پیش ئه مه وه قسه ی وایکردوو له ناوتانا؟ گوتم: نه، ئه جا
به زوبان زانه که ی خویی گوت: پیی بلئی: من لیم پرسیت له لایه نی بنه چه و
ره سه نی ئه م پیاهو وه، تۆ وه لامت دایه وه گوتم: که تا بلئی خانه دان و
وه جا خزاده یه له ناومانا، ئه وه ش ئاداب و نه ریستی هه موو پیغه مبه ری بووه،
هه موویان وانه، هه موو کاتی خودا که سیکی خانه دان و وه جا خزاده ی
هه لئبژاردوو وه کردوو یه تی به پیغه مبه رو ناردوو یه تی بۆسه ر هۆزه که ی خوی،
لیشم پرسیت که ئایا باوو باپیری ئه م پیاهو شایان تیا بووه یانا، تۆ گوتم
نه، منیش له دلی خو ما گوتم: ئه گهر له باوک و باپیری پادشا ببوایه دم گوت
پیاویکه داوای مولک و ده ولته تی باوک و باپیری ده کا، پرسیاریشم لیت کرد
ئایا په پره وانی ئه م پیاهو ره شه خه لک و کۆمه له ی مسکینه کانن، یا ئاغاو
به گزاده کانن، ئه وه بوو تۆ گوتم زه بوون و مسکینه کان په پره وی ده کهن، له
راستی دا هه میشه زور به ی په پره وانی هه موو پیغه مبه ری ئه وانه ن لیستم

^{*} نه م زۆرانبازی خیر و شه پ تاکه ی!

خۆ ئیمه سووتاین به سوۆس په تاکه ی

خواپیه! سه رده سی مه هدی بهرپاکه ی

له چلکی سته م بووی زه وی پاک که ی!!

پرسی ئایا له‌پیش ئه‌وه‌دا که بلی من پیغه‌مبه‌رم درۆتان لی دیبوو، تو گوت نه‌، منیش گوت: چون ده‌بی پیاوی له‌گه‌ل خه‌لکا درۆ نه‌کا، به‌لام له‌پاشا بجی درۆ له‌گه‌ل خوادا بکا شتی وانابی، من له‌تۆم پرسى ئایا که‌س هه‌یه له‌شوینکه‌وتوانی که بجیته‌ سهر دینه‌که‌ی و که‌ شاره‌زایی لی په‌یدا کرد وازی لی بینی و به‌دلی نه‌بی، تو گوت نه‌، له‌راستی دا ههر کاتی دل که خوشیی باوه‌رو ئیمان بجیژی و تام و چیژی لی وه‌ربگری ئیتر هه‌تا هه‌تایه‌ ئه‌و فینکی باوه‌ره‌ له‌و دلّه ئارامه‌ ده‌رناچی و ده‌بن به‌ گول و بولبول! دل که ئاودرا به‌شه‌رابی نوور. پیویستی نابی به‌سه‌رابی دوور. من له‌تۆم پرسى که‌ ئایا په‌په‌روانی ئه‌و له‌زۆرین یا له‌که‌مین، تو گوت تا دی زۆرتر ده‌بن! هه‌موو ئایین و بیرو باوه‌ریکی دروست ئاوايه‌، ههر له‌ زیادبوونه‌ هه‌تا له‌ئه‌نجاما سهر ده‌گری و ته‌واو ده‌بی، من له‌تۆم پرسى ئایا شه‌رو شوپرو جه‌نگتان له‌گه‌ل دا کردوه‌، تو گوت جه‌نگ و شه‌رمان له‌گه‌ل دا کردوه‌و تا ئیستا جه‌نگی نیوانمان دوو به‌ختی بووه‌، جارێ ئه‌و ده‌باته‌وه‌و جارێ ئیمه‌ ده‌یبه‌ینه‌وه‌، له‌راستی دا ئه‌مه‌ ره‌وشی هه‌موو پیغه‌مبه‌ری بووه‌، له‌سه‌ره‌تاوه‌ تا قی ده‌کرینه‌وه‌و دوو چاری سه‌راسی و ئیش و ئازار ده‌بن، به‌لام له‌ئه‌نجام دا ئه‌وان سه‌رده‌که‌ون، که‌ خۆره‌له‌هات به‌ره‌ به‌ره‌ سوپای زۆرو سته‌م و نا هه‌قی ئاو ده‌کریته‌ ژیری و گولۆله‌ی ده‌که‌ویت له‌ لیژی من له‌ تۆم پرسى ئایا په‌یمان و عه‌هد ده‌شکینی یا نا، تو گوت: خاوه‌ن په‌یمان و په‌یمان ناشکینی، ئه‌مه‌ش شیوه‌و ره‌فتاری گشت پیغه‌مبه‌رانه‌، پیغه‌مبه‌ران قه‌ت په‌یمان ناشکین و به‌لین ده‌به‌نه‌ سهر، من له‌تۆم پرسى ئایا که‌سیکی تر له‌پیش ئه‌م دا ئه‌م داوايه‌ی ئه‌می کردوه‌ له‌ناواتانا و گووتویه‌تی من پیغه‌مبه‌رم! تو گوت نه‌، منیش له‌دلی خو‌ما گوتم ئه‌گه‌ر که‌سیکی تر له‌ پیش ئه‌م دا ئه‌م قسه‌یه‌ی بکرایه‌ ده‌مگوت: ئه‌م پیاوه‌ش لاسکایی ئه‌و قسه‌کۆنه‌یه‌ ده‌کاته‌وه‌!! ئه‌بو سوفیان گوتی: ئه‌نجا هه‌رقه‌ل گوتی: فه‌رمانتان به‌چی پی‌ده‌کا و ده‌لی چی

بكهەن و چى مهكهەن؟ گوتم: پيىمان دەلى: نوپژ بكهەن، زهكات بدەن، خزم دۆست
 بن و بۆ خزم باش بن و مافى خزمایهتى بهجئ بئىن، دەست پاك بن، داوین
 پاك بن، دەم و دل پاك بن بهندهیى ساغ بهس بۆ خودای گهوره بكهەن، هیچ
 شتى نهكهەن به هاوئل بۆ خودا، واز لهو بت و خودا دروینانه بئىن كه باوك و
 باپیرمان لهكوئا دهیانپەرستن هیرقل گوتى: ئەمەى تو دەلیلت لهبارەى ئەو
 پیاووه ئەگەر راست و دروست بئ ئەوه پیغهەمبەرە، من دەمرانى كه ئەم
 پیغهەمبەرە بهزوییى پەیدا دەبئ و دئ، بهلام ئەم دەمرانى كه له ئیوهیه ئەى
 كوومه ئەى عەرەب! وەمن بهش بهحالى خوّم ئەگەر بزەم قوتار دەبم و دهگەمه
 لاى حەز دەكەم بچم بۆ خزمەتى، ئەگەر لهلاى دەبووم قاچەكانیم دەشۆرد،
 بهخودا قەلەمپەرەو دەستەلاتى ئەو دهگاتە ئەم شوین پایانهى منیش وەخاکی
 بهیتولمهقدیس و هەموو ولاتى شام و پۆم داگیر دەکا ئەبو سوفیان گوتى:
 لهپاشا داواى نامەكهەى پیغهەمبەرى كردو خویندیەوه، ناوەرۆكهكهەى ئەمه
 بوو: بهناوى یەزدانى بهخشندهى میهرەبان، له موحهەمهەوه كه پیغهەمبەرى
 خودایه، بۆ لاى هیرقلەى مەزنى پۆم، سلاو دروود له پهیرهوانى ریگەى
 راستى، سلاو لهراستى خوازان! لهپاش ئەمه من داوات لئ دەكەم كه ئیسلام
 بیت، ئیسلام ببە لههەردوو جیهاندا سەلامەت دەبیت، ئیسلام ببە خودا
 لهباتى جارى دوو جار ئەجرو پاداشتت دەداتى چونكه هەموو خاوەن
 نامەیهكى نۆ موسولمان دوو پاداشى بۆ هەیه، سەرەپرای ئەوێش كه دەبى به
 مامۆستای نیشاندەرى خیر بۆ هەموو دەست و پهیوهندهكهەى خۆت و دەبى
 بهسەر مەشق بۆیان ئەگەر سەرپنچیش دهكهەى و گەردن كهچ ناكەى بۆ
 ئیسلام ئەوه بزانه كه هەم ئوبال و گوناھى خۆت و هەم ئوبال و گوناھى
 مسكین و وەرزیڕهكانیش لهئەستوى تۆیه چونكه ئەوان ژیر دەستى تۆن و
 چاویان له دەمى تۆیه. هەروەها داوات لئ دەكەم بهووى ئەم ئایەتەشەوه كه
 دەفەر موی:

{قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ - ۳/۶۴}.

واته: ئەه‌ی ئەه‌لی کێتاب! ئەه‌ی خاوه‌ن نامه‌کان! ئەه‌ی کۆمه‌له‌یه‌ی که خودا نامه‌ی خو‌یی به‌ه‌وی پی‌غه‌مبه‌ری له‌ پی‌غه‌مبه‌ره‌کانیه‌وه‌ بۆ ناردوون! وه‌رن بۆسه‌ر وه‌رگرتنی تاقه‌ فه‌رمووده‌یی، که‌ بۆ ئی‌مه‌ و بۆ ئی‌وه‌ یه‌کسانه‌و چون یه‌که‌ به‌بێ جیاوازی، که‌ بریتییه‌ له‌ نیازپاکی و ساغی له‌گه‌ڵ خودادا وه‌ئهم مه‌به‌سته‌ش به‌م چه‌ن یاسایه‌ دیت‌ه‌جی، یه‌که‌م عیباده‌ت و په‌رستن و خودا په‌رستی بۆ که‌سی تر نه‌که‌ین بۆ خودای گه‌وره‌ نه‌بی، دوهم ه‌اوه‌ل و ه‌اوبه‌ش و ژن و کو‌پ و کچ و باوک و دایکی بۆ ب‌ریار نه‌ده‌ین، سی‌یه‌م له‌ناو خو‌مانا یه‌کتری نه‌که‌ین به‌خوداو وه‌ک خودا بیکه‌ین به‌ خاوه‌ن فه‌رمان و شت ه‌ه‌ل و حه‌رام بکا بۆمان به‌بێ وه‌رگرتنی فه‌رمان له‌خوداوه‌، جا ئەگه‌ر ئەو خاوه‌ن نامانه‌ پشتییان ه‌ه‌ل‌کرد له‌م په‌ندو ئامۆژگاری و فه‌رمایشته‌ راست و دروسته‌و پ‌و‌پ‌چیان له‌یه‌کتایی په‌رستی کرد ئەوا تۆ ئەه‌ی پی‌غه‌مبه‌ر! ه‌هم خو‌ت ه‌هم په‌یره‌وه‌کانت پ‌ی‌یان ب‌ل‌ین: ه‌ه‌ق دیاره‌، ئاشکرایه‌و به‌ل‌گه‌ نه‌ویسته‌، که‌ ئی‌وه‌ قه‌بوولی ناکه‌ن ئەوا ئاگادارب‌ن و به‌شایه‌ت ب‌ن ئی‌مه‌ فه‌رمانبه‌رداری خوداین و موسو‌لمان‌ن. ئەبو سو‌فی‌ان گو‌تی: که‌ ه‌یرقه‌ل له‌ خو‌یندنه‌وه‌ی نامه‌که‌ بووه‌، له‌ده‌وری بوو به‌زله‌ زل و قاوو قیژ، ئیتر ده‌ستور درا ئی‌مه‌ کراینه‌ ده‌ره‌وه‌، که‌ چو‌وینه‌ ده‌ره‌وه‌ به‌هاو‌پ‌یکانی خو‌م گو‌ت: به‌راستی کاری کو‌پ‌ه‌که‌ی ئەبو که‌بشه‌ گه‌وره‌ بووه‌، خو‌ ئەوه‌ته‌ شای پ‌ۆم‌یش لی‌ی ده‌ترسێ ئەبو که‌بشه‌ باوکی شیریی پی‌غه‌مبه‌ر بووه‌، می‌ردی ه‌ه‌لیمه‌یه‌ که‌ دایه‌نی ه‌ه‌زه‌ت بووه‌ ئیتر ه‌ه‌ر له‌و کاته‌وه‌ م‌ن زانیم که‌ کارو باری پی‌غه‌مبه‌ر (د‌رو‌دی خودای له‌سه‌ر ب‌ن) سه‌رده‌که‌و‌ی و گو‌مانم له‌وه‌دا نه‌بوو، تا ئەو پ‌ۆژه‌ی خودا کردم‌ی به‌ موسو‌لمان و چو‌ومه‌ سه‌ر ئایینی ئیسلام زوهری که‌ ئەم فه‌رمووده‌یه‌ی گ‌ی‌راوه‌ته‌وه‌ له‌ عوبه‌یدو‌للای کو‌پی عه‌بدو‌للای کو‌پی عوتبه‌وه‌ له‌ ئیبنو عه‌بباسه‌وه‌ ده‌لی: ئەنجا ه‌یرقه‌ل پ‌یاوه‌ گه‌وره‌کانی و‌لاتی پ‌ووم بانگ ده‌کات و

له‌مالی خو‌ی کۆیان ده‌کاته‌وه‌و پێیان ده‌لێ: ئه‌ی کۆمه‌له‌ی ڤووم! نه‌گه‌ر ده‌تانه‌وێ سهر‌به‌رزو سهر‌فراز بن هه‌تا هه‌تایه‌ وه‌ مل‌ک و ده‌وله‌ت‌یشتان به‌رده‌وام بێ و بمی‌نێ وهرن زووکهن موسول‌مان ببن. گو‌تی: به‌لام ئه‌وان وه‌ک که‌ره کۆی ده‌شه‌له‌ژێن و به‌ره‌و ده‌رگا‌کان هه‌ل ده‌تیزێنن، ده‌روانن ده‌رگا‌کان داخراون جا هه‌رقه‌ل ده‌لێ: بانگیان که‌نه‌وه‌ بۆلای خو‌م، که‌ بانگی کردنه‌وه‌ پێیان گو‌ت: ئه‌وه‌ من تاقیم کردنه‌وه‌، ویستم بزانه‌م تا چ پاده‌یی ئایینی خو‌تان به‌توندی گرتوه‌و، باش بوو کرداره‌که‌تان به‌دلی من بوو. ئیتر ئه‌وانیش کو‌رنووشی بۆده‌به‌ن و گله‌ییان لێ نامی‌نێ (ب/م - (خودایان لێ پازی بێ)).

۳۷۶۱- ونزل - لما قالت: اليهود نحن على دين إبراهيم وقالت: النصارى نحن على دين إبراهيم: (مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ)^(۸).

کاتی جووله‌که‌کان گو‌تیان: ئێمه‌ له‌سه‌ر دینی ئیبراهیمین، وه‌ گا‌وره‌کانیش گو‌تیان: ئێمه‌ له‌سه‌ر دینی ئیبراهیمین، ئه‌م ئایه‌ته‌ هاته‌ خواره‌وه‌:

{مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ - ۳/۶۷}.

واته‌: به‌هیچ جو‌ری ئیبراهیم له‌سه‌ر ئایینی جووله‌که‌ نه‌بوو، که‌ عوزه‌یر به‌ کو‌ری خودا ده‌زانن، وه‌له‌ سه‌ر ئایینی گا‌ور نه‌بوو، که‌ عیسا به‌ کو‌ری خودا داده‌نێن، به‌لام مه‌ردیکی له‌پرو ڤووج لاده‌رو موسول‌مان بووه‌و ڤووی له‌پراستی کردووه‌، وه‌له‌و که‌سانه‌ نه‌بووه‌ که‌هاوبه‌ش داده‌نێن بۆ خوداو بته‌په‌رستی ده‌که‌ن.

۳۷۶۲- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ وَلَاةً مِنَ النَّبِيِّينَ وَإِنَّ وَلِيَّ أَبِي وَخَلِيلِي وَخَلِ رَّبِّي. ثُمَّ قَرَأَ (إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ

(۸) لم ينسب إلى أي كتاب من قبل المؤلف.

لِّلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ). رواه الترمذی بسند صحیح^(۹).

عه‌بدوللا (خودای لێ پازی بێ) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: هه‌موو پیغه‌مبه‌ری له‌ناو پیغه‌مبه‌ره‌کانا ئاشنایه‌کی هه‌بووه، ئاشنای منیش ئیبراهیمه، که‌هه‌م باوکه‌مه‌و هه‌م دۆسته‌و خوشه‌ویسته‌مه هه‌روه‌ک دۆسته‌و خوشه‌ویسته‌ی خودایه‌ ئینجا هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) خویندیوه:

{إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لِّلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ} - ۶۸/۳.

واته: به‌پراستی نزیکترین و له‌به‌رت‌ترین که‌س به‌ ئیبراهیم ئه‌و که‌سانه‌ بوون که‌ له‌وه‌ختی خۆیا په‌یڤه‌وی ئه‌ویان کردووه، وه‌ئهم پیغه‌مبه‌ریه‌ که‌ناوی موچه‌مه‌ده‌و ناوه‌ جوانه‌که‌ی خۆی پڕ به‌به‌ریه‌تی، وه‌ ئه‌و که‌سانه‌یه‌ که‌ باوه‌ریان هه‌ناوه‌ به‌ موچه‌مه‌ده‌، خودای گه‌وره‌ش خۆی دۆسته‌و یارمه‌تیده‌ری موسولمانانه‌ له‌هه‌ردوو جیهانا (ت-س/ص).

۳۷۶۳- ⇒ (ب/۲ ز- ۱۴۷ ل- ۳۰۱ چاپی ۱/ف - ۲+ ۴)^(۱۰).

۳۷۶۴- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ أَقْطَعَ حَقَّ أَمْرٍ مُّسْلِمٍ يَمِينِهِ فَقَدْ أَوْجَبَ اللَّهُ لَهُ النَّارَ وَحَرَّمَ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ. فَقَالَ: لَهُ رَجُلٌ وَإِنْ كَانَ شَيْئًا يَسِيرًا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: وَإِنْ قَضِيًّا مِنْ أَرَاكَ. رواه مسلم في الإيمان^(۱۱).

ئه‌بو ئومامه‌ (خودای لێ پازی بێ) گوتی: هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: ئه‌وه‌ی به‌ سویندو سویندکاری هه‌قی پیاویکی موسولمان به‌ناپه‌وا بیچپه‌ی بۆ خۆی خودا ئاگری بۆ ده‌به‌ریته‌وه‌و ده‌یکا به‌ موچه‌و جیره‌ بۆی و

^(۹) صحیح عند الترمذی.

^(۱۰) تقدم في مجلد / ۲ تسلسل: ۱۷۳ رقم: ۵ / ۱۹۱۷.

^(۱۱) مسلم. إيمان: ۲۵۱. نسائي: آداب القضاء: ۵۴۳۴.

به‌هه‌شتی لئ قه‌ده‌غه ده‌کا. پیاوئیکیش گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا!
باشتیکی که‌میش بی؟ فه‌رمووی: با چلئ دار سیواکیش بی! (م) - (هزار په‌مه‌تی
لئ بی). (ف/۲) + (ب/۲ ز/۱۴۷ ل/۳۰۱ ف/۴).

۳۷۶۵- ⇨ (ب/۲ ز/۱۴۷ ل/۳۰۱ ف/۴) (۱۲).

۳۷۶۶- عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ امْرَأَتَيْنِ كَانَتَا تَخْرُجَانِ فِي بَيْتٍ - أَوْ
فِي الْحُجْرَةِ - فَخَرَجَتْ إِحْدَاهُمَا وَقَدْ أَنْفَدَتْ بِإِشْفَى فِي كَفِّهَا، فَادَّعَتْ عَلَى الْأُخْرَى،
فَرَفَعَ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا)، فَقَالَ: قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَوْ يُعْطَى
النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ لَذَهَبَ دِمَاءُ قَوْمٍ وَأَمْوَالُهُمْ. ذَكَّرُوهَا بِاللَّهِ وَاقْرَأُوا عَلَيْهَا (إِنَّ الَّذِينَ
يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ). فَذَكَّرُوهَا فَأَعْتَرَفَتْ، فَقَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
الْيَمِينُ عَلَى الْمُدْعَى عَلَيْهِ. رواهما البخاري (۱۳).

ئیبنو ئه‌بی موله‌یکه (خودای لئ پازی بی) گوتی: دوو ژن له‌چاوه‌یه‌کا، له
مالئیکا دره‌وشه‌کاریی ده‌که‌ن، یه‌کیکیان بریندار ده‌بی، دره‌وشه‌یی چوو بوو
به‌ناو له‌پیا، داوای ئه‌وه‌بوو که‌گوايه ژنه‌که‌ی تر وای لیئ کردوو، داواکه‌یان
برد بولای ئیبنو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بی) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر
بی) ده‌فه‌رمووی: ئه‌گه‌ر ئه‌و خه‌لکه‌ له‌سه‌ر داوای خو‌یان به‌بی پینیشاندانی
به‌لگه‌و راست کردنه‌وه‌ی شایه‌ت هه‌رچی داوا بکه‌ن بدرئ پییان ئه‌وا ده‌بی
به‌تیکه‌و لیکه‌و هه‌رکه‌سه‌یه بو خوی و سه‌ره‌نجام گه‌لئ سه‌رو مال و خوین و
سامانی زۆرکه‌س به‌فیرۆ ده‌روا ئیبنو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بی) گوتی: ته‌می و
ئامۆژگاری ژنه‌گومانباره‌که‌ بکه‌ن و ریزی خودای یاد بخه‌نه‌وه‌و ترسی
خودای بخه‌نه‌ به‌ر، به‌تایبه‌تی ئه‌م ئایه‌ته‌ی بو بخویننه‌وه:

{إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا - ۷۷/۳}.

(۱۲) تقدم في مجلد / ۲ تسلسل: ۱۴۷ رقم: ۴ / ۱۷۷۱.

(۱۳) تجريد البخاري: ۴ / ل / ۴۲۰ رقم: ۱۶۴۴ = ۴۵۵۲ ، ۲۵۱۴ ، ۲۶۶۸. فتح الباري مجلد / ۳ ل / ۱۷۵

رقم: ۱۰۸۲. تجريد. مسلم. اقضية: ۴۴۴۵.

واته: کهسانی که عهد و پیمان و به‌لین به‌خودا دده‌ن و سویند ده‌خۆن و له‌پاشا په‌یمانه‌کیان ده‌شکینن و سوینده‌کانیان نابهنه‌سه‌رو به‌به‌هایه‌کی دنیایی ده‌یانگۆرنه‌وه که‌ئو به‌هاجیهانییه‌ئو گهر زۆریش بی هه‌رکه‌مه، ئا ئه‌وانه ئه‌گهر ته‌وبه‌ی به‌پراستی نه‌که‌ن و له‌سه‌ر ئه‌و په‌وشه‌پیسسه بمرن ده‌بن به‌پوو په‌شی لای خودا و له‌ودنیا هیچ به‌ش و باره‌یه‌کیان بۆ نییه، وه خودای گه‌وره له‌پۆژی پاشه‌پۆژدا نه‌نازیان ده‌گرێ و نه‌قسه‌ی خوشیان له‌گه‌ل ده‌کا و نه‌پوویان ده‌دات و نه‌به‌چاوی ریزو میهره‌بانیه‌وه ته‌ماشایان ده‌کا و نه‌پاکیان ده‌کاته‌وه له‌تاوانه‌کانیان و نه‌تاریفی چاکی و باشییان ده‌کا، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یش سزایه‌کی زۆر سه‌خت و به‌ئیش و به‌سویان بۆه‌یه. گوتی: که‌وایان کرد ژنه‌که‌چووه ژیری و ددانی پیا‌نا که‌ئو وای لێی کردووه، ئیبنو عه‌بباس (خودایان لێ پازی بی) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بی) ده‌فه‌رموی: له‌داوا و داواکاری دا سویند خواردن له‌سه‌رداوا لێ کراوه (ب - مه‌زار مه‌زار په‌حمه‌تی له‌گۆپی پیرۆزی بی).

۳۷۶۷- ⇒ (ب/ ۲ ز/ ۱۸۲ ل/ ۳۷۴ ف/ ۱) زاد هنا: زاد في رواية: فجعلها لِحسان وأبي^(۱۴).

لێره‌دا له‌داواوه ئه‌مه‌ی پتره: دای به‌حه‌سسان و به‌ئوبه‌یی.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلالًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرَةُ قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرَةِ فَاتْلُوهَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ - ۹۳/۳}.

واته: هه‌موو خواردنه‌نییه‌که‌هه‌لāl بوو، بۆ نه‌وه‌ی یه‌عقوب پیغه‌مبه‌ر، مه‌گهر ئه‌وه نه‌بی که‌یه‌عقوب چه‌رامی کردبوو له‌سه‌ر خۆی، له‌پیش ئه‌وه‌دا که‌ئو ته‌وپاته‌بیته‌خواره‌وه بۆ مووسا، ئه‌ی پیغه‌مبه‌را تو بلێ به‌و جووله‌که‌دروژنانه: ئیوه ئه‌گهر پراست ده‌که‌ن له‌م داوایه‌تانا که‌گوايه ئه‌مه‌ی ئه‌مپۆ له‌وان چه‌رامه‌له‌کۆن کۆنیشا له‌نووحو له‌ئیه‌راهی‌میش چه‌رام

(۱۴) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل: ۱۸۲ رقم: ۱ / ۱۹۴۲.

بووه، بفرموو ئه‌گەر راست ده‌که‌ن و درۆ ناکه‌ن ته‌ورات بێنن و بیخویننه‌وه تا راستی و ناراستی ده‌ریکه‌وی.

۳۷۶۸- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: أَقْبَلْتُ يَهُودُ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالُوا يَا أَبَا الْقَاسِمِ أَخْبِرْنَا عَمَّا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ؟ قَالَ: اشْتَكَيْ عِرْقُ النَّسَا فَلَمْ يَجِدْ شَيْئًا يُلَاقِمُهُ إِلَّا لُحُومَ الْإِبِلِ وَالْبَائِهَا فَلِلَّذِكِ حَرْمُهَا. قَالُوا صَدَقْتَ. رواه الترمذي في الزهد بسند حسن^(۱۵).

ئیبناو عه‌بباس (خودایان لێ پازی بێ) گوتی: جووله‌که‌کان هاتنه‌ لای پیغمبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) گوتیان: ئه‌ی باوکی قاسم! پیمان بلێ یه‌عقوب پیغمبه‌ر (که‌ نازناوی ئیسرائیله‌، که‌ به‌مه‌عنا به‌نده‌ی هه‌لبژاردی خوايه‌) چی له‌ خۆی چه‌پام کردبوو؟ فهرمووی: یه‌عقوب تووشی نه‌خۆشی که‌ژۆک (عیرقولنه‌سا) بوو ئاه‌ی کرد ئه‌گەر خودا چاکی بکاته‌وه‌ له‌ خۆشترین شت نه‌خوا، جا خودا چاکی کرده‌وه‌، ئه‌ویش هیچی وه‌ک گوشت و شیر و ووشتر پێ نه‌ده‌که‌وت، جا له‌به‌ر ئه‌وه‌ ئه‌و دوو شته‌ی له‌خۆی قه‌ده‌غه‌ کرد گوتیان: راست ده‌که‌ی (ت-س/ح).

۳۷۶۹- ⇒ (ب/۳ ز/۹۲ ل/۲۴۳ ف/۸)^(۱۶).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ - ۹۶/۳}.

ته‌فسیری ئه‌م ئایه‌ته‌ له‌پیشه‌وه‌ له‌م شوینه‌دا پویشت: ⇒ (ب/۱ ز/۱۱۵ ل/۳۴۹).

۳۷۷۰- ⇒ (ب/۱ ز/۱۱۵ ل/۳۴۹ ف/۱)^(۱۷).

^(۱۵) حسن عند الترمذي.

^(۱۶) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ۹۲ رقم: ۲۳۵۸.

^(۱۷) تقدم في مجلد أول. تسلسل: ۱۱۵ رقم: ۱ / ۶۹۱.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: { فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنْ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا - ۹۷/۳ } ⇒ (ب/۲ ز/۷۹ ل/۱۵۲).
 ۳۷۷۱- ⇒ (ب/۲ ز/۷۹ ل/۱۵۴ ف/۵ + ب/۲ ز/۸۸ ل/۱۷۲ ف/۳)^(۱۸).

لیژدها له‌سه‌ره‌تاوه ئه‌م پتریه‌ی هه‌یه: قام رجل فقال: يا رسول الله من الحاج؟ قَالَ: الشعث الثفل: پیاوی هه‌لسا گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! کئی حاجیی به‌راستییه؟ فه‌رمووی: کۆلکن و بۆرکه‌له‌کانن که له‌به‌ر ئه‌وه‌ی سه‌رگه‌رمی جئ به‌جئ کردنی کرداره‌کانی هه‌جن نایانپه‌رژیته سه‌ر په‌روه‌رده‌کردنی قرۆ له‌شو و جل و به‌رگی خویان.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: { كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ - ۱۱۰/۳ } ⇒ (ب/۵ ز/۷۵ ل/۲۶۱).

۳۷۷۲- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) (كُنْتُمْ خَيْرَ النَّاسِ لِلنَّاسِ، تَأْتُونَ بِهِمْ فِي السَّلَاسِلِ فِي أَعْقَابِهِمْ حَتَّى يَدْخُلُوا فِي الْإِسْلَامِ. رواه البخاري^(۱۹)).

ئهبو هوره‌یره (خۆشنوودی خودای مه‌زنی له‌سه‌ر بن) گوتی: ئیوه چاکترین که‌سن بۆئهم خه‌لکه، چونکه دیلیان ده‌که‌ن و کۆت و زنجیر ده‌خه‌نه گه‌ردنیان و له‌سه‌ر ئه‌و حاله ده‌یاننهنن هه‌تا موسولمان ده‌بن که‌وابوو ئیوه بۆ ئه‌وان ده‌بن به‌ مایه‌ی به‌ختیاری و کلیلی به‌هه‌شت که‌ فه‌رمووده‌ی (لا اله الا الله) یه ده‌ده‌نه ده‌ستیان (ب).

۳۷۷۳- عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ) أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: فِي قَوْلِهِ (كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ) قَالَ: تُثْمُونَ سَبْعِينَ أُمَّةً أَنْتُمْ خَيْرُهَا وَأَكْرَمُهَا عَلَى اللَّهِ تَعَالَى. رواه الترمذي بسند حسن^(۲۰).

(۱۸) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل / ۷۹ رقم: ۵ / ۱۴۸۳ + ۱۵۲۱ / ۳.

(۱۹) بخاري. تفسير: ۴۵۵۷.

(۲۰) حديث حسن.

به‌هزی کورپی حه‌کیم له‌باوکیه‌وه له‌باپیری‌وه (خودایان لئ پازی بئ) گوتی: گویم لئ بوو پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌س‌ر بئ) خویندی‌وه: (کنتم خیر أمة أخرجت للناس) ئینجا فه‌رمووی: ئیوه ئه‌ی گه‌لی موحه‌مه‌د! حه‌فتاه‌مین گه‌لی خاوه‌ن ئیمانن، که‌ هه‌موویان له‌پیش ئیوه‌وه بوون و ئیوه به‌دوایانا هاتوون، ئیوه له‌وانه له‌هه‌موویان گه‌وره‌ترو چاکترن (ت-س/ص).

۳۷۷۴- عن جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) يَقُولُ: فِينَا نَزَلَتْ (إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا) قَالَ: نَحْنُ الطَّائِفَتَانِ بَنُو حَارِثَةَ وَبَنُو سَلَمَةَ، وَمَا يَسُرُّنِي أَكْهَأُ لَمْ تُنْزَلْ لِقَوْلِ اللَّهِ (وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا). رواه الشيخان^(۲۱).

جابر (خودای لئ پازی بئ) ده‌لی: ئەم ئایه‌ته‌ له‌شانی ئیمه‌دا دابه‌زیوه، که‌ ده‌فه‌رموی:

{إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ - ۱۲۲/۳}

واته: خودای گه‌وره‌ خۆی زانابوو به‌ قسه‌ی ده‌م و نیازێ دلتان له‌وکاته‌دا که‌ دوو تاقم له‌ئیوه‌ ویستیان بگه‌رینه‌وه‌ بۆ مه‌دینه‌و خۆیان بدۆرینن به‌لام خودا پاراستنی له‌و خه‌یاڵه‌ ناهه‌مواره‌و له‌و بیره‌ به‌ده‌ لایان داو پشتی سوپای ئیسلامیان چۆل نه‌کرد، له‌به‌ر ئه‌وه‌ خودا پاراستنی، چونکه‌ خودا دۆستی ئه‌و دوو تاقمه‌یه‌و خۆشی ده‌وین. جابر ده‌یگوت: ئه‌و دوو تاقمه‌یه‌ ئیمه‌ بووین، تاقمه‌ی به‌نی حاریسه‌و تاقمه‌ی به‌نی سه‌له‌مه‌، وه‌من به‌ش به‌حالی خۆم هاتنی ئەم ئایه‌ته‌م زۆر پێ خۆشه‌ له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که‌ خودا ده‌فه‌رموی له‌شانی ئه‌و دوو تاقمه‌یه‌ دا: واللّٰه و لیهما: خودا دۆستی ئه‌و دوو تاقمه‌یه‌و خۆشی ده‌وین! (ش - خودایان لئ پازی بئ).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَلِإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ} (۱۲۸/۳).

^(۲۱) بخاری. مغازی. ۴۰۵۱. مسلم. فضائل الصحابة: ۶۳۶۲.

واته: ئەهی پێغه‌مبەری خوشەوێست و نازدار! حوکمی قەزاو قەدەر و
بریارى سەرنفیسە بە دەستی منە و بە دەستی تۆ نییە، دەی زۆر باش بزانە
ئەمانە خودا تەو بە و پەشیماننیا گێرا بکا، یا گێرای نەکا، وە لە هەردوو
جیهانا، یا لە یەکیکیانا سزایان بدا یا سزایان نەدا ئەم شتانه کەم و زۆر
بە دەستی تۆ نییە، چونکی بە پراستی ئەم بیاباوێرو خودا نەناسانە شوولیان
لێ هەڵکێشاو و زۆر سەتە مکارو لە پادە بەدەر سەتە مکارن.

۳۷۷۵- ⇒ (ب/ ۱ / ز ۹۲ / ل ۲۸۸ / ف ۴) (۲۲).

لە گێڕانەوهی ئێردەدا ئەم پێتیی (زیادە) یە هی هەیه:

ولفظ الرمزي: قال: قال: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ أُحُدٍ اللَّهُمَّ الْعَنِ أَبَا
سُفْيَانَ اللَّهُمَّ الْعَنِ الْحَارِثَ بْنَ هِشَامٍ اللَّهُمَّ الْعَنِ صَفْوَانَ بْنَ أُمَيَّةَ. قال: فَتَزَلَّتْ (لَيْسَ لَكَ
مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ) فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ فَأَسْلَمُوا فَحَسَنَ إِسْلَامُهُمْ.

گفتە ی (ت) ئاوا یە: لە پۆژی ئوحددا پێغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربین)
فەرمووی: خودایە! نەفرین و لەعنەت بکە لە ئەبو سوفايان، خودایە! لەعنەت
بکە لە حاریسی کوپی هیشام، خودایە! نەفرین بکە لە صەفوانی کوپی
ئومەییە ئێتر ئەم ئایەتە هاتە خوارەوه:

{لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ -
{۱۲۸/۳.

لەپاش دا خودا تەو بەی ئەوانە ی قەبوول کردو هەموویان موسولمان
بوون و سەرو موسولمانی جوانیان لێ دەرچوو.

۳۷۷۶- ⇒ (ب/ ۱ / ز ۹۲ / ل ۲۸۸ / ف ۴) (۲۳).

۳۷۷۷- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كُسِرَتْ رِجْلُهُ يَوْمَ أُحُدٍ
وَشَجَّ وَجْهُهُ شَجَّةً فِي جَبْهَتِهِ حَتَّى سَالَ الدَّمُ عَلَى وَجْهِهِ فَقَالَ: كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ فَعَلُوا هَذَا

(۲۲) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ۹۲ رقم: ۴ / ۵۶۲.

(۲۳) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ۹۲ رقم: ۴ / ۵۶۲.

بَنِيهِمْ وَهُوَ يَدْعُوهُمْ إِلَى اللَّهِ. فَتَزَلَّتْ (لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَأِنَّهُمْ ظَالِمُونَ). رواه الترمذي بسند صحيح^(۲۴).

ئەنەس (خودای ئی پازی بێ) گوتی: لە پڕۆژێ هەرای ئو خوددا دندانی پێشینی پێغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) شکا، لە پیزی لای راستی لە خوارەوه دانی چوارین (رەباعییه) شکا* وەناو چاوانی شکاو خوین بە دەموچاویا هاته خوارەوه، پێغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: هۆزێ کە ناهەقی ئاوا لە پێغه‌مبەری خوێان بکەن چۆن سەر دەکەون ئەوەش لە کاتی کە ئەو دلسۆزانه خەریک بێ بانگیان بکا بۆ لای خوداو پێگە‌ی راستیان پێ نیشان بدا جا (لیس لك من الامر شیئ) هاته خوارەوه (ت - س/ص).

۳۷۷۸ - (ب/ ۱ / ز ۱۸۹ / ل ۵۱۳ / ف ۱) (۲۵).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُونَ عَلَى أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أُخْرَاكُمْ فَأَتَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِّكَيْلًا تَحْزَنُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ} (۱۵۳/۳).

واته: خودا دەستی ئێوه‌ی لابرە لەسەر دوژمنه‌کان و ئەوانی زāl کرد بە سەرتانا، لەوکاتەدا کە ئێوه بە پەله‌پرووزە هەل‌دەزنین بەقەد کێوه‌که‌داو سوپاگای خۆتان بەجێ هێشت و ئەوەنده پەڕێشان و بێ وورە بوون ئاوو پرتان نەدەدایه‌وه لەکەس و لەسەری نەدەوه‌ستان و هەرکەسەتان دەیویست سەری خۆی قوتار بکا، بەلام پێغه‌مبەری خودا حەزرتی موحه‌ممەد، کە لەگەڵ تاقمی

(۲۴) صحيح عند الترمذي.

* ۱- ئەنەبییه، ۲- رەباعییه، ۳- ناب، ۴- ضه‌واحیک، ۵، ۶، ۷- أضراس، ۶- سن‌العقل، لەچوار تا چوار لەسەرو لەخوار = ضه‌واحیک. ددان لەشەویله‌ی سەره‌وه‌و لەشەویله‌ی خوارەوه یەک ناوی هەیه، ئەنەبییه = دوانینه، رەباعییه = چوارینه، ناب - کەلپ، ضه‌واحیک = زەردەدان، ضیرس = خڕی، کاکیلە، سن‌العقل = ددانی ئەقل.

(۲۵) تقدم في المجلد الأول. تسلسل: ۱۸۹ رقم: ۱ / ۱۰۰۶.

دواییتانا بوو، حالّی وابوو بانگی ده‌کردنه‌وهو ده‌یفه‌رموو: ئه‌ی به‌نده‌گانی خودا! ووره به‌رمه‌دهن، بگه‌پینه‌وه بۆ مه‌یدانی جه‌نگ و بگه‌پینه‌وه بۆلای من، ئه‌وه‌ی هه‌لمه‌ت بێنیتته‌وهو په‌لاماری دوژمن بداته‌وه ئه‌و به‌هه‌شتیه‌ی! جا خودای گه‌وره پاداشی دانه‌وه له‌سه‌ر ئه‌م حالّه ناباره‌تان و تووشی خه‌م و خه‌فه‌تیکی زۆری کردن، ئه‌وه‌ش بۆئه‌وه‌ی خووبگرن به‌م جوّره کاره‌ساتانه‌وهو به‌زوویی ووره به‌رنه‌دهن و جاریکی تر ئه‌گه‌ر شتی وا پووی دا لیتان دلگران و زویر نه‌بن له‌سه‌ر زیانی مالّی و گیانی، وه‌خودا خۆی ئاگای له‌نیازی دلتان و له‌کارو کرده‌وه‌تان هه‌یه.

۳۷۷۹- عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: جَعَلَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى الرَّجَالِ يَوْمَ أُحُدٍ عَبْدَ اللَّهِ بْنِ جُبَيْرٍ، وَأَقْبَلُوا مُنْهَزِمِينَ، فَذَكَ إِذْ يَدْعُوهُمْ الرَّسُولُ فِي أَخْرَاهُمْ، وَلَمْ يَبْقَ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) غَيْرُ اثْنَيْ عَشَرَ رَجُلًا. رواه البخاري^(۲۶).

به‌پرائی کوپی عازیب (خودای لێ بازی بێ) گوتی: له‌پۆژی پووداوی ئوحددا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) عه‌بدوڵلای کوپی جوبه‌یری کرد به‌ سه‌رکرده‌ی پیاده‌کان که‌په‌نجا پیاوی تیر هاوێژ بوون، پێی فه‌رموون: ئه‌گه‌ر به‌چاوی خۆتان ئیمه‌تان دی له‌وناوه‌دا کوژراوین و لاشه‌مان که‌وتوووه مه‌ل و مۆرو جانه‌وه‌ر ده‌مان خۆن ئیوه له‌م شوینه‌ی خۆتان مه‌جوولین و پشتمان چۆل مه‌که‌ن، به‌لام جه‌نگاوه‌ره پیاده‌کان فه‌رمانه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ریان شکاند، که‌ دییان ئه‌وا له‌شکری ئیسلام سه‌رکه‌وت به‌سه‌ر له‌شکری کوفردا، له‌سه‌ره‌تای شه‌ره‌که‌وه، ئیتر سه‌نگه‌ره‌کانی خویان به‌جی هیه‌شت و چوون بۆتالان کو‌کردنه‌وه، وه‌له‌م کاته‌دا خالیدی کوپی وه‌لید هه‌لی ده‌ست که‌وتوو هیه‌رشێ بردو بوو به‌هۆی شکانی سوپای ئیسلام جاله پاشا ئه‌وانیش شکان و به‌ره‌و دوا هه‌له‌هاتن، ئه‌مه ئه‌و پووداوه‌یه که‌ خودا له‌قورئان دا به‌م ئایه‌ته باسی ده‌کات و ده‌فه‌رموی: {وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أَخْرَاكُمْ}. وه‌ئه‌و پۆژه دوانزه پیاو نه‌بی که‌س له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا نه‌مایه‌وهو هه‌موو هه‌له‌هاتن! (ب).

۳۷۸۰- عن أبي طلحة (رضي الله عنه) قال: غَشِينَا النَّعَاسُ وَكُنْ فِي مَصَافِنَا يَوْمَ أُحُدٍ فَجَعَلَ سَيْفِي يَسْقُطُ مِنْ يَدِي وَآخِذُهُ. وَيَسْقُطُ وَآخِذُهُ. رواه البخاري والترمذي وزاد: والطائفة الأخرى المنافقون ليس لهم هم إلا أنفسهم أجبن قوم وأرغبه وأخذله للحق^(۲۷).

ئەبو طەلحە (خودای ئی پازی بێ) دەئێ: لە پۆژی ئوحووددا، لەپیزی شەپدا، لەناو سەنگەرەکانی خوێماندا خەو دایگرتین، خەویکی قورسی وا کە خوش خوش بە دەم وەنەوزبردنەو شمشیرەکەم لە دەستم دەکەوتە خوارەو و هەم دەگرتەو (ب/ت) تیرمزی (رەحمەتی خودای ئی بێ) ئەمە ی پترە: تاقمەکە ی تریش بریتی بوون لە ناپاکەکان، ئەوانە هەر خەمی سوود و قازانجی خۆیانە، ترسنۆکترین هۆزن و چاوچنۆکترین تاقمن و گەورەترین دوژمنی هەق و راستین. بۆ تیگەشیشتنی تەواو لەم حەدیسە تەفسیری ئەم ئایەتە دەکەین:

{ثُمَّ أُنْزِلَ عَلَيْكُمْ مِّنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمْنٌ نُّعَاسًا يَغْشَى طَائِفَةً مِّنْكُمْ وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ - ۱۵۴/۳}

واتە: پاش ئەو ترس و بیمە خودای گەورە و مەزن بە میهرەبانی خۆی ئارامی و ئاسایشی نارد بۆتان، بەپەنگی سەرەو نەوزگرتنی تاقمیکتانی داگیر کرد، وەلحال تاقمیکی تریشتان (کەناپاک و مونا فیه‌کانن) هەر خەمی سەردەرکردن و بەرژەوێندی خۆیان بوو، هیچ دەربەستێ بەرژەوێندی ئیسلامیان نەبوو.

۳۷۸۱- وعنه قال: رَفَعْتُ رَأْسِي يَوْمَ أُحُدٍ فَجَعَلْتُ أَلْظُرُ وَمَا مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ أَحَدٌ إِلَّا يَمِيدُ تَحْتَ حَجَفَتِهِ مِنَ النَّعَاسِ فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ (ثُمَّ أُنْزِلَ عَلَيْكُمْ مِّنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمْنٌ نُّعَاسًا يَغْشَى طَائِفَةً مِّنْكُمْ). رواه الترمذي بسند صحيح^(۲۸).

دیسان دەئێ: لەپۆژی ئوحووددا لەوکاتەدا کە خودا بەبەخشش (کەرەم) ی خۆی دانیایی و ئاسایش و ئارامی دای بۆمان نارد و سەرەوێنەوز

(۲۷) بخاري. تفسير: ۴۵۶۲.

(۲۸) حديث صحيح.

دایگرتین و کهوتینه خهوه نووچکئی و وهنه‌وزه‌کوئی، کاتی که سهرم هه‌لبری و ته‌ماشای سوپاکه‌ی خۆمانم کرد سهره‌نجم دا وا هه‌موویان نووچ ده‌بن و له‌ژیر قه‌لغانه‌کانیا نا خه‌وه‌نووچکه یانه، ئه‌مه‌ی من دیم ئه‌و حاله‌یه که خودا له‌بارده‌یه‌وه ده‌فه‌رموی:

{ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِّن بَعْدِ الْغَمِّ أَمْنَةً نُعَاسًا يَّغْشَى طَائِفَةً مِّنْكُمْ} (ت-س/ص).

۳۷۸۲- عن ابن عباس (رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا) قَالَ: افْتَقَدْتُ قَطِيفَةً حَمْرَاءَ يَوْمَ بَدْرٍ فَقَالَ: بَعْضُ النَّاسِ لَعَلَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَحَدَهَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تَوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ) رواه أبو داود والترمذي بسند حسن^(۲۹).

ئیبنو عه‌بباس (خودیان لئ پازی بئ) گوئی: له‌پۆژی به‌درا پارچه‌یه‌ک قه‌یفه‌ی سوور له‌تالانییه‌که بزر بوو، جا هه‌ندی که‌س گوئیان: په‌نگ بئ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهر بئ) بردییتی! جا خودای گه‌وره ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارد خوارئ:

{وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تَوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ - ۱۶۱/۳}.

واته: شایسته‌ی شانی پیغه‌مبه‌ران نییه، که ده‌ستپییسی بکه‌ن له‌مالی تالانی، گه‌نده دزی دووره له‌شانی پیغه‌مبه‌ران، به‌تایبه‌تی ئه‌م پیغه‌مبه‌ره نازداره قه‌ت شتی وا ناشایسته‌ناکا، وه‌هر که‌سی به‌ناپه‌وا شتی قول بداو بیبا بو‌خوی له‌پۆژی قیامه‌تا، به‌به‌ر چاوی دۆست و دوژمنه‌وه، ده‌ینی به‌نه‌په‌ی شانییه‌وه ده‌یه‌ینی بو‌مه‌یدانی لئ پرسینه‌وه شه‌رمه‌زار ده‌بی، له‌پاشا، هه‌موو که‌سی تۆله‌و پاداشی خوی له‌سهر چاکه‌و خراپه‌ی خوی به‌ته‌واوی وه‌رده‌گرئ، به‌قه‌ی سه‌ری ده‌رزیه‌ک زۆرو سته‌می لئ ناکرئ (د/ت - س/ح).

۳۷۸۳- عن جابر (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) قَالَ: لَقِيتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: لِي يَا جَابِرُ مَا لِي أَرَاكَ مُنْكَسِرًا. قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اسْتُشْهِدَ أَبِي قِيلَ يَوْمَ أُحُدٍ وَتَرَكَ عِيَالًا

وَدَيْنَا. قَالَ: أَفَلَا أُبَشِّرُكَ بِمَا لَقِيَ اللَّهُ بِهِ أَبَاكَ؟ قُلْتُ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: مَا كَلَّمَ اللَّهُ أَحَدًا قَطُّ إِلَّا مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ وَأَخِيَّ أَبَاكَ فَكَلَّمَهُ كِفَاحًا فَقَالَ: يَا عَبْدِي تَمَنَّ عَلَى أُعْطِكَ. قَالَ: يَا رَبِّ تُخَيِّنِي فَأَقْتُلْ فِيكَ ثَانِيَةً. قَالَ: الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّهُ قَدْ سَبَقَ مِنِّي أَنَّهُمْ إِلَيْهَا لَا يُرْجَعُونَ. قَالَ: وَأُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (وَلَا تُحْسِنُ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَالًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ)^(۳۰).

جایبر (خودای لئ پازی بئ) گوئی: پیغه‌مبهرم پی گه‌یشت (دروودی خودای له‌سهر بئ) پیی فه‌رمووم: ئه‌ی جایبر! ده‌تبینم قوپاویت، چ خیرته؟ عه‌رزم کرد: ئه‌ی پیغه‌مبهری خودا! که پوژی ئوحوود باوکم شه‌هید بوو، خی‌زان و قه‌رزیک‌ی زوری به‌سهردا به‌جئ هیشتووم بیر له‌وه ده‌که‌مه‌وه فه‌رمووی: هه‌زده‌که‌ی باسی ئه‌وه‌ت بو‌یکه‌م که خودا چه‌ند به‌خو‌شی پی‌شو‌ازی له‌باوکت کرد؟ گوتم: فه‌رموو، ئه‌ی پیغه‌مبهری خودا! فه‌رمووی: هه‌رگیز خودای گه‌وره (له‌پشتی په‌رده‌وه نه‌بئ) قسه‌ی له‌گه‌ل که‌سئ نه‌کردوو به‌لام باوکتی زیندوو کرده‌وه و به‌بئ په‌رده‌و پوو به‌پوو، قسه‌و گو‌فتو‌گو‌ی له‌گه‌ل دا‌کرد، فه‌رمووی پیی: ئه‌ی به‌نده‌ی خو‌م دلت چی ده‌خو‌ازیت دا‌وای بکه لیم ده‌یده‌م پی‌ت ئه‌ویش گوئی: ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! زیندووم بکه‌ره‌وه، هه‌تا دی‌سانه‌وه له‌پینا‌وی تو‌دا ده‌کو‌ژریمه‌وه! په‌روه‌ردگاری گه‌وره‌و سه‌روه‌ریش فه‌رمووی: له‌می‌ژه‌وه بریاره‌و داومه ئه‌وه‌ی له‌م دنیا‌یه ده‌رچوو جاریک‌ی تر نا‌گه‌ریتته‌وه بو جیهان جایبر گوئی: جا خودا ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارده خواره‌وه:

{وَلَا تُحْسِنُ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَالًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ -

.{۱۶۹/۳}

واته: گومان مه‌به‌ن به‌وکه‌سانه کو‌ژرا‌وون له‌پ‌ی‌گه‌ی خودادا، که‌ئه‌وانه مردوون، به‌ل‌کو‌و ئه‌وانه نه‌رمردوون و زیندوون و له‌خزمه‌تی خودادان، وه زور به‌قه‌درو ری‌ژه‌وه خودا رزق و پو‌ژی یان بو ده‌نی‌رئ، له‌حه‌یا‌تی‌کی حه‌قی‌قی و

(۳۰) حدیث حسن عند الترمذی.

ژیانیکی راستدا، له‌جه‌سته‌یه‌کی به‌رزه‌خیی ناسک، وه‌ک جیسمی له‌تیی فریشته‌هه‌تا پوژی قیامت ئاوا ده‌ژین و ده‌مین، تا کاتی هه‌شر ئه‌وسا ده‌پۆنه‌وه به‌رگ و له‌شه پێشووه‌که‌یان و شادمان و دلخۆشن به‌و به‌هره‌و به‌خششی که‌خودا به‌هۆی سه‌ربه‌رزیی شه‌هید بوونه‌وه، به‌فه‌زلی خۆی داویه‌تی پێیان، وه‌ موژده‌ ده‌ده‌ن به‌و که‌سانه که هه‌شتا له ژیانان و شه‌هید نه‌بوون که‌خه‌می مردن و شه‌هید بوونیان نه‌بی، چونکه شه‌هیدان و پیاو باشان له‌ودنیادا نه‌ترسیان له‌سه‌ره‌و نه‌خه‌میان له‌به‌ره، که‌وتوون به‌سه‌ر خێرو خوشی داو خودا پووی خێری لیانه‌و زۆر زۆر به‌م حاله‌ی خۆیان که‌یفخۆش و دلشادن، به‌تایبه‌ت له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که‌ده‌رکه‌وتوو بویان که‌خودا پاداش و مزی موسوڵمانان به‌ زیاده‌وه‌ ده‌داته‌وه. (ت-ح/ح).

٣٧٨٤- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ: (وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ) فَقَالَ: إِنَّا سَأَلْنَا عَنْ ذَلِكَ فَأُخْبِرْنَا أَنَّ أَرْوَاحَهُمْ فِي طَيْرٍ خَضِرٍ تَسْرُحُ فِي الْجَنَّةِ حَيْثُ شَاءَتْ وَتَأْوِي إِلَى قَنَادِيلَ مُعَلَّقَةٍ بِالْعَرْشِ فَاطَّلَعَ إِلَيْهِمْ رَبُّكَ أَطْلَاعَةً فَقَالَ: هَلْ تَسْتَزِيدُونَ شَيْئًا فَأَزِيدُكُمْ؟ قَالُوا رَبَّنَا وَمَا تَسْتَزِيدُ وَنَحْنُ فِي الْجَنَّةِ نَسْرُحُ حَيْثُ شِئْنَا ثُمَّ أَطَّلَعَ إِلَيْهِمُ الثَّانِيَةَ فَقَالَ: هَلْ تَسْتَزِيدُونَ شَيْئًا فَأَزِيدُكُمْ فَلَمَّا رَأَوْا أَنَّهُمْ لَمْ يَتْرَكُوا قَالُوا نُعِيدُ أَرْوَاحَنَا فِي أَجْسَادِنَا حَتَّى نَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا فَتُقْتَلَ فِي سَبِيلِكَ مَرَّةً أُخْرَى. وزاد في رواية: وتقرئ نبينا السلام وتُخبره عنا أنا قد رضينا ورضي عنا. رواهما الترمذي^(٣١).

له‌باره‌ی هۆی هاتنی ئه‌م ئایه‌ته‌وه پرسیار کرا له‌عه‌بدوللّا (خودای سن‌پازی بن، گوته‌ی: له‌م باره‌یه‌وه ئیهمه‌یش پرسیارمان کرد، له‌وه‌لاما پێمان گوتراوه: که‌گیانی شه‌هیدان وان له‌ناو چه‌ن مه‌لیکی سه‌وزدا وه‌ ئه‌و مه‌لانه له‌ناو به‌هه‌شتا به‌ناره‌زووی خۆیان که‌شت ده‌که‌ن و چه‌زبان له‌چی بێ ده‌یخۆن، جا ده‌گه‌پێنه‌وه بو‌ناو چه‌ن چرای، که‌هه‌لاوه‌سراون له‌سیبهری ته‌خت و باره‌گا

(٣١) مسلم، إمارة: ٤٨٦٢. ترمذی، تفسیر القرآن: ٣٠١١. ابن‌ماجه. جهاد: ٢٨٠١.

(عەرش)دا. جا جارێ پەرەردگاری تۆ سەردەکیشتیته ناویان و دەفەرموی: هەزتان لەچی ترە هەتا بیدەم پیتان؟ دەلێن: ئەو پەرەردگاری ئێمە! لەمە زیاتر چی ترمان بوی، کەوا بۆ خۆمان لەناو بەهەشتا بەئارەزووی خۆمان دەخوین و رادەبویڕین! بەلام دیسانەووە خودا سەردەکیشتیتهووە بۆناویان و دەفەرموی: هەزتان لەچی ترە هەتا بیدەم بەئێوە؟ جا کاتێ شەهیدەکان دەبینن خودا وازیان لێ ناھێنێ تا داوای شتێ تر نەکەن عەرزێ دەکەن: گیانمان بکەرەووە بەبەرمان دا، هەتا بگەرێینەووە بۆ جیهان، هەتا جارێکی تریش دیسانەووە لەپیناوی تۆدا بکوژێینەووە (م/ت) لەگێڕانەووەیەکی تیرمیزیدا ئەمە پترە: وە سلاومان بگەینەنە بە پیغەمبەرمان هەوایی خوش گوزەرانی ئێمە پێ بفەرموو، کەوا ئێمە لەخودای گەورە خوش نوودین و خوداش لەئێمە خوش نوووە.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرُّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا أَجْرٌ عَظِيمٌ - ۱۷۲/۳}.

واتە: ئەو کەسانەووە کە گوێیان شل کرد بۆ فەرمانی خودا و پیغەمبەری خودا و لەسەر فەرمانی ئەوان کەوتنە پێ بەشوینی دوژمن دا، لەپاش ئەو هەموو کۆشت و کۆشتارەووە کە لێیان کرابوو لەغەزای ئو خوددا، وە بەووە چاویان نەشکا و وەرەیان بەرنەدا، بۆ ئەوانە (کە خواوەنی ئەو چاکە و مەردایەتی و لەخۆ بووردن و لەخودا ترسان و تەقوایەن) پاداشی باش و بەش و بارەووەکی گەورە هەبە.

۳۷۸- قَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا): لِعُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ يَا ابْنَ أُخْتِي لَمَا أَصَابَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَا أَصَابَ يَوْمَ أُحُدٍ، وَأَنْصَرَفَ عَنْهُ الْمُشْرِكُونَ خَافَ أَنْ يَرْجِعُوا فَقَالَ: مَنْ يَذْهَبُ فِي إِرْهِمٍ؟ فَاتَّدَبَ مِنْهُمْ سَبْعُونَ رَجُلًا، كَانَ فِيهِمْ أَبُو بَكْرٍ وَالزُّبَيْرُ. رواه البخاري في غزوة أحد^(۳۲).

(۳۲) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۸۱ رقم: ۳۲۷۸.

عائىشە (زەزای خودای لەسەر بى) بە عوروەى كۆپى زوبەيرى گوت: ئەى خوشكەزام! كاتى كەلەپۆژى غەزای ئو خوددا پىڤەمبەر (دروودى خودای لەسەر بى) تووشى ئەو دەردى سەرييه بوو، كە گەلى لەيارانى كوژران و زاماربوون، كە لەشكرى بتيەرسەكان گەرانەووە بۆ مەككەى پېرۆز، پىڤەمبەر (دروودى خودای لەسەر بى) مەترسى ئەوەى كرد كە ديسان لەناكاو دوژمن بگەپتەووە بۆ سەريان، جا لە بەرئەووە لەبەر ئەوەيش كە وورەى موسولمانان بەرزبى و بەوزيان و كوشت و كوشتارە چاوە ترسین نەبن و دليان نەترسى فەرموى: كى دەپروا بەشويئيانا؟ جا حەفتا پياوى لى هەلبژاردن و ناردنى، ئەبو بەكرو زوبەيريشيان تياوو (ب) ⇨ (ب/ ۵/ ز/ ۱۰/ ل/ ۸۱).

۳۷۸۶- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: (حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ) قَالَهَا إِبْرَاهِيمُ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) حِينَ أُلْقِيَ فِي النَّارِ، وَقَالَهَا مُحَمَّدٌ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حِينَ قَالُوا (إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ) (۳۳).

ئيبنو عەباس (خودايان لى پازى بى) گوتى: ئەوكاتە كە ئىبراهيم فەردايە ناو مەنجه نيقه كەووە فەرموى: {حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ} وە موخەممەدیش (دروودى خودای لەسەر بى) ديسان هەر وايە فەرموو، ئەوكاتەى دەيان گوت پىي: {إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ} - ۱۷۳/۳.

واتە: ئەو مەردانە مەردايەتييهكى تريشيان هەيه، كاتى كە هەندى كەس (بۆ ئەوەى دليان سارد بکەنەووە زەندەقيان بەرن، تا نەچن بۆ پوو بەپرووى دوژمن) پييان دەگوتن: كە سوپايەكى گەورەى بتيەرسەكانى مەككە، بە سەرۆكايەتى ئەبو سوفييان، گردبوونەووە گەلەكۆمەيهكى گەلى گەورەيان لى كردوون و دەيانەوى بەدن بە سەرتاناو پيشە كەنتان بکەن، كە وابوو، دەرەچن و مەپۆن بۆ شەر لەگەليانا و شەپى خۆ ترين مەكەن و خەمى خۆتان

ہے بی و ترسی مال و منالی خوتان ہے بی و سہری خوتان بہ لایہ کا دہر کہن،
کہ چسی ئہ وان مہردانہ و شیرانہ ئہ و قسہ نابارہ و ئہ و ہرہ شہ و گوہر شہ
ناہہ موارہ و ئہ و پیلانہ زہر دارہ ئہ و ہندہ تر شیرری کردن و ئیمان و باوہری
پتر کردن و دلی ئہ ستوور تر کردن و وورہی بہر زتر کردن و لہکانی دلیانہ و
بہ زمانیکی پارا و دہیانگوت: {حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ} ئیمہ خودامان بہ سہ،
خودا کہ سی ئیمہ یہ، ہر خودایہ پشت و پہ نامان دیارہ کہ باشتین پشت و
پہ نایش خودای گہورہ و تہ وانایہ (بوخاری - پرگزری پیڈزی لہ نورری خودا بن).

۳۷۸۷- وَعَنْهُ قَالَ: كَانَ آخِرَ قَوْلِ إِبْرَاهِيمَ حِينَ أُلْقِيَ فِي النَّارِ حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ. رواهما البخاري^(۳۴).

دیسان ئہ و گوتی: کاتئ ئیبراہیم فری درایہ ناو مہنجہ نیقہ کہ وہ دوا
ووتہی کہ گوتی ئہ وہ بوو فہرمووی: {حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ} من خودام
بہ سہ و باشتین پشت و پہ نا ہر خودایہ و بہس (ب):

ہر کہ سن کہ سہ یہزدانی بہ سہ

خودا بو خواناس لہجیتی گشت کہ سہ!

فہرموودہی خوابہ خولاسہی قسہ:

خودا بو دوستی لہجیتی پاو دہ سہ!!

۳۷۸۸- (ب/۲ ز/۲ ل/۱۱ ف/۳)^(۳۵).

۳۷۸۹- وَعَنْهُ أَي (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ مَوْضِعَ
سَوَاطِ فِي الْجَنَّةِ لَخَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا أَقْرَأُ وَإِنْ شِئْتُمْ (فَمَنْ زُحِرَ عَنِ النَّارِ وَأُذْخِلَ
الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ). رواه الترمذي بسند صحيح^(۳۶).

(۳۴) بخاری. تفسیر: ۴۵۶۴.

(۳۵) تقدم في مجلد ثانى. تسلسل / ۲ رقم: ۱۱۸۴ / ۳.

(۳۶) حديث صحيح عند الترمذي.

دیسان ئەبوهوریره (خودای لێ پازی بێ) له حەزەرەتەوه (دروودی خودای لەسەر بێ) ده‌گیرێتەوه ده‌فه‌رموی: به‌قه‌د شوینی یه‌ك قه‌مچی له‌به‌هه‌شتا باشته له‌جیهان و له‌هه‌رچی له‌جیهان دا هه‌یه، جا ئەگەر حەز ده‌کەن بۆ پراست و دروستی ئەم قسه‌یه ئەم ئایه‌ته بخویننه‌وه:

{فَمَنْ زُحِرَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ -

.{۱۸۵/۳}

واته: هه‌موو گیاندارێ پیا‌له‌ی مه‌رگ ده‌نوشی، که‌س نییه (غه‌یری خودا خۆی) که تامی مه‌رگ نه‌چیژی، زینده‌وه‌ران هه‌موو گیای مردن، وه‌گه‌لێ هه‌لوێست و قوناغی سه‌خت و ناخوشتان له‌پیشه‌وه‌یه، پاداش و تۆ‌له‌ی هه‌ره ته‌واویش ته‌نیا ئەو پۆژه وه‌رده‌گرنه‌وه که‌له گۆپ هه‌ل ده‌سنه‌وه‌و به‌ره‌و ده‌شتی مه‌حشر ده‌کشین و خیزی بۆ ده‌کەن، هه‌لوێست و شلوق ده‌بی و پۆژ و ئالۆژ ده‌بی ئەوه‌ی به‌په‌له‌پروژه‌و به‌چنگه‌ کڕیش سه‌ری خۆی ده‌رکاو له‌ده‌س دۆزه‌خ خۆی قوتار کاو به‌هه‌ر حالێ و به‌هه‌ر جوړی بێ خۆی بگه‌یه‌نیته‌ ناو به‌هه‌شت ئەوه به‌پراستی به‌ئاواتی گه‌وره‌ی خۆی ده‌گا‌و مایه‌ی پزگاری خۆی مسو‌گه‌ر ده‌کا، ئەوه‌ش (باش باش) بزانه‌ ژیا‌نی دنیا و خو‌شی و پابواردنی ئەم جیهانه‌ له‌چاو ئەو جیهانه‌ ده‌رزی به‌ده‌ریایه، له‌گه‌ل ئەوه‌شا گه‌لێ جار ده‌بی به‌هۆی له‌خۆبایی بوونی پیا‌و خراپان (ت-س/ص).

۳۷۹- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْمُنَافِقِينَ كَانُوا إِذَا خَرَجَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى الْغَزْوِ تَخَلَّفُوا عَنْهُ وَفَرَحُوا بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَإِذَا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) اعْتَذَرُوا إِلَيْهِ وَحَلَفُوا وَأَحْبَبُوا أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَتَرَكْتُ (لَا تَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسِبْنَهُمْ بِمَقَازَةٍ مِّنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ) رواه البخاري هنا ومسلم في صفة المنافقين (۳۷).

ئەبو سەعید (خودای لێ پازی بێ) دەلێ: لەکاتی پیڤه‌مبەر خۆیدا (درودی خودای لەسەر بێ) چەن پیاوی هەبوون، مونا‌فاق و ناپاک بوون، کاتی پیڤه‌مبەر (درودی خودای لەسەر بێ) دەچوو بۆ غەزا ئەوان بە‌فیل و فەرەج خۆیان دە‌دزییه‌وه‌و لە‌گە‌لیا نە‌دە‌چوون بۆ ئەو غەزایه‌، وه‌به‌مه‌ی که‌له‌ماله‌وه‌ دادە‌نیشتن و دە‌مانه‌وه‌، به‌ پیڤه‌وانه‌ی هە‌زە‌ته‌وه‌ (درودی خودای لەسەر بێ) که‌یف خۆش بوون، وه‌ کاتی‌کیش پیڤه‌مبەر (درودی خودای لەسەر بێ) دە‌هاته‌وه‌ له‌و غەزایه‌ ده‌چوونه‌ خزمه‌تی و به‌هانه‌ی درۆیان ده‌هینایه‌وه‌و سویندیان له‌سەر ده‌خواردو که‌یفیان به‌وه‌ ده‌هات که‌ به‌به‌لاش له‌سەر شتی که‌نه‌یان‌کردوه‌ سوپاس و تاریف بکری‌ن! نیتەر ئەم ئایه‌ته‌ دابه‌زی:

{لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُجِبُونَ أَنَّ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبْنَهُمْ بِمَقَارَةِ مَنْ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ - ۱۸۸/۳}.

واته‌: ئە‌ی پیڤه‌مبەری خۆشه‌ویست! تۆ‌یش ئە‌ی پیاوی موسو‌لمان! وا مه‌زانه‌ ئە‌وانه‌ که‌ دلشادو شادمان ده‌بن به‌‌کرده‌وه‌ی ناشیرینی خۆیان و هە‌ز ده‌که‌ن که‌له‌سەر شتیکی باش که‌ به‌‌درۆ ده‌لێن کردوو‌مانه‌ به‌‌لام نه‌یان‌کردوه‌و به‌به‌لاش سوپاس و وه‌سپ بکری‌ن، قه‌ت وامه‌زانه‌ که‌ ئە‌وانه‌و وینه‌ی ئە‌م ساخته‌کارانه‌ له‌ده‌ست تۆ‌له‌و سزاو قاری خودا قوتار ده‌بن و له‌په‌نایه‌کا ئاسووده‌و سه‌رفراز ستار ده‌گرن، شتی وانیه‌ی، به‌‌لکوو بۆ ئە‌وانه‌ هه‌یه‌ سزای به‌‌سوێ و ئازاری ئێ‌ش به‌‌ناو دل‌گه‌یین! (ش - خودای لێ پازی بێ).

۳۷۹۱- قال: مَرْوَانُ لِبَوَائِهِ اذْهَبْ يَا رَافِعُ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فَقُلْ لِّئِنْ كَانَ كُلُّ امْرِئٍ فَرِحَ بِمَا أُوتِيَ، وَأَحَبَّ أَنْ يُحْمَدَ بِمَا لَمْ يَفْعَلْ، مُعَذِّبًا، لَتُعَذِّبُنَّ أَجْمَعُونَ. فَقَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ وَمَا لَكُمْ وَلِهَذِهِ وَإِنَّمَا دَعَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَهُودَ فَسَأَلَهُمْ عَنْ شَيْءٍ، فَكَتَمُوهُ إِيَّاهُ، وَأَخْبَرُوهُ بِغَيْرِهِ، فَأَرَوْهُ أَنَّ قَدِ اسْتَحْمَدُوا إِلَيْهِ بِمَا أَخْبَرُوهُ عَنْهُ فِيمَا سَأَلَهُمْ، وَفَرَحُوا بِمَا أُوتُوا مِنْ كَيْمَانِهِمْ، ثُمَّ قَرَأَ ابْنُ عَبَّاسٍ (وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ

لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُوهُ) وتلا: (لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُجِبُونَ أَنَّ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِّنَ الْعَذَابِ). رواه البخاري والترمذي^(۳۸).

کاتی که مه‌پوان سهررداری سهر شاری مه‌دینه بوو، گوتی به‌دەرکه‌وانه‌که‌ی خوی: ئە‌ی پ‌افیع! ئ‌اده‌ی ب‌پ‌و ب‌و‌ل‌ای ئ‌یبنو عه‌بباس پ‌یی ب‌ئی: خو ئە‌گەر هه‌موو که‌سی سزاو ئ‌ازار بدری له‌سهر ئە‌وه که شادمان ببی به‌وه‌ی که‌ده‌ستی ده‌که‌وی و هه‌ز بکا به‌ خو‌پ‌ایی سوپاس بکری له‌سهر شتی که خوی نه‌یکردبی، خو ئە‌گەر ئە‌مه‌ وابی ئە‌وا که سمان له‌قیامه‌تا پ‌زگارمان نابی و هه‌موومان سهرجه‌م سزاو ئ‌ازار ده‌دریین چونکه‌ ک‌ی هه‌یه (مه‌گەر به‌ده‌گمه‌ن) که‌مال و منال و مایه‌و پایه‌و وه‌سپی راست و درۆی پی خوش نه‌بی؟ ئ‌یبنو عه‌بباس (خودایان ل‌ی پ‌ازی بی) گوتی: ئ‌یوه چیتانه به‌سهر ئە‌م باسه‌وه؟! ئە‌م ئ‌ایه‌ته‌هاته‌ خواره‌وه‌ له‌شانی جووله‌که‌کانا، جارێ هه‌زرت (دروودی خودای له‌سهر بی) بانگی کردن و پرس‌یاری شتیکی لییان کرد، ئە‌وان شته‌که‌یان شارد‌وه‌وه‌ هه‌شاری وه‌لامه‌ راسته‌که‌یان داو به‌ پ‌یچه‌وانه‌ی ئە‌وه‌وه‌ شتیکی تریان پ‌یی گوت ئە‌نجا وایان نیشانی هه‌زرت ده‌دا که وه‌لامی پرس‌یاره‌که‌ی ئە‌ویان به‌پ‌استی داوه‌ته‌وه‌وه‌ که‌وا بی ده‌بی هه‌زرت (دروودی خودای له‌سهر بی) سوپاس و تاریف‌یان بکا، وه‌ شادمان بوون و دل‌شاد به‌وه‌ی که پ‌استیه‌که‌یان شارد‌بووه‌وه‌ که‌تمی حه‌قیقه‌ته‌که‌یان کرد‌وه‌وه‌، ئ‌ینجا ئ‌یبنو عه‌بباس ئە‌م دوو ئ‌ایه‌ته‌ی خوینده‌وه‌ ئ‌ایه‌تی:

{وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنَهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُوهُ -

.{۱۸۷/۳}

که ئە‌م ئ‌ایه‌ته‌یان له‌م شوینده‌ا له‌پ‌یشه‌وه‌ پ‌ویشته‌ (ب/۱ ز/۱۵)

ل/۸۳) وه‌ ئە‌م ئ‌ایه‌ته‌شی خوینده‌وه‌:

^(۳۸) بخاري. تفسير: ۴۵۶۸، ۱۶۴۸، تجريد. مسلم: صفات المنافقين: ۶۹۶۵. ترمذي: تفسير القرآن:

{لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُجِبُونَ أَنَّ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِّنَ الْعَذَابِ - ۱۸۸/۳}. ⇒ (ب/ت - خودای لئ پازی بئ).

۳۷۹۲- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: بَتُّ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ، فَتَحَدَّثَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَعَ أَهْلِهِ سَاعَةً ثُمَّ رَقَدَ، فَلَمَّا كَانَ ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرِ قَعَدَ فَنَظَرَ إِلَى السَّمَاءِ فَقَالَ: (إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ)، إِلَى آخِرِ سُورَةِ آلِ عِمْرَانَ. ثُمَّ قَامَ فَتَوَضَّأَ وَاسْتَنَّْ، فَصَلَّى إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً، ثُمَّ أَذَّنَ بِإِلَالٍ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى الصُّبْحَ. رواه البخاري (۳۹).

⇒ (ب/۱/ز/۱۸۴/ل/۵۰۳/ف/۲) لیره‌دا چهن زیاده‌بی هیه: ئیبنو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بئ) ده‌لئ: شه‌وئ له‌لای مه‌یموونه‌ی میمکم (که ه‌اوسه‌ری پیغه‌مبه‌ر بوو) مامه‌وه تاوئ حه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) له‌گه‌ل خیزانی گو‌فتوگوئ کردو له‌پاشا پراکش‌او نووست، که دوو به‌شی شه‌و پویش‌ت و به‌شی سیه‌ه‌می شه‌و داه‌ات حه‌زه‌ت له‌خه‌و هه‌لس‌او دانیش‌ت و ته‌ماش‌ایه‌کی ئاسمانی کردو ئه‌م ئایه‌تانه‌ی خوینده‌وه هه‌تا کو‌تایی سووره‌تی ئالی عیمران له‌وئوه که ده‌فه‌رموئ:

{إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ - ۱۹۰/۳}.

ئه‌نجا هه‌لس‌او ده‌سنوئژی گرت و سیواکی کردو ئه‌وجا یازده پکات نوئژی شه‌و نوئژی کرد، له‌پاشا بیلال بانگی دا بو نوئژی به‌یانی، ئه‌نجا حه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) دوو پکاته سوننه‌ته‌که‌ی پیش نوئژی به‌یانی کرد، ئه‌نجا پویش‌ت بو مزگه‌وت و له‌وئ نوئژی به‌یانی به‌کو‌مه‌ل کرد (ب).

۳۷۹۳- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَا أَسْمَعُ اللَّهَ ذَكَرَ النِّسَاءَ فِي الْهَجْرَةِ. وَكَانَتْ أُمُّ سَلَمَةَ أَوَّلَ ظَعِينَةٍ هَاجَرَتْ إِلَى الْمَدِينَةِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى:

(فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنْكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنُفِي بَعْضُكُمْ مِّنْ بَعْضٍ) (۱۹۵/۳). رواه الترمذي. نَسَأَلُ اللّٰهَ حُسْنَ الرِّوَايَةِ آمِينَ. (۴۰)

ئوم سەلەمە (رمزای خودای نینیت) فەرمووی: ئەهی پیغەمبەری خودا، بەرگویمان ناکەوئێ کە خودا لەقورئانا باسی ژنان لەبارەیی کۆچکردنەو بەکات؟ ئوم سەلەمە خوێ یەکەم ئافەرەتی کەژاوەنشین بوو، کە کۆچی کەدبوو بۆ مەدینە، جا خودا ئەم ئایەتەیی ناده خواریوە بۆ پیغەمبەر، کەواتای وایە:

جا خودای گەورە داواکەیانێ بەجێ هێناو فەرمووی: بەپراستی من کردەوێ هیچ خاوەن کاری لەئێوە زایە ناکەم و رەنجی بەبا نادم، نێر بێ یا مێ، چونکە ئێوە لەناو خۆتان تێهەڵکێش و سەرو قنگی یەکتەین، کەواتە ژنیش وەک پیاو لەلای خودا کردەوێ بەزایە ناچێ:

نـاـلـی عـیـمـرـان و سـوـورەـی بەقـەرە

پـیـشـهـنگـن لـەبـۆ قـورئـانـی گـەورە!

پـۆـئـی قـیـامەت کـە تەشـرـیف دـیـنـ

لەدۆستی، دەستی قەدر و پـیـز دەنـ!

قـورئـان سەراسەر خـوـانی مەولایـ

ووشە بە ووشە فەرموودەیی خـوایـ

پـرـسـەر لـەمـیـوـە خۆشـی جـیا جـیاـ

هەموو پیتیکـی پازیکـی تـیاـ

دوینـ خۆم دێ بە چاوی دـلـ

خۆم لەبەرچاوی کەو نەوێن سەرچـلـ

دـل بەردەیی رەقـە، رۆو سـاجـی رەشـ

چـۆن مەلایـە کـم خۆزکـە بە قەشـە! ♦

ناسی نهوه منم، یا خو به‌رازه!
 خوئی مه‌لّاس داوه له‌و بی‌شه تازه
 قهت باوه‌ی ناکه‌م من به‌م نه‌ندازه
 دّلم بۆت‌اوان بـئـ به‌ ده‌رازه!
 نه‌وه‌ن ناله‌بار، نه‌وه‌ن خووارو لار
 نه‌وه‌ن به‌ده‌فتار، نه‌وه‌ن به‌دکردار
 نه‌وه‌ن بـئـ شو‌عوور، نه‌وه‌ن له‌خوا دوور
 نه‌وه‌ن گوێله‌مشت بۆ نه‌فسی شو‌روور!
 یاران دوورکه‌وه‌ن نه‌ک له‌ناکاوا
 پرشنگی په‌شیم بکا به‌ ناوا،
 گورگه‌ل ناسایی تیتان بکه‌وه‌ن
 پۆژی پووناکتان لـئـ بکا به‌ شه‌وه‌ن!!
 نووری! گهر درۆناکه‌ی هه‌تاکه‌ی
 به‌م هاشو هووشه‌ خۆت به‌په‌ن نه‌که‌ی
 وه‌ر تـازووه‌ پوو له‌ خداکه‌ه
 ملت له‌داوی دنیا جوداکه‌ه!!*
 له‌دیوه‌خان خـودا خۆت داکه‌ه
 چه‌ش و نه‌کی سفره‌ی خوداکه‌ه

وه‌رگیر

* قه‌ش: نه‌گه‌بت (فه‌ره‌نگی خا).

* خوداکردن ، خو‌جیک‌ردنه‌وه ، ده‌لێن: ئازده‌لە‌کان داکه‌ن ، واته‌: بیانکه‌نه‌ جیگه‌ی حه‌وانه‌وه‌ی شه‌ویانه‌وه . وه‌رگیر

(۵) سووره‌تی نیشاء

به‌ناوی خودای به‌خشنده‌ی میهره‌بان (سورة النساء)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۷۹۴- قال: عُرْوَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) سَأَلَتْ عَائِشَةَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ). فَقَالَتْ: يَا ابْنَ أَخْتِي، هَذِهِ الْيَتِيمَةُ تَكُونُ فِي حَجَرٍ وَلِهَا، تَشْرِكُهُ فِي مَالِهِ وَيُعْجِبُهُ مَالُهَا وَجَمَالُهَا، فَيُرِيدُ وَلِيَّهَا أَنْ يَتَزَوَّجَهَا، بَغَيْرِ أَنْ يُقْسِطَ فِي صَدَاقِهَا، فَتُهَوَّأ عَنْ ذَلِكَ، إِلَّا أَنْ يَلْغُوا لَهُنَّ أَعْلَىٰ سُنَّتِهِنَّ فِي الصَّدَاقِ، فَأَمَرُوا أَنْ يَنْكِحُوا مَا طَابَ لَهُمْ مِنَ النِّسَاءِ سِوَاهُنَّ^(۱).

عوروه (خودای لى پازى بن) گوته: پرسىارم کرد له عائیشه (خودای لى پازى بن)

له‌باره‌ی فه‌رمایشته‌ی خودای گه‌وره‌وه که ده‌فه‌رموئ:

{وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ - ۳/۴}.

که‌واتاکه‌ی وایه: ئەگەر ترستان له‌وه هه‌بوو که عه‌دالته‌ت و دادپه‌روه‌ری نه‌که‌ن له‌گه‌ل ئە‌وکچه هه‌تیوانه‌دا که‌وان له‌ژێر چاودێری ئیوه‌دا، له‌ کاتی‌کا که خۆتان ماره‌یان بکه‌ن بۆ‌خۆتان، یا ماره‌یان بپن له‌ که‌سیکی خۆتان ئە‌گەر له‌م حاله‌دا ئە‌م ترسه‌تان هه‌بوو ئە‌وا بچن ژنیکی تر ماره‌ بپن بۆ‌ خۆتان که به‌دلتان بپن له‌باربپن واز له‌وه‌تیوانه‌ بینن، وه‌ ده‌توانن ژنێ یا دوو ژن یا سێ ژن، یا چوار ژن، به‌پنن یا‌سای شه‌رع بینن به‌مه‌رجی که به‌مه‌رجی سه‌ره‌کی داده‌نری که ئە‌وه‌یه‌ به‌توانن عه‌دالته‌ت و دادپه‌روه‌ری به‌جی بینن له‌نیوانیانا. عائیشه (خودای لى پازى بن) گوته: ئە‌ی خوارزای خۆم! ئە‌م نایه‌ته‌

^(۱) بخاری. تفسیر: ۵۷۴، ۲۴۹۴، ۵۰۶۴. مسلم. تفسیر: ۷۴۴۴، أبو داود. نکاح: ۲۰۶۸. نسائي: نکاح /

۳۳۴۶ = تجريد البخاري = مختصر صحيح البخاري / ۴ ل / ۴۲۹ رقم: ۱۶۴۹ = ۲۷۶۳، ۴۵۷۳، ۴۶۰۰،

۵۰۶۴، ۵۰۹۲، ۵۰۹۸، ۵۱۲۸، ۵۱۳۱، ۵۱۴۰، ۶۹۶۵. مسلم. تفسیر: ۷۴۴۴. أبوداود. نکاح: ۲۰۶۸. نسائي.

ہاتہ خواروہ لہ شانی کچانی بی باوکدا کہ لہ لای حہ قداریان بن و ئہو
 ھہ قدارہ بجی لہ بہر سامان و مالی کچہ کہ یا لہ بہر جوانیہ کہی مارہی بکا
 لہ خوئی، بہ لام ئہو ہندہ کہ باوبی مارہی بو دانہئی، جا خودا نہ ہی لی کردن
 لہ کردنی شتی وا، مہ گہر بہ مہرجی کہ وک ژنانی تر مارہی و مافیان بو
 دابنن ئہو دہبی، دہنا خودا فہرموویہ تی پییان برؤن لہ ژنانی تر بہ دلی
 خوتان ژن بہینن واز بینن لہ وان (ب - مہزارہمہتی لی بن).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَغْفِرْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا} (۶/۴). ⇒ (ب/۳ ز/۳۰ ف/۱).

۳۷۹۵ - ⇒ (ب/۳ ز/۱۴ ل/۳۰ ف/۱) ^(۲).

۳۷۹۶ - ⇒ (ب/۳ ز/۳ ل/۶ ف/۱) + (ب/۱ ز/۲۱ ل/۱۰۷ ف/۱۳) ^(۳).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ} (۱۲/۴).

۳۷۹۷ - ⇒ (ب/۳ ز/۶ ل/۱۴) ^(۴).

۳۷۹۸ - وعنه قال: كَانُوا إِذَا مَاتَ الرَّجُلُ كَانَ أَوْلِيَاؤُهُ أَحَقُّ بِأَمْرَاتِهِ، إِنْ شَاءَ بَعْضُهُمْ تَزَوَّجَهَا، وَإِنْ شَاءُوا زَوَّجُوهَا، وَإِنْ شَاءُوا لَمْ يَزَوَّجُوهَا، فَهُمْ أَحَقُّ بِهَا مِنْ أَهْلِهَا، فَتَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي ذَلِكَ (لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا تَغْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ) ^(۵).

دیسان ئیبینو عہ بیاس (خودایان لی بازی بن) گوتی: لہ پییش دا دہستووریان
 وابوو کہ پیاوئ دہمرد ژنہ کہشی وہکی مالہ کہی دہوو بہ میرات و کہ لہ پوور
 بو ھہ قدارہ کانی، ئیتیر یا یہ کی لہ کہ سوکاری میردہ مردووہ کہی ئہو ژنہی

^(۲) تقدم في مجلد / ۳ تسلسل / ۱۴ رقم: ۲۰۰۳ / ۱.

^(۳) تقدم في مجلد / ۳ تسلسل / ۳ رقم: ۱۹۷۱ / ۱.

^(۴) تقدم في مجلد / ۳ تسلسل / ۴ رقم: ۱۹۳۶ / ۱.

^(۵) بخاری. تفسیر: ۴۵۷۹، ۶۹۴۸.

ماره ده‌کرد بۆ خۆی، وه‌یا ماره‌یان ده‌کرد له‌که‌سیکی تر، وه‌یا هه‌ر نه‌یان ده‌دا به‌شوو وه‌ خۆیان له‌پیشتر و شیواو تر بوون به‌و ژنه له‌مالی باوانی جا ئه‌م ئایه‌ته هاته خوارئ:

{لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا تَفْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ - ۱۹/۴}.

واته: ئه‌ی که‌سانئ که باوه‌رتان هه‌یناوه به‌خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا! بۆ ئیوه په‌وا نییه که ژنان وه‌کوو میرات وه‌ریگرن، له‌پاش مردنی خاوه‌نه‌کانیان به‌زۆر، وه‌په‌نگه‌ی شووی تازه‌یان لئ مه‌گرن، بۆئوه‌ی بازئ له‌و مال و ماره‌یه‌ی که‌ده‌یان که‌وئ به‌م شیوه ناروه‌ایه پیتان بده‌نه‌وه (ب).

۳۷۹۹- و عنه قال: كَانَ الْمُهَاجِرُونَ لَمَّا قَدِمُوا الْمَدِينَةَ يَرِثُ الْمُهَاجِرُ الْأَنْصَارِيَّ دُونَ ذَوِي رَحِمِهِ لِلْأُخُوَّةِ الَّتِي آخَى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَيْنَهُمْ، فَلَمَّا نَزَلَتْ (وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيًّا) نَسَخَتْ. رواهما البخاري^(۶).

دیسانه‌وه گوئی: له‌پیش دا کاتئ کۆچه‌رییه‌کان هاتن بۆ مه‌دینه، یاسای یاران وابوو، کۆچه‌ری که‌له‌پووری وه‌رده‌گرت له‌یاریده‌ده‌ر، نه‌وه‌ک که‌س و کاری خۆی، به‌پیی ئه‌و په‌یمانی براهه‌تییه که پیغه‌مبه‌ر (برووی خودای له‌سری) له‌نیوانیان به‌ستبووی، ئه‌م یاسایه هه‌روا مایه‌وه، تا کاتئ ئه‌م ئایه‌ته هاته خواره‌وه:

{وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيًّا... - ۳۳/۴}.

واته: بۆ هه‌موو که‌سئ بریاری چه‌ن خزم و که‌س و کاریکمان داوه، له‌پاش مردنی که‌له‌پووره‌که‌ی ده‌گرن ئیتر ئه‌و یاسایه هه‌لوه‌شایه‌وه (ب).

۳۸۰۰ - ⇒ (ب/۳ ز/۴۵ ل/۱۱۰ ف/۱)^(۷).

(۶) بخاری. تفسیر: ۴۵۸۰.

(۷) تقدم في مجلد / ۳ تسلسل / ۴۵ رقم: ۲۱۴۷.

۳۸۰۱- ⇒ (ب/۳ ز/۸۱ ل/۲۰۳ ف/۸) + (ب/۳ ز/۱۲۵ ل/۳۲۶)

(ف/۱)^(۸).

۳۸۰۲- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) أَلْهَى قَالَتْ: يَغْزُو الرِّجَالُ وَلَا يَغْزُو النِّسَاءُ وَإِنَّمَا لَنَا نِصْفُ الْمِيرَاثِ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِّلرِّجَالِ نِصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نِصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ). رواه الترمذي^(۹).

ئوممو سه‌له‌مه (همزای خودای له‌سربین) گوئی: عه‌رزى حه‌زه‌تم كرد: قوربان! ئه‌وه‌تانى پیاوان بو‌ خو‌یان خه‌بات ده‌گێرن و دياره‌ كه‌پاداشى گه‌وره‌ی له‌سه‌ر و مرده‌گرن، وه‌ دوو ئه‌وه‌نده‌ی ئی‌مه‌یش به‌شه‌ كه‌له‌پوور له‌میراتی ده‌به‌ن بو‌ خو‌یان! جا خودای مه‌زن ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارده‌ خواره‌وه‌:

{وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِّلرِّجَالِ نِصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نِصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ - ۳۲/۴}.

واته‌: به‌خیلی و حه‌سوودی به‌به‌شى یه‌کترى مه‌به‌ن، به‌ش و باره‌یه‌ك كه‌ خودا به‌مه‌حزى فه‌زل و گه‌وره‌یی و به‌خشنده‌یی خو‌ی داویتی به‌بازیكتان و نه‌یداوه‌ به‌بازیكى ترتان و كردوویه‌تى به‌مایه‌ی سه‌ربه‌رزى و پایه‌ ب‌لندی بو‌یان ئه‌و به‌ش و باره‌یه‌تان پى‌ خوش بى‌ و خو‌زگه‌ی به‌لاشى بو‌ مه‌خوازن نه‌بادا سه‌ر بکیشنى بو‌ حه‌سوودی به‌یه‌کترى بردن، وه‌سه‌ر بو‌ به‌ش و چاره‌نووسى خودایی دانه‌وینن و هه‌رکه‌سه‌ به‌به‌شى خو‌ی پازى بى‌ و چاو نه‌ب‌ریته‌ به‌ش و به‌هره‌ی كه‌سیكى ترا! ئه‌مه‌ له‌لایى، له‌لایه‌كى تریشه‌وه‌ ژن و پیاو به‌به‌رى كو‌ششى خو‌یان ده‌گه‌ن و بو‌ئمه‌ ژن و پیاو وه‌ك یه‌كن و ئه‌وه‌ی په‌یوه‌ندى هه‌یه‌ به‌كو‌شش و هه‌ول‌دانى به‌نده‌وه‌، به‌ سیفه‌تى ئه‌وه‌ی كو‌شش و كه‌سبه‌ فه‌رق و جیاوازی پیاوو ژن نییه‌ (ت- خودای لى‌ پازى بى‌).

۳۸۰۳- ⇒ (ب/۴ ز/۷۹ ل/۲۹۰ ف/۱)^(۱۰).

(۸) تقدم في مجلد / ۳ تسلسل: ۸۱ رقم: ۲۲۹۴.

(۹) سكت عن درجته الشارح.

۴۸۰- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: صَنَعَ لَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ طَعَامًا فَدَعَانَا وَسَقَانَا مِنَ الْخَمْرِ فَأَخَذَتِ الْخَمْرُ مِنَّا وَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَقَدَّمُونِي فَقَرَأْتُ (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ وَنَحْنُ نَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ. قَالَ: فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ). رواه أبو داود والترمذي بسند صحيح^(۱).

عه‌لی (خودای لی پازی بی) گوئی: ئەو پرەحمانی کوپی عه‌وف نانی دروست کردبوو بۆمان و بانگی کردین و باده‌ی دەرخوارد داین، جا به‌ره‌به‌ره شەراب و مه‌یه‌که کاری تی کردین و مه‌ستی کردین، که نویژ بوو منیان کرد به به‌رنویژی خویان و له‌نویژه‌که‌دا خویندنی قورئانه‌که‌م لی تیک چوو، وه له‌جیاتى:

{قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ، وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ - ۳-۱/۱۰۹}.

که واتای وایه: ئەى موچه‌مه‌دا! بلی به‌و ناموسولمانانه: ئەى کو‌مه‌له‌ی بی پروا! هەرگیز من ئەوه ناپه‌رستم که ئیوه ده‌یپه‌رستن، وه ئیوه‌ش عیبادەت و په‌رستیاری ئەو خودا راست و دروسته‌یه ناکه‌ن که له‌سایه‌ی خوداوه من ده‌یپه‌رستم. له‌جیاتى ئەمه‌ خویندمه‌وه: قل یا ایها الکافرون لا أعبد ما تعبدون ونحن نعبد ما تعبدون: بلی: ئەى بی پروایینه! من ئەوه ناپه‌رستم که ئیوه ده‌یپه‌رستن، وه ئیمه ئەوه ده‌یپه‌رستین که ئیوه ده‌یپه‌رستن. ئیتر خودای گه‌وره ئەم ئایه‌ته‌ی ناردە خواره‌وه.

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ - ۴/۴۳}.

(۱) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل: ۷۹ رقم: ۱ / ۳۶۲۷.

(۲) صحيح عند الترمذي.

واته: ئه‌ی موسولمانینه! کاری نابهجی مه‌که‌ن، که‌واته له‌کاتی مه‌ستی و سه‌رخۆشی دا نزیکێ نوێژ مه‌که‌ن، نوێژ کۆله‌که‌ی دینه کورۆکی خودا ناسینه، که‌واته نوێژو سه‌ر خۆشییان نه‌گوتوو، چونکه نوێژ دلی هۆشیاری ده‌وێ، هه‌تا بزانی چی ده‌لێن و له‌خزمه‌تی خودای خۆتان راوه‌ستان (د/ت - س/ص).

۳۸۰۵ - ⇒ (ب/۱ ز/۳۹ ل/۱۷۱ ف/۱) ^(۱۲).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا} (۴/۴۸).

یه‌زدانی گه‌وره ده‌فه‌رموێ: خودا خۆی فه‌رمانه‌وای هه‌ره گه‌وره‌یه، بالاده‌ستی نییه، چی بکا ده‌یکا، که‌س مافی په‌خنه‌ی نییه، خۆی له‌سه‌ر خۆی بپاری داوه که خۆش ده‌بی (ئه‌گه‌ر مه‌یل بکا) له‌هه‌ر که‌سی که‌ هاوه‌ل و هاوبه‌شی بۆ بپار نه‌دا، گه‌رچی گوناھی گه‌وره‌ش بکا، با‌ته‌و به‌ش نه‌کا له‌و گونا‌هه، وه‌لێ له‌و که‌سه‌یه قه‌ت خۆش نابێ که‌له‌سه‌ر فره‌خواهی و شیرک بمری، چونکی ئه‌وه تاوانیکی گه‌لی گه‌وره‌ی هه‌له‌سه‌ستوووه و هه‌لاتیکی بی سه‌رو به‌ری کردوووه.

۳۸۰۶ - ⇒ (ب/۱ ز/۴ ل/۳۴ ف/۹) ^(۱۳).

۳۸۰۷ - ⇒ (ب/۲ ز/۱۷۳ ل/۳۶۳ ف/۳) ^(۱۴).

۳۸۰۸ - ⇒ (ب/۵ ز/۱۱۴ ل/۳۷۳ ف/۲+۳) ^(۱۵).

۳۸۰۹ - عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: (فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فُتْنَيْنِ) رَجَعَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ أَحَدٍ، وَكَانَ النَّاسُ فِيهِمْ فِرْقَتَيْنِ فَرِيقٌ يَقُولُ:

^(۱۲) تقدم في مجلد اول تسلسل / ۳۹ رقم: ۱ / ۳۱۱.

^(۱۳) تقدم في مجلد اول تسلسل / ۴ رقم: ۹ / ۳۱.

^(۱۴) تقدم في مجلد ثاني تسلسل / ۱۷۳ رقم: ۳ / ۱۹۱۵.

^(۱۵) تقدم ابعز تسلسل / ۱۱۴ رقم: ۲ / ۳۱۹۹ ، ۲ / ۳۲۰۰.

أَقْتُلْهُمْ. وَفَرِيقٌ يَقُولُ: لَا فَنَزَلْتُ (فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَيْنِ) وَقَالَ: إِنَّهَا طَبِئَةٌ تَنْفَى الْخَبَثَ كَمَا تَنْفَى النَّارُ خَبَثَ الْفِضَّةِ. رواه البخاري والترمذي هنا ومسلم في صفة المنافقين^(۱۶).

زهیدی کوپی ثابیت (خودای لێ پازی بێ) ده‌ئێ: له‌غه‌زای ئوحددا، له‌پیش پووبه‌پوو بوونه‌وه له‌گه‌ڵ سوپای دوژمندا، کۆمه‌له‌یی (که‌به‌ناو له‌ هاو‌پێیانی هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) حلیب ده‌کران) له‌سوپای هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) جیا‌بوونه‌وه‌و ک‌شانه‌وه‌و پ‌شتی هه‌زه‌تیان چۆل کرد، جا موسو‌لمانان له‌ناو خ‌ویانا له‌باره‌ی ئه‌مانه‌وه که مه‌یدانی مه‌ردایه‌تی و ئازایه‌تیان چۆل ک‌ردبوو، بوون به‌ دووبه‌ره‌وه، به‌ره‌یه‌کیان ده‌یانگوت به‌هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) که‌بیانکوژئ، به‌ره‌یه‌کیشیان عه‌ززیان ده‌کرد که نه‌یانکوژئ، تا ئه‌م ئایه‌ته دابه‌زی:

{فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَيْنِ - ۸۸/۴}.

واته: ئه‌وه ئیوه چیتانه که‌وا له‌شتیکی زۆر ئاشکراو پووندا (که‌ کوفرو ناپاکی ئه‌و مو‌نا‌فق و ناپا‌کانه‌یه) بوون به‌ دوو به‌ره‌وه‌و قسه‌تان یه‌ک ناکه‌وئ. هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: ئه‌وه مه‌دینه‌یه‌و ناوی خ‌وی به‌ خ‌ویه‌وه‌یه که مه‌شه‌هو‌رو ناوداره به‌ طه‌یبه، که به‌مه‌عنا پاک و سازو سازگارو خ‌ۆش و ب‌ۆنخ‌ۆش و فه‌رداره، له‌به‌ر ئه‌وه‌یه که چه‌په‌ل و پی‌سای‌ی و ژه‌نگ لاده‌باو سه‌رپ‌ۆش له‌سه‌ر ناپا‌کان هه‌ل ده‌مالئ و م‌ۆری ناپا‌کیان پ‌یوه ده‌ئئ، هه‌روه‌ک چ‌ۆن ئاگری مو‌وشه‌ده‌مه چ‌ل‌ک و ژه‌نگاری زی‌یو لاده‌باو پ‌ووه پ‌استیه‌که‌ی ده‌رده‌خا که زی‌وه‌که‌ی باشه یا خ‌راپه! (ب/ت/م).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءُ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا - ۹۳/۴} ⇒ ب/۳ ز/۸۱ ل/۱۹۹.

^(۱۶) بخاري. فضائل المدينة: ۱۸۸۴، ۴۰۵۰، ۴۵۸۹، مسلم. حج: ۳۳۴۲، ۶۹۶۲، ۶۹۶۳. ترمذي. تفسير

۳۸۱۰- قَالَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): اِخْتَلَفَ فِيهَا أَهْلُ الْكُوفَةِ، فَرَحَلَتْ فِيهَا إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فَسَأَلَتْهُ عَنْهَا فَقَالَ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ) آخِرُ مَا نَزَلَ وَمَا نَسَخَهَا شَيْءٌ. رواه الشيخان وأبو داود في الفتن ولفظه قال: لَمَّا نَزَلَتِ الْبَيِّنَاتُ فِي الْفُرْقَانِ (وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ) قَالَ: مُشْرِكُوا أَهْلَ مَكَّةَ نَحْنُ فَعَلْنَا ذَلِكَ كُلَّهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ) فَهَذِهِ لِأُولَئِكَ قَالَ: وَأَمَّا الَّتِي فِي النَّسَاءِ (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ) الْآيَةُ فَالرَّجُلُ إِذَا عَرَفَ شَرَائِعَ الْإِسْلَامِ ثُمَّ قَتَلَ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ لَا تَوْبَةَ لَهُ. فَذَكَرْتُ هَذَا لِمُجَاهِدٍ فَقَالَ: (إِلَّا مَنْ تَابَ) (۱۷).

سه‌عیدی کوپی جوبه‌یر (رمزای خودای له‌س‌ر‌ب‌ین) ده‌ل‌ی: له‌ شان‌ی ئەم ئایه‌ته‌دا خه‌ل‌کی کووفه‌ قسه‌یان جیا‌جیا بوو، منیش سوار‌بووم چووم بو‌لای ئیبنو عه‌بباس، که‌له‌م باره‌یه‌وه لیم پرس‌ی گو‌تی: ئەم ئایه‌ته {وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا} دواشته که له‌م باره‌یه‌وه هاته‌ خواره‌وه، وه‌هی‌چ‌یش هه‌ل‌ی نه‌وه‌شاندو‌ته‌وه‌و حوکم و بریاره‌که‌ی وه‌ک خوی ماوه (ش/د). گفته‌ی ئەبو داوود (که‌له‌باسی فیتنه‌دا ئەم فه‌رموده‌یه ده‌گی‌ری‌ته‌وه) ئاوا‌یه: کاتی ئەم ئایه‌ته دابه‌زی، که له‌ سووره‌تی فو‌رقان دایه، که ده‌فه‌رمو‌ی: {وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا - ۶۸/۲۵}.

که‌واته‌ی وایه: به‌نده باشه‌کان‌ی خودای می‌ه‌ره‌بان په‌وش‌یی‌کی به‌رز‌ی تری‌شیان هه‌یه که‌ئه‌وه‌یه: به‌س خودای گه‌وره‌و مه‌زن ده‌په‌رست‌ن و داوای هه‌موو شتی هه‌ر له‌خودا ده‌که‌ن، وه‌که‌سی که‌ خودا کوشت‌نی نه‌وی قه‌ده‌غه‌ کرد‌بی نایکوژن مه‌گه‌ر له‌به‌ر هه‌یه‌کی په‌وای هه‌ق به‌ پی‌ی شه‌رع، وه له‌هه‌مان

(۱۷) بخاری. تفسیر: ۴۵۹۰، ۴۷۶۳. مسلم. تفسیر: ۷۴۵۷، ۷۴۵۸، ۷۴۵۹، ۷۴۶۱. أبوداود. ملاحم وفتن:

کاتا داوینپییسی ناکه‌ن و داوینپاک و پروپاک و پروسون کاتی که‌ئەم ئایه‌ته هات هاوبه‌شپه‌یدا که‌ره‌کانی مه‌ککه‌ گوتیان: ئیمه‌ ئه‌م تاوانانه‌مان هه‌موو کردوو، که‌واته‌ ئیسلام بوونمان چ سوود، جا خودای گه‌وره‌ ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارده‌ خواره‌وه‌:

{إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبْدِلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا - ۷۰/۲۵}.

که‌ مه‌عنای وایه: هه‌ر که‌سێ یه‌کێ له‌م تاوانانه‌ بکا ده‌گا به‌ تۆله‌ی سه‌ختی تاوانی خۆی، مه‌گه‌ر ئه‌و که‌سه‌ نه‌بێ که‌له‌پاش کردنی ئه‌م گوناها نه‌ ته‌وبه‌بکا وازیان لێ بێنێ و موسوڵمان ببێ و چلکی کوفر به‌نووری ئیسلام بشوێ و ده‌ست بکا به‌ کردنی کرده‌وه‌ی باش و کردار و ره‌فتاری خۆی باش بکا، ئه‌وه‌ ئه‌مانه‌ خودای مه‌زن گوناها که‌نیان ده‌پۆشی و خراپه‌کانیان بۆ ده‌کا به‌چاکه‌و خودای میهره‌بان و گه‌وره‌ هه‌میشه‌ میهره‌بان و تاوان به‌خش بووه‌و هه‌روایش ده‌بێ و ده‌رگای ره‌حمه‌تی له‌ئه‌زه‌له‌وه‌ هه‌تا ئه‌به‌د هه‌روازه‌! ئیبنو عه‌بباس (خودایان لێ بازی بێ) گوتی: ده‌ی ئه‌م ئایه‌ته‌یه‌ بۆ شه‌رحی حاڵی ئه‌مانه‌ بوو، هه‌تا ڕیگه‌ی ئیسلامبوونیان بۆ خو‌ش بکا، به‌لام ئه‌و ئایه‌ته‌یه‌ی که‌ له‌سووره‌تی (نیساء) دایه‌، که‌ ده‌فه‌رموێ:

{وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا - ۹۳/۴}.

هه‌ر که‌سێ موسوڵمانێ به‌ نا‌ره‌وا به‌قه‌ستی بکوژی ئه‌وه‌ پاداشی ئه‌و بکوژه‌ سزای دۆزه‌خه‌، هه‌تا هه‌تایه‌ له‌و سزا سه‌خته‌دا ده‌مینیت‌ه‌وه‌ سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یشه‌ خودا ڤق و قاری لێ ده‌گرێ و په‌یتا په‌یتا نه‌فرینی لێ ده‌کا و تابێ دوورتری ده‌خاته‌وه‌ له‌ میهری خۆی، وه‌ به‌ده‌ستی خۆی سزایه‌کی ڤر ئیش و ئازاری بۆ ئاماده‌کردوو به‌لام ئه‌م ئایه‌ته‌یه‌ جیا به‌ له‌وه‌ی ڤیشوو، ئه‌مه‌ بۆ که‌سیکی وایه‌ که‌له‌پاش ئه‌وه‌ شاره‌زای شه‌ریعه‌تی ئیسلام ببێ، بچێ به‌ئاره‌زوو، به‌قه‌ستی، به‌نا‌ره‌وا، موسوڵمانێ بکوژی ده‌ی ئه‌م بکوژه‌ (به‌لای

منهوه) سزای ئاگری دۆزه‌خه، ته‌وبه‌و په‌شیمانی بۆ نییه، راوی ده‌لی: به‌لام که‌ئه‌م قسه‌یه‌م باس کرد بۆ موجه‌یدو پییم گوت که ئیبنو عه‌بباس رای وایه، موجه‌ید گوتی: هه‌رکه‌سی ته‌وبه‌ بکا ته‌وبه‌ی گیرایه.

۳۸۱۱- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَجِيءُ الْمَقْتُولُ بِالْقَاتِلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ نَاصِيَتُهُ وَرَأْسُهُ بِيَدِهِ وَأَوْدَاجُهُ تُشْحَبُ دَمًا يَقُولُ: يَا رَبِّ هَذَا قَتَلَنِي حَتَّى يُذْنِبَهُ مِنَ الْعَرْشِ. فَذَكَّرُوا لِابْنِ عَبَّاسٍ التَّوْبَةَ قَتْلًا: (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا) فَقَالَ: وَمَا نُسِخَتْ هَذِهِ الْآيَةُ وَلَا بُدِّلَتْ وَأَلَّى لَهُ التَّوْبَةُ. رواه الترمذي بسند حسن^(۱۸).

عه‌بدوللای کوپی عه‌بباس (خودایان لێ پازی بێ) له‌ هه‌زره‌ته‌وه‌ ده‌گیریته‌وه‌، ده‌فه‌رموی (دیودی خودای له‌سه‌ر بێ): پۆژی قیامه‌ت، شا په‌گه‌کانی ملی کوژراو کفاره‌ی خوینیان دی، وه‌ک تازه‌ کوژرابی ئاوا، له‌سه‌ر ئه‌و حاله‌ گودله‌ی بکوژه‌که‌ی ده‌گریو به‌قره‌ سه‌ری به‌کیشی ده‌کاو ده‌یه‌ینی بۆ به‌رده‌ستی خودا هه‌تا له‌ ته‌خت و باره‌گای خوداوه‌ نزیک‌ی ده‌کاته‌وه‌ عه‌رز‌ی ده‌کا: ئه‌ی خودای من! ئه‌مه‌ منی کوشت! جا عه‌رز‌ی ئیبنو عه‌بباسیان کرد: که‌ حال وایی ئایا بکوژ (قاتیل) په‌شیمانیی بۆ هه‌یه‌و ئه‌گه‌ر ته‌وبه‌ بکا خودا ته‌وبه‌ی قه‌بوول ده‌کا؟ ئه‌ویش {وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا} ی خوینده‌وه‌و گوتی: ئه‌م ئایه‌ته‌ نه‌ نه‌سخ کراوه‌ته‌وه‌و نه‌ حوکه‌مه‌که‌ی گوێدراوه‌، که‌ وایی له‌کوێ ته‌وبه‌ی بۆه‌یه‌ (ت-س/ح) ⇨ (ب/۳/ز ۸۱/ف ۱۱/ل ۲۰۶).

ئین بووه‌ به‌ چۆم، نیمه‌ش گشت ماسین

له‌جیسی نوکسجین خویناوه‌ هه‌ل ده‌ه‌ژین

۳۸۱۲- وَعَنْهُ قَالَ: مَرَّ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سُلَيْمٍ عَلَى نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَمَعَهُ غَنَمٌ لَهُ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ قَالُوا مَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا لِيَتَعَوَّدَ مِنْكُمْ فَاقَامُوا فَقَتَلُوهُ وَأَخَذُوا غَنَمَهُ فَأَتَوْا بِهَا رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (يَا أَيُّهَا

(۱۸) حسن عند الترمذي.

الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْفَىٰ إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتُ
مُؤْمِنًا. رواه الأربعة^(۱۹).

دیسان گوتی: پیاویکی به‌نی سه‌له‌مه‌یی، پانه‌مه‌پیک‌ی خوی پئی ده‌بی،
له‌لای ده‌سته‌یی له‌یارانی پیغه‌مبه‌ره‌وه‌ پاده‌بووری (درویدی خوا له‌سه‌ر خوی و په‌زای
خودا له‌یارانی) سلّوویان لی ده‌کا، که‌چی ده‌لین: ئەم سلّووه‌ی بویه‌کا لی کردین،
تا خوی پئی به‌په‌رینیت‌ه‌وه‌ له‌ ئیمه، جا هه‌ل ده‌ستن بو‌ی و ده‌یکوژن و پانه
مه‌ره‌که‌ی ده‌به‌ن و ده‌یه‌ینن بو‌ پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر بی) جا به‌م بۆنه‌یه‌وه
ئەم ئایه‌ته‌ دابه‌زی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْفَىٰ إِلَيْكُمُ
السَّلَامَ لَسْتُ مُؤْمِنًا - ۹۴/۴}.

واته: ئەه‌ی موسولمانینه! کات‌ی سه‌فه‌ر ده‌که‌ن و ده‌چن بو‌ خه‌بات‌گه‌پ‌ان
ئاگاتان له‌خوتان بی و بچه‌ بنج و به‌هوانی کارو بارو ئه‌وسا به‌یار به‌دن، نه‌کا
به‌هه‌له‌و ناهه‌ق تووشی ناره‌وایی بین، وه‌ مه‌لین به‌وه‌که‌سه‌ که‌ به‌سلّووی ئیسلام
سلّووتان لی ده‌کا: تو موسولمان نیت (ش/د/ت).

۳۸۱۳- عن زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَمَلَىٰ عَلَيْهِ
لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَجَاءَهُ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ وَهُوَ
يُمْلِيهَا عَلَيْهِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَاللَّهِ لَوْ أَسْتَطِيعُ الْجِهَادَ لَجَاهَدْتُ وَكَانَ رَجُلًا أَعْمَى.
فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَفَجَدَهُ عَلَى فَخْدِي فَتَقَلْتُ حَتَّى خَفْتُ تَرَضُّ
فَخَذِي ثُمَّ سُرِّي عَنْهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ (غَيْرُ أُولَى الضَّرَرِ). رواه البخاري والترمذي^(۲۰).

زه‌یدی کوپی ثابت (خودای لی پازی بی) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر
بن) خه‌ریک بوو که {لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولَى الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ} ی بو‌ ده‌خویند‌مه‌وه‌ تا بینووسمه‌وه‌، له‌م کاته‌دا ئیبنو ئوممی

(۱۹) بخاري. تفسير: ۴۵۹۱. مسلم. تفسير: ۷۴۶۴. أبوداود. الحروف والقراءات: ۳۹۷۴.

(۲۰) بخاري. تفسير: ۴۵۹۲.

مه‌کتووم (خودای لئ پازی بئ) هاته خزمه‌تی گوتی: یا ره‌سوله‌للا! ئه‌ی ره‌وانه‌کراوی خوا! به‌خودا، به‌یه‌زدانی پاک، ئه‌گهر ته‌وانای غه‌زاو تیکۆشان و خه‌باتگێپانم ده‌بوو منیش درێغیم نه‌ ده‌کردو تیده‌کۆشام! ئیبنو ئوممی مه‌کتووم پیاویکی کوێر بوو. زه‌ید گوتی: له‌وکاته‌دا پانی پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ر بئ) له‌سه‌ر پانی من بوو، ده‌ست به‌جی خودا له‌م باره‌یه‌وه‌ سرووشی بو‌ نارد‌ه‌خواری، له‌کاتی هاتنی سرووشه‌که‌دا پانی پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ر بئ) له‌سه‌ر پانم وا قورسو گران بوو، وه‌خته‌ بوو پانم ووردو خاش بئ، له‌پاش دا که پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ر بئ) فه‌رامۆشی بۆهات خودا ئه‌م ووشه‌یه‌ی به‌ سرووش بو‌نارد: (غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ) (ب/ت). واته: له‌پاش هاتنی ئه‌م ووشه‌یه‌ی نایه‌ته‌که‌ هه‌م حوکمه‌که‌ی و هه‌م شیوه‌که‌ی گو‌پاو ئاوا‌ی لئ هات:

{لَا يَسْتَرِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

-{۹۵/۴}.

که‌واتاو راقه‌که‌ی ئاوا‌یه: وه‌کوو یه‌ک نین (له‌پاداش و تۆله‌ی باش دا) ئه‌و موسولمانانه‌ که‌ دانیشتوون و (به‌بئ به‌هانه‌یه‌کی په‌وا، وه‌کوو شه‌لی و کوپیری و نه‌خۆشی) ته‌رکی غه‌زاو خه‌باتیان کردووه‌ له‌گه‌ل ئه‌و موسولمانانه‌دا که‌خه‌بات ده‌گێرن و تی‌ده‌کۆشن له‌پێگه‌ی خودادا. دیاره‌ که‌ ئه‌م ووشه‌یه‌ وه‌لامی پرسیاره‌که‌ی عه‌بدوللای کوپی ئوممو مه‌کتووم پۆشن ده‌کاته‌وه‌، ئه‌ویش ئه‌مه‌یه: ئه‌وانه‌ی که‌به‌هۆی به‌هانه‌ی په‌واوه‌ ناچن بو‌ غه‌زاو خه‌بات و شه‌پکردن له‌گه‌ل دوژمن دا، وه‌له‌هه‌مان کاتا خاوه‌نی نیازی پاکن و دوستو دلسۆزی ئیسلامن ئه‌وانه‌یش خودا به‌به‌خششی خۆی له‌سه‌ر نیازی پاکیان پاداشی تیکۆشهریان ده‌دات!

۴۸۱- قال: ابْنُ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ نَاسًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ كَانُوا مَعَ الْمُشْرِكِينَ يُكْثِرُونَ سَوَادَهُمْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَيَأْتِي السَّهْمُ أَحَدَهُمْ فَيَقْتُلُهُ أَوْ يُضْرَبُ فَيَقْتُلُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى ذِكْرَهُ فِيهِمْ (إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ

قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا (رواه البخاري^(۲)).

ئیبینو عەبباس (خودایان لێ پازی بێ) دەلێ: هەندێ لە موسولمانان لەناو بێپەرستەکانی مەککەدا بوون، هیشتا کۆچیان نەکردبوو بۆ مەدینە پەشایی و قەرەبالی ئێوانیان زۆر دەکردو دەبوون بەهۆی ئەو کە لە کاتی جەنگ و پیکهەڵپەرژاندا تارمایی لەشکری کوفر لەبەر چاوی سوپای ئیسلام زۆرتر بنوین، جا واری دەکەوت جارو بار تیری دەهات دەیدا لەیەکیان، یا دەیکوشت یان زاماری دەکرد موسولمانەکانیش دەیانگوت: ئەمانە بەزۆر هیئراون، لەبەر ئەو بۆیان دەپارانه‌وه، بەلام خودا پێگەی ئەوێ نەدان جا بۆیە خودا تەواوی ئەم نایەتە ناردە خوارەوه:

{الَّذِينَ تَرَفَاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ - ۹۷/۴}.

واتە: بەراستی ئەو کەسانە کە ستەمیان لەخۆیان کردووه، چونکی بەبێ بەهانی پەوا تەرکی کۆچ کردنیان کردووه و لەباتی بێ بە مایە خێو خوشی بۆ ئیسلام بوون بەهۆی پشت گرتنی بێ پرواکان و پرو پاگەندە بۆیان، بەراستی ئەو کۆمەڵەیە مەلەبەندی پاشە پۆژیان ناو ئاگری دۆزەخە، کە دیارە سەرەنجامیکی زۆر زۆر خراپە، ئەمە حالیانە بۆیە فریشتەئێ گیانکیشان تانەو تەشەریان لێ دەدەن و بە تەوسەو پێیان دەلێن: ئەرئ ئیو لەکوئ بوون و خەریکی چی بوون؟ لەگوئی گادا نوستبوون؟ بۆ ئیو هەش مەردانەو پیاوانە بەلایە کە سەرتان دەر نەکردو بەرەو ولاتیکی باش پەوتان ئەکرد وەکوو ئەو خەلکە تر؟! ئێوانیش گوتیان: ئاخر ئیمە مسکین و بێ دەستەلات بووین و دەستەلاتی هیچمان نییە لەولاتا، لەبەر دەستەوسانی خۆمان و زۆر داری ئاغاگانمان یارایی پەوکردنمان نەبوو! فریشتەکانیش بەرپەرچی ئەم بیانوو پوچەیان دەدەنەوه و دەلێن: ولاتی خودا بەو بەرگوشادییە خۆی، سەر پووی زەوی بەو گەورەییە خۆی جێی ئیو لێ نەدەبوو، کە بەلایە کە سەر دەرکەن و پەو بکەن بۆ شوینیکی باش (ب).

(۲) بخاری. تفسیر: ۴۵۹۶، ۷۰۸۵ = تجرید البخاری / ۴ / ۴۳۶ رقم: ۱۶۵۳.

۳۸۱۵- ثُمَّ خَفَّفَ اللَّهُ تَعَالَى عَنِ الضُّعَفَاءِ الَّذِينَ مَعَ الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ: {إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا، فَأُولَئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَغْفِرَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا} قال: ابن عباس (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا): كُنْتُ أَنَا وَأُمِّي مِمَّنْ عَذَرَ اللَّهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۲۲).

گوته: له‌پاش دا خودای گه‌وره و مه‌زن، میهره‌بانی خو‌ی نواند له‌گه‌ل نه‌و موسولمانه لازه‌بوون و بی چاره‌و که‌ساسانه‌دا که‌مابوونه‌وه له‌مه‌که‌ه، له‌ناو ب‌تپه‌رسته‌کاندا، وه‌له‌شانی نه‌وانه‌دا فه‌رمو‌وی:

{إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا - ۹۸/۴}.

واته: مه‌گه‌ر نه‌و پیاو و ژن و مندا‌لانه نه‌بی که‌ لازه‌بوون و بی چاره‌و که‌ساس و داماون وه‌کافره‌کان زال بوون به‌ سه‌ریان دا، ئیتر نه‌خو‌یان ده‌توانن که‌ به‌فیل و فه‌ره‌ج و مه‌هانه‌یه به‌لایه‌کا سه‌ر ده‌که‌ن و خو‌یان ده‌ریاز که‌ن، وه‌نه‌بی ب‌رواکان مه‌یدانی ده‌رچوون و مه‌ودای ره‌وکردن و کوچ کردنیان پی ده‌ده‌ن، به‌لئ نه‌مانه که‌ نه‌مه‌ حال‌یانه، دوور نییه له‌و خودا به‌دادو میهره‌بانه، که‌ لی‌بوردن و چاوپو‌شی هه‌ر له‌خو‌ی جوانه، چاوپو‌شی بکا له‌ حالی نه‌م به‌سه‌ زمانانه. ئی‌بینو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بی) گوته: من و دایکم له‌م موسولمانه لازه‌بوون و بی چارانه‌ بووین، که‌ خودا له‌م ئایه‌ته‌دا باسی کردوون. له‌گی‌رانه‌وه‌یه‌کا: من و دایکم له‌و موسلمانانه بووین که‌ له‌مه‌که‌ه، له‌ناو بی ب‌رواکانا به‌جئ مابووین، وه‌خوا به‌هانه‌ی ره‌وای نه‌وانی قه‌بوول کردووه و له‌م ئایه‌ته‌دا باسی کردووه (ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا - ۱۰۱/۴} ⇒ (ب/ ۱ ز/ ۱۵۵ ل/ ۴۴۶).

۳۸۱۶- ⇒ (ب/ ۱ ز/ ۱۵۵ ل/ ۴۴۶ ف/ ۱) (۲۳).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَذَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَدَى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا - ۱۰۲/۴}.

واته: یه‌زدانی پاک ده‌فرموی: کاتی تۆ له‌ناویانا بووی و پی‌شنوئیت بو کردن، ئەوه با تاقمیکیان به‌ره و پووی دوژمن پراوه‌ستنی و، تاقمه‌که‌ی تریان راست ببنه‌وه و ده‌س بکه‌ن به‌ نوێژ له‌گه‌ل تۆدا و باهر که‌سی چه‌کی خوی پی بئ و ئاماده‌گی و ئیحتیاط وهر بگری نه‌بادا دوژمن به‌هه‌لی بزانی و هیرش بیئ! جا کاتی ئەم تاقمه‌یه، سه‌جده‌کانی پکاتی یه‌که‌میان برد له‌ پشتی تۆوه ئیتر با تۆ به‌جئ به‌یئن و بپوئن له‌دواوه به‌ره و پووی دوژمن پراوه‌ستن له‌جیگه‌ی تاقمه‌که‌ی ترداو ئاگاداربئ له‌دوژمن، پاش ئەوه تاقمی یه‌که‌م چوونه دواوه با تاقمی تر که‌ له‌پاشه‌وه پراوه‌ستابوون و، نوێژیان نه‌کردوه با ئەوانه بین له‌پشت تۆوه نوێژ دابه‌ستن و پکاتی نوێژ بکه‌ن له‌گه‌ل تۆدا، به‌لام له‌به‌ر ئەوه‌ی لا بو دوژمن شل نه‌بی با ئەوانیش وه‌ک براکانی پی‌شوویان ئاماده‌گی وهر بگرن و زیت و وریا و هۆشیار بن و گوێ قولاخ بن بو جموجوولی ناحه‌زان و چه‌که‌کانیان هه‌لبگرن و واتئ نه‌گه‌ن که‌ئهم هۆشیاری و له‌سه‌ر پی‌یه‌تان دژی خوشوع و خوضوعی ناو نوێژه، چونکه دوژمن بو‌هه‌ل ده‌گه‌رئ خوا خوایه‌تی که‌ ئیوه بی ئاگابن له‌چه‌ک و تفاق خۆتان و له‌ناکاو یکا، له‌ هه‌لیکا به‌یه‌ک هه‌لمه‌ت دابارین به‌سه‌رتانا و به‌یه‌ک جارو به‌ئیجگاری بنه‌پرتان بکه‌ن، که‌واته شه‌په‌که شه‌پی سه‌رومال و نامووس و نیشتمان و ئایین و بوون و مان و نه‌مانتانه.

۳۸۱۷- عن أبي هريرة (رضي الله عنه) أنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) نَزَلَ بَيْنَ صَجْتَانِ وَعُسْفَانٍ فَقَالَ: الْمُشْرِكُونَ إِنَّ لَهُمْ لَهَؤُلَاءِ صَلَاةً هِيَ أَحَبُّ إِلَيْهِمْ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَبْنَائِهِمْ وَهِيَ الْعَصْرُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ فَمِيلُوا عَلَيْهِمْ مِيلَةً وَاحِدَةً وَإِنَّ جِبْرِيلَ أَتَى النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) فَأَمَرَهُ أَنْ يَقْسِمَ أَصْحَابَهُ شَطْرَيْنِ فَيُصَلِّيَ بِهِمْ وَتَقُومَ طَائِفَةٌ أُخْرَى وَرَاءَهُمْ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ ثُمَّ يَأْتِي الْآخَرُونَ وَيُصَلُّونَ مَعَهُ رَكْعَةً وَاحِدَةً ثُمَّ يَأْخُذُ هَؤُلَاءِ حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ فَتَكُونُ لَهُمْ رَكْعَةً رَكْعَةً وَلِرَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) رَكْعَتَانِ. رواه الترمذي بسند حسن (٢٤).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی پازی بێ) دەلی: لە سەفەرێکا پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) لەنیوانی ضەجنان و عوسفاندا دابەزی و لای دا، بقیەرسەتەکان گوتیان: ئەمانە نوێژێکیان ھەیە کە نوێژی عەصرە لەباوک و دایک و مال و منالی خۆیان خۆشەوێستەرە لە لایان، جاکەوابوو ئادەیی خۆتان ئامادەکەن و لەکاتی کردنی ئەو نوێژەدا بەسەریاننا بدەن و بەئیجگاری بیانفەوتینن، جا جویرائیل (دروودی خودای لەسەربێ) ھاتە لای پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) دەستووری دایە کە: ھاوڕێکانی بکا بە دوو تاقمەو، لەپیشدا پرکاتی نوێژ بەتاقمێکیان بکا، وە لەوکاتەدا تاقمەکەیی تر بەرەبەر، دوژمن ھاوستان و لەپاشەوێ ئاگاداری ئێوە بکەن، لەپاش دا کە تاقمی یەکەم پرکاتیکیان تەواو کرد ئینجا تاقمەکەیی تر بێن و پرکاتی لەگەڵ پیغەمبەردا بکەن و تاقمی یەکەم بچنە شوینی ئەوان و ئاگادارییان بکەن، وەدەبێ لەکاتی نوێژەکەدا ھەر دوو تاقمەکە چەکی خۆیان پێبێ و ئامادەیی تەواو وەرگیرن و، بەتایبەتی تاقمی پاسەوان، جا بەم پێیە ھەر تاقمەیی یەک پرکات نوێژ دەکەن، بەلام پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) خۆی دوو پرکات دەکات (ت-س/ح).

۳۸۱۷م- عَنْ قَتَادَةَ بْنِ النُّعْمَانِ (رضي الله عنه) قَالَ: سُرِقَ طَعَامٌ وَسِلَاحٌ لِعَمِّي رِفَاعَةَ بْنِ زَيْدٍ فَأَخْبَرَنِي بِذَلِكَ فَسَأَلْنَا وَتَحَسَّسْنَا فِي الدَّارِ فَقِيلَ لَنَا إِنَّهُمْ بَنَوْا بَيْرِقَ وَهُمْ بِشِيرٌ

وبشیرٌ ومُبَشِّرٌ وكانَ بشیرٌ مُنَافِقاً یُهجُو أصحابَ النَّبِیِّ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ) بالشَّعْرِ وینسبُهُ لغيره، وكانوا أهل بیت حاجةٍ وفاقَةٍ فی الجاهلیة والإسلام فَاتَتْ النَّبِیَّ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ) فَأَخْبَرَتْهُ والتمست منه ردَّ السِّلَاحِ فَقَط، فَقَالَ: (صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ) سَأْمُرُ فِی ذَلِكَ. فَسَمِعَ بَنُو أُبَیْرُقٍ بهذا فَأَوْفَدُوا لِلنَّبِیِّ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ) أَسِیدُ بْنُ عُرْوَةَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ بَنُو أُبَیْرُقٍ مِنَّا أَهْلُ صَلَاحٍ وَإِسْلَامٍ یَرْمُونَ بِالسَّرْقَةِ مِنْ غَیْرِ بَیِّنَةٍ وَلَا ثَبَتٍ، فَرَجَعْتُ وَتَمَنَّیْتُ أَنِّی خَرَجْتُ مِنْ بَعْضِ مَالِی وَلَمْ أَكَلَمْ رَسُولَ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ) فَجَاءَنِی عَمِّی فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا قَالَ: لِی رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: اللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ فَلَمْ یَلْبَثْ أَنْ نَزَلَ الْقُرْآنُ (إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ إِلَیْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَیْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللّٰهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِینَ خَصِیْمًا) بَنِی أُبَیْرُقٍ (وَاسْتَغْفِرِ اللّٰهُ) أَىِّ مِمَّا قُلْتَ لِقِتَادَةٍ (إِنَّ اللّٰهُ كَانَ غَفُورًا رَحِیْمًا لَا تُجَادِلْ عَنْ الدِّینِ یَخْتَلِیُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللّٰهُ لَا یُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِیْمًا. یَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا یَسْتَخْفُونَ مِنَ اللّٰهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ یُیْتُونَ مَا لَا یَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا یَعْمَلُونَ مُحِیطًا. هَآأَنْتُمْ هَؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِی الْحَیَاةِ الدُّنْیَا فَمَنْ یُجَادِلُ اللّٰهُ عَنْهُمْ یَوْمَ الْقِیَامَةِ أَمْ مَنْ یَكُونُ عَلَیْهِمْ وَكِیْلًا) فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآیَاتُ أَتَى رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ) بِالسِّلَاحِ. قَالَ: قِتَادَةٌ وَكُنْتُ أَشْكُ فِی إِسْلَامِ عَمِّی رِفَاعَةَ لِأَنَّهُ كَانَ شَیْخًا قَدْ عَصَى فِی الْجَاهِلِیَّةِ فَلَمَّا أَتَتْهُ بِالسِّلَاحِ قَالَ: يَا ابْنَ أَخِی هُوَ فِی سَبِيلِ اللّٰهِ فَعَرَفْتُ أَنَّ إِسْلَامَهُ كَانَ صَحِیحًا. فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآیَاتُ لَحِقَ بِشَیْرٍ بِالْمُشْرِكِینَ فَنَزَلَ عَلَى سُلَافَةٍ بَنَتْ سَعْدُ ابْنِ سُمَیَّةٍ فَنَزَلَتْ: (وَمَنْ یُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَیَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَیَتَّبِعْ غَیْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِینَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِیرًا إِنَّ اللّٰهُ لَا یَغْفِرُ أَنْ یُشْرَكَ بِهِ وَیَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ یَشَاءُ وَمَنْ یُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِیدًا) فَرَمَى حَسَّانُ بْنُ ثَابِتٍ سُلَافَةَ هَذِهِ بِأَبْیَاتٍ مِنْ شِعْرِ، فَأَخَذَتْ رَحْلَ بِشَیْرِ عَلَی رَأْسِهَا وَرَمَتْ بِهِ فِی الْأَبْطَحِ وَقَالَتْ: أَهْدَيْتَ لِی شِعْرَ حَسَّانَ مَا كُنْتُ تَأْتِیْنِی بِخَیْرٍ. (۲۵۰).

قه‌تاده‌ی کوپی نوعمان (رمزای خودای له‌سربن) ده‌لئ: هه‌نئ خوارده‌مه‌نی و بازئ چه‌کی ریفاعه‌ی کوپی زهید، که مامه‌ی من بوو، دزرابوو، مامه‌م هات

هه‌والی ئه‌وه‌ی دایم، که پرسمان کردو له‌م لا‌ولا هه‌ستمان هه‌ل‌خست پیمان
 گوترا: دزه‌کان به‌شیر و بیشرو موبه‌شیرن، که هه‌رسیکیان کوپی ئوبه‌یریقن،
 به‌شیریان ناپاک بوو، ده‌چوو خۆی هه‌لبه‌ستی داده‌ناو ده‌یکرد به‌هی یه‌کیکی
 ترو خوسپ (هه‌جو) ی یارانی پیغه‌مبه‌ری پێ ده‌کرد، ئه‌مانه‌ خۆشیان (چ
 له‌سه‌رده‌می نه‌زانی داو چ له‌سه‌رده‌می ئیسلامه‌تی دا) خیزانیکی نه‌داراو
 ناتاج و هه‌ژار بوون، جا خۆم چوومه‌ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ)
 وه‌ مه‌سه‌له‌که‌م عه‌رزێ کرد، وه‌ عه‌رزم کرد: که هیچ نه‌بێ چه‌که‌کانمان بۆ
 به‌سه‌نیته‌وه، ئه‌ویش فهرمووی: با بزاتم چۆنه‌ بێ، کوپانی ئوبه‌یریق، که ئه‌مه
 ده‌بیستنه‌وه ده‌چن ئوسه‌یدی کوپی عوروه‌ ده‌نیرن بۆلای پیغه‌مبه‌ر (دروودی
 خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌لێ: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! کوپانی ئوبه‌یریق له‌ خۆمان و
 خیزانیکی باش و موسوڵمانن، به‌بێ به‌لگه‌ و شایه‌ت تۆمه‌تی دزیتییان پیا‌دا
 ده‌که‌ن، که‌ی شتی وا ره‌وایه. قه‌تاده‌ گوتی: له‌پاشا که‌له‌م باره‌یه‌وه‌ قسه‌م
 له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا کرده‌وه‌ فهرمووی (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ): به‌بێ به‌لگه‌ و نیشان
 شه‌لتاخێ دزیتی ده‌ده‌یت له‌ خیزانیکی باشی موسوڵمان! ئیت‌ر منیش به‌
 په‌شیمانی گه‌رامه‌وه‌وه‌ له‌ ده‌وه‌ حه‌زم ده‌کرد زیانیکی مالی گه‌وره‌م لێ
 بکه‌وتایه‌ به‌لام له‌م باره‌یه‌وه‌ ئه‌و قسه‌یه‌م عه‌رزێ حه‌زرت نه‌کردایه، جا‌که
 مامه‌م هات بۆلام پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) چی به‌ من فهرموو بوو بۆم
 گیرایه‌وه، ئه‌ویش گوتی: که‌وای لێ هات بیده‌ره‌ ده‌ستی خودا، به‌ پشتی
 خودا هه‌موو شت پوون ده‌بیته‌وه، ئیت‌ر زۆری پێ نه‌چوو قورئان له‌م باره‌یه‌وه
 هاته‌ خواره‌وه‌وه‌ فهرمووی:

{إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنَ لِلْخَائِبِينَ
 خَصِيمًا، وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا} هه‌تا {يَكُونُ عَلَيْكُمْ وَكِيلًا -
 ۱۰۵-۱۰۹}.

واته: ئیمه‌ قورئانمان ناردووه‌ بۆ تۆ، تا ببێ به‌ سه‌رچاوه‌ی هه‌ق و
 راستی و کانگای هه‌ق په‌روه‌ری، هه‌تا تۆ له‌به‌ر پووناکی ئه‌م چرا دره‌خشانه‌و

بەپىئى ئەو ياساۋ دەستورانەى كە خودا نىشانى داۋىت حوكم و بىرپار بەدەيت لەنىۋانى ئەو خەلكەدا، ۋە تۆ قەت مەبە بە پارىزەرو كۆمەكى پىاۋى گزىكارو ناپاك، ۋەكوو كۆرەكانى ئوبەرىق، ۋە داۋاى چاۋپۆشى بكە لە خودا، لەھۆى ئەو قەسەى ۋە كە گوتت بە قەتادە، بەراستى خودا چاۋپۆشى كەرو مېھرەبانە ۋەبىراى بىراى لەسەر ئەوكەسانە مەكەرەۋە كە گزىكارو ناپاكى لەخۆيان دەكەن، شتى ۋا لەتۆۋە دوورەو لایەنگىرىى ناھەقى و ناپەرۋاىى لەپاىەى پىڭەمبەرانەۋە دوورە، ۋەلى مەبەست ئەۋەىە كە تۆ ھەمىشە ھۆشيارو ئاگادارىى و لەخۆتەۋە تا دەستورو سىروشت بۆنەىەو نەچىتە بنج و بنەۋانى شتەكە بىرپار نەدەى و تا چاكتر ۋەستابى چاك نەكەى! ئەوانە چەن نەقام و بەدن، شەرم لە خەلك دەكەن، لەبەر ئەۋە كارى شەرم ئاۋەرى حەيابەرى خۆيان دەشارنەۋەو حاشاى لى دەكەن و لەبەرچاۋى خەلك نايكەن و كە كاتىكىش تاوانەكەيان ئاشكراۋو حاشاى لى دەكەن و بەھەزارو يەك فىل و فەرەج حەشارى دەدەن، كەچى شەرم لەخودا ناكەن و بەبەرچاۋى خوداۋە تاوان و گوناھ دەكەن و دەرەست نىن، خودا ئاگای لەھەموو شتى، لەھەموو قەسەى، لەھەموو كەدەۋەى ھەىە، باش بى خراپ بى، بەشەو بى بە رۆژ بى، قەسەى ناشىرىنى ئەۋان بى، ياھى يەككى تىرى، لەۋون نابى، خودا ئەگەر وانەبى خوا نابى، باشە ئەۋا ئىۋە لەم ژيانى دىنپاىەدا (كە ژيانىكى كەم و كورت و بى بەقايە و پىنج و دوو رۆژىكەو دەپرىتەۋە) ئەم بەرگىرىەيان لى دەكەن و لەسەريان دەكەنەۋەو قەسەيان بۆدەكەن، ئەى كى سبەىنى لەپۆژى رەستا خىزدا، كەھەموو شتى پاك و پىس دەكرى، كى لەۋى لەلاى خودا دەتوانى لەسەريان بكاۋەۋەو ببى بە پارىزەرو دەمراستيان؟! ديارە كەس. گوتى: جاكە ئەم چەن ئايەتە ھاتن چەكەكەيان ھىناىەۋە بۆ پىڭەمبەر (دروودى خوداى لەسەر بى).

قەتادە گوتى: ھەتا ئەۋكاتە ھەر بۆرەگومانىكم ھەبوو لە چۆنىتىى موسولمانەتىى رىفاعەى مامەمدا، چونكە پىاۋىكى پىر بوو، لەسەردەمى نەزانى دا گەلى لەخودا ياخى بوو، بەلام كە چەكەكەىم بىردەۋە بۆى گوتى:

ئە‌ی برازای خۆم! ئە‌وچە‌که‌ خێرو وە‌قفی پێ‌گە‌ی خودا بێ‌، ئێ‌تر زانیم‌ که‌ موسولمانە‌تییه‌که‌ی به‌راستییه‌و موسولمانی ته‌واوه‌. له‌پاش ئە‌وه‌ که‌ئە‌م ئایاتانە‌ هاتن به‌شیر پێ‌سوا بوو، له‌به‌ر ئە‌وه‌ هە‌له‌ات و پۆ‌یشت بۆ‌ناو بته‌په‌رسته‌کان و چوو له‌لای سولافه‌ی کچی سه‌عدی کۆ‌ری سومه‌یه‌یه‌ دابه‌زی، جائه‌م دوو ئایه‌ته‌ هاتنه‌ خواره‌وه‌ که‌ ده‌فه‌رمۆ‌ی:

{وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ تُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ ۚ وَسَاءَتْ مَصِيرًا، إِنَّ اللَّهَ لَا يُغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيُغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا - ۱۱۵/۴ - ۱۱۶}.

واته‌: هه‌رکه‌سێ‌ (له‌پاش ئە‌وه‌ که‌هه‌قی بۆ‌ده‌رکه‌وت) گه‌رو ته‌شقه‌له‌ به‌ پێ‌غه‌مبه‌ری خودا بکا و له‌دژی بوه‌ستی و له‌هه‌ق لایدا و شوین پێ‌ و شوینی ناموسولمانان بکه‌وێ‌ و پێ‌گه‌ی راستی موسولمانان نه‌گرێ‌ و گو‌هه‌ر بگو‌پێ‌ته‌وه‌ به‌ خه‌رموور، ئە‌وه‌ ئه‌و پێ‌گه‌ پێ‌سه‌ی لێ‌ پیرۆزی، تا به‌فه‌رمانی ئێ‌مه‌ ده‌یباته‌ ناو نی‌رینه‌ی ئاگری دۆ‌زه‌خه‌وه‌، دۆ‌زه‌خیش (له‌هه‌مان) دیار و نو‌مایانه‌ که‌ جێ‌گه‌یه‌کی زۆ‌ر خراپ و نا‌هه‌مواره‌، به‌راستی خودای گه‌وره‌ (ئە‌گه‌ر خواستی هه‌بێ‌) له‌هه‌موو که‌سێ‌ خۆ‌ش ده‌بێ‌، به‌لام هه‌رگیز له‌وکه‌سه‌ خۆ‌ش نابێ‌ که‌هاوه‌ل و هاوبه‌ش و شتی وا بۆ‌ خودا بپیار بدا، وه‌هه‌ر که‌سێ‌ هاوپێ‌ و هاوبه‌ش قه‌راریدا بۆ‌ خودا ئە‌وه‌ به‌راستی له‌پێ‌گه‌ ده‌رچوو و پێ‌گه‌ی راستی گوم کردوو و له‌خودا زۆ‌ر دوورکه‌وتۆ‌ته‌وه‌. گو‌تی: جا هه‌سه‌سانی کۆ‌ری ثابت (خودای لێ‌ پانی بێ‌) به‌پارچه‌یی هۆ‌نراوه‌ زه‌میکی خه‌ستی ئە‌م سولافه‌ ناوه‌ی کرد و پێ‌سوای کرد، سولافه‌ش له‌تاواندا که‌ل و په‌له‌که‌ی به‌شیر ده‌خاته‌ سه‌ر سه‌ری و هه‌لی ده‌گرێ‌ و ده‌یبا له‌و دووره‌، له‌شیوی ئه‌بطه‌ح تووپی ده‌دا، ده‌لی: به‌خێ‌ر نه‌یه‌یت و به‌ملی شکاو بی‌یت، بۆ‌ئە‌م ده‌ست و دیارییه‌ بۆ‌ت هێ‌ناوم! هۆ‌نراوه‌ی هه‌جوی هه‌سه‌سانت به‌دیاریی بۆ‌هێ‌ناوم، قه‌ت نه‌بوو جارێ‌ خێ‌رت پێ‌وه‌ بێ‌! (ت - سه‌نه‌د غه‌ریب).

۳۸۱۸- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: مَا فِي الْقُرْآنِ آيَةٌ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ هَذِهِ الْآيَةِ (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ)^(۲۶).

عه‌لی (خودای لى بازى بن) ده‌لى: هیچ ئایه‌تیکی ترم له قورئاندا وه‌ک ئه‌م ئایه‌ته پى خوش نییه که ده‌فرموی:

{إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا - ۱۱۶/۴}. ⇒ (ت-س/ح).

۳۸۱۹- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا نَزَلَ (مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ) شَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ فَشَكُّوا ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: قَارِبُوا وَسَدِّدُوا وَفِي كُلِّ مَا يُصِيبُ الْمُؤْمِنَ كَفَّارَةٌ حَتَّى الشُّوْكَةُ يُشَاكُهَا أَوْ النَّكْبَةُ يُنْكَبُهَا. وَفِي الرِّوَايَةِ: هَذِهِ مُعَاتَبَةُ اللَّهِ الْعَبْدَ فِيمَا يُصِيبُهُ مِنَ الْحُمَى وَالنَّكْبَةِ حَتَّى الْبِضَاعَةُ يَضَعُهَا فِي كُمِّ قَمِيصِهِ فَيَفْقِدُهَا فَيَفْرَغُ لَهَا حَتَّى إِنَّ الْعَبْدَ لَيَخْرُجُ مِنْ ذُنُوبِهِ كَمَا يَخْرُجُ التَّبَرُّجُ الْأَخْمَرُ مِنَ الْكِبْرِ. رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةَ التِّرْمِذِيُّ^(۲۷).

ئهبو هورهیره (ده‌زای خودای لى سى بن) که {وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ} واته: هه‌ر که‌سى هه‌ر خراپه‌ی بکا دیتته‌وه‌ پى و به‌هوى ئه‌وه‌وه‌ جه‌زربه‌ ده‌درى، ده‌لى که ئه‌مه‌هات موسولمانه‌کان پى سه‌خه‌ت بوون و ترسیان لى نیشته، چونکه کى هه‌یه که‌که‌م یا زور گوناوه‌ خراپه‌ی نه‌بى، جا چوونه‌ خزمه‌تى جه‌زرت (دروودى خودای لى سى بن) شه‌کواى حالیان له‌ خزمه‌تیا کرد، فه‌رمووی: ئه‌وه‌نده‌ی بۆتان ده‌لوئى درىغى له‌کردنى چاکه‌ مه‌که‌ن و هه‌میشه‌ کارى باش بکه‌ن به‌ پیشه‌ و ئامانجى خۆتان، هه‌رچیش دیتته‌ پىگه‌ی موسولمان ده‌بى به‌ که‌فاره‌تى گوناوه‌ بوى، ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر درکىکیش له‌ شوینىکی هه‌لچه‌قى هه‌روا، یا هه‌ر چورتم و ناخۆشیه‌کی تووش ده‌بى ئه‌وانه‌ش بریتى تاوان ده‌که‌ون و پاکی ده‌که‌نه‌وه. له‌ گى‌رانه‌وه‌یه‌کا: ئه‌م وورده‌ ده‌ردو به‌لایانه‌ که

(۲۶) سنده حسن عند الترمذی.

(۲۷) سنده حسن عند الترمذی.

دینه ریگه‌ی به‌نده پازو گله‌یی خودایه، له‌گه‌ل به‌نده‌ی خۆیدا ده‌یکا، بۆ ئه‌وه‌ی که به‌نده هۆش بکاته‌وه‌و با بداته‌وه‌و بگه‌رێته‌وه‌و، ئه‌وه‌ش وه‌ک ئه‌وه جارو بار به‌نده گه‌نده‌تایه‌کی لێ دێ، یاخود تووشی نه‌گبه‌تی و سه‌خه‌تی ده‌بی، بگه‌ر ئه‌و شمه‌که‌ش که به‌نده بۆ هه‌لگرتن ده‌یخاته سه‌ر قوڵی کراسه‌که‌یه‌وه‌، یاله فه‌قیانه‌که‌ی دا گریی دها له‌به‌ر که‌م بایه‌خی وه‌له‌پاش دا بزر ده‌بی، جاکاتی که‌بۆی ده‌گه‌رێ ده‌پوانی نه‌ماوه‌و نایدۆزێته‌وه‌و ئیتر شپه‌زه ده‌بی بۆی، بگه‌ر ئاهه‌م حاله‌ته‌ش که گرنگیه‌ی که‌ ئه‌وتوی نییه به‌رگونا به‌که‌وی، هه‌تا به‌ره‌به‌ره به‌م وورده ئازارانه به‌نده واله گونا به‌ک ده‌بیته‌وه وه‌ک چۆن شووشی زی‌ری سوور که‌له کووره دێته ده‌روه پاک و بی گه‌رده و مشتوما‌ل کراوه و ژه‌نگ و چلکی پیوه نه‌ماوه، ئه‌ویش ئاوا له‌گونا به‌ک ده‌بیته‌وه! (ت-س/ح).

$$-۳۸۲۰ \Rightarrow (ب/۳/ز/۵۲/ل/۱۳۰/ف/۱+۲) (۲۸).$$

لێره‌دا ده‌لی: گه‌ته‌ی تیرمیزی ئاویه: سه‌وده که هاوسه‌ری چه‌زه‌ت بوو، مه‌ترسی هه‌بوو که چه‌زه‌ت (درویدی خودای له‌سه‌ر بی) ته‌لاقی بدا عه‌ززی چه‌زه‌تی کرد: ته‌لاقم مه‌ده‌و به‌مه‌یله‌ره‌وه له‌خه‌مه‌ت خۆتا تا له‌دنیا و قیامه‌تا هاوسه‌رت بم، نۆره شه‌وه‌که‌شم بده به‌ عانیشه، چه‌زه‌تیش ئاویکرد، جا نایه‌ته‌که هاته خواره‌وه، که‌ده‌فه‌رموی: {وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا} عانیشه ده‌لی: ژن و می‌رد له‌م باره‌یه‌وه له‌سه‌رچی پێک بکه‌ون دروسته.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنْ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذَكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ} - ۱۷۶/۴. $\Rightarrow (ب/۳/ز/۴/ل/۸/ل/۱+۲+۳).$

(۲۸) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ۵۰ رقم: ۵ / ۲۱۴۰ ع ۴ / ۲۱۳۹ + مجلد / ثالث. تسلسل / ۵۲

۳۸۲۱- ⇒ (ب/ ۴ ز/ ۲۵ ل/ ۸۵ ف/ ۲) (۲۹).

۳۸۲۲م- عن البراء (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) قَالَ: آخِرُ سُورَةٍ نَزَلَتْ بِرَاءَةٍ، وَآخِرُ آيَةٍ نَزَلَتْ {يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ}. رواه الشيخان والترمذي (۳۰).

به‌راء خوای ده‌لئ: دوا سوورەت که‌هات سوورەتی به‌رائه‌ت بوو،
دوا ئایه‌تیش که‌هات ئایه‌تی: {يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ} بوو (ش/ت)
- خویان لئ پازی بیت).

۳۸۲۳- عن عبدالله بن عمر (رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا) قَالَ: آخِرُ سُورَةٍ أَنْزَلَتْ الْمَائِدَةُ: (۳۱).
عه‌بدوللای کوپی عه‌مر (هم‌زای خودایان لئ بن) ده‌لئ: دوا سوورەت که‌هاته
خواره‌وه سوورەتی مائیده بوو. (ت-س/ح).

۳۸۲۴- وقال: ابن عباس (رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا) آخِرُ سُورَةٍ أَنْزَلَتْ {إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ}. رواهما الترمذي والأول بسند صحيح (۳۲).

عه‌بدوللای کوپی عه‌بباسیش که‌مه‌شه‌ووره به‌ئیبینو عه‌بباس (خودایان لئ
پازی بن) ده‌لئ: دوا سوورەت که‌هاته خواره‌وه سوورەتی: {إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ
وَالْفَتْحُ} بوو. (ت).

۶) سوورەتی مائیده

به‌ناوی یه‌زدانی به‌خشنده‌ی میهره‌بان: (سورة المائدة)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۸۲۵- ⇒ (ب/ ۱ ز/ ۴ ل/ ۳۳ ف/ ۸) (۱).

(۲۹) تقدم في المجلد الرابع. تسلسل / ۲۵ رقم: ۲ / ۲۷۰۱.

(۳۰) بخاري. مرضى: ۵۶۵۱، ۶۷۲۳، ۷۳۰۹، ۶۶۰۵. مسلم. فرائض: ۴۱۲۱. أبوداود. فرائض: ۲۸۸۶.

ترمذي. فرائض: ۲۰۹۲.

(۳۱) رواه الترمذي بسند صحيح.

(۳۲) سكت عن درجته الشارح.

۳۸۲۶- ⇒ (ب/ ۱/ ز ۴۱/ ل ۱۷۶ + ب/ ۱/ ز ۳۹/ ل ۱۷۱/ ف ۱/)^(۱).

۳۸۲۷- عَنْ الْمُقَدَّادِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ قَالَ: يَوْمَ يَذَرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا لَا نَقُولُ لَكَ كَمَا قَالَتْ: بَنُو إِسْرَائِيلَ لِمُوسَى (فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ) وَلَكِنْ اامضْ وَنَحْنُ مَعَكَ. فَكَأَنَّهُ سَرَّى عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رواه البخاري^(۲).

میقداد (خودای لن پازی بن) عهززی حهزرتی کرد: ئهی پیغهمبهری خودا! ئیمه بهسهر و بهمال لهگهلتاين و سهزمان له بهرپیتایه، فهرموو بو پيشهوه ئیمه له خزمهتتاين و پشتت دهگرين و پشتت بهرنادهين، ئهوه لهئیمهوه نووره کهوهک هوژی جوولهکه گوتیان بهمووسا ئیمهش بهتو بلین:

{يَا مُوسَى إِنَّا لَنُدْخِلُهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ - ۲۴/۵}.

واته: ئهی مووسا! ئیمه ئهمهی ئیوه دهیلین نایکهین دهی خوت و خوداکهت برۆن لهگهل دورژمندا شهپر بکهن، ئیمه وایرهدا دانیشتووین، چاوهپوانی ئهنجامی جهنگی نیوانی ئیوه دهکهین! حاشا ئیمه قسهی وای رهق و نامه قوولی وای له پرووی تودا ناکهین. ئیتر کهوای گوت پرووی حهزرت برودی خودای لهسهر بن) گهشایهوهو لهوسهخلهتییهدا فهراموشی بوهاات (ب - رهزای خودای لهسهر بن).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ} ⇒ (ب/ ۳/ ز ۸۸/ ل ۲۲۸).

لیرهدا ئهم پتریهی ههیه:

(۱) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۴ / رقم: ۳۰ / ۸.

(۲) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۴۱ / رقم: ۳۱۷ / ۱ + مجلد أول. تسلسل: ۳۹ / رقم: ۳۱۱ / ۱.

(۳) بخاري. تفسير: ۴۶۰۹.

قَالَ أَبُو قِلَابَةَ: فَهَؤُلَاءِ سَرَقُوا وَقَتَلُوا وَكَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ، وَحَارَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ. رواه البخاري في الطهارة:

ئەبو قیلابە دەئێ: ئەمانە هەم دزییان کرد بوو، هەم پیاویان کوشتبوو، هەم پاش ئیسلامبوونیان وەرگەراییبوون و بوو بوونەو بە بێ بڕوا، سەرەپای ئەوەیشە چوو بوون بەگژ خوداو پیغەمبەری خودادا (ب).

۳۸۲۸- ⇒ (ب/ ۳/ ز ۸۸/ ل ۲۳۰/ ف ۳/ + ب/ ۴/ ز ۶۹/ ل ۲۱۰/ ف ۱/)..^(۴)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقْبَلُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ - ۳۶/۵}.

واتە: بێگومان کافران ئەوانەن کە لەسەر کوفر دەمرن، جا ئەمانە ئەگەر هەرچی و لەهەمووێدا هەمووی هی ئەوان بێ و ئەوەندە تریشی لەگەڵ دابێ وەبێدەن لەتۆڵە پزگاری سەری خۆیان تا لە دەست ئیش و ئازاری پۆژی بوورائەو خۆیان پزگار بکەن لیان قەبوول ناکرێ، و ئەو سزا سەختە کە بۆیان بڕاوەتەو لەکوڵیان ناکەوێ.

۳۸۲۹- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَقُولُ: اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَأَهْلُونَ أَهْلُ النَّارِ عَذَابًا لَوْ كَانَتْ لَكَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا أَكُنْتَ مُفْتَدِيًا بِهَا فَيَقُولُ: نَعَمْ يَقُولُ: اللَّهُ: قَدْ أَرَدْتُ مِنْكَ أَهْلُونَ مِنْ هَذَا وَأَنْتَ فِي صُلْبِ آدَمَ أَنْ لَا تُشْرِكَ بِي وَلَا أَدْخِلَكَ النَّارَ فَأَبَيْتَ إِلَّا الشُّرْكَ. رواه الشيخان^(۵).

ئەنەس (خودای ئێ پازێ بێ) لە پیغەمبەرەو (دروودی خودای لەسەر بێ) دەگێڕێتەو دەفەرموێ: لە پۆژی قیامەتدا خودای گەرە (بەو کەسە کە لەناو ئاگرێ دۆزەخدا سزاوئیش و ئازاری لەهەموو دۆزەخییەکانی تر سووکترە) پێی دەفەرموێ: ئەگەر ئێستا جیهان و هەرچی لە جیهان دا بوو هی تۆ بوایه ئایا

^(۴) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل / ۸۸ رقم: ۲ / ۲۳۲۷.

^(۵) بخاري. أحاديث الأنبياء: ۲۳۲۴ ، ۶۵۵۷ ، ۶۵۲۸ = تجريد / ۱۳۳۹ بقرطی / ۴ ل / ۱۶. مسلم.

♦ ووشەى قورئانى ھەمووى ھەئبىزاردەو پىروا تايە ، فرمە عىنا دىگە يەنئ ئەو دى قورئان بە تاقە ووشەيئ ، يا بە ئىزا فەيئ ، يا بە پىتئ ، يا بە تەجىمىنئ ، يا بە دەلالەتى پەيۋەندى نىۋانى ووشەو ئايە تەكان لەسەر اسەرى قورئاندا ، يا بە ھەر شىۋە يەكى تر ، ئەو دى قورئان

بەمانە ، يا بەيەكى لەم شتانە دەيگەيەنئ ئىمە بە كىتیبى بۆمان پوون ناكىرتەوہ ، جائەگەر كەسئ لىزانانە لەم شوپنەدا مولاتاى تەفسىرى بەيزاوى پىرۆزو تەفسىرى مەواھىبى رەحمان و تەفسىرى نامى زىرپىن بكا دەزانئ كەبەندە لە تەفسىرو راقەى ئايەتەكاندا زىادەمپەویم نەكردووہ ، وەلى بەپىتى تەواناى نا تەواوى خۆم ھەولم داوہ كە بەكوردىيەكى پەتى قسەكان دارپۆم ، چونكە راقەى پىت بەپىت ھەم لەنرخى كوردىيەكە ھەم لەمپەونەق و وورشەى ئايەتەكان كەم دەكاتەوہ. گەرچى من نامەوئ بە پەراوێزى شپو پرى خۆم رووپەردى ئەم كىتیبە پىرۆزە مەزنە لكەدار بكەم ، ياخود بارى چاپكردن و پەخشبوونەوہى گران بكەم ، وەنەوہى كەلەخودا داواى دەكەم ئەومىيە كەلەچاپ بدرئ و لەفەوتان رزگارى ببئ ، بەلام ھەندئ پەراوێزىش پىويستە وەك ئەمەى كە عەرزتانى دەكەم:

قسەى رەوان و رىك و پىك ، ووشەى ناسك و نازدار ، سووك لەسەر زمان و رەوان لەسەر زار ، خۆش لەكن ھەست و لەگویدا ئاوازەدار ، پرمەعنا و واتە پوون و ناشكرا ، وەك گوئى رەنگىنى بەر رووناكى چرا ، رستەى بەپىزو بەھىزو بەچىژ ، دوور لە ئالۆزى خۆى و ووشەكانى ، نزيك لەبىرى ئادەمىزاد و شارەزا بەناخى دەر وون و گيانى ، قسەى وانەستەق و ووتارى وا بەشەووق و بەرەونەق بەرگ و كالا و الايەكى قەشەنگە ، وەك بووكە تازە و اتاو مەعنا دەپازىنئەوہ ، بە ئاھىستە لەرپى ھەستەوہ ، وەك مامزئ بە خەمزە بچئ بۆ سەركانىا و ، بەرەو ساختمانى مېشك دەكشئ و گوئاو پىرژىنى دەكاو زاخاوى دەداو لەوێوہ پووە پانايى ناخ و دەر وون و دل شۆپ دەپىتەوہ و بەئاستەم لە دەرگا دەداو وەك ميوانىكى ئازىز جىى خۆى دەكاتەوہ و سىحىرى حەللى خۆى دەپىرژىنئ ، جا ھۆش چەشى دەكاو گۆش پىى گۆش دەبى و دەر وون تام و چەژو خۆشى لى دەمژئ ، تا سەرەنجام دل ئارام دەبى و گيان دەحەسىتەوہ!

خوداى گەورە ئادەمىزادى لەسەر ئەم رەوش و سروشتە دروست كردووہ ، بۆيە قورئانى پىرۆزو ھەرموودەكانى حەزرەت و نامە پىرۆزە ئاسمانىيەكانى ترو ھەرمایشتى پىغەمبەران و گەورە پىاوان و زانايان و دانايان و بويزان ئەوھندە گرنگىيان داوہ بە ھەرمایشتى بەرزى جوان و ، بە ناخاوتنى بئ گرى و قورت و ، بە گوتارى پەوانى پاك و پوخت و پەوانبىژو جوان و ، بەرستەى سفتى سازى بئ پىچ و پەنا ، زمانى كوردى (لەخودا بەزىاد بچ) لەم لايەنەوہ بئ كەلینەو زۆر پىشكەوتووہ ، بگرە كوردەكان خۆيان ئەمەپۆ پئ بە پىى بەھىزى و بەپىزى و تەپو پاراوىى زمانەكەيان دەرناچن و لەو دلگىرى و شەووق و پەونەق و ووشە ئارايى و پەوانبىژى و سفتو

سۆلئىيەى كەلەدەق و بېرپەو كورۇكى زمانەكەياندا ھەيە دواكەوتوون گەلى بەجىماون ، جار جارەش رۆشنىرە بەناو رۆشنىرەكانىشان قىزو بىزى لى دەكەنەو ، چونكە وەك مئالى بە شىرى قوتوو گۆش و پەرومردە كرابى ئاوا لەزمانى زگماكى خۆيان نامۆبوون و ئالوودەى شىرى ناپرسەن بوون! تەنانت شانازى بەووە ، دەكەن كە كوردى نازان ، بەلام ئەوئەندەو ئەوئەندە زمانى تردەزان!

بەشت بە لوتى خودا و بەبەرەكەتى قورئانى پىرۆز (كە ئەمپۇ مىللەتى كورد خۆى ھاويشتۆتە باوەشى گەرمى) ئىمە ناگەينە ئەو رادىيە كە بۆزانىنى زمانەكەى خۆمان لەم و لەو بېرسىن ، وەك چۆن خواجە شەلەموو لەمەلاى خۆمانى دەپرسى كەى جەزنى كەپرەشىنەيە ، كەى شەمەيە!!

من بەش بەحالى خۆم لافو گەزافى ئەوە لى نادەم كە شاسوارى ئەم مەيدانەم ، بگرە لەم گۆرەپانە بەرىنەدا من شاگردو كەرسوارىش نىم ، ئەوە پسپۆرئانى خۆى ھەيە ، بەلام ھەول و تەقەلا بەپىتى حال و تاقەت ھەر باشە خوا ياربى بەرمبەرە گيانى بووزانەو دىتەو بەبەرگەلەكەمانا زمانە شىرىنەكەمان ، كە لەبەرناسكى و نازدارى ووشەكانى و جوانى گوزارەكانى ، دەلئى زمانى فرىشتەو پەرىيانە ، پتر گەشەو نەشە دىكا ، نەوہى نوپى سەردەمى نوئ چەزى لى وەردەگرئ و مەمكە فەرەنگى بەردەداو بەمزىنى گۆى مەمەى دايە ئاشنا دەبىتەووە ئەوكاتە تاقە وشمەكى كوردى پەتى بە ھەموو سامانى سەرزەوى نادا و لە بىلبىلەى چاوى خۆى زياتر ئاگادارى دىكا. ھەر گەلى خۆى خۆى نەخوا قەت نامرى ، تا كوردى دىمىرى دەى تر لەدايك دەبى ، گەلى كوردىش (بەتايبەتى لەبەر ئەوہى كە گەلىكى موسولمانى پاكەو لەزىر ئالای موحەممەد دايە (دروودى خوداى لەسەر بى) كە گەورەو سەرومى دوو گەلى كوردو عەرمبى برايە) لەسايەى بەخششى خوداوە ھەر لەزىاد بوونە ، نامەخوا وەك گەنمە قەندەھارى بە بېرشتە ، يەكى بە سەتە ، رۆژ بە رۆژىش سوورى خولى چەرخىش لەسوودى گەلانەو ئەم پۆ رۆژ رۆژى گەلە ، وەك حەزەمت (دروودى خوداى لەسەر بى) دەفەرموى: (لا كسى.... ولا قىصر.....). رۆژ رۆژى جەماوەرەو مەردومەو رۆژى ملھووړىو زۆرو زۆردارىو نەزدەھاكى بەسەر چوو ، ئەمپۇ حەفيان خۆى مېشكى بۆ دەرمان دەشى ، ھاكا وەك پېغەمبەرەكان فەرموويانە ، گورگو مەر پېكەوہ ئا و بخۆنەوہ! وەبوو بەشايى لۆغانى جەزنى برايەتى گەلانى پووى جىهان!.

دەئىيى وا بەبەرچاومەو ، لەسەرانسەرى عىراقى نىشتامانى نازارى خۇشەوېستماندا ، دەمەو بەيان كەلەباب لەگوندو دىو شارەكان بەدەنگە زولالەكەى دەخوئىنى و مامۇستاي مەلای گوند يا گەرەك لەخەو هەلدەستىنى و بەرەو مزگەوتى گوندو گەرەك بەسەلارى دەجمى و لەسەر بانىزەى مزگەوت دەنگى (الله اكبر)ى بانگو سەلا دارو بەردو زىندوو مردوو لەخەو هەلدەستىنى ، دەشت و دىرو شاخو چيا بۆى دەستىنیتەو دەنگ دەداتەو ، بە كفلە كوونى كۆمەلى نوپزگەرەن وەك رېزى فرىشتەى ئاسمان لەپشت مامۇستاو رېز دەبەستىن و نوپزدا دەبەستىن!

لەگەردا جىگەى خۆپەتى كە ئەم سەرئەجەشتان عەرەزى بگەم: لە ئاخوئىنى كوردى نووسراودا ، بۆنەوەى ڤەوان و گەوارا و سفتوسۆل و جوان بى ، دەبى هەتا دەتوانىن بەشەكانى ڤستەو ووشەكانى و راناو و زمىرو پىتى چەسپ و بەستەو و حەرفى رەبى و ئەم جۆرەشتانەى ، كە دەبىن بەهۆى ڤەسايى ڤستەو گوستاخى و بەهۆى گوفتار ، دەبى ئەم جۆرە شتانە هەتا دەتوانىن لەسەر دەستوورى ڤەساو سازو خۇش و ئاسان و ڤەوان دايان بەزىنىن ، هەموو بەهۆى ديارو ئاشكرا بن ، زۆر كرتا و پچر و پچر و تېهەكۆش و ئاۆز نەبى ، گەلى لەگەلە پېشكە و تەو و دەكان دەسكارى رېزمانى خۇيان كەردو و كەلەمىژدە دانراو ، بەرەو ئاسانى و ياساى باشتى ڤەرو و ڤەيانە ، دەى ئېمە كە رېزمانى زمانەكەمان هېشتا ساواپە بۆجى سوودو بەهرە لە بەهرەكانى زمانەكانى دەرو دراوسىكانمان وەرنەگىرن!

زمانى ئەگەر لە سامانى زمانى گەلى دراوسۆى سوودو بەهرە وەربگىرئ بەو نەبى بەزىرمانەى ئەو هاوسايە! ئەو ئەمە ئېمە ئاگامان لە بنج و بنەوانى گەرەك نىيە ، دەنا جى زمانى هەپە كە ووشەى بىانى تيا نەبى ، يا رېزمانىكى سەربەخۆى واى هەبى كەلەهېچ رېزمانىكى تر نەجى! لەو ڤراو ڤەدام كەلە ناو گيانلەبەرەكانى ترىش دا شتى وانىيە!

كەواتە: ئەگەر ئېمەى كورد برايانەو دۆستانە بەهرە لەبەهرەكانى زمانى عەرەبى وەربگىرن ئەو جىيى خۆپەتى و هېچ نەنگ و زىانى نىيە ، چونكە يەكەم زمانى برا عەرەبەكانمانەو دووهم زمانى دىنەكەمانەو سىيەم بوو بەزمانى دووهمى هەموو دەرو دراوسىكانمان ، چوارەم زمانىكى خزمەتكارویشە ، وە ئەمەى مەن دەمىلېم باوو باپىرمانان كەردو و ڤەيانەو شەقلى بە زمانەكەمانەو ديارو ئاشكرايە ، ئىتر ئەو بەهرە لىوەرگرتنە جى هې ووشە سازى بى ، چى هې رېزمانى بى چى هې هەرلایەكى تری زمانەوانى بى قەى ناكا. لىرەدا بۆ ئەوونەى ڤستەى ڤەساي

كوردى پەتى ئەم وئەنەيە دەھىنمەو: پىغەمبەر فەرمووى پىي ئەم رىستەيدا ھەرچەن فەلەكە پىشكەوتوۋە لەجارو مەجرورەكە ، لەنەھوى كوردىشدا شتى وا ناپەسەندە ، مەگەر لەبەر مەبەستىكى رەوا ، بەلام ئەم رىستەيە رەساترو دامەزراوترە لەرستەي (پىغەمبەر پىي فەرموو) چونكە بەشەكانى رستە ھەموو ديارو ئاشكران و قوتدراويان تيا نىيە. وە بەمەش ناگوترى لاسكايى كوئرانەي زمانى عەرمىي ، چونكە ئەمە بەپىي رىزمانەكەي خۇمانە كە مەبەستى رەوا بوو بەھۆى لادان لە ياسا سەرەككەكە. ئەم باسە توئىزىنەوو لىكۆئىنەوئەكە زۇر قوول و چرو خەستى گەرەكە ، بۇ ئىرە دەست نادا.

ئەوھى كە بۇ ئەگرە دەست دەدا ئەم چەن شىعرە عەرەبىيە يە ، كە لەپەسنى ئەم نامە پىرۇزەدا گوتوۋمە ، كە بۇنى برايەتى كوردو عەرمىي لى دى ، خودا ھەردوو لايان لەچەپۆلەي زالم بپارىزى و لەژىر ئالا سەربەرزەكەي ھەزەرتى موحەممەد دا (دروودى خوداى لەسەر بى) پەنايان بداو چاك بكا بۇ چاكيان و بەلابدا لەھەرە بەديان!

فەرموون ئەمە ئۆو ئەو شىعرەكان ، ديارە ديارى مىروو لە قاچەكوللە يەكە:

ذِي بَرْدَةٍ مِنْ طِينَةٍ عَرَبِيَّةٍ

مِلْحُومَةٍ بِلَحْمَةٍ كَرْدِيَّةٍ ،

هَدِيَّةٍ مِنْ مَسْلَمٍ لِمَسْلَمٍ

كَأَنَّهُمَا بَدْرٌ بِلَيْلٍ مَظْلَمٍ

يَا مُصْطَفَى! أَنْتَ الصَّفَا أَنْتَ الْوَفَا

أَنْتَ الْبَرِّءُ الْمُنْتَفِىءُ مِنَ ذَا الْجَفَا

أَنْتَ الشِّفَا لِكِرْدِنَا وَعَرَبِنَا

يَا نُورِنَا لَعَيْنِنَا وَقَلْبِنَا!

أَنْتَ الْحِلُّ لِعَرَبِنَا وَكِرْدِنَا

يَا ضَوْؤَنَا لِقَرَبِنَا وَبَعْدِنَا!

صَلِّ الْهِنَّا عَلَيْكَ دَانِمَا

مَادَامَ ذَكَرَ اللَّهُ حَقًّا قَانِمَا ،

شَمْسُ الضُّحَى بَدْرُ الدُّجَى أَقْوَالُكُم

يَا مَنْ جَلَّ أَبْصَارُنَا أَكْدَالُكُم ،

۳۸۳۰- (ب/۲ ز/۲۳ ل/۶۰ ف/۳)^(۶).

۳۸۳۱- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: مَنْ حَدَّثَكَ أَنَّ مُحَمَّدًا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَتَمَ شَيْئًا مِمَّا أُنْزِلَ عَلَيْهِ، فَقَدْ كَذَبَ، وَاللَّهِ يَقُولُ: (يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ). رواه الشيخان والترمذي^(۷).

کتابک المجید حبذا الهدی
نعم الخبر نحن لننعم المبتدا
شعبان تابعان للقرآن
کورد و عرب نختنا صنوان!
من نخلات فی زروع زاننة
لا اهاها ، وفرعها ، لا شاننه!
اعنس بها شعوب امة الهدی
التابعین رایة لاحمدا
صلی الهنا علیه دایما
مادام عبدالله لیل قانما!
والعن (خدا!) من دهم احقادا
ورکزن فی عیننه اوتاداد
وشتتن شمل عدوهم (خدا)
مفرقنا مشتتا مبداد
واقشین بینهم و سلاما
ووددن قلبهم و تماما

الترجم / ۱۹۸۹-۶-۱۴

^(۶) تقدم في المجلد الثاني. تسلسل: ۲۳: رقم: ۳ / ۱۲۸۴.

^(۷) بخاري. تفسير: ۴۶۱۲ ، ۴۸۵۵ ، ۷۳۸۰ ، ۷۵۳۱ = تجريد ۴ / ۴۳۷ رقم: ۱۶۵۵ + ۱۳۰۶ ، ۲۲۲۴ ، ۲۲۲۵.

مسلم. إيمان: ۴۳۸. ترمذي. تفسير القرآن: ۳۰۶۸ ، ۳۲۷۸.

عائیشه (خودای لی پازی بن) گوتی: ئه‌وه‌ی بلی: موحه‌مه‌د (دروودی خودای لسه‌ر بن) شتیکی چه‌شارداوه‌ له‌و سروه‌شی که خودا ناردوویه‌تی بوی ئه‌وه بیگومان درو ده‌کا، ئه‌وه‌تانی خودای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموی:

{يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ - ۶۷/۵}.

واته: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری نازدارو خوشه‌ویست! هه‌رچی به‌سروه‌شو وه‌حیی من ناردووومه‌ بۆ تو ده‌بی رایبگه‌یه‌نی به‌و خه‌لکه‌و ته‌بلیغیان بکه‌ی، ئه‌گینا بزانه‌ که‌تو په‌یامی خودای خوتت پییان نه‌گه‌یاندوو (ش/ت).

۳۸۳۲- وعنها قالت: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُحْرَسُ حَتَّى تَزَلَّتْ: (وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ) فَأَخْرَجَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَأْسَهُ مِنَ الْقُبَّةِ فَقَالَ: لَهُمْ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ انْصَرِفُوا فَقَدْ عَصَمَنِي اللَّهُ. رواه الترمذي بسند غريب^(۸).

ديسان ده‌لی: له‌پیش دا ئیشکی پیغه‌مبه‌ریان ده‌گرت (دروودی خودای لسه‌ر بن) هه‌تا ئه‌م ئایه‌ته‌ هاته‌ خواره‌وه:

{وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ - ۶۷/۵}.

واته: وه‌ خودای گه‌وره‌ تو ده‌پاریزی له‌زیانی ئاده‌میزاد جا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ر بن) که‌ئه‌و ده‌مه‌ له‌ناو گوومه‌زییه‌کا بوو، سه‌ری لی‌وه‌ ده‌ره‌یناو به‌ ئیشکچییه‌کانی فه‌رموو: ئه‌ی خه‌لکینه‌! برونه‌وه‌ بۆ مالی خوتان و بچن به‌لای کاری خوتانه‌وه‌، ئیتر من له‌سایه‌ی خوداوه‌ کارم به‌ ئیشک گرتنی ئیوه‌ نه‌ماوه‌ ئیتر من خودا خوی ده‌پاریزی (ت - س/غریب).

۳۸۳۳- عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَمَّا وَقَعَ فِيهِمُ النَّقْصُ كَانَ الرَّجُلُ يَرَى أَخَاهُ عَلَى الدُّبِّ فَيَنْهَاهُ عَنْهُ فَإِذَا كَانَ الْغَدُ لَمْ يَمْتَنِعْ مَا رَأَى مِنْهُ أَنْ يَكُونَ أَكِيلَهُ وَشَرِيهَ وَخَلِيطَهُ فَضَرَبَ اللَّهُ قُلُوبَ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ وَنَزَلَ فِيهِمُ الْقُرْآنُ (لَعَنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى

^(۸) رواه الترمذي بسند غريب.

ابْنِ مَرْيَمَ) حَتَّىٰ بَلَغَ (وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَاءَ وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ). قَالَ: وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مُتَكِنًا فَجَلَسَ وَقَالَ: لَا حَتَّىٰ تَأْخُذُوا عَلَىٰ يَدَيِ الظَّالِمِ فَتَأْطِرُوهُ عَلَى الْحَقِّ أَطْرًا. رواه الترمذي وأبو داود^(۹).

ئەبو عوبەیدە (خودای لى پازى بى) گوتى: پيغەمبەر (درودى خودای لەسەر بى) فەرمووی: کاتى بارى نەوێ ئیسرائیل کەوتە لیژى، پیاوی وایان هەبوو برادەریکی خۆی دەدی خەریکی گوناھى بوو، پێى دەگوت ئیشى وا مەکە ئەو گوناھە، کەچی بۆ سبەینى خوێشى دەچوو، دەبوو بەهاو خۆراک و هاو خواردنەو و هاو نۆش و هاو بەشى! جا خودا کردنى بە فیتنە و ئازاوە بۆ یەكترى، وە قورئان لەشانی ئەواندا دابەزى و پرسیواى کردن، وەك دەفەرموى: {لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ...} تادەگاتە {...وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ - ۷۸/۵ - ۸۱}.

واتە: نەفرین و لەعنەت لە کافرو بى براواکانى نەوێ ئیسرائیل کراوە، لەسەر زمانى داوود و عیساى کۆپى مەریەم، چونکە لەخودا یاخى دەبوون و دەستدریژی یان لەیاساو لەشەریعەتى ئەو دەکرد، حالیان وەها بوو لەناو خۆیان دا خراپەیان دەکردو چاوپۆشییان لە خراپەکەرەکە دەکردو پێیان نەدەگوت ئەو خراپەییە، مەیکە، بەخودا کاریکی زۆر ناپەسەندو گەندو ناھەمواریان دەکرد، تەماشای دەکەى دەبینى گەلى کەس لەوان دەبن بە دۆست و برادەرى خودانەناسەکان، ئەمەش بوو بەھۆی ئەو کە خودا پرق و قاریان لى بگرى، وە دەبى لەو خراپتر چى بى کە ئەم خانە خراپانە بەدەستى خۆیان بۆخۆیان سازاندوو؟! سەرەرای ئەوێش لەپاشە پۆژدا، لەناو ئاگرى دۆزەخ دا دەمیننەو و هەتا هەتایە هەل دەتووتین، بەلى ئەمەى ئەمانە دەیکەن لەپەرەفتارى باوەردار ناچى، دەنا ئەگەر ئەوان، کە لەکن خۆیان خاوەن نامەن، باوەرى تەواویان ببوایە بە خودا و باوەرو ئیمانیا بەجوانى

(۹) رواه الترمذي هنا وأبو داود في كتاب السنة.

بەئىنايە بە پىڭەمبەرى خودا، كە موحەممەدەو بەو قورئانە پىرۆزەى كەلەخوداوه رەوانە كراوه بۆى ئەوہ ئەو بىپەرست و خودا نەناسانەيان نەدەگرت بەدۆست و برادەرى خۆيان، بەلام زوربەى ئەم ھۆزە لەپرى دەرچوون و گوئى بەدەين و ئايىن نادەن، مەگەر بۆ ھەندى مەبەست و مرازى جىھانى خۆيان! گوئى: لەپىش دا ھەزرت (درودى خوداى لەسەرى) شانى دادابوو، ئنجا پىك دانىشت و فەرمووى: نەخەير پزگار نابن و قوبوول نىيە ھەتا نەدەن لەبائى سستەمكارو زۆر دارو باى پى نەدەنەوہ بۆ سەر پىگەى راست و لووتى پى دانەژەندن بەسەرىداو كلك نەئىتە ناو خەت! (ت/د).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ - ۸۷/۵}.

واتە: ئەى كەسانى كە باوەرتان ھىناوہ بەخودا، لەياساى خوداى گەورە دەرەمەچن، ئەوشتە پاك و خوشانە، چ خوراك بن، چ چتى تر، كە خودا رەواى دىوہ بۆتان و خۆى بۆى ھەلال كەردوون لە خۆتانەوہ لەسەر خۆتانى ھەرام مەكەن، بەلام لەرەادە دەرەمەچن نەوہكا سەر بكىشى بۆ ھەرام و بکەونە ناو بى شەرعیيەوہ، ئەوہش باش باش بزائن خودا نەك ھەر ئەو كەسانەى خوشناوئى كەلە سنوور دەرچوون و بەس، بەلكوو رقىشى لىيانە، وەھەمىشە بىكەن بەرەوش و پىشە ترسى خوداتان ھەبى، خودابى باكە مەلئىن باوەرو ئيمان لەقارى خودا دەمانپارىزى، چونكە ئەوہكاتى واىە كەئىوہ لەياساو دەستوورى باوەر بەخودا لانەدەن.

۳۸۳۴- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) كُنَّا نَعْرُؤُ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَيْسَ مَعَنَا نِسَاءٌ فَقُلْنَا أَلَا نَخْتَصِمِي فَنَهَانَا عَنْ ذَلِكَ، فَرَخَّصَ لَنَا بَعْدَ ذَلِكَ أَنْ تَتَزَوَّجَ الْمَرْأَةُ بِالْغُرْبِ، ثُمَّ قَرَأَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ). رواه الشيخان^(۱۰).

(۱۰) بخاري. تفسير: ۴۶۱۵، ۵۰۷۱، ۵۰۷۵ = تجريد ۴ / ۴۲۸ رقم: ۱۶۵۶. مسلم: نكاح: ۳۲۹۶ - ۳۲۹۸.

عه‌بدوللای کوری مه‌سعوود (رمزای خودای له‌سربین) ده‌لئ: گه‌لئ جار و ده‌بوو له‌خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا (دروودی خودای له‌سربین) ده‌چووین بۆ غه‌زا، وه‌ژنمان له‌گه‌ل خۆمان نه‌ده‌برد، جا گوتمان: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ریگه‌مان بده خۆمان ده‌خه‌سینین؟ ئه‌ویش ریگه‌ی ئه‌وه‌ی نه‌داین، به‌لام له‌وه‌دوا ریگه‌ی ده‌داین که‌ژن به‌ صیغه‌ ماره‌ بکه‌ین له‌سه‌ر جل و به‌رگ و شتی وا، ئینجا ئیبنو مه‌سعوود بۆ پشتیوانی پای خۆی له‌باره‌ی دروستبوونی ژن صیغه‌ کردنه‌وه ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه (ش).

۳۸۳۵- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي إِذَا أَصَبْتُ اللَّحْمَ انْتَشَرْتُ لِلنِّسَاءِ وَأَخَذَتْنِي شَهْوَتِي فَحَرَمْتُ عَلَى اللَّحْمِ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا). رواه الترمذي بسند حسن. (۱۱).

ئیبنو عه‌بباس (خودایان له‌پازی بین) ده‌لئ: پیاوی هاته‌ لای پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سربین) گوئی: قوربان! ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! من که‌ گوشت ده‌خۆم هه‌وه‌سم هه‌ل ده‌سی و هه‌ز له‌ژن ده‌که‌م، له‌به‌ر ئه‌وه‌ گوشتم له‌خۆم هه‌رام کردووه، جا خودا به‌م بۆنه‌یه‌وه ئه‌م دوو ئایه‌ته‌ی نارد هه‌ووه:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ - ۸۷/۵} ⇒ (ت- س/ح).

۳۸۳۶- ⇒ (ب/۳ ز/۱۲۷ ل/۳۲۹ ف/۱) (۱۲).

۳۸۳۷- وَعَنْهَا (أَي عَنْ عَائِشَةَ) (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) أَنَّ أَبَاهَا كَانَ لَا يَحْتُ فِي يَمِينٍ حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ كَفَّارَةَ الْيَمِينِ. قَالَ: أَبُو بَكْرٍ لَا أَرَى يَمِينًا أَرَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا، إِلَّا قَبِلْتُ رُخْصَةَ اللَّهِ، وَفَعَلْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ. رواهما البخاري (۱۳).

(۱۱) حسن عند الترمذي.

(۱۲) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ۱۲۷ رقم: ۲۵۱۲.

عائیشه (خودای لئ پازی بئ) ده‌لئ: له‌پیشدا باوكم هه‌رگیز سویندی خو‌ی نه‌ده‌خست، تا خودا له‌قورئاندا بریتى (كه‌قفاره‌ت)ى سویندى بریاردا، ئه‌وجا ئه‌بویه‌كر گوتى: هه‌ر سویندى كه‌ به‌باشى نه‌زانم، سوینده‌كه‌م ده‌شكینم و ئه‌و كه‌قفاره‌ته‌ی كه‌خودا دایناوه‌ ده‌یده‌م و ئه‌وه‌ی كه‌باشتره‌ ئه‌وه‌ ده‌كه‌م (ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوا لَعَلَّكُمْ تَفْلَحُونَ} - ۹۰/۵.

۳۸۳۸- ⇒ (ب/۴ ز/۲۵) + (ب/۶ ز/۳ ل/۴ ف/۴۳) (۴۱۳).

۳۸۳۹- ⇒ (ب/۴ ز/۲۵ ل/۸۵ ف/۱+۲) (۴۱۴).

۳۸۴۰- قال: عُمَرُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): اللَّهُمَّ بَيْنَ لَنَا فِي الْخَمْرِ بَيَانٍ شِفَاءٍ فَزَلَّتْ آيَةُ النَّسَاءِ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى) فَدَعَى عُمَرُ فَقُرِئَتْ عَلَيْهِ فَقَالَ: اللَّهُمَّ بَيْنَ لَنَا فِي الْخَمْرِ بَيَانٍ شِفَاءٍ فَزَلَّتْ آيَةُ الْمَائِدَةِ (إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ) فَدَعَى عُمَرُ فَقُرِئَتْ عَلَيْهِ فَقَالَ: ائْتَهَيْنَا ائْتَهَيْنَا. رواه أصحاب السنن (۴۱۵).

عومه‌ر (خودای لئ پازی بئ) گوتى: ئه‌ی خودایه‌! مه‌سه‌له‌ی خواردنه‌وه‌ی ئاره‌ق و مه‌یمان به‌ته‌واو‌ی بو‌ پوون بکه‌ره‌وه‌، جا ئایه‌ته‌که‌ی سووره‌تی به‌قه‌ره‌هاته‌ خواره‌وه‌، كه‌ ده‌فه‌رمو‌ی: {يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ} عومه‌ر بانگ كراو ئه‌م ئایه‌ته‌ی بو‌ خویندرايه‌وه‌، دیسان عومه‌ر گوتیه‌وه‌: ئه‌ی خوايه‌! مه‌سه‌له‌ی خواردنه‌وه‌ی ئاره‌ق و مه‌یمان به‌باشى بو‌ پوون بکه‌ره‌وه‌، جا ئایه‌ته‌که‌ی سووره‌تی نیساء هاته‌ خواره‌وه‌، كه‌ ده‌فه‌رمو‌ی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى}.

(۱۳) بخاري. تفسير: ۴۱۴، ۶۶۲۱.

(۴۱۳) تقدم في المجلد السادس. تسلسل ۳/ رقم: ۳۷۳۲/۴۳.

(۴۲) تقدم في المجلد الرابع. تسلسل ۲۵ / رقم: ۲۷۳۷ / ۲.

(۴۵) الترمذي هنا وصاحبه في الأشربة (شرحه).

دیسان عومەر بانگ کرایه‌وه و ئەم ئایەتەشی بەسەر خۆیندرایه‌وه،
ئەمجاریش گوتیه‌وه: ئەی خودایه! مەسەله‌ی خواردنه‌وه‌ی ئاره‌ق و مه‌ی و
بادە نووشیمان بەباشی بو‌پوون بکەرەوه، جا ئایەتەکه‌ی سووره‌تی مائیده
هاته خواره‌وه که ده‌فه‌رموی:

{إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقَعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ}.

دیسان عومەر بانگ کرا و ئەم ئایەتەش خۆیندرایه‌وه بو‌ی، ئەوجا
گوتی: ئەوا وازمان لەبادە نووشی هینا، ئەوا دەسبەردار بووین لەئاره‌ق و
مه‌ی. (د/ت/ن - خودایان لێ پازی بێ).

۳۸۴۱- عن البراء (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) قَالَ: مَاتَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ) وَهُمْ يَشْرَبُونَ الْخَمْرَ فَلَمَّا نَزَلَ تَحْرِيمُهَا قَالَ: نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ): يَا رَسُولَ اللَّهِ فَكَيْفَ بِأَصْحَابِنَا الَّذِينَ مَاتُوا وَهُمْ يَشْرَبُونَهَا فَتَزَلَتْ (لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ
اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ) رواه البخاري^(۱۶).

به‌راء (خودای لێ پازی بێ) ده‌لی: له‌پیش دا مه‌ی حه‌رام نه‌بوو، چه‌ند که‌سی
له‌یارانی پیغه‌مبەر (درودی خودای له‌سەربێ) هه‌تا ئەوان له‌ژیان دا ما‌بوون
بادە‌نووشی هه‌ل‌ل‌ بوو، له‌به‌رئەوه‌ باده‌یان ده‌نووشی جا کاتی ئایەت هاته
خواره‌وه‌ مه‌ی و ئاره‌قی حه‌رام کرد هه‌ندی که‌س له‌ هاو‌پێیان گوتیان: ئەی
پیغه‌مبەری خودا! ده‌بی حالی ئەو براده‌رانه‌مان چۆن بێ که ئیستا مردوون و
له‌کاتی خۆی دا شه‌رابیان نوشیوه؟ ئیتر ئەم ئایەتە هاته خواره‌وه:

{لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ - ۹۳/۵}
⇒ (ب/۵ ز/۲۶ ل/۱۳۶ ف/۶). (ت/ب - ره‌زای خودایان له‌سەربێ)

۳۸۴۲- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: كَانَ قَوْمٌ يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) اسْتَهْزَاءً، فَيَقُولُ: الرَّجُلُ مَنْ أَبِي؟ وَيَقُولُ: الرَّجُلُ تَضِلُّ نَاقَتُهُ أَيْنَ نَاقَتِي؟ فَأَنْزَلَ اللَّهُ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءٍ إِنْ بُدِّ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۱۷).

ئیبینو عەبباس (خودایان لێ پازی بێ) دەلێ: هەندێ کەس (بۆ گالتە پێکردن و تەلەفیزی) پرسیاریان لە حەرزەت (دروودی خودای لەسەربێ) دەکرد، پیاو هەبوو، دەیگوت: کێ باوکمە؟ پیاوی وا هەبوو کە ووشرەکە ی بزر دەبوو دەیگوت: ووشرەکەم لەکوێیە؟ جا خودا ئەمە ی ناردە خوارەو:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءٍ إِنْ بُدِّ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ - ۱۰۱/۵}.

واتە: ئە ی موسولمانینە! پرسیاری وا لە پیغەمبەری خۆتان مەکن کە بە درەدەتان نەخواو ئەرکی سەر شانەتان گرانتر بکا، بە تاییبەتی پرسیاری وا نەگەر وەلام بەدریتەو پراستی پووداوەکەتان بۆ دەر دەکەوێ و تووشی تەریقی و شەرمەزاری و ناخۆشی و دلتەنگی دەبن (ب/ت).

۳۸۴۳- ⇒ (ب/۲ ز/۷۹ ل/۱۵۲ ف/۱) (۱۸).

لەگرەدا لە دواکە یەو دەلێ: جا ئەم ئایەتە لەخوداوە هات بۆ حەرزەت (دروودی خودای لەسەربێ) {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءٍ إِنْ بُدِّ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ}.

۳۸۴۴- ⇒ (ب/۴ ز/۱۱۳ ل/۳۶۹ ف/۲) (۱۹).

لەگرەدا لە کو تایی فەرموودەکەدا دەلێ: جا ئەم ئایەتە دابەزی: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءٍ إِنْ بُدِّ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ}.

(۱۷) بخاری. تفسیر: ۴۶۲۲.

(۱۸) تقدم في مجلد ثاني تسلسل / ۷۹ رقم: ۱ / ۱۴۷۹.

(۱۹) تقدم في المجلد الرابع. تسلسل / ۱۱۳ رقم: ۲ / ۳۱۹۵.

۳۸۴۵- عَنْ سَعْدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَكْظَمُ الْمُسْلِمِينَ فِي الْمُسْلِمِينَ جُرْمًا مَنْ سَأَلَ عَنْ أَمْرِ لَمْ يُحَرِّمْ فَحَرَّمَ عَلَى النَّاسِ مِنْ أَجْلِ مَسْأَلَتِهِ. رواه مسلم في الفضائل^(۲۰).

سه‌عد (خودای لێ پازی بێ) له‌حه‌زیه‌ته‌وه (دیویدی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رموێ: له‌ناو موسوڵمانا، تاوانبارترین موسوڵمان ئه‌وه‌که‌ سه‌یه‌ که‌ له‌ شتێ به‌بێ پێویستی زۆر بکۆلیته‌وه‌و پرسبیارى زۆرى له‌باره‌وه‌ بکا، شته‌که‌ خۆی هیشتا حه‌رام نه‌کرا بێ، به‌لام به‌هۆی پرسبیاره‌که‌ی ئه‌وه‌وه‌ حه‌رام بێی له‌موسوڵمانانی تریش (م- خودای لێ پازی بێ).

۳۸۴۶- عَنْ أَبِي بَكْرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ قَالَ: إِيَّكُمْ تَقْرَأُونَ هَذِهِ الْآيَةَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ) وَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا ظَالِمًا فَلَمْ يَأْخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ أَوْشَكَ أَنْ يَعْمَهُمُ اللَّهُ بِعِقَابٍ مِنْهُ.^(۲۱)

ئه‌بو به‌كه‌ر (خودای لێ پازی بێ) گوێی: ئێوه‌ ئه‌م ئایه‌ته‌ ده‌خویننه‌وه‌و ده‌یکه‌ن به‌ بیانوو ده‌لێن: ئێمه‌ پێگه‌ی راستی خو‌مان ده‌گرین و هه‌قمان نییه‌ به‌سه‌ر ئامۆژگاری خیری خه‌لکی تروه‌ واته: ئه‌م ئایه‌ته‌ که‌ ده‌فه‌رموێ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ - ۱۰۵/۵}.

واته: ئه‌ی بپرواده‌کان! ئێوه‌ خه‌می خو‌تان بخو‌ن و چاره‌سه‌ری خو‌تان بکه‌ن، ئه‌گه‌ر ئێوه‌ پێگه‌ی راستی خو‌تان بگرن و بپگویی خودای خو‌تان نه‌که‌ن ئیتر به‌دکاری و گومراهی خه‌لکی تر زیان نادا له‌ئێوه‌، هه‌ر که‌سێ ده‌چیته‌ گۆری خۆیه‌وه‌ ئێوه‌ ئه‌م ئایه‌ته‌ ده‌خویننه‌وه‌ به‌م نیازه‌، به‌لام ئه‌مه‌ هه‌له‌یه‌، چونکه‌ من بو‌ خو‌م له‌زاری پیغه‌مبه‌ر خو‌یم بیستوو ده‌یفه‌رموو

(۲۰) بخاری. اعتصام: ۷۲۸۹. مسلم. فضائل: ۶۰۶۹، ۶۰۷۰، ۶۰۷۱. أبوداود. سنة: ۴۶۱۰.

(۲۱) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

(درویدی خودای له‌سەر بێ): هه‌رکاتێ کۆمه‌له‌ی ئاده‌میزاد چاویان که‌وت به‌که‌سیکی زۆردارو به‌چاوی خۆیان دییان که‌ واسته‌مگه‌ری سته‌م ده‌کاو وه‌ک گورگی برسی و سه‌گی ه‌ار قوڵی ئه‌م و ئه‌و ده‌با به‌ ده‌ماو ماڵی ئه‌م ده‌خواو خوینی ئه‌و ده‌پێژێ، وه‌نه‌ده‌ن له‌ده‌ستی و ده‌ستی پێ هه‌لنه‌گرن له‌و زوڵم و زۆره‌ ئه‌وه‌ زۆر نزیکه‌ که‌خودا سزاو ئازاری هه‌موویان بدات. (ت/د - س/ص).

۳۸۴۷- وَقَالَ: أَبُو أُمَيَّةَ الشَّعْبَانِيُّ سَأَلْتُ أَبَا ثَعْلَبَةَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ) الْآيَةَ. فَقَالَ: أَمَّا وَاللَّهِ لَقَدْ سَأَلْتُ عَنْهَا خَيْرًا سَأَلْتُ عَنْهَا خَيْرًا، سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: بَلِ اتَّعِمُّوا بِالْمَعْرُوفِ وَتَنَاهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ حَتَّى إِذَا رَأَيْتَ شُحًا مُطَاعًا وَهَوًى مُتَّبَعًا وَذُنُوبًا مُؤْتَرَةً وَإِعْجَابَ كُلِّ ذِي رَأْيٍ بِرَأْيِهِ فَعَلَيْكَ بِخَاصَّةِ بِنَفْسِكَ وَدَعْ عَنْكَ الْعَوَامَ فَإِنَّ مِنْ رَرَائِكُمْ أَيَّامَ الصَّبْرِ الصَّبْرُ فِيهِنَّ مِثْلُ الْقَبْضِ عَلَى الْجَمْرِ لِلْعَامِلِ فِيهِمْ مِثْلُ أَجْرِ خَمْسِينَ رَجُلًا يَعْمَلُونَ مِثْلَ عَمَلِكُمْ. قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَجْرُ خَمْسِينَ مِنَّا، أَوْ مِنْهُمْ؟ قَالَ: بَلِ أَجْرُ خَمْسِينَ مِنْكُمْ. رواهما الترمذي وأبو داود^(۲۲).

ئهبو ئومه‌یه‌ی ئه‌ل-شه‌عبانی (خودای لێ بازی بێ) گو‌تی: پرسیارم کرد له‌ ئهبو ته‌عه‌به‌، له‌واته‌ی {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مِّنْ ضَلٍّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ} ئه‌ویش گو‌تی: ئه‌دیی به‌ خودا له‌پیاویکی شاره‌زاو ئاگادرات پرسی، چونکه‌ من خۆم له‌شانی مه‌به‌ست و مرازی ئه‌م ئایه‌ته‌دا پرسیارم له‌حه‌زه‌ت (درویدی خودای له‌سەر بێ) کرد، فه‌رمووی: خه‌یر ئه‌مه‌ که‌ بو‌نی ئه‌وه‌ی لێ دێ ئه‌گه‌ر یه‌کێ له‌گه‌ل خوای خو‌یا راست بێ ئیتر واز له‌ته‌می خیر بێنی، ئه‌م بو‌چوونه‌ بو‌هه‌موو کاتێ وانیه‌ به‌لام ده‌بێ ئیوه‌ فه‌رمان بکه‌ن به‌ چاکه‌و نه‌هی بکه‌ن له‌خرابه‌، هه‌تا ده‌که‌ونه‌ چه‌رخ و پۆژکگاریکه‌وه‌ رژی و له‌چه‌ری و چرووکی واپه‌ره‌ ده‌سینی هه‌موو که‌س ده‌گریته‌وه‌و مه‌ردوم شوین هه‌واو هه‌وه‌س و ئاره‌زوو بازی ده‌که‌ون و په‌لاماری دنیا ده‌ده‌ن و، وه‌پیش پاشه‌ روژی ده‌خه‌ن و، خو‌شی جیهان ده‌بێ به‌ئاواتی هه‌ره‌گه‌وره‌یان، ته‌نانه‌ت

^(۲۲) بسند حسن. رواية الترمذي هنا، وأبي داود في الأمر بالمعروف.

شیرازه‌ی کار و تیک ده‌چی تا به‌چاوی خۆت ده‌بینی هه‌موو که‌سی پرای خۆی له‌لای په‌سه‌نده‌و به‌گویتی که‌سی تر ناکا، جا ئه‌وکاته که‌بارو دۆخی پوژگار ئاوا گۆڤا، ئه‌وکاته ئاگاداری خودی خۆت بکه‌و به‌س، وه‌چاوت له‌ به‌رژه‌وه‌ندی دین و دنیا‌ی خۆت بئ و به‌س، وه‌واز له‌په‌شه‌هه‌که‌که‌ بی‌نه، چونکه له‌پاش ئه‌م رۆژه‌تانه‌وه‌ چه‌ند رۆژیکی وادی‌ت خۆگرتن له‌و رۆژانه‌دا وه‌کوو نه‌وه‌یه‌ پشکوویی ئاگر بخه‌يته مشتته‌وه‌، وه‌له‌و رۆژانه‌دا هه‌رکه‌سی کرده‌وه‌ی باش بئ و ئه‌م کرده‌وه‌ باشانه‌ی که‌ئیه‌ ده‌یانکه‌ن ئه‌ویش بیانکا ئه‌وه‌ خێرو پاداشی په‌نجا که‌س له‌ئیه‌وه‌ی بۆه‌یه‌. عه‌رزى کرا: ئه‌ی پیغه‌مبه‌رى خودا! فه‌رموت پاداشی په‌نجا که‌س له‌ ئیمه‌ یا مه‌به‌ست له‌خۆیان بوو؟ فه‌رمووی: نه‌، له‌خۆیان نا، به‌لکوو، پاداشی په‌نجا که‌س له‌ئیه‌وه‌ (ت/د - س/ح).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلَكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَكَثُرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ} (۱۰۳/۵).

واته: یه‌زدانی گه‌وره‌ ده‌فه‌رموئ: خودای گه‌وره‌ (به‌حیره‌ و) (سائیه‌ و) (وه‌صیله‌ و) (حامی) ی دانه‌ناوه‌، به‌لام که‌سانئ بئ بپواو کو‌مه‌له‌ی کافران درۆه‌ل ده‌به‌ستن به‌ده‌م خواوه‌و ده‌لین ئه‌مانه‌ هه‌ن و خودا بپیری داو، زوربه‌ی ئه‌مانه‌ش که‌ئه‌م درۆیانه‌ دروست ده‌که‌ن بئ هۆش و بئ ئه‌قلن.

۳۸۴۸- عن أبي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: رأيتُ عمرو بنَ عامرٍ الخُزاعِيَّ يَجُرُّ قَصْبَهُ فِي النَّارِ، كَانَ أَوَّلَ مَنْ سَيَّبَ السَّوَابِ. قال: سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ: وَالْبَحِيرَةُ الَّتِي يُمنَعُ ذَرْعُهَا لِلطَّوَاغِيتِ فَلَا يَحْلُبُهَا أَحَدٌ وَ السَّائِبَةُ كَانُوا يُسَيِّبُونَهَا لِأَهْتَمُّ لَا يُحْمَلُ عَلَيْهَا شَيْءٌ. وَالْوَصِيلَةُ النَّاقَةُ الْبَكْرُ تُبَكِّرُ بِأَثْنَى ثُمَّ تُثْنِي بِأَثْنَى لَيْسَ بَيْنَهُمَا ذَكَرٌ وَ كَانُوا يُسَيِّبُونَهَا لِلطَّوَاغِيتِ وَالْحَامُ فَحْلُ الْإِبِلِ يَضْرِبُ الضَّرَابَ الْمَعْدُودَ فَإِذَا قَضَاهُ وَدَعَا لِلطَّوَاغِيتِ وَأَعْفُوهُ مِنَ الْحَمْلِ. رواه الشيخان (۲۳).

ئەبو ھورەیرە (خودای لى پازى بى) دەگىرپىتەو لە ھەزەرەتەو (درودى خودای لەسەر بى) دەفەرموئ: ەمەرى کورپى عامیری خوزاعیم دى، لەناو ئاگرى دۆزەخ دا بوو، (حالى زۆر شەپ بوو) رىخۆلەى خۆى بەناو ئاگرەکەدا بەکیش دەکرد چونکە ئەو یەکەم کەسێ بوو کە سائیبەى داھیناوە. سەعیدى کورپى موسەیب (خودای لى پازى بى) دەلئ: بەحیرە بەو ووشترە دەلئ کە شیرەکیان قەدەغە دەکرد بۆ بەتەسەرکەشەکانیان لەبەر ئەو کە پینچ سک لە سەرەک زاو و دواسکەکەى نیربوو، ئیتەر بەرەلایان دەکردو نەسواری دەبوون و نە هیچیان پى دەکرد وە بۆ نیشانەش گوئیان شەق دەکردو ناویان دنا بەحیرە واتە: گوئى ھەلدراو، سائیبەش بەو ووشترە دەلئ کە ھەندى کەس نەخۆش دەکەوت دەگوت: ئەگەر خودا لەم نەخۆشینە چاکى کردمەو ە فیسارە، ووشتر سائیبە بى، واتە: مەرەخەس و بەرەلابى بۆ خوداوەندەکانیان، ئیتەر نە سواری دەبوون و نەباریان لى دنا، وەصیلەش ئەو ووشترە مینگەییە بوو کە نۆبەرەکەى و سکی دوو ەمى لەسەر یەک مێچکە بوون و نیرەیان لەنیواندا نەبوو، بۆیەش پتیان دەگوت وەصیلە بەکوردی واتە: گەییئەر چونکە دوو مێى بەیەک دەگەیاندا، جا ئەویشیان بەرەلە دەکردو تەرخانیان دەکرد بۆ خودا درۆینەکانیان، حامیش ووشترە نیرەییەکە دەیکەن بەکەل، ئەندازەییەکی دیاری کراو دەپەرئ و ووشترە مینگەى بەکەل کەل دەدا، ئیتەر لەپاش ئەو نازادیان دەکرد لەبارکیشان و سەرپرین و تەرخانیان دەکرد بۆ خودا درۆینەکانیان (ش).

۳۸۴۹- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: خَرَجَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَهْمٍ مَعَ تَمِيمِ الدَّارِيِّ وَعَدِيٍّ بْنِ بَدَاءٍ فَمَاتَ السَّهْمِيُّ بِأَرْضٍ لَيْسَ فِيهَا مُسْلِمٌ فَلَمَّا قَدِمَا بَرَكَةَ فَقَدُوا جَامًا مِنْ فِصَّةٍ مُخَوَّصًا بِالذَّهَبِ فَأَخْلَفَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ثُمَّ وَجَدَ الْجَامَ بِمَكَّةَ فَقِيلَ اشْتَرَيْنَاهُ مِنْ عَدِيٍّ وَتَمِيمٍ فَقَامَ رَجُلَانِ مِنَ أَوْلِيَاءِ السَّهْمِيِّ فَخَلَفَا بِاللَّهِ لَشَهَادَتِنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَأَنَّ الْجَامَ لِصَاحِبِهِمْ. قَالَ: وَفِيهِمْ نَزَلَتْ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنَكُمْ) الْآيَةُ. رواه الترمذي والبخاري.

ئیبینو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بئ) ده‌لئ: پیاویکی به‌نی سه‌همی، له‌گه‌ل ته‌میمی داری و عه‌دی کوپی به‌ددائدا، ده‌چن بو سه‌فه‌ر، بو بازرگانی بو‌شام، کابرای به‌نی سه‌همی له‌پری ده‌مری، له‌شوینی ده‌مری موسولمانی تیا نابئ، کاتئ دوو پیاوه‌که‌ی هاوپی‌ی که‌له‌پووره‌که‌ی یان هی‌نایه‌وه، جامیکی زیو (که میخی زی‌ری تیا بوو) دیار نه‌بوو، پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌س‌ر بئ) سویندی دان، دوا‌ی جامه‌که‌ له‌مه‌که‌ به‌سه‌ر گیرایه‌وه نه‌وانه‌ی جامه‌که‌یان له‌لا دو‌زرایه‌وه گوتیان: له‌عه‌دی و ته‌میممان ک‌ریوه، جا له‌ویدا دوو پیاو له‌خزمانی یاروی سه‌همی هه‌لسان سویندیان خواردو گوتیان: به‌خودا شایه‌تییه‌که‌ی ئیمه‌ راستره‌ له‌ شایه‌تی نه‌و دوانه‌. وه جامه‌که‌ جامی خزمه‌که‌مانه‌. ئیبینو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بئ) گوتی: ئه‌م ئایه‌ته‌ له‌شانی نه‌وانا دابه‌زی که ده‌فه‌رموی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ - ۱۰۶/۵}.

(ت/ب).

۳۸۵۰- عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أُنْزِلَتْ الْمَائِدَةُ مِنَ السَّمَاءِ خُبْزًا وَلَحْمًا وَأُمِرُوا أَنْ لَا يَخُونُوا وَلَا يَدْخِرُوا لِقَدِّ فَخَائِرُوا وَادَّخَرُوا وَرَفَعُوا لِقَدِّ فَمُسِخُوا قِرْدَةً وَخَنَازِيرَ. رواه الترمذي^(۲۵).

عه‌ماری کوپی یاس‌ر (خودایان لئ پازی بئ) له پیغه‌مبه‌ره‌وه ده‌گیریت‌ه‌وه (درویدی خودای له‌س‌ر بئ) ده‌فه‌رموی: خوانی له ئاسمانه‌وه له‌سه‌ر داوا‌ی عیسا (درویدی خودای له‌س‌ر بئ) هاته‌ خواره‌وه، نان و گوشتی له‌سه‌ر بوو (عیسا: له‌سه‌ر داخوازی هه‌وارییه‌کانی خو‌ی و پیشنیاری کو‌مه‌لی به‌نی ئیس‌رائیل داوا‌ی ئه‌م خوان و سفره‌یه‌ی کرد) خودا فه‌رمانی پی‌ کردن که‌ده‌ست پیسی‌ی لئ نه‌که‌ن و لی‌ی هه‌لنه‌گرن بو‌ سبه‌ی، که‌چی نه‌وان هه‌م ده‌ست پیسی‌یان لی‌ی

کردو ههم لییان پاشه کهوت کردو ههم لیشیان هه لگرت بۆ سبهینی! جاله بهر ئهوه خودا کردنی به مهیموون و به راز! (ت).

۳۸۵۱- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ مَحْشُورُونَ إِلَى اللَّهِ حُفَاةَ غَرَاةٍ غُرْلًا. ثُمَّ قَالَ: (كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعَدْنَا عَلَيْنا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ) إِلَى آخِرِ الْآيَةِ - ثُمَّ قَالَ: - أَلَا وَإِنَّ أَوَّلَ الْخَلْقِ يُكْسَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِبْرَاهِيمَ، أَلَا وَإِنَّهُ يُجَاءُ بِرِجَالٍ مِنْ أُمَّتِي فَيُؤْخَذُ بِهِمْ ذَاتَ الشَّمَالِ، فَأَقُولُ يَا رَبِّ أَصِيحَابِي. فَيَقَالُ: إِنَّكَ لَا تَذَرِي مَا أَخَذْتُوا بِغَدِّكَ. فَأَقُولُ كَمَا قَالَ: الْعَبْدُ الصَّالِحُ (وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ) فَيَقَالُ: إِنَّ هَؤُلَاءِ لَمْ يَزَالُوا مُرْتَدِّينَ عَلَى أَغْقَابِهِمْ مِنْذُ فَارَقْتَهُمْ. رواه الشيخان. نَسَأَلُ اللَّهَ الْمَوْتَ عَلَى الْإِيمَانِ. آمِينَ^(۲۶).

ئیبینو عه عباس (خودایان لى پازى بى) گوته: چه زهت (درودى خودای لهسەربى) دوانیکى دا فهرمووی: ئه ی کۆمه له ی ئاده میزاد! بیگومان که ئیوه به پى خاوسى و به پرووت و قووتى و به خه ته نه نه که راوی کۆده کردینه وه بۆ لیپرسینه وه بۆلای خودا ئینجا خویندیه وه.

{كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعَدْنَا عَلَيْنا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ - ۱۰۴/۲۱}.

ئینجا فهرمووی: بزانی! رۆژى ژینه وه یه کهم که سى که پۆشته ده کریته وه به رگی له بهرده کریته وه ئیبراهیمه، هۆشیار بن! چهن پیاوی له ئۆمه تی من دینن و به ره ولای چه پ بۆناو ئاگرى دۆزه خ به کیشیان ده کهن له تاقمه ی ئه م ئایه ته ن که ده فه رموئ:

{وَأَصْحَابُ الشَّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشَّمَالِ - ۵۶/۴۱}.

منیش به سه رسامى ده لیم: ئه ی په ره ردگارم! خو ئه مانه له کن خویان هاوپی من بوون ئه وه بۆ کوئیان ده به ن؟ ده فه رموئ: تو ئاگات لى نییه،

(۲۶) بخاری. أحادیث الأنبياء: ۳۳۴۹، ۳۴۴۷، ۴۶۲۵، ۴۶۳۶، ۴۷۴۰، ۶۵۲۴، ۶۵۲۵، ۶۵۲۶. مسلم. جنة ونعيمها: ۷۱۳۰.

كەئەمانە لەپاش مەرگى تۆ چى فەرتهنەيەكيان بەرپا كەردبوو، ئەوجا منىش
وەك بەندەى فرەباش عىساي كۆپى مەريەم دەلیم:

{وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ
وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ - ۱۱۷/۵}.

واتە: وەمن هەتا لەناویانا بووم ئاگام لییان بوو چاودیریم دەکردن،
بەپێى تەوانا نەم دەهیششت لەپرى دەربچن، وەلى لەوکاتەو کەمن لە جیهان
دەرچووم کە تۆمنت بردهو بۆلای خۆت و مەرگ بوو بە میوانم، ئیتەر خۆت
بەتەنیا چاویرى سەریان بووی، چونکە تۆ ئاگات لەهەموو حالیکەو کەتۆمنت
بردهو بۆلای خۆت و لەجیهان دەرچووم ئیتەر تۆ هەر خۆت شایەتى لەسەر
هەموو شتێ. دیسان خودا دەفەرموی ئەمانە لەپاش مردنى تۆ یەكسەر پاش
گەزبۆونەتەو لەئىسلامەتى هەلگەراونەتەو (ش).

سوورەى مانی دە سقرەى رەحمەتە

خوایىكى گەورەى بەبى زەحمەتە

پىسەر لەمىوەى پىر لە نىعمەتە

چى موسوولمانە لەوێ دەعوەتە!

خوایە رەحمى خۆى لەنانى سەرى

لەبادەى بەهەشت، لەرەزو بەرى

دەسمان شیرین کاو چاوو دل پۆشن

بىکا بە جىمان کام جىگەى خۆشن

گۆرمان گوشادکاو باخى بەهەشت بى

هەشت دەرگاى لەسەر چەقى هەر هەشت بى!

دوو لەهالۆى حەو دەرگاى دۆزەخ

نەبى بەچالمان لەژینى بەرەزە!

خۆمان و دۆسمان لەگەل کەسو کار

لەگەل خۆینەرى نازیزى نازار

لەژىر سىيىبەرى سەورەى مانىدە
 خودا تۆقورئان! پەنا مان بدە!
 نەم گەلى كوردەش لەسايەى تۆۋە
 سەرىپاك نىسلىمە لەكۆن و نۆۋە
 لەتۆلەى نەۋە چاكەى بەرەۋە
 بەختى ژىر كەوتەۋىى بخەسەرەۋە
 لەسەر سەرى خۆت جىىى بكەرەۋە
 بەدەستى پەمەت پىىى بكەرەۋە!
 خۆت ناگات لىيە تۆى ھەر لەبىرە
 گەرچى دەستى پىىى لەناو زنجىرە
 لەسەر زەمانى دەنگى تەكبىرە!
 مەسولمانى پاك ۋەك چۆپى شىرە!
 ھەر كوردى دەگرى لاۋە يا پىرە
 دوسەين بابىيەتى ۋەسەن باپىرە!
 خۆشى دەرويشى تاھاس دەسگىرە
 چاۋى لەقاپى خەۋاس بىى ۋەزىرە
 كوردە! لەتاو تۆ ژيانم تالە
 بەشەۋەو بەرۆژ تۆم لەخەيالە
 ھەرچى دەنۆسەم بۆيە ۋاكالە
 لەبەر بىى كەسەيت خالەم بىى خالە
 بوۋى بەگۆى مەيدان رۆژگارى نامەرد
 پىت دەكا شەقىن بەدار شەقى بەرد
 رۆژى ئىنگلىزو، رۆژى نەمەرىكا
 رۆژى كوردى خۆت، يارىت پىندەكا
 كەسەن شەك نابەم بىدەمە دەستى

جگه له و خوايه تو ده پیه رستی
 کورده! سه برکه باری خودایه
 خوا یارب من پۆژان پۆژی له دوا یه!

وه‌رگیر / ۱۹۸۹/۶/۲۱

٧٩) سووره‌تی نه‌نعام

به‌ناوی یه‌زدانی به‌خشنده و میهره‌بان : (سورة الأنعام)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ} (۳۳/۶).

واته: زۆرباش ده‌زانین كه‌ئهو قسه‌ی ئهو بئ بروایانه ده‌یكه‌ن دل‌گرانته ده‌كا، ده‌ر به‌ستی ئهو قسانه مه‌به، چون‌كه ئهو قسانه هه‌رچه‌ن به‌ناو له‌پرووی تو‌ی ده‌ده‌ن و به‌دیمن به‌گژ تو‌دا ده‌چن به‌لام له‌ راستی دا ئهو سته‌مكارانه ئایه‌ت و، فه‌رمایشت و به‌لگه‌كانی خودای گه‌وره به‌درو ده‌خه‌نه‌وه!

۳۸۵۲- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَنَّ أَبَا جَهْلٍ قَالَ: لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِنَّا لَا نُكَذِّبُكَ وَلَكِنْ لُكْذِبُ بِمَا جِئْتَ بِهِ فَأَنْزَلَ الْآيَةَ: (فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ). رواه الترمذي^(۱).

له‌ عه‌لییه‌وه (خودای سن‌ پازی بئ) ده‌گیر نه‌وه ده‌لی: ئه‌بو جه‌هل گوتی به‌ پیغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بئ) ئهو مه‌لعوونه گوتی به‌و پیغه‌مبه‌ره نازداره: ئی‌مه باوه‌ر به‌تو ده‌كه‌ین كه‌ پیاوی‌کی راستگو‌ی درو‌زن نیت، به‌لام باوه‌ر به‌ قورئانه‌كه‌ت ناكه‌ین! ئیتر ئه‌م ئایه‌ته هاته خواره‌وه، له‌لایه‌نی خودای گه‌وره‌وه (ت).

۳۸۵۳- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ) قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَعُوذُ بِوَجْهِكَ. قَالَ:

^(۱) سكت عن درجته الشارح.

{أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ} قَالَ: أَعُوذُ بِوَجْهِكَ {أَوْ يَلْبِسْكُمْ شَيْعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ} قَالَ: هَذَا أَهْوَنُ. أَوْ هَذَا أَيْسَرُ. رواه البخاري والترمذي^(۲).

جاییز (رهزای خودای له‌سهر بن) ده‌لئ: کاتئ ئەم ئایه‌ته هاته خواری: {قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ} تۆ ئەی خوشه‌ویست! پێیان به‌هرموو: هەر خودایه که به‌ته‌وانایه له‌ژوور سه‌رتانه‌وه سزاو ئازارو ئەشکه‌نجه‌تان به‌سه‌ردا دا‌ببارینئ وه‌کوو گه‌رهو شه‌راو گه‌رده‌لولو و باران و تۆف و گه‌رماو سه‌رماو ته‌رزو و برووسکه‌و بۆق باران و خوین باران و به‌رده‌بارانی ئاسمانی و بۆمبا باران و شتی وا. لی‌ره‌دا هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سهر بن) فه‌رمووی: په‌نا ده‌گرم به‌زاتی تۆ! وه‌له‌ وی‌دا که ده‌فه‌رموئ: {أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ} یاخود ئازارو سزاتان بۆ بنی‌ری له‌ژێر پێتان‌ه‌وه، وه‌ک بورکان و بوومه‌ له‌رزو ته‌قینه‌وه‌ی لوغم و هێرش‌ی مشک و مارو گازنده‌ی زه‌وی و شتی تری وا دیسان پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهر بن) فه‌رموویه‌وه: په‌نا ده‌گرم به‌زاتی تۆ. وه‌ له‌وی‌دا که ده‌فه‌رموئ: {أَوْ يَلْبِسْكُمْ شَيْعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ} یاخود ده‌سته ده‌سته‌و تاقمه‌ تاقمه‌ تی‌که‌ل و پی‌که‌ل و جیا‌جیا تان بکاو تی‌کتان به‌ربدا له‌یه‌کتیری هه‌رکام چه‌قۆ له‌وی تر بسوئ و تالاوئ دووبه‌ره‌کی و خو‌خو‌ری له‌ده‌ستی یه‌کتر بجێژن لی‌ره‌دا هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سهر بن) فه‌رمووی: هه‌رچو‌ئێ بئ ئەمه‌یان سووک‌تره‌ یا فه‌رمووی: ئەمه‌یان ئاسانه‌تره‌ (ب/ت).

۳۸۵۴- عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) فِي هَذِهِ الْآيَةِ: (قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ) فَقَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَمَّا إِنَّهَا كَانَتْ وَلَمْ يَأْتِ تَأْوِيلُهَا بَعْدُ. رواه الترمذي بسند حسن^(۳).

سه‌عدی کو‌پی ئەبو وه‌ققاص (خودای لئ پازئ بن) له‌باره‌ی ئایه‌تی {قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ} هه‌وه‌ ده‌لئ: پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهر بن) فه‌رمووی: ئەیدی

(۲) بخاری. تفسیر سورة الأنعام: ۴۶۲۸، ۷۳۱۳، ۷۴۰۶. تجرید بخاری: ۴ / ۴۴۲ رقم: ۱۶۶۰.

(۳) حدیث حسن عند الترمذی.

ئەو ھەرەشەو گۆرەشەییەکی کە لە دەقی ئەم نایەتە پیرۆزەدا ھەیە دیتە دی، بەلام ھیشتا کاتی ماوەو پڕوی نەداوە (ت-س/ح).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذْ قَالَ: إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ آزَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً إِنِّي أَرَاكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ - ۷۴/۶}.

واتە: ئەو پێغەمبەری خوشەویست و نازدار! بێرکەرەو لە وکات و چەرخەدا کە تاریکی بپەرستی جیهانی داگیر کردبوو، کە ئیبراھیم فەرمووی بە ئازەری باوکی: ئەمە چۆن حالیکە؟ تۆ پیاویکی زیرەکی، چۆن چۆنی ئەم بپەرستکردە تاشراوانە بەخودا دەزانی؟ وە لە ھەمان کاتدا وەکوو خودای کردگار بەناھەق دەیان پەرستی، بەراستی تا ئێوە لەسەر ئەم بیرو باوەرە چەوتە بن من باوەرم وایە خۆت و کۆمەڵەکەت وان لەو پەڕی سەر لئیشیواوی و پڕی وون کردندا.

۳۸۵۵- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَلْقَى إِبْرَاهِيمُ أَبَاهُ آزَرَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَعَلَى وَجْهِهِ آزَرٌ قَتْرَةٌ وَغَبْرَةٌ، فيقول: لَهُ إِبْرَاهِيمُ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ لَا تُعَصِّبْنِي فيقول: أَبُوهُ فَالْيَوْمَ لَا أَغْصِيكَ. فيقول: إِبْرَاهِيمُ يَا رَبُّ، إِنَّكَ وَعَدْتَنِي أَنْ لَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُعْتَذُونَ، فَأَيُّ خِزْيٍ أَخْزَى مِنْ أَبِي الْأَبْعَدِ فيقول: اللَّهُ تَعَالَى إِنِّي حَرَمْتُ الْجَنَّةَ عَلَى الْكَافِرِينَ، ثُمَّ يُقَالُ: يَا إِبْرَاهِيمُ مَا تَحْتَ رَجُلِكَ؟ فَيَنْظُرُ فَإِذَا هُوَ بِذِيخٍ مُلْتَطَخٍ، فَيُؤْخَذُ بِقَوَائِمِهِ فَيُلْقَى فِي النَّارِ. رواه البخاري في بدء الخلق^(۴).

ئەبو ھورەیرە (رەزای خودای لەسەر بێ) لە ھەزەرەتەو (دروودی خودای لەسەر بێ) دەفەرمووی: پڕۆژی ژینەو ئیبراھیم (دروودی خودای لەسەر بێ) تووشی ئازەری بابی دەبێ، دەپوانی و پڕوی ئازەر دۆرنج و تۆزو خۆلی لێ نیشتوو و لێو بەبارو دل خەفەتبار داماو، جا ئیبراھیم پێی دەفەرمووی: ئەدیی پیم نەگوتیت بەگویم بکەو لەقسەم دەر مەچۆ، کەچی ھەر قسە قسەکی خۆت بوو؟ بابیشی دەلی: ئەمڕۆ چی بلییت بەگویت دەکەم و لە فەرمانت دەرناچم، تازە ئەو

(۴) بخاری. حدیث الأنبياء: ۳۳۵۰، ۴۷۶۸، ۴۷۶۹. تجرید / ۴ / ل / ۲۲ / رقم: ۱۳۴۴.

له‌ده‌ستم چوو، جا ئیبراهیم ده‌فرموئ: ئه‌ی خودایه! خو تو گفقت داومه‌تی که له‌پوژی زیندوو بوونه‌وه‌دا ریسوام نه‌که‌ی و ته‌ریقیم به‌سه‌ر نه‌هینی، ئه‌دی چو ریسوایی و پوو زه‌ردییه‌ک ریسوایی تره له‌م ریسوایی و شه‌رمه‌زاری و ئابروو چوونه‌ی به‌سه‌ر ئه‌م باوکه نه‌گبه‌ته دوور له‌په‌حمه‌ته‌م هاتوو؟ له‌مه ریسوایی تر ده‌بی چو بی؟ خودای گه‌وره ده‌فرموئ: من به‌هه‌شتم قه‌ده‌غه کردوو له‌ناموسو لمانه‌کان و له‌کافران، له‌پاشا ده‌گوتری: ئه‌ی ئیبراهیم ته‌ماشای به‌ر پیی خو ت که، ئه‌وه چیه له‌به‌ر پیی؟ که ته‌ماشای ده‌کا ده‌روانی و باوکی بووه به‌گۆله که‌متیاریکی تیسکن و له‌پیسایی خو دا گه‌وزاوه، نه‌جا هه‌ر چوار په‌لی ده‌گرن و تووپی ده‌ده‌نه ناو ناگری دۆزه‌خ! (بوخاری — ره‌زای خودای له‌سه‌ر بی).

۳۸۵۶- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ (الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ) شَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ، فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَأَيْنَا لَا يَظْلِمُ نَفْسَهُ؟ قَالَ: لَيْسَ ذَلِكَ، إِنَّمَا هُوَ الشُّرْكُ، أَلَمْ تَسْمَعُوا مَا قَالَ: لَقَمَانُ لِإِنِّهِ وَهُوَ يَعْظُهُ (يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشُّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ). رواه الترمذي والشيخان^(۵).

عه‌بدوللا (خودای ئه‌ی پازی بی) ده‌ئی: که‌ئه‌م ئایه‌ته هاته خواره‌وه:
{الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ} {۸۲/۶}.

واته: موسو لمانی راست و دروست به‌پیی ده‌ستوو ره‌کانی ده‌ین و ئاین ئه‌و به‌روادارانن که باوه‌پیکی ساخی په‌سای بی گه‌ردو باشیان هه‌یه به‌ خودای خوین و به‌هه‌موو پیغه‌مبه‌رانی پیش چه‌رخه‌ی خوین و به‌ پیغه‌مبه‌ری

^(۵) بخاری. ایمان: ۲۲، ۲۱۸۱، ۲۲۴۵، ۳۲۴۶، ۴۲۵۲، ۴۴۹۸، ۶۵۲۰، ۶۵۲۸ = تجرید بخاری / ۱ / ل / ۵۱ رقم / ۳۰ = ۲۲، ۲۳۶۰، ۳۴۲۸، ۳۴۲۹، ۴۶۲۹، ۴۷۷۶، ۶۹۱۸، ۶۳۳۷. مسلم. ایمان: ۲۲۳، ۲۲۴، ترمذی. تفسیر: ۳۰۶۷.

دەللى: كاتى ئەم ئايەتە ھاتە خوارەوہ بوو بەھۇى نىگەرەن بوونى
موسولمانەكان و ئازارى دليان، گوتيان: ئەى پىغەمبەرى خودا! دەبى كى بى
لەئىمە كە زۆرو ستەمى نەكردبى لەخودى خۇى؟ ئەویش فەرمووى: مەبەست
ئەوہ نىيە كە ئىوہ تىى گەيشتوون، بەلكوو مەبەست لەو زولم و زۆرو
ستەمگەرييە شىركە، واتە: ھاوبەش دانان بو خودا! ئايا نەتان بىستوہ
فەرمودەى لوقمان بەكوپى خۇى كە قورئانى پىروژ دەيگىرئەتەوہ دەفەرموئ:
{يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ - ۱۳/۱}.

واتە: پۆلەي خوشەويستم! نەكەي هەلەي وا گەورە بكەي، ھاوبەشو ھاوپۆي بۆ خودا بېريار بەدەي، چونكي زۆلمو زۆرو سستەمو ناھەقي پيشەي ملھوپو خوادانەناسەكانە، ھاوبەشو دانانيش بۆخودا گەلئ خراپەو بەزۆرو سستەمئكي گەلئ گەورە دادەنري (ت/ش).

ره‌جمهت لهو که سهی گوتوویه تی:

جاوهان قليج بوو، گويمان خيلو خوار

مہسیح و مہمدی ہر نہاتتہ خواہ

سویندم به خودا شیرکی ناهمهوار!

مەر بىكا ھاۋتاسا زۆردارى زۆردار!

مہبہس ناشکورہ نیپہ لہم قسہ

بہ لکھو بے یانی عالم مہر سہ!

هه‌ڕێژەن مێهره‌بان ناگه‌ی له‌حاله‌

دەرگااس به خشش هه مه شه وائه

به ندهی زبـ و ونیش چه شـنی منالـه

سکالاسی خوشه! یون گرو گاله!

نوورس! دهزانم حالت بـن حاله
 دهروونت سیخناخ له‌دېکو داله
 خودای میهره‌بان ناگای له‌حاله
 نیتو بچ پیتویست بهم گاله گاله

۱۹۸۷/۶/۲۴

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيُوسُفَ وَهَارُونَ وَكَوْنَهُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ} - ۸۶/۶.

واته: وه ئهم پيغهمبه‌ره پایه دارانه‌یش له‌ته‌وه‌ی پيغهمبه‌ر نووحن که خودا پيگه‌ی هه‌قی پي نيشان داون، که ناویان ئيسماعيل و ئه‌ليه‌سه‌عو یوونس و لوطه (برودی خودایان له‌سربن)، هه‌موو یه‌کێ له‌م زاته پایه به‌رزانه‌مان فه‌زل و باوداوه به‌سه‌ر خه‌لکی سه‌رده‌م و پوژگاری خویاندا.
 -۳۸۵۷ ⇒ (ب/ ۴/ ز ۱۱۸/ ل ۳۸۶/ ف ۱/ + ۲) * (۶).

♦ هه‌رکەس ناو دێنین له‌دۆسو یاران
 یا وا له‌جێدا یا وا له‌قه‌بران!
 نیمه‌گیای مه‌رگین، پیاڵه‌ی ده‌نۆشین
 ها‌کا شایس ژین بوو به‌ زاری و شین
 بۆیه‌ به‌په‌له‌م له‌ نووسینه‌وه
 به‌لکوو پیش نه‌وه‌ی سه‌ر بنیینه‌وه
 کتێب له‌فه‌وتان بزگار بـن قوربان!
 له‌سه‌ر ته‌ه‌وفیق خودای میهره‌بان
 ده‌نا له‌سه‌ر پشت که‌ر نووسیته‌وه
 ده‌قی بنووسه‌، خێر به‌ریته‌وه!!
 چا‌و له‌دانه‌رکه‌، دان‌او زانیه‌
 نوووری فه‌قی یه‌، لای نه‌و مه‌لایه‌!

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدَاهُمْ أَقْتَدَ - ۹۰/۶}.

واته: ئەو کۆمەڵە کە لەمێردانە ئەوانە مەردی خوداو دەستە ی هەڵبژاردە یەزدانن بۆ وەرگرتنی خەلاتی پێنموونی خودایی، کە یەزدانی مەزن بۆخۆی شارەزای پاستی کردوون، دە ی تۆیش کە دواترین پێغه‌مبەری چاو لە پەفتارو کرداری جوانی ئەو مەردانە ی مەیدانی خودایە بکە.

۳۸۵۸- عن ابن عباس (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: لِيُكْمَمَ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِمَّنْ أَمَرَ أَنْ يَقْتَدَى بِهِمْ. رواهما البخاري^(۷).

ئیبنو عەبباس (خودایان لێ بازی بێ) دەلی: پێغه‌مبەری ئیوه کە موحه‌ممەدە یەکیکە لەو زاتانە کە خودا فەرمانی کردووه کە بکری بە پێشەواو سەر مەشق و چاویان لێ بکری (ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {لَا تُذْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ - ۱۰۳/۶}.

واته: لەبەر ناسکی و نازداری و وورشە وورشە رووی نازداری چاوی سەر، وەهەر وەها چاوی تری دنیا یی کەبەس ماددە دەبینی، ئەو نابینی و نایگاتی، وەلی خودا خۆی دەرکی چاوان و خاوەن چاوان دەکا، چونکە خۆی ناسک و نازدارەو بە ئاگا و ئاگادارە.

۳۸۵۹- قَالَ: مَسْرُوق (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنْتُ مُتَكِنًا عِنْدَ عَائِشَةَ فَقَالَتْ: ثَلَاثَ مَنْ تَكَلَّمَ بِوَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ فَقَدْ أَغْظَمَ عَلَى اللَّهِ الْفِرْيَةَ مَنْ زَعَمَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَأَى رَبَّهُ فَقَدْ أَغْظَمَ الْفِرْيَةَ عَلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَقُولُ: (لَا تُذْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ) (وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ) وَكُنْتُ مُتَكِنًا فَجَلَسْتُ فَقُلْتُ يَا أُمُّ الْمُؤْمِنِينَ أَنْظِرِيْنِي وَلَا تُعْجِلِيْنِي أَلَيْسَ يَقُولُ: اللَّهُ (وَلَقَدْ رَأَاهُ نَزْلَةً

(۶) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۱۸ رقم: ۳۱۷۷ / ۱ و ۳۱۷۸ / ۲.

(۷) بخاري. تفسير: ۴۶۳۲، ۳۴۲۱، ۴۸۰۶، ۴۸۰۷ = تجريد / ۴ ل / ۴۴۶ رقم: ۱۶۶۱.

أُخْرَى) (وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ) قَالَتْ: أَنَا وَاللَّهِ أَوَّلُ مَنْ سَأَلَ عَنْ هَذَا رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّمَا ذَاكَ جِبْرِيلُ مَا رَأَيْتُهُ فِي الصُّورَةِ الَّتِي خُلِقَ فِيهَا غَيْرَ هَاتَيْنِ الْمَرْتِنِ رَأَيْتُهُ مُنْهَبِطًا مِنَ السَّمَاءِ سَادًّا عِظَمَ خَلْقِهِ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ. وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ مُحَمَّدًا كَتَمَ شَيْئًا مِمَّا أُنْزِلَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَقَدْ أَعْظَمَ الْفِرْيَةَ عَلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَقُولُ: (يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ) وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ مُحَمَّدًا يَعْلَمُ مَا فِي غَدٍ فَقَدْ أَعْظَمَ الْفِرْيَةَ عَلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَقُولُ: (قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ). رواه الترمذي والشيخان^(۸).

مه‌سرووق (خودای لئ پازنی بن) ده‌لئ: جارئ له‌لای عانیشه بووم، پالم دادابوو، عانیشه گوتی: هه‌رکه‌سئ یه‌کئ له‌م سئ قسه‌یه بکا، ئه‌وه به‌راستی هه‌لاتیکی گه‌لئ گه‌وره‌و زل هه‌ل ده‌به‌ستئ بۆ خودا، ئه‌وه‌ی بلئ: موحه‌مه‌د (سه‌رو مال و منال هه‌مووی به‌قوربانی بن) خودای خوئ به‌چاوی سه‌ر دیوه ئه‌وه به‌راستی درو‌یه‌کی گه‌لئ زلی هه‌لبه‌ستوو به‌ده‌م خوداوه، چونکه خودا بو‌خوئ ده‌فه‌رموئ: {لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ} چاوانی سه‌ر خودا نابینن و ده‌رکی کونه‌و چیه‌تی ئه‌وناکه‌ن، به‌لام خودا زۆر باش ده‌رکی چاوان و خاوه‌ن چاوان ده‌کا هه‌روه‌ک ده‌فه‌رموئ له‌م لایه‌نه‌وه:

{وَمَا كَانَ لِشَيْءٍ أَنْ يُلْكِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ - ۵۱/۴۲}.

واته: نه‌بووه بۆ ئاده‌میزاد که خودا قسه‌ی له‌گه‌لا به‌فه‌رموئ به‌یه‌کئ له‌سئ جو‌ر نه‌بئ:

یه‌که‌م: به‌شیوه‌ی سرووشی راسته‌و خو له‌خوداوه بۆ به‌نده‌ی خوئ به‌بئ ئه‌وه‌ی که‌سئ له‌نیواندا بئ.

دووه‌م: دوو به‌ دوو به‌بئ میانه‌گه‌ریی که‌سیکی تر به‌لام له‌پشتی په‌رده‌وه نه‌ک پوو به‌پوو. مه‌سرووق گوتی: که عانیشه وای گوت منیش پیک

^(۸) بخاری. تفسیر: ۴۶۱۲، ۴۸۵۵، ۷۳۸۰، ۷۵۳۱ = تجرید / ۴ ل / ۴۳۷ رقم: ۱۶۵۵ ورقم: ۱۳۰۶ به‌رگی

/ ۳ ل / ۴۳۷ = ۳۲۳۴ ه‌ت‌ح. مسلم. ایمان: ۴۳۸. ترمذی. تفسیر القرآن: ۳۰۶۸، ۳۲۷۸.

{وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ - ١٣/٥٣}.

{وَلَقَدْ رَآهُ بِالنُّفُوقِ الْمُبِينِ - ٢٣/٨١}.

⇒ **يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ** ⇒

(ب/٦ ز/٨ ل/١٣٥ ف/٧).

سيٽيهه: ههه كه سئى باوه پرى وابئ كه موحه مههه عيلمى غه يبي بووه و له خوئيه وه به بئى سرووشى خودايى دهيزانى سبهينئ چى ده بئى ئه وه دياره دروئيه كى زئى هه ئبه ستووه به دهه خوداوه، چونكه دهه فرموى:

{قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ - ۶۵/۲۷}.

واتە: بفرموى ئەوھى لەئاسمان و زەویدا عىلمى غەيبى ھەبى ھەر خودايەو كەسى تر نىيە لەم دووھدا غەيب زان بى (ت/ش) = تىرمىزى و بوخارى و موسلىم گىراويا نەتەوھ) ^۹.

۳۸۶- عَنْ أَبِي ذَرٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَلْ رَأَيْتَ رَبَّكَ. قَالَ: نُورٌ أَكْبَرُ. رواه مسلم في الإسرائاء والترمذي في النجم ^(۹).

لەمەوھ واديارە كە ھەزەرتى عائىشە (خودای لى رازى بى) كەيەكەكە لە زانا ھەرە گەورەكانى ئىسلام پاي وایە: كەھەر قسەو باسى نەگونجى لەگەل دىقى رۇشن (نەھىسى صەرىح) ئايەتى قورئاندا ئەوھ درۆيەكى رووتى پەتییە ، تەنەت نەگەر كەسى نىسبەتى ئەو قسەيە لە راستگۆييەكى وەك پىغەمبەرىش بدا ھەر برۋابەوكەسە ناكرى ، چونكى پىغەمبەر (دروودى خودای لەسەر بى) قسەو فەرمایشتى سرووشەو پىكى دىقى قورئانەو ھەمووى راستەو ھەلە ھەلەنەگەر ، بەلام دوو ئايەت يا دوو ھەدىس ، يا ئايەت و ھەدىث لەناو خۆيانا، نەگەر جوړە جياوازيەك بوو دەبى مەبەست پروون بكريتهوھو تەنويل بكري ، وەكى ئەوھى عائىشە وەلامى پرسىارەكەى مەسرووقى دايەوھ ، من بەش بەھالى خۆم ئەم پايەى ھەزەرتى عائىشەيە پەسەند دەكەم ، چونكە ئەمە بۆ ئەم سەردەمە زۆرباش و لەبارە كە دوژمنان دەميانژمەندۆتە زامەكانى ئۆمەتەكەمان و بەھەق و ناھەق دەلەين: دین واودین وا. مەبەستم لەمە ئەمەيە كە تەعن و قەدح لەپراوى ، نەك لەخودا و پىغەمبەر و ئايەت و مەتنى ھەدىسى ھەزەرت (دروودى خودای لەسەر بى) بۆ ئەم پۆزگەرەى ئیمە چارى گەلى ناچارى دەكاو دەرمانى گەلى دەرەد ، ديارە تەعنیش جوړى زۆرە ، مەرج نىيە بە درۆزنى دەرکەين ، لەوانەيە ھەلەبى ، لى تىكچووبى لەبىرى نەماين ، بەمەعنا پىوايەتى كەردى ، مەنسوخ بى ، تەفسىر بى... ھتە. ئەوھندە ھەيە مەبەستم لەمە ئەوھنىيە كە بلىم دىتنى خودا دروست نىيە ، ئەوھ مەسەلەيەكى ترى سەربەخۆيە. -وەرگىر-

(۹) مسلم. إيمان: ۴۴۲. ترمذي. تفسير القرآن: ۳۲۸۲.

ئەبو زەر (خودای لى پازى بى) گوتى: لەپىڤه‌مبەرم پرسى: ئايا خودای خۆت دیوه؟ فەرمووی: لەبەر نوور چۆن ببینم؟ (م/ت).

۳۸۶۱- عن ابن عباس (رضي الله عنهما) قال: أتى أناس النبي (صلى الله عليه وسلم) فقالوا يا رسول الله إنا نأكل ما نقتل ولا نأكل ما يقتل الله فأئز الله (فكلوا مما ذكر اسم الله عليه إن كنتم بآياته مؤمنين). رواه الترمذي بسند حسن^(۱۰).

ئیبىنو عەبباس (خودایان لى پازى بى) دەلى: دەستەیی هاتنه خزمەتی حەزەرەت (دەبۆدی خودای لەسەر بى) عەززیان کرد: ئەى پىڤه‌مبەرى خودا! بۆچی ئەو ئازەلەى کە خۆمان دەیکوژین واتە: سەرى دەبڕین، حەلالە بۆمان و دەیخوین کەچی ئەو ئازەلەى خودا دەیکوژى واتە: بەدەردى خودا دەمرى، حەرامە و نایخوین؟ جا ئەمە دابەزى:

{فَكُلُوا مِمَّا ذَكَرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ} ⇒ (ب/۴ ز/۱۰ ل/۲۹) (ت-س/ح).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمًا كُلَّ ذِي ظُفْرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمًا عَلَيْهِمْ شُحُومُهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُرُهُمَا أَوْ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَعْضِهِمْ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ - ۱۴۶/۶}.

واتە: یەزدانی مەزن دەفەرمووی: وەلە وەختی خۆیدا، لەسەر جوولەکەکان خواردنی گوشتى هەر گیانلەبەرى کە پەنجەى پى لکابى بەیەکەو، وەکوو وشترو وشتەمرغ و سۆنەو قاز، وە هەروەها پىو بەزى رەشە و لاخ و مەرو بزن، جگە لەوێ پەيوەندى هەبى بە پشتیانەو، یا بەناو سکيانەو، یا تیکەلى ئیسقان بوو بى.

۳۸۶۲- ⇒ (ب/۲ ز/۱۴۸ ل/۳۰۵ ف/۱) (۱۱).

(۱۰) حدیث حسن عند الترمذی.

(۱۱) تقدم في المجلد الثاني. تسلسل / ۱۴۸ رقم: ۱ / ۱۷۸۰.

۳۸۶۳- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى الصَّحِيفَةِ الَّتِي عَلَيْهِمْ خَاتَمُ مُحَمَّدٍ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَلْيَقْرَأْ هَذِهِ الْآيَاتِ (قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ) الْآيَةَ إِلَى قَوْلِهِ (لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ). رواه الترمذي بسند حسن^(۱۲).

عه‌بدوللا (خودای سن پازی بن) ده‌ئی: هه‌رکه‌سی حه‌زده‌کا ته‌ماشای لاپه‌ره‌ی نه‌و تو‌ماره‌ بکا که مو‌ری مو‌حه‌مه‌دی پی‌وه‌نرابوو، با ئه‌م ئایه‌تانه بخوینیت‌هوه، چونکی له‌به‌ر گرنگی‌یان له‌و لاپه‌ره‌ مو‌رکراوه تو‌مار کرابوون، واته:

{قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِمَّنْ إِمْلَاقٌ لَّحْنٌ نَّرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكَُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ، وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْكَيْلِ وَالْمِيزَانِ بِالْقِسْطِ لَا تُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكَُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ، وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكَُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ - ۱۵۱/۶ - ۱۵۳}.

واته:

ره‌ه‌به‌ر! ب‌فه‌رموو به‌ په‌په‌ره‌وانت
هه‌روا به‌و خه‌لکه‌ی وان له‌زه‌هانت
وه‌رن گ‌وو‌یک‌رن له‌ده‌قی قورئان
له‌فه‌رمایشتن خودای می‌ه‌ره‌بان:
هه‌رک‌یز دامه‌ن‌ین هاو‌رن ب‌و خودا
باش بن ب‌و باوه‌و دایه‌ بن جو‌دا
ج‌که‌ر گ‌ۆشه‌تان می‌وه‌ی دلتانه
نه‌که‌ن ب‌یک‌و‌ئن به‌بن نه‌قلانه!

(۱۲) حدیث حسن عند الترمذی.

لہ ترسی پۆزیسی یا خو لہ بہر عار
 پۆژیڈہر خواہیہ، نہک نیوہی ہہزار!
 خوینسی بہندہی خوا قہت بہنارہوا
 مہرپٹن، ژیربن مہکھن شتی وا،
 چاک بہو ہہتیو، باش بہ بو مالی
 دہلیم: بہباشی لہ حال بووی حالی،
 تہرازوو بازی، فیئل لہ پیوانہ
 پہفتاری دہسہی، پیشہی دیوانہ،
 پتر لہ تاقہت خوا تہکلیف ناکا
 حہزیش لہ قسہی نارہوا ناکا،
 لہگہل ہہموو کھس خزمو بیانی
 بہدادبہ، دہلیم تو موسولمانی،
 وہفا لہگہل خوا مایہی پہزایہ
 دۆستی بہنہمہک چہشنی برایہ،
 مہبہس لہ تہمنو نامۆژگاری خوا
 دلتان نہخہوین لہ یادگاریی خوا!
 دلتان نینجانہ، نہشقی خودا گول
 بہنہشک ناوی دہن، بہدلی بولبول!
 لہدزی و حیزو لہبہد پہفتاری
 لہکاری خراپ، دیارو ناداری
 دوور بن، تا دووربن لہناگری سوور
 خوا نزیککی کا بویمان پیگہی دوور!
 لہگہل میھرہبان مہبہ بن نہمہک
 شووشی زپڑ مہدہ بہ شیشی تہنہک
 ریسی خودا یہکہ وہکی دووخ راسہ

پێگه‌کانی تر وه‌ک ده‌مه‌ داسه،
 لار و خوار و خێج له‌پێ ده‌رته‌که‌ن
 په‌یمانێ دۆستی که‌رت و په‌رته‌که‌ن،
 نه‌مانه‌ی گوترا نامۆژی خوایه
 مه‌به‌س گرتنی پێگه‌ی نه‌قوایه،
 بریا برای مه‌رگ مه‌ودای دابایه
 ته‌فسیرێ ناوام بنه‌وسه‌ییایه!

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انْتَضِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ} - ۱۵۸/۶.

واته: له‌و پۆژهدا که‌ئه‌و بازه‌ نیشانه‌ی هه‌ڵسانی پۆژی قیامه‌ته‌ دیت،
 باوه‌ر هێنان و موسولمان بوونی ئه‌وه‌که‌ سانه‌ سوودی نییه‌ که‌ له‌وه‌پێش ئیمان و
 باوه‌ری نه‌هێنابی، به‌لام له‌وه‌پێش ئه‌گه‌ر ته‌نیا باوه‌ری پووتی هێنابی، باهیج
 کرده‌وه‌یه‌کی چاکه‌یشی نه‌بی ئه‌وه‌له‌و پۆژهدا سوودی ده‌بی بۆی، وه‌لی
 ئیمان و کرده‌وه‌ی چاکه‌ که‌ له‌پاش هاتنی ئه‌و پۆژهدا سوودی ده‌بی بۆی، وه‌لی
 سوودی نییه‌ بۆکه‌سی که‌ له‌پێشانا موسولمان بووبی.

۳۸۶۴- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا، فَإِذَا رَأَاهَا النَّاسُ آمَنَ مَنْ عَلَيْهَا، فَذَلِكَ حِينَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا. رواه البخاري^(۱۳).

ئه‌بو هوره‌یره (خودای لێ پازی بێ) گوتی: که‌زهره‌ت (بروودی خودای له‌سه‌ر بێ)
 فه‌رموویه‌تی: پۆژی قیامه‌ت هه‌ڵناسی هه‌تا پۆژ نه‌گه‌رێته‌وه‌و خۆر
 له‌خۆرئاواوه‌ هه‌ڵنه‌ی، جا که‌خۆر له‌خۆرئاواوه‌ هه‌ڵه‌ات و خه‌لک به‌چاوی
 خۆیان دییان ئه‌وسا هه‌موو ئیمان و باوه‌ر دینن، به‌لام ئه‌وه‌کاته‌ ئه‌و ئیمان و

(۱۳) بخاری. تفسیر: ۴۶۳۶.

باوهره هیچ سوودی نابه‌خشی، وه که لهم نایه‌ته‌دا ده‌فرموی: {لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا} (ب).

۳۸۶۵- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: ثَلَاثٌ إِذَا خَرَجْتَ (لَمْ يَنْفَعْ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ) الدَّجَالُ وَالذَّابَّةُ وَطُلُوعُ الشَّمْسِ مِنَ الْمَغْرِبِ أَوْ مِنَ مَغْرِبِهَا^(۱۴):

دیسان له‌ئهبو هوره‌یره‌وه ده‌گیرنه‌وه: چه‌زهرت (درویدی خودای له‌سرین) ده‌فرموی: ئەم سێ شتێکه پووین داو په‌یدا بوون ئیتر باوهره‌مینان و موسولمان بوون سوودیان نییه، مه‌گهر بۆکه‌سێ که‌له‌پیش پوودانی ئەمانه‌دا باوهره‌و ئیمانی بووی:

یه‌که‌م: هه‌لسانی ججال.

دوهم: په‌یدا‌بوونی دابیه‌تولنه‌رض.

سێیه‌م: هه‌له‌اتنی خۆر له‌ خۆرنشینه‌وه یا فه‌رموی: که‌پانه‌وه‌ی پوژ له‌خۆرئاواوه بۆ خۆره‌ه‌لات (ت-س/ص).

۳۸۶۶- ⇒ (ب/ ۱ / ز ۱۱ / ل / ف ۲ + ب/ ۱ / ز ۱۵۹ / ل / ف ۱۰) (۱۵).

سووره‌تی نه‌عراف (سورة الأعراف)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۸۶۶- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ كَانَتْ الْمَرْأَةُ تَطُوفُ بِالنِّيتِ وَهِيَ غُرَيَّاءُ فَتَقُولُ مَنْ يُعِيرُنِي طَوَافًا تَجْعَلُهُ عَلَيَّ فَرَجَهَا وَتَقُولُ:

الْيَوْمَ يَبْدُو بَغْضُهُ أَوْ كُفُّهُ قَمَا بَدَا مِنْهُ قَلَا أَجَلُهُ

فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ)^(۱).

(۱۴) حدیث صحیح عند الترمذی.

(۱۵) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۱۱ ل / ۶۵ رقم: ۸۴ / ۲.

ئیبینو عەبباس (خودایان ئی بازی بئ) دەلّی: جاران ئافرەت بە پرووتی تەوافی بەیتیان دەکرد چونکی نە دەبوو بە جلەکانی خۆیەو تەواف بکا، لەبەر ئەوەی گوناھی پییەو کردوو، جا یادەبوو دەستی بەرگی تەواف لە قورەیش بەکری بگری، یا بە پرووتی هەل دەسووڕا بە گردی بەیتا و دەیگوت: کئ دەستی جلکی تەواف بە خواستەمەنی دەداتئ جا جلکەکی دەدا بە سەر شەرمگای داو دەیگوت:

الْيَوْمَ يَبْدُو بَعْضُهُ أَوْ كُلُّهُ قَمًا بَدَا مِنْهُ قَلًا أَجْلُهُ

نەمڕۆ لەجەستەم هەرچس دەرکەوئ ئیتەر حەلّال ناکەم بۆکەسئ جاریکی تر!

بەپەخشانیشت واتە: ئەمڕۆکە لەشەم بازیکی یا هەمووی دەرەکەوئ، جا ئەوەی لەلەشەم ئەمڕۆ دەرکەوئ ئیتەر بۆکەسئ حەلّالی ناکەم ئەم ئایەتە هات،

{خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ - ۳۳/۷}.

واتە: یەزدانی مەزن دەفەرموئ: ئەی پەھبەر! بفەرموو: خودای من کە پەرورەدەیی کردووم لەسەر پەفتاری جوانی بەرز ئەوەی کاری ناپەسەندو ناشایستەو شەرم ئاوەر بئ حەرامی کردوو، ئیتەر خواھ بە ئاشکرا بکری، وەکوو هەنئ شتی بئ شەری کە بە پیی باوی پۆژو داب و نەریتی کۆمەلایەتی مەودایان داو بە خەلک و مڕۆقی کەم دین بە بەرچاوی خەلکی ترەو دەیکا، وە خوا پە نامەکی بئ، وەکوو ئەو ئارەزوو بازی و ناشەرییانە کە خەلک بەدزییەو لەناو خۆیان دەیانکەن، وە هەرەو هەموو تاوانیکی تری قەدەغە کردوو وە ک قوماو باده نوشین و شتی وا، وە هەرەو هەم دەستدریژی و زۆلم و زۆرو ستەمی حەرام کردوو بۆسەر خەلکی بئ تاوان بەناپەرەوا، وە ئەوەشی قەدەغە کردوو کە هاوێل بۆ خودا بپریار بدەن، چونکی خودا پیگەیی شتی وا نادا، بە پیچەوانەو سەلماندوویەتی بەبەلگەیی

په‌سای رۆشن که‌خودا بی‌هاوه‌له، وه‌ئه‌وه‌یشی یاساخ کردووه که‌له‌ خۆتانه‌وه به‌بی به‌لگه‌یه‌کی په‌وا درۆ به‌دهم خواوه بکه‌ن، له‌خۆتانه‌وه هه‌نی نیشانه‌و صیفه‌تی بو‌داتاشن، یاخود بلین: ئه‌مه‌ی په‌وا دیوه‌و ئه‌وه‌ی په‌وا نه‌دیوه.

۳۸۶۷- ⇒ (ب/۳/ز/۵۷/ل/۱۴۲/ف/۱+۲+۳)^(۱).

۳۸۶۸- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ يَتَادَى مُنَادٍ إِنَّ لَكُمْ أَنْ تَصِحُّوا فَلَا تَسْقُمُوا أَبَدًا وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَحْيُوا فَلَا تَمُوتُوا أَبَدًا وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَشْبُوا فَلَا تَهْرُمُوا أَبَدًا وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَنْعَمُوا فَلَا تَبْتَسُوا أَبَدًا. فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ (وَلَوْ دُوا أَنْ تِلْكَ الْجَنَّةُ أَوْ رِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ). رواه مسلم في صفة الجنة^(۲).

ئه‌بو هوره‌یره (خودای لێ‌پازی بێ) ده‌گیڕێته‌وه: چه‌زده‌ت (دیرودی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رموی: له‌به‌هه‌شتا جارچی جار ده‌دا: ئه‌ی دانیشتوانی به‌هه‌شت! خه‌لاتی خودایه بو‌ئیه: هه‌تا هه‌تایه ساخه‌م ده‌بن و له‌هه‌شتان ساخ ده‌بی و قه‌ت نه‌خۆش ناکه‌ون، مرده‌ بی‌لیتان که‌ هه‌تا هه‌تایه به‌شادی و خۆشی ده‌ژین و قه‌ت نامرن، وه‌هه‌تا هه‌تایه هه‌ر جه‌هیل ده‌بن و قه‌ت پیر نابن، وه‌هه‌تا هه‌تایه له‌خۆشی و نازو نیعه‌تا ده‌بن و قه‌ت هه‌ژارو که‌ساس ناکه‌ون، ئه‌مه ئه‌وه‌یه که‌خودای گه‌وره‌ فه‌رموویه‌تی:

{وَلَوْ دُوا أَنْ تِلْكَ الْجَنَّةُ أَوْ رِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ - ۴۳/۷}.

واته: فریشته‌ی به‌هه‌شت بانگی به‌هه‌شتیه‌کان ده‌که‌ن: ئه‌وا ئه‌م به‌هه‌شتی به‌رینه‌ بوو به‌مالی هه‌تا هه‌تاییتان، به‌هۆی کرده‌وه باشه‌کانتانه‌وه وه‌ک ماله‌ میراتی بوو به‌هی ئیه (م - خودای لێ‌پازی بێ).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرْنِي أُنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ نَرَاكَ وَلَكِنْ نُنْظِرُ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنْ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ نَرَاكَ فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ

^(۱) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل / ۵۷ / رقم: ۲۲۰۲.

^(۲) مسلم. الجنة ونعيمها: ۷۰۸۶. ترمذي. تفسير القرآن: ۲۲۴۶.

لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ { (۱۴۳/۷) .

کاتئ مووسا (برودی خودای له‌سەر بئ) رویششت و گه‌یشتته ئه‌و شوینه‌ی خودا بۆی دیاری کردبوو، خودا گوفتوگۆی له‌گه‌ڵ دا کرد جا مووسا عهرزی باره‌گای بئ نیازی کرد: په‌روه‌ردگارا! خوتم نیشان بده، با به‌ چاوی سه‌ر بۆت به‌روانم! خودای گه‌وره‌ فه‌رمووی: تو له‌م جیهانه‌دا من به‌چاوی سه‌ر نابینی، به‌لام تاتئ بگه‌ی هو‌ی چیه‌ی که‌تو له‌م جیهانی ماده‌دا من نابینی به‌روانه‌ بوئه‌و کیوه‌، جا کاتئ خودا جیلوه‌ی نووری خو‌ی دا بو‌ کیوه‌که‌ کردی به‌ گه‌ردو تو‌زو ئارد وه‌کوو سورمه‌ی چاو، وه‌له‌حالی بوونی ئه‌م پروداوه‌ پرسیام به‌سامه‌ مووسا بئ هو‌ش که‌وت، وه‌کاتئ هاته‌وه‌ سه‌ر خو‌ی گوتی: په‌روه‌ردگارا! گه‌وره‌و بئ باکی و گه‌لئ پاک‌ی و بئ نه‌نگ‌و بئ وینه‌ی.

۳۸۶۹ - (ب/ ۴/ ز/ ۱۱۶/ ل/ ۳۷۹/ ف/ ۱/)^(۴).

۳۸۷۰ - عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَرَأَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَذِهِ الْآيَةَ (فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا) قَالَ حَمَّادٌ هَكَذَا وَأَمْسَكَ سُلَيْمَانُ بِطَرْفِ إِنِّهَايِهِ عَلَى أُمْلَةٍ إِصْبَعِهِ الْيُمْنَى قَالَ فَسَاخَ الْجَبَلُ (وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا). وَاهِ التِّرْمِذِيُّ وَالْحَاكِمُ^(۵).

ئهنه‌س (خودای لئ پازی بئ) ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای له‌سەر بئ) ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینه‌وه‌: {فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا}. سوله‌یمان نووکی په‌نجه‌که‌له‌ی خو‌ی نایه‌سه‌ر جمگه‌ی په‌نجه‌ تووته‌ی خو‌ی و گوتی: حه‌مه‌اد گوتی: ئه‌و نووره‌ ئه‌وه‌نده‌ بوو، ئیتر کیوه‌که‌ تلیسایه‌وه‌و بوو به‌ خا‌ک و خو‌ل و مت بوو، وه‌ مووساش خپ بوورایه‌وه‌و بئ هو‌ش که‌وت (ت-س/ص - حاکم -س/ص).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَسِعَتْ كُلُّ شَيْءٍ فَسَاكُنْهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ - ۱۵۶/۷}.

(۴) تقدم في المجلد الرابع تسلسل / ۱۱۶ رقم: ۳۲۰۶.

(۵) بسندين صحيحين (شرحه).

واته: یه‌زدانی مه‌زن ده‌فه‌رموئ: په‌حمه‌ت و میهره‌بانی من گوشاده‌و
زۆره‌و هه‌موو که‌سێ هه‌موو شتێ ده‌گریته‌وه‌و شت نییه‌ که‌له‌ده‌ریای
په‌حمه‌تی مندا جێی نه‌بیته‌وه‌! له‌ قیامه‌تیشا ئه‌و په‌حمه‌ته‌ گه‌وره‌و بێ
سنوورمه‌ به‌تایبه‌تی ده‌نووسم بوئه‌و که‌سانه‌ی که‌خاوه‌ن ته‌قواو پارێزن و
خوێان له‌کوفرو گوناح ده‌پارێزن و زه‌کات ده‌ده‌ن و باوه‌ر ده‌که‌ن به‌ئایه‌ت و
به‌لگه‌و نیشانه‌کانی من که‌ نیشانه‌و به‌لگه‌ی بوون و یه‌کیته‌ی و ته‌وانایی و
ته‌واویی من.

۳۸۷۱- ⇒ (ب/ ۱/ ز/ ۶/ ل/ ۳۷/ ف/ ۱/)^(۱).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى
أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ -
{۱۷۲/۷}.

ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوشه‌ویست! باسی ئه‌وه‌که‌ که‌ وه‌ختی خۆی خودای
تۆ وه‌ری گرتووه‌ له‌پشتی ئاده‌میزاد ماده‌و ماکی نه‌ته‌وه‌کانیان، وه‌ ئه‌وانی
کردووه‌ به‌شایه‌ت له‌سه‌ر خوێان له‌به‌ستنی عه‌ده‌و په‌یمان داو فه‌رموویه‌تی
پێیان: ئایا من په‌روه‌ردگاری ئێوه‌م و ئێوه‌م له‌نه‌بوون دروست کردووه‌ یانا؟
ئه‌وانیش گووتیان: به‌ئێ تۆ په‌روه‌ردگاری ئێمه‌ی و تۆ خۆت ئێمه‌ت دروست
کردووه‌، مه‌بادا له‌پۆژی قیامه‌تا بڵێن: ئێمه‌ له‌یاسای ئاین و له‌سزاو پاداشی
پۆژی قیامه‌ت بێ ئاگا بووین و که‌سیکیش ئاگای له‌یاسایی نه‌بێ و پێی
پانه‌گه‌یه‌ندرا بێ ئیتر چۆن سزا ده‌درێ شتی وا سته‌مه‌.

۳۸۷۲- سُلَّ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ (وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ
بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ) قَالَ قَرَأَ الْقَعْنَبِيُّ الْآيَةَ. فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
سُئِلَ عَنْهَا فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ آدَمَ ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ بِيَمِينِهِ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً
فَقَالَ خَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلْجَنَّةِ وَبِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ يَفْعَلُونَ ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً

(۱) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۶ رقم: ۲۷ / ۱.

فَقَالَ خَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلنَّارِ وَيَعْمَلِ أَهْلُ النَّارِ يَعْمَلُونَ. فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَيَمِ الْعَمَلُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا خَلَقَ الْعَبْدَ لِلْجَنَّةِ اسْتَعْمَلَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَمُوتَ عَلَى عَمَلٍ مِنْ أَعْمَالِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيُدْخِلُهُ بِهِ الْجَنَّةَ وَإِذَا خَلَقَ الْعَبْدَ لِلنَّارِ اسْتَعْمَلَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى يَمُوتَ عَلَى عَمَلٍ مِنْ أَعْمَالِ أَهْلِ النَّارِ فَيُدْخِلُهُ اللَّهُ النَّارَ. رواه الترمذي وأبو داود^(۷).

له‌باره‌ی ئەم ئایەتەوه پرسیار کرا له‌عوومەری کۆری خەططاب (خودای لى بازى بى) گوتى: بەگوێی خووم گویم لى بوو، ئەم ئایەتەیان پرسییەوه له پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بى) فەرمووی: کاتى خودا ئادەمى دروست کرد، له‌پاشان دەستى راستى هیئا به‌ پشتیاو نه‌وه‌یه‌کى لى دهره‌یناو فەرمووی: ئەمانەم بو به‌هەشت دروست کردووه‌و به‌کرده‌وه‌ی ئەهلى به‌هەشت کارده‌که‌ن، له‌پاشان دەستى به‌ پشتیا هیئایه‌وه‌و نه‌وه‌یه‌کى ترى لى دهره‌یناو فەرمووی: ئەمانەشم بو دۆزه‌خ دروست کردووه‌و به‌کرده‌وه‌ی ئەهلى دۆزه‌خ کارده‌که‌ن. جا پیاوێ گوتى: ئەى پیغەمبەرى خودا! ئەمە چۆن کاریکە؟ فەرمووی: کاتى خودا به‌نده‌یه‌کى بو به‌هەشت دروست کرد ده‌یخاته سەر پێگه‌ی خەلکى به‌هەشت، تاله‌ ئەنجاما له‌سەر کرده‌وه‌ی به‌هەشتیان دەمرى و به‌هوى ئەو کرده‌وه‌یه‌وه‌ خودا په‌حمى پى ده‌کاو ده‌یخاته به‌هەشت وه‌کاتى به‌نده‌یه‌کى بو ناگر دروست کرد ده‌یخاته سەر پێگه‌ی خەلکى دۆزه‌خ هه‌تا له‌ئەنجاما له‌سەر ئەو کرده‌وه‌ دەمرى و له‌و هویه‌وه‌ خودا ده‌یخاته ناگره‌وه‌! (ت-س/ص-د) تا باش له‌م فەرمووده‌یه‌ حالى بى ته‌ماشای ئەم فەرموودانه‌یه‌ش له‌م شوینانه‌دا بکه‌: (ب/۱/ز/۶/ل/۴۰/ف/۴ + ۸ + ۱۰).

۳۸۷۳- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ مَسَحَ ظَهْرَهُ فَسَقَطَ مِنْ ظَهْرِهِ كُلُّ نَسَمَةٍ هُوَ خَالِقُهَا مِنْ دُرَّتِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَجَعَلَ بَيْنَ عَيْنَيْ كُلِّ إِنْسَانٍ مِنْهُمْ وَبَيْصًا مِنْ نُورٍ ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى آدَمَ فَقَالَ أَيْ رَبِّ مَنْ هَؤُلَاءِ

^(۷) ولكن أبوداود في القدر والترمذي هنا بسند صحيح (شرحه).

قَالَ هَؤُلَاءِ ذُرِّيَّتُكَ فَرَأَى رَجُلًا مِنْهُمْ فَأَعْجَبَهُ وَيَصُ مَا بَيْنَ عَيْنَيْهِ فَقَالَ أَيُّ رَبِّ مَنِ هَذَا فَقَالَ هَذَا رَجُلٌ مِنْ آخِرِ الْأُمَمِ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ يُقَالُ لَهُ دَاوُدُ. فَقَالَ رَبِّ كَمْ جَعَلْتَ عُمرَهُ قَالَ سِتِّينَ سَنَةً قَالَ أَيُّ رَبِّ زِدْهُ مِنْ عُمرِي أَرْبَعِينَ سَنَةً. فَلَمَّا انْقَضَى عُمرُ آدَمَ جَاءَهُ مَلَكُ الْمَوْتِ فَقَالَ أَوْلَمْ يَبْقَ مِنْ عُمرِي أَرْبَعُونَ سَنَةً قَالَ أَوْلَمْ تُعْطِهَا ابْنَكَ دَاوُدَ قَالَ فَجَحَدَ آدَمُ فَجَحَدَتْ ذُرِّيَّتُهُ وَكَسَى آدَمُ فَتَسَيَّتْ ذُرِّيَّتُهُ وَخَطَى آدَمُ فَخَطَّتْ ذُرِّيَّتُهُ. رواه الترمذي هنا وفي آخر التفسير وزاد فيه: فَلَمَّا أَتَاهُ مَلَكُ الْمَوْتِ فَقَالَ: إِنَّكَ عَجَلْتَ قَدْ كُتِبَ لِي أَلْفُ سَنَةٍ. قَالَ بَلَى وَلَكِنَّكَ جَعَلْتَ لِي ابْنَكَ دَاوُدَ سِتِّينَ سَنَةً فَجَحَدَ فَجَحَدَتْ ذُرِّيَّتُهُ وَكَسَى فَتَسَيَّتْ ذُرِّيَّتُهُ. قَالَ فَمِنْ يَوْمِئِذٍ أَمَرَ بِالْكِتَابِ وَالشُّهُودِ.^(۸)

ئەبو ھورەیرە (رەزای خودای لەسەر بێ) دەلێ: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دەفەرموێ: کاتی خودا ئادەمی دروست کرد دەستی هینا بە پشتیا، ئەو پەوانانەیی کە خودا دروستیان دەکا لەنەوێ ئادەم و لەسەرەتاوێ هەتا رۆژی قیامت هەموویان لەپشتی داکیوتن، وەهەرکەسەیان ترووسکە نووریکی دانا لەنیوانی هەردوو چاویدا، دوایی نیشانی ئادەمی دان، ئادەم فەرمووی: ئەو پەرورەدگارم! ئەمانە کی؟ فەرمووی: ئەمانە نەوێ تۆن! جا ئادەم لەناو نەوێکەیی خۆی دا پیاویکی دی، بڕیقهکەیی ناوچاوانی زۆر جوان بوو بەلایەو، فەرمووی: خودایە! ئەوێکی؟ فەرمووی: ئەو پیاویکە لەنەوێ تۆ لەدواترین نەتەوێکان دەبی، ناوی داوودە، فەرمووی: ئەو خودایە! چەندت تەمەن بۆی داناو؟ فەرمووی: شەست سال، فەرمووی: خودایە! لەتەمەنی من چل سالی بۆ بخەرە سەری، جا کاتی تەمەنی ئادەم تەواو بوو فڕیشتەیی گیانکیشان چوو بۆلای، ئادەم فەرمووی: خو من هیشتا چل سال تەمەنم ماو! فەرمووی: ئەو لەوختی خۆیدا تۆ خۆت ئەوچل سالت نەدا بە داوودی کوپت! فەرمووی: ئاوا ئادەم حاشای کرد، بۆیە نەوێکەشی حاشا دەکەن، وە ئاوا ئادەم هەلەیی کرد بۆیە نەوێکەشی هەلە دەکەن لەگێڕانەوێکە: کاتی فڕیشتەیی گیانکیشان هاتە لای فەرمووی: زوو

^(۸) رواه الترمذي في التفسير بسند صحيح (شرحه).

هاتووی! من هه‌زار سال ته‌مه‌نم بۆ نووسراوه، من هه‌زار سال ته‌مه‌نم بۆ نووسراوه، ئه‌ویش فهرمووی: به‌ئێ وایه به‌لام تۆ خۆت شه‌ست سالت لێی داوه به داوودی کوپرت، به‌لام ئاده‌م نه‌چووه ژیری و حاشای کرد، بۆیه ئه‌وه‌که‌شی ناچنه ژیری و حاشا له‌گفتی خۆیان ده‌که‌ن، وه ئاده‌م له‌بیری چوو، بۆیه نه‌وه‌که‌یشی له‌بیریان ده‌چێ فهرمووی: ئیترا له‌و پۆژه‌وه خودا ده‌ستووری ده‌رکرد که سه‌وداو مامه‌له‌و په‌یمان و شتی وا بنوسی شایه‌ت و شایه‌تکاری له‌سه‌ریان رابگری (ت-س/ح).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ - ۱۹۰/۷}.

واته: خودای گه‌وره فهرموویه‌تی: که‌چی کاتی که‌خودا به‌دلی خۆیان نه‌وه باشه‌که‌ی دا پییان، چوون دیسانه‌وه به‌گوێی شه‌یتانیان کرده‌وه، وه دووباره شه‌یتان له‌خشته‌ی بردنه‌وه وه‌له‌ی پییان کرده‌وه، ئیشیکی وای پییان کرد که‌له‌وان نه‌وه‌شیته‌وه، چونکه‌ بۆنی فیه‌ خواپی لێ ده‌هات و گهرچی شیرک نه‌بوو به‌لام له‌صووره‌تی شیرکدا بوو، له‌هه‌موو ژيرو داناو زانایه دیارو ناشکرایه که خودای گه‌وره به‌رزو بلند بێ وینه‌و بێ چوونه‌و گه‌لی دووره له‌و وینه‌و هاوه‌ل و هاوتایانه‌ی که‌ئه‌و خه‌لکانه‌ بۆی پریار ده‌ده‌ن.

۳۸۷۴- عَنْ سَمُرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَمَّا حَمَلَتْ حَوَاءُ طَافَ بِهَا إِبْلِيسُ وَكَانَ لَا يَعِيشُ لَهَا وَلَكِنَّ فَقَالَ سَمِيهِ عَبْدَ الْحَارِثِ. فَسَمَّاهُ عَبْدَ الْحَارِثِ فَعَاشَ ذَلِكَ الْوَلَدَ وَكَانَ ذَلِكَ مِنْ وَحْيِ الشَّيْطَانِ وَأَمْرِهِ. رواه الترمذي والحاكم وصححه^(۹).

سه‌مووره (خودای لێ پازی بێ) له‌حه‌زه‌ته‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فهرمووی: له‌پیشدا دایه‌ هه‌وا مندالی بۆ نه‌ده‌ما، که‌سکی پر بوو ئیبلیس (نه‌فرین و له‌عنه‌تی خودا له‌خۆی و هه‌وا خویانی) چووه‌ گیانی و گهری داو پیی گوت: ناوی بنی

(۹) صحیح عند الحاکم.

عەبدولحاریث، ئەویش بە گوئی کردەو و ناوی نا عەبدولحاریث، ئیتر ئەو منالەى بۆما، ئەم کەین و بەینە لەسەر راوتەکیری شەیتان بوو و بەهۆی فیت و فەرمانی ئەو وە بوو (تیرمیزی و حاکم ئەم فەرموودەیان گێراوەتەو، تیرمیزی دەلى: حەدىسیکی حەسەنى غەریبە، حاکمیش دەلى: حەدىسیکی صەحیحە).

لێردا ئەمەتان عەرز دەکەم: گەلى جار ناچار دەبم کە راڤەى قورئانەکە بەشیوەیەکی وا داپېژم کەلەگەل فەرموودەکە جۆش بخوا، تا ئایەتەکەو حەدىسەکە بىن بەراڤەو شەرح و تەفسیر بۆ یەکتى، جا بۆیە لەم شوینەدا من رای تەفسیری جەلالەینم هەلبژارد، کە بریتییه لە نىسبەتدانى بۆرە فرەخوایی و سوورەتى ئىشراك لەحەزەرتى باو و ئادەم و دایە حەوا، (دروى خودایان لەسەر بى) مامۆستا مەلا عەبدولکەریمیش (لەهەردوو تەفسیرەکەیدا) وەکوو ئەم راڤەیه پەسەند بکا وایە، دیارە ئیمە مانان کەهەر لەمنالییەو، لە حوجرەى قوتابیانهو و لە حوجرەى فەقیانیەو تا ئەمڕۆ زمانمان پزراوە بەکتیب و شیعو فەرمايشتى ئەم زاتەو گویمان و دلمان کراونەتەو بە ئیقبالنامەو ئیمان و ئىسلام و بارانى رەحمەت و تەفسیری نامى و مەواهیى رەحمان و ئەسەرە موبارەکەکانى تری، دیارە ئیمە مانان کە ئەمەندە سوودمەند بىن لەبەهرەى ئەم پیرەمێردەى کەهەم موسولمانى پاکەو هەم کوردی مەردی چاکە (لە ئىشارەتى ئەو دەرناچىن). مامۆستای دانەریش (بېر گۆزى لەنور بى) ئەویش وای تەفسیر کردووە، وەلى گەورەى راڤە نووسەرانى قورئان شیخی بەیضاوى (رەزای خودای لەسەر بى) ئەمە بەقیل دادەنى و دەلى: دەشلىن: حەوا دووگیان دەبى، ئیبلیس خۆى لى دەکا بە پیاوئى و دەچى بۆلاى و پى دەلى: تۆ، چووزانى ئەمە چىیە لەسکتا، رەنگ بى جانەوهرى بى، یا سەگى بى، تۆ چووزانى لەکوێو دەردەچى، ئەویش لەو دەترسى و دەگێریتەو بۆئادەم، جا دەکەونە مشوور خواردنى ئەمە، تا کابرا دیتەو بۆلاى حەواو دەلى: من لەلای خودا خاوەن پایەم، جائەگەر لەخودا داوا بکەى کە ئەم سکهى تۆ ئافەریدەو مەخلووقى بى وەك خۆت و بەئاسانى بێتە دەرەو

ئەوا بەگویم بکە ناوی بنی عەبدولحاریث، ئیبلیس کاتی خۆی لەناو فریشتەکانا ناوی حاریث دەبێ، حەواش قسەکەی وەرەگری و کەمنالەکەی دەبێ لەگەڵ ئادەما ناوی دەنێن عەبدولحاریث، دیارە کەشتی وا لەشانی پیغەمبەرانیوە دوورەو شتی وا لەوان ناوەشیتەو.

من بەش بەحالی خۆم ئەم قیلەیی که سەرچاوەکەی ئەم فەرموودەییە زۆر بەباشتر دەزانم هەتا هەندێ تەکەلوف کەهەندێ راقەنوووس دەیکەن، کە سەرچاوەکەی تەسەننوعی نەحوی و شتی وایە! هەرچەن خۆی بەنیازی پاک کراوە.

ئەگەر نەبێ بەبێ ویلێ لەخزمەتی شیخی بەیزاویدا، کە کوتە فەقیهەکی نیمچە خۆینەواری وەکی من بەرۆکی پێ بگری ئەوا لە خزمەتتانا دەلیم: هەندێ پینەو پەپۆی راقەنوووسەکان لەپێرەوی راقەو تەفسیر دەرەچێ و سەرەکیشتی بۆ پیچەوانەیی مەبەست، چونکی مەبەستی سەرەکی لەکتیبه دینییه‌کان، ئەو‌یه‌ کە‌پە‌یوە‌ندی بە‌نده‌ بە‌خوداوه‌ قایم و مەحکەم بێ و دامەزراو بێ لەسەر شیوەیه‌کی جوانی وا کە هۆش و گوێش پەسەندی بکاو ببێ بەمایه‌ی پەرحم کردنی خودا بە‌بە‌نده‌ی خۆی و بە‌هۆی نزی‌ک‌بو‌نه‌وه‌ی بە‌نده‌یش‌ لە‌خودای‌ خۆی، جالەم حالەدا بە‌نده‌کان لە‌ناو‌ خۆیان‌ا لە‌ژێر سیبەری ساباتی ئیمان‌ا وەک‌ برای‌ خۆشە‌ویستی‌ دڵسۆزی‌ یە‌ک‌تری‌ دە‌ژین، بە‌لێ مە‌بە‌ست‌ لە‌ئایە‌تە‌کانی‌ نامە‌ پیرۆزە‌کان‌ و ئە‌و‌ هە‌موو‌ قە‌صە‌ص‌ و داستان‌ و سەر‌گوزە‌شته‌و‌ ری‌وایە‌ت‌انە‌ی‌ کە‌لە‌دین‌ و دیا‌نه‌ت‌دا‌ هە‌ن مە‌بە‌ست‌ لە‌مانە‌ ئە‌مە‌یه‌ کە‌ م‌رۆ‌ف‌ د‌ل‌ نە‌رم‌ بێ، بە‌پە‌رحم‌ بێ، لە‌خودا‌ ب‌ترسێ، بە‌دین‌ بێ، بە‌داد‌ بێ، ئا‌گای‌ لە‌پاش‌ و پ‌ی‌شی‌ خۆی‌ بێ، لە‌هە‌لە‌ت‌ هە‌ل‌ نە‌دی‌ری‌ و بە‌رنە‌بی‌ه‌وه‌ ناو‌ هە‌زاری‌ پ‌ی‌شی‌! دە‌نا مە‌بە‌ست‌ نە‌ تۆ‌مار‌کردنی‌ رووداوه‌ می‌ژوو‌ییە‌کانە‌، نە‌ نووسینی‌ تۆ‌مار‌کردنی‌ حە‌قائ‌یقی‌ م‌وجە‌رە‌ده‌یه‌، لە‌سەر‌ شی‌وه‌یه‌کی‌ پ‌یازی‌ ووش‌کی‌ پە‌تی‌ وا کە‌بە‌شی‌ د‌ل‌ و دە‌روون‌ و هە‌ست‌ و سۆ‌ز و هۆ‌ش‌ و گو‌شی‌ تیا‌دا‌ نە‌بێ! وە‌نە‌بێ بە‌هۆی‌ گل‌ و گو‌ی‌ ویزدان‌ و دە‌روون‌!!

پیاوی زالمی له‌خوا دووری دَل ره‌قی خوینمژێ هه‌ژار کوژی
 نوێژنه‌که‌ری ولاتویرانکه‌ر چ سوودی له‌زانینی هه‌قائیقی پروت و مه‌سائیلی
 ته‌ئریخی و فه‌له‌کی وهرده‌گرێ!! جگه‌ له‌ مه‌حکه‌م کردنی کورسییه‌که‌ی
 که‌وابوو ته‌فسیرو شه‌رحی هه‌دیس (به‌تایبه‌تی ئه‌و به‌شانه‌ی که‌ بۆسودی
 گشتی داده‌نرێ) هه‌تا دَل هه‌ژێن و هه‌ست بزوین و دَل پرونکه‌ره‌وه‌بن باشتن،
 هه‌تا مه‌نگی ده‌روون و ویردان شه‌له‌قینترین له‌بارترن، ته‌نانه‌ت گه‌لی جار
 پیویسته‌ داستان و ئه‌لقه‌و جه‌مه‌سه‌ره‌کانی که‌مێ لی‌ل و ته‌ماوی بن و ئه‌وه‌نده
 ساده‌و ئاشکرا نه‌بن که‌دَل سام و شکۆیان لی‌ نه‌کا، پروداوی ئاناسایی و
 پچرپچرو سه‌یر سه‌یری که‌مه‌که‌مه‌ گه‌لی جار بای بال به‌خه‌یال ده‌داو
 له‌ده‌ریای بی‌ په‌یی ئه‌م ژینه‌ پر له‌ ته‌له‌سمه‌دا سه‌دان گه‌شت و گه‌ردان و
 ده‌ستاو ده‌ستی پی‌ ده‌کا!! تا به‌چاوی سه‌رو به‌چاوی دَل قودره‌تی خودای بۆ
 ده‌رده‌که‌وی و ناته‌وانایی و ناته‌واویی خو‌شی بۆ روون ده‌بیته‌وه‌و ده‌بی به
 هۆی نزیکبوونه‌وه‌ی له‌کردگاری نازار!

تا به‌زمانی قال و به‌زمانی حال ده‌لی و ده‌لیته‌وه: {الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا
 وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا
 سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ}.

ئه‌وه‌نده هه‌یه گه‌لی جار له‌هه‌لویستی خۆم ده‌که‌ومه‌ شه‌که‌وه‌و تۆمه‌ت و
 شه‌لتاخی دوو پرویی و دوو زمانی ده‌روون و نه‌فس له‌خۆم ده‌ده‌م و ده‌لیم که
 تۆ ئه‌مه‌ گفتوگۆو قسه‌ته‌ ئه‌ی ئه‌م شیعره‌ت له‌کوێ هیناوه‌ که‌ده‌لی:

مه‌به‌س له‌م قسه‌ راقه‌ی مه‌قامه

ده‌نا پایی‌ تر په‌سه‌ندی لامه‌!

ئه‌ویش خۆیم لی‌ ده‌کا به‌مه‌لاو وه‌ک مه‌لا به‌ژین به‌م شیعرانه‌ به‌ر په‌رچم
 ده‌داته‌وه‌و ده‌مکوتم ده‌کاو ده‌لی:

نه‌نعام و نه‌عراف زۆر له‌یه‌ک دوورن

نه‌دی‌ عه‌جه‌با وا هاو سنه‌وورن!!

نه‌نعام ناژه‌لله، نه‌نقال تالانه
 نه‌عرف شووره‌ی کرد به‌ینی نه‌ه دوانه!
 واته بسازن به‌پیتی شهرعی خوا
 له‌گه‌ل زه‌مانا، نه‌هه عه‌ییی کوا؟
 خوایه! به‌سییری نه‌ه سووره‌تانه
 نه‌بین به‌نه‌نعام له‌پووه‌ی زه‌مانه
 له‌نه‌عرف دوور بین له‌نه‌نقال دوورتر
 (تأمل) ده‌هم دووراوه نیتر!!

وه‌رگیر - ۱۹۸۹/۷/۴

۹) سووره‌تی نه‌نقال : (سورة الأنفال)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۸۷۵- عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ لَمَّا كَانَ يَوْمُ بَدْرٍ جِئْتُ بِسَيْفٍ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ قَدْ شَفَى صَدْرِي مِنَ الْمُشْرِكِينَ أَوْ نَحْوَ هَذَا هَبْ لِي هَذَا السَّيْفَ. فَقَالَ هَذَا لَيْسَ لِي وَلَا لَكَ. فَقُلْتُ عَسَى أَنْ يُعْطَى هَذَا مَنْ لَا يُبْلَى بِلَاثِي فَجَاءَنِي الرَّسُولُ فَقَالَ إِنَّكَ سَأَلْتَنِي وَلَيْسَ لِي وَقَدْ صَارَ لِي وَهُوَ لَكَ. قَالَ فَتَزَلْتُ (يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ) الْآيَةِ. رواه الترمذي وصححه^(۱).

موصعه‌بی کوری سه‌عد (خودایان لئ خوش نوود بئ) ده‌لئ: باوكم گوئی:
 له‌پوژی پووداوی به‌دردا شمشیریکم له‌مالی تالانییه‌که هه‌لگرت و بردم بۆلای
 پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سهر بئ) عه‌رزیم کرد: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! له‌سایه‌ی
 خوداوه، له‌خودا به‌زیاد بئ داخی دلئ خووم به‌فره‌خوایی (موشریک)ه‌کان
 پرشت له‌تۆله‌ی عومه‌یری برامدا سه‌عیدی کوری عاصم کوشت و ئه‌مه
 شمشیره‌که‌یه‌تی واهیناومه بۆلای تۆ ئه‌م شمشیرم پئ ببه‌خشه، فره‌مووی:

^(۱) صحیح عند الترمذی.

ئەمە نەه‌ی منەو نەه‌ی تۆیە! منیش گوتم: دوور نییە که ئەمە بدری بەکەسی
که‌وه‌کوو من تۆ نەکوشابێ، جا له پاشدا که تالانییەکه دابەش کرا پیغه‌مبەر
(دروودی خودای لەسەربێ) هات بۆلام، فەرمووی: که تۆ داوای ئەم شمشیرەت لێ
کردم ئەوسا ه‌ی من نەبوو، بەلام نیستا که بوو بەه‌ی من ئەوا دام بەتۆ
گوئی: جا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوه:

{يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَأَقْرَأُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ
وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ - ۱/۸}.

واتە: پرسیارت لێ دەکەن له حوکمی ئەو مائی تالانییە‌ی که‌به‌جەنگ،
بەزەبری شیرو گوللەو بەهیزی بازوو، لەناموسولمانەکان وەری دەگرن، دەبێ
چۆن دابەش بکری و بدری بەکێ، تۆ (بەفەرمانی من) وەلامیان بدەرەوهو بلی:
ئەومالە مائی خوداو پیغه‌مبەری خودایە، پیغه‌مبەری خودا بەفەرمانی خودا
بەکێ بوی دەیدا، ئیوه بەردی بناغە‌ی ئیسلام، هەتا هەتایە دەبن بەسەر
مەشق و پیشەوا بۆ نەوه‌ی دواي خۆتان، که‌واتە چاوتان لەمالی دنیا نەبێ،
چاوتان له بەرژەوه‌ندی ئیسلام بێ، ئاشووب مەگێپن و لەسەر چلکی دەست
ئاژاوه بەپارمەکەن و لەنافەرمانی خودا خۆتان بیاریزن و نیوانی خۆتان رێک
کەن و گوێرایە‌لێ خوداو پیغه‌مبەر بن، ئەگەر ئیوه بەراستی موسولمانی
ساغن! (ت:ص).

۳۸۷۶- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ كُنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّ أَصْحَابَ بَذْرِ ثَلَاثِمِائَةٍ وَبِضْعَةَ
عَشَرَ، بَعْدَهُ أَصْحَابِ طَالُوتَ الَّذِينَ جَاوَزُوا مَعَهُ النَّهْرَ، وَمَا جَاوَزَ مَعَهُ إِلَّا مُؤْمِنٌ^(۲).

بەرە (خودای لێ پازی بێ) دە‌لێ: جاران لەناو خۆمانا دە‌ماو دە‌م
دە‌مانگێرایە‌وه: که ژمارە‌ی ئەو هاوپی‌یانە‌ی موچه‌مەد (دروودی خودای لەسەربێ)
که‌له‌غەزای بە‌دردا له گە‌لێ دا بوون سێ سە‌دو دە‌و چە‌ن کە‌سی بوون، دە‌ق
بە‌قەد ژمارە‌ی هاوپی‌کانی طالوت که کاتی خۆ‌ی له‌گە‌لیا له‌پووبارە‌که
پە‌رینه‌وه، ئە‌وه‌یشی موسولمان نە‌بێ له‌گە‌لیا له‌پووبارە‌که‌ نە‌پە‌رپیە‌وه (ب).

(۲) تجرید البخاری / ۴ / ل ۲۵۰ / رقم: ۳۹۵۷-۱۵۲۵، ۳۹۵۸، ۳۹۵۹، فتح الباری شرحه صحیح بخاری.

۳۸۷۷- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ يَوْمَ بَدْرٍ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَلْشُدُّكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ، اللَّهُمَّ إِنْ شِئْتَ لَمْ تُعَبِّدْ بَعْدَ الْيَوْمِ. فَأَخَذَ أَبُو بَكْرٍ بِيَدِهِ فَقَالَ حَسْبُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَدْ أَلْحَحْتَ عَلَيَّ رَبِّكَ، وَهُوَ فِي الدَّرْعِ، فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ (سَيَهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ) رواهما البخاري في غزوة بدر^(۳).

نبيینو عه‌بباس (خودایان لی پازی بن) ده‌لی: پیغه‌مبهر (درویدی خودای لسه‌ری) له‌روژی به‌دردا ده‌فرموی: نه‌ی خودای من! تو خوا! نه‌و په‌یمان و به‌لینه‌ی که داو‌ته پی‌م، بومی به‌جیبینه‌و به‌ینه‌ره‌دی بوم و سهرم بخه به‌سهر هم دور‌مانه‌دا، خودایه! خوت باش باش ده‌زانی نه‌گهر من و ئومه‌تم له‌م شه‌ری مان و نه‌مانه‌دا به‌ده‌ستی ناموس‌لانه‌کان له‌ناو بچین ئیتر که‌سی نامیننی له‌سهر پووی زه‌وی که‌له‌سهر شیوه‌یه‌کی ره‌وا تو بپه‌رستی که‌وایه نه‌گهر خوت هه‌وه‌ست هه‌یه نه‌وا ئیتر له‌پاش نه‌مانی ئیمه‌ که‌س تو ناپه‌رستی! تا نه‌بو به‌کر چوو ده‌ستی گرت و گوتی: قوربان! ئیتر به‌سته. پیغه‌مبه‌ریش له‌جیگه‌که‌ی ده‌رده‌چی و مژده‌ی سهرکه‌و‌ت‌نیان ده‌داتنی و ده‌فرموی:

{سَيَهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ - ۵۴/۵۴}.

واته: بزانی به‌م زوانه نه‌و کو‌مه‌له‌ی که ئیوه پی‌یانه‌وه ده‌نا‌زن ده‌شکین و پشتیان ده‌شکی و به‌شکانیکی وا ده‌شکین قوشقنه‌قه‌وه‌ت به‌ره‌ودوا هه‌ل دین و کونه مشکیان لی ده‌بی به‌قه‌یسه‌ری! (ب).

۳۸۷۸- قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) نَظَرَ نَبِيُّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى الْمُشْرِكِينَ وَهُمْ أَلْفٌ وَأَصْحَابُهُ ثَلَاثُمِائَةٍ وَبَضْعَةُ عَشَرَ رَجُلًا فَاسْتَقْبَلَ نَبِيُّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْقِبْلَةَ ثُمَّ مَدَّ يَدَيْهِ وَجَعَلَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ اللَّهُمَّ أَلْجِزْ لِي مَا وَعَدْتَنِي اللَّهُمَّ آتِنِي مَا وَعَدْتَنِي اللَّهُمَّ إِنْ تُهْلِكَ هَذِهِ الْعِصَابَةَ مِنْ أَهْلِ الْإِسْلَامِ لَا تُعْبِدْ فِي الْأَرْضِ. فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ مَا دَامَا يَدَيْهِ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ حَتَّى سَقَطَ رِدَاؤُهُ مِنْ مَنَكِبَيْهِ فَأَتَاهُ أَبُو بَكْرٍ فَأَخَذَ رِدَاؤَهُ فَأَلْقَاهُ عَلَى مَنَكِبَيْهِ ثُمَّ التَزَمَهُ مِنْ وَرَائِهِ فَقَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ كَفَاكَ مُنَاشِدُكَ رَبِّكَ فَإِنَّهُ

(۳) بخاری، غزوة البدر: ۳۹۵۳.

سَيُنْجِزُ لَكَ مَا وَعَدَكَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِالْفِ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ). رواه الترمذی ومسلم في الجهاد^(۴).

عومهری کوپی خه‌تتاق (خودای لێ بازی بێ) ده‌لێ: له‌پوژێ به‌دردا پیغه‌مبه‌ر (دیویدی خودای له‌سه‌ربێ) کاتی ته‌ماشای له‌شکری ناموسولمانه‌کانی کرد زۆر بوون، هه‌زار که‌س بوون، هاوپی‌کانی خو‌شی له‌چاو ئه‌وانا که‌م بوون ده‌وری سێ سه‌دو ده‌که‌س بوون، پووی کرده‌ پووگه‌و هه‌ردوو ده‌ستی درێژکردوو ده‌ستی کرد به‌هاوارکردن له‌خودا: خودایه‌! ئه‌و گه‌ته‌ی که‌داوته‌ پیم جی به‌جیی بکه‌ بۆم، خودایه‌! خو‌ت ئاگات له‌حاله‌که‌یه‌ ئه‌گه‌ر ئه‌م تاقمه‌ موسولمانه‌ بفه‌وتی ئیتر له‌سه‌ر پشته‌ی گو‌ی زه‌وی که‌سی نامینی که‌ تو‌ بپه‌رستی و به‌نده‌یی ساغت بۆیکا ئیتر له‌سه‌ر ئه‌م شیوه‌یه‌ سه‌رگه‌رمی دووعاو نزاو پارانه‌وه‌ بوو له‌ خوداو ده‌سته‌کانی درێژ ده‌کردن و هاواری له‌خودای خو‌ی ده‌کرد، هه‌تا به‌رماله‌که‌ی له‌شانی که‌وته‌ خواری، ئه‌بو به‌کر چوو به‌رماله‌که‌ی هه‌لگرت و دایه‌وه‌ به‌سه‌رشانیاو له‌پشته‌وه‌ باوه‌شی پیاکردو گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! زۆر لایته‌وه‌ له‌خودای خو‌ت، ئیتر به‌سته، بێ گومان که‌خودا ئه‌و به‌لینه‌ی داویتی پیت بو‌تی به‌جی دینی، جا خودای گه‌وره‌ ئه‌مه‌ی نارد هه‌و:

{إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِالْفِ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ -

.{۹/۸

واته‌: ئالای حه‌ق سه‌رکه‌وت و سه‌ری ناهه‌ق شو‌پ بوو، ئه‌مه‌ش له‌وکاته‌دا بوو که‌ ئیوه‌ به‌کو‌لی د‌ل و سو‌زی سینه‌ له‌خودای خو‌تان ده‌لالانه‌وه‌و داوای هه‌ناو په‌ناتان لی‌ی ده‌کرد، ئه‌وه‌ بوو خودای گه‌وره‌ش هات به‌ ده‌نگتانه‌وه‌و مزگینی سه‌رکه‌وتنی پی‌دان و فه‌رمووی: ئه‌وا بو‌ دلنیا‌یی ئیوه‌ فره‌شته‌ی فریا له‌پیشتان و له‌پشتانه‌وه‌ کو‌مه‌ل کو‌مه‌ل، به‌رو دوا هاتن و دین

(۴) مسلم. جهاد: ۴۵۶۳. ابوداود. جهاد: ۳۶۹۰. ترمذی. تفسیر القرآن: ۳۸۱.

بو یارمه‌تیتان، واهه‌زاریان گه‌یشتنه جی و دابه‌زین! وه دوو هه‌زاری تریش له‌دوا ئه‌مانه‌وه وان به‌پیوه (ت/م).

۳۸۷۹- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ لَمَّا فَرَعَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ بَدْرٍ قِيلَ لَهُ عَلَيْكَ الْغَيْرَ لَيْسَ دُونَهَا شَيْءٌ فَتَادَاهُ الْعَبَّاسُ وَهُوَ فِي وَثَاقِهِ لَا يَصْلُحُ وَقَالَ لَأَنَّ اللَّهَ وَعَدَكَ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ وَقَدْ أَعْطَاكَ مَا وَعَدَكَ قَالَ صَدَقْتَ. رواه الترمذي وصححه^(۵).

ئیبنو عه‌عباس (خودایان لی بازی بی) ده‌لی: کاتی پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سەر بن) له‌غه‌زای به‌در لی‌بووه عه‌رزیان کرد: ئاده‌ی بابچین بو کاروانه‌که‌یش، ئه‌ویش بگرین، ئیستا کاروانه‌که بی پاسه‌وانه‌و که‌سی له‌ده‌ور نییه، عه‌بباسیش پی له‌کو‌تدا بوو، چونکه تازه له‌غه‌زای به‌دردا به‌دیل گیرابوو، له‌ویوه بانگی پیغه‌مبه‌ری کردو گو‌تی: شتی وانه‌که‌ی، ئه‌مه ده‌ست نادا، چونکه خودا به‌لینی سه‌رخستنی داوه به‌تو، که‌به‌سه‌ر یه‌کئ له‌م دوو تاقمه‌دا سه‌رت بخا، یا به‌سه‌ر کاروانه‌که‌دا، یا به‌سه‌ر له‌شکره‌که‌دا، وه ئه‌وه‌تانی خوا به‌لینه‌که‌ی خوی به‌جی هیناوه بو‌ت! پیغه‌مبه‌ریش (درویدی خودای له‌سەر بن) فه‌رمووی: راست ده‌که‌یت (ت/ص).

۳۸۸۰- وَعَنْهُ: (إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ) قَالَ هُمْ نَفَرٌ مِنْ بَنِي عَبْدِ الدَّارِ. رواه البخاري^(۶).

له‌باره‌ی ئه‌وه‌که‌سانه‌وه که‌له‌م ئایه‌ته‌دا هه‌ره‌شه‌یان لی کراوه دیسان ئه‌و گو‌تی: ئه‌مانه‌ چه‌ن که‌سی بوون له‌خیلی به‌نی عه‌بدولدار خوا له‌شانیاندا ده‌فه‌رمووی: {إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ - ۲۲/۸}.

واته: به‌دترین و‌لاخ له‌لای خوداوه‌ند ئه‌و که‌پ‌ولا‌له‌ن به‌هیچ په‌ند نا‌گرن (ب - هه‌زار په‌حمه‌تی لی بی).

(۵) صحیح عند الترمذی.

(۶) بخاری، تفسیر سورة الأنفال: ۴۶۶.

۳۸۸۱- ⇒ (ب/۵/ز/۸۱/ل/۲۹۳/ف/۱) (۷).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَأَتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ - ۲۵/۸}.

یه‌زدانی مه‌زن فہرموویہ‌تی: خۆتان بیاریزن له‌وه‌ی و موصبیہ‌تی که‌تاوانبارو بئ تاوان ده‌گریته‌وه، بزانی که‌خودا سه‌ختگیره.

۳۸۸۲- عن ابن عمرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عن النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا أُنْزِلَ اللَّهُ بِقَوْمٍ عَذَابًا، أَصَابَ الْعَذَابُ مَنْ كَانَ فِيهِمْ، ثُمَّ بُعِثُوا عَلَى أَعْمَالِهِمْ. رواه الشيخان (۸).

ئیبینو عومەر (خودایان لئ پازی بئ) له‌حه‌زده‌ته‌وه (دیرودی خودای له‌سەر بئ) ده‌فهرموی: کاتی خودا خواستی له‌سەر ئه‌وه‌بوو که‌هۆزی تووشی عه‌زاب و سزابکا، سزاکه‌ پاک و پیس ده‌یانگریته‌وه، به‌لام له‌پاش دا له‌ قیامه‌تدا هه‌رکه‌سه‌یان به‌پیی کرده‌وه‌ی خۆی سزای خۆی یا پاداشتی خۆی وهرده‌گری (ش).

۳۸۸۳- عن أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ أَبُو جَهْلٍ (اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوْ اثْنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ) فَتَزَلَّتْ (وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ * وَمَا لَهُمْ أَنْ لَا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ إِنْ أُولَآئِهِ إِلَّا الْمُتَفُونُ وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ). رواه الشيخان (۹).

ئهنه‌س (خودای لئ پازی بئ) گو‌تی: ئه‌بو جه‌هل گو‌تی: خودایه‌! ئه‌گه‌ر ئه‌م قورئانه‌ راسته‌و نامه‌ی تو‌یه، ئه‌وا به‌رد ببارینه‌ به‌سه‌رماندا، یا سزایه‌کی

(۷) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل / ۸۱ رقم: ۱ / ۲۶۳۰-۸۱.

(۸) بخاري. فتن: ۷۱۰۹ = تجريد / ۵ / ۲۵۷ رقم: ۲۰۹۹ = ۷۱۰۸ فتح الباري شرح صحيح البخاري.

مسلم. الجنة ونعيمها: ۷۱۶۳.

(۹) بخاري. تفسير: ۴۶۴۸، ۴۶۴۹. مسلم. صفات المنافقين: ۶۹۹۵. تحفة الأشراف. ۹۷۹.

فره‌سه‌ختمان بۆ بنیره، چونکه ئیمه په‌سه‌ندی ناکه‌ین، وه‌لیمان پوونه که‌ئه‌مه له‌لایه‌نی تۆوه نییه بۆیه وائهم دووعاو نزای شه‌ره له‌خۆمان ده‌که‌ین، که‌ئه‌بو جه‌هل و کۆمه‌له‌ پیسه‌که‌ی ئهم نامه‌قوولییه‌یان کرد خودا ئهم ئایه‌ته‌ی نارد ه‌خواره‌وه:

{وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَاءِ أَوْ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ، وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ، وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ إِنْ أَوْلِيَائُهُ إِلَّا الْمُتَفَرِّقُونَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ - ۳۲/۸ - ۳۴}.

واته: ئه‌و نامه‌ردانه ده‌لێن: خودایه! ئه‌گه‌ر موحه‌مه‌د پیغه‌مبه‌ری تۆیه و ئهم قورئانه راسته و فهرمووده‌ی تۆیه ئه‌وا له‌ئاسمانه‌وه به‌رده‌بارانمان بکه‌و تازووه به‌به‌رمان بکه‌، به‌هه‌ر سزاو تۆله‌یه‌کی سه‌خت که‌ تۆ بۆمان بنیری پیی قایلین، وه‌لی ئه‌ی خوشه‌ویست! تۆمایه‌ی په‌حمه‌ت و خێرو خوشی بۆ عالم، له‌به‌ر ئه‌وه خوداشتی وانا‌کاو هه‌تا تۆماوی و تۆ له‌ناویانا بی به‌ به‌ره‌که‌تی ووجودی تۆوه خودا سزایان نادا، هه‌روه‌ها له‌به‌ر ئه‌وه‌یش سزاو عه‌زابیان نادا چونکه له‌کاتی ته‌واف و هه‌لسوو‌پان به‌ده‌وری کابه‌دا (که‌مالی خودایه‌و خانه‌ی میهره‌بانه‌و جیگه‌ی ئه‌من و ئاسایش و هیمنییه‌) له‌خودا ده‌پارێنه‌وه‌و داوای لێ خوشبوونی لێ ده‌که‌ن، ده‌نا ئه‌گه‌ر له‌فه‌پو به‌ره‌که‌تی تۆو له‌پیت و فه‌پی دووعای ئیستیغفاروه نه‌بی ئهم نه‌گبه‌تانه چی چاکه‌و پیاوه‌تییه‌کیان هه‌یه که‌له‌به‌ر ئه‌وه خودا سزایان نه‌دا، به‌ پیچه‌وانه‌وه نه‌ک هه‌رچاکه‌یان نییه به‌لکوو خراپه‌شیان زۆره‌و به‌پیی سه‌گه‌، ئه‌وه‌تانی سه‌ره‌پای کوفرو فره‌ خواپی ریگه‌ی هامووشۆو ته‌وافی تۆو موسو‌لمانان قه‌ده‌غه ده‌که‌ن له‌وه که‌به‌سه‌ر به‌ستی له‌ناو مه‌سجیدولحه‌راما په‌رستشی خۆتان بکه‌ن، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا که‌ئه‌مانه ئه‌وحه‌قه‌یان نییه، چونکه خۆ ئه‌وان خاوه‌ن کارو کاربه‌ده‌ستی که‌عه‌ نین، چونکه کاربه‌ده‌ستی ئه‌و‌خانه پیرۆزه ده‌شی له‌خودا ترسه‌کان بن و ئه‌وانیش زۆر له‌ خودای گه‌وره‌ دوورن! به‌لام

ئە‌ی پ‌ه‌ه‌ب‌ه‌ری خۆ‌شه‌و‌ی‌ست! ز‌و‌ر‌ب‌ه‌ی ئە‌وان‌ه‌ س‌ه‌ر‌ک‌ه‌شی و ل‌اس‌اری گ‌و‌یری
ک‌ر‌د‌و‌و‌ن و ئە‌م ز‌ان‌س‌ت‌ه‌ ج‌وان‌ه‌ ن‌از‌ان‌ (ش = ش‌ه‌ی‌خان = ب + م = ب‌و‌خ‌اری و
م‌وس‌ل‌یم).

۳۸۸۴- عَنْ أَبِي مُوسَى عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أُنْزِلَ اللَّهُ عَلَىَّ أَمَانِينَ
لَأُمَّتِي (وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ) (وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ) إِذَا
مَضَتْ تَرَكْتُ فِيهِمْ الْإِسْتِغْفَارَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. رواه الترمذي^(۱۰).

ئ‌ه‌بو م‌و‌س‌ا (خ‌ود‌ای ل‌ی پ‌ازی ب‌ی) ل‌ه‌ح‌ه‌ز‌ه‌ت‌ه‌و‌ه (د‌ی‌و‌دی خ‌ود‌ای ل‌س‌ه‌ر‌ب‌ی)
د‌ه‌ف‌ه‌رم‌و‌ی: خ‌ود‌ا ل‌ه‌م ئ‌ای‌ه‌ت‌ه‌دا د‌و‌و ئ‌ه‌مان‌ی ب‌و ئ‌و‌م‌ه‌ت‌م ن‌ار‌د‌و‌و‌ه ب‌و‌م، ی‌ه‌ک‌ه‌م
ئ‌ه‌و‌ه‌ی‌ه ک‌ه د‌ه‌ف‌ه‌رم‌و‌ی: وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ: ل‌ه‌ب‌ه‌ر‌خ‌ات‌ری ت‌و‌ی
خۆ‌شه‌و‌ی‌ست ه‌ه‌تا ت‌و‌و‌ای ل‌ه‌نا‌و‌یا‌نا خ‌ود‌ا س‌ز‌ای‌ان ن‌ادا د‌و‌و‌م ئ‌ه‌مان ئ‌ه‌و‌ه‌ی‌ه ک‌ه
د‌ه‌ف‌ه‌رم‌و‌ی: وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ: ه‌ه‌تا ئ‌ه‌وان ت‌ر‌سی خ‌ود‌ای‌ان
ه‌ه‌ب‌ی و ل‌ی‌ی ب‌پ‌ار‌ین‌ه‌و‌ه د‌ا‌و‌ای غ‌و‌فر‌ان و ل‌ی‌ب‌و‌ر‌د‌نی ل‌ی ب‌ک‌ه‌ن و خ‌ود‌ا ب‌ه‌خ‌ود‌ای
خ‌و‌یا‌ن ب‌ز‌ان‌ن خ‌ود‌اش س‌ز‌او ت‌و‌ل‌ه‌ی س‌ه‌خ‌ت‌یا‌ن ن‌ادا‌و ب‌ه‌چ‌و‌ر‌ت‌م و ق‌و‌رت و ب‌ه‌ل‌ای
گ‌ه‌و‌ر‌ه ق‌ه‌ری‌ان ن‌اک‌ا. ف‌ه‌رم‌و‌ی (د‌ی‌و‌دی خ‌ود‌ای ل‌س‌ه‌ر‌ب‌ی): ک‌ات‌ی خۆ‌ش‌م م‌ر‌د‌م و
ب‌ه‌ج‌ه‌س‌ت‌ه‌ ن‌ه‌مام ل‌ه‌نا‌و‌یا‌نا ئ‌ه‌وا ل‌ه‌س‌ای‌ه‌ی خ‌ود‌او‌ه ئ‌ی‌س‌ت‌ی‌غ‌ف‌ار‌و پ‌ار‌ان‌ه‌و‌ه ل‌ه‌پ‌اش
م‌ن‌یش ه‌ه‌ر د‌ه‌م‌ین‌ی و ه‌ه‌تا پ‌و‌ژی ق‌یام‌ه‌ت ل‌ه‌بات‌ی م‌ن د‌ه‌ب‌ی ب‌ه‌مای‌ه‌ی ئ‌اس‌ای‌ش و
ب‌ه‌ه‌و‌ی ئ‌ه‌مان ب‌و‌یا‌ن! (ت).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَإِنْ يَعُودُوا
فَقَدْ مَضَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ - ۳۸/۸}.

وات‌ه: ی‌ه‌ز‌دان‌ی م‌ه‌ز‌ن ب‌ه‌ خۆ‌شه‌و‌ی‌ستی خ‌و‌ی د‌ه‌ف‌ه‌رم‌و‌ی: ئە‌ی پ‌ه‌ه‌ب‌ه‌ر‌ا!
ب‌ف‌ه‌رم‌و‌و ب‌ه‌وان‌ه‌ی ک‌ه ت‌ائ‌ی‌س‌تا ک‌اف‌ر ب‌و‌ون، و‌ه‌رن پ‌ی‌گ‌ه‌ی پ‌اس‌ت ب‌گ‌رن و و‌از
ل‌ه‌س‌ه‌ر‌ک‌ه‌شی و د‌و‌ژ‌م‌نا‌ی‌ه‌تی ئ‌ی‌س‌لام ب‌ی‌ن‌ن خ‌ود‌ا ل‌ه‌تا‌وان‌ی ل‌ه‌م‌ه‌و‌ب‌ه‌رت‌ان خۆ‌ش
د‌ه‌ب‌ی و ل‌اپ‌ه‌ر‌ه‌یی ت‌از‌ه‌تان ب‌و د‌ه‌ک‌ات‌ه‌و‌ه.

^(۱۰) سکت عن درجته الشارح.

۳۸۸۵- عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلْتَوَّأَخَذَ بِمَا عَمِلْنَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ قَالَ مَنْ أَحْسَنَ فِي الْإِسْلَامِ لَمْ يُؤَاخِذْ بِمَا عَمِلَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، وَمَنْ أَسَاءَ فِي الْإِسْلَامِ أُخِذَ بِالْأَوَّلِ وَالْآخِرِ^(۱۱).

عبداللہ (خودای لی بازی بن) گوئی: عہرزی پیغہمبہرمان کرد: قوربان! ئەہی پیغہمبہری خودا! ئەہودی لەکاتی نہزانی دا کردوومانہ پرسینہودی ہہیہ؟ فہرمووی: ہہرکەسێ لەئیسلامەتی دا کارو کردەودی جوان و شیرین بئی ئیتەر ئەہودی کەلە سەردەمی نہزانی دا کردوویەتی لپیرسینہودی نییہ، بەلام ئەگەر لەکاتی ئیسلامەتییدا کاری خراپ بئی ئەہوہ تۆلەہی بەہو دواہی لی دەسینری! (م).

۳۸۸۶- وَقَالَ حَكِيمُ بْنُ حِزَامٍ: أَيُّ رَسُولِ اللَّهِ أَرَأَيْتُ أُمُورًا كُنْتُ أَتَحَسَّبُ بِهَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ مِنْ صِلَةٍ وَعَتَاقَةٍ وَصَدَقَةٍ، هَلْ لِي فِيهَا مِنْ أَجْرٍ؟ قَالَ: أَسَلَّمْتَ عَلَى مَا سَلَفَ مِنْ خَيْرٍ. رواهما مسلم^(۱۲).

حەکیمی کوپی حیزام (خودای لی بازی بن) گوئی: ئەہی پیغہمبہری خودا! پیم بفہرموو ئەہوچاکەو کاروبارانەہی کەلە سەردەمی نہزانی دا کردوومن و بەعیبادەتم زانیون ئایا ہییج ئەجرو پاداشتیان بۆم ہہیہ؟ ئەوانەیش وەکوو خیرکردن و بەندە ئازادکردن و پەہیوہندی خزماہیەتی و شتی تری وا، فہرمووی (دروودی خودای لەسەر بن): لەسەر بناغەہیەکی باش و چاک ئیسلام بوویت و پەرہیزت پاکەو بنەتووت چاکە (م).

۳۸۸۷- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَرَأَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَذِهِ الْآيَةَ عَلَى الْمِنْبَرِ (وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ) قَالَ أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ أَلَا إِنَّ اللَّهَ سَيَفْتَحُ لَكُمْ الْأَرْضَ وَتُكْفَوْنَ الْمَوْتَةَ فَلَا يَعْجِزَنَّ أَحَدُكُمْ أَنْ يُلْهَوْ بِأَسْهُمِهِ. رواه الترمذي (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)^(۱۳).

(۱۱) بخاری. استنباط المرتدین: ۶۹۲۳، ۶۹۲۱ = تجرید / ۵ / ۳۳۹ رقم: ۲۰۸۰. مسلم. ایمان: ۳۱۵.

(۱۲) بخاری. زکاة: ۱۴۳۶، ۳۱۰۷، ۲۴۰۱، ۵۹۹۲. مسلم. ایمان: ۳۱۹.

(۱۳) سکت عنه الشارح.

عوقبه‌ی کوری عامیر (خودای لی بازی بن) گوتی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهر بن) ئەم ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه:

{وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ - ۸/۶۰}.

واته: چیتان له‌ده‌ست دئ و چه‌نده‌تان له‌باردا هه‌یه له‌باره‌ی جه‌نگه‌وه ئاماده‌ی بکه‌ن، له‌چه‌ک و تفاق‌ی تری شه‌پو هه‌موو جو‌ره هیزکی تری و کهده‌بی به‌مایه‌ی سه‌رکه‌وتن و رووخاندنی ووره‌ی دوژمن ئەمه‌ی خوینده‌وه و سئ‌جار له‌سه‌ریه‌ک بۆ دووپات‌کردنه‌وه فهرمووی: هۆشیار بن که‌ خودا زه‌ویتان بۆ فه‌تح ده‌کاو له‌سایه‌ی خوداوه و لا‌تیکی زۆر ده‌گرن و واتان لی دئ که‌خه‌می ئازووقه‌و پوژیتان نابئ، به‌لام نه‌که‌ن به‌وه سارد‌بینه‌وه و از له‌تیربازی و مه‌شق کردن به‌چه‌ک بین! (ت):

چه‌کی دویتیکه‌ نه‌ه‌پو چه‌قویه

چه‌کی نه‌ه‌پو که‌ش سه‌به‌ی په‌پویه

چه‌ک نه‌و چه‌که‌یه نه‌ه‌پو له‌شانه

(نان نه‌و نانه‌یه نه‌ه‌پو له‌خوانه)

گشت شت ده‌گوپن به‌پیی زه‌مانه

هه‌قایق نه‌بن، وه‌کی خۆمانه

نه‌گوپو یه‌ک دین، مه‌ردی مه‌یدانه

پن لیتنه‌نانی پی‌شه‌ی نه‌زانه!

مه‌به‌س له‌خۆمان گه‌لی نی‌سلا‌مه

دینی نا‌گوپن تا پوی قیامه

۳۸۸۸- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ (إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ) شَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ حِينَ فُرِضَ عَلَيْهِمْ أَنْ لَا يَفِرَّ وَاحِدٌ مِنْ عَشْرَةٍ، فَجَاءَ التَّخْفِيفُ فَقَالَ (الآن خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ

مِنْكُمْ مَائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مَائَتَيْنِ). قَالَ فَلَمَّا خَفَّفَ اللَّهُ عَنْهُمْ مِنَ الْعِدَّةِ نَقَصَ مِنَ الصَّبْرِ بِقَدَرِ مَا خَفَّفَ عَنْهُمْ. رواه البخاري^(٤).

ئيبنو عه‌بباس (خودايان لى پازى بى) گوتى: كه‌ئهم ئايه‌ته هاته خواره‌وه:

{إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ - ٦٥/٨}.

واته: ئه‌گه‌ر بىست كه‌سى خوگرى به‌سه‌برو به‌پشوو بىي له‌ئيوه به‌فه‌رمانى خودا كه‌ هه‌ميشه له‌گه‌ل موسولمانى خوگر دايه، ئه‌وا ئيوه زال ده‌بن به‌سه‌ر دووسه‌د كه‌سى كافردا كه‌ ئه‌مه‌هات موسولمانه‌كان نيگه‌ران بوون و ته‌واو سه‌خه‌ته‌ى كردن، چونكه‌ به‌پيى ئه‌م ئايه‌ته له‌سه‌ر موسولمانان دانرا بوو: كه‌ تاقه‌يه‌ك موسولمان ده‌بى پوو به‌پرووى ده‌ كافر رابوه‌ستى و نابى له‌به‌ريان رابكا، له‌پاش دا خودا بارى سووك كردن و كارى بو ئاسان كردن و ئه‌م ئايه‌ته‌ى ترى نارده‌ خواره‌وه كه‌ ده‌فه‌رموى:

{الآن خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِئَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا

مِائَتَيْنِ - ٦٦/٨}.

واته: ئيستا خودا بارى ئيوه‌ى سووك كردو له‌ ئه‌ركى سه‌رشانتانى كه‌م كرده‌وه، خودا خو‌ى ده‌زانى كه‌ ئيوه‌يش هه‌ر ئاده‌ميزادن و ئاده‌ميزاديش به‌پيى سه‌رووشى خودايى تووشى كزى و زه‌بوونى و بى ووره‌يى ده‌بى، له‌به‌ر ئه‌وه‌ پريارى دا: ئه‌گه‌ر له‌ئيوه‌ سه‌د جه‌نگاوه‌رى خوگر هه‌بى سه‌رده‌كه‌ون به‌سه‌ر دووسه‌د كه‌س له‌ كافره‌كان. به‌لام كاتى خودا بارى سووك كردن به‌ ئه‌ندازه‌ى ئه‌و بارسووكييه‌ له‌سه‌برو خوگرى و ئازايه‌تيانى كه‌م كرده‌وه (ب - خوداي لى پازى بى).

٣٨٨٩ - عن ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): يَوْمَ بَدْرٍ قَالَ لِأَبِي

بَكْرٍ وَعُمَرُ: مَا تَرَوْنَ فِي هَذِهِ الْأَسَارَى؟ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ هُمْ بَنُو النِّعَمِ وَالْعُسَيْرَةِ أَرَى أَنَّ تَأْخُذَ مِنْهُمْ فِدْيَةً فَتَكُونُ لَنَا قُوَّةٌ عَلَى الْكُفَّارِ فَحَسَى اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُمْ

لِلْإِسْلَامِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) : مَا تَرَى يَا ابْنَ الْخَطَّابِ ؟ قَالَ : لَا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَرَى الَّذِي رَأَى أَبُو بَكْرٍ وَلَكِنِّي أَرَى أَنَّ ثَمَكُنَّا فَتَضْرِبَ أَعْنَاقَهُمْ فَتُمْكِنَ عَلَيَّا مِنْ عَقِيلٍ فَيَضْرِبَ عُنُقَهُ وَتُمْكِنَنِي مِنْ فُلَانٍ فَأَضْرِبَ عُنُقَهُ فَإِنَّ هَؤُلَاءِ أُنْمَةُ الْكُفْرِ وَصَنَادِيدُهَا فَهَوَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَا قَالَ أَبُو بَكْرٍ وَلَمْ يَهُوَ مَا قَالَ عُمَرُ. فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْقَدِ حِثٌّ إِذَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَبُو بَكْرٍ قَاعِدَيْنِ يَنْكِيَانِ قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي مِنْ أَى شَيْءٍ تَبْكِي أَنْتَ وَصَاحِبُكَ فَإِنَّ وَجَدْتُ بُكَاءَ بَكَيْتُ وَإِلَّا تَبَاكَيْتُ لِبُكَائِكُمَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) : أَبْكِي لِلَّذِي عَرَضَ عَلَيَّ أَصْحَابُكَ مِنْ أَخَذِهِمُ الْفِدَاءَ لَقَدْ عَرَضَ عَلَيَّ عَدَاؤُهُمْ أَدْنَى مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ. وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (مَا كَانَ لَنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُفْخِنَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) الْآيَاتِ الثَّلَاثِ. رواه مسلم في الجهاد والترمذي^(۱۰).

عەبدوللای کورێ عەبباس (خودایان لێ پازێ بێ) کە مەشهورە بە ئیبنو عەبباس دەلی: پۆژی غەزای بەدر کە دیلەکانیان گرت حەزەت (دروودی خودای لەسەربێ) بەئەبو بەکرو عومەری فەرموو: بۆ ئەم دیلانە ئیو پاتان چۆنە؟ ئەبو بەکر گوتی: ئەو پیغەمبەری خودا! ئەمانە خەزم و کەس و کاری خۆمانن، هەموو ئامۆزاو هۆزی خۆتن، من و بەباش دەزانم کە سەرانیان لێ وەرگیری، ئەو فیدیە و سەرەنەه دەبێ بەهیزو هەناو بۆمان بەرابەر بەکافران، سا بەلکوو خوداش بیانیهێنێتە سەر پێی ئیسلامەتی، جا حەزەت (دروودی خودای لەسەربێ) فەرموو: ئەو عومەر! ئەو تۆ پات چۆنە، تۆ دەلی چی؟ گوتی: نەبە خودا ئەو پیغەمبەری خودا! من پام وایە، من ئەم پرایەیی ئەبویەکر بەباش نازانم، بەلام من پام وایە کە تۆ پێگەمان بەدەیت و فەرمان بەکەیت کە یەکە یەکە بەدەین لەگەردنیان، عەقیل بەدەرە دەست عەلی بۆ کە لە گەردنی بدات، وە فیسارەکەس کە خەزمی منە بیدەرە دەست من تا بەدەستی خۆم بەدەم لەگەردنی، چونکە ئەمانە سەرۆک و پێشەوای میلەتی کوفرن و

گه‌وره‌گه‌وره‌کانی جیهانی بئی ئایینین ئەگەر ئەمانه‌سەر و نگوون بکریڻ قه‌لای کوفرو بپه‌رستی ده‌تلیسیته‌وه! عومەر (خودای لئ پازی بئ) گوتی: وه‌لئ پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەر بئ) خوشی چه‌زی له‌قسه‌که‌ی ئەبویه‌کر پتر بوو، وه‌ زۆر هه‌وه‌سی له‌ قسه‌که‌ی عومەر نه‌بوو، وه‌ له‌ئه‌نجامدا پرایان هاته‌سەر وهرگرتنی سه‌رانه، که‌چی بۆ سبه‌ینئ که‌ چووم بۆ خزمه‌تی چه‌زرت (دروودی خودای له‌سەر بئ) پوانیم که‌وا پیغه‌مبهر و ئەبو به‌کر پیکه‌وه دانیشتون ده‌گرین گوتم: ئەه‌ی پیغه‌مبهری خودا! پیم‌بهرموو خۆت و هاو‌پیکه‌ت له‌به‌رچی ده‌گرین، ئەگەر بزانی گریان هه‌ل ده‌گری ئەوا منیش ده‌گریم ئەگه‌رنا هیچ نه‌بئ منیش له‌به‌ر ئیوه‌ خۆم ده‌که‌مه‌ گریان؟! ئەویش (دروودی خودای له‌سەر بئ) فهرمووی: بۆ ئەوه‌ ده‌گریم که‌ هاو‌پیکانی تو‌ پراوێژیان بۆ کردم، که‌ سه‌رانه وهر‌بگرین له‌دیله‌کانی به‌درو نه‌یانکوژین، ئەوه‌بوو واماڻ کرد، به‌لام ئەوه‌تانی له‌په‌نای ئەم دره‌خته‌دا که‌وا له‌په‌نامدا ئەو سزایه‌ی که‌ خودا ناردوویه‌تی بۆیان له‌سەر ئەو پراوێژه پیم‌نیشان درا! جا خودای گه‌وره‌و سه‌روه‌ر ئەم نایه‌ته‌ی نارد هه‌واره‌وه‌:

{مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُفْخِنَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ}، هه‌تا: ان الله غفور الرحيم - ۶۷/۸ - ۶۹}.

واته: له‌سه‌ره‌تای دامه‌زراندنی ئایینه‌وه‌ نابئ پیغه‌مبهران و په‌په‌ره‌وانیان چاویان له‌مالی دنیا و پپو پیتی ئەم کۆنه‌ جیهانه‌ بئ، وه‌ خه‌ریکی دیل پراگرتن بن و خویان به‌شتی واوه‌ خه‌ریک بکه‌ن، هه‌لوێست زۆر ناسکه‌، که‌هه‌ل له‌کیس چوو له‌کیس ده‌چی، ده‌شتی زه‌برو زه‌نگ بنوینن و خوینی دوژمنی دینتان برێژن وه‌ک لافاو، وامه‌زانن که‌خودا خوین پشته‌نی پئ خوشه‌ نه‌ه‌، به‌لام خودا به‌رژه‌وه‌ندی ئیوه‌ی ده‌وئ، خوی ته‌واناو دانایه‌ له‌هه‌موو که‌س له‌ شت باشت‌ر ده‌زانئ، چاوتان له‌فه‌رمایشتی ئەو بئ، گوئ به‌لاژگه‌ لاژگی گیره‌شیوین مه‌ده‌ن، که‌ده‌لین: ناشتی سه‌رچاوه‌ی به‌هه‌شتی هه‌ردوو جیهانه‌، له‌سەر ئەمه‌ی که‌ کردتان خه‌ریک بوو خودا تۆله‌یه‌کی گه‌وره‌تان لئ بستینئ،

به‌لام نامه‌ی نه‌زەلی له‌حوومه‌حفوظ فریاتان که‌وت، ده‌ی بخۆن له‌ده‌ست که‌وتی ئەم جه‌نگه‌تان به‌حه‌لالی و به‌پاکی، ئەم پازوگله‌ییه‌ بو‌ئوه‌ نییه‌ که‌ئه‌وه‌تان لی‌حه‌پام بی، به‌لام سه‌ر ر‌شته‌ی کار ئه‌وه‌یه‌ که‌هه‌میسه‌ له‌خودا به‌ترسن و له‌فرمانی ده‌رمه‌چن، به‌پراستی خودای ئیوه‌ گه‌لی لی‌بوورده‌و میهره‌بانه (م/ت).

۳۸۹۰- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَمْ تَحِلَّ الْغَنَائِمُ لِأَحَدٍ سِوِ الرَّءُوسِ مِنْ قَبْلِكُمْ كَأَنْتُمْ تَنْزِلُ نَارًا مِنَ السَّمَاءِ فَتَأْكُلُهَا. قَالَ سَلِيمَانُ الْأَعْمَشُ فَمَنْ يَقُولُ هَذَا إِلَّا أَبُو هُرَيْرَةَ الْآنَ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ بَدْرٍ وَقَعُوا فِي الْغَنَائِمِ قَبْلَ أَنْ تَحِلَّ لَهُمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَكُمُ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ). رواه الترمذي بسند صحيح. نَسَأَلُ اللَّهَ صِحَةَ الْقَوْلِ وَالْفِعْلِ آمِينَ^(۱۶).

ئەبو هورەیره (خودای لی‌پازی بی) پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر بی) فه‌رمووی: له‌پیش ئیوه‌دا غه‌نیمه‌ت و تالانی بو‌که‌سی تر‌په‌وا نه‌بووه، جاران له‌شوینی‌کدا مالی تالانییه‌که‌یان خه‌رمانه‌ ده‌کرد، ئینجا له‌ئاسمانه‌وه‌ ئاگرێ ده‌هاته‌ خواره‌وه‌ ده‌یخوارد! به‌لام کاتی پوژی به‌در پووی‌دا له‌پیش ئه‌وه‌دا که‌ غه‌نیمه‌ت و تالانییان بو‌حه‌لال بکری خود سه‌ر په‌لاماریان دا، جا خودای گه‌وره‌ ئه‌مه‌ی ناردە خواره‌وه‌:

{لَوْلَا كِتَابٌ مِّنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَكُمُ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ - ۶۸/۸}. ⇒ (ت-س/ص).

۱۰) سووره‌ی ته‌وبه‌ مه‌ده‌نییه‌، (سه‌دو بیست و نۆ‌ایه‌ته‌)

سورة التوبة: مدنية وهي مائة وتسع وعشرون آية

۳۸۹۱- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ قُلْتُ لِعُمَّانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) مَا حَمَلَكُمْ أَنْ عَمَدْتُمْ إِلَى الْأَنْفَالِ وَهِيَ مِنَ الْمَنَائِي وَإِلَى بَرَاءَةِ وَهِيَ مِنَ الْمَنِينِ فَقَرَأْتُمْ

^(۱۶) صحيح عند الترمذي.

يَتَّهِمَا وَلَمْ يُكْتَبْ بَيْنَهُمَا سَطْرٌ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَوَضَعْتُمُوهَا فِي السَّبْعِ الطُّوْلِ مَا حَمَلَكُمْ عَلَى ذَلِكَ فَقَالَ عُثْمَانُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِمَّا يَأْتِي عَلَيْهِ الرِّمَانُ وَهُوَ تَنْزِيلُ عَلَيْهِ السُّورُ ذَوَاتُ الْعَدَدِ فَكَانَ إِذَا نَزَلَ عَلَيْهِ الشَّيْءُ دَعَا بَعْضَ مَنْ كَانَ يَكْتُبُ فَيَقُولُ ضَعُوا هَؤُلَاءِ الْآيَاتِ فِي السُّورَةِ الَّتِي يُذَكِّرُ فِيهَا كَذَا وَكَذَا وَإِذَا نَزَلَتْ عَلَيْهِ الْآيَةُ فَيَقُولُ ضَعُوا هَذِهِ الْآيَةَ فِي السُّورَةِ الَّتِي يُذَكِّرُ فِيهَا كَذَا وَكَذَا وَكَانَتْ الْأَنْفَالُ مِنْ أَوَائِلِ مَا أُنْزِلَتْ بِالْمَدِينَةِ وَكَانَتْ بَرَاءَةٌ مِنْ آخِرِ الْقُرْآنِ وَكَانَتْ قِصَّتُهَا شَبِيهَةً بِقِصَّتِهَا فَظَنَنْتُ أَنَّهَا مِنْهَا فَقَبَضَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَمْ يُبَيِّنْ لَنَا أَنَّهَا مِنْهَا فَمِنْ أَجْلِ ذَلِكَ قَرَأْتُ يَتَّهِمَا وَلَمْ أَكْتُبْ بَيْنَهُمَا سَطْرٌ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فَوَضَعْتُهَا فِي السَّبْعِ الطُّوْلِ. رواه الترمذي^(۱).

ئيبينو عه عباس (خودايان لى پازى بى) دهلى: گوتم به عوسمان: سوورهتى ئه نفال له سوورهته كورته كانه و سوورهتى تهوبه له سوورهته دريژه كانه و له و سوورهتانه كه له سه د ئايهت زياترن، ئه دى بوچى بهرو دوا داتان ناو و له نيوانياندا (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) تان نه نووسيوه؟ سه ره پاي ئه وهيش سوورهتى ئه نفال تان له ناو جهوت سوورهته دريژه كه دا داناه، ئه مه تان له بهرچى وا كردوه؟ ئه وهيش (رمزى خوداي له سر بى) گوتم: جاران پيغه مبه (برووى خوداي له سر بى) هه موو كات سوورهت له سه ر سوورهت ده هاته خواره وه بوى، كه هه ر سوورهتهى بريتى بوو له ژماره يى ئايهت، به لام ئه گه ر ئايهتى به ته نيا، يا چهن ئايهتيكى بو بهاتبايه كه له سوورهت كه متر بوونايه، ئه وا نوو سه ريكي بانگ ده كردو ده يفه رموو: ئه م ئايه ته يا ده يفه رموو: ئه م ئايه تانه له فلانه سوورهتا دابنين كه باسى ئه وه و ئه وهى تيا دا كراوه به م پييه پيغه مبه (برووى خوداي له سر بى) خوئى جيگه ي سوورهت و جيگه ي ئايهتى ديارى ده كرد، جاهر چهند سوورهتى ئه نفال له سوورهته پيشينه كان و له مه دينه هاتوته خوارى، وه سوورهتى به پرائهت له تاخرو ئوخري قورئاندا له مه دينه نازل

(۱) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

بووه، هه‌رچهند ئه‌مه وایه به‌لام له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که داستانی ئه‌م دوو سوورده‌ته له‌یه‌کتر ده‌چێ و واتاو ئه‌حکامه‌کانیان له‌گه‌ڵ یه‌کتری ده‌گونجین من واتێ گه‌یشتم که ئه‌میش به‌شی‌که له‌ئه‌نفال، سه‌ره‌رای ئه‌وه‌یش پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بن) هه‌تا کوچی دوا‌ی کرد جی‌گه‌ی ئه‌م سوورده‌ته‌ی دیاری نه‌کرد، جا له‌به‌ر ئه‌وه له‌پاڵ یه‌کدا نووسیمان و دامنان و هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌یش (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) م له‌ نیوانیانان نه‌ نووسی، هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌یش سوورده‌تی ئه‌نفالمان دانا له‌نیوانی حه‌وت سوورده‌ته‌ درێژه‌که‌دا، که بریتین له‌م حه‌وت سوورده‌ته‌: به‌قه‌ره، ئالی عیمران، نيساء، مائیده، ئه‌نعام، ئه‌عراف، ته‌وبه (ت-س/ص).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ} (۳/۹).

یه‌زدانی مه‌زن ده‌فه‌رموێ: ئه‌مه که ئیسته به‌یانی ده‌که‌ین په‌یامێکه، له‌لایه‌نی خوداو پیغه‌مبه‌ری خوداوه‌یه، له‌ پوژێ حه‌جی زۆر گه‌وره‌دا جاری ده‌ده‌ین به‌ناو کو‌مه‌له‌ی ئاده‌میزاددا، که خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا به‌رین و دوورن و بێ په‌یوه‌ندن له‌گه‌ڵ هۆزی ناموسولمان و هاوبه‌شپه‌یداکه‌ردا، به‌هیچ جو‌ری دانووله‌یان به‌یه‌که‌وه‌ ناکو‌لی و میانه‌یان پێکه‌وه‌ نییه، ئه‌ی مه‌ردوم! ئه‌گه‌ر تۆبه‌ بکه‌ن و په‌شیمان ببه‌وه‌ له‌کافریتی و موسولمان ببن و ئایینی تاک و ته‌نیا‌ی بگره‌ ئه‌ستۆی خۆتان ئه‌وه زۆر باشه‌ بو‌ هه‌ردوو جیهانتان، به‌لام ئه‌گه‌ر پشت هه‌ل بکه‌ن له‌م ئایینه‌ راست و دروسته‌ ئه‌وه بزانتان که پزگار نابن له‌ ده‌ستمان و ئیوه‌ ئه‌و کو‌په‌ نین که بتوانن خۆتان له‌هه‌وێلی چنگی خودای ته‌وانا قوتار بکه‌ن، زوو یا دره‌نگ به‌رره‌تی ده‌که‌ون و هه‌قی به‌رو دواتان لێ ده‌کاته‌وه، ئه‌ی مو‌حه‌مه‌د! مو‌ژده‌ی سزایه‌کی سه‌خت و به‌سو‌ی بده‌ به‌وانه که‌بێ بپروا و کافرن.

۳۸۹۲- عَنْ عَمْرِو بْنِ الْأَخْوَصِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ شَهِدَ حَجَّةَ الْوَدَاعِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَتَى عَلَيْهِ وَذَكَرَ وَوَعَّظَ ثُمَّ قَالَ أَيُّ يَوْمٍ أَخْرَمَ أَيُّ يَوْمٍ

أَحْرَمَ أَيُّ يَوْمٍ أَحْرَمَ. قَالَ فَقَالَ النَّاسُ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا أَلَا لَا يَجْنِي جَانٌ إِلَّا عَلَى نَفْسِهِ وَلَا يَجْنِي وَالِدٌ عَلَى وَلَدِهِ وَلَا وَلَدٌ عَلَى وَالِدِهِ أَلَا إِنَّ الْمُسْلِمَ أَخُو الْمُسْلِمِ فَلَيْسَ لِمُسْلِمٍ لِمُسْلِمٍ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ إِلَّا مَا أَحَلَّ مِنْ نَفْسِهِ أَلَا وَإِنْ كُلُّ رَبٍّ فِي الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ لَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تَظْلَمُونَ غَيْرَ رَبِّ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَإِنَّهُ مَوْضُوعٌ كُلُّهُ أَلَا وَإِنْ كُلُّ دَمٍ كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ وَأَوَّلُ دَمٍ أَضَعُ مِنْ دِمَاءِ الْجَاهِلِيَّةِ دَمُ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ كَانَ مُسْتَرَضِعًا فِي بَنِي لَيْثٍ فَقَتَلَتْهُ هَذِلٌ أَلَا وَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا فَإِنَّمَا هُنَّ عَوَانٌ عِنْدَكُمْ لَيْسَ تَمْلِكُونَ مِنْهُنَّ شَيْئًا غَيْرَ ذَلِكَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبِينَةٍ فَإِنْ فَعَلْنَ فَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبْرِحٍ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا أَلَا إِنَّ لَكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ حَقًّا وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا فَأَمَّا حَقُّكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ فَلَا يُوطِئَنَّ فُرْشَكُمْ مَنْ تَكْرَهُونَ وَلَا يَأْذَنَنَّ فِي بُيُوتِكُمْ مَنْ تَكْرَهُونَ أَلَا وَإِنْ حَقُّهُنَّ عَلَيْكُمْ أَنْ تُحْسِنُوا إِلَيْهِنَّ فِي كِسْوَتِهِنَّ وَطَعَامِهِنَّ. رواه الترمذي ومسلم^(۲).

ئەم فەرموودە پەرۆزە یە لەم دوو شوێنەدا لە پێشەوێ پابورد: (ب - ۲ ز - ۱۱۲ ل - ۲۱۹ ف - ۲) + (ب - ۲ ز - ۱۱۶ ل - ۲۲۸ ف - ۱). ————— لەهەجی لێرانیەدا لە عەمری کۆری ئەحوەصەو (خودای لێ پازی بێ) دەلی: لەهەجی مائناوایی (هەجەتولولیداع) دا لە خزمەتی پێغەمبەردا بووم، هەزەرت (دەودی خودای لەسەر بێ) لەپاش سوپاس و ستایش کردنی خودای گەورە دەستی کرد بە پەندو ئامۆژگاری کردن و فەرمووی: چ پۆژی زۆر گەورەو بەقەدرە سێ جار ئەم پرسیارە دووپات کردووە، خەڵکە کەیش عەزیزان کرد: پۆژی هەجی زۆر گەورە واتە: پۆژی جەژنی قوربان ئەو پێغەمبەری خودا! فەرمووی: دەسا خوین و مال و ناموستان بەیەکتری حەرام و ناپەرەوایە، وەک چۆن ئەم رۆژەتان گەلی بەرپێزو بەقەدرەو شکاندنی پێزو حورمەتی تاوانیکی گەلی

(۲) مسلم. الحج: ۲۹۴۱. تقدم في المجلد الثاني. تسلسل / ۱۱۲ رقم: ۲ / ۱۶۱۵.

گه‌وره‌یه ئه‌وانیش ئاوه‌ها، نه‌خوازه‌للا شکاندن پیزی ئه‌م رۆژه‌شتان له‌م شاره‌تانابی که شاری مه‌که‌یه‌و به‌سته‌و له‌م مانگه‌شتانا بی که‌یه‌کیکی له‌مانگه‌ حه‌رامه‌کان. هۆشیار بن! تاوئی تاوانکار ته‌نیا هه‌ر له‌سه‌ر خۆیه‌تی و ناتهنیته‌وه‌ بۆ که‌س و کاری، که‌وابوو تاوانی باوک و دایک په‌یوه‌ندی به‌سه‌ر منالیانه‌وه‌ نییه، وه‌ هه‌روه‌ها به‌ پیچه‌وانه‌شه‌وه، بزانه‌ن که‌ موسولمان برای موسولمانه، وه‌ سه‌رو مائی موسولمان له‌برای موسولمانی ناره‌وايه‌و حه‌رامه‌ مه‌گه‌ر شتی که‌به‌ره‌زای خۆی بی و خۆی په‌وای بدینی بۆی، بزانه‌ن هه‌موو سوودی که‌له‌سه‌ر ده‌می نه‌زانی دابوو هه‌مووی به‌تاله‌و پووچه، وه‌ک خودا ده‌فه‌رموی:

{فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ} - {۲۷۹/۲}.

سه‌رمایه‌ی قه‌رزه‌کانتان هه‌رچه‌نی بی ئه‌وه‌تان ده‌که‌ویتته‌وه، به‌بی زیادو که‌م وه‌ری بگرنه‌وه، نه‌سته‌م له‌خه‌ک بکه‌ن و نه‌که‌سیش سته‌م له‌ئیه‌و بکا به‌لام سووده‌کانی عه‌بیاسی کوپی عه‌بدولموططه‌لیب که‌مامه‌ی منه‌ هه‌مووی پووچ و به‌تاله‌ به‌سه‌رمایه‌و قازانجه‌وه! مه‌نده (به‌قییه‌)ی فه‌رموو ده‌که‌ وه‌ک گوتمان له‌پیشه‌وه له‌و دوو شوینه‌دا رابورد (ت/م).

۳۸۹۳- ⇒ (ب/۲/ز/۱۱۲/ل/۲۱۹/ف/۲) (۳).

۳۸۹۴- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَعَثَ أَبُو بَكْرٍ فِي الْحَجَّةِ الَّتِي أَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَيْهَا قَبْلَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ فِي رَهْطٍ يُؤَدُّونَ فِي النَّاسِ بِمَنْى الْأُيُحْجُ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ وَلَا يَطُوفُ بِالْبَيْتِ غُرَبَاءُ ثُمَّ أَرْدَفَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَعْلِي يُؤَدُّنَ بِرَاءَةً فَأَذَّنَ مَعَنَا عَلِيٌّ فِي أَهْلِ مَنْى يَوْمَ النَّحْرِ بِرَاءَةً. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ وَلَفْظُهُ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَبَا بَكْرٍ وَأَمَرَهُ أَنْ يُنَادِيَ بِهَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ، ثُمَّ أَتْبَعَهُ عَلِيًّا فَبَيْنَا أَبُو بَكْرٍ فِي الطَّرِيقِ سَمِعَ رُغَاءَ نَاقَةِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْقَصْوَاءَ فَخَرَجَ

ئەبو ھورەيرە (خودای لىن پازى بىن) دەلى: لەو ھەجەدا كە پىغەمبەر (درودى خودای لەسەربىن) ئەبوبەكرى كرد بە ھەرمانرەواى ھەج، كەبەر لە ھەجى مائىناوایی بوو ئەبو بەكر مەن و چەند پىاويكى تری نارد كە لەمیانە بەناو ھەلكەكەدا بانگەواز ھەل دەين و جار بەدەين: كەلەم سەل بەدواوہ نابى بتيەرسەت و فرەخوا(موشريك) بيىن بۆ ھەج، وەنابى كەسەيش بەپرووتى تەوافى بەيت بكا، لەپاشدا ھەزەرەت (درودى خودای لەسەربىن) ھەليشى نارد كە بانگەواز ھەل دا بە خویندەنەوہى سوورەتى بەرئەت بەسەر ھەلكەكەدا، ئيتەر لە پوژى جەژن دا ھەلى لەگەل ئيمەدا لەناو ھەلكى مینادا بە سوورەتى بەرئەت جارو بانگەوازان ھەل دا (ب/ت) گفەتى (ت) ئاوايە: پىغەمبەر (درودى خودای لەسەربىن) ئەبوبەكرى كرد بە سەرکردەى ھەج و لەگەل حاجيان دا ناردى بۆ ھەج و ھەرمووى پىي بەم ووشانە جار بەداو بانگەواز ھەل بەدا، لەپاشدا ھەليشى بەشویندا نارد، ئەبوبەكر ھيشتا لەپىگە بوو لەپەر قوڤەى ووشترەكەى پىغەمبەرى ژنەوت، كەناوى قەصواء بوو، جا پەرچەنى و ھاتە دەرى، وايزانى كەئەو پىغەمبەر ھوڤەتى، بەلام تەماشای كرد ئەو نەبوو، بەلام ھەلى بوو بە سواری قەصواء، ھەلى كاغەزەكەى پىغەمبەرى دا بەئەبوبەكر، كاغەزەكەى ئەوہى تىادا بوو: كە پىغەمبەر (درودى خودای لەسەربىن) ھەرمانى داوہ بەھەلى كەبەم ووشانە جار ھەل بەدا بەناو حاجيان دا، جا ھەم ئەبوبەكر و ھەم ھەلى پويشتن و ھەجيان كرد، وە ھەلى لەروژى جەژن و لەسەى روژەكەى پاش يەكەم روژى

١٩٦٤. نسائی. مناسک الحج، ٢٩٧٥.

جه‌ئن دا که ناودارن به ایام التشریق: پوژانی هه‌لخستن: پوژانی له‌تکا گوشت کردن له‌بهر تینی خۆرعه‌ی له‌م پوژانه‌دا راده‌وه‌ستاو بانگه‌وازی هه‌ل ده‌دا: خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا به‌رین له‌هه‌موو هاوبه‌ش په‌یدا‌که‌ری، وه‌هییه‌ عه‌ده‌و په‌یمانێ نه‌ماوه له‌مابه‌ینا، وه‌ک ئه‌م نایه‌ته ده‌فه‌رموی:

{فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ - ۲/۹}.

ته‌نیا ماوه‌ی ئه‌وه‌تان هه‌یه ئه‌ی کۆمه‌له‌ی کافران! که تاجوار مانگ له‌ناو و لا‌تا به‌بی ترس بگه‌ڕین، به‌لام له‌پاش ته‌واو بوونی ئه‌م قه‌یران و مو‌له‌تا له‌هه‌رکۆی به‌رره‌تمان بکه‌ون ده‌تانکوژین! وه‌له‌م سال به‌دواوه فره‌خوا نه‌یو بو‌حه‌ج، وه‌ مرو‌قی پروت و قووتیش ته‌وافی خانه‌ی خودا نه‌کا، وه‌ ئه‌و که‌سه‌شی ب‌روادار نه‌بی و خاوه‌نی دین و دیانه‌ت نه‌بی قه‌ت ناچیه‌ته به‌هه‌شت له‌ پی‌ش دا عه‌لی خۆی ئه‌م بانگه‌وازی هه‌ل ده‌دا، جاکه ئه‌و شه‌که‌ت ده‌بوو ئنجا ئه‌بو به‌کر هه‌ل ده‌سایه‌وه‌و هه‌مان بانگه‌وازی هه‌ل ده‌دا.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضَاهُوكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ - ۹/۴}.

واته: په‌زدانی پاک ده‌فه‌رموی: خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا ئیعلانی به‌رائه‌ت و نه‌مانی په‌یمان ده‌که‌ن له‌گه‌ل هاوبه‌شپه‌یدا‌که‌ره‌کانا، ئه‌وانه‌یان نه‌بی که په‌یمان‌تاز له‌گه‌لیان دا کردووه‌و له‌پاشا هه‌یج مه‌رجی له‌مه‌رجه‌کانیان نه‌فه‌وتان و نه‌یان دایا پال دوژمنی ئیوه، ئه‌وه په‌یمان‌که‌یان چه‌نده‌ی ماوه بو‌یان ته‌واو بکه‌ن و زیانیاز لێ مه‌ده‌ن تاماوه‌ی ئه‌و په‌یمان‌ه ته‌واو ده‌بی، به‌راستی خودا ئه‌و که‌سانه‌ی خو‌ش ده‌وی که خو‌یان ده‌پاریزن له‌په‌یمان شکاندن.

۳۸۹۵- سئل عليّ (رضي الله عنه) بأيّ شيء بُعثت في الحجّة قال بُعثت بأربع أن لا يطوف بالبيت عريان ومن كان بينه وبين النبي (صلى الله عليه وسلم) عهد فهو إلى مدّته ومن لم يكن له عهد فأجله أربعة أشهر ولا يدخل الجنة إلا نفس مؤمنة ولا يجتمع المشركون والمسلمون بعد عامهم هذا^(۵).

(۵) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

له عهلی (خودای لن پازی بن) پرسیار کرا: لهو چه جدا که چه زرت (دیویدی خودای له سر بن) توی نارد تا یاخه هه لته کاندنی خوداو پیغه مبهری خودا له فره خواکان جاپ بدهی چی فره مانیکت پی کرابوو؟ گوتی: بهم چوار شته فره مانم پی کرابوو: یه کهم ئاده میزادی پروت ته وافی کابه نهکا، دووهم: ئه وانهی په یمانیان هیه له گهل پیغه مبهردا (دیویدی خودای له سر بن) ئه وها ماوهی ئه و په یمانه ته واد ده بی مؤلت ددرین، وه ئه وهی په یمانی نییه چوار مانگ مؤلت ددری، سییه م: ناچیته به هشت مه گهر که سی که ئیمان و باوه پری بی. چوارهم: لهم سال به دواوه نابی بته پرستان و موسولمانان پیکه وه چهج بکن. واته: فره خواکان نه یه ن بؤ چهج (ت-س/ح).

۳۸۹۶- (ب - ۱ ز - ۲ ل - ۲۴ ف - ۱۴) (۶).

۳۸۹۷- عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَفِي عُنُقِي صَلِيبٌ مِنْ ذَهَبٍ. فَقَالَ يَا عَدِيُّ اطْرَحْ عَنْكَ هَذَا الْوَكْنَ. وَسَمِعْتُهُ يَقْرَأُ فِي سُورَةِ بَرَاءَةِ (اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ) قَالَ أَمَّا إِيَّاهُمْ لَمْ يَكُونُوا يَعْبُدُونَهُمْ وَلَكِنْهُمْ كَانُوا إِذَا أَحْلَوْا لَهُمْ شَيْئًا اسْتَحْلَوْهُ وَإِذَا حَرَّمُوا عَلَيْهِمْ شَيْئًا حَرَّمُوهُ. رواه الترمذي (۷).

عهدی کوپی حاتهم (خودای لن پازی بن) گوتی: چووم بؤ خر مه تی چه زرت (دیویدی خودای له سر بن) خاچ (صه لیب) یکی زیرم له ملدا بوو، فره مووی: ئه ی عهدی! ئه م بته له خوت دور بخه ره وه گویم له چه زرت بوو ئه م ئایه ته ی خوینده وه:

{اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ - ۳۱/۹}.

(۶) تقدم في المجلد الأول. تسلس / ۲ رقم: ۱۴ / ۱۶.

(۷) سكت عن درجته الشارح.

واته: ئەوانه زاناو مه لاکانی خۆیان و سوڤیلکه له خودا ترسه کانیان و مه سیح (عیسای کۆپی مه ریه م) یان کردوو به خوداوه ندو به قسه ی ئەوان ده که ن و گوێ به یاساو فرمانه کانی خودا نادهن منیش گوتم: قوربان! خو نه یان ده په رستن فهرمووی: ئەدی خو به په رستن نایه ن په رستن به لام ئەگهر ئەم مالووم و په به ن و قه شانە له خۆیان وه شتیکی حه رامیان بو حه لال بکه ن به حه لالی ده زانن، وه ههروه ها ئەگهر حه لایشیان لی حه رام بکه ن به حه رامی ده زانن (ت).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ} ⇒ (ب/ز/۲/ل/۹).

۳۸۹۸- ⇒ (ب-۲-ز-۲-ل-۹-ف-۱-۲-۳) (۸).

۳۸۹۹- عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ مَرَرْتُ عَلَى أَبِي دَرٍّ بِالرَّبْدَةِ فَقُلْتُ مَا أَنْزَلَكَ بِهَذِهِ الْأَرْضِ قَالَ كُنَّا بِالشَّامِ فَقَرَأْتُ (وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ) قَالَ مُعَاوِيَةُ مَا هَذِهِ فِينَا، مَا هَذِهِ إِلَّا فِي أَهْلِ الْكِتَابِ. قُلْتُ إِنَّهَا لَفِينَا وَفِيهِمْ (۹).

زهیدی کۆپی وهه ب (خودای لی پانی بن) گوتم: له ره به زه چوومه لای ئەبو زه، گوتم: چی توێ گه یاندوته ئەم خاکه؟ گوتم: کاتێ له شام بووم ئەم نایه ته م ده خوینده وه که ده فهرمووی: {وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ} موعاوییه گوتم: ئەمه بو ئیمه نییه، ئەوه بو خاوه ن نامه کان، بو ئەهلی کیتاب وایه، منیش گوتم: با ئەمه بو ئیمه ییش و بو ئەوانیش ه ئیتر له م قسه وه ته نییه وه و کی شه که گه وه بوو، سه ره نجام من دوور خرا مه وه بو ئەم شوینه (کورد ووته نی: هه ر قسه یه ده بی به راست، واته: فی البدو کانت الکلمه - وهرگێڕ) (ب-رمزای خودای له سه ر بن).

(۸) تقدم في المجلد الثاني. تسلسل / ۲ رقم: ۱ / ۱۱۹۱ و رقم: ۲ / ۱۱۹۲ و رقم: ۳ / ۱۸۲ و

رقم: ۲ / ۱۸۳ و رقم: ۳ / ۱۸۴..

(۹) بخاري. تفسير: ۴۶۶۰.

۳۹۰ - وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) هَذَا قَبْلَ الزَّكَاةِ فَلَمَّا أُنْزِلَتْ جَعَلَهَا اللَّهُ طَهْرًا لِلْأَمْوَالِ. روى الثلاثة البخاري^(۱).

نیینو عومەر (خودایان لی بازی بن) ده‌لی: ئەمە لە پێش دانان (فەرزکردن)ی زەکاتدا وابوو، بەلام کاتی خودا زەکاتی فەرز کرد ئیتر زەکاتی کرد بە پاکەوه‌کەری هەموو جوهر سامان و مالی (ب = بوخاری).

۳۹۰ ۱ - عَنْ ثَوْبَانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ (الَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ) قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ فَقَالَ بَعْضُ أَصْحَابِهِ أُنْزِلَ فِي الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ مَا أُنْزِلَ. لَوْ عَلِمْنَا أَيُّ الْمَالِ خَيْرٌ فَتَخَذَهُ فَقَالَ أَفْضَلُهُ لِسَانٌ ذَاكِرٌ وَقَلْبٌ شَاكِرٌ وَزَوْجَةٌ مُؤْمِنَةٌ تُعِينُهُ عَلَى إِيمَانِهِ. رواه الترمذي بسند حسن^(۱).

ثەوبان (رهزای خودای له‌سەربن) گوتی: کە ئایەتی: {وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ} دابەزی، جاری لە سەفەریکا، لە خزمەتی جەهەزەتدا بووین، هەندێ کەس لە هاوڕێکانی عەزیزان کرد: ئەو پێغه‌مبەری خودا! بۆ خۆت زۆرباش دەزانێ کە خودا لەم ئایەتەدا چ هەره‌شه‌یه‌کی توندو تیژی لەو کەسانە کردووه کە زیرو زیو کەله‌که‌ ده‌کەن، بریا دەمانزانی کە کام جوهر ماله‌ باشه، تا‌کوو مالی لی بکه‌ین؟ فەرمووی (دروودی خودای له‌سەربن) بزانی باشت‌ترین مال و دەسمایه‌ زمانیکه‌ به‌یادو زی‌کری خودا پاراو بی‌و، دلێکه‌ له‌شو‌کرو سوپاسی غافل نه‌بی‌و، هاوسه‌ریکه‌، کە موسولمان و پرواداری و کۆمه‌کی می‌رده‌که‌ی بکا له‌ سه‌ر پرواداری و موسولمانه‌تی! (ت-س/ح).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ - ۳۶/۹}.

(۱) بخاری. تفسیر: ۴۶۶۱.

(۲) حدیث حسن عند الترمذی.

واته: خودای مه‌زن فەرمووێه‌تی: له‌پراستی دا ژماره‌ی مانگه‌کان له‌ بریاری خوادا دوازه‌ مانگن، له‌و پۆژه‌وه‌ که خودا ئاسمانه‌کان و زه‌وی دروست کردووه‌، چوار مانگ له‌و دوازه‌یه‌ خاوه‌ن قیমে‌ت و نرخیکێ تایبه‌تین له‌به‌ر ئه‌وه‌ جه‌نگ و ئاشووب و تاوانی له‌واندا زۆرتر قه‌ده‌غه‌ کردووه‌ و ئه‌مه‌ یاسای دینی پراسته‌، که‌وایه‌ له‌م مانگانه‌دا زۆر سته‌م له‌خۆتان مه‌که‌ن، و ه‌شه‌پرو شوپرو هه‌راو زه‌نا به‌ریا مه‌که‌ن.

۳۹۰۲ - ⇒ (ب - ۲ ز - ۱۱۲ ل - ۲۲۱ ف - ۳) (۱۲).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ} ⇒ (ب - ۴ ز - ۱۰۱ ل - ۳۰۸).

۳۹۰۳ - عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ أَبَا بَكْرٍ حَدَّثَهُ قَالَ قُلْتُ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَكُنْ فِي الْغَارِ لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ يَنْظُرُ إِلَى قَدَمَيْهِ لَأَبْصَرْنَا تَحْتَ قَدَمَيْهِ. فَقَالَ يَا أَبَا بَكْرٍ مَا ظَنُّكَ بِاثْنَيْنِ اللَّهُ تَالِثُهُمَا. رواه الترمذي والبخاري (۱۳).

ئه‌نه‌س (خودای ئه‌ پازی بێ) گوته‌ی: ئه‌بو به‌که‌ر بۆمێ گێڕایه‌وه‌ گوته‌ی: ئه‌وکاته‌ که‌له‌ناو ئه‌شکه‌وته‌که‌ی چیا‌ی سه‌وردا بووین، عه‌رزێ حه‌زه‌ه‌تم کرد: خۆ ئه‌گه‌ر یه‌کیکیان ته‌ماشای ژێر پێی خۆی بکا له‌به‌ر پێی خۆی دا ده‌مان بینێ، فەرمووی (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ): ئه‌ی ئه‌بو به‌که‌ر! گومانت چیه‌ به‌و دوو که‌سه‌ که‌ خودا خۆی که‌سی سه‌یه‌میا نه‌ واته‌: خه‌مت نه‌بێ خودای گه‌وره‌ له‌گه‌لمانه‌ (ت/ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطُوا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْتَخْطُونَ - ۵۸/۹}.

(۱۲) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل / ۱۱۲ ل / ۲۲۱ رقم: ۳ / ۱۶۰۹.

(۱۳) بخاري. تفسير: ۴۶۶۳.

واته: هه‌ندی له‌وان له‌کاتی دابه‌شکردنی سه‌ده‌قه‌و خیراتدا نه‌نگ و په‌خنه‌ له‌تۆ ده‌گرن، جا ئه‌گه‌ر به‌شیان بدری له‌و خیراته ئه‌وا پازی ده‌بن و کپ ده‌بن، وه‌ئه‌گه‌ر به‌شیان نه‌دری ئه‌وا کوتو پر هه‌له‌ده‌چن و توو‌په‌ ده‌بن و ده‌ست ده‌که‌ن به‌ بۆله‌ بۆل.

۴۰۳ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ بُعِثَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِشَيْءٍ، فَقَسَمَهُ بَيْنَ أَرْبَعَةٍ وَقَالَ أَنَا لِفُهْمٍ. فَقَالَ رَجُلٌ مَا عَدَلْتُ. فَقَالَ يَخْرُجُ مِنْ ضَنْضِي هَذَا قَوْمٌ يَمُرُّونَ مِنَ الدِّينِ. رواه البخاري^(۱۴).

ئهبو سه‌عید (ره‌زای خودای له‌سهر بێ) ده‌لی: عه‌لی له‌یه‌مه‌نه‌وه هه‌نی زی‌ری نارد بۆ چه‌زهرت (درو‌دی خودای له‌سهر بێ) دابه‌شی کرد به‌سهر ئه‌م چوار که‌سه‌دا: ئه‌قره‌می کو‌ری حاییس و عویه‌ینه‌ی کو‌ری به‌درو زه‌یدی طائی و عه‌لقه‌مه‌ی ئه‌ل-عامیری، فه‌رمو‌وی: ده‌مه‌وی به‌م خه‌لاته د‌ل نه‌وایی یان بکه‌م و د‌لیان خو‌ش بکه‌م هه‌تا به‌ره‌به‌ره هو‌گری ئیسلام ده‌بن زو‌لخو‌وه‌یسه‌ره‌ی ته‌میمیش گو‌تی: به‌ عه‌داله‌ت به‌شت نه‌کرد! چه‌زهرت (درو‌دی خودای له‌سهر بێ) فه‌رمو‌وی: له‌نه‌وه‌ی ئه‌مه کو‌مه‌لی په‌یدا ده‌بن فه‌ریان به‌سهر ئیسلامه‌تییه‌وه نییه‌و له‌ئاین به‌له‌سه ده‌بن (ب) ⇨ (ب - ۵ - ز ۷۸ - ل ۲۸۷ - ف ۸ + ۹).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ - ۷۹/۹}.

واته: یه‌زدانی پاک ده‌فه‌رمو‌ی: ئه‌وکه‌سانه‌ی که په‌خنه‌و له‌قه‌م ده‌گرن له‌و موسو‌لمانه خیرکه‌ره ساغ و راستانه‌ی که ساغ له‌به‌ر په‌زای خوا خیر و خیرات ده‌که‌ن، یاله‌و موسو‌لمانه که‌م ده‌ستانه‌ی که به‌پیی ته‌وانای خو‌یان له‌وما‌له‌که‌مه‌ی هه‌یانه به‌زیاده‌وه خیری لی ده‌که‌ن، ته‌نانه‌ت له‌و ماله‌یش که به‌ئاره‌قی ناوچه‌وان و به‌په‌نجی شان په‌یدای ده‌که‌ن به‌شی خودای لی ده‌ده‌ن، ئه‌وکه‌سانه‌ی که‌به‌م دوو ده‌سته‌یه لا‌قرتی و قه‌شمه‌ری ده‌که‌ن و تیرو‌توانجیان

(۱۴) بخاری. تفسیر: ۴۶۶۷.

تئ ده‌گرن و ده‌یان‌ه‌وئ دلیان ساردبکه‌نه‌وه، ئه‌وانه به پیچه‌وانه‌وه خودا خویان ده‌کا به‌گالته جاپو ده‌یان‌کا به‌په‌ند، له‌پۆژی دوا پۆژدا که هه‌مووشت به‌ده‌ستی خودا خۆیه‌تی سزایه‌کی سه‌ختیان بۆ ده‌برێته‌وه.

۳۹۰۵- عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ لَمَّا أَمَرْنَا بِالصَّدَقَةِ كُنَّا نَتَحَامَلُ فَجَاءَ أَبُو عَقِيلٍ يَنْصِفُ صَاعًا، وَجَاءَ إِيَّانَ بِأَكْثَرِ مِنْهُ، فَقَالَ الْمُنَافِقُونَ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنْ صَدَقَةِ هَذَا، وَمَا فَعَلَ هَذَا الْآخِرُ إِلَّا رِئَاءً. فَتَنَزَّلَتْ (الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ). رواه البخاري^(۱۵).

ئه‌بو مه‌سعوود (خودای لێ پازی بێ) گوئی: کاتئ فه‌رمانمان پئ کرا به‌خیرکردن هه‌مان بوو نه‌یبوو، ده‌چوو چه‌مالئ ده‌کردو ده‌یکرد به‌خیر، جا ئه‌بو عه‌قیل نیومه‌ن خیرئ هیئا له‌سه‌ر فه‌رمایشتی ته‌فسیری نامی: تاچه‌صاع (مه‌ن)ئ خورمای هیئا، وه‌ گوئی: ئه‌ی پیغه‌مه‌ری خودا! ئیمشه‌و به‌ و‌لاخ ئاوم کی‌شاوه به‌ دوومه‌ن خورما، وا مه‌نیکیانم هیئاوه بۆ خیر، وه‌ چه‌زهرت (دیوودی خودای له‌سه‌ر بێ) لیئ وه‌ری گرت وه‌ پیاویکی تریش له‌و زیاتری هیئا، جا دوو پووو مونافقه‌ ناپاکه‌کان گوئیان: خودا چ هه‌وه‌جیه‌کی هه‌یه به‌م شته بئ‌نرخه‌یه که‌ئه‌مه‌ کردوویه‌تی به‌خیر؟ وه‌ ئه‌م پیاوه‌ی تریش بۆ پیاو به‌رچاوی واده‌کا. جا ئه‌م ئایه‌ته‌ هاته‌ خواره‌وه (ب).

۳۹۰۶- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ لَمَّا تُرِفِي عَبْدُ اللَّهِ جَاءَ ابْنُهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَسَأَلَهُ أَنْ يُعْطِيَهُ قَمِيصَةً يُكْفَنُ فِيهِ أَبَاهُ فَأَعْطَاهُ، ثُمَّ سَأَلَهُ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَيْهِ، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لِيُصَلِّيَ فَقَامَ عُمَرُ فَأَخَذَ بِثَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ تُصَلِّيَ عَلَيْهِ وَقَدْ نَهَاكَ رَبُّكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِنَّمَا خَيْرَنِي اللَّهُ فَقَالَ (اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً وَسَأَزِيدُهُ عَلَى السَّبْعِينَ). قَالَ إِنَّهُ مُتَّفِقٌ. قَالَ

(۱۵) بخاري. تفسير: ۴۸۶۸.

فَصَلِّ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ). رواه الشيخان والترمذي^(۱۶).

ئیبینو عومەر (خودایان لئ پازی بئ) گوتی: که عه‌بدوللای کورپی ئوبه‌یی کورپی سه‌لوول (سه‌روکی ناپه‌که‌کان) مرد، عه‌بدوللای کورپی ئەم عه‌بدوللایه، که‌یه‌کئ بوو له‌هاورپی راست و باشه‌کانی چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) هات بۆلای چه‌زهرت، عه‌رزى کرد: ئەه‌ی پیغه‌مبه‌رى خودا! کراسیکی خوتم بده‌ره‌ئ، تا بیکه‌م به‌کفن بۆ باوکم ئەه‌یش کراسیکی خوئی دایه، له‌پاشا داواشی لئ کرد که نویرژی مردووشی له‌سه‌ر بکا، پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) هه‌لسا که نویرژی له‌سه‌ر بکا، عومەر هه‌لسا جله‌که‌ی پیغه‌مبه‌رى گرت و عه‌رزى کرد: قوربان! ئەه‌ی پیغه‌مبه‌رى خودا! تو خودا ریگه‌ی ئەمه‌ی نه‌داویت، نیت‌ر نویرژی چی له‌سه‌رده‌که‌ی! فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) خودا منی کردوو ه‌سه‌ریشک و خاتر خوئی کردووم و ده‌فه‌رموئ:

{اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ - ۸۰/۹}.

واته: ئاره‌زووی خوته‌ داواى لئ خوش بوون بکه‌ بۆیان یا مه‌یکه، ئیمه‌ ریگه‌ی ئەوه‌ت لئ ناگیرین، به‌لام ئەوه‌ بئ سووده، ئەگه‌ر نه‌ک جارو دوو جار چه‌فتا جاریش داواى لئ خوش بوونیان بۆ بکه‌ی خودا لییان خوش نابئ. فه‌رمووی: ده‌ی من له‌چه‌فتا جار زیاتر داواى لئ خوشبوونی بۆ ده‌که‌م، عومەر (خودای لئ پازی بئ) گوتی: ئاخ‌ر ئەمه‌ ناپاک و مونا‌فیکه. قسه‌به‌ر گوتی: جا کاتئ چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) نویرژی له‌سه‌رى کرد خودا ئەم ئایه‌ته‌ی ناره‌ده‌ خواره‌وه‌ که ده‌فه‌رموئ:

{وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ - ۸۴/۹}.

(۱۶) بخاری. تفسیر سورة براءة: ۶۷۰، ۶۹۵۸، ۷۸۲۶، مسلم. فضائل: ۶۱۵۷.

واته: به هیچ جوړی نوێژ مه‌که له‌سه‌ر هیچ کامی له‌و دواکه‌وتوانه کاتی که مرد، وه‌له‌سه‌ر گۆږه‌که‌ی ږامه‌وه‌سته بۆ نزاکردن بۆی، چونکه ئه‌وانه بێ باوه‌ر بوون به‌خوداوی پیغه‌مبه‌ری، وه‌ به‌فاسیقی و له‌په‌تبه‌ربوویی مردوون! (ش/ت).

قال الله تعالى: {وَأَخْرُونا عَتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ - ۱۰۲/۹}.

واته: که‌سانیکې تره‌ن، ئه‌وانیش له‌نیوه‌ن، به‌لام تووشی تاوان و گوناوه‌بون، ته‌نانه‌ت خویشیان پێ له‌وه‌ده‌نین، به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌ش دا رابوو‌رده‌یه‌کی باش و په‌ریزیکی پاکیان هه‌یه‌ واته: کرده‌وه‌ی چاک و کرده‌وه‌ی خراپیان هه‌یه‌و له‌هر دوولا تییان گو‌شیوه، جا ئه‌مانه‌و مانه‌ندی ئه‌مانه‌هیوا وایه که‌خودا ته‌وه‌به‌په‌شیمانی یان لی‌گیرا بکا، چونکه به‌راستی تا تو بلیی له‌را‌ده‌به‌ده‌ر خودا تاوانه‌خ‌ش و میه‌ره‌بانه!

۳۹۰۸ - عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَتَانِي اللَّيْلَةَ آتِيَانِ فَاَتَّبَعْتَانِي، فَأَتَتْهُنَا إِلَى مَدِينَةٍ مَبْنِيَّةٍ بِلَبْنٍ ذَهَبٍ وَلَبْنٍ فِصَّةٍ، فَتَلَقَانَا رَجُلَانِ شَطْرَ مَنْ خَلَقَهُمْ كَأَحْسَنِ مَا أَتَتْ رَأْيَ، وَشَطْرَ كَأَقْبَحِ مَا أَتَتْ رَأْيَ قَالَا لَهُمْ: اذْهَبُوا فَقَعُوا فِي ذَلِكَ النَّهْرِ. فَوَقَعُوا فِيهِ ثُمَّ رَجَعُوا إِلَيْنَا قَدْ ذَهَبَ ذَلِكَ السُّوءُ عَنْهُمْ، فَصَارُوا فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ قَالَ لِي: هَذِهِ جَنَّةُ عَدْنٍ، وَهَذَاكَ مَنْزِلُكَ قَالَا أَمَّا الْقَوْمُ الَّذِينَ كَانُوا شَطْرَ مِنْهُمْ حَسَنٌ وَشَطْرَ مِنْهُمْ قَبِيحٌ فَإِنَّهُمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا تَجَاوَزَ اللَّهُ عَنْهُمْ. رواه البخاري^(۱۷).

سه‌مووره‌ی کوپی جوندوب (رمزای خودای لێ‌بیت) گو‌تی: پیغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بیت) فه‌رمو‌وی: ئه‌م شه‌و دوو فريشته‌هاتن بۆلام، له‌خه‌وه‌لیان ساند‌مو بردمیان له‌گه‌ل خو‌یاند‌ا، پو‌یشتین هه‌تا گه‌یشتینه‌شاری دروست کرابوو، خشتیکې له‌زی‌ر بوو، خشتیکې له‌زیو بوو، پیاو گه‌لیکمان تووش

(۱۷) بخاري. تفسير: ۴۶۷۴.

بوون نیوه‌ی له شیان تابلیت جوان بوو، ئەو نیوه‌که‌ی تابلیت ناشیرین بوو، دوو فریشتە‌که‌ی که له‌گەڵ من بوون پێیان گوتن: بپۆن خۆتان بخەنە ناو ئەو چۆمه‌وه، ئەوانیش چوونە ناو چەمه‌که‌وه‌و له‌پاشدا هاتنەوه‌ بۆ لای ئیمە دەنگ ناشیرینی یەکه‌یان نەما‌بوو، وه تا بلیت جوان بوو بوون، گوتیان پیم: ئەمه به‌هه‌شتی ئیجگاری (جەننە‌تولعه‌دن)ه، ئا ئەوه جیگه‌ی تۆیه، ئەو پیاوانه‌ش که نیوه‌یان جوان و نیوه‌یان ناشیرین بوو ئەوه بۆیه وابوون چونکه کاری باش و کاری خراپیان ئاویته‌ کردبوو، وه‌له‌ کرداری چاک و له‌ کرداری خراپ تێیان گۆشی بوو، به‌لام له‌ ئەنجامدا خودا چاو پۆشی ئی کردن. (ب - رمزای خۆای ئی بئ).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {لَمَسْجِدَ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ - ۱۰۸/۹}.

واته: یەزدانی مەزن دەفەرموی: ئەو مەزگەوتە‌ی که له‌ سه‌فه‌ری کۆچتا، پێش ئەوه‌ی بگه‌يته‌ مه‌دینه‌ له‌ خاکی قوبا دروستت کرد، که له‌ سه‌ره‌تاوه‌ بناغه‌ی له‌ سه‌ر ته‌قواو ترسی خودا دانراوه‌، ئەوه‌ شایانی ئەوه‌یه‌ که تۆ تاعه‌ت و نوێژی تیا بکه‌ی، ئەم مەزگەوتە‌ سه‌ره‌پرای ئەوه‌ش چاکه‌یه‌کی تری هه‌یه‌ کۆمه‌لێ پیاوی موسوڵمانی ساغی پاک و ته‌میزی تیا‌یه‌، هه‌ز به‌پاکی دل و ده‌روون و ده‌ست و جل و به‌رگ و جێ و شوێن ده‌که‌ن، له‌ بێ ده‌سنوێژی و له‌ شپییسی دوورن، به‌سه‌ بۆ سه‌ره‌رزی ئەوان که خودا ئەو که‌سانه‌ی خۆش ده‌وی که‌ هه‌زیان له‌ پاکی و خاوینی یه‌و خۆیان پاک و خاوین پاده‌گرن.

۳۹۰۹ - قال أبو سعيد الخدري (رضي الله عنه): تَمَارَى رَجُلَانِ فِي الْمَسْجِدِ الَّذِي أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى فَقَالَ رَجُلٌ هُوَ مَسْجِدُ قُبَاءٍ. وَقَالَ الْآخَرُ: هُوَ مَسْجِدُ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): هُوَ مَسْجِدِي هَذَا. رواه الترمذي هنا ومسلم في الحج^(۱۸).

ئەبو سەعیدی خەدری (رمزای خودای لئ بێت) گوتی: دوو پیاو بوو بە دەمە قالیان لە سەر ئەو مزگەوتە‌ی که خودا لەوە‌سفی دا دە‌فرموئ: {لَمَسْجِدِ أُسِّیَ عَلَى التَّقْوَى} که ئەم مزگەوتە کامە‌یه، پیاویکیان گوتی: مزگەوتی قوبایه، ئەو‌یتریان گوتی: نه‌، ئەو مزگەوتە‌که‌ی پیغه‌مبەر، جا حە‌زەت (دروودی خودای لە‌سەر بێت) فرمووی: ئەو ئەم مزگەوتە‌ی منه (ت/م).

۳۹۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي أَهْلِ قُبَاءَ كَانُوا يَسْتَنْجُونَ بِالْمَاءِ فَتَزَلَتْ فِيهِمْ. رواه الترمذي والبراز^(۱۹).

ئەبو هورەیره (رمزای خودای لئ بێت) گوتی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای لە‌سەر بێت) فرمووی: ئەم ئایە‌ته له په‌سن (مە‌دح)‌ی خە‌لکی قوبادا هاته‌ خوارە‌وه، له‌به‌ر ئەو‌ه که تاراتیان به‌ئاو دە‌گرت! (ت/ به‌ززار).

قال الله تعالى: {مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أَوْلَىٰ قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ - ۱۳/۹}.

واته: خودای گه‌وره ده‌فرموئ: په‌وا نییه‌ بۆ پیغه‌مبەر و بۆ موسو‌لمانان که داوای لی‌خۆ‌شبوون له خودای گه‌وره بکه‌ن بۆ کافرو هاو‌به‌ش په‌یدا‌که‌ره‌کان، بۆ ئە‌وانه‌یان که له‌سەر کو‌فرو بئ‌ ئایینی ده‌مرن، ماده‌م بۆ‌یان ده‌رکه‌وت که ئە‌وانه‌ دو‌ژه‌خین، باله‌ خ‌زم و که‌سو کارێ‌ خو‌شیان بن.

۲۰- عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنْ أَبِيهِ قَالَ: لَمَّا حَضَرَتْ أَبَا طَالِبٍ الْوَفَاةُ جَاءَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَوَجَدَ عِنْدَهُ أَبَا جَهْلٍ، وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي أُمَيَّةَ بْنِ الْمُغِيرَةِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): يَا عَمُّ، قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، كَلِمَةً أَشْهَدُ لَكَ بِهَا عِنْدَ اللَّهِ. فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ وَعَبْدُ اللَّهِ: يَا أَبَا طَالِبٍ، أَتَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ؟ فَلَمْ يَزَلِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَغْرِضُهَا عَلَيْهِ، وَيُعِيدَانِ لَهُ تِلْكَ الْمَقَالَةَ، حَتَّى قَالَ أَبُو طَالِبٍ آخِرَ مَا كَلَّمَهُمْ هُوَ عَلَى مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَأَبَى أَنْ يَقُولَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. فَقَالَ

(۱۹) سكت الشارح عن درجته.

رَسُولُ اللَّهِ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ رَسْمٌ) أَمَّا وَاللَّهُ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ، مَا لَمْ أَلَهُ عَنْكَ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: {مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ} الآية^(٢٠):

سه‌عیدی کوپی موسه‌ییب (رمزای خودایان لئ بیت) گوتی: باوکم گوتی: کاتی نیشانه‌ی مردن له ئه‌بو طالیب دیاری دا و هاته سه‌ر مردن پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سەر بیت) چوو بو لای، له‌وکاته‌دا ئه‌بو جه‌هل و عه‌بدوللای کوپی ئه‌بو ئومه‌ییه‌ی کوپی موغیره‌ی له‌لا بوون، پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سەر بیت) قهرمووی: ئه‌ی مامه! بلی: لاله‌ الا الله، ده‌یکه‌م به‌به‌لگه‌ی باوه‌پو شایه‌تیت بو ده‌ده‌م له‌لای خودا له‌سه‌ر ئه‌وه‌ که تو ئه‌م ووشه‌ پیرۆزه‌یه‌ت قه‌بوول کردوه‌، به‌لام ئه‌بو جه‌هل و عه‌بدوللای - که‌له‌و کاته‌دا له‌وئ بوون - چوونه‌ بن کلێشه‌یی و پییان گوت: ئه‌ی ئه‌بو طالیب! ده‌ته‌وئ له‌ ئایینی عه‌بدولموطه‌لیب و باو باپیری خۆت لابه‌دیه‌ت و حاشای ئی بکه‌یت؟ ئیتر ئه‌مانه‌ گه‌ ئی قسه‌یان له‌م باره‌یه‌وه‌ له‌گه‌ل دا کردو دلیان سارد ده‌کرده‌وه‌، هه‌موو جارێ که پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سەر بیت) ده‌ی دا به‌ گوئی دا که شایه‌تمان بینئ ئه‌وانیش وه‌ک شملی شه‌پ به‌ر په‌رچیان ده‌دایه‌وه‌و دووباره‌ ده‌یانگوته‌وه‌: ئای حاشا ده‌که‌ی له‌ میلله‌ت و ئایینی باوو باپیری خۆت، هه‌تا کوو دوا قسه‌ی ئه‌وه‌بوو گوتی پییان: که ئه‌و له‌سه‌ر ئایینی عه‌بدولموطه‌لیبی باوکیتی، وه‌ قاییل نه‌بوو که‌بلی: لاله‌ الا الله. ئیتر پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سەر بیت) قهرمووی: ئه‌دی به‌ خودا هه‌ر بو‌ت ده‌پاریمه‌وه‌و داوای لیخۆش بوونت له‌خودا بو‌ ده‌که‌م، به‌مه‌رجی خودا ئه‌وه‌ قه‌ده‌غه‌ نه‌کا لیم، جا خودای گه‌وره‌و مه‌زن ئه‌م ئایه‌ته‌ی ناره‌ده‌ خواره‌وه‌، که ده‌قهرموئ: ما کان للنبي.. تا کوئایی ئایه‌ت (ش).

(٢٠) بخاری. تفسیر: ٤٨٧٥، (تەجرید / ٢ / ل / ٦٥ / ذ / ٦٤٥، ٢٨٨٤، ٤٦٧٥، ٤٧٧٢، ٦٦٨١). مسلم.

۳۹۱۲- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَذَكَرَ عِنْدَهُ عُمَةُ أَبُو طَالِبٍ فَقَالَ: لَعَلَّهُ تَنْفَعُهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَيُجْعَلُ فِي ضَحَضَاحٍ مِنَ النَّارِ، يَبْلُغُ كَعْبِيهِ، يَقْلِي مِنْهُ دِمَاغُهُ^(۲۱).

ئەبو سەعیدی خودری (خۆشنودی خودای ئی بن) گوتی: لە خزمەتی حەزەرەتا (دروودی خودای لەسەربیت) باسی ئەبو طالیبی مامەیان کرد، فەرمووی: هیوام هەیه کە لە پۆژی ژینەوێ دا تکاو شەفاعەتی من سوودی هەبێ بۆی، سا بەشکوو بخڕیتە ناو ئاگریکی تەنکەو، دەگاتە قۆلەپێی، وە ئی میشتکی دەکوئێ پێی (ش).

۳۹۱۳- عن الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ نَفَعْتُ أَبَا طَالِبٍ شَيْءٌ؟ فَإِنَّهُ كَانَ يَحُوطُكَ وَيَغْضَبُ لَكَ. قَالَ: نَعَمْ، هُوَ فِي ضَحَضَاحٍ مِنَ النَّارِ، وَلَوْلَا أَنَا لَكَانَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ. وَفِي رِوَايَةٍ: قَالَ: نَعَمْ، وَجَدْتَهُ فِي غَمْرَاتٍ مِنَ النَّارِ، فَأَخْرَجْتُهُ إِلَى ضَحَضَاحٍ. رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةَ الشَّيْخَانُ^(۲۲).

عەبباسی کوپی عەبدولموطەلیب (رەزای خودای لەسەربیت) گوتی: ئەهێ پیغەمبەری خوا! ئایا هێچ کەشک و سودیکت هەبوو بۆ ئەبو طالیب؟ چونکە بەراستی ئەو زاتە لە کاتی خۆیدا دالەدی تۆی دەداو لەسەری دەکردیتەوێ فەرمووی: بەئێ، وای لە ناو ئاگریکی تەنکدا، خۆ ئەگەر من نە بوومایە جیگەهێ چینی بن بنەوێ دۆزەخ دەبوو! لە گێڕانەوێهەکا: بەئێ خۆی لە ناو گێژاوو نیرینەهێ ئاگرەکەدا بوو، بەلام من لەوێ دەرم هێناو بردمە ناو تەنکای ئاگرەکەوێ! (ش):

نەههه نووسیمان قسهه کتیهه

کتییهه حل بووش قسهه حلییهه!

(۲۱) تەجریدی بوخاری بەکوردی / ۴ / ل / ۲۰۱ ذمارة / ۱۵۵۱ / ۳۸۸۵ ، ۶۵۶۴ . مسلم . ایمان: ۵۱۲-۵۰۹.

۵۱۲.

(۲۲) بخاری (تەجرید) / ۴ / ل / ۱۹۹ رقم / ۱۵۱۰ ، ۳۸۸۳ ، ۶۲۰۸ ، ۶۵۷۲ . مسلم . ایمان: ۵۱۲-۵۰۹.

لى، دانەر-گۆپى كەيلى پەحمەت بى-
 مەيلى لە ۋەيە: نەھلى پەحمەت بى
 منىش ۋەك فەقىتى نەم باش مەلايە
 پەحمەتم دەۋى بۆ ھەموو لايە!!
 رەزاي خىودايسى نەۋەندە زۆرە!
 نەك بەسەدانە، بەھزار جۆرە!
 ھەر لە ژىر خاكا پەيى پى بىرەين
 نىمە تا نەھرين زۆر بى خەبەرين!
 بەدنامەكىيە بۆ تىمەى نۆمەت
 قەسەى خىر نەكەين بۆكەسى ھەزەت
 درودو سەلام لەخۆى و خزمى
 ھەر لە بەزىيى بى، نەكەۋنە نزمى!
 نەى لەنۋورى خوا دروستكراو تۆ
 نەى لەگول جوانتر شىۋەو رەنگ و بۆ
 لەبەر بى كەسى لىم ھەلسا بۆ سۆ
 گشت لىم تۆراۋى، قوربان! نەتۆ بۆ!
 تۆ بۆى بۆ گشت لادەچىت و دەپۆى
 بۆ شادى ژىنمان مانگى نۆى ناسۆى
 بەرۆژ نىرگەسى و بەشەۋىش شەۋبۆى
 خۆم ھەستم پەستە بۆيە ناكەم بۆى
 لەبەر خاترى خزم و خۆيىشى تۆى
 بۆ جەژنم بى بە مانگى نۆ بۆى!!
 بەلكوۋ لەسايەى خوداى فەردارمان
 رۆژى رەۋوت ھەل بى لەگۆپى تارمان
 نوورى كۆتايى ژىنى پى لە ژان
 بكا بە شايى جەژنى رەمەزان!!

۳۹۱۴ - عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا يَسْتَغْفِرُ لِأَبِيهِ وَهُمَا مُشْرِكَانِ فَقُلْتُ لَهُ: تَسْتَغْفِرُ لِأَبِيكَ وَهُمَا مُشْرِكَانِ فَقَالَ: أَوْ لَيْسَ أَسْتَغْفِرُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ وَهُوَ مُشْرِكٌ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَنَزَلَتْ: {مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ}. رواه الترمذي وأحمد والحاكم^(۲۳).

عەلی (خودای لێ رازی بیت) گوتی: پیاوی باوک و دایکی بت پەرست بوون، گویم لێی بوو بۆیان دەپارایه‌وه، منیش پێیم گوت: تۆ باوک و دایکت بت‌پەرست بوون، چۆن بۆیان دەپاراییته‌وه، ئەویش گوتی: خۆ باوکی ئیبراهیمیش بت پەرست بوو و کەچی بۆشی پاراوه‌ته‌وه، جا منیش ئەمەم گێڕایه‌وه بۆ پیغه‌مبەر (سودی خودای لەسەربیت) ئەوجا ئەم نایه‌ته‌هاته‌ خواره‌وه {مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ} تادوا‌یی کەله‌ پێشه‌وه‌ رافه‌که‌ی رابورد. (ت - س/ح - س/ص).

۳۹۱۵ - عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمْ أَتَخَلَّفْ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي غَزْوَةٍ غَزَاهَا قَطُّ إِلَّا فِي غَزْوَةِ ثُبُوكَ غَيْرَ أَنِّي قَدْ تَخَلَّفْتُ فِي غَزْوَةِ بَدْرٍ وَلَمْ يُعَاتِبِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَحَدًا تَخَلَّفَ عَنْهُ إِلَّا مَا خَرَجَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَالْمُسْلِمُونَ يُرِيدُونَ عِيرَ قُرَيْشٍ حَتَّى جَمَعَ اللَّهُ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ عَدُوِّهِمْ عَلَى غَيْرِ مِيعَادٍ. وَلَقَدْ شَهِدْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَيْلَةَ الْعَقَبَةِ حِينَ تَوَاقَفْنَا عَلَى الْإِسْلَامِ وَمَا أَحْبُّ أَنْ لِي بِهَا مَشْهَدٌ بَدْرٍ، وَإِنْ كَانَتْ بَدْرٌ أَذْكَرَ فِي النَّاسِ مِنْهَا، وَكَانَ مِنْ خَبْرِي حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي غَزْوَةِ ثُبُوكَ أَنِّي لَمْ أَكُنْ قَطُّ أَقْوَى وَلَا أَيْسَرَ مِنِّي حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْهُ فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ وَاللَّهُ مَا جَمَعْتُ قَبْلَهَا رَاحِلَتَيْنِ قَطُّ حَتَّى جَمَعْتُهُمَا فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ. فَغَزَاهَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي حَرٍّ شَدِيدٍ وَاسْتَقْبَلَ سَفَرًا بَعِيدًا وَمَقَارًا وَاسْتَقْبَلَ عَدَدًا كَثِيرًا فَجَلَّ لِلْمُسْلِمِينَ أَمْرُهُمْ لِيَتَأَهَّبُوا أَهْبَةً غَزَوْهُمْ فَأَخْبَرَهُمْ بِوَجْهِهِ الَّذِي يُرِيدُ وَالْمُسْلِمُونَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَثِيرٌ وَلَا يَجْمَعُهُمْ كِتَابٌ حَافِظٌ فَقُلْتُ لِرَجُلٍ يُرِيدُ أَنْ يَتَغَيَّبَ يَظُنُّ أَنَّ ذَلِكَ سَيَخْفَى مَا لَمْ يَنْزِلْ فِيهِ وَحَيٌّ مِنَ اللَّهِ. وَكَانَتْ تِلْكَ الْغَزْوَةُ

(۲۳) رواه الترمذي بسند حسن والحاكم بسند صحيح (شرحه).

حِينَ طَابَتِ الثَّمَارُ وَالظَّلَالُ فَأَنَا إِلَيْهَا أَصْعَرُ، فَتَجَهَّزَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَالْمُسْلِمُونَ مَعَهُ وَطَفِقْتُ أَغْدُو لِكَيْ أَتَجَهَّزَ مَعَهُمْ فَأَرْجِعُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا. فَأَقُولُ فِي نَفْسِي أَنَا قَادِرٌ عَلَى ذَلِكَ إِذَا أَرَدْتُ. فَلَمْ يَزَلْ ذَلِكَ يَتِمَادَى بِي حَتَّى اسْتَمَرَّ بِالنَّاسِ الْجِدُّ فَأَصْبَحَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) غَادِيًا وَالْمُسْلِمُونَ مَعَهُ وَلَمْ أَقْضِ مِنْ جِهَازِي شَيْئًا ثُمَّ غَدَوْتُ فَرَجَعْتُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا فَلَمْ يَزَلْ ذَلِكَ يَتِمَادَى بِي حَتَّى أَسْرَعُوا وَتَفَارَطَ الْغَزْوُ فَهَمَمْتُ أَنْ أَرْتَحِلَ فَأَذْرِكُهُمْ فَيَا لَيْتَنِي فَعَلْتُ ثُمَّ لَمْ يُقَدِّرْ لِي فَطَفِقْتُ إِذَا خَرَجْتُ فِي النَّاسِ بَعْدَ خُرُوجِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَحْزُنُنِي أَنِّي لَا أَرَى لِي أَسْوَةً إِلَّا رَجُلًا مَعْمُومًا عَلَيْهِ فِي التَّفَاقُ أَوْ رَجُلًا مِمَّنْ عَذَرَ اللَّهُ مِنَ الضُّعَفَاءِ وَلَمْ يَذْكُرْنِي النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَتَّى بَلَغَ ثُبُوكَ فَقَالَ وَهُوَ جَالِسٌ فِي الْقَوْمِ مَا فَعَلَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ. فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ حَبَسَهُ بُرْدَاهُ وَالنَّظَرُ فِي عِطْفِيهِ. فَقَالَ لَهُ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ بَنَسَ مَا قُلْتَ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ إِلَّا خَيْرًا. فَسَكَتَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَبَيْنَمَا هُوَ عَلَى ذَلِكَ رَأَى رَجُلًا مُبِيضًا يَزُولُ بِهِ السَّرَابُ فَقَالَ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كُنْ أَبَا خَيْثَمَةَ. فَإِذَا هُوَ أَبُو خَيْثَمَةَ الْأَنْصَارِيُّ الَّذِي تَصَدَّقَ بِصَاعِ الثَّمَرِ حِينَ لَمَزَهُ الْمُتَافِقُونَ. فَلَمَّا بَلَغَنِي أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَدْ تَوَجَّهَ قَافِلًا مِنْ ثُبُوكَ حَضَرَنِي بَنِي فَطَفِقْتُ أَتَذْكُرُ الْكَذِبَ وَأَقُولُ: بِمِ أَخْرَجُ مِنْ سَخَطِهِ غَدًا. وَأَسْتَعِينُ عَلَى ذَلِكَ كُلِّ رَأَى مِنْ أَهْلِي: فَلَمَّا قِيلَ لِي إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَدْ أَظَلَّ قَادِمًا زَاخَ عَنِّي الْبَاطِلُ حَتَّى عَرَفْتُ أَنِّي لَنْ أَلْجُو مِنْهُ بِشَيْءٍ أَبَدًا فَأَجْمَعْتُ صِدْقَهُ وَصَبَّحَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَادِمًا وَكَانَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ فَرَكَعَ فِيهِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ جَلَسَ لِلنَّاسِ فَجَاءَهُ الْمُخْلَفُونَ فَطَفِقُوا يَعْتَذِرُونَ إِلَيْهِ وَيَخْلِفُونَ لَهُ وَكَانُوا بِضَعَةِ وَكَمَانَيْنِ رَجُلًا فَقَبِلَ مِنْهُمْ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَانِيَتَهُمْ وَبَابِعَهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ وَوَكَّلَ سَرَائِرَهُمْ إِلَى اللَّهِ حَتَّى جِئْتُ فَلَمَّا سَلَّمْتُ تَبَسَّمَ تَبَسُّمَ الْمُغْضَبِ ثُمَّ قَالَ تَعَالَى. فَجِئْتُ أَمْشِي حَتَّى جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَالَ لِي: مَا خَلَقَكَ. أَلَمْ تَكُنْ قَدْ ابْتَعْتَ ظَهْرَكَ. قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي وَاللَّهِ لَوْ جَلَسْتُ عِنْدَ غَيْرِكَ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا لَرَأَيْتُ أَكْبَرَ سَخَطِهِ مِنْ سَخَطِهِ بَعْدَ وَلَقَدْ أُعْطِيتُ جَدَلًا وَلَكِنِّي وَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُ لَنْ حَدَّثْتُكَ الْيَوْمَ حَدِيثَ كَذِبٍ تَرْضَى بِهِ عَنِّي لِيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يُسَخِّطَكَ عَلَيَّ وَلَكِنْ حَدَّثْتُكَ حَدِيثَ صِدْقٍ تَجِدُ عَلَيَّ فِيهِ إِنِّي لَأَرْجُو فِيهِ عُقْبَى اللَّهِ وَاللَّهِ مَا كَانَ لِي عُذْرٌ

وَاللّٰهُ مَا كُنْتُ قَطُّ أَقْوَى وَلَا أَيْسَرَ مِنِّي حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْكَ. قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَمَّا هَذَا فَقَدْ صَدَقَ فَقُمْ حَتَّى يَقْضِيَ اللّٰهُ فِيكَ. فَقُمْتُ وَكَارَ رِجَالٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ فَاتَّبَعُونِي فَقَالُوا: اللّٰهُ مَا عَلِمْنَاكَ أَذْثَبْتَ ذُبًّا قَبْلَ هَذَا لَقَدْ عَجَزْتَ فِي أَنْ لَا تَكُونَ اعْتَذَرْتَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِمَا اعْتَذَرَ بِهِ إِلَيْهِ الْمُخَلَّفُونَ فَقَدْ كَانَ كَافِيكَ ذَلِكَ اسْتِغْفَارُ رَسُولِ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَكَ. قَالَ: فَوَاللّٰهِ مَا زَالُوا يُؤْتِسُونَنِي حَتَّى أَرَدْتُ أَنْ أَرْجِعَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَكْذَبَ نَفْسِي ثُمَّ قُلْتُ لَهُمْ: هَلْ لَقِيَ هَذَا مَعِيَ مِنْ أَحَدٍ؟ قَالُوا: نَعَمْ لَقِيَهِ مَعَكَ رَجُلَانِ قَالَا مِثْلَ مَا قُلْتَ فَقِيلَ لَهُمَا مِثْلُ مَا قِيلَ لَكَ، قُلْتَ: مَنْ هُمَا؟ قَالُوا: مُرَارَةُ بْنُ الرَّبِيعَةِ الْغَامِرِيُّ وَهِلَالُ بْنُ أُمَيَّةَ الْوَاقِفِيُّ فَذَكَرُوا لِي رَجُلَيْنِ صَالِحَيْنِ قَدْ شَهِدُوا بِذَرًّا فِيهِمَا أُسْوَةٌ فَمَضَيْتُ حِينَ ذَكَرُوهُمَا لِي. وَنَهَى رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْمُسْلِمِينَ عَنْ كَلَامِنَا إِلَيْهَا الثَّلَاثَةُ مِنْ بَيْنِ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهُ فَاجْتَنَبْنَا النَّاسَ وَتَغَيَّرُوا لَنَا حَتَّى تَنَكَّرْتُ لِي فِي نَفْسِي الْأَرْضُ فَمَا هِيَ بِالْأَرْضِ الَّتِي أَعْرِفُ فَلَبِثْنَا عَلَى ذَلِكَ خَمْسِينَ لَيْلَةً فَأَمَّا صَاحِبَايَ فَاسْتَكَاثَا وَقَعَدَا فِي بُيُوتِهِمَا بَيْنَكِيَانِ وَأَمَّا أَنَا فَكُنْتُ أَشَبَّ الْقَوْمِ وَأَجْلَدَهُمْ فَكُنْتُ أَخْرُجُ فَأَشْهَدُ الصَّلَاةَ وَأَطُوفُ فِي الْأَسْوَاقِ، وَلَا يُكَلِّمُنِي أَحَدٌ وَآتَى رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَسَلَّمَ عَلَيْهِ وَهُوَ فِي مَجْلِسِهِ بَعْدَ الصَّلَاةِ فَأَقُولُ فِي نَفْسِي هَلْ حَرَّكَ شَفَتَيْهِ بِرَدِّ السَّلَامِ أَمْ لَا ثُمَّ أَصَلَّى قَرِيبًا مِنْهُ وَأَسَارَفُهُ النَّظَرُ فَإِذَا أَقْبَلْتُ عَلَى صَلَاتِي نَظَرَ إِلَيَّ وَإِذَا انْتَفَتَحَ نَحْوُهُ أَعْرَضَ عَنِّي حَتَّى إِذَا طَالَ ذَلِكَ عَلَيَّ مِنْ جَفْوَةِ الْمُسْلِمِينَ مَشَيْتُ حَتَّى تَسَوَّرْتُ جِدَارَ حَائِطِ أَبِي قَتَادَةَ وَهُوَ ابْنُ عَمِّي وَأَحَبُّ النَّاسِ إِلَيَّ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَوَاللّٰهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ فَقُلْتُ لَهُ: يَا أَبَا قَتَادَةَ أَلَشُّدُّكَ بِاللّٰهِ هَلْ تَعْلَمَنَّ أَنِّي أَحَبُّ اللّٰهِ وَرَسُولُهُ فَسَكَتَ فَعَدْتُ فَنَاشِدْتُهُ فَسَكَتَ فَنَاشِدْتُهُ فَقَالَ: اللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَفَاضَتْ عَيْنَايَ وَعَدْتُ حَتَّى تَسَوَّرْتُ الْجِدَارَ. فَبَيْنَا أَنَا أَمْشِي فِي سَوَاقِ الْمَدِينَةِ يَقُولُ: مَنْ يَذُلُّ عَلَى كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ فَطَفَّقَ النَّاسُ يُشِيرُونَ لَهُ إِلَيَّ حَتَّى جَاءَنِي فَدَفَعَ إِلَيَّ كِتَابًا مِنْ مَلِكِ غَسَّانٍ وَكُنْتُ كَاتِبًا فَقَرَأْتُهُ فَإِذَا فِيهِ: أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّهُ قَدْ بَلَغَنَا أَنَّ صَاحِبَكَ قَدْ جَفَاكَ وَلَمْ يَجْعَلْكَ اللّٰهُ بِدَارِ هَوَانٍ وَلَا مَضِيعَةٍ فَالْحَقُّ بِنَا نُؤَاسِكَ. فَقُلْتُ حِينَ قَرَأْتُهَا: وَهَذِهِ أَيْضًا مِنَ الْبَلَاءِ. فَتَيَأَمَمْتُ بِهَا التَّنَوُّرَ فَسَجَرْتُهَا بِهَا حَتَّى إِذَا مَضَتْ أَرْبَعُونَ مِنَ الْخَمْسِينَ وَاسْتَلْبَثَ الْوُحَى إِذَا رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَأْتِينِي فَقَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَأْمُرُكَ

أَنْ تَعْتَزِلَ امْرَأَتَكَ. فَقُلْتُ أَطْلُقُهَا أَمْ مَاذَا أَفْعَلُ؟ قَالَ: لَا بَلِ اعْتَزِلْهَا فَلَا تَقْرَبْنَهَا وَأَرْسَلْ إِلَى صَاحِبِي بِمِثْلِ ذَلِكَ فَقُلْتُ لَامْرَأَتِي الْحَقِّي بِأَهْلِكَ فَكُونِي عِنْدَهُمْ حَتَّى يَقْضِيَ اللَّهُ فِي هَذَا الْأَمْرِ، قَالَ: فَجَاءَتْ امْرَأَةُ هِلَالِ بْنِ أُمَيَّةَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ هِلَالَ شَيْخٍ ضَائِعٍ لَيْسَ لَهُ خَادِمٌ فَهَلْ تَكْرَهُ أَنْ أَخْدُمَهُ؟ قَالَ لَا وَلَكِنْ لَا يَقْرَبُكَ. فَقَالَتْ: إِنَّهُ وَاللَّهِ مَا بِهِ حَرَكَةٌ إِلَّا إِلَى شَيْءٍ وَاللَّهِ مَا زَالَ يَنْكِى مُنْذُ كَانَ مِنْ أَمْرِهِ مَا كَانَ إِلَى يَوْمِهِ هَذَا. قَالَ: فَقَالَ لِي بَعْضُ أَهْلِي لَوْ اسْتَأْذَنْتَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي امْرَأَتِكَ فَقَدْ أَذِنَ لَامْرَأَةِ هِلَالٍ أَنْ تَخْدُمَهُ فَقُلْتُ: لَا اسْتَأْذِنُ فِيهَا رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَمَا يُذَرِّبُنِي مَاذَا يَقُولُ لِي إِذَا اسْتَأْذَنْتُهُ فِيهَا وَأَنَا رَجُلٌ شَابٌّ قَالَ: فَلَبِثْتُ بِذَلِكَ عَشْرَ لَيَالٍ فَكَمَلْتُ لَنَا خَمْسُونَ لَيْلَةً مِنْ حِينَ نَهَيْتُ عَنْ كَلَامِنَا ثُمَّ صَلَّيْتُ صَلَاةَ الْفَجْرِ صَبَاحَ خَمْسِينَ لَيْلَةً عَلَى ظَهْرِ بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِنَا فَبَيْنَا أَنَا جَالِسٌ عَلَى الْحَالِ الَّتِي ذَكَرَ اللَّهُ مِنَّا قَدْ ضَاقَتْ عَلَى نَفْسِي وَضَاقَتْ عَلَى الْأَرْضِ بِمَا رَحِبْتُ سَمِعْتُ صَوْتَ صَارِخٍ أَوْفَى عَلَى سَلْعٍ يَقُولُ بِأَعْلَى صَوْتِهِ: يَا كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ أَبْشِرْ فَخَرَرْتُ سَاجِدًا وَعَرَفْتُ أَنَّ قَدْ جَاءَ فَرَجٌ. فَأَذَنَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) النَّاسَ بِتُوبَةِ اللَّهِ عَلَيْنَا حِينَ صَلَّيْتُ صَلَاةَ الْفَجْرِ فَذَهَبَ النَّاسُ يُبَشِّرُونَنَا فَذَهَبَ قَبْلَ صَاحِبِي مُبَشِّرُونَ وَرَكَضَ رَجُلٌ إِلَيَّ فَرَسًا وَسَعَى سَاعٍ مِنْ أَسْلَمَ قَبْلِي وَأَوْفَى الْجَبَلِ فَكَانَ الصَّوْتُ أَسْرَعَ مِنَ الْفَرَسِ فَلَمَّا جَاءَنِي الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ يُبَشِّرُنِي فَتَزَعْتُ لَهُ تَوْبِي فَكَسَوْتُهُ إِيَّاهُمَا بِبِشَارَتِهِ وَاللَّهِ مَا أَمْلِكُ غَيْرَهُمَا يَوْمَئِذٍ وَاسْتَعَرْتُ تَوْبِينَ. فَلَبِسْتُهُمَا فَأَنْطَلَقْتُ أَتَأَمُّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَتَلَقَّانِي النَّاسُ فَوْجًا فَوْجًا يُهَنِّتُونِي بِالتَّوْبَةِ وَيَقُولُونَ لَتَهْنِئَكَ تَوْبَةُ اللَّهِ عَلَيْكَ. حَتَّى دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَإِذَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ وَحَوْلَهُ النَّاسُ فَقَامَ طَلْحَةُ بْنُ عُبَيْدٍ اللَّهُ يُهْرُولُ حَتَّى صَافَحَنِي وَهَنَأَنِي وَاللَّهِ مَا قَامَ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ غَيْرُهُ. فَكَنتُ لَا أَنْسَاهَا لَهُ فَلَمَّا سَلَّمْتُ عَلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ وَهُوَ يَبْرُقُ وَجْهُهُ مِنَ السُّرُورِ قَالَ: أَبْشِرْ بِخَيْرِ يَوْمٍ مَرَّ عَلَيْكَ مُنْذُ وَلَدْتُكَ أُمُّكَ. فَقُلْتُ أَمِنْ عِنْدِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمْ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ؟ فَقَالَ لَا بَلْ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ. وَكَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا سُرَّ اسْتَنَارَ وَجْهُهُ كَأَنَّ وَجْهَهُ قِطْعَةُ قَمَرٍ وَكُنَّا نَعْرِفُ ذَلِكَ. فَلَمَّا جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ أُنْخَلِعَ مِنْ مَالِي صَدَقَةً إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ فَقَالَ: أَمْسِكْ بَعْضَ مَالِكَ فَهُوَ

خَيْرٌ لَّكَ. فَقُلْتُ: إِنِّي أُمْسِكُ سَهْمِي الَّذِي بِخَيْرٍ. وَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ إِنَّمَا
أَلْجَانِي بِالصِّدْقِ وَإِنْ مِنْ تَوْبَتِي لَا أَحَدٌ إِلَّا صِدْقًا مَا بَقِيْتُ، قَالَ: فَوَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ أَنْ
أَحَدًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ أَبْلَاهُ اللَّهُ فِي صِدْقِ الْحَدِيثِ مُنْذُ ذَكَرْتُ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى
يَوْمِي هَذَا أَحْسَنَ مِمَّا أَبْلَانِي اللَّهُ بِهِ. وَاللَّهُ مَا تَعَمَّدَتْ كَذِبَةً مُنْذُ قُلْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ
(صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى يَوْمِي هَذَا وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ يَحْفَظَنِي اللَّهُ فِيمَا بَقِيَ، قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ
(لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ
مَا كَادَ يَرِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ
خَلَفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا
مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ) قَالَ كَفَبَ: وَاللَّهِ مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ مِنْ نِعْمَةٍ قَطُّ
بَعْدَ إِذْ هَدَانِي اللَّهُ لِلْإِسْلَامِ أَعْظَمَ فِي نَفْسِي مِنْ صِدْقِي رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَلَا
أَكُونُ كَذِبْتُهُ فَأَهْلَكَ كَمَا هَلَكَ الَّذِينَ كَذَبُوا فَإِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ الْوَحْيَ فِيهِمْ بَشَرًا مَا قَالَ
لَأَحَدٍ، قَالَ: (سَيَخْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ
رَجِسٌ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ. يَخْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا
عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ). رواه الشيخان والترمذي. وفي رواية:
فَاجْتَنَبَ النَّاسُ كَلَامَنَا، فَلَبِثْتُ كَذَلِكَ حَتَّى طَالَ عَلَى الْأَمْرِ، وَمَا مِنْ شَيْءٍ أَهَمُّ إِلَيَّ مِنْ
أَنْ أَمُوتَ فَلَا يُصَلِّيَ عَلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَوْ يَمُوتَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
فَأَكُونَ مِنَ النَّاسِ يَبْكُ الْمَنْزِلَةَ، فَلَا يُكَلِّمُنِي أَحَدٌ مِنْهُمْ، وَلَا يُصَلِّيَ عَلَيَّ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ
تَوْبَتَنَا عَلَى نَبِيِّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حِينَ بَقِيَ الثَّلَاثُ الْآخِرُونَ مِنَ اللَّيْلِ، وَهُوَ عِنْدَ أُمِّ سَلَمَةَ،
وَكَانَتْ مُحْسِنَةً فِي شَأْنِي مَعْنِيَةً فِي أَمْرِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَا أُمُّ سَلَمَةَ
يَسِبَ عَلَى كَفَبٍ. قَالَتْ: أَفَلَا أُرْسِلُ إِلَيْهِ فَأُبَشِّرُهُ قَالَ: إِذَا يَخْطَمَكُمُ النَّاسُ فَيَمْنَعُونَكُمْ
النُّومَ سَائِرَ اللَّيْلِ. حَتَّى إِذَا صَلَّى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) صَلَاةَ الْفَجْرِ آذَنَ بِتَوْبَةِ اللَّهِ عَلَيْنَا،
وَكَانَ إِذَا اسْتَبَشَرَ اسْتَنَارَ وَجْهُهُ حَتَّى كَانَهُ قِطْعَةً مِنَ الْقَمَرِ^(٢٤).

که‌عی کوری مالیک (رمزای خودای نبیت) ده‌لی: جگه له غه‌زای ته‌بووک له‌هیچ غه‌زایه‌کی تر دا له‌پیغه‌مبهر (دروودی خودای لسه‌ربیت) دوانه‌که‌وتووم و له‌هموو غه‌زاکانی دا له‌خزمه‌تی دا بووم، وه‌لی له‌غه‌زای به‌دریشدا له‌خزمه‌تی دا نه‌بووم به‌لام له‌م غه‌زایه‌دا حه‌زهرت (دروودی خودای لسه‌ربیت) گله‌یی له‌وانه نه‌کرد که له‌م غه‌زایه دواکه‌وتبوون، چونکه پیغه‌مبهر موسولمانان له‌م غه‌زایه‌دا که ده‌رچوون له‌مال مه‌به‌ستیان کردنی ئەم غه‌زایه نه‌بوو، به‌لکو مه‌به‌ستیان گرتنی کاروانه‌که‌ی قورپه‌یش بوو، که به‌مالیکی بازرگانی زۆره‌وه له‌شام گه‌رابوونه‌وه، به‌لام ئەوه‌بوو که خودا به‌بی واده له‌گه‌ل دوزمنی خویاندا به‌ره‌نگاری یه‌کتری کردن و ئاو قه‌دی یه‌ک بوون، وه‌من له‌شه‌وه‌که‌ی عه‌قه‌به‌دا له‌خزمه‌تی پیغه‌مبهر دا بووم (دروودی خودای لسه‌ربیت) له‌وکاته‌دا که په‌یمانمان له‌گه‌لی دا به‌ست له‌سه‌ر ئیسلامه‌تی، وه‌من به‌ش به‌حالی خۆم له‌دل و باوه‌ری خۆما خێرو گه‌وره‌یی ئەم شه‌وه ناگۆرپه‌وه به‌فه‌زلی حازربوونی غه‌زای به‌در، هه‌رچهند له‌ناو خه‌لکا غه‌زای به‌در به‌ناویانگتره له‌مشه‌وی عه‌قه‌به‌یه، له‌راستی دا ئەوکاته که له‌غه‌زای ته‌بووک دواکه‌وتم و له‌پیغه‌مبهر به‌جیمام هه‌رگیز وه‌ک ئەوکاته ئاوا به‌هیزو ته‌واناوه‌ده‌ستپۆییوو به‌تفاقی نه‌بووم، به‌خودا له‌وه‌پیش هه‌رگیز دوو و لا‌خی سواریم پیکه‌وه نه‌بووه، به‌لام له‌کاتی ئەو غه‌زایه‌دا دوو و لا‌خم هه‌بوو، پیغه‌مبهر (دروودی خودای لسه‌ربیت) که‌چوو بۆ ئەم غه‌زایه کات جه‌نگه‌ی گه‌رما بوو، ریگه‌یه‌کی دورو درێژی گرت به‌رو پووی کرده بیابانیکی وشک و برینگ و به‌ره‌و دوزمنیکی زۆرو بی‌شومار که‌وته پێ، جا له‌به‌ر ئەوه له‌پیش دا هه‌موو شتیکی به‌باشی پروون کرده‌وه بۆ موسولمانان و پێی گوتن که‌ده‌یه‌وی بجێ بۆ کوێ، هه‌تا تفاقی جه‌نگ بخه‌ن و که‌ره‌سته‌ی پێیست ئاماده بکه‌ن بۆ غه‌زاکه‌یان، سوپای موسولمانانیش (که‌له‌م غه‌زایه‌دا له‌خزمه‌تی حه‌زهرت دا بوون) له‌به‌ر زۆری له‌ژماره نه‌ده‌هاتن و ده‌فته‌رو تو‌مار نه‌یده‌گرتن. له‌به‌ر ئەوه ئەگه‌ر که‌سی بیویستایه که‌خۆی

بشاریت‌ه‌و نه‌چئی بوئه‌و غه‌زایه وایده‌زانی که که‌س پئی نازانی، مه‌گهر تاک و ته‌را، مه‌گهر له‌حاله‌تیکدا پئی بزانی که‌خودا سرووش نازل بکا ده‌باره‌ی! که ئه‌م غه‌زایه پووی دا جه‌نگه‌ی میوه‌بوو، به‌رسییه‌ر ته‌واو خوش بوو منیش خۆم له‌خۆما چه‌زم له‌شتی وایه و چه‌ز ده‌که‌م که‌به‌ده‌ستی خۆم به‌ری باخ و په‌زپریم، جا پیغه‌مبه‌رو موسولمانان (درویدی خودا له‌چه‌زوت و په‌زای خودا له‌وان بئ) تفاقیان خست، منیش ده‌مویست بچم تفاق بخه‌م له‌گه‌لیان به‌لام ده‌گه‌رامه‌وه‌و هیچ نه‌ده‌کرد، وه له‌دلی خۆم دا ده‌مگوت: ئاسانه هه‌رکاتی به‌موی ده‌توانم تفاق بخه‌م، ئیتر ئه‌م دل‌ه‌راوکییه‌م دریزه‌ی کیشا تا خه‌لکه‌که به‌گه‌رمی په‌لاماری تفاق خستنیان دا، وه‌لی من هیچ دیار نه‌بوو تا روژی پیغه‌مبه‌رو موسولمانان سه‌رله‌به‌یانه‌کی که‌وتنه‌ پئی، منیش له‌گه‌لیان ده‌رچووم به‌لام به‌بی تفاق، وه‌له‌ دوا‌یی دا خۆم دزییه‌وه‌و گه‌رامه‌وه‌و نه‌چووم، ئیتر ئه‌م راپارییه‌م دریزه‌ی کیشا هه‌تا ئه‌وان خیرا دوورکه‌وتنه‌وه‌و غه‌زاکه‌م له‌کیس چو هه‌رچه‌ند تاماوه‌یه‌کیش نیازم هه‌بوو که‌پرۆم شوینیان بکه‌وم تا پییان ده‌گه‌م به‌لام ئه‌وه‌شم له‌چاره نه‌نوسرابوو خۆزگه‌م ئه‌وه‌م بکردایه، جا (له‌پاش ئه‌وه که‌پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سر بیئت) رویشت) هه‌رچه‌ند ده‌چوومه ده‌ره‌وه‌و ده‌چوومه ناو خه‌لک ته‌واو په‌شیمان ده‌بوومه‌وه‌و خه‌م دایده‌گرتم، چونکه که‌ته‌ماشام ده‌کرد که‌سیکی وام نه‌ده‌دی که‌بیکه‌م به‌ سه‌رمه‌شق بوخۆم جگه له‌ وانه که‌تانه‌ی نیفاقیان لی ددان و گومانی ناپاکییان لی ده‌کراو تانه له‌شوین بوون! ته‌نیا ئه‌و بیه‌یزو لازه‌بوونانه نه‌بی، که خودای گه‌وره به‌هانه‌و عوزری ئه‌وانی قه‌بوول کردووه‌و هه‌قی داونه‌تی، ئیتر پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سر بیئت) باسی من ناکا هه‌تا ده‌گاته ته‌بووک، جا له ته‌بووک له‌وده‌مه‌دا که‌له‌ناو کوپری موسولماناندا داده‌نیشت ده‌فه‌رموی: ده‌بی که‌عبی کوپری مالیک خه‌ریکی چی بئ واته: بو نه‌هات بوئه‌م غه‌زایه! پیاویکی به‌نی سه‌له‌مه‌یی ده‌لی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئه‌وه له‌خۆی بایی بووه‌و ده‌عیه‌ی نایه‌ت بئ بو غه‌زاو هه‌رسه‌رنجی جله‌کانی ده‌داو به‌په‌له‌ پیتکه‌ خۆی ده‌ته‌کینئ! موغازی کوپری جه‌به‌لیش پئی ده‌لی: قسه‌یه‌کی نابه‌جات کرد،

به‌خودا ئه‌ی پیغه‌مبهری خودا! ئه‌وه‌ی باش نه‌بی له‌وپیاوه‌مان نه‌دیوه، ئیت
پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهر بیت) بی دهنگ ده‌بی، تا له‌وکاته‌دا له‌دووره‌وه
تارمایی پیاوی ده‌بینی، له‌ناو سه‌راب (به‌رده‌خوی) دا که‌رویشکه‌ ده‌کا،
ده‌فه‌رموی: ده‌ی ئه‌م زه‌لامه‌ ئه‌بو خه‌یسه‌مه‌بی! جا که‌ دیته‌ به‌ره‌وه‌ خوی
ده‌بی، ئه‌م ئه‌بو خه‌یسه‌مه‌یه‌ ئه‌و پیاوه‌ ئه‌نصاریه‌ بوو که‌مه‌نی خورمای
کردبوو به‌خیر، وه‌ مونا‌فیک (ناپاک) ه‌کان ته‌وسیان پی کردبوو له‌سه‌ر ئه‌وه
له‌قه‌میان لیی گرتبوو، جا کاتئ که‌هه‌وا ئم زانی وا پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهر
بیت) خه‌ریکه‌ ده‌گه‌ریته‌وه‌و له‌ ته‌بووک دیته‌وه‌ خه‌م و په‌ژاره‌ دایگرتم، وه
ده‌ستم دایه‌ درۆ ریک‌خستن، وه‌ ده‌مگوت: سه‌به‌ینی به‌چی خۆم، رزگار بکه‌م
له‌عاجز بوون و په‌نجاندنی دلی پیغه‌مبهر، وه‌بوئه‌مه‌ پرس و پام به‌هه‌موو
که‌سیکی خاوه‌ن راو ته‌گبیر کرد له‌ که‌س و کاری خۆم. جا هه‌ر له‌گه‌ل گو‌تیا‌ن
ئه‌وا هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سهر بیت) گه‌یشته‌ به‌ره‌وه‌ ئه‌م خه‌یا لانه‌ پرپوو‌چانه
له‌دلم په‌وینه‌وه‌و به‌رچاوم رۆشن بووه‌و زانیم که‌به‌درۆ سازکردن له‌ده‌ستی
رزگارم نابئ، جاله‌به‌ر ئه‌وه‌ پرپارم دا چی راست و په‌وانه‌ ئه‌وه‌ی عه‌رز بکه‌م،
جا هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سهر بیت) سه‌ر له‌ به‌یا‌نییه‌ک ته‌ش‌ریفی هاته‌وه‌،
ده‌ستووری وابوو که‌له‌سه‌فه‌ر ده‌گه‌رايه‌وه‌ له‌پیشدا ده‌چوو بو‌ مزگه‌وت دوو
پرکات نویژی سونه‌تی لی ده‌کرد، ئنجا له‌وی دانه‌نیشته‌ بو‌ پیشوازی خه‌لک،
جا که‌ئه‌مه‌ی کرد ئه‌وکاته‌ دواکه‌وتوو ه‌کان (واته‌ ئه‌وانه‌ی نه‌چوو‌بوون بو‌ئه‌م
غه‌زایه‌و خویان دزی بو‌وه‌) به‌رودوا چوون بو‌ خزمه‌تی و ده‌ستیان کرد
به‌پاکانه‌ کردن بوی و که‌م و زۆر بیا‌نووه‌ به‌هانه‌یان ده‌دۆزیه‌وه‌ بوی ژماره‌ی
ئه‌مانه‌ له‌هه‌شتا زه‌لام پتر بوو، پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سهر بیت) به‌رواله‌ت
ئه‌م به‌هانه‌یه‌ی لی وه‌رگرتن و په‌یمانی به‌ست له‌گه‌ل‌یا‌نداو بۆیان پارایه‌وه‌و
پازو نه‌ینی دلیشیانی پوو به‌رووی خودای گه‌وره‌ کرده‌وه‌، جامنیش
رۆیشتم بو‌ خزمه‌تی و سلّوم لیی کرد وه‌کوو مرو‌قیکی که‌می زویر و عاجزو
زیز زه‌رده‌خه‌نه‌یه‌کی وا‌تاداری کردو فه‌رمووی: وه‌ره‌ منیش چوومه‌ به‌ره‌وه‌ تا
له‌ به‌رده‌میا دانیشتم فه‌رمووی پی‌م: له‌م سه‌فه‌ره‌ بۆچی پاشکه‌وتی، خو‌ تو

لای خۆت و لاخت کړیوو بۆ خه‌باتگێڕان! منیش عه‌رزیم کرد: قوربان! ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! خودا گوساخ‌ی و ده‌موپلێکی وای داوه‌ پێم ئه‌گه‌ر له‌خزمه‌تی تۆدا نه‌بوومایه‌و له‌لای هه‌رکه‌سیکی تر بوومایه‌ له‌خه‌لکی ئه‌م سه‌رزه‌مینه‌ ده‌متوانی به‌قاله‌ی ده‌م و به‌عوزرو به‌هانه‌و درۆ خۆم قوتار بکه‌م له‌ده‌ستی، به‌لام به‌خودا من باش ده‌زانم ئه‌گه‌ر ئه‌م‌پروش له‌خزمه‌تتا قسه‌یه‌کی درۆت بۆبکه‌م و به‌وه‌ له‌خۆمت رازی بکه‌م دوور نییه‌ که‌خودا توو‌په‌و عاجزت بکا لێم و ئه‌وه‌نده‌ی تر باری خۆم گرانت‌ر بکه‌م، وه‌ئه‌گه‌ر قسه‌ی راستیش‌ت بۆبکه‌م (هه‌رچه‌ند له‌وانه‌یه‌ که‌ئێستا تۆیه‌و قسه‌یه‌ لێم دل‌گران ببی) به‌لام له‌راستی ره‌حمه‌ت ده‌باری، سه‌ره‌نجام ئومید ده‌که‌م که‌له‌لای خودا به‌گوته‌ی راستی و پێنان له‌ هه‌ق‌ پزگارم ببی! ئه‌وی راست بی به‌خودا هیچ به‌هانه‌م نه‌بوو، به‌خودا هه‌رگیز وه‌ک ئه‌م‌جاره‌ ئاوا ته‌واناو ده‌ولمه‌ند نه‌بووم، به‌لام چاره‌نووس وابوو که‌له‌م سه‌فه‌ره‌ دا له‌تۆ دوا‌بکه‌وم چه‌ره‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بیت) فه‌رمووی: ئه‌مه‌ راست ده‌کا، ده‌ی هه‌سته‌ بپۆ هه‌تا بزانی خودا چی ده‌فه‌رمویت جامنیش هه‌ل‌سام و کۆمه‌لێ له‌پیاوانی به‌نی سه‌له‌مه‌ شوینم که‌وتن و سه‌رزه‌نش‌تیان کردم و گوته‌یان: بۆچی تۆیش وه‌ک ئه‌و دوا‌که‌وتووانه‌ی تر عوزرت نه‌هاورده‌وه‌ بۆی، ده‌سته‌لاتی ئه‌وه‌نده‌یش‌ت نه‌بوو، چونکه‌ ئه‌م گونا‌ه‌ی تۆ ئه‌وه‌نده‌ی به‌س بوو که‌پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بیت) داوای لێ خوش‌بوونت له‌خودا بۆبکا، وه‌گوته‌یان: به‌وخودایه‌ له‌پیش ئه‌مه‌دا ئاگامان لێت نییه‌ که‌ گونا‌هی ترت کردبی، که‌عب گوته‌ی: به‌خودا ئه‌وه‌نده‌یان سه‌رزه‌نش‌ت کردم ته‌نانه‌ت خه‌ریک بووم بگه‌ریمه‌وه‌ بۆلای پیغه‌مبه‌رو خۆم به‌درۆ ب‌خه‌مه‌وه‌، به‌لام له‌پاش دا پێم گوته‌ن: ئایا که‌سی تر له‌گه‌ڵ مندا ئاوای به‌سه‌ر هاتووه‌؟ گوته‌یان: به‌لێ دوو پیاوی تریش هه‌مان شتیان به‌سه‌ر هاتووه‌، تۆچیت گوتووه‌ ئه‌وانیش هه‌رئه‌وه‌یان گوتووه‌، وه‌به‌تۆچی گوتراوه‌ به‌وانیش هه‌ر ئه‌وه‌گوتراوه‌، گوتم: کێ و کێن؟ گوته‌یان: مه‌راره‌ی کوپی ره‌بیعه‌ی ئه‌ل-عامیری و هیلالی کوپی ئومه‌یه‌ی ئه‌ل-واقیفی، که‌ناوی ئه‌م دوو پیاوه‌ باشه‌یان بۆم هینا که‌مێ سه‌بووریم بۆهات و پوانیم ئه‌م دووه‌ ده‌ست ده‌دن

بۆئەو ەگەبىيانكەم بەسەر مەشق و پېشەوای خۆم و چاویان لېیکەم، ئیتەر
 رۆیشتەم و نەگە پامەو ەبۆخز مەتى حەزەرەت (درودى خودای لەسەر بێت) چونکە ئەم
 دووانە موسولمانى ساغ بوون و ئامادەى غەزای بەدر بوو بوون! جا حەزەرەت
 (درودى خودای لەسەر بێت) موسولمانەکانى قەدەغەکرد لەوەى کە قسە بکەن لەگەڵ
 ئێمەدا کە ئەم سێ کەسە بوین و بەس، بەلام قسەو گفتوگۆی لەگەڵ
 دواکە و تەووەکانى تردا قەدەغەنەکرد، ئیتەر خەلکى ەمەو دوورە پەریزیان
 لى گرتین و لەگەلمانا، گۆپان بەجۆرئ دنیام لەلاتاریک و تەنگ بوو لەوجیەهانەى
 لەو پېشى نەدەکرد! جا لەسەر ئەم حالە تالە پەنجا شەوى دەق ماینەو،
 ەەردوو ەاوریکەم دۆش دامابوون و لەمالەو ەیان دادەنیشتن و کورووشکەیان
 دەکردو دەگریان، بەلام من کە لەوان لاوتر بووم چالاکتر بووم، دەپۆیشتەم لەگەڵ
 موسولمانانان نوێژم دەکردو بەبازار دەگەپام، بەلام کەس قسەى لەگەلمدا
 نەدەکرد، لەپاش نوێژ دەپۆیشتەم بۆ کوپى دانیشتنى پېغەمبەر (درودى خودای
 لەسەر بێت) سلاوم لى دەکرد، لەدلى خۆمدا دەمگوت: ئایا لىو جۆلاند بۆ
 وەلامى سلاو ەکەم یانا!! وەجار بەجار لەنزیکی حەزەرەتەو نوێژم دەکردو
 بەدزییەو ەژێرەو ەسەرنجیم دەدا، کاتى پووم دەکردە سوجدەگا کەم ئەو
 بەلاچاوى بۆمى دەپوانى وەکاتى من بە گۆشەى چاوبۆ ئەوم دەپوانى ئیتەر
 ئەو لای تى دەکردم و بەقنڭەچاوبە ماشای نەدەکردم، لەسەر ئەم
 حالە ماو ەیهکی زۆر مامەو ە جەخاریکی زۆر خورادو جەفایەکی زۆر کیشا
 لە لووتەلایى موسولمانان ەتا رۆژئ گەیشت بەگیانم و رۆیشتەم بەشوورای
 باخەکەى ئەبو قەتادەى ئامۆزامدا ەلزنیم (رەنگ بى بۆیە پیا ەلزنیبى
 دەپگا کەى لى نەکردبیتەو ە- وەرگى) کە ئەم پیاو ە خوشەو یستىرین کەسم بوو
 کە سلاوم لى کرد بەخودایە وەلامى سلاو ەکەمى نەسەندەو، جاگوتم: ئەى
 ئەبو قوتادە! توخودا ئایا دەزانیت کە وامن خوداو پېغەمبەرى خودام خوش
 دەوئ، کەچى نقەى نەکرد، دووبارە سویندم دایەو ە ەر نقەى نەکرد، سىبارە
 کە سویندم دایەو ە بەس ئەو ەندەى گوت: خوداو پېغەمبەرى خودا باشتى
 لیدەزانن! ئیتەر ئاو بەچاو ەکانمدا ەاتە خوارەو ە بەرەو دوا گەپامەو ە

به‌دیواری باخه‌که‌دا هه‌لزنیمه‌وه. رۆژێ له‌رۆژان له‌ بازپادا ده‌سوورامه‌وه، ته‌ماشام کرد و جوتیارێ (له‌ نه‌به‌تییه‌کانی خه‌لکی شام که‌خواردمه‌نی و شتی و ده‌هینن بۆشاری مه‌دینه‌و له‌وێ ده‌یگۆرنه‌وه‌و ده‌یفروشن) پرسیری من ده‌کاوه‌لێ: کێ که‌عبی کوپی مالیکم پێ نیشان ده‌دا، خه‌لکه‌که‌ش به‌ئیشاره‌ت میان پێی نیشان دا، جاهات بۆلام و کاغه‌زێکی داپیم، شای غه‌سسان نوسیووی بۆم، منیش خۆم خوینده‌وارم که‌خویندمه‌وه ئه‌مه‌ی تیا‌دا نوسرابوو: "له‌پاش ئه‌مه‌ که‌بیس‌تومانه‌ته‌وه که‌هاو‌پێکه‌ت (واته: پیغه‌به‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێت) لێت لووته‌لایه‌ تۆیش خودا بێ‌لانه‌و بێ‌ دالده‌ی نه‌کردوویت ب‌فه‌رموو وهره‌ بۆلای ئیمه‌ تا دلنه‌وا‌ییت بکه‌ین و قه‌درو ریزو نازت بگرین، منیش که‌خویندمه‌وه گوتم: ئه‌مه‌یش سه‌ره‌پای ده‌ردی خۆم به‌لا‌و مه‌ینه‌تیکی تره‌، جا چوومه‌وه له‌ماله‌وه نامه‌که‌م خسته‌ ناو ته‌ندوو‌رو سووتاندم، جا‌که‌ له‌په‌نجا شه‌وه‌که‌ چل شه‌وی رۆیش‌ت فرستاده‌ی هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێت) هات بۆلام گوتی: پیغه‌مه‌به‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێت) فه‌رمانت پێ ده‌کا که‌له‌ژنه‌که‌ت دوورکه‌ویته‌وه، منیش گوتم: واته‌ ته‌لاقی بده‌م یا چی لێ بکه‌م؟ گوتی: نه‌ه، ته‌لاقی مه‌ده‌ به‌س توخنی مه‌که‌وه‌و نزیک‌ی مه‌به‌ره‌وه، له‌هه‌مان کاتدا هه‌مان فه‌رمایش‌تی کرد به‌هه‌ردوو هاو‌پێکانم، منیش ژنه‌که‌م نارد‌وه بۆمالی باوکی و گوتم: بچۆره‌وه بۆمالی باوانت و له‌وێ به‌، هه‌تا بزانی‌ن خودا چی ده‌فه‌رموێ، که‌عب گوتی: به‌لام ژنه‌که‌ی هیلالی کوپی ئومه‌ییه‌ چو‌و بۆ خزمه‌تی هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێت) گوتی: ئه‌ی پیغه‌مه‌به‌ری خودا! هیلال ئیختیارێکی که‌فته‌کاره‌و نوکه‌ریشی نییه‌ که‌خزمه‌تی بکا خۆپیت ناخۆش نییه‌ که‌من خزمه‌تی بکه‌م فه‌رمووی: نه‌ه، به‌لام توخت نه‌که‌وێ ژنه‌که‌ گوتی: خۆ به‌خوا تاقه‌تی سه‌رجێ‌یی و شتی وای نه‌ماوه، وه‌به‌خودا له‌و رۆژه‌شه‌وه ئه‌م کاره‌ی لێ قه‌وماوه هه‌تا ئه‌م‌رۆ سه‌رو م‌ر‌ه‌رده‌گری! جا خیزانه‌که‌ی منیش به‌منیان گوت: بۆچی تۆش عه‌رز‌ی هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێت) نا‌که‌یت که‌ژنه‌که‌ت پێ بداته‌وه، خزمه‌تت بکا، ئه‌وه‌تا رینگه‌ی ژنه‌که‌ی هیلالی داوه که‌خزمه‌تی بکا، گوتم: داوای شتی واله هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر

بیت) ناکه‌م، یه‌که‌م له‌به‌رئه‌وه‌ی کئی ده‌لئێ ئه‌گهر پووی ئه‌وه‌ی لئێ بنیم ژنه‌که‌م ده‌داته‌وه، دوه‌میش من پیاویکی گه‌نجم و ده‌توانم خۆم خزمه‌تی خۆم بکه‌م، ده‌شترسم که نه‌فس و هه‌وه‌سی خۆم پئی زه‌وت نه‌کری و توخنی ژنه‌که‌م بکه‌م و تووشی گوناح بجم، که‌عب (رمزای خودای لسه‌ر بیت) گوته‌ی: له‌سه‌ر ئه‌م حاله‌یش ده‌شه‌وی تریش ماینه‌وه، به‌م پئی‌یه له‌وکاته‌وه که پیغه‌مبه‌ر (سورودی خودای لسه‌ر بیت) قه‌ده‌غه‌ی کرد که مه‌ردوم قسه‌مان له‌گه‌ل بکه‌ن په‌نجا شه‌وی ده‌قمان ته‌واو کرد، جا بۆ به‌یانی شه‌وی په‌نجاهم له‌سه‌ر سه‌ربانی خانویه‌کی خۆمان نویژی به‌یانیم ده‌کرد، وه‌له سه‌ر ئه‌و حاله دانیشتیبووم، له‌گیانی خۆم وه‌رس بووم و گیانی خۆم لی بوو بوو به‌ بارو گوێ زه‌وی و سه‌ر پووی زه‌وی به‌و هه‌موو گه‌وره‌یی و گوشادیه‌ی خۆیه‌وه له‌به‌رچاوم ته‌نگ و تروسک بوو بوو، له‌م کاتی سه‌بای سه‌لحانه‌داو له‌م حالی دلته‌نگی‌یه‌دا ده‌نگی چهرنده‌یه‌کم به‌رگوێ که‌وت له‌ دووره‌وه ده‌هات، که سه‌رکه‌وتبووه سه‌رکیوی سه‌لع وه به‌هه‌موو هیزی خۆی بانگی ده‌کرد: ئه‌ی که‌عبی کوپی مالیک! موژده‌ت لی بئ، ئیتر یه‌کسه‌ر له‌په‌و پوو که‌وتم و سه‌جده‌و کوپنووشی سوپاسی خودام بردو زانیم که خودا ده‌رووی میهره‌بانی خۆی کردوته‌وه بۆمان، وه‌ چه‌زده‌ت (سورودی خودای لسه‌ر بیت) له‌ پاش نویژی به‌یانی ئه‌و پۆژه، راده‌گه‌یه‌نئ که خودا ته‌وبه‌ی ئیمه‌ی قه‌بوول کردوه، جا خه‌لکی ده‌سته ده‌سته ده‌هاتن موژده‌یان پئی ده‌داین، وه‌ چه‌ند که‌سی مژده‌ ده‌به‌ن بۆ هه‌ردوو هاوپی که‌م دوو پیاویش مژده‌یان دا به‌ من: پیاویکیان ماینه‌که‌ی غار ده‌دا به‌ره‌و من، ئه‌ویتی‌شیان له‌ ئه‌سه‌له‌مه‌وه راده‌کاو سه‌ر ده‌که‌ویته سه‌رچیای سه‌لع و له‌ویوه پر به‌ ده‌م بانگ ده‌کا: ئه‌ی که‌عب! موژده‌ت لی بئ، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ده‌نگه‌که له‌ ئه‌سه‌په‌که خیراتر بوو، ده‌نگه‌که زووتر گه‌یشته، جا کاتی کابرای خاوه‌ن ده‌نگ گه‌یشته لام جله‌کانی خۆم بۆ داکه‌ندو له‌ باتی مژدانه،، دامن به‌و، جا دوو جلکم له‌ براده‌ری خواست و له‌به‌رم کردن و پویشتم بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (سورودی خودای لسه‌ر بیت) براده‌ران پۆل پۆل پیم ده‌گه‌یشتن و ده‌هاتن به‌ پیرمه‌وه و پیرۆزبایی ی قه‌بوولی

تەوبەيان ئى دەکردم: دەيانگوت: پېرۆزىت بى قەبوولى تەوبە لەلايەنى خوداوه،
 كە چوومه مزگەوت حەزرىت (درودى خوداى لەسەرىت) دانىشتىبوو، خەلك
 لەدەورىدا خەرمانەيان دابوو، تەلحەى كوپى عوبەيدىلاھ بەھەرپاكردن ھات بە
 پىرمەوھو تەوقەو پېرۆزبايى لەگەل كردم، بە خودا لەو زياتر لە كۆچكاران
 كەسى تر ھەل نەساو نەھات بەپىرمەوھ! ئەم پىاوەتى يەى تەلحە فەرماوۆش
 ناكەم. جا كاتى سلاوم كرد لە حەزرىت (درودى خوداى لەسەرىت) پووى موبارەكى
 لە خوشى يانا شەوق و بەرقى دەداو دەدرەوشا يەوھو فەرمووى: موژدەبى
 لەتۆ، ئەوھتى لە دايك بوويت پۆژى وەك ئەمپۆ ئاوا باشو پېرۆزىت بە سەردا
 نەھاتووه منىش عەرزىم كرد: ئەى پىغەمبەرى خودا! لەلايەنى تۆوھىە يا
 لەلايەنى خوداوھىە؟ فەرمووى: نە، بەلكو لەلايەنى خوداوھىە پىغەمبەر
 (درودى خوداى لەسەرىت) عادەتى وابوو كە كەيف خوش دەبوو پووى وەك مانگى
 چاردە دەدرەوشايەوھ، وە ئىمە ئەوھمان دەزانى كە حەزرىت (درودى خوداى لەسەرىت)
 بىت لە حالى خوشى دا پوخسارى نوورى ئى دەبارى وەك تريفەى مانگەشەو،
 جاكە لە بەردەميا دانىشتەم گوتە: ئەى پىغەمبەرى خودا! لە تەواو کردنى
 تەوبەكەمە كەلە ھەموو دارايى خۆم دەسبەردار بىم بۆ موسولمانان و ھەمووى
 ببەخشم بە خودا و پىغەمبەرى خودا. فەرمووى (درودى خوداى لەسەرىت): نە،
 ھەندى لە مالاكەت بىلەرەوھ بۆ خۆت باشترە، گوتە: باشە، ئەو پشكەم كەلە
 خەيبەردا ھەيە ئەوھگل دەدەمەوھ بۆ خۆم، وە گوتە: ئەى پىغەمبەرى خودا!
 راستى منى پزگارکرد، وە بەشى بى لەتەواوى تەوبەكەم ھەتا ماوم قسەى
 راست نەبى ئەيكەم. كەعب (رەزاي خوداى لىبىت) گوتى: بە خودا كەس گومان نابەم
 لە موسولمانان كە وەك من خودا وا بە جوانى گوتارى راستى پى بەخشى بى
 لەو پۆژەوھ، ديسان بە خودا لەو پۆژەوھ كە ئەوھم عەرزى پىغەمبەر (درودى
 خوداى لەسەرىت) كردووه ھەتا ئەمپۆ ھىشتا بە قەستى درۆم نەكردووه، وە
 ئومىدەم ھەيە كە تاماوم خودا بى پارىزى. جا خوداى گەورەو سەرور ئەم
 ئايەتەى ناردە خواریوھ:

{لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ - ۱۱۷/۹ - ۱۱۹}.

واته: خودای گه‌وره بارانی په‌حمه‌ت و ته‌وبه‌ی داباراند به‌سه‌ر پیغه‌مبه‌رو کۆچکاران و یاریده‌ده‌راند، ئه‌وانه‌ی که‌له‌و کاته ناسک و نه‌هاته‌دا شوین پیغه‌مبه‌ر که‌وتن، پاش ئه‌وه که نزیک بوو دئی تا قمی له‌وان لا‌بدا له پینگه‌ی په‌یره‌وی، وه پاش ئه‌وه هم دیسان خودای گه‌وره سه‌ره‌نجام له باره‌ی ئه‌و وورده خه‌یالاته‌وه ئه‌وانی به‌خششی و بارانی میه‌رو په‌حمه‌ت و ته‌وبه‌ی پژاند به‌سه‌ریاندا، هه‌روا ته‌وبه‌ی قه‌بوول کردو په‌حمه‌تی پژاند به‌سه‌ر ئه‌و سئ که‌سه موسولمانه‌دا که پاش خران له‌لایه‌نی پیغه‌مبه‌ره‌وه‌و فه‌رمووی پێیان: هه‌سته برۆ هه‌تا بزاین خودا چی ده‌فه‌رمووی له‌باره‌ی دواکه‌وتنی تووه، وه ئه‌م سئ که‌سه له‌و ماوه‌یه‌دا ته‌واو په‌ریشان بوون، هه‌تا وایان ئی هات که ئه‌م زه‌وی یه‌یان له‌سه‌ر ته‌نگ بوو به‌و هه‌موو گوشادیه‌وه که هه‌یه، وه‌له گیانی خۆیان جارپس بوون وه باوه‌ری راستیان هاته سه‌ر ئه‌وه که پشت و په‌نا هه‌ر خودایه‌و پاسارو په‌نا له‌قاری خودا نییه مه‌گه‌ر له‌لای خودا خۆی! سه‌ره‌نجام خودا به‌که‌ره‌م و نه‌وازشی خۆی ده‌رگای ته‌وبه‌و به‌خشش و عه‌قوی خۆی پێ نیشان دان، وه ئه‌وانیش پرویان کرده قاپی که‌ره‌می خوداو ته‌وبه‌یان کرد، به‌پاستی خودای گه‌وره ته‌وبه‌ قه‌بوول که‌ره‌و میه‌ره‌بان و به‌ره‌حم و به‌به‌زه‌یی یه. ئه‌ی که‌سانئ که خاوه‌نی ئیمانئ! ئه‌ی موسولمانینه! ئه‌ی بروادارینه! ته‌قوای خودا بکه‌ن و هه‌میشه له‌خودا بترسن، وه به‌دل و به‌گیان و به‌گوفتارو به‌کردار هه‌میشه بیکه‌ن به‌پیشه له‌گه‌ل پیاو راستان و راستال و راستگو‌یاندابن! که‌عب (ره‌زای خودای لیبنت) گو‌تی: به‌خودا به‌لامه‌وه له ژیا‌نما گه‌وره‌ترین به‌هره‌و نازو نیعه‌ت و خه‌لات و به‌خشش که خودای گه‌وره به‌خشییتی به‌من یه‌که‌م ئه‌وه‌یه که هیدایه‌تی داوم بو قه‌بوول کردنی ئایینی ئیسلام و دووه‌میش ئه‌وه‌یه که ئه‌و پۆژه قسه‌ی راستم عه‌رزێ چه‌زه‌ت کرد له په‌حمه‌تی خوداو بوو که درۆم له‌خزمه‌تیا نه‌کرد، ئه‌گینا خوا نه‌خواسته

منیش وهك درۆكه‌ره‌كان به فه‌تاره‌ت ده‌چووم ئه‌وه‌تانى خودای گه‌وره له ئایه‌تى قورئاندا خراپ‌ترین هه‌په‌شه‌و گوپه‌شه‌ی ئى كردوون، له شانیا‌ندا ده‌فه‌رموئى:

{سَيَخْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِنُغْرِضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَا وَاهُمْ جَهَنَّمَ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ - ۹۵/۹ - ۹۶}.

واته: کاتى ئیوه گه‌پانه‌وه بو‌لای ئه‌و ناپاکانه به درۆ به‌گه‌رمى سویندی گه‌وره گه‌وره‌تان بو‌ ده‌خۆن و ده‌لین: ئیمه بۆیه نه‌هاتین بو‌ ئه‌م غه‌زای ته‌بووکه چونکه عوزرمان هه‌بوو، ئه‌و سویندانه‌ش بۆیه ده‌خۆن که ئیوه گله‌یی یان ئى نه‌که‌ن و وازیان ئى بێنن، ئیوه واز له‌وانه بێنن و لۆمه‌یان مه‌که‌ن، به‌پراستی ئه‌وانه ناپاکن له دلدای له بیرو باوه‌را نه‌سویندیان پراسته‌و نه‌به‌گله‌یی و سه‌ره‌نشت بیر ده‌که‌نه‌وه وه‌جیگای پاشه پو‌ژیان دۆزه‌خه له‌سزای کرده‌وه نابارو ناشیرینه‌کانیا‌ندا، ئه‌وانه سویندی درۆتان بو‌ ده‌خۆن بو‌ ئه‌وه که ئیوه لییان پازى بن، جا ئه‌گه‌ر ئیوه‌ش لییان پازى بن به‌پراستی خودا لییان پازى نابێ، چونکی ئه‌وانه له‌پێ ده‌رچوون و له یاسای حق به‌ده‌رن و خودایش پازى نابێ له کۆمه‌لى له پێده‌رچوو (ش/ت).

له‌گێڕانه‌وه‌یه‌کا: ئیتیر له‌وه به‌دواوه موسو‌لمانان ده‌نگیان دابېری له گه‌لماندا، وه من ماوه‌یه‌کی زۆر له‌سه‌ر ئه‌و حاڵه مامه‌وه هه‌تا ته‌واو سه‌خه‌لتی کردم، وه‌له هه‌موو شتێ گرن‌گتر به‌لامه‌وه ئه‌وه بوو که له‌وماوه‌یه‌دا خوا نه‌خواسته بمرم و چه‌زهره‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بیت) نوێژ له‌سه‌ر ته‌رمه‌که‌م نه‌کا، یا خود چه‌زهره‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بیت) بمړی و من له‌سه‌ر ئه‌و حاڵه‌ته بمینمه‌وه له ناو خه‌لکاو که‌س قسه‌م له‌گه‌ل نه‌کاو چه‌زهره‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بیت) نوێژم له‌سه‌ر نه‌کا، تا خودای گه‌وره - له‌کاتى سێ‌یه‌کی دوایی ى شه‌ودا گیرابوو‌نى ته‌وبه‌ی ئیمه به‌ سرووش ده‌نی‌رێ بو‌ پیغه‌مبه‌رى خۆی، له‌و ده‌مه‌دا چه‌زهره‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بیت) له‌لای ئوممو سه‌له‌مه ده‌بێ، ئوممو سه‌له‌مه ئافره‌تیکی زۆر باش بوو له‌م کاره‌ی مندا قسه‌ی خیری زۆر ده‌کردو گه‌لى مه‌به‌ستی بوو،

جا پیغہ مہر (درودی خودای لہ سر بیت) دہ فہرموی: ئہی ئومو سہ لہ مہ! خودا
تہوبہی کہ عبی گیرا کرد ئہ ویش (رہزای خودای نبینت) دہ لئی: بؤ ہہ والی بؤ نہ نیرم و
ئہم مژدہ خوشہی بدہمی! دہ فہرموی: ئاخر بہم شہوہ دہ بن بہ ژیر پیی
خہ لکہ وہو خہ لکہ کہ تابہ یانی خہ وتان ئی دہ زپینن! جا کاتی پیغہ مہر (درودی
خودای لہ سر بیت) نویژی بہ یانی دہکا ہہ والی قہ بوول کردنی تہوبہ (لہ لایہنی
خودای گہ ورہوہ) لہ سہر ئیمہ بہ موسولمانان رادہ گہ یہ نی. حہ زہرہ (درودی
خودای لہ سر بیت) عادہتی وابو لہ حالہتی خوشی و شادی دا پروی وک مانگی
چا ردہ دہ درہوشایہ وہو خہرمانہی دہدا:

بہ سیرپی سہورہی تہوبہ خودایہ!

بن تہوبہ نہ پوین بؤ نہو دنیاہ

تہوبہ یہ کی ساخ دل زاخاو بدا

پہرہی گول ناسا پوچ ناراو بدا

سایہی پرحمہت تاجی سہریان بن!

نالای ناسایش کالای بہریان بن

قہ بوول کہ، خوابہ! زوو بہدہست و برد!

وہک گہلی یوونس تہوبہی گہلی کورد

لہ گہل نہوانا نیمہش بہ پرحمہت

حہش کہ لہ گہل تومہتی حہ زہرہ

(نہووی) بہقسہ ہیچ بہ ہیچ نا بن

سپیکاری ساف بن مالچ نا بن!!،،

مہدوی گلہی لہ واعیز زورہ

گوایہ قسہی و کاری دوو جوہ:

قسہی شیرینہ و پرفتاری شورہ

نہ سانی سیبہرہو نہ خووی خوہ

نہم جوہ پرفتہش پیشہی دوو مورہ

که دئس وه‌کوو دوو چاوس، کۆره!

نوری! له تاوان بئ سهره‌و نۆره

پیتز گرتوووه وه‌ک گورگی بۆره!

ده‌هیش ده‌کووتی له تۆبه‌و هۆبه

وه‌ک ده‌هۆلکووتی شایس ناو هۆبه

(۱۱) سوورەتی یوونس : (سورة یونس)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱- عَنْ صُهَيْبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْخُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ} قَالَ: إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ نَادَىٰ مُنَادٌ إِنَّ لَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ مَوْعِدًا. يُرِيدُ أَنْ يُنَجِّزَ كُمُوهُ. قَالُوا أَلَمْ يَبَيِّضْ وُجُوهَنَا وَيُنَجِّنَا مِنَ النَّارِ وَيُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ. قَالُوا بَلَىٰ. قَالَ فَيُكْشَفُ الْحِجَابُ قَالَ فَوَاللَّهِ مَا أَعْطَاهُمْ شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَيْهِ. رواه الترمذي ومسلم في الإيمان^(۱).

له صوهه‌یبه‌وه (خوای لی رازی بی) ده‌ئس: له‌بارهی فه‌رمووده‌ی خودای

گه‌وره‌وه:

{لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْخُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ - ۲۶/۱۰}.

واته: نه‌وانه‌ی چاکه‌یان کردوو به ده‌سمایه‌ی ده‌ستیان سه‌ره‌پای نه‌و

هه‌موو پاداشت و به‌شو باره‌ی که خودا بۆ یانی داناوه مه‌قام و پایه‌یه‌کی له

هه‌موو نازو نیعمه‌تی به‌رز تریشیان بۆ پراوه‌ته‌وه، که نه‌وه‌یه له‌و دنیا شاد

ده‌بن به‌ خزمه‌تی خودای خو‌یان و بی به‌ش نابن له‌ دیتنی. ده‌ئس: له‌ باره‌ی

نهم نایه‌ته‌وه چه‌زهرت (دبوودی خودای له‌سه‌ر بیئت) فه‌رمووی: کاتئ به‌ هه‌شتی یه‌کان

له‌ به‌هه‌شتا سه‌قامگیربوون، جارکیش جارده‌دا به‌ ناویاندا: ئه‌ی دانیشتوانی

^(۱) مسلم. ایمان: ۴۴۸ ، ۴۴۹. ترمذی. صفة الجنة: ۲۵۵۲.

بهه‌شت! به‌لینیکتان له‌سه‌ر خودایه، خودا ده‌یه‌وئ بۆ تانی جی به‌جی بکا. ئه‌وانیش ده‌لین: ئه‌ی په‌روه‌ردگاری ئیمه! چ پاداشیکی ترمان ماوه، ئه‌ی ئه‌وه نییه که پووت سپی کردووین و له ئاگری دۆزه‌خ پزگارت کردووین و له بهه‌شتا داتناوین ئیت‌ر چی ترمان ماوه له‌سه‌ر تو؟! فه‌رمووی (دروودی خودای نسرینت): ئه‌وجا خودا په‌رده‌ی شکۆمه‌ندی له‌سه‌ر پووی خووی لاده‌دا و بهه‌شتی یه‌کان به‌چاوی سه‌ر ته‌ما شای خودای خو‌یان ده‌که‌ن، ده‌سا به‌زاتی خودا هه‌موو ئه‌و به‌خشش و خه‌لاتانه‌ی که هه‌تا ئه‌و کاته خودا له‌وه‌و پێش به‌خشویتی به‌وان هه‌یچیان وه‌کوو ئه‌وه‌ خوش و خوشه‌ویست نییه له‌لایان که ده‌نوارن بۆ ئه‌و زاته! (ت/م):

هه‌ر چاکه‌ چاکه‌ لای خوا وون نابن

مایه‌ی نه‌دیینه‌ی خوا‌ی بن‌چوون نابن

قال الله تعالى: - {إِلَّا إِنِّ أَوْلِيَاءُ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ، لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ - ۶۲/۱۰ - ۶۴}.

واته: ئاگادارب! دۆستانی خودا، خوشه‌ویستانی خودا، که بریتین له‌و که‌سانه‌ی که باوه‌ری کامل و ته‌واویان هه‌یه‌و له‌ خودا ده‌ترسن و پارێز ده‌که‌ن و له‌ کوفرو بێ دینی و شتی خراپ، ئا ئه‌م به‌هره‌وه‌رانه ده‌گه‌نه مه‌قام و پایه‌یه‌کی وا ترس و بیمیان له‌ غه‌یری خودا له‌ هه‌یج شتیکی تر نامینێ و خه‌م و خه‌فه‌ت له‌ هه‌یج شتی ناخۆن، چونکه سه‌رومال و منال و هه‌ست و نه‌ستیان ده‌ده‌نه ده‌ست خودا، جا هه‌ر کاتی به‌نده باشه‌کانی خودا گه‌یشته‌نه ئه‌م پایه‌ی ویلایه‌ت و خوشه‌ویستی و دۆستایه‌تی یه‌ ئیت‌ر مژده‌و مرگینی خوش له‌ هه‌موو لایه‌که‌وه داده‌باری به‌ سه‌ریاندا، هه‌م له‌ماوه‌ی ژیا‌نی دنیا‌دا به‌ هو‌ی پۆشن بوونه‌وه‌ی چاو و دل و ده‌روون و موکاشه‌فاتی پۆ‌حی یه‌وه، یا به‌هو‌ی خه‌و و شتی واوه، هه‌م له‌ پۆژی قیامه‌تا به‌هو‌ی فریشته‌ی په‌حمه‌ته‌وه که دین و خه‌به‌ریان پێ ده‌ده‌ن که ئیوه ئیت‌ر به‌ هه‌موو جو‌ری پزگار بوون و

که‌وتنه خووشی و کامه‌رانی و به‌ختیاری ئیجگارییه‌وه، ئه‌وه‌ی که بریا رمان داوه بۆ ئه‌هلی ویلایه‌ت، بۆ دوستانه‌ی خوا گشتی پراسته‌وه‌قه‌وه‌ دیته‌ جی و فهرمووده‌ی خودایه‌و ناگوپی گه‌یشتن به‌ پایه‌ی موژده‌ وه‌رگرتن گه‌یشتنه‌ به‌ پله‌و پایه‌یه‌کی هه‌ره‌ گه‌وره‌ له‌لای خودا، گه‌یشتنه‌ به‌ ئاواتی هه‌ره‌ گه‌وره‌.

۳۹۱۷- قَالَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ مِصْرَ سَأَلْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا) فَقَالَ مَا سَأَلَنِي عَنْهَا أَحَدٌ غَيْرَكَ إِلَّا رَجُلٌ وَاحِدٌ مُنْذُ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ مَا سَأَلَنِي عَنْهَا أَحَدٌ غَيْرَكَ مُنْذُ أُنْزِلَتْ هِيَ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ يَرَاهَا الْمُسْلِمُ أَوْ تُرَى لَهُ. رواه الترمذي والحاكم وصححه^(۲).

پیاویکی خه‌لکی میصر گوتی: بۆ ئه‌م ئایه‌ته (لهم البشری فی الحیاة الدنيا) پرسیارم له‌ ئه‌بو ده‌ردا کرد، گوتی: ئه‌وه‌تی ئه‌م ئایه‌ته‌م له‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێت) پرسیه‌وه‌ته‌وه‌، تو‌ نه‌بی که‌سی تر له‌ منی نه‌ پرسیه‌وه‌ته‌وه‌، هه‌زه‌تیش (دروودی خودای له‌سه‌ر بێت) که‌ لییم پرسی فهرمووی: ئه‌وه‌تی ئه‌م ئایه‌ته‌ دابه‌زیوه‌، تو‌ نه‌بی، که‌سی تر لیمی نه‌ پرسیه‌وه‌ته‌وه‌ فهرمووی: ئه‌و موژده‌و مزگینی یه‌ی که‌ له‌م ئایه‌ته‌دا باس کراوه‌ بریتی یه‌ له‌ خه‌ونی باش، که‌ موسولمان خوی له‌ خه‌ودا ده‌یدینی، یا که‌سیکی تر له‌ خه‌ونا بۆی ده‌بینی! (ت/حاکم:ص).

۳۹۱۸- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَمَّا أُغْرِقَ اللَّهُ فِرْعَوْنَ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ. فَقَالَ جَبْرِيلُ: يَا مُحَمَّدُ فَلَوْ رَأَيْتَنِي وَأَنَا آخُذٌ مِنْ حَالِ الْبَحْرِ فَأَدُسُّهُ فِي فِيهِ مَخَافَةً أَنْ تُذَرِكَ الرَّحْمَةُ. رواه الترمذي بسند حسن. نسأل الله حسن الحال آمين^(۳).

(۲) صحیح عند الحاکم.

(۳) حسن عند الترمذی.

ئیبینو عەبباس (ره‌زای خودای لیبیت) گوتی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سه‌ر بیت) فه‌رمووی: کاتێ خودا فیرعه‌ونی نوقم کرد له‌ ناو ده‌ریادا، له‌و ده‌مه‌دا فیرعه‌ون گوتی: آمَنْتُ اَللهُ لَا اِلَهَ اِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ. واته: باوه‌رم هینا به‌و خودایه که نه‌وه‌ی ئیسرائیل ئیمانیاں پیی هیناوه‌و هیچ خودایی نییه‌ ئه‌و نه‌بی جویرائیل (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: ئه‌ی موحه‌مه‌دا! بریا له‌و کاته‌دا چاوت لیم ده‌بوو که چۆن قوڕو لیته‌ی ناو ده‌ریاکه‌م ده‌خنیه‌ ناو ده‌می مه‌بادا به‌ر په‌حمه‌تی خودا بکه‌وێ به‌ هوێ گوتنی ووشه‌ی (لَا اِلَهَ اِلَّا اللهُ) وه‌ (ت -س/ح) داوای گوزه‌رانیکی خوش و باش له‌ خودا ده‌که‌ین.

۱۲) سوورەتی هود : (سورة هود)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {أَلَا إِنَّهُمْ يُثْنُونَ صُدْرَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ أَلَا حِينَ يَسْتَغْثُونَ رَبَّهُمْ يَغْلُمُ مَا يَسْرُونَ وَمَا يُغْلِنُونَ إِلَّا عِلْمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ - ۵/۱۱}.

واته: ئاگاداربه! ئه‌ی پیغه‌مبهری خوڤا! به‌راستی ئه‌و بی‌پروایانه‌ سینه‌ی خوڤان هه‌له‌ده‌ سووڕێنن بۆ ئه‌وه‌ که‌ خو‌ بشارنه‌وه‌ له‌ تو‌ یا خودای تو‌، به‌لام ئه‌وه‌ بێ سووده‌، بێدار بن له‌وکاته‌دا که‌ خوڤان داده‌پو‌شن به‌به‌رگه‌ و نوینی نووستنیاں خودای گه‌وره‌ ئاگای له‌ نه‌ینی و ئاشکرایان هه‌یه‌ ده‌زانێ چی له‌ ناو دلیاندا هه‌یه‌و ئاگای له‌ چاکه‌و خراپه‌یاں هه‌یه‌و خودا هه‌چی ئی وون نابێ، قسه‌ی سه‌ر زارو خه‌یاڵی ناو دل بۆ ئه‌و چون یه‌که‌.

۳۹۱۹ - سَيَّلَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ فَقَالَ: أُنَاسٌ كَانُوا يَسْتَحْيُونَ أَنْ يَتَخَلَّلُوا فَيُفَضُّوا إِلَى السَّمَاءِ، وَأَنْ يُجَامِعُوا نِسَاءَهُمْ فَيُفَضُّوا إِلَى السَّمَاءِ، فَتَزَلَ هَذِهِ الْآيَةُ. رواه البخاري^(۱).

(۱) بخاري. تفسير: ۴۶۸۱، ۴۶۸۲، ۴۶۸۳.

له‌بارهی ئەم ئایه‌ته‌وه پرسیا ر کرا له ئیبنو عه‌بباس (خودایان لێ پازی بێت) گوتی: گه‌لێ که‌س هه‌بوون که ده‌چوون بۆ سه‌راو پێیان شه‌رم بوو شه‌رمگای خۆیان به‌ره‌و ئاسمان پروت بکه‌ن، له‌به‌ر ئه‌وه‌ خۆیان ده‌کو‌مانده‌وه به‌ سه‌ر عه‌وره‌تی خۆیاندا هه‌تا ده‌رنه‌که‌وی! وه‌ گه‌لێ که‌سی تر هه‌بوون که ده‌چوونه لای ژن و هه‌لا‌لی خۆیان پێیان شه‌رم بوو شه‌رمی خۆیان به‌ره‌و ئاسمان پروت که‌ن، له‌به‌ر ئه‌وه‌ سه‌ری خۆیان دا ده‌پۆشی گوايه‌ خۆیان له‌ خودا ده‌شارنه‌وه! جا به‌م بۆنه‌یه‌وه ئەم ئایه‌ته‌ دابه‌زی (ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا} (۷/۱۱).

واته: خودا ئه‌و خودایه‌یه که له نه‌بوون ئاسمانه‌کان و زه‌مینێ دروست کردووه، له ماوه‌ی شه‌ش پۆژدا له پۆژانی خودا، که پۆژی وای هه‌یه به‌ قه‌د هه‌زار سالی ئیوه‌ ده‌بی، وه‌ له‌ پێش دروست کردنی ئه‌ماندا عه‌رش (باره‌گا) ی خۆی و ئاوی دروست کردبوو، وه‌ باره‌گاکه‌ی له‌سه‌ر ئاو بوو، واته: جگه‌ له‌عه‌رش و مادده‌ی ئاو هه‌چی تر نه‌بوو، خودای گه‌وره‌ بۆیه ئه‌مانه‌ی دروست کردووه تا به‌راو‌ردتان بکا و تاقیتان بکاته‌وه که کامه‌تان په‌فتارو کرداری باش‌تره‌ له‌وی تر.

۳۹۲- عَنْ أَبِي رَزِينٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيْنَ كَانَ رَبُّنَا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ خَلْقَهُ؟ قَالَ كَانَ فِي عَمَاءٍ مَا تَحْتَهُ هَوَاءٌ وَمَا فَوْقَهُ هَوَاءٌ وَخَلَقَ عَرْشَهُ عَلَى الْمَاءِ. رواه الترمذي. بسند حسن^(۲).

ئهبو ره‌زین (خودای لێ پازی بێت) گوتم: ئه‌ی فرستاده‌ی خودا! خودا له‌ پێش ئه‌وه‌دا که ئەم دروستکراوانه‌ی خۆی دروست بکا خۆی له‌ کوێ بووه؟ فه‌رمووی: خودا هه‌ربووه‌و هه‌ر خۆی بووه‌و به‌س، له‌ پاشدا باره‌گای خۆی دروست کردووه له‌سه‌ر ئاو دایناوه! (ت - س/ح) ئیبنولئه‌ثیر (په‌زای خودای

^(۲) حسن عند الترمذي.

لە (النهاية في غريب الحديث والأثر) دا دەفەرموی: (الْعَمَاءُ السَّحَابُ) واتە: عەما هەورە، بە پێی ئەم راقەیه واتە فەرمووده‌که ئاواى ئى دى: خودا له ناو هەوردا بووه، سەر و ژیری با (هه‌وا) بووه! وه دەفەرموی: ئەبو عوبەید (خودای ئى بازى بێت) دەفەرموی: کەس نازانى ئەو هەورە چۆن بووه! بۆیه بەنده‌ش دەلیم:

جیگەى وا جیگەى هەلخای سکانه

جى‌ئى جلیت‌بازى‌ش شۆپه سوارانه،

که رسوار له‌م رێیه هه‌م خۆى و که‌رى

سه‌ر له جى‌ئى پێیه و پێ له جى‌ئى سه‌رى!

۳۹۲۱- عن ابن عمر (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا): سَمِعْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ يَذْنُو الْمُؤْمِنُ مِنْ رَبِّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَضَعَ عَلَيْهِ كَنَفَهُ فَيَقْرُرُهُ بِذُنُوبِهِ: تَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا ثُمَّ يَقُولُ يَا رَبِّ أَعْرِفُ مَرَّتَيْنِ. فَيَقُولُ أَنَا سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا وَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ ثُمَّ يُعْطَى صَحِيفَةً حَسَنَاتِهِ وَأَمَّا الْآخَرُونَ أَوْ الْكُفَّارُ فَيُنَادَى بِهِمْ عَلَى رُءُوسِ الْأَشْهَادِ (هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَّبُوا عَلَى رَبِّهِمْ آلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ). رواه الشيخان^(۳).

ئیبینو عومەر (رەزای خودایان نبینت) دەلی: بە گۆی خۆم ژنەوتم لە پیغەمبەر (بروودی خودای لەسەر بێت) دەیفەرموو: لە پۆژی قیامەتا، موسولمان لە خودای خۆی نزیک دەبیته‌وه، بەره‌نگیکی وا خودا لە پەناى خۆیدا دالده‌ی د‌داو لە پەناى پەرده‌ی میهرەبانى خۆیدا دەپۆشی، هەتا خەلکی دەشتی مەحشەر چاویان ئى نەبى، ئەوجا خودا یەکه یەکه پێی پێ دەنى لە گونا‌هەکانی: پێی دەفەرموی: ئایا پێ دەنییت لەم گونا‌هە و لەو گونا‌هە که کردووتن؟ بەنده‌که‌ش گشت جارێ لە باتی جارێ دووجار لە سەریه‌ک دەلی: بەلێ ئەى خودای من! پێیان ئى دەنیم و لە دنیا‌دا ئەم تاوانانەم هەموو کردوون، ئیتر بەنده‌که دەترسێ و د‌ه‌ه‌پەسێ و لە د‌ل‌ی خویا دەلی: سەرم تیا د‌ه‌چێ، جا

(۳) تجرید البخاری / ۳ / ل / ۱۵۲ / رقم: ۱۰۵۸ / ۲۴۴۱ ، ۴۶۸۵ ، ۶۰۷۰ ، ۷۵۱۴ . مسلم . توبه: ۶۹۴۶ .

خودا دەفەرموی: مەترسە، من لە جیھاندا ئەم گوناھانەم بۆ پۆشیویت ئەوا ئەمپۆکەش لێت خوێش بووم لەو گوناھانە، لە پاش ئەمە نامەى کردەوه باشەکانى دەدەنە دەستى پراستى، ئەمە حالى موسولمانە، بەلام ئەوانى تر – واتە: کافر و بى پرواکان – جا پکیش لە بەرچاوى شایەتەکانى کردەوهکانیان بانگەواز هەل دەداو دەلێ: –

{هُؤَلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ – ۱۸/۱۱}.

واتە: ئا ئەمانە بوون کە درۆیان بە دەم خوداوه دەکرد، بزانی کە نەفرین و لە عەنت و سزای سەختى خودا بۆ سەتەمکارانە (ش).

۳۹۲۲ – عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَيَمْلِكُ لِلظَّالِمِ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَهُ لَمْ يُفْلِتْهُ. قَالَ ثُمَّ قَرَأَ (وَكَذَلِكَ أَخَذَ رَبُّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخَذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ). رواه الشيخان والترمذي^(۱).

ئەبو موسا (رەزای خودای لێ بیت) لە حەزەرەتەوه (دروودی خودای لەسەر بیت) دەفەرموی: لە پراستى دا خودا تاماوهیى مۆلەتى پیاوی زۆردارو سەتەمکار دەدات و تا ماوهیى جلەوى بۆ شل دەکات هەتا بزانی دەگەریتەوه یانا، لە وانەکانى پۆژگار پەندو ئامۆژگارى وەر دەگرێ یانا، بەلام کە کاسەپربوو ئەوسا قورتمى دەگرێ ئیتەر قوتارى نابێ! ئینجا پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بیت) ئەم ئایەتەى خویندەوه: –

{وَكَذَلِكَ أَخَذَ رَبُّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخَذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ – ۱۰۲/۱۱}.

واتە: ئاوهها پاش مۆلەت و ماوهیى، خودای تۆ سزای سەخت دەنێرێ و قارو خەشم و غەزەب دەگرێ لە خەلکى ئەو وولات و دێهاتانە کە زۆرو سەتەم و ناھەقى و بى پروایى لە ناویاندا پەرە دەستینێ و دەلێ ی گوندو شارەکان سەرچەم بوون بە زۆردارو سەتەمکار! وهی لە مەکرى خودا ئەمین

(۱) تجرید البخاری / ۴ / ۴۵۰ رقم: ۱۶۶۷ / ۴۶۸۶. مسلم. بر وصلة: ۶۵۲۴.

مه‌بن، چونکه به‌راستی کاتی خودا قورتمی زالم ده‌گری پشوی ده‌بری،
ئیشی باشی پی ده‌گه‌یه‌نی و برسی ده‌بری! (ش/ت):

زولم و زور و ناهه‌قی نه‌وه‌ن بلاوو باون

دانا له‌بێ باکی خوا هه‌موو واقی و ویرمان!

۳۹۲۳- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَرْحَمُ اللَّهُ لُوطًا، لَقَدْ كَانَ يَأْوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ، وَلَوْ لَبِثْتُ فِي السَّجْنِ مَا لَبِثْتُ يَوْسُفُ ثُمَّ أَتَانِي الدَّاعِيَ لِأَجْبَتُهُ. رواه الشيخان^(۵).

ئەبو هورەیره (خودای لێ پازی بیت) گوتی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەر بیت)
فەرمووی: پەحمەتی خودا لە لووت پیغه‌مبەر بێ لە سەرچی ئەساسی
فەرموویەتی:

{قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةٌ أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ - ۸۰/۱۱}.

واته: حەزەرەتی لووت پاش ناویمید بوون لەو نامەردانە فەرمووی:
کاشکی من خۆم هیژیکم ببوایه، هەتا چاره‌ی ئەم بێ شەرمی و نامەردی و
زیادەپوی ئیوهمە پی بکردایه، یاخود لە پەنای زاتیکی تەوانا و بە هیژدا،
دەبووم؟! خۆ ئەو لە راستی دا لە پەنای زاتیکی تەوانا و بە هیژدا بوو که
خودای گەوریه، لە لایه‌کی تریشه‌وه، ئافه‌ریم بۆ حەزەرەتی یووسف، بۆ
خۆی و بۆ سەبر و خۆگرتنی، بەراستی مەردو یەسەبر و ئازاو بە پشوو بوو،
ئەو بوو که پاشا ناردی بە شوینی دا که بجێ بۆ لای، ئەو مەردانە لە
بەندیخانە دەر نه‌چوو، وە پەلە‌ی نه‌کرد، وە‌یستی لە پیشدا بی سەلمینی که
ئەو بە ناڕەوا بەندکراوه، بۆیه بەفروستاده‌که‌ی پاشای فەرموو: بپۆ عەززی
پاشا بکه فەرمان بدا ئەو ژنانە که دەستی خۆیان لەت و پەت کرد لە گە‌ل ژنی
و‌ه‌زیردا، لە کاتی دعوته‌که‌دا، کو‌یان بکاته‌وه‌و لی‌یان بپرسی: حالی ئەوان
چۆن بوو حالی منیش چۆن بوو؟ تا پاک و پیس دەر بکه‌وی بۆ هه‌موو لای،

(۵) بخاری. تفسیر: ۴۵۳۷، ۴۶۹۴. مسلم. ایمان: ۵۳۸۰، ۲۸۱.

ئەوسا من دیم بۆ لای پاشا ئەنجا پیغەمبەر فەرمووی: وەئى ئەگەر من لە جینگەى ئەو بوومایەو ئەوەندەى ئەو وا زۆر لە بەندیخانە دا بمایەتەو هەر کە دەهاتن بە دوامدا گورج بە بى چەندو چوون دەچووم لە گەلیان بۆ لای پاشا! (ش).

۳۹۲۴- (ب - ۱ ز - ۴۳ ل - ۱۸۵ ف - ۹) (۶).

۳۹۲۵- عَنْ أَبِي الْيَسْرِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ أَتَنَى امْرَأَةً تَبْتَاعُ ثَمَرًا فَقُلْتُ لَهَا: إِنَّ فِي الْبَيْتِ ثَمَرًا أَطْيَبَ مِنْهُ. فَدَخَلْتُ مَعِيَ فِي الْبَيْتِ فَأَهْوَيْتُ إِلَيْهَا فَقَبَلْتُهَا فَأَتَيْتُ أَبَا بَكْرٍ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ قَالَ اسْتُرْ عَلَى نَفْسِكَ وَتُبْ وَلَا تُخْبِرْ أَحَدًا. وَتُبْتُ إِلَيَّ اللَّهُ فَلَمْ أَصْبِرْ فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ. فَقَالَ: أَخَلَفْتَ غَارِيًّا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فِي أَهْلِهِ بِمِثْلِ هَذَا. حَتَّى تَمْنَى أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ أَسْلَمَ إِلَّا تِلْكَ السَّاعَةَ حَتَّى ظَنَّ أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ. قَالَ وَأَطْرَقَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) طَوِيلًا حَتَّى أَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ (أَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفَا مِنَ اللَّيْلِ) إِلَى قَوْلِهِ (ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ). قَالَ أَبُو الْيَسْرِ فَأَتَيْتُهُ فَقَرَأَهَا عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ أَصْحَابُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلِهَذَا خَاصَّةٌ أَمْ لِلنَّاسِ عَامَّةٌ؟ قَالَ: بَلَى لِلنَّاسِ عَامَّةٌ. رواه الترمذي بسند حسن. نَسَأَلُ اللَّهَ السَّرَّ وَحَسْنَ الْحَالِ وَالْمَالِ آمِينَ (۷).

ئەبولىسەسر (خودای لى پازى بىت) گوتى: ژنى هات بۆ كنم خورما بكړى، گوتم: لە ژوورهه خورماى باشتري ئى يه، ئەويش لە گەلما هاته ژوورهه منيش دەستىكم بۆ يبردو ماچم كرد، لە پاشا پەشيمان بوومهوهو بۆ ئەم مەسەلەيه لە ئەبو بەكرم پرسى، گوتى: پازى خۆت بپوشەو قسە بۆ كەس مەكەو لە لای خودا تەوبە بكە، منيش ئوقرەم ئى ھەلگىرا ھەتا لە پیغەمبەرەم پرسى، فەرمووی (دروى خودای لەسەربىت): ئاوا چاودىرى نامووسى خىزانى جەنگاوهرو تىكۆشەر لە پىگەى خودا دا دەكەى! گوتى: ئەوەندە پەشيمان

(۶) تقدم برقمه: ۹ / ۳۲۹ مجلد اول / ل / ۱۸۵.

(۷) حسن عند الترمذي.

بوومه‌وه به‌پاده‌یه‌کی وا خۆزگه‌م خواست که له‌وه‌وپیش ئیسلام نه‌بوومایه و له‌پاش ئه‌و کاته موسوڵمان ببومایه ته‌نانه‌ت گومانم وابوو که بووم به‌ دۆزه‌خی! جا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بیته) تاوێ راماو ماتبوو هه‌تا خودا ئه‌م ئایه‌ته‌ی به‌ سرووش بوینارد: {وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِّنَ اللَّيْلِ} تا کۆتایی ئایه‌ت، که راقه‌ی له‌به‌رگی یه‌که‌ما له‌ زنجیره‌ چل و سێ دا، له‌ فه‌رمووده‌ی نۆه‌ما رابورد، ئه‌وجا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بیته) ئایه‌ته‌که‌ی بۆم خوینده‌وه، یارانیشی عه‌ززان کرد: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئه‌م به‌ریاره هه‌ر بۆ ئه‌م وایه، یا بۆ هه‌موو که‌سیکی تریش وایه؟ فه‌رمووی: نه‌ه، هه‌ر بۆ ئه‌م وانی یه، به‌لکۆو بۆ گشت که‌سێ وایه (ت - س/ح).

۱۳) سووره‌تی یووسف (دروودی خودای له‌سه‌ر بیته)

سورة يوسف (عليه السلام)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {وَكَذَلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَى آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَى أَبَوَيْكَ مِن قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ - ۶/۱۲}.

واته: چۆن خودا تۆی هه‌لبێژارد بۆ ئه‌و خه‌وه‌ جوانه ئاو‌هه‌ایش هه‌لت ده‌بێژێرێ و ده‌تکا به‌زاناو داناو فی‌ری قسه‌ی به‌رزو نامه‌ پیرۆزه‌کانته ده‌کاو شاره‌زای توێژینه‌وه‌و لیکدانه‌وه‌ی باشت ده‌کا، وه‌ به‌هره‌ له‌سه‌ر به‌هره‌ ده‌پێژینێ به‌سه‌رتا، وه‌ک پیغه‌مبه‌رایه‌تی و دارایی، هه‌روه‌ک له‌ کاتی خۆی دا به‌هره‌یه‌کی زۆری دا‌بوو به‌ باپیره‌کانته که ئیبراهیم و ئیسحاق بوون، خودای تۆ زاناو دانا‌یه، ده‌زانێ شانی به‌نده‌ی خۆی چی هه‌لده‌گرێ.

ئىبنو عومەر (خودايان لى پازى بىت) لى ھەزرىتە ھەدە فەر موى (درودى خوداى لى سەر بىت): مەردى كوپرى مەردى كوپرى مەردى كوپرى مەردى، كە خوى و باوبا پىرى مەردو بەرپىز بوون ئەھە يوسفى كوپرى يە عقووبى كوپرى ئىسحاقى كورى ئىبراھىمە (ب/ت).

٣٩٢٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) سَأَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَىُّ النَّاسِ أَكْرَمُ قَالَ أَكْرَمُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُمْ. قَالُوا: لَيْسَ عَنْ هَذَا نَسْأَلُكَ. قَالَ: فَأَكْرَمُ النَّاسِ يُوسُفُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَيْسٍ الْإِسْطَهْرِيُّ. قَالُوا: لَيْسَ عَنْ هَذَا نَسْأَلُكَ. قَالَ: فَعَنْ مَعَادِنِ الْعَرَبِ نَسْأَلُونِي. قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: فَخِيَارُكُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُكُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَقَّهُوا. رواه البخاري (٢).

ئەبوو ھورەيرە (خودای لى پازى بىت) گوتى: لە پيڤغەمبەر (درودى خودای لەسر بىت) پرسىار کرا: کام کەس گەرەترو بەريز ترە؟ فەرمووى: گەرەترینيان لەلای خودای گەرە ئەو کەسەيە کە زۆرتر لە خودا بترسى! عەرزيان کرد: مەبەستمان ئەوە نيبە. فەرمووى: دەي گەرەترینيان بە پشتەي نەسەب و بنەچە و رەسەن نامە يووسفە، کە خۆي پيڤغەمبەري خودايە، باوکی پيڤغەمبەري خودايە، باپيرەشي پيڤغەمبەري خودايە، با پيرە گەرەيشي دۆستي خودايە! گوتيان: لەمەيش ناپرسين. فەرمووى: ديارە لە بنەچەي بنەمالە و خانەدانەکانی عەرەب پرسىار دەرکەن کە وەک کان وان؟ عەرزيان کرد: بەلێ مەبەسمان ئەوانە، فەرمووى: دەي ئەو کەسانەتان کە لەسەردەمي پيش ھاتنی ئا پيني ئيسلامدا با ش بووبن، ھەر ئەوانيش لەسەردەمي

(۱) بخاری. تفسیر: ۴۶۸۸.

(۲) بخاری. تفسیر: ۴۶۹۹.

ئیسلامه‌تی دا باش ده‌بن، به مهرجی شاره‌زای ئایین بین و به جوانی ره‌فتاری پی بکه‌ن! (ب).

۳۹۲۸- قال الله تعالى: {وَعَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ. قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ}.

قال عكرمة: هیت لك بالخورانية هلم. وقال ابن جبر: تعاله. رواه البخاری^(۳).

خودای گه‌وره له قورئانی پیروژدا دا ستانی حه‌ز ئی کردنی زلیخا له حه‌زهرتی یووسف ده‌گی‌ریتته‌وه ده‌فه‌رموی:

{وَعَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ. قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ - ۲۳/۱۲}.

واته: زلیخا ئاگری ئه‌شق و ئه‌قیننی زوری بو هیئا، به‌ره به‌ره به عیش‌وه و ناز دئی راده‌گرت و یوسفی (به قسه‌ی خوش و به گفتی شیرین) ده‌کرده خوی، تا ته‌وا و مرخی ئی خوش کرد و بریاری دا که کاتی ئه‌وه هاتوو له په‌نایه‌کا، له کوپکی تایبه‌تی ئاشقانه‌دا کوئوکوی دئی خویان دامرکینن، هات دهرگا له‌سه‌ر دهرگا دایخست، له‌سه‌ر خوی و یوسف و پیی گوت: فه‌رمو ده‌ی زووبه باپی‌که‌وه، باده‌ی دلدا ری نوش که‌ین! ئه‌ویش مه‌ردانه گوتی: من و کاری خراپیان نه‌گوتوو، په‌ناده‌گرم به خودا له شتی وانا شیرین عی‌کرمه (خودای ئی بازی بینت) ده‌لئ: ووشه‌ی (هیت لك) به زمانی حه‌ورانی یانی: زو وهره، ئیبنو جوبه‌یریش ده‌لئ: واته: خیرا وهره (ب).

قال الله تعالى: {ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعَ شِدَادٍ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّا تَخَصِمُونَ - ۴۸/۱۲}.

واته: پاش ئه‌و حه‌وت سائه حه‌وت سائی ناهه‌مواری قاتی دینه پیشه‌وه، هه‌موو ئه‌و پزق و پوژی‌هی هه‌لتان گرتوو و داتان ناوه بو ئه‌و سائه گرانیا نه‌ه‌مووی ده‌خون، که‌می نه‌بی له‌وه‌ی ده‌یشارنه‌وه بو تووی کشتوکال (یابو کاتی قاته‌سال).

(۳) ذكره البخاری تعليقا في التفسير بين الرقمين: ۴۶۹۱ و ۴۶۹۲. سورة يوسف.

۳۹۲۹- قال عَبْدُ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ قُرَيْشًا لَمَّا أَبْطَلُوا عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِالْإِسْلَامِ قَالَ: اللَّهُمَّ اكْفِنِيهِمْ سَبْعَ كَسْبَعٍ يُوسُفَ فَأَصَابَتْهُمْ سَنَةٌ حَصَّتْ كُلُّ شَيْءٍ حَتَّى أَكَلُوا الْعِظَامَ حَتَّى جَعَلَ الرَّجُلُ يَنْظُرُ إِلَى السَّمَاءِ فَيَرَى بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا مِثْلَ الدُّخَانِ قَالَ اللَّهُ (فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ) قَالَ اللَّهُ (إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ) أَفَيُكْشَفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَقَدْ مَضَى الدُّخَانُ وَمَضَتْ الْبُطْشَةُ. رواه الشيخان^(۴).

عه‌بدوللاً (خودای لێ پازی بیت) گوئی: هۆزی قوڤه‌یش ندره‌نگ ئیسلام بوون و هه‌تا ماوه‌یی ملیان نه‌ده‌دا به‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بیت) ئه‌ویش فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌ر بیت): خودایه‌! تۆ له‌باتی من چاری ئه‌مانه‌ بکه‌و به‌ جه‌وت سال‌ قات و قری (وه‌کوو جه‌وت ساله‌ گرانی یه‌که‌ی کاتی یووسف) یارمه‌تیم بده‌ به‌ سه‌ریانان ئیت توووشی قاتوو قری یه‌کی وه‌هابوون هه‌ر مه‌پرسه‌، قری خسته‌ هه‌موو شتیکیان، ته‌نانه‌ت له‌ برسانا ئیسقانیان ده‌خواردو له‌به‌ر بی هیزی و برسیتی پیاو چاوی پێشکه‌و پێشکه‌ی ده‌کردو که‌ ته‌ماشای ئاسمانی ده‌کرد له‌ به‌رچاوی ته‌م و دووکه‌لی ده‌کرد، جا خودای گه‌وره‌ ئه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زاند:

{فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ - ۱۰/۴۴}.

جا تۆ چاوه‌ری ئه‌و پوژه‌یه‌ بکه‌، که‌ له‌به‌ر بی بارانی ته‌م و مژو ته‌پو توژیکی ره‌شی به‌د ره‌زا له‌ چه‌شنی دوو که‌ل پووی ئاسمان دا ده‌گری عه‌بدوللاً ده‌لی: مه‌به‌ست له‌م دوخان و ته‌م و دووکه‌له‌ له‌م ئایه‌ته‌دا ئه‌مه‌ بوو که‌ من پوونم کرده‌وه‌، وه‌ ئه‌مه‌یش وه‌کوو گوتم پووی داو له‌ کاتی خویدا پویشت، چونکه‌ خودا له‌ پاش ئه‌م ئایه‌ته‌وه‌ پوونی ده‌کاته‌وه‌ که‌ که‌می ئه‌و سزاو توڵه‌یان له‌ سه‌ر لاده‌بری به‌لام دیسان تی هه‌ل ده‌چنه‌وه‌و ده‌ست ده‌که‌نه‌وه‌ به‌ لاساری و ناعالی وه‌کوو ده‌فه‌رموی:

^(۴) تجرید البخاری / ۱ / ل / ۴۹۲ رقم: ۵۱۸ تجرید = ۱۰۰۷ فتح. أطرافه: ۱۰۲۰، ۴۶۹۳، ۴۷۶۷، ۴۷۷۴،

۴۸۰۹، ۴۸۲۰، ۴۸۲۱، ۴۸۲۲، ۴۸۲۳، ۴۸۲۴، ۴۸۲۵. مسلم. صفات المنافقين: ۶۹۹۷، ۷۰۰۱.

{إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ - ۱۵/۴۴}.

واته: نایمه له‌بەر تۆ بووایه‌مان دان

که‌چس چوونه‌وه سه‌رخووی نامه‌ردان!

جا ئه‌مه مه‌عنای وایه که ئه‌و سزاو عه‌زابه‌یه که له‌م ئایه‌ته‌دا باس
کراوه هه‌تا ماوه‌یی له‌سه‌ریان لاده‌چی و دیسان ده‌گه‌رینه‌وه سه‌رباری به‌ره
بو‌ریان و هه‌م‌دیسان خودا سزاکه‌یان بو‌ ده‌نی‌رینه‌وه، وه‌ک له‌ دوا ئه‌م
ئایه‌ته‌شه‌وه ده‌فه‌رمووی:

{يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَى إِنَّا مُنتَقِمُونَ - ۱۶/۴۴}.

واته: هه‌ر خۆیان زیان ده‌که‌ن وا به‌یارمان دا که له‌ پوژی به‌دردا تۆله‌ی
به‌رو دوايان ئی بستینین و هه‌لمه‌تی گه‌وره‌یان بو‌ به‌رین و جه‌زه‌به‌یان بده‌ین و
ته‌می خواریان بکه‌ین عه‌بدو‌للاً گو‌تی: جا ئه‌مه مه‌عنای وایه که ئه‌و سزاو
عه‌زابه‌ تاماوه‌یی له‌سه‌ریان لاده‌چی و دیسان ده‌ست ده‌که‌نه‌وه به
خراپه‌کردن و دیسانه‌وه سزاکه ده‌گه‌رینه‌وه سه‌ریان، جا چۆن شتی وا له
قیامه‌تا پوو ده‌دا، له‌ قیامه‌تا سزاکه هات تا ته‌واو نه‌بی لاناچی، یا هه‌ر
لاناچی، له‌سه‌ر ئه‌م پاقه‌یه دیاره به‌طشه‌و هه‌لمه‌ته گه‌وره‌که‌یش وه‌ک
مه‌سه‌له‌ی دو‌خان و ته‌م و دووکه‌له‌که پووی داوه‌و مه‌به‌ست لی‌ی غه‌زای
به‌دربووه‌و ئه‌ویش پابووردوو! (ش).

۳۹۳۰- => (ب-۶ ز-۱۳ ل-۲۴۵ ف-۱ + ف-۲) + (ب-۶ ز-۱۲ ل-

۲۴۲ ف-۵)^(۵).

لی‌ره‌دا ئه‌م پتری یه‌ی هه‌یه: فما بعث الله بعده نبيا الا في ذروة من قومه:
واته: ئیتر له‌ دوا لووت خودا هه‌ر پیغه‌مبه‌ریکی ده‌نارد سه‌رگولی هۆزه‌که‌ی
خۆی بوو، که ده‌بوون به‌ پشت و په‌نا بو‌ی.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُجِّيَ مَنْ نَشَاءُ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ} - {۱۱۰/۱۲}.

واته: بابئ بپرواکانی ئەم چەرخە بایی نەبن بەو مۆلەتە ی بەوان دراوه، چونکە کافرەکانی چەرخەکانی پێشوویش تا ماوەیەکی زۆر مۆلەت یان دراو دوژمنایەتی ی پێغەمبەرەکانیان دەکرد، هەتا رادەیی ئەو پەهەبەرەکانە بئ هیوا دەبوون لەووە کە قەسەیان کاریان لی بکا، یاخود بئ ئومید دەبوون لەووە کە یا رمەتی یان لەلای خوداوە بۆ بئ و گومانی کافرەکان هاتە سەر ئەووە ئەو پێغەمبەرەکانە درۆیان لەگەڵ دا کراوه... جا لەم تەنگو چەلەمەیدە کۆتوپر لەلای خوداوە، یارمەتی یان بۆ هات و ئەوانە ی کە خودا خوا ستی لەسەر پزگاربوونیان بووبئ پزگاربوون و باقی مەندەکان بە فەتارەت چوون چونکی ئەوانە تاوانباربوون، وە سزای ئیەش کە پووی کردە تاوانباران ئیتر ناگەریتەووە تا پەلی خۆی نەوێشینی.

عوروو (خودای لی پازی بیت) گوتی: بە عایشە ی پوورم گوت: ئایا ئەم، ووشە لەم ئایەتەدا بە (کذبوا) دەخوینریتەووە بەبئ گیراویی یا بە (کذبوا) دەخوینریتەووە بە شەدە ی ذالەکە؟ گوتی (کذبوا) دەخویندريتەووە بە شەدە، گوتم: دە ی خو پێغەمبەرەکان سوور لییان پوون و ئاشکرا بوووە کە ھۆزەکانیان تەکزیبیان دەکەن واتە: باوەریان پئ ناکەن و بە درۆیان دەخەنەووە کەواتە کە ی ئەووە (ظن) و گومانە؟ عایشە گوتی: بەلئ، بە گیانی خووم سوور ئەووە یان دەزانی، پیم گوت: خو ئەووە یش ئەقل نایگری کە بلین پێغەمبەرەکان گومانی ئەووە یان بۆ پەیدا بوووە کە خودا درۆی لەگەڵدا کردوون؟! گوتی: پەنا بە خودا لە بەدگومانی وا، پێغەمبەرەکان بە دوورن لە باوەری واوە بە خودای خو یان و شتی وا لە پێغەمبەرەکان ناوە شیتەووە، گوتم: ئە ی ئایەتە کە مەعنای چییە؟ گوتی: مەبەست لەم گومانە بە پەپرەووەکانی پێغەمبەرەکانە لە لایەنی پێغەمبەرەکانەووە لەسەر ئەم شیوەیە: لە پیش دا ھەنئ لە ھۆزی پێغەمبەرەکان باوەرو ئیمان دەھینن بە خودا و پێغەمبەرانی،

وهده‌بن به په‌په‌هوانی ئه‌وان، هه‌تا له‌ دوایی دا‌ دهر‌دو ئازارو مه‌ینه‌تیان در‌یژه‌ ده‌کی‌شی و نه‌صره‌ت و سه‌ره‌که‌وتن دوا ده‌که‌وی، به‌را‌ده‌یه‌کی وا که پی‌غه‌مبه‌ره‌کان نا ئوم‌ید ده‌بن له‌ ئی‌مانه‌ینانی ئه‌و که‌سانه که هه‌تا ئی‌ستا ئی‌مانیان نه‌ه‌یناوه له‌ هۆزه‌کانیان، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یشه گومان‌ی ئه‌وه‌یشیان بۆ په‌یدا ده‌بی که په‌په‌ره‌وه‌کانیشیان با‌وه‌ریان پی‌یان نه‌ماوه، جا له‌و کاته ناسکه‌داو له‌و حا‌لی په‌ری‌شان‌ی و جان‌بازی یه‌دا خودا سه‌ریان ده‌خاو یارمه‌تی یان بۆ ده‌نی‌ری! (ب).

١٤) سووره‌تی ره‌عد : (سورة الرعد)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٣٩٣١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: (وَنُفِضْلُ بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ) قَالَ الدَّقْلُ وَالْفَارِسِيُّ وَالْحُلُوُّ وَالْحَامِضُ^(١).

ئهبو هوره‌یره (خودای لئ پازی بیت) گو‌تی: پی‌غه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بیت) له‌ شان‌ی ئه‌م فه‌رمایشته‌ی خوادا که فه‌رموویه‌تی:

{وَنُفِضْلُ بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ - ٤/١٣}.

واته: ئه‌م با‌خ و په‌زو شینایی و دارو دره‌خته جو‌راو جو‌رانه هه‌ر چه‌نده گشتیان له‌ یه‌ک ئاو ئاوده‌در‌ی‌ن و له‌ یه‌ک زه‌ویدا ده‌پو‌ین که‌چی له‌ گه‌ل ئه‌وه‌یشدا به‌ره‌کانیان جیا جیا‌یه له‌ په‌نگو بۆ تام و له‌زه‌ت و چیژو شی‌وه‌و قه‌واره‌و شه‌کل و کات و گه‌ل‌ی شتی تر‌دا، وه‌ بازیکیانمان با‌شترو خو‌شتر کردووه له‌ بازیک‌ی تریان. گو‌تی: چه‌زه‌ت له‌با ره‌ی ئه‌م ئایه‌ته‌وه فه‌رمووی: وه‌ک قه‌سپ و خه‌سته‌وی، وه‌ک شیرین و ترش (ت-س/ح).

٣٩٣٢- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: أَقْبَلْتُ يَهُودُ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالُوا يَا أَبَا الْقَاسِمِ أَخْبِرْنَا عَنِ الرَّعْدِ مَا هُوَ؟ قَالَ: مَلَكٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُوَكَّلٌ

^(١) رواه الترمذي بسند حسن.

بِالسَّحَابِ مَعَهُ مَخَارِقُ مِنْ نَارٍ يَسُوقُ بِهَا السَّحَابَ حَيْثُ شَاءَ اللَّهُ. فَقَالُوا فَمَا هَذَا الصَّوْتُ الَّذِي نَسْمَعُ؟ قَالَ: زَجْرُهُ بِالسَّحَابِ إِذَا زَجَرَهُ حَتَّى يَنْتَهِيَ إِلَى حَيْثُ أَمِرَ. قَالُوا: صَدَقْتَ. رواهما الترمذي بسندین حسنین. نَسَأَلُ اللَّهَ حَسَنَ الرِّوَايَةِ آمِينَ^(۲).

ئیبینو عەبباس (خودایان لێ پازی بێت) گوئی: جووله‌که‌کان هاتن بۆ لای پیغه‌مبەر (دروودی خودای لێسەر بێت) گوئیان: ئەه‌ی ئەه‌ب‌ول‌قاسم! پێمان بڵێ ره‌عد (واته: هه‌وره‌گرمه = هه‌وره‌تریشفه) چیه‌ی؟ فه‌رمووی: فره‌شته‌یه‌ که له فره‌شته‌کان ناوی ره‌عه‌ده، هه‌وری پێ سپێردراوه، گورزیکی ئاگرینی پێیه، هه‌وری پێ لێ ده‌خوێ، بۆ ئەه‌و شوێنانه‌ی خودا بیه‌وی، گوئیان: ئەه‌دی ئەه‌و گرمه‌یه‌ چیه‌ی که ده‌بیستی؟ فه‌رمووی: ئەه‌وه ده‌خوێته هه‌وره‌که تا به‌روا بۆ ئەه‌و شوێنه‌ی که فه‌رمانی پێ کراوه بچێ بۆ ئەه‌وی، گوئیان: راست ده‌که‌ی (ت-س/ح).

۱۵) سووره‌تی نیه‌راهییم (دروودی لێ بێ): (سوره‌ی ابراهیم (علیه السلام))

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۹۳۳- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ أَتَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِقِنَاعٍ عَلَيْهِ رُطْبٌ فَقَالَ مَثَلُ كَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ تُؤْتِي أَكْلَهَا كُلُّ حِينٍ يَأْذَنُ رَبُّهَا. قَالَ هِيَ النَّخْلَةُ (وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ) قَالَ هِيَ الْحَنْظَلُ. رواه الترمذي^(۱).

ئەنەس (خوای لێ رازی بێ) گوئی: هه‌نێ پووتاب (واته: ته‌ره‌ خورما) یان له‌سه‌ر سه‌له‌یی بۆ پیغه‌مبەر هێنا (دروودی خودای لێسەر بێت) فه‌رمووی: {مَثَلُ كَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ، تُؤْتِي أَكْلَهَا كُلُّ حِينٍ يَأْذَنُ رَبُّهَا - ۱۴/۲۴-۲۵}.

^(۲) رواه الترمذي بسند حسن.

^(۱) سكت عنه الشارح. راجع صحيح مسلم رقم: ۷۰۲۹-۷۰۳۳ وصحيح البخاري رقم: ۶۱.

واته: نمونه‌ی ووشه‌ی جوان و ووتاری خیردارو قسه‌ی خیر وه‌کوو دره‌ختیکی پاکی جوانی بوشناخی به‌رداری سایه‌دار وایه، که بنه‌که‌ی به‌ره‌گه درێژه ئه‌ستووهره‌کانیه‌وه دامه‌زرا بی له بنی عه‌رزداو لقه‌کانیشی به‌رزوه بووبن و پۆیی بن به‌ئاسماندا، بای سه‌فای په‌حمه‌ت هه‌میشه ده‌یان له‌رینیتیه‌وه و ده‌م به‌ده‌م ده‌گه‌شینه‌وه و تازه ده‌بنه‌وه، وه ئه‌م دره‌خته نازداره به‌ری خۆی ده‌دا به‌شایسته‌گان و موسته‌حه‌ققان، له هه‌موو کاتی‌کا به‌فه‌رمانی خودای خۆی. حه‌زهره‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بیته) فه‌رمووی: ئه‌وه دار خورمایه فه‌رمووی:

{وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ - ۲۶/۱۴}

وه نمونه‌ی ووشه‌و ووتاری پیس و قسه‌ی خراپیش وه‌کوو دره‌ختیکی پیسی بی سوود وایه، که نه‌به‌ری هه‌بی و نه‌سیبه‌ر، هه‌ر که ده‌ستت بۆیبرد به‌ئاسانی هه‌ل ده‌که‌نری، چونکی په‌گه‌و پیشه‌ی دانه‌کو تاوه به‌ ناخی زه‌ویدا، به‌لکوو به‌حال و ناخال خۆی گرتوووه به‌ چینی سه‌رووی عه‌رده‌وه، وه شایسته‌ی ئه‌وه نییه که پایه‌دار بی له عه‌رزدا فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌ر بیته) ئه‌وه‌یش گووژالک‌یه (ت).

۳۹۳۴- ⇒ (ب-۱ ز- ۲۲۴ ل- ۵۸۰ ف-۱) (۲)

له‌گه‌رده‌ ئه‌مه‌ی پتره: گفته‌ی (ت) ئاوایه: ئه‌م ته‌وفیق و ته‌سبیت و دامه‌زاندن له‌سه‌ر ئیمانه له‌ گو‌پدا ده‌بی، له‌وکاته‌دا که فریشته‌کان پیی ده‌لین: خودای تو کییه؟ ده‌لین: خودای من یه‌زدانی پاکه ده‌لین: دین و ئایینت چییه؟ ده‌لین: دین و ئایینم ئیسلامه ده‌لین: پیغه‌مبه‌رت کییه؟ ده‌لین: پیغه‌مبه‌رم موحه‌مه‌ده (دروودی خودای له‌سه‌ر بیته).

(۲) تقدم برقم: ۱ / ۱۱۴۵ مجلد اول / ل- ۵۸۰ چاپی یه‌که‌م

قال الله تعالى: {أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَةَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ، جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَنَسُوا الْقُرْآنَ - ۱۴/۲۸-۲۹}.

واته: ئایا ته‌ماشا ناکه‌ی که چۆن ئه‌و سێله‌و پێ نه‌زان و به‌دنامه‌کانه له جیاتنی ئه‌وه‌ی که سوپاسی خودا بکه‌ن له‌سه‌ر به‌هره‌و نازو نيعمه‌ته‌کانی ده‌چن ناسوپاسی ئه‌و ده‌که‌ن و به‌رابه‌ر به‌چاکه‌و به‌هره‌کانی خوا خراپه‌و به‌دنامه‌کی و بێ ئه‌مه‌کی ده‌که‌ن، هه‌ر به‌خۆشیان ده‌سبه‌ردار نابن، به‌لکوو هۆزو خزم و گه‌ل و که‌سوکاری خۆشیان تووشی فه‌لاکه‌ت و فه‌رته‌نه‌و مالویرانی ده‌که‌ن، وه به‌ره‌و خانه‌ی وێرانی ناو ناخی ئاگری دۆزه‌خ له‌گه‌ل خۆیاندا ده‌یانبه‌ن وه ئه‌و جیگه‌ خراپ و ناخۆش و به‌ده‌ ده‌که‌ن به‌ مۆلگه‌ی خۆیان و ئه‌وان!

۳۹۳۵- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) هُمْ كُفَّارُ أَهْلِ مَكَّةَ. رواه البخاري^(۳).

ئیبناو عه‌بباس (خۆشنوودی خودایان ئیبن) ده‌یگوت: ئه‌وانه‌ی له‌م ئایه‌ته‌دا باس کراون بێ پرواکانی خه‌لکی مه‌که‌که‌ بوون (ب).

۳۹۳۶- عَنْ مَسْرُوقٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: ثَلَاثُ عَائِشَةٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) هَذِهِ الْآيَةُ (يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ) قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَأَيْنَ يَكُونُ النَّاسُ يَوْمَئِذٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ عَلَى الصَّرَاطِ. رواه الترمذي. نَسَأَلُ اللَّهَ كَامِلَ الْإِسْلَامِ. آمِينَ^(۴).

مه‌سروق (خودای ئی پازی بیت) گوئی: عایشه (خودای ئی پازی بیت) ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه:

{يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ - ۱۴/۴۸}.

واته: ئه‌و تۆله‌ سه‌ندنه‌ و له‌و پۆژده‌دا که ئه‌م زه‌مینه‌ی که‌وا ئیستا ئیوه له‌سه‌ری ده‌ژین ده‌گوێی و ده‌کری به‌زه‌مینکی تر، هه‌روه‌ها ئاسمانیش

^(۳) بخاری. تفسیر: ۴۷۰۰.

^(۴) مسلم. صفات المنافقين: ۶۹۸۷. ترمذی. تفسیر القرآن: ۳۱۲۱.

ده‌گۆڤڤی و ده‌بی به ئاسمانیکی تر، له‌و پۆژهدا هه‌موو سه‌ر له‌ گۆڤ
ده‌رده‌هینن و خواه ئاده‌میزاد و خواه په‌ری گرد ده‌بنه‌وه‌و بۆ حیساب و
لیپرسینه‌وه‌ی خودایی مه‌سروق گوتی: عایشه‌ که ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه
گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! له‌کاتی له‌ حظه‌ی گۆڤینه‌که‌دا ئه‌م خه‌لکه
ده‌چن بۆ کۆی و له‌کۆی ده‌بن؟ فه‌رمووی: له‌سه‌ر پردی صیراط ده‌بن! (ت/م).

(۱۶) سوره‌تی حیجر : (سورة الحجر)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۹۳۷- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ فِي تَفْسِيرِ
هَذِهِ الْآيَةِ (رُبَّمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ) قَالَ: إِذَا أُخْرِجَ أَهْلُ التَّوْحِيدِ مِنَ
النَّارِ وَأُدْخِلُوا الْجَنَّةَ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ. رواه الترمذي في الإیمان^(۱).

ئهبو هوریره (خودای لێ بازی بێت) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێت) له
راقه‌ی ئه‌م ئایه‌ته‌دا:

{رُبَّمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ - ۲/۱۵}.

واته: له‌ پۆژی ژینه‌وه‌دا گه‌ی جار ئه‌م ناپیاو و نامه‌ردانه‌ی که ئیستا
به‌بی باکانه‌ کوفری خودا ده‌که‌ن زۆر به‌که‌ساسی و به‌په‌روشه‌وه‌ ده‌لێن:
خۆزگه‌ ئیمه‌ش له‌ جیهاندا هه‌ست و هۆش و گۆشمان ببوایه‌و وه‌ک ئه‌م خودا
پیداوانه‌ موسوڵمان بووینایه‌و پۆژمان نه‌گه‌یشتیایه‌ به‌م پۆژه‌ په‌شه‌! هه‌زه‌ت
له‌ راقه‌که‌یدا فه‌رمووی: کاتی که ده‌سته‌ی خودا په‌رست (که‌ناودارن به
ده‌سته‌ی تاکپه‌رست و ئه‌هلی ته‌وحید) له‌ ئاگر ده‌رده‌هینرێن و ده‌یانبه‌ن بۆ
به‌هه‌شت و ببوایه‌وه‌رێن خۆیان به‌ته‌نها له‌ دۆزه‌خا ده‌میننه‌وه‌ ئه‌وجا کافران
خۆزگه‌ به‌ موسوڵمانان ده‌خوازن و له‌هه‌زه‌تا به‌هه‌سه‌ره‌ته‌وه‌ ده‌لێن: بریا
ئیمه‌ش وه‌ک ئه‌م خودا په‌حم پێ کردووانه‌ له‌ کاتی خۆیدا موسوڵمان
ده‌بووین، ئیسته‌ پزگارمان ده‌بوو (ت).

^(۱) سکت عنه الشارح.

۳۹۳۸- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: كَانَتْ امْرَأَةٌ حَسَنَاءُ مِنْ أَحْسَنِ النَّاسِ تُصَلِّي خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَكَانَ بَعْضُ الْقَوْمِ يَتَقَدَّمُ حَتَّى يَكُونَ فِي الصَّفِّ الْأَوَّلِ لِئَلَّا يَرَاهَا وَيَسْتَأْخِرُ بَعْضُهُمْ حَتَّى يَكُونَ فِي الصَّفِّ الْمُؤَخَّرِ فَإِذَا رَكَعَ نَظَرَ مِنْ تَحْتِ إِبْطِيهِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُتَقَدِّمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُتَأَخِّرِينَ) ^(۲).

ئیبینو عەبباس (خوشنودی خودا له خۆی و بابی) دەلی: ئافره‌تی هەبوو، ئیجگار جوان بوو، ژنیکی گەلی باش بوو، له پشتی پیغه‌مبەرەوه (دروودی خودای لەسەر بیت) نوێژێ جه‌ماعه‌تی ده‌کرد، جا هه‌ندی که‌س وه‌ پێش ده‌که‌وتن و ده‌چوونه‌ پرێزی یه‌که‌مه‌وه‌ هه‌تا ئه‌و ژنه‌ نه‌بینن نه‌بادا تووشی نه‌زه‌رو پوانینی حه‌رام و نا‌په‌وا بن، هه‌ندی که‌سی تریش وه‌پاش ده‌که‌وتن و ده‌چوونه‌ پرێزه‌کانی پاشه‌وه‌! جا له‌کاتی پوکووع‌ بردن و چه‌مینه‌وه‌دا له‌ ژێر بن‌بالیانه‌وه‌ به‌ گوێشه‌ی چاو ته‌ماشای ژنه‌که‌یان ده‌کرد، جا خودا بو‌ هو‌شیاری کردنه‌وه‌ی ئه‌م دوو تاقمه‌یه‌و بو‌ په‌سنی پێشینه‌ان و سه‌رکونه‌ی پاشینه‌ان، ئه‌م ئایه‌ته‌ی ناردە خواری:

{وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُتَقَدِّمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُتَأَخِّرِينَ - ۲۴/۱۵}.

واته: به‌راستی ئی‌مه‌ ئاگامان له‌ پێشینه‌ان و پاشینه‌انتانه (ت - خودای ئی‌رازی بێ).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ - ۴/۱۵}.

واته: دۆزه‌خ هه‌وت ده‌رگای هه‌یه، هه‌ر ده‌رگایه‌یان به‌شیکی دیاری کراوی هه‌یه، له‌و کافرو له‌پێده‌رچه‌وانه، به‌پێی به‌دبه‌ختی خۆیان له‌و ده‌رگایه‌وه‌ ده‌چنه‌ دۆزه‌خه‌وه‌.

۳۹۳۹- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لِحَبْنَمَ سَبْعَةُ أَبْوَابٍ بَابٌ مِنْهَا لِمَنْ سَلَ السَّيْفَ عَلَى أُمَّتِي أَوْ قَالَ عَلَى أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ^(۳).

^(۲) مسکوت عنه عند الترمذی.

^(۳) رواه الترمذی بسند غریب (شرحه).

ئیبینو عومەر (خودای لى پازى بىت) گوتى: پیغه‌مبەر (دروودی خودای لى سەر بىت) فەرمووی: دۆزەخ ھەوت دەرگای ھەیه، دەرگایەکیان بۆ ئەو کەسانە ھە کە چەك ھەل دەرگەن لە ئۆمەتی من یافەرمووی: کە شیر ھەل دەرگەشتن لە ئۆمەتی موخەممەد (ت-س/ غەریب).

۳۹۴- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: اتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ. ثُمَّ قَرَأَ (إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ). روى هذه الثلاثة الترمذي^(٤).

ئەبو سەعید (خودای لى پازى بىت) گوتى: ھەزەرەت (دروودی خودای لى سەر بىت) فەرمووی: خۆتان بپاریزن لە فیراسەت و تیروانینى موسولمانى پاك، چونکە ئەو بە نووری خودای گەرە دەنواپى و لەبەر تیشك و وورشەى خودای سەرنجى شت دەدا، لەبەر ئەوە پەى بە گەلى شتى ووردو نەینى دەبا ئینجا ئەم ئایەتەى خۆیندەو:

{إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ - ۷۵/۱۵}.

واتە: بەراستى لەم داستان و کارەساتەدا چەن نیشانەو بەلگەى ھەیه لەسەر تەوانایى خوداو لەسەر تۆلەسەندنى سەختى، بەتایبەت بۆ ئەو کەسانە کەبە ووردی سەرنجى پرووداوەکانى جیھان دەدەن و بەچاوى دل و بە نوورى ئیمان و بەتیشكى باوەر لە ژین و بوون و لە پرووپەرەى بوونەوەر تى دەپوانن (ت - سەنەد غەریب).

قال الله تعالى: {وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسِلِينَ - ۸۰/۱۵}.

واتە: یەزدانى پاك دەفەرموئ: بەراستى ئەو گەلە کەناویان دەبرى بە ئەصحابو لحیجر، کە ھۆزى ئەموودن، کەباوەریان بە ھەزەرەتى صالح پیغه‌مبەر نەکردو بەدرویان خستەو بە مەعنا ئەو نامەردانە ھەموو پیغه‌مبەرەکانیان بەدرو خستۆتەو.

(٤) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

۳۹۴۱- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضی الله عنهما) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لِأَصْحَابِهِ: لَا تَدْخُلُوا عَلَى هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ إِلَّا أَنْ تَكُونُوا بَاكِينَ فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا بَاكِينَ فَلَا تَدْخُلُوا عَلَيْهِمْ أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَهُمْ^(۵).

ئیبینو عومەر (خودایان لێ پازی بیت) ده‌لێ: له غه‌زای ته‌بووکا پیغه‌مبەر (درویدی خودای له‌سەر بیت) به یارانێ خۆی فهرموو: مه‌پۆنه ناو شوینه‌وارو شوین هه‌واری ئهم گه‌له دوا بپاوه‌وه، مه‌گه‌ر به‌گریان‌ه‌وه، خو ئه‌گه‌ر گریان‌تان نه‌ده‌هات ئه‌وا مه‌پۆنه ناو وولاته‌که‌یان، مه‌بادا به‌سه‌ره‌اته ناخۆش و پێ ناسۆره‌که‌ی ئه‌وان له ئیوه‌ش پوو بدات! (ش).

۳۹۴۲- وعنه أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَمَّا نَزَلَ الْحِجْرَ أَرْضَ ثَمُودَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ أَمَرَهُمْ أَنْ لَا يَشْرَبُوا مِنْ بَرِّهَا، وَلَا يَسْتَقُوا مِنْهَا فَقَالُوا قَدْ عَجْنَا مِنْهَا، وَاسْتَقَيْنَا. فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَطْرَحُوا ذَلِكَ الْعَجِينَ وَيَهْرِيقُوا ذَلِكَ الْمَاءَ. رواهما البخاري في بدء الخلق ومسلم في الزهد وزاد. وأمرهم أن يستقوا من البر التي كانت تردها الناقة.

دیسان ئه‌و (خودای لێ پازی بیت) گو‌تی: له غه‌زای ته‌بووکدا، کاتی پیغه‌مبەر (درویدی خودای له‌سەر بیت) گه‌یشه‌ خاکی حیجر که وولاتی هۆزی ته‌مووده له‌وی دابه‌زی و لای دا و فهرمانی به‌هاورپییانی کرد: که نه‌له‌ئاوی بیره‌که‌ی بخۆنه‌وه و نه‌ ئاوی ئی بگرن، ئه‌وانیش عه‌زیان کرد: ساخۆ هه‌ویریشمان پێ شیلاره‌وه و ئاوی‌شمان ئی هه‌لگرتوه‌! ئه‌ویش فهرمانی پی کردن: که هه‌ویره‌که‌ فێده‌نه به‌ر ووشتره‌کانیان و ئاوه‌که‌یش بپێژن (ش = ب + م) گێپرا‌نه‌وه‌ی (م = موس‌لیم) ئه‌م رسته‌یه‌ی پتره: به‌لام فهرمانی پی کردن که‌له‌و بیره‌ ئاوبگرن که کاتی خۆی ووشتره‌که‌ی صالح پیغه‌مبەر (درویدی خودای له‌سەر بیت) ئاوی ئی ده‌خواره‌وه.

قَالَ اللهُ تَعَالَى: {وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَائِنِ وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ} ⇒ (ب/ ۵ ز/ ۸۱ ف/ ۱).

(۵) بخاری. احادیث الأنبياء: ۳۳۸۰. مسلم. زهد: ۷۳۹۰.

۳۹۴۳- ⇒ (ب-۱ ز-۷۲ ل-۲۴۷ ف-۴) + (ب-۵ ز-۸۱ ل-۲۹۳ ف-۱ + ف-۲)^(۷).

۳۹۴۴- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) (الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ) قَالَ: هُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ، جَزَّؤُهُ أَجْزَاءً، فَأَمَّنُوا بِبَعْضِهِ وَكَفَرُوا بِبَعْضِهِ. رواه البخاري^(۸).

ثیبنو عبباس (خودای لی رازی بیت) له تهفسیری ئهم ئایه‌ته‌دا:

{الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ - ۹۱/۱۵}.

واته: وهئینزارتان ده‌که‌م به‌وینه‌ی ئه‌و سزایه‌ی که په‌وانه‌مان کرد بو سهر ئه‌و کافرانه‌ی که قورئانیان به‌ش به‌ش کردبوو گوتی: مه‌به‌س له‌م ئایه‌ته‌ خاوه‌ن نامه‌کانه، واته: گاورو جوله‌که‌کانه، ئه‌مانه قورئانیان به‌ش به‌ش کردبوو، هه‌رچی پیک و موافیقی کتیبی خویان بوو باوه‌ریان پی ده‌کرد، وه‌هه‌رچی به‌دلیان نه‌بوايه حاشایان لی ده‌کرد (ب).

۳۹۴۵- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي قَوْلِهِ تَعَالَى (لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ، عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ) قَالَ: عَنْ قَوْلٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. رواه الترمذي^(۹).

ئهنه‌س (خوای لی رازی بی) گوتی: له تهفسیری ئهم ئایه‌ته‌دا:

{فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ، عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ - ۹۲/۱۵-۹۳}.

واته: سویندم به‌ خودای تو که تو‌ی په‌روه‌رده کرد هه‌تا پی ی گه‌یاندی، پرسیار ده‌که‌ین له‌و کافرانه یه‌ک به‌یه‌ک له‌و کرده‌وانه که له دنیا‌دا ده‌یکه‌ن گوتی: له راقه‌ی ئه‌مه‌دا هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بیت) فه‌رمووی: له‌باره‌ی ووشه‌ی پیروزی (لااله الا الله) وه پرسیاریان لی ده‌کری (ت).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ - ۹۹/۱۵}.

(۷) تقدم برقم: ۴ / ۴۷۲ تسلسل / ۷۲ مجلد اول + مجلد خامس / تسلسل / ۸۱ رقم: ۳۶۳۰/۱.

(۸) بخاري. تفسير: ۴۷۰۵.

(۹) بخاري. تفسير: ۴۷۰۵.

واتە: بەندەيى و عىبادەتى ساخ بکە بۆ پەرورەدگارى خۆت بەردەوام
هەتا مردن، هەتا کاتى مەرگ و ئاکام، کە شتیکە ئاشکراو دیارییەو هەقەو
پراستەو بەقەى نووکى دەرزى گومانى تیدا نیە.

۱۰ - قال سالم بن عبدالله: اليقين الموت. رواه البخاري^(۱۰).

سالمى كۆپى عەبدوللا (خوداى ئى پازى بىت) گوتى: مەبەست لە (اليقين) لەم
ئايەتەدا مەرگ و مردنە (ب) بە بۆنەى ئەم ووشتەى هۆزى ئەموودە وە ئەم
چەن شىعەرەتان پيشكەش دەكەم، وە پيشكەشى دەكەم بەگە ئى فەلەستىنى
برا، خودا دەرووى پەحمەتى خۆيمان ئى بکاتەو:
يا شعب ثورة الجارة المسومات في

عينيك ما في عين أمتى من التأسف
على قريب خانب قد لاذ بالتأفف
أغرى العدو بالأذى من كثرة التسوف
على عدو غاشم قد داس بالتعجرف
كل القيم، بلا حياء ما، ولا تخوف!
حتى شمت ما يدل أنهم أقارب
بعضهموا لبعضهم، نحن وهم أجانب
كأنكم ونحن في دار معا نحارب
عدونا المشترك الخبيث او نضارب!
فسد في وجهي جميع الدرب غير واحد
هو الرجا لنا كما هو الفنا لحاقد...:
يا من ترى النمال في جحورها الدجى كما
ترى الشمس والنجوم الزهر في جو السما

^(۱۰) بخاري. تفسير: ذكره تعليقا في باب (واعبد ربك حتى يأتيك اليقين. سورة الحجر بعد رقم /

یا من لاجل ناقة دمرت قوماً كاملاً
 الا ترى الاذى الذي قد عم شعبي شاملاً
 اليس فيهم مؤمن كلف فوق الطاقة
 او طفلة يتيمه بريئة كالناقة!
 اليس فيهم شيخة امّرت بالبر بها
 لانها قد آمنت مع قومها بربها!
 يا ارحماً من كل راحمين رحماك المنى
 لكل مظلوم، وقهرک المنى لمن جنس

المترجم - كركوك - ۱۹۸۹/۸/۱۵

(۱۷) سورہ نحل : (سورة النحل)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۹۴۷- (ب-۱ ز- ۱۸۰ ل- ۴۹۰ ف- ۲) (۱).

قال الله تعالى: {وَمِنْكُمْ مَّنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْدَلِ الْعُمْرِ - ۷۰/۱۶}.

واته: هی واتان ههیه که زور پیر دهبی و وهکی مندالی وورده سال و
 په تیاره‌ی لی دئی و بهره بهره هه‌رچی زانیوه هیچی له بیر نامینئی و بهمه
 ده‌گوتری: نه‌رزه‌لولعومر، واته: ته‌مه‌نی که سیفی و که‌فته‌کاریی.

۳۹۴۸- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ يَدْعُو أَعْوَدُ بَكَ مِنْ
 الْبُخْلِ وَالْكَسْلِ، وَأَرْدَلِ الْعُمْرِ، وَعَذَابِ الْقَبْرِ، وَفِتْنَةِ الدَّجَالِ، وَفِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ (۲).

نه‌نه‌س (خودای لی بازی بیت) گوتی: هه‌میشه پی‌غه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر بیت)
 نه‌م نزایه‌ی ده‌کرد: (أعوذ بك من البخل والكسل وارذل العمر وعذاب القبر وفتنة

(۱) سبق فی: رقم / ۲ / ۹۶۴ مجلد أول تسلسل / ۸۰.

(۲) بخاری: تفسیر: ۴۷۰۷.

الدجال و فتنه‌الحیا والممات): خودایه! په‌نا ده‌گرم به‌زاتی تو له پژدی و چرووکی و له ته‌مه‌لی و ته‌وه‌زه‌لی و له ته‌مه‌نی که سیفی و که‌فته‌کاری و له عه‌زایی قه‌بر و سزای گو‌پو له فیتنه و ئاژاوه‌ی جه‌جال و له پشیویی و ئاژاوه‌ی ژیان و مردن! (ب).

قال الله تعالى: {إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا - ۱۶/۱۲۰}.

واته: به‌راستی ئیبراهیم باپیره‌گه‌وره‌ی ئیوه به‌ته‌نیا خو‌ی ئومه‌تی بوو بو‌ خو‌ی! وه‌ملکه‌چ و فه‌رمانبه‌ر داری خودا بوو، وه‌لای دابوو له ئایینی به‌تال و پووچ و به‌دل پووی کرد بووه خودا.

۳۹۴۹- قال عبدالله: الأُمَّةُ مُعَلِّمُ الْخَيْرِ وَالْقَانِتُ الْمُطِيعُ. رواهما البخاري^(۳).

عه‌بدوللا (خودای لێ پازی بێت) گو‌تی: (امه) واته: مامۆستای خێرو چاکه (قانت) یش یانی گو‌پرایه‌ل و ملکه‌چ (ب).

۴- عَنْ أَبِي بَنْ كَعْبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ أَصِيبَ مِنَ الْأَنْصَارِ أَرْبَعَةٌ وَسِتُّونَ رَجُلًا وَمِنَ الْمُهَاجِرِينَ سِتَّةٌ فِيهِمْ حَمْزَةُ فَمَثَلُوا بِهِمْ فَقَالَ الْأَنْصَارُ لَنِ أَصَبْنَا مِنْهُمْ يَوْمًا مِثْلَ هَذَا لَنُرِينَ عَلَيْهِمْ قَالَ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ فَتْحِ مَكَّةَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ) فَقَالَ رَجُلٌ لَا قَرِيشَ بَعْدَ الْيَوْمِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كُفُّوا عَنِ الْقَوْمِ إِلَّا أَرْبَعَةً. رواه الترمذي بسند حسن^(۴).

ئوبه‌یی کو‌پی که‌عب (خودای لێ پازی بێت) گو‌تی: له‌پوژی غه‌زای ئو‌حوددا له‌یاریده‌ده‌ران شه‌ست و چوار پیاو کو‌ژران، له‌ کو‌چکارانی‌ش (به‌حه‌مه‌زی مامه‌ی پینغه‌مبه‌ره‌وه) شه‌ش که‌س کو‌ژران کافره‌کان لچو لیوی شه‌هیده‌کانیان کرد بوو، جا یاریده‌ده‌ران گو‌تیان: ئه‌گه‌ر ده‌ستمان پۆی به‌سه‌ریاندا هه‌قی

^(۳) بخاری. تفسیر. ذكره البخاري تعليقا قبل رقم / ۳۳۴۹ في كتاب الأنساء.

^(۴) حسن عند الترمذي.

خۆمانیان به‌زیاده‌وه ئی ده‌که‌ینه‌وه، جا کاتی فه‌تی مه‌که‌ه پووی دا خودای گه‌وره ئه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زاند:

{وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ - ۱۲۶/۱۶}.

واته: له‌سه‌ر نه‌شری ئیسلام و په‌خش بوونه‌وه‌ی، ئیوه تووشی گه‌ئێ به‌ره‌ه‌ستی و قسه‌و کاری ناهه‌موار ده‌بن، له‌ کافرا نه‌وه، جا ئه‌گه‌ر ویستتان هه‌قی خۆتان بکه‌نه‌وه‌و تۆله‌ی خۆتانیان ئی بکه‌نه‌وه، ئه‌وه ده‌بی هه‌ق به‌هه‌ق بکه‌نه‌وه‌و به‌س، گه‌رچی خۆبگرن و ئی بوردنتان هه‌بی ئه‌وه گه‌ئێ باشته‌، دیاره هه‌میشه پاداشی باش بو‌و خۆگران و له‌ خۆبوردووانه. پیاوی گوتی: ئه‌م‌پ‌و قو‌ره‌یش بنه‌بر ده‌بن! پیغه‌م‌به‌ریش (درووی خودای له‌سه‌ر بیته) فهرمووی: چوار که‌سی ئی ده‌رچی واز له‌وانی تریان بینن (ت - س/ح).

۱۸) سووره‌تی ئیسراء: (سورة الأنراء)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عن عبد الله (رضي الله عنه) قَالَ: فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ وَالْكَهْفِ وَمَرْيَمَ إِهْنٌ مِنَ الْعِقَاقِ الْأَوَّلِ، وَهْنٌ مِنْ تِلَادِي. رواه البخاري^(۱).

عه‌بدوللای کو‌ری مه‌سه‌عوود (خودای لێ پازی بیته) گوتی: سووره‌تی به‌نی ئیسرائیل (که‌ پی‌شی ده‌لێن سووره‌تی ئیسراء) و سووره‌تی که‌هف و سووره‌تی مه‌ریه‌م له‌ سووره‌ته‌ دی‌رینه‌ نایابه‌کانن، که‌له‌ مه‌که‌ه دابه‌زی بوون، وه‌ من له‌ می‌ژه‌وه ئه‌م گه‌نجی دره‌خشانا نه‌م کردوون به‌مال و له‌ به‌رم کردوون! (ب).

قال الله تعالى: {سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ - الآية} ⇒ (ب - ۴ ز - ۱۰۰ ل - ۲۹۸).

(۱) بخاری. تفسیر: ۴۷۰۸.

۳۹۵۲- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَتَى بِالْبُرَاقِ لَيْلَةَ أُسْرَى بِهِ مُلْجَمًا مُسْرَجًا فَاسْتَصْعَبَ عَلَيْهِ فَقَالَ لَهُ جَبْرِيلُ أَيْمُحَمَّدٍ تَفْعَلْ هَذَا فَمَا رَكِبَكَ أَحَدٌ أَكْرَمُ عَلَى اللَّهِ مِنْهُ قَالَ فَارْقُضْ عَرَقًا^(۲).

ئەنەس (خودای لئ پازی بیت) گوتی: ئەو شەوێی کە پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بیت) دەبرێ بۆ ئیسراو شەوێی پێ دەکەن، بۆ راق لقاوو زین دەکەن و بۆی دەیهێنن، بەلام بوراق لاملی و لامنجی دەکاو پێگە نادا کە حەزەرت (دروودی خودای لەسەر بیت) سواری، جوهرئیل (دروودی خودای لەسەر بیت) پێی دەفەرموی: ئەو لەگەڵ موخەمەددا ئەمە دەکە! ئەوەتی تۆ هەیت هێشتا کەسیکی تری وەکوو ئەم ئاوا خوشەویست و بەریزو نازارو بەقەدرو هیژا لەلای خودا پێی ئەناوەتە سەر پشستی تۆ! گوتی: ئیتر بوراق مل دەداو لەتەریقیدا لەشی دەکەوێتە سەر ئارەق (ت - س/ح).

۳۹۵۳- عَنْ بُرَيْدَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَمَّا انْتَهَيْنَا إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ قَالَ جَبْرِيلُ بِإِصْبَعِهِ فَخَرَقَ بِهِ الْحَجَرَ وَشَدَّ بِهِ الْبُرَاقَ. رواهما الترمذي بسندين حسنين^(۳).

بۆرەیدە (خودای لئ پازی بیت) گوتی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بیت) فەرمووی: کە گەشتینە بەیتولمەقدیس لەوێ جوهرئیل بەپەنجەیی ئاماژەی لە بەردی صەخرەتوللاکردو بەردەکەیی بە پەنجەیی کون کردو بۆراقی پێو بەستەو! (ت - س/ح).

۳۹۵۴- (ب) ۴ - ر - ۲۴ - ل - ۸۲ - ف - ۱ + ۲ + ب - ۴ - ز - ۱۱۵ - ل - ۳۷۸ - ف - ۴ + ب - ۴ - ز - ۱۶ - ف - ۳ + ب - ۴ - ز - ۱۷ - ف - ۱ + ۲^(۴).

(۲) عند الترمذي بسند حسن.

(۳) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

(۴) تقدم برقم: ۱ / ۳۲۰۵ مجلد رابع تسلسل / ۲۴ و ۲ / ۲۷۳۱ + مجلد رابع تسلسل / ۱۱۵ رقم: ۴ /

۲۱۶۸ + مجلد رابع تسلسل / ۱۶ رقم: ۳ / ۲۶۲۸).

۳۹۵۵- (ب - ۴ ز - ۲۴ ل - ۸۲ ف - ۲) ^(۵).

۳۹۵۶- (ب - ۴ ز - ۱۰۰ ل - ۲۹۹ ف - ۲ + ف - ۱) ^(۶).

قال الله تعالى: {وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ تُبْعَثَ رَسُولًا وَإِذَا أَرَدْنَا أَن نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَرْنَاهَا تَدْمِيرًا - ۱۷/۱۵-۱۶}.

یه‌زدانی پاک فەرمووێتی: خودا له خۆپای کەس ئازار نادا، له پێشا رابەر دەنیری پێگهی چاک و خراپ بە خەڵک دەلی، وەکاتی کاتی ئەو هات کە خودا ئاوەدانی یەک و یێران بکا، فەرمان دەدا بە گەورە پیاوان و ئاغاو بەگەکان، کە خوویان گرتوو بەرابواردنی خوشەووە هەمیشە خەریکی عەیش و نوۆشن، کەواز لەهەووەس پەرستی و ئارەزوو بازی بێنن و لە پێی شەری خوا دەر نەچن، بەلام ئەوان زیاتر لە یاسا لادەدەن و لە پێی دەر دەچن، نیتەر لەسەر فەرموودەیی خودا سزا دەپوا بۆ سەریان و وولاتیان و یێران دەبێ و خاکیان بەتووڕە کە دەبێژێ!

۳۹۲۱- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَمَّا نُزِلَتْ (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ) إِلَى قَوْلِهِ (وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ) قَالَ أُنْزِلَتْ عَلَيْهِ هَذِهِ وَهُوَ فِي سَفَرٍ فَقَالَ أَتَذَرُونَ أَيُّ يَوْمٍ ذَلِكَ. فَقَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ ذَلِكَ يَوْمَ يَقُولُ اللَّهُ لَأَدَمُ ابْعَثْ بَعْثَ النَّارِ فَقَالَ يَا رَبِّ وَمَا بَعْثُ النَّارِ قَالَ تَسْعِمَائِيَّةٌ وَتِسْعَةُ وَتِسْعُونَ إِلَى النَّارِ وَوَاحِدٌ إِلَى الْجَنَّةِ. قَالَ فَأَنْشَأَ الْمُسْلِمُونَ يَبْكُونَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَارِبُوا وَسَدُّوا فَإِنَّهَا لَمْ تَكُنْ بُؤَةً قَطُّ إِلَّا كَانَ بَيْنَ يَدَيْهَا جَاهِلِيَّةٌ قَالَ فَيُؤَخِّدُ الْعَدَدُ مِنَ الْجَاهِلِيَّةِ فَإِنْ تَمَّتْ وَإِلَّا كَمَلَتْ مِنَ الْمُنَافِقِينَ وَمَا مَثَلُكُمْ وَالْأُمَمُ إِلَّا كَمَثَلِ الرَّقْمَةِ فِي ذِرَاعِ الدَّابَّةِ أَوْ كَالشَّامَةِ فِي جَنْبِ الْبَعِيرِ ثُمَّ قَالَ إِنِّي لَأَرْجُو أَن تَكُونُوا رُبْعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ. فَكَبَرُوا ثُمَّ قَالَ إِنِّي لَأَرْجُو أَن تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ.

(۵) تقدم برقم: برقم: ۲ / ۲۷۳۱ مجلد رابع تسلسل / ۲۴.

(۶) تقدم برقم: ۱ / ۲۱۵۴ مجلد رابع تسلسل / ۱۰۰ ورقم ۲ / ۲۱۵۵.

فَكَبَرُوا ثُمَّ قَالَ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونُوا نِصْفَ أَهْلِ الْجَنَّةِ. فَكَبَرُوا قَالَ وَلَا أَذْرِي قَالَ
الثَّلَاثِينَ أَمْ لَا. رواه الترمذي في الحج والبخاري في بدء الخلق^(۷).

عیمرانی کوپی حوصه‌ین (خودای لئ پازی بیت) گوتی: له‌سه‌فه‌ریکا، ئەم دوو

ئایه‌ته بۆ چه‌زهره‌ت هاتنه‌ خوارئ (دیوودی خودای له‌سه‌ر بیت): —

{يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ. يَوْمَ تَرَوُنَّا نَذْلًا كُلُّ
مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَكَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَمَا هُمْ
بِسُكَارَى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ — ۲۲/۱-۲}.

واته: ئەه‌ی مه‌ردوم! له‌په‌روه‌ردگاری خۆتان بترسن و خۆتان له‌ بئ

ئه‌مری ئەو بپاریزن، به‌پاستی پۆزانی گه‌ئ س‌ه‌خت و پ‌ر له‌ سام و ترستان و
له‌ پ‌یشه‌وه‌، یه‌کئ له‌ وانه‌ پۆزی ژینه‌وه‌یه‌، که‌ ده‌بئ به‌فه‌رتنه‌و پ‌شیویی
یه‌کی واکه‌س سه‌ره‌که‌سی ناپه‌رژئ به‌تایبه‌ت بوومه‌له‌ره‌یه‌کی گه‌وره‌
پ‌ووده‌دا، گۆی زه‌وی وه‌ک لانکی ش‌پ‌و ش‌ه‌ق راده‌ژنه‌ئ، ئەو پۆزه‌ که‌ مه‌ردوم
ئەو حاله‌ به‌ چاوی سه‌ر ده‌بینن، له‌ ترساناو له‌ تاوانا منال به‌به‌رئاگای له‌
به‌چکه‌ی خۆی نامینه‌ئ و دووگیان خورپه‌ی ئی ده‌که‌وئ و سه‌که‌که‌ی له‌
بارده‌چئ، بگه‌ه‌موو به‌ردارئ به‌رده‌خا، ویستاو و ش‌لۆق و ئالۆزو سامناک
ده‌بئ که‌ ته‌ماشای مه‌ردوم ده‌که‌ی له‌ تو وایه‌ مه‌ست و سه‌ر خۆشن و ئاره‌ق و
باده‌ نۆشن وئه‌وه‌نده‌ چه‌په‌ساو و ش‌له‌ژاوو په‌رۆشن، به‌لام سه‌رخۆشی و
مه‌ستی چی، کئ ده‌په‌ره‌ژئته‌ سه‌ر ش‌تی و، نه‌ه‌ نه‌ه‌ مه‌ست و سه‌رخۆش نین
به‌لام سزای توندی ئەو پۆزه‌ و وپو گ‌ی‌ژو و‌ی‌ژئ کردوون. جا چه‌زهره‌ت
(دیوودی خودای له‌سه‌ر بیت) فه‌رمووی: ئەرئ ده‌زانن ئەوه‌ کام پۆزه‌یه‌؟ گوتیان:
خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا باشتی ده‌زانن، فه‌رمووی: ئەوه‌ ئەو پۆزه‌یه‌ که‌
خودا به‌ ئاده‌م ده‌فه‌رموئ: ئەه‌ی ئاده‌م! ده‌سته‌ی دۆزه‌خ جیاوه‌که‌ باب‌رۆن بۆ
ناوی! ئاده‌میش ده‌فه‌رموئ: ئەه‌ی په‌روه‌ردگارم! ده‌سته‌ی دۆزه‌خ چه‌ند له‌

^(۷) بخاری. تجرید/ ۴ ل/ ۲۰ رقم/ ۱۳۴۲ = رقم فتح الباری شرح صحیح البخاری/ ۲۳۴۸. مسلم. ایمان: ۵۳۱.

چہندہ؟ دہفہرموی: لہ ہہموو ہہزار کەسئ نۆسەدو نہوہدو نوؤی بەشی
 ئاگری دۆزەخە و تاقە یەکیکی بەشی بەہەشتە! گوتی: کە ئەمە ی فەرموو
 موسولمانەکان دەستیان کرد بە گریان، پیغەمبەریش (درویدی خودای لەسەربیت)
 فەرمووی: لہ ہہموو کاریکتانانە منەیی میانەپەوی بکەن و ئامانجتان چاکە
 بئ و چاو بپرنە کاری خیر و لہ کاری خیرا کوتاہی و دریغی مەکەن، ہەر چەند
 ئەمە وەک گوترا وایە ئومیدتان بە بەخششی خودا قەوی بئ چونکە ہہموو
 جاری کە خودا پیغەمبەری نارد بئ لہ پیش ہاتنی ئەو پیغەمبەرەو
 ماوہیەکی نہزانی و کافری ہەبوو. فەرمووی: جا ئەو ژمارە یە (کە نۆسەدو
 نہوہدو نوؤی) لہ خەلکی ئەو سەردەمی جاہیلییەت و نہزانی یە تەواو دہکری،
 ئەگەر ئەوان بەشیان کرد ئەوا باشە ئەگینا ئەو ژمارە یە لہ موناہیق و
 ناپاکەکانی ئەو ئوممەتە تەواو دہکری، سەرەپای ئەمەیش ئیوہ لہ چاو
 نہتەوہو میللەتەکانی تری پیش خۆتاندا وەک ئەو پوولەکە رقعەلە یە وان کە وا
 بە دیوی ناوی رەفیسکی وولآخوہ کە دہلئی پینە یە بەلاقیہوہ، یا ئیوہ بەقەد
 خالی دہبن کە بەتەنشتی ووشتریکەوہبئ، لہ پاشدا فەرمووی: ئەمن بەتەمای
 ئەوہم کە ئیوہ چوار یەکی خەلکی بەہەشت بن، یارانیش لہخۆشیانا گوتیان:
 ئەللاہو ئەکبەر. ئەوسا فەرمووی: من بەہیوای ئەوہم کە ئیوہ سئ یەکی
 خەلکی بەہەشت بن دیسان یاران گوتیان: ئەللاہو ئەکبەر، ئینجا فەرمووی:
 بگرہ من بەہیوای ئەوہم کە ئیوہ نیوہی خەلکی بەہەشت بن دیسان یاران
 گوتیان: ئەللاہو ئەکبەر! عیمران دہیگوت: ئەدیی نازانم حەزرت (درویدی خودای
 لەسەربیت) فەرمووی: بەلکوو ئومید دہکەم کە ئیوہ دوو سئ یەکی دانیشتوانی
 بەہەشت بن یانا (ت/ب).

۳۹۵۸- قال عبد الله (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): كُنَّا نَقُولُ لِلْحَيِّ إِذَا كُثِرُوا فِي الْجَاهِلِيَّةِ أَمْرُ
 بَنِي فُلَانٍ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۸).

(۸) بخاری، تفسیر: ۴۷۱۱.

عه‌بدوللا (خودای لێ پازی بیت) ده‌لی: له سه‌رده‌می نه‌زانی دا که خیل به‌ره‌به‌ره نه‌ته‌وه‌یان ده‌خسته‌وه‌و زۆر ده‌بوون پێمان ده‌گوتن: امر بنو فلان: نه‌وه‌ی فیسار په‌ره‌یان سه‌ند، واته: زۆر بوون واته: له‌سه‌ر ئهم راقه‌یه‌ ووشه‌ی (امرنا مترفیه‌ا) واته‌ی وایه: که‌یفکه‌ره‌کانی ئه‌و وولاته‌مان زۆر ده‌کردو ئه‌وانه‌ی که وه‌کی ئازهل هه‌ر خه‌ریکی رابواردنی دنیا‌یین په‌ره‌یان ده‌سه‌ند (ب)

قال الله تعالى: {وَأَتَيْنَا دَاوُودَ زُبُورًا - ۵۵/۱۷}.

واته: زه‌بوورمان داوه به‌ پیغه‌مبه‌ر داوود (دروودی خودای له‌سه‌رین).

۳۹۵۹ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ خُفِّفَ عَلَى دَاوُدَ الْقِرَاءَةُ، فَكَانَ يَأْمُرُ بِدَائِهِ لِيُسْرَجَ، فَكَانَ يَقْرَأُ قَبْلَ أَنْ يَفْرُغَ. رواه البخاري^(۹).

ئهبو هوره‌یره (خودای لێ پازی بیت) له‌ حه‌زه‌ته‌وه‌ ده‌فه‌رموێ (دروودی خودای له‌سه‌رین): خویندنی زه‌بوور و سووک و ئاسان کرابوو بۆ داوود، گه‌لێ جار که‌ فه‌رمانی ده‌کرد وولاته‌که‌یی بۆ زین بکری خۆی له‌و ماوه‌ که‌مه‌دا طه‌یی زه‌مانی بۆ ده‌کرا له‌ خویندنی زه‌بوور ده‌بووه‌ که‌چی هه‌شتا کابرا له‌ زین کردنی وولاته‌که‌ نه‌بوو بووه‌! (ب):

طه‌یی زه‌مانیش وه‌ک طه‌یی مه‌کان

ثابته‌ به‌ پێی هه‌دیث و قورئان!

نيسراوۆ ميسراج نه‌گه‌ر تن بگه‌ی

نيسپاتى هه‌ردوو به‌هه‌ر دوو ده‌که‌ی

چهن کارى گه‌وره‌و چهن ساله‌ پيگه‌

چۆن چۆنی کردی و چۆن گه‌يبه‌ جيگه‌

(۹) بخاري. تفسير: ۴۷۱۳.

قال الله تعالى: {أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا - ۵۷/۱۷}.

واته: ئەوانە‌ی ئەوان بەنده‌ی یان بۆ ده‌که‌ن خۆیان منه‌ی هۆ‌ی ده‌که‌ن و مشووری شتی ده‌خۆن که‌له‌ خوداوه‌ نزیکیان بکاته‌وه‌، کامیان که‌ به‌ بیرى خه‌لکی له‌ خوداوه‌ نزیکتره‌ له‌ هه‌موویان زیاتر ده‌گه‌ڕێ به‌ شوین شتی ببێ به‌مایه‌ی په‌زای خودا و ئومیدی په‌حمه‌تی خودای ئی بکری، که‌واته‌ ئەوه‌ی نزیک نه‌بێ ده‌بێ حالی چۆن بێ، ئەوان به‌ هیوای په‌حمه‌تی خودان و له‌سزاو ئیش و ئازارو زه‌حمه‌تی ئەوزاته‌ بێ باکه‌ ده‌ترسن، که‌واته‌ چۆن هه‌له‌ی وا گه‌وره‌ ده‌که‌ن خۆیان بکه‌ن به‌ خوادروینه‌! هه‌قیشیانه‌ که‌ له‌ مه‌کرو عه‌زایی خودا ئەمین نه‌بن، چونکی به‌راستی ئەوه‌ی تو‌زقائی هۆش و گو‌شی هه‌بێ له‌سزای خودای تو‌ ده‌ترسی.

۳۹۶- قال عَبْدُ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) كَانَ نَاسٌ مِنَ الْإِنْسِ يَعْبُدُونَ نَاسًا مِنَ الْجِنِّ، فَأَسْلَمَ الْجِنُّ، وَكَمَسَكَ هَؤُلَاءِ بِدِينِهِمْ. رواه الشيخان^(۱).

عه‌بدوللا (په‌زای خوای ئی بێ) گو‌تی: چهن که‌سی له‌ کۆمه‌له‌ی ئاده‌میزاد چهند که‌سیکیان ده‌په‌رست له‌ کۆمه‌له‌ی جنۆکه‌، جا جنۆکه‌کانیان بۆ خۆیان ئیسلام بوون، که‌چی ئەوان هه‌ریه‌خه‌ی ئایینه‌ پووچه‌که‌ی خۆیانیان به‌رنه‌ده‌دا (ش).

قال الله تعالى: {وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ - ۶۰/۱۷}.

واته: وه‌ ئەو خه‌ونه‌ی که‌ نیشانی تو‌مان دا کردمان به‌ فیتنه‌ بۆ بازه‌که‌سی، که‌ باوه‌ریان لاوازه‌، هه‌روا، باسی ئەو دره‌خته‌ ناهه‌مواره‌ دوور له‌ په‌حمه‌تی ئی‌مه‌یه‌یش که‌له‌ ناو ئاگری دۆزه‌خدا ده‌پروینین ئەویشمان کردووه‌ به‌ فیتنه‌ بۆ بازی بێ ئەقل و نه‌فام.

(۱) بخاری. تفسیر: ۴۷۱۴، ۴۷۱۵. مسلم. تفسیر: ۷۴۷۰، ۷۴۷۱.

۳۹۶۱- قال ابن عباس (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) (وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ) قَالَ هِيَ رُؤْيَا عَيْنٍ أَرَاهَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِهِ (وَالشَّجَرَةُ الْمَلْعُونَةُ) هِيَ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ. رواه البخاري والترمذي^(۱۱).

ئیبنو عەبباس (پەزای خویان ئی بن) دەلێ: ئەم نیشاندان و پوئیا یە کە لەم ئایەتەدا هەیه بریتی بوو لە دیتنی راستی بە چاوی سەر، ئەک بە خەون و خەیاڵ، ئەوەش لەو شەویدا پووی داوێ کە پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێت) برابر بوو بۆ شەو پەوی و ئیسرا، کە بە چاوی یەقین و بیداری گەلی شتی سەیر سەیری دیبوو لەخوداوە پیشانی درابوو، ئەو درەختەش کە لەم ئایەتەدا ناوی براوە بە (الشجرة الملعونة) درەختی ژەقنەمووتە. (ب/ت).

۳۹۶۲- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي قَوْلِ اللَّهِ (يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ) قَالَ يُدْعَى أَحَدُهُمْ فَيُعْطَى كِتَابُهُ يَمِينُهُ وَيَمْدُ لَهُ فِي جِسْمِهِ سِتُونَ ذِرَاعًا وَيُبَيِّضُ وَجْهُهُ وَيُجْعَلُ عَلَى رَأْسِهِ تَاجٌ مِنْ لَوْلُؤٍ يَتَلَأَلُ فَيَنْطَلِقُ إِلَى أَصْحَابِهِ فَيَرَوْنَهُ مِنْ بَعِيدٍ فَيَقُولُونَ اللَّهُمَّ إِنَّا بَهَذَا وَبَارَكْ لَنَا فِي هَذَا حَتَّى يَأْتِيَهُمْ فَيَقُولُ أَبْشِرُوا لِكُلِّ رَجُلٍ مِنْكُمْ مِثْلُ هَذَا. قَالَ وَأَمَّا الْكَافِرُ فَيَسْوَدُ وَجْهُهُ وَيَمْدُ لَهُ فِي جِسْمِهِ سِتُونَ ذِرَاعًا عَلَى صُورَةِ آدَمَ فَيَلْبَسُ تَاجًا فَيَرَاهُ أَصْحَابُهُ فَيَقُولُونَ نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ هَذَا اللَّهُمَّ لَا تَأْتِنَا بِهِدَا. قَالَ فَيَأْتِيَهُمْ فَيَقُولُونَ اللَّهُمَّ اخْزِهِ. فَيَقُولُ أَبْعِدْكُمْ اللَّهُ فَإِنَّ لِكُلِّ رَجُلٍ مِنْكُمْ مِثْلَ هَذَا. رواه الترمذي بسند حسن^(۱۲).

ئەبو هورەیرە (خودای ئی خوۆش نوود بێ) دەلێ: پیغەمبەر (دروودی خودای ئی بێ) لە شانی فەرموودە ی خودای گەورەدا (یوم ندعو کُلُّ أُنَاسٍ بامامهم): لە پوۆی ژینەویدا، کۆمەل و دەستە دەستە، بەرە ی ئادەمیزاد بە ناوی پیشەواکانیانەوێ بانگ دەکەین و فریشتە بانگ دەکەن: با پەپەرەوانی فلان پیغەمبەر یا فیسار پەهەر بێن بۆ مەیدانی لیپرسینەوێ دەفتەری خویان

(۱۱) بخاري. تفسير: ۴۷۱۶.

(۱۲) حسن عند الترمذي.

وهربگرن چه زرت له شانی ئەمەدا فەرمووی: پێشەوای وا هەیه که بانگ دەکری، نامە‌ی کردەوێ پێ دەدری، بە دەستی راستی وەری دەگری، وە قەدو بالای شەست بال که لە گەت دەکری، وە تاجیکی له مرواری له سەر دەکری، له دوور دوورەو دەدرەوشیته‌و ئەوجا بە شادی و خوشی دەگەرێته‌و بۆ لای هاوڕێکانی، هەر که له دوورەو دەیبینن یە کسەر دەلێن: ئە‌ی خودایه! ئەمبەختە‌وەرە به‌ینه بۆ ناومان و بیکه به‌مایه‌ی خێرو بیرو فە‌رۆبەرە که‌ت بۆمان، جا کاتی که دەگاته لایان دە‌لی: مژدە‌بی له ئێ‌وه‌ش هە‌موو پیاوی له ئێ‌وه ئە‌م خە‌لاته‌ی بۆ دانراوه فە‌رمووی: هەر چیکو پێشە‌وای کوفروبی ب‌رواییشه، رووی رەش دەکری و له شی شە‌ست بال درێژ دەکری، له سەر شی‌وه‌ی بابە ئادەم له‌بازی ر‌یوایه‌تدا: کاکیلە‌ی کافر له ناو ئاگری دۆزه‌خدا به‌قه‌ی کی‌ویکی لی دێ ئە‌وجا تاجیکی ئاگرینی له سەر دەکری هەر له‌دوورەو هاوڕێکانی که دەیبینن دە‌لێن: پە‌نا به‌ خودا له وه‌ی و شە‌ری ئە‌م ر‌مووزنه، خودایه! لامانده له هاتنی ئە‌مه بۆ‌لای ئێ‌مه فە‌رمووی: جا که دەگاته لایان دە‌لێن: ئە‌ی خودایه ته‌ریق و ر‌یسوای که، ئە‌ویش پ‌ی‌یان دە‌لی: خودا به‌پە‌ندتان‌کاو له‌ناو تان‌با، هە‌موو پ‌یاوی له ئێ‌وه ئە‌م سە‌مه‌ره‌و ته‌ر‌نه‌ی بۆ دانراوه (ت- س/ح).

۳۹۶۳- وعنه عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: فَضْلُ صَلَاةِ الْجَمْعِ عَلَى صَلَاةِ الْوَاحِدِ خَمْسَةٌ وَعَشْرِينَ دَرَجَةً وَتَجْتَمِعُ مَلَائِكَةُ اللَّيْلِ وَمَلَائِكَةُ النَّهَارِ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ. قَالَ ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ وَأَقْرَأُوا إِنَّ شِئْنَكُمْ (وَقُرْآنُ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا). رواه البخاري والترمذي^(۱۳).

د‌يسان دە‌لی: پ‌ی‌غه‌م‌بەر (د‌رو‌دی خودای له‌سەر ب‌یت) فە‌رمووی: نو‌یژ به‌کۆمه‌لی له‌گە‌ل کۆمه‌ل‌دا ب‌یست و پ‌ینج پ‌له‌و د‌ه‌ره‌جه خ‌ی‌رت‌رو گ‌ه‌وره‌تره له نو‌یژ‌ی که‌س‌ی که‌به‌ته‌ن‌ها خ‌و‌ی ب‌ی، ئە‌و ف‌ر‌یشت‌انه‌ی که‌له ش‌ه‌ودا پاس‌ه‌وان‌ی ئ‌اده‌م‌یزادن له‌گە‌ل ئە‌و ف‌ر‌یشت‌انه‌دا که له پ‌ۆژ‌دا نی‌گابانی ئە‌ون له‌کاتی نو‌یژ‌ی

(۱۳) بخاري. تفسير: إسرائ: ۴۷۱۷. مسلم. سورة إسرائ / ۱۴۷۱.

به‌یانی دا یه‌ک ده‌گرن ئه‌بو هوره‌یره (خودای لێ رازی بێت) ده‌لێ: ئه‌گهر چه‌زیش ده‌که‌ن که به‌لگه‌ی ئه‌م قسه‌و باسه‌یه‌تان له قورئاندا پێ نیشان بده‌م، فه‌رموون ئه‌مه بخوینن:

{وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا - ۷۸/۱۷}.

واته: وه‌نوێژی کاتی ده‌رکه‌وتنی سبه‌ینیش به‌جێ بێنه، چونکه به‌راستی نوێژی به‌یانی فریشته پۆل پۆل دینه دیاری (ب/ت).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّخْمُودًا - ۷۹/۱۷}. ⇒ (ب-۱ ز-۱۸۱ ل-۴۹۱)

۳۹۶۴- ⇒ (ب-۱ ز-۶۲ ل-۲۳۱ ف-۲) ^(۱۴).

۳۹۶۵- وَسُئِلَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ فَقَالَ: هِيَ الشَّفَاعَةُ ^(۱۵).

له‌باره‌ی ئه‌م ئایه‌ته‌وه پرسیارکرا له پێغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێت) مه‌به‌ست له‌م پایه‌و مه‌قامه مه‌حموودو په‌سه‌نده‌یه چی‌یه؟ فه‌رمووی: مه‌به‌ست له‌م باره‌گا په‌سه‌نده‌یه مه‌قامی شه‌فاعه‌تی گه‌وره‌یه که‌له پۆژی قیامه‌تا ده‌درئ به‌من (ت-س/ح).

۳۹۶۶- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ وَبَيْدَى لَوَاءِ الْحَمْدِ وَلَا فَخْرَ وَمَا مِنْ نَبِيٍّ يَوْمَئِذٍ آدَمُ فَمَنْ سِوَاهُ إِلَّا تَحْتَ لَوَائِي، فَيَأْتِينِي النَّاسُ فَأَنْطَلِقُ مَعَهُمْ إِلَى أَنْ قَالَ: فَأَخِيرُ سَاجِدًا فَيُلْهَمُنِي اللَّهُ مِنَ الثَّنَاءِ وَالْحَمْدِ فَيَقَالُ لِي ارْفَعْ رَأْسَكَ سَلْ تُعْطَ وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ وَقُلْ يُسْمَعْ لِقَوْلِكَ وَهُوَ الْمَقَامُ الْمَخْمُودُ الَّذِي قَالَ اللَّهُ (عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّخْمُودًا) ^(۱۶).

⇒ (ب-۴ ز-۸۱ ل-۲۴۶ ف-۲+۸+۱۰).

^(۱۴) تقدم برقم: ۲ / ۴۲۸ مجلد اول. تسلسل / ۶۲.

^(۱۵) حسن عند الترمذي (شرحه).

^(۱۶) حسن عند الترمذي (شرحه).

لیره‌دا ئەمە‌ی پترە: فەرمووی (درو‌دی خودای لە‌سەر بێت) خە‌لکە‌ که‌ دین بو‌
تکا بۆ‌لای من تا ئە‌و‌ی که‌ دە‌فەر‌مو‌ی: جام‌نیش لە‌پە‌و پوو‌ کو‌ر‌نو‌وشی دە‌بە‌م
بو‌ خودا، خودا بو‌ خو‌ی ستایش و سو‌پاسی که‌ شایانی ئە‌و جی‌ و مە‌قامە‌ بێ‌
دە‌یخاتە‌ ناو د‌ل‌م و دە‌یکە‌م، جا پ‌یم دە‌گوتری: ئە‌ی خو‌شە‌و‌یست! سە‌رت
هە‌ل‌پ‌رە، داوات چ‌ییە‌ بیکە‌، هە‌رچی داوا‌بکە‌ی دە‌یدە‌م پ‌یت، تکا بکە‌ تکات
دە‌گیر‌ی، فەر‌موو ب‌فەر‌موو قسە‌ بکە‌، گو‌یمان لە‌قسە‌تە‌و قسە‌ت نادری‌تە‌ دوا‌و‌ه،
ئە‌مە‌ ئە‌و پایە‌و بارە‌گایە‌ پە‌سە‌ندە‌یە‌ که‌ خودا لە‌شانی فەر‌مو‌ویە‌تی: {عَسَىٰ أَن
يَنفَعَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا}. (ت-س/ح).

۳۹۶۷- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِمَكَّةَ ثُمَّ
أَمَرَ بِالْهَجْرَةِ فَنَزَلَتْ عَلَيْهِ (وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ
وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا). روى هذه الثلاثة الترمذي^(۱۷).

ئیب‌نو‌عە‌بباس (خودای ل‌ن پ‌زی بێت) دە‌لی: لە‌پ‌یشدا پ‌ی‌غە‌مبەر (درو‌دی خودای
لە‌سەر بێت) لە‌مە‌ککە‌ بوو، لە‌پ‌اشدا که‌ خودا فەر‌مانی پ‌ی‌کرد که‌ کو‌چ بکا بو‌
مە‌دینە‌ ئە‌م ئایە‌تە‌ی بو‌نارد:

{وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ
سُلْطَانًا نَصِيرًا - ۱۷- ۷۹}.

واتە‌: ئە‌ی خو‌شە‌و‌یست! ئە‌ی بە‌ندە‌ی بە‌ر‌یزی خو‌م! لە‌خودای خو‌ت
بپ‌ار‌پ‌رە‌وە‌ ب‌لی: پ‌ەر‌و‌ەر‌دگارا! ئە‌ی خودای من! بە‌م‌ی‌هەر‌بان‌ی و لو‌ت‌ف و کە‌رە‌م و
بە‌خششی خو‌ت بە‌ خ‌ی‌رو خو‌شی داخ‌لی شاری مە‌دینە‌م بکە‌، وە‌ هە‌ر‌و‌ه‌ا بە‌
خ‌ی‌رو خو‌شی و بە‌ب‌ی وە‌ی لە‌ شاری مە‌ککە‌ی پ‌ی‌رۆز بە‌ر‌یم بکە‌، وە‌ لە‌لایە‌نی
خو‌تە‌و‌ه بە‌ ه‌ی‌ز‌یک‌ی یار‌مە‌تیدەر چاود‌یر‌یم بکە‌و هە‌م‌یشە‌ چاوی خ‌یرت ل‌یم ب‌ی
(ت-س/ص).

(۱۷) صحیح عند لاترمذی (شرحه).

۳۹۶۸- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ دَخَلَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَكَّةَ يَوْمَ الْفَتْحِ وَحَوْلَ الْبَيْتِ سِتُونَ وَثَلَاثُمِائَةَ نَضَبٍ، فَجَعَلَ يَطْعُنُهَا بِعُودٍ فِي يَدِهِ وَيَقُولُ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا، جَاءَ الْحَقُّ، وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ. رواه البخاري والترمذي^(۱۸).

عه‌بدوللا (خودای لئ پازی بیت) گوئی: پوژنی گرتنی مه‌ککه که پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سر بیت) هاته ناو شاری مه‌ککه‌وه، له‌وکاته‌دا به‌گردی مائی به‌یتا سئ سهدو شه‌ست بتی لی بوو!! پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سر بیت) دار ده‌ستیکی به‌ده‌سته‌وه‌بوو ده‌یکرد به (چاوی) بته‌کانداو ده‌یفه‌رموو: {وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا - ۸۱/۱۷}.

واته: هه‌ق و راستی واهات، ئایینی پیروزی خودا واهات ئیسلام سه‌رکه‌وت، جیگه‌ی به‌شتی هیچ و پووچ و ئایینی پرو پووچی بته‌رستی له‌ق کرد، له‌راستی دا سه‌رده‌می پرو پووچی به‌سه‌ر چوو، شتی و باوی نه‌ما، پوژ پوژنی ئیسلامه‌که ریکی هوشی ساغه، پوژنی کوفرو بته‌رستی و شتی واته‌وو. وه‌هه‌روه‌ها چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سر بیت) دوا به‌دوای ئه‌مه‌ ئه‌م ئایه‌ته‌ی تریشی ده‌خوینده‌وه:

{قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ - ۴۹/۳۴}.

واته: به‌فه‌رموو: و پوژنی هه‌ق هه‌له‌هات و نووری ئیسلام بلاو بوه‌وه به‌جیهاندا، ئیتر ئایینی بت په‌رستی و شتی و هیچ و پووچ باوی نه‌ما و کاتی به‌سه‌ر چوو وه‌بنه‌بروو، وه‌بپرای بپرای جاریکی تر پیز په‌یدا ناکاته‌وه و سه‌ره‌هل ناداته‌وه! (ب/ت) له‌راستی دا ئه‌وه‌ی له‌به‌ر چاوه‌ ئه‌م فه‌رمایشته‌راستی و دروسته، ئه‌وه‌تانی پوژ به‌پوژ پوژنیری نوی و زانستی راست و دروست په‌ره‌ده‌سینی و ئایینی راست سه‌رده‌که‌وئ و دئی مه‌ردوم پوژن ده‌کاته‌وه و جئ به‌یرو باوه‌ری رزیوی گه‌نده‌لی کوئ له‌ق ده‌کا. گه‌رچی سه‌ر پووی زه‌وی ئه‌مه‌ حالیه‌تی:

(۱۸) بخاری. تفسیر. إسرائ: ۴۷۲۰.

گۆل زهوی یه یا به‌له‌مه‌ له‌ ناو ده‌ریای سته‌ما

یا قنگل‌اشک‌یه‌ له‌ ناو گهرده‌لوولس تۆز و ته‌ما

وه‌لی خوا هه‌قه‌ پۆژ به‌ پۆژ بیری پۆشن و چرای زانست و ئالای خودا
پهرستی به‌ره‌و پێش ده‌پۆن، ئه‌گهر بێتو فیرعه‌ و نانی سه‌رده‌م مه‌ودای نووکی
خامه‌ی پۆشنه‌بیران بده‌ن و به‌ ره‌شه‌بای سه‌بوونی ئه‌تۆم بلیسه‌ی چراکه‌یان
نه‌کوژینه‌وه‌، له‌ ماوه‌کی که‌ما به‌ره‌به‌ره‌ سه‌ر پووی زه‌وی ده‌بی به‌باخی
به‌هه‌شت. (وه‌رگێڕ)

۳۹۶۹- وَعَنْهُ كُنْتُ أَمْشِي مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي حَرْثِ الْمَدِينَةِ، وَهُوَ
يَتَوَكَّأُ عَلَى عَصِيبٍ مَعَهُ، فَمَرَّ بِنَقَرٍ مِنَ الْيَهُودِ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ لَوْ سَأَلْتُمُوهُ فَقَالُوا: لَا
تَسْأَلُوهُ فَإِنَّهُ يُسْمِعُكُمْ مَا تَكْرَهُونَهُ. فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَسَأَلْتُهُ. فَقَالُوا: يَا أَبَا الْقَاسِمِ، حَدِّثْنَا عَنْ
الرُّوحِ، فَقَامَ النَّبِيُّ سَاعَةً وَرَفَعَ رَأْسَهُ فَعَرَفْتُ أَنَّهُ يُوحِي إِلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: (وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ
الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا). رواه الترمذي
والشيخان^(۱۹).

دیسان عه‌بدو‌ل‌لا گوتی: جارێ له‌ مه‌دینه‌ له‌ خزمه‌تی هه‌زه‌تدا بووم،
له‌ ناو باخه‌ خورمایه‌کا ده‌رۆیشتین، پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بیته‌) په‌لکه‌ دار
خورمایه‌کی پێ بوو، خۆی ده‌دا به‌سه‌ریدا له‌کاتی پڕۆیشتنه‌که‌دا، له‌لای
ده‌سته‌یی جووله‌که‌وه‌ رابورد، بازیکیان گوتیان: بۆ پرسیاڕی له‌ موچه‌مه‌د
نه‌که‌ین، بازیکی تریان گوتیان: پرسیاڕی ئی مه‌که‌ن، نه‌بادا وه‌لامه‌که‌یتان
به‌دل نه‌بی، له‌ پاشدا گوتیان: ئه‌ی باوکی قاسم! قسه‌ی پۆحمان بۆ بکه‌، رۆح
(که‌ گیانی گیانه‌به‌ره‌) چییه‌؟ جا پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بیته‌) تاوێ
راوه‌ستاو پاما، ئه‌وجا سه‌ری به‌رزکرده‌وه‌، زانیم که‌ ئه‌وه‌ سه‌رووشی بۆ هات،
ئه‌وجا فه‌رمووی:

{وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا -

.{۸۵/۱۷

(۱۹) بخاری. سورة الإسراء. ۴۷۲۱، ۷۲۹۷، ۷۴۵۶. مسلم. سورة الإسراء: ۶۹۹۰. ترمذی. تفسیر القرآن/۲۱۴۱.

واته: پرسپارت لی ده‌که‌ن له حه‌قیقه‌ت و راسته‌کی رۆح، له کونه‌و ماهیه‌ت و چیه‌تی ئه‌و شته که پێی ده‌لێن گیان که گیاندار به‌بوونی ئه‌و گیانداره‌و زیندوووه‌و به‌نه‌بوونی ئه‌و بێ گیانه‌و مردوووه، له وه‌لامیانا بلی: رۆح له‌و شتانه‌یه که به‌هۆی فه‌رمانی خوداو په‌یدا ده‌بێ، ئیوه‌ نایزانن و تیی ناگه‌ن، له‌ سنووری هۆش و فامی ئیوه‌ به‌ده‌ره، له‌ مه‌یش سه‌رتان سوپ نه‌مینێ، چونکی ئه‌وه‌ی ئیوه‌ ده‌یزانن له‌ چاو ئه‌وه‌ی که خودا ده‌یزانی زۆر زۆر که‌مه (ت/ش).

قال الله تعالى: {وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ عُمًى وَبُكْمًا وَصُمًّا مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا - ۹۷/۱۷}.

وه‌له‌ پۆژی قیامه‌تیشدا زیندووین ده‌که‌ینه‌وه‌و له‌ گۆرپه‌لیان ده‌ستین و له‌سه‌ر پرویان به‌ کێشیان ده‌که‌ین بۆ ده‌شتی مه‌حشر، به‌کویری و لالی و که‌ری!! له‌ویشه‌وه‌ هه‌روا له‌سه‌ر ئه‌و حاله‌و به‌و شیوه‌یه له‌ سه‌رده‌م پریان ده‌کێشین تا ده‌یانخه‌ینه‌ ناو دۆزه‌خه‌وه، حالی دۆزه‌خ وایه‌ هه‌رکاتێ بلیسه‌که‌ی نیشته‌وه‌ دیسانه‌وه‌ بلیسه‌و کله‌که‌ی زیاتر ده‌که‌ینه‌وه، هه‌تا زیاتر ئازاریان بدا، وه‌ ئه‌مه‌ حالیان هه‌تا هه‌تایه‌.

۳۹۷۰- عن أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ يُحْشَرُ الْكَافِرُ عَلَىٰ وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ أَلَيْسَ الَّذِي أَمْسَاهُ عَلَىٰ رَجُلَيْهِ فِي الدُّنْيَا قَادِرًا عَلَىٰ أَنْ يُمَشِّئَهُ عَلَىٰ وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. قَالَ قَتَادَةُ: بَلَىٰ وَعِزَّةُ رَبِّنَا. رواه الشيخان^(۲۰).

ئهنه‌س (خودای لێ بازی بێت) گوتی: پیاوی گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! له‌ پۆژی قیامه‌تدا بێ بپروا له‌سه‌ر پوو چۆن هه‌شر ده‌کری؟ فه‌رمووی: ئه‌و خودایه‌ی که‌له‌م جیهانه‌دا ده‌توانی کاریکی واکا که‌ ئاده‌میزاد له‌ سه‌ر دووپی بپروا ئایا ناتوانی که‌له‌و جیهاندا کاریکی واکا که‌له‌سه‌ر پوو بپروا. قه‌تاده‌ گوتی: با، به‌گه‌وره‌یی خودا ده‌توانی و زیاتریش (ش).

^(۲۰) بخاری. تفسیر: ۴۷۶۰، ۶۵۲۳. مسلم. صفات المنافقین: ۷۰۱۸. تجرید / ۴ / ۴۶۸ / رقم: ۱۶۷۷ /

۴۶۷۰، ۶۵۲۳ فتح الباری شرح صحیح البخاری.

۳۹۷۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُخْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَلَاثَةً أَصْنَفٍ صِنْفًا مُشَاةً وَصِنْفًا رُكْبَانًا وَصِنْفًا عَلَى وُجُوهِهِمْ. قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ يَمْشُونَ عَلَى وُجُوهِهِمْ قَالَ إِنَّ الَّذِي أَمْشَاهُمْ عَلَى أَقْدَامِهِمْ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يَمْشِيَهُمْ عَلَى وُجُوهِهِمْ أَمَا إِنَّهُمْ يَتَّقُونَ بِوُجُوهِهِمْ كُلَّ حَذَبٍ وَشَوْكٍ. رواه الترمذي بسند حسن^(۲۱).

ئەبو ھورەيرە (خودای لى پازى بىت) لە ھەزەر تەوھە (دروودى خودای لەسەر بىت) دەفەر موئى: كۆمەلەى ئادەمیزاد، پۆژى ژىنەوھە ھەستانەوھە بەسنى تاقم ھەشر دەكرىن: دەستەيەكيان بە پيادەيى دەپۆن بۆ ئىستگای مەحشەر دەستەيەكى تریان بەسواری دەپۆن، دەستەيەكى تریان لەسەر پوو ھەشر دەكرىن گوترا: ئەى پيغەمبەرى خودا! جا ئەوھە چۆن لەسەر پوو دەپۆن؟ فەر مووى: ئەو كەسەى كە توانیویەتى لەسەر قاچ بیان پۆيىننى ھەر ئەو كەسە خوشى دەتوانى كە لەسەر پوو بیانپۆيىننى، ئەدى لەو كاتەدا وا قال دەبن لە پۆيىن پوو خویان دەپاریزن لە قوقزایی و گلمتك و درك و دال و شتى وا، وەك چۆن ئەگەر لەسەر پى بپۆن و ئەوانەیان بىتە پيگە خویانى ئى لادەدەن ئاوا لەگىرەنەوھەكا: ئیوھە یا بەپيادەيى یابە سواریى یا لەسەر دەموچا و ھەشر دەكرىن و دەبرىن بۆ سارای گەردەوھە بوون!

قال الله تعالى: {وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى سَعِ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَاَسْأَلُ بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذْ جَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ يَا مُوسَى مَسْحُورًا - ۱۷/۱۰۱}.

لەكاتى مووسای كورپی عیمراندا (دروودى خودای لەسەر بىت) نو موعجیزەى گەورە گەورەى پووناكى دیاریم بەخشی بە پيغەمبەر مووسا (دروودى خودای لەسەر بىت) كەلە ھەندى پىواياتدا دەفەر موئى ئەمانەن:

یەكەم: عەساكەى مووسا، كە دەبوو بە ئەژدەھا.

دووەم: دەستى كە وەك چرا دەگەرا.

سىيەم: ھىرشى كۈللە بۇ سەر كشتوكالىيان.

چوارەم: سىيى دايە لەشى خۇيان و مەرو بزن و مالاتيان.

پىنچەم: ھىرشى بۇق، كە دەكەوتنە ناو نان و چىشت و شتى تىرئانەو.

شەشەم: خوین، نان و ھەویر و ئاوو شتيان پىر بوو لەخوین.

ھەوتەم: كاتى لەزىي نىل پەرىنەو خودا نۇ دەلاقەى لە قەوىي يايى
ئاوەكەدا وەكوو نۇكۇلانى ووشك بۇ دروست كەردن لەو نۇ كۇلانىو بە
ئاسايى لە نىل پەرىنەو.

ھەشتەم: دوازە سەرچاوەى لە گا بەردى دروست كەرد، بۇ دوازە
تیرەكەى نەوہى يەعقوب پىغەمبەر (درودى خودای لەسەربىت) كاتى كە گەشتنە
دەشتى سينا.

نۆھەم: ئوہبوو گەزۆو شەلاقە لە دەشتى سينا دا بەسەريانا دەبارى.
جگە لە مانەش گەلى موعجىزەى گەورە گەورەو فەرموودەو فەرمایشتى وەك
گەوہەرى پى نیشان دان، يا پىي فەرموون وەك لە ھەدیشەكەى راقەى ئەم
ئايەتەدا باس كراو، بەلام دل كەمۆيى بوو بە پىسەو لە پاك نامۆيى دەكا،
نابىن جگەرە خۆر جگەرى بە دوو كەلى تووتن كەرت كەرتە كەچى سەد گول
دەفرۆشئ بۇ دوو كەلى جگەرە، بۆى دوو كەل بەبۆى ياس و نىرگز نادا، جا
تو ئەى موحەممەد! پىرسىار لە نەوہى ئىستاي ئىسرائىل بكە لە ھالى
مووسا، لەگەل فیرعەونى زەمانى خۇیدا، كاتى كە چوو بۇ سەرى و داواى لى
كرد كە لەكەلى شەیتان دابەزى و پى بنى لە ھەق و دان بنى بەوہدا كە ئەویش
(وہك خەلكى تر) بەندەيەكە لە بەندەكانى خودا، بەلام فیرعەون لەكەلى شەیتان
نەھاتە خوارى، وەك فیرعەونەكانى ھەموو چەرخ و سەردەمى كە رابەرى پىيان
بلى: شەرمى لە خودا بكە، دنيا بىستانى بەرەللانىيە، بەندەكانى خودا بۇ
عیبادەتى توو بۇ فیرعەون پەرسىتى خەلق نەكران، فیرعەون وەك ئەم
فیرعەونانە بى شەرمانە و نامەردانە گوتى: ئوہ شىت بووى، دەستيان لى
وہشاندووى، بۆيە قسەى وا پىر پوچ لە پووى گەورەيەكى وەك مندا دەكەى

که لاف و گه‌زافی (انا ربکم الاعلی) ده‌کا؟! دیاره ئه‌م شیعرانه‌ش وه‌لامی هه‌موو
به‌هه‌ریکه بو گشت فیرعه‌ونی:

له‌ ناحه‌ز وایه‌ باخس به‌ره‌للاین

به‌لام به‌ خودا وه‌ک قه‌لای پۆلایین

که‌مه‌ندی ده‌سمان نامه‌ی خودایه

دل‌مان له‌ت له‌ت که‌ن قورنانی تیایه

پیره‌ مه‌گروونمان نه‌و به‌ره‌زه‌ چیايه

که‌ بو‌ی موحه‌مه‌د له‌ ناو دلبایه

به‌قووی جا دووگه‌ر قه‌ت له‌بن نایه

به‌شای جا دووباز له‌ عه‌ته‌ی خوايه !

۳۹۷۲- عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَسَّالٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ يَهُودِيَيْنِ قَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ
اذهَبْ بِنَا إِلَى هَذَا النَّبِيِّ نَسْأَلُهُ فَقَالَ لَا تَقُلْ لَهُ نَبِيٌّ فَإِنَّهُ إِنْ سَمِعَنَا نَقُولُ نَبِيٌّ كَأَنَّكَ لَهُ
أَرْبَعَةٌ أَغْنَيْنَ فَاتَّيَا النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَسَأَلَاهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ (وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى
تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ) فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَا تُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا تَزْنُوا وَلَا
تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا تَسْرِقُوا وَلَا تَسْخَرُوا وَلَا تَمْشُوا بِرِئَاءٍ إِلَى
مُلْطَانٍ فَيَقْتُلَهُ وَلَا تَأْكُلُوا الرِّبَا وَلَا تَقْذِفُوا مُحْصَنَةً وَلَا تَفْرُوا مِنَ الرِّخْفِ وَعَلَيْكُمْ يَا
مَعْشَرَ الْيَهُودِ خَاصَّةً أَنْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ. فَقَبَّلَا يَدَيْهِ وَرَجَلَيْهِ وَقَالَا نَشْهَدُ أَنَّكَ نَبِيٌّ.
قَالَ فَمَا يَمْنَعُكُمَا أَنْ تُسْلِمَا. قَالَا إِنَّ دَاوُدَ دَعَا اللَّهَ أَنْ لَا يَزَالَ فِي ذُرِّيَّتِهِ نَبِيٌّ وَإِنَّا نَخَافُ
إِنْ أَسْلَمْنَا أَنْ تَقْتُلَنَا الْيَهُودَ. رواه الترمذي بسند صحيح (۲۲).

سه‌قوانی کو‌ری عه‌سسال (خودای لێ پازی بێت) گو‌تی: دوو جووله‌که‌ دبن،
یه‌کیکیان ده‌لێ به‌ هه‌وریکه‌ی: هه‌سته‌ باپروین بو‌لای ئه‌و پیغه‌مبه‌ره

پرسیاری ئی بکهین لهو نو ئایه‌ته، ئه‌ویش ده‌لی: مه‌لی پیغه‌مبه‌ر چونکه
 ئه‌گه‌ر گوئی ئی بئ پیی بایی ده‌بی و هه‌ر چاویکی ده‌کا به چوار چاو بو
 فیزکردن به‌سه‌رمانا، دواپی هاتنه‌ لای پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بیت) له
 مه‌عناو مه‌به‌ستی ئه‌م ئایه‌ته‌ پرسیاریان ئی کرد: (ولقد آتینا موسی تسع آیات
 بینات) چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ر بیت) فه‌رمووی: ئه‌و نو ئایه‌تانه‌ ئه‌مانه‌ن: که
 هاوبه‌شو هاوپی بو خودا بریار مه‌ده‌ن و زیناو داوین پیسی مه‌که‌ن و که‌س
 به‌ نا‌ره‌وا مه‌کوژن و دزی مه‌که‌ن و سیحرو جادوو بازی مه‌که‌ن و پیایو بی
 تاوان پیوه‌ مه‌که‌ن و به‌ نا‌ره‌وا مه‌یده‌نه‌ ده‌ستی ده‌سته‌لاتدار که‌ به‌نا‌ه‌ق
 له‌سه‌ر قسه‌ی ئیوه‌ بیکوژی چونکه‌ قازی ته‌ماشای ده‌می ئیوه‌ ده‌کاو به‌ پیی
 قسه‌و شایه‌تی ئیوه‌ بریار ده‌رده‌کا وه‌سوود مه‌خوون و بوختان بو ژنی داوین
 پاکی بی ئاگا مه‌که‌ن به‌ تایبه‌تی له‌سه‌ر ئیوه‌ (ئهی کو‌مه‌له‌ی جوو!) که‌له
 پوژی شه‌مه‌دا ده‌ست درێژی نه‌که‌ن ئیتر هه‌ردوکیان هه‌ستان هه‌ردوو ده‌ست و
 هه‌ر دوو پیی چه‌زهرتیان ماچ کردو گوتیان: ئیمه‌ شایه‌تی ده‌ده‌ین که‌ تو
 پیغه‌مبه‌ری خودای، فه‌رمووی: ئهی بو ئیجگاری موسو‌لمان نابن؟ گوتیان:
 چونکه‌ داوود داوای له‌ خودا کردووه‌ که‌ پیغه‌مبه‌ر له‌ نه‌وه‌ی ئه‌و نه‌برئ
 سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یشه‌ ده‌ترسین ئه‌گه‌ر ئیسلام ببین جووله‌که‌کان به‌مانکوژن (ت-
 س/ح) وه‌ک گوترا ژماره‌ی ئایه‌ت و موعجیزه‌کان پترن له‌ نو، گه‌وره‌مان
 مامو‌ستا مه‌لا که‌ریمی بیاره - خودا پایه‌داری بکاو ئه‌م چرا پو‌شنه‌مان ئی
 نه‌ستی‌نیه‌وه‌ (له‌ ته‌فسیری نامی زی‌ریندا) ده‌فه‌رمووی: به‌قاعیده‌ی عیلمی
 ئوصول عه‌ده‌د مه‌فه‌وومی موخالیفی بو ئیعتیبار نا‌کرئ. مه‌به‌ست له
 فه‌رمایشته‌که‌ی مامو‌ستا ئه‌مه‌یه: به‌پیی زانستی شه‌رع‌شناسی و یاسازانی
 ژماره‌ مه‌به‌ستی جیاوازی بو حلیب نا‌کرئ و هه‌ل ده‌گرئ له‌ راستیدا ژماره‌ی
 ژمیردراو پتر بی له‌ ژماره‌ی دیاری‌کراو، وه‌ک ئه‌وه‌ بلێن: خودا چه‌وت
 ئاسمانی دروست کردووه‌، ئه‌مه‌ پئ له‌وه‌ نا‌گرئ که‌ خودا زیاتری له‌ چه‌وت
 ئاسمان دروست کردبی. (وه‌رگێڕ)

۳۹۷۳- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) فِي قَوْلِهِ تَعَالَى (وَلَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافُ بِهَا) قَالَ نَزَلَتْ وَرَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مُخْتَفٍ بِمَكَّةَ، كَانَ إِذَا صَلَّى بِأَصْحَابِهِ رَفَعَ صَوْتَهُ بِالْقُرْآنِ فَإِذَا سَمِعَهُ الْمُشْرِكُونَ سَبُّوا الْقُرْآنَ وَمَنْ أُنْزِلَهُ، وَمَنْ جَاءَ بِهِ، فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِنَبِيِّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) (وَلَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ) أَيْ بِقِرَاءَتِكَ، فَيَسْمَعُ الْمُشْرِكُونَ، فَيَسُبُّوا الْقُرْآنَ، (وَلَا تُخَافُ بِهَا) عَنْ أَصْحَابِكَ فَلَا تُسْمِعُهُمْ (وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا). رواه البخاري والترمذي (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) (۲۳).

عەبدوللای کوری عەبباس، کە مەشهوورە بە ئیبنو عەبباس (پەزای خودا لە خۆی و یابن) لە بارە‌ی راقە‌ی ئەم ئایەتە‌وە لییان پرسی کە دە‌قه‌رموی:

{وَلَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافُ بِهَا - ۱۱۰/۱۷}.

کە مەعنا‌ی وایە: لە قورئان خویندنی ناو نوێژدا نە زۆر دەنگ بەرزکەرە‌وە نە زۆر نزم، ئە‌ویش لە وە‌لامدا گوتی: ئە‌م ئایەتە لە کاتیکی وادا دابەزی کە پیغەمبەر (دروودی خودای لە‌سەر بێت) لە مە‌ککە لە تاوی فرە‌ خوا‌ییە‌کان خۆی دە‌شاردە‌وە‌و خۆی دە‌رنە‌ده‌خست پیغەمبەر (دروودی خودای لە‌سەر بێت) دە‌ستووری وابوو کە بەر نوێژی بو‌ هاو‌پێ‌کانی دە‌کرد لە کاتی قورئان خویندندا دە‌نگی بە‌رز دە‌کردە‌وە، جا کاتی هاو‌به‌ش پەیدا‌کەرە‌کان دە‌نگیان دە‌بیست جانیان دە‌دا بە قورئان و بە‌و کە‌سه‌ش کە ناردوویە‌تی و بە‌و کە‌سه‌ش کە هی‌ناویە‌تی بو‌ سە‌رزە‌وی (واتە: جە‌می‌نیان بە خودا و قورئان و پیغەمبەر و جو‌برە‌ئیل دە‌دا) ئێ‌تر خودای مە‌زن ئە‌م ئایەتە‌ی نارد و فە‌رموی بە پیغەمبە‌ری خۆی: (وَلَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ) واتە: بە‌دە‌نگی بە‌رز لە ناو نوێژدا قورئان مە‌خوینە، تا کافرە‌کان نە‌بی‌یسن و جانی نە‌دە‌ن بە قورئان، و ئە‌وە‌ندە‌یش دە‌نگ نزم مە‌کەرە‌وە کە هاو‌پێ‌کان نە‌بی‌ستن و سە‌ریان لی تێک بجئی لە شو‌ین کە‌وتنی تۆدا لە‌ناو نوێژە‌کە‌دا بە‌ل‌کو‌و بە دە‌نگی بی‌خوینە کە‌لە ناو‌ه‌ندی ئە‌م دوو پایە‌دا بئی نە‌زۆر بە‌رزو نە‌زۆر نزم (ب/ت. واتە: ئیمامی

بوخارى و ئىمامى تىرمىزى - رەزاي خودايان لەسەر بى ئەم فەرمووده
پىرۆزەيان گىراوەتەو).

ئىسرا: شەپەرەوى، بەخىرو خوشى
دەماخمان پىر بوو لە بۆنى خوشى
پوو لە ئەشكەوت كە بچۆرە كۆشى
بادەنى مەجمەنى بەحرەين بنۆشى!
نەگەر يەك كەون باطن و ظاھر
دەبىسى بەداناو زانايسى ظاھر
ظاھر چىرايە، باطن ھەتاو
چىرا بۆ شەو كە دز لەناو!!
بەرۆى نىوەرۆ چىرام بۆ چىيە?
من كە خوام ھەبى ئەسام بۆ چىيە!
ەساكەنى مووسا گۆچانى شوان بوو
بۆ لىخووين و عالى مەر جوان بوو
زانستى خدر كانى ئيان بوو
ھەتا بۆ مووساش ھەنگوينى شان بوو!
براى موسولمان! پەپرەوى قورئان!
موسولمانى پاك، كاكەى كورد زمان!
گوڤى شل كە لە بۆ براى دلسۆز
پەحمەت لە خۆت و ەشرەت و ھۆز
بزانە برا! مردن لە پىشە
لەپاش مردنیش چەن گىرەو كىشە
پۆتى واوامان لەبەرە نازىز!
بەردار بەردەخا وەك گەلانى پايىز
كىو دەھەژىنى، گۆى زەوى وەك گۆم

جمه‌ی دین، وینه‌ی ناووکس نه‌تۆم!
 سووره‌ی زه‌له‌له‌ وینه‌ی ناوینه
 پوون ده‌کاته‌وه‌ نه‌م جوړه‌ شوینه
 جامی جه‌منوما‌ی (مَثَالَة ذَرَّة)
 دینه‌یته‌ سه‌ر به‌ر چس له‌ بن به‌ره!!
 په‌رده‌ی سه‌رتاوان هه‌ل ده‌درینه‌وه
 شه‌رم له‌ شه‌رما ده‌بوورینه‌وه
 تاوان فیلمی هه‌موو گیراوه
 هیچی گوم نابن هه‌رچی کراوه!!
 گه‌لن پوو ده‌بن به‌ساج، ره‌ش و پیس
 ته‌پاوو قوپاو، چرچ و لوچ و سیس
 هه‌یه‌ ده‌بینه‌ کاله‌ یا کل‌اش
 له‌سه‌ری ده‌پۆن بو مه‌حشر باش باش!!
 دیمه‌نن سه‌یره‌ له‌سه‌ر سه‌ر پۆیین
 دوو قاچ له‌ حه‌وا سه‌ر له‌سه‌ر زه‌مین!!
 هه‌یه‌ تۆزاوی و خه‌ماوی و که‌سیف
 پووخواو به‌وینه‌ی که‌ندی ناوی شیف!
 که‌واته‌ کاکه‌! پوو له‌ خودا که
 چونکه‌ به‌راستی خودا بن‌ باکه‌!!
 خوایی بن‌ باکی، سه‌رۆکی دادگای!
 له‌به‌ربن‌ باکی ده‌لایی بن‌ ناگای!!
 هه‌ر له‌خۆت جوانه‌ شینه‌یی و نارام
 ده‌لایی نه‌ییوی، جه‌سته‌ی پر له‌زام!
 نه‌م هه‌موو زوالم و زۆره‌ ده‌بینی
 سه‌رپای نا‌هه‌قی و کوفرو بن‌ دینی

کەچی هیشتاکە جەبرە نانویستی
 بگرە وەک منداڵ بەندە دەدویتی
 بەقسەى جوانت دەمان لاویتی
 بەشەوو بە پۆژ دەمان دەویتی
 بەشەو نیووە شەو درێژ دەکەى دەس:
 نەى بەندەم! منم بۆ هەموو کەس کەس!
 وەرە تازووێ ژێر سیبەرى من
 هەتاکەى دەکەى پەبەرى من!
 نەمن خودای تۆم، نەتۆش بەندەى من
 بۆ بۆ یەکتەى بێن بە دوژمن!!
 هەر نەزەک دەدەم بۆ دامەنى گول
 گولۆ لە دڵما بدا قول و قول!!
 بێم بە هاو دەم جەنابى بۆلبول
 لەدل دەریکەم جەخارى پەیکۆل!
 هەر نەزەک دەدەم سەرکەوم لە کەل
 دەستم بگاتە داویتی نەمەل!
 دەستم بگاتە داویتی مەردن
 پەنامان بدا لە پەنا بەردن!
 بەرى ساجى پوو بە خۆلەکەو
 بگرى و دل بێن بەبەردى شەو!
 پوو بە کارەبا، نەزەردو نەزەش
 بەبۆى بەردەرش نورانى و گەش گەش
 یەزدانى گەرە! نەى پاشای بى باک!
 کەم تۆ دەناسن بە دەگمەن تاک تاک
 نەوێندە گەرەى نیمە سەد چەندە

بچو و كىن، وابىن پىژمان چەندە؟!
 نىسبەتى ئىمە لە چاوى تۆدا
 نىسبەتى گەردە لە چاوى كۆدا!
 قەپانى خوودا مەرىبوختو
 مەر عىلمەكەى تۆ بمان دۆزىتۆ!
 دەنا وەك گەردىن گوم بىن لە ھەردىن
 دەبين بە تۆزى لا قەدى بەردىن
 سوپىندم بە زاتى پاكى بىن گەردت
 بەجىن سەرىپەنجەى فىنكو سەردت
 گەر لە بىن باكىت نەترسم خوايە!
 سەرم بەقەرزى تۆدا نەدايە
 بەشەوو بەپۆژ گونام كىبايە
 لەگەل نەووشا ترسم نەبوايە
 ھىواى بەھەشتى تۆشم ھەبوايە
 نەوەندە گەورەو بىن باكى خوايە!
 نورەكە! كەمىن شەرم لە خواكە
 ھەتاكەى دلت وەھا بىن باكە؟!
 نەوەن بىن ناگای دەلىلى بى باكى
 دەلىلى گای پەشى بۆ قوربان چاكى
 گەرچى نامەلا و مەلا بەزىنى
 بەھاشەو ھووشە ھۆش دەتەزىنى
 قەسەى خۆت بكە بۆ دادەمىنى؟!
 خۆ كەر نابىن، دەمىن ھەل بىنى!!
 نوورى حال گرتى، دەرويش ناسايى
 گوتى: ھەتاكەى منى شەيداىى

لہم چوئلی قولقہ وہکوو فیدایی
 عہودال بم لہ شوین نووری خودایی
 لہگل نہم و نہو، یابہ جودایی
 کہچی لیّم بگرن بہری پوشنایی!!
 بویہ ہمیشہ واکاس و پہستم
 ناخ! نییہ دەستنی دەس باتہ دەستم
 لہناو چلپاوی لیکاوای زیندان
 تہرمی دل دہرکاو بی با پو گہردان
 پی ی بکا گہشتی سہیرانگای مہردان
 بیباتہ کووی سہر خنہبہندان!
 ناوی گووی دادا بہ نہشقی یاران
 فیربین شیوازو دەستووری سہیران!
 ہہواری یاران مہولہوی و خانای
 شارہزا بیی گہلی بہ جوانی
 تانہکەہی گہشتی سؤلاف و بیخال
 نازانی مانای چی سیجری حەلال!
 واتہ: تا شہتاو لہ ہہردوو چاوان
 سہر نہکا وینہی تانجہروو سیروان
 نازانی تامی دینداریی چوئہ
 چوئ مہلہ دہکا بہبی ناو سوئہ!!
 واتہ: لہم قسہ نہم مہبہستہ
 بہخہیالی خاوپشتت مہبہستہ
 بہہاشہو ہووشہ ہیج بہ ہیج نابین
 سپیکاری جوان بن مالیج نابین
 واتہ: لہم واتہ نہم ناواتہ:

باخسېن بەردارىن بەرى خەباتە
 نەى كاكەى واعىظ! ديارە تەماتە
 بەقوۋ باينجان كەيتە تەماتە؟!
 وازم لى بېين سەركىز كەم ھەن
 خوا خوامە دەرم نەكەن لە كۈن
 چونكە ھەزەرم بەم دەوین
 ناس لە پاستى مەھمۇتەن شېن!
 نەگەر بەپاستى داخوۋى خېن
 تۆزىن تروۋسكەم لە بۆ بنین!
 نافەرىم واعىظ! خاۋەن مەعرفەت
 قەسەى نەستەقت جىكمەتە جىكمەت

۱. ۱. دەزانم بۆ راقەى ئەم ھۇنراۋانە ئەم لىكدانەۋەيە پىۋىست بى:
 ۱. روو لە ئەشكەۋت كە، ئىشارەتە بۆ ئايەتى (قاروا الى الكهف) كە بوۋە
 بە دروشمى كاتى ئىعتىزال و گۆشەگىرى لە كاتى بلاۋوبونەۋەى شەپۇلى بى
 ئايىنى دا، ھەروەك مەبەست ئەۋەشە كەلە دوا سوۋرەتى ئىسرا سەرى
 سوۋرەتى كەھفە. بادی مەجمەعى بەحرەين: ئىشارەتە بۆ ئەم دوو
 مەبەستە: يەكەم: بۆ عىلمى باطن و عىلمى ظاھر، كەلە سەر فەرمایشتى
 گەۋرەمان شىخى بەيزاۋى (پەزەى خوداى ئىبن) ئايەتى: (حتى أبلغ مجمع البحرين)
 ئىشارەۋ ئامارەيەكى بۆ ئەم فەرمایش (قول) ە تىايە. دوۋەم: موسولمانىكى
 پاك و كوردىكى چاك بى، ۋەكوۋ خواناسى باش جەنابى مامۇستا مەلا رەشىد
 بەگى بابان كە خاۋەنى كىتبى (اقران النیرن في مجمع البحرين) ە، كە غەرىبى و
 ئاۋارەى كۆلى پى نەداۋەۋ بەلكوۋ موسولمانانەۋ مەردانە بۆ خىرى
 موسولمانان و كوردان (كە سەرجمە موسولمانان) تىكۆشاۋە.

۲. دەلى ئەيىۋى جەستەى پەر لە زارم، لە ئايەت و ھەدىثا تەشبیھى
 ناقص زۆرە، ھەر ۋەك تەشبیھى خودا بەبەندەى خۇيەۋە بۆ مەبەستەكانى

لَيَكْچوون زۆره، وهك: (الله نور السماوات والأرض مثل نوره كمشكاة فيها مصباح) وهك (وضرب الله مثلا رجلين أحدهما أبكم) وهك (الله ارحم بعباده من هذه بولدها).

۳. له‌به‌ر بئ باکی ده‌لیی بئ ئاگای. ئەم جووره ته‌عبیره له قورئان و حه‌دیثا هاتوو، وهك: (فالیوم ننسأهم کما نسوا لقاء یومهم هذا).

۴. هه‌ر ئەز نه‌ك ده‌دهم بۆ دامه‌نی گۆل. مه‌به‌ست مزگه‌وت و پیاوانی مزگه‌وته، مه‌به‌ست له بولبول بانگ‌ده‌ره، كه له‌سه‌ر كه‌مه‌ره‌ی مناره ده‌لیی بولبولی ناو هی‌لانیه‌و ده‌خوینی! جه‌خاری په‌یکۆل: ئەسه‌رو شوینه‌واری پیاوی خراپ و بنه‌مای خراپی ژینی کۆن. مه‌به‌ست له داوینی مه‌رد: پیاوانی طه‌ریقه‌تی راست و دروسته.

۵. شه‌وه: به‌ردیکی ره‌شی جوانی به‌نرخه، واته: به‌لکۆو یار بیکرئ کاره‌با: شتیکی زه‌رد یار شه‌ه، زۆر به‌نرخه، شت پاده‌کیشتی، واته: وهك موقناتیس دلی یار بکاته‌ خۆی، چه‌مک و مه‌به‌سته‌که‌ی ئەمه‌یه: ئەسه‌رو نیشانیه‌ی گوناوه‌ و تاوان وهك جئ خالی سووتاو هه‌ر ده‌میئت چاری نییه، به‌لام قه‌لایی قه‌له‌می لی‌بووردنی خوایی سپی ده‌کاته‌وه‌و په‌قی و په‌شی دل و پروو ده‌کا به‌ شتی به‌ نرخ و باش.

۵. مه‌به‌ست له جئ سه‌ر په‌نجه‌ی فینک و سه‌ردی خودا ناو دلی پیغه‌مبه‌ره. ته‌ماشای به‌رگی یه‌که‌می ئەم کتیبه‌ بکه، لاپه‌ره (۳۷۲). چاپی یه‌که‌م. یه‌کسانه به‌ زنجیره / ۱۲۲ ژماره / ۷۴۸ چاپی دووهم.

۶. بۆ قوربان چاکی. واته: مه‌گه‌ر له غه‌زادا شه‌هید ببی ئەوسا له تاوان پاک ببیته‌وه، یا خۆت به‌خت بکه‌ی له پیگه‌ی خودا!

۷. له ناو چلپاوی لیکاوی زیندان.. تاد. واته: دل و انۆم بووه له ناو خۆشه‌ویستی جیهاندا ئەو زیندانه پیسه‌ی ئی بووه به‌ باخ و بۆلاخ و لیکاوی ده‌مو فلّقی ئەو کۆنه‌ فلّقه‌ی ئی بووه به‌ شیریه‌ی هه‌نگوین و ده‌لیی میشتی تۆ پیوه جووته پی که‌وتۆته ناوی و وهك مریشکه به‌کپ له‌سه‌ری کپ که‌وتوو! ئاگای له خۆی نه‌ماوه، نه‌قلی به‌باش و خراپی خۆی ناشکی، مه‌گه‌ر مه‌ردی

نەزەری ئی بکاو بە خیری خوی بە چوکلئ دەری بینئ و وەك دەرویشی
سەرپرەو کۆپی زیکری لەسەر بگیری و بەهیممەتی شیخ و مشایەخان چاک
ببیتەووە لە خوینی ئالی زامی لامی خوی دەست و پیی لە خەنەبگرن و
بیکەن بە بووک و بە بووکی بیبەن بۆ مەعشووقەکە، بەلام کئ دەلئ یارەکە
قەبوولئ دەکاتەو؟ کئ بە گولئ ژاکاو پازی دەبی؟ بۆ یەرئ بۆ خوی پاک
دەکاتەووە دەلئ: من لەبەر بی لوتفی یار ئەم هەموو بەزم و رەزمە تووش
بووم، کەچی چونکە من هەژارم و ئەو بالادەستەو کار بەدەستە هەمووتان تانە
لەمن دەدەن و مەراییی بۆ ئەو دەکەن!

بەلام ئەگەر ئیووە راست دەکەن لەگەڵ مندا تانەم ئی مەدەن بەلکوو
یارمەتیم بدەن، هیچ نەبی بەری پۆشناییم ئی مەگرن و یارم پتر ئی مەتۆرینن با
بەدزییەووە لە دوورەووە تەماشای پوخساری بکەم و بۆن و بەرامەیی بی
بەسەرما.

وەرگیر (نوری فارس حەمەخان)

۱۱/ ۹/ ۱۹۸۹م

۱- سۆرەتی کەفف

ئەم سۆرەتە مەککییە، واتە لە مەککە هاتوووەتە خوارەووە بۆ
پیغەمبەر (سەدو یازدە ئایەتە).

سورة الكفف (مكية وهي مائة واحدی عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

→ (ب- ۱ ز- ۱۸۱ ل- ۴۹۵ ف- ۱۰) (۱).

واتە: دەقی ئەم فەرمودەییە لەم شوینەدا رابورد: بەرگی یەکەم
(زنجیرە/ ۱۸۱ لاپەرە/ ۴۹۵) فەرمودەیی دەییەم لەباسی شەونویژو
گەورەیی شەونویژدا.

قال الله تعالى: {وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّى أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا} (۶۰/۱۸).

واته: ئەوێ خوشەوێست! باسی ئەو داستانه خوشە بکە کە حەزەرەتی موسا پیغەمبەری گەورەیی نەوێ یەعقوب فەرمووی بەنۆکەرەکی خۆی، کەناوی یۆشەعی کۆری نوون بوو، کە خوشکەزای خۆی بوو، کە فەرمووی پێی: من هەر بەردهوام دەپۆم هەتا ئەگەم بە (مجمع البحرين = دواوانی دوو دەریاکە) کە ئیستا قەناتی سوێسی لێ هەلکەندراوه بۆ ئەو بگەم بەو بەندەیی خودایە کە لە من زاناترە، خۆنەگەر لەوشوینەدا پێی نەگەیشتم ئەوا ماوێ چەن سالتی دەپۆم تا دەیدۆزمەو.

۳۹۷۴- عن سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ (رضي الله عنه) قَالَ قُلْتُ لَابْنِ عَبَّاسٍ إِنَّ نُوْفًا الْبَكَّالِيَّ يَزْعُمُ أَنَّ مُوسَى صَاحِبَ الْخَضِرِ لَيْسَ هُوَ مُوسَى صَاحِبُ بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَقَالَ: كَذَبَ عَدُوُّ اللَّهِ حَدَّثَنِي أَبِي بْنُ كَعْبٍ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم): يَقُولُ: «إِنَّ مُوسَى قَامَ خَطِيْبًا فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَسُئِلَ أَيُّ النَّاسِ أَعْلَمُ؟ قَالَ: أَنَا. فَقَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ إِذْ لَمْ يَرُدَّ الْعِلْمَ إِلَيْهِ. فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ إِنَّ لِي عَبْدًا بِمَجْمَعِ الْبَحْرَيْنِ هُوَ أَعْلَمُ مِنْكَ. قَالَ مُوسَى: يَا رَبِّ فَكَيْفَ لِي بِهِ؟ قَالَ: تَأْخُذْ مَعَكَ حُوتًا، فَتَجْعَلْهُ فِي مِكْتَلٍ، فَحَيْثُمَا فَقَدْتَ الْحُوتَ فَهُوَ ثَمٌّ، فَأَخَذَ حُوتًا فِي مِكْتَلٍ، ثُمَّ انْطَلَقَ وَمَعَهُ فَتَاهُ يُوْشَعَ بْنِ نُونٍ، حَتَّى إِذَا أَتَيَا الصَّخْرَةَ، وَضَعَا رُءُوسَهُمَا فَنَامَا، وَاضْطَرَبَ الْحُوتُ فِي الْمِكْتَلِ فَخَرَجَ مِنْهُ فَسَقَطَ فِي الْبَحْرِ، فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا، فَأَمْسَكَ اللَّهُ عَنِ الْحُوتِ جَرِيَةَ الْمَاءِ، فَصَارَ عَلَيْهِ مِثْلَ الطَّاقِ، وَفِي رِوَايَةٍ: فِي أَصْلِ الصَّخْرَةِ عَيْنٌ يُقَالُ لَهَا الْحَيَاةُ لَا يَصِيبُ مِنْ مَائِهَا شَيْءٌ إِلَّا حَيٌّ، فَأَصَابَ الْحُوتَ مِنْ مَائِهَا، فَتَحَرَّكَ وَالْسَّلُ مِنَ الْمِكْتَلِ فَدَخَلَ الْبَحْرَ، فَلَمَّا اسْتَيْقَظَ مُوسَى نَسِيَ صَاحِبَهُ أَنْ يَخْبِرَهُ بِالْحُوتِ فَانْطَلَقَا بَقِيَّةَ يَوْمِهِمَا وَلَيْلَتِهِمَا حَتَّى إِذَا كَانَ مِنَ الْقَدِ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ آتِنَا غَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا. قَالَ: وَلَمْ يَجِدْ النَّصَبَ حَتَّى جَاوَزَ الْمَكَانَ الَّذِي أَمَرَ اللَّهُ بِهِ قَالَ لَهُ فَتَاهُ: أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ، وَمَا

أَلَسَانِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَدْكُرَهُ، وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا، قَالَ: فَكَانَ لِلْحُوتِ سَرَبًا وَلِمُوسَى وَفَتَاهِ عَجَبًا. قَالَ مُوسَى: ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِي، فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا، قَالَ: رَجَعَا يَقْصَانِ آثَارَهُمَا حَتَّى انْتَهَيَا إِلَى الصَّخْرَةِ، فَبَإِذَا رَجُلٌ مُسَجًى يَتَوَبُّ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِ مُوسَى. فَقَالَ الْخَضِرُ: وَأَنْتَى بِأَرْضِكَ السَّلَامَ. قَالَ: أَنَا مُوسَى. قَالَ: مُوسَى بَنَى إِسْرَائِيلُ؟ قَالَ نَعَمْ، أَتَيْتُكَ لِتُعَلِّمَنِي مِمَّا عَلَّمْتَ رَشَدًا. قَالَ: إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا يَا مُوسَى إِنِّي عَلَى عِلْمٍ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ، عَلَّمِيهِ اللَّهُ لَا تَعْلَمُهُ أَنْتَ، وَأَنْتَ عَلَى عِلْمٍ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ عِلْمُكَ اللَّهُ لَا أَعْلَمُهُ. فَقَالَ مُوسَى: سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا. فَقَالَ لَهُ الْخَضِرُ: فَإِنْ أَتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أَحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا، فَانْطَلَقَا يَمْشِيَانِ عَلَى سَاحِلِ الْبَحْرِ، فَمَرَّتْ سَفِينَةٌ، كَلَّمُوهُمْ أَنْ يَحْمِلُوهُمْ، فَعَرَفُوا الْخَضِرَ، فَحَمَلُوهُمْ بِغَيْرِ نَوْلٍ، فَلَمَّا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ لَمْ يَفْجَأْ إِلَّا وَالْخَضِرُ قَدْ قَلَعَ لَوْحًا مِنْ أَلْوَابِ السَّفِينَةِ بِالْقَدُومِ. فَقَالَ لَهُ مُوسَى قَوْمٌ حَمَلُونَا بِغَيْرِ نَوْلٍ، عَمَدْتَ إِلَى سَفِينَتِهِمْ فَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا، لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا. قَالَ: أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا؟، قَالَ: لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا، قَالَ: وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَكَانَتْ الْأُولَى مِنْ مُوسَى نِسْيَانًا. قَالَ: وَجَاءَ عَصْفُورٌ فَوَقَعَ عَلَى حَرْفِ السَّفِينَةِ فَنَقَرَ مِنَ الْبَحْرِ نَقْرَةً، قَالَ لَهُ الْخَضِرُ: مَا عَلِمَنِي وَعِلْمُكَ فِي عِلْمِ اللَّهِ إِلَّا مِثْلُ مَا نَقَصَ هَذَا الْعَصْفُورُ مِنْ هَذَا الْبَحْرِ، ثُمَّ خَرَجَا مِنَ السَّفِينَةِ فَبَيْنَمَا هُمَا يَمْشِيَانِ عَلَى السَّاحِلِ إِذْ أَبْصَرَ الْخَضِرُ غُلَامًا يَلْعَبُ مَعَ الْغُلَمَانِ، فَأَخَذَ الْخَضِرُ رَأْسَهُ بِيَدِهِ فَاقْتَلَعَهُ فَقَتَلَهُ، فَقَالَ لَهُ مُوسَى: أَقْتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا. قَالَ: أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا؟. قَالَ: وَهَذِهِ أَشَدُّ مِنَ الْأُولَى. قَالَ: إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي، قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا. فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلُهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ فَقَالَ الْخَضِرُ بِيَدِهِ فَأَقَامَهُ فَقَالَ مُوسَى: قَوْمٌ أَتَيْنَاهُمْ فَلَمْ يُطْعَمُوا وَلَمْ يُضَيَّفُوا لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا. قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنَكَ، سَأَتَّبِعُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْطِيعْ عَلَيْهِ صَبْرًا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «وَدِدْنَا أَنَّ مُوسَى كَانَ صَبْرًا، حَتَّى يَقْصُ اللَّهُ عَلَيْنَا مِنْ

خَبَرَهُمَا». قَالَ سَعِيدُ بْنُ جَبْرِ: وَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَقْرَأُ: وَكَانَ أَمَامَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ صَالِحَةٍ غَضَبًا، وَكَانَ يَقْرَأُ: وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ كَافِرًا وَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ. رواه الشيخان والترمذي (رضوان الله عليهما) ^(۲).

سه‌عیدی کوپی جوبه‌یر (خودای ئی رازی بئ) گوئی: به ئیبنو عه‌بباسم گوت: که (نه‌وف به‌ککالی) ده‌لئ: گوايه ئه‌و مووسایه که هاوپی‌ی خدری زینده بووه‌و داستانه‌که‌یان له قورئاندا باس کراوه ئه‌و مووسا مه‌شه‌ووره نییه که پیغه‌مبه‌ری نه‌وه‌ی ئیسرائیل بووه‌!

ئیب‌نو عه‌بباس (خودای ئی رازی بئ) گوئی: ئه‌و دوشمنی خودایه درۆ ده‌کا، چونکه من ئوبه‌یی‌ی کوپی که‌عب خۆی قسه‌ی بوکردم گوئی: به‌گوئی خۆم ژنه‌وتم له‌ده‌می چه‌زهرت (درودی خودای له‌سه‌ربن) ده‌یفه‌رموو: مووسا هه‌ل‌سایه‌وه له‌ناو نه‌وه‌ی ئیسرائیل (بنی اسرائیل) دا گوتاریکی دا، لییان پرسى: کئ له‌هه‌موو که‌سئ زاناتره؟ فه‌رمووی: من! خودای گه‌وره‌یش (له‌به‌رئه‌وه‌ی که زانینی ئه‌م باسه‌ی هه‌واله نه‌کرد به‌عیلمی خودا) گله‌یی له‌مووسا کردو سرووش و نیگای نارد بو‌ی: ئه‌ی مووسا! به‌نده‌یه‌کی من هه‌یه ئه‌و له‌تۆ زاناتره، ئیستا وا له‌مه‌جمه‌عوله‌حه‌رین (واته: له‌دواوانی دوو ده‌ریای فارس و رۆم، که ئیستا پییان ده‌گوترئ ده‌ریای سوورو ده‌ریای سپی، که ئیسته ئه‌و جه‌مسهره هه‌ل‌که‌نراوه‌و کراوه به‌پاره‌وی پا‌پۆری گه‌وره به‌ناوی قه‌ناتی سو‌یس). مووسا فه‌رمووی: ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! جا ئه‌وه چۆن خۆمی پئ بگه‌یه‌نم؟ فه‌رمووی: ماسیه‌ک ببرژینه‌و له‌گه‌ل خۆتدا له‌زه‌میه‌که بیبه، جا له‌کویدا ئه‌و ماسیه‌ت وون کرد ئه‌وبه‌نده‌یه وا له‌ویدا، جا له‌زه‌میه‌که ماسیه‌کی هه‌ل‌گرت و خۆی و یۆشه‌عی کوپی نوون که‌هه‌م سوخته‌ی بوو،

^(۲) تجرید البخاری. مجلد اول رقم: ۱۰۱ = ۱۲۲ فتح الباری شرح صحیح البخاری اطرافه فی: ۷۸، ۷۴.

۲۲۶۷، ۲۲۷۸، ۳۲۷۸، ۳۴۰۰، ۴۷۲۵، ۴۷۲۷، ۶۶۷۲، ۷۴۷۸. — مسلم. فضائل ۶۱۱۳ — ۶۱۱۸.

هه‌م خوشکه‌زای بوو که‌وتنه‌پڕی هه‌تا گه‌یشتنه‌ لای تاوێره‌که‌ی قه‌راخ ده‌ریاکه‌، که‌ خدری زینده‌ له‌وێ بوو، ئیتر له‌وێ سه‌ریان نایه‌وه‌و خه‌وتن، ماسییه‌که‌یش له‌ زه‌میله‌که‌دا پاپه‌پری و هاته‌ ده‌ره‌وه‌و که‌وته‌ ناو ده‌ریاکه‌وه‌، وه‌ به‌ناو ئاوی ده‌ریاکه‌دا خه‌نده‌کیکی بۆخۆی دروست کردو ریگه‌ی خۆی گرت به‌رو که‌وته‌ پڕی، خودای گه‌وره‌یش شلپاوی ئاوه‌که‌ی که‌ به‌پڕیشتنی ماسییه‌که‌ شه‌ق ده‌بوو وه‌ک تاقی سه‌ر ده‌رگا و په‌نجهره‌ کرد به‌کون و خه‌نده‌ک له‌ ژێر ئاوه‌که‌وه‌! له‌گێڕانه‌وه‌یه‌کا: له‌بن ئه‌و گابه‌رده‌دا کانیاوی هه‌یه‌ ناوی کانی ژیانه‌و مه‌شه‌هوره‌ به‌ئاوی حه‌یات، هه‌رچی شتی له‌وئاوه‌ی لێ‌بکه‌وێ زیندوو ده‌بیته‌وه‌، جا ماسییه‌که‌ له‌ئاوی ئه‌و کانیه‌ی لێ‌ده‌که‌وێ و ده‌جولێته‌وه‌و پاده‌چه‌نی و له‌زه‌میله‌که‌ ده‌رده‌په‌پڕی و ده‌چێه‌ ناو ده‌ریاکه‌وه‌، که‌ مووسا خه‌به‌ری ده‌بیته‌وه‌ یوشه‌عی هاوپڕی له‌بیری نابێ باسی ئه‌م حاله‌ی ماسییه‌که‌ی بۆبکا، جا ماوه‌ی ئه‌و رۆژه‌و شه‌ویکی ته‌واو هه‌تا به‌یانی ده‌پۆن، تا بۆسبه‌ینی مووسا به‌ یوشه‌ع ده‌فه‌رموێ: نانی به‌یانیمان بۆ بیته‌، به‌راستی له‌م سه‌فه‌ره‌مانا تووشی ماندوویی بووین! فه‌رمووی: هه‌تا له‌و شوێنه‌ په‌ت نه‌بوون که‌خودا کردبووی به‌نیشانه‌ بۆی هه‌ستی به‌ماندویی و کفتی و شه‌که‌تی نه‌کرد، خزمه‌تکاره‌که‌ی عه‌رزى کرد: {أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْخُوتَ وَمَا أَنسَانِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَن أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا} (۶۳/۱۸). قوربان! پیم نالیی که‌ بۆچی من وام به‌سه‌ره‌ات؟ ده‌زانی کاتی گه‌یشتی نه‌ لای به‌رده‌که‌و تو نووستیت، من ته‌ماشام کرد ماسییه‌ برژاوه‌که‌مان له‌ناو زه‌میله‌که‌ ده‌رپه‌پری و خۆی فرده‌دا ناو ده‌ریاکه‌و من له‌بیرم چوو ئه‌م روداوه‌ت بۆ بگێرمه‌وه‌ که‌سیش له‌بیری نه‌بردمه‌وه‌ شه‌یتان نه‌بی به‌هۆی خه‌یالی دله‌وه‌، وه‌کاتیکیش ماسییه‌که‌ خۆی فرده‌دایه‌ ناو ده‌ریاکه‌وه‌ زۆر به‌شیوه‌یه‌کی سه‌رسوپه‌ینه‌ر به‌ناو ئاوه‌که‌دا پۆیی فه‌رمووی: ئه‌و خه‌نده‌که‌ که‌ بۆ ماسییه‌که‌ له‌غه‌م و قومووش بوو، وه‌ک بۆشایی ناو بۆری وابوو، به‌لام بۆ مووسا و شاگرده‌که‌ی سه‌رسوپه‌ینه‌ر بوو مووسا به‌ یوشه‌عی فه‌رموو: {ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدًّا

عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا} (٦٤) دهی ئیمه بۆ ئەمه ده‌گه‌ڕێن که‌تۆ دیوته، جا رێک به‌سه‌ر شوینی خۆیاندا گه‌رانه‌وه‌ فهرمووی: واته: به‌شوینی خۆیاندا رێک گه‌رانه‌وه‌ شوینه‌واری خۆیانیاں ده‌قاو ده‌ق هه‌ل‌گرته‌وه‌ تا گه‌یشتنه‌وه‌ لای تاوێره‌که، ته‌ماشایان کرد واپیاوی به‌نوینی خۆی داپۆشیوه‌ جا مووسا سلاوی لێ کرد، خضریش فهرمووی: له‌کوێ له‌م ولاتی تۆیه‌ ئەم جوهره‌ سلاو و پۆژباشیی هه‌یه. فهرمووی: من مووسام، خدری زینده‌ فهرمووی: مووسای پیغه‌مبه‌ری به‌نی ئیسرائیل؟ فهرمووی: به‌لێ ئه‌وم، هاتووم بۆلای تۆ که‌له‌م عیلم و زانسته‌ نایابه‌ی که‌له‌کن خوداوه‌ فێرکراوی هه‌ندی‌کم فێرکه‌ی که‌ببێ به‌هۆی گه‌یشتنم به‌ په‌زای خودا، خدر فهرمووی: تۆ ناتوانی له‌گه‌ڵ مندا خۆت بگری و سه‌بر بکه‌ی. ئه‌ی مووسا! من خودا له‌عیلم و زانستی خۆی بازه‌ عیلم و زانیارییه‌کی وای فێرکردووم تۆ به‌ ته‌واوی نایزانیت و هه‌ک من شاره‌زاییه‌کی ته‌واوت نییه‌ له‌وبابه‌ته‌دا که‌پێی ده‌گوترێ: عیلمی حه‌قیقه‌ت، یا عیلمی له‌دوننی، یا زانستی به‌هره‌یی (علمی لدنی) وه‌هه‌روه‌ها تۆش خودای مه‌زن له‌ عیلم و زانستی خۆی بازه‌ عیلم و زانیارییه‌کی فێرکردووی که‌بری‌تییه‌ له‌ شه‌ریعه‌ت و عیلمی ظاهر من وه‌ک تۆ نایزانم، که‌وابوو وازبێنه‌ تۆ به‌ رێگه‌ی خۆت و من به‌رێگه‌ی خۆم، مووسا فهرمووی: {سَجِدْنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا} (٦٩/١٨). خودا یاربێ ئه‌گه‌ر رێگه‌م بده‌ی له‌ خزمه‌تتا بم، ده‌بینی به‌باشی ئارام ده‌گرم و سه‌رپێچی له‌ فه‌رمانت ناکه‌م، خدریش فهرمووی: {إِنْ أِتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ أُخْبِرَكَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا} (٧٠/١٨). باشه، به‌لام به‌مه‌رجێ له‌شت زۆر مه‌کوڵه‌ره‌وه، هه‌رچیم کرد قسه‌مه‌که‌و هه‌قت به‌سه‌رمه‌وه‌ نه‌بێ، هه‌تا خۆم تێت ده‌گه‌یه‌نم. فهرمووی: پاش ئه‌وه‌ که‌له‌سه‌ر ئەم مه‌رجه‌ رێکه‌وتن هه‌ردوکیان له‌قه‌راخی ده‌ریاکه‌وه‌ که‌وتنه‌رێ، تا پاپۆرێ هات قسه‌یان له‌گه‌ڵدا کردن که‌هه‌لیان بگرن، خدریان ناسی به‌بێ کرێ، به‌خۆپایی هه‌لیان گرتن، که‌سواری پاپۆره‌که‌ بوون له‌په‌ر مووسا چاوی لێ بوو که‌وا خدر به‌ته‌شوێ ته‌خته‌یه‌کی له‌ته‌خته‌کانی پاپۆره‌که‌ هه‌لقه‌ند، مووسا پێی فهرموو: ئه‌وه‌

چیت کرد! لای خوی ئەم پیاوانه پیاوه‌تیان له‌گه‌لمان کردو به‌به‌لاش
 ئیمه‌یان هه‌لگرتوو هه‌که‌چی تو ده‌چیت پا‌پۆره‌که‌یان کون ده‌که‌ی، تاکوو
 سه‌رنشیننه‌کانی نو‌قم به‌که‌ی و له‌ئاودا به‌خنکین، به‌راستی تاوانی گه‌وره‌و
 ناهه‌موارت کرد، خدر فه‌رمووی: ها! ئەدی من پیم نه‌گوتیت که‌تو له‌گه‌ل
 من هه‌لناکه‌یت و ناتوانی ئۆقره‌ بگری؟ موسا فه‌رمووی: له‌بیرم نه‌بوو،
 لیم مه‌گه‌ره‌و هاو‌پیه‌کی باش به‌و چاو پۆشیم لیبکه‌، با نه‌بی به‌مایه‌ی
 باری زه‌حمه‌ت بۆم فه‌رمووی: ئەم جاری یه‌که‌مه‌یان موسا له‌یادی نه‌بوو
 فه‌رمووی: له‌وکاته‌دا چۆله‌که‌یی هات له‌سه‌ر لیواری پا‌پۆره‌که‌ نیشته‌وه‌و
 دهن‌دو‌وکیکی ژه‌ند به‌ئاوی ده‌ریاکه‌دا، خدر پیی فه‌رموو: زانیاری من و
 زانیاری تو له‌ چاو زانیاری خودادا وه‌ک دهن‌ووک ژه‌ندنی ئەم چۆله‌که‌یه
 وایه‌ به‌م ده‌ریایه‌دا. ئینجا له‌پا‌پۆره‌که‌ هاتنه‌ ده‌ری و هه‌ردو‌وکیان
 به‌که‌ناری ده‌ریاکه‌دا ده‌ستیان کرد به‌پۆشستن، له‌ناکا و خدر چاوی که‌وت
 به‌ کو‌ریکی مناکار له‌ناو مندا‌ل‌اندایاری ده‌کرد، یه‌کسه‌ر پری کرد به
 سه‌ریاو به‌ده‌ست وه‌ک به‌چه‌که‌ چۆله‌که‌ سه‌ری هه‌لکه‌ندو ملی هه‌لکیشاو به
 بئ قسه‌و پرسیارو چه‌ندو چوون کوشتی! موسا پیی فه‌رموو: {أَقْتُلْتَ
 نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَّقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا} (٧٤/١٨). ئەو مندا‌له‌ بئ تاوان و
 گیانه‌ پاکه‌ت به‌ناهه‌ق چوون کوشت به‌بئ ئەوه‌ی که‌سیکی کوشتبئ
 له‌خۆته‌وه‌ کوشتت؟ به‌راستی کاریکی زۆر نا‌په‌وات کردو کاری وا
 ناشیرین که‌س په‌سه‌ندی نا‌کا. له‌شه‌رحه‌که‌دا ده‌لی: ده‌گی‌رنه‌وه‌: خدر له‌م
 په‌ده‌ده‌ی موسایه‌ زۆر تو‌وپه‌ ده‌بی، ده‌چئ ده‌فه‌ی شانی چه‌پی مندا‌له‌که‌
 ده‌ر ده‌هینئ و گوشته‌که‌ی لی داده‌مالئ، سه‌یر ده‌که‌ن لی نو‌وسراوه‌:
 ئەم کو‌په‌ کافره‌ قه‌ت ئیمان و با‌وه‌ر نا‌هینئ! ئیتر موسا هی‌واش ده‌بیته‌وه
 خدر ده‌فه‌رمووی: {أَلَمْ أَقُلْ لَّكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا} (٧٥/١٨). کو‌په‌!
 من پیم نه‌گوتی که‌تو له‌گه‌ل مندا هه‌لناکه‌ی و ناتوانی خۆت بگری؟!
 پیغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ربئ) فه‌رمووی: په‌ده‌دی ئەم جاره‌ی خدر توندو
 تیژ تر بوو له‌په‌ده‌دی جاری یه‌که‌م، موسا فه‌رمووی: {إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ
 بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا} (٧٦/١٨). ئەگه‌ر جاریکی تر

پاش ئەم جارە هەلە‌ی وام کردو لەمەرجی خۆم دەرچووم ئیتر هاوڕیتیم مە‌که ئیتر بیانوو بە‌هەنەت ب‌ریوم فەرمووی: پاش ئەو‌ه کە‌وتنە‌و‌ه پ‌ی‌گە‌و رۆ‌یشتن هە‌تا چ‌وونە ناو ئاو‌ه‌دانییە‌ک (شاری ئە‌نطاکییە) لە‌و‌ی دا‌وای نان و ئا‌ویان لە‌هە‌موو خە‌لکی ئە‌و د‌ییە کرد کە بی‌خۆن، بە‌لام کە‌سیان قاییل نە‌بوون کە می‌واندارییان ب‌کە‌ن و بە‌نائوم‌ی‌دی پ‌و‌یشتن جا دی‌وار‌یکیان بین‌ی خە‌ریک بو‌و هە‌رە‌س ب‌ی‌ن‌ی و ب‌کە‌و‌ی خ‌در دە‌ستی‌کی پ‌یادا ه‌ی‌ناو ر‌استی کردە‌و‌ه، مو‌وسا پ‌ی‌ی فە‌رمو‌و: خە‌لکی ئە‌م شارە ب‌ی‌ و‌یژدان و چ‌رووک و پ‌یس‌کە‌ن ئە‌م ه‌ۆ‌زە لای خ‌و‌ی ئ‌یمە بو‌وین بە‌ می‌وانیان، کە‌چی نە‌نان و ئ‌او‌یکیان پ‌ی‌مان دا‌و نە‌ می‌واندارییان پ‌ی‌ کردین ئە‌گەر هە‌و‌ه‌ست بب‌وایە کر‌یت ل‌ی وەر‌دە‌گرتن و بە‌کر‌ی دی‌وارە‌کە‌ت ر‌است دە‌کر‌دە‌و‌ه، خ‌در فە‌رمو‌وی: {هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا} (٧٨/١٨). ئە‌مە کاتی جیا‌بو‌ونە‌و‌ی من و ت‌و‌یە لە‌یه‌ک، بە‌زو‌ویی ئە‌و شت‌انە‌ت ب‌و‌و روون دە‌کە‌مە‌و‌ه و ن‌ه‌ی‌ن‌ییە‌کە‌یان‌ت پ‌ی‌ دە‌ل‌یم کە‌ ت‌و‌خ‌وت ب‌و‌ نە‌گیرا بە‌ ر‌ابە‌ریان. پ‌ی‌غە‌مبە‌ری خ‌ۆ‌مان (د‌رو‌دی خ‌ودای لە‌سە‌ر‌ب‌ن) فە‌رمو‌وی: خ‌ۆ‌ز‌گا مو‌وسا پ‌تر د‌دانی بە‌خ‌و‌یدا ب‌گرت‌بایە هە‌تا خ‌ودا زی‌ات‌ر د‌استانی ئە‌م دو‌و زاتە‌ی با‌س ب‌کرد‌بایە ب‌ۆ‌مان! سە‌ع‌یدی کو‌ری جو‌بە‌یر (خ‌ودای ئ‌ی‌ ر‌ازی ب‌ن) گو‌تی: ئ‌ی‌بنو عە‌ب‌باس (خ‌ودای ئ‌ی‌ ر‌ازی ب‌ن) ئە‌م ئ‌ایە‌تە‌ی بە‌م ق‌یرائە‌تە دە‌خ‌و‌ین‌د: {وَكَانَ أَمَامَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ صَالِحَةٍ غَضَبًا}. وە‌ئە‌م ئ‌ایە‌تە‌ی ت‌ریش‌ی بە‌م ق‌یرائە‌تە دە‌خ‌و‌ین‌د: {وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ كَافِرًا وَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ} {ش/ت}.

٣٩٧٥- عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): «إِنَّ الْغُلَامَ الَّذِي قَتَلَهُ الْخَضِرُ طُبِعَ يَوْمَ طُبِعَ كَافِرًا». رواه العرمذي وصححه وأبو داود في القدر، وزاد: (لو عاش لأرهب لأبويه طغياناً وكفراً) (٣).

ئ‌وبە‌یی کو‌ری کە‌ع‌ب (خ‌ودای ئ‌ی‌ ر‌ازی ب‌ن) گو‌تی: پ‌ی‌غە‌مبە‌ر (د‌رو‌دی خ‌ودای لە‌سە‌ر‌ب‌ن) فە‌رمو‌وی: ئە‌و کو‌رە‌ی کە‌ خ‌د‌ری زین‌دە‌ کوشت‌ی و سە‌ری

(٣) صحیح ع‌ت‌د‌ن‌ی أب‌ی داود.

هه‌لپچرکان ئەو رۆژه‌ی که‌خودا دروستی کردو مۆری پیا‌دانا به‌کافری دروستی کردو مۆری کافری پیا‌دانا (ت: ح/ص-د) ئەبو داوود له‌سه‌رباسی قه‌ده‌ردا گیراویه‌ته‌وه‌و ئەمه‌ی زیاتره: ئەگەر ئەو کۆره به‌مایه باوک و دایکی خۆی له‌خشته ده‌بردو له‌رێگه ده‌ری ده‌کردن و ئەوانیشی وه‌کوو خۆی به‌دکیش و به‌ده‌ندیش و کافر ده‌کرد!

۳۹۷۶- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «إِنَّمَا سُمِّيَ الْخَضِرُ لِأَنَّهُ جَلَسَ عَلَى فُرُوجٍ بَيْضَاءَ فَاهْتَزَّتْ تَحْتَهُ خَضِرَاءَ». رواه الترمذي بسند صحيح^(۴).

ئەبو‌هوره‌یره (خودای ئی رازی بێ) گو‌تی: هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) قه‌رمووی: خضر بۆیه ناو‌نا خضر چونکه کاتی دانه‌نیشته له‌سه‌ر زه‌وی سافی سپی گ‌یای لێ ده‌رواو سه‌وز ده‌بوو، جا له به‌رئه‌مه‌بوو ناوبرا به خضر (واته: سه‌وزایی و شینایی). (ت-س/ص).

قال الله تعالى: {قَالُوا يَا ذَا الْقُرْآنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَى أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا؟ قَالَ: مَا مَكْنِي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا}{(۹۴/۱۸)}.

واته: گو‌تیان: ئە‌ی زولقه‌پنه‌ین! به‌پاستی نه‌ژادی تورکی مه‌غوول که مه‌شه‌وورن به‌یه‌ئجووج و مه‌ئجووج هه‌میشه خراپه ده‌که‌ن، خو‌ین ده‌پ‌رێژن، مال به‌تاراج ده‌به‌ن، ولات کاول ده‌که‌ن، ئایا تو‌ پازی ده‌بی به‌وه‌ی که‌هه‌ندی مالی خو‌مان به‌ه‌ین به‌تو له‌باتی ئە‌وه که‌ده‌ربه‌ندی دروستبکه‌ی له‌به‌ینی ئە‌و دووکی‌وه‌داو رێگه‌ی هاتوو چۆی ئە‌و گه‌له به‌دکاره بگری و ئیتر نه‌توانن له‌به‌ینی ئە‌و دوو کی‌وه‌وه بێن به‌سه‌رماندا.

۳۹۷۷- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فِي السَّدِّ قَالَ: «يَخْفِرُونَهُ كُلُّ يَوْمٍ حَتَّى إِذَا كَادُوا يَخْرِقُونَهُ قَالَ الَّذِي عَلَيْهِمْ اِرْجِعُوا فَسْتَخْرِقُونَهُ

(۴) رواه الترمذي سند صحيح.

[illegible]

(۵) روه الترمذی بسند حسن.

زەنگو زۆرو زۆرداریی ئەوەی لەسەر زەوی بوو بۆژەمان کردو ئەوەی لەئاسمان بوو بەزاندمان!

جا خودا جۆره کرمی دەنیری، وەك مافەتەى مەر وایە، کرمەكە دەداتە پشت ملیان و دەیان تۆپینی، دەى بەو كەسە كەگیانی منى وا لەدەسا، دەعباو جانەوهرى سەر زەوى لەگۆشتى ئەمانە تیرو تەسەل دەبن و قەلەوو زیت دەبنەو! (ت-س/ح).

قال الله تعالى: {قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا، الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا} (١٨/١٠٣-١٠٤).

ئەى خۆشەویست! بەوکافرانە: بفەرموو ئایا حەزەدەكەن پیتان بلیم كەكی لەم دنیاىەدا لەهەموو كەسێ مالمویرانترو پەنجەپۆترە؟ پەنجەپۆترین كەس ئەو خانە خراپ و سەر لیشیواوانەن كەهەموو هەول و كۆششو تیکۆشانیکیان لەماوەى ژيانى جیهاندا بەزایەچوووە تیشكاون، كەچی عارناگرن و لەكەلى شەیتان نایەنە خواری و سەرەپای ئەوەیش وا دەزانن كەهەر خۆیان باش دەكەن و كردارو پەفتاریان گەلى جوان و شیرینە!

بەلى (لەم چەرخی ئیەدا) زۆربەى خەلك بەم دەردو موصیبەتە مال وێران و گیرۆدەن، نوقمن لەناوتاوانا، لەناو ئارەق خواردنا، لەناو حەرام خواردنا، لەناو ئازارى خەلك دانا، لەناو بەرتیل و قومارو لرف لیدانا، دوورن لەكۆپى زاناو دانا، بەشەوو بە رۆژ لەمەلهاو سینەماو شوینی خراپن، بیست و چوار سەعاتە، مەگەر چۆنەها، لەخوداو دین و رۆژى قیامت بى ئاگان، لەگەل ئەو شەهەشا لەمناڵەو بەیگرە هەتا پیر، لەئۆمییەو بەیگرە هەتا خوینەوار هەمووی خۆی بەفەیلەسووف دەزانى، هاوپیەكى كاتى فەقیتم هەبوو ئیستا لەخودا بەزىاد بى لەپیزى مەلایان نەماوە، رۆژى بەچاوى خۆم دیم تا ئیوارى دووجار ئارەقى خواردەو، كەچی ئەو ئامۆزگارى خیرى منى دەکردو دەیفەرموو: بۆ خەلەفاوى؟! بۆ حەیاى

خۆت دهبه‌ی، ده‌چی تاج ته‌رجه‌مه ده‌که‌ی؟! کورد مردو بپرایه‌وه! دین باری کردو ته‌واو! گوايه تو مردوو زیندوو ده‌که‌یته‌وه؟! سوبحانه‌للا! په‌کوو له‌م بئ عه‌قلی و نه‌فامی و گه‌وجییه! منیش - وه‌ک شیخ ره‌زای تاله‌بانی (رحمه‌تی خودای ئی بن) ده‌لیم: ئەگەر ئەفەندی هه‌موویان وه‌کوو ئەم جاش ئەفەندییه و ابن گه‌ردنی نا ئەفەندی سه‌د هه‌زار جار ئازاد بئ (وه‌رگێڕ).

۳۹۷۸- قَالَ مُصْعَبُ بْنُ سَعْدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) سَأَلْتُ أَبِي (قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا) أَهْمُ الْحَرُورِيَّةُ؟ قَالَ: لَا، هُمُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى، أَمَّا الْيَهُودُ فَكَذَّبُوا مُحَمَّدًا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَمَّا النَّصَارَى فَكَفَرُوا بِالْجَنَّةِ وَقَالُوا لَا طَعَامَ فِيهَا وَلَا شَرَابَ، وَالْحَرُورِيَّةُ الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ، وَكَانَ سَعْدٌ يُسَمِّيهِمُ الْخَاسِرِينَ. رواه البخاري والحاكم^(٦).

موسعه‌بی کوپی سه‌عد (خودای ئی رازی بن) گو‌تی: پرسیارم له‌باوکم کرد: مه‌به‌ست له‌م ره‌نجه‌رو‌یانه، که‌له‌م ئایه‌ته‌دا باس کراون کییه ئەم حه‌رووریانه که‌هن؟ گو‌تی: نه‌ء، مه‌به‌ست له‌مانه جووله‌که‌و گا‌وره‌کانن، جووله‌که‌ له‌به‌رئه‌وه با‌وه‌ر به‌ موچه‌مه‌د (دروودی خودای له‌سه‌رین) نا‌که‌ن گا‌وره‌کانیش سه‌ره‌پای ئە‌وه‌یش با‌وه‌ریان به‌نا‌زو به‌هره‌و نیعه‌تی به‌هه‌شت نییه‌و ده‌لین گوايه: به‌هه‌شت خواردن و شت خواردنه‌وه‌ی تیا نییه‌و ژیا‌نی روژی دوا‌یی بریتی‌یه له‌ژیا‌نیکی گیانی په‌تی پووت و به‌س! به‌لام ئەم حه‌رووریانه به‌رئه‌و تا‌قمانه ده‌که‌ون که‌ په‌یما‌نی مه‌حکه‌می‌خودای گه‌وره ده‌شکینن، گو‌تی: سه‌عد به‌مانه‌ی ده‌گوت: ره‌نجه‌رو‌کان (ب/حا‌کم).

⑥ ئیستا ئەو به‌ریزه‌ ماوه کورد چییه، منیش (له‌به‌ر هه‌مان هۆی پێشوو) له‌سه‌ر فه‌رمایشتی را‌گه‌یان‌دنی چه‌واشه‌ی ئە‌م‌پ‌رۆ عه‌ره‌بجیتی ده‌که‌م. په‌کوو!! (وه‌رگێڕ)

(٦) بخاري - تفسير: ٤٧٢٨.

۳۹۷۹- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «إِنَّهُ لَيَأْتِي الرَّجُلُ الْعَظِيمُ السَّمِينُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يَزُنُّ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ وَقَالَ اقْرَأُوا (فَلَا تُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا)». رواه الشيخان^(۷).

ئەبوھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) دەئێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) دەفەرموی: لەروژی قیامەتدا پیاوی زل زلی قەلەو قەلەو دەهینن لەلای خودا سەنگایی بآی میشتوولەیی قورس نین و بەقەد تۆسقالی دەگەرو قەدریان بۆ دانانری. فەرموی: فەرموو ئەم ئایەتە بخوینن، بۆ پشتیوانی ئەم باسە کە دەفەرموی: {فَلَا تُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا} (۱۰۵/۱۸). واتە: لەروژی ژینەویدا نرخ و دەگەرو ریز بۆ ئەو سەرلیشیواوە پەنجەپۆیانە بەقەد تۆسقالی دانانین، وەهەتا بلیی بێ سەنگ و بێ نرخ و بێ کیش و بێ نمودن (ش- پەزای خودایان لیبی).

قال الله تعالى: {إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا، خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا} (۱۰۷/۱۸).

واتە: بەپراستی ئەو خوداناسە مەردانە کە لەپال ئیمانی ساغی تەواوە دەستی خۆیان وەشانووە و گەلی کردووە چاکیان کردووە و لەکاری خێرو کردووە باش کۆتایی ناکەن و بۆچاکە کردن سەریان پێوە نییە، بەپراستی ئەم کەلە مێردانە لەناو بەهەشتی فێردەوس دا دەژین، بە خوشی و شادی و ئاسودەیی، هەتا هەتایە، ئەوەندە جیگەکیان بەدڵە قەت خەیاڵی ئەو ناکەن کە لەوێ بگۆژنەووە بۆ شوینیکی تر.

۳۹۸۰- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضي الله عنه) أَنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «إِنَّ الرَّجُلَ مِنْ أَهْلِ عَلِيِّنَ لَيُشْرِفُ عَلَى أَهْلِ الْجَنَّةِ فَتَضِيءُ الْجَنَّةُ بِوَجْهِهِ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ وَإِنَّ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرُ لَمِنْهُمْ وَأَنْعَمًا» رواه أبو داود بسند صحيح^(۸).

(۷) بخاری. تفسیر: ۴۷۲۹. مسلم. صفات المنافقين: ۶۹۷۶، ۳۹۴۵.

(۸) صحیح عند ابی داود.

ئەبو سەعید (خودای ئی رازی بئ) دەلئ: حەزەرت (درویدی خودای لەسەرین) دەفەرموئ: پیاو لە دانیشتوانی بەهەشتی بالا کە سەر دەکیشتی بۆناو خەلکی بەهەشتی خواروو، بەهەشت خۆی بە شەوقی پرووی ئەو پیاو وەك ئەستێرە ی گەشی پرشنگذاری پرتەو دار شەوق دەداتەو و پرووناك دەبێتەو! جا دەبئ ئەو پیاو بەختەو وەرە خۆی لەچی نازو نیعمەتی کدا بئ؟ ئەبو بەکرو عومەریش لە دانیشتوانی ئەم بەهەشتی بالایەن و پتر لەهەموو کەسێ بەهەرەدارو نازدارن (د - س/ص) تەماشای ئەم باسە بکە (مناقب ابی بکر و عمر) فەرموودە ی چوارەم.

۳۹۸۱- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضي الله عنه) قَالَتْ قُرَيْشٌ لِيَهُودَ اَعْطُونَا شَيْئًا نَسْأَلُ عَنْهُ هَذَا الرَّجُلَ فَقَالَ: سَأَلُوهُ عَنِ الرُّوحِ قَالَ فَسَأَلُوهُ عَنِ الرُّوحِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا) قَالُوا: أَوَلَيْتَنَا عِلْمًا كَثِيرًا التَّوْرَةَ وَمَنْ أُوتِيَ التَّوْرَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا فَأَنْزَلَتْ {قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لَكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفَذَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا} رواه الترمذي في الإسرائ (۹).

ئەبنو عەبباس (خودای ئی رازی بئ) دەلئ: قورەیش گوتیان بەجوولە کە کان شتی کمان پئی بلین کە لە موخە مەدی بپرسینەو، گوتیان: لەبارە ی گیانەو پرسیاری لئ بکەن، کە لەم بارە یەو لێیان پرسى، خودا ئەمە ی نارد: {وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا} جوولە کە کانیش گوتیان: ئیمە زانیارییەکی زۆرمان پئی دراو کە تەوراتە، چونکە لەراستی دا ئەو ی کە تەوراتی پئی دراو خیریکی زۆری پئی دراو، ئیتەر خودا ئەمە ی نارد: {قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لَكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفَذَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا} (۱۸/۱۰۹) ئە ی پیغەمبەری زاناو دانا! بفرمووئە گەر ئاوی دەریا هەمووی مەرە کە ب بئ

به‌شی نووسینه‌وهو تو‌مارکردنی فه‌رمایشت و زانیاری خودانا‌کا، بگره
وینه‌ی ئەو ده‌ریایه‌ی که ئیستا هه‌یه ئاوی تریش زیاد بکه‌ین ئاوه‌که
دیسان ته‌واو ده‌بی به‌لام عیلمی خودا ته‌واو نابیی! (ت) ته‌ماشای
ته‌فسیری سوورته‌ی ئیسرا، فه‌رمووده‌ی (۱۹) بکه.

قال الله تعالى: {فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ
بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا}. → (ب-۱ ز-۱۳ ل-۷۲ چاپی یه‌که‌م).

۳۹۸۲- → (ب-۱ ز-۱۳ ل-۷۶ ف-۶) (۱۰).

له‌ناو نه‌شکه‌وتا چاکانی خودا

خه‌لوه ده‌کی‌شن له‌کۆن و نو‌دا!!

به‌هه‌مان یاسا ده‌زیه‌تی مه‌ریه‌م

له‌بۆ کولکردن دوور که‌وت له‌عالم

خودا به‌سیری سوورته‌ی که‌هفت

کوردستان پیرکه له‌میه‌رو لو‌طفت!

۲- سوورته‌ی مه‌ریه‌م (ره‌زای خودای لی بی): (سورة مريم)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۹۸۳- عَنْ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ (رضي الله عنه) قَالَ بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه
وسلم) إِلَى نَجْرَانَ فَقَالُوا لِي: أَلَسْتُمْ تَقْرَأُونَ يَا أُخْتَ هَارُونَ) وَقَدْ كَانَ بَيْنَ عِيسَى
وَمُوسَى مَا كَانَ فَلَمْ أَذِرْ مَا أُجِيبُهُمْ. فَرَجَعْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم)
فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ: «أَلَا أَخْبَرْتَهُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا يُسْمُونَ بِأَنْبِيَائِهِمْ وَالصَّالِحِينَ قَبْلَهُمْ». رواه
الترمذي هنا ومسلم في الأدب (۱).

(۱۰) مجلد اول: تسلسل-۱۳ تقدم برقم: ۹۷/۶ مسلم. زهد: ۷۴۰۰.

(۱) مسلم. آداب. ۵۵۶۲. ترمذي. تفسير: ۳۱۵۵.

موغیره‌ی کوپی شوعبه (خودای ئی رازی بئ) ده‌لئ: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) منی نارد بۆ ولاتی نه‌جران له‌یه‌مه‌ن، له‌وئ گاووره‌کان له‌م ئایه‌ته ره‌غنه‌یان ده‌گرت و گوتیان به‌ من: ئیوه‌ له‌قورئانی خۆتانان ئه‌م ئایه‌ته ده‌خوینن که ده‌لئ: (یا اُخت هارون) وه‌به‌پیی ئه‌مه‌ بئ ده‌بئ مه‌ریه‌م خوشکی هاروونی برای مووسا بئ وه‌لحال مووسا و عیسا‌ی کوپی مه‌ریه‌م سه‌رده‌میان زۆر زۆر له‌یه‌کتری دووره‌! منیش وه‌پامی ئه‌م په‌خنه‌یه‌م نه‌زانی، هه‌تا گه‌رامه‌وود بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) وه‌ئه‌مه‌م عه‌رزى کرد، فه‌رمووی: ده‌بوو بت‌گوتبایه‌ پێیان: که‌ئه‌وان مه‌به‌ستیان ئه‌وه‌بوو که مه‌ریه‌م ئه‌وه‌نده‌ باش و پاک و پاکیزه‌ خواناس بوو ده‌تگوت خوشکی راستی هاروونی برای مووسایه‌ و وینه‌ی ئه‌وه‌، وه‌له‌ناو هۆزی مه‌ریه‌مدا ئه‌م جوړه‌ بانگ کردنه‌ باو بووه‌ ئیستاش ئه‌م جوړه‌ ناو‌بردنه‌ عاده‌ته‌، ده‌لین: ئه‌ی رۆله‌کانی خالیدو سه‌لاحه‌ددین، ئه‌ی کوپانی ئیسرائیل، ئه‌ی برایانی خانی! ئه‌ی خوشکانی رابیعه‌ی عه‌ده‌وییه‌ (ت/م).

٣٩٨٤- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «يُؤْتَى بِالْمَوْتِ كَهَيْئَةِ كَبْشٍ أَمْلَحَ حَتَّى يُوقَفَ عَلَى السُّورِ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ فَيُنَادِي مُنَادٍ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ، فَيَشْرَبُونَ وَيَنْظُرُونَ فَيَقُولُ: هَلْ تَعْرِفُونَ هَذَا؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ هَذَا الْمَوْتُ، وَكُلُّهُمْ قَدْ رَأَاهُ، ثُمَّ يُنَادِي يَا أَهْلَ النَّارِ، فَيَشْرَبُونَ وَيَنْظُرُونَ، فَيَقُولُ: هَلْ تَعْرِفُونَ هَذَا؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ هَذَا الْمَوْتُ، وَكُلُّهُمْ قَدْ رَأَاهُ، فَيَضْجَعُ فَيَذْبَحُ ثُمَّ يَقُولُ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ، خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ، وَيَا أَهْلَ النَّارِ، خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ ثُمَّ قَرَأَ (وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُؤُلَاءِ فِي غَفْلَةٍ أَهْلُ الدُّنْيَا) (وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ). رواه الشيخان والترمذي وزاد: فَلَوْلَا أَنَّ اللَّهَ قَضَى لِأَهْلِ الْجَنَّةِ الْحَيَاةَ فِيهَا وَالْبَقَاءَ لَمَاتُوا فَرَحًا وَلَوْلَا أَنَّ اللَّهَ قَضَى لِأَهْلِ النَّارِ الْحَيَاةَ فِيهَا وَالْبَقَاءَ لَمَاتُوا تَرَحًا». أَي حُزْنًا^(٢).

(٢) بخاري. تفسیر: ته‌جرید: ١٦٧٤/٤٧٣٠ مسلم. جنة ونعمها: ٧١٠. ترمذي. تفسیر: ٣١٥٦.

ئەبوسەعید (خودای ئی رازی بێ) لە ھەزرەتەو دەفەر مووی (دروودی خودای لەسەربێ): لە رۆژی قیامەتا مردن دینن (لەشیووی بەرانیکی تەودا) دەیهینن تا لەسەر شوورەکە ی نێوانی بە ھەشت و دۆزەخ کە پێی دەگوتری ئەعراف پایدەگرن، ئەوجا جارچی جار ھەل دەدا و بە دەنگی بەرز بانگ دەکا: ئەی خەلکی بە ھەشت! ئەی بە ھەشتیەکان! گوئی بگرن، ئەوانیش گوئی قولاًخ دەکەن و دەنواپن، جارچیە کە دەلی: ئایا ئەمە دەناسن؟ دەلین: بەلێ ئەمە مردنە، ھەموویان بە باشی چاویان لێیەتی، ئینجا جارچیە کە بانگ دەکا: ئەی دانیشتوانی دۆزەخ! ئەی دۆزەخییەکان! گوئی بگرن، ئەوانیش ھەموو گوئی قولاًخ دەکەن و دەنواپن بۆی، جارچیە کە دەلی: ئایا ئەمە دەناسن؟ دەلین: ئا، ئەمە مردنە، ھەر کەسەشیان لە جۆی خۆیەو بە باشی چاوی لە بەرانیە کە، کە تەمسیلی مردن دەکا، جا یەحیای کوپی زەکەریا بەرانیە کە پال دەخا و سەری دەبڕی، ئینجا جارکیش بانگەواز ھەل دەدا: ئەی خەلکی بە ھەشت! خوشی لە ئێوە مژدەتان لێ بێ ئیتر مردن نەما، ھەتا ھەتایە لە بە ھەشتا بە خوشی دەژین! و ئەو دۆزەخنشینەکان! قور بە بانی چاوتان، دەرگای ئومیدتان لێ داخرا ئیتر مردنیش نەما ھەتا ھەتایە ئەمە شوینتانه! جا ھەزرەت (دروودی خودای لەسەربێ) خویندیەو: {وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ} (۳۹/۱۹) و ئەو کافرانە بترسینەو ھەپەشە ی ئەو رۆژەیان لێ بکە کە رۆژی داخ و خەفەت و ئاھو ھەناسە ی سەرد ھەلکیشانە، لەو دەمە ناسک و ھەلویستە ئالۆزو شلۆقەدا کە کار لە کار دەتەرازی و ئیش ھەموو دەبڕیتەو و خەلکی دۆزەخ لە خەلکی بە ھەشت جوی دەکرینەو، بەلام ئەم بێ بپروا بێ گوییانە ئیستا وان لە حالەتی کاسی و بێ ئاگایی و نەفامیداد و گالتهیان بە قسە ی ھەقی پەھبەران دیو، لە بارو دۆخی ئەو رۆژە سەخت و دیرتواری تێ ناگەن، کەسێ قسە ی خیریان بۆ بکا ئەوان بە شیتی دەزانن، لە بەرئەو بە چاوی دۆژمن سەیری ئامۆژگاری دلسۆزو ناصیحی ئەمین دەکەن! ھەزرەت (دروودی خودای لەسەربێ) فەر مووی: ئەوانە ی

که ئیستا وان له‌م حاله‌تی بی ئاگایی و نه‌فامییهدا ئه‌وانه‌ی که بۆ دنیا مردوون و دنیا په‌رستن! (ش/ت) تیرمزی (خودای ئی رازی بئ) ئه‌مه‌ی زیاتره: فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌ربئ): ئه‌گه‌ر له‌به‌ره‌وه‌ نه‌بی که خودا بریاری داوه که ژیان و مانی به‌هه‌شتییه‌کان له‌به‌هه‌شتا هه‌تا هه‌تایه، ده‌نا ئه‌و رۆژه له‌خۆشیانا هه‌موو گه‌شکه‌یان ده‌کردو شاده‌مه‌رگ ده‌بوون! هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌ش نه‌بی که خودا بریاری داوه که ژیان و مانی دۆزه‌خییه‌کان له‌دۆزه‌خدا هه‌تا هه‌تایه‌و پرانه‌وه‌ی بۆ نییه، ئه‌گینا ئه‌و رۆژه له‌داخ و خه‌فه‌تانا هه‌موو شه‌قیان ده‌بردو له‌تاوانا ده‌مرن!!.

قال الله تعالى: {وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا، وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا} (۵۷-۵۶/۱۹).

واته: له‌قورئانا که‌باشترین گه‌نجینه‌یه بۆ تۆمارکردنی یادی مه‌ردان و پاراستنی ناوی خواناسان، یادی شاپیاوی خوداناسی گه‌وره‌هه‌زه‌تی ئیدریس بکه، که پیغه‌مبه‌ریکی گه‌وره‌ی خودایه، تابلێ راستگوو راستال بوو، یه‌که‌م ئاده‌میزادی بوو که‌به‌ خامه‌ نامه‌ی نووسی، وه‌ته‌ماشای ئه‌حوالی ئه‌ستیره‌کانی کردو حسینی شه‌وو رۆژو وه‌زه‌کانی سالی پراگرت، وه‌ به‌رزمان کرده‌وه بۆ پایه‌یه‌کی به‌رز.

۳۹۸۵- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «لَمَّا عُرِّجَ بِي رَأَيْتُ إِدْرِيسَ فِي السَّمَاءِ الرَّابِعَةِ». رواه الترمذي^(۲).

ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بئ) گووتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) فه‌رمووی: کاتی شه‌وی میعراج منیان به‌رزکرده‌وه بۆ میعراج له‌ئاسمانی چواره‌م چاویم به‌ئیدریس پیغه‌مبه‌ر که‌وت (دروودی خودا له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌ری خۆمان و له‌سه‌ر ئه‌ویش بئ) (ت-س/ح).

(۲) حسن عند الترمذي.

۳۹۸۶- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضی الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) لَجِبْرِيلَ «مَا يَمْنَعُكَ أَنْ تَزُورَنَا أَكْثَرَ مِمَّا تَزُورُنَا فَتَنْزِلَ {وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا} (۱۹/۶۴) رواه البخاري والترمذي^(۴).

ئیبنو عبباس (رهزای خودای لئ بئ) فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) به‌جویرائیل ده‌فه‌رمووی: بوچی سه‌ردانه‌کانت زیاتر نا‌که‌ی له‌مه‌ی که‌ئیس‌تا هه‌یه، پتر نایه‌یت بو‌لامان؟ ئیتر ئەم نایه‌ته هاته خواره‌وه {وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا} واته: ئە‌ی خوشه‌ویست! ئیمه به‌بئ فه‌رمانی خودای گه‌وره نایه‌ینه خواره‌وه، هاتنی ئیمه‌ی فریشته‌گه‌ل بو‌ خزمه‌تی توو پیغه‌مبه‌رانی پێش توو به‌ده‌ست خو‌مان نییه، له‌سه‌ر فه‌رمانی خودایه، له‌ئه‌زهل هه‌تا ئە‌به‌د کارو باری هه‌ردوو جیهان له‌راستی‌دا له‌ده‌ستی خودادایه‌و خو‌ی هه‌موو به‌باشی ده‌زانئو بو‌ونه‌وه‌ر به‌بئ جیاوازی مو‌لک و دروست کراوی خو‌یه‌تی، ئاگای له‌هه‌مووی هه‌یه، هیچی لی‌وون نابئ، گه‌ردئ به‌رووی به‌ردی‌کی ناو هه‌ردی‌کی ناو ریزه‌ چیاو شاخ و هه‌له‌ت و هه‌زار به‌هه‌زاره‌وه له‌ عیلمی خودادا چون یه‌که له‌گه‌ل کو‌مه‌له‌ی روژیدا له‌ناو کاکه‌شانی خویدا، ئە‌ی خوشه‌ویست! که دره‌نگ دین بو‌ خزمه‌تت حیکمه‌تی خودایی تیا‌دایه، خودا هیچی له‌بیر نا‌چئ، خه‌م مه‌خو خودا داناو زانایه (ب/ت).

۳۹۸۷- عَنْ السُّدِّيِّ (رحم الله) قَالَ: سَأَلْتُ مُرَّةَ الْهَمْدَانِيَّ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ (وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا) فَحَدَّثَنِي أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ حَدَّثَهُمْ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) يَرِدُ النَّاسُ النَّارَ ثُمَّ يَصْدُرُونَ مِنْهَا بِأَعْمَالِهِمْ فَأُولَئِهِمْ كَلَمَحُ الْبَرَقِ ثُمَّ كَالرَّيْحِ ثُمَّ كَحُضْرِ الْفَرَسِ ثُمَّ كَالرَّاكِبِ فِي رَجْلِهِ ثُمَّ كَشَدِّ الرَّجُلِ ثُمَّ كَمَشْيِهِ». رواه الترمذي بسند حسن^(۵).

(۴) بخاري. تفسير: ۴۷۳۱.

(۵) حسن عند الترمذي.

سوددی (خودای ئی رازی بئ) گوتی: له باره‌ی مه‌عنای {وَإِنْ مِّنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا} (۱۷/۱۹) که مه‌عنا دیمه‌نییه‌که‌ی وه‌هایه که هه‌موو که‌سێ ده‌بی بجیته ناو دۆزه‌خه‌وه. له‌مورره‌ی هه‌مه‌دانیم پرسى، گوتی: عه‌بدوللای کورێ مه‌سه‌عوود فه‌رموده‌یه‌کی له‌م باره‌یه‌وه بۆمان گیرایه‌وه، که حه‌زه‌رت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) فه‌رموویه‌تی: مه‌ردوم هه‌موویان ده‌پۆن بۆناو دۆزه‌خ، له‌پاشا هه‌رکه‌سه به‌پێی کرده‌وه‌ی خۆی لیی ده‌رده‌چێ و به‌جیی دیلی، یه‌که‌مه‌کانیان وه‌ک بریقه‌ی برووسکه لیی ده‌رده‌چن و به‌ناویدا گزه‌و گفقه‌ی لیده‌که‌ن، ده‌سته‌یه‌کی تر خیرا وه‌ک با تیده‌په‌رن ده‌سته‌یه‌کی تر وه‌ک سواری ماین له‌تاوی غارا ئاوا، ده‌سته‌یه‌کی تر وه‌ک سوار به‌ره‌وت و نه‌رمه‌غار، ده‌سته‌یه‌کی تر وه‌ک سه‌لته زه‌لام به‌هه‌راکردن، ده‌سته‌یه‌کی تر وه‌ک زه‌لامی پیاده به‌پۆشیتنی ئاسایی (ت-س/ح) له (مواهب الرحمن) دا ده‌فه‌رموی: حه‌زه‌رت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) ده‌فه‌رموی: چاک و خراپ، که‌س نامینێ که نه‌چیته ناوی، به‌لام وه‌ک چۆن بۆ ئیبراهیم بوو بوو به‌مایه‌ی فینکی و خوشی هه‌روا بۆ موسولمانیش ده‌بی به‌ فینکی و خوشی، ته‌نانه‌ت ئاگری دۆزه‌خ له‌تاو ساردی و فینکی جه‌سته‌ی موسولمانان ده‌ست ده‌کا به‌ بۆله بۆل و خوته خوت! له‌پاشا خودا خاوه‌ن ته‌قواکان پزگار ده‌کا.

۳۹۸۸- قَالَ خَبَّابٌ (رضي الله عنه) كُنْتُ قَيْنًا بِمَكَّةَ، فَعَمِلْتُ لِلْعَاصِي بْنِ وَائِلِ السَّهْمِيِّ سَيْفًا، فَجِئْتُ أَتَقَاضَاهُ فَقَالَ لَا أُعْطِيكَ حَتَّى تَكْفُرَ بِمُحَمَّدٍ. قُلْتُ لَا أَكْفُرُ بِمُحَمَّدٍ (صلى الله عليه وسلم) حَتَّى يُمِيتَكَ اللَّهُ، ثُمَّ يَبْعُثُكَ. قَالَ: وَاللَّهِ فَذَرْنِي حَتَّى أَمُوتَ ثُمَّ أُبْعَثَ فَسَوْفَ أُرِي مَالًا وَوَلَدًا فَأَقْضِيكَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: (أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِينَ مَالًا وَوَلَدًا * أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمْ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا). رواه الشيخان والترمذي^(١).

(١) بخاری. بیوع: ۲۰۹۱، ۲۲۷۵، ۴۷۳۲، ۴۷۳۳، ۴۷۳۴، ۴۷۳۵. ته‌جریدی بوخاری: ۹۴۹ = ۲۰۹۱ فتح

الباري. مسلم. صفات المنافقين: ۶۹۹۳. ترمزی. تفسیر القرآن: ۳۱۶۲.

خه‌باب (خودای ئی رازی بئ) ده‌ئێ: له‌سه‌رده‌می نه‌زانی دا له‌مه‌ککه‌ ئاسنگهر بووم، شمشیریکم بۆ عاصی کوپی وائیلی سه‌همی دروست کرد دوایی چووم داوای هه‌قده‌سته‌که‌یم لێی کرد، گوته‌ی: ناتده‌مێ هه‌تا له‌ موچه‌مه‌د هه‌لنه‌گه‌رپیته‌وه، منیش گوتم: به‌خودا قه‌ت له‌ دینی موچه‌مه‌د هه‌لناکه‌رپیته‌وه نه‌ به‌ زیندویی و نه‌ به‌ مردوویی و نه‌ ئه‌وکاته‌یش که‌خودا تو دهمرینێ و له‌پاشدا له‌قیامه‌تدا زیندووت ده‌کاته‌وه!

گوته‌ی: که‌وابوو ئیستا وازم لیبێنه‌ هه‌تا دهمرم و زیندوو دهمه‌وه، مادام وابێ ئه‌وکاته‌یش مال و منالم ده‌بێ، جا ئه‌و حه‌له‌ وهره‌وه قه‌ره‌که‌ت ده‌ده‌مه‌وه!! جا ئه‌مه‌ دابه‌زی: {أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِينَ مَالًا وَوَلَدًا، أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمْ اِتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا} (۷۸-۱۷/۱۹) واته‌: ده‌بێ حاڵی ئه‌و کابرایه‌ چۆن بێ، که‌ گالته‌ی به‌ قه‌برو قیامه‌ت دی و به‌ته‌سه‌وه به‌ موسولمانان ده‌ئێ: من له‌ قیامه‌تیشا مال و منالم ده‌بێ، ئه‌گه‌ر هه‌قیکتان له‌سه‌رمه‌ په‌له‌م لێ مه‌که‌ن له‌وێ ده‌تان ده‌مه‌وه، دیاره‌ که‌ ئه‌م کابرایه‌ غه‌یبزان نییه‌ و ئه‌وه‌نده‌ش پیاویکی پیروژوباش نییه‌ که‌عه‌هو په‌یمانی له‌خودا وهرگرتنبێ، که‌واته‌ با گالته‌ی به‌ ئایه‌تی ئیمه‌ کردبێ، روژێ ده‌بێ خۆی ده‌بینیته‌وه (ش/ت).

قال الله تعالى: {وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا، إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَنِ عَبْدًا، لَقَدْ أَحْصَاهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا} (۹۴-۹۲/۱۹).

واته‌: خودای میهره‌بان زۆر دووره‌ له‌وه‌ که‌منال و ژن و خیزانی هه‌بێ، زه‌وی و ئاسمانه‌کان و هه‌رچی له‌م دوه‌دا هه‌یه‌ هه‌مووی مولک و سامانی خودایه‌و عه‌بدی خۆیه‌تی و هه‌موویانی سه‌رژمی‌ری کردوون و به‌ ژماردن ژماردوونی.

۳۹۸۹- ته‌ماشای (ما ورد في سورة البقرة) بکه‌ حه‌دیثی ده‌یه‌م =

(ب-۶ ز-۳ ل-۱۴ ف-۱۰) (۷).

۳۹۹۰- وعنه عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا نَادَى جِبْرِيلَ إِنِّي قَدْ أَحْبَبْتُ فَلَانًا فَأَجِبْهُ قَالَ فَيُنَادِي فِي السَّمَاءِ ثُمَّ تَنْزِلُ لَهُ الْمَحَبَّةُ فِي أَهْلِ الْأَرْضِ فَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ (إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا) وَإِذَا أَبْغَضَ اللَّهُ عَبْدًا نَادَى جِبْرِيلَ إِنِّي قَدْ أَبْغَضْتُ فَلَانًا فَيُنَادِي فِي السَّمَاءِ ثُمَّ تَنْزِلُ لَهُ الْبُغْضَاءُ فِي الْأَرْضِ». رواه الترمذي والشيخان^(۸).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) گوتی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: کاتێ کە خودا بەندەیه‌کی خوشویست بانگی جویرائیل دەکات، پێی دەفەرموێ: ئە‌ی جویرائیل! من فیسار کەسم خوش دەوێت، دە‌ی تو‌ش خوشت بو‌ی فەرمووی: ئیتەر جویرائیل بە‌ناو دانیشتوانی ئاسمانا بانگە‌واز هە‌ل دە‌داو ئە‌م هە‌والە‌ پە‌خش دە‌کاتە‌وه‌، ئیتەر خوشە‌ویستی ئە‌و کە‌سه‌ قورس دە‌به‌ستی، لە‌د‌ئ‌ی دانیشتوانی سە‌ر‌زە‌ویدا، ئە‌مە‌ مە‌به‌سته‌ لە‌م ئایە‌ته‌ کە‌ دە‌فەرمو‌ی: {إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا} (۹۶/۱۹) ئە‌و کە‌سانە‌ کە‌ با‌وه‌ر دە‌کە‌ن بە‌خودا‌و بە‌ پیغە‌مبە‌رانی خودا‌و کردە‌وه‌ باشە‌کان دە‌کە‌ن و بە‌پێ‌ی شە‌ریعە‌تی خودا‌ پە‌فتار دە‌کە‌ن، ئە‌وانە‌ خودای گە‌وره‌و می‌ه‌رە‌بان پە‌زاشیرینیان دە‌کا‌و خوشە‌ویستییان دە‌خاتە‌ ناو د‌ئ‌ی هە‌موو خا‌ناسی‌کە‌وه‌. فەرمو‌ی (دروودی خودای لە‌سە‌ربێ) کاتی‌کیش خودا‌ پ‌ق لە‌ بە‌ندە‌یی دە‌گری‌ گازی جویرائیل دە‌کا، دە‌فەرمو‌ی: ئە‌ی جویرائیل! من پ‌قم لە‌ فیسارە‌کە‌س گرت‌وه‌ تو‌یش پ‌قی ل‌ی ب‌گرە‌، جا ئە‌ویش بە‌ناو دانیشتوانی ئاسماندا بانگە‌واز هە‌ل دە‌داو ئە‌م هە‌والە‌ پە‌خش دە‌کاتە‌وه‌، ئیتەر هەر کە‌سی لە‌لای خو‌یه‌وه‌، لە‌سەر پ‌ووی زە‌وی، پ‌قی لە‌و‌نە‌گە‌ته‌ دە‌بی‌ه‌وه‌! (ت/ش — رم‌زای خ‌وایان ل‌س‌بێ).

مە‌ریە‌م تە‌وا‌و بو‌و، علی‌ها الس‌لام

بە‌خۆ‌ش واهات طا‌ها‌ی د‌ل نارام!

لە‌بەر خاتە‌ری ئە‌م سو‌ورە‌تانە‌:

نە‌بین بە‌نیشان بو‌ تی‌رو تانە‌!!

^(۸) مسلم.. برِّ وَصَلَة: ۶۶۴۷.

۳- سوره‌تی طاهّا (دروودی خوای لایبی)

سورة طه (عليه الصلاة والسلام)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۹۹۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: لَمَّا قَفَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) مِنْ خَيْبَرَ أَسْرَى لَيْلَةً حَتَّى أَذْرَكَهُ الْكَرَى أَنَاخَ فَعَرَسَ ثُمَّ قَالَ «يَا بِلَالُ احْمِلْ لَنَا اللَّيْلَةَ». قَالَ فَصَلَّى بِلَالٌ ثُمَّ تَسَاءَدَ إِلَى رَاحِلَتِهِ مُسْتَقْبِلَ الْفَجْرِ فَعَلَبَتْهُ عَيْنَاهُ فَتَامَ فَلَمْ يَسْتَيْقِظْ أَحَدٌ مِنْهُمْ وَكَانَ أَوَّلُهُمْ اسْتِيقَاطُ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم). فَقَالَ «أَيُّ بِلَالُ». فَقَالَ بِلَالٌ يَا أَبَى أُنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخَذَ بِنَفْسِي الَّذِي أَخَذَ بِنَفْسِكَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «اقتادوا». ثُمَّ أَنَاخَ فَتَوَضَّأَ فَأَقَامَ الصَّلَاةَ ثُمَّ صَلَّى مِثْلَ صَلَاتِهِ لِلْوَقْتِ فِي تَمَكُّثٍ ثُمَّ قَالَ (أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي). رواه الترمذي^(۱).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) دەلی: کاتی حەزەرە (دروودی خودای لەسەری) لەغەزای خەیبەر گەڕایەووە شەوی دەستی کرد بەشەو پەوی تاخەو زۆری بۆھینا، ئیتر فەرمانی کرد لایان دا بۆ ووچان گرتن، لەپاشا فەرمووی: ئەی بیلال! ئاگات لەشەوبی، کە ی بانگ بوو، بۆ نوێژ خەبەرمان بکەرەو، جا بیلال دەست دەکا بەنوێژکردن، لەپاشا پال دەدا بەو لاخەکە یەو، بەلام چاوی دەچیئە خەو دەخەوی و کەبەیان دەدا خەبەری نابیتەو، یەکەم کەس کە ئاگادار دەبیئەووە حەزەرە خۆی دەبی، دەفەرموی: ئەی بیلال! بیلال گوتی: ئەی پیغەمبەری خودا! باوکم بە قوربانت بێ، عەفووم کە منیش وەك ئیووە خەو بردمیەو، حەزەرە (دروودی خودای لەسەری) فەرمووی: لیخوون لەم جیگە یە بگوێزنەو، ئیترە شەیتانی لییە لەپاشا و شترەکانیان ییخ داو حەزەرە فەرمانی دا قامەت کرا بۆ نوێژ نوێژی بەیانی بە جەماعەت بۆ کردن، دەق وەك لەکاتی خۆیدا بیکا ئاوا، ئینجا فەرمووی: خودا دەفەرموی: {أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي} (ت). → (ب ۱ ز- ۴۹ ل- ۲۰۱ ف- ۱+۲+۳).

^(۱) سکت عن درجته الشارح.

۳۹۹۲ - → (ب- ۱ ز- ۶ ل- ۳۸ ف- ۳) (۲).

طاها سەرگه‌وره‌ی نه‌نبییاکانه

بۆیه بۆیان بوو به‌سه‌ر ده‌رگانه!

۴- سوره‌تی نه‌نبییا (دروودی خودایان لی بی): (سورة الانبياء)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ} (۱۴/۲۱).

۳۹۹۳ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «الْوَيْلُ وَادٍ فِي جَهَنَّمَ يَهْوِي فِيهِ الْكَافِرُ أَرْبَعِينَ خَرِيفًا قَبْلَ أَنْ يَبْلُغَ قَعْرَهُ»^(۱).

ئەبو سەعید (خودای ئی رازی بێ) دەلی: حەزەت (دروودی خودای لەسەربێ) دەفەرموو: وهیل ناوی شیویکه له‌دۆزه‌خدا، کافری تی ده‌که‌وی، به‌چل سال ناگاته بنی! (ت- به‌سه‌نه‌دیکی غەریب).

۳۹۹۴ - عَنْ عَائِشَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ: قَعَدَ رَجُلٌ بَيْنَ يَدَيِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي مَمْلُوكَيْنِ يُكَذِّبُونَنِي وَيَخُونُونَنِي وَيَعْصُونَنِي وَأَشْتُمُهُمْ وَأَضْرِبُهُمْ فَكَيْفَ أَنَا مِنْهُمْ؟ قَالَ «يُحْسَبُ مَا خَانُوكَ وَعَصَوَكَ وَكَذَّبُوكَ وَعِقَابُكَ إِيَّاهُمْ فَإِنْ كَانَ عِقَابُكَ إِيَّاهُمْ بِقَدَرِ ذُنُوبِهِمْ كَانَ كَفَافًا لَكَ وَلَا عَلَيْكَ وَإِنْ كَانَ عِقَابُكَ إِيَّاهُمْ دُونَ ذُنُوبِهِمْ كَانَ فَضْلًا لَكَ وَإِنْ كَانَ عِقَابُكَ إِيَّاهُمْ فَوْقَ ذُنُوبِهِمْ اقْتَصَّ لَهُمْ مِنْكَ الْفَضْلُ». قَالَ فَتَنَحَّى الرَّجُلُ فَجَعَلَ يَبْكِي وَيَهْتِفُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «أَمَّا تَقْرَأُ كِتَابَ اللَّهِ (وَتَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ) الْآيَةَ. فَقَالَ الرَّجُلُ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَجِدُ لِي وَلِهَؤُلَاءِ شَيْئًا خَيْرًا مِنْ مُفَارَقَتِهِمْ أَشْهَدُكُمْ أَنَّهُمْ أَعْرَارٌ كُلُّهُمْ». رواهما الترمذي والله أعلى وأعلم^(۲).

(۲) تقدم برقم: ۳۹/۲ مجلد اول تسلسل ۶.

(۱) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

(۲) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

عائیشه (خودای ئی رازی بئ) گوتی: پیاوئ له‌به‌رده‌می پیغه‌مبه‌ردا دانیشته‌ه‌ری کرد: ئەه‌ی ره‌وانه‌ کرایی یه‌زدان! ئەه‌ی فروستاده‌ی خودا! من چهن به‌نده‌یه‌کم ههن، ئەوان درۆم له‌گه‌ل ده‌که‌ن و گزیم لئ ده‌که‌ن و به‌گویم ناکه‌ن، منیش له‌سه‌ر ئەوه‌ جمی‌نیان پئ ده‌ده‌م و لی‌یان ده‌ده‌م، جا حال‌م چیه‌یه‌ له‌گه‌ل‌یان؟ فه‌رمووی: (دروودی خودای له‌سه‌ری) گزی و بئ گوئی و درۆکه‌ی ئەوان حلیب ده‌کرئ له‌گه‌ل ئەو سزایه‌ی که‌تۆ ه‌ی ئەوانی ده‌ده‌ی، جا ئەگه‌ر سزاکه‌ی تۆ ریک به‌قه‌ی گونا‌ه‌ه‌کانی ئەوان بوو ئەوا تۆو ئەوان به‌را‌به‌ر ده‌ده‌ستن و هیچ‌تان له‌هیچ و پاک‌تان له‌پاک! به‌لام خو ئەگه‌ر تۆ له‌سه‌ندنه‌که‌ی تۆ له‌گونا‌ه‌ه‌کانی ئەوان که‌متر بوو ئەوه‌ پیاوه‌تییه‌و بو تۆ ده‌مین‌ته‌وه‌، وه‌لئ ئەگه‌ر زیاتر بوو ئەوه‌ تۆ له‌ی ئەو زیاده‌یه‌ له‌تۆ ده‌سین‌ری بۆیان! ئیتر پیاوه‌که‌ کلا بوو ده‌ستی کرد به‌گریان و هاوار له‌خودا. پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ری) فه‌رمووی: ئەه‌ی نامه‌ی خودات نه‌خویندۆته‌وه‌ که‌ده‌فه‌رموئ: {وَكَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ} (۴۷/۲۱). واته‌: له‌پۆژی ژینه‌وه‌دا ته‌رازووی عه‌داله‌ت دینین و کرده‌وه‌ی چاک و کرده‌وه‌ی خراپیان ده‌کیشین و زۆرو سته‌م (که‌م و زۆر) له‌هیچ که‌س ناکرئ، چاکه‌و خراپه‌ ئەگه‌ر به‌قه‌د ده‌نکه‌ خه‌رته‌له‌یه‌کیش بئ ده‌یه‌نین و له‌قه‌پانی ده‌ده‌ین و له‌ته‌رازووی دادی ئیمه‌دا هیچ وون نابئ، نه‌ ته‌رازو و بازی ه‌یه‌، نه‌ به‌رتیل و ئه‌رخه‌ ه‌یه‌، چونکه‌ هه‌رشتی که‌خودا خو‌ی سه‌ره‌رشت و سه‌ر حیسابی بئ ئیتر به‌سه‌ بو دادپه‌روه‌ری و کیفایه‌ته‌ بو ئەمین و سه‌ر راستی! پیاوه‌که‌ گوتی: ئەه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! که‌وابئ به‌خودا چ بو خو‌م و چ بو ئەوان، له‌مه‌ باشتر نابینم که‌ لی‌یان جیا‌بیمه‌وه‌، ئیوه‌ به‌شایه‌د بن که‌وا هه‌موویانم ساخ بو ره‌زای خودا ئازاد کرد. (ت-سند غریب).

۵- سوره‌تی هه‌ج : (سورة الحج)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۹۹۵- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى يَا آدَمُ. فَيَقُولُ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ. فَيَقُولُ أَخْرِجْ

بَعَثَ النَّارَ. قَالَ: وَمَا بَعَثَ النَّارَ؟ قَالَ: مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعُمِائَةٍ وَتِسْعَةٍ وَتِسْعِينَ، فَعِنْدَهُ يَشِيبُ الصَّغِيرُ، وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمَلٍ حَمْلَهَا، وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى، وَمَا هُمْ بِسُكَارَى، وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَأَيْنَا ذَلِكَ الْوَاحِدُ قَالَ «أَبَشِّرُوا فَإِنَّ مِنْكُمْ رَجُلًا، وَمِنْ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ أَلْفًا». ثُمَّ قَالَ «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنِّي أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا رُبْعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ». فَكَبَّرْنَا. فَقَالَ «أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ». فَكَبَّرْنَا. فَقَالَ «أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا نِصْفَ أَهْلِ الْجَنَّةِ». فَكَبَّرْنَا. فَقَالَ «مَا أَثُتُمْ فِي النَّاسِ إِلَّا كَالشَّعْرَةِ السَّوْدَاءِ فِي جِلْدٍ تَوْرٍ أَبْيَضٍ، أَوْ كَشَعْرَةِ بَيْضَاءٍ فِي جِلْدٍ تَوْرٍ أَسْوَدَ». رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَلَفْظُهُ: (مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعُمِائَةٍ وَتِسْعَةٍ وَتِسْعُونَ إِلَى النَّارِ وَوَاحِدٌ فِي الْجَنَّةِ). فَيَنْسَ الْقَوْمُ حَتَّى مَا أَبَدُوا بِضَاحِكَةٍ فَلَمَّا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) الَّذِي بِأَصْحَابِهِ قَالَ «اعْمَلُوا وَأَبَشِّرُوا فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ إِنَّكُمْ لَمَعَ خَلِيقَتَيْنِ مَا كَانَتَا مَعَ شَيْءٍ إِلَّا كَثُرَتَاهُ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ وَمَنْ مَاتَ مِنْ بَنِي آدَمَ وَبَنَى إِبْلِيسَ». قَالَ فَسُرِّيَ عَنِ الْقَوْمِ بَعْضُ الَّذِي يَجِدُونَ. فَقَالَ «اعْمَلُوا وَأَبَشِّرُوا فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ مَا أَثُتُمْ فِي النَّاسِ إِلَّا كَالشَّامَةِ فِي جَنْبِ الْبَعِيرِ أَوْ كَالرَّقْمَةِ فِي ذِرَاعِ الدَّابَّةِ»^(۱).

ئەبو سەعیدی خەدری (خەدای ئازادی بن) لەگێڕانەوه‌ی خۆیدا لەم
فەرموودەیەدا کە لە پێشەوه‌ی رویششت، لە تەفسیری سوورەتی ئیسرا،
لەوێ فەرموودە‌ی ژمارە حەوتە، لە پاش ووشە‌ی: لەهەموو هەزار کەسی
نۆسەد و نەوه‌د و نۆی بەشی ئاگری دۆزەخە ئاوا‌ی دەگێڕیتەوه‌: ئەمە ئەو
روژەیە کە منال لە ترسا پێر دەبێ و سەری سپی دەبێ و بەردار
بەردەخات و تەماشای دەکە‌ی ئەو خە‌لکە دە‌لی‌ی سەر‌خۆش‌ن ئەوه‌نده
کاس و وێو پەرۆش و شلە‌ژاون، لە‌راستیدا سەر‌خۆش‌ن نین بە‌لام عەزاب و
سزای خەدای گە‌وره‌ فەر‌سەخت و تونده‌ گوتیان: قوربان! جا ئەو تاقە

(۱) تەج‌ری‌دی بوخاری ۴/ل ۲۰ رقم: ۱۳۴۲ = ۲۳۴۸، ۴۷۴۱، ۶۵۳۰، ۷۶۸۳. مسلم. ایمان: ۵۳۱. ترمذی.

که سه‌یه ده‌بی کاممان بی؟! فهرمووی (دروودی خودای له‌سه‌رین): موژده‌تان لی بی: له‌ئیوه یه‌کی بو به‌هه‌شت و له‌یه‌ئجوج و مه‌ئجوج نۆسه‌دو نه‌وه‌دو نۆ بو دۆزه‌خ جا فهرمووی: به‌وه‌که‌سه که‌گیانی منی به‌ده‌سته، دیاره که خودای گه‌وره‌یه من ئومیدده‌که‌م که ئیوه چواریه‌کی خه‌لکی به‌هه‌شت بن هه‌تا نه‌وی که ده‌فه‌رموی: نیوه‌ی خه‌لکی به‌هه‌شت بن. لی‌ره دا ئاوایه: له‌پاشا فهرمووی: ریژه‌ی ئیوه له‌چاو خه‌لکی تر دا وه‌کوو تاقه موویه‌کی ره‌ش له پیستی گایه‌کی سپیدا وایه، یا وه‌کوو ته‌له موویه‌کی سپی له پیستی گایه‌کی ره‌شداوان (ش/ت) گفته‌ی (ت) ئاوایه: له‌هه‌موو هه‌زار که‌سی نۆسه‌دو نه‌وه‌دو نۆی بو دۆزه‌خ ده‌بی و تاقه یه‌کی‌کی بو به‌هه‌شت ده‌بی جا یاران (خودایان ئی رازی بی) خه‌م و په‌ژاره دایگرتن، به‌په‌نگی‌کی وا پی‌که‌نین نه‌ما، پی‌غه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌رین) که‌ته‌ماشای کرد هاو‌پیکانی چییان به‌سه‌ره‌اتوو فهرمووی: دلتان ساردنه‌بیته‌وه ئیوه کرده‌وه‌ی باش بکه‌ن کرده‌وه‌ی باش نیشانه‌ی مزگینی خودایه، به‌وه‌که‌سه که‌گیانی موچه‌مه‌دی وا له‌ده‌ستا، ئیوه له‌سه‌ر ئه‌م خا‌که دوو جو‌ر دروستکراو و مه‌خلووقی تر تان له‌گه‌ل دایه (که‌بریتین له‌یه‌ئجوج و مه‌ئجوج) ئه‌و دوو چه‌شنه مه‌خلووقه له‌گه‌ل هه‌رشتی‌کی تر دا بن و زۆری ده‌که‌ن ئه‌بیّه (ته‌نانه‌ت له‌به‌ر زۆری ئه‌وان ئه‌و شته ده‌رناکه‌وی) ئه‌مه سه‌ره‌پای ئه‌و که‌سانه‌یش له نه‌ته‌وه‌کانی تر، که‌ده‌مرن، چ له‌نه‌وه‌ی ئاده‌م بن، چ له‌وه‌چه‌ی ئیبلیس! ئیتر یاران هه‌ندی فهرامۆشیان بو‌هات، ئه‌وجا فهرمووی: تی‌کو‌شن و هه‌ول و ته‌قه‌لاو کو‌شش بده‌ن، به‌وخودایه که‌گیانی موچه‌مه‌دی واله‌ده‌ستا ئیوه له‌چاو خه‌ل‌کدا وه‌ک خالی وان که‌به‌لاقه‌برغه‌ی ووشت‌ری‌که‌وه‌بی، یا وه‌ک ئه‌و پووله‌که‌یه وان که‌وا به‌دیوی ناوی په‌فیسکی ولا‌خه‌وه!.

قال الله تعالى: {وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ} (۱۱/۲۲).

واته: یه‌زدانی مه‌زن فهرموویه‌تی: بازه‌که‌سی هه‌ن به‌پیی به‌رژه‌وه‌ندی خویان به‌نده‌یی بۆ خودا ده‌که‌ن، وه‌ک گۆله‌ به‌رۆژه‌ چۆن له‌گه‌ل خۆردا ده‌سووپیی ئەوانیش ئاوا بۆ سوودی خۆپه‌رستن و له‌گه‌ل پارووی چه‌وردا ده‌گه‌پین، بۆ سووچیی دین و ئابروو ناموس ده‌فرۆشن، ئەگه‌ر خودا کردی تووشی خێرو خۆشی بوون ئەوا عیبادەت و به‌نده‌گی و دین شتیکی چاک و پیرۆزه‌ و ئەوان پییان رازین و ده‌یانکه‌ن، وه‌لی ئەگه‌ر تووشی کاره‌ساتی یا ناخۆشییه‌ک یا تاقی کردنه‌وه‌یه‌کی خودایی بوون، ئەوا له‌په‌وروو ده‌که‌ون و چاویان به‌رپیی خویان نابینیی و له‌خوداو له‌شوکه‌رو سوپاسی خودا، لووته‌لان، به‌راستی ئەم جوړه‌ که‌سانه‌ گه‌وره‌ترین زیان له‌خویان ده‌ده‌ن و زیانه‌ و مه‌ندن له‌هر دوو جیهاندا.

۳۹۹۶- قال ابن عباس (رضي الله عنهما): كَانَ الرَّجُلُ يَقْدُمُ الْمَدِينَةَ، فَإِنْ وَلَدَتْ امْرَأَتُهُ غُلَامًا، وَتَجَتْ خَيْلُهُ قَالَ هَذَا دِينٌ صَالِحٌ. وَإِنْ لَمْ تَلِدْ امْرَأَتُهُ وَلَمْ تُنْجِ خَيْلُهُ قَالَ هَذَا دِينٌ سَوْءٌ. رواه البخاري^(۲).

ئیبنو عه‌بباس (خودای ئی رازی بێ) گوتی: بازئ پیاو که‌ کوچی ده‌کرد بۆ مه‌دینه‌ سه‌یری به‌رژه‌وه‌ندی خویی ده‌کرد، جا ئەگه‌ر له‌وه‌ دوا ژنه‌که‌ی کوپی ببوایه‌ و ماینه‌که‌ی بزا بایه‌ به‌دلی خۆی، ده‌یگوت: به‌راستی ئەم دینه‌ دینی چاکه‌ و ئەم شاره‌ پی و قه‌ده‌می به‌خیره‌، به‌لام ئەگه‌ر ژنه‌که‌ی سکی نه‌کردایه‌ و ماینه‌که‌ی قسربوایه‌ ئەوا ناسوپاسی ده‌کردو ده‌یگوت: به‌راستی ئەم ئایینه‌ ئایینی خراپ بوو، پی و قه‌ده‌می شه‌ر بوو! (ب).

قال الله تعالى: {هَٰذَا نَ خَصَمَانِ اِخْتَصَمَا فِي رَبِّهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّنْ تَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُؤُوسِهِمُ الْحَمِيمُ، يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ، وَلَهُمْ مَقَامِعٌ مِّنْ حَدِيدٍ} (۱۹/۲۲-۲۲).

واته:

(۲) بخاري. تفسير: ۴۷۴۲.

موسولمانان و کافران دوو دوژمنی راسته‌کی یه‌کترین، که‌وتونه‌ته‌ دوو به‌ره‌کی و شه‌پکردن له‌سه‌ر دینی راستی خودا، موسولمانان ده‌قه‌رموون:

دینی موحه‌مه‌د دینی خودایه

له‌م دینه چه‌وته‌ی نیوه خودایه!

زمانی حالی کافره‌کانیش ده‌لی: وه‌ک له‌ئایه‌ته‌که‌ی پیشتەر ده‌رده‌که‌وی:

دینی‌کمان ده‌وی چه‌رخ و فه‌له‌ک بێ

جارێ که‌وابێ و جارێ کورته‌ک بێ

وه‌لی ئه‌ی خو‌شه‌ویست! خو‌ت و موسولمانان به‌دل سه‌رنجی ئه‌م دیمه‌نه سامناکه به‌قه‌رموون، که‌ چاوه‌پوانی دوژمنه‌کانی خودایه: له‌ روژی ژینه‌وه‌دا کافره‌کان کالای ئاگرینیان به‌ به‌رده‌په‌ری و که‌واو کراسی تیزاوی قه‌ترانیان به‌بالا ده‌گیرێ، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یش ئاوی داخی کولای له‌کول له‌ناو دۆزه‌خدا ده‌کری به‌سه‌ر سه‌ریاندا، به‌و ئاوه له‌ کوله‌ هه‌رچی و له‌ ناو سکیاندا ده‌تویته‌وه‌و چه‌رم و پیستی له‌شیان داده‌پلۆخی، سه‌ربه‌ره‌ی ئه‌مه‌یشه به‌چه‌کوشی ئاسنین سه‌رو گویلاکیان میراز ده‌کری هه‌رکاتی بیانه‌وی له‌ئاگری دۆزه‌خ ده‌رچن (له‌تاو خه‌م و خه‌فه‌ت و په‌ریشانی) ته‌سیان پی‌ده‌کری و دیسان ده‌برینه‌وه‌ بۆناو چاله‌ ئاگره‌کان که‌له به‌ر پیسی و پۆخلی و کیم و زووخ ده‌لی گه‌پری و لا‌خه! له‌هه‌مووی خو‌شتر ئه‌وه‌یه که‌ فریشته‌کان به‌ته‌وسه‌وه‌ پییان ده‌قه‌رموون: بجێژن تام و چیژی سزای هه‌لچزان به‌ئاگری دۆزه‌خا.

۳۹۹۷- كَانَ أَبُو ذَرٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) يُقْسِمُ إِنَّ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ فِي حَمْزَةٍ وَصَاحِبِيهِ، (وَهُمَا عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ وَعَبِيدَةُ بْنُ الْحَارِثِ بْنِ عَمٍّ) وَعُتْبَةُ وَصَاحِبِيهِ يَوْمَ بَرَزُوا فِي يَوْمِ بَدْرٍ^(۲).

(۲) بخاری. تفسیر: ۴۷۴۳. مسلم. تفسیر: ۷۴۷۸.

جاران ئەبو زەر (خودای ئی رازی بێ) لەسەر ئەمە سویندی دەخوارد: کە ئەم ئایەتە لەشانی حەمزە و هەردوو هاوڕیکەیدا و عەتبە و هەردوو هاوڕیکەیدا نازل بوو، ئەوکاتە کە لەروژی غەزای بەدردا چوونە مەیدان بو یەکتەر، هاوڕیکانی ئیمامی هەمزە ئیمامی عەلی و عوبەیدە کۆری حاریثی ئاموزای بوون (پەزای خودایان لەسەر بێ) (ش) دیارە کە مەبەستی ئەبو زەر (خودای ئی رازی بێ) سەبەبی نووزووی ئایەتە کە یە، دەنا بە پێی تەفسیرەکان ئایەتە کە عامە و گشتی یە.

۳۹۹۸- عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَنَا أَوَّلُ مَنْ يَجُثُو بَيْنَ يَدَيِ الرَّحْمَنِ لِلْخُصُومَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. قَالَ قَيْسٌ وَفِيهِمْ نَزَلَتْ (هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ) قَالَ هُمُ الَّذِينَ بَارَزُوا يَوْمَ بَدْرٍ عَلِيٌّ وَحَمْزَةُ وَعُبَيْدَةُ وَشَيْبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ وَعُتْبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ وَالْوَلِيدُ بْنُ عُتْبَةَ. رواهما الشيخان^(۴).

عەلی (خودای ئی رازی بێ) دەلی: لە روژی ژینە وەدا من یە کەم کەس دەبم، کە لەبەر دەمی خودای گەورەدا بەچۆکا دیم و سکاڵای حالی خۆم دەکەم. قەیس دەیگوت: ئەم ئایەتە {هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ} لەشانی ئەم دوو دەستەیدا هاتە خواری، کە لە روژی غەزای بەدردا چوونە مەیدان بو یەکتەر، دەستە موسولمانەکان عەلی و حەمزە و عوبەیدە بوون دەستە کافرەکانیش شەیبە کۆری پەبیعە و عوبەیدە کۆری پەبیعە و ولیدی کۆری عوتبە بوون (ش).

۳۹۹۹- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «إِنَّمَا سُمِّيَ الْبَيْتُ الْعَتِيقَ لِأَنَّهُ لَمْ يَطْهَرْ عَلَيْهِ جَبَّارٌ»^(۵).

عەبدوللای کۆری زوبەیر (خودای ئی رازی بێ) گوتی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: کە عەبە بۆیە ناو نراوە بەیتولعەتیق، واتە: خانە ئازاد

^(۴) بخاری. تفسیر: ۴۷۴۴، ۳۹۶۶، ۴۹۶۹، ۷۴۴۳. مسلم. تفسیر: ۷۴۷۸، ۷۴۷۹.

^(۵) صحیح عند الترمذی (شرحه).

کراو، چونکه ئازادکراوه له دهسه‌لاتی سته‌مکاران و هیچ زۆردارو زه‌برداری زāl نه‌بووه به‌سه‌ریا (ت-س/ص) مه‌به‌ست له‌م فه‌رمووده‌یه راقه‌ی ئایه‌تی سی‌وسی‌ی سوورده‌تی چه‌جه که ده‌فه‌رموی: {لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ} هه‌یه بو ئیوه له‌و ئازده‌لانه‌دا که ده‌یان به‌ن بو چه‌ره‌م (به‌ست)ی مه‌ککه چه‌ن به‌هره‌یی، وه‌کوو شیرو ماست و دۆو رۆن و په‌نیرو ژاژی و دۆ ووشکه‌و که‌شک و که‌ره‌و فروو ده‌له‌مه‌و قه‌یماخ و سه‌رتویژو خه‌سته‌و شیریزو سویره‌که‌و لوړک و سزک و دۆووک و ماستاو، وه‌کوو کوڵک و موو خوری و تووک، وه‌کوو گوشت و پیسته‌و شاخ و ریخۆله‌و ئیسک، وه‌کوو سواربوون و بارپی هه‌لگرتن و جووت، ئەم هه‌موو قازانجانه‌یان بو ئیوه هه‌یه تاکاتی ناوبراو، واته: تا ئەوکاته‌ی ده‌یانکه‌ن به‌هه‌دی و دیاری مالی خودا، که کۆنه مالیکی دیرینه‌ی چه‌ن هه‌زار ساله‌ی خودایه، ئیتر ده‌بی له‌وی سه‌ریان بچن بو شایسته‌گانی که‌وان له‌وی (وه‌رگیی).

٤٠٠- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) لَمَّا أَخْرَجَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ مَكَّةَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَخْرَجُوا نَبِيَّهُمْ لِيَهْلِكَنَّ فَأَنْزَلَ اللَّهُ {أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ، الَّذِينَ أَخْرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَغْيًا حَقًّا إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ...}. فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ لَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّهُ سَيَكُونُ قِتَالٌ. رواهما الترمذي. والله أعلم^(٦).

ئیبینو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بن) ده‌لی: کاتی که پیغه‌مبه‌ریان وه‌ده‌رنا له‌مه‌ککه دروودی خودای له‌سه‌ربیی و سه‌رو مال و پۆح و چاوو دل به‌قوربانی خاکی ژیریای پیروزی بی، به‌م بۆنه‌یه‌وه ئه‌بو به‌کر گوتی: ئەم کافرانه پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی خویانیان وه‌ده‌رنا، به‌راستی ئەمه نیشانه‌ی ئه‌وه‌یه که خودا له‌ناویان ده‌داو ده‌یان فه‌وتینی، ئیتر خودا ئەم ئایه‌ته‌ی

(٦) حسن عند الترمذي (شرحه).

ناردە خواری: {أَذِنَ لِلَّذِينَ يَقَاتِلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ، الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ} (۲۲/۳۹-۴۰) واتە: رینگه‌درا به‌و موسولمانانه که به ناهه‌ق و ناپه‌وا شه‌پیان له‌گه‌لدا ده‌کری.. که جه‌نگ بکه‌ن له‌گه‌ل دوژمنه‌کانا، چونکه سته‌میان لی کراره‌و بی‌گومان خودای گه‌وره ده‌توانی یارمه‌تیان بداو هو‌ی سه‌رکه‌وتنیان بو بسازینی، نه‌وانه خانه‌و لانه‌یان لی تیک چوو، په‌رده‌وازه‌و ئاواره‌و ده‌ربه‌ده‌ر بوون، به‌ناپه‌وا زۆرداری له‌ په‌حمه‌تی خودا دوور له‌جیگه‌و رینگه‌ی خو‌یان هه‌لی که‌ندوون و په‌راگه‌ندی کردوون، له‌به‌ر هه‌یج نا ته‌نیا له‌به‌ر نه‌بی که ده‌لین: په‌روه‌دگاری ئیمه‌ خودای گه‌وره‌و بی‌گه‌رده! چونکه قسه‌ی هه‌ق له‌لای سته‌مکار گه‌وره‌ترین جنیوه‌ پی‌ی (ت-س/ح).

۶- سووره‌ی مؤمینون (مه‌ککیه سه‌دو هه‌ژده نایه‌ته)

سورة المؤمنون (مكية وهي مائة وثمانية عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ، الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ، وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ، وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ، وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ، إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ، فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ، وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ، وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ، أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ، الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ} (۲۳/۱-۲۲).

واته‌و مه‌به‌ستی نایه‌ته پیرۆزه‌کان به‌م شیعرانه ده‌زانری:

پینگه‌ی رزگاری کۆششی ده‌وی

قۆلی لێ هه‌لکه‌ی به‌روژو شه‌وی

نویژی پیک و پیک له‌گه‌ل دنگه‌ری

دووور له‌ناشه‌ری و کاری بێ شه‌ری

زه‌کاتی سامان به‌بان دوو چاوان
 بدهی بوّ خودا، به‌شایسته‌گان!
 ده‌مپاک، دامه‌نپاک چون نه‌ی باران
 ته‌ماع نه‌که‌ینه نامووسی خه‌ل‌کان
 له‌گه‌ل هه‌ل‌ل‌ل خۆتا به‌جوانی
 رابووێره به‌پیتی یاسای یه‌زدانی!
 نه‌وه په‌سه‌نده، نه‌کوو ناشیرین
 زالم که‌سیکه‌ لا‌بدا له‌دین
 ده‌سپاکو په‌یمان خووی موسولمانه
 نه‌وه‌ی لی‌لی لا‌دا دیاره‌ نه‌زانه
 نامان سه‌د نامان هه‌تا ده‌توانی
 نویژ نه‌فه‌وتیتنی، بیکه‌ به‌جوانی
 که‌ نه‌مانه‌ت کرد خو‌ش موسولمانی
 بزگاری، به‌پیتی ده‌قی قورئانی
 ده‌بی به‌ وارث فه‌یزی په‌حمانی
 فه‌یض واهه‌شت بن به‌قوربانی! ♦

♦ واتاو مه‌به‌ستی قورئان به‌شیر روون ده‌گریته‌وه مامۆستا مه‌لاکه‌ریم (خودا پایه‌دار تری بکا) له‌به‌رگی پێنجه‌می ته‌فسیری نامی پیرۆزدا له‌ته‌فسیری ئه‌م ئایه‌ته‌دا: {یعلم ما بین ایدیهم وما خلفهم ولا یحیطون به‌ علما} له‌لاپه‌ره (۱۵۲)دا به‌شیر ده‌فه‌رموئ: واته‌:
 زانایه‌ به‌هه‌ر حاله‌ بن
 چه‌ رابوورد بن چه‌ له‌ مه‌ولا بن
 زه‌په‌یه‌ بن و بن کاتی سیاهی
 نازانه‌ بن حه‌الی (لامتنه‌اهی)

هه‌روا مامۆستا له‌ سه‌رانه‌ری ته‌فسیره‌که‌یدا، له‌زۆر شوین مه‌به‌سته‌گانی به‌شیر جواوان لێکه‌داوه‌وه، وه‌ک له‌م شیعردا ده‌فه‌رموئ:

۴۰۱- قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ (رضی الله عنه) كَانَ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) إِذَا نَزَلَ عَلَيْهِ الْوَحْيُ سَمِعَ عِنْدَ وَجْهِهِ كَدْوَى النَّحْلِ فَأُنْزِلَ عَلَيْهِ يَوْمًا فَمَكَّنَا سَاعَةً فَسَرَّيْنَا عَنْهُ فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ وَقَالَ «اللَّهُمَّ زِدْنَا وَلَا تَنْقُصْنَا وَآكِرْمَنَا وَلَا تُهِنَّا وَأَعْطِنَا وَلَا تَحْرِمْنَا وَآثِرْنَا وَلَا تُؤْثِرْ عَلَيْنَا وَأَرْضِنَا وَارْضَ عَنَّا». ثُمَّ قَالَ (صلی الله علیه وسلم) «أُنْزِلَ عَلَيَّ عَشْرُ آيَاتٍ مَن أَقَامَهُنَّ دَخَلَ الْجَنَّةَ». ثُمَّ قَرَأَ (قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ) حَتَّى خَتَمَ عَشْرَ آيَاتٍ^(۱).

عومەر (خودای فی رازی بن) گوئی: هه‌رکاتێ پێغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سه‌رین) سرووشی بۆده‌هات له‌ده‌وری سه‌روچاوی گیزه‌یی ده‌بیسترا وه‌کی گیزه‌ی هه‌نگ، رۆژێ ئیمه له‌خزمه‌تیا بووین سرووشی بۆهات، له‌پاش تاوی فه‌راموشی بۆهات و گرانی هاتنی سرووشه‌که به‌ری دا، ئه‌وجا رووی کرده قیبله‌ و هه‌ردوو ده‌ستی به‌رزه‌وه‌کردوو فه‌رمووی: خودایه! ئه‌م په‌حمه‌ته پتر بکه‌ و که‌می مه‌که‌ره‌وه‌ و قه‌درو ریژمان بگه‌ره‌ و سووکمان مه‌که‌ و به‌شی باشمان پێ‌بده‌ و نائومی‌دو بێ به‌شمان مه‌که‌ و نازمان بگه‌ره‌ و نازی که‌س مه‌ده‌ به‌سه‌رمانداو، پازیمان بکه‌ و لیمان پازی به‌ پاش ئه‌مه فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌رین): ده‌ ئایه‌تم بۆهاتوون هه‌رکه‌سی پاریان بگری‌ و ره‌فتاریان پێ‌ بکا ده‌رواته به‌هه‌شت له‌دوا‌ییدا ئه‌م ده‌ئایته‌ی خوینده‌وه به‌ته‌واوی: {قد أفلح المؤمنون} (ت-س/ص).

۴۰۲- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضی الله عنه) قَالَ: أَتَى النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) الرَّبِيعَ بْنَ النَّضْرِ وَكَانَ ابْنُهَا حَارِثَةُ بْنُ سُرَاقَةَ أُصِيبَ يَوْمَ بَدْرٍ أَصَابَهُ سَهْمٌ غَرَبَ فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) فَقَالَتْ أَخْبِرْنِي عَنْ حَارِثَةَ لَئِنْ كَانَ أَصَابَ خَيْرًا

نه‌یه‌یه مه‌به‌س نه‌گه‌ر بزانی

له‌ (كل يوم هو في شأن)

که‌واته به‌نده له‌په‌ره‌وی زانیان ده‌رنه‌جووم. له‌خودا به‌زیاد بێ.

(وه‌رگێر)

^(۱) حدیث صحیح عند الترمذی (شرحه).

اِحْتَسَبْتُ وَصَبَرْتُ وَإِنْ لَمْ يُصِيبِ الْخَيْرَ اجْتَهَدْتُ فِي الدُّعَاءِ. فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «يَا أُمَّ حَارِثَةَ إِنَّهَا جَنَانٌ فِي جَنَّةٍ وَإِنَّ ابْنَكَ أَصَابَ الْفِرْدَوْسَ الْأَعْلَى وَالْفِرْدَوْسُ رَبْوَةُ الْجَنَّةِ وَأَوْسَطُهَا وَأَفْضَلُهَا». رواهما الترمذي بسندين صحيحين^(۲).

ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) گوتی: حاریشی کوپی پوبه‌یعی کچی نه‌ضر له‌ روژی به‌دردا به‌تیری ویل کوژدا، دایکی هاته‌ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) گوتی: ئەه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! هه‌والی حاریشم پێ بفهرموو، حالێ چۆنه‌، ئەگه‌ر كه‌وتوو به‌سه‌ر خێرو خوشیدا ئەه‌وا منیش پاداشی خۆم له‌سه‌ر ئەم جهرگ سووتانه‌ له‌خودای گه‌وره‌ داواده‌که‌م و سه‌بر و هه‌قره‌ ده‌گرم، ئەگینا هه‌تا ده‌توانم بۆی ده‌پاریمه‌وه‌. فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌ربێ): ئەه‌ی دایکی حاریشه‌! خۆی به‌هه‌شت له‌ناو به‌هه‌شته‌و کۆره‌که‌ی تۆیش فیرده‌وسی هه‌ره‌بالای وه‌به‌ر كه‌وتوو، ئەه‌و فیرده‌وسی كه‌هه‌ره‌ پۆیه‌ی به‌هه‌شته‌و له‌چه‌قی ناوه‌راستی دایه‌و خوشترین جیغه‌یه‌تی. (ت/س/ص = تیرمیزی به‌سه‌نه‌دیکی سه‌حیح گێراویه‌ته‌وه‌).

۴۰۰۳- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): «أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ وَلَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ فَقَالَ (يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ) وَقَالَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ)». ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ يَا رَبَّ يَا رَبَّ وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ وَغَدَى بِالْحَرَامِ فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ». رواه الترمذي ومسلم^(۳).

له‌ئەبو هوره‌یره‌وه‌، له‌حه‌زه‌ته‌وه‌ ده‌فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌ربێ): هه‌ی مه‌ردوم! ئەه‌ی نه‌وه‌ی ئاده‌م! بزانه‌ن خودا بو‌خۆی پاک و خاوینه‌، هه‌رچیش

^(۲) صحیح عند الترمذی.

^(۳) مسلم: زکاة: ۲۳۴۲. ترمذی. تفسیر القرآن: ۲۹۸۹.

پاک و حال و خاوین نه‌بی وه‌ری ناگری و قه‌بوولی ناکا، بزنان خودا چی
 فه‌رمانیکی کردوو به‌پیغه‌مبه‌ران، له‌باره‌ی هه‌ندی شته‌وه هه‌مان
 فه‌رمانیشی کردوو به‌موسولمان و خاوه‌ن باوه‌ره‌کان، ئه‌وه‌تانی به
 پیغه‌مبه‌ره‌کان ده‌فه‌رموی: {يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا
 إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ} (۵۱/۲۳) وه به‌موسولمانان و خاوه‌ن باوه‌ره‌کانیش
 ده‌فه‌رموی: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ} (۱۷۲/۲). ئه‌بو
 هوره‌یره گوتی: هه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربن) باسی هه‌ندی که‌سی کرد،
 که طاعه‌تیکی جوانی خودا ده‌که‌ن به‌لام نان و ئاوه‌که‌یان هه‌رامه،
 فه‌رموی: هه‌ندی که‌س ده‌چن بو سه‌فه‌ری دوورو درێژو قژیان گف
 ده‌بی و چلک و تۆزیان لی ده‌نیشی و سه‌رگه‌رمی به‌نده‌یی خاوه‌ن و به‌کول و
 به‌دل ده‌ست درێژ ده‌که‌ن به‌ره‌و ئاسمان که قیبه‌لگای نزاو پارانه‌وه‌یه‌و
 ده‌لین: خودایه! ئه‌وه‌م پی بده، خودایه! له‌و ده‌ردو به‌لایه لام بده، ئه‌و
 خواردنه‌که‌ی هه‌رامه، خواردنه‌وه‌که‌ی هه‌رامه، به‌حه‌رام گوشت کراوه،
 ئیتر له‌کوئی دووعاو نزای ئه‌و جوهره که‌سه‌یه گه‌را ده‌بی! (ت/م) واتای
 نایه‌ته‌کان له‌سه‌ره‌تای (کتاب الطعام والشراب) دا رویشته.

٤٠٤ - قَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ هَذِهِ
 الْآيَةِ (وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجَلَةٌ) قَالَتْ عَائِشَةُ أَهْمُ الَّذِينَ يَشْرَبُونَ الْخَمْرَ
 وَيَسْرِقُونَ؟ قَالَ «لَا يَا بِنْتَ الصَّدِّيقِ وَلَكِنَّهُمْ الَّذِينَ يَصُومُونَ وَيُصَلُّونَ وَيَتَصَدَّقُونَ
 وَهُمْ يَخَافُونَ أَنْ لَا يَقْبَلَ مِنْهُمْ أُولَئِكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا
 سَابِقُونَ»^(٤).

عائیشه (خودای ئی رازی بن) گوتی: له‌پیغه‌مبه‌رم پرسی بو ئه‌م نایه‌ته
 {وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجَلَةٌ} (۶۰/۲۳). واته: وه ئه‌و که‌سانه
 که‌خیر ده‌که‌ن و زه‌کات ده‌رده‌که‌ن، له‌هه‌مان کاتا به‌کردنی خیر و زه‌کات و

(٤) صحیح عند الترمذی.

چاکه له‌خۆیان بایی نابن و ناگۆڕین، به‌لکوو له‌ترسی خودا دلیان ده‌له‌رزئ و له‌مه‌کری خودا ئەمین نین و مه‌ترسی ئەوه‌یان هه‌یه که ئەوه‌یان لی وهرنه‌گیری. گوتم: ئایا ئەمانه‌ی له‌م ئایه‌ته‌دا باس کراون ئەو که‌سانه‌ن که‌مه‌ی ده‌خۆنه‌وه‌و دزی ده‌که‌ن، بۆیه ده‌ترسن که طاعه‌ته‌که‌یان بدریته‌وه به‌سه‌ریاندا؟ فه‌رمووی نه‌ء، ئەه‌ی کچی ئەبویه‌کری صد‌دیق! به‌لکوو ئەمانه ئەو که‌سانه‌ن که‌زۆر به‌جوانی رۆژوو ده‌گرن و نوێژ ده‌که‌ن و خێرو خێرات ده‌که‌ن و زه‌کات ده‌دن، له‌گه‌ڵ ئەوه‌یشدا هه‌ر ده‌ترسن له‌خوداو مه‌ترسی ئەوه‌یان هه‌یه که‌خودا بی باکه، بالā ده‌ستی نییه، ئەگه‌ر لیان گه‌را نه‌کا چاریان چیه‌یه‌ه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: ئەوانه خودا ده‌ره‌ه‌قیان ده‌فه‌رموئ: {أُولَئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ} (۶۱/۲۳) واته: ئا ئەوانه بۆکاری خێرو بۆ خێرو خێرات و بۆچاکه کردن سه‌ریان پێوه نییه‌و گشت کاتێ له‌مه‌یدانی باشی و خودانا‌سیدا له‌پیشه‌وه‌ن، ئیتر چۆن باده نووشی ده‌که‌ن و دزی و فزی ده‌که‌ن!

۴۰۵- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ (وَهُمْ فِيهَا كَالْحُونِ) قَالَ «تَشْوِيهِ النَّارِ فَتَقْلَصُ شَفَتُهُ أَلْعُلَا حَتَّى تَبْلُغَ وَسَطَ رَأْسِهِ وَتَسْتَرْخِي شَفَتُهُ السُّفْلَى حَتَّى تَضْرِبَ سُرَّتَهُ». رواهما الترمذي بسند صحيح. نسأل الله السر والسلامة، آمين^(۵).

ئەبو سه‌عیدی خودری (خودای ئی رازی بێ) له‌حه‌زه‌ته‌وه ده‌فه‌رموئ (دروودی خودای له‌سه‌رین) ئەم ئایه‌ته {تَلْفَحُ وَجُوهُهُمْ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالْحُونِ} (۱۰۷/۲۳) که مانای وایه: ئەوانه‌ی له‌پاش کێشانه‌ی کرداریان ده‌برین بۆ دۆزه‌خ، حالیان زۆر شه‌ره، هه‌رجاره‌ی به‌جۆری جه‌زه‌به ده‌درین، زمانه‌و بلیسه‌ی ئەو ناگه‌ه‌تا هه‌تاییه‌ ده‌م و چاویان باوه‌شێن ده‌کاوه‌لی ده‌په‌روزینێ و

^(۵) صحیح عند الترمذی.

لہوینہی داری سوتہ مہرؤ ھلئ دہقرچینئو لیویان زل دہبی وھکوو
قہراخی کولیرہی سووتاو فہرموی: ئہم ئایہ تہ باسی ئہو حالئہی
دؤزہ خییہ، کہ لیوی سہرووی ھل دہقرچی و ھل دہگہریتہ وھہ تا
دہگاتہ ناوہراستی سہری وھک چؤن کلاشی پھپؤیین لووتہ کہی ھل
دہگہریتہ وھہ ئاوا وھلیوی خوارووشی شؤر دہبیہ وھہ تا دہدا لہ ناوکی
خودا پھنامان بدا، بھراستی دہبی بھرمووزن (ت-س/ص) پھحمہت
لہوکسہ دہلئ:

گہر تۆ لہ گوتار مہبہستت خوایہ
قسہی پھواپی تۆ جیگہی پھزایہ
کھواتہ دیمہن گہرچی سامناکہ
دووری مہزانہ، خودا بئ باکہ
خودا! لہچارہی نورس دادمین:
داینئ: مۆری (نووری موئمیین)
ھہروا لہچارہی فارسس باوکی
ھہروا لہچارہی نامینہ دایکی!
ھہروا لہچارہی گشت موسولمانئ
لہجن سہجدہ کہی مۆری جوان دانئ!

۷- سوورہ تی نور

(ئہم سوورہ تہ مہدہنییہ، شہست و دوو، یا شہست و چوار ئایہ تہ)

سورة النور (مدنية وهي ثنتان أو أربع وستون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۰۰۶- عَنْ مَرْثَدُ بْنُ أَبِي مَرْثَدٍ (رضي الله عنه) قَالَ: كَانَتْ امْرَأَةٌ بَغِيٌّ بِمَكَّةَ يُقَالُ

لَهَا عَنَاقُ وَكَانَتْ صَدِيقَةً لِي فَقَابِلْتَنِي بِمَكَّةَ لَيْلَةً، فَقَالَتْ: هَلَمْ، فَبِتْ عِنْدَنَا اللَّيْلَةَ.

فَقُلْتُ يَا عَنَاقُ حَرَّمَ اللَّهُ الزَّنا. فَلَمَّا قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم)

فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أُنْكِحُ عَنَّا قَا، فَأَمْسَكَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَلَمْ يَرُدَّ عَلَى شَيْئًا حَتَّى نَزَلَتْ (الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ) فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «يَا مَرْتَدُ لَا تُنْكِحُهَا». رواه الترمذي (أي مطولا بسند حسن).^(۱)

مه‌ر شه‌دی کو‌ری شه‌بو مه‌ر شه‌د (خودای لی‌رازی بی) گو‌تی: له‌مه‌ککه ئا‌فره‌تیکی خ‌راپ هه‌بوو، ناوی عه‌ناق بوو، کو‌نه دو‌ستم بوو، شه‌وی له‌مه‌ککه تووشم بوو، گو‌تی: شه‌ی مه‌ر شه‌د! وه‌ره شه‌ه له‌لای من رابو‌یره، گو‌تم: شه‌ی عه‌ناق!! خودا داوین‌پیس قه‌ده‌غه کردوو، حی‌زایه‌تی و موسو‌لمانه‌تیان نه‌گو‌توو، جا که چووم بو مه‌دینه چووم بو‌لای پی‌غه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ری) عه‌ر‌زیم کرد: قوربان! عه‌ناق ماره ده‌که‌م، چه‌زه‌ت (درو‌دی خودای له‌سه‌ری) نه ده‌نگی کردو نه وه‌لامی دامه‌وه، هه‌تا شه‌ه ئایه‌ته هاته خواره‌وه {الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ} (۳/۲۴) واته: سته‌مه بو‌پیاوی موسو‌لمانی له‌خودا ترس بتوانی له‌گه‌ل ئا‌فره‌تی به‌دخوی داوین‌پیسدا هه‌لبکا، له‌به‌ر شه‌وه زور تر وایه که پیاوی داوین‌پیس ژنی داوین‌پیس دینی، یا ژنی بته‌رست ده‌هینئ هه‌روه‌ها ژنی داوین‌پیس پیاوی به‌قه‌درو به‌ری‌زو باش مارهی نا‌کا، مه‌گه‌ر پیاویکی زیناکار مارهی بکا، یا پیاویکی کافری بی دین پی‌ی‌رازی بی و بی‌خو‌ازی بو‌خوی، شه‌ه ده‌ستوو‌رو باوه وه‌ها قورسی به‌ستوو له‌ناو دلی خه‌ل‌کاو واسه‌ری گرتوو ده‌لئی چه‌رامه له‌ناو موسو‌لمانانا). شه‌وجا پی‌غه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ری) فه‌رمو‌ی: شه‌ی مه‌ر شه‌د! مارهی مه‌که (ت-س/ح) قال المصنف (رحه‌ الله ورضوانه‌ علیه) فی شرحه‌ علی تاجه‌ المبارکین المیمونین: والواجب الزوج بالعفیفات لح‌دیث: (تخیروا لنطفکم فان العرق دساس) واته: دانه‌ری تاجی پیرۆز له‌شه‌رحه‌ پیرۆزه‌که‌ی سه‌رتاج دا که به‌خامه‌ی خویه‌تی ده‌فه‌رموئ: پی‌ویسته، پیاوی موسو‌لمان ژنیکی

(۱) حسن عند الترمذي.

مەرد بخوازی لەبەر ئەم فەرموودەیە کە دەرەرموی: دایکیکی باشی
پەسەن هەلبژێرن بۆ نەوهی خۆتان و لەخاکیکی پاکا تۆماوی خۆتان
بوهشینن! چونکە پەگ دزەو دهمار دەرواو پەوشی باش و خراپ لە
بنەچەیی خۆی وەرەگرتو و منال دەچیتەوه سەر پەگەزو پەسەنی خۆی
لەهەردوو سەرەوه، چونکە لەمنال دا خوینی باوان و خالوان تیکەل دەبی
(لە کوردی دا دەلین: گیا لەسەر بنجی خۆی دەپویتەوه). (وەرگیر)

٤٠٧ - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) أَنَّ هِلَالَ بْنَ أُمَيَّةَ قَذَفَ امْرَأَتَهُ عِنْدَ النَّبِيِّ
(صلى الله عليه وسلم) بِشَرِيكِ ابْنِ السَّحْمَاءِ فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «الْبَيِّنَةُ أَوْ حَدٌّ فِي
ظَهْرِكَ». فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِذَا رَأَى أَحَدُنَا الرَّجُلَ عَلَى امْرَأَتِهِ يَنْطَلِقُ يَلْتَمِسُ الْبَيِّنَةَ. قَالَ
فَجَعَلَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) يَقُولُ «الْبَيِّنَةُ وَإِلَّا فَحَدٌّ فِي ظَهْرِكَ». قَالَ فَقَالَ هِلَالُ بْنُ أُمَيَّةَ
وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ إِنِّي لَصَادِقٌ وَلَيُنَزِّلَنَّ اللَّهُ فِي أَمْرِي مَا يُبْرِئُ بِهِ ظَهْرِي مِنَ الْحَدِّ قَالَ
فَنَزَلَ جِبْرِيلُ - قَالَ - فَأُنْزِلَتْ عَلَيْهِ (وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ) حَتَّى بَلَغَ (وَالْخَامِسَةَ أَنَّ
غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ) قَالَ فَأَنْصَرَفَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) فَأَرْسَلَ
إِلَيْهِمَا قَالَ فَجَاءَ فَقَامَ هِلَالُ بْنُ أُمَيَّةَ فَشَهِدَ وَالنَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) يَقُولُ «إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ أَنَّ
أَحَدَكُمَا كَاذِبٌ فَهَلْ مِنْكُمَا مِنْ تَائِبٍ». فَقَامَتِ فَشَهِدَتْ فَلَمَّا كَانَ عِنْدَ الْخَامِسَةِ قَالَ
النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «وَقَفُّوْهَا فَإِنَّهَا مُوجِبَةٌ». قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَتَلَكَّاتٍ وَتَكَصَّتْ حَتَّى
ظَنَّنَا أَنَّهَا سَتَرَجُعُ ثُمَّ قَالَتْ لَا أَفْضَحُ قَوْمِي سَائِرَ الْيَوْمِ. قَالَ فَمَضَتْ فَفَرَّقَ بَيْنَهُمَا قَالَ
وَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم): أَبْصِرُوهَا فَإِنْ «وَأِنْ جَاءَتْ بِهِ أَكْحَلُ الْعَيْنَيْنِ سَابِغَ الْإِلْتَيْنِ
خَذَلَجَ السَّاقِينَ فَهُوَ لِشَرِيكِ ابْنِ سَحْمَاءَ». فَجَاءَتْ بِهِ كَذَلِكَ فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم)
«لَوْلَا مَا مَضَى مِنْ كِتَابِ اللَّهِ لَكَانَ لِي وَلَهَا شَأْنٌ». زَادَ فِي رِوَايَةٍ: ثُمَّ قَضَى بِالْوَلَدِ
لِلْمَرْأَةِ وَفَرَّقَ بَيْنَ الْمُتَلَاعِنِينَ ثُمَّ جَرَتْ السُّنَّةُ فِي الْمِيرَاثِ أَنْ يَرِثَهَا وَتَرِثَ مِنْهُ مَا فَرَضَ اللَّهُ
لَهَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ^(٢).

(٢) بخاری. تفسیر. ٤٧٤٥، ٤٧٤٦، ٤٧٤٧. تقدم برقم ٢٢٥٠/١ و ٢٢٥١/٢ مجلد ثالث. تسلسل ٦٩

تجريد/ ٤ ل-٤٦٦ رقم: ١٦٧٦ = ٤٧٤٧ فتح الباري.

→ (ب-۳ ز-۶۹ ل-۱۶۷ ف-۱+ف-۲) ئەم فەرمووده‌یه له‌به‌رگی سێدا له‌باسی شه‌په‌نه‌فریندا رابورد وایه‌رش ده‌ینوسین، چونکه زیاده‌ی به‌سوودی زۆری تری تیا‌دایه: ئیبنو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بێ) ده‌لێ: هیلالی کۆری ئومه‌یه‌هاته لای چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) شه‌ریکی کۆری سه‌حمای نا به‌قنگی ژنه‌که‌ی خۆیه‌وه‌و گوتی: به‌سه‌ر ژنه‌که‌مه‌وه‌ گرتوومه، چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) فەرمووی: شتی وا به‌قسه‌ی پروت ناسه‌لمی، یا به‌لگه‌و شایه‌ت پاست ده‌که‌یه‌وه‌ یا داری هه‌ددی بوختیان له‌پشتت ده‌دری! گوتی: ئە‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئە‌مه‌ چۆن حالیکه، کاتی پیاوی به‌سه‌ر پشتی ژنی خۆمانه‌وه‌ بگرین برۆین به‌شوین، به‌لگه‌و شایه‌تدا بگه‌پین! چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) فەرمووی: هه‌رئه‌وه‌یه‌ یا خود به‌لگه‌ په‌یدا ده‌که‌ی یا خۆت ئاماده‌که‌ بۆ داری هه‌ددی بوختان بۆ ژنی مه‌رد. هیلالیش گوتی: به‌و خودایه‌ که‌ئهم ئایینه‌ پاست و دروسته‌ی به‌تۆدا بۆ ئیمه‌ ناردوه‌ قسه‌که‌م پاسته، که‌وابوو لیم پوونه‌ که‌ خودا سرووشت بۆ ده‌نی‌ری و پشتی من رزگار ده‌کا له‌داری هه‌دد، چونکه‌ خودا له‌گه‌ل هه‌قه، ئیتر جو‌برائیل ئە‌م ئایه‌ته‌ی بۆ چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) هینا: {وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ} (۶/۲۴) واته: ئە‌و می‌ردانه‌ی که‌ به‌ده‌می خۆیان تۆمه‌تی حی‌زیتی ده‌دن له‌ ژنه‌کانیان و جگه‌ له‌ خۆیان شایه‌ت و به‌لگه‌ی تریان نییه، ئە‌وه‌ بۆ ئیسه‌پاتی ئە‌م داوا‌یه‌ ده‌بی‌ خۆی له‌لای قازی، له‌ناو کۆمه‌لیکا چوار جار شایه‌تی بدا: بلێ: شایه‌تی ده‌ده‌م به‌ خودا که‌من پاست ده‌لیم له‌وه‌دا که‌ ده‌لیم به‌ژنه‌که‌م، وه‌کوو داوینپیه‌سی بێ. وه‌ئه‌گه‌ر ویسته‌ی حاشا له‌هاوپشتی و باوکی‌تی مندا‌له‌که‌یه‌شی بکا ئە‌وا له‌هه‌موو شایه‌تییه‌کانیدا بلێ: وه‌ ئە‌و مندا‌له‌یش که‌له‌لای ژنه‌که‌یه‌ له‌من نییه. وه‌ بۆ جاری پینجه‌م بلێ: له‌عنه‌ت و نه‌فرینی خودام له‌سه‌ر بێ ئە‌گه‌ر درۆ بکه‌م له‌م وه‌پال‌دان (نسبت)‌ه‌دا. ئیتر چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) وازی له‌هیلال هینا و ناردی به‌شوین ژنه‌که‌یدا و هیلال

هات شایه تییه کهی خۆی له سههر شیوهی پیشوودا، چه زههت (دروودی خودای له سههرین) ئامۆژگاری کردن و فهرمووی: خودا بۆخۆی ده زانی که ئیوه لایه کتان درۆ ده کهن، دهی کهستان دهیهوئ له قسهی خۆی په شیمان ببیته وه تهوبه ی لی بکا به لام ژنه کهش هه لساو چوار جار شایه تی داو گوئی: شایه تی ده ده م به خودا بی گومان ئه م میرده ی من درۆزنه و ئه وه شه لئاخ بوو کردی به منا به لام که گه یشته سه ره شایه تی جاری پینجه م، بهریان لی برییه وه و رایان وهستان و گوئیان: ئه م پینجه مه یان سزاو تۆله ی خودا مسۆگهر ده کا، ئه گهر ده تهوئ پی له راستی بنیی هیشتا ماوه ت ماوه، ژنه کهش هه لۆیستیکی کردو پاماو چاش بوو، ته نانه ت ئیمه زهینمان بۆ ئه وه چوو کهوا په شیمان ده بیه وه له قسه ی خۆی و ده چیته ژیر تاوانه کهی، که چی سه ره نجام گوئی: نابم به مایه ی سه ره شوپی بۆ که سوکاره که م و هۆزی خۆم به دنا و نا که م هه تا هه تایه، وه شایه تی پینجه میشی دا، جا چه زههت (دروودی خودای له سههرین) فهرمووی: چاوی تیپن، ئه گهر ئه م ژنه منالیکی چاوپره شی چاو قه ویله ی سمت قه وی سمت پانی قۆل قه ویله ی بوو ئه وه واده زانم که میرده کهی راست ده کا و ژنه که درۆده کا و ئه و مناله هی شه ریکی کوپی سه حمایه. جاکاتی که مناله که له دایک بوو، چه زههت چۆنی فهرموو ئاوابوو، بۆیه که به م حاله ی زانی فهرمووی: حوکم و بریاری قورئانی فهرمووده و نامه ی خودا رابورد، وه جیی خۆی گرت و هه لئاوه شییه وه، ده نا ئه گهر له بهر حوكمی نایه تی شه ره نه فرین نه بی خۆم ده مزانی چیم له م ژنه ده کرد! له گیرانه وه یه کا: ئه مه ی پتر کردوه: ئه و جا پیغه مبه ر (دروودی خودای له سههرین) بریاری دا که مناله که هی ژنه که یه و ژن و میرده که ییش (که شه ره نه فرینیان له ناو خویانا کرد) له یه کی جیا کردنه وه. له پاشا بۆ که له پوریش بوو به یاساو ده ستوور که منالی ژن له هه ل و مه رجی وادا به پیی پشکی دیاری کراوی خۆی که له پوور له دایکی وه رده گری، وه دایکی شی هه روه ها به شه که له پووری خۆی له و مناله به رده کهوئ (ب/ت). له عهینی دا شیخی

عه‌ینی (په‌زای خودای لئ بن) ده‌فه‌رموی: عیکریمه (خودای ئی رازی بن) ده‌لئ: نه‌م مناله‌له‌پاشا بوو به‌فه‌رمان‌په‌واو نه‌میرله‌سه‌ر میصر، وه‌ناوی باوکی نه‌ده‌زانرا! (وه‌رگیڤ)

قال الله تعالى: {إِنَّ الَّذِينَ جَاؤُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ} (۱۱/۲۴).

۴۰۸- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا) قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ سَفَرًا أَقْرَعَ بَيْنَ أَرْوَاجِهِ، فَأَيَّتُهُنَّ خَرَجَ سَهْمُهَا خَرَجَ بِهَا مَعَهُ، فَأَقْرَعَ بَيْنَنَا فِي غَزْوَةِ غَزَاهَا فَخَرَجَ سَهْمِي، فَخَرَجْتُ مَعَهُ بَعْدَ مَا نَزَلَ الْحِجَابُ، فَأَنَا أُحْمَلُ فِي هَوْدَجٍ وَأُنْزَلُ فِيهِ، فَسِرْنَا حَتَّى إِذَا فَرَغَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ غَزْوَتِهِ تِلْكَ، وَفَعَلْ، وَدَثَوْنَا مِنَ الْمَدِينَةِ، آذَنَ لَيْلَةً بِالرَّحِيلِ، فَقُمْتُ حِينَ آذَنُوا بِالرَّحِيلِ، فَمَتُّتُ حَتَّى جَاوَزْتُ الْجَيْشَ، فَلَمَّا قَضَيْتُ شَأْنِي أَقْبَلْتُ إِلَى رَحْلِي، فَإِذَا عَقْدٌ لِي مِنْ جَزَعِ أَطْفَارٍ قَدْ انْقَطَعَ، فَالْتَمَسْتُ عَقْدِي وَحَبَسِي ابْتِغَاؤُهُ، فَأَقْبَلَ الرَّهْطُ الَّذِينَ كَانُوا يَرْحَلُونَ لِي، هَوْدَجِي فَرَحَلُوهُ عَلَى بَعِيرِي وَهُمْ يَخْسِبُونَ أَلْيَ فِيهِ، وَكَانَ النِّسَاءُ إِذْ ذَاكَ خِفَافًا لَمْ يَتَقْلَهُنَّ اللَّحْمُ، وَإِنَّمَا يَأْكُلْنَ الْعُلُقَةَ مِنَ الطَّعَامِ، فَلَمْ يَسْتَكْبِرِ الْقَوْمُ حَقَّةَ الْهُودَجِ حِينَ رَفَعُوهُ، وَكُنْتُ جَارِيَةً حَدِيثَةَ السِّنِّ، فَبَعَثُوا الْجَمَلَ وَسَارُوا، فَوَجَدْتُ عِقْدِي بَعْدَ مَا اسْتَمَرَّ الْجَيْشُ، فَجِئْتُ مَنْزِلَهُمْ وَلَيْسَ بِهَا دَاعٍ وَلَا مَجِيبٌ، فَأَمَمْتُ مَنْزِلِي الَّذِي كُنْتُ بِهِ وَظَنَنْتُ أَنَّهُمْ سَيَفْقِدُونِي فَيَرْجِعُونَ إِلَيَّ، فَبَيْنَا أَنَا جَالِسَةٌ فِي مَنْزِلِي غَلَبَتْنِي عَيْنِي فَنِمْتُ، وَكَانَ صَفْوَانُ بْنُ الْمُعْطَلِ السُّلَمِيُّ الدَّكْوَانِيُّ مِنْ وَرَاءِ الْجَيْشِ، فَأَصْبَحَ عِنْدَ مَنْزِلِي فَرَأَى سَوَادَ إِنْسَانٍ نَائِمٍ فَأَتَانِي، فَعَرَفَنِي حِينَ رَأَى، وَكَانَ يَرَانِي قَبْلَ الْحِجَابِ فَاسْتَيْقَظْتُ بِاسْتِرْجَاعِهِ حِينَ عَرَفَنِي. فَخَمَّرْتُ وَجْهِي بِجِلْبَابِي وَاللَّهُ مَا كَلَّمَنِي كَلِمَةً وَلَا سَمِعْتُ مِنْهُ كَلِمَةً غَيْرَ اسْتِرْجَاعِهِ حَتَّى أَتَاخُ رَاحِلَتَهُ، فَوَطِئْتُ عَلَى يَدَيْهَا فَارْكَبْتُهَا فَأَنْطَلَقَ يَقُودُ بِي الرَّاحِلَةَ، حَتَّى أَتَيْنَا الْجَيْشَ بَعْدَ مَا نَزَلُوا مُوْغِرِينَ فِي نَحْرِ الظُّهَيْرَةِ، فَهَلَكَ مَنْ هَلَكَ، وَكَانَ الَّذِي تَوَلَّى الْإِفْكَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي ابْنِ سُلُولٍ، فَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ فَاشْتَكَيْتُ شَهْرًا وَالنَّاسُ يُفِيضُونَ فِي قَوْلِ أَصْحَابِ

الإِفْكِ، لَا أَشْعُرُ بِشَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ وَيَرِيْنِي فِي وَجَعِي أَنِّي لَا أَرَى مِنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) اللَّطْفَ الَّذِي كُنْتُ أَرَى مِنْهُ حِينَ أَشْتُكِي، إِنَّمَا يَدْخُلُ عَلَيَّ فَيُسَلِّمُ ثُمَّ يَقُولُ: كَيْفَ تَيْكُمُ ثُمَّ يَنْصَرِفُ وَلَا أَشْعُرُ بِالشَّرِّ. حَتَّى خَرَجْتُ بَعْدَمَا نَقَهْتُ، فَخَرَجْتُ مَعِيَ أُمُّ مِسْطَحٍ قَبْلَ الْمَنَاصِعِ وَهُوَ مُتَبَرِّزُنَا، وَكُنَّا لَا نَخْرُجُ إِلَّا لَيْلًا إِلَى لَيْلٍ، وَذَلِكَ قَبْلَ أَنْ تَنْخِذَ الْكُفْفَ قَرِيبًا مِنْ بَيْوتِنَا، وَأَمَرْنَا أَمْرَ الْعَرَبِ الْأَوَّلِ فِي التَّبَرُّزِ قَبْلَ الْغَائِطِ، فَكُنَّا تَتَأَدَّى بِالْكَفِّ أَنْ تَنْخِذَهَا عِنْدَ بَيْوتِنَا، فَاَنْطَلَقَ أَنَا وَأُمُّ مِسْطَحٍ بَنِ اثْنَاةٍ وَهِيَ بِنْتُ أَبِي رَهْمٍ بَنِ عَبْدِ مَنَافٍ وَأُمُّهَا خَالَةُ أَبِي بَكْرٍ الصَّدِيقِ فَأَقْبَلْتُ أَنَا وَأُمُّ مِسْطَحٍ قَبْلَ بَيْتِي، وَقَدْ فَرَعْنَا مِنْ شَأْنِنَا فَعَثَرَتْ أُمُّ مِسْطَحٍ فِي مِرْطَهِهَا فَقَالَتْ: تَعَسَ مِسْطَحٌ، فَقُلْتُ لَهَا: بِئْسَ مَا قُلْتَ، أَتُسَيِّئُ رَجُلًا شَهِدَ بَذْرًا، قَالَتْ: أَيُّ هَتَّاءَ أَلَمْ تَسْمَعِي مَا قَالَ. قُلْتُ: وَمَا قَالَ؟ فَأَخْبَرْتَنِي بِقَوْلِ أَهْلِ الْإِفْكِ، فَازْدَدْتُ مَرَضًا عَلَى مَرَضِي، فَلَمَّا رَجَعْتُ إِلَى بَيْتِي وَدَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) ثُمَّ قَالَ: كَيْفَ تَيْكُمُ. فَقُلْتُ: أَتَأْذَنُ لِي أَتِي أَبَوَى. قَالَتْ: وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أُسْتَيْقِنَ الْخَبَرَ مِنْ قِبَلِهِمَا، فَأَذِنَ لِي رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَجِئْتُ أَبَوَى فَقُلْتُ لَأُمِّي: يَا أُمَّتَاهُ مَا يَتَحَدَّثُ قَالَتْ: يَا بُنَيَّةُ هَوْنِي عَلَيْكَ فَوَاللَّهِ لَقَلَّمَا كَانَتْ امْرَأَةً قَطُّ وَضِئَةً عِنْدَ رَجُلٍ يُحِبُّهَا لَهَا ضَرَائِرُ إِلَّا أَكْثَرْنَ عَلَيْهَا. فَقُلْتُ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَلَقَدْ تَحَدَّثَ النَّاسُ بِهِدَا؟ قَالَتْ: فَبَكَيْتَ تِلْكَ اللَّيْلَةَ حَتَّى أَصْبَحْتُ لَا يَرَقًا لِي دَمْعٌ وَلَا أَكْتَحِلُ بَنُومٍ حَتَّى أَصْبَحْتُ أَبْكِي فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ وَأَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ (رضي الله تعالى عنهما) حِينَ اسْتَلْبَثَ الْوَحْيُ، يَسْتَأْمِرُهُمَا فِي فِرَاقِ أَهْلِهِ، فَأَمَّا أُسَامَةُ فَأَشَارَ عَلَيْهِ بِالَّذِي يَعْلَمُ مِنْ بَرَاءَةِ أَهْلِهِ وَبِالَّذِي يَعْلَمُ لَهُمْ فِي نَفْسِهِ مِنَ الْوُدِّ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَهْلَكَ وَمَا نَعْلَمُ إِلَّا خَيْرًا، وَأَمَّا عَلِيٌّ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَمْ يُضَيِّقِ اللَّهُ عَلَيْكَ وَالنِّسَاءُ سِوَاهَا كَثِيرٌ، وَإِنْ تَسَالُ الْجَارِيَةُ تُصَدِّقُكَ قَالَتْ: فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) بَرِيرَةَ فَقَالَ: أَيُّ بَرِيرَةَ هَلْ رَأَيْتِ مِنْ شَيْءٍ يَرِيْبُكَ. قَالَتْ: لَا وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ، إِنْ رَأَيْتُ عَلَيْهَا أَمْرًا أَغْمَصُهُ عَلَيْهَا أَكْثَرَ مِنْ أَهْلِ جَارِيَةِ حَدِيثَةِ السَّنِّ تَنَامُ عَنْ عَجِينِ أَهْلِهَا فَتَأْتِي الدَّاجِنُ فَتَأْكُلُهُ. فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَاسْتَعْدَرَ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي ابْنِ سَلُولٍ فَقَالَ: وَهُوَ عَلَى الْمَنَبْرِ يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ مَنْ

يَعْدِرُنِي مِنْ رَجُلٍ قَدْ بَلَغَنِي أَذَاهُ فِي أَهْلِي، فَوَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ عَلَى أَهْلِي إِلَّا خَيْرًا،
وَلَقَدْ ذَكَرُوا رَجُلًا مَا عَلِمْتُ عَلَيْهِ إِلَّا خَيْرًا، وَمَا كَانَ يَدْخُلُ عَلَى أَهْلِي إِلَّا مَعِيَ،
فَقَامَ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَا أَعْذِرُكَ مِنْهُ، إِنْ كَانَ مِنَ الْأَوْسِ ضَرَبْتُ
عُنُقَهُ، وَإِنْ كَانَ مِنَ إِخْوَانِنَا مِنَ الْخَزَرَجِ أَمَرْتَنَا فَفَعَلْنَا أَمْرَكَ فَقَامَ سَعْدُ بْنُ عَبَادَةَ
وَكَانَ قَبْلَ ذَلِكَ رَجُلًا صَالِحًا وَلَكِنْ احْتَمَلْتُهُ الْحِمِيَّةَ فَقَالَ لِسَعْدٍ: كَذَبْتَ لَعَمْرُ اللَّهِ،
لَا تَقْتُلُهُ وَلَا تَقْدِرْ عَلَى قَتْلِهِ، فَقَامَ أُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ فَقَالَ لِسَعْدِ بْنِ عَبَادَةَ: كَذَبْتَ
لَعَمْرُ اللَّهِ لَنَقْتُلَنَّهُ، فَإِنَّكَ مُنَافِقٌ تُجَادِلُ عَنِ الْمُنَافِقِينَ. فَتَشَاوَرَ الْحَيَّانِ الْأَوْسُ
وَالْخَزَرَجُ حَتَّى هَمُّوا أَنْ يَقْتُلُوا وَرَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) عَلَى الْمِنْبَرِ فَلَمْ يَزَلْ
يُخَفِّضُهُمْ حَتَّى سَكَتُوا وَسَكَتَ (وَانصَرَفَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) إِلَى بَيْتِهِ) قَالَتْ:
فَبَكَيْتُ يَوْمَ ذَلِكَ لَا يَرْقَأُ لِي دَمْعٌ وَلَا أَكْتَحِلُ بَنُوْمٌ، فَأَصْبَحَ عِنْدِي أَبُوَايَ، عِنْدِي
وَقَدْ بَكَيْتُ لَيْلَتَيْنِ وَيَوْمًا وَهُمَا يَظُنَّانِ أَنَّ الْبُكَاءَ قَالِقٌ كَبِدِي. فَبَيْنَا هُمَا جَالِسَانِ
عِنْدِي وَأَنَا أَبْكِي فَاسْتَأْذَنْتِ عَلَيَّ امْرَأَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَأَذِنْتُ لَهَا، فَجَلَسَتْ تَبْكِي
مَعِيَ، قَالَتْ: فَبَيْنَا نَحْنُ كَذَلِكَ دَخَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَسَلَّمَ ثُمَّ
جَلَسَ، وَلَمْ يَجْلِسْ عِنْدِي مِنْذُ قِيلَ مَا قِيلَ قَبْلُهَا، وَقَدْ لَبِثَ شَهْرًا لَا يُوحَى إِلَيْهِ فِي
شَأْنِي قَالَتْ: فَتَشَهَّدَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) حِينَ جَلَسَ ثُمَّ قَالَ: أَمَّا بَعْدُ يَا
عَائِشَةُ فَإِنَّهُ قَدْ بَلَغَنِي عَنْكَ كَذَا وَكَذَا، فَإِنْ كُنْتِ بَرِيَّةً فَسَيِّرْتُكِ اللَّهُ، وَإِنْ كُنْتِ
أَلَمَمْتِ بِذَنْبٍ فَاسْتَغْفِرِي اللَّهَ وَتُوبِي إِلَيْهِ، فَإِنَّ الْعَبْدَ إِذَا اعْتَرَفَ بِذَنْبِهِ ثُمَّ تَابَ تَابَ
إِلَى اللَّهِ تَابَ عَلَيْهِ. قَالَتْ: فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) مَقَالَتَهُ قَلَصَ دَمْعِي
حَتَّى مَا أَحْسُ مِنْهُ قَطْرَةً فَقُلْتُ لِأَبِي أَحِبَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم). فِيمَا قَالَ،
قَالَ: وَاللَّهِ مَا أَذْرِي مَا أَقُولُ لِرَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم). فَقُلْتُ لِأُمِّي: أَجِيبِي
رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) قَالَتْ: مَا أَذْرِي مَا أَقُولُ لِرَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم).
قَالَتْ: فَقُلْتُ وَأَنَا جَارِيَّةٌ حَدِيثَةُ السِّنِّ لَا أَقْرَأُ كَثِيرًا مِنَ الْقُرْآنِ فَقُلْتُ إِنِّي وَاللَّهِ لَقَدْ
عَلِمْتُ لَقَدْ سَمِعْتُمْ هَذَا الْحَدِيثَ حَتَّى اسْتَقَرَّ فِي أَنْفُسِكُمْ وَصَدَقْتُمْ بِهِ، فَلَيْنَ قُلْتُ لَكُمْ
بِأَمْرِ، وَاللَّهِ يَعْلَمُ إِنِّي مِنْهُ بَرِيَّةٌ لَتُصَدِّقَنِي وَاللَّهِ مَا أَحَدٌ لَكُمْ مَثَلًا إِلَّا قَوْلُ أَبِي يُوسُفَ
قَالَ: (فَصَبَّرَ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ) قَالَتْ: ثُمَّ تَحَوَّلْتُ فَاضْطَجَعْتُ

عَلَىٰ فِرَاشِي، وَأَنَا أَعْلَمُ أَنِي بَرِيئَةٌ وَلَكِنَّ وَاللَّهِ مَا كُنْتُ أَظُنُّ أَنَّ اللَّهَ مُنْزَلٌ فِي شَأْنِي وَخِيًّا يَتَلَى، وَلِشَأْنِي فِي نَفْسِي أَحْقَرُ مِنْ أَنْ يُتَكَلَّمَ اللَّهُ فِيَّ بِأَمْرٍ يُتَلَى وَلَكِنْ كُنْتُ أَرْجُو أَنْ يَرَى رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فِي النَّوْمِ رُؤْيَا يُرِيئُنِي اللَّهَ بِهَا، قَالَتْ: فَوَاللَّهِ مَا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَلَا خَرَجَ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ حَتَّى أُنْزَلَ عَلَيْهِ، فَأَخَذَهُ مَا كَانَ يَأْخُذُهُ مِنَ الْبُرْحَاءِ، حَتَّى إِنَّهُ لَيَتَحَدَّرُ مِنْهُ مِثْلُ الْجُمَانِ مِنَ الْعَرَقِ فِي يَوْمٍ شَاتٍ، مِنْ ثَقَلِ الْقَوْلِ الَّذِي يَنْزِلُ عَلَيْهِ، فَلَمَّا سُرِّيَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَهُوَ يَضْحَكُ، فَكَانَ أَوَّلَ كَلِمَةٍ تَكَلَّمَ بِهَا: يَا عَائِشَةُ أَمَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَقَدْ بَرَّأكَ فَقَالَتْ أُمِّي: قَوْمِي إِلَيْهِ (فاجلسي بجواره على بشارته لك) فقلت: وَاللَّهِ، لَا أَقُومُ إِلَيْهِ، وَلَا أَحْمَدُ إِلَّا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ) الْعَشْرَ الْآيَاتِ كُلَّهَا، فَلَمَّا أُنْزِلَ اللَّهُ تَعَالَى هَذَا فِي بَرَاءَتِي قَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ (رضي الله عنه): وَاللَّهِ لَا أَتَفِقُ عَلَى مِسْطَحٍ شَيْئًا أَبَدًا بَعْدَ مَا قَالَ فِي عَائِشَةَ وَكَانَ يُنْفِقُ عَلَيْهِ لِقَرَابَتِهِ مِنْهُ وَفَقْرِهِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلَا يَأْتِلِ أَوْلُوا الْفَضْلَ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيُغْفِرُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ} قَالَ أَبُو بَكْرٍ: بَلَى، وَاللَّهِ إِنِّي لِأُحِبُّ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لِي، فَارْجَعَ إِلَى مِسْطَحٍ النِّفَقَةِ الَّتِي كَانَ يَنْفِقُ عَلَيْهِ وَقَالَ: وَاللَّهِ لَا أَنْزَعُهَا مِنْهُ أَبَدًا. قَالَتْ عَائِشَةُ: وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يَسْأَلُ زَيْنَبَ ابْنَةَ جَحْشٍ عَنْ أَمْرِي، فَقَالَ: يَا زَيْنَبُ، مَاذَا عَلِمْتَ أَوْ رَأَيْتِ، قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَحْمِي سَمْعِي وَبَصَرِي، مَا عَلِمْتُ إِلَّا خَيْرًا، قَالَتْ: وَهِيَ الَّتِي كَانَتْ تُسَامِنُنِي، مِنْ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَعَصَمَهَا اللَّهُ بِالْوَرَعِ وَطَفَقَتْ أَخْتَهَا حَمَةَ تُحَارِبَ لَهَا فَهَلَكْتَ فِيمَنْ هَلَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْإِفْكِ. رواه الشيخان والترمذي^(۳).

عائِشَه (خودای نازی بن) گوتی: پیغهمبهر (درویدی خودای له‌سهرین)

دهستووری وابوو کاتی دهرؤیشت بو سه‌فه‌ری، له‌نیوانی خیزانه‌کانیدا

(۳) ته‌جری‌دی بوخاری/۳ ل- ۱۹۵ رقم- ۱۱۰۷ = ۲۵۹۲ + ل/۲۰۹ رقم- ۲۶۶۱/۱۱۲۱. مسلم. توبه: ۶۹۵۱.

تیرو پشکی ده‌کرد، ئیتر به‌ناوی هه‌ر کامیکیانه‌وه پشک ده‌ربچوايه ئه‌و ژنه‌ی له‌گه‌ڵ خۆیدا ده‌برد بۆ ئه‌و سه‌فه‌ره، وه له‌سه‌ر ئه‌م یاسایه جاری پشکی خست له‌ ناوماندا، ده‌یویست بچێ بۆ غه‌زای به‌نی موصطه‌له‌ق وا پێکه‌وت پشک به‌ناوی منه‌وه ده‌رچوو، وه‌من له‌ خزمه‌تیدا چووم بۆ ئه‌و غه‌زایه، ئه‌م سه‌فه‌ره‌یش پاش ئه‌وه‌بوو که ئایه‌تی حیجاب و حیجاب‌گرتنه‌وه هات‌بووه خواره‌وه، ده‌رباره‌ی هاوسه‌ره‌کانی هه‌زرت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) له‌به‌ر ئه‌وه من به‌ به‌رگی حیجاب‌ه‌وه له‌ناو که‌ژاوه‌یه‌کا هه‌لیان ده‌گرتم و ده‌یانخستمه سه‌رپشتی و وشتره‌که‌م و هه‌ر به‌ که‌ژاوه‌که‌یشه‌وه له‌وشتره‌که دایان ده‌گرتم، رو‌یشتین هه‌تا هه‌زرت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) له‌غه‌زاکی لی‌بووه‌وه گه‌پایه‌وه‌وه گه‌یشتینه نزیکی مه‌دینه، له‌ویدا له‌شه‌ودا پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) ده‌ستووری دا که‌بکه‌ونه پێ و به‌ره‌و مه‌دینه بجمین، منیش له‌وکاته‌دا که خه‌لکه‌که خه‌ریکی بارکردن بوون هه‌ستام چووم بۆ سه‌راو و دوورکه‌وتمه‌وه له‌قه‌ره‌بالی سووپاکه[Ⓢ] کاتی سه‌راوه‌که‌م ته‌واو کرد، هاتمه‌وه بۆلای شوینه‌که‌ی خۆم، ته‌ماشام کرد گه‌ردانه‌یه‌کی به‌رده شه‌وه‌ی ظه‌فارم هه‌بوو، پسا بوو، وه‌چه‌ن دانه‌یه‌کی لی داکه‌وتبوو، منیش به‌ پێگه‌که‌ی خۆما گه‌پامه‌وه‌وه گه‌پام بۆ مله‌وینکه‌که‌م، جا ئه‌م گه‌پان و خه‌ریکبوونه دره‌نگی به‌سه‌ره‌ینام و له‌که‌ژاوه‌که‌م بی ئاگابووم، تمه‌ز ئه‌وانه که خزمه‌تی ئیمه‌یان ده‌کرد و وشتره‌که‌یان بۆم کو‌پان ده‌کرد هاتوون که‌ژاوه‌که‌ی منیان به‌خالی هه‌لگرتوووه ناویانه‌ته سه‌ر پشتی و وشتره‌که‌م، به‌بیری خۆیان وایان زانیوه که‌من وام له‌ناویدا ئه‌و سه‌رده‌مه‌یش ئافره‌تان هیشتا سووکه‌له‌ بوون و قه‌له‌وو گوشتن و قورس نه‌بوو بوون، چونکه‌ خواردنیان که‌م بوو، به‌قه‌د به‌رکو‌لی ده‌بوو نه‌ده‌بوو، سه‌ره‌پای ئه‌مه‌شه من خۆیشم

[Ⓢ] ئه‌مه ده‌ستووریکی گه‌لی جوانه، ژنان که‌ده‌چن به‌لایه‌کا به‌ر له‌ده‌رچوون ده‌چن بۆسه‌راو، یا ده‌سنوێژ ده‌شکێنن و ده‌سنوێژ ده‌گرنه‌وه، تا له‌ملاولا کاری سه‌راویان نه‌بێ. (وه‌رگێڕ)

ئه‌وه‌له‌ هێشتا كچۆله‌ بووم و كه‌نیشكیكى منال‌كار بووم و ته‌واو سووكه‌له‌بووم، ئیتر له‌به‌ر ئهم هۆيانه‌و دیاره‌ چاره‌نووسی خودایی وابوو، كاتی پیاوه‌كان كه‌ ژاوه‌ خالییه‌كه‌ هه‌لده‌گرن و ده‌نین له‌ وشته‌كه‌ی ژێر من هه‌ست به‌ سووكی و چۆلییه‌كه‌ی ناكه‌ن و یه‌كسه‌ر و شتره‌كه‌ هه‌لده‌سین و ده‌پۆن، كاتی مله‌وانه‌كه‌م به‌ته‌واوی دۆزییه‌وه‌ رۆیشتمه‌وه‌ بۆ شوین هه‌واری سوپاكه‌، ته‌ماشام كرد كه‌سی لێ نه‌ماوه‌، ئیتر رۆیشتم بۆسه‌ر شوینه‌ پێشووه‌كه‌ی خۆم و به‌ناچاری له‌وێ دانیشتم، به‌هیوای ئه‌وه‌ كه‌ هاوڕێكانم دره‌نگ یا زوو ئاگادار ده‌بن له‌وه‌ كه‌من له‌ كه‌ ژاوه‌كه‌ دا نیم و هه‌له‌ی خۆیان بۆ ده‌رده‌كه‌وێ كه‌ كه‌ ژاوه‌كه‌ به‌تاله‌و من له‌به‌ر هه‌ر هۆیێ بێ وون بووم و ده‌گه‌ڕێنه‌وه‌ به‌شوینما.

كه‌مێ مامه‌وه‌ له‌وشوینده‌واو خه‌وم پیاكه‌وت، كه‌چاوم كرده‌وه‌ سه‌فوانی كورپی موعه‌طه‌لی سوله‌می ده‌كوانی كه‌له‌ پاش سوپاكه‌وه‌ بوو هات، سه‌فوان له‌به‌ره‌به‌یانا سه‌ر خه‌وێ ده‌شكینی و له‌پاشا شه‌و له‌ناو شه‌و ده‌گه‌ڕێ به‌ده‌مه‌وه‌و ده‌كه‌وێته‌ پێ و له‌ده‌می به‌یاندان گه‌یشته‌ لای من سه‌فوان عاده‌تی وا ده‌بی هه‌موو جارێ له‌سوپاكه‌ دوا ده‌كه‌وێ تا ده‌پۆن، ئه‌وجا به‌سه‌ر شوینه‌واری سوپاكه‌دا تێ ده‌په‌ڕێ ئه‌گه‌ر شتی له‌سوپاكه‌دا كه‌وتبێ هه‌لی ده‌گه‌ڕێته‌وه‌و شوینیان ده‌كه‌وێ، كه‌نزیک ده‌بیته‌وه‌ له‌من له‌دووره‌وه‌ په‌شایی و تارمایی مرو‌فێکی نووستوو ده‌بینی، كه‌ دێته‌ پێشه‌وه‌و ده‌گاته‌ سه‌رم كه‌ته‌ماشام ده‌كا ده‌مناسیته‌وه‌، چونكه‌ له‌پیش ئه‌وه‌دا كه‌ په‌چه‌و چارشێوگرتنه‌وه‌ دابی و به‌رگی حجاب په‌یدا ببێ ئه‌و منی ده‌دی، كه‌ ده‌مناسیته‌وه‌ ده‌ست ده‌كا به‌ گوته‌نی: (انا لله وانا اليه‌ راجعون) ئیتر له‌ده‌نگی ئهم وشه‌یه‌ خه‌به‌رم بۆوه‌، كه‌چاوم كرده‌وه‌ سه‌فوان ده‌یگوت: (انا لله وانا اليه‌ راجعون). ئیتر من خۆم یه‌كسه‌ر داپۆشی و گورج چارشێوه‌كه‌ی خۆم دا به‌پرووی خۆمدا، به‌زاتی خودا یه‌ك وشه‌ چیه‌، قسه‌ی تری له‌گه‌ڵ نه‌كردم، جگه‌ له‌و ئایه‌ته‌ زیاترم لێ نه‌بیست، ئه‌وه‌ نه‌بی كه‌ كێشای به‌ده‌ستی و شتره‌كه‌یداو ییخی داو منیش (به‌بی یاریده‌ی ئه‌و

كە بائم بگرى يا قاجم ھەل بېرى) سواربووم، جا كەوتە پرى و جلەوى
 وشترەكەى بۇ رادەكىشام، ھەتا لەسەر ئەم حالەتە گەشتىنەو بەسوپاكە.
 كەلەقرچەى گەرماى نىوہ پۇدا بۇ وچان لايان دابوو، جا ئىتر سەبارەت
 بەمن تياچوو ئەوہى تيا چوو وەك دەلىن: باوئلکە، بايەكى بەسە، داخ
 لەدلەكانىش ئەمەيان بەھەل زانى و بەنيازى ئابروو بردنى ھەزەرت و
 تانەدان لەخانەوادەى پاك و مەردو داوین پاكى ويستيان، خەنجەرە كۆل و
 كولەكەى خويان تا مشتووہ رزيوہكەى بدەن لەكۆلەى ئىسلام بۇ يەكا
 سەرەكى ناپەكەكان عەبدوللای كوپى ئوبەيى، كە پيشى دەگوترى
 عەبدوللای كوپى سەلوول، چونكە دايكى ناوى سەلوولە، ئەو سەرچۆپى
 گۆبەنى ھەلات و بوختانە زلەكەى دەكىشاو خوش خوش ئاگرى
 ئاژاوەكەى بەدەستە چيلە خوش دەکرد، كاتى گەشتىنەوہ مەدينەى
 نازدار وا ريكەوت من يەك مانگى رەبەق نەخوش كەوتم، ئىتر لەبەر ئازارى
 خۆم ئاگام لەوخەلكە نەبوو، كەلە ناو خويانا باسى ئەو بوختانە دەكەن
 كەدەستەى ھەلاتبازەكان ھەليان بەستبوو بۆمن، وەكردبوويان بە بنىشتە
 خوشەى خويان، سەرەپاى ئيش و ئازارى نەخوشينەكەشم من لەكراسى
 خۆما پاك بووم* ھىچ ئاگام لەم كەين و بەينە نەبوو، بەلام لەوہ دوو دل بووم
 كە پيغەمبەر (دروودى خوداى لەسەرىن و رمزى خودايش لە گشت ھاوسەرەكانى) لەو
 نەخوشينەمدا وەك نەخوشينى جارنام نازى نەدەگرتەو ئەو مېھرەبانى
 جارانەى نەمابوو لەگەلما** جار جار دەھاتە بەردەرگاي ھۆدەكەم و سلاوى

* من لەلى خودا سەربەرزو پاكەم

بۆيە لەتانەى خەلكى بن پاكەم

** بولبول نازدەكا لەگول دەتۆرىن

بۆيە بەنەسرى دەسنوڤت دەشۆرىن

واتاى ئەم شيعرە: ھەزەرت (دروودى خوداى لەسەر بى) لەكاتى سەرەمەرگا، لەباوہشى
 ھەزەرتى عائىشەدا گيانى سپارد، ديارە لەودەمەدا عائىشە فرميسكى بۇ ھەزەرت (دروودى

لى دەکردىن و دەيفەرموو بەدايىكم كە بۆ چاودىرى لەلام بوو: نەخۆشەكەتان چۆنە؟ ئىتر دەروىشت، بەس لەمە دوو دل بووم بەلام ھەستم بەشتى خراپ نەدەکرد، تا رۆژى پاش ئەوھى تۆزى بوورامەوھو كەمى چاك بوومەوھ لەگەل دايكى مىسطەحدا (كەپورزاي باوكم بوو) چوومە دەرەوھ بۆ مەناصيع كە جيگەى سەراومان بوو، شەواو شەو نەبوايە دەر نەدەچووین ئەوكاتە ھىشتا ئاودەستمان لەنزىك مالاكانمانەوھ دروست نەکردبوو لەسەر عادەتى عەرەبە پىشىنەكان لەچۆلەوانى سەراومان دەکرد، چونكى ئەوسا ئاودەستى لای مال ئازارى دەداين! جاكاتى لەئىشى خۆمان بووینەوھو گەراينەوھ بۆ مالاوھ دايكى مىسطەح لەپىگە قاچى لەعەباكەى گىراو پىى ھەلكەوت و نزايەكى خراپى لە مىسطەحى كۆرى كردو گوتى: مىسطەح سەرنگرى بىو لەناو چى؟ ئەم دايكى مىسطەحە ناوى سەلما بوو، كچى ئەبورەھمى كۆرى موططەليبى كۆرى عەبدولمەناف بوو، دايكى سەلماش كچى صەخرى كۆرى عامىر بوو، پوورى ھەقى ئەبوبەكرى صەديق بوو، مىسطەحى كۆرى سەلماش كۆرى ئوثاڤەى كۆرى عەببەدى كۆرى موططەليب بوو، كەواتە مىسطەح پورزازی ئەبوبەكرى صەديقە. كەئەو دووعاى شەپەرى لە مىسطەح كرد پىيم گوت: بۆ نزای لى دەكەى، مىسطەح لەبەشدارانى جەنگى بەدرەو پياوى باشە قسەى خراپ ھەلناگرى؟ ئەویش گوتى: ئەى ھىنە! ئەى گىلە! تۆ نازانى ئەو چى گوتووە؟ گوتم: بۆچى گوتووە؟ جا بە دوورودىرژى باسى داستانى بوختانەكەى بۆ گىرامەوھ. ئىتر نەخۆشىينەكەم لىزىندوو

خوداى لەسەر بى) رژاندوو، ھەزرەتیش لەم سەرەمەرگەدا، بۆ سەپنەوھى گەردى ئەم رووداوە، كە لىرەدا باسكراو، لەلای عانىشە ماوتەوھ، ھەتا گيانى سەپاردوو، واتە: چۆن بولبول، بەشەو كەتارىكى داھات، خۆى لەگۆل دەدزىتەوھ، بەلام بەيانى زوو دەچى خۆى ھەلئەسوئ لەبۆن و بەرامەو شەونمى سەر پەرەكانى، ھەزرەتیش لەبەرمەبەيانى ژيانى ناو بەھەشتا دەسنوێز بە فرمىسكى عانىشە دەگرى. (وەرگىز)

بویه‌وه بارم گرانتر بوو، که چوومه‌وه بۆ مالّه‌وه کاتئ حه‌زرت (دروودی خودای له‌سهرین) هاته‌وه بۆلام و وه‌ک جارن سلاوی کردو فهرمووی: ئەوه‌که‌تان چۆنه، واته: نه‌خۆشه‌که‌تان چۆنه عه‌رزیم کرد: ریگه‌م ده‌ده‌ی پرۆمه‌وه بۆلای باوک و دایکم؟ عائیشه ده‌یگوت مه‌به‌ستم ئەوه بوو که ئەم ده‌نگ و باسه له‌لای ئەوان پروون بکه‌مه‌وه و بچمه بنج و بنه‌وانی، جا حه‌زرت ریگه‌ی پی‌دام و منیش رویشتمه‌وه بۆلای باوک و دایکم، جا عه‌رزى دایکم کرد، دایکه! ئەوقسانه چین، خه‌لکی ده‌یانکه‌ن؟ ئەویش گوتی: کچکه‌م! له‌سه‌ره‌خۆ به‌و گویى مه‌ده‌ری، په‌تی درۆ کورته، زوو ده‌رده‌که‌وی، به‌خودا به‌ده‌گمه‌ن رێ ده‌که‌وی که ژنئ شوخ و شه‌نگ و جوان بئ و له‌لای می‌رده‌که‌ی نازدارو خۆشه‌ویست بئ و هه‌ویباربئ، وه‌ک حالى حازری ئیستای تۆ، به‌لام له‌پلارو توانج و زمان و ده‌می هه‌ویکانی و که‌سانی سه‌ربه‌هه‌ویکانی، پزگاری ببی و قسه‌ی زۆری بۆه‌لنه‌به‌ستن، منیش گوتم: سو‌بحانه‌للا له‌م سه‌یره! ئایا شتی وا ریی تێ ده‌چئ که ئەو خه‌لکه ئەوه‌نده ده‌ربه‌ستی په‌زای خوداو پی‌غه‌مبه‌ر نه‌یه‌ن و قسه‌ی و اناره‌وا بکه‌ن؟!

ئیت‌ر شه‌و کردی و من کردم، ئەوشه‌وه تا شه‌به‌قی دا هه‌ر گریام و فرمی‌سکم و وشک نه‌بۆوه و خه‌و نه‌چووه چاوم* وه‌هه‌تا سبه‌ینئ سه‌رو م‌ر هه‌رده‌گریام. جاله‌به‌ر ئەوه‌ی که له‌وکاته‌دا سرووش نه‌ده‌هات بۆ پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌م لایه‌نه‌وه و دره‌نگ هات، حه‌زرت (دروودی خودای له‌سهرین) عه‌لی کو‌ری ئەبو تالیب و ئوسامه‌ی کو‌ری زه‌یدی بانگ کرد، وه‌ بۆ جیا‌بوونه‌وه له‌ هاوسه‌ری خۆی که منم راو‌یژئ پی‌ کردن، ئوسامه (خودای ئی رازی بئ) زۆر به‌جوانی ئەوه‌ی که ده‌یزانی له‌پاکی و پاکیزه‌یی و مه‌ردایه‌تی خێزانه‌که‌ی حه‌زرت (دروودی خودای له‌سهرین) به‌یانی کرد، به‌هۆی ئەو دۆستی و

* د‌ل‌م ته‌نه‌راوه به‌پۆی د‌ر‌ک‌ه‌زی

چاو - له‌باتئ خه‌و - په‌ره له‌ده‌رزى

دلسۆزىيەى كەلەناو دەروون و ناخى دلى خۇيدا ھەستى پى دەكرد بەرەبەر
 بەخىزانەكانى پىغەمبەر (درودى خودای لەسەربىن) بەھۆى ئەوھو گوتى: ئەى
 پىغەمبەرى خودا! خىزانى خىزانى تۆبى خراب نابى و ھەر قابىل بەخۆتەو
 دلت چەكەرە نەكاو ئىمە بەش بەحالى خۆمان ئەوھى باش نەبى لىمان
 نەدىوھ. بەلام عەلى (خودای ئى رازى بىن) گوتى: قوربان! خۆ خودا دەرووى
 رنھىنانى لى نەبەستوويت و رنى تىرىش زۆرن لەدنیدا، ئەى پىغەمبەرى
 خودا! ئەوھنەبى لەم قەسە مەبەستم ئەوھبى خوا نەخواستە من دلم
 لەئاستى رەوشى بەرزى عائىشە گەردى گرتبى، ياھەزم لەوھبى كەتۆ
 دەستبەردارى ببى، نەء مەبەستم ئەمە نىيە، بەلكو مەبەستم ئەوھىە كەتۆ
 بەھەر حالى خۆت بەباشى دەزانى فەرامۆشیت بۆبى، دەنا ئەگەر ھەز
 دەكەى بەباشى لەحالىكە حالى ببى ئەوا منیش لەتۆ باشتى لى نازانم،
 بۆئەمە ئەگەر پەرسىار لەبەرىرە بكەى كە كەنیزىەتى و لەگەلى ھەلس و
 كەوت دەكا ئەو قەسەى راستت بۆ دەكا، دەلى: جا ھەزەت (درودى خودای
 لەسەربىن) بەرىرەى بانگ کردو فەرمووى: ئەى بەرىرە! ھىچت لە عائىشە دیوھ
 جىگەى گومان بى؟ بەرىرە گوتى پى: سویندم بەوكەسەى تۆى بەراستى
 ناردوھو کردویتی بە پىغەمبەرى راست و دروست ھىچى وام لى نەدىوھ
 كە خوانەخواستە ماىەى سووكى بى بۆ پایەو شان و شوین و جىگەى ئەو،
 تەنیا ئەو نەبى كە كەنىشكىكى منالكارە، ھىشتا ھەلسوكەوتى لەمنال
 دەكا، چونكى جارو بار كە ھەویر دەشیللى بەسەر ھەویرەكەوھ خەوى لى
 دەكەوى گەلى جار ئازەلى ناوماڵ دین ھەویرەكەى دەخۆن! *

* وادەزانم مەبەستى بەرىرە (خودای ئى رازى بىن) ئەمەىە: ئەم ھەزارە ھىشتا بۆنى شىرى خا
 لەدەمى دىو بەرائەتى طوفولەت و پاکیتى مندالى پىویمەو نەگەىوھتە رادەى رنى کارامەى سل
 لەپیاو شكاو، تاگومانى شتى خراپى لى بکرى، نیت ئەو خەلگە بۆلاى خودایان بەرداوھو كۆ لەم
 بوختانە ناکەنەوھ، ئەوگاتە عائىشە (خودای ئى رازى بىن) پازدە سالى تەواویش نەبووھ. ئەم

جا پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) که توژی دلی ئارام بوو، ههر ئهو رۆژه پویشته بۆ مزگه‌وت و ته‌شریفی رۆیشته سهرمینبهر و سکا‌لای حالی کرد له ده‌ست سهرۆکی ناپاکه‌کان عه‌بدوللای کورپی ئوبه‌یی کورپی سه‌لوول و فهرمووی: ئه‌ی گه‌ل موسو‌لمانینه! کئ هه‌قم ده‌داتئ و یارمه‌تیم ده‌داو له‌سهرم ده‌کاته‌وه ئه‌گه‌ر بچم به‌گژ ئهم پیاوه نا پیاوه‌دا، که شه‌رم و شکو له‌خودا نا‌کاو به‌خوت و خو‌پایی ئازار به‌خۆم و خیزانم ده‌گه‌یه‌نئ و بووه به‌د‌رکی مه‌م و زین لی‌مان، ده‌سا به‌زاتی خودا من به‌ش به‌حالی خۆم که پیغه‌مبهری خودام و له‌قسه‌ی راست و له‌شایه‌تی هه‌ق به‌موو لانا‌ده‌م، شایه‌تی ده‌ده‌م بۆ خیزانی خۆم ئه‌وه‌ی باشه‌و چاکه نه‌بئ له‌وخیزانی خۆمه نه‌مدیوه، هه‌روه‌ها ئه‌وپیاوه‌یش که به‌خراپه ناوی ده‌بن له‌ویش ئه‌وه‌ی باش نه‌بئ نه‌مدیوه و له‌گه‌ل خو‌شمدا نه‌بئ سه‌ری به‌مالی مندا نه‌کردوه جا سه‌عدی کورپی مو‌عاز مه‌ردانه هه‌ستا گو‌تی: ئه‌ی پیغه‌مبهری خودا! من یارمه‌تیت ده‌ده‌م و هه‌قت ده‌ده‌مئ و له‌سه‌ر تو ده‌چم به‌گژیدا، ئه‌گه‌ر ئه‌و نامه‌رده گیره شی‌وینه له‌هۆزی ئه‌وسه که خۆم سهرۆکیانم ئه‌وا به‌س تو فهرمان به‌فرمو‌وتا بده‌م له‌ملی، خو ئه‌گه‌ر له‌برا خه‌زرجیه‌کانمانه ئه‌وا چیمان له‌باره‌یه‌وه فهرمان پئ به‌فرمووی ده‌یکه‌ین!

که‌چی له‌ویدا سه‌عدی کورپی عوباده‌ی سهرۆکی خیلئ خه‌زرج راسته‌وه بوو، به‌رپه‌رچی سه‌عدی کورپی مو‌عازی دایه‌وه‌و گو‌تی: درۆت کرد! به‌زاتی خودا نایکوژی و ناتوانی بیکوژی! عایشه (خودای ئی‌رازی بئ) گو‌تی: سه‌عد له‌وه‌به‌ر پیاویکی باش بوو، به‌لام له‌و کاته‌دا ده‌مارو ته‌نگه‌ گرتبووی!

جا له‌ویدا ئوسه‌یدی کورپی حوضه‌ر راسته‌وه بوو، که ئامۆزای سه‌عدی کورپی مو‌عاز بوو، گو‌تی به‌سه‌عدی کورپی عوباده: تو درۆ ده‌که‌ی!

په‌راویژه له‌ناو که‌وانه‌یشدا جئ ده‌بۆوه به‌لام ده‌ترسم له‌کاتی چاپدا که‌وانه‌که به‌په‌رئو موسو‌لمانان و ابزانن که‌من به‌ناره‌زووی خۆم ها‌ج و قو‌وج له‌فه‌رمووده‌کان ده‌که‌م. (ومرگێڕ)

سا به گه‌وره‌یی خودا ده‌یکوژین، به‌راستی تۆ له ناپاک و مونا‌فیکانی،
ئه‌وه‌تانێ به‌ئاشکرا له‌سه‌ر ئه‌وان ده‌که‌یته‌وه‌ و پاسی ناپاکان ده‌که‌ی (چۆن
موسولمان پشستی پیغه‌مبه‌ر به‌رده‌داو پشستی دژه‌که‌ی ده‌گری، تۆ چاو
بکه‌روه، ئه‌ی موسولمانی خودا! ده‌زانی قسه‌که‌ت کوی ده‌گریته‌وه‌) جا
له‌ویدا هه‌ر دوو هۆزی ئه‌وس و خه‌زه‌ج هوروزان و نزیک بوو که
بقه‌ومی و بچن به‌گژی یه‌کا و په‌لاماری یه‌کتر بده‌ن، خه‌زه‌تیش هه‌ر له
سه‌رمینه‌به‌ره‌که‌ راوه‌ستاو له‌ویوه‌ به‌فه‌رمایشتی شیرین خه‌ریک بوو هی‌دی
ده‌کردنه‌وه‌، هه‌تا به‌ره‌به‌ره‌ خاوی کردنه‌وه‌ و بێ ده‌نگ و ئارام بوون و خوشی
خامۆش و ئارام بوو.

عائیشه (سه‌د هه‌زار په‌زای خودای له‌سه‌ر بێ)، که خوا کردوویه به‌ هۆی ئه‌م
هه‌موو ئایه‌ت و فه‌رمایشته‌ شیرین و به‌سوودانه‌ که به‌زمانی پیرۆزی خۆی
بۆمان ده‌گیڕیته‌وه‌، فه‌رمووی: ئه‌و رۆژه‌یش که ئه‌م هه‌رایه‌ پووی دا
دیسانه‌وه‌ سه‌رو مڤگريام و خه‌ونه‌چووه‌ چاو و فرمیسکم وشک نه‌کرده‌وه‌،
وه‌باوک و دایکم هه‌ر به‌لامه‌وه‌ بوون، وه‌من دوو شه‌وو پۆژی هه‌ر ده‌گريام،
باوک و دایکم له‌ دلسۆزی خۆیان له‌و باوه‌رده‌ا بوون که من له‌به‌رگريان سویم
ده‌بیته‌وه‌ و گريان جگه‌رم له‌ت له‌ت ده‌کا جا له‌وکاته‌دا که باوک و دایکم له‌لام
دانیشتبوون و من له‌سه‌ر ئه‌و حاله‌ ده‌گريام ژنیکی ئه‌نصاری ئیزنی
خواست که بێ بۆلام منیش ریگه‌م پێدا، ئه‌ویش هات دانیشت له‌گه‌ڵما
ده‌ستی کرد به‌گريان! *

عائیشه (خودای ئی رازی بێ) فه‌رمووی: له‌م کاته‌دا که له‌سه‌ر ئه‌م حاله‌ بووین
ته‌ماشام کرد پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) هاته‌ ماله‌وه‌ بۆلامان و سلّوی

* بۆیه‌ خوا نه‌سه‌ری هه‌قی پێن خوشه‌

نه‌شکی نیترگزه‌ و نه‌نگی وه‌نه‌وشه‌

واته‌: گولّوی دووچاوی پاکه‌

(وه‌رگێڕ)

نالّی رووسووبیی دلّی رووناکه‌

كردو دانىشت، لەو رۆژەووە كەئەو قسانە دەربارەى من كرابوون ئەووە يەكەم جار بوو كە لەلام دابنیشى، ئەوا بووبوو بە مانگىكى پەبەقىش كە لەم بارەىووە نىگای بۆ نەهاتبوو، جا حەزەرت (دروودى خودای لەسەرىن) لەپاش دانىشتن شایەتەمانى هینا و فەرمووی: لەپاش سوپاس و ستایشى خودا، ئەى عائىشە! دەربارەى تۆ هەندى قسەى ناشایستەم بىستۆتەو، ئەگەر تۆ پاك بى و لەوانە بەدووربى ئەوا خودا بەزودى پاکیى تۆ ئاشكرا دەكات، ئەگەر قەرەى گوناھىش كەوتوى ئەوا تەوبە بكە و داواى لیخۆشبوون لە خودا بكە، چونكە خودا میهرەبانە لەگەڵ بەندەى خۆى دا، هەركارتى بەندەى گوناھى بكە و تەوبەى لى بكە، وە پى لەگوناھى خۆى بنى، ئىتر خودای گەرە تەوبە و پەشیمانى لى گیرا دەكا. عائىشە (خودای نى رازى بن) فەرمووی: كاتى حەزەرت (دروودى خودای لەسەرىن) فەرمایشتەكەى خۆى تەواو كرد فرمىسك لەچاوما قەتیس ماو وشك بوو هەستم بەتەنۆكى ئەشك نەكرد (چونكى خەم و خەفەت كەزۆرى هینا دەركای فرمىسك دەبەستى!) جا بەباوكم گوت: بابا! تۆ لەباتى من وەلامى پیغەمبەر (دروودى خودای لەسەرىن) بدەرەووە بۆ ئەم قسەىە كە دەیفەرموى، باوكم فەرمووی: بەخوا نازانم وەلامى بدەمەو، جا گوتم بەدايكم: دەى تۆ وەلامى حەزەرت (دروودى خودای لەسەرىن) بدەرەو، ئەویش فەرمووی: نازانم چى عەرزى حەزەرت (دروودى خودای لەسەرىن) بكەم. عائىشە (خودای نى رازى بن) فەرمووی: من ئەوكاتە كە نیشكى منالكار بووم و زۆرىشم لەقورئان نەخویندبوو، لەبەرئەووە لەبەر پەرىشانی دلى خۆم ناوى حەزەرتى یەعقوبى باوكى حەزەرتى یوسفم لەبیرچوو بوو، بەلام لەگەڵ ئەوەشدا خودای گەرە سەرى خستم كە بەگوساخى وەلامى حەزەرت (دروودى خودای لەسەرىن) بدەمەو، بۆیەكا گوتم: بەخودا من باش دەزانم كە ئیووە ئەوەندە ئەم قسەو باسە چووە بەگوچكەتانا لەدلتاناچەسپیووە باوهرتان پى كردووە، جا ئەگەر من پیشتان بلىم: من پاك و بەرى و بى ئاگام لەم بوختانە، ئیووە باوهر ناكەن، هەرچەند خودا بەوبانى سەرەووە بۆخۆى دەزانى و باش باش ئاگادارە كە من لەگۆل

پاکترم و له‌منالی ساوا بی تاوانترم، به‌لام نه‌گهر به‌درۆ پینینیم له‌کردنی کاری که‌نه‌مکردوو، ئه‌وا ئیوه باوه‌رم پی‌ده‌که‌ن، به‌لام سه‌بووریم به‌وه‌دی که‌خودا بۆخۆی ئاگاداره‌وه‌زانێ که‌من وه‌ک ده‌نکی ته‌رزه‌ پاک و بی‌گهردم، سویندم به‌خودای بانی سهر له‌م هه‌لۆیسته‌ ناسکه‌دا، که‌جه‌نگه‌ی خه‌م و خه‌فه‌ته‌و خورپه‌م لی که‌وتوو له‌تاو هی‌رشێ بوختان، سویندم به‌خودا له‌ئاوا هه‌لۆیستیکا باشت‌ترین داستانی که‌بیکه‌م به‌سه‌ر مه‌شق و که‌بشی بۆ به‌یانی حالی من و حالی ئیوه‌ فه‌رمایشته‌که‌ی باوکی چه‌رزه‌تی یوسفه‌، که‌کوچه‌کانی پیلانیان له‌ یوسفی بریایان کردو به‌درۆ پاکانه‌یان بۆ باوکیان کردو گوتیان کوچه‌که‌ت گورگ خواردوو به‌تی و سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یش ئه‌وان تانه‌ی ئه‌وه‌یان له‌باوکیان ده‌دا: که‌ گوايه ئیمه‌ قسه‌ی راستت بۆده‌که‌ین و تۆ له‌به‌ره‌وه‌ی دلت پیسه‌ له‌ئیمه‌ برومان پی‌ناکه‌ی، ئه‌وه‌یش له‌م حاله‌دا که‌له‌ دوولاه‌ جه‌رگی داخ کرابوو، وه‌ک ئه‌م حاله‌ی من، کاری خۆی سپارد به‌خودا و فه‌رمووی: {فَصَبِّرْ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ} (۱۸/۱۲). واته‌: به‌ش و باره‌ی من سه‌برو ئارامیکی جوانه‌ له‌به‌رباری خودای گه‌وره‌دا، هه‌ر خودایه‌ داوای یارمه‌تی لی‌ده‌کری و ده‌توانی که‌ سه‌بووری دلم بدا و ته‌واناییم پی‌بدا بۆ هه‌لگرتنی ئه‌م باره‌ قورسه‌ی که‌ئیوه‌ ده‌یڵین. گوتی: ئیت‌له‌وشوینه‌ هه‌ستام و رویشتمه‌وه‌ بۆ سهر نوینه‌که‌ی خۆم و له‌سه‌ری پالکه‌وته‌وه‌!

عائیشه (خودای ئ‌رازی بی) فه‌رمووی: من هه‌ر ئه‌وکاته (قه‌سه‌م به‌خودا) سوور سوور ده‌مزانی که‌من پاکم و ده‌مزانی که‌خودا پاک و پاکیزه‌یی من به‌یان ده‌کا، زو و یا دره‌نگ ئه‌و تۆمه‌ته‌ ناهه‌قه‌ به‌درۆ ده‌خاته‌وه‌، من ئه‌مه‌م به‌باشی ده‌زانێ به‌لام به‌خودا زه‌ینم بۆئه‌وه‌ نه‌ده‌چوو که‌ خودا ئایه‌تی قورئان له‌شانی مندا بنی‌ریته‌ خواره‌وه‌ ئه‌و ئایه‌تانه‌ له‌ ناو قورئانی پیرۆزا بمینن و هه‌تا هه‌تایه‌ ده‌وربکریته‌وه‌! چونکه‌ له‌بیرو باوه‌ری خۆمدا خۆم له‌وه‌ به‌که‌مه‌تر ده‌زانێ که‌خودای گه‌وره‌ له‌ناو ئایه‌تی قورئاندا باسی من بکا و هه‌تا هه‌تایه‌ ئه‌و ئایه‌تانه‌ ده‌وربکریته‌وه‌ له‌هه‌موولای!

وهلئ هیوام هه‌بوو که پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) له‌خه‌ودا خه‌وێ
 ببینی و حالئ بکری که‌من به‌ دوورم له‌شتی و ناشایسته، گوتم: جا
 سویندم به‌خودا ئیت‌هر له‌ویدا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) له‌شوینی
 خوێ نه‌بزوت وه‌که‌سی تریش له‌ دانیش‌توانی ناو کوپه‌که‌ له‌مال
 ده‌رنه‌چوون هه‌تا سرووش هاته‌ خواره‌وه، چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ)
 سرووش گرتی، وه‌ک هه‌موو جارێ که سرووشی بو‌ده‌هات ئه‌مجاره‌یش
 ئاوا قورسی سرووش دایگرت وه‌ک تایه‌کی گران و جه‌سته‌ی پیروزی
 نیشته‌ سه‌ر ئاره‌ق، ته‌نانه‌ت دلۆپی ئاره‌ق، دانه‌ دانه‌ وه‌گ گۆی مرواری
 به‌پوخساری پیروزی جه‌سته‌ی نازداریا، به‌رو دوا ده‌هاته‌ خواری! ئه‌وه‌یش
 له‌به‌ر زه‌برو قورسی و ه‌دی و سرووشه‌که، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌یشدا که ئیمه
 له‌هه‌ره‌تی سه‌رمای زستاندا بووین و رۆژه‌که‌شی رۆژیکێ تۆفی تووشی
 سارد بوو جا کاتئ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) فه‌راموشیی بو‌هات و
 سرووشه‌که‌ی وه‌رگرت و هاته‌وه‌ سه‌ر بارو دۆخی ئاسایی خوێ له‌پیش
 هه‌موو شتی‌کا، له‌ خوشیا‌ندا پیکه‌نی و فه‌رمووی: ئه‌ی عائیشه! موژده‌بی،
 ئه‌وا خودای گه‌وره‌ی خاوه‌ن شکۆ ده‌ری خست که‌تۆ پاک و دووری
 له‌وتاوانه!

جا دایکم گوتی: ئه‌ی عائیشه! هه‌لسه‌ بچۆ بۆلای چه‌زهرت (دروودی خودای
 له‌سه‌ربێ و سه‌رو مان و منال و روح و هست و نه‌ست به‌قوربانی خاکی ژێر پای بێ) له‌خزمه‌تیا دانیشه،
 له‌خووشی ئه‌م مژده‌ خوشه‌یه، منیش گوتم: به‌خودا ناچم بۆلای و سوپاسی
 خودا نه‌بی سوپاسی که‌س ناکه‌م، که به‌میه‌رو گه‌وره‌یی خوێ ئالای
 سه‌ره‌زیی بۆمن هه‌لکرد. ئیت‌ر خودای گه‌وره‌و سه‌روه‌ر ئه‌م ده‌ ئایه‌ته‌ی نارد
 خواره‌وه: {إِنَّ الَّذِينَ جَاؤُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ...} هَتَا {....} وَأَنَّ اللَّهَ رَؤُوفٌ
 رَحِيمٌ { (۲۴/۱۱-۲۰) واته: (ئهو که‌سانه‌ که‌ئهو هه‌لاته‌ هه‌ره‌ گه‌وه‌یان
 هه‌لبه‌ست تاقمئ بوون له‌خوتان، وه‌لئ ئیشی خوا بئ سرنییه‌و کاری خودا بئ
 حیکمه‌ت و دانایی نییه، که‌واته‌ به‌هه‌له‌دا مه‌چن و گومان مه‌به‌ن که‌ئهم درۆو
 بوختانه‌ شه‌ر بوو بۆ ئیوه‌و زیان له‌قه‌لای قایمی ئیسلام ده‌دا، به‌لکوو خودا

کردى بەمايەى خىرو خوشى بۆ ئۆو بۆ ھەموو گەلى ئىسلام، لەلايەكەو بوو بە كەفارىتى گوناھو لەلايەكەو بوو بەھۆى ھاتنى ھەژدە ئايەتى پىرۆزى قورئان، كەشتى وا قەت خىرو نرخى تەواو نابى ئەو ھەلاتبازانەيش ھەر كەسەيان بەپىي بەشدارىي خۆى لەدروست کردنى ئەم تاوانە دەستەلبەستەدا سزاي پەواى تاوانى خۆيان وەرەگرن، بەتايبەتى عەبدوللای كۆپى سەلوول كە كىشى تاوانەكەى ھاويشتە سەرشانى خۆى) ئەى موسولمانىنە! دەبوو ھەرلە سەرەتاو كە ئەم ھەلاتە ناھەمووارەتان بىست، گورج پياو و زنتان بتانگوتبايە: درۆيى كە لەكىشانەبى ئەقل نايگرى ئىمە كە موسلمانين باوەرمان وايە كەخودا بى رىزىي نايەنى بەشانى موخەممەداو ئابروو نامووسى خۆى و خانەوادەى لەھەموو گەردو لکەيى دەپارىزى، كەواتە ئەمە درۆيەكى ئاشكرايە. ئەو درۆ ھەلبەستەنە، كوا شايتيان، كوا بەلگەو نيشانيان، ئەگە راست دەكەن و درۆزن نين با چوار شايت لەسەرداواكەيان راست بكەنەو، جا مادام شايتيان نيبە، ديارە مەبەستيان گيرەشيوينى و رووخانى قەلاى ئىسلامە، وە خودا بوخۆى باش دەزانى كە ئەوانە درۆ دەكەن و لەلاى خودا بە درۆزن لەقەلەم دراون. لەقەضلى خوداوە بوو، بەپرەحمەتى خۆى لەدنیاو دوا روژدا پاراستنى، دەنا لە تۆلەى ئەم ووتى ووتىيەدا، كە سەرتان تىژەندبوو سزايەكى گەلى گەرە چرەى لى ھەلدەستاندن! بەتايبەتى لەگەرەمەى ئەوكاتەدا كە ئەم درۆيەتان كەردبوو بە بنىشتە خوشەى بن دانتان، واتان دەزانى كە ئەمە شتىكى سووك و ئاسانە، گەستنى نامووسى موسولمانان ھەروا بەدەم خوشە، بەلام شتى وا لەياساى خوادا بەتاوانىكى گەلى گەرە دادەنرى، دەبوو ھەرلە يەكەمجارەو باوەرطان نەكردايەو بەدرۆتان بخستايەتەو و بتانگوتايە: خوانەكا كە ئىمە قسەى وا ناپەوا بەسەر زمانمانا بى، سوبحانەللا لەم درۆ عەنتىكەيە، دەلىلى شاخ و گوئى ھەيە ئەوئەندە ھەلاتىكى زل و گەرەيە، بەراستى درۆ ھەروا دەبى، بوختانى پووتى بى بەلگەو نيشان و شايت ھەروا دەبى!

خودا له‌پرووی شه‌فه‌قه‌ت و جه‌رگسۆزیه‌وه ته‌مێ و ئامۆژتان ده‌کا، که‌جاریکی تر هه‌له‌ی وانه‌که‌ن و هه‌تا هه‌تایه و بپرای بپرای نه‌بن به‌کۆمه‌کی بۆ به‌کریگیاروانی شه‌یتان، بۆ بلاوکردنه‌وه‌ی تووی ئازاوه‌نانه‌وه به‌ناو گه‌لی ئیسلاما، ئه‌گه‌ر به‌پراستی ئیوه‌ خواهن باوه‌رو ئیمانی ساخن. خودا هه‌میشه وه‌ک مامۆستایه‌کی میهره‌بانی دلسۆز گوێ له‌ده‌رس و ده‌ورتان ده‌گری و به‌نه‌زا که‌ت هه‌له‌تان بۆ پراستی ده‌کا ته‌وه‌و یاسا و نیشانه‌و نایه‌ت و حوکمی خۆیتان بۆ پوون ده‌کا ته‌وه‌، چونکه‌ خودا دانایه به‌حال و زانایه له‌کاری خویا، ده‌زانێ شانی به‌نده‌ی خۆی چی هه‌لده‌گری.

که‌سانێ که‌هه‌ز ده‌که‌ن قاوی ناشیرین دابکه‌وی و ئابپرووی موسولمانان به‌خوت و خۆپایی لکه‌دار بکه‌ن و به‌درۆو به‌پراستی شه‌ن و که‌وی باس و خواسی ناشیرین بکه‌ن، له‌هه‌ر دووجیه‌نا سزای خۆیان وه‌رده‌گرن، خودا خۆی هه‌موو شتێ به‌باشی ده‌زانێ، به‌لام ئیوه‌ گه‌لی شت هه‌یه له‌ خۆتانه‌وه نایزان، مه‌گه‌ر که‌سێ تر فیرتانی بکا خولاصه‌ی که‌لام و پالفته‌ی فه‌رمایشت ئه‌مه‌یه: له‌سایه‌وه فه‌ضل و په‌حمه‌تی خوداوه‌و له‌به‌رخاتری بوونی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ری) له‌ناوتانا ئه‌مجاره‌ له‌م قورت و سه‌خه‌تییه‌ پرگارتان بوو وه‌خودا له‌وانه‌ خۆش بوو که‌له‌به‌ر ساویلکه‌یی و که‌مه‌تر خه‌می، ئه‌م ده‌نگوباسه‌ پیسه‌یان ده‌ماو ده‌م ده‌قۆسته‌وه، ده‌نا که‌ستان له‌تۆله‌ی سه‌ختی ئه‌م تاوانه‌ قوتاری نه‌ده‌بوو.

کاتی خودای گه‌وره ئه‌م نایه‌ته‌ی نارده‌ خواره‌وه بۆ ده‌ربیرینی پاکی و بێ‌تاوانی من، باوکم (ئه‌بویه‌کری سه‌دیق (خودای ئازای بێ)) گوتی: به‌خوا چونکه‌ مه‌سطه‌ح ئه‌وه‌ی به‌عائیشه‌ گووتوه ئیتر نابێ که‌هیچ مه‌سه‌ره‌فیکی بۆ بکه‌م، بۆیه‌ وایگوت چونکه‌ له‌وه‌وبه‌ر مووچانه‌ی ده‌دا به‌ مه‌سطه‌ح، له‌به‌رئه‌وه‌ که‌هه‌م خزمی بوو وه‌ هه‌م هه‌ژار بوو، تا خودای گه‌وره ئه‌مه‌ی نارده‌ خواره‌وه: {وَلَا يَأْتِلُ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيُغْفَرُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ} (۲۲/۲۴) واته‌:

(باخواهه پایه ئایینی و خاوهه مایهه جیهانی ئیوه، بههوی ئهه پروداوهه، لهخیرکردن و پیاوهتی کردن دلیان سارد نهبیتهوه، سویند خواردن و شتی وا نهکهه بهمههانه بوئهوهی مووچهه بهراتی خزم و خویش و ههژاران و ئهوانهه لهمهکهوه لهبهه رهزای خوا کوچیان کردوه بو مه دینه، بپن، لهناو خوئانا بهحهوسهلهه نهرمونیان بن، چاوپوشیتان ههبی، لیپوردنتان ههبی، نابئ لهسهه ههموو شتی دهست بدهنه شیرو تیر لهیهکتری ساوین، گهلی شت ههیه لهسهه رهتاوه تاله، لهژیرهوه شیرینه، ئیوهیی کهئه وهنده پق ئهستوورین نهتانهوی لهکهسی خوش بین کههه لهیهکتان لهگهله دهکا، ئیتر بهچی پرویهکهوه لهخودا داوا دهکهه کهلهتاوانتان خوش بی، دهی باش باش بزانه که خودا ههه تاوانپوشهه ههه به پهحم ومیهره بانه کهواته ئیوهش پهفتارتان پهفتاری پهحمان بی و دوور بن له ههنگاوهکانی شهیتان). جا ئه بوبه کر فهرمووی: بهلی، بهخوا هه دهکهه که خودا لهگوناهم خوش بی، ئیتر ئهه خهرجی و مهسرهفهی دهیکرد بو میسطهه گهپاندیهوه بووی و فهرمووی: بهخودا ئیتر ئهه خهرجی و مهسرهفهی ههتا سهه دهدهمی و قهت نایپم.

عائیشه (خودای ئی رازی بی) گوتی: پیغه مبهه (دروودی خودای لهسهه بی) بو مهسهلهکهی من پرسیاری لهزهینه بی کچی جههش کرد، وه فهرمووی: ئهه زهینهه! چی لی دهزانیت؟ یا چیت دیوه؟ زهینهه دهلی: ئهه پیغه مبهه خودا! من بهگوئی خۆم هیچی خراپم لهه ئافرهته نهبیستوه، وه بهچاوی خۆم هیچی ناشیرینم لی نه دیوه، ئیتر لهخۆمهوه درۆی چی بکهه، کهواته گوئی و چاوی خۆم له درۆ بوختان و ئاگری دۆزهخ دهپاریزم! من خیر و چاکه نه بی هیچم له عائیشه نه دیوه. عائیشه (خودای ئی رازی بی) گوتی: لهناو خیزانهکانی ههزه تدا (دروودی خودای لهسهه بی) ههه زهینهه هه بوو کههواتای من بکاو وهه من لهلای خاتری هه بی و بهجوانی خۆی لهکن ههزهت ناز بکاو شان له شانی من بدا، بهلام خوا ههقه خودا بههوی دینداری و لهخودا ترسیی خۆیهوه پاراستی و باشی گوت و خراپی

نه‌گوت و قسه‌ی هه‌قی کرد، به‌لام هه‌منه‌ی خوشکی، وه‌ک ئاگری بن‌کا، له‌خویه‌وه له‌سه‌ر زه‌ینه‌ب شه‌پری به‌من ده‌گی‌پراو ئاگری ئاژاوه‌که‌ی خوش ده‌کرد، تاله‌سه‌ر حیسابی من پایه‌ی خوشکه‌که‌ی به‌رزبکاته‌وه، ئه‌وه بوو ئه‌ویش تیا‌چوو له‌گه‌ڵ ئه‌وانه‌دا که‌تیا چوون، وه‌داری هه‌ددی بوختانی لێ‌درا (ش/ت واته: ئه‌م فه‌رمووده پیرزه‌یه بوخاری و موسلیم و تیرمیزی گی‌پراویانه‌ته‌وه. خودا لێ‌یان رازی بێ و ئی‌مه‌یش له‌خاک و پای ئه‌م مه‌رده نازادارانه‌دا په‌نا بدا. ئامین).

۴۰۰۹- (ب/۳ ز/۹۵ ل/۲۵۰ ف/۲). واته: له‌به‌رگی سی‌دا، له‌باسی هه‌ددی بوختیان و جمین و جادووبازی دا رابورد. له‌لایه‌په‌ (۲۵۰) دا. فه‌رمووده‌ی دووهم^(۴).

۴۰۱۰- وفي رواية: أَخَذَنُ أَرْزَهُنَّ فَشَقَّقْنَهَا مِنْ قَبْلِ الْحَوَاشِي فَاخْتَمَرْنَ بِهَا. رواه البخاري^(۵).

له‌گی‌پراوه‌یه‌کا، که‌ئیمامی بوخاری (خودای ئی‌رازی بێ) گی‌پراویه‌ته‌وه ده‌فه‌رموی: کاتی { وَلْيَضْرِبَنَّ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ... } (۳۱/۲۴) هاته‌ خواره‌وه، ژنان ده‌چوون داوینی عاباو به‌رکۆشه‌کانی خویان ده‌بپری، یا په‌شته‌مال و ئاوه‌لکراسه‌کانی خویانیان ده‌هیناو له‌قه‌راخه‌وه پارچه‌یه‌کیان لێ‌هه‌ڵ ده‌هینایه‌وه‌و ده‌یان کرد به‌ له‌چک و ده‌یان ئالاند به‌سه‌رو ملی خویانه‌وه.

۴۰۱۱- عَنْ جَابِرٍ (رضي الله عنه) قَالَ: كَانَ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَلُولٍ جَارِيتَانِ، إِحْدَاهُمَا تُسَمَّى مُسَيِّكَةً وَالْأُخْرَى تُسَمَّى أُمَيْمَةً فَكَانَ يُكْرَهُهُمَا عَلَى الزَّئِي فَشَكَّاتَا ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَلَا تُكْرَهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ) إِلَى قَوْلِهِ (عَفْوَرٌ رَحِيمٌ). رواه مسلم^(۶).

(۴) تقدم برقم: ۳۳۶۹/۲ مجلد ثالث. تسلسل/۹۵.

(۵) تقدم برقم: ۲۱۲۳/۲ مجلد ثالث. تسلسل/۴۰.

(۶) مسلم. تفسیر: ۷۴۶۸.

جاییر (خودای ئی رازی بی) ده‌ئێ: عه‌بدوڵلای کورێ ئوبه‌یی، که به‌ئیبنا سە‌لوول مه‌شه‌ووره‌و ناوی زپاوه‌، چونکه‌ دایکی ناوی سە‌لوول بوو، ئەم نامە‌رده‌ دوو که‌نیزه‌کی هه‌بوو، ناویان موسه‌یکه‌و ئومه‌یمه‌ بوو، ده‌چوو به‌زۆر ده‌یدان به‌کرێ بۆ ئیشی خراپ، واته‌: بۆ داوینپیسێ، جا ئه‌ونیش چوون له‌لای هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) سکاڵای حالیان کرد، عه‌ززیان کرد: ئەه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ئیمه‌ موسوڵمانین و ئەم به‌دپه‌ر و شته‌ش، بۆ پوول و پاوه‌ به‌زۆری زۆرداری زه‌لامان ده‌کاته پال! جا به‌م بۆنه‌یه‌وه‌ ئەم ئایه‌ته‌ دابه‌زی: {وَلَا تُكْرِهُوا فَتِيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنِ ارْزَنْ تَحْصُنَا لَتَبْتَغُوا عَرْضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ} (٣٣/٢٤) واته‌: شه‌رم و شکۆ له‌خودا بکه‌ن و ریزی به‌نده‌و دروستکراوانی بگرن و بۆ ریتوپیت و پپروو پیتی دنیا‌ی بی به‌قاو رابواردنی چه‌ن رۆژی خودا له‌خۆتان مه‌ره‌نجین و ژیا‌نی نه‌پراوه‌ی به‌هه‌شت له‌کیس خۆتان مه‌ده‌ن که‌واته‌ ئەو که‌نیزه‌کانه‌تان که‌هه‌زیان له‌ مه‌ردی و پروسووری سه‌ربه‌زیه‌یه‌و به‌ده‌می خۆیان هاوارده‌که‌ن: یا مردن به‌مه‌ردی یا ژین به‌سه‌ر به‌رزی، به‌ ته‌ریقی ئەولا شایانی ئەوه‌ن که‌ناهه‌قیان لێ نه‌که‌ن و قه‌درو ریزی ئەو مه‌ردایه‌تییه‌یان بگرن و به‌زۆری زۆرداری ئیشی خراپیان پێ مه‌که‌ن و مه‌یانکه‌ن به‌ماشه‌و مه‌قاش و په‌یژه‌ بۆ وه‌ده‌سته‌یه‌نانی ئاره‌زوو بازی خۆتان، وه‌که‌سێ له‌خودا نه‌ترسێ و به‌زۆری زۆرداری ئیشی خراپ و داوینپیسێ به‌ ژنی مه‌رد بکا، چ که‌نیز بی، چ ئازاد بی، ئەوه‌ خودا پاشایه‌کی به‌داده‌، ته‌کلیفی مالا یوطاق له‌که‌س ناکا له‌به‌ر ئەوه‌ چاوپۆشی له‌وژنه‌ ده‌کا و به‌ره‌حمه‌ت و میه‌ره‌بانی خوشی هه‌قی ئەو داماوویه‌یشی بۆده‌کاته‌وه‌ (م).

به‌فه‌ری سووره‌ی نووره‌و قورئانت

چاوه‌مان پۆشنکا: نووره‌ی قورئانت!

٨- سووره‌تی فورقان

(مه‌کییه، جه‌فتاو جه‌وت نایه‌ته)

سورة الفرقان (مکیه وهی سبع وسبعون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضْلُ سَبِيلًا} (٣٤/٢٥).

٤٠١٢- ئەم فەرمووده‌یه له‌ته‌فسیری سووره‌تی ئیسرا‌دا رابورد، فەرمووده‌ی ژماره‌ بیست، ته‌ماشای ژماره‌ بیست و یه‌کی‌ش بکه^(١).

٤٠١٣- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رضي الله عنه) قَالَ: سَأَلْتُ أَوْ سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) - أَيْ الدُّلْبِ عِنْدَ اللَّهِ أَكْبَرُ؟ قَالَ: أَنْ تَجْعَلَ لِلَّهِ نِدًّا وَهُوَ خَلَقَكَ. قُلْتُ ثُمَّ أَيْ؟ قَالَ: ثُمَّ أَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ خَشْيَةً أَنْ يَطْعَمَ مَعَكَ. قُلْتُ: ثُمَّ أَيْ؟ قَالَ: أَنْ تُزَانِيَ بِحَلِيلَةِ جَارِكَ. قَالَ وَتَزَلَّتْ هَذِهِ الْآيَةُ تَصْدِيقًا لِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) (وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ). رواه الشيخان والترمذي^(٢).

عه‌بدوللا (خودای ئی رازی بئ) گو‌تی: خو‌م پرسیارم کرد، یا گو‌تی: یه‌کئ پرسیارى کرد له‌ پی‌غه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ربئ) له‌لای خودا چ تاوانئ زۆر به‌ زل داده‌نرئ؟ فەرمو‌وی: ئەوه‌ که‌ هاوبه‌ش و هاوتا بریاربده‌ی بو‌ ئەو خودایه‌ که‌هر خو‌ی تو‌ی دروست کردووه‌ له‌نه‌بوون! گو‌تم: له‌دوا ئەوه‌ چى گونا‌هئ دئ و به‌گه‌وره‌ترین گونا‌ه داده‌نرئ؟ فەرمو‌وی: ئەوه‌ که‌له‌ترسى هه‌ژارى من‌دالئ خو‌ت بکو‌ژیت، مه‌بادا ببئ به‌هاوبه‌شى نان و ئاوت. گو‌تم: له‌پاش ئەمه‌ چى تر؟ فەرمو‌وی: ئەوه‌ که‌ به‌نامه‌ردی داوینپیسى بکه‌ی له‌گه‌ل هه‌ل‌ل و هاوسه‌رى هاوسیتاو خو‌وی ژنه‌که‌ی خراپ بکه‌ی ئیت‌ر بو‌ پشتیوانی و مو‌پرکردنی ئەم فەرمايشته‌ هه‌زه‌ت (درو‌دی خودای له‌سه‌ربئ) ئەم نایه‌ته‌ دابه‌زی:

(١) تقدم تخريجه برقم: ٢/٢٥٥٢ مجلد السادس تسلسل/٨.

(٢) بخاري. تفسير: ٤٧٦١. مسلم: إيمان: ٢١٨.

{وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ} (٦٨/٢٥) → (ته‌فسیری ئەم ئایە‌ته‌ له ته‌فسیری سوورەتی نیساء دا رابورد). (ش/ت - خودایان ئی رازی بئ).

٤٠١٤ - → (ب/٣ ز/٨١ ل/٢٠٦ ف/١١+١٢): له‌ته‌فسیری سوورەتی نیسائیشدا، ریواتیکی تری رابورد، ژمارە‌ی فەرموودە‌کە له‌وێ حە‌قدە‌و هە‌ژدە‌یه‌^(٣).

٤٠١٥ - له‌باسی ته‌فسیری سوورەتی نیسائدا رابورد، له‌ فەرموودە‌ی ژمارە‌ حە‌قدە‌دا، له‌وێ بە‌مه‌ دە‌ست پێ‌دە‌کات: قال: لما نزلت التي في الفرقان: {وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا...} تادوایی^(٤).

٤٠١٦ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رضي الله عنه) خَمْسٌ قَدْ مَضَيْنَ: الدُّخَانُ وَالْقَمَرُ وَالرُّومُ وَالْبَطْشَةُ وَاللِّزَامُ (فَسَوْفَ يَكُونُ لِرَامًا). رواه الشيخان^(٥).

→ (له‌ته‌فسیری سوورەتی یوسف‌ا رابورد، فەرموودە‌ی چوارە‌م).

فوقان قورئانە، قورئان چرایە

فەرموودە‌ی خودا نە‌ک شووعە‌رایە

٩- سوورەتی شووعە‌را

(مە‌ککیە سە‌د و بیست و شە‌ش ئایە‌ته‌)

سورة الشعراء (مكية وهي مائة وست وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠١٧ - → له‌ راقە‌ی سوورەتی ئە‌نعامدا رابورد، کە‌ئە‌م فەرموودە‌یه‌

یه‌: (یلقی إبراهيم أباه آزر.... تاد).

^(٣) تقدم تخريجه برقم: ٢٢٩٧/١ مجلد الثالث تسلسل/٨١.

^(٤) تقدم تخريجه برقم: ٣٨١٠/١٧ مجلد السادس تسلسل/٥.

^(٥) تقدم تخريجه برقم: ٣٩٢٩/٤ مجلد السادس تسلسل/١٣.

٤٠١٨ - عَنْ عَائِشَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ابْنُ جُدْعَانَ كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ يَصِلُ الرَّحِمَ وَيُطْعِمُ الْمَسْكِينَ فَهَلْ ذَاكَ نَافِعُهُ؟ قَالَ: «لَا يَنْفَعُهُ إِنَّهُ لَمْ يَقُلْ يَوْمًا رَبِّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ» رواه مسلم في كتاب الإيمان^(٢).

عائیشە (خودای ئی رازی بڼ) گوتی: ئەه‌ی پښغه‌مبه‌ری خودا! جارێک له‌سه‌رده‌می نه‌زانیدا ئیبنو جه‌دعان پیاویکی خزم دۆست و نانیده بوو، ئایا ئەوه سوودی ده‌بی بۆی؟ فهرمووی: نه‌خه‌یر! چونکی روژی له‌روژان نه‌یگوتوو: خودایه‌! له‌روژی قیامه‌ت و روژی پاداشدا له‌تاوان و گوناهاه‌م خوێش به‌(م).

٤٠١٩ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): حِينَ أُنْزِلَ عَلَيْهِ (وَأُنْزِلَ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ) قَالَ: «يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ اشْتَرُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ اللَّهِ لَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ لَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا عَبَّاسَ بْنَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ لَا أُغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا صَفِيَّةُ عَمَّةَ رَسُولِ اللَّهِ لَا أُغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا فَاطِمَةُ بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ سَلِينِي مَا شِئْتَ مِنْ مَالِي لَا أُغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا». رواه الشيخان والترمذي^(٣). وَلَفْظُهُ: يَا مَعْشَرَ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ فَإِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا، يَا فَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ أَنْقِذِي نَفْسَكَ مِنَ النَّارِ، فَإِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكَ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِنَّ لَكَ رَحْمًا سَابِلَهَا بِلَاهَا.

ئەبو هورهیره (خودای ئی رازی بڼ) گوتی: کاتی خودای گه‌وره‌م ئەه‌م ئایه‌ته‌ی ناردە خواریوه‌: {وَأُنْزِلَ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ} (٢٦/٢١٤) واته‌: ماده‌م تو له‌م هه‌موو پازو نه‌یښییه‌ تیگه‌یشتیت، هه‌میشه‌ په‌یوه‌ندی خوێ له‌گه‌ڵ خودا به‌هێزکه‌و ئەو خزمانه‌ت که زۆر نزیکن و تیگه‌ڵن له‌گه‌ڵتا، بیان ترسیڤنه‌ له‌سزای خودا.

(٢) مسلم. ایمان. ٥١٧.

(٣) تجرید البخاری (مختصر صحیح البخاری) مجلد/٢ ل/٢٧٠ رقم/١١٤٠ = ٢٧٥٢ فتح الباری، ٣٥٢٧، ٤٧٧١.

کاتى ئەم ئایەتە ھاتە خوارەو، ھەزەرەت (دروودى خودای لەسەرىڤ) رویشت لەسەر تەپۆلکەى صەفا پراوەستاو بەدەنگى بەرز فەرمووی: ئەى ھۆزى قورەیش! نەفسى خۆتان لەخودای گەورە بکړن، من لەلایەنى خوداوە ھیچ سودى بەئیوہ ناگەيەنم ئەى نەوہى عەبدولمەناف! من لەلایەنى خوداوە ھیچ سوودى بەئیوہ ناگەيەنم، ئەى عەبباسى کوپى عەبدولموتەلیب! من لەلای خودا ھیچ سوودى بەتۆ ناگەيەنم، ئەى صەفیەى پوورى پیغەمبەرى خودا! من لەلای خودا ھیچ سوودى بەتۆ ناگەيەنم، ئەى فاتیمەى کچی موحەممەد! ئەگەر داواى مالى دنیا دەکەى ئیستا بیکە، دەنا لەقیامەتدا من ھیچ سوودى بەتۆ ناگەيەنم (ش/ت).

گفتەى تیرمیزی: ئەى خزمانى نەوہى عەبدولموتەلیب! لە ئاگرى دۆزەخ خۆتان قوتارکەن، بەوەرگرتنى ئایینی ئیسلام، ئەگینا من لە روژى قیامەتدا، نەدەسەلاتى سوودو قازانج ھەيە بۆتان و نەزیان، ئەى فاتیمەى کچی موحەممەد! خۆت رزگار کە، لەئاگرى دۆزەخ، ئەگینا من لە روژى قیامەتدا نەدەسەلاتى سوودم ھەيە بۆت نەزیان، پاستە کە تۆکەسى منیت، وەلى من ھەر ئەوەندەم لەدەست دى کە لەدنیا دا مافى خزمايەتى و کەسايەتى خۆت بەپيى تەوانا پى بدەم و بەس!

شوعەراش (نەمل) لەیکتر دانە

دەدزن، دەیکەن بەگۆی گەردانە!

١٠- سوورەتى نەمل

(مەککيە نەوہدو سى ئایەتە)

سورة النمل (مکيە وھى بضع وتسعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ

أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ} (٨٢/٢٧).

واته: کاتی فه‌رمانی سزادان و قاری خودا هاته سهر ئه‌و کافرا نه‌وه له‌وکاته‌دا له‌زه‌وی سه‌فادا، له‌نزیکی کابه‌توللادا، له‌شاری مه‌که‌که‌دا، حه‌یوانی دهرده‌که‌ین، به‌ناوی دابه‌تولنه‌رض که‌به‌فه‌رمانی ئیمه‌ دینه‌ زمان و قسه‌ ده‌کا له‌گه‌ل خه‌لکه‌که‌دا، که‌ ئاده‌میزاد ئه‌و رۆژه‌ گه‌یشته‌وونه‌ته‌ راده‌یه‌کی وا هیچ ئیمان و باوه‌ریکیان نه‌ماوه‌ به‌قسه‌ی خودا و پیغه‌مه‌ر، له‌به‌ر ئه‌وه‌ کاتی ئه‌وه‌ هاتوو په‌رده‌ لا‌بری و به‌چاوی خویان حه‌قایق ببینن.

٤٠٢ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «تَخْرُجُ الدَّابَّةُ مَعَهَا خَاتَمٌ سُلَيْمَانٌ وَعَصَا مُوسَى فَتَجْلُو وَجْهَ الْمُؤْمِنِ وَتَخْتِمُ أَلْفَ الْكَافِرِ بِالْخَاتَمِ حَتَّى إِنَّ أَهْلَ الْخِوَانِ لَيَجْتَمِعُونَ فَيَقُولُ هَاهَا يَا مُؤْمِنُ وَيَقَالُ هَاهَا يَا كَافِرُ وَيَقُولُ هَذَا يَا كَافِرُ وَهَذَا يَا مُؤْمِنُ»، رواه الترمذي بسند حسن: (١).

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بئ) گوئی: پیغه‌مه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: دابه‌تولنه‌رض که‌ دهرده‌چی ئه‌موس‌تیه‌که‌ی سوله‌یمان و عاسا‌که‌ی مووسای وایی، به‌دارده‌سته‌که‌ ده‌دا له‌ته‌ویلی موسولمان له‌ جئ سه‌جده‌که‌ی، خالیکی سپی پیوه‌ ده‌نی، به‌ره‌ به‌ره‌ بلاو ده‌بیته‌وه‌و پووی پووناک و گه‌ش ده‌بیته‌وه‌و له‌نیوانی هه‌ردوو چاوه‌کانی ده‌نوو‌سری: موسولمان. وه‌به‌ ئه‌موس‌تیه‌که‌ ده‌دا له‌سه‌ر لووتی کافرو مؤریکی ره‌شی پیوه‌ده‌نی و به‌ره‌ به‌ره‌ ره‌شییه‌که‌ زۆر ده‌بی و ده‌موچاوی گشت داده‌گری و پووی ره‌ش ده‌بی، ته‌نانه‌ت موسولمان و کافر وا له‌یه‌کتری ئاشکرا ده‌بن، کاتی ده‌سته‌یی له‌خه‌لک له‌سه‌ر خوانی داده‌نیشن و شت ده‌ده‌نه‌ ده‌ستی یه‌کتری به‌یه‌کتری ده‌لین: ئه‌وه‌ بگه‌ر ئه‌ی موسولمان! ئه‌گه‌ر کابرا ووشه‌ی موسولمان له‌ناو چاوه‌نی نووسرابی، یا ده‌لین: ئه‌وه‌ بگه‌ر ئه‌ی کافر! ئه‌گه‌ر کابرا ووشه‌ی کافر له‌ناو چاوانی نووسرابی، وه‌له‌ سه‌ر ئه‌م شیوه‌یه‌، به‌بی په‌روا، بانگی یه‌کتری ده‌که‌ن (ت-س/ح).

(١) حسن عند الترمذي.

نەمل و قەصەس و عەنکەبووت و رووم!

خودا بتانکا بە رووناکیی رووم

١١- سوورەتی قەصەس

(مەکیه هه‌شتاو هه‌شت نایه‌ته)

سورة القصص (مکیه، وهي بضع وثمانون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٢١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) لِعَمِّهِ أَبِي طَالِبٍ: «قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ لَكَ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ». قَالَ لَوْلَا أَنْ تُعَيِّرَنِي قُرَيْشٌ يَقُولُونَ إِنَّمَا حَمَلَهُ عَلَى ذَلِكَ الْجَزَعُ لَأَقْرَرْتُ بِهَا عَيْنَكَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ). رواه الشيخان والترمذي^(١).

ئەم فەرموودەیه پیاویەتیکی تری لەتەفسیری سوورەتی تەوبەدا رابوو، فەرموودەیی ژمارە بیست. گێڕانەوه‌ی ئیڕە ئاوايه: ئەبو هورەیره (خودای ئی رازی بن) گوتی: ئەبو تالیب مامەیی پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەربن) لەسەرەمەرگا بوو، حەزەرەت چوو بۆلای، پێی فەرموو: مامە! بەگویم کە، شایەتمان بێنەو بلی: لا إله إلا الله، تا لەروژی قیامەتا بیکەم بەبەلگەو شایەت بۆت. گوتی: نەبادا هۆزی قورەیش تانووتم لێ بدەن و بلین: لەترساندا شایەتمانێ هینا، ئەگینا بەگوونی ئەم ووشەیه دلی تۆم خووش دەکردو چاوو دلتەم روشتن دەکردهوه! جا بەم بۆنەیهوه ئەمە هاتە خوارەوه: {إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ} (٥٦/٢٨) واتە: ئەی خووشەویست! هیدایەت، بەمەعنا قەبوولکردنی حەق و گرتنی رێگەیی راست، ئەوه بەدەستی خودایه و بەدەستی تۆ نییه، بۆیه گەلی کەسکەهەیانە خووشەویستی خۆتە، تۆ حەز دەکەیی کە هیدایەتی بدەیی

(١) تجريد البخاري. ٦٥/٢ رقم: ٦٤٥ = ١٣٦٠، ٢٨٨٤، ٤٦٧٥، ٤٧٧٢، ٦٦٨١، فتح. مسلم. ايمان: ١٣١.

به‌لام چونکه خودا خواستی له‌سه‌ر هیدایه‌تی ئه‌و نییه ملی ریگه‌ی راست ناگرئ، ده‌ی ئه‌وه‌ی له‌سه‌ر تۆیه ئه‌وه‌یه ریگه‌ی راستیان پینیشان بده‌ی و رابه‌ریان بکه‌ی (ش/ت).

٤٠٢٢- عَنْ عُثْمَانَ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ». رواه مسلم في الإيمان^(٢).

عوثمان (خودای ئی رازی بن) گوئی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فهرمووی: ههرکه‌سی له‌سه‌ر باوه‌رو ئیمان بمری و یه‌قین و باوه‌ری وایی که‌بیجگه له‌خودای تا‌ک و ته‌نیا خودای ترنیه ئه‌وه ده‌چیت به‌هه‌شت (م).
قه‌صه‌ص! خوا حافیظ، عه‌نکه‌بووت! هاتس

به‌خیر بین، یادی نه‌شکه‌وتی هاتس!
سه‌فه‌ر خو‌ی ریگه‌ی هاتوو نه‌هاته
بو‌یه بو‌به‌ری نا نه‌و دوو زاته!
چاره‌نووس ته‌نی زریه‌ی تیغ نه‌بر
له‌ ته‌ونه‌که‌ی تۆو له‌هیلکه‌ی کو‌تر!

١٢- سووره‌تی عه‌نکه‌بووت

(مه‌کیه نه‌وه‌دو نو‌نایه‌ته)

سورة العنكبوت (مکیه وهي تسع وتسعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٢٣- عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ (رضي الله عنه) عَنْ أَبِيهِ قَالَ: أُنْزِلَتْ فِي أَرْبَعِ آيَاتٍ → (ب/٥ ز/١٢ ل/٨٧ ف/٣)^(١).

ئه‌م فهرمووده‌یه له (مناقب سعد بن أبي وقاص) دا رابورد.

^(٢) مسلم. ایمان: ١٣٥.

^(١) تقدم تخريجه برقم: ٣٣٢٨/٣ مجلد خامس تسلسل/١٢.

(۲) تقدم تخريجه برقم: ۳۷۰۳/۱۴ مجلد سادس تسلسل/۲.

لَا تَهُمُ وَإِيَّاهُمْ أَهْلُ كِتَابٍ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى (يَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ) فَكَانَتْ قُرَيْشٌ تُحِبُّ ظُهُورَ فَارِسَ لَا تَهُمُ وَإِيَّاهُمْ لَيْسُوا بِأَهْلِ كِتَابٍ وَلَا إِيْمَانٍ بَعَثَ فَلَمَّا أُنْزِلَ اللَّهُ تَعَالَى هَذِهِ الْآيَةُ خَرَجَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَصْبِيحُ فِي نَوَاحِي مَكَّةَ (الْمُغَلَّبَتِ الرُّومُ فِي أَذْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ فِي بَضْعِ سِنِينَ) قَالَ نَاسٌ مِنْ قُرَيْشٍ لِأَبِي بَكْرٍ فَذَلِكَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ زَعَمَ صَاحِبُكُمْ أَنَّ الرُّومَ سَتَغْلِبُ فَارِسًا فِي بَضْعِ سِنِينَ أَفَلَا تَرَاهُنَّكَ عَلَى ذَلِكَ؟ قَالَ: بَلَى. وَذَلِكَ قَبْلَ تَحْرِيمِ الرِّهَانِ فَارْتَهَنَ أَبُو بَكْرٍ وَالْمُشْرِكُونَ وَتَوَاضَعُوا الرِّهَانَ وَقَالُوا لِأَبِي بَكْرٍ كَمْ تَجْعَلُ الْبَضْعُ ثَلَاثَ سِنِينَ إِلَى تِسْعِ سِنِينَ فَسَمَّ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ وَسَطًا تَنْتَهَى إِلَيْهِ. قَالَ فَسَمَّوْا بَيْنَهُمْ سِتَّ سِنِينَ قَالَ فَمَضَتْ السِّتُّ سِنِينَ قَبْلَ أَنْ يَظْهَرَ الرُّومُ فَأَخَذَ الْمُشْرِكُونَ رَهْنَ أَبِي بَكْرٍ فَلَمَّا دَخَلَتِ السَّنَةُ السَّابِعَةُ ظَهَرَتِ الرُّومُ عَلَى فَارِسَ فَعَابَ الْمُسْلِمُونَ عَلَى أَبِي بَكْرٍ تَسْمِيَةَ سِتِّ سِنِينَ لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ (فِي بَضْعِ سِنِينَ) قَالَ وَأَسْلَمَ عِنْدَ ذَلِكَ نَاسٌ كَثِيرٌ^(١).

یه‌ننازی کوپی موکره‌می نه‌سله‌می (خودای لی رازی بئ) گوئی: کاتی نایه‌تی {أَلَمْ، غَلَبَتِ الرُّومُ، فِي أَذْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ، فِي بَضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدِ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ} (٤/٣٠) واته: سوپای پۆم له‌به‌رابه‌ری سوپای فارسه‌وه شکان، له‌خاکیکا ئه‌م شه‌ره قه‌وما که نزیکترین ولاته له‌ولاتی حیازی ئیوه‌وه، که ده‌که‌ویته نیوانی ئه‌زروعات و به‌صراوه، که دووشارن له‌ولاتی شام، که ئه‌و سه‌رده‌مه نزیکترین ولاتی ده‌وله‌تی رۆم بوون له‌خاکی به‌ست (حه‌ره‌م) ی مه‌که‌وه، وه‌لی له‌ماوه‌ی چه‌ن سالیکی که‌می داهاتوودا، رۆمه‌کان له‌پاش ئه‌م شکانه‌یان سه‌رده‌که‌ون و زال ده‌بن به‌سه‌ر سوپای فارسدا. گوئی: کاتی ئه‌م نایه‌ته هاته خواره‌وه، وه‌ک له‌نایه‌ته‌که‌دا ده‌فه‌رموی ئه‌و سه‌رده‌مه فارسه‌کان زال بوو بوون به‌سه‌ر پۆمییه‌کاندا، ئه‌و رۆژگاره موسولمانه‌کان و رۆمه‌کان هه‌ردوو لا ئه‌هلی

^(١) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

کیتاب و خاوه‌ن نامه‌ی خودایی بوون له‌بەر ئه‌وه موسولمانه‌کان چه‌زیا‌ن ده‌کرد که رۆمه‌کان زāl ببن به‌سەر فارسه‌کاندا، ئه‌مه‌ی گوتمان خودای گه‌وره به‌م ئایه‌ته‌ی باسی کردووه که ده‌فه‌رموێ: {يَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ، يَنْصُرِ اللَّهُ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ} (٣٩/٤-٥). واته: له‌ورۆژهدا که له‌سەر فه‌مانی خودا، رۆمه‌کان زāl ده‌بن به‌سەر فارسه‌کاندا موسولمانه‌کان به‌و سه‌رکه‌وتنی هاوکیشتی خۆیا‌نه‌و به‌و یارمه‌تیدانه‌ی خودایه‌ی بۆ سوپای رۆمه‌کان شادو شادمان ده‌بن، وه خودای گه‌وره خواستی له‌سەر یارمه‌تیدانی هه‌رکه‌سێ بێی یارمه‌تی ده‌دا وه‌خودا شکۆمه‌ندو میهره‌بانه. گوتی: وه‌کوو گوتمان موسولمانه‌کان چه‌زیا‌ن له‌مه‌بوو، به‌لام کافره‌کانی قوریش زۆریان پێ خوش بوو، که فارسه‌کان زāl بوو بوون به‌سەر رۆمه‌کاندا، چونکی هه‌ردوولایان هاو مه‌شره‌بی یه‌ک بوون، هه‌ردوو لایان نه‌نامه‌ی خوداییان هه‌بوو، وه نه‌باوه‌ریان به‌ رۆژی زیندوو بوونه‌وه هه‌بوو، جاکاتی ئه‌م ئایه‌ته‌ هاته خواره‌وه ئه‌بویه‌که‌ر (خودای ئی‌رازی بێ) ده‌رچوو، وه‌به‌ناو کووچه‌و کۆلانه‌کانی مه‌که‌که‌دا ده‌سوپایه‌وه‌و هاواری ده‌کردو به‌ده‌نگی به‌رز ئه‌م ئایه‌ته‌ی هه‌تا دوایی ده‌خوینده‌وه: {أَلَمْ، غَلَبَتِ الرُّومُ.....}. جا تاقمه‌یێ له‌کافره‌کانی قوریش به‌ ئه‌بویه‌کیان گوت: با ئه‌مه له‌نیوانی ئی‌مه‌و له‌نیوانی ئی‌وه‌دا بمی‌نێ، تا بزانی‌ن له‌ئه‌نجامدا قسه‌ی کامان راست ده‌رده‌چێ، گوايه موچه‌مه‌دی هاو‌پێتان ده‌لێ: له‌ماوه‌ی چه‌ن سالیکی که‌مدا دیسان پۆم سه‌ر ده‌که‌ونه‌وه‌و فارس ده‌به‌زی‌نن، جا ئه‌گه‌ر ئه‌مه وایه بۆ گه‌رومان له‌گه‌ڵ ناکه‌یت له‌سه‌ر ئه‌مه. گوتی: باشه، ئه‌مه‌یش به‌رله‌وه بوو که گه‌رو له‌سه‌ر قوما‌ر قه‌ده‌غه‌ بکری، ئه‌وسا که ئه‌بویه‌که‌و بپه‌رسته‌کان گه‌رویان کردو له‌سه‌ر مال‌و کاتی گه‌روه‌که‌ رێک که‌وتن، به‌ ئه‌بویه‌کیان گوت: (بضع) خۆی له‌سی‌ویه‌ هه‌تا نو، جا تو خۆت ماوه‌یه‌کی مامناوه‌ندی دابنێ که هه‌ردوولامان پێی پازی بین. گوتی: جا بپاریان دا که‌ماوه‌ی گه‌روه‌که‌ شه‌ش سال بێ، به‌لام شه‌ش ساله‌که‌هات و رۆیشت که‌چی رۆم سه‌رنه‌که‌وتن، له‌به‌رئه‌وه بپه‌رسته‌کان گه‌روه‌که‌یان برده‌وه‌و مالی گه‌روه‌که‌یان له‌ئه‌بویه‌که‌ر سه‌ند، به‌لام له‌سالی چه‌وته‌ما پۆم سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ر فارسدا و به‌م بۆنه‌یه‌وه،

که قسه‌ی خواو پیغه‌مبه‌ری خودا راست دهرچوو له‌و رۆژهدا خه‌لکیکی زۆر موسولمان بوون، له‌لایه‌کی تره‌وه موسولمانه‌کان سه‌رکۆنه‌ی ئه‌بویه‌کریان له‌سه‌ر ئه‌وه‌کرد، که‌بو ماوه‌ی گره‌وه‌که شه‌ش سالی دانابوو، چونکه خودای گه‌وره ده‌فه‌رموی: فی بضع سنین: له‌ماوه‌ی سالیکه‌وه تا نو سال. (ت-س/ص).

۴۰۲۷- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: إِنَّ الْبُضْعَ مَا بَيْنَ الثَّلَاثِ إِلَى التَّسْعِ. رواهما الترمذي^(۲).

ئیبینو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بن) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) فه‌رمووی: بیضع له‌سی‌وه‌یه تا نو. (ت-سند غریب).
۴۰۲۸- → (ب/۱ ز/۶ ل/۳۷ ف/۲)^(۳).

رۆم و لوقمان و سه‌جده نهم سس‌یه

ناوی سس سورهن، هه‌رسن هاوسس‌یه !

۱۴- سووره‌تی لوقمان

(مه‌کییه، سسی و چوار نایه‌ته)

سورة لقمان (مكية وهي أربع وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۰۲۹- → (ب/۲ ز/۱۵۲ ل/۳۲۲ ف/۱۹)^(۱).

۴۰۳۰- → (له‌ته‌فسیری سووره‌تی ئه‌نعام دا رابوورد، هه‌دیپی پی‌نجه‌م که‌ده‌فه‌رموی: لما نزلت {الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ}^(۲)).

^(۲) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

^(۳) مكرر - تقدم تخريجه برقم: ۲۸/۲ مجلد اول تسلسل/۶.

^(۱) تقدم تخريجه برقم: ۱۸۲۳/۱۹ مجلد ثاني تسلسل/۱۵۲.

^(۲) تقدم تخريجه برقم: ۲۸۵۶/۵ مجلد سادس تسلسل/۷.

۴۰۳۱- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضی اللہ عنہما) عَنْ النَّبِيِّ (صلی اللہ علیہ وسلم) قَالَ: «مِفَاتِيحُ الْغَيْبِ خَمْسٌ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا اللَّهُ لَا يَعْلَمُ مَا فِي غَدِّ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا يَعْلَمُ مَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ إِلَّا اللَّهُ وَلَا يَعْلَمُ مَتَى يَأْتِي الْمَطَرُ أَحَدٌ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ، وَلَا يَعْلَمُ مَتَى تَقُومُ السَّاعَةُ إِلَّا اللَّهُ عَلِيمٌ خَبِيرٌ». رواهما البخاري (ض) (۳).

ثیبنو عومہر (خودایان فی رازی بن) گوتی: پیغہ مبہر (درویدی خودای لہ سہ ربی) فہرمووی: کللی نہینی (غہیب) نہم پینجہن کہ خودا لہم ثایہ تہدا دہ فہرمووی: {إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ} (۳۴/۳۱) بہرستی بہس خودای گہورہ دہزانی (بہزانیاریہ کی دامہ زراو) کہی قیامت دادی و خودا خوئی باران دہبارینی و کاتہ کہی دہزانی و دہزانی چی لہ منالڈانا ہہیہ، نیہرہ، میہ، چییہ و چی نییہ، ہیچ کہسی نازانی سبہینی چی دہکاو چ ئیشیکی دہبی و کہس نازانی کہی و لہ کوئی دہمری بہرستی ہر خودا زانایہ و ناگادارہ (ب).

۱۵- سوورہ تی سہجدہ

(مہکیہ، سیی ثایہ تہ)

سورة السجدة (مکیہ، وهي ثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۰۳۲- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضی اللہ عنہ) أَنَّ هَذِهِ الْآيَةَ (تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنْ الْمَصَاحِفِ) نَزَلَتْ فِي انْتِظَارِ هَذِهِ الصَّلَاةِ الَّتِي تُدْعَى الْعَتَمَةَ. رواه الترمذي بسند صحيح (۱).

(۳) بخاری. تفسیر: ۴۷۷۸.

(۱) صحیح عند الترمذی.

→ (ب/٢ ز/٢٦ ل/٧٤ ف/٧) به‌لام لی‌ره‌دا ئاوایه: ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بئ) گوئی: ئه‌م ئایه‌ته‌ له‌مه‌دح و ستایشی ئه‌وه‌که‌سانه‌دا هاتۆته‌ خواره‌وه‌ که‌ چاوه‌نواری کردنی نوێژی خه‌وتنان ده‌که‌ن. (ت-س/ص).

٤٠٣٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم): «يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى أَعْدَدْتُ لِعِبَادِيَ الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ، دُخْرًا، بَلَّهَ مَا أُطْلِعْتُمْ عَلَيْهِ». ثُمَّ قَرَأَ (فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ). رواه الشيخان والترمذي: (٢).

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بئ) گوئی: پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: خودای گه‌وره‌و سه‌روه‌ر ده‌فه‌رمووی: ئه‌و به‌هره‌و نازو نيعمه‌ت و خو‌شی و شادييه، که‌ خو‌م ئاماده‌م کردووه‌و هه‌لم گرتووه‌و بو‌ به‌ده‌باش و خاسه‌کانی خو‌م ئه‌وه‌نده‌ باش و نایابن نه‌ به‌چاو بینراون و نه‌ به‌گی بیسراون و نه‌به‌دلی که‌سدا هاتوون و نه‌به‌ خه‌یالیدا، رابووردوون، جگه‌ له‌وه‌یش که‌خو‌تان ئاگادارینی و له‌قورئان و هه‌دیثا باس کراوه‌ بو‌تان. ئه‌نجا هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) ئه‌مه‌ی خو‌ینده‌وه‌: {فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ} (١٧/٣٢) → (ب/٢ ز/٢٦ ل/٧٤ ف/٧) (ش/ت).

٤٠٣٤- عَنْ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ (رضي الله عنه) قَالَ عَلَى الْمُنْبَرِ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يَقُولُ «إِنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ سَأَلَ رَبَّهُ فَقَالَ أَيُّ رَبِّ أَيُّ أَهْلِ الْجَنَّةِ أَذْنِي مَنْزِلَةٌ؟ قَالَ رَجُلٌ يَأْتِي بَعْدَ مَا يَدْخُلُ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ فَيَقَالُ لَهُ ادْخُلِ الْجَنَّةَ. فَيَقُولُ كَيْفَ ادْخُلُ وَقَدْ نَزَلُوا مَنَازِلَهُمْ وَأَخَذُوا أَحْذَاتِهِمْ. قَالَ فَيَقَالُ لَهُ أَتَرْضَى أَنْ يَكُونَ لَكَ مَا كَانَ لِمَلِكٍ مِّن مَّلُوكِ الدُّنْيَا فَيَقُولُ نَعَمْ أَيُّ رَبِّ قَدْ رَضِيتُ. فَيَقَالُ لَهُ فَإِنَّ لَكَ هَذَا وَمِثْلَهُ وَمِثْلَهُ فَيَقُولُ رَضِيتُ أَيُّ رَبِّ. فَيَقَالُ لَهُ

(٢) تجريد البخاري ٤/ ٤٧١ رقم: ١٦٧٩ = ٤٧٨٠، ٣٢٤٤، ٤٧٧٩، ٧٤٩٨. مسلم جنة ونعيمها: ٧٠٦٤.

فَإِنَّ لَكَ هَذَا وَعَشْرَةَ أَمْثَالِهِ فَيَقُولُ رَضِيتُ أَيْ رَبِّ. فَيُقَالُ لَهُ فَإِنَّ لَكَ مَعَ هَذَا مَا اسْتَهَتْ نَفْسُكَ وَلَدْتَ عَيْنُكَ». رواه الترمذي ومسلم في الإيمان: (٣).

موغیره‌ی کوپری شوعبه (خودای لی رازی بئ) گوتی: به‌گوئی خۆم گویم لیبوو پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌سهر دوانگه ده‌یفه‌رموو: مووسا (دروودی خودای له‌سهرین) له‌خودای گه‌وره‌ی پرسی، فه‌رمووی: ئه‌ی خوای من! کئ له‌خه‌لکی به‌هه‌شت پایه‌ی له‌هه‌موو که‌سئ نزمتره؟ فه‌رمووی: پیاویکه کاتئ دئ بۆ به‌هه‌شت، ده‌روانئ به‌هه‌شتیه‌کان هه‌موو چوونه‌ته ناو به‌هه‌شته‌وه، پئی ده‌لئین: تۆیش بجۆره ناو به‌هه‌شت، ده‌لئ: چۆن چۆنی بچم، ئه‌وان هه‌موو به‌جیگه‌و پایه‌ی خۆیان شاد بوون و به‌ش و باره‌و به‌رات و خه‌لاتی خۆیان وه‌رگرتوو، جا پئی ده‌لئین: ئایا رازی ده‌بی به‌وه‌نده که‌به‌قه‌ی پاشایی له‌پاشاکانی جیهان مولک و ده‌وله‌ت و سامانت پئ بدرئ له‌به‌هه‌شتا؟ ده‌لئ: به‌لئ ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! رازیم جا پئی ده‌گوترئ: ئه‌وا دام به‌تۆ به‌قه‌د ده‌وله‌ت و مولک و سامانی پادشایی له‌پادشاکانی جیهان، وه‌سئ ئه‌وه‌نده‌یتیش له‌گه‌لیا، ده‌لئ: خوشنوودم ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! پئی ده‌فه‌رموئ: ئه‌وا دام به‌تۆ ئه‌وه‌و ده‌ئه‌وه‌نده‌ی تیش له‌گه‌لیا، ده‌لئ: ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! به‌راستی خوشنوود بووم، ده‌فه‌رموئ: ئه‌وا سه‌ره‌رای ئه‌وه‌یش دام به‌تۆ هه‌رچی تر که‌دلت هه‌زی پئ ده‌کاو چاوت خۆشی لئ وه‌رده‌گرئ (م).

قال الله تعالى: {وَلَنَذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَذْيِ ذُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ} (٢١/٣٢).

واته: ئیمه له‌م ژیانه‌دا به‌م بیباوه‌رانه جۆره‌ها ئیش و ئازاریان پئ ده‌چیژین، وه‌ک قاتوقپی و تالو سوپیری و نه‌خۆشی و هه‌ژاری و شتی زۆری له‌م بابه‌تانه که‌ ئه‌مانه له‌چاو سزای گه‌وره‌ی رۆژی دوا رۆژدا

سووکەلەو ئاسانن، بەهێوای ئەو کەئەمانە لەیرو باوەری نابارو
کردهوهی تاهه‌مواری خۆیان بگه‌ڕێنه‌وه‌و دەسبەردار ببن.

٤٠٣٥- عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ (رضي الله عنه) فِي هَذِهِ الْآيَةِ: الْعَذَابِ الْأَذْيِ مَصَائِبُ
الدُّنْيَا وَالرُّومِ وَالْبَطْشَةُ أَوْ الدُّخَانُ. رواه مسلم في صفة القيامة^(٤).

ئەم قەرمووده‌یه، لەپێشه‌وه‌ له‌ تەفسیری سوورەتی قورقانا رابورد،
قەرمووده‌ی پێنجەم. لەگێڕانه‌وه‌ی ئێره‌دا ئاوایه: ئوبه‌یی کوپی که‌عب
(خودای ئی رازی بێ) له‌باره‌ی ئەم ئایه‌ته‌وه‌ گوئی: (الْعَذَابِ الْأَذْيِ) که‌له‌م
ئایه‌ته‌دا باسکراوه، که‌به‌مانا سزای سووکەلەو ئاسانە، بریتییه‌ له‌
ناخۆشی و قورت و وه‌ی و ناکامیی جیهان، له‌گه‌ڵ ئایه‌تی رۆم و ده‌ست
لێ وه‌شاندنه‌که‌ی رۆژی غه‌زای به‌ردا، که‌ قورئان پێی ده‌لی: (الْبَطْشَةُ
الکبری)، له‌گه‌ڵ داستانه‌که‌ی ئایه‌تی دوخاندا، که‌ ده‌فه‌رموی: {فَارْتَقِبْ يَوْمَ
تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ}:

وو‌شه‌ی قورئانی هه‌موو سه‌رگۆلن

وێنه‌ی شاگۆلی به‌رزای سه‌رچۆل!

هه‌ر وشه‌یه‌کی به‌حرێکه‌ بۆ خۆی

یا باخچه‌یه‌که‌، زۆر به‌ره‌نگ و بۆی

وو‌شه‌ی پڕ واته‌، ناسک و نازادار

بوونه‌ که‌ره‌سته‌ی رسته‌ی خۆش له‌زار

وه‌ک سه‌جده‌ و نه‌خزاب، سه‌به‌ و فاطیر

صافات و صاد و زومەر و غافیر!!

هۆی چیه‌ و بۆچی و له‌به‌رچی که‌وا

نهم دوو پارچه‌یه، وه‌ک کراس و که‌وا

له‌ناو قورئانا له‌یه‌ک نزیکن

^(٤) تقدم تخريجه برقم = ٢/٣٩٥٢ مجلد سادس تسلسل/١٨.

یا بۆنەس چیبە لەیه ک تەریکن!
 لەبۆ وەڵامی ئەم جوۆرە پرسە
 مەتەس دواوە باشترین دەرسە:
 (یاسین نقیم قورئانە دادە!
 پێش فایە کەو پاشی دوو صادە!)*
 (قورئان خاتەمە لەبۆ نامە گەل
 سرووش دوا چۆپی هەڵهات لەدەم کەل!!

١٦- سوورەتی ئەحزاب

(مەدەنییه، هەفتاوی سێ نایەتە)

سورة الأحزاب (مدنية وهي ثلاث وسبعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٣٦- قِيلَ لِابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنه) أَرَأَيْتَ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ (مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ) مَا عَنَى بِذَلِكَ قَالَ قَامَ نَبِيُّ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يَوْمًا يُصَلِّي فَخَطَرَ خَطْرَةٌ فَقَالَ الْمُنَافِقُونَ الَّذِينَ يُصَلُّونَ مَعَهُ أَلَا تَرَى أَنَّ لَهُ قَلْبَيْنِ قَلْبًا مَعَكُمْ وَقَلْبًا مَعَهُمْ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ (مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ). رواه الترمذي بسند حسن^(١).

* لەحەدینا دەفەر موی: یاسین قەلب و دلی قورئانە، بەنقیم ئەنگوستیلەش بەعەرەبی دەگوتری: فووص - یاقەلبی خاتەم، یەکەم پیتی (فاطر) کەفییە لەگەڵ یەکەم پیتی صافات و یەکەم پیتی صاد، کەدوو صادن ریک دەکاتە (فص). ئەمەیش پەمزە بۆ ئەوە کە یاسین قەلبی خەتمە قورئانە و قورئانی خاتەمی نامە ئاسمانییەکانە، دەرگای هاتنی نامە ئاسمانی مۆرکردووە ئیتر لەپاش قورئان نامە ئاسمانی دانابەزی. (وەرگێڕ)

^(١) حسن عند الترمذي.

عەرزی ئیبنو عەبباس (خودایان ئی رازی بێ) کرا: تو چى ده‌فه‌رمووی له‌هوى ئەم ئایه‌ته‌وه: {مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهِ...} (٤/٣٣) واته: خودا بریارى نه‌داوه بۆهیچ پیاوی که دوو دلی بێ. ئیبنو عەبباس گوتی: روژێ حه‌زهره‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) هه‌ستا نوێژی کردو له‌نوێژه‌که‌دا به‌هه‌له‌دا چوو، جا هه‌ندێ (له‌وناپاک و مونا‌فیکانه که له‌پشتیه‌وه نوێژیان ده‌کرد) گوتیان: ته‌ماشاکه‌ن موحه‌ممه‌د دوو دلی هه‌یه، به‌دلی وا له‌گه‌ڵ ئیمه‌داو به‌دله‌که‌ی تری وا له‌گه‌ڵ خویاندا، جا به‌م بۆنه‌یه‌وه ئەم ئایه‌ته‌هاته خواره‌وه (ت-س/ح).

٤٠٣٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ (رضي الله عنهما) أَنَّ زَيْدَ بْنَ حَارِثَةَ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) مَا كُنَّا نَدْعُوهُ إِلَّا زَيْدًا^(٢).

→ له‌پیشه‌وه له‌سه‌ر باسی (فضل زید بن حارثه‌) دا رابورد.

٤٠٣٨- → (ب/٢ ز/١٦٤ ل/٣٤٦ ف/٩) + (ب/٣ ز/٩ ل/٢٢

ف/٣)^(٣).

٤٠٣٩- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) أَنَّ عَمَّهُ غَابَ عَنْ قِتَالِ بَدْرَ فَقَالَ غِبْتُ عَنْ أَوَّلِ قِتَالٍ قَاتَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) الْمُشْرِكِينَ لَئِنْ اللَّهُ أَشْهَدَنِي قِتَالَ لِّلْمُشْرِكِينَ لَيَرَيْنَّ اللَّهَ كَيْفَ أَصْنَعُ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ أَحَدٍ انْكَشَفَ الْمُسْلِمُونَ فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا جَاءَ بِهِ هَؤُلَاءِ. يَعْنِي الْمُشْرِكِينَ وَأَعْتَذِرُ إِلَيْكَ مِمَّا يَصْنَعُ هَؤُلَاءِ. يَعْنِي أَصْحَابَهُ ثُمَّ تَقَدَّمَ فَقَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ. فَوُجِدَ فِيهِ بَضْعٌ وَكَمَاتُونَ مِنْ ضَرْبَةِ سَيْفٍ وَطَعْنَةٍ بِرُمْحٍ وَرَمِيَةٍ بِسَهْمٍ فَكُنَّا نَقُولُ فِيهِ وَفِي أَصْحَابِهِ نَزَلَتْ (مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا). رواه الترمذي والبخاري^(٤).

(٢) تقدم برقم: ٣٣٨٧ مجلد خامس تسلسل ٢٣.

(٣) تقدم برقم: ١٨٨٣/٩ مجلد ثاني ت/١٦٤.

(٤) تجريد ٣/ ل/ ٢٨٦ ژماره/ ١١٥٦ = ٢٨٠٥، ٤٠٤٨، ٤٧٨٣.

ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) گوتی: مامەم ئەنەسی کوپی نەضر ئامادە ی غەزای بەدر نەبوو بوو، لەبەر ئەوە گوتی: یەكەم جەنگی کە حەزرت (دروودی خودای لەسەربێ) لەگەڵ کافراندا کردی بە نصیبم نەبوو، کە هاوبەشی ئەو جەنگە پیرۆزە یە بکەم، جا ئەگەر خودا فرسەتی دام و حازری جەنگی بووم، لە ئاییندەدا، لەگەڵ کافرەکاندا ئەوکاتە خودای گەرە دەم بینی کە چلۆن جەنگی دەکەم، جا کاتی رووداوی ئوحد هاتە پیش و واریکەوت زوربە ی موسوڵمانەکان شکان و دەوری حەزرتیان چۆل کرد، مامەم گوتی: خودایە! من بەری و بەدوورم لە خزمەتی تۆو لەم کارە ناشیرین و نامەردییە کە ئەم کافرانە دەربارە ی پیغەمبەری تۆ کردنیان، وە پۆزش خوازی دەکەم و عوزردە هیمنەو بە تۆ لەو هیش کە ئەم موسوڵمانانە کردیان و بەداخەو ئەم هاوپی نازدارانە ی من لەم جەنگە پیرۆزەدا، کە شەپی مان و نەمانە تیشکان و هەلەاتن!

پاش ئەمە شیرانە هەلمەتی بردو چوو پێشەو بۆناو کوپی شەپو دەستی کرد بە شەپکردنیکی مەردانە وازی نەهینا هەتا کوژراو شەهید کرا، لەپاش تەواو بوونی شەپکە کە تەرمە کە یمان دۆزییەو تەماشامان کرد هەشتا پتر برینی پیو بوو، جیگە ی دەمە شپو دەمە تیرو پیکانی رم و پەیکان!

جا بۆیە ئیمە لەوباو پەدا بووین و دەمانگوت: کە ئەم ئایە تە بۆ شەرحی حالی ئەو و وینە ی ئەو دابەزیو کە دەفەرموی: {مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ...} تا کوئای ئایە تە کە کە پرافە کە ی لە پێشەو لەباسی (خاتمة في جمع القرآن) دا رابورد. (ت/ب).

٤٠٤ - → لە پێشەو رابورد، لەباسی (خاتمة في جمع القرآن) دا فەرموودە ی دوو هەم، لیژەدا ئەم پستە یی ئاوا یە: لم أجدها مع أحد إلا مع خزيمة الأنصاري الذي جعل رسول الله (صلى الله عليه وسلم) شهادته شهادة رجلين: واته: ئایە تە کەم بەس لەلای خوزەیمە ی ئەنصاری دەست کەوت، کە ئەم

خوزه‌یمه‌یه ئه‌وه‌نده پیاویکی هه‌قانی و راستگوو راستال بوو، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) شایه‌تی ئه‌وی له‌باتی شایه‌تی دوو پیاو قه‌بوول ده‌کرد^(٥).

٤٠٤١ - عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: لَمَّا أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِتَخْيِيرِ أَزْوَاجِهِ بَدَأَ بِي فَقَالَ «إِنِّي ذَاكِرٌ لَكَ أَمْرًا فَلَا عَلَيْكَ أَنْ لَا تَعْجَلِي حَتَّى تَسْتَأْمِرِي أَبَوَيْكَ». قَالَتْ وَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّ أَبَوَيَّ لَمْ يَكُونَا يَأْمُرَانِي بِفِرَاقِهِ، قَالَتْ ثُمَّ قَالَ «إِنَّ اللَّهَ جَلَّ ثَنَاهُ قَالَ (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزْوَاجُكُمْ إِن كُنْتُنَّ تُرِذْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّهَا) إِلَى (أَجْرًا عَظِيمًا)». قَالَتْ فَقُلْتُ لَهُ فَفِي أَيِّ شَيْءٍ أَسْتَأْمِرُ أَبَوَيَّ فَإِنِّي أُرِيدُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالْدَّارَ الْآخِرَةَ، قَالَتْ ثُمَّ فَعَلَ أَزْوَاجُ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِثْلَ مَا فَعَلْتُ. رواه الشيخان والترمذي^(٦).

عائیشه (خودای ئی رازی بن) گوئی: کاتی خودا فه‌رمانی به پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) کرد، که هاوسه‌ره‌کانی خۆی بکا به سه‌رپشک (یا به ژنییتی هه‌زه‌ت رازی بن، به‌ته‌مای په‌زای خوداو شادبوون به‌پایه‌ی گه‌وره‌ی رۆژی دواپی، یا ئه‌گه‌ر هه‌زیان له‌ پابواردنی ژیاپی دنیا‌یه ئه‌وا پیغه‌مبه‌ر ته‌لاقیان بدا) پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) له‌پیش پیشدا له‌منه‌وه ده‌ستی کرد به‌پراگه‌یانندی ئه‌م فه‌رمانی خودایه، فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌رین): شتیکت بو باس ده‌که‌م، هه‌زناکه‌م که په‌له په‌لی تیا بکه‌ی، بریاری له‌سه‌ر مه‌ده هه‌تا پرس و پا به دایک و باوکت نه‌که‌ی! عائیشه گوئی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) خۆی ده‌یزانی که باوک و دایکم هه‌ز به‌شتی و ناکه‌ن و رازی نابن که‌من له پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) جیا ببه‌وه، هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: خودای گه‌وره (وه‌سپ و ئه‌ناخوانی ئه‌و له‌زیادی و زۆری بی) به من ده‌فه‌رموی: {يَا أَيُّهَا

^(٥) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل/٩٤. رقم: ٣٦١٤/١.

^(٦) بخاري. تفسير: ٤٧٨٥، ٤٧٨٦. مسلم. ٣٦٦٥، ٣٦٧٤. ترمذي. تفسير القرآن: ٣٢٠٤. نسائي. نكاح:

النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ...} واته: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! بفهرموو به هاوسه‌ره‌کانت: ئه‌گه‌ر چه‌زتان وا له‌ سه‌ر خو‌شی و رابواردنی ئه‌م جیهانه بی به‌قایه: ئه‌وا شتی وا له‌لای من ده‌ست ناکه‌وی که‌واته بفهرموون، وهرن هه‌تا له‌سه‌ر شیوه‌یه‌کی جوان، به‌بی دل ئیشان و ناخو‌شی هه‌قی شه‌ری خو‌تان بده‌می و ته‌لاقتان بده‌م هه‌تا برۆن به‌ری خو‌تانه‌وه، ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌شتان ناوی و چه‌زتان له‌وه‌یه که به‌ژنیتی و چه‌لال و هاوسه‌ری چه‌زته‌ت رازی بن و بیکه‌ن به‌هوی ره‌زای خودا و پیغه‌مبه‌رو به‌مایه‌ی به‌شی باشی خانه‌ی دوا‌یی، ئه‌وه‌ کاریکی زۆر جوانه، له‌به‌ر ئه‌وه‌ خودای گه‌وره‌ بریاری داوه بو ئیوه که هه‌مووتان ئافره‌تی خاس و باش و چاکه‌که‌رو خیرخوان پاداشتیکی گه‌وره‌ی واتان بداتی که‌دنیا و چی تیادایه له‌چاوی ئه‌وه‌دا به‌هیچ ده‌چی. چه‌زته‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ری) که ئایه‌ته‌که‌ی خوینده‌وه‌و له‌مه‌به‌سته‌که‌ی حا‌لی بووم، عه‌رزیم کرد: بو ئه‌مه پرس و پا به‌دایک و باوکم بکه‌م! شتی وا پرس‌ی پی ناوی چونکه‌ من خواستم له‌سه‌ر ره‌زای خودا و ره‌زای پیغه‌مبه‌ره‌و له‌وه‌یشه‌ مه‌به‌ستم پایه‌ی به‌رزی مائی دوا‌ییه، عایشه (خوای لی رازی بیت) گو‌تی: ئیتر له‌پاش منه‌وه‌ خیزانه‌کانی تری پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌ری) هه‌موو چاویان له‌من کردو من چیم کردبوو ئه‌وانیش وه‌ک من کردیان و هه‌مان وه‌لامیان دایه‌وه به پیغه‌مبه‌ر (ش/ت- ره‌زای خویان لی بی).

٤٠٤٢- → ئه‌م فهرمووده‌یه له‌پیشه‌وه‌ رابوورد، له‌فه‌ضائیل دا، له‌باسی (مناقب اهل البيت) دا، فهرمووده‌ی دووه‌م^(٧).

٤٠٤٣- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضي الله عنه) كَانَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) يَمُرُّ بِبَابِ فَاطِمَةَ سِتَّةَ أَشْهُرٍ إِذَا خَرَجَ إِلَى صَلَاةِ الْفَجْرِ يَقُولُ «الصَّلَاةُ يَا أَهْلَ الْبَيْتِ (إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا)»^(٨).

^(٧) تقدم في المجلد الخامس في مناقب أهل البيت. تسلسل/ ١٦ رقم: ٢/٣٢٤٢.

^(٨) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) گوتی: تا ماوه‌ی شەش مانگ، پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) کاتی خۆی دەچوو بۆ نوێژی بهیانی، بە بەردەرگای مائی فاتیمە کچیدا رەت دەبوو، دەیفەرموو: ئەه‌ی ئەه‌لی به‌یت! ئەه‌ی خانەنیشانی مائی پیغەمبەر! هەلسن بچن بەلای نوێژەوه! ئەوجا بەشوین ئەم فەرمایشتەدا، بۆ باش حالی بوون لەمەبەستەکه‌ی ئەم ئایەتەه‌ی دەخویندەوه: {إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ! (و‌ی‌طهرکم تطهیرا) (۳۳/۳۳). راقه‌ی ئەم ئایەتە لەباسی (مناقب أهل البيت) دا، رابورد (ت-س/ح).

۴۰۴ - عَنْ أُمِّ عُمَارَةَ الْأَنْصَارِيَّةِ (رضي الله عنها) أَنَّهَا قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَرَى كُلَّ شَيْءٍ إِلَّا لِلرِّجَالِ وَمَا أَرَى النِّسَاءَ يُذَكِّرْنَ بِشَيْءٍ فَتَزَلْتُ هَذِهِ الْآيَةَ (إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ). رواهما الترمذي^(۹).

ئوممو عوماره‌ی ئەنصاریه‌ی (خودای ئی رازی بێ) عەرزی حەزەرەت (دروودی خودای لەسەربێ) دەکا: ئەه‌ی پیغەمبەری خودا! دەبینم بۆ هەموو شتێ ناو هەر ناوی پیاوانەو هەموو شتێ هەر دەربارەه‌ی ئەوانە، نابینم کە ئایەتێ، شتێ، دەربارەه‌ی ژنان بێتە خوارەوه‌و لەشتیک، ناویان ببری و باسیان بکری!

جائەم ئایەتە هاتە خواری، کە دەفەرموی: {إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ....} (۳۳/۳۵) (ت-س/ح).

۴۰۵ - عَنْ عَائِشَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ لَوْ كَانَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) كَاتِمًا شَيْئًا مِنَ الْوَحْيِ لَكَتَمَ هَذِهِ الْآيَةَ (وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ) يَغْنَى بِالْإِسْلَامِ (وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ) بِالْعِتْقِ فَأَعْتَقْتَهُ (أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ) إِلَى قَوْلِهِ (وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا) وَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) لَمَّا تَزَوَّجَهَا قَالُوا تَزَوَّجَ حَلِيلَةَ ابْنِهِ فَأَنْزَلَ

(۹) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

اللَّهُ تَعَالَى (مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ) وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) تَبْنَاهُ وَهُوَ صَغِيرٌ فَلَيْتَ حَتَّى صَارَ رَجُلًا يُقَالُ لَهُ زَيْدٌ بْنُ مُحَمَّدٍ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ) فَلَانَ مَوْلَى فَلَانَ وَفُلَانٌ أَخُو فُلَانَ. رواه الترمذي والبخاري^(١٠).

عائیشە (خودای ئی رازی بئ) دەلی: ئەگەر خوانەخواستە پیغەمبەر (درویدی خودای لەسەربێ) لەوانە بوایە کەشتی لە سرووش و وحی حەشار بەدا، یا کەم بکا، ئەم ئایەتە حەشار دەدا و دەری نەدەخست، کە دەقەر موی: {وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمْتُ عَلَيْهِ { هَـتَا } {وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا} (٧/٣٣) واتە: باسی ئەو کاتە بکە کە تۆ بە زەیدی میردی زەینەبەت دەگوت: دەست لەژەنکەت هەڵ مەگرەو ژنی خۆت تەلاق مەدەو لەخودا بترسە لەم هۆیه‌وه. لەدلی خوشتا ئەوەت دەشاردەوه کە خودا دەری دەخا، کە بریتییه لەمارەکردنی زەینەب بۆ خۆت ئەگەر زەید تەلاق بەدا، کە ئەم زەیدە هەم خودا دەستی قەدرو ریزی لی ناوە و هەم تۆ، خودا بەهرەری باوەری پاستی پی خەلات کردووە، تۆش بەهرەری ئازادی جەستەیی و رزگاری گیانی، لەهەمان کاتە لەتانه‌و تەشەری خەلکان دەترسای و مەترسی ئەوەت هەبوو کە ئەو خەلکە ئەم مەسەلەیه بکەن بە مەهانەو لیئ بکەونە تەقەکردن، بەلام تۆ دەبی لەتانه‌و تەشەری ناپەرەوای مەردوم نەترسی، بەلکوو بۆ هەموو شتی لەخودای خۆت بترسی، عەیب ئەوهیه کە شەرع بەعەیبی دابنێ، بئ عەیب ئەوهیه کە شەرع بەجوانی دابنێ، ئیتر قەسە ئەم و ئەو بایەخی نییه، جا کاتی زەینەب لەلایەنی زەیدی میردیه‌وه تەلاق درا و فەری ئەوی بەسەرەوه نەما و دلی لیئ هەلکەوت و عیددە شەرعیشی تەواو بوو... لەتۆمان مارەکرد، هەتا لەناو موسولمانانە باوو خووی ناشیرینی سەرەدمی نەزانی بەهیچ جووری

برهوی نه‌بئ و برشتی نه‌مینئ، که‌یه‌کئ له‌و بئ شه‌رعیانه که‌خه‌ک به‌عه‌یب و عاری ده‌زانن ئه‌وه‌یه: که‌ پیاو کۆنه‌ژنی کوپری جه‌علی خۆی ماره‌ بکاته‌وه‌ بۆ خۆی، وه‌ک ئه‌م حاله‌ته‌ی توو زه‌یدی کوپری حاریشه‌، فه‌رمانی خودا په‌تبوونه‌وه‌ی نییه‌، کارئ که‌ خودا بریارێ له‌سه‌ر دابی ده‌بی بیئ.

گوتی: کاتیکیش که‌ حه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌رین) زه‌ینه‌بی ماره‌کرد بۆخۆی ده‌یانگوت: موحه‌مه‌د ژنی کوپری خۆیی ماره‌کردۆته‌وه‌، چونکه‌ له‌پیشدا، له‌سه‌ر ده‌ستووری کۆنی پیش هاتنی ئیسلام، له‌ پیش بیعته‌دا، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) زه‌یدی کوپری حاریشه‌ی کپری و ئازادی کردو کردی به‌ کوپری خۆی، جا خودا بۆ به‌رپه‌رچی ئه‌م بوختانه ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارد ه‌واره‌وه‌: {مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ} (٤٠/٣٣) واته‌: موحه‌مه‌دی کوپری عه‌بدوللا باوکی ه‌یچ پیاوی له‌ئێوه‌ نییه‌ و کوپری وا گه‌وره‌ی نییه‌ له‌ پشتی خۆی که‌ بووبئ به‌ پیاو و ژنی ه‌ینابی، که‌واته‌ له‌سه‌رچی بیرو باوه‌رئ ئێوه‌ ده‌لین: کۆنه بووکی خۆی ماره‌کردۆته‌وه‌، ئه‌وه‌نده‌ ه‌یه‌ ئه‌و زاته‌ په‌وانه‌کراوی خودایه‌و دوا پیغه‌مبه‌ریشه‌، له‌به‌ر ئه‌وه‌ له‌فه‌رمانی خودا ده‌رناچئ و له‌هه‌موو شتی‌کا په‌زای خودای خۆی مه‌به‌سته‌و ده‌ربه‌ستی لاژگه‌لاژگی ناحه‌ز نایه‌ت گوتی: له‌پیشدا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) زه‌یدی (به‌مندالی) کردبوو به‌کوپری شیوه‌یی و جه‌علی خۆی، هه‌تا بوو بوو به‌پیاویش هه‌ربانگیان ده‌کرد: زه‌یدی کوپری موحه‌مه‌د، تا ئه‌م ئایه‌ته هاته‌ خواره‌وه‌: {ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَّمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ} (٥/٣٣) واته‌: ئه‌وه‌که‌ سانه‌ی که‌ به‌کوپری ئێوه له‌قه‌له‌م دراوون و له‌راستی دا کوپری ئێوه‌ نین و کوپری که‌سیکی ترن ئه‌وانه به‌ناوی باوکی خۆیانه‌وه‌ بانگیان بکه‌ن، ئه‌وه‌ ریکی ده‌ستووری لای خودایه‌. جا ئه‌گه‌ر نه‌تانده‌زانی که‌ کئ باوکیانه‌ ئه‌وه‌ برای ئاینییتانن و به‌براو براده‌ر بانگیان بکه‌ن و، دۆستی ئێوه‌ن، به‌هوشه‌ی خوشه‌ویستم و

شتی و بانگیان بکه‌ن. گوتی: ئیتیر له‌وه دوا ده‌یانگوت: فیساره‌که‌سی کوپی فیساره‌که‌س، به‌ناوی باوکی راسته‌قینه‌ی خویه‌وه بانگیان ده‌کردن، به‌لام ئه‌گه‌ر ناوی باوکی نه‌زانرایئ ده‌یانگوت: فیساره‌که‌سی سه‌ر به‌ فیساره‌که‌س، یا فیساری برای فیسار (ت/ب).

۴۰۴۶ - عَنْ أَنَسٍ (رضی الله عنه) قَالَ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ (فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا) قَالَ فَكَأَنَّتْ تَفْتَحُ عَلَى أَزْوَاجِ النَّبِيِّ (صلی الله علیه وسلم) تَقُولُ زَوَّجَكُنْ أَهْلُكُنْ وَزَوَّجَنِي اللَّهُ مِنْ فَوْقِ سَبْعِ سَمَوَاتٍ.^(۱۱)

ئه‌نه‌س (خودای لئ پازی بئ) ده‌لی: ئه‌م ئایه‌ته له‌شانی زه‌ینه‌بی کچی جه‌حشدا هاتوته خواره‌وه، که‌ده‌فه‌رموی: {فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا...} بویه زه‌ینه‌ب گه‌لی جار شانازی ئه‌وه‌ی ده‌کرد به‌سه‌ر ژنه‌کانی تری پیغه‌مبه‌ردا (دروودی خودای له‌سه‌ربن) ده‌یگوت: ئیوه که‌س و کارو هه‌قداره‌کانتان ماره‌یان کردوون له‌ پیغه‌مبه‌ر، به‌لام من خودا خوی (له‌سه‌رووی هه‌وت ئاسمانه‌وه) به‌ نه‌صصی ئایه‌ت ماره‌ی بریوم لیئ (ت-س/ص).

۴۰۴۷ - عَنْ أُمِّ هَانِيٍّ بِنْتِ أَبِي طَالِبٍ (رضی الله عنها) قَالَتْ خَطَبَنِي النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) فَأَعْتَدْتُ إِلَيْهِ فَعَدَّرَنِي ثُمَّ أُنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (إِنَّا أَخْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّائِيَّاتِ أَجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالَكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّائِيَّاتِ هَاجِرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ (الْآيَةُ قَالَتْ فَلَمْ أَكُنْ أَجِلُّ لَهُ لِأَنِّي لَمْ أَهَاجِرْ كُنْتُ مِنَ الطَّلَاقِ). رواهما الترمذي: (۱۲).

ئوممو هانی‌ء کچی ئه‌بو تالیب (خودای لئ رازی بئ) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) خوازینی کردم بو خوی، منیش عوزرم بو هیئایه‌وه،

(۱۱) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

(۱۲) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

ئەویش عوزرەكەى پەسەند کردم، جا خودای گەرە ئەمەى ناردە خوارەو: {يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَخْلَلْنَا لَكَ..... وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا} (۵۰/۳۳) واتە: ئەى پېغەمبەرى خوشەوئست! ئىمە حەلّالمان کردووہ بۆتۆ ئەو ژنانەى تۆ کە بەعادەتى دەیانخوازیت و مارەبیان دەدەیتى، ھەرەھا ئەو کەنیزانەش کە خودا داونى بەتۆ لە دەست کەوتى جەنگ، کە بەپىی دەستورو باوى کۆمەلایەتى سەردەمى خۆت دەبن بە بەشى خۆت لە تالانى جەنگ، ھەرەھا حەلّالمان کردووہ بۆ تۆ، ئەگەر بتەوئ کەسى لەمانەى باسى دەکەم بۆت بەئاسایى مارەى بکەى بۆ خۆت: کچانى مامت، کچانى پورەکانت مەبەست کچانى خوشكى باوکە، کچانى خالت کچانى ميمکەکانت، مەبەست کچانى خوشكى دايکە، ئەوانەیان کە لە مەککەوہ لەگەلتا کۆچیان کردووہ بۆ مەدینە، وە بەموھاجیر حلیب دەکرین، ھەروا حەلّالمان کردووہ بۆ تۆ ھەرژنىكى موسولمان کەخۆى ببەخشى بەتۆ، وە داواى مارەى و جىازى نەکا، بەمەرچى ئەوہ کە تۆ بتەوئ و بەژنى خۆتى قەبوول بکەى، ئەم مەسەلەى خۆ پېبەخشینە بەس بۆ تۆ دروستە، نەك بۆ ھەموو موسولمانى، تا نەبى بە تىکەو لیکەو ھەرژن و پیاوئ ھەلسن و دەست تىکەلکەن و بلین ئىمە خۆمان بەخشیوہ بەیەکترى. ئىمە خۆمان باش دەزانین کەلەم بارەیەوہ چى دەستوروو ياسایەکمان بەپىی حالى خۆیان بۆ داناون، چى لەبارەى ژنەکانیانەوہ، وە چى لەبارەى کەنیزى مالى خۆیانەوہ، کەبوون بەمال و مولکیان مەبەست لەم بەیانى حالە بەم دوورو درېژییە ئەوہیە کەلەم لایەنە ناسکەوہ لۆمەى ناحەزو گلەیی دۆستت نەیەتە سەر، وە خودای گەرەوہ تاوانبەخش و مېھرەبانە.

ئوممو ھانى گوتى: ئیتىر بەپىی ئەم دەستوورانە والەم ئایەتەدا منى پى ئەدەشیام، چونكى من کۆچم نەکردبوو، وەئەو مەرچەم تیا نەبوو، من لە بەرەلاکراوہکان (طلاق)ى فەتھى مەککە بووم (ت-س/ص).

٤٠٤٨ - عَنْ عَائِشَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ كُنْتُ أَغَارُ عَلَى اللَّاتِي وَهِنَّ أَنْفُسُهُنَّ لِرَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَأَقُولُ أَتَهَبُ الْمَرْأَةُ نَفْسَهَا فَلَمَّا أُنْزِلَ اللَّهُ تَعَالَى (تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنْ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ) قُلْتُ مَا أَرَى رَبَّكَ إِلَّا يُسَارِعُ فِي هَوَاكَ^(١٣).

عائیشه (خودای فی رازی بن) گوئی: بقو بیژم له‌وژنانه ده‌بۆوه که ده‌چوون خۆیان ده‌به‌خششی به پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌مگوت: خو ئافرته (دیاری و ده‌سه‌نه‌و شمه‌ک نییه) چۆن خۆی ده‌به‌خششی! کاتێ ئه‌م ئایه‌ته‌ش هاته خوارێ: {تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنْ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ} (٥١/٣٣) واته: له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا که‌ئه‌م ژنانه‌م بۆ‌حه‌لال کردووی، تۆ خۆت خاترخۆبه، به‌ئاره‌زووی خۆت له‌گه‌ڵیان هه‌لسوکه‌وت بکه‌و کامیان دوا‌ده‌خه‌ی و دره‌نگ ده‌چیته‌ لای تاوانت له‌سهر نییه، وه‌کامیان بانگ ده‌که‌یت بۆ‌لای خۆت و له‌نووستنی شه‌وانه‌دا پێشی ده‌خه‌ی ئاره‌زووی خۆته، وه‌ئهو ژنه‌ی که‌که‌لات خستوه‌و لێی دوور که‌وتووێته‌وه گونا‌هت ناگا که‌سه‌ر له‌نوی له‌خۆتی نزیک بخه‌یته‌وه‌و دای بکه‌یته‌وه.

عائیشه گوئی: که‌ئه‌مه‌یش هاته خواره‌وه به‌ پیغه‌مبهرم (دروودی خودای له‌سهرین) گوت: واده‌زانم خودا به‌که‌یفی دلی تۆ ده‌جوو‌لێته‌وه‌و زوو زوو هه‌وه‌س و ئاره‌زووت جێ به‌جێ ده‌کا! (ش).

٤٠٤٩ - وَعَنْهَا قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم): يَسْتَأْذِنُ فِي يَوْمِ الْمَرْأَةِ مِنَّا بَعْدَ نُزُولِ هَذِهِ الْآيَةِ (تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ) فَقَالَتْ لَهَا مُعَاذَةُ قُلْتُ لَهَا: فَمَا كُنْتَ تَقُولِينَ؟ قَالَتْ: كُنْتُ أَقُولُ لَهُ إِنْ كَانَ ذَاكَ إِلَيَّ فَبِإِنِّي لَا أُؤَيِّرُ عَلَيْكَ أَحَدًا يَا رَسُولَ اللَّهِ. رواهما البخاري (ومسلم-العيني)^(١٤).

^(١٣) بخاری. تفسیر. تجرید/٤/٤٧٢ رقم: ١٦٨٠ = ٤٧٨٨، ٥١١٣ فتح الباری. مسلم. رضاع: ٣١١٦ - ٣١١٧.

^(١٤) بخاری. تفسیر. ٤٧٨٩.

دیسان عائیشہ (خودای ن رازی بئ) گوتی: لەپاش هاتنی ئەم ئایەتە {تَرْجِي مَنْ نَشَاءُ مِنْهُمْ} کەئەوێ تیاہ پیغەمبەر خۆی خاتر خۆیەو سەرپشکە بۆ شەونووستن لەلای هەرکامێ لەژنەکانی کەخۆی بیەوئ، لەگەڵ ئەوەشدا هیشتا پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربئ) بۆ راگرتنی دلی ئیمە، لەپۆژی سەرەى خۆماندا ئەگەر بیویستبایە بچئ بۆلای یەکیکی ترمان پرسی پئ دەکردین و پای وەردەگرتین موعاذە گوتی: پیم گوت: ئەى لەحالتى وادا تۆ دەتگوت چى؟ گوتی: منیش پیم دەگوت: ئەى پیغەمبەرى خودا! ئەگەر شتەکە بەدەستی خۆم بئ بەشو سەرەى خۆم لە ھاوپیى خزمەتى تۆ بەکەسى تر نادەم! (ب/م).

٤٠٥٠ - → (ز/٣ ٤٠/ز ٩٤/ل ٥/ف) (١٥).

لێردا ئەم پترییەى هەیه: هەتا گەیشتە بەردەرگای ھۆدەکەى عائیشە فەرمووی: سلاوتان لەسەربئ ئەى خانەنشینانی پیغەمبەرى خودا! لەگەڵ سۆزو میهرەبانى خودادا. ئەویش گوتی: وعلیک السلام ورحمة الله، کیف وجدت أهلك؟ بارك الله لك: سلاوو سۆزو میهرى خودا لەسەر تۆیش بئ، خیزانى تازەت چۆن بوو، خودا لیتى پیروژ بکا. ئەوجا پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربئ) یەکە یەکە چوو بۆ مالى گشت ھاوسەرەکانى تریشى، وەچى بەعائیشە فەرموو بەوانى تریشى ھەروا فەرموو، وە عائیشە چى بەو گوت ژنەکانى تریشى ھەروایان پئ گوت، لەپاشا گەرایەوہ بۆ مالىوہ کەچى هیشتا سئ پیاوہکە ھەر لەمالەوہ قسەیان دەکرد، پیغەمبەریش (دروودی خودای لەسەربئ) زۆر بەشەرم و شکۆ بوو.

٤٠٥١ - → (ب/١ ٥٣/ز ٢١١/ل ٥/ف) (١٦).

٤٠٥٢ - → (ب/٣ ٤٨/ز ١١٩/ل ١/ف) (١٧).

(١٥) تقدم برقم: ٢٠٩١/٥ مجلد ثالث تسلسل ٤٠/٥ رقم: ٢٢٣٦/٥.

(١٦) تقدم في مجلد الأول. تسلسل ٥٣/٥ برقم: ٣٩٠/٥.

قال اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا} (٥٦/٣٣).

واته: خوداو فریشته‌کانی خودا سه‌لاوات دده‌دن له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌ر، ئه‌ی که‌سانێ که ئیمان‌تان هه‌یه به‌خوداو پیغه‌مبه‌ر سه‌لاواتی له‌سه‌ر بده‌ن و سه‌لامی لێ بکه‌ن.

٤٠٥٣- عَنْ كَعْبُ بْنُ عُجْرَةَ (رضي الله عنه) قيل: يا رسول الله أَمَا السَّلَامُ عَلَيْكَ فَقَدْ عَرَفْنَاهُ، فَكَيْفَ الصَّلَاةُ عَلَيْكَ؟ قَالَ: «قُولُوا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ» رواه البخاري والترمذي ولفظه: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، فِي الْعَالَمِينَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ» وَالسَّلَامُ كَمَا عَلِمْتُ^(١٨).

که‌عبی کوپی عوجره (خودای لێ رازی بێ) گوتی: گوێرا ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئێمه ده‌زانین سه‌لام له‌دیاری تو بده‌ین وه‌ک ئه‌وه له‌ته‌حیاتی ده‌لیین: (الس‌لام علیک ایها الن‌بی ورحمة الله وبرکاته) به‌لام نازانین سه‌لاوات له‌سه‌ر تو چۆن دده‌ری؟ چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: بلیین: (اللهم صلي على....) هه‌تا (...حمید مجید) ته‌رجه‌مه‌که‌شی له‌م شوێنه‌دا رابووورد → (ب/١ ز/٧٢ ل/٢٥٣ ف/١٣) (ب/ت). گه‌فته‌ی تیرمیزی ناوایه: (اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت على ابراهيم وعلى آل ابراهيم، وبارك على محمد وعلى آل محمد كما باركت على ابراهيم وعلى آل ابراهيم في العالمين إنك حميد مجيد): عیباره‌تی سه‌لام کردنی‌ش له‌من له‌سه‌ر ئه‌و شیوه‌یه که‌خۆتان ده‌یزانن.

(١٧) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل/٤٨ برقم: ٢١٦٦/١.

(١٨) تقدم برقم: ٤٨١/١٣. مجلد الأول. تسلسل/٧٢.

۴۰۵۴ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضی الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلی الله علیه وسلم) «أَنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ رَجُلًا حَيًّا سَتِيرًا مَا يُرَى مِنْ جِلْدِهِ شَيْءٌ فَآذَاهُ مَنْ آذَاهُ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَقَالُوا مَا يَسْتَتِرُ هَذَا السُّتْرَ إِلَّا مِنْ عَيْبٍ بِجِلْدِهِ إِمَّا بَرَصٌ وَإِمَّا أُذْرَةٌ وَإِمَّا آفَةٌ وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَرَادَ أَنْ يُبَرِّئَهُ مِمَّا قَالُوا وَإِنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ خَلَا يَوْمًا وَحْدَهُ فَوَضَعَ ثِيَابَهُ عَلَى حَجَرٍ ثُمَّ اغْتَسَلَ فَلَمَّا فَرَّغَ أَقْبَلَ إِلَى ثِيَابِهِ لِيَأْخُذَهَا وَإِنَّ الْحَجَرَ عَدَا بِثَوْبِهِ (أي فر به) فَأَخَذَ مُوسَى عَصَاهُ فَطَلَبَ الْحَجَرَ فَجَعَلَ يَقُولُ تَوْبِي حَجَرُ تَوْبِي حَجَرُ حَتَّى انْتَهَى إِلَى مَلَأٍ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَرَأَوْهُ غُرِيَانَا أَحْسَنَ النَّاسِ خَلْقًا وَأَبْرَأَهُ مِمَّا كَانُوا يَقُولُونَ قَالَ وَقَامَ الْحَجَرُ فَأَخَذَ تَوْبَهُ وَلَبَسَهُ وَطَفِقَ بِالْحَجَرِ ضَرْبًا بِعَصَاهُ فَوَاللَّهِ إِنَّ بِالْحَجَرِ لَنَدَبًا مِنْ أَثَرِ عَصَاهُ ثَلَاثًا أَوْ أَرْبَعًا أَوْ خَمْسًا فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى فَبَرَّاهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا). رواه الشيخان والترمذي. والله أعلم^(۱۹).

ئەبو ھورەیرە (خودای نى رازى بى) گوتى: پىغەمبەر (دروودى خودای لەسەرىن) فەرمووی: مووسا (دروودى لەسەرىن) پیاویکی زۆر بە شەرم و شکۆ بوو ھەمیشە خۆی باش دا دەپۆشی، بەرەنگیکی وا پیستی لەشی ھیچ نەدەبینرا، جا ھەندى کەس لە ھەوای ئیسرائیل بەم جوۆرە قسانە ئازارى دلى مووسایان دەداو دەیانگوت: مووسا بۆیە بەم شیوہیە خۆی دا دەپۆشی دیارە نەنگی بەلەشیوہ ھەيە، سايە بەلەکە، یا دەبەو قوۆرە، یا دەردیکی ترى ھە ھەيە. جا خودای گەورەو سەرورە و یستی ئەم قسەو باسەى ئەوانە بەدرو بختەوہو پاکى و بى نەنگى مووسا دەربخات جا بۆیە روژى مووسا (دروودى لى بى) بەتەنیا خۆی لەوان کلاکردو رویشت بو چۆلییەك خۆی بشۆرى و جلەکانى خۆی لەبەر داکەندو لەسەر بەردى داینان، جا کاتى کەخۆی شۆردو لى بۆوہ چوو بۆلای جلەکانى تاکوو لەبەریان بکاتەوہ، بەلام بە فەرمانى خودای گەورە بەردەکە جلەکەى مووسای فراند! مووسایش داردەستەکەى خۆی ھەلگرت و

(۱۹) تجريد البخاري/ ۱/ ل/ ۲۰۴ رقم: ۱۹۲ = ۲۷۸، ۳۴۰۴، ۴۷۹۹. مسلم، حيز: ۷۶۸، ۶۰۹۸.

نیشته سهر به‌رده‌که و رایکرد به‌شوینیاو بانگی ده‌کرد: به‌رده‌که! جله‌کانم دانئ، به‌رده‌که! جله‌کانم دانئ، به‌رده‌که‌یش رویشت، مووسایش له‌شوینی رویشت، هه‌تا گه‌یشت به‌کوومه‌لئ له‌نه‌وه‌ی ئیسرائیل و هه‌موو ته‌ماشای له‌شی مووسایان کرد، به‌رووت و قووتی و به‌چاوی خویان دییان که‌له‌ش و لار له‌وه جواترو پاکتر نابئ و زۆر دووره له‌و درۆیانیه‌ی که‌ئه‌وان ده‌یانلئین! جا ئه‌وجا به‌رده‌که په‌ق راوه‌ستاو مووسایش جله‌کانی هه‌لگرته‌وه‌و ده‌ستی کرد به‌لیدانی به‌رده‌که‌و به‌گوچانه‌که‌ی چه‌ن کوته‌کیکی باشی لی‌دا!! ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بن) گوئی: سویندم به‌ خودای گه‌وره مووسا وا به‌توندی و به‌زه‌برو هی‌زو نه‌یم به‌عاساکه‌ی به‌رده‌که‌ی داپلۆسی بوو، سئ یا چوار، یا پینچ خالی لی کردبوو، وه‌ک جینگه‌ برین، ئه‌مه ئه‌و داستانه‌یه که‌خودای گه‌وره به‌م ئایه‌ته ئیشاره‌تی بۆده‌کاو ده‌فه‌رموئ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَىٰ فَبَرَأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِندَ اللَّهِ وَجِيهًا} (٦٩/٣٣) واته: ئه‌ی که‌سانئ که‌باوه‌رتان هه‌یه به‌ خوداو پی‌غه‌مبه‌ری خودا! ئی‌وه وه‌کوو ئه‌وانه مه‌بن که‌ ئازاری دئی مووسایان ده‌دا، تا خودای گه‌وره پاک‌ی و بی‌نه‌نگی مووسای ده‌رخست و قسه‌ ناهه‌قه‌کانی ئه‌وانی به‌ درۆ خسته‌وه، له‌پاستیدا مووسا له‌لای خودای گه‌وره گه‌لئ خاوه‌ن خاترو پایه‌و ری‌ز بوو. (ش/ت):

له‌به‌ر خاتری سووره‌تی نه‌حزاب

خودا لایمان دا له‌پیاوی خراپ

١٧- سووره‌تی سه‌به‌ء

(له‌سووره‌ته مه‌کیه‌کانه په‌نجاو چوار ئایه‌ته)

سورة سبأ (مکیه: وهي أربع وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٥٥- عَنْ فِرْوَةَ بْنِ مُسَيْكٍ الْمُرَادِيِّ (رضي الله عنه) قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ (صلى الله عليه

وسلم) فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا أَقَاتِلُ مَنْ أَدْبَرَ مِنْ قَوْمِي بِمَنْ أَقْبَلَ مِنْهُمْ فَأَذِنَ لِي فِي

قَاتِلِهِمْ وَأَمَرَنِي فَلَمَّا خَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهِ سَأَلَ عَنِّي مَا فَعَلَ الْعُطْفِيُّ فَأُخْبِرَ أَنِّي قَدْ سِرْتُ قَالَ فَأَرْسَلَ فِي أَثَرِي فَرَدَّنِي فَأَتَيْتُهُ وَهُوَ فِي نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ «اذْغُ الْقَوْمَ فَمَنْ أَسْلَمَ مِنْهُمْ فَأَقْبِلْ مِنْهُ وَمَنْ لَمْ يُسَلِّمْ فَلَا تَعْجَلْ حَتَّى أُحْدِثَ إِلَيْكَ». قَالَ وَأُنْزِلَ فِي سَبَا مَا أُنْزِلَ فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا سَبَا أَرْضٌ أَوْ امْرَأَةٌ قَالَ «لَيْسَ بِأَرْضٍ وَلَا امْرَأَةٍ وَلَكِنَّهُ رَجُلٌ وَلَدَ عَشْرَةَ مِنَ الْعَرَبِ فَيَأْمَنُ مِنْهُمْ سِتَّةٌ وَتَشَاءَمُ مِنْهُمْ أَرْبَعَةٌ فَأَمَّا الَّذِينَ تَشَاءَمُوا فَلَخْمٌ وَجُدَامٌ وَغَسَّانٌ وَعَامِلَةٌ وَأَمَّا الَّذِينَ تَيَامَنُوا فَلَالَزْدُ وَالْأَشْعَرِيُّونَ وَحِمِيرٌ وَمَذْحِجٌ وَأَلْمَارُ وَكِنْدَةُ». فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا أَلْمَارُ قَالَ «الَّذِينَ مِنْهُمْ خُتْعَمٌ وَبَجِيلَةٌ» رواه الترمذي وأبو داود^(١).

فەرۆهی مورادی (خودای ئی رازی بن) گوئی: چووم بۆلای پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سه‌رین) گوتم: قوربان! ئەگەر ریگەم بەدی بە وانە‌ی کەله‌هۆزە‌کە‌ی خۆم موسوڵمان بوون شە‌پ‌دە‌کە‌م لە‌گە‌ڵ ئە‌وانە‌ی کە هیشتا موسوڵمان نە‌بوون، فەرمووی: باشە جا کاتی من دەرچووم، حە‌زەرە (دروودی خودای له‌سه‌رین) پرسیری من دە‌کاو دەرمووی: فەرۆهی قوتە‌ی‌فی چی لی هات؟ دهلین: رویشته‌وه ئە‌ویش دهنیری به‌شوینما، کە چوومه‌وه بۆ خزمە‌تی له‌ناو دەرسته‌یی له یاراندا بوو، فەرمووی: کە چوویتە‌وه به‌قسە‌ی خو‌ش بانگی هۆزە‌کە‌ت بکە بۆ سەر دینی ئیسلام، جا ئە‌وه‌ی ئیسلام بوو ئە‌وا زۆر باشە، ئە‌وه‌یشی ئیسلام نە‌بوو پە‌له‌ی لی مە‌کە هە‌تا خۆم پە‌یامت بۆ‌دە‌نی‌رم! فەرۆه گوئی: کاتی ئایە‌ت له‌بارە‌ی سە‌به‌ئە‌وه هاتە خوار‌وه پیاوی گوئی: ئە‌ی پیغه‌مبە‌ری خودا! سە‌به‌ء چیه‌؟ ولاته یا ئافره‌ته؟ فەرمووی: نە ولاته‌و نە ئافره‌ته، به‌ل‌ان ناوی پیاویکی عەرەب بووه، دهنالی بووه، شە‌شیان له‌لای راستە‌وه له‌یه‌مە‌ن و چواریان له‌لای چە‌پە‌وه له‌شام نیشتە‌جی دهن، ئە‌وانە‌ی کە له‌شام نیشتە‌جی بوون له‌خم و جودام و غە‌سسان و عامیلە‌ن، ئە‌وانە‌یشی کە له‌یه‌مە‌ن نیشتە‌جی بوون ئە‌زدو ئە‌شعە‌رییه‌کان و حیمیه‌رو مودحیح و ئە‌نمارو

(١) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

کیندهن پیاوی گوتی: قوربان ئەنمار کێهایه؟ فهرمووی: ئەو عیلهیه که هۆزی خه‌ثعه‌م و هۆزی به‌جیله ده‌چنه‌وه سه‌ری! (ت-س/ح-د).

٤٠٥٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «إِذَا قَضَى اللَّهُ الْأَمْرَ فِي السَّمَاءِ ضَرَبَتِ الْمَلَائِكَةُ بِأَجْنِحَتِهَا خُضْعَانًا لِقَوْلِهِ كَأَنَّهُ سُلْسِلَةٌ عَلَى صَفْوَانٍ، فَإِذَا فُزَّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا: مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ؟»، قَالُوا: الْحَقُّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ، فَيَسْمَعُهَا مُسْتَرْقِفُ السَّمْعِ، فَيُلْقِيهَا إِلَى مَنْ تَحْتَهُ ثُمَّ يُلْقِيهَا الْآخَرُ إِلَى مَنْ تَحْتَهُ حَتَّى يُلْقِيهَا عَلَى لِسَانِ السَّاحِرِ أَوِ الْكَاهِنِ فَرُبَّمَا أَذْرَكَهُ الشَّهَابُ قَبْلَ أَنْ يُلْقِيهَا وَرُبَّمَا أَلْقَاهَا قَبْلَ أَنْ يُذْرِكُهُ فَيَكْذِبُ مَعَهَا مِائَةٌ كَذِبَةٍ فَيَقَالُ: أَلَيْسَ قَدْ قَالَ لَنَا يَوْمَ كَذَا وَكَذَا كَذَا وَكَذَا، فَيُصَدِّقُ بِتِلْكَ الْكَلِمَةِ الَّتِي سُمِعَتْ مِنَ السَّمَاءِ». رواه البخاري والترمذي هنا وأبو داود في السنة، ولفظه: «إِذَا تَكَلَّمَ اللَّهُ تَعَالَى بِالْوَحْيِ سَمِعَ أَهْلُ السَّمَاءِ لِلْسَّمَاءِ صَلَصلةً كَجَرِّ السُّلْسِلَةِ عَلَى الصَّفَا فَيُصْعَقُونَ فَلَا يَزَالُونَ كَذَلِكَ حَتَّى يَأْتِيَهُمْ جِبْرِيلُ فَإِذَا جَاءَهُمْ فُزَّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ فَيَقُولُونَ: يَا جِبْرِيلُ مَاذَا قَالَ رَبُّكَ؟ فَيَقُولُ: الْحَقُّ فَيَقُولُونَ: الْحَقُّ»^(٢).

ئەبو هورهیره (خودای ئی رازی بێ) گوتی: پێغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فهرمووی: کاتی خودای گه‌وره له‌ئاسمان کاریکی بپیارداو فهرمایشتیکی فهرموو، فریشته‌کان بال ده‌دهن به‌یه‌کاو ملکه‌چ ده‌که‌ن بۆ فهرمایشته‌که‌ی خودا، ده‌نگی ئەو فهرمایشته‌وه‌کوو ده‌نگی زپه‌ی زنجیری سه‌رتاوی‌ر وایه ئیتر فریشته‌کان له‌ترسی خودا ده‌شه‌له‌ژین و ده‌توقین کاتی توژی ترسه‌که‌یان ده‌نیشیته‌وه‌و ده‌زانن که‌ئه‌وه نییه که‌ئه‌وان لێی ده‌ترسان، له‌ناو خۆیان، به‌یه‌کتری ده‌لین: په‌روه‌ردگارتان چی فهرموو؟ فریشته‌ گه‌وره پایه‌داره‌کانیش (وه‌ک جو‌برائیل و میکائیل) وه‌لامیان ده‌ده‌نه‌وه‌و ده‌فه‌رموون به‌وانه‌ی که‌ئه‌م په‌رسیاره ده‌که‌ن: خودای پایه‌به‌رزو پایه‌

^(٢) مختصر صحيح البخاري = تجريد البخاري/٤ ل/٤٥١ رقم/١٦٦٨ = ٧٠١، ٤٨٠٠، ٧٤٨١ فتح الباري

گه‌وره و تاریکی راست و دروستی فەرموو ئەمە ئەو پرسیار و ەلامەیه که خودای گه‌وره له قورئاندا لەم ئایەتەدا باسی کردوو ە که دەفەرموی: {وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ حَتَّىٰ إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقُّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ} (٢٣/٣٤) واتە: تکا کردن لای خودا سوودی نییه، بۆ کەسێ نەبێ کە خۆی رێگە ی بدا کە یەکی تەکای بۆ بکا، وە لەوماوە دا ترس و بیم وا دایان دەگرێ، کەس سەرکەسی ناپەرژێ، هەتا تۆزێ ترسەکیان دەرپەریتەو دەلێن: خودای گه‌وره چی فەرموو؟ دەلێن: خودای پایەبەرزێ پایەگه‌وره گوتاریکی راست و دروستی فەرموو. جا وا پێ دەکەوێ ئەو شەیتانانە ی که گوی هەل دەخەن و گوی لەقسە ی فریشتەکان دەگرن ئەو وتەیه دەبیستن و دەیفرێزن و ئەم دەیگە یەنێ بەو ی ژێر خۆی و ئەو دەیگە یەنێ بە شەیتانیکی تر لەخوار خۆیەو، ئێتر هەروا دەماو دەمی پێ دەکەن و ئەم دەیدا بەو ئەو دەیدا بەم هەتا شەیتانی لەهەل و مەرجیکا دەیچیێنێ بەگویی جادوو بازیکا، یا دەیخاتە سەر دەمی کاهینی، ئەویش لەگێرفانی خۆیەو سەد درۆی پێو دەنێ، جا بۆیه خەلک باوەر بەقسە ی کاهین و جادوو گەر دەکەن و دەلێن: ئەو نەبوو لەفیسارە رۆژو مانگا ئەو قسە یە ی بۆ کردین و قسەکەشی راست دەرچوو، هۆی ئەو باوەر پێکردنە ئەو تاقە ووشە راستەیه که شەیتانەکان لەئاسمان لەفریشتەکانیان بیستوو و بەم شیوێه گەیاندوو یانە بە جادووگەر و کاهین و کۆلەنانییەکان، جا گەلێ جار بەر لەو کە شەیتانەکە ئەو ووشە یە دەیفریێنێ، گەلێ جارێش وادەبێ پەتی دەکا، ئەوسا شوولە ئاگرو بزووتکە که دەیگاتێ (ب/ت/د).

گفتە ی (د) ئاوا یە: کاتی خودای گه‌وره و سەرور و وتاری سرووش دەفەرموی دانیشتوانی ئاسمان زپو هوپێ دەبیستن، لەچەشنی زپە ی زنجیری کەبەسەر تاشە بەردیکا رابکی شریت ئاوا، ئەو زپو هوپەش لە ئاسمان خۆیەو هەل دەستی، ئێتر لە ترساندا هەموو لەهۆش خۆیان دەچن و هەروا بەبێ هۆشی لەشوینی خۆیان دەمیننەو هەتا جوبرائیل (سرودی ئی بێ) دەچی

بۆلایان، که‌ئەو دەچی بۆلایان بەرەبەرە دلیان دە‌حه‌وێتە‌وه‌و دە‌لین: ئە‌ی جو‌برائیل! ئە‌م زەرە‌یه‌ چی بوو، پەرە‌ردگاری تۆ چی فەر‌موو؟ دە‌فەر‌موو: ووتاریکی راست و دروستی فەر‌موو، که ئە‌مه‌یه‌و ئە‌وه‌یه‌.

بە‌نده (که‌وه‌رگێ‌ری ئە‌م نامە‌ پیرۆزە‌یه‌م که نوری فارس حمە‌ خان حە‌سە‌نم پێ‌ دە‌لین*) دە‌مه‌وێ‌ له‌ گیرفانی خۆ‌مه‌وه‌ شتی‌کتان عەر‌زبکە‌م، که ببێ‌ بە‌ کلیلی وە‌لامی گە‌لی پرسیار و چاره‌ی گە‌لی وە‌سو‌ه‌سه‌و پارایی و دله‌ راوکێ‌، که مرو‌قی موسو‌لمان له‌ژیانی خویا بە‌هۆ‌ی بە‌راو‌رد و ته‌جرە‌به‌و ئیک‌تیشافاتی عیلمی و طیبی و فە‌له‌کی تازه‌و تووشی دە‌بێ‌، ئیتر چ هی خۆ‌ی بێ‌ چ هی یه‌کیکی تر بێ‌، بۆ‌یه‌ش دە‌لیم له‌ گیرفانی خۆ‌مه‌وه‌ تا که‌س به‌قسە‌که‌م دە‌سخەر‌پۆ‌ نه‌بێ‌، هە‌تا به‌باشی هە‌لی دە‌سه‌نگینێ‌ جا ئە‌گەر باش بوو له‌خودا به‌زیادی بێ‌، ئە‌گەر هە‌له‌ش بوو ئە‌وا به‌خیری خۆ‌ی رە‌ددی لێ‌ بداتە‌وه‌:

١- ئی‌مه، که موسو‌لمانین و با‌وه‌رمان بە‌خودا و پێ‌غه‌مبەر و فەر‌مایشتی ئە‌وان هە‌یه، با‌وه‌رە‌که‌شمان له‌سەر بو‌ر‌هان و دە‌لیل و به‌لگە‌ی رو‌شنی دامە‌زرا‌وه‌ که گە‌یوه‌ته‌ راده‌ی یه‌قینی ته‌وا‌و خۆ‌ی له‌و دارە‌تانه‌دا که خا‌وه‌خواسته‌ گومان و شو‌رشی گومان و شە‌کک جێ‌ی پێ‌ له‌ق بکا، وە‌ک چۆ‌ن دە‌زانین ١+١=٢ ئا‌واش دە‌زانین که هەر‌چی قسه‌ی دینه‌ ئا‌وا راستە‌و هە‌له‌ی تیانییه‌.

به‌لام.... به‌لام چی؟.. به‌لام گە‌لی جار، له‌ئایه‌تی قورئانا، یا له‌حه‌دیثی صە‌حیحی پێ‌غه‌مبەر‌دا، یا له‌قسە‌و فەر‌مایشت و داستان و سەر‌گوروشته‌ی زانا‌و دانا‌و پێ‌غه‌مبەر و پێ‌شه‌وا ئاینییه‌کانا گە‌لی شتی سە‌یر سە‌یری وا

* ئە‌م فەر‌مایشتی مامو‌ستا مه‌لا مو‌حه‌مه‌دی کو‌یی جە‌نده‌ جوان و ناسک و شیرینه‌، که‌له‌کو‌تایی پێ‌شه‌کی تە‌فسیر‌که‌یدا دە‌فەر‌موو: منیش که جە‌لی زاده‌ کاک حە‌مه‌دم پێ‌ نه‌لین دە‌ستم پێ‌ کرد به‌ تە‌فسیری قورئانی حە‌کی‌م و نا‌و لێ‌ نا (تە‌فسیری کوردی له‌که‌لامی خوداو‌ه‌ندی). داخە‌که‌م ئە‌م تە‌فسیره‌ زێ‌رینه‌ گومه‌. (وه‌رگێ‌ر)

ههيه، مەرۆڤ سەرسام دەکا، ههيانە لەبەر زەقى و پەقى وەك كێچ خەو
لەچاوى دلى ئارام دەتەقینى، ههيانە وەك زىخى ناو چاو بەناو مۆخى
میشكى ھوشا ھەزارە دەکا، ئەمە واو ئەو وە، ئەم جورە شتەنەيش كە
موسولمان (بەتایبەتى موسولمانى رۆشنبیری ئەم رۆژگارە) دەستەوسان
دەکا، وەك: باسى یەئجووج و مەئجووج و داببەتولئەرض و كەلەكەى
شەیاتینى بۆ دزینى پەيامى ئاسمانى و سووتانیان بەسەرەبزوت و
چۆلەچراو شتى وا، وەك بوونى مانگ لەفلان ئاسمان و دوورى و نزىكى
ئاسمانەكان و ئاسمان سەققى مەحقووظە، وەك پێغەمبەر (درودى خودای
سەرىن) لەشەوى ميعراجا ئەو وەى دى لەوئى، وەك سەددى یەئجووج و
مەئجووج، وەك باسى ججال و ھەلھاتنى خۆرو ئاوابوونى لیرو لەوئى،
وەك ھەندى باسو خواسى تايبەتى ژيانى پێغەمبەرەكان و خواناسە
گەرەكان، وەك داستانى يوسف و زلیخا و سەرگوروشتەى داوود و
ئوریاى حیثى و وەك باسى لەداىكبوونى عيسای كۆرى مەریەم بەبى
باب، وەك باسى مارەکردنى زەینەب لەلایەنى خوداوە لە پێغەمبەر،
لەگەل ئەو ھەموو ویرەویرکردن و گێرەگێر کردنەى كە موحدەدیشین و
موفەسیرین، بەگەرەو و بچووكیانەو (پەزای خودایان لى بى) بۆ ئەم
مەسەلەى زەیدو زەینەبە گێراویانەتەو، وەك ھەراو ھوریاى نیوانى
يارانى پێغەمبەر، یانیوانى پیاوانى شەریعەت و طەریقەت وەك گەلئ
شتى ترى پزیشكى و ئاسمانى و زانستى، كەلیرو لەوئى ناو بەناو لەگەل
بیرو باوەرە ئایینیەكانا، بەیەكا ھەل دەتەقین! بەدیمەن وەك دوو دژوان
كەقەت یەك نەگرن!

دەبى ئەمە بۆ وابى؟ ئایا خودا لەزاناکانى ئەوروپا زاناتر نییە، وەخۆى
(أحكم الحاكمين) و (أعلم العالمين) نییە؟ (بلى وأنا على ذلك من الشاهدين).
گەلئ جار زاناکان دەفەرموون: ئەو پیتە لەو شوینەدا بۆ ئەو ووشەىە
زیادكراو لەبەر ئەو، یا لەبەر ئەمە، وەك دەفەرموون: ئەلفى (سلاسل)
بۆئەو یەكەلەگەل ئەلفى تونوینى (أغللا) راست بپیئەو، یا دەفەرموون:

ژیری لامی (وارجلکم) بۆ جیوارو هاوسایی سینی ژێرداری (برۆسکم) ه. وه گه‌لی شتی له‌م بابته‌ وورده‌کارییه‌، له‌هه‌موو بابته‌ دینییه‌کانا هه‌یه‌، بۆ نمونه‌: ده‌لێن: ژماره‌ی رشتنی چاو تاک بێ، یا مووی لووت به‌مه‌قه‌ست بکری باشه‌، یا خواردنی نه‌و شته‌یه‌ بۆیه‌ خراپه‌ چونکه‌ ده‌بی به‌هۆی زه‌ینکویری، باشه‌ خودا که‌ نه‌وه‌نده‌ گرنگی به‌شتی وا به‌دیمه‌ن که‌م ته‌ئثیر له‌ژیانی گه‌لی ئیسلام دا داوه‌ نه‌دی ئه‌م ئوممه‌تی ئیسلامه‌ی بۆله‌م هه‌موو موعه‌مماو مه‌ته‌ل و گیژاوه‌دا هیشتوته‌وه‌؟! مه‌به‌ستم له‌ئاراسته‌کردنی ئه‌م پرسیارانه‌ ئینکارو ئیعتراض نییه‌، مه‌به‌ستم رۆشنکردنه‌وه‌ی باسه‌که‌یه‌. له‌ قورئانا ئه‌م جوړه‌ پرسیارانه‌ زۆره‌. له‌پیشا پرسیار، له‌پاشا وه‌لام.

که‌واته‌ براله‌! بزانه‌ گه‌لی پرسیارو ره‌خنه‌ی تری له‌م بابته‌ زۆرن، به‌لام هه‌موویان له‌جیی خویان وه‌لامیان هه‌یه‌، نه‌گه‌ر مرۆی موسولمان زۆر ئاگادارو هۆشیار نه‌بی و شاره‌زاییه‌کی باشی له‌ قورئان و عیلمی ته‌ئویل و ئوصوولی هه‌دیث و ته‌فسیرو مه‌سائیلی که‌لام و عه‌قائیدو باقی مه‌نده‌ی عولوومه‌دینییه‌کان نه‌بی، سه‌ری لێ ده‌شیوێ و به‌سه‌ر کوفردا ده‌چی، خودا په‌نامان بدا.

به‌لام زانای گه‌وره‌ که‌ شاره‌زایی ته‌واویان له‌ عولوومی دنیایی و عولوومی دینی هه‌یه‌، وه‌ک زه‌ره‌نگه‌ری ده‌سه‌ره‌نگین مه‌قاش و چه‌کوش و مووکیش و مه‌قه‌ستی خویی لێ ده‌خاته‌ کارو له‌ کووره‌ی بیر تیرژی خۆی پارچه‌ زیری نه‌خشینی په‌نگاو په‌نگی لێ ده‌رده‌هینێ که‌ به‌جوانی زاخاوو میرازو چه‌کوشکاری و نه‌خشکاری کرابێ که‌ قابیل بێ به‌وه‌ی دابنری له‌ناو خشلی گه‌نجینه‌ی پاشایان.

ده‌ی نه‌گه‌ر ئینصاف بده‌ین تیده‌گه‌ین خودا به‌هۆی ئه‌م جوړه‌ شتانه‌وه‌ به‌هه‌زاران هه‌زار زاناو داناو پیاوی دینی خاوه‌ن پاداش ده‌بن و ناوده‌رده‌که‌ن و له‌هه‌ردوو جیهاندا سه‌ره‌به‌ری لای خوداو به‌نده‌ ده‌بن،

دەنا ئەگەر مەسائیلی دینی هەمووی وەك $١+١=٢$ بەدوو وابێ، دەبێ ئێتر زاناو راقه‌زان و فەرمووده‌زان و ئەمانە ئیشیان چی بێ. کەواتە ئامان سەد ئامان خۆت مەدە لەم دارەتەو مەبە بە کەلەشیری ناوخت و لەشتی مەکوڵەرەو کە کەرەستەو ئەهلیبەتێ ئەوەت نەبێ، وەك سۆفیلکەیی دەفەرموئ: من لەباتی ئەوەی لەعنەتێ لەشەیتان بکەم، دەپۆم شایەتەمانێ دەهینم، سەلاواتی لەدیاری پیغەمبەر دەدم، دەی تۆیش مەرد بەو مەردی خودابەو پەلاماری طاعەتییکی رێک و پێک بەدو شەونوێژی خۆتی لێ بکەو دەوری قورئان بکەرەو و هاورپیتی پیاوی باش بکەو هامشۆی مزگەوت و خانەقاو حوجرە فەقێ و شوینە پیرۆزەکانی تر بکەو خۆت لە کوپی پیاوی خراپ لادە وەك گوتراوە (گوتیارەکە ی خۆم):

يا عاشقا لحاقله الذكار ابشر لقد مسكت بالانوار
جالس وجاور نسمة الأبرار واستنشق رائحة الأزهار
وفر من مجالس الأشرار فرار ظبي من أذى الضواري!

کە ئەمەت کردو بەحەللی خوا قنیاات کردو لەگەڵ خوای خۆتا گونجای و لەگەڵ موسولمانا پروت خوش بوو، وەهاو بەشیی خوشی و ناخوشییانت کرد، دەی تۆ ئەگەر ئەمانە بکە ی لەماو بەیه‌کی نەیسبەتەن کەما، دەبینی چاوو دلت پۆشن دەبێتەو، پەخنەو مەخنەت نامینی، دەچیتە عالەمیکی ترەو، کە پێی دەگوترێ عالەمی یەقین! کەمن نەمدیو، بەلام مەردی ئەو مەیدانەم بەچاوی خۆم زۆر دیو، کەبڕوا بەقسە ی دین دەکەن و هەستی خۆیان بەدپۆ دەخەنەو!

دەنا بەخودا ئەگەر ئەمە نەکە ی، ئەگەر بەپێی خۆت بچیتە سەر سەدی یەنجوو و مەنجوو و بەزمانی خۆت قسەیان لەگەڵ بکە ی و بەچاوی خۆت تێر تەماشایان بکە ی کەهاتیتەو، دیسانەو بە قسە ی ئەم و ئەو گومانەت بۆ پەیدا دەبێتەو!

٢- هه‌روا بزانه: كه‌ئهم ره‌خه‌و پرسیاره تازانه وه‌ك ره‌خه‌و پرسیاره كۆنه‌كان هه‌ر ئیمه‌و دینه‌كه‌ی ئیمه‌ ناگریته‌وه به‌لكوو ئایینه ئاسمانیه‌كانی تریش ده‌گریته‌وه، میلله‌تی موساو میلله‌تی عیسایش، وه‌ك ئیمه‌ باوه‌ریان به‌م جوړه شتانه هه‌یه‌و بگره هه‌لویست و مه‌وقیفی ئه‌وان له‌هی ئیمه‌ گه‌لی گه‌لی ناسکتره، چونکه ئیسلام خوی له‌سه‌ر ئهم دووپایه‌یه به‌نده: ئه‌قل و هو‌شی ساغ و زانست و عیلمی راست، وه‌له چاودینه‌کانی ترده‌ی دینی خو‌مان ته‌واو ته‌واو دووره له‌شتی پ‌رو پ‌وچ و مه‌سه‌له‌ی وا که‌له له‌گه‌ل هو‌ش و گو‌شا نه‌گونجی.

٥٧، ٤- → ئهم فهرموده‌یه له (الكهانة والخط والطرق) دا رابوورد، له‌وی ژماره‌كه‌ی سێیه^(٣).

سه‌به‌ه و فاطیر له‌ناو قورنانا

یاسین ده‌خوینن به‌سه‌ر شارانا

ده‌لین به‌جو‌رن تی‌ی ده‌گا دانا:

(تیره‌كه‌ی سه‌به‌ه و له‌كه‌وانا

نه‌ی خه‌لكه جیتان شاره‌یا دنی‌یه

گه‌ر واز نه‌هینن له‌م پا لا پ‌نی‌یه

تو‌فانی دووه‌م و له‌سه‌ر پ‌نی‌یه

نه‌تۆم ده‌بارن له‌هه‌موو ج‌نی‌یه

ها‌كا جا‌ر درا و جه‌نگی س‌نی‌یه

بوو به‌فه‌رتنه‌و وه‌ی كن به‌كن‌یه (!!)

(٣) مکرر - تقدم في المجلد الرابع. تسلسل/٧٩ رقم: ٢٠٥٧/٣.

۱۸- سووره‌تی فاطیر

(مه‌کیه جل و بیتنج نایه‌ته)

سورة فاطر (مکیه، وهي خمس وأربعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۰۵۸- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) أَنَّهُ قَالَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ {ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ يُاذِنُ اللَّهُ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ} قَالَ: «هَؤُلَاءِ كُلُّهُمْ بِمَنْزِلَةِ وَاحِدَةٍ وَكُلُّهُمْ فِي الْجَنَّةِ». رواه الترمذي. نَسَأَلُ اللَّهَ حَسَنَ التَّوْفِيقِ، آمِينَ^(۱).

ئەبو سەعیدی خودری (خودای ئی رازی بئ) گوئی: لەبارە ی ئەم ئایەتەوه {ثم أورثنا} هەتا {فضل الكبير} (۳۲/۳۵) حەزەرە (دروودی خودای لەسەربین) فەرمووی: ئەمانە (هەرچەند هەر تاقمە ی بەپی کردەوه ی خو ی پلە ی بەرزە یا نزە بەلام) هەموویان وان لەیەک پایەدا، کە پایە ی شادبوونە بە بەهەشت! (ت- بەسەندیکی غەریب).

مەبەست لە ئایەتەکەش ئەمە یە: گەلی ئیسلام کە گەلی پەسەندکراوی خودایە، کە خودا قورئانی پی خەلات کردوون دەبن بە سی بەشەوه: باش و مامناوەندی و خراپ، وەلی هەرسێ بەشەکە مادام ئیسلامن ئەهلی نەجاتن.

۱۹- سووره‌تی یاسین

(لەسوورەتە مه‌کیه‌کانه، هه‌شتاو دوو نایه‌ته)

سورة يس (مکیه، وهي ثنتان وثمانون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۰۵۹- → (ب/ ۱ ز/ ۱۱۴ ل/ ۳۴۶ ف/ ۲۲)^(۱).

^(۱) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

^(۱) تقدم في المجلد الأول. تسلسل/ ۱۱۴ رقم: ۶۸۶/۱۲.

لیڤه‌دا ده‌فه‌رموی ئه‌م ئایه‌ته به‌م بۆنه‌یه‌وه هاته خواره‌وه که ده‌فه‌رموی: {إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدُمُوا وَآثَارَهُمْ} (١٢/٣٦) واته: ئیمه ئه‌و که‌سه‌ین، که هه‌موو کاریکی له لائسانه، مردوو زیندوو ده‌که‌ینه‌وه یه‌ک به‌یه‌ک، وه‌هه‌رچی‌یان کردوو، که‌م و زۆر، باش و خراپ، هه‌موومان نووسیوه، شوینه‌واریان له‌پاش خویان به‌جیمایی ئه‌ویشمان نووسیوه.

٤٠٦ - عَنْ أَبِي ذَرٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي الْمَسْجِدِ عِنْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ فَقَالَ: «يَا أَبَا ذَرٍّ أَتَدْرِي أَيْنَ تَغْرُبُ الشَّمْسُ؟» قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: «فَإِنَّهَا تَذْهَبُ حَتَّى تَسْجُدَ تَحْتَ الْعَرْشِ، فَتَسْتَأْذِنُ فَيُؤْذَنُ لَهَا، وَيُوشَكُّ أَنْ تَسْجُدَ فَلَا يَقْبَلُ مِنْهَا، وَتَسْتَأْذِنُ فَلَا يُؤْذَنُ لَهَا فَيَقَالَ لَهَا: ارْجِعِي مِنْ حَيْثُ جِئْتِ فَتَطْلُعْ مِنْ مَغْرِبِهَا فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: (وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ)» رواه البخاري والترمذي^(٢).

ئه‌بو زهر (خودای ئا‌ رازی بێ) گوتی: له‌کاتی ئا‌وابوونی روژدا، له‌مزگه‌وت بووم، له‌خزمه‌تی چه‌زه‌تدا (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رموی: ئه‌ی ئه‌بو زهر! ده‌زانی که خۆر له‌کوی ئا‌وا ده‌بی؟ گوتم: خودا و پیغه‌مبه‌ری خودا باش ده‌زانن، فه‌رموی: ئه‌م خۆره هه‌روا ده‌پوات، هه‌موو روژی ئه‌مه ئیشیه‌تی ده‌جیت له‌ژێر عه‌رشا کوپنوش و نووچ ده‌باو داوا ده‌کاته‌وه له‌خودا که دیسانه‌وه ریگه‌ی پێ بداته‌وه تا له‌شوینی خۆیه‌وه جاریکی تریش هه‌لبیته‌وه، هه‌ر له‌کپنوشدا ده‌بی خودا ریگه‌ی پێ ده‌داو سه‌رله‌نوێ، وه‌ک جاری جاران له‌شوینی خۆیه‌وه هه‌ل دیته‌وه به‌لام ها‌کا ئه‌و روژه‌هات که خۆر ده‌چێ وه‌ک جاران کوپنوش ده‌باو لی‌ی قه‌بوول نا‌کری و دا‌وی رو‌خصه‌ت ده‌کا وه‌ک جاران له‌شوینی خۆیه‌وه هه‌ل بیته‌وه خودا ریگه‌ی ئه‌وه‌ی پێ نادا‌و ده‌فه‌رموی پێ‌ی: به‌سه‌ر شوینی خۆتا رێک بگه‌رێره‌وه

(٢) بخاری. تفسیر: ٤٨٠٢.

دواوه، له‌وشوینه‌وه هه‌لبێ کهلێ ئاوابووی! ئیتر خۆر له‌خۆرئاواوه هه‌ل دێ، مه‌به‌ست ئه‌مه‌یه له‌و فه‌رمووده‌ی خودایه که ده‌فه‌رموێ: {وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ} (٣٨/٣٦) واته: خۆر له‌سه‌ر ئه‌م یاسای هاتوچۆی خۆیه هه‌موو رۆژێ به‌رێک و پێکی دێ و ده‌چێ و له‌خۆرئاواوه هه‌ل دێ و له‌خۆرئاواوه ئاوا ده‌بێ (ب/ت). لێره‌دا عه‌رز مه‌یه: مامۆستا مه‌لا ره‌شید (په‌رگۆپی پیرۆزی له‌ نووری قورئان و نووری هه‌دیثی پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌رین) بێ) له‌ ئه‌شرافیه‌تیه‌ن، له‌به‌رگی سییه‌می مه‌جموعه‌لبه‌حینه‌که‌یدا، به‌جوانی راقه‌ی ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌و ئه‌م ئایه‌ته‌ی پوون کردۆته‌وه.

دانه‌ری تاجیش (تاجی نووری خودای له‌سه‌رکری) لێره‌دا له‌شه‌رحه‌که‌دا ده‌فه‌رموێ: (وفي رواية: سألت رسول الله (صلى الله عليه وسلم) عن هذه الآية: فقال: مستقرها تحت العرش، هذا ما قالوه. وفي النفس منه شيء، فان الشمس في السماء الرابعة والعرش أعظم مخلوق، يعلو الملك والملكوت، ولكننا نؤمن بهذا، ونفرض امره الى الله ورسوله (صلى الله تعالى عليه وسلم) واته: له‌گێڕانه‌وه‌یه‌کا: ده‌لێ: له‌ هه‌زره‌تم پرسى مه‌به‌ستى ئه‌م ئایه‌ته‌ چیه‌؟ فه‌رمووی: جیگه‌ ستاری گۆی خۆر (واته: قورسی رۆژ) له‌ژێر عه‌رشدايه‌ (موسلیم).

دانه‌ر پای خۆی (که‌بوونی په‌خنه‌ی لێ دێ له‌م ریاویه‌ته‌) ئاوا ده‌رده‌په‌رێ: ئه‌مه‌ی گوترا فه‌رمووده‌ی پیشینه‌نه‌ بوئه‌م فه‌رمایشته، به‌لام دڵ به‌مه‌ ئاوا ناخواته‌وه، چونکه‌ گۆی خۆر له‌ناو ئاسمانی چواره‌مدايه‌و عه‌رش و باره‌گای خودا له‌هه‌موو شتیکی دروسکراو گه‌وره‌تره‌و له‌سه‌روو هه‌موو موڵک و مه‌له‌کووته‌وه‌یه، ده‌ی چۆن خۆر له‌ژێر عه‌رشایه، له‌سه‌روو خۆره‌وه‌ سێ ئاسمانی تر هه‌یه، کورسی هه‌یه، به‌لام هه‌ر چۆنێ بێ ئیمه‌ به‌قسه‌ی ئه‌و زاتانه‌ باوه‌ر ده‌که‌ین و کاروباری خۆمان ده‌سپێرین به‌خودا و به‌پیغه‌مبه‌ری خودا. مه‌به‌ستى دانه‌ر ئه‌مه‌یه: ئیمه‌ به‌فه‌رمایشتی دین پتر متمانه‌مان هه‌یه تا به‌چاو و هۆشی خۆمان!

مەبەستەم ئەمەيە كە خويىنەرى ھېژا دۇنيا بى، كە زاناكان شت نىيە
چارىيان بۇ دانە نابى، فەرمايشتەكەي كە مامۇستا مەلا رەشىد خالىكى
گەلى گىرنگى تىايە كە دەفەر موى: حوكەماي ئىستە ئىنكارى
ئاسمانەكان ئەكەن، ئاسمانيان لەلا نىيە، چونكى تەماسيان ناكەن،
ئاسمانەكانىش ئەوئەندە لەطيف لەھەوا لەطيف ترن بەچاۋو دووربىن
نەيان بىنيوھ! تەماشاي دووپەرە لەمەپىش بكە:

(ياسىن تەۋاۋ بوۋ، صافات باي باليان)

دەدەن، نامادەن بۇ كارۋ حاليان:

نەي گەۋرە شارى ھىلانەي تاۋان!

مۆلەي لىن داۋى دېرەندەي كىۋان!!

بەنوۋكى قەلەم، بەجوۋلەي لىۋان

شارى دەكەيتە خۇراكى دىۋان!!

نۆرەي نىمەيە ژىرەۋ ژوورتان كەين

پەھەنەي ناخى ناۋ تەنوورتان كەين

بەقاۋەلتوۋنى ناگرى سوورتان كەين

يا بە خۇراكى مارۋ سوورتان كەين!!^(*)

(x) ئەم شىعرانە بەھۋى كىمىابارانى ھەئەبجەۋە گوتراۋە، رەقابەي بەغدا، مېژوۋەكەۋ چەن
دېرېكى لىن لاپردوۋە، ۋەك لەجەنابى (مامۇستا شىخ محمد عەلى قەرمداغى) م بىستوۋە،
كتىبەكانى مەن ئەۋەي لەبەغدا چاپ دەكران، رەقابە دەيدان بە (شوكر مصطفى) ۋ (جەمىل
رۇزبەيانى) بۇ تەماشاكەردىيان، ئەۋانېش خوا ھەقە ئەۋەي بۇنى دۇرى رۇيم ۋ بەغسى لى
بەتابايە (حەفیان) دەكرد. سوپاس بۇخودا كەئەم تەبائە ھاتە دى.

٢٠- سووره‌تی صافات

(مه‌کیه، سه‌دو هه‌شتاو دوو نایه‌ته)

سورة الصافات (مكية، وهي مائة واثنان وثمانون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٦١- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «مَا مِنْ دَاعٍ دَعَا إِلَى شَيْءٍ إِلَّا كَانَ مَوْقُوفًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا زِمًا لَهُ لَا يُفَارِقُهُ وَإِنْ دَعَا رَجُلٌ رَجُلًا». ثُمَّ قَرَأَ قَوْلَ اللَّهِ تَعَالَى: (وَقَفُّهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ)^(١).

ئه‌نه‌سی کورێ مالیک (خودای ئی رازی بن) گوئی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای نهم‌ربین) فهرمووی: ههر بانگه‌ری خه‌ک بانگ بکا بو په‌رستنی ههر شتی، له‌روژی قیامه‌تدا نه‌وشته په‌رستراوه راده‌وه‌ستینری و نه‌و بانگه‌ره ده‌لکی پییه‌وه‌و لی جوی نابیته‌وه، ته‌نانه‌ت نه‌گهر پیاوی له‌دنیا‌دا پیاوی‌تر بپه‌رستنی له‌روژی قیامه‌تدا ده‌لکی پییه‌وه‌و لی جیا‌نابیته‌وه! نه‌وجا نه‌م گوته پیرۆزه‌ی خوای گه‌وره‌ی خوینده‌وه: {وَقَفُّهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ، مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ} (٣٧/٢٤-٢٥) واته: جا خودا فهرمان ده‌دا به‌فریشته‌کان و ده‌فهرمویت: نه‌و کافره سته‌مکارانه‌ خو‌یان و هاو‌ینه‌کانیان له‌ بته‌رسته‌کان گرد بکه‌نه‌وه‌و له‌گه‌ل نه‌و بتانه‌دا که ده‌یانپه‌رستن و گو‌یان به‌خودا نه‌ده‌دا، جا ریگه‌ی دۆزه‌خیان نیشان بده‌ن و رایان بگرن، به‌راستی نه‌وانه به‌ر پرس‌یاران و پرس‌یاران لی ده‌کری. نه‌وه چیتانه بو وه‌کوو جیهان پشته‌ی یه‌کتری ناگرن و ئاوا سه‌ر شو‌پو کزو داماون؟ (ت-سه‌نه‌ده‌که‌ی غه‌ریبه).

٤٠٦٢- عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فِي قَوْلِ اللَّهِ (وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ) قَالَ «حَامٌ وَسَامٌ وَيَافِثٌ». رواهما الترمذي^(٢).

^(١) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

^(٢) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

سه‌مووره (خودای ئی رازی بئ) گوتی: له‌بارهی ئەم ئایه‌ته‌وه: {وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ} (٧٧/٣٧) واته: ته‌نیا نه‌وه‌و وه‌چه‌ی نوو‌حمان له‌سه‌ر زه‌ویدا ه‌یشته‌وه گوتی: چه‌زهره‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) فه‌رمووی: نه‌وه‌که‌ی ئەم س‌ئ کورپی بوون: حامو سامو یاف‌یث، ئیتر له‌وانه‌وه‌ی هه‌رچی مرو‌ف بوو که‌وتونه‌ته‌وه (ت-س/ح).

٤٠٦٣ - له‌پ‌یشته‌وه‌ پ‌ه‌ت بوو، فه‌رمووده‌ی ژماره‌ س‌ئ، له‌سه‌ر باسی (فضل العرب والحجاز)^(٣).

٤٠٦٤ - ئایه‌ته‌که‌و فه‌رمووده‌که‌ له (کتاب النبوة) دا پ‌ابورد له‌سه‌ر باسی (یونس وزکریا صلی الله علیهما وسلم) دا^(٤).

٤٠٦٥ - قَالَ أَبُو بَنٍ كَعْبٍ (رضي الله عنه) سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (وَأَرْسَلْنَا إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ) قَالَ «عِشْرُونَ أَلْفًا». رواه الترمذي بسند غريب^(٥).

ئوبه‌یی کورپی که‌عب (خودای ئی رازی بئ) گوتی: بو‌ئهم ئایه‌ته: {وَأَرْسَلْنَا إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ} (١٤٧/٣٧) له‌ چه‌زهره‌تم پرس‌ی: خودا ده‌فه‌رمو‌ئ یوونس پ‌یغه‌مبه‌رم په‌وانه‌ کرد بو‌ سه‌رگه‌ل‌ئ که‌ ژماره‌یان سه‌د هه‌زار که‌س بوون و به‌ل‌کوو له‌و ژماره‌یش زیاتر بوون، ئایا ئەو زیاده‌یه‌ چه‌ند بووه؟ فه‌رمووی: (بیست هه‌زار بوو!).

صافات و صادو زوم‌ه‌رو م‌ونمین

بوونه‌ته‌ م‌ایه‌ی خوش‌ی هه‌ردوو ژین

بو‌ ن‌افه‌ت‌ئ باش، بو‌ پ‌یاو‌ئ به‌دین

بو‌ ن‌یم‌ه‌ش، نه‌گه‌ر خو‌اناس و هه‌ردین

(٣) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل/٧٠ رقم: ٣/٢٥٦٠.

(٤) تقدم في المجلد الرابع تسلسل ١٨ رقم: ٢/٣٣١٥.

(٥) حديث غريب عند الترمذي.

٢١- سوورەتی (ص)

(له‌سوورەتە مەكەییەكانە، هەشتاو شەش یا هەشتاو هەشت نایەتە)

سورة (ص) (مكية وهي ست أو ثمان وثمانون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٦٦- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) قَالَ مَرَضَ أَبُو طَالِبٍ فَجَاءَتْهُ قُرَيْشٌ وَجَاءَهُ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) وَعِنْدَ أَبِي طَالِبٍ مَجْلِسُ رَجُلٍ وَاحِدٍ فَقَامَ أَبُو جَهْلٍ كَيْ يَمْنَعَهُ وَشَكْوَةً إِلَى أَبِي طَالِبٍ فَقَالَ يَا ابْنَ أَخِي مَا تُرِيدُ مِنْ قَوْمِكَ؟ قَالَ: «إِنِّي أُرِيدُ مِنْهُمْ كَلِمَةً وَاحِدَةً تَدِينُ لَهُمْ بِهَا الْعَرَبُ وَتُؤَدِّي إِلَيْهِمُ الْعَجَمُ الْجَزِيَّةَ». فَقَالَ: كَلِمَةً وَاحِدَةً قَالَ: «كَلِمَةً وَاحِدَةً». فَقَالَ: كَلِمَةً وَاحِدَةً، يَا عَمَّ يَقُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ». فَقَالُوا إِلَهًا وَاحِدًا (مَا سَمِعْنَا بِهِذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَافٌ) قَالَ فَتَنَزَّلَ فِيهِمُ الْقُرْآنُ (ص وَالْقُرْآنُ ذِي الذِّكْرِ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ) إِلَى قَوْلِهِ (مَا سَمِعْنَا بِهِذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَافٌ). رواه الترمذي^(١).

ئيبنو عەباس (خودايان ئى رازى بى) گوتى: ئەبو تاليب نەخۆش بوو، گەورە پياوھەکانى خيلى قورەيش دەستە دەستە دەچوون بۆلاى بۆ سەرليدانی و هەوالپرسی. هەروا پيغەمبەريش (دروودی خودای لەسەرىن) چوو بۆلاى بۆ هەوالپرسی، لەلاى ئەبو تاليب دا جینگەى دانیشتنى تاقە زەلامى هەبوو، پيغەمبەر (دروودی خودای لەسەرىن) ويستی لەو شوینە دا دانیشتن، بەلام ئەبو جەهل هەلسا کە نەيهيلى لەوئى دانیشتن! ئيتەر کۆمەلانى قورەيش دەستیان کرد بە سکالای حالى خويان، لەلاى ئەبو تاليب، لەدەست پيغەمبەر (دروودی خودای لەسەرىن) کە برازايەتى، ئەبو تاليب گوتى: ئەى برازای خۆم تۆ چیت دەوئى لەهۆزى خۆت؟ داواى چى لەم خزمانە دەکەى؟ فەرمووى: من تاقەيەك ووشەم لەوان دەوئى، کە دەبئى بەکلیلى پیرۆزى، کە بەهۆى ئەو تاقە ووشەيەو هەرچى عەرەب هەيە ملکەچ دەبن بۆيان و عەجەم و غەيرى عەرەبیش سەرانیان پى دەدەن! ئەبو تاليب

(١) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

گوتی: تاقه‌یک ووشه ئه‌و تاقه ووشه‌یه چیه که ده‌بی به‌سه‌رمایه‌ی ئه‌م هه‌موو خێرو بی‌ره؟ فه‌رمووی: به‌ئێ! ئه‌ی مامی خۆم! تاقه‌یه‌ک ووشه‌م ده‌وێ لێیان ئه‌وه‌یه که بێن: (لا إله إلا الله) ئه‌وانیش گوتیان: تاقه‌یه‌ک خودا!! قسه‌ی واشتیکی تازە قه‌للایه‌و له‌م چه‌رخه‌ دوایه‌دا نه‌مان بیستوه، ئه‌مه‌ پێی و نه‌بی درۆو ده‌له‌سه‌یه‌و هیچی تر، جا له‌شانی ئه‌وانه‌دا ئه‌م ئایه‌تانه‌ هاتنه‌ خواره‌وه {ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ، بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ} هه‌تا ده‌گاته: {مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَافٌ}. (ت-س/ح).

٤٠٦٧- → (ب/١ ز/١١٨ ل/٣٦٠ ف/١٥) (٢).

٤٠٦٨- → (ب/١ ز/٤٤ ل/١٨٨ ف/١ + ب/١ ز/١٢٢ ل/٣٧٢ ف/٦) (٣).

٤٠٦٩- قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ (رضي الله عنه)، يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ عَلِمَ شَيْئًا فَلْيَقُلْ بِهِ، وَمَنْ لَمْ يَعْلَمْ فَلْيَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ، فَإِنَّ مِنَ الْعِلْمِ أَنْ يَقُولَ لِمَا لَا يَعْلَمُ اللَّهُ أَعْلَمُ، قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِنَبِيِّهِ (صلى الله عليه وسلم) (قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ). رواه البخاري والترمذي (٤).

عه‌بدوللای کوپی مه‌سه‌عوود (خودای ئی رازی بن) ده‌یگوت: ئه‌ی موسولمانینه! ئه‌وه‌ی شتی ده‌زانێ با بیلێ و نه‌ترسێ و به‌پێی پله‌ی زانینی خۆی هوکمی پێ بکا، وه‌ ئه‌وه‌ی که شتی نازانێ با بێ: نازانم، خودا خۆی ئه‌مه‌ باشت‌ر ده‌زانێ، چونکه‌ ئه‌گه‌ر که‌سی شتی نه‌زانێ و ئاوا بێ، ئه‌م قسه‌یه‌ش به‌شیکه‌ له‌زانین چونکه‌: نه‌زان ئه‌و که‌سه‌یه‌ که به‌غه‌له‌ت فه‌توا بده‌و شتی نه‌زانێ و بێ ده‌یزانم خودا له‌م باره‌یه‌وه

(٢) تقدم في المجلد الأول. تسلسل/١١٨ برقم: ٧٢٠/١٥.

(٣) تقدم في المجلد الأول. تسلسل/٤٤ برقم: ٣٣٧/١.

(٤) بخاري. تفسير: ٤٨٠٩.

به پیغه‌مبه‌ری خو‌ی ده‌فرمو‌ی: {قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ} (٨٦/٣٨) (ب/ت).

خودا له (زومره)ی دووه‌سی زومره

حه‌شربین له‌گه‌ل نو‌مه‌تی سه‌روهه

٢٢- سووره‌تی زومره

(هه‌فتا و پینج نایه‌ته)

سورة الزمر (مکیه، الا بضع آیات وهي خمس وستون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٧٠- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ (رضي الله عنهما) قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ (ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ) قَالَ الزُّبَيْرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَكْرَهُ عَلَيْنَا الْخُصُومَةَ بَعْدَ الَّذِي كَانَتْ بَيْنَنَا فِي الدُّنْيَا قَالَ «نَعَمْ». فَقَالَ إِنَّ الْأَمْرَ إِذَا لَشَدِيدٌ. رواه الترمذي^(١).
کاتی ئەم نایه‌ته هاته‌ خواره‌وه: {ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ} (٣٩/٣١). تو‌وه‌وان له‌روژی قیامه‌تدا له‌ حوزووری خودای خوتان ده‌وه‌ستن و ده‌بی به‌ده‌مه‌ قال و به‌ربه‌رکانیتان، تو‌ ده‌لیی من ئه‌رکی سه‌رشانی خوم به‌جی هیناوه‌ ئه‌وانیش ده‌لین حاشا هیچی به‌ئیمه‌ پانه‌گه‌یاندووه‌. عه‌بدوللای کوپی زوبه‌یر (خودای فی‌رازی بن) گو‌تی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئایا جاریکی تریش له‌قیامه‌تدا ناکوکی و به‌ربه‌ره‌کانی پوو ده‌داته‌وه‌ له‌نیوانی ئیمه‌ و ئه‌واندا، له‌پاش ئه‌مه‌ی که‌ له‌جیهاندا پوو داوه‌ له‌نیوانماندا؟ فه‌رمو‌ی: به‌لئ. گو‌تی: وادیاره‌ ئیشه‌که‌ گه‌لئ دشوارو‌ نا‌هه‌موارو‌ سه‌خته‌ (ت-س/ح) مامو‌ستای مه‌زن، مامو‌ستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریم، خودا پایه‌دار تری بکا، له‌ته‌فسیری نامی زی‌پیندا، ئەم پسته‌یه‌ی دوا‌ی ئاوا ته‌رجه‌مه‌ کردووه‌: قال: نعم، فقال: ان الامر اذن لشديد: ئه‌ویش فه‌رمو‌ی: کاتی ئه‌وه‌ پوو‌نه‌دا کاری

^(١) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

ئادەمیزاد لەو رۆژەدا دشوارو ناھەموارە. جا نازانم ئەمە پێوایەتیکی تری ئەم
 ھەدیثە، یا ھەمان ھەدیثە و ھەقوولی ھەردوو (قال) ھەکە ی بە ھەرما یشتی
 ھەزرت داناو، بەلام من بەبیری خۆم وا دەزانم ھەقوولی (قال) ھی دوو ھم
 ەبدوللا بئ ئەک ھەزرت. (وەرگێڕ)

٤٠٧١ - → (لەتەفسیری سوورەتی نیسادا پابوورد، ھەرموودە ی
 ھەقدەھەم). لەگێڕانەو ھی ئێرەدا ئاوا یە: ئیبنو عەبباس (خودایان ئی رازی بئ)
 گو تی: گەلئ لەبێرستەکان، خەلکیکی زۆریان کوشتبوو، وەزیناو
 داوینپیس ی زۆریان کردبوو، جا بەپیی خویان ھاتنە لای پیاھەبەر (دروودی خودای
 ەسەربئ) گو تیان: ئەمە ی تو دە یلئیت و خەلک بانگ دەکە ی بو ی شتیکی زۆر
 جوان و شیرینە، بەلام خۆت دەزانی ئیمە حالەکەمان وایە، جا ئایا ئەم کردو ە
 خراپانە کە ئیمە کردوومانە، کە ھەزرت و بریت ی و پاکبوونەو ھیان بو ھە یە یانا؟
 جا بەم بو ھە یەو ە ئەم ئایەتە دا بەزی: {وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا
 يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ} ھەرو ە ئەم ئایەتە ی تری ش
 دا بەزی: {قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ
 يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا} (٥٣/٣٩) واتە: ئە ی مو ھەمەدا! ئە ی خو شەو یست!
 بھەرموو بەبەندەگانی من لەسەر زمانی خۆم: ئە ی بەندە یینە! ئە ی ئەو
 کەسانە ی کەستەم و تاوانیکی زۆرتان کردو ەو باری دوا پۆژی خۆتان گران و
 دژوار کردو ە، نا ئومید مەبن لە پەحمەتی خودا، ئەگەر ئیو ە بەراستی پوو
 لەخوداکەن و خۆتان پەربەندەنە قاپی ئەو پاشا گەورە یە ئەو ی ش
 لەھەموو تاوانەکانتان خو ش دەبئ. (بوخاری - ھەزار پەحمەت لەگۆری
 نازداری)^(٢).

٤٠٧٢ - وللترمذي: قَرَأَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم): {وَلَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ
 إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ}. ولا يبالي^(٣).

(٢) تقدم برقمه: ٣٧٩٥/١. مجلد سادس. تسلسل/٥.

(٣) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

تیرمیزی (خودای ئی رازی بئ) به‌سه‌نه‌دیکی چه‌سه‌ن ده‌گیرێته‌وه: جاری
 چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) ئەم ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه: {لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ
 اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا} هیوا برآو مه‌بن له‌په‌رحمه‌تی خودای
 میه‌ره‌بان، به‌پراستی خودای گه‌وره، ئەگه‌ر خواستی هه‌بئ له‌هه‌موو
 گوناھێ خوش ده‌بئ. جا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) به‌شوین
 خویندنه‌وه‌ی ئەم ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌دا فه‌رمووی: وه‌هه‌ر باکیشی نییه‌! (ت-
 س/ح).

٤٠٧٣- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رضي الله عنه) قَالَ جَاءَ حَبْرٌ مِنَ الْأَحْبَارِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ
 (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ، إِنَّا نَجِدُ أَنَّ اللَّهَ يَجْعَلُ السَّمَوَاتِ عَلَى إِصْبَعٍ
 وَالْأَرْضِينَ عَلَى إِصْبَعٍ، وَالشَّجَرَ عَلَى إِصْبَعٍ، وَالْمَاءَ وَالْثَرَى عَلَى إِصْبَعٍ، وَسَائِرَ
 الْخَلَائِقِ عَلَى إِصْبَعٍ، فَيَقُولُ أَنَا الْمَلِكُ. فَضَحِكَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) حَتَّى بَدَتْ
 نَوَاجِذُهُ تَصْدِيقًا لِقَوْلِ الْحَبْرِ ثُمَّ قرَأَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) (وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ
 قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ). رواه الشيخان والترمذي^(٤).

عه‌بدوللا (خودای ئی رازی بئ) گوئی: یه‌کئ له‌زانا گه‌وره‌کانی جووله‌که‌هاته
 لای پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) گوئی: ئەه‌ی موچه‌مه‌ه‌دا! له‌ته‌وراتی ئیمه‌دا
 هه‌یه: که‌ خودا له‌ روژی قیامه‌تدا ئاسمانه‌کان داده‌نئ له‌سه‌ر په‌نجه‌یی و
 زه‌وییه‌کان داده‌نئ له‌سه‌ر په‌نجه‌یی و دارو دره‌خت داده‌نئ له‌سه‌ر په‌نجه‌یی و
 ئاوو خاک داده‌نئ له‌سه‌ر په‌نجه‌یی و هه‌موو دروستکراوه‌کانی تریش داده‌نئ
 له‌سه‌ر په‌نجه‌یی واته: بوونه‌وه‌ر، سه‌رو خواری به‌ده‌ستی قودره‌تی وه‌ک توپی
 ده‌گرئ و ئەوه‌جا بۆنانه‌دی جه‌به‌ره‌و شان و شکۆی خۆی و به‌یانی یه‌کتایی
 خۆی و بئ نموودی یادشاو قه‌اله‌کانی جیهان، ده‌فه‌رموئ: پادشا هه‌ر خۆم
 پادشا‌کانی سه‌رزه‌مین و ناو جیهان کوان؟ له‌کوین؟

(٤) بخاری. تفسیر: ٤٨١١، ٧٤١٤، ٧٤١٥، ٧٤٥١، ٧٥١٣ = ١٦٨٩ تجرید ٤/٤٨٣ مسلم. صفات المنافقین: ٦٩٧٧

پیغه‌مبیره‌یش (دروودی خودای له‌سهرین) بۆ پشتیوانی قسه‌ی مالوومه‌که وه‌ها
پیکه‌نی، ددانه‌پیشینه‌کانی وهرده‌که‌وتن، له‌پاشا چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین)
ئه‌مئایه‌ته‌ی خوینده‌وه: (وما قدروا) هه‌تا (عما یشرکون) (ش/ت).

٤٠٧٤- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضی الله عنهما) قَالَ مَرَّ يَهُودِيٌّ بِالنَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم)
فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «يَا يَهُودِيُّ حَدِّثْنَا». فَقَالَ كَيْفَ تَقُولُ يَا أَبَا الْقَاسِمِ
إِذَا وَضَعَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ عَلَى ذِهِ وَالْأَرْضِينَ عَلَى ذِهِ وَالْمَاءَ عَلَى ذِهِ وَالْجِبَالَ عَلَى
ذِهِ وَسَائِرَ الْخَلْقِ عَلَى ذِهِ. وَأَشَارَ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الصَّلْتِ بِخَنْصَرِهِ أَوَّلًا ثُمَّ تَابَعَ
حَتَّى بَلَغَ الْإِنْهَامَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ}. رواه
الترمذي بسند صحيح^(٥).

ئیبنو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بئ) گو‌تی: پیاویکی جووله‌که، له‌لای
پیغه‌مبهره‌وه (دروودی خودای له‌سهرین) رابورد، فهرمووی: ئاده‌ی ئه‌ی جووه!
قسه‌مان بۆ بکه. گو‌تی: ئه‌ی باوکی قاسم! تو چی ده‌لێیت بۆ ئه‌ه‌کاته که
خودا ئاسمانه‌کان داده‌نی له‌سهر ئه‌م په‌نجه‌یه و زه‌وی داده‌نی له‌سهر ئه‌م
په‌نجه‌یه و ئاو داده‌نی له‌سهر ئه‌م په‌نجه‌یه و کێوه‌کان داده‌نی له‌سهر ئه‌م
په‌نجه‌یه و دروستکراوه‌کانی تریش داده‌نی له‌سهر ئه‌م په‌نجه‌یه!
موحه‌مه‌دی کو‌ری سه‌لت له‌پێشدا، له‌یه‌که‌م ئیشاره‌ته‌وه له
په‌نجه‌تووته‌ی خۆیه‌وه ده‌ستی کرد به‌ژماردنی په‌نجه‌کانی و له‌گه‌ڵ هه‌ر
ئیشاره‌تیکه‌ی په‌نجه‌یه‌کی خۆی به‌پرز دیاری ده‌کرد هه‌تا په‌نجه‌که‌له‌ی
خۆی واته: مه‌به‌ست له‌یه‌که‌م ئیشاره‌ت په‌نجه‌تووته‌یه‌وه له‌دووه‌م
ئیشاره‌ت براتووته‌یه‌وه... قاده‌. جا خودای گه‌وره ئه‌مه‌ی دابه‌زاند: {وما
قدروا الله} هه‌تا {یشرکون} (٦٧/٣٩) واته: شان و شکۆی خودا گه‌له‌ی
گه‌وره‌و مه‌زنه، ئه‌و کافره‌ دڵ و چاو کو‌رانه، وه‌ک پێویست بۆ و شیایوی

(٥) صحیح عند الترمذی.

پێزی باره‌گای خوداوه‌ندی بێ ئاوا قەدر و پێزی نازان، دلمردو
چووزانی سۆزو ئەشق چییەو کویری زکماک چووزانی پەنگی پەنگین
چییه، میثالێ بۆ ئەوه‌ی ئێوه له‌گه‌وره‌یی و ده‌سته‌لاتی خودا تێ بگه‌ن
ئه‌مه‌یه: ئەم زه‌وییه هه‌مووی، یه‌ک مووی که‌م نه‌بێ له‌گه‌ڵ هه‌موو
ئاسمانه‌کانا، وه‌ک گوێی، هه‌لماتی، وایه له‌ناو چنگی خودادا، خودا
پاک و بێ گه‌رد و گه‌لی گه‌وره‌یه‌و به‌دووره له‌م لاژگه‌ لاژگی بته‌رستانه، که
بریاری هاوه‌ڵ و کوپو کچ و هاوسه‌ری بۆ ده‌ده‌ن (ت-س/ص).

٤٠٧٤م- وللشَّيْخِينَ: «يَقْبُضُ اللَّهُ الْأَرْضَ، وَيَطْوِي السَّمَوَاتِ بِمِثْنِهِ، ثُمَّ يَقُولُ أَنَا الْمَلِكُ، أَتَيْنَ مُلُوكُ الْأَرْضِ»^(٦).

ئەبو هورەیره (خودای ئی رازی بێ) گوتی: له‌پێغه‌مبه‌رم (دروودی خودای له‌سه‌رین)
ژنه‌وت ده‌یفه‌رموو: خودا، له‌پوژی قیامه‌تا گوێ زه‌وی ده‌کا به‌ یه‌ک
چنگ و ئاسمانه‌کان به‌ده‌ستی راستی ده‌پێچیته‌وه ئه‌وجا ده‌فه‌رموی:
پادشای بێ هاوشان هه‌ر خۆم، پادشاکانی زه‌وی له‌کوین (ش).

٤٠٧٥م- (له‌باسی تەفسیری سوورەتی ئیبراھیم رابوورد. ف/٤)^(٧).

قال اللَّهُ تَعَالَى: {وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ} →.

٤٠٧٦م- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ «بَيْنَ النَّفْخَتَيْنِ أَرْبَعُونَ». قَالُوا: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَرْبَعُونَ يَوْمًا؟ قَالَ: أَبَيْتُ. قَالَ: أَرْبَعُونَ سَنَةً؟ قَالَ: أَبَيْتُ. قَالَ: أَرْبَعُونَ شَهْرًا؟ قَالَ: أَبَيْتُ، وَيَبْلَى كُلُّ شَيْءٍ مِنَ الْإِنْسَانِ إِلَّا عَجَبَ دَنْيَاهُ، فِيهِ يُرَكَّبُ الْخَلْقُ. رواه الشيخان^(٨).

(٦) بخاري. رقائق: ٦٥١٩، ٧٢٨٢. مسلم. صفات المنافقين: ٦٩٨١.

(٧) تقدم برقم: ٣٩٣٦/٤ مجلد سادس تسلسل/١٥.

(٨) بخاري. تفسير: ٤٩٣٥. مسلم. فتن: ٧٣٤٠.

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بئ) گوتی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربەین) فەرمووی: لەم فوو تا ئەو فوو چلە! یاران گوتیان: ئەی ئەبو ھورەیرە! مەبەست لە ماوەی بەینی دوو فوووەکە کە مەشھوورن بە نەفخەتەین کە ئەم فەرموودەیه ئاماژە ی بۆدەکا چل رۆژە؟ گوتی: نازانم، گوتیان: ئەی مەبەست چل سائە؟ گوتی: نازانم، گوتیان: ئەی مەبەست چل مانگە، گوتی: نازانم چونکە من ژمێردراوەکەم لە حەزرت نەبیستوو کە چییە، لەخۆمەو ناتوانم بپیار بدم کە سائە، رۆژە، مانگە، حەفتەیه، چییە گوتی: حەزرت (دروودی خودای لەسەربەین) فەرمووشی: لەشو ئەندام و ھەموو پارچەکانی جەستە ی ئادەمیزادیش ھەمووی دەپزێ، نووکی بیخی جوچکە ی سمتی نەبی کە بەقەد دەنکی خەرتەلەیک دەبی لەویو فریشتەکان بەفەرمانی خودا سەرلەنوێ ھەموو کەسێ وەك حاالی ژبانی دروستی دەکەنەو (ش) لەریوایەتیکی شەرھەکەدا: دەلی: دەگیرنەو لەئیبنوعەبباس و حەسەنەو (رەزای خویان لئ بئ) کە پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربەین) دەفەرموێ: بەینی دوو فوووەکان چل سائە، بەفووی یەکەم بەفەرمانی خودا ھەموو گیاندارێ دەمرێ، بەفووی دووھم بەفەرمانی خودا ھەموو مردوویی زیندوو دەبیئەو!

٧٧، ٤- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «كَيْفَ أُنْعَمُ وَقَدْ أُنْجِبُ الْقُرْنَ الْقُرْنَ وَحَنَى جَبْهَتَهُ وَأَصْفَى سَمْعَهُ يَنْتَظِرُ أَنْ يُؤْمَرَ أَنْ يَنْفُخَ فَيَنْفُخَ». قَالَ الْمُسْلِمُونَ: فَكَيْفَ نَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «قُولُوا: حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ، عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا».^(٩)

ئەبو سەعید (خودای ئی رازی بئ) گوتی: حەزرت (دروودی خودای لەسەربەین) فەرمووی: من چۆن خوشی بکەم و رابوێرم، لەکاتیکا کە ئیسرافیل، کە مەئمووری نەفخی سوورە، کە پەناکە ی ناو بە دەمیەو بە ھەر دوو لیوی گرتوویەتی و تەوێلی دانەواندوو گویی ھەلخستوو و چاوەنوارە

(٩) رواه الترمذي وأبو داود بسندين صحيحين (شرحه).

که هه‌رده‌م فه‌رمانی پێ‌بکری گورج فووی پیا بکاو کۆتایی به‌جیهان
بینی!! موسولمانه‌کانیش گوتیان: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئه‌ی ئیمه‌ چی
بکه‌ین؟ فه‌رمووی: بَلِّین: (حسبنا الله ونعم الوکیل - علی الله توکلنا)
(ت/د-س/ح).

٤٠٧٨ - وَسُئِلَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) عَنْ الصُّورِ فَقَالَ: «الصُّورُ قَرْنٌ يُنْفَخُ
فِيهِ». رواهما الترمذي وأبو داود^(١٠).

پرسیار کرا له پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین): صور چیه؟
فه‌رمووی: صور شاخیکه وه‌ک ئه‌و بۆریه‌ی که‌سه‌رباز فووی پیاده‌که‌ن
بۆ کۆ بوونه‌وه‌و بلاو بوونه‌وه‌ له‌پۆژی قیامه‌تا فووی پێدا ده‌کری. (ت/د-
س/ح).

(مونجین) دووناوه‌ زۆر سووره‌تی تر
هه‌یه‌تی چهن ناو له‌یه‌کێ پتر،
به‌ فووی هه‌ردووین، به‌ فووی زیندووین
به‌بای خوا ده‌ژین گه‌ر نه‌بوو هه‌ردووین
ئه‌م هه‌موو به‌زم و سه‌یرو سه‌مایه
بناغه‌ی له‌سه‌ر پرستی هه‌وایه!!
سه‌رم ده‌رناچن له‌م کاره‌ خوایه!
بوون و نه‌بوونم گشت به‌ده‌ست بایه!!
تازه‌م زانیوه‌ که‌هن شیخی بام
په‌پوله‌ پایزه‌ی ده‌می ره‌شه‌ بام
په‌پوله‌ پایزه‌ی ده‌می ره‌شه‌ با
مه‌ر خوا بزانی، با بۆ کویت ده‌با

^(١٠) رواه الترمذي وأبو داود بسندين صحيحين (شرحه).

٢٣- سوورەتی مۆمنین

(پیشی ده‌کووتری سوورەتی غافیر - مه‌کیه ٨٥ نایه‌ته)

سورة المؤمن (مکیه، وهي خمس وثمانون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٧٩- سُبُلَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رضی الله عنه) عَنْ أَشَدَّ مَا صَنَعَهُ الْمُشْرِكُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) فَقَالَ: بَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) يُصَلِّي بِفَنَاءِ الْكَعْبَةِ، إِذْ أَقْبَلَ عُقْبَةُ بْنُ أَبِي مُعَيْطٍ، فَأَخَذَ بِمَنْكِبِ رَسُولِ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) وَلَوَّى تَوْبَهُ فِي عُنُقِهِ فَخَنَقَهُ خَنْقًا شَدِيدًا، فَأَقْبَلَ أَبُو بَكْرٍ فَأَخَذَ بِمَنْكِبِهِ، وَدَفَعَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) وَقَالَ (أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ).^(١) رواه البخاري.

له عه‌بدوللای کوپی عه‌مر (خودایان لی رازی بی) پرسیار کرا: ناخوشت‌ترین شت که بته‌رسته‌کان ده‌بار‌ه‌ی پیا‌ه‌م‌به‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) کردیان چی بوو؟ گو‌تی: جارئ، پیغه‌م‌به‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) له‌حه‌وشه‌ی که‌عه‌دا نویژی ده‌کرد، عوقبه‌ی کوپی ئەبو موعه‌یط په‌یدا بوو، سه‌ر شانی پیغه‌م‌به‌ری گرت و جله‌که‌ی توند لوول دا له‌گه‌ردنیاو ته‌واو تاساندی! ئەبو‌به‌کریش هات قو‌لی عوتبه‌ی گرت و له‌کو‌لی پیغه‌م‌به‌ری کرده‌وه‌و گو‌تی: { أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ } (٣٨/٤٩). واته: له‌سه‌رچی ئەم پیا‌وه باشه‌یه ده‌کوژن؟ له‌سه‌ر ئەوه که‌خودای راست و دروست به‌خوای خو‌ی ده‌زانئ، وه بو‌ دامه‌زراندن و سه‌لماندنی دا‌وای خو‌ی موعجیزه‌و به‌لگه‌ گه‌لیکی زو‌ر رو‌شن و ئاشکرای له‌لایه‌نی خودای ئی‌وه‌وه پی‌ دراوه، که‌به‌چا‌وی خو‌تان ده‌یان بینن (ب).

٤٠٨٠- عَنْ الثُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ (رضی الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلی الله علیه وسلم) قَالَ: «الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ». ثُمَّ قَرَأَ (وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ). رواه الترمذي.^(٢)

(١) بخاري. تفسير: ٤٨١٥.

(٢) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

نوعمانی کوری به‌شیر (خودای ئی رازی بئ) گوتی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەربێ) فەرمووی: دووعاو موشتەققاتی ووشە‌ی دووعا له قورئاندا به‌مه‌عنا عیباده‌ت و پەرستنه. جا چه‌زەت (دروودی خودای له‌سەربێ) بۆ سه‌لماندنی ئەم مه‌سه‌له‌یه، که دووعا به‌مه‌عنا عیباده‌ته، ئەم ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه: {وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ ذَاخِرِينَ} (٦٠/٤٠) واته: په‌روه‌ردگاری ئیوه فەرموویه‌تی: هاوار له‌خۆم بکه‌ن، په‌نا هەر په‌نای منه، په‌نای تر نییه، که‌واته نه‌گەر ئیوه په‌نا بۆمن بێنن و به‌نده‌یی ساغ بۆمن بکه‌ن، ئەوا منیش دیم به‌هاوارتانه‌وه و په‌ناتان ده‌ده‌م، وه‌لێ ئەو بێ هۆش و گۆشانه‌ی که‌له‌به‌ر فیزو ده‌عیه زلی بیز له‌به‌نده‌یی من ده‌که‌نه‌وه، ئەوانه زۆر به‌که‌ساسی و داماوێ سه‌ری خۆیان شوپ ده‌که‌ن و ده‌چنه ناو گه‌وره‌کانی دۆزه‌خه‌وه! (ت-س/ص).

(فصلت) واته: جیا‌جیا و سه‌ربه‌خۆ

نه‌ک تی‌که‌ل- پی‌که‌ل، وه‌کو و گه‌نم و جو

واته: نامه‌یین دانار داناره

له‌فظی وه‌ک مه‌عنا‌ی ریک و نازاره!!

٢٤- سووره‌تی (فصلت)

(مه‌کیه ٥٣ نایه‌ته)

سورة فصلت (مکیه، وهي ثلاث وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٨١- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رضي الله عنه) قَالَ: اجْتَمَعَ عِنْدَ الْبَيْتِ قُرَشِيَّانَ وَتَقَفِيَّ (أَوْ تَقْفِيَّانَ وَقُرَشِيٌّ) كَثِيرَ شَحْمٍ بَطُونُهُمْ قَلِيلَةٌ فَفَقَهُ قُلُوبُهُمْ فَقَالَ أَحَدُهُمْ: أَتُرَوْنَ أَنَّ اللَّهَ يَسْمَعُ مَا نَقُولُ قَالَ الْآخَرُ: يَسْمَعُ إِنْ جَهَرْنَا وَلَا يَسْمَعُ إِنْ أَخْفَيْنَا. وَقَالَ الْآخَرُ: إِنْ كَانَ يَسْمَعُ إِذَا جَهَرْنَا فَإِنَّهُ يَسْمَعُ إِذَا أَخْفَيْنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (وَمَا كُنْتُمْ

تَسْتَرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ (الآية). رواه الشيخان والترمذي: (۱).

عہ بدوللا (خودای ن رازی بی) گوئی: لەلای بەیتا، دوو قورەیشی و یەك شەقەفی، یا دوو شەقەفی و یەك قورەیشی كۆدەبنەو، بەلەش قەبەو قەلەوو فیلەتەن، بەدل كەو دەن و نادان، یەكیكیان دەلی: ئایا ئیو لەو باوەرەدەكەن كە خودا گوئی لییە، ئیمە چی دەلین؟ یەكیكی تریان دەلی: ئەگەر بە دەنگی بەرز قسە بكەین دەبیست، بەلام ئەگەر بەپەنھانی قسەبكەین نایژنەوئ! ئەوی تریشیان دەلی: ئەگەر بەدەنگی بەرز قسەبكەین گوئی لی بی، بەپەنھانی قسەبكەین ھەر گوئی لی دەبی، جا خودای گەرەومەزن ئەمە ی نارد: {وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ} (۲۲/۴۱). (ش/ت).

۲۵- سوورەتی شوورا

(لە سوورەتە مەکییەکانە تەنیا چوار نایەتی نەبی، ۲۵ نایەتە)

سورة الشورى (مكية إلا أربع آيات وهي ثلاث وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۰۸۲- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رضي الله عنهما) قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَفِي يَدِهِ كِتَابَانِ فَقَالَ: «أَتَذَرُونَ مَا هَذَانِ الْكِتَابَانِ». فَقُلْنَا لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا أَنْ تُخْبِرَنَا. فَقَالَ لِلَّذِي فِي يَدِهِ الْيُمْنَى «هَذَا كِتَابٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ فِيهِ أَسْمَاءُ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَأَسْمَاءُ آبَائِهِمْ وَقَبَائِلِهِمْ ثُمَّ أُجْمِلَ عَلَى آخِرِهِمْ فَلَا يُزَادُ فِيهِمْ وَلَا يُنْقَصُ مِنْهُمْ أَبَدًا». ثُمَّ قَالَ لِلَّذِي فِي شِمَالِهِ: «هَذَا كِتَابٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ فِيهِ أَسْمَاءُ أَهْلِ النَّارِ وَأَسْمَاءُ آبَائِهِمْ وَقَبَائِلِهِمْ ثُمَّ أُجْمِلَ عَلَى آخِرِهِمْ فَلَا يُزَادُ فِيهِمْ وَلَا

(۱) بخاری. تفسیر: ۴۸۱۶، ۴۸۱۷، ۷۵۲۱. مسلم: صفات المنافقین: ۶۹۶۰. ترمذی. تفسیر القرآن: ۳۲۴۸.

يُنْقَضُ مِنْهُمْ أَبَدًا». فَقَالَ أَصْحَابُهُ فِيمَ الْعَمَلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ كَانَ أَمْرٌ قَدْ فُرِعَ مِنْهُ؟ فَقَالَ: «سَدِّدُوا وَقَارِبُوا فَإِنَّ صَاحِبَ الْجَنَّةِ يُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَإِنْ عَمِلَ أَىَّ عَمَلٍ وَإِنْ صَاحِبَ النَّارِ يُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ وَإِنْ عَمِلَ أَىَّ عَمَلٍ». ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) بِيَدَيْهِ فَنَبَذَهُمَا ثُمَّ قَالَ: «فَرَعَ رَبُّكُمْ مِنَ الْعِبَادِ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ». رواه الترمذي في القدر^(١).

عه‌بدوللای کورپی عه‌مر (خودایان لی رازی بی) گوتی: جارئ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) هات بو ناومان، دوو کتیبی به‌ده‌سته‌وه بوو، فه‌رمووی: ئایا ده‌زانن که‌ئه‌م دوو کتیبه‌ چین؟ گوتمان: خه‌یر! ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! مه‌گه‌ر خۆت پیمان به‌فه‌رموویت، ئه‌وجا هه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) به‌ونه‌نامه‌یه‌یان که‌له‌ ده‌ستی راستی دابوو فه‌رمووی: ئه‌مه‌یان نامه‌یه‌که‌ له‌لایه‌نی خودای هه‌موو جیهانه‌وه، ناوی هه‌موو به‌هه‌شتیه‌کانی تیدایه، ناوی خۆیان و ناوی باوباپیریان و ناوی عیّلو تیره‌و هۆزیانی یه‌ک به‌یه‌ک تیدایه، سه‌رتاپا دیاری کراون، هه‌تا هه‌تایه هه‌ر ئه‌وه‌نده ده‌بن، نه‌که‌م ده‌که‌ن و نه‌زۆرت ده‌بن! وه به‌ونه‌نامه‌شیان که‌له‌ده‌ستی چه‌پی دابوو فه‌رمووی: ئه‌مه‌ی تریشیان نامه‌یه‌که‌ له‌لایه‌نی خودای هه‌موو جیهانه‌وه، ناوی هه‌موو دۆزه‌خیه‌کانی تیدایه، ناوی خۆیان و ناوی باو باپیریان و ناوی عیّلو تیره‌و هۆزیانی یه‌ک به‌یه‌ک تیدایه، سه‌رتاپا دیاری کراون، هه‌تا هه‌تایه هه‌ر ئه‌وه‌نده ده‌بن نه‌که‌م ده‌که‌ن و نه‌زۆر ده‌بن یارانی‌ش عه‌رزیان کرد: قوربان! که‌وابئو و هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه چاره‌نووسی هه‌موو که‌سێ دیاری کرابئ که‌ به‌هه‌شتیه، یا دۆزه‌خیه، ئیتر ئیمه‌ بۆچی خۆمان ماندوو بکه‌ین و کارو کرده‌وه له‌پای چی؟ فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سهرین): کاری پاک و پوخت بکه‌ن و بو‌کردنی چاکه‌ کو‌تایی مه‌که‌ن و چه‌نده‌ی له‌ده‌ستتان دی هه‌ولێ باشه‌ بده‌ن، له‌راستی دا‌شته‌که‌ خۆی ئاویه: ئه‌وه‌ی له‌بنه‌ره‌ته‌وه به‌به‌هه‌شتی دانرابئ

^(١) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

سهره‌نجام ده‌گه‌پیتته‌وه سهرکاری باش و خوداناسی، که نیشانه‌ی ئه‌وه‌یه خاوه‌نه‌که‌ی به‌هه‌شتیه، ئیتر گریمان له‌وه‌و به‌ر هه‌ر کاریکی کردبێ کار له‌م سهره‌نجامه ناکات، هه‌روه‌ها ئه‌وه‌ی له‌سهره‌تاوه به‌ئه‌هلی دۆزه‌خ له‌قه‌له‌م درابێ، سهره‌نجام باده داته‌وه بۆ سهرکاری خراپ و بێ شه‌رعی، ئیتر له‌وه‌و به‌ر هه‌رکاریکی کردبێ کار له‌م سهره‌نجامه ناپه‌سه‌نده‌ی ناکات.

ئه‌وجا حه‌زه‌رت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) هه‌ردوو ده‌ستی خۆی هه‌له‌ته‌کاندو دوو کتیبه‌که‌ی هه‌ل داو فه‌رمووی: خودای په‌روه‌ردگاری ئیوه له‌ میژوه‌وه چاره‌نووسی هه‌ریه‌کێ له‌ئیوه‌ی دیاری کردووه‌و له‌و مه‌سه‌له‌یه بوته‌وه. ئه‌وجا بۆ پش‌تیوانی و پاستی و دروستی فه‌رمووده‌که‌ی خۆی ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه: {فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ} (٧/٤٢) واته: له‌و رۆژه‌دا تاقمێ وان له‌به‌هه‌شتاو، تاقمێ وان له‌ناو دۆزه‌خا! (ب-س/ص).

٤٠٨٣- ئه‌م فه‌رمووده‌یه له‌پیشه‌وه رابورد، له‌باسی (مناقب اهل البيت) دا فه‌رمووده‌ی یه‌که‌م^(٢).

٤٠٨٤- عَنْ عَائِشَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «سَيِّئَةٌ لَعْنَتُهُمْ لَعْنَهُمُ اللَّهُ وَكُلُّ نَبِيٍّ كَانَ: الزَّائِدُ فِي كِتَابِ اللَّهِ وَالْمُكَذِّبُ بِقَدْرِ اللَّهِ وَالْمُتَسَلِّطُ بِالْجَبْرُوتِ لِيُعْزَّ بِذَلِكَ مَنْ أَذَلَّ اللَّهُ وَيُذِلَّ مَنْ أَعَزَّ اللَّهُ وَالْمُسْتَحِلُّ لِحَرَمِ اللَّهِ وَالْمُسْتَحِلُّ مِنْ عِثْرَتِي مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَالتَّارِكُ لِسُنَّتِي»^(٣).

عائیشه (خودای ئی رازی بێ) گوئی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) فه‌رمووی: ئه‌م شه‌ش که‌سه هه‌م من به‌له‌عنه‌تم کردوون و هه‌م خودا به‌له‌عنه‌تی کردوون و هه‌م هه‌موو پیغه‌مبه‌رێ له‌پیش مندا به‌له‌عنه‌تی کردوون، یه‌که‌م ئه‌وه‌ی شتی

^(٢) تقدم برقم: ٣٢٤١/١ مجلد خامس تسلسل/١٦.

^(٣) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

زیاد بکا، له‌نامه‌یی له‌نامه‌کانی خودا، دووهم ئه‌وه‌ی چاره‌نووسی خودایی به‌درۆ بزانی و برپای پئی نه‌بی، سییه‌م ئه‌و زه‌بر به‌ده‌سته‌ی که‌به‌زۆری زۆردای و به‌زه‌بری مله‌وپی خو‌ی، خو‌ی ده‌سه‌پینی و ئه‌وجا به‌که‌یفی خو‌ی ئه‌وه‌ی خودا سه‌ری ئه‌وی شو‌پرکردوو و سووک و تپۆی کردوو و ئه‌و ده‌چئ سه‌ری ئه‌وه به‌رزده‌کاته‌وه‌و پووی ده‌داتئ، وه ئه‌وکه‌سه‌ی که خودا سه‌ری ئه‌وی به‌رزوه کردوو و ده‌چئ سه‌ری ئه‌وه نه‌وی ده‌کا و پووی ناداتی و سووک و تپۆی ده‌کا!!

چواره‌م ئه‌وکه‌سه‌ی که حه‌رامی خودا به‌حه‌لال ده‌زانی!! پینجه‌م ئه‌وکه‌سه‌ی که زۆرو سته‌م له‌ئالوبه‌یتی من بکا و به‌پیی شه‌ریعه‌تی خودا په‌فتیان ه‌گه‌ل نه‌کا، شه‌شه‌م ئه‌وکه‌سه‌ی ته‌رکی ریبازی من بکا! (ت-س/ص).

٤٠٨٥ - عَنْ أَبِي مُوسَى (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «لَا يُصِيبُ عَبْدًا نَكْبَةٌ فَمَا فَوْقَهَا أَوْ دُونَهَا إِلَّا بِذَنْبٍ وَمَا يَغْفُو اللَّهُ عَنْهُ أَكْثَرُ». قَالَ وَقَرَأَ (وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ). رواه الترمذي^(٤).

ئهبو مووسا (خودای ئا‌رازی بئ) گو‌تی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) فه‌رمووی: ه‌ر ئیش و ئازاری (که‌م تا زۆر) که تووشی به‌نده‌یی ده‌بی به‌ه‌وی گونا‌هه‌ویه، وه‌لی ئه‌وه‌نه‌بی که‌له‌سه‌ر هه‌موو گونا‌ه‌ی خودا به‌نده ئازار بدا، به‌لکو و ئه‌و گونا‌هانه‌ی که خودا چاوپۆشیان لئ ده‌کا گه‌لی زۆرتن له‌و گونا‌هانه‌ی که خودا خاوه‌نه‌کانیان تووشی ئیش و ئازار ده‌کا. گو‌تی: جا حه‌ز ه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ربن) خویندی‌ه‌وه: {وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ} (٣٠/٤٢) واته: ه‌ر ئازار و به‌لایه‌کتان تووش ده‌بی و ه‌ر ناخۆشییه‌کتان دیته‌ پئ به‌ه‌وی کرده‌وه‌ی ناباری خۆتانه‌ویه، که‌به‌ده‌ستی خۆتان ده‌یکه‌ن، گه‌رچی خودا له‌زۆر کرده‌وه‌ی خراپیش‌تان چا و پۆشی ده‌کا و ده‌بووری! (ت-سند غریب).

^(٤) رواه الترمذي بسند غریب (شرحه).

قال الله تعالى: {وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيُّ حَكِيمٌ} (٥١/٤٢) →.

٤٠٨٦ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «مَا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ نَبِيٍّ إِلَّا قَدْ أُعْطِيَ مِنَ الْآيَاتِ مَا مِثْلُهُ آمَنَ عَلَيْهِ الْبَشَرُ، وَإِلَّمَا كَانَ الَّذِي أُوتِيَتْ وَحْيًا أَوْحَاهُ اللَّهُ إِلَيْهِ فَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَكْثَرَهُمْ تَابِعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ». رواه مسلم في الإيمان^(٥).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بن) گوئی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربن) فەرمووی: ھەموو پیغەمبەری لەکاتی خۆیدا، نیشانەیی گەورە گەورە و موعجیزەییکی وای پێ دراوە کە ئادەمیزادەکانی چەرخێ خۆی بەھۆی ئەو نیشانە و موعجیزانە و ئیمان و باوەریان پێ ھێناوە، وەڵی ئەو موعجیزەیی کە خەڵات کراوە بەمن ئەم قورئانەییە، کەخودا بەوھێ بۆی ناردووم بۆیە ئومیدم گەورە کە لەپۆژی قیامەتدا من لەھەموو پیغەمبەرەکانی تر ئومەت زۆر تریی (م).

٢٦- سوورەتی زوخر

(مەکەییە ٨٩ نایەتە)

سورة الزخرف (مکیه وهي تسع وثمانون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٨٧ - عَنْ أَبِي أُمَامَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: «مَا ضَلَّ قَوْمٌ بَعْدَ هُدًى كَانُوا عَلَيْهِ إِلَّا أَوْتُوا الْجَدَلَ». ثُمَّ تَلَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) هَذِهِ الْآيَةَ (مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ). رواه الترمذي^(١).

ئەبو ئومامە (خودای ئی رازی بن) گوئی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربن) فەرمووی: ھەر گەلی پێگەیی پاست بزیکنە مسوگەر تووشی دەمبازی و

(٥) مسلم. إيمان: ٢٨٣. بخاري. فضائل القرآن: ٤٩٨١، ٧٢٧٤ = تجريد ٤/ل ٥٢٣ رقم: ١٧٢٢.

(١) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

هاوردو بردی قسه ده‌بن له‌پاشان دا پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) ئەم ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه: {وَقَالُوا آلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ} (ت-س/ص).

٤٠٨٨- ئەم فەرمووده‌یه له‌پیش‌ه‌وه رابورد، له‌ته‌فسیری سووره‌تی ئە‌عراف دا، فەرمووده‌ی سییه‌م^(٢).

٢٧- سووره‌تی دوخان

(مه‌کیه ٥٧ نایه‌ته)

سورة الدخان (مکیه، وهي سبع وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٨٩- له‌پیش‌ه‌وه رابورد، له‌ته‌فسیری سووره‌تی یوسف دا، فەرمووده‌ی چواره‌م^(١).

٤٠٩٠- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) قَالَ: «مَا مِنْ مُؤْمِنٍ إِلَّا وَلَهُ بَابَانِ بَابٌ يَصْعَدُ مِنْهُ عَمَلُهُ وَبَابٌ يَنْزِلُ مِنْهُ رِزْقُهُ فَإِذَا مَاتَ بَكَيًا عَلَيْهِ فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ (فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ). رواه الترمذي^(٢).

ئە‌نه‌س (خودای ئی‌رازی بێ) گوتی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) فەرمووی: هه‌موو موسوولمانی دوو ده‌رگای هه‌یه، کرده‌وه‌ی له‌ده‌رگایه‌کیانه‌وه سه‌رده‌که‌وی، پزق و رویشی له‌ده‌رگاکیه‌ی تریان‌ه‌وه دیت‌ه‌ خواره‌وه، کاتی ده‌مری هه‌ردوو ده‌رگاکیان بۆی ده‌گرین، ئە‌مه مه‌عنای ئە‌م فەرما‌یشت‌ه‌ی خودایه‌ که ده‌فەرمووی: {فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ} (٢٩/٤٤) وات‌ه: هه‌رگیز ئاسمان و زه‌وی بۆیان

^(٢) تقدم في المجلد السادس. تسلسل/٨ رقم: ٢٨٦٨/٢.

^(١) يقدم في المجلد السادس. تسلسل/١٣ رقم: ٣٩٢٩/٤.

^(٢) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

نه‌گریان و مؤله‌تی نه‌وه‌یشیان نه‌درا که فه‌وتانیان دوا بخری، چونکه
ئه‌مانه‌ پیاوی خراپ بوون، به‌لام مروقی موسولمان هه‌م ئاسمان بۆی
ده‌گریو هه‌م زه‌وی. (ب- به‌سه‌ندیکی غه‌ریب).

دوخان وا له‌پیش سووره‌ی (جاثیه)

(نه‌حقاف) نه‌په‌ی لم وه‌کوو ماسییه

٢٨- سووره‌تی جاثیه

(له‌سووره‌ته مه‌کییه‌کانه ٢٧ نایه‌ته)

سورة الجاثية (مكية، وهي سبع وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٩١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «قَالَ اللَّهُ
عَزَّ وَجَلَّ: يُؤْذِنِي ابْنُ آدَمَ، يَسُبُّ الدَّهْرَ وَأَنَا الدَّهْرُ، يَدِي الْأَمْرُ، أَقْلَبُ اللَّيْلَ
وَالنَّهَارَ». رواه البخاري^(١).

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بئ) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ریئ)
فه‌رمووی: خودای گه‌وره‌و سه‌روه‌ر ده‌فه‌رموئ: ئاده‌میزاد ئازاری من
ده‌دا، کاتی جنیو به‌چه‌رخ و گه‌ردوون ده‌دات وه‌کی ئه‌وه که‌هه‌ست
به‌ئازاری ده‌کا ده‌لئ: ئه‌ی فه‌له‌ک واوات لی بکری، یا ده‌لئ: ئه‌ی
گه‌ردوونی چه‌په‌گه‌رد! گه‌ردوون، یا فه‌له‌ک، یا چه‌رخ هیچی به‌ده‌ست نییه،
ئه‌وه‌ی ئیوه نیسه‌به‌تی ده‌ده‌ن له‌گه‌ردوون و ده‌لئ گوایه هه‌موو کارو بارئ
چه‌رخ و گه‌ردوون هه‌لی ده‌سووپینئ ئه‌وه وانیه، به‌لکوو من خۆم هه‌موو
شتئ هه‌ل ده‌سووپینم، گه‌ردوون من دروستم کردووه، ئه‌وچی به‌ده‌سته،
هه‌موو کاروباری به‌ده‌ستی خۆمه، خۆم ئه‌م شه‌وو رۆژه تاو توئ ده‌که‌م و
ده‌یانیه‌ینم و ده‌یانبه‌م (بوخاری. په‌حمه‌ت له‌گۆپی نازداری).

(١) بخاری. تفسیر: ٤٨٢٦.

٢٩- سوورده‌تی نه‌حقاف

(مه‌کیه، ٣٥ نایه‌ته)

سورة الأحقاف (مکیه، وهي خمس وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٩٢- كان معاوية (رضي الله عنه) استعمل على الحجاز مروان فخطب فجعل يذكر يزيد بن معاوية، لكي يباع له بعد أبيه، فقال له عبد الرحمن بن أبي بكر شيئا، فقال خذوه. فدخل بيت عائشة فلم يقدروا { عليه } فقال مروان إن هذا الذي أنزل الله فيه (والذي قال لوالديه أف لكما أتعداني أن أخرج) الآية، فقالت عائشة من وراء الحجاب: ما أنزل الله فينا شيئا من القرآن إلا أن الله أنزل عذري. رواه البخاري^(١).

موعاوییه مه‌پروانی کردبوو به‌سه‌رداری ولاتی حیجاز، مه‌پروان له خوتبه‌دا باسی یه‌زیدی کوپی موعاوییه‌ی بو‌خه‌لکه‌که ده‌کرد، هه‌تا له‌پاش باوکی په‌یمانی خه‌لافه‌ت بدری به‌وو ئه‌و ببی به‌جینشین له‌جیگه‌ی بابی!

عه‌بدولپه‌حمانی کوپی ئه‌بویه‌کریش قسه‌یه‌کی له‌پرووی مه‌رواندا کرد گوتی: بوچی ئه‌مه‌ هیرقلیه‌یه‌ته، کوپ له‌شوینی بابی ببی به‌پاشا، یا پیغه‌مبه‌رایه‌تی و جینشینایه‌تییه، ئه‌ی ئه‌بویه‌کرو عومه‌رو عوتمان ئه‌مه‌یان بو‌نه‌کردو له‌جیگه‌ی خویان منالی خوئیانیان دانه‌نا؟ مه‌پروان گوتی: ئاده‌ی بیگرن! ئه‌وپه‌حمانیش خو‌ی کرد به‌مالی عایشه‌ی خوشکی دا، ئیتر پییان نه‌ویرا، جا مه‌پروان گوتی: ئه‌م نایه‌ته‌ ده‌رباره‌ی ئه‌م عه‌بدوپه‌حمانه‌هاته‌ خواره‌وه‌که‌ده‌فه‌رموی: { وَالَّذِي قَالَ لَوْلَاذِهِ أَفَّ لَكُمْ أَتَعْدَانِي أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلْتُ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي وَهُمَا يَسْتَعْجِلَانِ اللَّهَ وَيَلْكَ آمِنْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ } (١٧/٤٦) واته: به‌دبه‌ختی

(١) بخاري. تفسير: ٤٨٢٧.

وا هیه که دایک و باوکی ته‌می خیری ده‌کن و پیی ده‌لین: خانه خراب! باوه‌رو ئیمان بینه، به‌راستی به‌لینی خودا راسته، که‌چی ئه‌و له‌پروویانا هه‌لده‌گه‌ریت‌ه‌وه‌و ده‌لی: ئۆه! له‌ده‌ست ئیوه! ئه‌م قسه‌ پ‌رو پ‌وچه‌ چیه‌ که ئیوه‌ ده‌یکه‌ن، که‌ گوایه‌ من له‌ پاش مردن زیندوو ده‌کریمه‌وه‌و له‌گۆر ده‌رم ده‌کن و ده‌مبه‌ن بۆ چه‌شرو لی‌پ‌رسینه‌وه‌، ئه‌مه‌ی ئیوه‌ ده‌یلین کۆنه‌و قسه‌ی ئه‌م‌رو نییه‌، هه‌ر ئه‌فسانه‌ کۆنه‌که‌ی پیشینانه‌و ده‌یلینه‌وه‌، سه‌له‌های سه‌له‌ ئه‌و خه‌لکه‌ دین و ده‌مرن و گوم ده‌بن، ئه‌ی کوا بۆیه‌کی نه‌گه‌رایه‌وه‌ دواوه‌!!؟

عائیشه‌یش که‌له‌پشتی په‌رده‌وه‌ بوو به‌ مه‌روانی گوت درۆده‌که‌ی خودا له‌باره‌ی ئیمه‌وه‌ که‌ که‌سوکاری ئه‌ب‌وبه‌کری سه‌دیقین هیچ شتیکی واکه‌بۆنی خراپی ئیمه‌ی لی بۆ له‌قورئاندا نه‌یناردۆته‌وه‌ خواره‌وه‌، به‌لکوو ئه‌و ئایه‌تانه‌ی ناردوو که‌به‌یانی پاکی و مه‌ردی و داوینپاکیی من ده‌کن (ب).

٤٠٩٣ - قَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا): مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ (ضاحكا حتى أرى منه هواته، إِنَّمَا كَانَ يَتَبَسَّم، قَالَتْ: وَكَانَ إِذَا رَأَى غَيْمًا أَوْ رِيحًا عُرِفَ فِي وَجْهِهِ. قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الْغَيْمَ فَرَحُوا، رَجَاءَ أَنْ يَكُونَ فِيهِ الْمَطَرُ، وَأَرَاكَ إِذَا رَأَيْتَهُ عُرِفَ فِي وَجْهِكَ الْكَرَاهِيَةُ. فَقَالَ «يَا عَائِشَةُ مَا يُؤْمِنِي أَنْ يَكُونَ فِيهِ عَذَابٌ عَذَّبَ قَوْمٌ بِالرَّيْحِ، وَقَدْ رَأَى قَوْمٌ الْعَذَابَ فَقَالُوا (هَذَا عَارِضٌ مُمِطِرٌ)».

رواه الأربعة^(٢).

عائیشه (خودای ئی رازی بۆ) گوتی: قه‌ت نه‌م دیوه‌ که‌ پی‌غه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ربین) وای پی‌بکه‌نی که‌ زمانه‌ بچکۆله‌ی ده‌ریکه‌وی و ده‌م دابچه‌قینی و بدا له‌ قاقاو تریقه‌ی پی‌که‌نین! به‌لام به‌ سه‌لاری به‌زه‌رده‌خه‌نه‌ پی‌ده‌که‌نی، عائیشه‌ گوتی: کاتی هه‌وریا با هه‌لی ده‌کرد په‌نگی ده‌گۆرا، عه‌رزیم

(٢) بخاری. تفسیر: ٤٨٢٨، ٤٨٢٩، ٦٠٩٢ = تجرید/ ٤ ل/ ٤٩٠ رقم: ١٦٩٥. مسلم: صلاة أستقاء: ٢٠٨٣.

كرد: ئەى پىڭەمبەرى خودا! خەلك كە ھەور دەبينن خوۆشى دەكەن، بە ئومىدى ئەو كە بارانى پىوھبى، كەچى دەبينم تۆ كە ھەور دەبينى خەم و پەژارە لە پرووت ديارە؟ ڤەرمووى: ئەى عائىشە! دەترسم كە ئەو ھەورى مەينەت و سزابى، عادى ھۆزى ھود (درودى خوداى لەسەرىن) كاتى سزاكە ھاتە سەريان و بە چاوى خويان شەپۆلى باو گەردەلوولەكەيان دى و چاويان بەبەرايى سزاكە كەوت گوتيان: {هَذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا} (٢٤/٤٦) واتە: ئەمە ھەورى بارانە، بارانمان بۆ دەبارىنى (ش/د/ت).

بەلام خوۆى وانەبوو، بەلكوو ھەورى غەضەب بوو، وەك ھەزەرتى ھود (درودى خوداى لەسەرىن) وەلامى دانەو: {بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ} (٢٤/٤٦) واتە: نەخەير ھەور نىيە، بەلكوو ئەو سزايەيە كە ئىو پەلەپەلتان بوو بۆھاتنى، ئەو بەيەك و شەپۆلە ھەوايەكى ئاسمانىيە سزايەكى سەختى تايە. (وەرگىڤ).

٤٠٩٤ - و للشّٰيخين: نُصِرْتُ بِالصَّبَا وَاهْلَكْتُ عَادًا بِالذَّبُورِ^(٢).

ھەزەرت (درودى خوداى لەسەرىن) ڤەرمووى: خوداى گەورە بەھۆى باى خوۆرەلاتەو كە بەعەرەبى پىى دەلین صەبا، لەشەپى غەزای خەندەقا سەرى خستم بەسەر دوژمندا، وەھۆزى عادىش بەباى رەشەبا لەناو چوون (ش).

قال اللّٰهُ تَعَالٰى: {وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُّنْذِرِينَ} (٢٩/٤٦).

باسى ئەوكاتەيان بۆ بكە، كەلە (وادى النخلە) دا نوۆ كەسمان (لە جنۆكە) نارد بۆلاى تۆ، كە گەيشتنە لاى تۆ لەوكاتەدا تۆ شەو نویرت دەكردو قورئانت دەخویند، لەناو خويانا گوتيان: ئابى دەنگ بن و گووى

^(٢) بخارى. إسنسقاء: ١٠٢٥، ٣٢٠٥، ٣٣٤٣، ٤١٠٥ = تجريد/ ١/ ل/ ٤٩٩ رقم: ٥٢٦. مسلم: صلاة الإستسقاء:

بگرن با بزانی د‌ه‌ه‌رموئ چ‌ی، کاتئ قورئان خوئندنه‌که ته‌واو بوو، گه‌رانه‌وه بۆلای گه‌له‌که‌یان و ده‌ستیان کرد به‌ه‌وشیاری کردنه‌وه‌یان.

٤٠٩٥ - عَنْ عَلْقَمَةَ (رضی الله عنه) قَالَ قُلْتُ لِابْنِ مَسْعُودٍ (رضی الله عنه) هَلْ صَحِبَ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) لَيْلَةَ الْجَنِّ مِنْكُمْ أَحَدٌ؟ قَالَ: لَا، وَلَكِنْ قَدْ افْتَقَدْنَاهُ ذَاتَ لَيْلَةٍ وَهُوَ بِمَكَّةَ فَقُلْنَا اغْتِيلَ أَوْ اسْتُطِيرَ فَبِتْنَا بِشَرِّ لَيْلَةٍ بَاتَ بِهَا قَوْمٌ حَتَّى إِذَا أَصْبَحْنَا إِذَا نَحْنُ بِهِ يَجِيءُ مِنْ قِبَلِ حِرَاءٍ قَالَ فَذَكِّرُوا لَهُ الَّذِي كَانُوا فِيهِ فَقَالَ «أَتَأْنِي دَاعِيَ الْجِنِّ فَأَتِيَهُمْ فَقَرَأْتُ عَلَيْهِمْ». فَأُتِلَقَ فَأَرَانَا آثَارَهُمْ وَآثَارَ نِيرَانِهِمْ. قَالَ الشَّعْبِيُّ وَسَأَلُوهُ الزَّادَ وَكَانُوا مِنْ جَنِّ الْجَزِيرَةِ فَقَالَ «كُلُّ عَظْمٍ يُذَكِّرُ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ يَقَعُ فِي أَيْدِيكُمْ أَوْ فَرَّ مَا كَانَ لَحْمًا وَكُلُّ بَعْرَةٍ أَوْ رَوْتَةٍ عُلِفَ لِدَوَابِّكُمْ». فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) «فَلَا تَسْتَنْجُوا بِهِمَا فَإِنَّهُمَا زَادَ إِخْوَانَكُمْ مِنَ الْجِنِّ». رواه الترمذي^(٤).

عه‌قله‌مه (خودای ئی رازی بئ) گوئی: گوتم به‌ ئیبنو مه‌سعوود: له‌وشه‌وه‌دا که وه‌قدو نوئنه‌ری جنۆکه هاتنه‌ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) ئیوه له‌وکاته‌دا که‌ستان له‌خزمه‌تی‌دا بوون؟ گوئی: نه‌، به‌لام پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) هیشتا له‌مه‌که‌ بوو، شه‌وئ لیمان بز بوو، گوتمان: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) بۆیه دیار نییه‌ یا له‌ناکاو کوژراوه‌، یا فریندراوه‌. ئیتر شه‌و شه‌وه‌ که‌له‌ئیمه‌ روئی قه‌ت نه‌ی بینینه‌وه‌، که‌چی بۆبه‌یانی پوانیمان و له‌لای شه‌که‌وتی حیراوه‌ دیته‌وه‌، که‌ بۆیان گیرایه‌وه‌ که‌ئهم شه‌و به‌ه‌وئ تووه‌ چیمان به‌سه‌ره‌اتوه‌، فه‌رمووی: نوئنه‌ری جنۆکه هاتبوو به‌شوئنداو بانگی کردم بۆلایان، منیش چووم بۆلایان و قورئانم بۆخوئندن. ئینجا له‌خزمه‌تی دا چوون، شوئنه‌وارو ئاگردانه‌کانیانی پیئیشان داین، له‌وشه‌وه‌دا جنۆکه‌کان داوای خواردمه‌نی و توئیشووی لی ده‌که‌ن، شه‌ویش د‌ه‌ه‌رموئ: هه‌ر ئیسکی

^(٤) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

له‌کاتی سه‌رپریندا، یا له‌کاتی کرانه‌وه‌دا، یا له‌کاتی فره‌دانداندا ناوی خودای لیبه‌ینری، کاتی ده‌که‌ویته، ده‌ستی ئیوه له‌هه‌موو کاتیکی تر گوشتی پتر پیوه بی! وه‌هه‌موو پیشقل و شیاکه‌و ته‌پاله‌و ته‌رسیکیش ئالیک بی بۆ و لاخه‌کانتان، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ریی) فره‌مووی: که‌واته به‌و دوو شته‌واته: به‌ئیسقان و په‌یین له‌پاش سه‌راوکردن گیانی خۆتان پاک مه‌که‌نه‌وه، چونکه‌ ئه‌م دووشته‌خۆراکی براجنۆکه‌کانتان. (ت-س/ص).

٤٠٩٦- وَقِيلَ لِعَبْدِ اللَّهِ: مَنْ آذَنَ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) بِالْجَنِّ لَيْلَةَ اسْتَمْعُوا القرآن؟ قال: آذنت بِهِمْ شَجْرَةً: (٥).

به‌عه‌بدوللا (خودای ئی رازی بی) گوئرا: ئه‌و شه‌وه‌ که‌ وه‌فدی جنۆکه‌ گوئی له‌ قورئانه‌که‌ ده‌گرن کئی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ریی) ئاگادار ده‌کاته‌وه‌ له‌وه‌؟ گوئی: دره‌ختی جنۆکه‌کان ئاشکرا ده‌کا له‌پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ریی) (ب).

٤٠٩٧- وَقِيلَ لِلنَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم): مَا بَالُ الْعَظْمِ وَالرُّوْثِ لَا يُسْتَنْجَى بِهِمَا؟ قَالَ «هُمَا مِنْ طَعَامِ الْجِنِّ، وَإِنَّهُ أَتَانِي وَفَدَّ جِنٌّ نَصِيبِي وَنَعَمَ الْجِنُّ، فَسَأَلُونِي الزَّادَ، فَدَعَوْتُ اللَّهَ لَهُمْ أَنْ لَا يَمُرُّوا بِعَظْمٍ وَلَا بِرَوْثَةٍ إِلَّا وَجَدُوا عَلَيْهَا طَعَامًا». رواهما البخاري في المناقب: (٦).

عه‌رزى پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ریی) ده‌کری: بۆچی نابئ تارات به‌ ئیسقان و ته‌پاله‌و ته‌رسه‌قول بگیری؟ فره‌مووی: چونکه‌ ئه‌و دووشته‌ له‌خۆراکی جنۆکه‌ن، حال و ابوو کاتی نوینه‌ری جنۆکه‌کانی خه‌لکی نه‌صیبین له‌جه‌زیره‌ی ئیبینو عومه‌ر، که‌ ده‌که‌ویته‌ ناو کوردستانه‌وه‌ هاتنه‌ لام داوای خۆراکیان لئێ کردم، منیش له‌خودا پارامه‌وه‌ بۆیان! که‌به‌لای هه‌ر ئیسک و ته‌رسیکا برۆن له‌خوداوه‌ خۆراک بگرن بۆیان و وه‌ک کاتی پیش خواردنیان لئێ بیته‌وه‌، ئیسکه‌که‌ پر بی له‌گوشت و ته‌پاله‌که‌یش خواردنیان لئێ بیته‌وه‌ به‌

(٥) بخاری. مناقب. ٣٨٥٩ = تجرید/ ٣/ ل ١٩٧/ رقم/ ١٥٠٧.

(٦) بخاری. مناقب: ٣٨٦٠ = تجرید/ ٣/ ل ١٩٧/ رقم/ ١٥٠٨.

دانه ویله کەى جاران حەزەرەت (دروودی خودای لەسەربىن) کەناوی جنۆکەکانى
نەصیبىنى هینا فەرمووی: بەراستى ئەو جنۆکانە جنۆکەى چاک بوون* (ب).

۳۰- سوورەتى موحەممەد (دروودی خودای لەسەربىن)

(لەسوورەتە مەدەنىيەییەکانە، ۳۹ نایەتە)

سورة محمد (صلى الله عليه وسلم) (مدنية، وهي تسع وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۰۹۸- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) (وَأَسْتَغْفِرُ لِدُنْكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ)

فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً». رواه
الترمذي^(۱).

* لەخودا بەزىادى كە ئەم سەحابانە پاش ئەو دى خۇيان ئىسلام بوون گەرانەو بەناو
گەلەكەى خۇيان لە كوردستان و بوون بە يەكەم نوێنەرى ئىسلام لە كوردستاندا. ئەمەش
بەهرەىەكى گەورەىە، نىشانەى پىرۆزى ئەم خاكەىە.
(وەرگىي)

سوورەتى (محمد) عليه السلام

مژدەى (فەتەم)ى دا بەگەلى ئىسلام

حوجرات فەتەمى بە قووى (قاف) دەبىن

(زارىيات) بۆ (طوور) بەتەناف دەبىن

يەكەم كەس كە دەركاى گۆزى بۆ دەكرىتەووە لەگۆر دەردەچى پىڤەمبەرى خۇمانە، كە
گۆرەكەى وا لەناو حوجرەكەى عائىشەدا، كە يەكێكە لە (حوجرات)ى ئوممولىوئەمىنەكان!
كليلى كردنەو دى گۆرەكانىش نەفخى صوورى دوو دەمە، كە لەنايەتى بىست و يەكى سوورەتى قافا
باس كراوە پىش ئەو هەيش بەپىي نایەتەكانى سەدو دوو هەتا سەدو هەشتى سوورەتى طاها
كێوەكان (كە يەكێكان كێوى طوورە) بەهۆى زارىاتەووە، كە بەمەعنا باى بەهێزە، پەخش و
پرش و بلاو دەبنەووە رووى زەوى دەبى بە گۆى بى گرىو قۆرت وەك هێلكە. (وەرگىي)

^(۱) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بئ) گوتی: ھەزەرەت (دروودی خودای لەسەرین) ھەرمووی: من لە روژیک، ھەفتا جار داوای لێخۆشبوونی گوناھ لە خودا دەکەم، بۆخۆم و بۆئێوە، بۆ بەجیھێنانی ھەرمانی ئەم ئایەتە کە دەفەرموێ: {وَاسْتَغْفِرْ لَدُنْكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ} (۱۹/۴۷) واتە: داوای تاوان پۆشی لەخودا بکە بۆ خۆت و بۆ پیاو و ژنی موسوڵمان (ت-س/ص).

۴۰۹۹- وَ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ، فَلَمَّا فَرَعَ مِنْهُ قَامَتِ الرَّحِمُ فَأَخَذَتْ بِحَقْوِ الرَّحْمَنِ فَقَالَ لَهَا مَهْ. قَالَتْ هَذَا مَقَامُ الْعَائِذِ بِكَ مِنَ الْقَطِيعَةِ. قَالَ أَلَا تَرْضَيْنَ أَنْ أَصِلَ مِنْ وَصْلِكَ وَأَقْطَعَ مِنْ قَطْعِكَ؟ قَالَتْ: بَلَى يَا رَبِّ. قَالَ فَذَلِكَ لَكَ». قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ أَقْرَأُوا إِنْ شِئْتُمْ (فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقْطَعُوا أَرْحَامُكُمْ). رواه الشيخان^(۲).

دیسان لەو ھووە (خودای ئی رازی بئ) ھەزەرەت (دروودی خودای لەسەرین) ھەرمووی: ئەوکاتە ی کە خوا ئەم بوونە ھەرە ی دروست کردو لئ بوو ھووە لی، خزما یەتی (رەھەم) ھەلسا کە مەری خودای میھەربانی گرت و گوتی: دەستم دامینت! خودا ھەرمووی پێی: مە کە بۆ وادە کە ی داوات چییە بیلئ؟ خزما یەتی گوتی: بۆ ئەو ھەلسا و لەو شوینە دا کە مەرت دەگرم و پەنام بۆ ھینا ویت: کە سکا لا دەکەم لە دەستی ئەو کە سانی کە مافی من بەجئ ناھینن و پرشتە ی پە یو ھندی خزما یەتی دەپن، خودای گەورە ش ھەرمووی: ئایا رازی دەبی بەو کە ھەر کە سی پێ لەتۆ نە بڕئ و پە یو ھستی ھەبی لە گەلتا منیش پێ لەو نە بڕم و پە یو ھستیم ھەبی لە گەلتا، وە ئەو کە سەیشی پێ لەتۆ بڕئ و پە یو ھستی نەبی لە گەلتا منیش پێ لەو بڕم و پە یو ھستیم نەبی لە گەلتا؟ خزما یەتی گوتی: بەلئ ئە ی پەرە دگارم! من بەمە رازیم، ھەرمووی: دە ئەمە پەیمان بی لەبەینی

(۲) بخاری. تفسیر: ۴۸۳۰، ۴۸۳۱، ۴۸۳۲، ۵۹۸۷، ۷۵۰۲، تجرید البخاری/ ۴/ ۴۹۱/ رقم/ ۱۶۹۶، مسلم. البر

من و تودا ئەبو هورهیره (خودای ئی رازی بێ) گوتی: ئەگەر ئارەزوو دەکەن، بۆ پشتیوانی ئەم فەرموودەیە ئەم ئایەتە بخوینن: {فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ} (٢٢/٤٧) واتە: چى چاوه‌پوان دەکړئ له‌سه‌ر کارى به‌دو له‌کاربه‌ده‌ستى ناموسولمان غه‌یرى ئەوه که‌ده‌س بکه‌ن به‌خراپه‌و بشیوه‌ له‌ولاتا و رشتەى خزمایه‌تى بپچرن؟ (ش).

٤١٠٠- → له‌سه‌ر باسى (فضل فارس) دا رو‌یشت، (ف/١ + ف/٢). به‌لام لی‌رده‌دا بۆ راقه‌ی ئەم ئایەتە: {وَإِنْ تَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ} (٣٨/٤٧) واتە: ئەگەر پش‌ت له‌دینى خودا بکه‌ن ئەوه خودا ئیوه‌ به‌رباد ده‌کاو گه‌لیکی تر دینیته‌ رووی کارو ئەوانه‌ فەرمانی خودا ناشکینن و وه‌کوو ئیوه‌ نابن^(٢).

٣١- سوورەتى فەتح

(مه‌دینه‌یه، ٢٩ ئایه‌ته‌)

سورة الفتح (مدنية، وهي تسع وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٠١- (ب/١ ز/١٨١ ل/٤٩٣ ف/٧ + ب/١ ز/١٨٥ ل/٥٠٧ ف/١٠)^(١).

له‌گێڕانه‌وه‌ی ئی‌رده‌دا ئەم پتریه‌ی هه‌یه: به‌دانیشتنه‌وه‌ نوێژى سوننه‌تى ده‌کرد، به‌لام که‌ده‌یویست بچه‌میته‌وه‌ هه‌ل ده‌سایه‌ سه‌رپێ ئەوسا پوکوو‌عی‌ده‌برد.

٤١٠٢- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) لَمَّا نَزَلَتْ عَلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) (لِيُغْفَرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ) مَرْجِعُهُ مِنَ الْحُدَيْبِيَّةِ فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «لَقَدْ أُنْزِلَتْ عَلَيَّ آيَةٌ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا عَلَى الْأَرْضِ ثُمَّ قَرَأَهَا النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم)

(٢) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل/٧٢ برقم: ٢٥٧٢/١ و رقم: ٢٥٧٢/٢.

(١) تقدم برقم ٩٧١/٧ مجلد أول. تسلسل/٨١.

عَلَيْهِمْ فَقَالُوا هَبْنَا مَرِيئًا يَا نَبِيَّ اللَّهِ قَدْ بَيَّنَّ اللَّهُ لَكَ مَاذَا يُفَعْلُ بِكَ فَمَاذَا يُفَعْلُ بِنَا فَزَلَّتْ عَلَيْهِ (لِيُدْخَلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا) حَتَّى بَلَغَ (فَوْزًا عَظِيمًا). رواه الترمذي^(٢).

ئەم فەرموودەییە لە پێشەوه رابورد، لەسەر باسی (فضل سورة الفتح) دا گێڕانەوه‌ی ئێره‌ که لەئەنەسەوه‌یە ئەمە‌ی پتره‌: یاران (خودایان ئی رازی بێ) عەرزیان کرد: قوربان! نوۆشی گیانت بێ، باشە ئەمە خەلاتی خودایە بوۆ تو، ئە‌ی چی خەلات دەکا بە ئیمه‌؟ ئیتر ئەم ئایەتە هاته‌ خواره‌وه‌: {لِيُدْخَلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا} (٥/٤٨) (ت-س/ص).

٤١٣- ئەم فەرموودەییە لە پێشەوه رابوورد، لەسەر باسی (الفصل الثالث في أخلاق النبي) دا. فەرموودە‌ی سییه‌م^(٣).

قال الله تعالى: {لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا} (١٨/٤٨).

واته‌: خودای گه‌وره‌ زۆر رازی بوو له‌و موسوڵمانانه‌ی که له‌پروودای حوده‌یییه‌دا، له‌ژێر دارسه‌موره‌که‌دا، په‌یمانی مه‌شه‌وور به‌ به‌یعه‌تولریضوانیان له‌گه‌ڵ تو‌دا به‌ست، خودا ئاگای له‌نیازی پاکی ناودلیان بوو، بو‌یه بارانی هیمنی و په‌حمه‌ت و دامه‌زرای داباران به‌ سه‌ریاندا، سه‌ره‌رای ئەوه‌یشه‌ خەلاتیکی تری گه‌وره‌ی کردن، به‌گرتنیکی نزیک بوۆ شاریکی پر له‌ خێرو بیڕ.

٤١٤- عَنْ أَبِي وَائِلٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنَّا بِصِفِّينَ فَقَالَ رَجُلٌ: أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُدْعُونَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ؟ فَقَالَ عَلِيٌّ: نَعَمْ، فَقَالَ سَهْلُ بْنُ حُنَيْفٍ: أَتَاهُمَا أَنْفُسَكُمُ فَلَقَدْ رَأَيْنَا يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ فِي الصُّلْحِ الَّذِي كَانَ بَيْنَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)

(٢) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

(٣) تقدم في المجلد الرابع برقم: ٣١٨/٣ تسلسل/٩٠.

والمشركين ولو نرى قتالا لقاتلنا، فجاء عمرُ فقال: أَلَسْنَا عَلَى الْحَقِّ وَهُمْ عَلَى الْبَاطِلِ؟ أَلَيْسَ قِتَالًا فِي الْجَنَّةِ وَقِتَالُهُمْ فِي النَّارِ؟ قَالَ: «بَلَى»، قَالَ: فَفِيمَ نُغْطِي الدِّينَةَ فِي دِينِنَا وَنَرْجِعُ وَلَمَّا يَحْكُمِ اللَّهُ بَيْنَنَا، فَقَالَ: يَا ابْنَ الْخَطَّابِ، إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ، وَلَنْ يُضَيِّعَنِي اللَّهُ أَبَدًا، فَرَجَعَ مُتَغَيِّظًا فَلَمْ يَصْبِرْ حَتَّى جَاءَ أَبُو بَكْرٍ، فَقَالَ: أَلَسْنَا عَلَى الْحَقِّ وَهُمْ عَلَى الْبَاطِلِ؟ قَالَ: يَا ابْنَ الْخَطَّابِ، إِنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ، وَلَنْ يُضَيِّعَهُ اللَّهُ أَبَدًا، فَتَرَكْتُ سُورَةَ الْفَتْحِ. رواه البخاري ومسلم في الحديث^(۴).

ئەبو وائیل (خودای ئی رازی بێ) گوتی: لە صەفەفین بووین، پیاوی گوتی: ئایا تەماشای ئەمانە ناکە، بانگ دەکەین بۆ حوکم کردن بە پیتی نامە ی خودا که قورئانی پیروژه که دەفەرموی: {وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا} که چی پازی نابن؟ عەلی (خودای ئی رازی بێ) گوتی: بەئێ، من بەم پیشنیاریە دەستە ی موعاوییە پازیم، که قورئان لەبەینا بێ، چونکه ئەگەر نیاز پاک بێ و مەبەست ئەو بێ که خوینی موسوڵمان بە دەستی برای موسوڵمانی نەپێژری و کردار و پەفتار بە نامە ی خودا بکری من بۆ ئەمە لە پیشەوهم و سەرم پیوەنییە، وەلێ هەندێ کهس پەخنەیان لە سولح و ریککەوتن دەگرت، لەبەر ئەو سەهلی کوپی ئەحنەف گوتی: زۆر لە پای خۆتان پازی مەبن و گومان لە خۆتان بکەن، چونکه مەرج نییە که هەرچی ئێو بەباشی بزائن ئەو باش بێ، لەروژی ریککەوتنی حودەیییەدا ئیمەش زۆر پازی نەبووین بەو ریککەوتنە ی که لە نیوانی پیغەمبەر و هاوبەشپەیدا کەرەکاندا پرووی دا، وەحەزمان لە شەر بوو بە پرا دەیه ک عومەر چوو گوتی: باشە ئەدی ئیمە لە سەر هەق نین و ئەوان لە سەر باطیل و بۆش و هیچ و پووچ نین؟ ئایا کوژراوەکانی ئیمە لە بەهەشتدانین و کوژراوەکانی ئەوان لە دۆزەخدانین؟ حەزرت (درویدی خودای نەسەرین) فەرمووی: با، چۆنی دەلێی وایە، عومەر گوتی: که وایە ئیتر بۆچی سووکایەتی بە سەر ئایینی خۆمان بینین و بەرلەو که خودا لە نیوانی ئیمە و ئەواندا برائێ و حوکم بکا، بگەرێنەو و ئەم هەموو مەرجە نا قولایانە ی ئەوان

(۴) بخاري، الجزية والموادعة: ۳۱۸، ۳۱۹، ۴۸۴، ۷۳۰، مسلم جهاد: ۴۶۰۹.

که نیشانه‌ی دهسته‌وسانی ئیمه‌یه قه‌بوول بکه‌ین؟ چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) فهرمووی: ئه‌ی کوپری خه‌ططاب! من پیغه‌مبه‌رو په‌وانه‌کراوی خودام و پشت ئه‌ستوورم له‌یارمه‌تی خودای خۆم و هه‌رگیز خودا فهرامۆشم ناکا! جا عومهر به‌تووپه‌یی گه‌پایه‌وه‌و ئوقره‌ی نه‌گرت: هه‌تا چوو بۆلای ئه‌بویه‌کرو پیی گوت: باشه ئیمه له‌سه‌ر هه‌ق نین و ئه‌وان له‌سه‌ر باطیل؟! ئه‌ویش گوتی: ئه‌ی کوپری خه‌ططاب! ئه‌و خۆی پیغه‌مبه‌ری خودایه‌، خودا خۆی په‌وانه‌ی کردووه‌، که‌واته‌ قه‌ت خودا به‌گورگان خواردووی نادا! ئیتر سووره‌تی فه‌تح هاته‌ خواره‌وه‌، له‌پریگه‌ی مه‌دینه‌، کاتی گه‌پانه‌وه‌ی چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) له‌هوده‌یبیه‌ (ش).

٤١٠٥ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضي الله عنه) أَنَّ ثَمَانِينَ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ هَبَطُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَأَصْحَابِهِ مِنْ جَبَلِ التَّنْعِيمِ عِنْدَ صَلَاةِ الصُّبْحِ وَهُمْ يُرِيدُونَ قَتْلَهُ، فَأَخَذُوا أَخْذًا فَأَعْتَقَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: {وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِطَّنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا}. رواه الترمذي ومسلم^(٥).

ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بن) گوتی: جارێ، له‌هوده‌یبیه‌، هه‌شتا که‌س له‌کاتی کردنی نوێژی به‌یانیدا، له‌چپای ته‌نعیمه‌وه‌ دابارین به‌سه‌ر پیغه‌مبه‌رو یارانێ دا، ده‌یانویست که‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) بکوژن، به‌لام هه‌موویان به‌گرتن گیران و به‌یده‌ست و یه‌خسیر کران، له‌پاشدا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) هه‌موویانی ئازاد کرد، جا خودا بو‌ تو‌مارکردنی ئه‌م داستانه‌ ئه‌م ئایه‌ته‌ی ناره‌ خواره‌وه‌ {وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ...} هه‌تا {.. تَعْمَلُونَ بَصِيرًا} (٢٤/٤٨) واته‌: خودا ئه‌و خودا میه‌ره‌بانیه‌، که‌له‌نزیکی شاری مه‌که‌دا، ده‌ستی کافره‌کانی گرت و نه‌یه‌یشت که‌ده‌ست درێژی له‌ئیه‌ بکه‌ن، وه‌پاش ئه‌وه‌ی که‌ئیه‌ی زāl کرد به‌سه‌ر ئه‌وانا ده‌ستی ئیه‌یشی گرت و نه‌یه‌یشت

(٥) مسلم. جهاد. ٤٦٥٤، ٤٦٥٦. أبوداود. جهاد: ٢٦٨٨. ترمذی. تفسیر القرآن: ٢٣٦٤.

که ئیوه‌یش ئازاری ئه‌وان بدهن، ئه‌وه‌بوو ئازادتان کردن، وه ئه‌م پیاوه‌تییه‌ی ئیوه‌یه‌ بوو به‌هه‌وینی ئه‌و ریکه‌وتنه‌ پیرۆزه‌یه، بزائن که خودا بینایه به‌هه‌موو کارو کرده‌وه‌یه‌کتان (ت/م).

٤١٠٦- عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. رواه الترمذي^(١).

ئوبه‌یی کورپی که‌عب (خودای ئی رازی بئ) گوئی: له‌بارهی ئه‌م ئایه‌ته‌وه: {وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى} (٢٦/٤٨) واته: وه‌خودا بری به‌بالایان ووشه‌ی له‌خودا ترسی و که‌لیمه‌ی ته‌قوای وه‌ک به‌رگی باش و کالایه‌کی چاک بری به‌به‌ریان گوئی: له‌بارهی ئه‌مه‌وه‌ چه‌زهره‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: مه‌به‌ست له‌م ووشه‌یه‌ ووشه‌ی پیرۆزی (لا إله إلا الله)یه، که لکاوه‌و نووساوه‌ به‌ناو دلی هه‌موو خواناسیکی خاسی ساغه‌وه (ت).

٣٢- سووره‌تی هوجرات

(مه‌ده‌نییه، ١٨ نایه‌ته)

سورة الحجرات (مدنية، وهي ثمان عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٠٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَدِمَ رَكْبٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ عَلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَمْرُ الْقَعْقَاعِ بْنِ مَعْبُدٍ بْنُ زُرَّارَةَ. قَالَ عُمَرُ بَلْ أَمْرُ الْأَفْرَعِ بْنِ حَابِسٍ. قَالَ أَبُو بَكْرٍ مَا أَرَدْتُ إِلَّا خِلَافِي. قَالَ عُمَرُ مَا أَرَدْتُ خِلَافَكَ. فَمَتَارِيَا حَتَّى ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا فَنَزَلَ فِي ذَلِكَ {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقَدَّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ}. رواه البخاري^(١).

^(١) سکت عن درجته الشارح.

^(١) بخاري. تفسير: ٤٨٤٧.

عه‌بدوللای کوری زوبه‌یر (خودایان ئی رازی بئ) گوتی: ده‌سته‌یی سواری به‌نی ته‌میمی هاتنه‌ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ربئ) ئه‌بو به‌کر عه‌رزی حه‌زه‌تی کرد: که قه‌عقاعی کوری مه‌عبه‌د بکه به‌گه‌وره‌یان، عومریش عه‌رزی کرد: که ئه‌قره‌عی کوری حابیس بکه به‌گه‌وره‌یان، ئه‌بویه‌کر دل‌گران بوو گوتی: تو هه‌ر مه‌به‌ستت دژایه‌تی و به‌ربه‌رکانی من بوو له‌م قسه‌یه‌دا! عومه‌ریش گوتی: مه‌به‌ستم شتی واییه‌ ئیتر بوو به‌مشت و مریان و ده‌نگیان به‌رزه‌وه بوو. ئیتر ئه‌م ئایه‌ته‌ هاته‌ خواره‌وه: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدُمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ} (١/٤٩) واته: ئه‌ی موسولمانینه! هیچ کاری خود سه‌ر له‌ خۆتانه‌وه به‌بئ فه‌رمانی خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا مه‌که‌ن (ب).

٤١٠٨- عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ (رضي الله عنه) قَالَ كَادَ الْخَيْرَانِ أَنْ يَهْلِكََا - أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرُ (رضي الله عنهما) رَفَعَا أَصْوَاتَهُمَا عِنْدَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) حِينَ قَدِمَ عَلَيْهِ رَكْبُ بَنِي تَمِيمٍ، فَأَشَارَ أَحَدُهُمَا بِالْأَقْرَعِ بْنِ حَابِسٍ أَخِي بَنِي مُجَاشِعٍ، وَأَشَارَ الْآخَرُ بِرَجُلٍ آخَرَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ لِعُمَرَ مَا أَرَدْتُ إِلَّا خِلَافِي. قَالَ مَا أَرَدْتُ خِلَافَكَ. فَارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا فِي ذَلِكَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ) الْآيَةَ. قَالَ ابْنُ الزُّبَيْرِ فَمَا كَانَ عُمَرُ يُسْمِعُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) بَعْدَ هَذِهِ الْآيَةِ حَتَّى يَسْتَفْهَمَهُ. رواه البخاري والترمذي (رضوان الله عليهما) (٢).

ئه‌بو موله‌یکه (خودای ئی رازی بئ) گوتی: دوو پیاوه‌ باشه‌که، واته: ئه‌بو به‌کرو عومه‌ر خه‌ریکبوون تیا بچن! کاتی ده‌سته‌ سواره‌که‌ی به‌نی ته‌میم هاتن بو خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ربئ) له‌خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا ده‌نگیان به‌رزه‌وه بوو، وه‌کردیان به‌مشت و مپ، ئه‌بویه‌کر ده‌یویست که پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ربئ) قه‌عقاعی کوری مه‌عبه‌د بکا به‌سه‌ر گه‌وره‌یان، عومه‌ریش ده‌یویست که ئه‌قره‌عی کوری حابیس بکا به‌

سه‌رگه‌وره‌یان. جا ئه‌بو به‌کر به‌عومهری گوت: تو هه‌ر مه‌به‌ستت به‌ر په‌رچدانه‌وه‌ی قسه‌که‌ی منه و هیچی ترا! ئه‌ویش گوتی: مه‌به‌ستم ئه‌وه نییه، جا له‌سه‌ر ئه‌وه‌بوو، به‌قره‌ قرو دهنگه‌ده‌نگیان، جا خودا ته‌واوی ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارد خواره‌وه: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ} (٢/٤٩) واته: موسولمانینه! له‌خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خودا گاله گال و دهنگه‌ده‌نگ مه‌که‌ن، به‌ئه‌ده‌ب و به‌ریزه‌وه، به‌هیواشی و نه‌رم و نیانی له‌خزمه‌تیا بدوین، مه‌یکه‌ن به‌چه‌قه‌خانه‌ی خو‌تان، ده‌نا تووشی بی ویلی ده‌بن و کرده‌وه‌ی باشتان به‌زایه‌ ده‌روا، وه به‌خو‌تان نازانن. ئیبنو زوبه‌یر ده‌یگوت: ئیتر عومه‌ر له‌دوا ئه‌م ئایه‌ته‌ له‌خزمه‌تی چه‌زهدا به‌چه‌ نه‌بوايه قسه‌ی نه‌ده‌کرد بو چه‌زهد (دروودی خودای له‌سه‌رین) واده‌بوو که پیغه‌مبه‌ر پرسیا‌ری لی ده‌کرد، که توژی دهنگ هه‌لپه‌ر باش تی نه‌گه‌یشتم! (ب/ت).

٤١٠٩ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضي الله عنه) أَنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) افْتَقَدَ ثَابِتَ بْنَ قَيْسٍ، فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَا أَعْلَمُ لَكَ عِلْمَهُ. فَأَتَاهُ فَوَجَدَهُ جَالِسًا فِي بَيْتِهِ مُنْكَسًا رَأْسَهُ، فَقَالَ لَهُ: مَا سَأَلْتُكَ؟ قَالَ: شَرٌّ، كَانَ يَرْفَعُ صَوْتَهُ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَدْ حَبَطَ عَمَلُهُ، وَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ! فَأَتَى الرَّجُلُ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ: «اذْهَبْ إِلَيْهِ فَقُلْ لَهُ إِنَّكَ لَسْتَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، وَلَكِنَّكَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ». رواه الشيخان^(٣).

ئه‌نه‌س (خودای ئی‌رازی بی) گوتی: جارێ چه‌زهد (دروودی خودای له‌سه‌رین) پرسیا‌ری له‌ ثابیتی کوپی قه‌یس کردو له‌هه‌والی ئه‌وی پرسی. پیاوی گوتی: قوربان! هه‌ر ئیسته‌ من هه‌والی ئه‌وت بو ده‌زانم جا پوشت به‌ شوینی دا، ته‌ماشای کرد و له‌ماله‌وه‌ کزو مات سه‌ری داخستوه‌و دانیشتوه‌وه، پیاوه‌که

(٣) مسلم. ایمان: ٣١٠. بخاری: تفسیر: ٤٨٤٦.

پىيى دەلى: ئەو چىتە بۇ وا دەكەي؟ دەلى: خراپم لى قەوماو، ھەرچى کردەوۋى باشم ھەيە ھەمووم بەفپۇ دانائو بووم بە دۆزەخى، بىي ويلىم لە خزمەتى ھەزرىتدا کردوۋو پاداشى باشم بەزايە چوۋو، چونكە من پياويكى دەنگ گەورەم و كەلە خزمەتى ھەزرىتدا قسەدەكەم دەنگم لە دەنگى ئەو بەرز ترە، خوداش فەرموويەتى: لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ: دەنگتان سەر دەنگى پىغەمبەر نەكەوئ. ئەو لەبەر ئەوۋەيە كەوا مات و دامام!

پياوھەكەيش ھاتەو بۇ خزمەتى ھەزرىت و داستانەكەي قەيسى بۇ گىپرايەو. ھەزرىت (درودى خوداي لەسەرىن) فەرموۋى: بچۆرەو بۇلاي و مژدەي بەرئ: كە تۇ دۆزەخى نىت، بەلكو تۇ بەھەشتىت! (ش).

۴۱۱- عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) فِي قَوْلِهِ (إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ) قَالَ فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ حَمْدِي زَيْنٌ وَإِنَّ دَمِي شَيْنٌ فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «ذَلِكَ اللَّهُ»^(۴).

لەبارەى ھۆى دابەزىنى ئەم ئايەتەو: {إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ} (۴/۴۹) واتە: ئەو نەفامانەى كەلە دەرەو، دوور بە دوور دەيكن بە بانگە بانگو وەك شوان و گاوان بانگ بكن ئاوا بانگى تۇ دەكەن: ھۇ موھەممەد! ھۇ پىغەمبەر! بەراستى ئەمانە لاژگو بىي ھۆشن، دەنا دەستوورو ويلى ناو كۆمەلایەتییان دەزانى و بەھۇھۇ گازى تۆيان نەدەكرد. لەھۆى ھاتنى ئەم ئايەتەو بەراي كوپى عازىب (خوداي نى رازى بن) گوتى: پياوي ھەلسا گوتى: ئەي پىغەمبەرى خودا! من پياويكى وام ھەركەسى من ستايش و مەدھى بكم دەبى بەسەربەرزى بۆى و ھەركەسى من زەم و خوسپى بكم دەبى بەرووزەردى و سەرشۆپى بۆى!!

ھەزرىتەيش (درودى خوداي لەسەرىن) فەرموۋى: ئەو بەس خودا وایە خۇ تۇ خودا نىت، تۆيش بەندەيەكى قنگ ھەلپچراوى (ت-س/ح) يقول

^(۴) رواه الرتمذي بسند حسن (شرحه).

المصنف (رضوان الله علیه) فی هذه المناسبة: فالواجب على كل مسلم الأدب في حضرة النبي (صلی الله علیه وسلم) ولو كان يزور قبره، لأنه حي فيه، ومجلس حديث النبي (صلی الله علیه وسلم) كمجلسه.

دانه‌ر (خودای ئی رازی بئ) له شه‌رحه‌که‌دا به‌م بۆنه‌یه‌وه ده‌فه‌رموئ: ئه‌رکی سه‌رشانی گشت موسولمانیکه، که‌له‌خزمه‌تی چه‌زهدا سه‌لارو به‌وێڵ و به‌ئه‌ده‌ب بئ، هه‌روه‌ها له‌کاتی دینی گوپی پیرۆزیشی دا، وه‌قه‌درو ریژی کوپو مه‌جلیسی فه‌رمووده‌ی پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) وه‌ک قه‌درو ریژی مه‌جلیس و کوپی دانیشتنی کاتی مانی چه‌زهدت خوئ (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) وایه. (وه‌رگێڕ)

نووسه‌ی که‌واته‌ قسه‌ی هه‌یج و پووج

له‌تاج مه‌نووسه، با نه‌بئ به‌ سووج

٤١١- قَرَأَ أَبُو سَعِيدٍ (وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُمْ) قَالَ هَذَا يُبَيِّنُكُمْ (صلی الله علیه وسلم) يُوحِي إِلَيْهِ وَخِيَارُ أَيْمَتِكُمْ لَوْ أَطَاعَهُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُوا فَكَيْفَ بِكُمْ الْيَوْمَ. رواه الترمذي^(٥).

ئهبو سه‌عید (خودای ئی رازی بئ) ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه که‌ ده‌فه‌رموئ: {وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُمْ} ئه‌ی موسولمانه‌کان! بزانی پیغه‌مبه‌ری خودا وا له‌ناوتانا ئه‌گه‌ر له‌گه‌لی کارا به‌گوئی ئیوه‌ بکا به‌ فه‌تاره‌ت ده‌چن و تووشی ره‌نج و مه‌ینه‌ت ده‌بن. ئینجا گوئی: ئه‌مه‌ له‌کاتی‌که‌دا که‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) خوئ مابئ و په‌یتا په‌یتا سرووشی له‌ ئاسمانه‌وه‌ بۆ بئ و پیشه‌وا باشه‌کانتان له‌ خزمه‌تیا بن هیشتا ئه‌مه‌ حاله‌که‌ بئ که‌له‌م ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌دا دیاری کراوه‌، ئه‌ی ده‌بئ ئه‌مپۆو له‌مه‌و دوا حالتان چۆن بئ! (ت-س/ص).

^(٥) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

٤١١٢- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) قَالَ قِيلَ لِلنَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) لَوْ أَتَيْتَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِيٍّ. فَأَنْطَلَقَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) وَرَكِبَ حِمَارًا، فَأَنْطَلَقَ الْمُسْلِمُونَ يَمْشُونَ مَعَهُ، وَهِيَ أَرْضٌ سَبْحَةٌ، فَلَمَّا أَتَاهُ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ إِلَيْكَ عَنِّي، وَاللَّهِ لَقَدْ آذَانِي نَشْنُ حِمَارَكَ. فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ مِنْهُمْ وَاللَّهِ لَحِمَارُ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) أَطْيَبُ رِيحًا مِنْكَ. فَقَضِبَ لِعَبْدِ اللَّهِ رَجُلٌ مِنْ قَوْمِهِ فَشَتَمَا، فَقَضِبَ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا أَصْحَابُهُ، فَكَانَ بَيْنَهُمَا ضَرْبٌ بِالْجَرِيدِ وَالْأَيْدِي وَالْعُغَالِ، فَلَبَغْنَا أَنَهَا أُنْزِلَتْ (وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا). رواه مسلم في الجهاد^(٦).

ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) گوتی: عەززی حەزەرتیان کرد: خۆزیا دەچووی بۆلای عەبدوللای کوپی ئوبەیی کوپی سەلوول و بانگت دەکرد بۆسەر ئایینی ئیسلام، جا حەزەرت (دروودی خودای لەسەربێ) سواری گویدریژێ بوو لەگەڵ چەند پیاوی لەموسولماناندا رویشت بۆلای، رینگەکش سۆرەکات بوو (لەبەر ئەوە کەمێ تۆزو خۆلی هەبوو) تۆزو خۆلی سمی گویدریژە کە چوو بە سەر کوپی دانیشتنە کە عەبدوللادا کاتی پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) دابەزی، عەبدوللای گوتی: توخنم مەکەوێ بچۆ بەولای، بەخودا بینی کەرەکت ئازارم دەدا، پیاویکی ئەنصاری لەیاران وەلامی عەبدوللای دایەوێ گوتی: بەخودا بۆنی گویدریژە کە پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) لەبۆنی تو خوشترە! لەو لایشەو پیاوی لەکۆمەلەی عەبدوللای لەسەر عەبدوللای هەلی دایەو پیاوی لەکۆمەلەی ئەنصارییە کە لەسەر ئەنصارییە کە هەلی دایەو بوو بەهەراو هەردوو لا چوون بەگژیە کداو بەدەست و شەپلاخ و دارو لقی خورماو پیلاو دایان بەسەر و گویلاکی یەک دیداو تا حەزەرت خۆی (دروودی خودای لەسەربێ) کەوتە بەینیانەوێ خامۆشی کردنەو، گوتی: بەئیمە گەیشتو

(٦) بخاری. صلح: ٢٦٩١. مسلم. جهاد: ٤٦٣٧.

که‌ئەم ئایەتە لەواندا هاتۆتە خوارەوه: {وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا} → (م- رەزای خۆی لێ بێ).

٤١١٣- قَالَ أَبُو جَبْرِ بْنُ الصَّحَّاحِ: كَانَ الرَّجُلُ مِنَّا يَكُونُ لَهُ الْإِسْمَانِ وَالثَّلَاثَةُ فَيُدْعَى بِبَعْضِهَا فَعَسَى أَنْ يَكْرَهَ قَالَ فَتَزَلَّتْ هَذِهِ الْآيَةُ (وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ). رواه الترمذي وأبو داود في الأدب بلفظ. قَدَّمَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) وَمَا مِنَّا رَجُلٌ إِلَّا وَلَهُ إِسْمَانِ أَوْ ثَلَاثَةٌ فَجَعَلَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) يَقُولُ يَا فُلَانُ فَيَقُولُ مَهْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ يَغْضَبُ مِنْ هَذَا الْإِسْمِ، فَتَزَلَّتْ آيَةُ: (٧).

ئەبو جوبەیرە ی کۆری ضەحاک گوتی: پیاوی وامان هەبوو دووناو سێ ناوی هەبوو، وا دەبوو کە بە ناوی لەوناوانە ی بانگ دەکرا پێی ناخۆش بوو (وەکوو بە هەندێ کەس دەلێن: دیو، گورگ، سمەشەل، شەمەکەل، خەخێل، خولەگیل و ناوی تری وا) کە خاوەنە کە ی پێی ناخۆشە. جا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوه: {وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ} (١١/٤٩) واتە: وە ناتۆرە بۆ یەکتەری فەرەمە دەن و ناوو ناتۆرە ی ناشیرین لە یەکتەر مەنێن (ت-س/ص) ئەبو داویدیش لە (الأدب) دا بەم گەفتە یە دە یگێڕێتە وه: کاتێ پێغەمبەر (دروودی خۆدای لەسەری) هات بۆ ناومان، بۆ مەدینە، پیاو نەبوو لە ئێمە کە دووسێ ناوی نەبێ، جا گەلێ جار، کە پێغەمبەر (دروودی خۆدای لەسەری) بە ناوی لەو ناوانە بانگی لە زەلامی دەکرد، دە یانگوت: نا، وا بانگی مەکە، ئە ی پێغەمبەر ی خۆدا! چونکە ئەم پیاو بە و ناو توو پرەو قەلەس دەبێ! جا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوه: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرُوا قَوْمٌ مِّن قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِّن نِّسَاءٍ عَسَى أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْإِسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَّمْ يَتُبْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ} (١١/٤٩) واتە: ئە ی موسولمانینە! سەر مە کە نە گالته و گە مە و لا قرتی و، یەکتەری مە کە ن بە نیشانە ی تیرو تانە و توانجی

(٧) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

خۆتان، بۆ ئەمەیشە پیاو و ژن وەك یەكەن، كێ دەلێ ئەو پیاوێ یان ئەو ژنێ كە ئێوەی پیاوان، یا ئێوەی ژنان گالتە ی پێ دەكەن لەلای خودا لەئێوە باشتەرییە، زۆر ناشیرینە ناو و ناتۆرەو قسەیهك كە پێچەوانە ی یاسای ئیسلام بی دوا ی ئەوێ كە مڕۆڤ باوهری بەخودا كرد، وەهەر كەس تۆبە لەم كارانە نهكا، ئەو لەسته‌مكاران دەژمێردری.

٤١٤- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضي الله عنهما) قَالَ خَطَبَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) النَّاسَ يَوْمَ فَتَحَ مَكَّةَ فَقَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَذْهَبَ عَنْكُمْ عُبْيَةَ الْجَاهِلِيَّةِ وَتَعَاطَمَهَا بِأَبَائِهَا فَالنَّاسُ رَجُلَانُ رَجُلٌ بَرٌّ تَقِيَّ كَرِيمٌ عَلَى اللَّهِ وَفَاجِرٌ شَقِيٌّ هَيْنَ عَلَى اللَّهِ وَالنَّاسُ بَنُو آدَمَ وَخَلَقَ اللَّهُ آدَمَ مِنْ تُرَابٍ». قَالَ اللَّهُ (يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ) ^(٨).

عەبدوللای کۆپی عومەر (خودای ئی رازی بێ) گوئی: لەروژی ئازاد کردن و گرتنی شاری مەككەدا، پێغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەری) دوانیکی بۆ مەردومەكە دا، فەرمووی: ئەو خەڵکینە! ئەو مەردوم! بزانی کەوا خودای گەورە ی ئێوە خۆپەرستی و دەعیە و فیزی لەناواتانا هەلگرتووە، ئەم جوړه خووه ناپه‌سه‌ندانە ی کە لەکاتی نەزانی پێش هاتنی ئایینی ئیسلام دا لەناواتانا باو بوو، وەك خۆبەزل زانی و کەش و فەش بە باو و باپەرەو، ئەم جوړه شتانه لەئیسلام و سەردەمی ئیسلام دا نەماو، ئادەمیزاد بەپێی یاسای خودا یەکیکە لەم دوو کەسە: یا باشەو لەخوا ترسەو بەپێزەو نازدارە لەلای خودا، یا بە دەو بەدکارەو بەدەرەوشت و بەدبەخت و سووک و پێسوو ترۆیه لەلای خودا! ئەمە بەپێی کردەو، وەکی تریش ئادەمیزاد هەموویان نەتەوێ ئادەمن و خودایش ئادەمی لەگل دروست کردووە، وەك خۆی فەرموویەتی: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ

(٨) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

مَنْ ذَكَرَ وَأَنْتَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ → (ت-به‌سه‌ندیکی غه‌ریب).

٤١١٥- عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «الْحَسْبُ الْمَالُ وَالْكَرْمُ التَّقْوَى». رواهما الترمذي^(٩).

سه‌موره (خودای ئی رازی بئ) گوئی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) له‌بارهی ئایه‌تی {إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ} ده‌وه‌ فه‌رمووی: حانه‌دانئ به‌ماله‌ واته: که‌مالت هه‌بوو خانه‌دانئ، که‌مالت نه‌بوو سه‌د خانه‌دان بی که‌س قه‌درت ناگرئ پیزو گه‌وره‌ییش له‌لای خودا به‌پیی ته‌قواو له‌خودا ترسان و پاریز له‌گوناخانه (ت-س/ص).

٣٣- سووره‌تی قاف

(مه‌که‌یه، ٤٥ ئایه‌ته)

سورة ق (مكية، وهي خمس وأربعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١١٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «يُقَالُ لِحَبْنَمَ هَلْ امْتَلَأْتَ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ فَيَضَعُ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَدَمَهُ عَلَيْهَا فَقَوْلُ قَطٍ قَطٍ». رواه الشيخان والترمذي^(٩).

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بئ) ده‌ئئ: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) ده‌فه‌رموئ: له‌روژئ قیامه‌تا ده‌سته‌ ده‌سته‌ خه‌لك برك ده‌ده‌نه‌ ناو دۆزه‌خه‌وه‌ به‌لام دۆزه‌خ له‌ به‌رگه‌وره‌یی و پان و پۆپی خۆی هه‌ر پر نابئ، جا گشت جارئ که‌ به‌ دۆزه‌خ ده‌لئ: ئایا پر بووی؟ یا ماوته‌ که‌ پر ببی؟ ئه‌ویش ده‌ئئ: ئایا هی ترماوه‌؟ ئه‌گه‌ر هی ترماوه‌ بابئ! ئه‌م حال و

^(٩) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

^(١) بخاري. تفسير: ٤٨٤٨، ٤٨٥٠، ١٤٤٩ = تەجريد ٤٩٢/٤ رقم: ١٦٩٧. مسلم. جنة: ٧١٠٨.

پرسیار و ه‌لامه ه‌روا به‌رده‌وام ده‌بی، ه‌تا خودای پیروژو گ‌وره پای خو‌ی داده‌نی له‌سه‌ری و ده‌مکو‌تی ده‌کا، ئه‌وجا ده‌لی: به‌سمه، به‌سمه (ش/ت) عه‌لامه‌ی عه‌ینی (خودای ئا‌رازی بی) ده‌فه‌رمو‌ی: ری‌بازگه (مه‌ذه‌ب‌ی) زاناکان له‌وینه‌ی ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌دا که ئی‌سباتی صیفات بو‌خودا ده‌کا، وه‌ک ده‌ست و قا‌چ و چاو، ده‌بی به‌دوو راره‌و، یه‌کی‌کیان که ری‌بازی ده‌سته‌ی به‌خوا سپی‌ره‌کان (المفوضه) ئه‌مه‌یه: باوه‌رمان به‌م صیفته‌و نیشانه‌ی خودایه‌یه، به‌پی‌ی خواستی خودا خو‌ی له‌مانه، که‌واتایه‌کی وایان ه‌یه‌یه شایه‌نی شانی ئه‌و زاته‌بی، به‌لام واتا دیمه‌نییه‌که‌ی و مه‌عنا به‌رووه بووه‌که‌ی مه‌به‌ست نییه.

قسه‌ی ده‌سته‌ی دووه‌م دوورو در‌یژه، به‌لام ئه‌گه‌ر که‌سی ده‌یه‌وی ناگای لی‌ی بی ئه‌وا له‌عه‌ینی دا، له‌ ته‌فسیری سووره‌تی قافدا نووسراوه، به‌لام به‌نده که به‌ووردی سه‌رنجی پای ئه‌هلی ته‌ئویل دا واهات به‌یادما که سه‌ره‌نجامی ه‌ردوو پایه‌که‌یه‌که، که‌ئهم جو‌ره ووشانه ظاهیریان مه‌به‌ست نییه، مه‌عنایه‌کی تایبه‌تی خو‌یان ه‌یه، ئه‌هلی ته‌فویض ده‌م له‌و مه‌عنایه ناکو‌تن و زانینی ئه‌وه ه‌ه‌واله به‌عیلم و زانستی خودا ده‌که‌ن، وه‌لی ئه‌هلی ته‌ئویل ه‌ه‌ولی ئه‌وه ده‌ده‌ن که‌مه‌به‌سته‌که بدو‌زنه‌وه (وه‌رگی‌).

٤١١٧- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «تَحَاجَّتِ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ فَقَالَتِ النَّارُ أُوتِرْتُ بِالْمُتَكَبِّرِينَ وَالْمُتَجَبَّرِينَ. وَقَالَتِ الْجَنَّةُ مَا لِي لَا يَدْخُلْنِي إِلَّا ضُعَفَاءُ النَّاسِ وَسَقَطُهُمْ. قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لِلْجَنَّةِ أَنْتِ رَحِمْتِي أَرْحَمُ بِكَ مَنْ أَشَاءُ مِنْ عِبَادِي. وَقَالَ لِلنَّارِ إِنَّمَا أَنْتِ عَذَابِي أُعَذِّبُ بِكَ مَنْ أَشَاءُ مِنْ عِبَادِي. وَلِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا مَلُؤُهَا، فَأَمَّا النَّارُ فَلَا تَمْلَأِي حَتَّى يَضَعَ رَجُلٌ قَدْرَ قَطْرٍ قَطْرٍ. فَهَذَا لَكَ تَمْلَأِي وَيَزَوِي بِغَضِّهَا إِلَى بَغْضٍ، وَلَا يَظْلِمُ اللَّهُ - عَزَّ وَجَلَّ - مِنْ خَلْقِهِ أَحَدًا، وَأَمَّا الْجَنَّةُ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُنْشِئُ لَهَا خَلْقًا. رواه الشيخان^(٢).

^(٢) بخاری. تفسیر: ٤٨٥٠، مسلم. جنة و نعيمها: ٧١٠٤.

دیسان گوتى: پیغەمبەر (درودى خودای لەسەرب) فەرمووی: بەهەشت و دۆزەخ دەبێ بە دەمە قالیان، دۆزەخ دەلێ: خو بە زلزان و بە زەبرو زەنگەکان تەرخان کراون بۆمن، بەهەشتیش دەلێ: ئەى من چیمە، کەوا هەر لازەبوونەکان و بێنەوایانى ئەو خەلکەم تێ دین و بووم بەجیگەى دوا روژی رەش و رووتەکان! ئەوجا خودای گەورەو سەرورە دەفەرموێ: ئەى بەهەشت! تۆ پەحمەتى منى، هەر کەسێ خوّم بمەوێ لەبەندەکانى خوّم، پەحمى پێ دەکەم و تۆ دەکەم بەشوینی پەحمەت بۆى، وە بەدۆزەخیش دەفەرموێ: تۆ هۆى سزای منى، هەرکەسێ خوّم بمەوێ، لەبەندەکانى خوّم بە تۆ سزای دەدەم و تۆ دەکەم بەجیگەى سزادانى، وە بەلێنە لەسەرم کە هەردوو لاتان پەربکەم، هەر کەسەتان لەئەهلى خوێ، بەلام دۆزەخ هەر لرفەى دێ، هەر پەرنابێ، پەیتا پەیتا هەر خەلکى تێ فەرە دەدەن و هەر دەلێ: ئەگەر ماوێ بابێ! هەتا خودا پێى عیززەتى دادەنێ لەسەرى ئەودەمە وازدینێ و دەلێ: ئیتەر بەسە، ئیتەر بەسە، جیگە نەما جا ئەوجا پەر دەبێ و دەپەچنێ بەسەریەکاو لەناو خویدا پەنگ دەخواتەو! دیارە کە خودای گەورەو خاوەن شکۆ زۆرو ستەم لەکەس ناکا، لە دروستکراوانى خوێ، وەهەر وەها بەهەشتیش هەر پەر نابێ و شوینی وای هەیه کە هەر چۆلە، تا خودا لەنوی خەلکى تری بۆ دروست دەکاو بەوانە پەری دەکا! (ش).

۴۱۱۸- → (ب/ ۱/ ز/ ۴۴/ ل/ ۱۹۰/ ف/ ۲/)^(۳).

قال الله تعالى: {وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبَّحْهُ وَأَدْبَارَ السُّجُودِ} (۴۰/۵۰).

واتە: وەلەهەندێ لەشەویشا یا دوو تەسبیحى خودای خۆت بکەو لەپاش نوێژەکانیش.

۴۱۱۹- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) أَمْرُهُ أَنْ يُسَبِّحَ فِي أَدْبَارِ الصَّلَوَاتِ كُلِّهَا. رواه البخاري^(۴).

(۳) تقدم في المجلد الأول. تسلسل/ ۱۴ رقم: ۳۴۷/۲.

ئیبینو عه‌بباس (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: خودا له‌م ئایه‌ته‌دا فه‌رمانی کردوو‌ه به‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) که‌له‌ پاش هه‌موو نوێژی ته‌سبیحات و زیکرو یادی خودا بکاو وێرد بخوینئ (ب).

٣٤- سووره‌تی ذاریات

(مه‌کیه، شه‌ست ئایه‌ته)

سورة الذاریات (مکیه، وهی ستون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٢٠- عَنْ الْحَارِثِ بْنِ يَزِيدَ الْبَكْرِيِّ (رضي الله عنه) قَالَ قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فَدَخَلْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَذَكَرْتُ عَنْدَهُ وَافِدُ عَادٍ فَقُلْتُ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ وَافِدِ عَادٍ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «وَمَا وَافِدُ عَادٍ؟». قَالَ: فَقُلْتُ: عَلَى الْخَبِيرِ سَقَطَتْ إِنْ عَادًا لَمَّا أَقْحِطَتْ بَعَثَتْ قَيْلًا فَتَزَلَّ عَلَى بَكْرِ بْنِ مُعَاوِيَةَ فَسَقَاهُ الْخَمْرَ وَغَشَّاهُ الْجَرَادَتَانِ ثُمَّ خَرَجَ يُرِيدُ جِبَالَ مَهْرَةَ فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي لَمْ آتِكَ لِمَرِيضٍ فَأَذَاوِيهِ وَلَا لِأَسِيرٍ فَأَذَاوِيهِ فَاسْقِ عَبْدَكَ مَا كُنْتُ مُسْتَقِيئُهُ وَاسْقِ مَعَهُ بَكْرُ بْنُ مُعَاوِيَةَ. يَشْكُرُ لَهُ الْخَمْرَ الَّذِي سَقَاهُ فَرَفَعَ لَهُ سَحَابَاتٍ فَقِيلَ لَهُ اخْتَرْ إِحْدَاهُنَّ فَاخْتَارَ السُّودَاءَ مِنْهُنَّ فَقِيلَ لَهُ خُذْهَا رَمَادًا رَمَدًا لَا تَذَرُ مِنْ عَادٍ أَحَدًا وَقَالَ: أَنَّهُ لَمْ يُرْسَلْ عَلَيْهِمْ مِنَ الرِّيحِ إِلَّا قَذَرُ هَذِهِ الْحَلَقَةِ يَعْنِي حَلَقَةَ الْخَائِمِ. ثُمَّ قَرَأَ (إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلْنَاهُ كَالرَّمِيمِ) الْآيَةَ. رواه النسائي والترمذي. نسأل الله حسن الصناعة والرواية آمين^(١).

حاریثی کوپی یه‌زییدی ئه‌ل-به‌کری (خودای ئی رازی بئ) گوئی: چووم بو مه‌دینه، چوومه خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) باسی نوینه‌ره‌که‌ی هوزی عادم بویکرد، وه عه‌رزیم کرد: په‌نا ده‌گرم به‌ په‌حمه‌تی خودا له‌وه

(٢) بخاری. تفسیر: ٤٨٥٢.

(١) سکت عن درجته الشارح.

کەمنیش وەك ئەوم بەسەرەى، فەرمووی: بۆچى نوینەرەكەى ھۆزى عاد چى بەسەرھاتبوو؟ گوتم: بەراستى لەكەسىكى شارەزای ئەم باس و خواست پرسى، ھۆزى عاد كە تووشى قاتوقرى و نەھاتى و بى بارانى بوون، قەیل ناویکیان نارد بۆ ھەرەمى مەككە، كەلەوئى لەخودا داواى بارانیان بۆبكا، قەیلیش لەپیشا چوو بوو بە میوانى بەكرى كۆرى موعاویيە كەلە مەككە بوو، بەكریش ھەموو رۆژى مەستى دەکرد لەمەى و بادەو ئارەق، وە دوو گورجى دەنگخوشیش ھەموو رۆژى بەزم و ئاھەنگیان بۆ دەگىرا، تاماوەى مانگى ئەمە كارى بوو لەپاشدا ھەرچوو بەرەو چیاكانى خىلى مەھەرە، لەوئى گوتى: خودایە! من نەھاتووم بۆلاى تۆ لە بەر نەخوشى تاجارى بكەم یا لەبەر دىلى تا سەرانەى بۆ بدەم و بەرەلای بكەم، بەلام بۆ ئەو ھاتووم كەوەك جارى جاران باران ببارینە بۆ ئەم بەندەى خۆتەو بۆ بەكرى كۆرى موعاویيەش لەگەل ئەودا، جا بەفەرمانى خودا چەند پەلە ھەورئى لەدوورەو ھەورە دەركەوتن و لەناو ھەورەكەو دەنگى پىی گوت: بۆخۆت پەلەى لەم ھەورانە ھەلبرژرە، پەلەىەكى رەشیان تیاوو، ئەوھیانى ھەلبرژارد بۆ خۆى. لە غەیبەو پىی گوترا: ھا وەرى بگرە، ئەو ھەورى باران نییە بەلكوو ئەو خۆلەمپىكى پر لە ژىلەمۆیە، كەس لەھۆزى عاد قوتار ناكا، چۆلەكە بكۆژيان لى دەبرى!

وە گوتى: كۆنى ئەوبایەى خودا ناردیە سەریان و تەفرو تونایانى كرد پىی بەقەى ئەم ئەلقەىە بوو (واتە: بەقەى كۆنى ئەلقەى ئەموسىلەكەى دەستى) ئینجا ئەمەى خویندەو: {إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ، مَا تَكْذُرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلْنَاهُ كَالرِّمِيمِ} (٤١/٥١-٤٢) واتە: وەلەگەلى عادیشا نیشانەىەكى گەورە ھەیە، بۆ موسولمانى ھۆشیار، لەوكاتەدا كە قارمان لى گرتن، بايەكى سەختى بى خىرو بىرمان ناردە سەریان دەیدا لەھەرچى شتى دەيكرد بە خۆلەمیش (ن/ت) لەخودا داوا دەكەین بەجوانى كارى خۆمان ساز بدەین و كارجوان بىن و فەرموودەى ھەزەتیش بەجوانى بگىرینەو. ئامین خودایە.

٣٥- سووره‌تی طور

(مه‌که‌یه، چل و نو نایه‌ته)

سورة الطور (مکیه، وهي تسع و أربعون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٢١- قَالَ بَن جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ (رضي الله عنه) سَمِعْتُ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) يَقْرَأُ فِي الْمَغْرِبِ بِالطُّورِ فَلَمَّا بَلَغَ هَذِهِ الْآيَةَ (أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ * أَمْ خُلِقُوا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بَلْ لَا يَوقِنُونَ * أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُسَيْطِرُونَ) كَادَ قَلْبِي أَنْ يَظِيرَ. رواه البخاري^(١).

جوبه‌یری کوپی موطعیم (خودای فی رازی بئ) گوتی: گویم لی بوو پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) له‌نویرتی شیواندا سووره‌تی طووری ده‌خویند، که گه‌یشته‌سه‌ر ئەم ئایه‌تانه {أَمْ خُلِقُوا...} هه‌تا {..المسيطر} (٣٧-٣٥/٥٢) واته: ئایا هۆش و بیری ساخ ری ئه‌وه ده‌دا که ئه‌و خه‌لکه‌و ئه‌و بوونه‌وه‌ره سه‌یره هه‌روا له‌خویه‌وه به‌هه‌وانته، به‌بئ دروستکاریکی داناو زانا په‌یدا بووبی، یا ئەم له‌په‌تبه‌ربووانه‌ خوێان دروستکه‌ری خوێانن بۆیه به‌نده‌یی بۆ خودانا که‌ن، یا به‌ئه‌قلی کئ داده‌چئ که‌ئەم هه‌موو ئاسمانه‌ گه‌وران، ئەم زه‌وییه به‌رینه به‌ده‌ستی ئه‌و خویرپی و لاژگانه دروست کرابن، دیاره که‌ئەم داوایانه هه‌موویان پووچن، که‌وا بوو ئەم بئ باکی ئەمانه ئه‌وه‌یه که نه‌زان و نه‌قام و بئ باوه‌رن، دیاره بۆیه‌یش ددان نانین به پیغه‌مبه‌رایه‌تی تو‌دا چونکه خوێان کلیل به‌ده‌ستی گه‌نجینه‌کانی خودان! یاخود خوێان بۆ هه‌موو شتی به‌ده‌سته‌لاتن و به بئ په‌زای ئه‌وان که‌س ناتوانی په‌نجه بکا به‌ ئاوا. جوبه‌یر (خودای فی رازی بئ) گوتی: که‌ه‌زه‌رت (دروودی خودای له‌سه‌رین) گه‌یشته‌سه‌ر ئەم ئایه‌تانه‌ و‌ا به‌جوانی و به‌ته‌ئسیر خویندی کاری تی کردم و سام و شکویه‌کی وا گرتمی وه‌خته بوو د‌لم، بفری و به‌ندی د‌لم بپچری (ب) → (ب/١ ز ٨٠ ل/٢٦٧ ف/٢).

^(١) بخاري. تفسير: ٤٨٥٤ = تجريد البخاري/٤ ل/٤٩٥ رقم: ١٦٩٩ + ٤١٦ = ٧٦٥ فتح.

۴۱۲۲- و للرمذی: «إِدْبَارُ النُّجُومِ الرَّكْعَتَانِ قَبْلَ الْفَجْرِ وَإِدْبَارُ السُّجُودِ الرَّكْعَتَانِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ». نَسَأَلُ اللَّهَ تَعَالَى التَّوْفِيقَ^(۲).

تیر میژی (خودای فی رازی بن) ده گپریته وه: مه به ست له ته سبیحی (ادبار النجوم) له نایه تی {وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبَّحْهُ وَإِدْبَارَ السُّجُودِ} (۴۰/۵۲) دا دوو رکات نویژی سوننه تی پیش نویژی به یانییه و مه به س له ته سبیحی (ادبار السجود) له نایه تی {وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبَّحْهُ وَإِدْبَارَ السُّجُودِ} (۴۰/۵۰) دا دوو رکات نویژی شیوانه.

له (طور) دابهزه (نهجم) به یادکه

به به حمس (به حمان) دلی خوت شادکه

خوشه ققوله مه نابی نه گه توه

یه که ده به باده س خمس کوون و نو!!

۳۶- سووره تی نهجم

(مه که ییه، شه ست و دوو نایه ته)

سورة النجم (مکیه، وهي اثنان وستون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۱۲۳- قَالَ الشَّيْطَانِيُّ (رضی الله عنه) سَأَلْتُ زُرَّ بْنَ حُبَيْشٍ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: (فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى، فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحَى، مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى). قَالَ أَخْبَرَنَا ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ مُحَمَّدًا (صلى الله عليه وسلم) رَأَى جِبْرِيلَ لَهُ سِتْمِائَةُ جَنَاحٍ. رواه الشيخان والترمذي^(۱).

(۲) راجع رقم: ۴۱۱۹ / في تسلسل/ ۳۳ من هذا المجلد.

(۱) بخاري. تفسير: ۴۸۵۶، ۴۸۵۷، ۳۲۳۲ = تجريد/ ۳ ل/ ۴۳۶ رقم: ۱۳۰۴. مسلم. إيمان: ۴۳۲، ۴۳۳.

شه‌یبانی (خودای ئی رازی بئ) گوئی: پرسیارم له زیرکرد له فهرمووده‌ی خودا: {فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ، فَأَوْخَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْخَىٰ، مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ} (٩/٥٣-١١) وه‌ها له پیغه‌مبهر نزیك بووه، كه نیوانیان به‌قه‌د دووكه‌وان ده‌بوو، یا كه‌متر، جا له‌و شوینه‌دا وه‌حی و سرووشی كرد بۆ لای به‌نده‌ی خۆشه‌ویستی خودا، كه موحه‌مه‌ده، ئه‌و سرووش و وه‌حیه، هه‌قائوق و ته‌فاصیل و ئه‌سرا‌ره‌كه‌ی هه‌ر خوداو پیغه‌مبهر خۆیان زۆر به‌جوانی ده‌زانن كه چیه‌ی و چی نییه، ئه‌وه‌ی كه موحه‌مه‌د به‌چاوی سه‌ربینی به‌چاوی د‌ل‌یش بینی و هه‌ست و هۆش له‌بۆنی ره‌حمه‌ت و ره‌فعی زه‌حمه‌ت مه‌ست بوون و چا‌وو د‌ل بۆ یه‌كتری بوون به‌شایه‌تی دا‌وای یه‌كتری! شه‌یبان گوئی: له‌وه‌لاما زیر گوئی: له‌م باره‌یه‌وه عه‌بدول‌لای كو‌ری مه‌سه‌وود هه‌والی به‌ئیمه‌داوه: كه پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) له‌م جیگه‌یه‌دا جو‌برائیلی دیوه، دروودی خودا له‌سه‌ر هه‌ردوکیان بئ، شه‌ش سه‌د بالی بووه! (ش/ت).

٤١٢٤- وَقَالَ مَسْرُوقٌ لِعَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) أَيْنَ قَوْلُهُ تَعَالَى: (كُمُ دَنَا فَتَدَلَّى...) إِلَى آخِرِ الْحَدِيثِ^(٢).

ئهم فهرمووده‌یه به‌ دوورو درێژی له ته‌فسیری سووره‌تی ئه‌نعاما رابورد، فهرمووده‌ی هه‌شته‌م.

٤١٢٥- وَقَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) رَأَى النَّبِيُّ جِبْرِيلَ (عَلَيْهِ السَّلَام) فِي صُورَتِهِ (الْأَصْلِيَّةِ) مَرَّتَيْنِ. رواه الشيخان والترمذي وزاد: مَرَّةً عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى وَمَرَّةً فِي جِيَادٍ لَهُ سِتْمِائَةُ جَنَاحٌ قَدْ سَدَّ الْأَفْقَ^(٣).

عائیشه (خودای ئی رازی بئ) گوئی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) دووجار به‌چاوی سه‌ر جو‌برائیلی له‌سه‌ر شیوه‌ی راسته‌قینه‌ی خۆی دیوه (ش/ت)

(٢) تقدم في تفسير سورة الأنعام في حديث طويل، الحديث الثامن، ل/١٥٨.

(٣) بخاري. تفسير. ٤٨٥٦، ٤٨٥٧ = ٣٢٢٢ = تجريد/٣ ل/٤٣٦ رقم/١٣٠٤، مسلم. الإيمان: ٤٣٢، ٤٣٣.

ترمذي. تفسير القرآن: ٣٢٧٧.

گیرانه‌وه‌ی (ت) ئەمە‌ی پتره: جارێ له‌لای شه‌جه‌ره‌ی سیدره‌تولمونت‌ه‌ادا و جارێ له‌ جی‌یادا، که شوینیکه‌ و له‌نزیکی ئەشکه‌وتی حیرادا، له‌و کاته‌دا شه‌ش سه‌د باڵی بووه، له‌به‌ر گه‌وره‌یی خۆی رووی ئاسمانی به‌ ته‌واوی دا‌گر‌تبوو.

٤١٢٦- حه‌دیثی (نورانی آراه) له‌ ته‌فسیری سووره‌تی ئەنعاما رابورد (ف/٩)^(٤).

٤١٢٧- ئەم فه‌رمووده‌یه‌ش له‌ته‌فسیری سووره‌تی ئەنعاما رابوو، (ف/٨). لێره ده‌فه‌رمووی: عیكرمه (خودای ئی رازی بێ) ده‌لی: ئیبنو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بێ) گو‌تی: موحه‌مه‌د خودای خۆی به‌چاوی سه‌ر دیوه، منیش گو‌تم: چۆن واده‌فه‌رمووی، ئەدی خودا نافه‌رمووی: {لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ} گو‌تی: بێ‌وه‌ی بیت! ئەوه‌ کاتێ وایه‌ که به‌و نووره‌ خۆی بنوینێ که نووری حه‌قیقی خۆیه‌تی. گو‌تی: به‌لام دووجار خودا خۆی نیشانی موحه‌مه‌د داوه (ت-س/ح)^(٥).

٤١٢٨- قَالَ الشَّعْبِيُّ: لَقِيَ ابْنُ عَبَّاسٍ كَعْبًا (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُم) بِعَرَفَةَ فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ فَكَبَّرَ حَتَّى جَاوَبَتْهُ الْجِبَالُ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ إِنَّا بَنُو هَاشِمٍ. فَقَالَ كَعْبٌ: إِنَّ اللَّهَ قَسَمَ رُؤْيَاهُ وَكَلَامَهُ بَيْنَ مُحَمَّدٍ وَمُوسَى فَكَلَّمَ مُوسَى مَرْثِينَ وَرَأَاهُ مُحَمَّدٌ مَرْثِينَ. رواهما الترمذي^(٦).

شه‌عبی (خودای ئی رازی بێ) گو‌تی: له‌کیوی عه‌ره‌فات ئیبنو عه‌بباس تووشی که‌عب بوو، (په‌زای خودایان لێ بێ)، پرسیا‌ری شتیکی لێ کرد، که‌عبی‌سه‌ش به‌ده‌نگی به‌رز، به‌ره‌نگی ئەللاه‌وه‌ئە‌که‌به‌ری کرد، کیوه‌کان ده‌نگیان دایه‌وه‌! ئیبنو عه‌بباس گو‌تی: پیاوی خۆت بناسه، ئیمه‌ نه‌ته‌وه‌ی هاشمین (و سه‌رچاوه‌ی ئایین و زانستین، که پرسیا‌ریکت لێ ده‌که‌ین، خۆت لێ نه‌گو‌ڕی

(٤) تقدم بالمجلد السادس. تسلسل ٧/ برقم: ٣٨٦٠/٩.

(٥) تقدم بالمجلد السادس. تسلسل ٧/ برقم: ٣٨٥٩/٨.

(٦) بسند لاطعن فيه (شرحه).

جا که عب گوتی: خودا دیتنی خوئی و قسه‌کردنی خوئی دابه‌شکردوه له‌نیوانی موحه‌ممه‌دو موسادا (دروودی خودای له‌سهرین) له‌سهر ئەم شیوه‌یه: خودا دوو جار قسه‌ی له‌گه‌ل موسادا کردوه، وه موحه‌ممه‌د دوو جار چاوی به‌خودا که‌وتوه (ت).

٤١٢٩- وَقَالَ أَنَسٌ (رضي الله عنه): رَأَى مُحَمَّدٌ رَبَّهُ. رواه ابن خزيمة، بإسنادٍ قوي^(٧).

ئەنەس (خودای فی رازی بن) ده‌لێ: موحه‌ممه‌د (دروودی خودای له‌سهرین) په‌روه‌ردگاری خوئی چاو پێکه‌وتوه! (ئیبنو خوزه‌یمه به‌رشته‌یه‌کی به‌هیز ئەم فه‌رمایشته‌ی گیراوه‌ته‌وه).

٤١٣٠- قَالَ عَبْدُ اللَّهِ (رضي الله عنه) لَمَّا بَلَغَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) سِدْرَةَ الْمُنْتَهَى قَالَ «انْتَهَى إِلَيْهَا مَا يَرْجُ مِنْ الْأَرْضِ وَمَا يَنْزِلُ مِنْ فَوْقَ. قَالَ فَأَعْطَاهُ اللَّهُ عِنْدَهَا ثَلَاثًا لَمْ يُعْطِهِنَّ نَبِيًّا كَانَ قَبْلَهُ فُرِضَتْ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ خَمْسًا وَأُعْطِيَ خَوَاتِمَ سُورَةِ الْبَقَرَةِ وَغُفِرَ لَأُمَّتِهِ الْمُفْحِمَاتُ مَا لَمْ يُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا». رواه الترمذي ومسلم^(٨).

عه‌بدوللا (خودای فی رازی بن) گوتی: کاتێ پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) کاتێ پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌شه‌وی ئیسرادا ده‌گاته سیدره‌تولمونت‌ها، له‌وێ خودا سێ خه‌لاتی گه‌وره‌ی وای پێ به‌خشی، که‌له‌وه‌و پێش خه‌لاتی وا گه‌وره‌ی به‌هیچ پێغه‌مبه‌ریکی تر نه‌داوه: یه‌که‌م خودا، شه‌وو روژی پێنج نویژ له‌سهر خوئی و یه‌که‌ به‌یه‌کی ئوممه‌تی دا ده‌نی. دووهم: ئایه‌ته‌کانی کو‌تایی سووره‌تی به‌قه‌ره‌ی پێ خه‌لات ده‌کا، سییه‌م: له‌گونه‌و تاوانه‌ زله‌کانی ئومه‌تی خو‌ش ده‌بن، واته: ئەو گونه‌و تاوانه‌ زلانه‌ی که‌ خاوه‌نه‌کانیان ده‌که‌ن به‌ قورداو به‌ ره‌و دۆزه‌خ ده‌یان به‌ن، به‌لام به‌مه‌رجێ که‌هیچ هاو‌به‌ش و شه‌ریک بو‌ خودا په‌یدا نه‌که‌ن، واته: له‌سهر ئیمان به‌مرن. عه‌بدوللا گوتی:

(٧) بسند قوي رواه ابن خزيمة.

(٨) مسلم. إيمان: ٤٣٠، ترمذي تفسیر: ٣٢٧٦، نسائي: صلاة: ٤٥٠.

سیدره‌تولمونتته‌ها بۆیه ناوئراوه سیدره‌تولمونتته‌ها به کوردی واته: دارمۆردی سهره‌نجام، یا دارمۆردی ههره ئه‌وپه‌ر چونکه ههرچی له زه‌وییه‌وه سهرده‌که‌وئ و ههرچی له‌لای سهره‌وه دیتته خواره‌وه سهره‌نجام له‌وئ وهرده‌گیرئ (ت/م) ئیمامی نه‌وه‌وی (په‌زای خودای له‌سهر بئ) ده‌فه‌رموئ: مه‌به‌ست ئه‌وه نییه که‌هه‌ر که‌سئ تاوانه گه‌وره‌کان بکا به مه‌رجئ له‌سهر ئیمان و باوه‌ر بمرئ یه‌ک سهر به‌بئ پرسینه‌وه‌و تو‌له‌ لئ سه‌ندن ده‌روا بۆ به‌هه‌شت، به‌لکو مه‌به‌ست له‌م لئ خو‌شبوونه ئه‌وه‌یه که به‌ئیجگاری له‌دۆزه‌خا نابئ. (وه‌رگیر)

قال الله تعالى: {لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى} (١٨/٥٣).

واته: بێگومان له‌م کاته‌دا موچه‌مه‌د گه‌لئ نیشانه‌ی گه‌وره گه‌وره‌ی دی، له‌و نیشانه‌یه‌ی که‌ده‌بنه به‌لگه‌ی گه‌وره‌یی و ته‌وانایی و دانایی خودا. ١٣١٤- قال عبد الله (رضي الله عنه): رأى رفرفاً أخضرَ قد سدَّ الأفق. رواه البخاري^(٩).

عه‌بدوللا (خودای ئی رازی بئ) گوئی: چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) له‌شه‌وی ئیسرا‌دا جو‌برائیل ده‌بینئ له‌سهر رایه‌خیک‌ی گه‌وره‌ی سه‌وز ده‌بئ، له‌به‌ر گه‌وره‌یی وه‌ک تارا پرووی ئاسمان داده‌پو‌شئ (ب). ١٣٢٤- قال ابن عباس (رضي الله عنهما): (اللَّاتُ وَالْعُزَّى) كَانَ اللَّاتُ رَجُلًا يَلْتُ سَوِيقَ الْحَاجِّ. رواه البخاري^(١٠).

ئیب‌نو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بئ) ده‌لئ: لات له‌م ئایه‌ته‌دا: {أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّى} (١٩/٥٣) واته: ناوی پیاوئ بو‌وه ئیشی ئه‌وه بو‌وه له‌کاتی چه‌جا قوت و پو‌نی بۆ حاجیان ده‌گرتته‌وه‌و ده‌رخواردی ده‌دان که‌مرد په‌یکه‌ریکیان له‌به‌رد بۆی دروست کردو ده‌ستیان کرد به‌په‌رستنی (ب).

(٩) بخاري. تفسير: ٤٨٥٨.

(١٠) بخاري. تفسير: ٤٨٥٩.

٤١٣٣ - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضی الله عنه) (الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ) قَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «إِنْ تَغْفِرِ اللَّهُمَّ تَغْفِرْ جَمًّا وَأَيُّ عَبْدٍ لَكَ لَا أَلَمًا». رواه الترمذي^(١١).

ئیبنو عبباس (خودایان فی رازی بئ) فەرمووی: لەبارەیی {الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ} (٣٢/٥٣) واتە: ئەو کەسانە کە نار دەگرن لە گوناھە گەورەکان و خۆیان دەپاریزن لە کارە شەرم ئاوەرو ئابروو بەرەکان، با جارو باریش وور دە گوناھیان لیو پوو بدا، ئەم جوړە کەسانە بەر لیخو شبوونی بەروالای گەورەیی خودای تو دەکەون، کە هەمیشە بەچاوی میهر و پەرحمەت تەماشای خووت و ئۆمەتت دەکا. گوئی: پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) بەم بۆنەیه‌وه ئەم شیعرەیی ئۆمەییە کۆری صەلتی خویندەوه، کە دەئێ:

إِنْ تَغْفِرِ اللَّهُمَّ تَغْفِرْ جَمًّا وَأَيُّ عَبْدٍ لَكَ لَا أَلَمًا

واتە:

سەرچەم گوناھمان بپۆشە خوایه! کام بەندەت هەیه کە بئ گونایه؟

یا ئاوا:

بەندەیی بەبئ نەنگ کوا هەیه خوایه؟ کەوایه خووش بە لەهەموو لایە!

(ت-س/ص)

٤١٣٤ - وَعَنْهُ قَالَ: سَجَدَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) بِالنَّجْمِ وَسَجَدَ مَعَهُ الْمُسْلِمُونَ وَالْمُشْرِكُونَ وَالْجِنُّ وَالْإِنْسَانُ^(١٢).

دیسان گوئی: پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) سوورەتی نەجمی خویندو خوئی کۆر نووشی قورئان خویندن (سەجەدی تیلاوێتی) ی برد، موسولمانان و

^(١١) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

^(١٢) بخاري. تفسير: ٤٨٦٢.

بتپه‌رستان و جنۆکه‌و پهری و ئاده‌میزاد هه‌رچی له‌وێ ئاماده‌ بوون له‌گه‌ڵیدا کوپنووشیان برد! (ب).

٤١٣٥- وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ (رضي الله عنه) أَوَّلُ سُورَةٍ أُنْزِلَتْ فِيهَا سَجْدَةٌ (وَالنَّجْم). قَالَ فَسَجَدَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَسَجَدَ مَنْ خَلْفَهُ، إِلَّا رَجُلًا رَأَيْتُهُ أَخَذَ كَفًّا مِنْ تُرَابٍ فَسَجَدَ عَلَيْهِ، فَرَأَيْتُهُ بَعْدَ ذَلِكَ قُبِلَ كَافِرًا. رواهما البخاري. نَسَأَلُ اللَّهَ التَّوْفِيقَ آمِينَ^(١٣).

عه‌بدوللا (خودای ئی رازی بئ) گوئی: یه‌که‌م سوورته‌ که‌ ئایه‌تی سه‌جده‌ بردنی تێدا‌بوو سوورته‌تی نه‌جم بوو، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) له‌دوا‌ی ئایه‌تی سه‌جده‌که‌وه‌ سه‌جده‌ی برد، ئه‌وانه‌یشی که‌له‌وێ بوون له‌دوا‌یه‌وه‌ کوپنووشیان برد، ته‌نیا پیاوێ نه‌بێ که‌چاوم لێ بوو پڕ له‌پێ خۆلی هه‌لگرت و کوپنووشی له‌سه‌ر برد، له‌وه‌دوا ئه‌و پیاوهم دی به‌کافری کوژرا، ناوی ئومه‌یه‌ی کوپی خه‌له‌ف بوو (ب).

٣٧- سوورته‌تی قه‌مه‌ر

(له‌سوورته‌ مه‌که‌یه‌که‌نه‌، ٥٥ ئایه‌ته‌)

سورة القمر (مكية، وهي خمس وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٣٦- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) قَالَ: سَأَلَ أَهْلُ مَكَّةَ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) آيَةً فَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ بِمَكَّةَ مَرَّتَيْنِ فَقَالَ (اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَالشَّقُّ الْقَمَرُ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ)^(١).

ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بئ) گوئی: خه‌لکی مه‌که‌که‌ داوا‌ی مو‌عجیزه‌یان له‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) کرد وه‌له‌ناو خۆیا‌نا، ریکه‌وتن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی مو‌عجیزه‌که‌یان له‌مانگا ده‌ربکه‌وێ، جا شه‌ویکیان ب‌ریارد‌او له‌وشه‌وه‌دا گرد

(١٣) بخاری. تفسیر: ٤٨٦٣.

(١) بخاری. تفسیر: ٤٨٦٤، ٤٨٦٨، ٣٦٣٧، ٣٦٣٦، ٣٨٦٩، ٣٨٦٤، ٤٨٦٥ = تجرید/ ٤ ل/ ١٣٢ رقم: ١٤٤٧.

مسلم. صفات المنافقين: ٧٠٠٢-٧٠١٠. ترمذی: تفسیر القرآن: ٣٢٨٥، ٣٢٨٦.

بوونه‌وه‌و حه‌زرت هات و به‌په‌نجه‌ی ئیشاره‌تی کرد بۆ مانگ و مانگ دوو له‌ت بوو، کو‌تیکیان له‌سه‌ر کی‌وی ئه‌بو قوبه‌یس دا به‌زی و ئه‌و کو‌ته‌که‌ی تریان له‌سه‌ر کی‌وی قه‌ه‌ی قه‌عان دابه‌زی، ئه‌م پوداوه‌ له‌و سه‌رده‌مه‌دا بوو که‌ه‌یشتا پی‌غه‌مبه‌ر له‌مه‌که‌که‌ بوو، کو‌چی نه‌کردبوو بۆ مه‌دینه، به‌م بۆنه‌یه‌وه‌ ئه‌مه‌ هاته‌ خوارئ: {اَقْرَبَتِ السَّاعَةُ وَالشَّقُّ الْقَمَرُ، وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ} (١/٥٣-٢) واته‌: هاتنی کاتی تاییبه‌تی تی‌کچوونی ئه‌م دنیاو ده‌رکه‌وتنی جیهانیکی تازه‌ی نه‌پراوه‌ی هه‌تا هه‌تایی نزیکه‌وه‌ بوو، وه‌ مانگ له‌ت بوو له‌ سه‌رداوا کردنی پی‌غه‌مبه‌ری ئاخ‌ر زه‌مان، وه‌لئ ئه‌م کافره‌ بئ پراواو سه‌ر سه‌ختانه‌ ئه‌گه‌ر چاویان به‌نیشانه‌و موعجیزه‌ی خودایی بکه‌وی باوه‌ری پئ ناکه‌ن و بۆ لاساری و بئ گوویی ده‌لئ: ئه‌م جو‌ره‌ شتانه‌ سی‌حرو جادوو چاو به‌سته‌و هه‌میشه‌ له‌جیهاندا بووه‌و ده‌بئ! (ت/ش).

١٣٧٤- وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): يَتِمَّا نَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِمِنَى فَالْشَّقُّ الْقَمَرُ فَلَقْتَيْنِ فَلَقَّةٌ مِنْ وَرَاءِ الْجَبَلِ فَلَقَّةٌ دُونَهُ فَقَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «اشْهَدُوا» رواهما الترمذي والشيخان^(٢).

عه‌بدوللا (خودای ئی‌رازی بئ) ده‌فه‌رموئ: جارئ له‌مینا له‌خزمه‌تی حه‌زرتدا بووین (دروودی خودای له‌سه‌ربن) مانگ بوو به‌ دوو که‌رته‌وه‌، که‌رتیکیان که‌وته‌ پشت کی‌وه‌که‌وه‌و ئه‌و که‌رته‌که‌ی تریشیان که‌وته‌ ئه‌و دیویه‌وه‌، پی‌غه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌ربن) پی‌مانی فه‌رموو: ته‌ماشا که‌ن و به‌شایه‌ت بن که‌ئه‌م موعجیزه‌ گه‌وره‌یه‌تان به‌چاوی خو‌تان له‌من دی (ت/ش).

١٣٨٤- وللترمذي: الشَّقُّ الْقَمَرُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَتَّى صَارَ فِرْقَتَيْنِ عَلَى هَذَا الْجَبَلِ وَعَلَى هَذَا الْجَبَلِ فَقَالُوا سَحَرَنَا مُحَمَّدٌ فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَيْنَ كَانَ سَحَرَنَا مَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَسْحَرَ النَّاسَ كُلَّهُمْ^(٣).

^(٢) بخاری. مناقب. ٣٦٣٦ (راجع الرقم السابق) مسلم. صفات المنافقين: ٧٠٠٢. ترمذی. تفسیر

القرآن. ٣٢٨٥، ٣٢٨٦.

^(٣) سکت عنه الشارح.

تیرمیزی (خودای ئی رازی بئ) ریوایهت ده‌کا: که‌له‌زه‌مانی پیغه‌مبه‌ردا (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) کافره‌کان داوای موعجیزه‌یه‌کی ئاسمانی له‌پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) ده‌که‌ن، ئیتر به‌فه‌رمانی خودا له‌سه‌ر داواکردنی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) مانگ ده‌بئ به‌دوو پارچه‌وه، پارچه‌یه‌کیان ده‌که‌وێته‌ سه‌ر کیوی ئه‌بو قوبه‌یس و ئه‌و پارچه‌که‌ی تیشیان ده‌که‌وێته‌ سه‌ر کیوی قوعه‌یقیعان که‌چی هیشتا کافره‌کان ده‌یانگوت: موحه‌مه‌د چاو به‌ست و جادووی لی کردین! به‌لام هه‌ندیکیان گوتیان: ئه‌وا باشه‌ جادووی له‌ئیمه‌ کردووه‌ خو ناتوانی سیکرو جادوو له‌م هه‌موو خه‌لکه‌ی تربکا، با له‌ خه‌لکی ئه‌م لاو لا پیرسین، بزانی‌ن ئه‌مه‌ی ئیمه‌ دیمان به‌چاوی خو‌مان ئه‌وانیش دیوانه‌ یانا، که‌له‌کاروانی و ئه‌مه‌نه‌یان پرسى گوتیان: ئیمه‌یش دیمان.

قال الله تعالى: {وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ} (١٥/٥٤).

واته: وه ئه‌و که‌شتیه‌ی نوو حمان کرد به‌یادنامه‌یی و به‌یادگارو نیشانه‌یی، تاخاوه‌ن هۆش و داناو زاناکان بیرى لی بکه‌نه‌وه‌و سوود له‌م سه‌رگوزه‌شته‌یه‌ وه‌ربگرن و په‌ندی پئ بگرن.

١٣٩٤ - قَالَ قَتَادَةُ (رضي الله عنه) أَبْقَى اللَّهُ سَفِينَةَ نُوحٍ حَتَّى أَدْرَكَهَا أَوَائِلُ هَذِهِ الْأُمَّةِ (٤).

قه‌تاده (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: هه‌تا ئه‌م ماوه‌یه‌یش به‌فه‌رمانی خودا که‌شتیه‌که‌ی نووح هه‌رمابوو، پيشینانی ئه‌م گه‌لی ئیسلامه‌یش فریای که‌وتن (ب).

١٤٤٠ - له‌ته‌فسیری سووره‌تی ئه‌نفالا رابورد، فه‌رمووده‌ی سییه‌م و چواره‌م (٥).

١٤٤١ - → (ب/١ ز/٦ ل/٤ ف/٦) (٦).

(٤) رواه البخاري تعليقاً في التفسير قبل الرقم: ٤٨٦٩ مباشرة.

(٥) تقدم برقم: ٢٨٧٧/٣ مجلد سادس. تسلسل: ٩ ورقم: ٢٨٧٨/٤.

(٦) تقدم برقم: ٤٢/٦ مجلد أول: تسلسل: ٦.

٤١٤٢ - وَ عَنْهُ (أَي عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ) «(رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَكُنْ تَتَنَازَعُ فِي الْقَدَرِ فَغَضِبَ حَتَّى احْمَرَّ وَجْهُهُ حَتَّى كَأَنَّما فُقِيَ فِي وَجْتِيهِ الرُّمَانُ فَقَالَ «أَبْهَذَا أَمْرُكُمْ أَمْ بِهَذَا أُرْسِلْتُ إِلَيْكُمْ إِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حِينَ تَتَنَازَعُوا فِي هَذَا الْأَمْرِ عَزَمْتُ عَلَيْكُمْ عَزَمْتُ عَلَيْكُمْ أَلَّا تَتَنَازَعُوا فِيهِ». رواه الترمذي في القدر^(٧).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: جاری خەزەرت (دروودی خودای لەسەربێ) ھات بەسەرمانا، لەوکاتەدا ئیئە لەناو خۆمانا لەسەر چارەنووس و قەزاو قەدەر دەمەقال و مشتومرمان بوو، پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) واتوو پرەبوو، پووێ سوور داگیرسا دەتگوت ھەنار تلیقاو تەو بەسەر گۆنایا، فەرمووی: ئەو چیتانە بۆ وادەکەن، بۆ لەسەر شتی وا سەر سەر دەکەن، کە یخودا بەئێوەی گوتوو کە لەسەر شتی وا چەندو چوون بکەن، یا کە یخودا پەوانە ی کردووم بۆ ناوتان و کردومی بە پیغەمبەر تان کە فیری ئەم گیرەگیرو بگەرەو بەردە یە تان بکەم؟! لەراستیدا ئەمە کاریکی زۆر خراپ و دەردیکی کوشندە یە چونکە میللەت و نەتەوەکانی پیش ئێوە کاتی سەریان کردە ئەم جۆرە باسەو لەسەر ئەم جۆرە کارە بوو بە ھەراو کیشمە کیش لەناویاندا ئیتر بۆخویان فەوتان و تەفرو توونا بوون و لەناو چوون، من جەختتان لێ دەکەم، دیسان زۆر بە توندی بە جەخت و داواتان لێ دەکەم و فەرمانتان پێ دەکەم: کە جاریکی تر لەم باسە مەکوڵنەو و لەسەر شتی وا کیشەو ھەرا بەرپا مەکەن! (ت-رەحمەتی خوی لێ بێ).

رەحمان بە کوردی واتە ھێرەبان

خاوەنی رەحمە لە ھەردوو جیھان

^(٧) سکت عن درجته الشارح.

٣٨- سووره‌تی ره‌حمان

(مه‌کیه، ٧٨ نایه‌ته)

سورة الرحمن (مكية، وهي ثمان وسبعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٤٣- عَنْ جَابِرٍ (رضي الله عنه) قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) عَلَى أَصْحَابِهِ فَقَرَأَ عَلَيْهِمْ سُورَةَ الرَّحْمَنِ مِنْ أَوَّلِهَا إِلَى آخِرِهَا فَسَكَتُوا فَقَالَ «لَقَدْ قَرَأْتُهَا عَلَى الْجِنِّ لَيْلَةَ الْجِنِّ فَكَانُوا أَحْسَنَ مَرْدُودًا مِنْكُمْ كُنْتُ كُلَّمَا أَتَيْتُ عَلَى قَوْلِهِ (فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ) قَالُوا لَا بَشَىءٌ مِنْ نِعْمِكَ رَبَّنَا نَكْذِبُ فَلَكَ الْحَمْدُ». رواه الترمذي والحاكم^(١).

جابر (خودای ئا رازی بئ) فه‌رمووی: جارئ پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌مال هاته‌ده‌روه هات بو‌ناویارانی و سووره‌تی ئه‌ره‌حمانی سه‌رتاپا به‌سه‌ریاندا خویند، به‌لام یاران نقه‌یان نه‌کرد، جا‌ه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: له‌شه‌وه‌که‌ی له‌یله‌تولجیندا، که‌له‌گه‌ل نوینه‌ره‌کانی جنۆکه‌کاندا کو‌بوومه‌وه ئه‌م سووره‌ته‌م به‌سه‌ریاندا خوینده‌وه، ئه‌وان له‌ئیه‌باشتر وه‌لامیان ده‌سه‌نده‌وه، چونکه‌گشت جارئ که‌ئه‌م نایه‌ته‌م ده‌خویند {فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ} جنۆکه‌کان بو‌یان ده‌سه‌ندمه‌وه ده‌یانگوت: (لا بَشَىءٌ مِنْ نِعْمَتِكَ رَبَّنَا نَكْذِبُ فَلَكَ الْحَمْدُ) ئه‌ی په‌روه‌ردگاری ئیمه! هیچ به‌هره‌و نازو نیعمه‌تیکی تو‌به‌درۆ نازانین، سوپاس و ستایشی گه‌وره‌هر بو‌تو‌بووه‌و هه‌ر بو‌تو‌ده‌بئ) (ت/حاکم). مه‌عنای نایه‌ته‌که‌ئاوایه: ده‌ی ئه‌ی به‌ره‌ی ئاده‌میزادو ئه‌ی به‌ره‌ی په‌ری! ئیتر له‌پاش ئه‌م به‌یانی حاله‌له‌لایه‌نی خوداوه بو‌ئیه‌کام نیعمه‌ته‌کانی خودا به‌درۆ ده‌زانن و به‌کام به‌هره‌و چاکه‌ی خودا باوه‌رناکه‌ن و به‌درۆی ده‌خه‌نه‌وه. له‌کاتی خویندنی بازئ نایه‌تدا جو‌ره‌گوته‌یه‌ک یا دوو‌عایه‌کی تایبه‌تی سوننه‌ته، وه‌کوو گوتنی (ئامین). له‌پاش خویندنی سووره‌تی فاتحاه‌و، یا گوتنی (بلى وأنا على ذلك من الشاهدين) له‌پاش

^(١) سکت عن درجته الشارح.

خویندنی ئایه‌تی کوّتایی سوورەتی تین، جالەم فەرمووده پیرۆزەدا وادەرەکه‌وئێ که‌له‌پاش خویندنی ئەم ئایه‌ته‌یشه‌وه ئەم گوته‌یه سوننەت بێ، وەمن هەرچەند مەلانی (واته: زانای ئایینی نیم با پێشم بڵێن مەلا) بەلام وا بەباشی دەزانم که گوته‌و عیبارەت و که‌لیماتی دووعاو عیبادەت هەر له‌سەر ئەصڵه‌که‌ی خۆیان ب‌م‌یننەوه‌ باشتره‌ چونکه‌ ئەوانه‌ هەر هیچ نه‌بێ له‌سەر ئەو شیوه‌یه‌ له‌سەرزاری هەزرت و یارانی جاری بوون و له‌ناو قورئان و کتێبه‌ گه‌وره‌کانی سوننەتدا نوسراون، له‌بەر ئەوه‌ به‌ره‌که‌ت و پیرۆزییه‌کی جیا‌یان هه‌یه‌، دیاره‌ ته‌رجه‌مه‌که‌یان سوودی زۆره‌ چونکه‌ تیگه‌یشتن له‌واتا ده‌بێ به‌هۆی به‌ره‌ لێ وەرگرتنی ته‌واو (وه‌رگیر).

قال الله تعالى: {وَلَمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ} (٤٦/٥٥).

هه‌یه‌ بۆ ئەو که‌سانه‌ی که‌ ده‌ترسن له‌گه‌وره‌یی و شان و شکۆی خودای خۆیان و سام و شکۆیه‌کی باش له‌خودای خۆیان ده‌که‌ن دوو به‌هه‌شت.

٤١٤٤ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «جَنَّاتٍ مِنْ فِضَّةٍ، آيَتْهُمَا وَمَا فِيهِمَا وَجَنَّاتٍ مِنْ ذَهَبٍ آيَتْهُمَا وَمَا فِيهِمَا، وَمَا بَيْنَ الْقَوْمِ وَبَيْنَ أَنْ يَنْظُرُوا إِلَى رَبِّهِمْ إِلَّا رِذَاءَ الْكِبَرِ عَلَى وَجْهِهِ فِي جَنَّةٍ عَذْنٍ». رواه الشيخان^(٢).

عه‌بدوللای کوپی قه‌یس (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) فەرمووی: هه‌موو خوا پێداوێ له‌ناو به‌هه‌شتا دوو به‌هه‌شتی هه‌یه‌، که‌ قاپ و قاجاخ و که‌ره‌سته‌و تفاق‌ی ناویان هه‌مووی له‌زیون، وه‌ دوو به‌هه‌شتی تریشی هه‌یه‌ که‌ قاپ و قاجاخ و تفاق‌ی ناویان هه‌مووی له‌زێن، به‌هه‌شتیه‌کان وان له‌ناو به‌هه‌شتی عه‌دندا، هه‌موو ئاواتیکیان هاتۆته‌ دی ته‌نیا ئەو ئاواته‌یان ماوه‌ که‌ ته‌ماشای زاتی خودا بکه‌ن، ئەگه‌ر له‌ به‌رتارای مه‌زنای و په‌رده‌ی گه‌وره‌یی نه‌بێ که‌وا له‌سەر زاتی خودا ئەو ئاواته‌شیان ده‌هاته‌ دی و به‌چاوی سه‌رچاویان ده‌که‌وت به‌زاتی په‌روه‌ردگاری خۆیان (ش).

^(٢) بخاري. تفسير: ٤٨٧٨، ٤٨٨٠، ٧٤٤٤ = تجريد = مختصر صحيح البخاري: ١٧٠٢.

٤١٤٥ - وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «إِنَّ فِي الْجَنَّةِ خِيَمَةً مِنْ لَوْلُؤَةٍ مُجَوَّفَةٍ، عَرْضُهَا سِتُّونَ مِيلًا، فِي كُلِّ زَاوِيَةٍ مِنْهَا أَهْلٌ، مَا يَرَوْنَ الْآخِرِينَ يَطُوفُ عَلَيْهِمُ الْمُؤْمِنُونَ». رواه البخاري. نَسألُ اللهَ حَسَنَ الرِّوَايَةِ، آمِينَ^(٣).

دیسان فەرمووی: پیغەمبەر (درودی خودای لەسەربین) فەرمووی: لەبەهەشتا چادری واهیه، بریتییه لەیهك دەنك مرواری ھلۆل، پاناپییهكەى شەست میلە! لەھەموو گۆشەیی لەگۆشەکانیدا، خیزانیکی تیا دایە، کەھەمیشە چاویان بپروەتە ھاوسەرەکانی خویان و دلیان لای کەسى تر نییە، ئەوانەى کەوان لەناویەکی لەم گۆشەیانەدا چاویان لەو خیزانانەى تر نییە کەوان لەناو گۆشەکانی تری ئەم چادردەدا، ئیتەر پیاو و موسولمانەکان بە ئارەزووی دلی خویان گۆشە بەگۆشە دەسووپرێنەو بەسەر ئەم خیزانانەى خویاندا (وەك خودا لە قورئاندا دەفەرموێ: {حُورٌ مَّقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ} (٧٢/٥٥) واتە: لەبەهەشتا پەری ناسك و نازداری، خوشروو خوشپەتاری تیا یە، وان لەناو دەوارو پشمال و چادردا، ھۆگری میردی خویان و چاویان بەس لەمیردی خویانە (ب).

واقیعە! نامان لە دەستى (ھەدید)

بۆوم بە موختەبەر بۆ (بأس شدید)!

٣٩- سورەتى واقیعە

(ھەككەییە، ٩٧ نایەتە)

سورة الواقعة (مكية، وهي سبع وتسعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٤٦ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «إِنَّ فِي الْجَنَّةِ شَجَرَةً يَسِيرُ الرَّكِابُ فِي ظِلِّهَا مِائَةَ عَامٍ لَا يَقْطَعُهَا، وَأَقْرَأُوا إِنَّ شِئْتُمْ (وَزِلَّ مَمْدُودٌ)». رواه الشيخان والترمذي^(١).

(٣) بخاري. تفسير: ٤٨٧٩.

ده‌گیرنه‌وه له‌ئەبو هورهیره (خودای ئی رازی بێ) پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەرین) فەرموویەتی له‌به‌هه‌شتدا دره‌ختی هه‌یه سوار سه‌د سال به‌سیبهره‌که‌یدا ده‌روا هه‌شتا ناگاته ئه‌وپه‌ری، ئه‌گه‌ر چه‌زیش ده‌که‌ن ئه‌م ئایه‌ته بخویننه‌وه که ده‌فهرموئ: {وَقُلْ مَعْدُوْدٍ} (۳۰/۵۶) واته: وه‌وان له‌سیبهری خه‌ستی درێژی ئاو رشینکراودا! (ش/ت).

٤١٤٧- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فِي قَوْلِهِ (وَقُرْشٍ مَّرْفُوعَةٍ) قَالَ «ارْتِفَاعُهَا كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَمَسِيرَةُ مَا بَيْنَهُمَا خَمْسُمِائَةِ عَامٍ»^(١).

ئەبو سه‌عید (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: له‌باره‌ی فەرمووده‌ی خواوه: {وَقُرْشٍ مَّرْفُوعَةٍ} (۳۴/۵۶): فەرشو رایه‌خ و قالی و ئورته‌ی جو‌ر به‌جو‌ری زو‌ر له‌هه‌موولایێ راخراون و به‌رزوه‌ بوون و که‌له‌کیان کردوه له‌سهریه‌ک چه‌زته‌ له‌باره‌ی ئه‌م ئایه‌ته‌وه فەرمووی: به‌قه‌د نیوانی ئاسمان و زه‌وی به‌رزوه‌بوون! نیوانی ئه‌م دوانه‌یش پینج سه‌د ساله‌ ری‌یه! (ت-سه‌نه‌ده‌که‌ی غه‌ریبه).

٤١٤٨- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) (إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنْشَاءً) قَالَ «إِنَّ مِنَ الْمُنْشَأَاتِ اللَّائِي كُنَّ فِي الدُّنْيَا عَجَائِزَ عُمْشًا رُمَصًا». رواهما الترمذي^(٢).

ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەرین) له‌باره‌ی ئایه‌تی: {إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنْشَاءً} (۳۵/۵۶) که مه‌عنای وایه: ئی‌مه ئه‌و په‌رییه ناسک و نازهنین و نازدارانه‌مان سه‌ر له‌نوێ دروست کردوه‌ته‌وه فەرمووی: پیرێژنه‌ چاو کزو کوتو کوێرو چاو ریپو‌قاوییه‌کانی دنیا به‌ر ئه‌م ئایه‌ته ده‌که‌ون و ئه‌وانیش خودا له‌به‌هه‌شتا سه‌ر له‌نوێ دروستیان ده‌کاته‌وه به‌دروستکردنیکی تایبه‌تی و سه‌ربه‌خۆو ده‌یانکاته‌وه به‌کچی ناسک و نازداری

^(١) بخاری. تفسیر: ٤٨٨١. مسلم: حنه و نعيمها: ٧٠٦٩ ترمذی. صفة الجنة: ٢٥٢٣.

^(٢) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

^(٣) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

لاوی گهنجی شوخ و شهنگ، عهیبی رۆژگاریان تیا نامینئ. (ت-سه‌نه‌ده‌که‌ی غه‌ریبه).

قال الله تعالى: {لَحْنٌ قَدَرْنَا بَيْنَكُمْ الْمَوْتَ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ، عَلَىٰ أَنْ تُبَدَّلَ أَمْثَالُكُمْ وَتُنشِئَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ} (۶۱/۵۶-۶۱).

واته: ئیمه له‌ناوتانا مردنمان بپیارداوه و هۆکات و ساتیکمان بۆ دیاری کردووه، ئیمه بئ ده‌سه‌لات و ده‌سته‌وسان نین که‌له‌باتی ئیوه هاویننه‌ی ئیوه له ئینسانیه‌تا دروست بکه‌ین و ئیوه دروست بکه‌ین و داتانبه‌زیننه‌وه له‌ناو شیوه و سیفه‌تیکا که ئیسته به‌یرو خه‌یالتان دا نایئ.

۴۱۴۹- قَالَ أَبُو بَكْرٍ «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ شِئْتُ. قَالَ «شِئْتَنِي هُوَذَا وَالْوَاقِعَةُ وَالْمُرْسَلَاتُ وَ (عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ) وَ (إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ)». رواه الترمذي^(۴).

ئهبویه‌کر (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! به‌راستی واپیروویت! فه‌رمووی: سوورده‌تی هوودو سوورده‌تی واقیعه‌و سوورده‌تی مورسه‌لات و سوورده‌تی عه‌مه‌و سوورده‌تی ته‌کویر پیریان کردم (له‌به‌ر ئه‌و هه‌موو داستان و باسو و خواسه‌ دلته‌زینانه‌ی که‌وان له‌م سوورده‌تانه‌دا). (ت-س/ح).

۴۱۵۰- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «(وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَكْثَمَ تُكْذِبُونَ) قَالَ شُكْرُكُمْ تَقُولُونَ مُطَرِّئًا بَنُوْءَ كَذَا وَكَذَا وَبِنَجْمٍ كَذَا وَكَذَا». رواه الشيخان والترمذي. ولفظ مسلم: مُطَرِّئَ النَّاسِ عَلَىٰ عَهْدِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ «أَصْبَحَ مِنَ النَّاسِ شَاكِرٍ وَمِنْهُمْ كَافِرٌ قَالُوا هَذِهِ رَحْمَةُ اللَّهِ. وَقَالَ بَعْضُهُمْ لَقَدْ صَدَقَ نَوْءُ كَذَا وَكَذَا». قَالَ فَتَنَزَّلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ) حَتَّىٰ بَلَغَ (أَنَّكُمْ تُكْذِبُونَ). صدق الله عظيم^(۵).

^(۴) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

^(۵) مسلم. إيمان: ۲۱۳.

عه‌لی (خودای ئی رازی بن) فره‌مووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) فره‌مووی له‌بارهی مه‌به‌ست له‌م ئایه‌ته‌وه که ده‌فره‌مووی: {وَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ اَنْكُمْ تُكَذِّبُونَ} (۸۲/۵۶) واته: کاتی له‌سایه‌ی به‌خششی خوداوه بارانتان بو ده‌باری و ده‌بی به‌هوی رزق و روژی بو‌تان له‌باتی ئه‌وه‌ی سوپاس و ستایشی خودا بکه‌ن له‌سه‌ر ئه‌م به‌خششه‌گوره‌یه‌ی، که‌چی ده‌چن به‌درو ده‌لین: له‌فلانه بورجدا بارانمان بو باری. عه‌لی فره‌مووی: چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه‌ی فره‌مووی: له‌جیات‌ی سوپاسی خودا له‌سه‌ر نیعمه‌تی بارینی باران که ده‌بی به‌هوی رزق و روژی بو‌تان ده‌چن ده‌لین: له‌فلانه بورجدا به‌هوی فلانه ئه‌ستیره‌وه بارانمان بو باری! (ش/ت) → (ب/۱ ز/۱۷۶ ل/۴۷۹ ف/۳ + ف/۴).

۴۰- سووره‌تی هه‌دید

(مه‌دینه‌یه، ۲۹ ئایه‌ته)

سورة الحديد (مدنية، وهي تسع وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۵۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ بَيَّنَّا نَبِيَّ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) جَالِسٌ وَأَصْحَابُهُ إِذْ أَتَى عَلَيْهِمْ سَحَابٌ فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «هَلْ تَذَرُونَ مَا هَذَا؟». فَقَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «هَذَا الْعَنَانُ هَذِهِ رَوَايَا الْأَرْضِ يَسُوقُهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِلَى قَوْمٍ لَا يَشْكُرُونَهُ وَلَا يَذْعُرُونَهُ». ثُمَّ قَالَ «هَلْ تَذَرُونَ مَا فَوْقَكُمْ؟». قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فَإِنَّهَا سَقْفٌ مَحْفُوظٌ وَمَوْجٌ مَكْفُوفٌ». ثُمَّ قَالَ «هَلْ تَذَرُونَ كَمْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهَا؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهَا مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ». ثُمَّ قَالَ «هَلْ تَذَرُونَ مَا فَوْقَ ذَلِكَ؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فَإِنَّ فَوْقَ ذَلِكَ سَمَاءَيْنِ وَمَا بَيْنَهُمَا مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ». حَتَّى عَدَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ مَا بَيْنَ كُلِّ سَمَاءَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ. ثُمَّ قَالَ «هَلْ تَذَرُونَ مَا فَوْقَ ذَلِكَ؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فَإِنَّ فَوْقَ ذَلِكَ الْعَرْشَ وَبَيْنَهُ وَبَيْنَ السَّمَاءِ بُعْدٌ مِثْلُ مَا بَيْنَ السَّمَاءَيْنِ». ثُمَّ قَالَ «هَلْ تَذَرُونَ مَا الَّذِي تَحْتَكُمْ؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فَإِنَّهَا الْأَرْضُ». ثُمَّ قَالَ «هَلْ

تَذَرُونَ مَا الَّذِي تَحْتَ ذَلِكَ». قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فَإِنَّ تَحْتَهَا الْأَرْضَ الْأُخْرَى بَيْنَهُمَا مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ». حَتَّى عَدَّ سَبْعَ أَرْضِينَ بَيْنَ كُلِّ أَرْضَيْنِ مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ ثُمَّ قَالَ «وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّكُمْ دَلَّيْتُمْ رَجُلًا بِحَبْلِ إِلَى الْأَرْضِ السُّفْلَى لَهَبَطَ عَلَى اللَّهِ». ثُمَّ قَرَأَ (هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ) رواه الترمذي (بسند غريب) ^(١).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) دەفەرمووی: جارێ پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) خووی و یارانێ دانیشتبوون، لەوکاتەدا پەلەیی ھەوری ھینا، پیغەمبەری خودا (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: ئایا دەزانن ئەمە چییە؟ عەزیزان کرد: خوداو پیغەمبەری خودا باشتەری دەزانن، فەرمووی: ئەمە ھەورە، ئەمە ئاودیڤی زەویە ئەم ھەورە خودا دەیبا بۆ ھۆزی کە نەسوپاسی دەکەن و نە دەپەرستن فەرمووی: ئەی دەزانن ئەمە چییە لەسەر و تانەو؟ گوتیان: خوداو پیغەمبەری خودا باشتەری دەزانن فەرمووی: ئەو سەقف (بنمیچ) یکێ پارێزراو، شەپۆلیکی پەنگخواردووە! فەرمووی: ئایا دەزانن کە لیڤەو ھەتا ئەوێ چەندە؟ گوتیان خوداو پیغەمبەری خودا باشتەری دەزانن، فەرمووی: لیڤەو ھەتا ئەوێ پینج سەد سألەرییە فەرمووی: ئەی دەزانن لەژوور ئەویشەو چییە؟ گوتیان خوداو پیغەمبەری خودا باشتەری دەزان، فەرمووی: لەژوور ئەویشەو دوو ئاسمانی ترن، نیوانیان پینج سەد سألەرییە جا ھەتا ھەوت ئاسمانی ژمارد کە نیوانی ھەردوو ئاسمانی بەقەد نیوانی ئاسمان و زەوی بێ. ئینجا فەرمووی: ئەی دەزانن لە ژووروی ئەویشەو چییە؟ گوتیان خوداو پیغەمبەری خودا باشتەری دەزانن، فەرمووی: لەژووری ئەویشەو عەرش (تەخت و بارەگا) ی خودایە، بەینی عەرش و ئاسمانی ژێری بەقەد بەینی دوو ئاسمان لەیەك دوورن فەرمووی: ئەی دەزانن لەژێر ئیووەو چی ھەیە؟ گوتیان خوداو پیغەمبەری خودا باشتەری دەزانن، فەرمووی: زەویەکی تر ھەیە فەرمووی: ئەی دەزانن لەژێر ئەویشەو چی ترە؟ گوتیان خوداو پیغەمبەری خودا باشتەری دەزانن، فەرمووی: لەژێر ئەویشەو

^(١) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

زهوییهکی تره نیوانیان پینج سهد سائه پئییه جا ههتا ههوت زهوی ژمارد، که نیوانی ئەم زهوی تا ئەو زهوی پینج سهد سائه پئی بئی، له پاشا فهرمووی: بهوکهسه که گیانی موحه ممه دی به دهسه، که خودای گه ورهیه، ئەگەر گریمان ئیوه پیایئ به گوریسی شوپکه نه وه بۆ زهوی هه ره خواروو لهویش هه رده چیت هه به ردهستی خوداو خودا له هه موو شویئ حازره ئەوجا خویندیه وه {هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ} (۳/۵۷) واته: خودا له هه موو مه وجودی له پیشتره یه که مه وجوده، وه له هه موو مه وجودی له دواتره و دواهه مین مه وجوده که ده مینئ، وه هه مه خودایه کی ئاشکرایه و هه مه خودایه کی په نهانه، وه هه میشه ئاگای له وردو درشتی ئەم بوونه وهره هه یه (تیرمیزی (خودای ئی رازی بئ)، به رسته یه کی نابلاو (غریب) ئەم فهرموده یه گپراوه ته وه).

۴۱۵۲- قَالَ عَبْدُ اللَّهِ (رضي الله عنه) مَا كَانَ بَيْنَ إِسْلَامِنَا وَبَيْنَ أَنْ عَابَتَنَا اللَّهُ بِهَذِهِ الْآيَةِ (أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ) إِلَّا أَرْبَعُ سِنِينَ. رواه مسلم^(۲).

عه بدوللا (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: له نیوان موسولمان بوونی ئیمه و گلهیی خودادا له ئیمه، کهوا ئەو گله ییه له م ئایه ته دا باس کراوه ته نیا چوار سال بوو، که ده فهرمووی: {أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ} (۱۶/۵۷) واته:

هه تا کهس نیوهس په یه وهس قورئان

دل دانا هیتن به یادی یه زدان! (م)

۴۱- سووره تی موحاده له

(مه دینه ییه، ۲۲ نایه ته)

سورة المجادلة (مدنية، وهي ثنتان وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۱۵۳- عَنْ خُوَيْلَةَ بِنْتِ مَالِكِ بْنِ ثَعْلَبَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ ظَاهَرَ مِنِّي زَوْجِي أَوْسُ بْنُ الصَّامِتِ فَجِئْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) أَشْكُو إِلَيْهِ وَرَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم)

(۲) مسلم. تفسیر: ۷۴۶۶.

يُجَادِلُنِي فِيهِ وَيَقُولُ «اتَّقِيَ اللَّهَ فَإِنَّهُ ابْنُ عَمِّكَ». فَمَا بَرَحْتُ حَتَّى نَزَلَ الْقُرْآنُ (قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا) إِلَى الْفَرَضِ فَقَالَ «يُعْتِقُ رَقَبَةً». قَالَتْ لَا يَجِدُ قَالَ «فَبِصُومِ شَهْرَيْنِ مُتَابِعَيْنِ». قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ شَيْخٌ كَبِيرٌ. قَالَ «فَلْيُطْعِمِ سِتِّينَ مِسْكِينًا». قَالَتْ مَا عِنْدَهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَصَدَّقُ بِهِ قَالَتْ فَأَتَيْتُ سَاعَتِيذَ بَعْرَقٍ مِنْ ثَمَرٍ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنِّي أُعِيْنُهُ بَعْرَقٍ آخَرَ. قَالَ «قَدْ أَحْسَنْتِ اذْهَبِي فَأُطْعِمِي بِهَا عَنْهُ سِتِّينَ مِسْكِينًا وَارْجِعِي إِلَى ابْنِ عَمِّكَ». رواه أصحاب السنن^(۱).

خه‌وله‌ی کچی مالیکی کوپی شه‌عله‌به (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: شه‌وس کوپی ثابت که‌می‌ردم بوو، ظیهار‌ی له‌گه‌ل کردم و پی‌ی گوتم: تو له‌سه‌ر من وه‌کوو پشتی دایک و خوشکم وای، منیش چوومه خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) و هاوارم بو بردو داستانه‌که‌م بویگ‌یرایه‌وه، فه‌رمووی: له‌م پرووه‌وه هیچ سرووشیکم بو نه‌هاتووه، به‌لام تو له‌سه‌ر ده‌ستووری کوئی جارن له‌می‌رده‌که‌ت قه‌ده‌غه ده‌بیت منیش گوتم: بوچی؟ خو ته‌لاقی نه‌داووم، جاله‌سه‌ر شه‌مه له‌گه‌ل حه‌زهدا بوو به‌ده‌مه‌قالی و گوفت و گویمان و فه‌رمووی: له‌خودا بترسه‌و لای خودا به‌رمه‌ده‌و له‌هیچ حالیکه‌ بیگوویی خودا مه‌که، می‌رده‌که‌یشت هه‌رچون بی خو ناموزای خوته. ئیتر له‌جیگه‌ی خوّم نه‌جوولام تا شه‌م قورئانه‌هاته خواره‌وه: {قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا: تَا ئه‌وئ که‌که‌ف‌فاره‌تی ظیهار دیاری ده‌کاو ده‌فه‌رموئ..... وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ} (۱/۵۸-۴) پالفتی مانای ئایه‌ته‌کان (نه‌ک ده‌قی مانا‌که‌یان) شه‌مه‌یه: خودا قسه‌ی هه‌ق ده‌بیستی، بویه گوئی شل کرد بو سکالای شه‌ورنه‌که‌له‌گه‌ل تو‌دا گوفتوگوئی بوو، وه‌هات به‌هاواریه‌وه شه‌م بریاره‌ی له‌م لایه‌نه‌وه‌دا: شه‌و می‌ردانه‌ی که‌به‌ژنی خویمان ده‌لین: تو دایک و خوشکی منی یا وه‌ک دایک و خوشکم وای، شه‌وه به‌وقسه‌ پروته بی به‌لگه‌و پالپشته ژنه‌کانیان نابن به‌دایک و خوشکیان چونکه دایک له‌ش‌ه‌رع و له‌عورفا به‌و ژنه ده‌گوترئ که‌ئاده‌میزادی لی ده‌بی، وه‌لی ده‌بی شه‌وه بزائن که‌قسه‌و گوتار نابئ به‌گوتره و هه‌وانته بکری، ده‌بی ئاگاتان له‌به‌رو دوا‌ی قسه‌ی

^(۱) رواه الترمذي لسلمة بن صخر بسند صحيح (شرحه).

خوتان بئی، قسه‌ی نه‌که‌ن که دژی یاساو شهرعی خودا بئی، وه‌ک ئەم جوړه قسه‌نا شیرین و ناپه‌سه‌نده که ظیهارکه‌ر ده‌یئی، ئەمه زۆر ناشیرین و ناپه‌سه‌ندو درۆو نابه‌جییه. له‌به‌رئه‌وه که خودا هه‌میشه چاوپۆشی له‌هه‌له‌تان ده‌کاو ده‌یه‌وئ بارتان بو‌راست بکاته‌وه ئەوا بریاری دا! ئەو می‌ردانه‌ی که زیهار ده‌که‌ن له‌گه‌ل ژنی خویانداو له‌پاشا پاشگه‌ز ده‌بنه‌وه‌و هه‌ز ده‌که‌ن چاری قسه‌که‌یان بکه‌ن ده‌بئی له‌پیش ئەوه‌دا که له‌گه‌ل ئەو ژنده‌دا جووت ببن ئەم که‌ف‌فاره‌ته‌ بدن. یا به‌نده‌یئ ئازاد بکه‌ن، یا دوومانگ له‌سه‌ر یه‌ک به‌پۆژوو بن، یا نانی شه‌ست هه‌ژار بدن. ئەوجا هه‌ز هت (دروودی خودای له‌سه‌رین) فهرمووی: به‌پیی ئەم فهرمایشته‌ی خودا می‌رده‌که‌ت ده‌بئی به‌نده‌یئ ئازاد بکا ئەوسا تو‌ی بو‌هه‌ل‌ل ده‌بیته‌وه. گوتم: نییه‌تی، فهرمووی: ده‌ ده‌بئی دوو مانگ له‌سه‌ریه‌ک به‌پۆژوو بئی. گوتم: ئەی پیغه‌مبه‌ری خودا! پیریکی ئیختیاره ناتوانی به‌پۆژوو بئی، فهرمووی: که‌واته ده‌بئی نانی شه‌ست هه‌ژار بدا. گوتم: هه‌ر هیچ شتیکی نییه که بیکا به‌خیر. خه‌وله‌گو‌تی: جا له‌و کاته‌دا هه‌لانه‌یئ خورمایان هینا بو‌پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فهرمووی: من نیوه‌ی خورماکه‌ی بو‌ده‌دم و ئەم پووشه‌ خورمایه‌ی ده‌ده‌مئ. منیش عه‌رزیم کرد: ده‌ی منیش ئەو نیوه‌که‌ی تری بو‌ده‌دم فهرمووی: ئافه‌ریم زۆر باشه، ده‌بچۆ له‌جیات ی می‌رده‌که‌ت که‌فاره‌ته‌که‌ی بو‌یده‌و نانی شه‌ست هه‌ژاری لی بده‌و بکه‌پۆژه‌وه بۆلای ئامۆزای می‌ردت. (ت-س/ص/د/ن).

٤١٥٤- قَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ (رضي الله عنه) أَنَّ يَهُودِيًّا أَتَى عَلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) وَأَصْحَابِهِ فَقَالَ السَّامُ عَلَيْكُمْ فَرَدَّ عَلَيْهِ الْقَوْمُ فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «هَلْ تَذَرُونَ مَا قَالَ هَذَا؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ سَلَّمَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ. قَالَ «لَا وَلَكِنَّهُ قَالَ كَذَا وَكَذَا رُدُّوهُ عَلَيَّ». فَرَدُّوهُ قَالَ «قُلْتَ السَّامُ عَلَيْكُمْ؟». قَالَ: نَعَمْ. قَالَ نَبِيُّ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) عِنْدَ ذَلِكَ «إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فَقُولُوا: «عَلَيْكَ مَا قُلْتَ». قَالَ: (وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ)^(٢).

(٢) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

ئەنەس (خودای ئی رازی بئ) فەرمووی: جوولەکەیی هات بۆلای پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەرین) حەزەرە (دروودی خودای لەسەرین) لەناو یارانیدا بوو، جوولەکەکە لەجیاتى (السلام علیکم) گوتى: (السام علیکم) کۆمەلەى یاران وەلامیان دایەو بەشیوێ وەلامى سلاو. جا حەزەرە (دروودی خودای لەسەرین) فەرمووی: زانیتان ئەو کابرایە چى گوت؟ گوتیان: خوداو پیغەمبەرى خودا بەباشى دەزانن، لەئیمە وابوو کە سلاوی کرد، ئەى پیغەمبەرى خودا! فەرمووی: نەخەیر سلاوی نەکرد، بەلام لەباتى سلاو گوتى: السام علیکم. واتە: مردن بۆئێو، ئادەى بانگی کەنەو بەم، کەبانگیان کردەو بەو، فەرمووی: کە هاتیت گوتت: السام علیکم؟ گوتى: بەئى وام گوت: حەزەرە (دروودی خودای لەسەرین) فەرمووی: کاتى ئەم خاوەن نامانە، کە ناسراون بەئەهلى کیتاب، سلاویان لى کردن لەوەلامیاندا بڵین: عليك ما قلت: لەوێ گوتت لەسەرت بئ. ئینجا خویندیهو: {وَإِذَا جَاؤُكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ} (۸/۵۸) واتە: کاتى دین بۆلات سلاوت لى دەکەن، بە سلاویکی جیا لەو سلاوێ کە خودا دایناو بۆ ئێو، لەجیاتى (السلام علیکم) پیتان دەلین: (السام علیکم). (ت-س/ص).

۴۱۵۵- قَالَ عَلِيٌّ (رضي الله عنه) لَمَّا نَزَلَتْ {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً}. قَالَ لِي النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «مَا تَرَى دِينَارًا؟». قُلْتُ: لَا يُطِيقُونَهُ. قَالَ: «فَنَصْفُ دِينَارٍ؟». قُلْتُ: لَا يُطِيقُونَهُ. قَالَ: «فَكُم؟». قُلْتُ: شَعِيرَةٌ. قَالَ: «إِنَّكَ لَزَهِيْدٌ». قَالَ فَنَزَلَتْ (أَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ) الْآيَةَ. قَالَ فَبَيَّ خُفِّفَ اللَّهُ عَنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ. رواهما الترمذي^(۲).

عەلى (خودای ئی رازی بئ) فەرمووی: کاتى ئایەتى {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ} تا کۆتایی هاتە خوارەو، کە ئایەتى دوازدەیه لە سوورەتى پەنجاو هەشت، کە ماناکەى وایە: ئەى کەسانى کە بپرواتان هیناوه! کاتى دەتانەوئ

(۲) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

قسه‌ی دوو به دوو به په‌نامه‌کی له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا بکه‌ن، ئەوا له‌پیش قسه‌ی کردنه‌که‌دا خیری بکه‌ن به‌ه‌زاران، کاتی ئەمه‌هاته‌ خواره‌وه‌ه‌زه‌رت (دروودی خودای له‌سه‌رین) راویژی پێ کردم و پێی فهرمووم: ئەو خیره‌ چه‌ندی بێ؟ به‌پای تو لی‌ره‌ی باشه؟ گوتم: لی‌ره‌یه‌ زۆره‌ له‌تاقه‌تیاندا نییه‌، فهرمووی: ئەی نیولیره‌ باشه؟ گوتم: ئەویش هه‌ر زۆره‌، فهرمووی: ئەی چه‌نی باشه؟ گوتم: سه‌نگی ده‌نکه‌ جوینی زیر به‌سه‌. فهرمووی: به‌راستی تو که‌م خوازی و زۆر که‌مت دانا جا ئەم ئایه‌ته‌ تا دوا‌یی هاته‌ خواره‌وه‌: {أَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ} (۱۳/۵۸) واته‌: وادیاره‌ له‌وه‌ ده‌ترسن که‌له‌پیش چیه‌و قسه‌ کردنی دوو به‌دووی په‌نامه‌کی له‌گه‌ل هه‌زه‌دا خیری بکه‌ن، له‌به‌رئه‌وه‌ ئەمه‌تان نه‌کرد، وه‌ خودایش چاوپۆشی لی‌ کردن، ده‌ی نوێژه‌کاناتان بکه‌ن و، زه‌کاتی ماله‌کانتان بده‌ن و، په‌په‌وه‌ی فهرمانی خودا و پیغه‌مبه‌ری خودا بکه‌ن، خودا ناگای له‌هه‌موو کارو کرده‌وه‌و گوتارو په‌فتاریکتانه‌.

عه‌لی (خودای ئی‌رازی بێ) فهرمووی: خودا به‌هۆی منه‌وه‌ ئەم بارو ئه‌رکه‌ی سووک کردو ئەم دیارییه‌ی له‌سه‌ر شانی ئەم گه‌لی ئیسلامه‌ لا‌برد (ت-س/ح).

پیاو که‌سه‌یری ئەو هه‌موو شه‌پۆل و لافاوو گه‌رده‌لول و هی‌رش‌ی بێ دینی و خراپه‌و زو‌لم و زۆرو بێ په‌هوشتییه‌ ده‌کا که‌ له‌هه‌موو لایه‌که‌وه‌ ووروژمی هی‌ناوه‌و سه‌ر پووی زه‌وی سه‌راسه‌ر ده‌لیی گو‌مه‌و لافاوی تاوان په‌نگی تیا خواردۆته‌وه‌، پیاو که‌ ئەم حاله‌ به‌چاوی سه‌ری خو‌ی ده‌بینی زه‌نده‌قی ده‌چێ، ووره‌ به‌رده‌دا، ده‌ستی سارد ده‌بی‌ته‌وه‌، خو‌ی به‌شی‌ت ده‌زانی، خو‌ی به‌خو‌ی ده‌لی: ئه‌ری تو خه‌ریکی چیت، وه‌ک کابرای ئاره‌قخۆر گو‌تی: دیاره‌ خه‌له‌فاوی و ده‌ته‌وی مردووی ناو گو‌پ زیندوو بکه‌یته‌وه‌!

به‌لام وه‌ک ئەه‌لی ئه‌عراف که‌ ئاو‌پێ له‌ به‌هه‌شتیه‌کان ده‌ده‌ینه‌وه‌ خیره‌ت ده‌ده‌ینه‌ به‌رخۆمان و ووره‌مان به‌رز ده‌بی‌ته‌وه‌و ئومیدمان به‌که‌رم و به‌خشش و سو‌زه‌بای میه‌روره‌حمه‌تی خودا قه‌وی ده‌بی، وه‌ک ده‌نگی له‌ پشت په‌رده‌ی غه‌یبه‌وه‌ بچپینی به‌ گو‌یی پیاوانی خودادا: ئیوه‌ ته‌نیا نین، دل‌تان سارد

نەبیتهوه، خودا له‌گه‌ڵ ئیوه‌یه، نه‌صره‌ت و سه‌رکه‌وتن به‌ ده‌ستی خودایه، به‌زۆری و بۆری سوپا نییه، فه‌رمایشته‌که‌ی چه‌زهره‌تی ئیبراهیم (دروودی خودای له‌سه‌رین) بکه‌ن به‌ سه‌رمه‌شق، که‌له‌ ده‌ست زو‌لم و زۆر، و لا‌ته‌ و لا‌ت، بۆ پاراستنی دینی خۆی کۆچی ده‌کرد تا سه‌ره‌نجام فیرعه‌ونی میصر ته‌ماعی کرده نامووسی و، خاتوو سارای خیزانی برد بۆ ئیشی خراپ، به‌لام ئیبراهیم ووره‌ی به‌رنه‌داو ده‌ستی له‌دینی خۆی هه‌لنه‌گرت و به‌یانی حال و بارو دۆخی ئه‌هلی ئیمانی سه‌ر پووی زه‌وی زه‌مانی خۆیی به‌م ووشه‌یه‌ کردو فه‌رموو: **والله ان على الأرض مؤمنٌ غیری و غیرک: سویندم به‌خودا له‌سه‌ر پووی زه‌وی خۆم و خۆت نه‌بی ئه‌ی ساره! یه‌ک موسو‌لمان‌ی تر نییه!** جا ئه‌وه‌بوو خودا نامووسی پاراست و سه‌ری خست و سه‌ر پووی زه‌وی پرکرد له‌ئیمان و ئیسلام و به‌نده‌گانی باشی خۆی، ئیتر قسه‌ هه‌زاره‌و یه‌کی به‌ کاره، په‌نا به‌ خودا، ئه‌وه‌ی له‌سه‌ر ئیمه‌یه وه‌کوو کوردان ده‌لین: هه‌تا مردن کردن. له‌ خوداش داوا ده‌که‌ین که ره‌نجه‌رۆ نه‌بین و له‌م کۆششه‌ پیرۆزه‌دا کرده‌ی ئیمه‌و برده‌ی بانه‌بن. ئه‌مه‌یش حالی دنیا به‌ له‌م چه‌رخه‌ی ئیمه‌دا:

گه‌ر له‌گه‌ڵ دنیا (موجاده‌له) که‌ین

تا (حه‌شر) ده‌بن پازو گله‌که‌ین

گوتم به‌ دنیا: نه‌رین به‌س نییه

له‌م (تیکه‌ و لیکه‌ و که‌س به‌ که‌س نییه)؟

گوتم: پیاوی خوا هیچ به‌ ده‌س نییه

نیتێ چس ده‌بن، هیچ مه‌به‌س نییه

بۆیه وه‌ک دۆزه‌خ هه‌ر ده‌لیم: بابی

گه‌ده‌م به‌م هه‌موو گه‌نده‌ پر نابن!!

٤٢- سوورەتی حەشر

(مەدینەییە، ٢٤ ئایەتە)

سورة الحشر (مدنية، وهي أربع وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٥٦- عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ (رضي الله عنه) قُلْتُ لَابْنِ عَبَّاسٍ سُورَةُ التَّوْبَةِ قَالَ التَّوْبَةُ؟ هِيَ الْفَاضِحَةُ، مَا زَالَتْ تَنْزُلُ وَمِنْهُمْ وَمِنْهُمْ، حَتَّى ظَنُّوا أَنَّهَا لَمْ تَبْقَ أَحَدًا مِنْهُمْ إِلَّا ذَكَرَ فِيهَا. قَالَ قُلْتُ سُورَةُ الْأَنْفَالِ؟ قَالَ: نَزَلَتْ فِي بَدْرٍ. قَالَ قُلْتُ: سُورَةُ الْحَشْرِ. قَالَ: نَزَلَتْ فِي بَنِي النَّضِيرِ. رواه الشيخان^(١).

سەعیدی کۆپی جوبەیر (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: گوتم بە عەبدوللای کۆپی عەبباس ئامۆزای پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) و پەزای خوداش لەعەبدوللای ئامۆزای بێ: هۆی هاتنی سوورەتی تەوبە چی بوو؟ فەرمووی: سوورەتی تەوبە چی؟! بۆ نالێی سوورەتی ئابروو بردن و ریسواکردنی ناپاک و موناqqه‌کان! لەکاتێ خۆیدا هەموو جارێ کە ئایەتەکانی ئەم سوورەتە دەهاتنە خوارەوه و کۆمەڵ کۆمەڵ ناپاکەکانیان کەشف دەکردو دەیانفەرموو: هەندیکیان حالی ئەمەیه و هەندیکی تریان حالی ئەوهیه، نا پاکەکان زەندەقیان دەچوو، لەدەوه دەیانگوت: وابڕوا کەسمان لێ دەرناکا: یەک بەیەک هەموومان کەشف و ریسوا دەکا. گوتم: ئەی هۆی هاتنی سوورەتی ئەنفال چی بوو؟ فەرمووی: لەبارە ی جەنگی بەدرەوه هاتە خوارەوه، گوتم: ئەی سوورەتی حەشر؟ فەرمووی: لەبارە ی جوولەکەکانی هۆزی بەنی نەضیرەوه هاتە خوارەوه (ش).

٤١٥٧- قَالَ ابْنُ عُمَرَ (رضي الله عنهما) حَرَّقَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ وَقَطَعَ وَهِيَ الْبُؤْرَةُ فَتَزَلَّتْ (مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْتَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ). رواه البخاري والترمذي^(٢).

(١) بخاري. تفسير: ٤٨٨٣، ٤٠٣٩، ٤٨٨٢، ٤٦٤٥. مسلم: تفسير: ٧٤٧٤.

(٢) بخاري. تفسير: ٤٨٨٤.

ئیبینو عومەر (خودایان ئی رازی بئ) فەرمووی: کاتئ پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سه‌رین) پره‌زه‌دار خورماکانی به‌نی نه‌ضیری سووتاندو فەرمانی دا به‌پرینیان، که‌له بووه‌یره بوون، که‌ نزیکی دوو میل له مه‌دینه‌وه دووره، جووله‌که‌کان به‌مه ئاگریان تئ به‌ربوو، گوتیان: ئه‌ی موحه‌مه‌د! تو له لایه‌که‌وه ده‌لییت من پیغه‌مبهرم، که‌چی له‌لایه‌کی تره‌وه ده‌چی په‌زو باخ دا ده‌هینی و داری به‌ری و دره‌ختی به‌ردار ده‌سووتینی و داده‌پاچی، ئه‌مه چی به‌سه‌ر چی‌یه‌وه‌یه؟ جا خودا ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارد: {مَا قَطَعْتُمْ مِّن لِّينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ} (۵/۵۹) واته: هه‌رچی ئیوه پریتان له باخه‌کانی به‌نی نه‌ضیر، یا هیشتانه‌وه به‌راوه‌ستاوی له‌سه‌ر ره‌گ و ریشه‌ی خو‌ی، هه‌مووی به‌فه‌رمانی خودا بوو، هه‌تا کافرانی پیچاوشکین ببن و ئه‌و به‌دکارو فاسیق و له‌په‌یمان ده‌رچوانه په‌نجه‌پۆو ریسوا بین به‌فه‌رمانی خودا (ب/ت).

۴۱۵۸- قَالَ عُمَرُ (رضي الله عنه) كَانَتْ أَمْوَالُ بَنِي النَّضِيرِ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ (صلی الله علیه وسلم) مِمَّا لَمْ يُوجِفِ الْمُسْلِمُونَ عَلَيْهِ بِخَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ، فَكَانَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) خَاصَّةً، وَكَانَ يُنْفِقُ مِنْهَا عَلَى أَهْلِهِ نَفَقَةً سَنَتِهِ، ثُمَّ يَجْعَلُ مَا بَقِيَ فِي السَّلَاحِ وَالْكَرَاعِ، عُدَّةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ. رواه البخاري (بل رواه الخمسة. أنظر مبحث الفیء من كتاب الجهاد) (۳).

عومەر (خودای ئی رازی بئ) فەرمووی: ئه‌و مال و تالانییه که‌ده‌ستی پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سه‌رین) که‌وت، له‌مالی به‌نی نه‌ضیر، خودا ده‌ستی پیغه‌مبهری خستبوو، موسولمانان به‌تاودانی ماین و ئه‌سپ و به‌غاردانی وشترو به‌جه‌نگ په‌یدایان نه‌کردبوو، وه ئه‌و مال و تالانییه به‌ر ئه‌م ئایه‌ته‌ ده‌که‌وئ که‌ ده‌فه‌رموئ: {وَمَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِن خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ} ئه‌وی خودا ده‌ست پیغه‌مبهری خو‌ی خست له‌مالی مفتی بئ ئاره‌قی به‌نی نه‌ضیر ئیوه (ئه‌ی له‌شکری ئیسلام!) بو په‌یداکردنی ئه‌و مال هه‌یج ئه‌سپ و

ووشتریکتان تاونه‌داوه، به‌لکوو خودا به لوتفی خو‌ی ره‌خساندبووی بو‌ی. عومهر فه‌رمووی: جا له‌به‌ر ئه‌وه ئه‌م مال و سامانانه به‌تایبه‌تی هه‌ریوو بوون به‌هی پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ری) ئازوو‌قه و مه‌صره‌فی سالیکی خیزان و که‌س و کاری خو‌ی لی دانه‌نا و هه‌رچی ده‌مایه‌وه له‌وه دایده‌نا بو ئیش و کارو پیویستی موسولمانان و صه‌رفی ده‌کرد بو ئاماده‌کردنی چه‌ک و تفاق‌ی جه‌نگ و وولاخ، له‌پریگه‌ی خودادا ده‌یکرد به‌که‌ره‌سته‌ی جه‌نگ (ش/د/ت/ن).

۴۱۵۹- → (ب/۳ ز/۴۵ ل/۱۴۶ ف/۳)^(۴).

۴۱۶۰- → (ب/۱ ز/۹ ل/۵۳ ف/۵)^(۵).

۴۱۶۱- (ب/۵ ز/۷ ل/۳۴ ف/۱)^(۶).

له ئه‌صلی عه‌ره‌بییه‌که‌دا به‌رگی سنی (ص/۳۱۹) هه‌دیثی یه‌که‌م باسی (وصیه عمر والبیعة لعثمان).

۴۱۶۲- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَصَابَنِي الْجَهْدُ فَأَرْسَلْ إِلَيَّ نِسَانَهُ فَلَمْ يَجِدْ عِنْدَهُنَّ شَيْئًا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «أَلَا رَجُلٌ يُضَيِّفُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ يَرْحُمُهُ اللَّهُ». فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَذَهَبَ إِلَى أَهْلِهِ فَقَالَ لَأَمْرَأَتِهِ: ضَيِّفِي رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) لَأَ تَدْخِرِيهِ شَيْئًا. قَالَتْ: وَاللَّهِ مَا عِنْدِي إِلَّا قُرْتُ الصَّبِيَّةِ. قَالَ: فَإِذَا أَرَادَ الصَّبِيَّةُ الْعِشَاءَ فَنَوِّمِيهِمْ، وَتَعَالَى فَاطْفُنِي السَّرَاجَ وَتَطْوِي بَطُونَنَا اللَّيْلَةَ. فَفَعَلَتْ ثُمَّ غَدَا الرَّجُلُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ: «لَقَدْ عَجِبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ - أَوْ ضَحِكَ - مِنْ فُلَانٍ وَفُلَانَةٍ». فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ). رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ. نَسَأَ اللَّهُ التَّوْفِيقَ لِمَا يُحِبُّ وَيَرْضَى^(۷).

(۴) بخاری. تفسیر: ۴۸۸۶، ۴۸۸۷، ۵۹۳۱، ۵۸۳۹، ۵۹۴۳، ۵۹۴۸.

(۵) تقدم في المجلد الأول. تسلسل ۹ رقم: ۶۵/۵.

(۶) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل: ۷ = ۳۲۷۱/۱.

(۷) بخاری. مناقب الأنصار: ۳۷۹۸، ۴۸۸۹ = تجرید/۴ ل/۱۷۴ رقم: ۱۴۸۹. مسلم: أشربة: ۵۳۲۷.

ترمذی. تفسیر القرآن: ۳۳۰۴.

ئەبو هورەیره (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیاوی هاته خزمەتی حەزرت (دروودی خودای لەسەربێ) گوتی: ئەو پیغەمبەری خودا! لەبرسانا لاکە ی سەرم دێ! ئەویش یەکە یەکە ناردی بۆ خواردن بۆلای هاوسەرەکانی خۆی، (پەزای خودایان لەسەربێ)، بەلام هیچی لێ هەلنەکێژان، ئەوجا فەرمووی: ئای بۆ پیاوی ئەم شەو دالەدی ئەم پیاو بەداو میوانداریی پێ بکا، (رەحمەتی خودای لێ بێ) پیاوی لە یاریدەدەران (ئەنصار) هەلسا گوتی: ئەو پیغەمبەری خودا! من میوانداریی بۆ دەکەم. جا رویشتنەووە لەمالەووە بەژنەکە ی خۆی گوت: ئەمە میوانی پیغەمبەرە (دروودی خودای لەسەربێ) هیچ درێغی لەگەڵ مەکە، ژنەکە ی گوتی: بەخودا بەس خۆراکی منداڵەکان گومان دەبەم، گوتی: کاتێ منداڵەکان داوای شیویان کرد گورگانه شەویان بۆ بکەو بیانخەوینەو کەنانەکەت بۆ ئیمە دانا، بەبیانوی چراچاک کردنەووە خۆشت وەرەو چراکە بکوژینەووە، ئەم شەو خۆمان بەسکی خالی شەو دەکەینەووە، با میوانەکە ی پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) بێ خزمەت نەبێ و نانەکە ی بەتێرو تەسەلی بخوا، شەوی هەر شەویکە، هەرچۆنێ بێ دەپوا، ژنەکەیشی وای کرد، جا بۆ بەیانی کە پیاووەکە چۆووە بۆ خزمەتی حەزرت (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی (دروودی خودای لەسەربێ): بەراستی خودای بالادەست و شکۆدار ئەم شەو سەیری هات لەکاری ئەم پیاووە ژنەکە ی یا فەرمووی: خودا پیکەنینی لەکاری شیرین و جوانیان هات ئەوەندە ی پێ خوش بوو جا خودای گەورەیش ئەمە ی ناردە خوارەووە: {وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ} (۹/۵۹) واتە: هەرچەند خوشیان نەداراوە کەم دەستن و دەستیان کورتە لەگەڵ ئەو شەو چاویان لەپیاووەتی و خێرکردن نەترساووە → (ش/ت).

٤٢- سوورەتی مومتەحینە

(مەدینەییە، ١٣ نایەتە)

سورة الممتحنة (مدنية وهي ثلاثة عشر آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٦٣- عَنْ عَلِيٍّ (رضي الله عنه) قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) أَنَا وَالزُبَيْرُ وَالْمِقْدَادُ فَقَالَ: انْطَلِقُوا حَتَّى تَأْتُوا رَوْضَةَ خَاحٍ، فَإِنَّ بِهَا ظِعِينَةً (امراةً فِي هَوْدَجٍ اسْمُهَا

سَارَةَ مَعَهَا كِتَابٌ، فَخَذُوهُ مِنْهَا. قَالَ فَأَنْطَلَقْنَا نَعَادَى بَنَى خَيْلَنَا حَتَّى أَتَيْنَا الرُّؤْسَةَ، فَإِذَا نَحْنُ بِالطَّعِينَةِ قُلْنَا لَهَا: أَخْرِجِي الْكِتَابَ. قَالَتْ: مَا مَعِيَ كِتَابٌ. فَقُلْنَا لَتُخْرِجَنَّ الْكِتَابَ أَوْ لَتُنَلِّقَنَّ الْكِيَابَ، قَالَ: فَأَخْرَجَتْهُ مِنْ عِقَاصِهَا (شعرها المصفور)، فَأَتَيْنَا بِهِ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَإِذَا فِيهِ مِنْ حَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ إِلَى نَاسٍ بِمَكَّةَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، يُخَيِّرُهُمْ بَعْضُ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «يَا حَاطِبُ مَا هَذَا». قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَا تَعْجَلْ عَلَيَّ، إِنِّي كُنْتُ أَمْرًا مُلْصَقًا فِي قُرَيْشٍ وَلَمْ أَكُنْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَكَانَ مِنْ مَعَكَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ مَنْ لَهُمْ قَرَابَاتٌ، يَحْمُونَ أَهْلِيهِمْ وَأَمْوَالَهُمْ، فَأَحْبَبْتُ إِذْ فَاتَنِي ذَلِكَ مِنَ النَّسَبِ فِيهِمْ أَنْ أَتَّخِذَ عِنْدَهُمْ يَدًا يَحْمُونَ قَرَابَتِي، وَلَمْ أَفْعَلْهُ ارْتِدَادًا عَنْ دِينِي، وَلَا رِضًا بِالْكَفْرِ بَعْدَ الْإِسْلَامِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «أَمَّا إِنَّهُ قَدْ صَدَقَكُمْ». فَقَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ دَعْنِي أَضْرِبُ عَنْقَ هَذَا الْمُنَافِقِ. فَقَالَ «إِنَّهُ قَدْ شَهِدَ بَدْرًا، وَمَا يُذْرِيكَ لَعَلَّ اللَّهَ اطَّلَعَ عَلَى مَنْ شَهِدَ بَدْرًا قَالَ أَعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ». فَأَنْزَلَ اللَّهُ السُّورَةَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ). رواه الأربعة^(١).

له‌عه‌لییه‌وه (به‌زای خودای له‌سه‌ر بن) ده‌گێڕنه‌وه، ده‌فه‌موو: کاتی بێ بېرواکانی مه‌که‌که‌ په‌یما نه‌که‌ی حوده‌یی‌بییه‌یان شکان پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بن) بېریاری دا که‌شاری مه‌که‌که‌ بگړی، وه‌ فه‌رمانی دا به‌ موسولمانه‌کان که‌ خو‌یان ئاماده‌ بکه‌ن بو‌ جه‌نگ، حا‌طه‌بی کو‌پی ئه‌بو‌به‌لته‌عه، له‌ژیره‌وه‌ کا‌غه‌زی ده‌نوو‌سی بو‌ دانیش‌توانی مه‌که‌که، که‌ ئا‌گا‌تان له‌خو‌تان بێ، چون‌که‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بن) له‌م رو‌ژانه‌دا دی‌ته‌ سه‌رتان و ده‌دا به‌سه‌رتانا، وه‌ به‌دزییه‌وه‌ به‌ژنیکی مه‌که‌که‌یی دا ده‌ینی‌ری بو‌یان، جا‌ حه‌زه‌تی جو‌به‌ئیل (دروودی خودای له‌سه‌ر بن) دی‌ت بو‌لای حه‌زه‌ت و ئه‌م هه‌واله‌ی پی ده‌داو پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بن) من و زوبه‌یرو می‌قدادی نار‌دو فه‌رموو: بې‌رون هه‌تا ده‌گه‌نه‌ با‌خچه‌ی

(١) بخاری. معازی: ٤٨٩٠، ٣٠٠٧، ٣٠٨١، ٣٩٨٣، ٤٢٧٤، ٦٢٥٩، ٦٩٣٩ = ته‌ج‌ری‌د/ ٤/ ل/ ٤٩٩ ژماره‌/ ١٧٠٤.

مسلم. فضائل الصحابة: ٦٢٥١ ترمذی. تفسیر القرآن: ٣٣٠٥، أبو داوود. جهاد: ٢٦٥.

خاخ له‌ویدا ئافره‌تیکی که ژاوه‌نشینی لێیه، کاغه‌زیکێ پێیه لێی بسینن
 ئه‌گهر کاغه‌زه‌که‌ی نه‌دانێ بیکوژن، جا به‌غار رویشیتین و ماینه‌کانمان تاودا
 هه‌تا چوینه‌ باخچه‌که، که سه‌یرمان کرد واژنه‌که له‌وێیه، وه‌داوا‌ی
 که‌غازه‌که‌مان لێ کرد، حاشای کردو گوتی کاغه‌زم پێ نییه، جا گوتمان: یا
 کاغه‌زه‌که‌مان ده‌ده‌یتێ یا ده‌بێ خۆت پروت و قووت بکه‌یته‌وه یا ده‌تکوژین،
 ئه‌وجا ژنه‌که کاغه‌زه‌که‌ی له‌ناو لوی په‌لکه‌کانی ده‌ره‌یناو ژنه‌که‌و نامه‌که‌مان
 برد بۆلای پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) که نامه‌که‌مان خوینده‌وه ئه‌مه‌ی
 لێ‌نووسرابوو، له‌ حاطه‌بی کورێ ئه‌بویه‌لته‌عه‌وه بۆ فلان و فلان، که‌ناوی چه‌ن
 که‌سێ بوون له‌بتپه‌رسته‌کانی مه‌که‌که، وه‌هه‌والی هه‌ندی له‌کارو باری
 پیغه‌مبه‌ری بۆ نووسی‌بوون که ده‌یه‌وێ بجێ بۆ سه‌ریان، جا پیغه‌مبه‌ر (دروودی
 خودای له‌سه‌رین) حاطه‌بی بانگ کردو فه‌رمووی: ئه‌ی حاطه‌ب! ئه‌مه چیه؟ ئه‌م
 کاغه‌زه‌ت بۆ نووسیوه؟ ئه‌ویش گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! په‌له‌م لێ مه‌که
 تامه‌سه‌له‌که‌تان بۆ پرون ده‌که‌مه‌وه به‌خوا ئه‌وه‌تی موسوڵمان بووم نه‌له‌دین
 هه‌لگه‌راومه‌ته‌وه و نه‌ناپاکی و مونافقیم کردووه، به‌لام من بابیه‌کی به‌پرانی
 بووم له‌ناو هۆزی قوهریش داو له‌ خۆیان نه‌بووم و ژن و منداله‌کانم له‌ناو
 ئه‌واندا به‌جێمان، ئه‌م هه‌موو کۆچکه‌رانه‌ی که‌له‌گه‌ل تۆدان هه‌موو که‌سوکارو
 خزم و خویشیان له‌مه‌که‌که هه‌یه، که ئاگاداری مال و منداله‌کانیان ده‌که‌ن
 له‌وێ، ته‌نیا من نه‌بێ، جا له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که به‌خزمایه‌تی هیچم بۆناکرێ،
 ویستم به‌م شیویه‌ ده‌ستی‌اوێکیان له‌گه‌ل دا بکه‌م، هه‌تا به‌را به‌ریه‌وه ئه‌وانیش
 ئاگاداری خزمه‌کانم بکه‌ن، ئه‌گینا نه‌ له‌به‌ر بێ بروایی و نه‌له‌به‌ر هه‌لگه‌رانه‌وه
 له‌ئایینی خۆم ئه‌مه‌م نه‌کردووه.

پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: قسه‌ی راستی بۆ کردن عومه‌ر
 (خودای ئی‌رازی بێ) گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! لێم گه‌رێ ئه‌مه ناپا که با له‌ملی
 بده‌م؟ فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌رین): ئه‌مه له‌یارانی به‌دره، چۆنی ده‌کوژیت تۆ
 چووزانیت؟ به‌لکوو خودای بالاده‌ست و خاوه‌ن شکۆ پروی قسه‌ی کرد بێته
 یارانی به‌درو مژده‌ی دابنێ و پێی فه‌رمووبن: به‌ئاره‌زووی خۆتان چی ده‌که‌ن

بیکن، من هەر له ئیستاهه لیقان خوش بووم، له بهر ئه وهی که به شداری ئه م جهنگه پیرۆزه تان کردووه جا له شانی ئه ودا ئه م ئایه ته دابه زی: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ} (١/٦٠) واته: ئه ی کۆمه له ی موسولمانان! هه رگیزاو هه رگیز کافرو بئ بره یان (که هه م دوژمنی من و هه م دوژمنی ئیوه) مه گرن به دوستی خوتان. (ش/د/ت).

قال الله تعالى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَأَمْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ} (١٠/٦٠) واته:

ئه ی که سانی که باوه ری ساغتان به خوداو پیغه مبه ری خودا هه یه، کاتی ژنه خاوه ن باوه رپه کان کۆچیان کردو هاتن بۆناو ئیوه، ئه وه له پیشا تاقییان بکه نه وه، که هه ر بۆ په زای خودا کۆچیان کردووه و په نایان هیناوه بۆلای ئیوه، نه وه که له بهر دلداری و شتی و، هه رچه ند خودا خوی راستیی هه موو پروداوی زۆر به باشی ده زانی و ئاگای له باوه رو ئیمانی ئه وانه، جا ئه گه ر بۆتان ده رکه وت که نه و ژنانه له ده ستی کوفر کۆچیان کردووه و موسولمانان ئیتر مه یان ده نه وه به میرده بئ بره واکانیان، چونکه نه ئه مانه هه لآن بۆ ئه وان و نه ئه وانیش هه لآن بۆ ئه مان!

١٦٤-٤ - قَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ يَمْتَحِنُ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ بِهَذِهِ الْآيَةِ، يَقُولُ اللَّهُ (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعُكَ) إِلَى قَوْلِهِ (غُفُورٌ رَحِيمٌ). قَالَ عُرْوَةُ قَالَتْ عَائِشَةُ فَمَنْ أَقْرَأَ بِهَذَا الشَّرْطِ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ قَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «قَدْ بَايَعْتُكَ». كَلَامًا وَلَا وَاللَّهِ مَا مَسَّتْ يَدُهُ يَدَ امْرَأَةٍ قَطُّ فِي الْمُبَايَعَةِ، مَا يُبَايِعُهُنَّ إِلَّا بِقَوْلِهِ «قَدْ بَايَعْتُكَ عَلَى ذَلِكَ». رواه البخاري والترمذي^(٢).

(٢) بخاري. تفسیر: ٤٨٩١.

عائیشه (خودای ئازای بئ) فەرمووی: جاران ئەو ئافرەتانە‌ی کە موسولمان دە‌بوون و کۆچیان دە‌کرد بۆ‌لای پیڤە‌مبەر و مال و می‌ردی خۆیانیان بە‌جئ دە‌هیشت و دە‌هاتنە ناو موسولمانان حە‌زەت (دروودی خودای لە‌سە‌ر بئ) بە‌پی‌ی ئەم ئایە‌تە تا‌قی دە‌کردنە‌وه: {یا ایها النبی...} تا دوا‌یی. ئەم ئایە‌تە لە‌م شو‌ینە دا رابورد → (ب/ ۱ ز/ ۸ ل/ ۹ ف/ ۶) عائیشه فەرمووی: جا هەر‌ژنئ لە‌و ژنانە کە موسولمان ببوونایە ددانی بنایە بە‌م شە‌ش مەر‌جە دا ئیتر پیڤە‌مبەر بە‌دەم پی‌ی دە‌فەرموو: ئە‌وا پە‌یمانم لە‌گە‌ڵ بە‌ستیت مە‌ندە‌ی فەرموودە‌کە‌ش لە‌پی‌شە‌وه لە‌هە‌مان شو‌یندا رۆ‌یشت (ب/ت).

٤٤- سوورە‌تی صە‌ف

(هە‌ندئ دە‌لێن مە‌کە‌ییە‌و هە‌ندئ دە‌لێن مە‌دینە‌ییە، جوارده نایە‌تە)

سورة الصف (مکيه أو مدينة، وهي أربع عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٦٥- قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ قَعَدْنَا نَقْرَ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَتَذَكَّرْنَا فَقُلْنَا لَوْ نَعْلَمُ أَىِّ الْأَعْمَالِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ لَعَمَلُنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (سَبِّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ). رواه الترمذي^(١).

عە‌بدوللای کور‌ی سە‌لام (پە‌زای خودای لە‌سە‌ر بئ) دە‌فەرمووی: کۆ‌مە‌لئ لە‌یارانی پیڤە‌مبەر (دروودی خودای لە‌سە‌ر بئ) بووین، دانیش‌تبووین و لە‌ناو خۆ‌مانا گو‌فت و گو‌مان دە‌کرد، گو‌تمان: ئە‌گەر بمانزانایە‌ چ کردە‌وه‌یئ لە‌لای خودا زۆ‌ر چاکە‌و پە‌سە‌ندە دە‌مان کرد جا خودا ئە‌مە‌ی نارده‌ خوارە‌وه: {سبح لله...} تاد. واتە: سە‌رو خوارو ژوور، ئاسمان و زە‌وی، خۆ‌یان و هەر‌چی لە‌ناویانایە خودا بە‌هە‌ق دە‌زانن و بە‌پاک و بێ گە‌رد و بێ خە‌وشی دادە‌نێن، خودا خودایە‌کی

^(١) سکت عن درجته الشارح.

خاوه‌ن ده‌سته‌لاته‌و داناو زانایه. ئه‌ی موسولمانینه! مه‌نئ بییون
که‌سه‌ریگری، قسه‌یی بکه‌ن که‌جئ و شوینی هه‌بی، ووتارو کردارتان
ئاسمان و ریسمان نه‌بی (ت).

قال الله تعالى: {وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ
مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ} (٦/٦١) واته:

خودای گه‌وره ده‌فه‌رموئ: ئه‌ی خو‌شه‌ویست! ئه‌و داستانه‌ جوانه
شیرینه‌ی عیسی‌ کورپی مه‌ریه‌م باس بکه‌ بۆ موسولمانان، که‌ ته‌بلیغی قه‌ومی
جووی کردو پیی فه‌رموون: ئه‌ی نه‌وه‌ی ئیسرائیل! باش بزائن یه‌که‌م من
پیغه‌مبه‌ری خودام ره‌وانه‌یکردووم بۆسه‌ر ئیوه‌ دووهم باوه‌رم هه‌یه‌ به‌ته‌ورات
که‌له‌پیش مندا خودا به‌سرووش ناردوویه‌تی بۆ موسا، نامه‌ی خودایه‌و
راسته‌و دروسته‌ سییه‌م موژده‌ ده‌م به‌ هه‌موو که‌سی، که‌ پیغه‌مبه‌ریکی راست
له‌پاش من دیت ناوی ئه‌حمه‌ده‌، جاکاتی ئه‌و پیغه‌مبه‌ره‌ که‌ ناوی ئه‌حمه‌ده‌
هات بۆناویان، به‌به‌لگه‌و نیشانه‌ی ئاشکراوه‌، له‌باتی باوه‌ری پی بکه‌ن
گوتیان: ئه‌م قورئانه‌ جادوویه‌کی دیارییه‌!

٤١٦٦ - → له‌پیش‌ه‌وه‌ رابوورد، له‌باسی (مولد النبی (صلی الله علیه وسلم)
ونسبه‌ و أسماؤه‌) فه‌رمووده‌ی ژماره‌ چوار^(٢).

٤٥- سووره‌تی جومعه

(مه‌دینه‌یه‌، ٢١ نایه‌ته‌)

سورة الجمعة (مدنية، وهي إحدى عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٦٧ - له‌باسی (فضل فارس) دا رابورد، فه‌رمووده‌ی یه‌که‌م و دووهم^(١).

^(٢) تقدم برقم: ٢٠٨٢/٤ مجلد ٤/ت ٨٢.

۱۶۸- عَنْ جَابِرٍ (رضی الله عنه) قَالَ: أَقْبَلْتُ عِیرَ یَوْمِ الْجُمُعَةِ وَكُنْتُ مَعَ النَّبِیِّ (صلی الله علیه وسلم) فَتَارَ النَّاسُ إِلَّا اثْنَا عَشَرَ رَجُلًا فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا إِلَيْهَا). رواه البخاري والترمذي والله أعلم^(۱).

جابر (خودای نازای بێ) فهرمووی: له‌پوژئ هه‌ینی دا، له‌ خزمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ردا بووین، خه‌ریکبوو خوتبه‌ی هه‌ینی ده‌خوینده‌وه، له‌وکاته‌دا له‌ شامه‌وه کاروانئ هات، ده‌هۆل و زوپنا له‌پیشیه‌وه بوو، تا مه‌ردووم بزانی که‌وا کاروانه‌که‌ گه‌یشه‌ جئ، ئیتر خه‌لکه‌که‌ ووتاره‌که‌یان به‌جئ هیشت و له‌مزگه‌وت ده‌رچوون و ده‌رپه‌رین بۆلای کاروانه‌که‌، بۆشت کپین، ته‌نیا دوازه‌ که‌س له‌خزمه‌تی هه‌ره‌تدا مانه‌وه (له‌شه‌رحه‌که‌دا: ده‌فه‌رموئ: هه‌ندی ده‌لئین: سیازده‌که‌س و هه‌ندی ده‌لئین چوارده‌ که‌س و هه‌ندی ده‌لئین: چل که‌س له‌خزمه‌تی دا مانه‌وه، ئه‌مه‌یش بووه به‌هۆی جیایی پرای پی‌شه‌واکان له‌باره‌ی ژماره‌ی ئه‌و نوێژکه‌رانه‌وه که‌نوێژئ هه‌ینی یان پئ داده‌مه‌زرئ). جا خودا ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارده‌ خواره‌وه: {وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا إِلَيْهَا} (۱۱/۵۲) واته‌: ئه‌وانه‌ی له‌ده‌وری تۆ بوون، کاتی چاویان به‌بازرگانی و مامه‌له‌و ئه‌وکاره‌ بی‌هووده‌یه‌ که‌وت، که‌له‌کاتی وادا له‌زۆر کاتی تریش دا ئاده‌میزاد خه‌ریک ده‌کاوه‌ به‌نده‌یی کردنی ساغ بۆ خودای مه‌زن دووری ده‌خاته‌وه، ئه‌وانه‌ له‌م کاته‌دا ده‌وری تۆیان چۆل کردو بلاوه‌یان لئ کردو چوون بۆلای ئه‌و به‌زم و په‌زمه‌ (ب/ت- ره‌زای خودای لئ بێ) له‌شه‌رحه‌که‌دا ده‌فه‌رموئ: (په‌زای خودای له‌سه‌ر بێ) له‌ هه‌یث دا ده‌فه‌رموئ: ئه‌گه‌ر هه‌مووتان، یه‌که‌ له‌دوای یه‌که‌ لای منتان چۆل بکړدایه‌و که‌ستان له‌لای من نه‌مایه‌ته‌وه یه‌که‌سه‌ر لی‌شاوی بلی‌سه‌ی ئاگر به‌ناو ئه‌م شیوه‌دا راپیچئ ده‌کردن!.

(۱) تقدم برقم: ۲/۳۵۷۳ مجلد خامس. تسلسل/۷۲.

(۲) بخاري. تفسير: ۴۸۹۹.

٤٦- سوورەتی موناڤیقوون

(مەدینەییە، ٢١ نایەتە)

سورة المنافقون (مدنية، وهي إحدى عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٦٩- عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ (رضي الله عنه) قَالَ كُنْتُ مَعَ عُمِّي فَسَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي بَنِي سَوَّلَ يَقُولُ لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُوا مِنْ حَوْلِهِ وَقَالَ: لَنْ رَجَعَنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لِيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِعَمِّي فَذَكَرَهُ لِلنَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي وَأَصْحَابِهِ فَحَلَفُوا مَا قَالُوا فَكَذَّبَنِي رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَصَدَّقَهُ فَأَصَابَنِي هَمٌّ لَمْ يُصِبنِي مِثْلُهُ قَطُّ، فَجَلَسْتُ فِي الْبَيْتِ فَقَالَ لِي عَمِّي مَا أَرَدْتَ إِلَيَّ أَنْ كَذَّبَكَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَمَقَّتَكَ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ) إِلَى قَوْلِهِ (هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ) إِلَى قَوْلِهِ: (لِيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ) فَأَرْسَلَ إِلَيَّ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَرَأَهَا عَلَيَّ ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ قَدْ صَدَّقَكَ يَا زَيْدٌ»^(١).

زەیدی کۆری ئەرقەم (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: جاری لەخزمەتی مامەمدا بووم، گویم لێ بوو عەبدوللای کۆری سەلوول دەیگوت: مانی خۆتان بوو ئەوانە خەرج مەکەن کەوان لەگەڵ پیغەمبەری خوادا، هەتا بلاوی لێ بکەن و لێی بتهکینەوه. وه دەیگوت: ئەگەر گەپاینەوه بوو شاری مەدینە، لەوێ لەئیمەو لەدەستەوی موحەممەد کێمان بەدەست و بەدەسەلات و ئازاتربیی، شاری مەدینە بە دەستەکوونی و بێ دەستەلاتەکە ی ترمان چۆل دەکەین! منیش ئەمەم بوو مامەم گێرایەوه، ئەویش بوو حەزەرەتی دەگێریتەوه، پیغەمبەریش (درووی خودای لەسەربێ) ناردی بەشوین عەبدوللای کۆری سەلوول و ھاوڕێکانی داووباسەکە ی بوو باس کردن، ئەوانیش حاشایان لێ کردو بە درۆ

(١) بخاری. تفسیر: ٤٩٠٠، ٤٩٠١، ٤٩٠٣، ٤٩٠٤، تجرید/ ٤ ل/ ٥٠٥ رقم: ١٧٠٧ مسلم. صفات المنافقین:

سویندیان خوارد که ئیمه قسه‌ی وaman نه‌کردوووه‌و حه‌زرت باوه‌ری پی
کردن و باوه‌ری به‌من نه‌کرد مامه‌یشم پیی گوتم: چ کاریکت به‌م قسه‌یه‌ه‌بوو
که بوو به‌هوی ئه‌وه‌ پیغه‌مبه‌ر باوه‌رت پی‌نه‌کاو رقی لیّت بی منیش تووشی
خه‌می بووم، هه‌رگیز تووشی خه‌می وا نه‌بووم و له‌ماله‌وه‌ ده‌سته‌ نه‌ژنۆ
به‌خه‌م و خه‌فه‌ته‌وه‌ لیی دانیشتم تا خواو پ‌اسان خودای بالا ده‌ست و خواهن
شکو ئه‌م ئایه‌تانه‌ی نارد ه‌خواره‌وه‌ له‌ {إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ...} هه‌تا {...
لِيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ} جا حه‌زرت (دروودی خودای له‌سه‌ری) ناردی به‌شوینماو
ئایه‌ته‌کانی به‌سه‌رما خوینده‌وه‌وه‌ فه‌رمووی: ئه‌ی زه‌ید! قسه‌که‌ت پ‌است
ده‌رچوو، چۆنت گوت و ابوو، ئه‌وه‌تانئ خوا به‌م ئایه‌تانه‌ پ‌استیی قسه‌که‌ی
توئ ده‌رخست و ئه‌وانی به‌درو‌خسته‌وه‌ (ش/ت). ره‌حه‌مه‌ت له‌وه‌که‌سه‌ی
گوتوویه:

ده‌لین: خواوه‌ن خواوه‌ن مناله

م‌وعجیزه‌ی حه‌زرت گشت فیل و فاله

من چۆن پ‌زگاریم، خوداو پیغه‌مبه‌ر

رزگاریان نه‌بووه‌ له‌تانه‌ی به‌شه‌ر!

به‌م پیو دانه‌بن، ده‌بن من وه‌ک کا

وورد وورد بمکوئن، به‌جه‌نجه‌رو گا!

به‌لام زوربه‌ی خه‌لک قسه‌ واده‌کا

تاج تاجی گوله‌ له‌دلی خه‌لکا،

پی‌م ده‌لین نووری! ده‌زانی کاکه!

ساجی رووت پ‌وشی به‌م تاجه‌ چاکه!

١٧٠٤- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ كُنَّا فِي غَزَاةٍ فَكَسَعَ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ رَجُلًا
مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ يَا لِلْأَنْصَارِ. وَقَالَ الْمُهَاجِرِيُّ يَا لِلْمُهَاجِرِينَ. فَسَمِعَ ذَلِكَ
رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ «مَا بَالُ دَعْوَى جَاهِلِيَّةٍ» قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَسَعَ رَجُلٌ
مِنَ الْمُهَاجِرِينَ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ. فَقَالَ «دَعُوهَا فَإِنَّهَا مُنْتَهَةٌ». فَسَمِعَ بِذَلِكَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ

أَبَى فَقَالَ فَعَلُوها، أَمَا وَاللَّهِ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ. فَلَبَغَ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) فَقَامَ عُمَرُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ دَعْنِي أَضْرِبُ عَنْقَ هَذَا الْمُنَافِقِ. فَقَالَ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) «دَعُهُ لَا يَتَحَدَّثُ النَّاسُ أَنَّ مُحَمَّدًا يَقْتُلُ أَصْحَابَهُ». رواهما الشيخان والترمذي^(۲).

له جابیره وه (خودای ئی رازی بی) ده گێڕنه وه ده فه رمووی: له غه زای ته بووک دا بووین، پیاوی (له کۆچکاران) شه پالهیه که کیشا به پاشه لی پیاویکی یاریده دهردا، ئیتر پیاوه یاریده دهره که زۆر تووره بوو، هاواری لی هه ئساو بانگی کرد: ئه ی یاریده دهرینه! هاوار فریام کهون، وه کابرای کۆچکه ریش هاواری له کۆمه لی خۆی کردو گوتی: ئه ی کۆچکارینه، هاوار فریام کهون، پیغه مبه ریش (دروودی خودای له سه ربی) گوئی له مه بوو دهرچوو بۆ ناویان فه رمووی: ئه م بانگه وازو هاتوو هاواری سه رده می نه زانی و جاهلیته چییه؟ گوتیان: ئه ی پیغه مبه ری خودا! پیاویکی کۆچکار شه پلاخیکی له پیاویکی یاریده دهر داوه، فه رمووی (دروودی خودای له سه ربی) واز له م جوړه پیشه پیسه بین، چونکه به راستی خوویه کی بۆگه و گهنده، جا عه بدولای کوپی سه لول، که ئه مه ی بیسته وه گوتی: ئاوا لی هات، ئه مه شیان کرد؟ ده سا به و خودایه ئه گه ر، گه راینه وه بۆ مه دینه کیمان ئازاو به ده سه لات بی شاری مه دینه به کونی و بی ده سه لات ته کانمان چۆل ده کهین!! ئه م باسه گه یشته وه به پیغه مبه ر (دروودی خودای له سه ربی) جا عومه ر هه ئسایه سه ر پی گوتی: ئه ی پیغه مبه ری خودا! لی م گه ری بابده م له گه ردنی ئه م دوو پووی ناپاکه. فه رمووی: وازی لی بینه با خه لک نه لێن: موحه ممه د هاوړیکانی خۆی ده کوژی! (ش/ت).

١٧١٤- عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ (رضي الله عنه) قُلْنَا لِعَمَّارٍ أَرَأَيْتَ قَتَلَكُمُ مَعَ عَلِيٍّ (رضي الله عنه) لِأَهْلِ الشَّامِ أَرَأَيْتُمْ فَإِنَّ الرَّأْيَ يُصِيبُ وَيُخْطِئُ أَوْ عَهْدًا عَهْدُهُ إِلَيْكُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) فَقَالَ مَا عَهْدُ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) شَيْئًا لَمْ يَعْهْدُهُ إِلَى النَّاسِ

(۲) بخاری. تفسیر: ۴۹۰۰، ۴۹۰۱، ۴۹۰۲، ۴۹۰۳، ۴۹۰۴، ۴۹۰۵، ۴۹۰۷. مسلم: صفات منافقین: ۶۹۵۷.

كَافَّةً. وَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «إِنَّ فِي أُمَّتِي اثْنَا عَشَرَ مُنَافِقًا لَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يَجِدُونَ رِيحَهَا حَتَّى يَلْجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ثَمَانِيَةٌ مِنْهُمْ تَكْفِيكُهُمُ الدُّبَيْلَةُ سِرَاجٌ مِنَ النَّارِ يَظْهَرُ فِي أَكْتَافِهِمْ حَتَّى يَنْجُمَ مِنْ صُدُورِهِمْ»^(۳).

قه‌یسی کوری عوبباد (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: به‌عه‌ماریان گوت: هه‌والمان بده‌ری ئایا ئەم جه‌نگی ئیوه‌و‌ه‌لییه‌ له‌گه‌ل موعاوییه‌و‌خه‌لکی شامدا له‌سه‌ر بیرو باوه‌ری خو‌تان بوو، دیاره‌ بیرو پایش گه‌لی جار ده‌ییکی‌و‌ه‌ه‌ندی جاریش به‌ه‌له‌داده‌چی، یاخود په‌یمانئ بوو له‌ایه‌نی پیغه‌مبه‌روه‌و‌ (دروودی خودای له‌سه‌رین) ئەو وه‌صییه‌تی بو‌ کردبوون و بو‌ ئەمه‌ ئیوه‌ی راسپاردبوو؟ ئەویش فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) په‌یمان و عه‌دی وای له‌گه‌ل ئیمه‌دا نه‌کردوه‌و‌ه‌له‌گه‌ل سه‌راپای یارانئ تری دا نه‌یکردبئ. وه‌ فه‌رمووشئ: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رموویه‌تی: له‌ناو ئوممه‌تی مندا دوازه‌ ناپاک (مونا‌فیک) هه‌ن، نه‌ ده‌چنه‌ به‌ه‌شته‌وه‌و‌ نه‌له‌ دووریشه‌وه‌ بو‌نی به‌ه‌شت ده‌که‌ن، مه‌گه‌ر له‌فه‌رزی مه‌حالا و‌شتر بچئ به‌کونی ده‌رزییه‌وه‌ ئەوسا ئەوانیش بچنه‌ به‌ه‌شت هه‌شت که‌س له‌م دوازه‌ که‌سه‌ خه‌یاره‌ (که‌ دوومه‌لیکی گه‌وره‌یه‌) له‌کۆلی ئیوه‌یان ده‌کاته‌وه‌، دوومه‌لئ وه‌کوو چراووک له‌سه‌ر شانیا‌ن ده‌ردئ، له‌ سه‌ر سینگیانه‌وه‌ سه‌ره‌ه‌ل ده‌دات و له‌ویوه‌ ده‌رگا ده‌بئ و ده‌یانکوژئ (م).

٤١٧٢- عَنْ جَابِرٍ (رضي الله عنه) قَالَ: قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) مِنْ سَفَرٍ فَلَمَّا كَانَ قُرْبَ مِنَ الْمَدِينَةِ هَاجَتْ رِيحٌ شَدِيدَةٌ تَكَادُ أَنْ تُدْفِنَ الرَّائِبَ فَرَعَمَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «بُعِثْتُ هَذِهِ الرِّيحُ لِمَوْتِ مُنَافِقٍ». فَلَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ فَإِذَا مُنَافِقٌ عَظِيمٌ مِنَ الْمُنَافِقِينَ قَدْ مَاتَ.^(٤)

^(٣) مسلم. صفات المنافقين: ٦٩٦٦.

^(٤) مسلم. صفات المنافقين: ٦٩٧٢.

جایی (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) له‌سه‌فه‌ر ده‌گه‌پرایه‌وه، که گه‌یشتنه‌ نزیکی مه‌دینه‌ له‌وئ بایه‌کی سه‌خت هه‌لی کرد، زۆری نه‌ما‌بوو که سوار به‌ماینه‌وه بیات و له‌به‌رچاو وونی بکات، ده‌یگوت: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) فهرمووی: ئه‌م بایه‌ سه‌خته به‌ بۆنه‌ی مردنی پیاویکی ناپاک (دووو روو - دوو دل - مونا‌فیک) هه‌ خودا ناردوو‌یه‌تی. گوتی: جا کاتئ چه‌زهره‌ (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) گه‌یشتنه‌وه مه‌دینه‌ ته‌ماشامان کرد و پیاویکی ناپاکی گه‌وره‌ له‌مونا‌فیک و ناپاکه‌کان مردووه‌ (م).

۱۷۳- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ «مَثَلُ الْمُنَافِقِ كَمَثَلِ الشَّاةِ الْعَائِرَةِ بَيْنَ الْغَنَمَيْنِ تَعْبُرُ إِلَى هَذِهِ مَرَّةً وَإِلَى هَذِهِ مَرَّةً». روى اثنائه مسلم في كتاب المنافقين^(۵).

عه‌بدوللای کوپی عومهر (خودایان لئ رازی بئت) فهرمووی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) فهرمووی: ناپاک وه‌که مه‌پری ئاوه‌کی وایه، ویل و پاراپایه، جارئ به‌م لایه‌دا باده‌داته‌وه‌و جارئ به‌و لایه‌داو حول حولی ده‌بئ و سه‌ری لێده‌شیوئ و رانی خوئ نانا‌سیته‌وه‌! (م).

۱۷۴- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ مَنْ كَانَ لَهُ مَالٌ يُبْلَغُهُ حَجٌّ بَيْتِ رَبِّهِ أَوْ تَجِبُ عَلَيْهِ فِيهِ الزَّكَاةُ فَلَمْ يَفْعَلْ سَأَلَ الرَّجْعَةَ عِنْدَ الْمَوْتِ. فَقَالَ رَجُلٌ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ أَتَى اللَّهَ إِذَا سَأَلَ الرَّجْعَةَ الْكُفَّارُ قَالَ: سَأَلُوا عَلَيْكَ بِذَلِكَ قُرْآنًا (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالَكُمُ وَلَا أَوْلَادَكُمُ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ) (وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ) إِلَى قَوْلِهِ (وَاللَّهُ خَيْرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ) قَالَ فَمَا يُوجِبُ الزَّكَاةَ قَالَ إِذَا بَلَغَ الْمَالُ مِائَتِي دِرْهَمٍ فَصَاعِدًا. قَالَ فَمَا يُوجِبُ الْحَجَّ قَالَ الزَّادُ وَالْبَعِيرُ. رواه الترمذي. نسأل الله التوفيق^(۶).

(۵) مسلم صفات المنافقين: ۶۹۷۴.

(۶) سكت عن درجته الشارح.

ئیبینو عه‌بباس (خودایان لئ رازی بیت) فه‌رمووی: هه‌ر که‌سی ئه‌وه‌نده دارایی هه‌بی که بتوانی چه‌جی پی بکا، وه‌نه‌یکا وه یاخود زه‌کاتی لی بکه‌وی و زه‌کاته‌که‌ی نه‌دا، ئه‌وه له‌کاتی سه‌ره‌مه‌رگا (بو چه‌بری مانه‌قه‌ص) داوای مۆله‌ت و گه‌رانه‌وه بو دنیا له‌خودا ده‌کا، وه خودایش ریگه‌ی ئه‌وه‌ی نادات جا پیاوی گوتی: ئه‌ی ئیبینو عه‌بباس! له‌خودا بترسه، ئه‌و که‌سانه داوای گه‌رانه‌وه بو دنیا ده‌که‌ن که به‌کافری ده‌مرن! ئه‌ویش فه‌رمووی: ئیسته ئایه‌تی قورئانت له‌سه‌ر راستی و دروستی ئه‌م فه‌رمایشته‌یه بو ده‌خوینمه‌وه، خودا فه‌رموویه‌تی: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ...} تا کو‌تایی سووره‌ته‌که (ته‌رجه‌مه‌ی ئایه‌ته‌که له‌به‌رگی دوو، له‌لاپه‌ره په‌نجاو هه‌شت رابوورد) جا پیاوه‌که عه‌رزى کرد: چی ئه‌ندازه‌یی له‌مال زه‌کاتی لی ده‌که‌وی؟ فه‌رمووی: کاتی نرخى مال بگا به دووسه‌د درهم یا زیاتر ئیتر زه‌کاتی ده‌که‌وی. کابرا گوتی: ئه‌ی که‌ی چه‌ج فه‌رز ده‌بی له‌سه‌ر موسولمان و به‌چی چه‌جی ده‌که‌ویته‌ سه‌ر؟ فه‌رمووی: خه‌رجی ریگه‌ی هه‌بی و وشتری سواری هه‌بی ئیتر چه‌جی له‌سه‌ر پیویست ده‌بی‌ت (ت).

٤٧- سووره‌تی ته‌غابون

(له‌سووره‌ته مه‌دینه‌یه‌که‌نه، هه‌ژده ئایه‌ته)

سورة التغابن (مدنية، وهي ثمان عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٧٥- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) وَسَأَلَهُ رَجُلٌ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَرْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ) قَالَ هَؤُلَاءِ رَجَالٌ أَسْلَمُوا مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ وَأَرَادُوا أَنْ يَأْتُوا النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) فَأَبَى أَرْوَاجُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ ذَلِكَ وَمَنْعُوهُمْ أَنْ يَأْتُوا رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَلَمَّا أَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَرَأَوْا النَّاسَ قَدْ فَفَهُوا فِي الدِّينِ هَمُّوا أَنْ يُعَاقِبُوهُمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ الْآيَةَ. رواه الترمذي بسند صحيح^(١).

^(١) رواه الترمذي بسند صحيح.

پیاوی پرسپاری کرد له ئیبنو عه‌بباس (خودایان لی رازی بیت) له‌مانای ئەم ئایه‌ته: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ} (۱۴/۶۴) واته: ئەهی که‌سانێ که‌وا باوه‌رتان هیناوه! بزائن که هه‌ندی له‌ژن و مناله‌کانتان دوژمنتان، خۆتانان لی بیاریزن. ئەویش فهرمووی: ئەمانه‌چه‌ند پیاویکی موسولمان بوون خه‌لکی مه‌که‌که‌ بوون، ویستیان له‌مه‌که‌که‌وه‌ کوچ بکه‌ن بو مه‌دینه، بو شاره‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ری) به‌لام ژن و مناله‌کانیان نه‌یان ده‌هیشته‌و ریگه‌یان نه‌ده‌دا، جا کاتی خودا بۆیان ری‌کخسته‌و کوچیان کرد بۆلای پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ری) ته‌ماشایان کرد که‌وا خه‌لکی هه‌موو رو‌شنیرو شاره‌زای یاسای ئایین و دینی خۆیان بوون و ئەمان له‌ولایه‌نه‌وه‌ دواکه‌وتوون، جا له‌به‌ر ئەوه‌ ویستیان تۆله‌ی ئەو نه‌هیشته‌نه‌ له‌ژن و مناله‌کانیان بستی‌ن، جا خودا ئەم ئایه‌ته‌ی ناردە خواره‌وه‌: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا} {ت-س/ص}.

٤٨- سووره‌تی ته‌لاق

(مه‌ده‌نبیه، ١٢ ئایه‌ته)

سورة الطلاق (مدنية وهي ثنتا عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٧٦- → (ب/٣ ز/٦٤ ل/١٥٧ ف/١)^(١)

٤١٧٧- → (ب/٣ ز/٧٩ ل/١٨٥ ف/١)^(٢)

^(١) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل/٦٤ رقم: ٢٢٣٢. بخاري. تفسير: ٤٩٠٨، ٥٢٥١، ٥٢٥٢، ٥٢٥٣، ٥٢٥٨.

٥٢٦٤، ٥٢٣٣، ٧١٦٠.

^(٢) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل: ٧٩ برقم: ٢٢٧٤/١.

٤٩- سوورەتی تەهزیم

(له‌سوورەتە مه‌دینه‌یه‌یه‌كانه، ١٢ نایه‌ته)

سورة التحريم (مدنية، وهي ثنتا عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٧٨٤- عَنْ عَائِشَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يَشْرَبُ عَسَلًا عِنْدَ زَيْنَبَ ابْنَةِ جَحْشٍ وَيَمْكُثُ عِنْدَهَا فَوَاطِئْتُ أَنَا وَحَفْصَةُ عَنْ أَيْتِنَا دَخَلَ عَلَيْهَا فَلْتَقُلْ لَهُ أَكَلْتَ مَغَافِيرَ إِلَيَّ أَحَدٌ مِنْكَ رِيحَ مَغَافِيرَ. قَالَ «لَا وَلَكِنِّي كُنْتُ أَشْرَبُ عَسَلًا عِنْدَ زَيْنَبَ ابْنَةِ جَحْشٍ فَلَنْ أَغُودَ لَهُ وَقَدْ حَلَفْتُ لَا تُخْبِرِي بِذَلِكَ أَحَدًا». رواه الثلاثة^(١).

عائیشه (خودای ئا رازی بن) فه‌رمووی: گه‌لێ جار که پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ری) له‌مالی زه‌ینه‌بی کچی جه‌حش ده‌مایه‌وه شه‌ربه‌تی هه‌نگوینی ده‌خوارد، جا من و حه‌فصه‌ قسه‌مان کرد به‌یه‌ک و به‌یارمان دا: هه‌ر کامان له‌ پیشتدا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ری) ته‌شریفی هات بۆلای پێی بلیت: مه‌غافیرت خواردوه، من بۆنی مه‌غافیرت لی ده‌که‌م، جا کاتی ئه‌م قسه‌یه‌مان هه‌رزێ هه‌زه‌ت کرد، فه‌رمووی: نه‌خه‌یر، به‌لام له‌لای زه‌ینه‌بی کچی جه‌حشی خیزانم شه‌ربه‌تی هه‌نگوینم خواردۆته‌وه، سویندم خواردوه‌و ئیتر ناخۆمه‌وه، ئه‌م قسه‌یه‌ به‌که‌س مه‌لێ (ش/د).

مه‌غافیر شیه‌لی داریکه‌، به‌عه‌ره‌بی پێی ده‌لێن: (عورفوط)، قامی شیرینه، به‌لام بۆنی ناخۆشه، نازانم به‌کوردی چی پێی ده‌لێن. ئیمامی نه‌وه‌وی (په‌رگه‌زی له‌په‌حه‌ت و نووری خودای بن) له‌ شه‌رحی سه‌حیحی موسلیم دا ده‌فه‌رمووی: عورفوط داریکه‌ له‌ولاتی حیجاز هه‌یه (وه‌رگێ).

١٧٩٤- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) مَكَثْتُ سَنَةً أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ (رضي الله عنه) عَنْ آيَةٍ، فَمَا اسْتَطِيعَ أَنْ أَسْأَلَهُ هَيَّئَةً لَهُ، حَتَّى خَرَجَ حَاجًّا فَخَرَجْتُ مَعَهُ فَلَمَّا رَجَعْتُ وَكُنَّا بَعْضُ الطَّرِيقِ عَدَلْ إِلَى الْأَرَاكِ لِحَاجَةِ لَهُ - قَالَ - فَوَقَفْتُ لَهُ حَتَّى فَرَعُ

^(١) بخاري. تفسير: ٤٩١٢، ٥٢٦٧، ٦٦٩١، تجريد: ١٧٠٩. مسلم. طلاق: ٣٦٦٣، ٣٦٦٤.

سِرْتُ مَعَهُ فَقُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مِنَ اللَّتَانِ تَظَاهَرَا عَلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) مِنْ
 أَزْوَاجِهِ فَقَالَ تِلْكَ حَفْصَةُ وَعَائِشَةُ. قَالَ فَقُلْتُ وَاللَّهِ إِنْ كُنْتُ لِأُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَكَ عَنْ هَذَا
 مِنْهُ سَنَةً، فَمَا أَسْتَطِيعُ هَيْبَةً لَكَ. قَالَ فَلَا تَفْعَلْ مَا ظَنَنْتُ أَنْ عِنْدِي مِنْ عِلْمٍ فَاسْأَلْنِي، فَإِنْ
 كَانَ لِي عِلْمٌ خَبَرْتُكَ بِهِ - قَالَ - ثُمَّ قَالَ عُمَرُ وَاللَّهِ إِنْ كُنَّا فِي الْجَاهِلِيَّةِ مَا نَعُدُّ لِلنِّسَاءِ
 أُمْرًا، حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِنَّ مَا أَنْزَلَ وَقَسَمَ لَهُنَّ مَا قَسَمَ - قَالَ - فَبَيَّنَّا أَنَا فِي أَمْرِ أُنْأَمْرُهُ
 إِذْ قَالَتْ امْرَأَتِي لَوْ صَنَعْتَ كَذَا وَكَذَا - قَالَ - فَقُلْتُ لَهَا مَا لَكَ وَلِمَا هَا هُنَا فِي تَكْلُفِكَ
 فِي أَمْرِ أُرِيدُهُ. فَقَالَتْ لِي عَجَبًا لَكَ يَا ابْنَ الْخُطَّابِ مَا تُرِيدُ أَنْ تُرَاجِعَ أُنْتَ، وَإِنْ ابْتَنَكَ
 لَتُرَاجِعَ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) حَتَّى يَظُلَّ يَوْمَهُ غَضَبَانِ. فَقَامَ عُمَرُ فَأَخَذَ رِدَاءَهُ مَكَانَهُ
 حَتَّى دَخَلَ عَلَى حَفْصَةَ فَقَالَ لَهَا يَا بَنِيَّةُ إِنَّكَ لَتُرَاجِعِينَ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) حَتَّى
 يَظُلَّ يَوْمَهُ غَضَبَانِ. فَقَالَتْ حَفْصَةُ وَاللَّهِ إِنَّا لَتُرَاجِعُهُ. فَقُلْتُ. تَعْلَمِينَ أَنِّي أَحَدُكُمْ عُقُوبَةَ
 اللَّهِ وَغَضَبَ رَسُولِهِ (صلى الله عليه وسلم) يَا بَنِيَّةُ لَا يُغْرَتُكَ هَذِهِ الَّتِي أَعْجَبَهَا حُسْنُهَا وَحُبُّ
 رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) إِيَّاهَا - يُرِيدُ عَائِشَةَ - قَالَ ثُمَّ خَرَجْتُ حَتَّى دَخَلْتُ عَلَى أُمِّ
 سَلَمَةَ لِقَرَأَتِي مِنْهَا فَكَلَّمْتُهَا. فَقَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ عَجَبًا لَكَ يَا ابْنَ الْخُطَّابِ دَخَلْتُ فِي كُلِّ
 شَيْءٍ، حَتَّى تَبْتَغِي أَنْ تَدْخُلَ بَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَأَزْوَاجِهِ. فَأَخَذْتَنِي وَاللَّهِ
 أَخَذًا كَسَرْتَنِي عَنْ بَعْضِ مَا كُنْتُ أُجِدُّ، فَخَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهَا، وَكَانَ لِي صَاحِبٌ مِنَ
 الْأَنْصَارِ إِذَا غِبْتُ أَتَانِي بِالْخَبَرِ، وَإِذَا غَابَ كُنْتُ أَنَا آتِيَةً بِالْخَبَرِ، وَنَحْنُ نَتَخَوَّفُ مَلِكًا مِنْ
 مُلُوكِ عَسَانَ، ذَكَرَ لَنَا أَنَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَسِيرَ إِلَيْنَا، فَقَدْ امْتَلَأَتْ صُدُورُنَا مِنْهُ، فَلِذَا صَاحِبِي
 الْأَنْصَارِيُّ يَدُقُّ الْبَابَ فَقَالَ افْتَحِ افْتَحِ. فَقُلْتُ جَاءَ الْغَسَّانِيُّ فَقَالَ بَلْ أَشَدُّ مِنْ ذَلِكَ.
 اعْتَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) أَزْوَاجَهُ. فَقُلْتُ رَغَمَ أُنْفُ حَفْصَةَ وَعَائِشَةَ. فَأَخَذْتُ
 ثَوْبِي فَأَخْرَجْتُ حَتَّى جِئْتُ إِذَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فِي مَشْرُوبَةٍ لَهُ يَرْقَى عَلَيْهَا
 بِعَجَلَةٍ، وَغَلَامٌ لِرَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) أَسْوَدُ عَلَى رَأْسِ الدَّرَجَةِ فَقُلْتُ لَهُ قُلْ هَذَا
 عُمَرُ بْنُ الْخُطَّابِ. فَأَذِنَ لِي - قَالَ عُمَرُ - فَقَصَصْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم)
 هَذَا الْحَدِيثَ، فَلَمَّا بَلَغْتُ حَدِيثَ أُمِّ سَلَمَةَ تَبَسَّمَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَإِنَّهُ لَعَلَّى
 حَصِيرٍ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ شَيْءٌ، وَتَحْتَ رَأْسِهِ وَسَادَةٌ مِنْ أَدَمٍ حَشَوْهَا لَيْفٌ، وَإِنَّ عِنْدَ رِجْلَيْهِ
 قَرَطًا مَصْبُوبًا، وَعِنْدَ رَأْسِهِ أَهَبٌ مُعَلَّقَةٌ فَرَأَيْتُ أَثَرَ الْحَصِيرِ فِي جَنْبِهِ فَبَكَيْتُ فَقَالَ «مَا

يُنْكِيكَ». فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ كِسْرَى وَقَيْصَرَ فِيمَا هُمَا فِيهِ وَأَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ. فَقَالَ «أَمَّا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ لَهُمُ الدُّنْيَا وَلَنَا الْآخِرَةُ». رواه الشيخان والترمذي^(۲).

ئيبینو عەبباس (خودایان ئی رازی بێ) دەگێڕیتەو دەفەرموی: ماوه‌ی سالی چاوه‌پێی هەل بووم، بۆ ئەو پرسیار لە عومەری کوپی خەتتاب بکەم لە مەعنای ئایەتی بەلام بۆم نەکراو لێم نەپرسی، چونکە ئەوەندە سامی هەبوو لەدەلما. هەتا چوو بۆ سەفەری حەج و منیش لەگەڵیا چووم بۆ حەج کاتی گەڕاینەووە لەپێگە لای داریسیواکیکدا لای دا، بۆ سەراو، منیش لەسەری وەستام هەتا لێ بۆو، جا لەگەڵیا رویشتم و گوتم: ئەی فەرمانرەوای موسولمانان! ئەو دوو ژنە کێ بوون کە لەناو ژنەکانی پیغەمبەردا گەلەکووە (تەظاهور)یان لە پیغەمبەر کردبوو (وەک خودا باسی ئەم باسە دەکا لە سەرەتای سوورەتی تەحریمەو)؟ ئەویش فەرمووی: ئەو حەفصە کچی من و عائیشە کچی ئەبوبەکر بوون. منیش گوتم: بەخودا سالیکی رەبەقە دەمەوێ بۆ ئەمە پرسیار لێ بکەم، بەلام لە بەر سامی تو پرکیشیم نەدەکرد. فەرمووی: شتی وامەکە، ئەگەر بەزەینی خۆت وات دەزانی کەشتی هەیه من دەیزانم و لەلای من هەیه پرسیارم لێ بکە شەرم مەکە، ئەگەر بیزانم پیتی دەلیم لەپاشدا عومەر (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: بەخودا ئیمە لەسەر دەمی نەزانی پیش هاتنی ئیسلامدا ئافرەتمان بەهیچ دانەدەنا و هیچ حەق و حیسابییکمان بۆ ژن نەدەکرد، هەتا خودا ئایەتی قورئانی لەبارەي ژنانەووە ناردە خوارەووە بەش و بارەو مافی بۆدیاری کردن. عومەر فەرمووی: ئەوا جاریکیان خەریکی کاریکی خۆم و بیری لێ دەکەمەو، لەوکاتەدا ژنەکەم پێی گوتم: بۆ ئاوا نایکە! پێم گوت: تو حەقت چییە؟ تو بۆ خۆت لەکاری من هەلدەقورتینی؟ ئەویش گوتی پێم: ئەی عومەر! تو چەندە سەیریت! تو ناتەوێ کە کەس قسە لەقسەتا بکا کەچی کچەکەت رۆژ تا ئیوارێ دەمەدەمێ لەگەڵ پیغەمبەری خودادا دەکا و دەچیتەو بەگژدەمیا، رۆژی واهیه بەم

(۲) بخاري. تفسير: ٤٩١٣، ٤٩١٤، ٤٩١٥، ٥٢١٨، ٥٨٤٣، ٧٢٦٦، ٧٢٥٦. مسلم: طلاق: ٣٦٧٦ - ٣٦٧٩. ترمذي

بۆنهییه‌وه تا ئیواره‌هه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) به‌زویری و قاره‌وه ده‌مینیتیه‌وه؟ فهرمووی: جا هه‌ستام و پۆشاکه‌که‌ی سه‌رشانم هه‌لگرت و چووم بۆلای هه‌فصه‌و پییم گوت: کچم! راسته‌که‌ تۆ ده‌چیتیه‌وه به‌گژده‌می پیغه‌مبه‌رداو چه‌ندو چوونی له‌گه‌ڵدا ده‌که‌یت و روژی واهیه‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) تائیواری به‌زیزی و زویری ده‌مینیتیه‌وه؟ گوتی: ئه‌ری به‌خودا راست وایه‌ ویره‌وپری له‌گه‌ڵ ده‌که‌ین! منیش پییم گوت: تۆ ده‌زانی که‌من تۆ ده‌ترسیئم له‌سزای خودا له‌سه‌ر زیز کردنی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) کچم! تۆ به‌هووی ئه‌و ژنه‌وه (واته‌ به‌هووی عائیشه‌وه) له‌خۆت بایی مه‌به‌، ئه‌و به‌جوانیی خۆی ده‌نازی و پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) خوشی ده‌وی، تۆ خۆت مه‌به‌سته‌ به‌وه‌ وه‌. له‌پاشدا رویشتم، ئوممو سه‌له‌مه‌یش خزم بوو، چووم بۆ مائی ئه‌ویش و له‌گه‌ڵ ئه‌ویشدا قسه‌م کرد، فهرمووی: ئه‌ی کورێ خه‌تتاب! سه‌یرم له‌تۆ دێ، له‌هه‌موو شتی‌کدا هه‌ڵ ده‌ده‌یت! ته‌نانه‌ت ده‌ته‌وی له‌نیوانی پیغه‌مبه‌رو ژنه‌کانیشیا خۆت تێ هه‌لبقورتی!

به‌خودا به‌پراستی قسه‌کانی ئوممو سه‌له‌مه‌ واکاریان تێ کردم تۆژی خاویان کردم‌وه! ئینجا رویشتم هاوپییه‌کی ئه‌نصاریم هه‌بوو، من و ئه‌و به‌سه‌ره‌ ده‌چوین بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) بۆ هه‌واڵزانی و ده‌نگوباسی سرووش و شتی وا، ئه‌گه‌ر من نه‌چوومایه‌ ئه‌و هه‌واڵ و باسو خواسی بۆم ده‌هینا ئه‌گه‌ر ئه‌ویش نه‌چوایه‌ من ده‌نگوباسم بۆ ده‌برد، وه‌ له‌وسه‌رده‌مه‌دا مه‌ترسیمان له‌پاشایی له‌پاشاکانی غه‌سسان هه‌بوو، وامان بیستبوو که‌ده‌یه‌وی به‌سوپاوه‌ بیته‌ سه‌رمان، زۆر لێی ده‌ترساین، له‌ناکا و ته‌ماشام کرد ئه‌و هاوپی ئه‌نصاریه‌م دای له‌ ده‌گا و گوتی: بیکه‌ره‌وه بیکه‌ره‌وه! گوتم: دیاره‌ کابرای غه‌سسانی هاتۆته‌ سه‌رمان! گوتی! به‌لکوو له‌وه‌ خراپه‌تریش رووی داوه‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) که‌ناری له‌خیزانه‌کانی گرتوه‌!

منیش گوتم: هه‌ی لووتی هه‌فصه‌و عائیشه‌ به‌ته‌وسیته‌وه! جا جله‌کانم هه‌لگرت و ده‌رچووم و چووم بۆلای پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) ته‌ماشام کرد هه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) واله‌ باله‌خانه‌یه‌کا به‌په‌یژه‌ بۆی سه‌رده‌که‌وی،

خولامىكى رەشى پىغەمبەر ھەبوو، ناوى رەباح بوو، لەسەر تەوقە سەرى پەيژەكە بوو پىم گوت: ەرزى ەزەت بکە كە عومەرى كورى خەتتاب دەيەوى بى بۆ خزمەتت، پىغەمبەر (درودى خودای لەسەربى) رىگەى دام، گوتى: كە چوومە خزمەتى، باسەكەم بۆ ەزەت گىرايەو، تا گەيشتمە سەر قسەكەى ئوموم سەلەمە زەردە خەنەيەكى كرد. پىغەمبەر (درودى خودای لەسەربى) لەوكاتەدا لەسەر ەسەرىكى پروت بوو، ەسەرىكە ھىچى ترى بە سەرەو ەبوو، سەرىنىكى چەرمى لەژىر سەردابوو، ناواخنەكەى ريشال (ليف)ى خورما بوو، لەپايىنيەو ەندى بەرەدارشيان كە كەولى پى خوشە دەكرى ھەلژابوو، لەژوور سەريشيەو چەن كەولى ھەلواسرابوو، تەماشايەم كرد گرىى ەسەرىكە لاقە برغەى ەزەرتى دابريبوو، منيش دەستم كرد بەگريان. فەرموى: بۆچى دەگريت؟ گوتم: ئەى پىغەمبەرى خودا! كىسراو قەيسەر وان لەو ھەموو نازو خوشييەدا كە تيايدان و خۆمان دەزانين، كەچى تۆيش پىغەمەرى خودای و ئەمە ھالەتە كە دەيبينين. فەرموى: ئەدى تۆ بەو پازى نابى كەدونيا بۆ ئەوان بى و پاشەپۆژيش بۆ خۆمان بى (ش/ت).

٤١٨٠- لەباسى (ما ورد في سورة البقرة) دا رابورد، فەرموودەى يازدەھەم^(٣).

٥٠- سوورەتى تەبارەك

(ھەككەييە، ٣٠ نايەتە)

سورة تبارك (مكية، وهي ثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٨١- تەماشای (فضل سورة الملك) بکە: (ف/١ + ف/٣)^(١).

^(٣) تقدم في امجلد اسادس. تسلسل/٣ رقم: ٣٧٠٠/١١ = مجلد أول. تسلسل: ٥٣ رقم: ٣٩٠/٥.

^(١) راجع المجلد الخامس. تسلسل/٨٨.

۵۱ سووره‌تی نوون

(مه‌کک‌یه، ۵۲ نایه‌ته)

سورة ن (مکیه، وهي إنسان وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۱۸۲- عَنْ عَبْدِ بْنِ الصَّامِتِ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ فَقَالَ لَهُ اكْتُبْ فَجَرَى بِمَا هُوَ كَاتِبٌ إِلَى الْأَبَدِ». رواه الترمذي^(۱).

عوباده‌ی کوپی صامیت (خودای ئی رازی بی) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ری) فه‌رمووی: یه‌که‌م شت که‌خودا دروستی کرد (له‌و‌حول مه‌حفووظ) بوو، له‌پاش ئه‌و یه‌که‌م شت که‌خودا دروستی کرد قه‌له‌م بوو، جا پیی فه‌رموو: ئه‌ی قه‌له‌م!! بنووسه، ئیتر قه‌له‌م هه‌رچی ده‌بی و پوو ده‌دات هه‌تا هه‌تایه گشتی تو‌مار کرد! (ت-س/ح).

۴۱۸۳- عَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهَبٍ عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ الْجَنَّةِ كُلُّ ضَعِيفٍ مُّضَعَّفٍ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَبْرَةٍ، أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ النَّارِ كُلُّ غُلٍّ جَوَاطٍ مُّسْتَكْبِرٍ»^(۲).

حاریشه‌ی کوپی وه‌هب (خودای ئی رازی بی) فه‌رمووی: چه‌زده‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ری) فه‌رمووی: ئه‌دی با هه‌والتان بده‌م و نیشانه‌ی پیاوی خودا پیداو ی به‌هه‌شتیتان نیشان بده‌م: هه‌موو موسو‌لمانیک ی لازه‌بوونی بی نموودی بی فیزی خو به‌که‌م زانی بی ناز به‌هه‌شتیه، ئه‌و جو‌ره که‌سانه هه‌رچه‌ند خه‌لک به‌بی نموود سه‌یریان ده‌که‌ن به‌لام له‌لای خودا ئه‌وه‌نده به‌قه‌درو به‌ریزن هه‌موو دو‌وعاو نزایه‌کیان گیرایه، ئه‌گه‌ر یه‌کێ له‌وانه سویند بخوات له‌سه‌ر شتی به‌پشتی که‌ره‌می خودا، خودا دلێ ناشکیند و سوینده‌که‌ی بو ده‌باته سه‌ر. ئه‌دی با پیشتان بلیم که‌ کێ دۆزه‌خییه و نیشانه‌ی خه‌لکی دۆزه‌خ

^(۱) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

^(۲) بخاري. تفسير: ۴۹۱۸، ۶۰۷۱، ۶۶۵۷، تجريد/ ۴/ ل/ ۵۰۹: رقم: ۱۷۱۰. مسلم: صفة الجنة: ۷۱۱۶.

جییه و چۆنه: هه‌موو ئاده‌میزادیکی چاره‌ قوورسی مرقنی گوشتنی فیزی به‌ده‌عیه و ده‌ماری زۆر خۆر دۆزه‌خییه (ش/ت).

٤١٨٤ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رضي الله عنه) قَالَ عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «يَكْشِفُ رَبُّنَا عَنْ سَاقِهِ فَيَسْجُدُ لَهُ كُلُّ مُؤْمِنٍ وَمُؤْمِنَةٍ، وَيَبْقَى مَنْ كَانَ يَسْجُدُ فِي الدُّنْيَا رِئَاءَ وَسُْمْعَةٍ، فَيَذْهَبُ لَيْسَ جَدُّ فَيَعُودُ ظَهْرُهُ طَبَقًا وَاحِدًا». رواهما البخاري. نَسْأَلُ اللَّهَ حَسَنَ الرِّوَايَةِ آمِينَ^(٣).

ئەبو سەعید (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: لە رۆژی قیامت دا خودای پەرورەدگارمان لاقی خۆی هەل دەمالی، ئیتر هەموو موسوڵمان و برواداری (چ پیاو چ ژن) کوپنوش و سەجدە ی بۆدەبەن، ئەوانەیش کە لە جیهاندا بۆ چاوە و رووپامایی و ناوبانگ کوپنوشیان بردوو دەمیننەو و لە پاش ئەوان دەچن کە کوپنوش بەن بۆ خودا، بەلام لەخوداوە پشتیان رەق دەبی و دەبی بە یەك پارچە تەختە و هەرچی هەول دەدن ناتوانن سەجدە بەن، ئاوا لەبەرچاوی ئەووعەشاماتە تەریق و چا و شوپو ریسوا دەبن (بوخاری - پرگۆرەکە ی لەنوور بێ).

تەلّاق و تەحریم، مۆلک و سوورەس نوون

چوار سوورەن لەناو قورئانی خوا پوون!

٥٢- سوورەتی الحاقە

(هەككەییە، ٥٢ نایەتە)

سورة الحاقه (مكية، وهي ثنتان وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ }

(١٧/٦٩).

^(٣) بخاري. تفسیر: ٤٩١٩ = تجرید ٤/ ل ٥١٠ رقم: ١٧١١ = ٢١ تجرید = ٢٢، ٤٥٨١، ٤٩١٩، ٦٥٦، ٦٥٧٤،

واته: کاتی قیامت پرووی دا، شیرازهی بوونه وهر به ته وای ده پچری، زهوی دهروخی به سهر یهکا، ئاسمانه کان ده ته پین و پارچه پارچه دهن و وه که لاهه کونیان لی دی و وه ناشی ئاوکه وتوو له گهر ده که ون و ئه و فریشتانه ی که وان له ناویانا به په له پرووزه خویان ده گه یه ننه که نارو قه راخییان، وه هه موو کو مه ل کو مه ل له م لا و له و لاهه ده ویستن تابزان بوونه وهر چی به سهر دی، وه له و روژدها هه شت فریشته عهرش و ته ختی په روه ردگاری تو هه ل ده گری، له ژور هه موو فریشته کانی تره وه.

٤١٨٥ - قَالَ الْعَبَّاسُ (رضي الله عنه) كُنْتُ جَالِسًا فِي الْبُطْحَاءِ فِي عِصَابَةِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) جَالِسٌ فِيهِمْ إِذْ مَرَّتْ عَلَيْهِمْ سَحَابَةٌ فَنَظَرُوا إِلَيْهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «هَلْ تَذَرُونَ مَا اسْمُ هَذِهِ؟». قَالُوا: نَعَمْ هَذَا السَّحَابُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «وَالْمَزْنُ». قَالُوا وَالْمَزْنُ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «وَالْعَنَانُ». قَالُوا: وَالْعَنَانُ. ثُمَّ قَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «هَلْ تَذَرُونَ كَمْ بَعْدَ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ؟». فَقَالُوا: لَا وَاللَّهِ مَا نَذَرِي. قَالَ: «فَإِنَّ بَعْدَ مَا بَيْنَهُمَا إِمَّا وَاحِدَةً وَإِمَّا اثْنَتَانِ أَوْ ثَلَاثٌ وَسَبْعُونَ سَنَةً وَالسَّمَاءُ الَّتِي فَوْقَهَا كَذَلِكَ». حَتَّى عَدَدَهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ كَذَلِكَ ثُمَّ قَالَ «فَوْقَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ بَحْرٌ بَيْنَ أَغْلَاهُ وَأَسْفَلِهِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ إِلَى السَّمَاءِ وَفَوْقَ ذَلِكَ ثَمَانِيَةُ أَوْعَالٍ بَيْنَ أَظْلَافِهِنَّ وَرُكْبِهِنَّ مَا بَيْنَ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ ثُمَّ فَوْقَ ظُهُورِهِنَّ الْعَرْشُ بَيْنَ أَصْفَلِهِ وَأَعْلَاهُ مَا بَيْنَ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ وَاللَّهُ فَوْقَ ذَلِكَ». رواه الترمذي وأبو داود (رضوان الله تعالى عليهما) ^(١).

عه عباس (خودای لی رازی بن) فهرمووی: لهو ده شته له گه ل ده سته یی له یاراندا له خزمه تی چه زه تدا دانیشتبووین، له وکاته دا په له یی هه ور له سهر سه ریانه وه رابورد، ته ماشایان کرد پیغه مبه ر (دروودی خودای له سه ربین) فهرمووی: ئایا ده زانن ئه مه ناوی چییه؟ گوتیان: به ئی ئه مه هه وره، چه زه ت (دروودی خودای له سه ربین) فهرمووی: گه والهیشی پی ده لین گوتیان به ئی گه والهیشی پی ده لین.

^(١) رواه أبو داود في السنة والترمذي هنا بسند حسن (شرحه).

فهرمووی: په‌له‌هه‌وریشی پێ ده‌لێن گوتیان: به‌لێ ئه‌ویشی پێ ده‌لێن. له‌پاشا
فهرمووی: ئایا ده‌زانن که ئاسمان و زه‌وی چه‌ند له‌یه‌که‌وه‌ بلۆن؟ گوتیان:
نه‌به‌خوا نازانین، فهرمووی: ئاسمان و زه‌وی چه‌فتا و یه‌ک یا فهرمووی:
چه‌فتا و دوو یا فهرمووی: چه‌فتا و سێ ساڵ له‌یه‌که‌وه‌ دوورن! وه‌ فهرمووی:
دووری ئاسمانی دووه‌میش له‌ ئاسمانی یه‌که‌مه‌وه‌ وه‌ک دووری ئاسمانی
یه‌که‌م و زه‌وی وایه‌. جا چه‌وت ئاسمانی له‌سه‌ر ئه‌م شیوه‌یه‌ ژمارد، ئینجا
فهرمووی: له‌ ژوور ئاسمانی چه‌وته‌مه‌وه‌ ده‌ریایه‌که‌ سه‌روبنی به‌قه‌د ئه‌م
ئاسمان تا ئه‌و ئاسمان له‌یه‌که‌وه‌ دووره‌ واته‌: ئه‌و ده‌ریایه‌ به‌قه‌د به‌ینی عه‌رزو
ئاسمان قووله‌ له‌ ژوور ئه‌ویشه‌وه‌ چه‌وت فریشته‌ هه‌یه‌ له‌سه‌ر شیوه‌ی ساب‌رینه
کیوین، به‌ینی سمیان هه‌تا ئه‌ژنویان به‌قه‌د به‌ینی ئه‌م ئاسمان تا ئه‌و ئاسمان
ده‌بی، ته‌خت و باره‌گای خودا له‌سه‌ر پشته‌ی ئه‌م فریشتانه‌یه‌، به‌ینی لای
سه‌رووی ته‌خت و باره‌گا هه‌تا لای خوارووی به‌قه‌د نیوانی دوو ئاسمان له‌یه‌ک
دوورن، خودا خوشی له‌سه‌روو ئه‌وه‌ویه‌!

(ت-س/ح-د) ته‌ماشای فهرمووده‌که‌ی سووره‌تی چه‌دیدیش بکه‌،
ده‌بینی به‌دیمه‌ن که‌مێ جیاوازی له‌نیوانی ئه‌م دوو فهرمووده‌دا هه‌یه‌، وه‌ک
ژماره‌ی ساڵه‌کان له‌وێ پینچ سه‌د ساڵه‌، لی‌ره‌ چه‌فتا ساڵه‌. له‌پراستی دا ئه‌م
جو‌ره‌ شوینه‌، وه‌ک چه‌ند جاری له‌مه‌وبه‌ر په‌نجه‌مان بو‌ درێژ کرد، ده‌ریایه‌کی
بێ په‌یه‌و گه‌ردوونیکی گه‌وره‌و ووپاقه‌، به‌ زه‌رپه‌ قووته‌یه‌کی بێ په‌رو باڵی وه‌ک
من له‌ناو ئه‌م لانه‌ی له‌شه‌ رووخاوه‌دا نه‌په‌ی ده‌کری و نه‌په‌ی پێ ده‌برێ!
ته‌نیا من ئه‌وه‌نده‌م له‌سه‌ره‌ که‌ ته‌رجه‌مه‌یه‌کی پاک و پوختی فهرمووده‌که‌
بکه‌م و وه‌ری بگێرمه‌ سه‌ر زمانی شیرینی کوردی، وه‌لێ راقه‌و شه‌رح و
ته‌ئویل و ره‌خنه‌و وه‌لامی ره‌خنه‌و شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندێ شوین و ته‌وفیق له‌
به‌ینی چه‌دیسه‌کاندا و پیکه‌وه‌ سازاندنی فهرمووده‌کان له‌ناو خۆیاندا،
بابه‌تیکی تره‌و کات و کو‌شش و مه‌ودایه‌کی تری گه‌ره‌که‌، که‌ ئیستا من
له‌ترسی بارگران کردنی ئه‌م کتێبه‌ وازم له‌و لایه‌نه‌ هێناوه‌. مه‌گه‌ر ناو به‌ناو
وه‌ک چراوگێ قسه‌یی له‌م بابه‌ته‌ بده‌م به‌گو‌یی خوینه‌ری نازیزدا، که‌ زۆر به‌

قوولی پی دانه‌گرئ له‌وشوینانه‌دا که‌هه‌ست به‌زه‌قی و ره‌ق و ته‌قی و گێرو
گرفت ده‌کا، جا بۆ ئه‌وه‌ی خوینه‌ری ئازیز دُنیا بێ که زانا گه‌وره‌کان له‌کۆن و
نۆدا ئه‌م جووره شوینانه‌یان به‌جوانی پوون کردۆته‌وه، چه‌ند نموونه‌یه‌کتان
له‌فه‌رمایشتی ئه‌و زاتانه بۆ ده‌هینمه‌وه:

۱- مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی بیاره (خودا پایه به‌رزتری به‌هرموی)
له‌وینه‌ی ئه‌م شوینه‌دا ده‌فه‌رموی:

له‌بۆ ته‌عینی جیسی جه‌ننه‌ت و نار

نه‌صصیکس صه‌ریح هه‌یج نه‌ دیار!

چاک‌وايه ده‌ستی هه‌یج لێ نه‌درێ

ته‌فه‌ویض به‌ عیلمس زاتس جه‌ق کړی

۲- دانه‌ری تاج (په‌زای خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رموی: مه‌به‌ست روون
کردنه‌وه‌ی دووری نیوانه، نه‌ک پیوانه‌ی نیوان به‌سال، که‌واته جیاوازی
دژایه‌تی نییه له‌به‌ینی ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌و فه‌رمووده‌که‌ی سووره‌تی هه‌دید دا.
۳- مه‌وله‌وی (خودای ئی‌رازی بێ) له‌لایه‌نی جیگه‌و ریگه‌و کاتی بوونی خوداوه
ده‌فه‌رموی:

متس متس؟ حتس اتس علیه من این این؟ ینتمی الیه

به‌کوردییه‌که‌ی خۆمان له‌هه‌مان به‌حر (که‌به‌حری ره‌جه‌زه) واته:

که‌س که‌س هه‌بوو؟ هه‌تا خودا له‌وین بێ

له‌کون له‌ کون بوو؟ تا خودا له‌و جێ بێ!

۴- شیخی به‌یزاوی له‌ته‌فسیری ئه‌م ئایه‌ته‌دا ئاماژه بۆ جووره ته‌ئویلیکی
دوور ده‌کا، که ده‌فه‌رموی: هه‌لێش ده‌گرئ که مه‌به‌ست له‌م ئایه‌ته مه‌به‌سته
پرواله‌تییه‌که‌ی نه‌بێ، به‌لکوو ته‌مسیل و نمایشی حاڵی گه‌وره‌یی خودا بێ،
به‌هۆی حاڵی له‌به‌ر چاوی پادشایانه‌وه گه‌وره‌یی خودا ده‌ربکه‌وی.

۵- مامۆستا شیخ موحه‌مه‌دی خال (ره‌زای خودای له‌سه‌ر بێ) له‌پراقه‌ی ئەم ئایه‌ته‌دا ده‌فه‌رموێ: مه‌به‌ست له‌ (عرش) گه‌وره‌یی و ده‌سه‌لات و ده‌ست رۆینه‌، وه‌ ئەم ئایه‌ته‌ نموونه‌ هێنان (تخیل) ه‌ بۆ باسی گه‌وره‌یی و ده‌سه‌لاتی خوا له‌پۆژی دوا‌یی دا تا ئه‌وێ که‌ ده‌فه‌رموێ: ئەگه‌ر راستت ئه‌وێ ئەم ووته‌و ووتارانه‌ که‌ به‌کوردیی، یا عه‌ره‌بی، یا به‌هه‌ر زمانیکی تر دانراون بۆ ته‌عبیر دانه‌وه‌یه‌ له‌مه‌به‌سان (معانی) جیهانی، مه‌به‌سانی رۆژی دوا‌یی له‌جیهانا ووته‌یان بۆ دانه‌نراوه‌، که‌وابوو ته‌عبیر دانه‌وه‌ له‌مه‌به‌سانی رۆژی دوا‌یی به‌ووته‌ی جیهانی، وه‌ک باسی فه‌لسه‌فه‌و نه‌ه‌ینی سروشت (طبیعت) وایه‌، که‌ به‌ئاماژهی ده‌ست و چاوو سه‌ر بی‌که‌یت... تاد.

واده‌زانم مه‌به‌ستی مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریم ئەم ره‌وشه‌یه‌ به‌گشتی: که‌پیاو به‌به‌هانه‌ی لاواز له‌نه‌صصی صه‌ریحی ئایه‌تی قورئان و هه‌دیثی صه‌حیح لانه‌دا، مه‌به‌سانی جیهانی و مه‌به‌سانی رۆژی دوا‌یی به‌ پێی فام و تیگه‌یشتنی زانایان و عورف و عاده‌تی لۆغه‌ت و زمان و به‌شه‌ر له‌سه‌ر ظاهری خۆیان به‌مینه‌وه‌، به‌لام ئەگه‌ر مه‌عنای ظاهری پێویستی به‌ ته‌ئویل بوو ئه‌وه‌ ده‌بێ ته‌ئویل بکری، پالڤته‌ی شیعه‌ره‌که‌ی مامۆستا ئەمه‌یه‌:

برا! بابه‌تی ئایین که‌ غه‌یب بێ

قسه‌یین بکه‌ ته‌واو بێ غه‌یب بێ

کۆلینه‌وه‌ی دین به‌ خه‌یالی رووت

گیره‌ی گولشه‌نه‌ به‌سمی گاجووت!

من به‌ش به‌حالی خۆم له‌سه‌ر ئەم پرایه‌ی مامۆستا مه‌لا که‌ریم، به‌لێ

راسته‌ که‌:

کاتو جیگه‌و هه‌ند، ته‌ن و ده‌نگ و ده‌نگ

بۆ به‌نده‌ به‌هه‌رن، له‌ بۆ خودا نه‌نگ

بەلام گەلى ووشەو زاراوەىش مەبەستى ئايىنى تايبەتى خۆى ھەيە، لەکاتى گوتنى ئەو ووشەيەدا پېشيانان و پاشيانان ھەست بە مەبەستى تايبەتى خۆى دەکەن، بۆ نمونە کە گوتت: عەرش، واتە: تەخت و بارەگای حوکمرانى خودا، کە گوتت: پردى صىراط، واتە: ئەو پردەى کەوا لەسەر پىشتى دۆزەخ و رۆژى قىامت خاس و خراپ بەسەريدا دەرپۆن، کە گوتت: خودا، واتە ئەو کەسەى کە ئەم بوونەو ەرهى لە نەبوون دروست کردوو ەو حال و نيشانەو صىفەتى ئەمەو ئەو ەيە کە لەقورئان و فەرموودەکانى ھەزرت دا بەيان کراون، بە کوردى و کورتى: زاراوەو ناوو وشەى ئايىنى (وەک: خودا، پېغەمبەر، فرىشتە، قىامت، عەرش، کورسى قەلەم، ھەشر، ميزان، کيشانى کردار، ھەج، نوپژ، زەکات و رۆژوو، ژنھيان، ئاسمان، زەوى، خۆر، مانگ، سال و رۆژ، دايک، باوک، برا، خوشک، ژن، وەک ئەم ووشانەو وینەى ئەم ووشانە کە لەناو قورئان و ھەدىسدا وارىد بوون ئەمانە) ھەموو مەبەستى ديارى ئاشکراى زانراوى خويان ھەيە، ھەندىکيان کەوان لەبەرچاومان ئەو ە زۆر بەباشى لە ھەقىقەت و کونھەکەى دەگەين، ھەموو کەس وەک يەک دەزانى خۆر کامەيە، زەوى کامەيە، ژن چيىە، براو دايک و خوشک لەشەرعا مەعنای چيىە، نوپژو رۆژوو زەکات و ھەج ئەو ەيە کە مامۆستاکان شەرھيان دەکەن بۆمان، بەلام کونھو ھەقىقەتى خودا کەس نازانى چيىە، وە کۆلینەو ەى شتى وا کارىکى ناشايستەيە، ھەروا ھەقىقەتى عەرش و فرىشتەو تەرازوو کورسى و قەلەم و ئەوشتانەى کە لەم بابەتانەن ئەو ەى کە لە سەر ئيمەيە بپرومان بە بوونى ئەم شت گەلە ببى لەسەر ئەو شيو ەيە کە لەشەرعیەتدا پروون کراونەتەو ە، وە نەصصى صرىحى ئايەت و ھەدىث بە خۆپرايى و بە تەئويلى ضەعیف لەمەعنای ظاهيرى مۆتەعارەفيان لانەدەين، دەنا ئەگەر وانەبى و ھەرکەسى ھەلسى و بلئ ئەمە وانىيە وئاوايە چونکە ميستەر مشکە وادەلئ، ئەو ە سەردەکيشنى بۆ پاشاگەردانى و ھيچ شتىکى نھينى و غەيبى ئىسپات نابى و بەپيى رۆژ وەک نرخی گەنم و جۆ، مەعناکەى دەگۆرئ.

راسته خودا ده‌فهرمووی: {وَأَتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا} وه ئیبنو عه‌بباس (به‌زای خودای له‌سه‌ربین) ده‌فهرمووی: (ليس في الجنة من أطعمة الدنيا الا الأسماء: خوارده‌مه‌نی و خواردنه‌وه‌ی به‌ه‌شت و جیهان به‌س ناویان یه‌که، ده‌نا تام و چیژو خوشی و شتی تریان هه‌موو جیا‌یه!) وه‌لی ئه‌مه مه‌عنای وانیه‌یه که‌ئیمه به‌بی به‌لگه‌و نیشان‌ه‌ی پۆشن قیاسی هه‌موو شتیکی تری رۆژی دوا‌یی له‌خۆراک بکه‌ین.

۵۳- سووره‌تی مه‌عاریج

(مه‌که‌یه، ۴۴ نایه‌ته)

سورة المعارج (مكية، وهي أربع وأربعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۱۸۶- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فِي قَوْلِهِ (كَالْمُهْلِ) قَالَ «كَعَكَرَ الزَّيْتُ فَإِذَا قَرَبَهُ إِلَى وَجْهِهِ سَقَطَتْ فَرْوَةٌ وَجْهِهِ فِيهِ». رواه الترمذي^(۱).

ئهبو سه‌عید (به‌زای خودای له‌سه‌ربین) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) له‌بار‌ه‌ی ووش‌ه‌ی (کالمهل) یه‌وه که‌له‌نایه‌تی: {يَغَاثُوا بِمَاءِ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهُ} ی و نایه‌تی: {يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ} دایه فه‌رمووی: واته: وه‌کوو خلت‌ه‌ی زه‌یت و دۆووک‌ی پۆنی داخ، کات‌ی دۆزه‌خییه‌کان له‌توونیا‌نا هاوار ده‌که‌ن بۆ ئاو، ئاو‌یک‌ی وایان ده‌ده‌نی، وه‌کوو خلت‌ه‌ی زه‌یت و دۆووک‌ی پۆنی داخ‌کراو وایه، کات‌ی نزیک‌ی ده‌موچاویان ده‌کریت‌ه‌وه، هه‌ر ها‌ل‌و‌ی تینه‌که‌ی ده‌موچاویان داده‌پلۆخین‌ی و چه‌رم‌ی ده‌م و چاویان داده‌مالیت‌ه‌ ناوی! خودا په‌نامان بدا (ت-س/غ).

قال الله تعالى: {إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا، إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا، {وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا} (۷۰/۱۹-۲۱)

^(۱) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

واته: ئای له ئاده‌میزاد که بئی ئۆقره‌و بئی هوره‌و دهم به‌هاواره: نه له شادی دا خۆی ده‌گری و نه له‌شیندا، کاتئ خودا مال و خیر و دارایی ده‌داتئ ده‌ست قووچاو و خیرنه‌که‌ره، کاتئ تووشی زهره‌رو زیان و ناخۆشی ده‌بئی، دهم به‌هاوارو بۆله‌ بۆلکه‌ره‌و به‌هاتوو هاوار ئاسایش له‌خۆی هه‌ل ده‌گری.

١٨٧٤- أتى النبى (صلى الله عليه وسلم) مالا فأعطى قوماً ومنع آخرين، فبلغه أنهم عتبوا عليه فقال: «إني أعطى الرجل وأدع الرجل، والذي أدع أحب إلي من الذي أعطى، أعطى أقواماً لما في قلوبهم من الجزع والهلع وأكل أقواماً إلى ما جعل الله في قلوبهم من الخير والغنى، منهم عمرو بن تغلب». فقال عمرو بن تغلب ما أحب أن لى بكلمة رسول الله (صلى الله عليه وسلم) حمر النعم. رواه البخاري في التوحيد. نسال الله خالص التوحيد، آمين^(٢).

ده‌گیرنه‌وه: که هه‌ندئ مال دینن بۆ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) ئه‌ویش به‌شی بازیکى لئ ده‌دات و به‌شی بازیکى تری لئ نادات دواى خه‌به‌ر ده‌گاته‌وه به‌پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) که‌ئه‌وانه‌ی به‌شی نه‌داوون گله‌ی ده‌که‌ن. ئه‌ویش به‌م بۆنه‌یه‌وه ده‌فه‌رموئ: گه‌لئ جار واده‌بئ من به‌ش ده‌ده‌م به‌پیاوئ و به‌ش ناده‌م به‌پیاوئیکى تر، به‌لام له‌ دلێشه‌وه ئه‌و پیاوه‌یانم خۆشتر ده‌وئ که‌به‌شیم نه‌داوه، ده‌ی ده‌زانن ئه‌وه بۆ واده‌که‌م چونکه هه‌ندئ که‌س ده‌یانبینم هه‌لپه ده‌که‌ن و چاوبرسین و چاو چنۆکن، بۆیه منیش به‌شیان ده‌ده‌م، هه‌تا دلایان رابگرم و بیانکه‌م به‌ دۆستى ئیسلام، وه‌لئ به‌شی هه‌ندئ که‌سى تر ناده‌م چونکه پشته ئه‌ستوورم له‌وه‌ی که‌ئه‌وانه به‌رچاوتیرن و خیرخوان، ئیت‌ر ده‌یان سپیرم به‌و خودایه‌ی که‌ئاوا به‌رچاوتیرو دل پر له‌ خیرى دروست کردوون. یه‌کیك له‌م خودا پێداوانه‌ی که‌من دلنایام له‌ دلفراوانییان عه‌مرى کوپى ته‌غلیبه‌! جا هه‌موو جارئ عه‌مر ده‌یفه‌رموو: ئه‌م ووشه مه‌دحه‌ی پیغه‌مبه‌ر، که‌له باره‌ی منه‌وه فه‌رموو یه‌تی، به‌هه‌موو رانه‌

(٢) بخاری. توحید: ٧٥٣٥.

و شتره سووره‌کانی عه‌ره‌بی ناده‌م، که‌ره‌نگیان ده‌لیی ره‌نگی مه‌ره‌زه،
وه‌باشترین و نایابترین سامانی عه‌ره‌بابن (بوخاری - (ره‌زای خودای له‌سه‌ربن)).

(ئه‌لحاقه) که‌م که‌م دیته‌ پیتشه‌وه

وه‌ک به (مه‌عاریج) بێ له‌پیتشه‌وه

تاوه‌ک تۆفانی (نووج) له‌ناکاوا

وه‌کوو (جن) له‌پ ده‌کا به‌ ناوا

(هه‌زه‌میل) که‌وا له‌پیش (موده‌شیر)

له (قیامه‌ت!) دا هه‌یانه‌ ته‌شیر!

یۆ (انسان) ده‌بن له (ده‌هری) دووه‌هم

جاری به‌نوورو جاری به‌مه‌هم

مه‌عاریج واته: نه‌رده‌وان و په‌یژه، ئه‌لحاقه ناوی قیامه‌ته. (وه‌رگیر)

٥٤- سووره‌تی نووج (دروودی خودای له‌سه‌ربن)

(مه‌که‌یه، ٥٩ نایه‌ته)

سورة النوح (عليه السلام) (مکیه، وهي تسع وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {وَقَالُوا لَا تَذَرُنْ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنْ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ
وَيَعُوقَ وَنَسْرًا} (٢٣/٧١).

واته: وه‌کافره‌کان له‌ناو خویانا گه‌وره‌کانیان به‌ بچووکه‌کانیان ده‌گوت:
واز له‌ خودا‌کانی خۆتان مه‌هینن، ده‌سه‌به‌رداری (وودد) و (سواع) و (یغوث) و
(یعوق) و (نسر) مه‌بن، له‌پراستی دا ئه‌م بتانه ئاده‌میزادیکی زۆریان گومراکرد.

١٨٨٤ - قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) صَارَتِ الْأَوْثَانُ الَّتِي كَانَتْ فِي قَوْمِ نُوحٍ فِي
الْعَرَبِ بَعْدُ، أَمَّا وَدٌّ كَانَتْ لِكَلْبٍ بِدَوْمَةِ الْجَنْدَلِ، وَأَمَّا سُوَاعٌ كَانَتْ لِهَذِيلٍ، وَأَمَّا يَغُوثُ

فَكَانَتْ لِمُرَادٍ ثُمَّ لَبِنِي غُطِيفٍ بِالْجُرْفِ عِنْدَ سَبَا، وَأَمَّا يَعْقُوبُ فَكَانَتْ لِهَمْدَانَ، وَأَمَّا نُسْرُ فَكَانَتْ لِحَمِيرَ، لَالِ ذِي الْكَلَاعِ. أَسْمَاءُ رَجَالٍ صَالِحِينَ مِنْ قَوْمِ نُوحٍ، فَلَمَّا هَلَكُوا أَوْحَى الشَّيْطَانُ إِلَى قَوْمِهِمْ أَنْ انْصِبُوا إِلَى مَجَالِسِهِمُ الَّتِي كَانُوا يَجْلِسُونَ أَنْصَابًا، وَسَمُّوْهَا بِأَسْمَائِهِمْ فَفَعَلُوا فَلَمْ تُعْبَدْ حَتَّى إِذَا هَلَكَ أُولَئِكَ وَتَنَسَّخَ الْعِلْمُ عُيِدَتْ. رواه البخاري. نَسَّالَ اللّٰهُ حَسَنَ الرِّوَايَةِ، آمِينَ^(١).

ئيبنو عەبباس (خودايان ئى رازى بىن) فەرمووى: ئەو بتانەى كەلەناو گەلى نوح دا هەبوون لەپاش ئەو بوو بوون بەهەى عەرەبىش، وودديان بوو بوو بەبتى ھۆزى كەلب، لەدەومەتولجەندەل بوو، لەوئى دەيانپەرست، سواعيشيان بوو بوو بەهەى ھۆزى ھوزەيل، يەغووثيشيان بوو بوو بەهەى مورا، لەپاشدا بوو بوو بەبتى بەنى غوطەيفيش، لەخاكي جەرف لەولاتى سەبەء، يەغووقيش بتى ھەمدان بوو، نەسریش بتى حيمىەر بوو، كە خانەوادەى ذولكەلاعن وەلى ئەم ناوانە لەپيش ئەوھدا بىن بەناوى ئەم بتانە ناوى چەن پياو چاكيكى گەلى نوح بوون، كاتى دەمردن شەيتان ختەختەى گەلەكەيان دەدا، كەلەجيگەى كۆپى دانىشتنەكەياندا كۆتەليان بۆ بکەن و وینەيان بکيشن و ناوى ئەو پياو باشانانەيان لى بنين، بۆ ئەو پيرۆزباييان لى وەر بگرن، ئەوانيش وایانکرد، جا كە ئەمانە شوینە واریان کویر بووھ ئەوجا نەوھى ئەوانەى كەئەو پەیکەرانیان دروست کردبوو، وەلەوشوینانەدا، دایان نابوون دەستیان کرد بە پەرستنى ئەو بتانە! (ب (خودای ئى رازى بىن))

٥٥- سوورەتى جین

(مەكەيە، ٢٨ نایەتە)

سورة الجن (مكية ثمان وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٨٩- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ انْطَلَقَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي طَائِفَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ عَامِدِينَ إِلَى سَوْقٍ عُكَاظٍ، وَقَدْ حِيلَ بَيْنَ الشَّيَاطِينِ وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ،

(١) بخاري. تفسیر: ٤٩٢٠.

وَأَرْسَلَتْ عَلَيْهِمُ الشُّهُبُ، فَرَجَعَتِ الشَّيَاطِينُ فَقَالُوا: مَا لَكُمْ؟ قَالُوا: حِيلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ، وَأَرْسَلَتْ عَلَيْنَا الشُّهُبُ. قَالَ: مَا حَالُ بَيْنِكُمْ وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ إِلَّا مَا حَدَّثَ، فَاضْرِبُوا مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَقَارِبَهَا، فَانْظُرُوا مَا هَذَا الَّذِي حَدَّثَ، فَانْطَلِقُوا يَنْظُرُونَ فَالَّذِينَ تَوَجَّهُوا نَحْوَ تِهَامَةٍ سَمِعُوا قِرَاءَةَ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَهُوَ يُصَلِّي بِأَصْحَابِهِ صَلَاةَ الْفَجْرِ بَنخلة فَتَسَمِعُوا لَهُ، فَقَالُوا: هَذَا الَّذِي حَالَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ. فَرَجَعُوا إِلَى قَوْمِهِمْ فَقَالُوا: يَا قَوْمَنَا (إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا. يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا) وَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: {قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ} وَإِنَّمَا أُوحِيَ إِلَيْهِ قَوْلُ الْجِنِّ. رواه البخاري والترمذي وزاد: لما رأى الجنُّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) وَأَصْحَابَهُ يُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ فَيَسْجُدُونَ بِسُجُودِهِ فَعَجَبُوا مِنْ طَوَاعِيَةِ أَصْحَابِهِ لَهُ وَقَالُوا لِقَوْمِهِمْ: (لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا). نسأل الله كمال الطاعة آمين^(١).

ئيبينو عه‌بباس (خودايان ئى رازى بى) قه‌رمووى: پيغه‌مبەر (درویدی خودای له‌سه‌ربى) له‌گه‌ل ده‌سته‌یى له‌يارانى دا له‌مه‌ککه‌وه ده‌رچوون بو‌ بازارى عو‌کا‌ظ (که کاتى گرده‌وه بوونى عه‌ره‌ب بوو له‌و شوینه‌دا) هه‌تا عه‌ره‌به‌کان بانگ بکا بو‌ سه‌ر ئاييىنى ئيسلام، ئه‌مه له‌و کاته‌دا بوو که شه‌ياطين ريگه‌ی ئه‌وه‌يان لى گيرابوو که به‌ئاسماندا سه‌رکه‌ون بو‌ هه‌وال و ده‌نگوباس، ئه‌و شه‌يتانانه‌ی ئه‌مه‌يان بکرديا به‌ليسه‌ی ئاگرو برووسکه‌و چه‌خماخه به‌ره‌نگاريان ده‌بوو، جا که به‌ نا‌ئوميدى ده‌گه‌رانه‌وه هۆزه‌که‌يان پييان ده‌گوتن: ئه‌وه چيتانه؟ ده‌يانگوت: ده‌نگوباس و هه‌والى ئاسمانمان لى قه‌ده‌غه‌کراوه که ده‌چين ده‌درينه به‌ر شووله ئاگرو برووسکه. جا شه‌يتان ده‌لى: دياره شتى پووى داوه له‌دنيدا، بو‌يه ريگه‌ی ئاسمانتان لى گيراوه، ده‌سا ده‌ی کون و قوربني سه‌رزه‌وى چ له‌ روژه‌لات و چ له‌ روژئاوا بگه‌پين و بزائن چى پووى داوه که

(١) بخاري. تفسير: ٤٩٢١.

بووه به‌هۆی ئەم ئاگر بارانە. جا ئەوانیش بە ھەر چوارلادا بۆ ئەم مەبەستە دەردەچن و دەکەونە جم و جۆول و سووسە کردن، تا ئەوانەى که پووه و مەککە ھاتن لە بە‌طنونە‌خلە تووشی پیغەمبەر دەبن، خەریک دەبن بە‌رنوێژی نوێژی بە‌یانی بۆ ھاو‌پێکانی دەکا و گۆی لە‌قورئانخویندە‌کەى دەگرن جا گوتیان: ئەم قورئانە‌یە که دەبن بە‌هۆی ئەو که نایە‌لێ ئیمە بە‌ ئاسماندا سەرکەوین و ھە‌وال و ھە‌رگیرین، ئە‌وسا دە‌گە‌رێنە‌و و بۆ‌لای گە‌لە‌کە‌یان و دە‌لێن: ئە‌ی گە‌لی ئیمە! ئیمە قورئانی‌کمان بیستوو، جیگە‌ی سەر سو‌رمانە‌ رێگە‌ی راست نیشانی ئادە‌میزاد و پە‌ری دە‌دا، ئیمە‌یش باو‌ه‌رمان پێ کردو ھە‌رگیز کە‌س ناکە‌ین بە‌ ھاو‌بە‌ش و ھاو‌پێ بۆ‌ خودای پە‌و‌ردگارمان. جا خودای گە‌ورە‌ ئە‌مە‌ی ناردە‌ خوارو‌ه: {قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ} ئە‌ی پە‌ھە‌ری خۆ‌شە‌ویست! تۆ‌ بفەر‌موو: لە‌لایە‌نی خوداو سە‌رووش و ھە‌حیم بۆ‌ ھا‌توو کە‌چە‌ن کە‌سێ لە‌بە‌رە‌ی جنۆ‌کە‌ گۆ‌ییان لێ‌ را‌گرتوو، لە‌کاتێ قورئانخویندە‌ بە‌لام تە‌واوێ قە‌سە‌ی جنۆ‌کە‌کان بە‌و‌ھ‌ی بە‌یان کرابوو، بۆ‌ پیغە‌مبەر (دروودی خودای لە‌سە‌رین) (ب/ت) پو‌ایە‌تی تیر‌میزی ئە‌مە‌ی پترە: کاتێ جنۆ‌کە‌کان دی‌یان کە‌ یارانێ پیغە‌مبەر (دروودی خودای لە‌سە‌رین) ئاوا بە‌و پە‌نگە‌ بە‌بن گێ‌و‌گرفت پە‌ی‌رە‌وی ھە‌زە‌ت دە‌کە‌ن و نوێژ بە‌ نوێژی ئە‌و دە‌کە‌ن و بە‌شوین سە‌جە‌دی ئە‌وا سە‌جە‌دە‌ دە‌بن و ئە‌ویان کردوو بە‌ پە‌ھە‌رو سە‌رمە‌شق و نموونە‌ی بال‌ا کاتێ ئە‌م حالە‌یان دی‌ زۆ‌ر بە‌دلیان بوو، وە‌ بە‌ گە‌لە‌کە‌ی خۆ‌یان گوت: {وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا}.

٥٦- سوورە‌تی موزە‌میل (سورة المزمل)

لم يرد في الأصول حديث فيها:

دانه‌ر (پر گۆپی له‌نوور بئ) ده‌فه‌رموئ: له‌سه‌رچاوه‌کانی تاج دا هیچ
حه‌دیثی له‌باره‌ی ئەم سووره‌ته‌وه نه‌هاتوو به‌لام له‌ته‌فسیری (مواهب
الرحمن) دا، له‌سه‌ره‌تای ئەم سووره‌ته‌دا ده‌فه‌رموئ:

٤١٩٠ - عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ قَالَ: قُلْتُ لِعَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) أَلَيْسَنِي عَنْ قِيَامِ رَسُولِ
اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَتْ أَلَسْتُ تَقْرَأُ هَذِهِ السُّورَةَ (يَا أَيُّهَا الْمَزْمَلُ) قُلْتُ بَلَى. قَالَتْ
فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ افْتَرَضَ قِيَامَ اللَّيْلِ فِي أَوَّلِ هَذِهِ السُّورَةِ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ) وَأَصْحَابُهُ حَوْلًا حَتَّى انْتَفَخَتْ أَقْدَامُهُمْ وَأَمْسَكَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ خَاتَمَهَا فِي السَّمَاءِ
اثْنَيْ عَشَرَ شَهْرًا ثُمَّ أُنْزِلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ التَّخْفِيفَ فِي آخِرِ هَذِهِ السُّورَةِ فَصَارَ قِيَامُ رَسُولِ
اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) اللَّيْلَ طَوُّعًا مِنْ بَعْدِ فَرِيضَتِهِ. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ^(١).

سه‌دی کوپی هیشام فه‌رموئ: گوتم به‌ عایشه (خودای ئی رازی بئ): پیم
بفه‌رموو که‌شه‌و نویژی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ریئ) چۆن بوو؟ فه‌رموئ:
دیاره‌ که‌تو ئەم سووره‌ته‌ ده‌خوینی که‌ناوی (یا ایها المزممل)؟ گوتم: به‌ئێ.
فه‌رموئ: ده‌ی به‌پیئ سه‌ره‌تای ئەم سووره‌ته‌ خودای گه‌وره‌ شه‌و نویژی دانا
له‌سه‌ر که‌زه‌رت و یارانئ، ئیتر که‌زه‌رت خوئ و یارانئ تاماوه‌ی سالتی به‌پیئ
سه‌ره‌تای ئەم سووره‌ته‌ شه‌و نویژیان ده‌کرد، ته‌نانه‌ت پییان په‌نه‌ما بوو، ئیتر
تاماوه‌ی سالتی خودای گه‌وره‌ له‌ئاسمان کو‌تایی ئەم سووره‌ته‌ی گیردا، جا
له‌پاشدا له‌م سووره‌ته‌دا له‌ئاخه‌که‌یه‌وه ئه‌رکی سووک کردن، ئیتر شه‌و نویژ
له‌پاش ئه‌وه که‌له‌ پیشا فه‌رز بوو، بوو به‌ سوننه‌ت.

مامۆستا مه‌لا که‌ریم (خودای ئی رازی بئ) له‌کو‌تاییدا ده‌فه‌رموئ: موسلیم و ئه‌بو
داوود و نه‌سائی ئەم هه‌یته‌ یان گیراوه‌ته‌وه.

^(١) راجع: بخاري: تهجد: ١١٣٠، ٤٨٣٦، ٦٤٧١. مسلم: صفات المنافقين: ٧٠٥٥ - ٧٠٥٧. ترمذي: صلاة:

٤١٢. نسائي: قيام الليل: ١٦٤٣. ابن ماجه: إقامة الصلاة: ١٤١٩.

۵۷- سووره‌نی مودده‌نیر

(مه‌ککه‌یه، ۵۵ نایه‌ته)

سورة المدثر (مکیه، وهي خمس وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۱۹۱- عَنْ يَحْيَى قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا سَلَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَيُّ الْقُرْآنِ أَنْزَلَ أَوَّلَ. سَبَقَ هَذَا الْحَدِيثُ فِي كِتَابِ النَّبُوَّةِ وَالرِّسَالَةِ فِي مَبْحَثِ (أَوَّلُ نَزُولِ الْوَحْيِ بِالنَّبُوَّةِ وَالرِّسَالَةِ) → (۱).

۴۱۹۲- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «الصَّعُودُ جَبَلٌ مِنْ نَارٍ يُتَّصَعَدُ فِيهِ الْكَافِرُ سَبْعِينَ خَرِيفًا وَيَهْوَى فِيهِ كَذَلِكَ مِنْهُ أَبَدًا» (۲).

ئه‌بوسه‌عید (خودای ئی رازی بئی) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رمووی: سه‌عوود (له‌نایه‌تی: ساره‌قه‌ صعودا) دا کیویکی ئاگرینی زور سه‌خته، کافر چه‌فتا سال پیادا سه‌رده‌که‌وئی، ئنجا به‌چه‌فتا سالی تر گلور ده‌بیته‌وه به‌ناو ئه‌و شاخ و داخه‌دا، ئیتر هه‌میشه ئه‌مه‌کاریه‌تی هه‌تا هه‌تایه (ت- به‌سه‌ندیکی غه‌ریب).

۴۱۹۳- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ: نَاسٌ مِنَ الْيَهُودِ لِلنَّاسِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَلْ يَعْلَمُ نَبِيُّكُمْ كَمْ عَدَدُ خَزَنَةِ جَهَنَّمَ؟ قَالُوا: لَا نَدْرِي حَتَّى نَسْأَلَ نَبِيَّنَا. فَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ غَلِبَ أَصْحَابُكَ الْيَوْمَ. قَالَ «وَيْمَ غَلِبُوا؟». قَالَ: سَأَلَهُمْ يَهُودُ هَلْ يَعْلَمُ نَبِيُّكُمْ كَمْ عَدَدُ خَزَنَةِ جَهَنَّمَ قَالَ «فَمَا قَالُوا». قَالَ قَالُوا لَا نَدْرِي حَتَّى نَسْأَلَ نَبِيَّنَا. قَالَ «أَفْغَلِبَ قَوْمٌ سُلُّوا عَمَّا لَا يَعْلَمُونَ فَقَالُوا لَا نَعْلَمُ حَتَّى نَسْأَلَ نَبِيَّنَا لَكِنَّهُمْ قَدْ سَأَلُوا نَبِيَّهُمْ فَقَالُوا أَرَنَا اللَّهُ جَهْرَةً عَلَى بَاعْدَاءِ اللَّهِ إِيَّيْ سَأَلْنَاهُمْ عَنْ ثَرْبَةِ الْجَنَّةِ وَهِيَ الدَّرْمَكُ». فَلَمَّا جَاءُوا قَالُوا يَا أَبَا الْقَاسِمِ كَمْ عَدَدُ خَزَنَةِ جَهَنَّمَ قَالَ «هَكَذَا وَهَكَذَا». فِي مَرَّةٍ عَشْرَةَ وَفِي مَرَّةٍ تِسْعَ «أَيَّ عَدَدُهُمْ تِسْعَةُ عَشَرَ خَاِزَنَا». قَالُوا:

(۱) تقدم في المجلد الرابع. تسلسل: ۹۸ رقم: ۳/۳۱۴۹.

(۲) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

نَعَمْ. قَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «مَا تُرَبُّهُ الْجَنَّةُ؟». قَالَ فَسَكَّرُوا هُنَيْهَةً ثُمَّ قَالُوا: أَخْبِرْنَا يَا أَبَا الْقَاسِمِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): «الْخُبْرُ مِنَ الدَّرَمِ»^(٣).

جایبر (خودای ئی رازی بێ) فهرمووی: چهن جووله‌که‌ی به‌چهن که‌سی له‌یارانی هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) ده‌لێن: ئایا پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ئیوه ژماره‌ی کار به‌ده‌ست و ده‌رگاوانه‌کانی دۆزه‌خ ده‌زانێ؟ گو‌تیان: نازانین، تالیی نه‌پرسین. جا پیاوی ده‌چی بۆ خه‌مه‌تی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) ده‌لێ: ئه‌ی موحه‌مه‌د! یارانی تو ئه‌مڕۆ بو‌پ‌دران، ده‌فه‌رمووی: چۆن چۆنی بو‌پ‌دران؟ ده‌لێ: جووله‌که‌کان پرسیا‌ریکیان لی کردن، که‌چی گو‌تیان: نازانین تا له‌ پیغه‌مبه‌ری خۆمان نه‌پرسین! فه‌رمووی: بو‌پ‌خواردن چۆن واده‌بی، ئه‌گه‌ر پرسیا‌ری شتی له‌هۆزی بکری ئه‌وانیش بلێن: نازانین تا له‌ پیغه‌مبه‌ره‌که‌مان نه‌پرسین. به‌لام ئه‌و جووله‌که‌نه‌وه‌ی ئه‌وانه‌ن که‌له‌ پیغه‌مبه‌ری خۆیان ده‌پرسی ده‌یانگوت پیی: ارنا الله جهرة: به‌ناشکرا خودامان پی نیشان ده‌، که به‌چاوی خۆمان، به‌چاوی سه‌رمان چاومان پیی بکه‌وی ئاده‌ی ئه‌و دو‌شمنا‌نی خودایه‌م بۆ بی‌ن، پرسیا‌ری خاکی به‌هه‌شتیان لی ده‌که‌م که ئاردی بی‌گه‌رده کاتی جووله‌که‌کان هاتن گو‌تیان: ئه‌ی باوکی قاسم! ژماره‌ی پی‌شخه‌مه‌ته‌کانی دۆزه‌خ چهن که‌سن؟ هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) به‌په‌نجه‌ی ده‌ستی ئاماژه‌ی کرد که نو‌زده که‌سن، وه‌ک خودای گه‌وره له‌قورئانی پیرۆزدا ده‌فه‌رمووی: {عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ} (٣٠/٧٤) دۆزه‌خ نو‌زده‌ فریشته، یاخود نو‌زده‌ چه‌شن فریشته سه‌ره‌په‌رشتی ده‌که‌ن) گو‌تیان: به‌لێ وایه‌. پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) فه‌رمووی: خاکی به‌هه‌شت چییه‌؟ جا تو‌زی مات بوون و گو‌تیان: ئه‌ی باوکی قاسم: تو پیمان بلێ چییه‌ فه‌رمووی: نانی ئاردی بی‌گه‌رده (ت-سه‌نه‌د غه‌ریب).

^(٣) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

۴۱۹۴ - عَنْ أَنَسٍ (رضی الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلی الله علیه وسلم) أَنَّهُ قَالَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ (هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ) قَالَ «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنَا أَهْلٌ أَنْ أَتَقَى فَمَنْ اتَّقَانِي فَلَمْ يَجْعَلْ مَعِيَ إِلَهًا فَأَنَا أَهْلٌ أَنْ أَعْفِرَ لَهُ». روى هذه الثلاثة الترمذي. والله أعلم^(۴).

ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیغەمبەر (درویدی خودای لەسەربێ) لەبارەى ئەم نایەتەوه که دەفەرمووی: {وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ} (۵۶/۷۴) خودای گەوره شایستەیه بۆ ئەوه که هەموو کەسێ زۆر بە باشی شەرم و شکۆو سامی لێ بکاو لێی بترسێ، هەر وه کوو لەشانی دا هەیه که له تاوانی بەندەى خوێ خوش ببێ. فەرمووی: خودای بالادەست و شکۆمەند دەفەرمووی: من شایستەم بۆ ئەوه که هەموو کەسێ شەرم و شکۆم لێ بکاو لێم بترسێ، جا هەر کەسێ لەم بترسێ و خودای تر له گەل مندا نهکا به خودا، ئەوه ئەویش شایەنى ئەوهیه که من لێی خوش ببم! (ت-سند غریب).

۵۸- سوورەتى قیامەت

(مەككەییە، ۴۰ نایەتە)

سورة القيامة (مكية وهي أربعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۱۹۵ - قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) إِذَا نُزِلَ جَبْرِيلُ بِالْوَحْيِ، وَكَانَ مِمَّا يُحَرِّكُ بِهِ لِسَانَهُ وَشَفَتَيْهِ فَيَشْتَدُّ عَلَيْهِ وَكَانَ يُعْرِفُ مِنْهُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ (لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَفْجَلَ بِهِ * إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ) قَالَ: عَلَيْنَا أَنْ نَجْمَعَهُ فِي صَدْرِكَ، وَقُرْآنَهُ (فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ) فَإِذَا أُنْزِلْنَاهُ فَاسْتَمِعْ (ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ) عَلَيْنَا أَنْ نُبَيِّنَهُ بِلِسَانِكَ - قَالَ - فَكَانَ إِذَا آتَاهُ جَبْرِيلُ أَطْرَقَ، فَإِذَا ذَهَبَ قَرَأَهُ كَمَا وَعَدَهُ اللَّهُ. (أَوَّلَى لَكَ فَأَوَّلَى) قَوْلُهُ. رواه البخاري والترمذي^(۵).

^(۴) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

^(۵) بخاري، تفسیر: ۴۹۲۹.

ئیبینو عەبباس (رەزای خودای لەسەر بێ) دەیفەرموو: لەپیش دا کاتی جویرائیل (دروودی خودای لەسەر بێ) وەحی و سرووشی دەهینا بۆ پیغه‌مبەر (دروود و سه‌لاوات و سه‌لامی خودای گه‌وره‌ی لەسەر بێ) گه‌لی جار زۆر په‌له‌ په‌لی ده‌کردو خوش خوش لیو زمانی خووی بۆ ده‌بزاواندو ئەم حاله‌ زۆر په‌ریشانی ده‌کرد، له‌به‌ر ئەوه‌ ئەم حاله‌ی پیوه‌ دیاربوو، جا خودا ئەم ئایه‌ته‌ی ناردە خواریوه‌ بۆی: {لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ، إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ} له‌کاتی وەرگرتنی قورئاندا، کاتی جویرائیل به‌وه‌حی ده‌یهیننی بۆت، په‌له‌ په‌لی لی مه‌که‌و دهمت نه‌یه‌ت به‌یه‌کاو مه‌ترسی ئەوه‌ت نه‌بی که‌بۆت ره‌وان ناکرێ، چونکه‌ ئیمه‌ له‌سه‌رمانه‌ که‌ کو‌ی بکه‌ینه‌وه‌و له‌فه‌وتان پزگاری بکه‌ین و زۆر به‌جوانیش به‌ تۆی ره‌وان بکه‌ین، ئیبینو عەبباس (خودایان ئی رازی بێ) فهرمووی: واته‌ ئیمه‌ له‌سه‌رمانه‌و به‌لێنه‌و ده‌یده‌ین به‌تۆ که‌ ئەم قورئانه‌ به‌جوانی پی‌ت ره‌وان بکه‌ین و له‌سه‌ر زمانت ناسانی بکه‌ین و به‌دل باشباش تی‌ی بگه‌یت تا تۆش گه‌لی خۆت فی‌ری خویندن و مانای قورئان بکه‌یت! ئیبینو عەبباس (خودایان ئی رازی بێ) فهرمووی: ئیتر له‌وه‌ دوا که‌ جویرائیل وەحی و سرووشی بۆی ده‌هینا که‌ ده‌یخوینده‌وه‌ بۆی ئەومات ده‌بوو، گو‌یی ده‌گرت و قسه‌ی نه‌ده‌کرد کاتی جویرائیل ده‌رویش‌ت هه‌ز‌ه‌ت (دروودی خودای لەسەر بێ) قورئانه‌که‌ی به‌ره‌وانی و به‌شینه‌یی ده‌خویند، وه‌ک خودا به‌لێن و مژده‌ی ئەوه‌ی پێدا‌بوو له‌م ئایه‌ته‌دا.

ئیبینو عەبباس (خودایان ئی رازی بێ) فهرموویشی: ئەم ئایه‌ته‌یش له‌م سو‌روه‌ته‌دا که‌ ده‌فهرمو‌ی: {أَوَلَيْكَ فَأُولَى} (٣٤/٧٥) ئەمه‌ وشه‌ی هه‌ره‌شه‌یه‌ که‌ له‌ئاده‌می بێ باوه‌ر کراوه‌. ئایه‌ته‌که‌ واته‌: ئە‌ی بێ پر‌وای به‌دبه‌خت! ئە‌ی ئە‌و که‌سه‌ی که‌ له‌ژیانی جیهانا نه‌نوی‌ژت ده‌کرد، نه‌ زه‌کاتت ده‌دا، نه‌ خیرت ده‌کرد، چونکه‌ هه‌موویت به‌درۆ ده‌زانی، له‌به‌رئ‌ه‌وه‌ی که‌ باوه‌رت به‌خودا نه‌بوو، وه‌ئ‌ه‌مانه‌ت گشتی پشت گو‌ی خست‌بوو، ئە‌ی ئە‌وه‌که‌سه‌ی که‌ ئە‌مه‌ ره‌وشی به‌دی تۆ بوو بزانه‌ که‌ ئە‌م سزایه‌ که‌ ئیستا ده‌یچه‌ژی ئە‌مه‌ پر به‌ پی‌ستته‌و تۆ‌له‌ی ئە‌و کوف‌رو بێ باوه‌رییه‌ی خۆته‌، وه‌ ئە‌مه‌ جی‌ی گومان نییه‌.

(ب/ت = بوخاری و تیرمیزی غیریقی ره‌حمه‌تی (خودای ئی رازی بی) گه‌وره‌بن ئەم
فه‌رمووده‌یه‌یان گێڕاوه‌ته‌وه)

٤١٩٦- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «إِنْ أَدْنَى أَهْلِ
الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً لَمَنْ يَنْظُرُ إِلَى جَنَانِهِ وَأَزْوَاجِهِ وَنَعِيمِهِ وَخَدَمِهِ وَسُرُرِهِ مَسِيرَةَ أَلْفِ سَنَةٍ
وَأَكْرَمَهُمْ عَلَى اللَّهِ مَنْ يَنْظُرُ إِلَى وَجْهِهِ غُدُوَّةً وَعَشِيَّةً». ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ) (وَجُودَةً يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةً إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةً). رواه الترمذي^(٢).

عه‌بدوللای کوپی عومه‌ر که به‌ناوبانگه به ئیبنو عومه‌ر (ده‌زای خودایان له‌سه‌ر
بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ر بی و سه‌رومال و منال گشتی
به‌قوربانی گه‌ردی سه‌ر گوپی پیروزی بی) فه‌رمووی: نزترین پایه له‌به‌هه‌شتا
پایه‌ی ئەو که‌سانه‌یه، که هه‌زار ساله‌ پێ هه‌ر ته‌ماشای باخ و بیستان و ژن و
کاره‌که‌رو نوکه‌رو ته‌خت و چارپایه‌ی خویان ده‌که‌ن ئەو به‌هه‌شتیانه‌یشی
که‌زۆر به‌قه‌درو به‌پێزن له‌لای خودا ئەوانه سبه‌ینی و ئیواری وان له‌خزمه‌تی
خودادا و ته‌ماشای زاتی پیروزی ئەو ده‌که‌ن، ئینجا پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای
له‌سه‌ر بن) ئەم ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه، بۆ پشتیوانی ئەم فه‌رمایشته‌: {وَجُودَةً يَوْمَئِذٍ
نَاضِرَةً، إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةً} (٢٣-٢٢/٧٥) واته‌: له‌و رۆژده‌دا گه‌لێ له
به‌هه‌شتیه‌کان و ورشه و ورشی پۆخساریان دی، ده‌لێی نووریان لێ باریوه،
شادبوون به‌دیداری په‌روه‌ردگاری خویان و به‌هه‌ردوو چاوی سه‌ر خودای
خویان ده‌بینن (ت-به‌سه‌نه‌دیکی غه‌ریب).

٤١٩٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «مَنْ قَرَأَ مِنْكُمْ
بِالتَّائِينَ وَالزَّائِتُونَ فَانْتَهَى إِلَى آخِرِهَا (أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ) فَلْيَقُلْ: بَلَى وَأَنَا عَلَى
ذَلِكَ مِنَ الشَّاهِدِينَ، وَمَنْ قَرَأَ (لَا أُقْسِمُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ) فَانْتَهَى إِلَى (أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَى
أَنْ يُخَيِّئَ الْمَوْتَى) فَلْيَقُلْ بَلَى، وَمَنْ قَرَأَ (وَالْمُرْسَلَاتِ) فَلْيَقُلْ (فَبَأَى حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ)
فَلْيَقُلْ: آمَنَّا بِاللَّهِ. رواه أبو داود في الركوع والسجود والترمذي^(٣).

^(٢) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

^(٣) سكت عن درجته الشارح.

دهگیرنهوه له ئه‌بو هورهیرهوه (خودای ئی رازی بێ) له پیغه‌مبهرهوه (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رموئ: ههر که‌سیکتان سووره‌تی (والتین والزیتون) ی خویند کاتئ گه‌یشته کۆتاییه‌که‌ی بابلئ: بلی وأنا علی ذلک من الشاهدین: به‌لئ خودا له‌هه‌موو فه‌رماندارئ باش‌تره‌و له‌هه‌موو فه‌رمان‌پره‌وایئ عا‌دل‌تره‌و فه‌رمان‌پره‌واتره‌و له‌هه‌موو که‌سئ کار دروست‌تره‌و. وه‌هه‌ر که‌سئ سووره‌تی (لا أقسم بיום القيامة) ی خویندو گه‌یشته دواییه‌که‌ی بابلئ: بلی، به‌لئ ئه‌و خودایه‌ی که‌له تنۆکئ ئاو، به‌چه‌ن پله‌یه‌کی یه‌ک له یه‌ک سه‌یرتر ئه‌م ئاده‌میزاده بلیمه‌ت و هۆشیاره‌ی له‌م قالدیه ریکوپی‌ک و شیوه‌ نازدارده‌دا دروست کردووه، زۆر به‌باشی ده‌توانئ مردوو‌ه‌کان زیندوو بکاته‌وه! وه‌هه‌ر که‌سئ سووره‌تی: (والم‌رس‌لات) ی خویند که‌ گه‌یشته ئایه‌تی: {فَبِأَيِّ حَـٰدِثٍ بَعْدَ يُؤْمِنُونَ} بابلئ: آمنا بالله: باوه‌رمان به‌یه‌زدانی پاک هه‌یه (د/ت = ئه‌بو داوودو تیرمیزی ئه‌م حه‌دیثه‌یان گێ‌راوه‌ته‌وه):

(هل أتى) هه‌له‌ات وه‌ک بائ (مورسه‌لات)

جزمئ (ته‌باره‌ک) کۆتایئ پئ هات

نۆ‌ره‌ئ (عه‌مه‌) یه‌، له‌برایماوه!

جزمئ قورئانم هه‌بوو به‌م ناوه!

مه‌لای لئ ده‌رچئ له‌خه‌لکئ ناودئ

من عوله‌یان بووم له‌پاش نه‌لفوبئ!

٥٩- سووره‌تی هه‌ل نه‌تا

(هه‌دینه‌یه، ٣١ نایه‌ته)

سورة هل أتى (مدنية، وهي إحدى وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {وَمَا تَشَاؤُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا}

(٣٠/٧٦).

واته: هه‌تا خودا خواستی له‌سه‌ر بوونی شتیی نه‌بی ئیوه له‌خۆتانه‌وه خود سه‌ر ناتوانن خواستی ئه‌وشته بکه‌ن، به‌راستی خودا داناو زانایه.

٤١٩٨ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ وَفِي كُلِّ خَيْرٍ آخِرٌ أَرْحَصُ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ وَاسْتَعْنِ بِاللَّهِ وَلَا تَعْجِزْ وَإِنْ أَصَابَكَ شَيْءٌ فَلَا تَقُلْ لَوْ أَنِّي فَعَلْتُ كَذَا وَكَذَا. وَلَكِنْ قُلْ قَدَرُ اللَّهِ وَمَا شَاءَ فَعَلَ فَإِنَّ لَوْ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ». رواه مسلم في القدر^(١).

له ئه‌بو هوره‌یره‌وه (په‌زای خودای له‌سه‌ر بێ) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رموئ: موسوڵمانی ته‌واناو به‌هیز له موسوڵمانی ناته‌واناو بێ‌هیز باش‌تره، هه‌ردوو لایش مادم موسوڵمانن و ئه‌هلی ئیمانن زۆر باشن، هه‌رچی سوودی ره‌وای هه‌ردوو جیهانی هه‌یه بۆت سوورو مجیز به له‌سه‌ری و بۆی تیکۆشه، هه‌میشه یارمه‌تی له‌خودای گه‌وره داواکه‌و، به پشتی خودا ده‌ست بده‌ره کاری خێرو ته‌مه‌ل و ته‌وه‌زهل مه‌به‌و خاوه‌خاوو سستی تیا‌مه‌که، خودا ده‌تگه‌یه‌نئ به‌ئاوات چونکه خۆی به‌لێنی ئه‌وه‌ی داوه ده‌فه‌رموئ: {وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ} ئه‌وه‌ی به‌راستی پشت به خودای ببه‌ستی، خودای به‌سه‌و کاری به‌که‌سی تر نییه ئه‌گه‌ر تووشی شتیکیش بوویت مه‌لئ: ئه‌گه‌ر وام بک‌ردایه واوا ده‌بووا به‌لام بلئ: ئه‌مه چاره نووسی خودا بوو، چاره‌نووسی خودایش په‌تبوونه‌وه‌ی نییه‌و خودا خواست و ویستی له‌سه‌ر هه‌ر شتیی بێ ده‌یکا، چونکه ئه‌گه‌ر بلئنی ئه‌گه‌ر وام بک‌ردایه واده‌بوو (ئه‌گه‌ر) ده‌رگا بۆکاری شه‌یتان ده‌کاته‌وه‌و سه‌ر ده‌کی‌شتی بۆ خراپه‌گرتن له‌چاره‌نوو‌س و سه‌رنقیشت که‌واته: خۆت ته‌سلیمی ئه‌مری خوداکه‌و له‌دوای چووه مه‌چووه (م-خ- = ئیمامی موسلیم، (په‌زای خودای له‌سه‌ر بێ) له سه‌حیحی موسلیم دا ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ی گێ‌راوه‌ته‌وه).

(١) مسلم، قدر: ٦٧٦.

٦٠- سووره‌تی مورسلات

(مه‌ککه‌یه به‌نجا نایه‌ته)

سورة المرسلات (مکیه، وهي خمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٩٩- قَالَ عَبْدُ اللَّهِ (رضي الله عنه) بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فِي غَارِ بَمَيْنَى، إِذْ نَزَلَ عَلَيْهِ (وَالْمُرْسَلَاتِ) وَإِنَّهُ لَيَتْلُوهَا، وَإِنِّي لَأَتَلَقَّاهَا مِنْ فِيهِ، وَإِنَّ فَاهُ لَرَطْبٌ بِهَا، إِذْ وَكَبْتُ عَلَيْنَا حَيَّةٌ فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «اقْتُلُوهَا». فَأَبْتَدَرْنَاهَا، فَدَهَبَتْ، فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «وُقِيتَ شَرْكُكُمْ كَمَا وَقِيتُمْ شَرَّهَا». رواه الشيخان. نَسَأَلُ اللَّهَ السَّلَامَةَ آمِينَ^(١).

عه‌بدوللا (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: جارئ له‌شه‌وی عه‌ره‌فه‌دا له‌خاکی مینا، له‌ئه‌شکه‌وتیکا، له‌خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا بووین (دروودی خودای له‌سه‌ربین) له‌وکاته‌دا سووره‌تی (والمرسلات) ی بو‌هات، چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) خوئی ئه‌م سووره‌ته‌ی به‌قه‌درو ریژه‌وه‌ ده‌خوینده‌وه‌و منیش ووشه‌ به‌ ووشه‌و نایه‌ت به‌نایه‌ت له‌ده‌می چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) وهرم ده‌گرت و له‌به‌رم ده‌کرد، جا له‌م کاته‌دا که هیشتا سووره‌ته‌که به‌سه‌رزاری پیغه‌مبه‌ره‌وه‌ بوو (دروودی خودای له‌سه‌ربین) وه‌ ده‌می پیروزی پیی ته‌رو پاراو بوو، له‌پر له‌ناکاو ماری ده‌ریه‌ری و په‌لاماری داین! پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) فهرمووی: ئاده‌ی بیکوژن. به‌لام ماره‌که ده‌ربازبوو رویشت پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌ربین) فهرمووی: هه‌م ئه‌و قوتاری بوو له‌چنگی ئیوه‌و هه‌م ئیوه‌ قوتارتان بوو له‌چنگی ئه‌و! (ش).

(عه‌مه‌ه) و (نازعات) له‌گه‌ل (عه‌به‌سه‌ه)

بو‌ بئ چاو له‌ جیئ پاو چاوو ده‌سه‌ه!

بو‌ بیناش بو‌ون و بو‌ون و هه‌بو‌ون

له‌گه‌ل (ته‌کویر) دا چون چراس پونن:

^(١) بخاری. تفسیر: ٤٩٣٠، ٤٩٣١. مسلم. سلام. ٥٧٩٦-٥٧٩٩.

بوون ده‌که‌ننه‌وه پۆژی قیامت
چۆن دێ و نه‌و خه‌لکه‌ چۆن ده‌بن سه‌خه‌ت
له‌ناو (انفطار) دلان شه‌ق شه‌ق بوون
به‌ (موطه‌ففیفین) چاوان نه‌بله‌ق بوون
که‌ (نینشیاق) بوو، (بوووج) و (طاریق)
نامیتن، سوین بێ به‌ (نه‌علا) خالیق،

٦١- سوورته‌ی عه‌مه

(مه‌که‌یهه، ٤٠ نایه‌ته)

لم یرد فی تفسیرها شیء.

له‌سه‌رچاوه‌کانی تاجول ئوصولدا هیچ له‌باره‌ی ئەم سوورته‌وه نه‌هاتوه.

٦٢- سوورته‌ی نازعات

(له‌ سوورته‌ مه‌که‌یهه‌کانه، چل و شه‌ش نایه‌ته)

سورة النازعات (مکیه، وهي ست وأربعون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٠ - عَنْ سَهْلُ بْنُ سَعْدٍ (رضي الله عنه) قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ:

يَا صَبْعِي هَكَذَا بِالْوُسْطَى وَالَّتِي تَلِي الْإِبْهَامَ «بُعْتُ وَالسَّاعَةَ كَهَاتَيْنِ». رواه الشيخان^(١).

سه‌هلی کوپی سه‌عد (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: به‌چاوی خوُم چاوم لێ
بوو که پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سهرین) په‌نجه‌ی ناوه‌راست و په‌نجه‌ی شایه‌تمانی
ئاوا جووت کردو ئاراسته‌ی یارانی کردن و فه‌رمووی: من و قیامه‌تن وه‌ک ئەم
دوو په‌نجه‌یه دوا به‌دوای یه‌ک هاتووین و من دوا‌هه‌مینى پیغه‌مبه‌رانم و له‌دوای
من هه‌تا قیامه‌ت هه‌ل ده‌ستى، پیغه‌مبه‌رى تر نایى (ش).

^(١) بخاری. تفسیر: ٤٩٣٦، ٥٣٠١، ٦٥٠٣، مسلم. فتن: ٧٣٣٠، ٧٣٢٩، ٧٣٣٤، ترمذی: فتن: ٢٣١٤.

٦٣- سووره‌تی عه‌به‌سه

(مه‌که‌یه، ٤٢ نایه‌ته)

سورة عبس (مکیه، وهي اثنان وأربعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٠١- عَنْ عائشة (رضي الله عنه) قَالَتْ: جَاءَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ الْأَعْمَى إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَجَعَلَ يَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أُرْسِدْنِي، وَعِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) رَجُلٌ مِنْ عُظَمَاءِ الْمُشْرِكِينَ فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يُعْرِضُ عَنْهُ وَيُقْبِلُ عَلَى الْآخِرِ وَيَقُولُ «أَتَرَى بِمَا أَقُولُ بَاسًا». فَيَقُولُ لَا فِئِي هَذَا نَزَلَتْ: (عَبَسَ وَتَوَلَّى أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى) الْآيَات. رواه اترمذي^(١).

عائیشه (خودای نازی بن) فهرمووی: پڑی پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) قسه‌ی له‌گه‌ل پیاویکدا ده‌کرد، که‌یه‌کیک بوو له‌گه‌وره پیاوانی بته‌رسته‌کانی قوپره‌یش، له‌وکاته‌دا عه‌بدولای کوی مالیک، که به‌ئیبنو ئوممی مه‌کتووم ناوبانگی ده‌رکردوو، که پیاویکی کویری مجرؤ بوو هات بولای و عه‌رزی کرد: ئه‌ی پیغه‌مبهری خودا! ئیرشادو رینموونیم بکه، دوو سی جار ئه‌م قسه‌یه دووباره ده‌کاته‌وه چونکه چاوی لی نابی و نازانی که پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌گه‌ل گه‌وره‌کانی قوپره‌یشدا خه‌ریکه‌و ده‌یه‌وی ئیسلامیان تی بگه‌یه‌نی به‌لام پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) پوو له‌عه‌بدوللا وهر ده‌گی‌ری و وه‌لامی ناداته‌وه‌و هه‌ر خه‌ریکی گو‌فتوگو‌و ده‌بی له‌گه‌ل کابرای ترداو پیی ده‌فه‌رموی: ئایا ئه‌مه‌ی که ئیمه ده‌یلین به‌پرای تو قه‌یدی هه‌یه؟ کابرایش ده‌لی: نه‌خه‌یر قه‌یدی نییه. جا له‌باره‌ی ئه‌م رووداو‌وه به‌شی‌وه‌ی سه‌ره‌نشتی چه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سهرین) ئه‌م چه‌ند ئایه‌ته‌ دیته‌ خواره‌وه، که ده‌فه‌رموی: {عَبَسَ وَتَوَلَّى، أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى،...} هه‌تا {كَرَامِ بَرْرَةٍ} (ت-س/ح).
٤٢٠٢- وَعَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: مَثَلُ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَهُوَ حَافِظٌ لَهُ مَعَ (الحديث)^(٢).

^(١) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

^(٢) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل/٧٦، رقم: ٣٥٩١/٢، بخاري. تفسير. ٤٩٣٧.

له‌سه‌ره‌تای (کتاب فضائل القرآن) دا رابوورد فه‌رمووده‌ی یه‌که‌م و دووهم و سینه‌م. → (ب/ ۵ ز/ ۷۶ ل/ ۲۷۱ ف/ ۲).

۴۲۰۳ - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «تُحْشَرُونَ حُفَاةَ عَرَاةٍ غُرُلًا». فَقَالَتِ امْرَأَةٌ أُبْصِرُ بَعْضَنَا عَوْرَةَ بَعْضٍ؟ قَالَ: «يَا فُلَانَةُ (لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ)». رواه الترمذي^(۳).

ئیبینو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بن) ده‌ئێ: حه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: ئیوه له‌ پۆژی قیامه‌تدا به‌ پووت و قووتی و به‌ پێخاوسی و به‌ سوننه‌ت نه‌کراوی حه‌شر ده‌کرین و کو ده‌کرینه‌وه بو لیپرسینه‌وه. نافرته‌تیکیش عه‌رزى کرد: ئایا عه‌وره‌ت و شه‌رمگای یه‌کتری به‌چاوی خۆمان ده‌بینین؟ فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌رین) کچی! وه‌ک خودا ده‌فه‌رموی: {لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ} (۳۷/۸۰) له‌و روژه‌دا بارو دوخ و هه‌لویست و دژوارو سه‌خت و سه‌خه‌ت ده‌بی، که‌س ناپه‌رژێته سه‌ر شتی و، که‌س سه‌رکه‌سی ناپه‌رژێ و هه‌رکه‌سی پلکاوه به‌ده‌ردی خۆیه‌وه و مشووری کاری خۆی ده‌خوات! (ت-س/ح).

۶۴- سووره‌تی ته‌کویر

(مه‌که‌یه، ۲۹ نایه‌ته)

سورة التکویر (مکیه وهی تسع وعشرون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۰۴ - عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضي الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُ رَأَى عَيْنٍ فَلْيَقْرَأْ (إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ) وَ (إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ) وَ (إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ)». رواه الترمذي^(۱).

^(۳) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

^(۱) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

ئیبینو عومەر (خودایان ئی رازی بئ) فەرمووی: پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەرین) فەرمووی: هەر کەسێ حەز دەکا وەك بەچاوی خۆی رۆژی قیامەت ببینێ با ئەم سوورەتانە بخوینێ: سوورەتی {إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ} و سوورەتی {إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ} و سوورەتی {إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ} (ت-س/ح).

٦٥- سوورەتی ئینفطار (سورة الإنفطار)

لم يرد فيها شيء في أصولنا.

٦٦- سوورەتی موطه‌ففین

(سی و شەش ئایەتە)

سورة الموطفین (مدنية، وهي ست وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٠٥- عَنْ ابْنِ عُمرَ (رضي الله عنهما) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ» حَتَّى يَغِيبَ أَحَدُهُمْ فِي رَشْحِهِ إِلَى أَلْصَافِ أَذُنَيْهِ». رواه البخاري والترمذي^(١).

ئیبینو عومەر (خودایان ئی رازی بئ) فەرمووی: پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەرین) فەرمووی: ئەم ئایەتە کە دەفەرمووی: {يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ} (٦/٨٣) ئەو رۆژه‌ رۆژیکێ گەلی گەورەیه، ئەو خەڵکە سەرتاپا لەبەر باره‌گای پەرورده‌گاری هەردوو جیهاندا بو‌ پرسینه‌وه‌و دادپرسی دەسته‌و نه‌زەر راده‌وه‌ستن. لەکاتی پوودانی راوه‌ستانی ئەم رۆژه‌دا هەلویست و ئالۆز دەبی و ئەوه‌نده‌ به‌پیوه‌ ده‌وه‌ستن و ئەوه‌نده‌ ماندوو شه‌که‌ت دەبن، هی وایان هه‌یه‌ ئەوه‌نده‌ ده‌وه‌ستێ هه‌تا بنا گوێی له‌ناره‌قی خۆیدا ده‌چه‌قی (ب/ت).

(١) بخاری. تفسیر: ٤٩٣٨.

٤٢٠٦ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَخْطَأَ خَطِيئَةً لُكِنَتْ فِي قَلْبِهِ لُكْنَةٌ سَوْدَاءُ فَإِذَا هُوَ نَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ وَتَابَ سَقَلَ قَلْبُهُ وَإِنْ عَادَ زِيدَ فِيهَا حَتَّى تَغْلُو قَلْبُهُ وَهُوَ الرَّأُّ الَّذِي ذَكَرَ اللَّهُ (كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ)». رواه الترمذي. نَسَأَلُ اللَّهَ التَّوْفِيقَ آمِينَ^(٢).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەرین) دەفەرموی: کاتی بەندەیی لە بەندەکانی خودا یەكەمجار گوناخیکی کرد، خالیکی رەش لەناو دایا پەیدا دەبێ، جا ئەگەر خۆی لەو گوناھە کیشایەووە داوای لێ خۆش بوونی لە خودا کردو تۆبە ی کردو پەشیمان بوووە، ئەوا دلی پاک و پووناك دەبێتەو، بەلام ئەگەر گەراپەووە بۆسەری و سەری تێ کرد ئەوا ئەو خالە بەرەبەرە زیاد دەکاو پەرە دەسینێ: هەتا سواری دلی دەبێ و چرای دل و دەروونی دەکوژیتەو ئەمە ئەو (ران)یە کە خودا لە قورئانا باسی دەکاو دەفەرموی: {كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ} (١٤/٨٣) حاشا شتی وا نییە، بەلكوو ئەو تاوان و کردەو خراپانە ی کە ئەیان کەن پەردە ی پەشی هیناوە بەسەر چاوی دلایناو تروسکە ی باوەری تیا کوژاندۆتەو (ت-س/ص).

٦٧- سوورەتی ئینشیقاق

(مەكەییە، ٢٥ نایەتە)

سورة الإنشقاق (مكية، وهي خمس وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٠٧ - قَالَتْ عَائِشَةُ (رضي الله عنها) سَمِعْتُ سُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يَقُولُ: «لَيْسَ أَحَدٌ يُحَاسَبُ إِلَّا هَلَكَ». قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ أَلَيْسَ اللَّهُ تَعَالَى يَقُولُ:

^(٢) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

«فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا» قَالَ: «ذَلِكَ الْغَرَضُ يُعْرَضُونَ وَلَكِنْ مَنْ نُوقِشَ الْحِسَابَ هَلْكَ». رواه الشيخان والترمذي^(۱).

عائیشه (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: به‌گوئی خوُم گویم لی‌بوو، پیغه‌مبه‌ر (دیوودی خودای له‌سه‌ریئ) ده‌یفه‌رموو: له‌قیامه‌تدا هه‌ر که‌سی حیساب و لی‌پرسینه‌وه‌ی له‌گه‌ل دا بکری مسوگه‌ر سه‌ری تیا ده‌چی! منیش عه‌رزیم کرد: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! خودا بمکا به‌قوربانت! ئه‌ی ئه‌وه نییه خودای گه‌وره ده‌فه‌رموئ: {فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ، فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا} (۸-۷/۸۴) واته: هه‌ر که‌سی به‌ده‌ستی راستی نامه‌ی کرداری خوئی وه‌ربگری ئه‌وه به‌ئاسانی حیساب و لی‌پرسینه‌وه‌ی له‌گه‌ل دا ده‌کری ئه‌ویش فه‌رمووی (دیوودی خودای له‌سه‌ریئ): ئه‌وه‌ی که‌ لی‌ره‌دا وا ده‌فه‌رموئ مه‌به‌ست ده‌ورکردنه‌وه‌و پانوندیکی سه‌ره‌تاییه که‌ خودا له‌گه‌ل به‌نده‌که‌دا، دوو به‌ دوو چاوئ به‌نامه‌ی کرداری دا ده‌خشیئ و ده‌فه‌رموئ پیی: ئایا پی‌ده‌نیئت له‌م گونا‌هانه، ئه‌ویش عه‌رزی ده‌کا: به‌ئی، خودایش ده‌فه‌رموئ: مه‌ترسی و مه‌حه‌په‌سی من له‌جیهاندا ئه‌م گونا‌هانه‌م بو پو‌شیویت، ئه‌وا ئه‌مروکه‌یش خو‌ش ده‌بم لی‌ت له‌و گونا‌هانه، ئه‌مه‌یش به‌س به‌ دیمه‌ن حیساب و لی‌پرسینه‌وه‌یه، ئه‌گینا هه‌ر که‌سی له‌حیساب و لی‌پرسینه‌وه‌دا له‌گه‌لی بکو‌لنه‌وه به‌ر باد ده‌بی (ش/ت).

٦٨- سووره‌تی بروج

(مه‌که‌یه، ٢٢ نایه‌ته)

سورة البروج (مکیه، وهي ثنتان وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٠٨ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «الْيَوْمُ الْمَوْعُودُ يَوْمُ الْقِيَامَةِ وَالْيَوْمُ الْمَشْهُودُ يَوْمُ عَرَفَةَ وَالشَّاهِدُ يَوْمُ الْجُمُعَةِ وَمَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ

(۱) بخاری. تفسیر: ٤٩٣٩، ٦٥٣٧. مسلم: حنة ونعيمها: ٧١٥٦. ترمذی. تفسیر: ٣٢٣٧.

وَلَا غَرَبَتْ عَلَى يَوْمٍ أَفْضَلَ مِنْهُ فِيهِ سَاعَةٌ لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُؤْمِنٌ يَدْعُو اللَّهَ بِخَيْرٍ إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ لَهُ وَلَا يَسْتَعِيدُ مِنْ شَرِّ إِلَّا أَعَاذَهُ اللَّهُ مِنْهُ». رواه الترمذی^(۱).

له گیرانه‌وه‌ی ئیڕه‌دا ئاوایه: ئەبو هورهیره (خودای ئی رازی بێ) فه‌رمووی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) فه‌رمووی: مه‌به‌ست له‌م رۆژانه که خودای گه‌وره له‌م ئایه‌ته‌دا سویندیان پێ ده‌خواو ده‌فه‌رمووی: {وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ، وَشَهِدِ وَمَشْهُودِ} (۳-۲/۸۵) واته: سویندم به‌ رۆژی واده‌پێدراو بۆ دانه‌وه‌ی پاداشتی خێرو شه‌ر، هه‌رکامه‌ی به‌پێی خوێ، وه سویندم به‌ رۆژی شایه‌ت له‌سه‌ر خێر، وه سویندم به‌ رۆژی مه‌شه‌وود که‌دینه‌ دیاری، فه‌رمووی: مه‌به‌ست له‌ رۆژی واده‌پێدراو رۆژی قیامه‌ته، وه مه‌به‌ست له‌ رۆژی مه‌شه‌وود رۆژی عه‌ره‌فه‌یه، وه مه‌به‌ست له‌ رۆژی شایه‌ت رۆژی هه‌ینییه که شایه‌تی ده‌دا له‌سه‌ر هاتن و نه‌هاتنی نوێژکه‌ره‌کان بۆ نوێژی جومعه، باقی مه‌نده‌ی فه‌رمووده‌که له‌م باسه‌دا رۆیشت: (ب/ ۱ ز/ ۱۵۰ ف/ ۱ + ف/ ۲ + ف/ ۳ + ف/ ۴).

۴۲۰۹ - عَنْ صُهَيْبٍ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «كَانَ مَلِكٌ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ وَكَانَ لَهُ سَاحِرٌ فَلَمَّا كَبِرَ قَالَ لِلْمَلِكِ إِنِّي قَدْ كَبِرْتُ فَأَبْعَثْ إِلَيَّ غُلَامًا يَعْلَمُ السَّحْرَ. فَبَعَثَ إِلَيْهِ غُلَامًا يَعْلَمُهُ فَكَانَ فِي طَرِيقِهِ إِذَا سَلَكَ رَاهِبٌ فَقَعَدَ إِلَيْهِ وَسَمِعَ كَلَامَهُ فَأَعْجَبَهُ فَكَانَ إِذَا أَتَى السَّاحِرَ مَرًّا بِالرَّاهِبِ وَقَعَدَ إِلَيْهِ فَإِذَا أَتَى السَّاحِرَ ضَرَبَهُ فَشَكَا ذَلِكَ إِلَى الرَّاهِبِ فَقَالَ: إِذَا خَشِيتَ السَّاحِرَ فَقُلْ حَبَسَنِي أَهْلِي. وَإِذَا خَشِيتَ أَهْلَكَ فَقُلْ حَبَسَنِي السَّاحِرُ. فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ أَتَى عَلَى ذَابَّةٍ عَظِيمَةٍ قَدْ حَبَسَتْ النَّاسَ فَقَالَ الْيَوْمَ أَعْلَمُ السَّاحِرُ أَفْضَلُ أَمْ الرَّاهِبُ أَفْضَلُ فَأَخَذَ حَجَرًا فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ أَمْرُ الرَّاهِبِ أَحَبَّ إِلَيْكَ مِنْ أَمْرِ السَّاحِرِ فَأَقْتُلْ هَذِهِ الذَّابَّةَ حَتَّى يَمْضِيَ النَّاسُ. فَرَمَاهَا فَقَتَلَهَا وَمَضَى النَّاسُ فَأَتَى الرَّاهِبُ فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ لَهُ الرَّاهِبُ أَيْ بُنَى أَتَتْ الْيَوْمَ أَفْضَلُ مِنِّي. قَدْ بَلَغَ مِنْ أَمْرِكَ مَا أَرَى وَإِلَيْكَ سَتُبْتَلَى فَإِنْ ابْتُلِيتَ فَلَا تَدُلَّ عَلَيَّ. وَكَانَ الْغُلَامُ يُرِي الْأَكْمَهَ

(۱) بسند حسن (شرحه).

وَالْأَبْرَصَ وَيُدَاوِي النَّاسَ مِنْ سَائِرِ الْأَذْوَاءِ فَسَمِعَ جَلِيسُ الْمَلِكِ كَأَنَّ قَدْ عَمِيَ فَأَتَاهُ
بِهَدَايَا كَثِيرَةٍ فَقَالَ مَا هَذَا لَكَ أَجْمَعُ إِنْ أَنْتَ شَفَيْتَنِي فَقَالَ إِنِّي لَا أَشْفِي أَحَدًا إِلَّا مَا
يَشْفِي اللَّهُ فَإِنْ أَنْتَ آمَنْتَ بِاللَّهِ دَعَوْتُ اللَّهَ فَشَفَاكَ. فَأَمَنَ بِاللَّهِ فَشَفَاهُ اللَّهُ فَأَتَى الْمَلِكَ
فَجَلَسَ إِلَيْهِ كَمَا كَانَ يَجْلِسُ فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ مَنْ رَدَّ عَلَيْكَ بَصْرَكَ؟ قَالَ رَبِّي. قَالَ وَلَكَ
رَبٌّ غَيْرِي؟ قَالَ رَبِّي وَرَبُّكَ اللَّهُ. فَأَخَذَهُ فَلَمْ يَزَلْ يُعَذِّبُهُ حَتَّى دَلَّ عَلَى الْغُلَامِ فَجِئَ
بِالْغُلَامِ فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ أَيْ بُنَى قَدْ بَلَغَ مِنْ سِحْرِكَ مَا تُبْرِئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ وَتَفْعَلُ
وَتَفْعَلُ. فَقَالَ إِنِّي لَا أَشْفِي أَحَدًا إِلَّا مَا يَشْفِي اللَّهُ. فَأَخَذَهُ فَلَمْ يَزَلْ يُعَذِّبُهُ حَتَّى دَلَّ عَلَى
الرَّاهِبِ فَجِئَ بِالرَّاهِبِ فَقِيلَ لَهُ ارْجِعْ عَنْ دِينِكَ. فَأَبَى فَدَعَا بِالْمُشَارِ فَوَضَعَ الْمُشَارَ
فِي مَفْرَقِ رَأْسِهِ فَشَقَّهُ حَتَّى وَقَعَ شِقَاؤُهُ ثُمَّ جِئَ بِجَلِيسِ الْمَلِكِ فَقِيلَ لَهُ ارْجِعْ عَنْ دِينِكَ.
فَأَبَى فَوَضَعَ الْمُشَارَ فِي مَفْرَقِ رَأْسِهِ فَشَقَّهُ بِهِ حَتَّى وَقَعَ شِقَاؤُهُ ثُمَّ جِئَ بِالْغُلَامِ فَقِيلَ لَهُ
ارْجِعْ عَنْ دِينِكَ. فَأَبَى فَدَفَعَهُ إِلَى نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ اذْهَبُوا بِهِ إِلَى جَبَلٍ كَدَا وَكَدَا
فَاصْعَدُوا بِهِ الْجَبَلَ فَإِذَا بَلَغْتُمْ دُرُوتَهُ فَإِنْ رَجَعَ عَنْ دِينِهِ وَإِلَّا فَاطْرَحُوهُ فَذْهَبُوا بِهِ فَصَعِدُوا
بِهِ الْجَبَلَ فَقَالَ اللَّهُمَّ اكْفِنِيهِمْ بِمَا شِئْتَ. فَارْجَفَ بِهِمُ الْجَبَلُ فَسَقَطُوا وَجَاءَ يَمْشِي إِلَى
الْمَلِكِ فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ مَا فَعَلَ أَصْحَابُكَ؟ قَالَ كَفَانِيَهُمُ اللَّهُ. فَدَفَعَهُ إِلَى نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ
فَقَالَ اذْهَبُوا بِهِ فَاحْمِلُوهُ فِي قُرْقُورٍ فَتَوَسَّطُوا بِهِ الْبَحْرَ فَإِنْ رَجَعَ عَنْ دِينِهِ وَإِلَّا فَاقْذِفُوهُ.
فَذْهَبُوا بِهِ فَقَالَ اللَّهُمَّ اكْفِنِيهِمْ بِمَا شِئْتَ. فَالْكَفَاتُ بِهِمُ السَّفِينَةُ فَفَرَّقُوا وَجَاءَ يَمْشِي إِلَى
الْمَلِكِ فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ مَا فَعَلَ أَصْحَابُكَ؟ قَالَ كَفَانِيَهُمُ اللَّهُ. فَقَالَ لِلْمَلِكِ إِنَّكَ لَسْتَ
بِقَاتِلِي حَتَّى تَفْعَلَ مَا أَمْرُكَ بِهِ. قَالَ وَمَا هُوَ قَالَ تَجْمَعُ النَّاسَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ وَتَصْلُبُنِي
عَلَى جَذَعٍ ثُمَّ خُذَ سَهْمًا مِنْ كِنَانَتِي ثُمَّ ضَعِ السَّهْمَ فِي كَبِدِ الْقَوْسِ ثُمَّ قُلْ بِاسْمِ اللَّهِ رَبِّ
الْغُلَامِ. ثُمَّ ارْمِنِي فَإِنَّكَ إِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ قَتَلْتَنِي. فَجَمَعَ النَّاسَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ وَصَلَبَهُ عَلَى
جَذَعٍ ثُمَّ أَخَذَ سَهْمًا مِنْ كِنَانَتِهِ ثُمَّ وَضَعَ السَّهْمَ فِي كَبِدِ الْقَوْسِ ثُمَّ قَالَ بِاسْمِ اللَّهِ رَبِّ
الْغُلَامِ. ثُمَّ رَمَاهُ فَوَقَعَ السَّهْمُ فِي صُدْغِهِ فَوَضَعَ يَدَهُ فِي مَوْضِعِ السَّهْمِ فَمَاتَ فَقَالَ النَّاسُ
أَمَّا بِرَبِّ الْغُلَامِ أَمَّا بِرَبِّ الْغُلَامِ أَمَّا بِرَبِّ الْغُلَامِ. فَأَتَى الْمَلِكُ فَقِيلَ لِلْمَلِكِ: قَدْ وَقَعَ مَا
كَنتَ تَحْذَرُ قَدْ آمَنَ النَّاسُ فَأَمَرَ بِالْأَخْذِ فِي أَفْوَاهِ السُّكَّكِ فَخُذَّتْ وَأُضْرمَ النَّيِّرَانِ
وَقَالَ: مَنْ لَمْ يَرْجِعْ عَنْ دِينِهِ فَأَحْمُوهُ فِيهَا. أَوْ قِيلَ لَهُ اقْتَحِمْ. فَفَعَلُوا حَتَّى جَاءَتْ امْرَأَةٌ

وَمَعَهَا صَبِيٌّ لَهَا فَتَقَاعَسَتْ أَنْ تَقَعَ فِيهَا فَقَالَ لَهَا الْغُلَامُ يَا أُمِّهِ اصْبِرِي فَإِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ». رواه مسلم والترمذي^(۲).

صوهه‌یب (خودای ئی رازی بێ) فهرمووی: حه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فهرمووی: پادشایه‌ک بووه، جادووگه‌ریکی هه‌بوو، که پیرده‌بی به پادشا ده‌ئی: ئەوا من پیربووم، کوپکی جه‌هیل بنیره بۆلام، هه‌تا به‌ره‌به‌ره فییری عیلمی سیحرو زانستی جادووگه‌ریی بکه‌م، ئەویش کوپکی نارد بۆلای که فییری بکا، ئەو کوپه هه‌موو رژی ده‌پۆیشت بۆلای جادووگه‌ره‌که ده‌رزی ده‌خویند جا له‌سه‌ر ریگه‌ی کوپه‌که‌دا خواناس (راهیب) ئی هه‌بوو لای ده‌دا بۆلای و گوئی له‌قسه‌ی ده‌گرت و قسه‌که‌یی زۆر به‌دل بوو، به‌لام که ده‌چوو بۆلای جادووگه‌ره‌که له‌سه‌ر ئەوه لیی ده‌دا، جا سکا‌لای ئەم حاله‌ی له‌لای خواناسه‌که کرد، ئەویش ته‌گبیری بۆکردو پیی گوت: له‌مه‌ولا ئەگه‌ر ترست له‌جادووگه‌ره‌که هه‌بوو ئەوا بلئی له‌ماله‌وه دوايان خستم، وه‌ئگه‌ر ترست له‌ماله‌وه هه‌بوو بلئی: جادووگه‌ره‌که دواي خستم، ئیتر هه‌تا ماوه‌یی له‌سه‌ر ئەم حاله‌مايه‌وه، هه‌تا رۆژی له‌ریگه‌که‌یدا ماریکی حه‌فیانیی دی پیی له‌ریبوار به‌ستبوو، کوپه‌که گوتی: ئەم‌پۆ بۆم ده‌رده‌که‌وی که‌ئایا جادووگه‌ره‌که باش‌تره‌ یا خواناسه‌که، وه‌ دیاری ده‌دا که‌ریگه‌ی کامیان دروسته‌و راست، ئەوجا به‌ردیکی هه‌لگرت و گوتی: خودایه‌! ئەگه‌ر کاری خواناسه‌که‌ت خوش‌تر ده‌وی له‌کاری جادووگه‌ره‌که ئەوا به‌م خپکه ئەم ماره‌ بکوژه هه‌تا ریگه‌که بکریته‌وه بۆ ئەم خه‌لکه‌و به‌رپۆن به‌ریگه‌ی خوایاندا، وه‌ په‌له‌به‌رده‌که‌ی پیاداکی‌شاو ماره‌که‌ی کوش‌ت و ریگه‌که به‌ربوو، خه‌لکه‌که رۆیشتن به‌ریگه‌ی خوایانه‌وه. ئینجا فه‌قیکه چوو بۆلای سو‌فیلکه‌ی مام‌وستای و باسه‌که‌ی بۆگپراه‌وه، ئەویش پیی فهرموو: ئەی کوپی خۆم! ئەم‌پۆ تۆ له‌من باش‌تری، ئەوه‌تانئ له‌سایه‌ی خوداوه گه‌یشتی‌ت به‌م پایه‌ به‌رزه، به‌لام بزانه که‌ئه‌م‌ری خودا وایه له‌لایه‌نی خوداوه دوو‌چاری تاقی‌کردنه‌وه ده‌بی و گیرۆده‌ ده‌بی، جا

(۲) مسلم. زهد: ۷۴۳۶. ترمذی: تفسیر القرآن: ۳۳۴۰.

ئەگەر گیرۆدە بووی، راستی لەمن مەلئ و ناوی من مەهینە. ئیتر روژ بە روژ کوپەکە کاری گەورەتری دەکرد، هەتا وای لیھات بەرەزای خودا کویری سکوما چاک دەکردەووە بەلەکی خوش دەکردەووە و درمانی ھەموو دەردیکی تری دەکرد.

لەو سەردەمەدا وەزیری پاشا کویردەبئی و ناوبانگی کوپە فەقی دەبیستی و بەدیاری و دەسەنەییەکی زۆرەووە دئی بۆلای و دەلئ: ئەمانە ھەموویم بۆتۆ ھیناوە، بەمەرجی چاوم چاک بکەیتەووە ئەویش دەلئ: من کەس چاک ناکەمەووە، ھەر خودا نەخۆش چاک دەکاتەووە، بەلام ئەوێندە ھەیە، ئەگەر باوەر بەیننی بەخودا منیش لەوداوا دەکەم و دەپارێمەووە خودایش چاکت دەکاتەووە، ئەوسا وەزیر ئیمان دەھینئ و خودا چاک دەکاتەووە، ئەوجا وەك جاری جارێ دەچیتەووە بۆلای پاشا و لەلای دادەنیشئ، پاشا پئی دەلئ: کئ چاوتی چاک کردەووە؟ دەلئ: خودا، دەلئ: بۆتۆ جگە لە من خودایەکی تەرت ھەیە؟ وەزیر دەلئ: خودای من و خودای تۆ یەك کەسە کەناوی یەزدانی پاکە، تۆ کە ی خودای تۆیش بەندەییەکی قنگ ھەلچراوی وەکوو من! جا پاشا دەیگرئ و ھەر سزاو ئەشکەنجە ی دەدا ھەتا راستی لەکوپەکە دەدا، جا کوپە فەقیکە دینن، پاشا پئی دەلئ: رۆلەکەم! بوویت بە جادووگەریکی و اچاک کە کویری سکوما چاک دەکەیتەووە بەلەك خوش دەکەیتەووە ئەمە دەکەیت و ئەو دەکەیت، بەراستی گەیشتووی بەپایەییەکی بەرز لەزانستی جادوو گەریدا، ئەویش دەلئ: من لەخۆمەووە کەس چاک

.

عليك بالدعاء فالـدعاء لكـ داننا هو الدعاء!
لكـ سقمنا هو الشفاء لكـ سؤلنا هو الجباء
وخذ من القرآن ما تشاء لما تشاء يصل الرجااء
وأعلم إذا تأخر العطاء اختار غيره لك القضاء

(المترجم)

ناکه‌مه‌وه، هەر خودا نه‌خۆش چاک ده‌کاته‌وه، ئه‌وه‌ی له‌ده‌ست من دێ
ئوه‌نده‌یه نزا له‌خودا ده‌که‌م و لێی ده‌پارێمه‌وه. جا پادشا ئه‌ویش ده‌گریو
ده‌یخاته ژێر ئازارو ئه‌شکه‌نجه‌وه و چه‌رمه‌ سه‌ریی ده‌دا هه‌تا راستی
له‌مامۆستا خواناسه‌که‌ی ده‌دا، ئه‌وجا سوڤیلکه‌ دینن، پێی ده‌لێن: واز له‌م
ئایینه‌ بێنه، ئه‌ویش قاییل نابێ، جا پادشا فه‌رمان ده‌دا به‌شه‌قه‌ مشار
له‌ته‌وقی سه‌ریه‌وه ده‌یکه‌ن به‌دوو له‌ته‌وه، که‌رته‌کانی یه‌کیکیان ده‌که‌وی به‌م
دیوداو ئه‌ویتریان ده‌که‌وی به‌ودیودا!

ئینجا هاو‌ده‌مه‌که‌ی پادشایشیان هیناو داوایان له‌ویش کرد کافر
ببێته‌وه، به‌لام قه‌بوولی نه‌کرد (که‌ بۆ لالوێچێ خوین دینی بفروشی) جا
پادشا به‌ده‌ستی خۆی مشاری دانا له‌سه‌ر ته‌پلی سه‌ری و کردی به‌ دوو
پارچه‌وه‌و پارچه‌کانی ئه‌ویش که‌وتن به‌م دیوو ئه‌و دیودا!.

ئه‌وجا کوپه‌ فه‌قییان هیناو پێیان گوت: واز له‌ دینی خۆت بێنه، ئه‌ویش
قه‌بوولی نه‌کرد. جا پادشا کوپه‌که‌ی دایه‌ ده‌ستی چه‌ند که‌سێ له‌ده‌ست و
پای خۆی و گوتی: بپۆن بیبه‌ن بۆسه‌ر لووتکه‌ی ئه‌و کیوه، ئه‌گه‌ر
له‌ئایینه‌که‌ی خۆی په‌شیمان بووه‌ ئه‌وا باشه، ئه‌گینا له‌ لووتکه‌ی
کیوه‌که‌وه‌بیخه‌نه‌ خواره‌وه، جا کاتێ ده‌یبه‌ن و سه‌ری ده‌خه‌نه‌ سه‌ر چیاکه
کوپه‌که‌ له‌خودا ده‌پارێته‌وه‌و ده‌لێ: خودایه! خۆت چۆن به‌باشی ده‌زانی ئاوا
ئه‌مانه‌م له‌کۆل بکه‌ره‌وه، ئیتر کیوه‌که‌ ده‌که‌وێته‌ له‌رزه‌ له‌رزو هه‌موویان له‌ماهی
زه‌رده‌که‌ هه‌لده‌دیڤین و هه‌پروون هه‌پروون ده‌بن و ده‌مرن و کوپه‌ فه‌قی به‌پێ
ده‌گه‌رێته‌وه‌ بۆلای پادشا، پادشا پێی ده‌لێ: ها دیمانه‌ت به‌خیر! هاو‌پێکانه‌ت
کوان چییان به‌سه‌ره‌ات؟ ده‌لێ: خودا بۆخۆی چاری کردن و له‌کۆلمی خستن!

ئه‌مجار پادشا ده‌یداته‌ ده‌ست ده‌سته‌یه‌کی تر له‌یارانی خۆی و ده‌لێ: له‌
که‌شتیه‌که‌دا بیبه‌ن هه‌تا ده‌یبه‌نه‌ ناو ئیڤینه‌و ناوه‌ راستی ده‌ریا، له‌وی ئه‌گه‌ر
کافر بووه‌ ئه‌وا باشه‌ ده‌نا تووپی بده‌نه‌ ناو شه‌پۆلی ده‌ریاکه‌وه، له‌پێ کوپه‌که‌
ده‌لێ: خودایه! خۆت چۆنی به‌باش ده‌زانی ئاوا ئه‌م نامه‌ردانه‌م له‌کۆل

بخه‌روه، ئیتر کهشتییه‌که هه‌ل ده‌گه‌رپته‌وه هه‌موویان له ئاوه‌که‌دا ده‌خنکین، ته‌نیا کوپه‌ فه‌قێ پرزگاری ده‌بی و ره‌پ و راست و قیت قیت دیته‌وه بۆلای پادشا، پادشایش به‌ قینه‌وه پیی ده‌لی: ئه‌وه هاوپرێکانت کوان؟ ده‌لی: خودا چاری کردن و له‌کوڵمی خستن، ئه‌وجا کوپه‌که به‌ پادشا ده‌لی: ئه‌گه‌ر ده‌ته‌وی من بکوژیت ئه‌وا من چیت پی ده‌لیم ئه‌وه بکه، ده‌لی: ئاده‌ی بلێ چی بکه‌م، ده‌لی: له‌ ده‌شتیکا هه‌موو خه‌لکه‌که گرد بکه‌روه‌و من به‌لقی داریکا هه‌لبواسه‌ تیری له‌ تیردانه‌که‌ی خۆم ده‌ربینه‌و له‌ناوماڵی که‌وانه‌که‌دا داینی و بلێ: به‌ناوی یه‌زدانی خودای ئه‌م کوپه‌، ئینجا بیهاوێژه بۆم، کاتی ئه‌مه‌ت کرد ئه‌وسا من ده‌کوژێ، جا پادشا کوپه‌که چی پیگوت کردی، ئینجا گوتی: به‌ناوی یه‌زدانی خودای ئه‌م کوپه‌، ئینجا تیره‌که‌ی تی گرت و تیره‌که‌ی دای له‌ لاجانگی و کوپه‌که ده‌ستی خۆی نایه‌ سه‌ر شوینی تیره‌که‌و مرد!

ئیت‌ر جه‌ماوه‌رو عه‌شاماته‌که کاتی ئه‌مه‌یان چاو پیکه‌وت گوتیان: باوه‌رو ئیمانمان به‌خودای ئه‌م کوپه‌ هی‌نا، باوه‌رو ئیمانمان به‌خودای ئه‌م کوپه‌ هی‌نا، ئه‌وجا به‌ پادشایان گوت: ئه‌وه‌ی که‌ تۆلیی ده‌ترسای پرووی داوه‌و قه‌وماوه‌، ئه‌وه‌تا ئه‌و خه‌لکه‌ هه‌موو موسوڵمان بوون! ئیت‌ر پادشا فه‌رمانی دا خه‌نده‌کیان هه‌لکه‌ند، له‌چواردیه‌ پێ و ده‌رگای کوڵانه‌کاندا خه‌نده‌قیکی زۆریان هه‌لکه‌ند و ئاگریکی گه‌وره‌یان تیا کردنه‌وه‌و فه‌رمانی دا: که‌ هه‌ر که‌سی نه‌گه‌رایه‌وه‌ بۆ سه‌ر دینی پادشا بیخه‌نه‌ ناو ئه‌و ئاگره‌ سووره‌وه‌، جا وایانکرد: تا ژنی هات منداڵیکی ساوای پی بوو، له‌قه‌راخ چاله‌ ئاگره‌که ئیستیکی کردو گه‌رایه‌وه‌ دواوه‌ نه‌یویست بجیه‌ ناوی، به‌لام منداڵه‌که‌ی هاته‌ زمان و پیی گوت: دایه‌! بجۆره‌ ناوی و ئارام بگره‌ له‌به‌ر ئه‌م باره‌داو ددان به‌خۆتدا بگره‌، چونکه‌ تۆ له‌ سه‌ره‌ه‌ق و راستیت. (م/ت).

٤٢١٠- وَعَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) إِذَا صَلَّى الْعَصْرَ هَمَسَ - فَسُئِلَ عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَ: «إِنَّ لَبِيًّا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ كَانَ أُعْجِبَ بِأَمَّتِهِ فَقَالَ مَنْ يَقُومُ لَهُؤَلَاءِ

فَأَوْحَى إِلَيْهِ أَنْ خَيْرُهُمْ بَيْنَ أَنْ أَلْتَقِمَ مِنْهُمْ وَبَيْنَ أَنْ أَسْلُطَ عَلَيْهِمْ عَدُوَّهُمْ فَأَخْتَارَ
النَّقْمَةَ فَسَلَّطَ عَلَيْهِمُ الْمَوْتَ فَمَاتَ مِنْهُمْ فِي يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفًا». رواه الترمذي^(۳).

دیسان فہرمووی: ماوہییٰ حہزرت (درویدی خودای لہسہریں) کہنویرئی
عہصری دہکرد، پاشا لیوہکانی خوی دہجوولان وہکوو دووعا بخوینئی، کہ
بوئہمہ لییان پرسی، فہرمووی: پیغہمبہری (لہ پیغہمبہرہ پیشینہکان)
دہنازی بہ گہلہکھی خویہوہو دہیگوت: کی خوی لہبہر ئہمانہدا دہگری! جا
خودا سرووش دہنیرئی بوئی: کہ خویان بکہ بہسہر پشکو و خویان خاتر خو
بکہ لہبہینی یہکی لہم دووشتہدا: یا خوُم توْلہیان لی دہسینم، یا دوژمنی
خویان زال دہکہم بہسہریاندا، پیغہمبہر بہوہ پازی بوو کہخودا خوی
توْلہیان لی بسینئی، خودا قریان تی دہخا، بہتاقہ روژئی حہفتا ہزار کہسیان
لی دہمرئی! (ت-س/ح).

۶۹- سوورہتی طاریق

لم یرد فیہا شیء.

۷۰- سوورہتی ئہعلا

(مہکھیہ، ۲۹ نایہتہ)

سورة الأعلى (مکیہ، وهي تسع وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۱۱- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَوَّلُ مَنْ قَدِمَ عَلَيْنَا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مُضْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ وَابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ، فَجَعَلَا يُقْرَأَانَا الْقُرْآنَ ثُمَّ جَاءَ عُمَارُ وَبِلَالُ
وَسَعْدُ ثُمَّ قَدِمَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فِي عِشْرِينَ ثُمَّ جَاءَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، فَمَا رَأَيْتُ
أَهْلَ الْمَدِينَةِ فَرِحُوا بِشَيْءٍ فَرَحَهُمْ بِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، حَتَّى رَأَيْتُ الْوَلَدَ

^(۳) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

وَالصَّبَّانَ يَقُولُونَ: هَذَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) قَدْ جَاءَ فَمَا جَاءَ حَتَّى قَرَأْتُ (سَبَّحَ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى) فِي سُورٍ مِنْ مِثْلِهَا. رواه البخاري^(۱).

به‌راء (خودای ئی رازی بێ) فه‌رمووی: یه‌که‌م که‌س له‌یارانی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) که له‌مه‌که‌وه کوچیان کرد بۆلای ئیمه، بۆ مه‌دینه موصعه‌بی کوپی عومه‌یرو ئیبنو ئوممو مه‌کتووم بوو، جا ده‌ستیان کرد به‌ خویندنی قورئان پیمان، ئینجا عه‌ممارو بیلال و سه‌عدیش هاتن، له‌پاشا عومه‌ری کوپی خه‌تتاب به‌خۆی و بیست که‌سه‌وه هات، ئینجا، پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) هات، به‌چاوی خۆم نه‌مدیوه که خه‌لکی مه‌دینه به‌هیچ شتی وه‌ک هاتنی هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) شادمان بێن، ته‌نانه‌ت که‌نیزه‌ک و مندالانی‌ش به‌چاوی خۆم ده‌مدین ده‌یانگوت: ئۆخه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا ته‌شریفی هینا!

جا هه‌ر که‌هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) ته‌شریفی هینا، ئیتر ده‌ستم کرد به‌ خویندنی قورئان هه‌تا له‌لای سووره‌تی {سَبَّحَ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى} و چهن سووره‌تیکی تری له‌م چه‌شنه‌یه‌م له‌خزمه‌تیدا له‌به‌رکرد. (ب- غیریقی په‌حمه‌تی خودابێ).

۷۱- سووره‌تی غاشیه

(مه‌که‌یه، ۲۶ نایه‌ته)

سُورَةُ الْغَاشِيَةِ (مَكِّيَّة، وَهِيَ سِت وَعِشْرُونَ آيَةً)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۱۲- → (ب/۲ ۲/ز ۲/ل ۱۲/ف/۴).^(۱)

گه‌رانه‌وه‌ی ئیره‌ تیرمیزی به‌سه‌نه‌دیکی سه‌حیح له‌جایره‌وه ده‌یگه‌رپه‌ته‌وه، له‌ کو‌تاییه‌که‌یدا ده‌فه‌رموی: ئینجا ئه‌م نایه‌ته‌ی خوینده‌وه: {إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكَّرٌ، لَسْتُ عَلَيْهِمْ بِمُصِطَرٍّ} (۲۲-۲۱/۸۸).

^(۱) بخاري. تفسير: سورة الأعلى: ۴۹۴.

^(۱) تقدم في المجلد الثاني، تسلسل ۲/ رقم ۱۸۵/۴.

(غاشییه) و (فجر) و (به‌لەد) لە گەڵ (شەمس)
 (لەیل) و (ضوحا) و (شەرح) (تین) دەدەن بە نەفس
 کە بە تەزکییە و بە کاری چاکە،
 کە لە تەلەپشەمەش شەیتان پەهاکە !!
 داد لە دەس نەفسی پیسی نەمارەم
 گۆدو نیفلیجی زەهری نەمارەم !!
 وەک (عەلەق) نووری ناو دڵم مژنی
 لەبەر بێ (قەدر)ی پووم بوو بە ره‌ئیس

۷۲- سوورەتی فەجر

(مەکەییە، ۳۰ نایەتە)

سورة الفجر (مکبة، وهي ثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۱۳- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رضي الله عنه) أَنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) سُئِلَ عَنِ الشَّفْعِ وَالْوَتْرِ فَقَالَ «هِيَ الصَّلَاةُ بَعْضُهَا شَفْعٌ وَبَعْضُهَا وَتْرٌ». رواه الترمذي (بسنده غريب)^(۱).

لە عیمراڤی کوپی حوصەینەو (خودای لی رازی بێ) فەرمووی: عەرزی پیغمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) کرا: مەبەست لە (الشفع والتر) چییە لەم شوینەدا؟ فەرمووی: مەبەست نوێژە، کە ژمارە ی پکاتەکانی هەندیکیان شەفعە واتە: جووتە و ژمارە ی پکاتەکانی هەندیکێ تریان وەترە، واتە: تاکە. (ت- سەنەد غەریب).

^(۱) رواه الترمذي بسنده غريب (شرحه).

۷۲- سورة البلد

لم یرد فیها شیء.

۷۴- سورة تى شه منس

(مهكه يیه، ۱۱ نایه‌ته)

سورة الشمس (مکیه، وهی أحد عشر آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۱۴- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَمْعَةَ (رضي الله عنه) أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) يَوْمًا يَخْطُبُ وَذَكَرَ النَّاقَةَ وَالَّذِي عَقَرَهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): «(إِذَا ابْعَثَ أَشْقَاهَا) ابْعَثْ لَهَا رَجُلًا عَارِمًا عَزِيزًا مَنِيْعًا فِي رَهْطِهِ مِثْلُ أَبِي زَمْعَةَ». ثُمَّ سَمِعْتُهُ يَذْكُرُ النِّسَاءَ فَقَالَ «(إِلَّامَ يَعْمِدُ أَحَدُكُمْ فَيَجْلِدُ امْرَأَتَهُ جَلْدَ الْعَبْدِ وَلَعَلَّهُ أَنْ يُصَاحِبَهَا مِنْ آخِرِ يَوْمِهِ». قَالَ ثُمَّ وَعَظَهُمْ فِي ضَحِكِهِمْ مِنَ الضَّرْطَةِ فَقَالَ «(إِلَّامَ يَضْحَكُ أَحَدُكُمْ مِمَّا يَفْعَلُ». رواه الشيخان والترمذي^(۱).

عه‌بدوللای کوری زهمعه (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: گویم لئ بوو پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهر‌بئ) خوتبه‌ی ده‌خوینده‌وه، له‌وکاته‌دا باسی ووشتره‌که‌ی شه‌موودی کردو نیشانی ئه‌و پیاوه نه‌گبه‌ته‌ی باس کرد، که ووشتره‌که‌ی په‌یکردو له‌ته‌فسیری ئه‌م نایه‌ته‌دا که ده‌فه‌رموئ: {إِذَا ابْعَثَ أَشْقَاهَا} فه‌رمووی: ئه‌م پیاوه چاره‌په‌شه‌به‌د به‌خته‌ی که خودا له‌م نایه‌ته‌دا ناوی ناوه به‌دترین و خراپترین پیاوی ئه‌و هۆزه له‌خودا یاخییه، پیاویکی به‌ده‌سه‌لاتی به‌هیز بوو، خاوه‌ن ده‌سه‌لات و که‌س و کارو خزمیکی زۆری بوو که پشتیان ده‌گرت وه‌کوو ئه‌بو زهمعه چۆن له‌ناو هۆزی قوره‌یشا خاوه‌ن ده‌سه‌لات و که‌س و کاره، ئه‌ویش ئاوا بوو، به‌لام هه‌تا بلیی بئ په‌زاو شه‌پانی بوو، بۆیه‌ پۆیشته‌گیان ووشتره‌که‌ی صالح پیغه‌مبه‌رو ووشتره‌که‌ی په‌ی کرد، وه‌حه‌زرت باسی ژنانیشی فه‌رموو، فه‌رمووی: ئه‌وه چۆن کاریکه، پیاوی

(۱) بخاری. تفسیر: ۴۹۴۲.

واتان تیا هیه خود سهر ههَل دهکوتیتته سهر ژنهکهی و وهك بهندهیهکی پیاو
دارکاری بکا ئاوا ئهو ژنه بهسته زمانه فهلاقه دهکا، دوور نییه کهههر
لهکوتایی ئهو رۆژهیدا دهست بکاته ملی و لهگه‌ئیا دروست ببی! ئهوجا
لهبارهی ئهوهوه که بهترو تسی یهکتری پی دهکهن، ته‌می و ئامۆژگاری کردن و
فه‌رمووی: ئه‌مه چون حالیکه شتی که خوشتان دهیکهن ئه‌گهر لهیهکیکی
ترتان رووبدات، بو پیی پی دهکهن، کاری و مه‌کهن (ش/ت). ره‌حمه‌ت
له‌وه‌سه‌ی ده‌ئی:

ژن گوله بو دل، نه‌ک توپی پی یه

تا ریژی بگری زیاتر به‌جی یه

پیاوی خراپیش پشکو نه‌سپی یه

که‌ی نه‌وه می‌رده؟ به‌لکو وه‌ه‌و یه!

٧٥- سووره‌تی له‌یل

(مه‌که‌یه، ٢١ نایه‌ته)

سورة الليل (مكية، وهي إحدى وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢١٥- عَنْ عَلِيٍّ (رضي الله عنه) قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فِي بَقِيعِ الْغَرْقَدِ فِي
جَنَازَةٍ فَأَخَذَ شَيْئًا فَجَعَلَ يَنْكُثُ بِهِ الْأَرْضَ فَقَالَ «مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَقَدْ كُتِبَ مَقْعَدُهُ
مِنَ النَّارِ وَمَقْعَدُهُ مِنَ الْجَنَّةِ». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا تَتَكَلَّمُ عَلَيَّ كِتَابِنَا وَتَدْعُ الْعَمَلَ قَالَ
«اعْمَلُوا فِكُلُّ مُيَسَّرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ، أَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ فَيُسَرُّ لِعَمَلِ أَهْلِ
السَّعَادَةِ، وَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاءِ فَيُسَرُّ لِعَمَلِ أَهْلِ الشَّقَاوَةِ». ثُمَّ قَرَأَ (فَأَمَّا مَنْ
أَعْطَى وَاتَّقَى * وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى) الْآيَةَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ. نَسَّأَلُ اللَّهَ التَّوْفِيقَ
لِلْيَسْرَى آمِينَ^(١).

^(١) بخاري. ج١٣٦٢، ٤٩٤٥، ٤٩٤٦، ٤٩٤٧، ٤٩٤٨، ٤٩٤٩، ٦٢١٧، ٦٦٠٥، ٧٥٥٢. مسلم. قدر: ٦٦٧٣

- ٦٦٨٠. تجريد البخاري = مختصر صحيح البخاري: ٢ ل/٦٩ رقم/٦٤٦.

عه‌لی (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: جارئ له‌خزمه‌تی چه‌زهدا (دروودی خودای له‌سه‌ریئ) بووین، له‌گۆرستانی به‌قیعولغهرقه‌د، ته‌رمیکمان به‌ری ده‌کرد، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ریئ) دارده‌ستیکی به‌ده‌سته‌وه‌ بوو، خوش خوش ده‌یخشان له‌عه‌رده‌که، وه‌ک که‌سی بیر له‌شتی بکاته‌وه‌ فهرمووی: یه‌ک به‌ یه‌کتان له‌ نه‌زه‌لدا جیگه‌ی نووسراوه‌ هم له‌به‌هه‌شتداو هم له‌دۆزه‌خدا. یاران فهرموویان: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! که‌وايه‌ بۆ به‌و نووسراوه‌مان پشت نه‌به‌ستین و پشتی لی نه‌ده‌ینه‌وه‌و ئیتروان له‌کارو کرده‌وی باش بینین، ئیمه‌ چی بکه‌ین و چی نه‌که‌ین جیگه‌مان له‌وه‌پیش دیاری کراوه‌. فهرمووی: ئیوه‌ له‌کاری چاکه‌ سارد مه‌بنه‌وه‌و کارو کرده‌وی خۆتان بکه‌ن قه‌ده‌ر سهریکی خوداییه‌، هۆشو ئه‌قلی ئیوه‌ ئیستا ده‌رکی حکمه‌ت و دانایی ئه‌و نه‌ینییه‌ ناکات هه‌رکه‌سی له‌نه‌زه‌لدا له‌عیلمی خودادا بۆ کوئ دروست کرابئ ریگه‌ی ئه‌و شوینه‌ ده‌گریئ و له‌سه‌ر ئه‌م بنیاته‌ به‌ختیار ریگه‌ی چاکه‌ ده‌گریئ و به‌دکار ریگه‌ی خراپه‌ ده‌گریئ، به‌م پییه‌ کاری باش نیشانه‌ی به‌هه‌شته‌و کاری خراپ نیشانه‌ی دۆزه‌خه‌، ئینجا چه‌زهد (دروودی خودای له‌سه‌ریئ) له‌ بۆ پشتیوانی ئه‌م مه‌سه‌له‌یه‌ ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه‌ که‌ ده‌فه‌رموی: {فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى، وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى، فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى} (۷/۹۲) واته‌: جا هه‌رکه‌سی مالی خۆی له‌ریگه‌ی خودادا بداو، زه‌کات و سه‌رفتره‌و به‌شی به‌شدارانی لی بداو، له‌خودا بترسیئ و کۆ له‌گوناوه‌و تاوان بکاته‌وه‌، بئ په‌روا په‌لاماری سه‌رو مال و نامووسی خه‌لکی نه‌دا، وه‌ له‌هه‌مان کاتدا باوه‌ری وابئ که‌ چاکه‌ چاکه‌یه‌و خراپه‌ خراپه‌یه‌، ئه‌وه‌ ئیمه‌یش که‌ خودای به‌هه‌قی ئیوه‌ین ئه‌وه‌که‌سه‌ ده‌خه‌ینه‌ سه‌ر ریگه‌ی چاکه‌و ئاماده‌ی ده‌که‌ین بۆ گه‌یشتن به‌ پله‌ی باش که‌ شادبوونه‌ به‌ دیداری خودای مه‌زن و چوونه‌ ناو به‌هه‌شتی به‌رینه‌وه‌! (ش/ت).

۷۶- سووره‌تی ضوحا

(هه‌که‌یه، ۱۱ نایه‌ته)

سورة الضحی (مکیه، وهي إحدى عشر آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۱۶- عَنْ جُنْدُبِ بْنِ سُفْيَانَ (رضي الله عنه) قَالَ اشْتَكَى رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَلَمْ يَقُمْ لَيْلَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا، فَجَاءَتْ امْرَأَةٌ (هِيَ الْعَوْرَاءُ بِنْتُ حَرْبٍ أَخْتُ أَبِي سُفْيَانَ، زَوْجَةُ أَبِي لَهَبٍ) فَقَالَتْ يَا مُحَمَّدُ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ يَكُونَ شَيْطَانُكَ قَدْ تَرَكَكَ، لَمْ أَرَهُ قَرِيبَكَ مُنْذُ لَيْلَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا. فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (وَالضُّحَى * وَاللَّيْلُ إِذَا سَجَى * مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى). رواه الشيخان (عليهما الرحمة والرضوان)^(۱).

جوندوبی کوپی سوفیان (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: حه‌زهرت (دبرودی خودای له‌سهرین) توژی ناساخ بوو، دوو شه‌و یا سئ شه‌و هه‌لنه‌سا بو شه‌ونوژ، جا عه‌ورای ژنی ئه‌بو له‌هه‌بی له‌عنه‌تی هاته‌گیانی حه‌زهرت و گوتی: ئه‌ی موحه‌مه‌د! ده‌نگت نییه، ئه‌مه‌ دوو سئ شه‌وه‌ نابینم شه‌یتانه‌که‌ت سه‌رت لی‌ بدا، ئومید ده‌که‌م که‌وازی لی‌ هی‌نابیت. ئیتر خودا ئه‌مه‌ی نارد: {وَالضُّحَى، وَاللَّيْلُ إِذَا سَجَى، مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى} (۹۲/۱-۳) سویند به‌کاتی چیشته‌نگاو که‌ جواترین کاته، وه‌ سویند به‌شه‌و که‌ته‌واو ده‌زنگیته‌وه‌و به‌تارای په‌شی تاریکی خوی هه‌موو شت ده‌پوشتی و کاتی ئه‌وه‌ دی‌ ماندوو به‌سه‌یته‌وه‌و هه‌موو شت ئارام بگری، ئه‌ی موحه‌مه‌د! خودای تو که‌ تو‌ی په‌روه‌رده‌ کردوو هه‌میشه‌و هه‌تا هه‌تایه‌ وازت لی‌ نایه‌نی و ده‌ست به‌ردارت نابئ، تو‌ خو‌شه‌ویستی منی، قه‌ت لی‌ت زیزو دلگیر نابم چجای ئه‌وه‌ی رقم لی‌ت بئ (ش = بوخاری و موسلیم).

^(۱) بخاری. تهجد: ۱۱۲۵، ۴۹۸۳، ۴۹۵۰، ۱۱۲۴ = تجرید/ ۱/ ۵۳۸، رقم: ۵۶۰ مسلم. جهاد. ۴۶۳۲، ۴۶۳۴.

٤٢١٧- وَعَنْهُ قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فِي غَارٍ، فَدَمِيتُ إِصْبَعُهُ، فَقَالَ: النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم):

هَلْ أَنْتَ إِلَّا إِصْبَعٌ دَمِيتُ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا لَقِيتُ قَالَ: فَأَبْطَأَ عَلَيْهِ جَبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَقَالَ الْمَشْرُكُونَ: قَدْ وَدَّعَ مُحَمَّدٌ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ (مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى). رواه الترمذي ومسلم^(٢).

دیسان له‌وه‌وه فه‌رمووی: له خزمه‌تی چه‌زهدا بووم، له غه‌زایه‌کا بووین، له‌ناو ئه‌شکه‌وتی‌کا په‌نجه‌یه‌کی چه‌زهدت (درویدی خودای له‌سه‌رین) زامار بوو، فه‌رمووی: هل أنت إلا إصبعٌ دَمِيتُ وفي سبيل الله ما لقيت واته:

نه‌ی په‌نجه‌ وایه پایه‌وو شوینت

له پای خودادا وا پڙا خوینت!

جوندوب ده‌لی: ماوه‌یی پاش ئه‌وه جو‌برائیل نه‌هات بو خزمه‌تی چه‌زهدت (درویدی خودای له‌سه‌رین) جا هاو‌به‌شپه‌یدا‌که‌ره‌کان گو‌تیان: دیاره‌ خودا وازی له مو‌حه‌مه‌د هی‌ناوه! ئیتر خودا ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارده‌ خواره‌وه: {مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى} (ت/م).

٧٧-سووره‌تی شه‌رح

(مه‌که‌یه، ٨ نایه‌ته)

سورة الشرح (مکیه، وهي ثمانی آیات)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢١٨- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) (أَلَمْ نُشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ) أَيِ لِلْإِسْلَامِ (فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا، إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا) قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ أَيِ مَعَ ذَلِكَ الْعُسْرِ يُسْرًا آخِرُ كَقَوْلِهِ (هَلْ تَرَبُّصُونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسَيْنَيْنِ) وَلَنْ يَغْلِبَ عُسْرٌ يُسْرَيْنِ. رواه البخاري^(١).

(٢) بخاري. جهاد. ٢٨٠٢، ٦١٤٦ = تجريد البخاري/ ٣/ ل ٢٨٥/ رقم: ١٥٤. مسلم: جهاد: ٤٦٣٠. ترمذي:

له باره‌ی ئەم ئایەتەوه: {أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ} واتە: بەرەحمەت و میهرەبانی خۆمان دڵی تۆمان پووناك كردهوه. ئیبنو عەبباس (پەزای خودای لەسەر بێ) فەرمووی: واتە: دڵ و سینگی تۆمان والا كردهوه، بۆ وەرگرتنی ئایینی پاکی ئیسلام، كە بەسینگێکی فراوانەوه بەدڵیکی گوشادەوه قەبوولی بكە. لەبارە‌ی ئەم ئایەتە‌ی تریشەوه كە دەفەرموێ: {فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا، إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا} واتە: لە ئیش و ئازاری كافران دڵت سارد نەبێتەوه، دڵنیا بە لەوه ئەگەر خودا لەبەر حیکمەتی دەروویی لەبەندە‌ی خۆی بگرێ، بە بەرحمەتی خۆی لەچەن لای ترەوه دەرووی لی دەكاتەوه! ئیبنو عویەینە دەفەرموێ: واتە: هەموو تەنگانە‌یی دوو خۆشی لەگەڵە. وەك بە‌پێی ئەم ئایەتە دوو چاكە بۆ موسوڵمان ساخ دەبێتەوه كە دەفەرموێ: {هَلْ تَرَبُّصُونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسَيْنَيْنِ} جا بۆیە پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: یەك تەنگانە قەت دەرەقەتی دوو فەرمانە نایێ (بوخاری هەزار بەرحمەتی لەگۆپی پیروزی خۆی و كەسو کاری بێ).

٧٨- سوورەتی تین

(مەككەییە (٨) ئایەتە)

٤٢١٨م- ئەم فەرموودە‌ییە لەتەفسیری سوورەتی قیامەدا رابورد، ئاخەرمین حدیث^(١).

٧٩- سوورەتی عەلەق (مەككەییە، ٨ ئایەتە)

سورة العلق (مكية، وهي تسعة عشر آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢١٩م- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) قَالَ: قَالَ أَبُو جَهْلٍ: لَئِنْ رَأَيْتُ مُحَمَّدًا يُصَلِّي عِنْدَ الْكَعْبَةِ لَأَطَّأَنَّ عَلَى عُنُقِهِ. فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ «لَوْ فَعَلَ لَأَخَذْتُهُ

^(١) ذكره البخاري تعليقا في كتاب التفسير، في سورة (الْم نشرح) بعد الرقم: ٤٩٥١.

^(١) تقدم في تفسير سورة القيامة، آخر حديث. رقم: ٤١٩٧/٣.

چەند بآلى، له غەيبهوه لهبهينى من و لهبهينى ئەودا پەيدا بوون!
پىڤه مبهريش (درودى خوداى لهسەرىن) فەرمووى: ئەگەر لىم نزيك ببوايه تەوه بهر
لەوى ئەو دەسدرىژى لەمن بكا فريشته پەل پەليان دەکردو پارچه پارچه
دەيان فراند، ئيتەر خوداى گەوره ئەمەى ناردە خوارەوه: {كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَافٍ،
أَن رَّآهُ اسْتَغْنَى} تا ئەوى كە دەفەرمووى: {كَلَّا لَا تُطِعْهُ}.

٤٢٢ - وَعَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) يُصَلِّيُ فَجَاءَهُ أَبُو جَهْلٍ فَقَالَ أَلَمْ
أَنْهَكَ عَنْ هَذَا أَلَمْ أَنْهَكَ عَنْ هَذَا؟ فَزَبَرَهُ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ: إِنَّكَ
تَعْلَمُ مَا بَيْنَا أَكْثَرُ مِنِّي فَأَنْزَلَ اللَّهُ (فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ) فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ قَوْلَ اللَّهِ
لَوْ دَعَا نَادِيَهُ لَأَخَذَتْهُ زَبَانِيَةُ اللَّهِ. رواه الترمذي وصححه^(١).

ديسان فەرمووى: جارى ھەزەرت (درودى خوداى لەسەرىن) نوێژى دەکرد
لەودەمەدا ئەبو جەھل ھات گوتى: ئەو ھە چەن جارم پى گوتى كە ئەمە مەكە!
ھەزەرتيش (درودى خوداى لەسەرىن) لى تەو پە دەبى پيايدا ھەل دەشاخى. ئەبو
جەھليش دەلى: خۆت باش دەزانى كەس نىيە لەم شارەدا كە ديوەخان و
يانەى وەكوو من پەبى لە كۆمەل و يارو ياوەرو ئاوا خاوەن قوناخ بى، جا
خودا ئەم ئايەتەى ناردە خوارەوه: {فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ، سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ} دەى با ئەو
بانگى كۆمەل و ھاوپىكانى خۆى بكاو گازى گوێ لەمشتەكانى خۆى بكا تا
ياريدەى بدەن و بىن بە كوتەكى دەستى، ئىمەيش بانگى چەند فريشتهيەكى
زەبر بە دەستى بۆ دەكەين خۆيان دەرگاوان و بەر پرسیارى دۆزەخن، جا
ئەوسا خۆى دەبينىتەو ھە چەن ھالى شپە، كە كەسى شەپ لەگەل خودادا
بكا شەپى خۆتەين دەكا. ئىبنو عەبباس (خودايان نى رازى بن) فەرمووى: سا بەو
يەزدانى پاكە ئەگەر ئەو نامەردە كۆمەلەى خۆى بانگ بکەردايە فريشته زەبر
بە دەستەكانى خودا دەيان قۆستەو ھە دىانگرت و بەرەو دۆزەخ دەيان برد.
(ت/ص).

(١) صحيح عند الترمذي.

له حه‌بانییه بووم، له ده‌وروبه‌ری سالی ۱۹۵۹ دا حاجیه‌کی عه‌ره‌ب که زۆر مه‌ردو موسوڵمانیکی باش بوو، بازگانیکی گه‌وره‌ش بوو گێڕایه‌وه گوتی: کورپکم هه‌یه موده‌پرسه له ثانه‌وی، ئه‌مه سی ساله نه‌چاوم پیتی که‌وتوو نه‌ دهمه‌وی چاوم پیتی بکه‌وی، تا ئه‌و له‌سه‌ر ئه‌و فیکره‌ بی، چونکه ده‌لی: ئه‌بو جه‌هل خو‌مانه‌یه له‌سه‌لمانی فارسی باشتره که پیاویکی بیگانه‌یه. گوتی: به‌لام ده‌سگیرۆده‌یی بوو که‌که‌م ده‌که‌م هه‌تا کورده‌زاکانم بی خزمه‌ت نه‌بن! به‌لی جارن وابوو، موسوڵمان له‌سه‌ر برای موسوڵمانی حاشای له‌که‌سو کاری خوی ده‌کرد. خودا به‌ لوطفی خوی له‌گه‌ل ئه‌م حاجیه‌ عه‌ره‌به‌دا حه‌شرمان بکا، له‌ژێر ئالای موحه‌مه‌ددا، له‌ خزمه‌ت سه‌لمانی خو‌شه‌ویستا*.

وه‌رگێڕ

۱۹۵۹/۵/۲ م.ک.ع

۸۰- سووره‌تی قه‌در

(مه‌که‌یه، ۵ نایه‌ته)

سورة‌ القدر (مکیه، وهي خمس آیات)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۲۱- عَنْ يُوسُفَ بْنِ سَعْدٍ (رضي الله عنه) قَالَ قَامَ رَجُلٌ إِلَى الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ (رضي الله عنهما) بَعْدَ مَا بَاعَ مُعَاوِيَةَ فَقَالَ سَوِّدَتْ وُجُوهُ الْمُؤْمِنِينَ. أَوْ يَا مُسَوِّدٌ وُجُوهُ الْمُؤْمِنِينَ. فَقَالَ لَا تُؤْتِنِي رَحِمَكَ اللَّهُ فَإِنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) أَرَى بَنِي أُمَيَّةَ عَلَى مَنبَرِهِ فَسَاءَهُ

* دياره ئه‌م زه‌لامه به‌عشی بووه، وه‌به‌چاوی خو‌مان دیمان که حوکمی به‌عش چۆن بوو، به‌ناشکرا عوروبه‌یان کرد بوو به‌خوا، وه‌ک لاتو عوززاو هو‌به‌ل دمیانه‌رست، وه‌ به‌چاوی خو‌مان دیمان که چۆن حیزبی به‌عش به‌رشه‌قی قورنان که‌وتن و بوون به‌ په‌ندی زه‌مان، دئیام که به‌عشی کوردیش، که ئیستا ئالای دژه نیسلامیان هه‌لک‌ردوو، به‌رشه‌قی قورنان و له‌عنه‌تی میژوو ده‌که‌ون و ئه‌م گه‌لی کورده‌ش، خوا یاربێ، رۆژ به‌رۆژ، خوا زۆرترو باشتر ده‌رووی

وه‌رگێڕ - ۲۰۰۸/۲/۲

ره‌حمه‌تی بۆ ده‌کاته‌وه‌.

ذَلِكَ فَتَرَلْتَ (إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ) يَا مُحَمَّدُ يَعْنِي نَهْرًا فِي الْجَنَّةِ وَكَرَلْتَ (إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ) يَمْلِكُهَا بَعْدَكَ بَنُو أُمِّيَّةَ يَا مُحَمَّدُ. قَالَ الْقَاسِمُ فَعَدَدْنَاهَا فَإِذَا هِيَ أَلْفُ يَوْمٍ لَا يَزِيدُ يَوْمٌ وَلَا يَنْقُصُ. رواه الترمذي بسند غريب^(۱).

یوسفی کوری سه‌عد (خودای ئی رازی بئی) فهرمووی: که‌هسه‌نی کوری‌عه‌لی په‌یمانی‌دا به‌موعاوییه، پیاوئ هه‌لسا بو‌ی پی‌ی گوت: تو‌پرووی موسولمانانت ره‌ش کردا، یا پی‌ی گوت ئه‌ی پووره‌شکه‌ره‌ی موسولمانان! که‌هسه‌نیش (خودای ئی رازی بئی) فهرمووی: ره‌حه‌ته‌ی خودات لی بئی سه‌ر کۆنه‌م مه‌که، چونکه پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) له‌خه‌ونا هو‌زی به‌نی ئومه‌ییه ده‌بینی له‌سه‌ر مینه‌به‌ره‌که‌ی هه‌زه‌ت خو‌ی (دروودی خودای له‌سه‌ربین) که‌ه‌خوتبه‌ی له‌سه‌ر ده‌ده‌ن و حوکم ده‌که‌ن، پی‌غه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌ربین) ئه‌مه‌ی زۆر پینا‌خۆش ده‌بی، جا خودا ئه‌م سووره‌ته‌ی بو‌ ده‌نی‌ری: {إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ} ئی‌مه‌که‌و‌ته‌رمان داوه به‌تو‌واته: ئه‌ی مو‌حه‌مه‌د! ئه‌و جو‌گه‌و سه‌رچه‌شمه‌یه‌که‌ناوی که‌و‌ته‌ره‌و وا له‌به‌هه‌شتا دا‌وامانه به‌تو، وه ئه‌مه‌یش هاته‌خواره‌وه: {إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ، وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ، لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ}: به‌پراستی ئی‌مه‌قورئانمان نارده‌خواره‌وه له‌شه‌وی له‌یله‌تول قه‌دردا، که‌شه‌ویکی زۆر به‌پێزو گه‌وره‌و پیرۆزه تو‌چوزانییت که‌شه‌وی له‌یله‌تول قه‌در چیه، شه‌وی له‌یله‌تول قه‌در چاک‌ترو گه‌وره‌تره له‌هه‌زار مانگ. واته: ئه‌ی مو‌حه‌مه‌د! له‌یله‌تول قه‌در که‌خودا دا‌ویتی به‌تو‌له‌و هه‌زار مانگه‌باش‌تره که‌هو‌زی به‌نی ئومه‌ییه حوکمی تیا ده‌که‌ن. قاسم گوتی: کاتی موده‌ی ده‌وله‌تی ئه‌مه‌وییه‌کانمان ژمارد هه‌زار مانگی ته‌واو بوو به‌بی زیادو که‌م. (ت- به‌سه‌نه‌دیکی غه‌ریب).

^(۱) غریب عند الترمذي.

۸۱- سووره‌تی بینه

(مه‌دینه‌یه، هه‌شت ئایه‌ته)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ئه‌م فهرموده‌یه له‌م باسه‌دا رۆیشت: (فضائل القرآن) باسی (ینبغی استماع القرآن بتدبر و خشوع) به‌لام لی‌رده‌دا ئاوایه: ئه‌نه‌س (خودای ئی‌رازی بئ) فهرمووی: چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) به‌ ئوبه‌یی کوری که‌عبی فهرموو: خودا فهرمانی پئ کردووم که‌ قورئانت له‌لا بخوینم. ئوبه‌یی فهرمووی: خودا بو‌خووی به‌ناو هی‌نان، ناوی منی هی‌نا بو‌تۆ؟ فهرمووی: به‌ئ، فهرمووی: له‌که‌ره‌می خودا به‌زیاد بئ گه‌یشتووم به‌پایه‌یه‌کی وا که‌ له‌لای په‌روه‌ردگاری هه‌ردوو جیهان باسم بکری و ناوم ببرئ؟ فهرمووی: به‌ئ، جا ئوبه‌ییش له‌ خو‌شیاندا که‌ چه‌زهرت به‌فهرمانی خودا ده‌رسی قورئانی له‌لا ده‌خوینئ ئه‌شک به‌چاوه‌کانیا هاته‌ خوارئ! (ش).

۸۲- سووره‌تی زه‌لزله

(مه‌دینه‌یه، هه‌شت ئایه‌ته)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۲- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) هَذِهِ الْآيَةَ: {يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا} قَالَ «أَتَذَرُونَ مَا أَخْبَارُهَا؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فَإِنَّ أَخْبَارَهَا أَنْ تَشْهَدَ عَلَى كُلِّ عَبْدٍ أَوْ أَمَةٍ بِمَا عَمِلَ عَلَى ظَهْرِهَا أَنْ تَقُولَ: عَمِلَ كَذَا وَكَذَا يَوْمَ كَذَا وَكَذَا قَالَ فَهَذِهِ أَخْبَارُهَا». رواه الترمذي^(۱).

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی‌رازی بئ) فهرمووی: پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) {يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا}ی خوینده‌وه‌و فهرمووی: ده‌زانن که‌ئه‌و هه‌وال و ده‌نگوباسانه‌ی که‌زه‌وی ده‌یانگیریتته‌وه‌ چیه‌و چی نییه! عه‌زیان کرد:

^(۱) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا ده‌زانن فه‌رمووی: هه‌والی زه‌وی ئه‌مه‌یه: که‌شایه‌تی ده‌دا له‌سه‌ر هه‌موو به‌نده‌یی (چ پیاو چ ژن) به‌وه‌ی که له‌دنیا‌دا کردوویه‌تی له‌سه‌رپشتی زه‌وی، ده‌لی: فیساره‌که‌س له‌ فیساره‌ روژدا له‌ فیساره‌ شویندا فیساره‌ کرده‌وه‌ی کردووه (ت-س/ص).

۴۲۲- → (ب/۲ ز/۳ ل/۱۶ ف/۶) سُلَّ عَنْ الْحَمِيرِ فِيهَا زَكَاةٌ... الخ^(۷).

۸۳- سُورَةُ الْعَادِيَّاتِ وَالْقَارِعَةِ

لم يرد شيء في أصولنا.

۸۴- سُورَةُ تِهَ كَانُور

(مه‌که‌یه، هه‌شت ئایه‌ته)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۴- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الشَّخِيرِ «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» أَنَّهُ انْتَهَى إِلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) وَهُوَ يَقْرَأُ {الْهَآكُمُ التَّكَاثُرُ} قَالَ «يَقُولُ ابْنُ آدَمَ مَالِي مَالِي وَهَلْ لَكَ مِنْ مَالِكَ إِلَّا مَا تَصَدَّقْتَ فَأَمْضَيْتَ أَوْ أَكَلْتَ فَأَفْنَيْتَ أَوْ لَبَسْتَ فَأَبْلَيْتَ». رواه الترمذي هنا ومسلم في الزهد^(۸).

له‌عه‌بدوللای کو‌ری شه‌خیره‌وه (خودای ئی‌رازی بن) ده‌گیریتته‌وه ده‌فه‌رمووی: چوومه‌ خزمه‌تی چه‌زده‌ت (درو‌دی خودای له‌سه‌ری) خه‌ریک بوو سووره‌تی {الْهَآكُمُ التَّكَاثُرُ} ده‌خویند. فه‌رمووی: ئاده‌میزاد هه‌ر هه‌لپه‌و هاواریه‌تی بو‌مال و ده‌لی: ماله‌که‌م واو ماله‌که‌م وا! ئایا پیم نالیی ئه‌م ماله‌ی تو کامه‌ی هی تو‌یه، جگه‌ له‌وه‌ی که ده‌یکه‌ی به‌خیر و چاکه‌و له‌پیش خۆته‌وه ده‌ینی‌ری بو‌ئه‌و جیهان، یا ده‌یخۆی و له‌ناوی ده‌به‌ی له‌پیش مردنتا، یا له‌ به‌ریده‌که‌یت تا کو‌ن ده‌بی و ده‌دری. (ت/م).

^(۷) تقدم في المجلد الثاني. تسلسل/ ٦ رقم: ١٢٠٤/٦ بخاري. تفسير: ٤٩٦٣.

^(۸) مسلم. زهد: ٧٣٤٦، ٧٣٤٩، ترمذي: زهد: ٢٣٤٢، ٢٣٥٤، نسائي: إحباس: ٣٦١٥.

۴۲۲۵- عَنْ عَلِيٍّ (رضي الله عنه) قَالَ مَا زِلْنَا نَشْكُ فِي عَذَابِ الْقَبْرِ حَتَّى نَزَلَتْ (أَلْهَاكُمْ التَّكَاثُرُ)^(۲).

عهلی (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: له‌باره‌ی سزاو عه‌زابی ناو گۆڤه‌وه که مردوو له‌ناو گۆڤدا ئازار دهری یانا، هه‌رشک و گومانمان هه‌بوو، هه‌تا سووره‌تی {أَلْهَاكُمْ التَّكَاثُرُ} هاته‌ خواره‌وه ئیتر گومانمان نه‌ما که‌سزای گۆڤ هه‌یه‌و راسته‌. (ت- سه‌نه‌د غه‌ریب).

۴۲۲۶- عَنْ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ (رضي الله عنه) قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ (ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ) قَالَ الزُّبَيْرُ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَأَيُّ النَّعِيمِ يُسْأَلُ عَنْهُ وَإِنَّمَا هُمَا الْأَسْوَدَانِ الثَّمَرُ وَالْمَاءُ. قَالَ «أَمَّا إِنَّهُ سَيَكُونُ»^(۳).

زوبه‌یری کوڤی عه‌وام (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: کاتێ {ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ}: له‌ پاشان سویند ده‌خۆم له‌پۆژی دوایی دا پرسیارتان لێ ده‌کرێ له‌و به‌هره‌و نازو نیعه‌مه‌تانه‌ که‌ پێتان دراوه‌. هاته‌ خواره‌وه‌ گوتم: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! کام نازو نیعه‌مه‌ته‌مان لێ ده‌پرسنه‌وه‌! خو ئیمه‌ خوراکمان ته‌نیا هه‌ر خورماو ئاوه‌! فهرمووی: ئه‌دی ئه‌وه‌ ده‌بێ هه‌ر بێ! (ت-س/ح).

۴۲۲۷- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) «إِنَّ أَوَّلَ مَا يُسْأَلُ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَعْنِي الْعَبْدُ مِنَ النَّعِيمِ أَنْ يُقَالَ لَهُ أَلَمْ نُصِحَّ لَكَ جِسْمَكَ وَتُرْوِيكَ مِنَ الْمَاءِ الْبَارِدِ». رَوَى الثَّلَاثَةُ التِّرْمِذِيُّ^(۴).

ئه‌بو هوره‌یره‌ (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فهرمووی: له‌ رۆژی قیامه‌تدا یه‌که‌م نیعه‌مه‌ت که‌ پرسیارێ له‌به‌نده‌ لێ ده‌کرێ ئه‌وه‌یه‌ پێی ده‌گوترێ: ئایا له‌شی ساخ و ته‌ندروستی باشمان نه‌دابوو پێت و له‌ ئاوی سارد تیراومان نه‌کردیت؟ (ت- به‌سه‌نه‌دیکی غه‌ریب).

(۲) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

(۳) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

(۴) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

۸۵- سووره‌تی عه‌صرو سووره‌تی هومزه‌و سووره‌تی فیل و سووره‌تی قوره‌یش و سووره‌تی ماعوون،

لم یرد فیهن شیء فی أصولنا.

۸۶- سووره‌تی که‌وثر

(مه‌که‌بییه، ۳ نایه‌ته)

سورة الكوثر (مکیه، وهي ثلاث آیات)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۲۸- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) أَنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: لَمَّا عُرِجَ بِالنَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) إِلَى السَّمَاءِ قَالَ «أُتِيتُ عَلَى نَهْرٍ حَافَتَاهُ قَبَابُ اللَّوْلُؤِ مُجَوَّفًا فَقُلْتُ مَا هَذَا يَا جِبْرِيلُ؟ قَالَ: هَذَا الْكُوثَرُ». رواه البخاري والترمذي^(۱).

ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌س‌رین) فهرمووی: کاتی چووم بۆ میعراج بۆ ئاسمان، چوومه‌ سه‌ر روباری ه‌ردوو قه‌راخه‌که‌ی گومه‌زی مرواری ه‌لۆل بوو، جا گوتم: ئه‌ی جوبرائیل! ئه‌مه‌ چییه؟ فهرمووی: ئه‌مه‌ هه‌وزی که‌وثره‌ (ب/ت).

۴۲۲۹- وَسُئِلَتْ عَائِشَةُ (رضي الله عنها) عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى (إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ) قَالَتْ نَهْرٌ أُعْطِيَ نَبِيُّكُمْ (صلى الله عليه وسلم) شَاطِئَاهُ عَلَيْهِ ذُرٌّ مُجَوَّفٌ آيَتُهُ كَعَدَدِ النُّجُومِ. رواه البخاري^(۲).

له‌باره‌ی فهرمايشتی خودای گه‌وره‌وه: {إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ} له‌ عایشه‌یان پرسى که‌وثر چییه؟ فهرمووی: که‌وثر چۆمیکه‌ دراوه‌ به‌ پیغه‌مبه‌ری ئیوه‌ (دروودی خودای له‌س‌رین) ه‌ردوو که‌ناره‌که‌ی مرواری ه‌لۆله‌ وه‌ک ژماره‌ی ئه‌ستیره‌ی ئاسمان ئاوا زۆرو بی شومار حاجه‌ت و جامی خواردنه‌وه‌ی له‌سه‌ره‌! (ب) له‌شه‌رحه‌که‌دا ده‌فه‌رموی: ئیمامی موس‌لیم له‌ئه‌نه‌سه‌وه‌

^(۱) بخاري. سورة الكوثر: ۴۹۶۴.

^(۲) بخاري. سورة الكوثر: ۴۹۶۵.

ده‌گیریت‌ه‌وه: ده‌فرمووی: جاری له‌خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا بووین (دروودی خودای له‌سه‌ربین) چه‌زهرت وه‌کوو خه‌و بیباته‌وه ئاوا حاله‌تی سرووش گرتی، کاتی سه‌ری هه‌لپری زهرده‌خه‌نه‌یه‌کی کرد، عه‌رزمان کرد: قوربان! خیره‌وا پیده‌که‌نی؟ فرمووی: سووره‌تیکم بو‌هات ئینجا ئه‌مه‌ی خوینده‌وه: {بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، إِنْ أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ، فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ، إِنَّ شَانِكَ هُوَ الْأَبْتَرُ} له‌پاشا فرمووشی: ئایا ده‌زانن که‌و‌ته‌ر چییه؟ گوتمان: خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا خویان باشتر ده‌زانن، فرمووی: ئه‌وه چۆمیکه له‌به‌هه‌شتا خودا ده‌یدا به‌من، خیره‌و بی‌ریکی زۆر زۆری له‌سه‌ره.

٤٢٣٠- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «بَيْنَا أَنَا أُسِيرُ فِي الْجَنَّةِ إِذْ عَرَضَ لِي نَهْرٌ حَافَّتَاهُ قَبَابُ اللَّوْلُؤِ. قُلْتُ لِلْمَلِكِ مَا هَذَا؟ قَالَ: هَذَا الْكُوْثَرُ الَّذِي أَعْطَاكَهُ اللَّهُ قَالَ ثُمَّ ضَرَبَ يَدَهُ إِلَى طِينَةٍ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهَا مِسْكَ ثُمَّ رَفَعَتْ لِي سِدْرَةٌ الْمُتَنَهَّى فَرَأَيْتُ عِنْدَهَا ثَوْرًا عَظِيمًا». رواه الترمذي وأبو داود^(٣).

ئه‌نه‌س (خودای ئی‌رازی بن) فرمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) فرمووی: کاتی له‌به‌هه‌شتا ده‌سووپامه‌وه، له‌په‌ر پوو‌باریکم لێ ده‌رکه‌وت ئه‌م به‌رو به‌ره‌که‌ی گومه‌زی مرواری بوو، به‌فریشته‌که‌م گوت ئه‌مه چییه؟ فرمووی: ئه‌مه ئه‌و کانی و سه‌رچاوه‌ی که‌و‌ته‌ره‌یه که خودا داویتی به‌تۆ، ئینجا فریشته‌که ده‌ستی برد بۆ قو‌پو‌لیته‌ی بنه‌که‌ی، له‌باتی قو‌پ میسکی ده‌ره‌ینا! ئینجا ده‌رختی سیدره‌تو‌لمو‌نته‌هام نیشان درا، له‌لایدا نو‌ورو رووناکییه‌کی فره‌مه‌زن و گه‌وره‌م به‌چاوی خۆم دی! (ت-س/ص-د).

٤٢٣١- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضي الله عنهما) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «الْكُوْثَرُ نَهْرٌ فِي الْجَنَّةِ حَافَّتَاهُ مِنْ ذَهَبٍ وَمَجْرَاهُ عَلَى الدَّرِّ وَالْيَاقُوتِ تُرْبَتُهُ أَطْيَبُ مِنَ الْمِسْكِ وَمَاؤُهُ أَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ وَأَبْيَضُ مِنَ الثَّلْجِ». رواه الترمذي بسند صحيح^(٤).

^(٣) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

^(٤) حديث صحيح عند الترمذي.

ئیبینو عومەر (خودایان ئی رازی بئی) فهرمووی: حه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌رین) ده‌فه‌رموی: که‌و‌ثر جو‌گه‌یه‌که‌ له‌ به‌ه‌شتدا، قه‌راخه‌که‌ی له‌هر دوولاو له‌ زێره، وه‌ناو جو‌گه‌که‌و ته‌ختی بنه‌که‌ی له‌دو‌رو یا‌قووته‌و بو‌نی زه‌وییه‌که‌ی له‌ بو‌نی میسک خوشتره‌و ئاوه‌که‌ی له‌هه‌نگوین شیرینتره‌و له‌به‌فر سپیتره‌ (ت-س/ص).

۸۷- سوره الكافرون

لم يرد فيها شيء.

۸۸- سووره‌تی نه‌صر

(هه‌دینه‌یه، ۳ نایه‌ته)

سورة النصر (مدنية، وهي ثلاث آيات)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۳۲- → (ب/۱ ز/۸۳ ل/۲۷۲ ف/۴)^(۱).

لی‌ره‌دا ئه‌م زیاده‌یه‌ی هه‌یه: يتأول القرآن. زیاده‌که‌ واته: عائیشه (خودای ئی رازی بئی) ده‌یفه‌رموو: واته: پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) که‌له‌ناو رو‌کو‌عو و سو‌جده‌دا به‌ زۆری ده‌یفه‌رموو: (سبحانك اللهم ربنا وبحمدك اللهم اغفر لي) مه‌به‌ستی ئه‌وه‌بوو عه‌مه‌ل و په‌فتاری به‌مه‌عنای ئه‌م نایه‌ته‌ی قورئان ده‌کرد که‌ ده‌فه‌رموی: {فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا} (۳/۱۱۰) واته: کاتێ به‌چاوی خۆت دیت که‌وا ئایینی ئیسلام سه‌رکه‌وت و نیشانه‌ی گه‌وره‌یی ئه‌وه‌هاته‌دی که‌ گرتنی شاری مه‌که‌که‌یه‌و ئه‌و خه‌لکه‌ پۆل پۆل و کۆمه‌ل کۆمه‌ل دینه‌ سه‌ر دینی ئیسلام، که‌ تاقه‌ دینی خودایه‌ له‌م چه‌رخه‌ی تۆ به‌دواوه، کاتێ ئه‌مه‌ بوو تۆش نو‌یژ بۆ خودای خۆت بکه‌و ته‌سبیح و حه‌مدو ئیستیغفاری تیا بکه‌ چونکه‌ به‌راستی خودا به‌زۆری ته‌وبه‌و په‌شیمانی گیرا ده‌کا (ش).

(۱) تقدم برقم: ۵۲۰/۴، مجلد أول، تسلسل/۸۲.

٤٢٣٣ - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) قَالَ كَانَ عُمَرُ يُدْخِلُنِي مَعَ أَشْيَاحِ بَذَرٍ، فَكَأَنَّ بَعْضَهُمْ وَجَدَ فِي نَفْسِهِ فَقَالَ لِمَ تُدْخِلُ هَذَا مَعَنَا وَلَنَا أَبْنَاءُ مِثْلِهِ فَقَالَ عُمَرُ إِنَّهُ مِنْ حَيْثُ عَلِمْتُمْ. فَدَعَا ذَاتَ يَوْمٍ - فَأَدْخَلَهُ مَعَهُمْ - فَمَا رُئِيتُ اللَّهُ دَعَانِي يَوْمَئِذٍ إِلَّا لِيُرِيَهُمْ. قَالَ مَا تَقُولُونَ فِي قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ) فَقَالَ بَعْضُهُمْ أَمَرَنَا نَحْمَدُ اللَّهَ وَنَسْتَغْفِرُهُ، إِذَا نَصَرْنَا وَفُتِحَ عَلَيْنَا. وَسَكَتَ بَعْضُهُمْ فَلَمْ يَقُلْ شَيْئًا فَقَالَ لِي أَكْذَاكَ تَقُولُ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ؟ فَقُلْتُ لَا. قَالَ فَمَا تَقُولُ قُلْتُ هُوَ أَجَلُ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) أَغْلَمَهُ لَهُ، قَالَ (إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ) وَذَلِكَ عَلَامَةٌ أَجَلَكَ (فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا). فَقَالَ عُمَرُ مَا أَغْلَمَ مِنْهَا إِلَّا مَا تَقُولُ. رواه البخاري وأحمد وزاد (على ما هو في شرح التاج) فكيف تلو مني على حب ماترون^(٢).

ئيبنو عه‌بباس (پەزای خودای لەسەر بێ) فەرمووی: ئیمامی عومەر منی لەناو پیزی پیرانی بەدردا دادەنا، وا دیار بوو هەندیکیان لەدڵەوه لەمە زین بوون، وەك بلین: ئیمە کوڕمان لە سیڤه‌ی ئەودایه‌، كه‌وايه‌ بۆچی دیتە ناو كو‌پری ئیمه‌وه‌؟ عومەریش دەیبیستیتەوه‌و دەفەرموی: راستە وەكوو ئیوه‌ دەلین بەسالا منالەو لە سیڤه‌ی منالی ئیوه‌دايه‌ وەلی وەك خوتان دەزانن زمانیکی زۆر گو‌یاو دلیکی زۆر رووناكو ووریای هیه‌. جا روژی عومەر بانگی كردم لەناو كو‌پری ئەواندا داینام، خۆم زانیم كه‌ئەو روژه‌ بۆ ئەوه‌ بانگی كردووم تا پایه‌و لیها‌توویی منیان نیشان بدا. بۆیه‌ فەرمووی پیاان: لەبارە‌ی مه‌عناو مه‌به‌ستی ئەم ئایه‌ته‌وه‌ ئیوه‌ دەلین چی كه‌ دەفەرموی: {إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ} جا هەندیکیان گو‌تیان: مانای وایه‌ فەرمانمان پێ كراوه‌ هەركاتی خودا یارمه‌تی داین و لەسایه‌ی خۆیه‌وه‌ سه‌ری خستین و لا‌تمان گرت: سوپاس و ستایشی بکه‌ین و داوا‌ی لی‌خۆشبوونی لی بکه‌ین، بازی‌کیشیان بێ دەنگ بوون و هیچ قسه‌یان نه‌کرد، ئەوجا عومەر به‌منی فەرموو: ئیب‌نو عه‌بباس! تۆ ده‌لیی چی، ئایا تو‌یش هه‌روا ده‌لیی؟ منیش گو‌تم: نه‌خه‌یر،

(٢) بخاري. تفسير: سورة النصر: ٤٩٧.

فەرمووی: ئەى تۆ دەللى چى؟ گوتم: من دەللىم ئەم سوورەتە باسى ھاتنى ئاکامى ھەزەت دەکا و نیشانەى نزیكبوونەوہى مەرگىتى و خودا لەسەر ئەم شىوہىە ئاگادارى کردۆتەوہو فەرموویەتى: {إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ}: کاتى دىنى خودا سەرکەوت و نیشانەى ھەرگەوہى ئەوہ ھاتەدى کە گرتنى شارى مەککەى پېرۆزە، ئىتر بزانە ئەى موخەممەد! کەئەوہ نیشانەى ھاتنى ئاکامى تۆیە، چونکە تۆیش وەکوو پىڤغەمبەرەکانى پىیش خۆت کەئەرکى سەرشانى خۆت بە جیھینا و پەيامى خۆت بەئەنجام گەياند ئىتر دەبى پيالەى مەرگ بچىژى، کەواتە لەم ئاخرو ئۆخرى تەمەنى پېرۆزەتا: {فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا} (۳/۱۱۰) تا دەتوانى سوپاس و ستایشى خودای خۆت بکە و داواى لى خوشبوونى لى بکە، ھەم بۆ خۆت ھەم بۆ موسولمانان، دنیاش بە کەخودا لەگەڵ بەندەى گەراوہى خۆى، کە پەشیمان بى لە تاوانى خۆى زۆر بەلوتف و کەرەمەو تەوہو پەشیمانى لى گىرا دەکا! عومەرىش خودای ئى رازى بى) فەرمووی: منیش لەم قسانەى کە ئیوہ کردتان بەس ئەم مەعنايەى تۆم بەدلە ئەى ئیبنو عەبباس (ب/ت/ئە = ئیمامى بوخارى، ئیمامى تیرمىزى، ئیمامى ئەحمەد. خودا لەھەموویان رازى بى و ئیمەى گوناھباریش لە خاکوپای ئەم مەردانەدا پەنا بدا).

۸۹- سوورەتى ھەسەد

(مەککەيیە، ۵ نایەتە)

سورة المسد (مکیة، وھى خمس آیات)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۳- قال ابن عباس (رضي الله عنهما): لما نزلت (وانذر عشيرتک الأقربين)

ورھطک منهم المخلصین^(۱).

(۱) بخارى. وصايا: ۲۷۵۲، ۴۷۷۱، مسلم: إيمان: ۵۰۳.

له سووره‌تی شوعه‌رادا رابورد، فهرموده‌ی سییه‌م، لی‌ره‌دا به‌م شیوه‌یه‌یه: ئیبنو عهباس (خودایان ئی رازی بئ) فهرمووی: کاتی: {وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ} هاته خواره‌وه، که ئه‌وکاته به‌م قیرائه‌تیش ده‌خویندرایه‌وه: وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ. وَرَهْطُكَ مِنْهُمْ الْمَخْلَصِينَ: حه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) پۆیشت له‌سه‌ر ته‌پۆلکه‌ی صه‌فا راوه‌ستاو به‌ده‌نگی به‌رز فهرمووی: هه‌ی هاوارا! هه‌ی هاوارا! فریاکه‌ون خه‌لکه‌که‌ش دابارین به‌سه‌ریاو له‌ده‌وری کۆبوونه‌وه‌و گوتیان: ئه‌وه چیه؟ حه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) فهرمووی: ئه‌رئ پیم بلین ئه‌گه‌ر ئیستا پیتان بلیم که‌وا له‌شکری دۆژمن له‌داویننی ئه‌م گرده‌وه‌ له‌کلکه‌ی ئه‌م شاخه‌وه په‌یدا ده‌بئ و ده‌دا به‌سه‌رتاندا ئایا باوه‌رم پئ ده‌که‌ن یانا؟ گوتیان: به‌لئ باوه‌رت پئ ده‌که‌ن چونکه‌ تا ئیستا درۆمان له‌تۆ نه‌دیوه! فهرمووی: ده‌سا چاوتان بکه‌نه‌وه‌و خاس و خراپی خۆتان بزائن من خودا کردوومی به‌ترسینه‌ر بۆ ئیوه، تا ئاگادارتان بکه‌مه‌وه ئه‌گه‌ر له‌فه‌رمانی من ده‌ربچن و به‌گوئی من نه‌که‌ن ئه‌وا به‌زووی له‌گه‌ل تۆله‌یه‌کی سه‌خت و سزایه‌کی زۆر توندا پوو به‌پوو ده‌بنه‌وه، ئیتر که‌یفی خۆتان! ئه‌بو له‌هه‌بیش که‌پووی له‌به‌ر سووری ده‌تگوت سکلئ سووره، وه‌خۆشی هه‌روا بوو چونکه‌ پووی له‌ئه‌نجاما بوو به‌پشکووی سووری ناو دۆزه‌خ ئه‌و نامه‌رده گوتی: تَبَّأْ لَكَ مَا جَمَعْنَا إِلَّا لِهَذَا: هه‌ی له‌ناوچیت ئا بۆ ئه‌م قسه‌یه ئیمه‌ت کۆکردۆته‌وه، گوتمان ده‌بئ چی بئ!

دوای ئه‌وه پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) ته‌شریفی هه‌لساو پۆیشت ئه‌وجا سووره‌تی {تَبَّأْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَكَبَّ} له‌زه‌م و خوسپی ئه‌و سه‌گه‌ پیسه‌دا هاته خواره‌وه (ش/ت).

۴۲۳- ورأى العباس (رضي الله عنه) في النوم أبا لهب بعد موته في أسوأ حال، فقال له: ماذا لقيت؟ قال: لم ألق بعدكم خيراً غير أنني سقيت في هذه وأشار إلى الثقرة التي تحت إبهامه بإعتاق ثوبية (التي أرضعت النبي صلى الله عليه وسلم). رواه البخاري في الرضاع والنكاح^(۲).

(۲) بخاري. نكاح: ۵۱۰۱، ۵۱۰۶، ۵۱۰۷، ۵۱۲۳، ۵۳۷۲.

جاری عه‌بباسی مامه‌ی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودا له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌رو به‌زای خوداش له‌و بی) ئه‌بو له‌هه‌بی برای: له‌پاش مردنی، له‌خه‌وندا، له‌بارو دۆخیکی زۆر خراپدا ده‌بینی، پیی ده‌لی: حالت چۆن بوو؟ ده‌لی: ئه‌وه‌تی له‌ئیه‌و ده‌پراوم ئیتر تووشی خیره‌و خوشی نه‌بووم، ئینجا ئیشاره‌ت ده‌کا بو ئه‌و چاله‌ بچکۆله‌ی که‌وا له‌ نیوانی په‌نجه‌که‌له‌و په‌نجه‌ی دوشاو مرته‌داو ده‌لی: وه‌لی ته‌نیا پر ئه‌م چالاییه‌ له‌ ناو دۆزه‌خدا ئاویان داوه‌ پیم‌و به‌و تنۆکه‌ ناوه‌ لیوم ته‌پرکردوه‌، ئه‌ویش به‌هوی ئه‌وه‌وه‌ که‌له‌جیه‌اندا شووبه‌ی دایه‌نی پیغه‌مبه‌رم ئازاد کردوه‌! (ب- به‌زای خوی لی‌بن).

۹۰- سووره‌تی ئیخلاص

(مه‌که‌هیه، چوار نایه‌ته‌ یا پینج نایه‌ته‌)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۳۶- عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ (رضي الله عنه) أَنَّ الْمُشْرِكِينَ قَالُوا لِرَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) ائْسُبْ لَنَا رَبَّكَ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ) فَالْصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ لِأَنَّهُ لَيْسَ شَيْءٌ يُولَدُ إِلَّا سَيَمُوتُ وَلَيْسَ شَيْءٌ يَمُوتُ إِلَّا سَيُورَثُ وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَمُوتُ وَلَا يُورَثُ (وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ) قَالَ «لَمْ يَكُنْ لَهُ شَيْءٌ وَلَا عِدْلٌ وَلَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ». رواه الترمذي بسند لا طعن فيه^(۱).

ئوبه‌یی کوپی که‌عب (خودای ئی‌رازی بن) فه‌رمووی: هاوبه‌شپه‌یدا که‌ره‌کان گوتیان به‌حه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بن) په‌سه‌ن و بنه‌چه‌ی خودای خۆتمان بو هه‌له‌، کییه‌و کئ نییه‌و چییه‌و له‌چی دروست کراوه‌. جا خودای مه‌زن ئه‌م سووره‌ته‌ پیرۆزه‌ی ناره‌ده‌ خواره‌وه‌: {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، اللَّهُ الصَّمَدُ، لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ، وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ} (۱/۱۱۲-۴) واته‌: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری نازدار! تو له‌ وه‌لامی پرسیا‌ری ئه‌و کافرا نه‌دا بلی: ئه‌و زاته‌ ناوی ئه‌للایه‌، ناوی یه‌زدانه‌،

^(۱) رواه الترمذي بسند غير مطعون فيه.

خودایه‌کی تاک و ته‌نیایه، خودایه‌که جیی هیواو نیازو ئومیده، که‌سی لی نه‌بووه و له‌که‌س نه‌بووه و که‌س هاوتای نییه. فه‌رمووی: صه‌مه‌د ئه‌وه‌یه که‌سی لی نه‌بووه و له‌که‌س نه‌بووه، نه‌ منال و خیزانی هه‌یه و نه‌دایک و باوک، چونکه ئه‌وه‌ی که له‌دایک ده‌بی ده‌شی بشمری، وه ئه‌وه‌یشی که بمری ده‌بی که‌له‌پوورو میراتی دابه‌ش بکری به‌سه‌ر ئه‌م و ئه‌ودا خودای بالاده‌ست و شکۆمه‌ندیش نه‌ ده‌مری و نه‌ مولکی به‌میراتی وه‌رده‌گیری. فه‌رمووی: {وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفْرًا أَحَدٌ} واته: خودایه‌کی بی مانه‌ند و بی چوونه و هاوچه‌شن و هاوتای نییه و هیچ شتی له‌وینیه‌ی نییه و که‌س وینیه‌ی ئه‌و نیه له‌خوایه‌تی و په‌روه‌ردگاریی دا (ت).

٤٢٣٧ - → له‌پیشه‌وه رابوو، له‌سه‌ر باسی (ماورد فی سورة البقرة) دا. فه‌رمووده‌ی ده‌یه‌م. هه‌روه‌ها له‌ته‌فسیری سووره‌تی مه‌ریه‌م دا، فه‌رمووده‌ی: (قال الله تعالى: شمني ابن آدم) الخ^(٢).

یادگارێکی مندالیم هه‌یه، له‌باره‌ی {قُلْ هُوَ اللَّهُ} وه، که له‌به‌ینی من و خه‌لکی دیکه‌مانا رووی داوه، که‌وه‌ختی خۆی به‌عه‌ره‌بی له‌یادداشتی خۆما، که‌ناوم ناوه (الذکریات صدی السنین الحاکی) تۆمارم کردووه، خودا یاریی ئه‌م یادگار له‌پاش سووره‌تی (ناس) وه به‌بی ده‌سکاری ده‌نووسم، به‌ ئومیدی دوعای خیر بو هه‌موولایی، چونکه به‌پراستی ئه‌م کتیبه‌ پیرۆزه جیگه‌ی خرۆشانی ده‌ریای په‌حمه‌تی خودایه. هه‌روه‌ک داستانی ئه‌م یادگار به‌لگه‌یه‌کی تری پۆشنه له‌سه‌ر حویب و خۆشه‌ویستی و ئیخلاص و دلسۆزی ئه‌م گه‌لی کوردی موسولمانه بو قورئانی پیرۆز، خودا په‌نای بدا له‌په‌نای دا وه‌کی تریش هه‌تا دۆست و دوژمن زۆرباش بزانن که‌ئهم گه‌لی کورده‌ چهنده خودا په‌رستن و قورئان دۆستن و ئه‌م دینی موحه‌مه‌ده‌یان تا چی پاده‌یی به‌ده‌م ده‌ست گرتووه، تا بۆیان پۆشن ببیته‌وه ئه‌و تانه‌و ته‌شه‌ره‌و تانووت و

(٢) تقدم فی مجلد اول تسلسل ٢/ ل ٥١/ ط ١/ رقم ٥. المجلد السادس. تسلسل ٤/ برقم: ٢٥٨٣/١٠.

توانجانه‌ی که داخ له‌دله‌کان، له‌ کۆن و نوڤا له‌دژی ئەم گه‌له‌ باشه‌ بلاوی ده‌که‌نه‌وه، که‌ گوايه‌ گه‌لیکی سه‌رکه‌شی چه‌توونی خودا نه‌ناسه‌ هه‌مووی درۆو ده‌له‌سه‌و بوختان و غه‌یبه‌ته‌.

۹۱- سووره‌تی فه‌له‌ق

(هه‌که‌یبه، ۵ نایه‌ته‌)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۳۸- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ فَقَالَ «يَا عَائِشَةُ اسْتَعِذِي بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ هَذَا فَإِنَّ هَذَا الْفَاسِقُ إِذَا وَقَبَ». رواه الترمذي بسند صحيح^(۱).

عائیشه (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) ته‌ماشای مانگی کردو فه‌رمووی: ئە‌ی عائیشه! په‌نا بگه‌ر به‌خودا له‌وه‌ی و شه‌ری ئە‌مه‌و بئ: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ هَذَا: په‌نا ده‌گرم به‌خودای گه‌وره‌ له‌شه‌ری ئە‌م مانگه‌. چونکه‌ ئە‌مه‌ ئە‌و (غاسق)ه‌یه‌ که‌ خودا له‌باره‌یه‌وه‌ ده‌فه‌رمووی: {وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ}: وه‌له‌شه‌ری تاریکه‌ شه‌و کاتئ که‌شه‌و ده‌زرنگیته‌وه‌، به‌تایبه‌تی له‌شه‌ری مانگ که‌له‌که‌ناری ئاسمان وون بوو. (ت-س/ص).

۹۲- سووره‌تی ناس

لم يرد في تفسيره شيء، نسأل الله السرَّ الجميل والتوفيق الكامل آمين.

ئهمه‌ش ئە‌و یادگاربه‌یه‌ که‌ عه‌رزى ئیوه‌ی ئازیزم کرد له‌به‌ر ئە‌وه‌ی له‌ شه‌سته‌کانا تۆمارم کردوو به‌عه‌ره‌بی، ئیستا به‌بی ده‌ستکاری وه‌ه‌ر به‌عه‌ره‌بی ده‌ینووسمه‌وه‌. له‌ خودا داوا ده‌که‌م که‌ مه‌به‌ست لیئ په‌زای خودابئ حیکایه‌ته‌که‌و حیوارو گوفتوگو که‌ به‌مه‌عنا ریوایه‌ت کراوه‌، په‌نگ بئ

^(۱) صحیح عند الترمذی.

ئەوانە‌ی کە ئاگایان لە ئوسلوب و شیوازی قورئانی پیرۆز فەرموودە‌ی
 ھەزەرت نەبێ، کە چۆن بە‌پرستە‌ی پەساو جوملە‌ی پەر لە بە‌لاغەت و
 فەصاحت، قسە و گوشتوگۆ‌ی ژن و منال و پیاوی نە‌خویندە‌وارو ئازەل و
 دپندە و جانە‌وەر و مەل و مۆریان گێراوە‌تە‌و، پەنگ بێ ئەو نە‌شارە‌زایانە‌ی کە
 ئاگایان لە‌مە نییە، خود سەر بڵێن: ئای لە‌م ھاشە و ھوشە‌یە. بفرموون
 خودا لە‌قورئانی پیرۆزدا، بە‌چ بە‌لاغەت و فەصاحت و جوانکاری و
 پەوانبێژییە‌ک قسە‌ی میروولە‌یی دە‌گێڕیتە‌و کە دە‌فرموو: {قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا
 النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ*} (١٨/٢٧)

* پەراویژێ لە‌سەر رێ‌رووی دێ‌رینی خۆمان: شیخی بە‌یضاوی (خودای ئی رازی بێ) لێ‌ردا
 دە‌فرموو: (کائە‌ها لما رأتهم متوجهين الى الوادي فرت عنهم مخافة حطمهم فتبعها غيرها،
 فصاحت صيحة نبهت بها ما بحضرتها من النمل فتبعها غيرها، فشبّه ذلك بمخاطبة العقلاء
 ومناصحتهم ولذلك أجروا مجراهم، مع انه لا يمتنع أن خلق الله سبحانه وتعالى فيها العقل
 والنطق!). بە‌ندە لە‌فەرمايشتە‌کە‌ی شیخی گە‌ورە‌م بۆ‌نی ئە‌م درکاندنە‌ی ئی دە‌کە‌م: تە‌ماشاکە‌ن
 ئە‌و‌ە‌ی میروولە‌کە‌ کردوویە‌تی جوولە و قێژمێ بۆ‌و لە‌سەر ئە‌م شیومێ، کە‌چی خودا چە‌ن بە
 بە‌لیغی و فە‌صیحی تە‌عبی‌ری لە (ما في الضمير) ئە‌م میروولە‌یە‌ی داوە‌تە‌و! وە‌ کردوویە‌تی بە
 قسە و وە‌ری گێراوە‌تە‌ سەر زمانی ئادە‌میزاد و کردوویە‌تی بە‌ عەرە‌بی و دایناو لە‌ناو کە‌لامی
 قە‌دیمی خۆ‌ی دا! کە‌ موسلمان تا رۆ‌ژی قیامە‌ت دە‌وری دە‌کە‌نە‌و و نوێ‌زی پێ دە‌کە‌ن و دە‌یکە‌ن
 بە‌ سەر‌مە‌شق و بە‌مایە‌ی خێ‌رو پیت و بە‌ھەر و پاداشی باش!!...تاد.

ئێ‌تر ئە‌و میروولە‌یە‌ نە‌ عەرە‌بی زانیو و نە‌ زمانی ھە‌بوو و نە‌ ئاگای لە‌ یاسای زمانە‌وانی بوو و
 نە‌ نوونی تە‌وکیدێ شە‌قیلە‌ی بیستوو و نە‌ بوختیانی زۆ‌رو ستە‌می بۆ سلیمان کردوو، وە
 نە‌ ئاگای لە‌ عیصمە‌تی پێ‌غە‌مبەرە‌ن بوو؟! بە‌ئێ‌ کە‌سێ سە‌رنجی استنباطات و استخراجاتی
 موحە‌ددیثە‌کانمان ب‌دا، کە‌ چۆن لە‌زە‌ردیە‌کی ھە‌زە‌رت، یا لە‌سەر جوولانیکی، یا
 لە‌نیشارە‌تیکی، یا لە‌ گۆ‌رانی پە‌نگی، یا لە‌ خامۆشی و بێ دە‌نگی ئە‌و، چە‌ندە‌ھا حوکم و ب‌ریاری
 شە‌رعیان ئی وەرگرتوو، ئە‌وسا باش دە‌زانێ کە‌ موفە‌سیرە‌کانمان (پە‌زای خودا لە‌ھە‌موویان بێ)
 زۆ‌رباش لە‌م لایە‌نە‌و لە‌ موحە‌ددیثە‌کان بە‌ جی‌مان، بە‌ تاییبە‌تی لە‌ شیخی بوخاری و لە‌ شیخی

هه‌روه‌ها نه‌قل و روایه‌ت له په‌پوو سلیمانکه‌وه ده‌کا و ده‌فه‌رموئ: {فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَحِجُّكَ مِنَ سَيِّئَاتِي يَقِينٌ} (۲۲/۲۷) هه‌روه‌ها نه‌قلی قسه‌ی فیرعه‌ون و نه‌مروود و ژنه‌که‌ی لووت له قورئانی پیرزدا ده‌کا، له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی ئه‌مانه‌ عه‌ره‌ب نه‌بوون و ئه‌عه‌می بوون و له‌وانه‌یه‌ یه‌ک و وشه‌ عه‌ره‌بیان نه‌زانیبی، که‌چی خودا به‌ عه‌ره‌بییه‌کی فه‌صیح قسه‌و گوفتوگۆیان ده‌گیڕێته‌وه. بگره‌ له‌ هه‌دیث‌دا هه‌یه‌ که‌ پی‌غه‌مبه‌ران قسه‌و گوفتوگۆیان له‌گه‌ل دارو به‌رد کردووه‌و قسه‌ی ئه‌و دارو به‌رده‌ش زۆر به‌جوانی و به‌پێژه‌وه‌ له‌ناو کتیبه‌ عومده‌کاندا نه‌قل و روایه‌ت کراوه‌و که‌سیش تا ئیستا نه‌یگوتوه‌ خودا به‌و هه‌موو گه‌وره‌بییه‌وه‌ چۆن قسه‌ی پیره‌ژنئی یا میرووله‌یی ده‌گیڕێته‌وه. مه‌به‌ستم له‌م قسه‌یه‌ ئه‌وه‌یه‌ که‌ دین به‌حه‌رو ژیان ده‌ریایه‌کی بی‌په‌یه‌، جا ئه‌گه‌ر هه‌ر که‌سه‌مان به‌پێی ته‌وانای خۆی له‌ سی‌به‌ری دین دا خزمه‌تی ژین بکا، وه‌ هه‌روه‌ها به‌ پی‌چه‌وانه‌وه‌ ئه‌وه‌ کاریکی گه‌لی پیرۆز ده‌کا، وه‌ مه‌رج نییه‌ هه‌موو شتیکی کۆن به‌پیرۆز دابنێن و هه‌موو شتیکی تازه‌یش به‌ فیسق و فوجوورو به‌قسه‌ی هیچ و پووج!

زۆر سه‌یره! گه‌لی‌کمان شانازی به‌وه‌وه‌ ده‌کا که‌هیندی کچی عوتبه‌، یا ژنه‌که‌ی لووت، یا ژنه‌که‌ی ئه‌بو له‌هه‌ب، له‌فلانه‌ وه‌ختا وا وای گوتووه‌، وه‌ وا ده‌لی! که‌چی پێی عه‌یب و شووره‌یه‌ که‌ قسه‌یه‌کی ژنیکی کوردی مه‌ردی موسولمانی پاک بگیڕێته‌وه!

گوایه‌ ئه‌م جوړه‌ کتیبانه‌ شوینی قسه‌ی ئه‌و جوړه‌ که‌سانه‌ نییه‌، به‌لام با من عه‌رزتان بکه‌م: مه‌به‌ست له‌ کتیب و ئامۆژگاری ئایینی ئه‌وه‌یه‌، که‌ وه‌ک

موسلیم، وه‌ زوربه‌ی رووپه‌ره‌ی ته‌فسیره‌کانیان به‌رده‌دو به‌ده‌ل و گیره‌و کێشه‌ی ناو خۆیان‌ه‌وه‌ پێ کردۆته‌وه. چه‌ند جوان و شیرینه‌ ئه‌م فه‌رمایشته‌ی شیخی به‌یزاوی که‌له‌ داستانه‌که‌ی سوله‌یمان و په‌پوو سلیمانکه‌دا ده‌فه‌رموئ: (و لعل في عجائب قدرة الله وما خص به خاصة عباده أشياء أعظم من ذلك يستكبرها من يعرفها ويستنكرها من ينكرها).

بارانیکی ره‌حمه‌ت عه‌قیده‌و بیرو باوه‌پێکی ره‌سای ساغی پێک و پێکی جوان له‌ مه‌زرای دڵ و ده‌روونی موسوڵماندا برۆینێ، هه‌تا به‌ره‌ به‌ره‌، به‌و فه‌رمایشته‌ دڵ لاوینانه موسوڵمان دڵ دایینێ و دڵی نه‌رم ببێ، هه‌م له‌ خودا بترسێ و ریزی شه‌ریعه‌ته‌که‌ی بگرێ و هه‌م ره‌حم به‌ مه‌خلووقی خودای گه‌وره‌ بکا، هه‌ر له‌ به‌ر ئه‌وه‌یه‌ هه‌تا له‌ نامه‌ پیرۆزه ئاسمانیه‌یه‌کاندا هه‌ندێ داستان و باس و خواسی گه‌وره‌و بچووک و هه‌مه‌ جوړ هه‌یه‌، وه‌ک باسی گیایی، حاله‌تی به‌ردی، ره‌گ و پیشه‌ی داری، گێرانه‌وه‌ی قسه‌ی هه‌نگی، یا میرووله‌یی، یا وه‌صفی لانه‌ی جالجالۆکه‌یی، یا داستانی سه‌یر سه‌یری پێشینان که‌ تیئه‌لکیش کراوه‌ له‌ گه‌ل بازی کاره‌ساتا یا له‌ گه‌ل بازی رووداوی تردا، که‌ به‌دیمه‌ن په‌یوه‌ندی به‌باته‌که‌وه‌ نییه‌ جا له‌م پوانگه‌وه‌ زاناکان ده‌فه‌رموون: له‌ ریوايه‌تی هه‌قایه‌ت و ره‌قائیق و ئه‌وشتانه‌ی که‌ ده‌بن به‌هۆی نه‌رمبوون و ئارامبوون و هیمنی دڵ و ده‌روون، دروسته‌ که‌ ته‌ساهول و چاوپۆشی بکری، وه‌له‌تاجی پیرۆزدا که‌ مێ له‌م ره‌قائیق و شتانه‌ی تیادا ره‌چاو ده‌کری، وه‌ ئه‌وه‌یش قه‌یدی نییه‌.

دیسان هه‌ر له‌م پوانگه‌وه‌یه‌ که‌ به‌نده‌یش ده‌مه‌وی لیڤه‌و له‌وی ناو به‌ناو، له‌ناو ئه‌م کتێبه‌ پیرۆزه‌دا بیده‌م به‌گوێی خوینه‌ری کوردی ئازیزدا که‌ ئه‌م جوړه‌ شتانه‌ له‌دین دا دروسته‌. من خۆم ده‌زانم مه‌به‌ستم له‌ به‌رگری و دیفاع له‌ گه‌لی کوردی سه‌رتۆپ موسوڵمان ره‌زای خودایه‌و سوود و به‌رژه‌وه‌ندی گه‌لی ئیسلامه‌، نه‌ک ته‌عه‌صصوب و ره‌گه‌زه‌په‌رستی، چونکه‌ ئه‌م گه‌لی کورده‌ گه‌لیکی سته‌م لیکراوه‌، بگره‌ خویشمان که‌ مه‌لاین و پێشه‌وا‌ی ئایینی ئه‌و میلله‌ته‌ین هه‌ر نا‌ره‌وا‌یی لی ده‌که‌ین و ددانی خیری پیادا نانین.

بۆیه‌ به‌نده‌ ئه‌م قسانه‌ عه‌رزێ ئیوه‌ی به‌رپیزی به‌رزێ ئازیز ده‌که‌م، چونکه‌ ده‌زانم خه‌لکه‌که‌ گله‌ییمان زۆر لی ده‌که‌ن، به‌تایبه‌ت خوینده‌واره‌کانیان، ده‌لین: گوايه‌ مه‌لاکان هه‌ر ده‌لین: کورده‌ نه‌گبه‌ته‌که‌ له‌ به‌ر ئه‌وه‌ی عه‌ره‌بی نازانێ، هه‌ر چۆنێ بێ، به‌هه‌ر شپرم پرمی بووه‌ ده‌بی ئیمه‌ دینه‌که‌ی

فیربکه‌ین و له‌مارو دوپشکی ئاگری دۆزه‌خ پزگاری بکه‌ین، هه‌تا له‌و دنیا‌ش وه‌ک ئه‌م دنیا له‌ دۆزه‌خ دا نه‌ژی!.

ئێتر دهره‌سته‌ی هه‌یجی تری میله‌تی کورد نین، هه‌رچه‌ند ئه‌م قسه‌یه‌ وانییه‌، به‌لام وه‌ک گوته‌راوه‌ (تا نه‌بوهد چیزێ نه‌گۆیه‌ند چیزێ). به‌هرموون ئه‌مه‌ش یادگار هه‌که‌مه‌ به‌لام له‌به‌ر ئه‌وه‌ی خۆی زۆر درێژه‌، له‌ویوه‌ ده‌ست پێده‌که‌م که‌ مامۆستا مه‌لا موحه‌مه‌دی تال له‌پاش ماوه‌یی برایماوه‌ به‌جێ دیلێ و واز له‌ مه‌لایه‌تی دینێ و ده‌چینه‌وه‌ بو بنگردی لای ئالیشه‌و ده‌ست ده‌کا به‌ که‌سابه‌ت، ئه‌م مامۆستا مه‌لا موحه‌مه‌دی تاله‌ یه‌که‌م مامۆستام بوو، وه‌له‌لای ئه‌و ده‌ستم کردووه‌ به‌ ئه‌لفویی:

عاد الشيخ الى قريته الأولى، وانصرف إلى العمل الحر والكسابة، بعد ان جرب كثيرا من إمامة القرى وبان له: (عزوف العامة عن أهل العلم، و إقبالهم المزري وتهافتهم المشين على زخارف الدنيا الزائفة وحطامها الفاني) وقال في هذا المعنى مشمئزاً:

(عندما لا يماشي العالم العوام في عاداتهم المرزولة ولا يداريهم في دنياهم على حساب دينه، يكون غريبا عنهم وهم غرباء عليه، ثم الويل كل الويل للعالم الذي لا يجاري السلطان في جوره، ولا يداري العامة في رزائلهم، فعندئذ (أي عندما يكون سواءً العالم في العادات المرزولة والعامي) يعتبرونه مثل أحدهم، وحق لهم ذلك، ثم يستغفون عنه كلية وينفرون منه ويخشونه تقية ولا يجلون له لعلمه ولكونه إمام هديهم، حتى إذا ذكرهم بشيء من أمور الدين ذكروه، بمخالفاته هو، و عندئذ تغدو الموعظة نوعاً من تبادل التناوب واللجاجة! إن المجتمع بحر متلاطم والعالم سفينة فإذا كثر الخرق فيها غرقت وابتلعها لجة المياه).

ظلَّ الشيخ محمد التال هناك في قريته الأولى إلى ان توفاه الله تعالى، فألف ألف رحمةٍ وتحيّةٍ وسلامٍ على روحه الطاهرة وعلى أرواح شيوخنا ومشايخنا وأساتذتنا كلهم أجمعين، وطُوبى لثربٍ يُؤاري رفاتهم الطاهر. ومنهم الشيخ الملا علي إمام قرية سهرزهل، والشيخ الملا عبدالله إمام قرية تهنگي سهر، والشيخ الملا محمد سعيد إمام قرية هه‌رگينه‌، والشيخ الملا محمد الكاني رؤشنایی، والملا صالح الكاني جناري. والشيخ الملا عبد القادر

العربی، والشیخ الملاّ الشیخ عبد العزیز الپاره‌زانی، الرَّجل التقی الصّالح الورع الولی، والأستاذ الشیخ الملاّ أسعد اخوی، والشیخ الملاّ عبدالله الجریستانی، والشیخ الملاّ محمد سعید الخومخانة، والشیخ الملاّ عنایة، والشیخ الملاّ عبدالرحیم الپرخی، والأستاذ الإمام الشیخ عبدالکریم المدرس المشهور بالبیارة، والشیخ محمد الخال، والشیخ الملاّ عبدالرحمن الکۆل، والشیخ محمد القره‌داغی الخطیب، والشیخ الملاّ مصطفى الزلی، والشیخ محمود الحفید وشقیقه الشیخ عبدالقادر وابنه الشیخ لطیف، والشیخ الملاّ محمد الدیگه‌لی، والشیخ الملاّ محمد القه‌لا‌سوره‌ی، والشیخ الملاّ عمر الهاشقه‌زینی، إِنَّ هَؤُلَاءِ هُم شُیُخِی (أَوْ أَغْلِبُهُمْ) قرأت علیهم قلیلاً أو کثیراً، وعندما کنت صغیراً أو کبیراً (ولقد نصصت علی أسمائهم الشّریفة فی هذا الکتاب المبارک المیمون وفاءً لِحَقِّهِمْ عَلَیَّ، لِأَنَّهُمْ عَلَّمُونِی ورَبُّونِی ومَهَّدُوا لی لهذا العمل الجلیل المبارک، ألا وهو قیامی بخدمة التاج الجامع للأصول فی أحادیث الرسول (صلی الله علیه وسلم)، لعلَّ المسلمین یذکرونهم بخیر ویتَرْضَوْنَ ویترحمون علیهم، إِنَّ التَّأْدَبَ بِأَدَبِ الْقُرْآنِ الْعَظِيمِ، الَّذِی هُوَ دَسْتُورُ الْأَدَبِ الْخَالِدِ إِلَى أَبَدِ الْأَبَدِینِ، وَالتَّخَلُّقُ بِخُلُقِ النَّبِیِّ الْکَرِیمِ الَّذِی نَعْتَهُ رَبُّهُ بِقَوْلِهِ الْحَکِیمِ: وَإِنَّکَ لَعَلِی خُلِقَ عَظِیمٌ إِنَّ التَّأْدَبَ وَالتَّخَلُّقَ بِهِذِینِ الْأَصْلِینِ الْأَسَاسِینِ لِیُرْشِدَانِ الْمُسْلِمِینَ إِلَى فَقْهِ حَکْمَةِ رَبِّنَا فِی فَهْمٍ مَرْمِیٍّ وَمَغْزَیٍّ قَوْلِهِ الْکَرِیمِ: {بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. کَهِیْعَصْ، ذِکْرُ رَحْمَةِ رَبِّکَ عِنْدَهُ زَکَرِیَّا} و قَوْلِهِ الْکَرِیمِ: {وَإِذْ ذُکِّرَ فِی الْکِتَابِ مَرْیَمُ}.

أَیُّهَا الثَّخْبَةُ الطَّیْبَةُ، مِنْکُمْ مَنْ قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْکُمْ مَنْ یَنْتَظِرُ، بِحَقِّ وَ صَدَقَ کُنْتُمْ قُدُوةَ أُمَّةٍ أَهْدَى وَعَیْنَهَا وَسَمْعَهَا وَیَدَهَا وَرَجْلَهَا، فَجَزَاکُمُ اللَّهُ عَنَا خَیْرَ الْجَزَاءِ مَعَ سَائِرِ الْعُلَمَاءِ وَالصَّالِحِینَ، رِضْوَانُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَیْکُمْ وَعَلِیْهِمْ أَجْمَعِینَ:

ذکر اکموا شور علی نور علی نور النجوم والشموس قد عل

ومع انتقال الشیخ التال من قرية (برایماوه) تنفس نوری الصعداء وظن: (أن الخلاص من ربقة العبودية المتمثلة في الإلتزام بآداب الدراسة الدينية، ومن الولايات التي تفرضها عليه مراسيم القراءة وعرف الطلاب، ظن أن الخلاص من كل هذا كان قاب قوسين أو أدنى!).

وحلم باستعادة حريته المغصوبة، وهمهم مع نفسه بصوت مسموع: بعد قليل سأعود إلى صفوف زملائي من أطفال القرية، وأترك مجالس العلم وأهله، مثل بلبل تمزق قفصه وعاد إلى أحضان أسراب البلبال المرحّة المغرّدة في مروجها الخضراء وبين زهورها الزاهية، فسأخوض معهم ما يخوضونه، سألعب الكرة وأزاول الألعاب، بكلّ حرية من دون خشية ورقب، وأطارد القطط والكلاب والفراشات وغيرها من حشرات الجميلة حتى أعشى، وألهو وامرح وأفرح مع زملائي، ولا ريب أنّي سأبزّهم جميعاً... آه! وا فرحتاه! حينئذ فقط سأنجو من تعنيف أهلي وتأديب شيعي وتأنيب ضميري وهزء الناس وهمزهم ولزهم إلى الأبد، ما أشدّ وقع ألسنتهم الحداد في نفسي، كأنه السّم الساري في الدم الجاري، حتى يصل إلى سويداء القلب فيصيبه بالعوار والدوار، إنه حتى أقراني بدأوا يلمّزونني وشرعوا يذكرونني بمركزي الديني، ويدعون أن فعالي تنافى مع أقوالي، إن كلا يحاسبونني، هذا يقول مستكراً: (يا تالي القرآن كيف تأكل جوز الرهان؟!) وذاك يقول متهماً: (إن الشيوخ لهم اليد الطولي في تحليل الحرام بالحيل!) وآخر يقول متوسلاً وساخراً: (أستحلفك بكتبك أن لا تغش في اللعب والقمار! ضع كرتك في محلها الأول!) ومنهم من يقول: (مرحبا بالشيخ اللاعب أو اللاهي!).

وفي نشوة هذا الحلم اللذيذ جعل يغني هذه الأغنية: عدت يا يوم حريقي! صن هذا العيد يارب من العين والحسد! بيد أن هذه الأمنية الغالية التي تحققت بفتة بعد طول انتظار قد تبخرت فجأة أيضاً، وبدا كأنه أفعى أبر في جلد سمكة أو سم في الدسم وذلك حسب رأيه، لا في نفس الأمر والواقع.

فلقد دَعَا والدُهُ ذات يوم وأخرجه من حلبة اللعبة وأعادته إلى يقظته المرة بالأمر الحازم التالي: أتذكر أم تتغابي أنني قد حظرت عليك اللعب إلا قليلاً في أيام الجمع؟ ولا ريب أنك مخطيء جداً إذا حسبت أن كل شيء جاء مع الشيخ التال وذهب معه.

فاعلم أنّه لو صفرت الأرض من العلماء والشيوخ سأنقلك إلى البحار، إلى أعالي السماء، على اجنحة الريح، وسأرغمك على المواظبة على الدراسة، مهمّاً كلف الثمن، وسوف لن أرتاح حتى أراك شيخاً تعلو هامته عمامة بيضاء! فعندئذ تقرر والدتك عينا في

قبرها، لقد كانت تحلم ان تسمعك من وراء التراب والثرى تقرأ سورة ياسين وسُورَ القرآن الكريم على روحها في مثاها الأخير.

هذه هي خطي، فسأقوم بتنفيذها بكل دقة مادام النفس يتردد في صدري وصدرك فهل فهمت؟

هيء نفسك غذا سأذهب بك إلى الشيخ علي في قرية (سه‌رزهل) المجاورة، فتكون طالبا عنده منذ الغد. ثم قال: (يا بني! لست أروم إلا مصلحتك وسوف تتأكد من ذلك). وفي الليل قال مراضيا له: تعال يا بني هات كراتك نلعب الكرة قبيل النوم، لأن الغد عطلة. فلعبا شوطا او شوطين، وغلب الإبن أباه، وسرهما ذلك لأن نجاح الإبن من نجاح الأب، وضحك نوري كثيرا من جهل أبيه باللعبة وأخذ يعلمه بعضا من مباديء الدعل وآدابها وقوانينها فقال الوالد والبهجة تملأ فؤاده:

(شكرا لك يا ولدي فهل لك أن تعلمني بدلا من ذلك حفظ آية الكرسي؟ ولكن الآن اصغ لي حتى أقرأ عليك الفاتحة، لأتأكد من صحة حفظي لها، فبدأ يقرأ بصورة صحيحة، حتى أوقفه قول نوري: (ليست -إِيَّاكَ نَعْبُد... إِيَّاكَ نَسْتَعِين) يا أبي بل قل: (إِيَّاكَ نَعْبُد وإِيَّاكَ نَسْتَعِين) فقبله الأب وطبع على فمه قبلة ود وشكر وضمه إلى صدره وربت على ظهره ثم قال: صحيح هو قولك ورب الكعبة، إذ صحَّح لي الشيخ التال هذه الكلمة وقبله الشيخ يوسف، تماما كما تقول. ولكني الآن (بعد ان سبق بها لساني) لحنت بها لأختبرك شكرا لك يا رب إنني أكاد أصعق من الفرح، وحق لي ذلك لأن ابني تحت توجيهي قد دخل في طور خدمة القرآن الكريم هذا الكتاب الكريم الذي يفديه كل كردي بدمه وماله. ثم خر ساجدا لله وقبل الأرض بإخلاص بعد السجدة عليها.

وأثناء هذا الكلام قد حضر العم الحاج عبدالرحيم، الذي كان آنذاك هو الحاج الوحيد في القرية، فطلب هو الآخر من نوري ان يستمع لتلاوته لسورتي الفاتحة والإخلاص وآية الكرسي، فحدثت اثناء الاستماع هذه اللطيفة المليحة التالية نسجلها للطافتها أولا ولبيان اهتمام الكرد بشؤون دينهم ومدى إخلاصهم وحبهم إلى حد العشق والهيام للقرآن المجيد، أجارهم الله في جواره على الإيمان والأمان وعلى الإسلام والسلام. آمين.

قال نوري وهو يصحح القراءة للحاج التالي في زعمه:

(ليست (ولم يكن له) يقصد بالإدغام، يا عمي الحاج! بل قل: ولم يكن له! يقصد بإظهار النون والنطق بالنون قبل اللام).

فتعجب العم الحاج وقال مفندا: (كلا يا بني! فلقد صححت قراءتي عند كثير من الشيوخ ولم أسمع من أحدهم ما تقول ولا أدع ما أخذته من أفواه الشيوخ الكبار بقول صبي غر مثلك، ما ندري هل حفظ أم نسي!!).

وأصرَّ كل على قوله وتأييد له رأيه بأمور يعلمها، هو، ويجهلها صاحبه المنكر، فاثبتت المسألة بين المصلين في المسجد في الغد، فاجتمعت كلمة القوم كلهم على: أن ما يقوله الحاج هو الصحيح، خاصة بعد أن طمأنهم العم القادر، الذي أصبح فيما بعد هو الآخر العم الحاج قادر، والذي كان المرجع الديني الأعلى الوحيد في القرية بعد مغادرة إمامها لها، وذلك بحكم اختلاطه المستمر بالعلماء ومجالسهم ولولعه الشديد بالشؤون الدينية، رغم كونه أمياً مثلهم، ولكن كان يتميز عنهم بالإلمام بالأذان والإقامة وبغسل أموات القرية حسبة لله تعالى، وكان مثله الصالح المختبأ موجوداً في أغلب القرى الكردية قديماً.

وعارض أنور بشدة، وضحك من كل قلبه من إجماعهم على الخطأ، ثم أحضر بسرعة مصحفاً كريماً من مصاحف المسجد التي قتلىء بها مع مقارئها مساجد الكرد فأراهم سورة الإخلاص، حتى يثبت لهم أنه يتكلم من موقع الصدق والصواب، وقال (وهو يحسب أن العلوم الإثنى عشرة كلها ملاً أعطافه:

(أنظروا هنا، هاهي النون أظهر من هلال رمضان وأشد تقوساً من حاجب ليلي! بل من حواجبكم التي تعلو عيونكم التي تبصرون بها، ففيم العناد إذن!).

وكان العم فارس (الذي هو الآخر أصبح العم الحاج فارس فيما بعد) يراقب الموقف بانتباه وسرور ممزوج بالقلق ها هو ابنه يجادل قومه بوحده، فكانه كان يقول في نفسه: وقى الله ابني من صدمة الفشل في معركته هذه وأعاده من العين والحسد لدى التأكد من الانتصار عليهم ودعا الله أن يقي ابنه وقومه كل مكروه.

والقوم من جانبهم ضحكوا ايضا ملاً أفواههم وسخروا من تخطيطه صبي غراً لما تلقوه من (شيوخ أعلام) وبالطبع جهلوا كلفةً علاقةً (آية علامة) بين النون وبين حاجب ليلي وبينهما وبين هلال رمضان.

فاضطروا لهول الحادثة التي من جملة أخطارها الإخلال بالصلاة التي يحافظ عليها الكردي أشد من حفاظه على روحه ودمه، فيقولون في مدح احدهم:

فلان يضحي برأسه ولا يضحي بصلاته فاضطروا تحت وقعة هذا الهول أن يرسلوا وفداً مع الصبي إلى الشيخ الملا علي، إمام قرية سهرزهل المجاورة للتحكيم بينهم بعد أن تراهنوا على حفلة عشاء يقيمها الخاسر.

وعند عرض المسألة أجاب الشيخ علي: (كلا الأمرين صحيح!) ثم أضاف: (وقول المصلين أفضل) ثم طمأن الطرفين قائلاً: صدق رسول الله (صلى الله تعالى عليه وسلم) إذ قال اختلاف أمي رحمة، وهذا من هذا، يا بني أمة الرحمة!

ثم حاول تفهيم الطرفين شيئاً من قواعد التجويد التي هي أساس القراءات والفارق المميز بين كلام الله وكلام عباده، حتى يستيقن المسلم أن القرآن كله بحروفه وصفاتها وكيفية النطق بها وإخراجها من مخارجها وبكلماته وحروفها مع مراعاة الوصل والوقف ورؤوس الآي، كل ذلك وحي منزل وقرآن مجيد، يخص النص العربي ولا يتعداه إلى سواه من اللغة المترجم إليها، فلذا ردد على مَسَامِعِهِمُ البيت الذي يعالج الموضوع، كمن يصف ألوان القوس والقزح السبع للأكمه، فقال وهو يجود البيت نفسه:

وَأَدْنَمْنَ حَتْمًا لِيَرْهَلُونَ لِأَغْنَى مَعَ (ول) بِهَا يَمُونَ

ولكن آئي لهم، وهم هم، فهم هذه الأشياء الدقيقة.

ثم استفتوا: أيها الشيخ الموقر لقد تراهناً على هذا الأمر بكفالة والد نوري لإبنه، فهل رهاننا صحيح أم لا؟ ولمن الرهان الآن؟ فأفتى: نعم، الرهان في مثل هذه الأمور الخيرية ليست من القمار في شيء ولذا يكون صحيحاً، وحيث أن قول الطرفين الْمُتْرَاهِنَيْنِ مصيب على أحد الوجهين فَلَا يستحق الرهان أحد، وشرط الفقهاء المجوزون للرهان شروطاً ليس هنا مكان لبحثها.

ثم هنا أنور على هذه الضجة التي أثارها، ودعا له بالتوفيق وشكر للقوم هذه العناية الفائقة بمثل هذه المسائل الدينية الدقيقة وقال: (قال رسول الله صلى الله عليه وسلم) خيركم من تعلم القرآن وعلمه. وهذا من صميم تعلم القرآن وتعليمه، هنيئاً لكم، زادكم الله حرصاً على خير دينكم).

وحيث إن العم حارساً كان ضمن الوفد فقد قدم ابنه أنور للشيخ علي بصفة تلميذ جديد له، فرحب الشيخ بذلك بل عده بادرة طيبة لبسط نفوذه الديني في القرية (وأنور ابن حارس هو الاسم المستعار في القصة الأساس لنوري بن فارس، للتغطية على بعض الهنديات الواردة فيها).

وذاع خبر هذه المسألة النونية وما رافقها من الجدل والنقاش في القرية حتى أرخت بها تلك السنة بينهم وعرفت لديهم سنة (لم يكن له) أو سميت: بالسنة النونية النورية! مثلما يؤرخ أهل القرى الأعوام بالاحداث الجسام التي تقع فيها وتواكبها.

ولوحظ على الصبي في طريق العودة: أنه كان يزاحم رئيس الوفد على تصدر الطريق! وأنه كان يحس بزهو عظيم لم يحس بمثله إلا في مثل اللحظات التي قضاها بين يدي الشيخ محمود الحفيد، الزعيم الكردي، عندما مر بقريتهم فقرأ عليه درس يومه وتكرر نفس الشيء مع شقيقه وابنه الحفيدين!

قياماً بمراسيم الشكر والوفاء للرسول الكريم سيدنا محمد (صلى الله عليه وسلم) وبياناً لفضل علماء الكرد وسبقهم في خدمة الإسلام العظيم، ووفاء ودعاء خير لشعبنا الكردي المسلم الذي أنجبهم، وبأمر من السيد عبدالرحيم المولوي القائل: (هيمهت طه له بكه له روجانيان، أي فأطلب المدد من روحانيات الأولياء والصلحاء). وتفنيداً لزعم الغافلين عن شذى الأنفاس القدسية وأريج روائح الألفاف الرحمانية. ورجماً للقوى الشيطانية وعند تبيض هذا الكتاب المبارك أقول هنا:

ماذا على من زار قبر المصطفى

أن يلثم الثرى بنينة الشفا

وما على الذي بجاء من صفا

لسقمه وسؤله قد اشتفى

ما مات من فی الله مات بل رحل
 من دارنا، لدار حقّه انتقل!
 فالسّلف الصّالح هم خیر الأمل
 للخلف الصّالح، قل ذا بالمثل!
 لا تسمعن دعوی من الحسود:
 (من مات فأت) تبي من الجحود
 ولا علی الكرد من الحقود
 ذي طعنة فی أمّة السّجود!
 قأمتي مشربهم محمّدي
 طوبی لهم، فبهداهم اقتد،
 فخری بکونی مسلماً وکُردي
 بدين احمد الأمین أهتدي!

.....

تەفسیر تەواو بوو، خوا حافیزی بئ
 دوشمنی، دوشمن له پارێزی بئ!
 روڤیاو نه‌مثال واهاتن به‌خیر
 هینایان به‌خیر کۆلن خیرو بیڕ!
 گەر باش تیبینن ده‌زانن لاله!
 نه‌ ژینه‌ خه‌وه‌و دینیش نه‌مثاله
 با بۆت به‌یانکه‌ نه‌وه‌ی که‌ماوه
 ناله‌و پێپه‌سته‌ی که‌ خۆم دامناوه:
 له‌پاش (بینه‌) که‌ هه‌زه‌ت به‌ده‌رس
 خۆیندووویه‌ له‌لای نوبه‌یه‌ی نه‌وه‌رس
 نه‌م سووره‌تانه‌ به‌ریز دین هه‌تا
 ده‌بن به‌ چاره‌وه‌ سه‌د ده‌بن کۆتا!!
 (زه‌له‌زه‌) سووره‌ی نه‌وه‌و نوویه‌

(عادیات) سەدە بە ڕەنگ و بۆیە
 (قاریعە) لە پێش (تەکاثر) دەڵێس:
 خەڵکی ئەم (عەصرە) دەپلێشین بە پێی
 (هۆمەزە) ش دەڵێ: خەڵک بە قەد (فیل)
 گەورەش بن مردن دەتان کا بە دیل!
 (قورەیش) و (ماعوون) (کەوشەری) حەزەت
 واتە (کافرون) دوورن لە ڕەحمەت
 (نەصر) و (مەسەد) و (نیخلاص) و (فەلق)
 دەفەرەوون بە (ناس) رووبەگەنە حەق!
 پێپەستە کەسێ من تەواو تەواو
 گەر کەمیی هەبوو دیارە کرتاوە
 شەش سەد و شەست و شەش و شەش هەزار
 نایەتە، قورئان لە سەر هەتا خوار
 و شەکانیشی حەفتا و شەش هەزار
 ووشەن، لە گەڵ چل، لە گەڵ سەد لە چوار
 سێ سەد هەزار و بیست و سێ هەزار
 شەش سەد و حەفتا و یەک پیتی نازار
 ژمارەس پیتی قورئانی فەرپدار
 بەبێ زیاد و کەم، لە سەر هەتا خوار!!
 سەد و بیست حیزبە سببی جزمەس قورئان
 خەتمەش خۆتەنێبە لە سەر تا پایان
 بە دڵ بیخوینە بە دەنگێکی خۆش
 لە سەر مردوو و گۆڕ، یا لە سەر نەخۆش
 یا خۆت بە تەنیا، یا لە ناو کۆرا
 دەبێ بە چرای روشن لە گۆرا!!
 کاکە! بە خودا کاتیکت زانی:
 کۆت و پەر لە ناو گۆرا میوانس!

دیاره میوانی یه‌کێ له دوانی:
 میوانی قورئان، یا هس شه‌یتانی!
 کهواته برا روو له خودا که
 دلت له کوۆتی دنیا ره‌هاکه!
 به‌گه‌نجی مه‌ستی، به‌پیریستی!
 کهواته خودا کهس ده‌په‌رسیستی!
 با به‌س بێ نووری، بو کهسێ کهسه
 نه‌گه‌ر خوا ده‌زکا نه‌لفیکی به‌سه
 نیستا که‌زانیم باوکه‌م بو جاران
 له‌پاش نوێژ ده‌یگوت وه‌ک ده‌نکی باران:
 شه‌ش سه‌دو شه‌ست و شه‌ش و شه‌ش هه‌زار
 سه‌لوات له‌دیار په‌سوولی نازدار!
 به‌قه‌د دارو به‌رد، به‌قه‌د گه‌لێ دار
 سوپاس بو خودا، نه‌ک جارێ سه‌دجار!
 دلێ به‌تیشکی قورئان پته‌وه‌بێ
 سه‌رتاپا نه‌وقمی په‌ندو پورته‌وه‌بێ
 خه‌واله‌وه‌بێ چاوی له‌خه‌وه‌بێ
 خانه‌ی سینه‌مان جو‌لانسه‌ نه‌وه‌بێ!
 فێنکه‌ و روشن، بو خێر به‌ده‌وه‌بێ
 مه‌ر به‌هه‌شت وابه‌ی نه‌روژ نه‌شه‌وه‌بێ

* قازی شیخ موحه‌مه‌دی خاڵ (ره‌حه‌متی خودای له‌سه‌ر بێ) له‌سه‌ره‌تای تفسیری خاڵدا
 له‌به‌رگی یه‌که‌م دا ده‌فه‌رموێ: وه‌هه‌ندیکی نایه‌ت و ووتیه‌و پیته‌کانیان ژمارد دووه‌، که
 نایه‌ته‌کانی (٦٦٦) و ووتیه‌کانی (٧٦٤٤٠) و پیته‌کانی (٢٢٣٦٧١) ده‌رجوووه‌. و مرگێر-نوری فارس
 ١٩٩٠/٥/٢٦ - م.ک.ع

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نامه‌ی خه‌ون و په‌ندو وینه‌هینانه‌وه

(جوار به‌ش و دوا ووتاریکه)

(١) به‌شی یه‌که‌م: باسی به‌شه‌کانی خه‌ون و خه‌و بینین،

که‌سی خه‌ون ده‌بینی چی بلی باشه:

کتاب الرؤیا والأمثال. وفيه فصول اربعة وخاتمة

٤٢٣٩- عَنْ عَبْدِ بْنِ الصَّامِتِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ التُّبُورَةِ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ^(١):

عوباده‌ی کوپی صامیت (خودای فی رازی بن) ده‌لی: چه‌زده‌ت (درویدی خودای له‌سهرین) ده‌فرموی: خه‌ونی موسولمان یه‌که به‌شه له چل و شه‌ش به‌ش له پیغه‌مبه‌رایه‌تی. (ش/د/ت).

٤٢٤٠- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ الرِّسَالَةَ وَالتُّبُورَةَ قَدْ انْقَطَعَتْ فَلَا رَسُولَ بَعْدِي وَلَا نَبِيٍّ، قَالَ: فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَى النَّاسِ، فَقَالَ: لَكِنَّ الْمُبَشِّرَاتُ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الْمُبَشِّرَاتُ؟ قَالَ: رُؤْيَا الْمُسْلِمِ وَهِيَ جُزْءٌ مِنْ أَجْزَاءِ التُّبُورَةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ خَالٍ^(٢):

ئه‌نه‌س (خودای فی رازی بن) فه‌رموی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) فه‌رموی: فروستاده‌یی و پیغه‌مبه‌رایه‌تی واته: ریساله‌ت و نوبووه‌ت ته‌واوبوون، ئیتر له‌دوامن نه‌ فروستاده‌ی تر ده‌بی و نه‌ پیغه‌مبه‌ری تر دی. گو‌تی: به‌لام خه‌لکه‌که ئه‌مه‌یان له‌لا سته‌م بوو، چه‌زده‌تیش (درویدی خودای له‌سهرین) فه‌رموی: وه‌لی مرده‌ دهره‌کان هه‌ر ده‌مینن یاران گو‌تیان: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! مرده‌ دهره‌کان چین؟ فه‌رموی: خه‌ونی پیاوی موسولمانه، که به‌شیکه له به‌شه‌کانی پیغه‌مبه‌رایه‌تی (ت/ب).

^(١) بخاری. تفسیر: ٧٠١٧ تعلیقاً تحفة الأشراف ١٤٤٩٤. مسلم. رؤیا: ٥٨٦٦-٥٨٧٨. ترمذی. رؤیا: ٢٢٩١.

أبو داؤد. أدب: ٥٠١٨. تجرید/٥/٢٤٥ رقم: ٢٠٨٧.

^(٢) بخاری (تجرید): ٢٠٨٣ = ٦٩٩٠ فتح الباری: شرح صحیح البخاری.

٤٢٤١- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ رُؤْيَا يُحِبُّهَا فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ اللَّهِ، فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ عَلَيْهَا، وَلْيُحَدِّثْ بِهَا، وَإِذَا رَأَى غَيْرَ ذَلِكَ مِمَّا يَكْرَهُ، فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَلْيَسْتَعِذْ مِنْ شَرِّهَا، وَلَا يَذْكُرْهَا لِأَحَدٍ، فَإِنَّهَا لَا تَضُرُّهُ. رواه البخاري^(٣):

ئەبو سەعید (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: ئەگەر یەکیکتان خەویکی دی و خەوهکە ی پێ خۆش بوو ئەوه له خوداوهیه، با هەمدو سوپاسی خودای لەسەر بکاو بیگیڕیتەوه بو زاناو دۆست، بەلام ئەگەر خەویکی وای دی که بەدلی نەبوو ئەوه له شەیتانەوهیه با پەنا بگرێ بە خودا له شەپری شەیتان و له شەپری ئەو خەوه، وه باسی نەکا بو کەس، ئیتر زیانی پێ ناگەیهنێ! (ب).

٤٢٤٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا اقْتَرَبَ الزَّمَانُ لَمْ تَكُنْ رُؤْيَا الْمُسْلِمِ تَكْذِيبُ وَأَصْدَقُكُمْ رُؤْيَا أَصْدَقُكُمْ حَدِيثًا. وَرُؤْيَا الْمُسْلِمِ جُزْءٌ مِنْ خَمْسَةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ التُّبُورِ، وَالرُّؤْيَا ثَلَاثَةٌ: فَرُؤْيَا الصَّالِحَةِ بُشْرَى مِنَ اللَّهِ، وَرُؤْيَا تَحْزِينٍ مِنَ الشَّيْطَانِ وَرُؤْيَا مِمَّا يُحَدِّثُ الْمَرْءَ نَفْسَهُ. فَإِنْ رَأَى أَحَدُكُمْ مَا يَكْرَهُ فَلْيَقُمْ فَلْيُصَلِّ وَلَا يُحَدِّثْ بِهَا النَّاسَ، قَالَ: وَأُحِبُّ الْقَيْدَ وَأَكْرَهُ الْفُلَّ^(٤):

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: کاتی شەوو روژ بەرانبەر بوون وەک ناوەراستی وەرزی پایزو ناوەراستی وەرزی بەهار لەو کاتەدا زۆر نزیکە که خەونی موسوڵمان ھەلە ی نەبێ و راست دەرچێ. ئەو کەسە یشتان خەونی زۆر راست و دروستە که خۆی زۆر راستگۆیە، وه خەونی موسوڵمان بەشیکی له چل و پینج بەش له پیغەمبەرایەتی، خەونیش سی جوړه: خەونی باش، ئەمەیان مژدە ی خۆشه

^(٣) بخاري (تجريد/٢٤١/٥. رقم: ٢٠٨٢ = ٦٩٨٥ فتح الباري).

^(٤) تجريد البخاري/٢٤٥/٥ رقم: ٢٠٨٧ = ٧٠١٧ فتح. مسلم. رؤيا: ٥٨٦٥. أبو داود. أدب: ٥٠١٩.

ترمذي. رؤيا: ٢٢٧٠، تحفة الأشراف: ١٤٤٤٤.

لە خوداوه، هەندێ خەونی تریش خەم و خەفەتە، ئەمەشیان لە شەیتانەوهیه، هەندێ خەونی تریش قسە جوینەوه و وپراوهی دەروونە، کەسێ خەیاڵی لای شتی بێ دیارە خەونی پێوه دەبینی، چونکە لەوهپیش ئەوهندە لە دلی خویدا بیرێ ئی کردۆتەوه لە خەویشا هەر دیتەوه خەیاڵی، ئەمەشیان بایەخی پێ نییە، جا ئەگەر کەسیکتان خەونیکی وای دی کە بەدلی نەبوو با هەلسی و نوێژ بکا و نەگێڕیتەوه بۆ خەلک! ئەبو هورەیرە دەلی: من بەش بەحالی خۆم دیتنی پابەندم لە خەودا پێ خوشە چونکە نیشانەیی بەندهیی خودایە بەلام حەز لە دیتنی زنجیری مل ناکەم لە خەودا چونکە نیشانەیی باش نییە (ش. د/ت).

٤٢٤٣- عَنْ أَبِي قَتَادَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنْتُ أَرَى الرُّؤْيَا فَتُمْرُضُنِي حَتَّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ مِنَ اللَّهِ فَإِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ مَا يُحِبُّ فَلَا يُحَدِّثْ بِهَا إِلَّا مَنْ يُحِبُّ وَإِذَا رَأَى مَا يَكْرَهُ فَلْيَتَّقِلْ عَنْ يَسَارِهِ ثَلَاثًا، وَلْيَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرِّهَا وَلَا يُحَدِّثْ بِهَا أَحَدًا فَإِنَّهَا لَنْ تَضُرَّهُ. رواهما الأربعة. نَسَأَلُ اللَّهَ الْعِلْمَ بِالتَّعْبِيرِ آمِينَ^(٥):

ئەبو قەتادە (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: جاری وا دەبوو خەونی وام دەدی نەخۆشی دەخستم، هەتا جاری گۆیم ئی بوو لە سەرورە (درویدی خودای نەسرین) دەیفەرموو: خەوی باش لە خوداوهیه، جا ئەگەر یەکیکتان خەونیکی خوشی دی با نەگێڕیتەوه بۆ کەس، مەگەر بۆ دوست و خەونزان، بەلام ئەگەر خەونیکی ناخۆشی دی با لەلای چەپیەوه سێ تف رۆبکا، وە پەنا بگری بە خودا لە شەپری شەیتان و لە شەپری ئەو خەونەو ئیتەر بۆ کەسی نەگێڕیتەوه، ئیتەر خوا یاربی زیانی بۆ نابێ (ش/د/ت) - نوومی دەریای میهرەبانی میهرەبان (بن) لە خودای مەزن داوا دەکەین کە بە بەخششی خۆی شارەزای زانستی خەو پەرژینمان بفەرموێ. نامین.

(٥) بخاري. طب: ٥٧٤٧، ٦٩٨٥، ٦٩٩٥، ٧٠٠٥، ٧٠٠٥، ٧٠٤٤. أبو داود. أدب: ٥٠٢١. ترمذي. رؤيا:

٢) خهون هه رکه خهون په رزین کرا ئیتر دیتته دی: (إذا قصت الرؤیا وقعت)

٤٢٤٤- عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا صَلَّى الصُّبْحَ أَقْبَلَ عَلَيْهِمْ بِوَجْهِهِ، فَقَالَ: هَلْ رَأَى أَحَدٌ مِنْكُمْ الْبَارِحَةَ رُؤْيَا؟ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَزَادَ: وَيَقُولُ: إِنَّهُ لَمْ يَنْقُ بَعْدِي مِنَ الثُّبُورَةِ إِلَّا الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ^(١).

سه مووره ی کوپی جندوب (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: پیغه مبهه (دیویدی خودای له سهرین) که نویژی به یانی دهکرد رووی تی دهکردین و دهیغه رموو: ئیمشه و کهستان خهونی بینیه؟ (ش/ت/د) گیرانهوه (ریوایهت) ی تیرمیذی ئهمه ی پتره: وه دهیشی فهرموو: له پاش من له پیغه مبهه رایه تی هیچ نه ماوه جگه له خهونی باش.

٤٢٤٥- عَنْ أَبِي رَزِينِ الْعَقِيلِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ أَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ الثُّبُورَةِ، وَهِيَ عَلَى رَجُلٍ طَائِرٌ مَا لَمْ يَتَحَدَّثْ بِهَا، فَإِذَا تَحَدَّثَ بِهَا سَقَطَتْ، قَالَ: وَأَحْسَبُهُ قَالَ: وَلَا يُحَدَّثُ بِهَا إِلَّا لَيِّبًا أَوْ حَيِّبًا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(٢).

ئهبو رهزینی عوقه یلی (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: پیغه مبهه (دیویدی خودای له سهرین) فهرمووی: خهو بینینی پیاوی موسولمان چل یهکی پیغه مبهه رایه تییه خهونیش به مولهق بهنده، وهک به سهر قاجی بالنده وه بی وایه، چۆن شتی به سهر قاجی بالنده وه بی به کهترین جوولانه وه دهکه وی خهونیش ئاوا به مولهقی بهنده، ههتا خاوه نه که ی دهیگیریتته وه، جا هه ر له گه ل گیرایه وه ئیتر

^(١) بخاری. أذان: ٨٤٥. تجرید/١- ٤٣٢ = ٨٤٥، ١١٤٣، ١٢٨٦، ٢٠٨٥، ٢٧٩١، ٣٢٣٦، ٣٣٥٤، ٤٦٧٤، ٦٠٦٩، ٧٠٤٧. مسلم. رؤیا: ٥٨٩٦. ترمذی. رؤیا: ٢٢٩٤.

^(٢) مسلم. رؤیا: ٥٨٦٦ - ٥٨٧٨. ترمذی. رؤیا: ٢٢٩١. تحفة الأشراف: ١٤٤٥٢. أبو داود. أنب: ٥٠١٨. تجرید/٥/ ٣٤٠ = ٢٠٨١، ٦٩٨٣، ٦٩٩٤ فتح الباری + رقم: ٢٠٨٧ = ٧٠١٧ فتح. قال فی الفتح: أخرجه أبو داود و الترمذی وابن ماجه بسند حسن صححه الحاكم حديث رقم: ٧٠٤٦.

گورج به‌پیی لیكدانه‌وه‌ی یه‌که‌م که‌س که‌بو‌ی ده‌گیریتته‌وه دیتته دی! گوتی: وا
همزانم فه‌رموویشی: با بو‌که‌سی نه‌گیریتته‌وه، مه‌گه‌ر بو‌که‌سیکی ژیرو
هوشمه‌ند، یا بو‌دوستی (ت/د).

٤٢٤٦- ولأبن ماجة: اعْتَبِرُوا بِأَسْمَائِهَا وَكُنُوهَا بِكُنَاهَا وَالرُّؤْيَا لِأَوَّلِ عَابِرٍ^(٣):

ده‌فه‌رموئ: له ناوو که‌سناو (کونیه‌ی) شته‌که‌وه خه‌ونه‌که لیك
بدنه‌وه، یه‌که‌م که‌سیش خه‌ونه‌که چۆن خه‌و په‌رژین بکا ئه‌و خه‌ونه وه‌ها
دیتته دی (ئیبنو ماجة).

٤٢٤٧- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: جَاءَ أَغْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ كَأَنَّ رَأْسِي ضُرِبَ فَتَدَخَّرَجَ فَاشْتَدَذْتُ عَلَى أَثَرِهِ،
فَقَالَ: لَا تُحَدِّثِ النَّاسَ بِتَلَعُّبِ الشَّيْطَانِ بِكَ فِي مَنَامِكَ. رواه مسلم. نَسْأَلُ اللَّهَ كَمَالَ
الإِسْلَامِ وَقُوَّةَ الْيَقِينِ آمِينَ^(٤):

له جابیره‌وه (خودای ئی رازی بن) گوتی: عاره‌بیکی ده‌شته‌کی هاته‌لا‌ی
پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! له خه‌وما دیتم
وه‌کو له سه‌رم بدرئ و سه‌رم بپه‌رئ و خلور ببیتته‌وه وابوو وه‌خویشم رامکرد
به‌شوینیا! ده‌بی ئه‌مه واته‌ی چی بی؟ فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سهرین): ئه‌مه
خه‌ونی تیکه‌ل و پیکه‌له، له‌خه‌وتا شه‌یتان وازی پی کردووی، شتی وا
مه‌گیره‌وه بو‌خه‌لك (م).

له‌گرده‌دا دوو خالی گرنگ هه‌یه: یه‌که‌م مه‌به‌ست له‌و هه‌دیشانه‌که
ده‌فه‌رموون: خه‌ون به‌شیکه له پیغه‌مبه‌رایه‌تی ئه‌وه نییه که که‌سی په‌یدا ببئ و
بلئ به خه‌ون وه‌حی و سرووشم بو‌دی که‌واته من پیغه‌مبه‌رم یا بلئ من
پیاویکی باشم له خه‌وما به خزمه‌ت خودا، یا به خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر گه‌یشتم و

^(٣) بخاری. تعبیر: ٧٠٤٦.

^(٤) مسلم. رؤیا: ٥٨٨٤ — ٥٨٨٦.

واوایان فەرموو، کەواتە من واوا دەکەم و ئێوەیش لەسەر ئەم خەونە ی من ئەمە بکەن، یا ئەوە مەکەن. چونکە ئەمە سەر دەکێشێ بۆ ئاژاوە دروست کردن.

بە ئێ ئەوەندە هەیه لە حالەتی وادا پیاوی باش دەتوانی رەفت بە خەوی خۆی بکا، بەم مەرجە: کە خەوەکە ی سەر نەکێشێ بۆ تێکدانی یاسایەکی رەسای ئیسلام، وە لەهەمان کاتدا لە یاساکانی شەریعت دەرنەچێ، وە ئێدەغای پێغەمبەرایەتی و شتی وای لەگەڵ دا نەبێ. بگرە لەم حالەتەدا موسوڵمانانی تریش دەتوانن بپروای پێ بکەن و بەگوێی بکەن!

ئالەم بابەتەیه ئەو خەونە ی کە نووری چاوی نووری جەنابی مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی بیارە، لە تەفسیری نامی پیروژدا لە سەرەتای سوورەتی قافەو دەگێژیتەو و ئەو خۆی باوەری پێ دەکا و بۆ تەفسیری (ق) سوودی ئی وەرەگێری دیارە ئێمەیش باوەر بە فەرموودەکە ی مامۆستا دەکەین مامۆستا دەفەرموی:

بەم مونسەبەو، لەم رۆژانەدا پیاویکی موسوڵمان هاتە لام وتی: لەم شەوانەدا بە خزمەت پێغەمبەر گەیشتم و عەرز مکرد: مەعنای (ق) چییە؟ ئەویش لە وەلامدا فەرمووی: علم الله الانسان کلمات، وەزە منھا. جا پرسیری ئی کردم: مەعنای ئەم فەرموودە چییە؟ منیش وتم: مەبەستی لە لەفری (الانسان) زاتی خۆیەتی و مەبەستی ئەمەیه کە خودا چەن کەلیمەیهکی نیشانی بەندە ی خۆی (کە محەممەد) داو (ق) یش یەکیکە لەوانە، واتە: ئەمیش رەمزە وەکوو ئەوانی ترا!

خالی دووهم: لە کوون و نوادا گە ئی کەسی بە دیمەن باش و لە دلەو خراپ، بۆ عەوام هەلفریواندن خەونیان کردووە بە سەرچاوەیهکی سەرەکی بۆ بلاوکردنەو وەرێ و دەرێ دەلەسە ی خۆیان، بۆ سوود و بەرژوونەندی گلاوی خۆیان، تەنانەت هی واهەیه بە خەون نایەت نەسخ دەکاتەو، یا خەونەکە ی خۆی بە حەدیث دادەنێ، جا کورت و پوخت بە کوردی پەتی عەرز ی ئازیزانی خۆم بکەم: خەون چەشنە دەلالەت و بەرچاو روون کردنەو و یەکە، پەيوەندی بە هەندێ کارو

باری نه‌ینى و غه‌ییبیه‌وه هه‌یه، به‌نده‌ی باش ده‌توانى سوودو به‌هره‌ی ئى وهر‌بگرئى و بی‌کا به‌نیشانه‌و به‌لگه‌ له‌سه‌ر بوون (یا نه‌بوون) ی شتى، وه‌ك چۆن هه‌ور نیشانه‌ی بارانه‌ ئاوا، به‌لام مه‌رج نییه‌ كه‌ هه‌ور بوو ئیتر ببارئ، دیاره‌ خه‌ونى پیغه‌مبه‌ران له‌ خه‌ونى تاك تاكى ئوممه‌ته‌كانیان جیايه‌. (وه‌رگیز).

٣) له‌ خه‌ون گه‌یرانه‌وه‌دا درۆ دروست نییه‌: (یحرّم الکذب فی قصّ الرؤیا)

٤٢٤٨- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ تَحَلَّمَ بِحُلْمٍ لَمْ يَرَهُ، كُلَّفَ أَنْ يَعْقِدَ بَيْنَ شَعِيرَتَيْنِ، وَلَنْ يَفْعَلَ، وَمَنْ اسْتَمَعَ إِلَى حَدِيثِ قَوْمٍ وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ أَوْ يَفِرُّونَ مِنْهُ، صُبَّ فِي أُذُنِهِ الْآتُكُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ صَوَّرَ صُورَةً، عَذَّبَ وَكُلِّفَ أَنْ يَنْفُخَ فِيهَا، وَلَيْسَ بِنَافِخٍ. رواه البخاري وأبو داود والترمذي^(١):

ئیب‌نو عه‌بباس (خودایان ئى رازى بئ) فه‌رمووى: پیغه‌مبه‌ر (دروودى خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووى: هه‌ر كه‌س ئى له‌ خو‌یه‌وه‌ خه‌ونى به‌ درۆ هه‌ل به‌ستئى له‌ روژى قیامه‌تدا داواى ئى ده‌كرئى كه‌ دوو ده‌نكه‌ جو‌ی ئاگرین پیكه‌وه‌ گرئى بدا، هه‌رگیز ئه‌وه‌یشى بو‌ ناكړئ، واته‌ی وایه‌ كه‌ هه‌ر له‌و سزاو ئه‌شكه‌نجه‌یه‌دا ده‌بئ، هه‌ر كه‌سه‌یش گوئى له‌ قسه‌ی هو‌ژئى بگرئى كه‌ ئه‌وانه‌ پییان ناخو‌ش بئ كه‌ ئه‌و گو‌ییان ئى بگرئى، یا خو‌یانی ئى دوور بخه‌نه‌وه‌ ئه‌وه‌ له‌ روژى قیامه‌تدا قو‌رقوشمى سو‌ره‌وه‌ كراوه‌ی تواوه‌ ده‌كریته‌ ناو هه‌ردوو كونه‌ گو‌یچكه‌یه‌وه‌، هه‌ر كه‌سه‌یش وینه‌ی بکیشى ئه‌وه‌ ئازارو سزا ده‌درئى و به‌ زۆر داواى ئى ده‌كرئى كه‌ ده‌بئ گیان بكا به‌ به‌ریدا، دیاره‌ كه‌ ئه‌وه‌یشى بو‌ ناكړئ. (ب/ د/ت).

٤٢٤٩- وللبخاري: إِنَّ مِنْ أَفْرَى الْفِرَى أَنْ يُرَى عَيْنِي مَا لَمْ تَرَهُ. نَسَّالَ اللَّهُ الصَّدَقَ فِي الْقَوْلِ وَالْفِعْلِ^(٢):

(١) بخاري. تعبیر: ٧٠٤٢ = تجرید/٢٤٦/٥ رقم: ٢٠٨٩ = ٧٠٤٢ فتح.

(٢) بخاري. تعبیر: ٧٠٤٣ = تجرید= مختصر صحيح البخاري/٥/٢٤٧ رقم: ٢٠٩٠.

ئیبینو عومەر (خودایان ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبەر (درویدی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رمووی: هه‌لاتیکی فره‌زله: که‌سی بلی: له‌خه‌وما ئه‌وه‌م دیوه، وه‌له‌ راستیشدا هیچی نه‌دیبی (ب) له‌خودا داوا ده‌که‌ین که‌هه‌میشه‌ قسه‌ راستی و کار دروستیمان به‌نسیب بفه‌رمووی.

٤) به‌شی دووه‌م: نه‌وه‌ه‌وانانه‌ی که‌ پیغه‌مبەر خو‌ی ^{درویدی} ^{خودای له‌سهر} دیونی

الفصل الثاني: فيما رآه النبي ﷺ

٤٢٥٠- عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا صَلَّى صَلَاةَ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ فَقَالَ: مَنْ رَأَى مِنْكُمْ اللَّيْلَةَ رُؤْيَا؟ فَإِنْ رَأَى أَحَدٌ قَصَّهَا، فَيَقُولُ مَا شَاءَ اللَّهُ، فَسَأَلْنَا يَوْمًا، فَقَالَ: هَلْ رَأَى أَحَدٌ مِنْكُمْ رُؤْيَا؟ قُلْنَا: لَا، قَالَ: لَكِنِّي رَأَيْتُ اللَّيْلَةَ رَجُلَيْنِ أَتَانِي، فَأَخَذَا بِيَدِي فَأَخْرَجَانِي إِلَى الْأَرْضِ الْمُقَدَّسَةِ. فَإِذَا رَجُلٌ جَالِسٌ، وَرَجُلٌ قَائِمٌ بِيَدِهِ كَلْبٌ مِنْ حَدِيدٍ يُدْخِلُ فِي شِدْقِهِ حَتَّى يَبْلُغَ قَفَاهُ، ثُمَّ يَفْعَلُ بِشِدْقِهِ الْآخَرَ مِثْلَ ذَلِكَ وَيَلْتَمِمْ شِدْقَهُ هَذَا فَيَعُودُ فَيَصْنَعُ مِثْلَهُ، فَقُلْتُ: مَا هَذَا؟ قَالَ: انْطَلِقْ فَانْطَلِقْنَا حَتَّى أَتَيْنَا عَلَى رَجُلٍ مُضْطَجِعٍ عَلَى قَفَاهُ وَرَجُلٌ قَائِمٌ عَلَى رَأْسِهِ بِفَهْرٍ أَوْ صَخْرَةٍ، فَيَشْدُخُ بِهِ رَأْسَهُ فَإِذَا ضَرَبَهُ تَدَهَّدَ الْحَجَرُ فَانْطَلَقَ إِلَيْهِ لِيَأْخُذَهُ فَلَا يَرْجِعُ إِلَى هَذَا حَتَّى يَلْتَمِمْ رَأْسَهُ وَعَادَ رَأْسَهُ كَمَا هُوَ فَعَادَ إِلَيْهِ فَضَرَبَهُ، فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: انْطَلِقْ فَانْطَلِقْنَا إِلَى ثَقَبٍ مِثْلِ الثُّورِ أَغْلَاهُ ضَيْقٌ، وَأَسْفَلُهُ وَاسِعٌ يَتَوَقَّدُ تَحْتَهُ نَارًا فَإِذَا اقْتَرَبَ ارْتَفَعُوا حَتَّى كَادُوا يَخْرُجُوا. فَإِذَا خَمَدَتْ رَجَعُوا فِيهَا، وَفِيهَا رِجَالٌ وَنِسَاءٌ عُرَاةٌ، فَقُلْتُ مَنْ هَذَا؟ قَالَ: انْطَلِقْ فَانْطَلِقْنَا حَتَّى أَتَيْنَا عَلَى نَهْرٍ مِنْ دَمٍ، فِيهِ رَجُلٌ قَائِمٌ عَلَى وَسْطِ النَّهْرِ وَعَلَى شَطِّ النَّهْرِ رَجُلٌ بَيْنَ يَدَيْهِ حِجَارَةٌ فَأَقْبَلَ الرَّجُلُ الَّذِي فِي النَّهْرِ فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ رَمَى الرَّجُلُ بِحَجَرٍ فِي فِيهِ فَرَدَّهُ حَيْثُ كَانَ فَجَعَلَ كُلَّمَا جَاءَ لِيَخْرُجَ رَمَى فِي فِيهِ، بِحَجَرٍ فَيَرْجِعُ كَمَا كَانَ، فَقُلْتُ: مَا هَذَا؟ قَالَ: انْطَلِقْ فَانْطَلِقْنَا حَتَّى انْتَهَيْنَا إِلَى رَوْضَةٍ خَضْرَاءَ فِيهَا شَجَرَةٌ عَظِيمَةٌ وَفِي أَصْلِهَا شَيْخٌ وَصَبِيَانِ وَإِذَا رَجُلٌ قَرِيبٌ مِنَ الشَّجَرَةِ بَيْنَ يَدَيْهِ نَارٌ يُوقِدُهَا فَصَعِدَا بِي فِي الشَّجَرَةِ وَأَدْخَلَانِي دَارًا لَمْ أَرِ قَطُّ أَحْسَنَ مِنْهَا، فِيهَا رِجَالٌ شَبُوحٌ وَشَبَابٌ وَنِسَاءٌ وَصَبِيَانٌ ثُمَّ أَخْرَجَانِي مِنْهَا فَصَعِدَا بِي الشَّجَرَةَ فَأَدْخَلَانِي دَارًا هِيَ أَحْسَنُ

وَأَفْضَلُ، فِيهَا شُبُوحٌ وَشَبَابٌ، فَقُلْتُ: طَوَّقْتُمَانِي اللَّيْلَةَ فَأَخْبِرَانِي عَمَّا رَأَيْتُ، قَالَا: نَعَمْ. أَمَّا الَّذِي رَأَيْتَهُ يُشَقُّ شِدْقُهُ فَكَذَّابٌ يُحَدِّثُ بِالْكَذِبَةِ فَتُحْمَلُ عَنْهُ حَتَّى تَبْلُغَ الْآفَاقَ فَيُصْنَعُ بِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَالَّذِي رَأَيْتَهُ يُشْدَخُ رَأْسُهُ فَرَجُلٌ عَلَّمَهُ اللَّهُ الْقُرْآنَ، فَتَامَ عَنْهُ بِاللَّيْلِ وَلَمْ يَعْمَلْ فِيهِ بِالنَّهَارِ يُفْعَلُ بِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَالَّذِي رَأَيْتَهُ فِي الثَّقَبِ فَهُمْ الزُّنَاةُ، وَالَّذِي رَأَيْتَهُ فِي النَّهْرِ أَكِلُ الرِّبَا، وَالشَّيْخُ فِي أَصْلِ الشَّجَرَةِ إِبْرَاهِيمُ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) وَالصَّبِيَانُ حَوْلَهُ فَأَوْلَادُ النَّاسِ، وَالَّذِي يُوقِدُ النَّارَ مَالِكُ خَازِنِ النَّارِ، وَالذَّارُ الْأُولَى الَّتِي دَخَلْتَ: الْجَنَّةَ دَارُ عَامَّةِ الْمُؤْمِنِينَ، وَأَمَّا هَذِهِ الدَّارُ فَدَارُ الشُّهَدَاءِ، وَأَنَا جِبْرِيلُ، وَهَذَا مِيكَائِيلُ، فَارْفَعْ رَأْسَكَ، فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا فَوْقِي مِثْلُ السَّحَابِ، قَالَا: ذَاكَ مَنْزِلُكَ، قُلْتُ: دَعَانِي أَذْخُلْ مَنْزِلِي، قَالَا: إِنَّهُ بَقِيَ لَكَ عُمْرٌ لَمْ تَسْتَكْمِلْهُ، فَلَوْ اسْتَكْمَلْتَ أَتَيْتَ مَنْزِلَكَ. رواه البخاري^(١):

سه موورهى كوپرى جوندوب (خودای نى رازى بن) فهرمووى: گه لى جار پیغه مبهى (درودى خودای له سهرین) که نویژى به یانى ده کرد، روى تى ده کردین و دهیفرموو: کهستان ئەم شهو خهونى نه دیوه؟ ئیتەر ئەگەر که سى خهونىكى بدیبايه دهیگپرایه وه بوى و پیغه مبهى (درودى خودای له سهرین) ئەوه ندهى خودا مه یلى له سهر بوايه لیكى ده دایه وه خهون په رژینى ده کرد، جا روژى لیمانى پرسى فهرمووى: کهستان خهونى دیوه؟ عه زمان کرد: نه خهیر فهرمووى: به لام من ئەمشه وه خهودا دوو پیاوم دى هاتنه لام و دهستیان گرتو و بردمیان بو خاکی پاک و پیروژ، بو ولاتى شام، لهوئى که ته ماشام کرد و اکابرایى دانیشتووه و پیاویکیش قولایىكى ئاسنینى به دهسته وهیه و به پیوه وه ستاوه، خووش خووش قولایه که ده خاته لالغاوهى اکابراکه تا له پشته سه ریوه ده رده چى، ئەوجا ئەو لالغاوهى تریشى ئاوا لى دهکا، جا هتا ئەم لای و لیده کرد، ئەولا کهى تری چاک ده بووه وه دنووسایه وه به یه کدا، ئەویش دیسانه وه وهك جارى پیشووى لى ده کرده وه! ئیتەر هه بهم دهستووره، گوتم:

(١) بخاري. تعبير: ٧٠٤٧.

ئەمە چییە؟ دوو فریشتەکه گوتیان: جارێ بپۆ، رویشتین تا چوینە لای کابرایێ تر، لەسەر گازەرەوی پشت راکشابوو، پیاویکیش (خەریکی پێ بوو، یا تاویریکی پێ بوو) لەسەر سەری کابراکه راوەستابوو دەیمالی بە تەپلی سەریدا، جا که بەردەکهی دەکیشا بەسەری کابرادا بەردەکه هەل دەبەزییەوه و خلۆر دەبوو، پیاوکهیش دەچوو دەیهێنایەوه، تا دەهاتەوه سەری کابرا وەك خۆی ساریژ دەبوو، جا ئەویش دیسانەوه دەیکیشایەوه پیایدا ئیتر هەرەها ئەمە کاری بوو، گوتم: ئەمە کییە؟ گوتیان: جارێ بپۆ! جا رویشتین هەتا گەیشتینە لای شتی وەکوو تەندوور و ابوو، لەسەرەوه تەسک و لە بنەوه پان و دەلپ بوو، تەماشام کرد پیاو و ژنی رووتی زۆری تیادا بوو ئاگر لە ژیریدا دەسووتاو بلیسە ی ئاگرەکه نیلە نیلی دەهات جا که تاوی دەسەند ئاوهکه دەکولۆ و قۆلپە ی دەکردو زەلامەکانی ناوی وەك دەنکی دانوولە ی سەر ئاگر لە کاتی قۆلتە قۆلتەکه دا ئاوا بەرز دەبوونەوه و خەریک بوون هەلجێ! بەلام کلپە ی ئاگرەکه گورج کپ دەبوو، ئیتر ئەوانیش دەکووتنەوه بنەکه ی، ئیتر هەرەها ئەمە حالیان بوو، گوتم: ئەمە چییە؟ گوتیان: جارێ بپۆ، رویشتین تا گەیشتینە سەر روباریکی خوین، کابرایێ لە ناویا بە پێوه راوەستابوو، پیاویکیش لەسەر لیواری چۆمەکه بوو، بەردیکی زۆری لەبەر دەستدا بوو، گشت جارێ که کابرای ناو چۆمەکه دەهات دەر بچێ که دەگەیشتە لای ئەو، بەردیکی دەکیشا بەناو دەمیوا تەسی پێ دەکردهوه بۆ شوینی پیشووی، ئیتر هەموو جارێ تلیکی دەمالي بە دەموو قەپۆزیاو کابرا دەگەرایەوه بۆ شوینی خۆی گوتم: ئەی ئەمە چییە؟ گوتیان: جارێ بپۆ، رویشتین تا گەیشتینە لای باخیکی سەوز، درەختیکی گەورە ی تیدا بوو، پیرەمێردی لە بنیدا دانیشتبوو، مندالیکی زۆر زۆری لە دەور بوون، پیاویکی تریش (لە نزیک درەختهکهوه) ئاگریکی لەبەر دەمدا بوو، هەر ئاگرەکه ی خوش دەکرد، ئینجا دوو فریشتەکان بەو شیخەلەدا سەریان خستم و بردمیانه ناو خانوویەکهوه قەت خانووی وا باشم نەیدوه، پریبوو لە پیاوی پیرو لە لاو لە ژن و لە منال، ئینجا لەوی هێنامیانه دەرەوه دیسان بە شیخەلەکهدا سەریان خستم و بردمیانه ناو

خانویه‌کی تره‌وه له‌وی تر جوانترو باشتربوو، پری له پیرو لاوو بوو. ئینجا گوتم: ئەمشه‌و منتان سووپانه‌وه، ده‌پیم بلین ئەمه‌ی من دیم چی بوو، گوتیان: به‌لێ باشه، ئەوه‌ی که دیت لالغاوه‌یان هه‌ل ده‌دپری ئەوه ئەو درۆزنه‌یه که درۆیی هه‌ل ده‌به‌ستی و له ده‌می ئەوه‌وه به‌هر چوار لادا بلاو ده‌بیته‌وه جا ئەوه هه‌تا رۆژی قیامه‌ت هه‌ر وای ئی ده‌کری، ئەوه‌یش که دیت سه‌ریان ده‌شکاند، ئەوه ئەو پیاوه‌یه که خودا فی‌ری قورئانی کردووه، که چی به‌شه ده‌خه‌وی و ده‌وری ناکاته‌وه به‌ رۆژیش ره‌فتاری پی ناکا، تا رۆژی قیامه‌ت هه‌روای ئی ده‌کری، ئەوانه‌یشی که له‌ناو کونه‌که‌دا دیتن ئەوانه داوین پیسه‌کان بوون، ئەوه‌یشی که له‌ناو چۆمه‌ خویناوه‌که‌دا دیت ئەوه سوو خۆر بوو، پیره‌میره‌که‌ی بن دره‌خته‌که‌یش ئیبراهیم بوو (دروودی خودای له‌سه‌رین)، منداڵه‌کانی ده‌وریشی منداڵی خه‌لکی بوون ئەو منداڵانه‌ بوون که له‌پیش ره‌سید بووندا ده‌مرن، ئەو پیاوه‌یش که له‌ نزیکێ دره‌خته‌که‌وه ئاگره‌که‌ی خوش ده‌کرد مالیکی وه‌ردیانی دۆزه‌خ بوو، خانووی یه‌که‌میش که چوویته‌ ناوی خانه‌ی سه‌رتاپای موسوڵمانان بوو، ئەم خانووه‌یش مالی شه‌هیدانه! منیش جوهرائیل و ئەمه‌یش که له‌ گه‌لمدایه‌ میکائیله، جا سه‌ر هه‌لپه‌ که سه‌رم هه‌لپری له‌ ژور سه‌رمه‌وه شتی‌کم دی وه‌ک په‌له‌ هه‌ور وابوو، فه‌رموویان: ئەوه‌یش هه‌وارو باره‌گای تۆیه‌ گوتم: ده‌لیم گه‌رین با بچمه‌ ناو جیگه‌ی خۆم، فه‌رموویان: هیشتا ته‌مه‌نت ماویه‌تی، که‌ی ته‌مه‌نت ته‌واو بوو دیته‌ ناومالی خۆت. (ب- خودای ئی رازی بێ).

٤٢٥١- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: بَيْنَا أَنَا عَلَى بئرِ أَنْزِعٍ مِنْهَا إِذْ جَاءَ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)، فَأَخَذَ أَبُو بَكْرٍ الدَّلْوَ فَزَرَعَ دُثُوبًا أَوْ دُثُوبَيْنِ وَفِي نَزْعِهِ ضَعْفٌ يُقْفَرُ اللَّهُ لَهُ. ثُمَّ أَخَذَهَا ابْنُ الْخَطَّابِ مِنْ يَدِ أَبِي بَكْرٍ، فَاسْتَحَالَتْ فِي يَدِهِ غَرْبًا فَلَمْ أَرِ عَبْقَرِيًّا مِنَ النَّاسِ يَقْرِي قَرِيهَ حَتَّى ضَرَبَ النَّاسُ بَعْطَنَ. رواه الشيخان والترمذي^(٢):

(٢) بخاري. فضائل: ٣٦٨٢. مسلم. فضائل: ٦١٤٦.

ئیب‌نو عومەر (خودایان ئی رازی بئ) فەرمووی: پیڤه‌مبەر (دروودی خودای له‌سهرین) فەرمووی: جاری له‌خه‌وما له‌سهر بیرئ بووم، ئاوم ئی هه‌ل ده‌گۆزی له‌وکاته‌دا ئه‌بو به‌کرو عومهریش په‌یدابوون، ئه‌بو به‌کر دۆلچه‌که‌ی هه‌لگرت و به‌کرێکه‌وه دۆلچه‌یی یا دوو دۆلچه‌ ئاوی هه‌لکی‌شا، (خودا یی خۆش بئ)، ئه‌نجا عومهری کوپری خه‌طاب له‌ ده‌ستی ئه‌بو به‌کری وه‌رگرت و دۆلچه‌که‌ له‌ ده‌ستی عومهردا بووبه‌ سه‌تلیکی گه‌وره‌ که‌ به‌ قه‌د مه‌شکه‌یه‌کی گاه‌وس ئاو بگری جا که‌سم نه‌دیوه‌، وه‌ک عومهر ئاوا بلیمه‌ت بئ و ئاوا به‌ هه‌لپه‌و هه‌لمه‌ت و ده‌ست و برد بئ، جا عومهر به‌ شیوه‌یه‌کی وا ئاوی زۆر کرد، هه‌تا خه‌لکه‌که‌ له‌ ده‌وری ئاوه‌که‌ په‌چه‌یان بۆ ئاژه‌له‌کانیان به‌ست بۆ حه‌وانه‌وه‌، له‌ پاش پاراو بوون. (ش/ت).

٤٢٥٢- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَرَى اللَّيْلَةَ رَجُلًا صَالِحًا أَبَا بَكْرٍ نِيطَ بِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَنِيطَ عُمَرُ بِأَبِي بَكْرٍ وَنِيطَ عُثْمَانُ بِعُمَرَ. قَالَ جَابِرٌ: فَلَمَّا قُمْنَا مِنْ عِنْدِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قُلْنَا أَمَّا الرَّجُلُ الصَّالِحُ فَرَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). وَأَمَّا تَنَوُّطُ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ فَهُمُ وَلَاةُ هَذَا الْأَمْرِ الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ بِهِ نَبِيَّهُ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ فِي بَابِ التَّفْضِيلِ (٣).

جایبر (خودای ئی رازی بئ) فەرمووی: پیڤه‌مبەر (دروودی خودای له‌سهرین) فەرمووی: ئه‌مشه‌و له‌ خه‌ودا نیشانی پیاویکی باش دراوه‌، که‌وا ئه‌بو به‌کر، په‌یوه‌ند کراوه‌ به‌ پیڤه‌مبهره‌وه‌و عومهریش په‌یوه‌ند کراوه‌ به‌ ئه‌بو به‌کره‌وه‌و عوتمانیش لکاوه‌ به‌ عومهره‌وه‌! جایبر فەرمووی: که‌ له‌کن حه‌زرت هه‌لساین گوتمان: پیاوه‌ باشه‌که‌ که‌ ئه‌م خه‌ونه‌ی دیوه‌ پیڤه‌مبهر خۆیه‌تی (دروودی خودای له‌سهرین) ئه‌وه‌یشی که‌ په‌یوه‌ستی کراون به‌یه‌که‌وه‌ ئه‌مه‌یه‌ که‌ ئه‌وان خاوه‌ن و سه‌روه‌رو فه‌رمانداری ئه‌م ئایینه‌ن که‌ خودا به‌ پیڤه‌مبهری خۆیدا ناردوویه‌تی. (ئه‌بو داوود گێڕاویه‌تیوه‌. مه‌زاره‌حمه‌ت له‌ کۆپی پیمۆزی بئ).

٤٢٥٣- → (سووره‌تی قه‌در، فەرمووده‌ی یه‌که‌م به‌رگی حه‌وته‌م) (٤).

(٣) سکت عن درجته الشارح.

(٤) تقدم في تفسير سورة القدر، المجلد السابع. تسلسل / ٨٠ رقم: ٤٢٢١.

ه) نه‌و خه‌وانانه‌ی که پیغه‌مبه‌ر خو‌ی ^{دروودی} دیونی و هه‌ر خویشی خه‌و
په‌رژینسی کردوون : (ما رآه النبی ﷺ وعبره)

۴۲۵۴- → (له فه‌ضائیلی عومه‌ردا رابوورد، یه‌که‌م فه‌رمووده به‌رگی
پینجه‌م ل-۲۰) ^(۱).

۴۲۵۵- → (له فه‌ضائیلی عومه‌ردا رابورد، دووهم فه‌مووده) ^(۲).

۴۲۵۶- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: بَيْنَا أَنَا
نَائِمٌ رَأَيْتُ فِي يَدَيَّ سَوَارِينَ مِنْ ذَهَبٍ فَأَهَمَّنِي شَأْنُهُمَا فَأَوْحَى إِلَيَّ فِي الْمَنَامِ أَنَّ الْفُخْهَمَا
فَفَخَّخْتُهُمَا فَطَارَا فَأَوَّلْتُهُمَا كَذَّابَيْنِ يَخْرُجَانِ مِنْ بَعْدِي. فَكَانَ أَحَدُهُمَا الْعَنَسِيُّ صَاحِبُ
صَنْعَاءَ وَالْآخَرُ مُسَيْلِمَةُ صَاحِبُ الْيَمَامَةِ. رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةُ الشَّيْخَانِ وَالرَّمْذِي ^(۳).

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین)
فه‌رمووی: له‌خه‌وما دیتم که‌وا دوو بازنی زی‌پم له‌ ده‌ستدابوو و زۆرم
پین‌ناخوشه‌ له‌خه‌وه‌که‌دا سرووشم بۆ هات: که‌ فوویمان لی‌یکه‌ جا که‌ فووم
لی‌کردن با بردنی! جا لی‌کم دانه‌وه به‌م دوو پیغه‌مبه‌ره‌ درۆزنه‌ که‌ له‌پاش من
ده‌رده‌که‌ون، که‌ یه‌کی‌کیان ئه‌سوه‌دی عه‌نه‌سییه‌ که‌ له‌ سه‌نعايه‌، ئه‌وی
تريشيان موسه‌يله‌مه‌ی درۆزنه‌ که‌ له‌ یه‌مامه‌یه‌. (ش/ت).

۴۲۵۷- له‌ باسی (الفصل السابع فی الهجرة) یدا له‌ (کتاب النبوة) یدا
رابورد. فه‌رمووده‌ی دووهم. له‌م گیرانه‌وه‌ی ئیره‌دا ئه‌مه‌ی پتره‌: هه‌ر له‌م
خه‌ونه‌مدا دیتم که‌وا شمشیری راده‌وه‌شینم، که‌چی نووکه‌که‌ی په‌ری! تومه‌ن
ئه‌وه‌ ئه‌وه‌ بوو که‌ له‌ رۆژی غه‌زای ئوحووددا تووشی موسولمانان بوو، به‌لام
له‌پاشدا که‌پام وه‌شاندوه‌وه‌ گه‌ ئی له‌ جاران باشتري ئی هاته‌وه‌، تومه‌ن ئه‌وه‌یش

^(۱) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل / ٤ رقم: ٣٢٤٥/١.

^(۲) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل / ٤ رقم: ٣٢٤٦/٢.

^(۳) بخاري. تعبير: ٧٠٣٦ ، ٤٣٧٩. تجريد/ ٣٦٤/٤ رقم: ١٦٠٩ = ٤٣٧٥ ، ٤٣٧٤ فتح الباري. مسلم. رؤيا:

ئەو خێرو خوۆشی و فەتەح و یەکگرتنی موسولمانانە بوو کە خودا لەوەدا
 رەخساندی، دیسان هەر لەوخەوەدا دیتم چەن سەرئ گایان سەرپرێ، وە
 بەرگویم کەوت یەکئ فەرمووی: خێر لای خودایە، تومەز ئەوە ئەو چەن
 موسولمانانە بوون کە لە جەنگی ئوحوددا شەهید کران، خێرەکە لای
 خودایش ئەو خێرو بەرەکەتە بوو کە خودا لەوەدا رەخساندی بۆمان لەگەڵ
 ئەو پاداشە جوانە لای کە خودا لەپاش روژی بەدری دووهم خەلاتی کرد پێمان
 لەسەر سەر راستی و دلپاکی خۆمان (ش = شەیحان = ب + م - ئیمامی
 بوخاری و ئیمامی موسلیم. رەزای خویان ئی بن) ^(٤).

٤٢٥٨- عَنْ أَبِي عَمْرِو (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ:
 رَأَيْتُ كَأَنَّ امْرَأَةً سَوْدَاءَ ثَائِرَةَ الرَّأْسِ خَرَجَتْ مِنَ الْمَدِينَةِ حَتَّى قَامَتْ بِمَهْمَعَةٍ وَهِيَ
 الْجُحْفَةُ فَأَوَّلَتْ أَنْ وَبَاءَ الْمَدِينَةَ ثِقْلًا إِلَيْهَا . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ ^(٥).

ئەبنو عومەر (رەزای خویان ئی بن) فەرمووی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەری)
 فەرمووی: لەخەوما دیتم وەکوو بلیی ژنیکی رەشی سەر ئالۆسکاوی لە
 مەدینە دەرچیی و بچیی بۆ مەهیە وە وای واته: بۆ جوحفە حەزەرت (دروودی
 خودای لەسەری) فەرمووی: جا من وام لیکدایە وە کە پەتاو ناسازییەکە مەدینە
 دەگوێزێتە وە بۆ مەهیە (ب/ت).

٤٢٥٩- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَرَانِي فِي الْمَنَامِ أَتَسَوَّكَ بِسِوَاكِ
 فَجَدَنِي رَجُلَانِ أَحَدُهُمَا أَكْبَرُ مِنَ الْآخَرِ، فَتَأَوَّلْتُ السَّوَّكَ الْأَصْغَرَ مِنْهُمَا فَقِيلَ لِي كَبِّرْ
 فَدَفَعْتُهُ إِلَى الْأَكْبَرِ . رَوَاهُ الشَّيْخَانُ ^(٦).

دیسان فەرمووی: حەزەرت (دروودی خودای لەسەری) فەرمووی: لەخەوما
 دیتم کەوا بەدارسیواکی سیواک دەکەم، دوو پیاویش (هەر کەسەیان بۆ

^(٤) تقدم المجلد الرابع. تسلسل / ١٠١ رقم: ٣١٥٩.

^(٥) بخاري. رؤيا (تجريد): ٢٠٨٨ = فتح: ٧٠٣٨ ، ٧٠٣٩ ، ٧٠٤٠.

^(٦) بخاري. وضوء: ٢٤٦ = تجريد / ١ / ١٩٤ رقم: ١٧٧. مسلم. رؤيا: ٥٨٩٢.

خوی) رام دهکیشتی، یهکیکیان لهوی تریان گه وره تر بوو، منیش ویستم سیواکه که بدهم به پچکولهکیان که چی پیم گوترا: گه وره کهیان وه پیشخه، منیش دام به گه وره کهیان (ش).

٤٢٦٠- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: رَأَيْتُ ذَاتَ لَيْلَةٍ فِيمَا يَرَى النَّائِمُ كَأَنَّ فِي دَارِ عُقْبَةَ بْنِ رَافِعٍ فَاتَيْنَا بِرُطْبٍ مِنْ رُطْبِ ابْنِ طَابٍ فَأَوَّلْتُ الرُّفْعَةَ لَنَا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَنَّ دِينَنَا قَدْ طَابَ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ (٧).

ئهههس (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: چه زهوت (درویدی خودای لهسهرین) فهرمووی: شهوئی لهخهوما دیتم کهوا وهکوو له مالی عوقبهی کوپی رافیعدا بین ئاوابوو، تهره خورمای تازهیان بو هینانین، لهو جوړه خورمایه که پیی دهلین خورمای ئیبنو طاب! منیش ئهم خهونه م ئاوا خهو په رزین کرد: رافیعم لیکدایه وه به سهر به رزی دنیا مان و عوقبهیشم دانا به سهره نجامی باشی دوا روژمان و روطابی ئیبنو طابیشم لیکدایه وه به وه کهوا ئهم ئایینهی ئیمه خوش و باش بووه دامه زراوه رهگی داکوتاوه! (م/د) ئهم خهونه نمونهیه کی جوانه بو دوزینه وهی مانای خهون له ناو و کونیه و که سناوه وه چونکه عوقبه به کوردی واته سهره نجام، رافیع واته سهر به رز ئیبنو طاب (که کونیه، یانی که سناوه) واته کاکه باشه رسته که به کوردی ئاوا ی ئی دئ: شهوئی لهخهوما دیتم کهوا وهکوو له مالی سهره نجامی کوپی سهر به رزدا بووین و ابوو، تهره خورمای تازهیان بو هینانین لهو جوړه خورمایه که پیی دهلین: روتابی کاکه باشه! (وه رگی).

٦) بهشی سییه م: نهو خهونانهی که پیغه مبه ر ^{درویدی خودای لهسهر} خوی خهوپه رزینی کردوو

الفصل الثالث: فی الرؤی التي عبرها النبي ﷺ

٤٢٦١- له باسی گه وره یی عه بدوللای کوپی سه لامدا رابورد فهرمووده ی دووهم (١).

(٧) مسلم. رؤیا: ٥٨٩١. أبو داود. أدب: ٥٠٢٥.

٤٢٦٢- ته‌ماشای (کتاب الفضائل، فضل عبدالله بن عمر) حه‌دیثی

دووه‌م بکه. ئەم فه‌رمووده‌یه له‌وی رابورد^(١).

٤٢٦٣- عَنْ أُمِّ الْعَلَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَتْ: رَأَيْتُ لِعُثْمَانَ بْنِ مِطْعُونٍ فِي النَّوْمِ عَيْنًا تَجْرِي، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: ذَلِكَ عَمَلُهُ يَجْرِي لَهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(٢).

ئومموه‌لاه (خۆش نوودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: له‌ خه‌وما دیتم وا عثماني کوپی مه‌ظعوون کانییه‌کی هه‌یه وه‌ک کاریژ، ئاوی له‌به‌ر ده‌پوا، گێپرامه‌وه بو پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: ئەوه کرده‌وه‌که‌یه‌تی هه‌ر به‌رده‌وامه‌ بوی! (ب- نو‌ق‌می شه‌پۆلی میه‌ره‌بانی خودا بێ).

٤٢٦٤- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ رَجُلًا أَتَى رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي رَأَيْتُ اللَّيْلَةَ فِي الْمَنَامِ ظِلَّةً تَنْطِفُ السَّمْنُ وَالْعَسَلُ فَأَرَى النَّاسَ يَتَكَفَّفُونَ مِنْهَا بِأَيْدِيهِمْ، فَأَلْمُسْتُكْثُرَ وَالْمُسْتَقِيلَ، وَأَرَى سَبَبًا وَاصِلًا مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ فَأَرَاكَ أَخَذْتَ بِهِ فَعَلَوْتَ، ثُمَّ أَخَذَ بِهِ رَجُلٌ مِنْ بَعْدِكَ فَعَلَا، ثُمَّ أَخَذَ بِهِ رَجُلٌ آخَرُ فَعَلَا، ثُمَّ أَخَذَ بِهِ رَجُلٌ آخَرُ فَأَنْقَطَعَ بِهِ ثُمَّ وَصَلَ لَهُ فَعَلَا. قَالَ أَبُو بَكْرٍ: يَا رَسُولَ اللَّهِ بِأَيِّ أَلْتِ وَاللَّهِ لَتَدَعُنِي فَأَعْبُرَهَا فَلَا عِبْرَتَهَا. قَالَ: اعْبُرْهَا، قَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَمَّا الظِّلَّةُ فَظِلَّةُ الْإِسْلَامِ. وَأَمَّا الَّذِي يَنْطِفُ مِنَ الْعَسَلِ وَالسَّمْنِ فَأَلْقُرْآنُ حَلَاوَتُهُ وَلِينُهُ. وَأَمَّا مَا يَتَكَفَّفُ النَّاسُ مِنْ ذَلِكَ فَأَلْمُسْتُكْثُرُ مِنَ الْقُرْآنِ وَالْمُسْتَقِيلُ، وَأَمَّا السَّبَبُ الْوَاصِلُ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ فَالْحَقُّ الَّذِي أَلْتِ عَلَيْهِ تَأْخُذُ بِهِ فِعْلُكَ اللَّهُ بِهِ ثُمَّ يَأْخُذُ بِهِ رَجُلٌ مِنْ بَعْدِكَ فَيَعْلُو بِهِ ثُمَّ يَأْخُذُ بِهِ رَجُلٌ آخَرُ فَيَعْلُو بِهِ ثُمَّ يَأْخُذُهُ رَجُلٌ آخَرُ فَيَنْقَطِعُ بِهِ ثُمَّ يَوْصِلُ لَهُ، فَيَعْلُو بِهِ، فَأَخْبِرْنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ بِأَيِّ أَلْتِ أَصَبْتُ أَمْ أَخْطَأْتُ؟ قَالَ: أَصَبْتَ بَعْضًا وَأَخْطَأْتَ بَعْضًا، قَالَ: فَرَأَيْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَتُحَدِّثَنِي مَا الَّذِي أَخْطَأْتُ، قَالَ: لَا تُقْسِمُ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ^(٣).

(١) تقدم في المجلد الخامس/ تسلسل/ ٦١ رقم: ٢/ ٣٥١٧.

(٢) تقدم في المجلد الخامس/ تسلسل/ ٢٧ رقم: ٢/ ٣٣٩٩.

(٣) بخاري. تعبير: ٧٠٠٤.

(٤) بخاري (تجريد) ٥/ ٢٤٧ (رقم: ٢٠٩١)، ٧٠٤٦، ٧٠٠٠. مسلم. رؤيا: ٥٨٨٧، أبوداؤد. إيمان وتذوور: ٢٢٦٧، ٣٢٦٩، ٤٦٣٣.

ئێبنو عەبباس (خودایان ئی رازی بێ) فەرمووی: پیاوی هاته لای پیغه مبهەر
 ڕیودی خودای لەسەر بێ) گوئی: ئەهی پیغه مبهەری خودا! ئەمشەو لەخە و مەدا پەلەیه ک
 هەورم دیت، روون و هەنگوینی ئی دەچۆرایەوه، دیشم که ئەو خەلکە بە هەردوو
 لەپ لییان دەگرتەوه، هەبوو زۆرو هەبوو کەمی گرتبۆوه! وه دیشم کە مەندی لە
 ناسمانەوه شوپ بۆتەوه و گەشتتۆتە سەر زەوی، وه تۆم دی ئەو کە مەندەت
 گرت و سەرکەوتیت، لەپاش تۆ پیاویکی تر گرتی و ئەویش سەرکەوت لەپاش
 ئەو پیاویکی تریش هەروا، لەپاش ئەو پیاویکی تریش گرتی بەلام کە مەندەکە
 پسا لە دەستیدا! هەتا بەستیانەوه بەیه کەوه بووی و ئەویش سەرکەوت. ئەبو
 بەکریش (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: ئەهی پیغه مبهەری خودا! باوکم بە قوربانت بێ،
 بەخودا دەبێ لیم گەڕیت، من ئەم خەوه لیک دەدەمەوه. فەرمووی: باشە خەو
 پەرژینی بکە. ئەبو بەکریش فەرمووی: پەلە هەورەکە کە پڕو ساباتی ئیسلامە
 ئەو روون و هەنگوینەیش کە دەچۆرایەوه ئەوه شیرینی و نەرم و ناسکیی قورئانە،
 ئەویش کە خەلک بە هەردوو دەست لییان دەگرتەوه ئەوهیه کە هەندی کەس
 زۆر لە قورئان وەردەگرن و هەندی کەس کەم. ئەو کە مەندەیش کەلە ناسماناوه
 گەشتبۆوه سەر زەوی ئەو هەق و راست و دروستییەیه کە تۆی لەسەریت،
 رێگەیه هەق و راستی ئیسلامە هەر لەسەری دەپۆیت و هەر خودا پلەو پایەت
 جار لەگەڵ جاردا بۆندتر دەکا، لەپاش تۆیش پیاوی رێگەیه راستی تۆ دەگرێ و
 پێی بۆند دەبێتەوه، پیاویکی تریش دواي ئەو هەروەها، لەپاشدا پیاویکی
 تریش دەگرێ و لەسەری دەپوا بەلام لە دەستیدا دەپچرێ و بووی دەبەستەوه
 بەیه کەوه، جا ئەویش پێی بەرز دەبێتەوه!

جا ئەهی پیغه مبهەری خودا! باوکم بە قوربانت بێ، پیم بفەرموو ئایا
 پێکاومە یا بەهەلەدا چووم؟ فەرمووی: هەندیکی پێکاوه و هەندیکی هەلە
 کردووه.

گوئی: دەسا بەخودا ئەهی پیغه مبهەری خودا! دەبێ پیم بفەرمووی کە
 کامەیم بە هەلە خەو پەرژین کردووه، فەرمووی: سویند مەخۆ پیت نالیم.
 (ش/د/ت).

٤٢٦٥- وَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ رَأَيْتُ كَأَنَّ مِيزَانًا نَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ، فَوُزِنَتْ أَلْتِ وَأَبُو بَكْرٍ فَرُجِحَتْ أَلْتِ، وَوُزِنَ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ فَرُجِحَ أَبُو بَكْرٍ، وَوُزِنَ عُمَرُ وَعُثْمَانُ فَرُجِحَ عُمَرُ، ثُمَّ رُفِعَ الْمِيزَانُ، قَالَ: فَرَأَيْنَا الْكَرَاهِيَةَ فِي وَجْهِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ (٥):

پیاوئ گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! له‌خه‌وما دیتم ته‌رازوویی له‌ ئاسمانه‌وه هاته‌ خواره‌وه، تۆو ئه‌بو به‌کر پیی کیشران، تۆ قورستر بووی، ئه‌بو به‌کرو عومه‌ریش پیی کیشران ئه‌بو به‌کر قورستر بوو، عومه‌رو عثمانیش کیشران عومه‌ر قورستر بوو، ئیت ته‌رازووه‌که هه‌لگیرا. گوتی: سه‌ره‌نجماندا رووی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) کرژ بوو! (د/ت-س/ص).

٤٢٦٦- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: سَأَلْتُ خَدِيجَةَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ وَرَقَةَ بْنِ نُوفَلٍ: فَقَالَتْ: إِنَّهُ كَانَ صَدَقَكَ وَلَكِنَّهُ مَاتَ قَبْلَ أَنْ تَظْهَرَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أُرِيتُ فِي الْمَنَامِ وَعَلَيْهِ ثِيَابٌ بَيَاضٌ وَلَوْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ لَكَانَ عَلَيْهِ لِبَاسٌ غَيْرُ ذَلِكَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ (٦):

عائیشه (خودای ئی زانی بن) فه‌رمووی: له‌ باره‌ی جیگه‌ی وه‌ره‌قه‌ی کوپی نه‌وفه‌له‌وه خه‌دیجه‌ له‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) ده‌پرسی، ده‌لئ: وه‌ره‌قه‌ باوه‌ری به‌تۆ هه‌بوو، به‌لام ئه‌و حه‌له‌ تۆ هه‌شتا ئاشکرا نه‌بوو بووی که ئه‌و مرد، هه‌زه‌تیش (دروودی خودای له‌سه‌رین) ده‌فه‌رموئ: له‌خه‌ومدا وه‌ره‌قه‌م دی به‌رگی سپی له‌ به‌ردابوو، که به‌رگی دانیشتوانی به‌هه‌شته، ئه‌گه‌ر وه‌ره‌قه‌ دۆزه‌خی بوایه‌ ره‌نگیکی تری له‌ به‌ردا ده‌بوو! (ت).

(٥) بسند صحیح (شرحه).

(٦) سکت عنه الشارح.

(٧) دیتنى پېغەمبەر ^{دروودى خوداى لەسەرىن} بەخەو : (رؤية النبي ﷺ في النوم)

٤٢٦٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَى، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَمَثَّلُ بِي . رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتَّمْذِي (١):

ئەبو ھورەیرە لە ھەزرەتەو دەفەرموو (دروودى خودای لەسەرىن): ھەرکەسێ لە خەویدا من ببینی، ئەو بەراستی لەو خەودا بەخەو منی دیو و کەسیکی تری نەدیو، چونکە شەیتان خۆی بو ناكری بە من. واتە: ناتوانی خۆی بگورێ و خۆی بباتە شیوەی منەو (ش/ت).

٤٢٦٨- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَسَيَرَانِي فِي الْيَقَظَةِ وَلَا يَتَمَثَّلُ الشَّيْطَانُ بِي . رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ (٢):

دیسان فەرموو: پېغەمبەر فەرموو (دروودى خودای لەسەرىن): ھەرکەسێ بە خەو من ببینی ئەو بە چاوی سەرىش لە حالى ھۆشیاریدا من دەبینی، شەیتان قەت ناچیتە شەکلی منەو (ش/د).

٤٢٦٩- وَلِلشَّيْخَيْنِ: مَنْ رَأَى فَقَدْ رَأَى الْحَقَّ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَكَوَّنِي (٣):

ھەزرەت (دروودى خودای لەسەرىن) دەفەرموو: ھەرکەسێ لە خەویدا من ببینی ئەو خەویکی راست و دروستی دیو، چونکە شەیتان خۆی بو ناكری بە من و ناتوانی بچیتە شیوەی منەو (ش).

(١) بخاري (تجريد/٥/٢٤٢- ٣٤٢ رقم: ٢٠٨٤ = ٦٩٩٣ ، ٦٩٩٦). مسلم. رؤيا: ٥٨٨٠ ، ٥٨٧٩. أبو داود.

أدب: ٥٠٢٣.

(٢) تجريد/٥/٣٤٢ رقم: ٢٠٨٤ ، ٢٠٨٥ = ٦٩٩٧ ، ٦٩٩٣ فتح.

(٣) بخاري. رؤيا: ٦٩٩٧. مسلم. رؤيا: ٥٨٨٠ — ٥٨٨٣.

٨) به‌شی چواره‌م: له‌بارهی ده‌ستوو‌رو نه‌ریت و دو‌عا و نزا‌ی نو‌وستنه‌وه:

الفصل الرابع: في آداب النوم ودعائه

٤٢٧- عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا أَتَيْتَ مَضْجَعَكَ فَتَوَضَّأْ وَضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ، ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ، وَقُلِ اللَّهُمَّ أَسَلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَهْبَةً وَرَغْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنَاجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أُنْزِلَتْ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أُرْسِلَتْ. فَإِنْ مِتُّ مِنْ لَيْلَتِكَ مِتُّ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَاجْعَلْهُنَّ آخِرَ مَا تَقُولُ، فَقُلْتُ أَسْتَذْكِرُهُنَّ: وَبِرَسُولِكَ الَّذِي أُرْسِلَتْ، قَالَ: لَا وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أُرْسِلَتْ^(١).

به‌رای کو‌ری عازیب (خودای ن‌ا‌زی ب‌ن) فه‌رمو‌وی: پی‌غه‌مبه‌ر (دی‌ودی خودای له‌س‌ری‌ن) فه‌رمو‌وی پ‌یم: کات‌ی ده‌ته‌وی ب‌ج‌یت‌ه سه‌ر نو‌ی‌نی خه‌وت‌ن، له پی‌ش‌دا ده‌سنو‌ی‌ژ‌ی ب‌گره، ر‌یک وه‌ک ده‌سنو‌ی‌ژ‌ی نو‌ی‌ژ، ئ‌ین‌جا له‌سه‌ر لای راست‌ت راب‌کش‌ی و ب‌لی:

(اللَّهُمَّ أَسَلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ رَهْبَةً وَرَغْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنَاجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، اللَّهُمَّ آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أُنْزِلَتْ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أُرْسِلَتْ):

خودایه! خۆم دایه ده‌ستی تۆ، کار‌ی خۆم سپارد به تۆ، په‌نام ه‌ینا‌وه بۆ په‌نا‌ی تۆ، پ‌شتم به‌ستوو‌ه به تۆ، هه‌روه‌ک به‌ته‌مای می‌هره‌بان‌ی و ره‌حه‌تی تۆم مه‌ترسیشم هه‌یه له قارو س‌زای تۆ، ه‌یچ په‌نا‌و پاس‌اری نی‌یه له قارو غه‌زه‌بی تۆ، مه‌گه‌ر هه‌ر له‌لای خۆت، په‌نا هه‌ر په‌نا‌ی تۆیه، با‌وه‌رم هه‌یه به‌ونا‌مه پ‌ی‌و‌ژه‌ی تۆ که خۆت نار‌دوو‌ته خو‌اره‌وه، که قور‌ئانی گه‌وره‌یه، وه با‌وه‌رم هه‌یه به‌و پی‌غه‌مبه‌ره‌یش که خۆت ره‌وانه‌ت کردوو‌ه بۆ سه‌ر ئاده‌میزادو په‌ری که حه‌زه‌رت‌ی مو‌حه‌مه‌ده.

^(١) تجرید البخاری / ١ / ١٩٥ رقم: ١٧٨ = ٢٤٧ ، ٦٣١١ ، ٦٣١٣ ، ٦٣١٥ ، ٧٤٨٨ . مسلم . ذکر ودعاء: ٦٨٢٠ .

أبو داود . أدب: ٥٠٤٦ ، ٥٠٤٧ ، ٥٠٤٨ ، ترمذی . دعوات: ٣٣٩٤ . تحفة الأشراف: ١٧٦٣ .

فهرمووی: جا ئەگەر له پاش خویندنی ئەم نزایه لهو شهوه تدا بمریت، ئەوا له سەر ئایینی پاکی ئیسلام دهرمیت، وه ئەم نزایه بکه به دواهمین قسهت و که دوعاکهت خویند ئیتر قسهی تر مه که تا خهوت لی ده که وی. بهراء فهرمووی: خه ریکبووم له بهری بکه له جیاتی (وَبَنِيكَ الَّذِي أُرْسَلْتَ) گوتم: (وَبِرَّسُولِكَ الَّذِي أُرْسَلْتَ) که چی هه زرهت (دروودی خودای له سهرین) فهرمووی: نه، وا مه ئی و ووشه کانی نزا که له خۆته وه مه گوڤه و وهك خۆم پیتم گوت بلی: (وَبَنِيكَ الَّذِي أُرْسَلْتَ). (ش/د/ت).

٤٢٧١- عَنْ حُدَيْفَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيْلِ وَضَعَ يَدَهُ تَحْتَ خَدِّهِ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أُمُوتُ وَأَحْيَا. وَإِذَا اسْتَيْقَظَ قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ^(٢).

هونهههفه (خودای لی رازی بن) فهرمووی: پیغه مبههه (دروودی خودای له سهرین) دهستووری وابوو، به شهو که دهچوو ههه نووستنگاکهه دهستی راستی له ژیر روومه تی خویدا داده ناو دههفه ره مو: اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أُمُوتُ وَأَحْيَا: خودایه! به پیروزی ناوی تو دهرمو ده ژیم: به به که تی ناوی تو دهخه وم له خه هه دهستم. کاتی له خه ویش هه دهستا، دههفه ره مو: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ: سوپاس و ستایش ههه بو ئەو خودایه یه که له پاش ئەوهی که مراندینی زیندووی کردینه وه وه له قیامه تیشا زیندوو کردنه وه ههه به دهستی خۆیه تی. (ش/د/ت).

٤٢٧٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا أَوَى أَحَدُكُمْ إِلَى فِرَاشِهِ فَلْيَنْفُضْ فِرَاشَهُ بِدَاخِلَةِ إِزَارِهِ فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي مَا خَلْفَهُ عَلَيْهِ ثُمَّ لِيَضْطَجِعْ عَلَى شِقِّهِ الْأَيْمَنِ ثُمَّ يَقُولُ بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي وَبِكَ أَرْفَعُهُ إِنْ أَمْسَكَتْ نَفْسِي فَارْحَمْهَا وَإِنْ أُرْسَلْتُهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ^(٣).

(٢) تجريد البخاري/ ٥/ ٢٤٣ رقم: ١٩٧٩ = ٦٣١٢، ٦٣٢٤، ٧٣٩٤. مسلم. ذكر ودعاء: ٦٨٢٥.

(٣) تجريد = مختصر صحيح البخاري/ ٥/ ٢٤٦ رقم: ١٩٨٢ = ٦٣٢٠، ٧٣٩٣.

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: کاتی یه‌کی له ئیوه ده‌یه‌وی بجیته ناو نوینه‌که‌یه‌وه، با به چمکی ناوه‌وه‌ی جله‌که‌ی، یا به‌هه‌ر شتیکی تر نوینه‌که‌ی بته‌کینن، چونکه ئیوه نازانن که له‌پاش ئیوه نوینه‌که‌ی چی تری تیده‌چی له وانه‌یه ماری یا دوویشکی یا نازاریکی تری تی چووبی جا که نوینه‌که‌ی ته‌کان ئه‌وجا بلن:

بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي وَبِكَ أَرْفَعُهُ، إِنْ أَمْسَكَتَ نَفْسِي فَأَغْفِرْ لَهَا، وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَأَحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ:

ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! به پیروزی ناوی پیروزی تو، ته‌نیشتی خو‌م له‌سه‌ر ئه‌م نوینه‌ داده‌نیم و ده‌خه‌وم، وه به پشستی تو به‌رزی ده‌که‌مه‌وه وه‌ل ده‌سم له خه‌و. خودایه! ئه‌گه‌ر گیانم گل ده‌ده‌یته‌وه وه‌ل ده‌مه‌وه‌دا گیانم ده‌کیشی ئه‌وا به ره‌حمه‌تی خو‌ت ره‌حمی پی بکه، وه ئه‌گه‌ر به‌ره‌لای ده‌که‌یته‌وه وه‌ل ده‌مه‌وه‌دا گیانم ده‌کیشی ئه‌وا به‌ره‌م ده‌که‌یته‌وه ئه‌وا بیپاریزه‌وه به‌وه‌ی که ئاگاداریی به‌نده‌ باشه‌کانی خو‌تی پی ده‌که‌ی ئاگاداریی ئه‌ویش بکه (ش/د/ت).

٤٢٧٣- → (ب- ٣ز- ٤٨ل- ١٢٠ف- ٤) (٤).

٤٢٧٤- حدیث (كان النبي صلى الله عليه وسلم إذا أوى إلى فراشه كل ليلة جمع كفيه.. الخ) سبق في (فضل الموعودتين) (٥).

٤٢٧٥- وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه): كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَأْمُرُنَا إِذَا أَخَذَ أَحَدُنَا مَضْجَعَهُ أَنْ يَقُولَ: اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِينَ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ فَالِقَ الْحَبِّ وَالتَّوَيَّ وَمُنْزِلَ التَّوْرَةِ، وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ أَلْتَّ آخِذًا بِنَاصِيَتِهِ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ اقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ وَأَغْنِنَا مِنَ الْفَقْرِ (٦).

(٤) تقدم في مجلد / ٣ تسلسل / ٤٨ل - ١٢٠ رقم: ٢١٦٩/٤.

(٥) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل / ٩١ل - ٣٢١ رقم: ٣٦٧٠ / ٢.

(٦) مسلم. ذكر ودعاء: ٦٨٢٧.

ئەبو هورەیره (خودای ئا رازی بئ) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربئ)
 فەرمانی پی فەرمووین کاتئ دەچینه سەر نوینی خەوتن بلین:
 اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِينَ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ
 وَفَالِقَ الْهَبِّ وَالنَّوَى وَمُنْزِلَ التَّوْرَةِ، وَالْإِنْجِيلِ وَالْفُرْقَانِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ
 أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَّتِهِ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ،
 وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ اقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ وَأَغْنِنَا
 مِنَ الْفَقْرِ :

ئەبو هورەیره (خودای ئا رازی بئ) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربئ)
 فەرمانی پی فەرمووین، کاتئ دەچینه سەر نوینی خەوتن بلین:
 اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِينَ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ
 وَفَالِقَ الْهَبِّ وَالنَّوَى وَمُنْزِلَ التَّوْرَةِ، وَالْإِنْجِيلِ وَالْفُرْقَانِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ
 أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَّتِهِ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ،
 وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ اقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ وَأَغْنِنَا
 مِنَ الْفَقْرِ :

ئەى خوايه! ئەى پەرەردگارى ئاسمانەکان، ئەى پەرەردگارى زەوى،
 ئەى پەرەردگارى بارەگای يەزدانى مەزن! ئەى پەرەردگارى ئيمه، ئەى
 پەرەردگارى هەموو شتئ! ئەى ئەو کەسەى کە لە تۆمەى رەق و تەق و
 وشک و برین چووزەرەى سەوزو ناسک شین دەکەى! وە دانەویئەو ناو کە
 لەکاتى سەوزبوونا بە تەوانایى بئ سنوورى خۆت لەت دەکەى! ئەى
 دابەزینەرى تەورات و ئینجیل و قورئان! ئەو قورئانەى کە راست و ناپراست
 لەیەکترى جیادەکاتەوه، پەنا دەگرم بە تۆ لە شەپى هەموو شتئ، کە جلهوى
 بە دەستى تۆیه، ئەى خودایه! تۆ خۆت ئەوەل و یەکەم کەسیت و سەرەتات بۆ
 نییه و هیچ شتئ لە پيش تۆدا نەبووه، وە تۆ خۆت ئاخەرمینیت و
 دواکەسیت و لە دواى هەموو مەوجوودئ هەر دەمینى، وە تۆ هەم ظاهيرو
 ئاشکرایى و هیچ شتئ بالا دەستى تۆ نییه، وە هەم باطین و پەنهانى و غەیری

تو هه‌مووی له ژیر دهستی تۆدایه، په‌روردگار! به که‌ره‌می خۆت نه‌و
قه‌رزهی که له سه‌رمانه بۆمانی بده‌روهو به رحمه‌تی خۆت به مائی
رحمه‌ت و به زانستی باش و به ره‌فتاری شیرین و به گوتاری زی‌ترین داراو
ده‌وله‌مه‌ندمان بکه‌و له‌و فه‌قرو هه‌ژارییه‌ی که ده‌بی به مایه‌ی کوفرو ناشو‌کری
تو رزگارمان بکه (ش/د/ت).

٤٢٧٦- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ إِذَا أَوَى
إِلَى فِرَاشِهِ قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَكَفَانَا وَآوَانَا وَكَم مِمَّنْ لَا كَافِيَ لَهُ وَلَا
مُؤْوَى. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ (٧):

ئه‌نه‌س (ره‌زای خودای ئی‌بی) فه‌رمووی: پی‌غه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر‌بی) که
ده‌چوو‌ه ناو نوینه‌وه ده‌یفه‌رموو: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَكَفَانَا وَآوَانَا
فَكَم مِمَّنْ لَا كَافِيَ لَهُ وَلَا مُؤْوَى): سو‌پاس و ستایش هه‌ر بۆ نه‌و خوا‌یه‌یه که
نان و ئاومان ده‌داو به‌شێ که سه‌روبه‌ر به‌شمان بکا ده‌مانداتێ و جی‌گه‌و
ری‌گه‌ی حه‌سانه‌وه‌و حه‌وانه‌وه‌ی داوه‌ پیمان، ئه‌مه له کاتی‌کا که چه‌نده‌ها
که‌سی وا هه‌ن که بی که‌س و بی دا‌ده‌و بی جی‌گه‌و شو‌ین و لانه‌ن! (م/د/ت).

٤٢٧٧- وَأَمَرَ ابْنُ عُمَرَ رَجُلًا إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ قَالَ: اللَّهُمَّ خَلَقْتَ نَفْسِي وَأَنْتَ
تَرْفَأُهَا، لَكَ مَمَاتُهَا وَمَحْيَاهَا، إِنْ أَحْيَيْتَهَا فَاحْفَظْهَا وَإِنْ أَمَتَّهَا فَاعْفِرْ لَهَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ
الْعَافِيَةَ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: أَسَمِعْتَ هَذَا مِنْ عُمَرَ؟ قَالَ: مِنْ خَيْرٍ مِنْ عُمَرَ، مِنْ رَسُولِ اللَّهِ
(صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبْنُ حَبَّانَ (٨):

ئیب‌نو عومه‌ر (ره‌زای خودایان له‌سه‌ر‌بی) به پیا‌ویکی ده‌گوت: کاتێ ده‌چیته
ناو نوینه‌وه بلی:

(اللَّهُمَّ خَلَقْتَ نَفْسِي وَأَنْتَ تَرْفَأُهَا لَكَ مَمَاتُهَا وَمَحْيَاهَا إِنْ أَحْيَيْتَهَا فَاحْفَظْهَا وَإِنْ
أَمَتَّهَا فَاعْفِرْ لَهَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ):

(٧) مسلم. ذکر ودعاء: ٦٨٢٢. أبُو دَاوُد. أدب: ٥٠٥٣. ترمذی. دعوات: ٣٣٩٦.

(٨) مسلم. ذکر ودعاء: ٦٨٢٦.

خودایه! گیانی من تو خۆت دروستت کردوه، وه ههر خۆت وه‌ری ده‌گریته‌وه و ده‌بیته‌وه بۆلای خۆت، مان و نه‌مانی و مردن و ژیا‌نی به ده‌ستی خۆته، ده‌ی که‌وایه نه‌گهر زیندووی ده‌که‌یته‌وه و له‌م خه‌وه خه‌به‌ری ده‌که‌یته‌وه نه‌وا به که‌رهمی خۆت چاوی خیرت لی‌ی بی و ئاگاداری بکه، خو نه‌گهر، ده‌یمرینی نه‌وا لی‌ی خوشبه، نه‌ی په‌روه‌ردگارم! نه‌ی یه‌زدانی پاک و بی باک! داوای خوشی و باشی و بی‌وه‌یی و له‌شی ساغت لی ده‌کم. کابرایه‌کیش پی‌ی گوت: باشه تو خۆت نه‌م نزایه‌ت له عومه‌ری باوکت بیستوه؟ ئیبنو عومه‌ریش فه‌رمووی: به‌لکو له که‌سیکم بیستوه که له عومه‌ر گه‌لی باشتره، له چه‌زهرتی پیغه‌مبه‌ری خودا خۆیم بیستوه (دروو مه‌لات و سه‌لامی خودا له خۆی و که‌سو کارو یارانی بن). (م / ئیبنو حه‌بان).

٤٢٧٨- عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَبْتَغِي عَلَى ذِكْرِ طَاهِرًا فَيَتَعَارُ مِنَ اللَّيْلِ فَيَسْأَلُ اللَّهَ خَيْرًا مِنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ ^(٩).

موعادی کو‌ری جه‌به‌ل (خودای لی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درووی خودای له‌سه‌ربن) ده‌فه‌رمووی: ههر که‌سی له‌سه‌ر پاکی به ده‌م یادو زی‌کری خوداوه بخه‌وی، کاتی به شه‌و له‌خه‌و خه‌به‌ری ده‌بیته‌وه داوای ههرچی له خودا بکا، له خیرو چاکه‌ی هه‌ردوو جیهان خودا ده‌یداتی! (د/ت).

٤٢٧٩- عَنْ فَرُوزَةَ بْنِ نَوْفَلٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَهُ (حِينَما قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَّمَنِي شَيْئًا أَقُولُهُ إِذَا أَوَيْتُ إِلَى فِرَاشِي): اقْرَأْ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، ثُمَّ تَمَّ عَلَى خَاتَمِهَا فَإِنَّهَا بَرَاءَةٌ مِنَ الشُّرْكِ ^(١٠).

فه‌روه‌ی کو‌ری نه‌وفه‌ل (به‌زای خودا له خۆی و بابی) ده‌لی: باوکم به چه‌زهرتی فه‌رمووی: قوربان! شتی‌کم فی‌ربکه که چوومه سه‌ر نوینی نووستن بی‌لیم؟

^(٩) سکت عن درجته الشارح.

^(١٠) سکت عن درجته الشارح.

حه‌زهره‌ت (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی پیی: سووره‌تی (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) به‌ته‌واوی بخوینه‌و که‌ته‌واو خویندت بخه‌وه، چونکه‌ئه‌م سووره‌ته‌ حاشاکردن و یه‌خه‌هه‌لته‌کاندنه‌ له‌ شیرک و فره‌خوایی (د/ت).

٤٢٨٠- عَنْ حَفْصَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْقُدَ وَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى تَحْتَ خَدِّهِ وَيَقُولُ: اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ ثَلَاثَ مِرَّاتٍ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ (١١).

حه‌فصه‌ی هاوسه‌ری پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: که‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌یویست بخه‌وی ده‌ستی راستی له‌ ژیر روومه‌تیدا داده‌ناو سی‌ جار ده‌یفه‌رموو: (اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ): ئه‌ی خودایه‌! له‌و روژده‌دا که‌ به‌نده‌کانی خۆت زیندوو ده‌که‌یته‌وه‌ له‌ سزاو عه‌زابی خۆت بم‌ پارێزه‌ (د/ت- س/ص).

٤٢٨١- عَنْ أَبِي الْأَزْهَرِ الْأَنْمَارِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيْلِ قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ وَضَعْتُ جَنْبِي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَأَخْسَأْ شَيْطَانِي، وَفُكَّ رِهَانِي. وَاجْعَلْنِي فِي النَّدِيِّ الْأَعْلَى. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالحَاكِمُ: (١٢).

ئهبو ئه‌زه‌ری ئه‌نماري (خودای ئی‌رازی بێ) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) به‌شه‌و که‌ ده‌چووه‌ سه‌ر نوستنگاکه‌ی ده‌یفه‌رموو: (بِسْمِ اللَّهِ وَضَعْتُ جَنْبِي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَأَخْسَأْ شَيْطَانِي، وَفُكَّ رِهَانِي. وَاجْعَلْنِي فِي النَّدِيِّ الْأَعْلَى): به‌ به‌ره‌که‌تی پیروزی ناوی خودا ته‌نیشتی خۆم داناو له‌سه‌ر ئه‌م نوینه‌ راکشام، خودایه‌ له‌ گوناهم‌ خو‌ش به‌و شه‌یتانم‌ تپوو ره‌هه‌نه‌ بکه‌و چغه‌ی ئی‌ که‌و، گه‌ردنم‌ رزگار بکه‌و له‌و هه‌ق و مافانه‌ی که‌ له‌ سه‌رمن‌ هو‌ی گه‌ردن‌ ئازادیم‌ بو‌ فه‌راهه‌م‌ بی‌نه‌، وه‌ به‌ لوتفی خۆت شادم‌ که‌ به‌ هاوده‌می‌ یاران‌ یانه‌ی هه‌ره‌ بالا (د/حاکم).

(١١) بسند صحیح (شرحه‌).

(١٢) سکت عن درجته‌ الشارح.

٤٢٨٢- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ عِنْدَ مَضْجَعِهِ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ وَكَلِمَاتِكَ الثَّامَاتِ مِنْ شَرِّ مَا أَتَتْ أَخِيذُ بِنَاصِيَّتِهِ، اللَّهُمَّ أَنْتَ تَكْشِفُ الْمَغْرَمَ وَالْمَأْتَمَ، اللَّهُمَّ لَا يُهْزَمُ جُنْدُكَ وَلَا يُخْلَفُ وَعَدُّكَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ، مِنْكَ الْجَدُّ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ^(١٣).

عهلی (پهزای خودای ئی بن) فهرمووی: پیغهمبهر (دروودی خودای لهسهرین) لهسهه خهوگاکهی دهیغهرموو: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ وَكَلِمَاتِكَ الثَّامَاتِ مِنْ شَرِّ مَا أَتَتْ أَخِيذُ بِنَاصِيَّتِهِ، اللَّهُمَّ أَنْتَ تَكْشِفُ الْمَغْرَمَ وَالْمَأْتَمَ، اللَّهُمَّ لَا يُهْزَمُ جُنْدُكَ وَلَا يُخْلَفُ وَعَدُّكَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ، سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ.

ئهی خودایه! پهنا دهگرم به زاتی نازداری تو، به خوټ و به وشه تهواوهکانت له شهپی ئهوهی که جلوهی به دهستی خوټه، پهروهردگارم! خوټ دهتوانی لهژیر باری قهرزایی و گوناهباری رزگارمان بکهی، پهروهردگارا! سوپای تو قهت ناشکی و گفټ و بهلینی تو پاشگهز بوونهوهی بۆ نییه، مال و دارایی دهولههههه به دهردی ناخوا، لهلای تو، چونکه ئهوهی به دهردی دهخوا تهنیا کردهوهی باشه، ئهتو پاک و بی نهنگیت و، من ههمیشه سوپاس و ستایشی زاتی تو دهکهه (د).

٤٢٨٣- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَفَانِي وَآوَانِي وَأَطْعَمَنِي وَسَقَانِي الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي مَنَّ عَلَيَّ فَأَفْضَلَ، وَالَّذِي أَعْطَانِي فَأَجْزَلَ، الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ، اللَّهُمَّ رَبِّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكُهُ وَإِلَهُ كُلِّ شَيْءٍ أَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(١٤).

ئیبنو عومهه (خودایان ئی رازی بن) فهرمووی: پیغهمبهری خودا فهرمووی (دروودی خودای لهسهرین): (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَفَانِي وَآوَانِي وَأَطْعَمَنِي وَسَقَانِي الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي مَنَّ عَلَيَّ فَأَفْضَلَ، وَالَّذِي أَعْطَانِي فَأَجْزَلَ، الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ، اللَّهُمَّ رَبِّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكُهُ وَإِلَهُ كُلِّ شَيْءٍ أَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ).

(١٣) سکت عن درجته الشارح.

(١٤) سکت عن درجته الشارح.

شَيْءٍ وَمَلِكُهُ وَإِلَهُ كُلِّ شَيْءٍ أَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ): سوپاس و ستایش بۆ ئەو خودایه که به‌شی باشی داومه‌تی و، دالده‌ی داوم و نان و ئاو و خواردن و خواردنه‌وه‌ی داومه‌تی، سوپاس و ستایشی بۆ پیاو و یه‌زدانی پا‌که که ئەوپه‌ری گه‌وره‌یی و چاکه‌و پیاوه‌تی له‌گه‌ڵدا کردووم، وه به‌ش و باره‌ی گه‌وره‌ی پێ به‌خشیوم، سوپاس بۆ خودا له‌سه‌ر هه‌موو حال و بارو دۆخێ، ئە‌ی خودای من! ئە‌ی په‌روه‌ردگارو پادشاو خوداوه‌ندی هه‌موو شت! په‌نا ده‌گرم به‌ په‌نای تو له‌ سزاو ئیش و نازاری ئاگری دۆزه‌خی تو! (ئه‌بو داوود. پرگه‌ژه‌کی له‌ نوور بێ).

٤٢٨٤- عَنْ طَخْفَةَ بْنِ قَيْسٍ الْغِفَارِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَيْنَمَا أَنَا مُضْطَجِعٌ فِي الْمَسْجِدِ مِنَ السَّحَرِ (أَي مِنْ مَرَضِ السَّحَرِ وَهُوَ الرُّعَةُ - شرحه) عَلَى بَطْنِي، إِذَا رَجُلٌ يُحَرِّكُنِي بِرِجْلِهِ فَقَالَ: إِنَّ هَذِهِ ضِجَّةٌ يُبْغِضُهَا اللَّهُ، فَتَنْظَرْتُ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) (١٥).

طه‌فخه‌ی کو‌ری قه‌یسی غیفاری (خودای ن‌ی رازی بێ) فه‌رمووی: جاری له‌ مزگه‌وت له‌به‌ر ژانه‌ سیی له‌سه‌ر س‌ک راکش‌ابووم، روانیم وا پیاوی به‌ قاچ رام ده‌وه‌شینی و ده‌فه‌رموی: خودا رقی له‌م جو‌ره‌ پا‌که‌وتنه‌یه. جا که ته‌ماشایم کرد پی‌غه‌مبه‌ر بوو (درو‌دی خودای له‌سه‌ربێ). (د/ت).

٤٢٨٥- عَنْ عَلِيِّ بْنِ شَيْبَانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ بَاتَ عَلَى ظَهْرِ بَيْتٍ لَيْسَ لَهُ حِجَارٌ فَقَدْ بَرِئَتْ مِنْهُ الدِّمَةُ. وَلَفْظُ التِّرْمِذِيِّ: نَهَى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنْ يَنَامَ الرَّجُلُ عَلَى سَطْحٍ لَيْسَ بِمُخْجَرٍ عَلَيْهِ (١٦).

عه‌لی کو‌ری شه‌یب‌ان (خودای ن‌ی رازی بێ) فه‌رمووی: پی‌غه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ربێ) فه‌رمووی: هه‌رکه‌سێ له‌سه‌ر بان‌ی بێ لاوانه‌ بخه‌وێ ئە‌وه ئۆبائی به‌ ئە‌ستو‌ی خۆیه‌تی، ئە‌گه‌ر که‌وته‌ خواری سووچی خۆیه‌تی (د/ت) گف‌تی (ت) ئاوايه: پی‌غه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ربێ) رێگه‌ی نه‌ده‌دا که پیاو له‌سه‌ر سه‌ربانی بێ لاوانه‌ بخه‌وێ.

(١٥) س‌کت عن درجه‌ الشارح.

(١٦) س‌کت عن درجه‌ الشارح.

٤٢٨٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ اضْطَجَعَ مَضْجَعًا لَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ تَعَالَى فِيهِ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِ تِرَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ قَعَدَ مَقْعَدًا لَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِ تِرَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُ الثَّلاثَةُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ (١٧):

ئەبو ھورەیرە (پەزای خودای ئی بن) ھەرمووی: ھەزەرت (دروودو سلوو رەحمەتی خودای گەرەو مەزنی لەسەر بن) دەھەرمووی: کەسێ لە شوینیکا پال بکەوی و زیکرو یادی خودای تیدا نەکا لە روژی قیامەتدا بۆی دەبی بە داخ و خەفت و داخی دل! ھەروا کەسێ لە شوینی دابنیشی و تا دانیشتنەکە ی تەواو دەبی، یادی خودانەکا (د/ت- خودایان ئی رازی بن).

٤٢٨٧- عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَفْقُرُ عِنْدَ نَوْمِهِ سُورَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ إِلَّا وَكَّلَ اللَّهُ بِهِ مَلَكًا فَلَا يَقْرُبُهُ شَيْءٌ حَتَّى يَهْبُ مَتَّى هَبْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدٍ حَسَنٍ (١٨):

شەددادی کوپی ئەوس (خۆش نوودی خودای ئی بن) ھەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بن) دەھەرمووی: ھەر موسولمانی لەکاتی نووستندا سوورەتی قورئان بخوینی، خودا دەیسپیڕی بە فریشتەیی و فریشتەیی دەکا بە پاسەوانی ئیتر نایەلی هیچ شتیکی خراپ توخنی بکەوی ھەتا لەو خەو خەبەری دەبیئەو! (ت-س/ح).

٤٢٨٨- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَالَ حِينَ يَأْوِي إِلَى فِرَاشِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، غُفِرَ اللَّهُ ذُنُوبَهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ، وَإِنْ كَانَتْ عَدَدَ وَرَقِ الشَّجَرِ، وَإِنْ كَانَتْ عَدَدَ رَمْلِ عَالِجٍ، وَإِنْ كَانَتْ عَدَدَ أَيَّامِ الدُّنْيَا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ (بِسَنَدٍ حَسَنٍ). نَسَأَلَ اللَّهُ تَعَالَى التَّوْفِيقَ. آمِينَ (١٩):

(١٧) سکت عن درجته الشارح.

(١٨) سندە حسن عند الترمذی (شرحە).

(١٩) سندە حسن عند الترمذی (شرحە).

ئەبو سه‌عید (خودای ئی‌رازی بێ) فه‌رمووی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رمووی: هه‌ر که‌سێ له‌و کاته‌دا که ده‌چیتته‌ سه‌ر پیخه‌فه‌که‌ی سێ جار بلی: (أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ): داوای لی‌بووردن له‌ خودای مه‌زن ده‌که‌م، خو‌ی تاکه‌ خودایه‌، خوایه‌کی زیندووی نه‌مه‌ره‌، هه‌ر بووه‌و هه‌ر ده‌بی، خودایه‌کی ته‌وانای وایه‌ که له‌نگه‌ری هه‌موو شتیکی راگرتووه‌، په‌شیمانم له‌ کرده‌وه‌ی خراپی خۆم و ته‌وبه‌ له‌لای ئەو خودایه‌ی خۆم ده‌که‌م و ده‌گه‌ڕیمه‌وه‌ بۆ لای که‌رهم و به‌خششی خو‌ی! چه‌زده‌ت (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: هه‌ر که‌سێ له‌و کاته‌دا سێ جار ئاوا بلی ئیتر خودا له‌ هه‌موو گونا‌هه‌کانی خوش ده‌بی، با به‌قه‌د که‌فی ده‌ریاش گونا‌هی هه‌بی، یا به‌قه‌ی گه‌لای دار، یا به‌قه‌ی ژماره‌ی ده‌نکه‌ لمی ته‌پۆلکه‌ له‌مه‌کانی زنجیره‌ چیا‌کانی عائیج، که بۆ زۆری و بێ شوماری به‌ناوبانگن، یا به‌قه‌د ژماره‌ی رۆژه‌کانی جیهان! (ت-س/ح).

٩) وشه‌ی کاتی له‌خه‌وه‌هه‌ستان: (ما یقول إذا استیقظ)

٤٢٨٩- عَنْ عَبْدِ بْنِ الصَّامِتِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَنْ تَعَارَّ مِنَ اللَّيْلِ، فَقَالَ حِينَ يَسْتَيْقِظُ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، ثُمَّ دَعَا، اسْتَجِيبَ لَهُ. فَإِنْ قَامَ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ صَلَّى قُبِلَتْ صَلَاتُهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ (بِسند صحيح)^(١):

عو‌باده‌ی کو‌ری صامیت (خودای ئی‌رازی بێ) فه‌رمووی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رمووی: هه‌ر که‌سێ به‌شه‌و کاتێ خه‌به‌ری ده‌بیته‌وه‌ بلی: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ): هه‌ر خودا خودایه‌، تاک و ته‌نیا‌یه‌، هاوه‌ل و هاو‌ری و هاو‌به‌شی بۆ نییه‌، مو‌لک و پاشایه‌تی هه‌ر قابیل به‌ خو‌یه‌تی، سو‌پاس و ستایش هه‌ر قابیل به‌ خو‌یه‌تی، هیچی له‌

(١) بسند صحيح (شرحه).

دەست دەرناچیی و دەسەلات و تەوانایی بەسەر هەموو شتێکدا هەیە، یەزدانیکی پاک و بێ گەرد و بێ نەنگە، سوپاس و ستایش هەر قابیل بە خۆیەتی هەتا هەتایە، هەر بوخۆی خودایە و بەس، یەزدانی مەزن لە هەموو مەزنی مەزنتەر هەموو جموجوولێ، وە هەموو هیژو تەوانایی بە دەستی خودایە، فەرمووی: ئەمجار هەر دووعایی، یا هەر نزایی بکا لەپاش گووتنی ئەم گوتهیە خودا نزاکی گیرا دیکا فەرمووی (دروودی خودای لەسەر بێ): ئەگەر لەدوا ئەوه هەڵستێ و دەسنوێژ بگرێ و نوێژ بکا نوێژەکەشی قەبوول دەبێ (د/ت- س/ص).

٤٢٩٠- وَقَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا اسْتَيْقَظَ مِنَ اللَّيْلِ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ أَسْتَغْفِرُكَ لِدُنْيِي وَأَسْأَلُكَ رَحْمَتَكَ، اللَّهُمَّ زِدْنِي عِلْمًا وَلَا تُزِغْ قَلْبِي بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِي، وَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ (٢).

عائیشە (خودای ئازای بێ) فەرمووی: پێغه مەبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بە شەو کاتی لەخەو خەبەری دەبوو دەیفەرموو: (لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ أَسْتَغْفِرُكَ لِدُنْيِي وَأَسْأَلُكَ رَحْمَتَكَ، اللَّهُمَّ زِدْنِي عِلْمًا وَلَا تُزِغْ قَلْبِي بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِي، وَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ): (د).

٤٢٩١- → (ب- ١ز- ١٨١- ٤٩٢ف- ٥) (٣).

٤٢٩٢- → (ب- ١ز- ١٨١- ٤٩٣ف- ٥) (٤).

٤٢٩٣- تەماشای ئەم جێگە یەیش بکە: (آداب النوم ودعائه) (٥).

(٢) سکت عن درجته الشارح.

(٣) تقدم برقم: ٩٧٧ مجلد اول. تسلسل / ٨١.

(٤) تقدم برقم: ٩٧٠ / ٦ مجلد اول. تسلسل / ٨١.

(٥) راجع تسلسل / ٨ من هذا المجلد.

(¹) (ب- ۱ز- ۱۹- ۵۴ف- ۸) → -۴۲۹۴.

عەبدوللای کۆری مەسعوود (پەزای خودای ئا بێ) فەرمووی: جاری پیغه مەبەر (دروودی خودای لەسەربێ) نوێژی خەوتنانی کردو، دەستی منی گرتو، دەرچوو بۆ سارای مەککە، کە ناودارە بە بەطحاء، لەوێ منی دانیشانو، هێلیکی کیشا بە دەورماو، فەرمووی: لەم هێلە دەرناچیت و ئەم جەغزە بەجێ مەهێلەو هەتا خۆم دیمەو و بۆلات قسە لەگەڵ کەس نەکە! ئەنجا خۆی رویشت و شەوێکی هاتەو و هاتە ناو هێلەکەو لەناو جەغزەکەدا سەری کردە سەر

(^۱) تقدم برقم: ۸ / ۶۸ مجلد اول. تسلسل / ۹.

(۲) رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدٍ صَحِيحٍ.

رانی من و خەوت، عادهتی پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربێن) وابوو کە دەخەوت دەپیرخاند، لەسەر ئەم حالە من دانیشتبوووم سەری پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربێن) لەسەر رانم بوو، پرڤه‌ی خەوی دەهات، تەماشام کرد و دەستەیی پیاو پەیدا بوون، هەموو جل و بەگی سپی چریان لەبەردا بوو، هەر خودا بۆ خۆی دەزانئێ چەندە جوان و نازدار بوون، کە گەیشتنە لای من تاقمیکیان لە سەرینی پیڤه‌مبەرەوه (دروودی خودای لەسەربێن) دانیشتن و تاقمیکیشیان لە پایینیەوه، ئەوجا لەناو خۆیاندا فەرموویان: هەرگیزاو هەرگیز کەسمان نەدیوه (لە بەندەکانی خودا) کە وەک ئەم پیڤه‌مبەرە نازدارە بەشی گەورەیی پێ خەلات کرابێ. چاوه‌کانی دەنوی کەچی دلی هەر وریایە، وێنەیی، نمونەیی بۆ ئەم پیڤه‌مبەرە بهێننەوه بەیانی حالی بکا: مانەندی ئاغایی وایە، کۆشکێ دروست بکا و نان دروست بکا و خەلک بانگ بکا بۆ سەر نان و ئاو، جا ئەوهی بچێ بۆ سەر دەعوەتەکەیی لەو نانه جوانە دەخوات و لەو خواردنەوه نایابە نۆش دەکا، ئەوهیشی نەچی ئاگاکی تۆلەیی ئی دەسینئێ، یا فەرمووی: سزای دەدا، ئیتەر پیاوه‌کان بەرزەوه بوون بۆ ئاسمان و نەمان لەبەر چاوم و ون بوون، پیڤه‌مبەریش (دروودی خودای لەسەربێن) خەبەری بۆوه و فەرمووی: گویت ئی بوو کە ئەمانە چییان گوت، وە ئایا دەزانیت کە ئەوانە کی بوون؟ گوتم: خودا و پیڤه‌مبەر خۆیان باشتەر دەزانن، فەرمووی: ئەوانە فریشتە بوون، ئەو دەزانئێ مانای قەسەکیان چییە؟ گوتم: خودا و پیڤه‌مبەر خۆیان زۆر باش دەزانن. فەرمووی: ئەوه مەسەل و نمونەیی خودای پیروژو گەورەیه، کە بەهەشتی دروست کردووه و بەندەکانی خۆی بانگ دەکا بۆ ئەوی، جا هەرکەسێ بچێ بە دەنگیەوه دەچیته بەهەشت، هەر کەسیکیش نەچی بە دەنگیەوه تۆلەیی ئی دەسینئێ یا سزای دەدا (ت-س/ص).

٤٢٩٦- عَنْ الْحَارِثِ الْأَشْعَرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ أَمَرَ يَحْيَى بْنَ زَكَرِيَّا بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ أَنْ يَعْمَلَ بِهَا وَيَأْمُرَ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنْ يَعْمَلُوا بِهَا، وَإِنَّهُ كَادَ أَنْ يُنْطَى بِهَا. فَقَالَ عِيسَى: إِنَّ اللَّهَ أَمَرَكَ بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ لِتَعْمَلَ بِهَا وَتَأْمُرَ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنْ يَعْمَلُوا بِهَا، فِيمَا أَنْ تَأْمُرَهُمْ وَإِمَّا أَنَا أَمُرُهُمْ، فَقَالَ يَحْيَى أَخَشَى إِنْ

سَبَقْتَنِي بِهَا أَنْ يُخَسَفَ بِي أَوْ أُعَذَّبَ، فَجَمَعَ النَّاسَ فِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ، فَامْتَلَأَ الْمَسْجِدُ وَقَعَدُوا عَلَى الشَّرَفِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ أَنْ أَعْمَلَ بِهِنَّ وَأَمُرُكُمْ أَنْ تَعْمَلُوا بِهِنَّ. أَوَّلُهُنَّ أَنْ تَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَإِنَّ مَثَلَ مَنْ أَشْرَكَ بِاللَّهِ كَمَثَلِ رَجُلٍ اشْتَرَى عَبْدًا مِنْ خَالِصٍ مَالِهِ بِدَهَبٍ أَوْ وَرَقٍ، فَقَالَ هَذِهِ ذَارِي وَهَذَا عَمَلِي فَأَعْمَلَ وَأَدَّ إِلَيَّ، فَكَانَ يَعْمَلُ وَيُوَدِّي إِلَى غَيْرِ سَيِّدِهِ، فَأَيْكُمُ يَرْضَى أَنْ يَكُونَ عَبْدُهُ كَذَلِكَ، وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرُكُمْ بِالصَّلَاةِ، فَإِذَا صَلَّيْتُمْ فَلَا تَلْتَفِتُوا فَإِنَّ اللَّهَ يَنْصِبُ وَجْهَهُ لَوَجْهِ عَبْدِهِ فِي صَلَاتِهِ مَا لَمْ يَلْتَفِتْ، وَأَمُرُكُمْ بِالصِّيَامِ فَإِنَّ مَثَلَ ذَلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ فِي عِصَابَةٍ مَعَهُ صُرَّةٌ فِيهَا مِسْكٌ فَكُلُّهُمْ يُعْجِبُهُ رِيحُهَا وَإِنَّ رِيحَ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ. وَأَمُرُكُمْ بِالصَّدَقَةِ فَإِنَّ مَثَلَ ذَلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ أَسْرَهُ الْعَدُوَّ، فَأَوْتَقُوا يَدَهُ إِلَى عُنُقِهِ وَقَدَّمُوهُ لِيَضْرِبُوا عُنُقَهُ، فَقَالَ: أَنَا أَفْدِيهِ مِنْكُمْ بِالْقَلِيلِ وَالْكَثِيرِ، فَفَدَى نَفْسَهُ مِنْهُمْ. وَأَمُرُكُمْ أَنْ تَذْكُرُوا اللَّهَ فَإِنَّ مَثَلَ ذَلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ خَرَجَ الْعَدُوُّ فِي أَثَرِهِ سِرَاعًا حَتَّى إِذَا أَتَى عَلَى حِصْنٍ حَصِينٍ فَأَحْرَزَ نَفْسَهُ مِنْهُمْ، كَذَلِكَ الْعَبْدُ لَا يُحْرَزُ نَفْسُهُ مِنَ الشَّيْطَانِ إِلَّا بِذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى. قَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): وَأَنَا أَمُرُكُمْ بِخَمْسِ أَمْرٍ يَهْدِي إِلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَالْجِهَادِ وَالْهَجْرَةِ وَالْجَمَاعَةِ، فَإِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ قِيدَ شِبْرٍ فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَ الْإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ إِلَّا أَنْ يَرْجِعَ، وَمَنْ ادَّعَى دَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ فَإِنَّهُ مِنْ جُنَا جَهَنَّمَ، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَإِنْ صَلَّيْتُ وَصَامْتُ قَالَ: وَإِنْ صَلَّيْتُ وَصَامْتُ فَادْعُوا بِدَعْوَى اللَّهِ الَّذِي سَمَّاكُمْ الْمُسْلِمِينَ الْمُؤْمِنِينَ عِبَادَ اللَّهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَاللَّهُ أَعْلَمُ. نَسَأَلُ اللَّهَ الْعِلْمَ وَالْعَمَلَ وَالتَّوْفِيقَ. آمِينَ^(٣).

حاریشی ئەشعەری (خودای ئی رازی بن) فەرمووی: پێغه‌مبەر (دروودی خودای ئەسەری) فەرمووی: خودای گەورە پێنج فەرماشتی بە یەحیای کوی زەکەریا فەرموو، وە فەرمانی پێدا کە هەم خۆی رەفتاریان پێ بکا، هەم ئەوەی ئیسرائیل، بەلام یەحیا خەریک بوو سستییان تیا بکا، عیسايش فەرمووی پێی: تۆ خودا فەرمانی پێ کردووی کە خۆت و ئەوەی یەعقوب رەفتار بەو پێنج فەرماشته بکەن، جا یا خۆت پێیان بفەرموو، یا من پێیان دەلێم،

(٣) زوآف الترمذی بسند صحیح (شرحه).

فەرمانەکی خودایان پێ رادەگەیەنم. یەحیا فەرمووی: دەترسم ئەگەر تۆ
 لەپیش مندا پێیان رابگەیەنی خودا من بە ناخی زەویدا رۆبجوینێ، یاخود
 سزایەکی سەختم بدا جا لە بەیتولمەقدیسدا ئەوەندە خەلکی کوکردووە هەتا
 مزگەوت پەر بوو تەنانەت زۆرکەس لەسەر بانیزەو بالاچی و کۆنگرەکان
 دانیشتبوون فەرمووی پێیان: من خودا فەرمانی پێ کردووم بەم پێنج
 فەرماشتە کە هەم خۆم و هەم ئێوە رەفتاریان پێ بکەین، یەکەمیان ئەوەیە:
 کە تەنیا خودا بپەرستین و هیچ هاوبەشی بۆ پەیدا نەکەین، چەنکە ئەوەی
 هاوبەش دابنێ بۆ خودا وەک ئەو پیاو وایە کە بە مائی ساغی خۆی (بە زێر
 یا بە زیوو) بەندەیی بکری و پێی بلی: ئەمە مائەکەمەو ئەمەیش ئیشەکەمە،
 ئیش بکەو وەرە بیدەرە دەست خۆم، کەچی ئەویش بچی ئیش بکاو بەلام
 نەیدا بە ئاغاکی بەلکوو بیدا بە کابرایەکی تر، ئایا کامتان رازی دەبی کە
 بەندەئەو وەو وایی، دووهم: خودای گەرە فەرمانتان پێ دەکا بە نوێژ، کاتی
 نوێژ دەکەن لەناو نوێژەکەدا ئاوڕ مەدەنەو، چونکە لە نوێژدا خودا روو
 بەرووی بەندەئەو خۆی رادەووستی، بەمەرجی لا نەکاتەو! سییەم: خودای
 مەزن فەرمانتان پێ دەکا بە رۆژوو گرتن، رۆژوو وەک ئەو وایە پیاوی لەناو
 تاقمیکا پریاسکەیی میسکی پێ بی، دیارە کە هەموو ئەو تاقمە بۆنی ئەو
 مسکەیان پێ خوشە، جا بزائن کە بۆنی رۆژوو وەوان (لە لای خودای گەرەو
 سەرور) لە بۆنی میسک گەلی خوشترە، چوارەم: خودای گەرە فەرمانتان پێ
 دەکا بە خێرو چاکەو زەکات، جا بزائن کە خێرو چاکە کردن وەک ئەو وایە:
 کە پیاوی دوژمن یەخسیری بکاو کووت و زنجیری بکاو بیبات کەبدا لە
 گەردنی، ئەویش بلی: هەرچیم هەیە کەم و زۆر دەیدەم بە ئێوە لەجیاتنی
 سەرم و سەرانیان بداتی و خۆی رزگار بکا لە دەستیان، پێنجەم:
 فەرمانیشتان پێ دەکا بە یادو زیکری خودا، یادو زیکری خودا وەک ئەو
 وایە پیاوی دوژمن نیشتیته سەری و بە هەلەداوان بە شوینیەو بی، بەلام
 خۆی بگەینێتە قەلایەکی قایم و لە شوینیکی وادا خۆی قایم بکا کە دەستی
 ئەوانی پێ نەگا. جا بزائن بەندەئەو وایە بە یادو زیکری خودای گەرە

نه‌بی خوی له شه‌یتان بو ناپاریزری. چه‌زرت (صلات و سلام و درودی خودای گه‌وری له‌س‌ربن) فه‌رموی: منیش نه‌مرتان پی ده‌که‌م به‌م پینج شته‌که‌ خودا فه‌رمانی پی کردووم پینان.

یه‌که‌م: گوپرایه‌لی فه‌رمان‌په‌وای خو‌تان بن و فه‌رمان‌به‌ری بکه‌ن. دووهم: خه‌بات و تی‌کو‌شان له‌ ری‌ خودادا قه‌ت ته‌رک مه‌که‌ن. سی‌یه‌م: کو‌چ و هی‌ج‌ره‌ت بکه‌ن له‌ مه‌که‌ه‌وه‌ بو مه‌دینه‌، تا کاتی مه‌که‌ه‌یش ده‌بی به‌ ولاتی ئیسلام.

چوارهم: هه‌میشه‌ لایه‌نگیری کو‌مه‌له‌ی موسو‌لمانان بن قه‌ت دوو به‌ره‌کی و نا‌کو‌کی به‌ریا مه‌که‌ن، له‌ناو نه‌ته‌وه‌ی ئیسلامدا چونکه‌ نه‌و که‌سه‌ی به‌قه‌د بست‌ی له‌ کو‌مه‌له‌ی موسو‌لمانان جیا ببی‌ته‌وه‌ نه‌وه‌ به‌راستی رشت‌ی ئیسلامه‌تی له‌ مل خوی داده‌مال‌ی و فره‌ی به‌سه‌ر ئایینه‌وه‌ نامینی هه‌تا ده‌گه‌ریت‌ه‌وه‌ بو سه‌ر ئیسلامه‌تی!

پینجه‌م: هه‌ر که‌س‌ی منه‌یی داواو نه‌ریت و عاده‌ته‌ خراپه‌کانی سه‌رده‌می نه‌زانی پیش هاتنی ئیسلام بکا، نه‌وه‌ له‌ پل و پووشی ناگری دۆزه‌خه‌! پیاوی‌کیش گوتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! هه‌رچه‌ند نو‌یزیش بکاو رۆژو‌ویش بگری؟

فه‌رموی: با نو‌یزیش بکاو رۆژو‌ویش بگری. نه‌دی ئیوه‌ داواو فه‌رمانی نه‌و خودایه‌ به‌ره‌و پی بده‌ن و بلاو بکه‌نه‌وه‌ که‌ ئیوه‌ی ناوناوه‌: میلله‌تی موسو‌لمان، خاوه‌نی باوه‌رو ئیمان، به‌نده‌ گه‌لی خودای میه‌ره‌بان (ت-س/ص).

يقول المؤلف (رضوان الله تعالى عليه): عدد أحاديث كتاب الرؤيا سترن حديثاً فقط:

دانه‌ر (رحمه‌تی ئ‌بن) ده‌فه‌رموی: ژماره‌ی فه‌رمووده‌کانی نامه‌ی خه‌ون ته‌نیا شه‌ست فه‌رمووده‌یه‌.

به‌ بۆنه‌ی فه‌رمووده‌ی دووهمی نه‌م باسه‌وه‌، که‌ چه‌زرت (درودی خودای له‌س‌ربن) به‌ په‌نج‌ه‌ی پی‌رۆزی خه‌تی کی‌شاوه‌، به‌ ده‌وری ئیبنو مه‌سه‌عود دا بو

حيفظ و پاراستنى، ئەم رووداوەتان عەرز دەکەم: ئەم کوردستانەى خۆمان
 ھەروا و ڤەرانە نەبوو، پیاوی پیاوانەى وای تیاوو شەیتان شەرمى ئى دەکردن
 مارو میروو شەرم و شکۆيان ئى دەکردن و تەمەنناو سلاوى ریزيان بۆ دەگرتن!
 بەچاوی خۆم دیم، لە کەرکوک لە گەرەکی ئازادى، لە بەردەم مالى
 شەيخ عەبدولکەریمی کەرەبچەندا (خوداينى خوش بن) کۆپى زیکرى قادری
 بەستراوو، دەرویشەکان حالىيان ئى ھاتبوو، عەشاماتیکی زۆر، لە کوردو
 عەرەب و تورکمان دەورەيان ئى دابوون شەيخ عەبدولکەریم خۆى لەبەر
 قاپیەکەى خۆیا لەسە کورسییەک دانیشتبوو، بەینە بەینە بە تەئسیری سۆزى
 خەلیفەو دەرویشەکان فرمیسکی شادی و رحمەت و شەفەقەت و دل پى
 سووتان ھۆن ھۆن بە چاوەکانیدا دەھاتە خوارەو، خەلکەکەیش وەک
 رىچکەى میروولە ریزيان بەستبوو، بە سەرە دەستیان ماچ دەکرد، زیکر
 تەواو بوو، صەلاواتى کۆتایى ئى درا، تەپل و دەف کپ بوو، دەرویشیکی
 چلکنەى کولکنەى بۆرەقنەى حال ئى ھاتوو، شا ماریکی بە دەستەو بوو، بە
 پەنجەى لەسەر خۆلى جى زیکرەکە، لە ناوەراستى عەشاماتەکەدا، جەغزىکی
 گەورەى کیشاو، مارەکەى بەرەلای ناو ئەو ئەلقەى کردو خۆى لەناویا
 وەستاو، پى گوت: لەم خەتە دەرنەجى!

مارەکە بەناو جەغزەکەدا دەستی کرد بە خولانەو، بە ھیچ جۆرئ
 نەیدەتوانى لە خەتەکە دەربجى، دەرویشەکە ناو بەناو فەمانى سەیر سەیری
 دەدا بە مارەکە، کە دەگەیشتە ئاستى شەيخ، دەرویشەکە تى دەخوړى و
 دەیگوت: ئادەى تەمەنایى بۆ شەيخ بکە، مارەکەش بە ئاشکرا رادەوہستاو
 دوو سى جار بەلای شەيخ دا ملی خۆى لار دەکردەوہو وەک سلاو بۆ شەيخ بکا
 ناوا.

خۆشەوێستیەکی سەیر لە نیوانى شەيخ و دەرویشەکانیدا ھەبوو،
 شەيخ خۆى لە دەرویشەکانى جیا نەدەکردەوہ، بەلام ئەوانەى کە بە چاوی ریز
 تەماشای ئەھلى تەریقەتیان نەکردایە، ئەویش زۆر بەبى ریزی تەماشای

ئەوانى دەکرد، شىخ فەرمووى: موسولمانەکان! بە چاوى خۇتان دەبينن، لە بەرەكەتى قورئانى پىرۆزەو، بە ھىممەتى شىخ و پىرو مشايەخان، بەھۆى سۆزى دلى ئەم دەرويشە ھەژارانەو ئەم مارو شا مارانە خودا کردوونى بە پەت و منالان وەك يارۆچكە گەمەيان پى دەكەن. من چىم بەچاوى خۆم دیوہ ئەوہ نووسیوہ، زۆرىشم لەسەر كەس نىيە كە باوہر بە قسەكەم بكا، بەلام داخەكەم ھەندىكمان بە ھەموو شتىكى خۆمان (ئەگەر كەراماتى ئەولياش بى) دەلین: خۆكردىيەو خۆ كوردىيە! بە يادى ئەو رۆژگارەوہكە ئەو وەجاخە رۆشنە لە كەركوك بوو دەلیم:

موسولمانى پاك، كوردى خانە دان

شىخى دل رووناك بە نوورى يەزدان

لە كەركوك مابوو، داخە ئەويش رۆى

لە بەختى خۆمان، نە گول ما، نە بۆى

سليمانى / دور الضباط

١٩٩٠/٧/٢٧ وەرگير

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نامه‌ی خه‌بات و تی‌کۆشان و غه‌زاکان

(ئه‌م نامه‌یه جهوت بایه)

(١١) بایسی یه‌که‌م: بایسی که‌وردیی خه‌بات و تی‌کۆشان له ری‌گه‌ی خودادا:

کتاب الجهاد والغزوات وفيه سبعة أبواب (الباب الأول: فی فضل الجهاد)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ تُوْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ، يُغْفِرُ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (١٠/١٢-١١):

واته: ئه‌ی که‌سانئ که باوه‌رتان به خوداو به پی‌غه‌مبه‌ری خودا کردووه، ئایا چه‌زده‌که‌ن شاره‌زاتان بکه‌م بو تی‌جاره‌ت و بازگانییه‌ک که له سزای سه‌ختی پاشه روژ رزگارتان بکا، ئه‌وه ئه‌وه‌یه باوه‌رتان به خوداو به پی‌غه‌مبه‌ری خو‌تان پته‌وو دامه‌زراو بکه‌ن و له‌گه‌ل ئه‌وه‌دا به سه‌رو به مال له ری‌گه‌ی خودای که‌وردادا تی‌کۆشن و خه‌بات بگێپن و به‌هنگن له‌گه‌ل دوشمنانی ئایینی خودادا، به‌هر شی‌وه‌یی بو‌تان بلوئ، ئه‌گه‌ر بزائن ئه‌مه‌تان زور چاک‌ترو باش‌تره بو پاشه روژو بو جیهانیشتان ئه‌گه‌ر ئاوا بکه‌ن خودا تاوانتان ده‌به‌خشئ و ده‌تان‌خاته ناو به‌هه‌شتی‌کی واوه که جو‌بار له ژێر داره‌کانیه‌وه، ره‌وان ده‌بی و هه‌روه‌ها چه‌ن کۆشک و خانوو مالی جوان جوانتان ده‌داتئ، که‌وان له‌ناو به‌هه‌شتانی عه‌دندا که به‌پراستی جی‌گه‌ی دانیشتن و رابواردن و چه‌وانه‌وه‌و چه‌سانه‌وه‌ن، ئه‌مه‌یش به‌پراستی به‌هره‌یه‌کی ئی‌جگار که‌وره‌و پی‌روژه و گه‌یشتنه به پایه‌ی پی‌روزی و سه‌رکه‌وتنی که‌وره‌.

٤٢٩٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَصَامَ رَمَضَانَ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ، جَاهِدًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَوْ جَلَسَ فِي أَرْضِهِ الَّتِي وُلِدَ فِيهَا، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا نُبَشِّرُ النَّاسَ؟ قَالَ: إِنَّ فِي الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ أَعَدَّهَا اللَّهُ لِلْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا بَيْنَ

الدَّرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، فَإِذَا سَأَلْتُمُ اللَّهَ فَاسْأَلُوهُ الْفَرْدَوْسَ، فَإِنَّهُ أَوْسَطُ الْجَنَّةِ وَأَعْلَى الْجَنَّةِ، أَرَأَاهُ، قَالَ: فَوْقَهُ عَرْشُ الرَّحْمَنِ، وَمِنْهُ تَفَجَّرُ أَنْهَارُ الْجَنَّةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ هُنَا وَالترمذی فی الْجَنَّةِ ^(١):

ئەبو هورەیره (خودای ئی زانی بێ) فەرمووی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: هەر کەسێ باوەر بە خودا و پیغه‌مبەری خودا بکاو، نوێژ بکاو، رۆژووی رەمەزان بگرت، دەبی بە مال لەسەر خودا کە بیباتە ناو بەهەشتەوه، ئیتر چی لە مالی خۆیدا دابنیشی، لەو ولاتە ی کە لەوی لە دایک بوو، یا بپروا بۆ خەبات و کۆشش لە رێگە ی خودادا. یارانێ حەزەرەتیش (دروودی خودای لەسەربێ): گوئیان: ئە ی پیغه‌مبەری خودا! با ئەم مژدە خوشە بدەین بە هەموو کەسێ. فەرمووی: ئاخر بزانن کە سەد پایە ی بەرزو بەرێز هەیە لە بەهەشتا خودا نامادە ی کردوون بۆ ئەو کەسانە کە خەبات دەکێن و کۆشش دەکەن لە رێگە ی خودادا، نیوانی ئەم پایە هەتا ئەو پایە بەقە ی نیوانی عەردو ئاسمان لەیەک دوورن، جا کاتێ لە خودا داواتان کرد داوا ی فێردەوسی ئی بکەن چونکە هەم نایابترین و... وا دەزانم فەرمووشی: هەم بلندترینی شوینی بەهەشتە فەرمووی: لە ژوور ئەویشەوه تەخت و بارەگای خودای میهرەبانە، لەویوه رووبارەکانی بەهەشت هەلدەقولێن (ب/ت).

٤٢٩٨- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: تَضُمَّنَ اللَّهُ لِمَنْ خَرَجَ فِي سَبِيلِهِ لَا يُخْرِجُهُ إِلَّا جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَإِيمَانًا بِي وَتَصَدِيقًا بِرُسُلِي فَهُوَ عَلَى ضَامِنٍ أَنْ أَذْخِلَهُ الْجَنَّةَ أَوْ أَرْجِعَهُ إِلَى مَسْكَنِهِ الَّذِي خَرَجَ مِنْهُ نَائِلًا مَا نَالَ مِنْ أَجْرٍ أَوْ غَنِيمَةٍ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ مَا مِنْ كَلِمٍ يُكَلِّمُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِلَّا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَهَيْئَتِهِ حِينَ كَلِمٍ، لَوْ أَنَّهُ لَوْنٌ دَمٍ وَرَيْحُهُ مِسْكٌ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوَلَا أَنْ يَشُقَّ عَلَى الْمُسْلِمِينَ مَا قَعَدْتُ خِلَافَ سَرِيَّةٍ تَغْزُو فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَبَدًا وَلَكِنْ لَا أَجِدُ سَعَةً فَأَحْمِلُهُمْ وَلَا يَجِدُونَ سَعَةً وَيَشُقُّ عَلَيْهِمْ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنِّي وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوَدِدْتُ أَلِّي أَغْزُو فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَقْتُلُ

(١) بخاري. جهاد: ٢٧٩٠، ٧٤٢٣.

ثُمَّ أَغْزَوْ فَاقْتُلْ ثُمَّ أَغْزَوْ فَاقْتُلْ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَابْنُ خَرِيٍّ وَلَفْظُهُ : وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوَدِدْتُ أَنِّي أَقْتُلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَحْيَا ثُمَّ أَقْتُلُ فَأَحْيَا ثُمَّ أَقْتُلُ (٢) :

دیسان ئەو (خودای ئازادی بن) فەرمووی: پیغه‌مبەر (درویدی خودای لەسەربین) دەفەرمووی: کەسێ بپروا بۆ خهبات و غهزاو تیکۆشان لەرێی خودادا خودا بۆ خۆی دەبێ بە دەستەبەر (زامن)ی و، دەفەرمووی: خۆم کەفیلی ئەوم کە یەکی لەم دوو خەلاتە گەورەیهی پێ بدەم: یا بیبەمه ناو بەهەشت، یا بیبەمه‌وه بۆ شوینی خۆی لەگەڵ ئەو هەموو پاداشی گەورەو تالانییه زۆرە کە دەستی دەکەوێ! بەمەرجێ ئەو تیکۆشەرە کە دەچێ بۆ ئەو غهزاو کۆششە مەبەستی تەنیا رەزامەندی خودایی و باوەڕو ئیمانی بە من و پیغه‌مبەرانێ من هەبێ، بەو کەسە کە گیانی موحەممەدی بەدەستە، دیارە کە یەزدانی پاکە، هەر کەسێ لە رێی خودادا زامار بکری لە رۆژی قیامەتا کە دێ بۆ دیوانی خودا زامەکە ی تازەو نوێیە وەکوو تازە ئەو دەمە زامار کرابێ ئاوا، لەسەر هەمان شیوەیه، رەنگەکە ی سووری تلیقییه، وەکوو خوینی ئاسایی، بەلام بۆنەکە ی بۆنی میسکە.

بەو کەسە گیانی موحەممەدی بە دەستە (درویدی خودای لەسەربین) دەترسم کە موسوڵمانان تووشی رەنج و سەخڵەتی بن ئەگینا ئەگەر لەبەر ئەوە نەبوا یە ئەوا لەگەڵ هەموو تاقمە موسوڵمانێکا کە دەچن بۆ غهزاو خهبات خۆشم لەگەڵیان دەچووم، بەلام ئەمە ناکرێ: چونکە نە خۆم ئەو تواناییەم هەیه کە وولایخی سواری بۆ هەموویان پەیدا بکەم و، نە خوشیان ئەو دەستەیان دەپروا، لەهەمان کاتدا زۆریش بە زەحمەتی دەزان و لە شانیا گرانە ئەگەر من بچم بۆ غهزاو ئەوان نەین! بەو خودایە کە گیانی موحەممەدی لە دەستدایە، بە حەزی دل پێ بە دل حەز دەکەم کە لە رێگە ی خودادا بچم بۆ غهزاو لەو غەزایەدا بکوژریم، دیسان زیندوو بێمەوه و بچمەوه بۆ غهزاو هەمدیسان بکوژریمەوه،

(٢) تجرید / ١ / ٥٥ رەقم: ٢٤ = ٣٦ ، ٢٧٨٧ ، ٢٧٩٧ ، ٢٩٧٢ ، ٣١٢٣ ، ٧٢٢٦ ، ٧٢٢٧ ، ٧٤٦٣ ، ٧٤٥٤ . مسلم .

هه‌م‌دیسان زیندوو بېمه‌وهو بچمه‌وه بو غه‌زاو هه‌م‌دیسان بکوژیمه‌وه! (ش) گفته‌ی (لفظ‌ی) بوخاری ئاوايه: به‌و که‌سه که گیانی موچه‌مه‌دی وا له‌ده‌ستا، پر به دال حه‌زده‌که‌م که له ریگه‌ی خودادا بکوژیم و له‌پاشا زیندوو بېمه‌وهو دیسان بکوژیمه‌وهو، هه‌م‌دیس زیندوو بېمه‌وهو هه‌م‌دیس بکوژیمه‌وهو، هه‌م‌دیس زیندوو بېمه‌وهو هه‌م‌دیسانه‌وه جارێکی تریش بکوژیمه‌وه!

٤٢٩٩- وَعَنْهُ قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا يَعْدِلُ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ؟ قَالَ: لَا تَسْتَطِيعُونَهُ، فَأَعَادُوا عَلَيْهِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا كُلُّ ذَلِكَ يَقُولُ لَا تَسْتَطِيعُونَهُ، وَقَالَ فِي الثَّلَاثَةِ: مَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْقَانِتِ بآيَاتِ اللَّهِ لَا يَفْتَرُ مِنْ صَلَاةٍ وَلَا صِيَامٍ حَتَّى يَرْجِعَ الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى^(٣):

دیسان ئەو (خودای ئی‌رازی بێ) فه‌رمووی: گو‌ترا: ئە‌ی پیغه‌م‌به‌ری خودا! چی هاوتای خه‌بات و تی‌کۆشان له ریگای خودای گه‌وره‌دا ده‌کا؟ فه‌رمووی: ئە‌وه به ئی‌وه نا‌کرێ دوو‌جار یا سی‌ جار ئە‌م پر‌سیاره‌یان لی‌کرده‌وه، هه‌ر ده‌یفه‌رموو: ئە‌وه به ئی‌وه نا‌کرێ له جاری سی‌یه‌ما فه‌رمووی: وی‌نه‌ی که‌سی له ریگه‌ی خودادا بچێ بو خه‌بات و کۆشش و بێی به تی‌کۆشه‌ر له ریگه‌ی خودادا وه‌ک وی‌نه‌ی ئە‌و که‌سه وایه که هه‌تا ئە‌و ده‌گه‌ریته‌وه بو جیگه‌ی خو‌ی ئە‌ویش سه‌رو م‌ر هه‌ر نو‌یژ ب‌کاو هه‌میشه به‌رو‌ژوو بێ و یه‌ک ده‌م چیه‌ له نو‌یژو رو‌ژوو سارد نه‌بیته‌وه، وه ره‌فتاریش به ئایه‌ته‌کانی قورئان ب‌کا (ش/ت/ن).

٤٣٠٠- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَقَابُ قَوْسٍ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِمَّا تَطْلُعُ عَلَيْهِ الشَّمْسُ وَتَغْرُبُ. وَقَالَ: لَفْدَوْهٌ أَوْ رَوْحَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِمَّا تَطْلُعُ عَلَيْهِ الشَّمْسُ وَتَغْرُبُ. رَوَاهُمَا الْخَمْسَةُ إِلَّا أَبُو دَاوُدَ^(٤):

^(٣) تجرید/ ٣/ ٢٧٩ رقم: ١١٤٦ = ٢٧٨٥ + ١١٤٨ = ٢٧٨٧ فتح الباری شرح صحیح البخاری. مسلم.

جهاد: ٤٨٤٦. ترمذی. جهاد: ١٦١٩ تحفة الأشراف: ١٢٧٩١.

^(٤) تجرید/ ٣/ ٢٨٢ رقم/ ١١٥٠ = ٢٧٩٢ ، ٢٧٩٦ ، ٦٧٦٨. مسلم. جهاد: ٤٨٥٤ ، ٤٨٥٠ - ٤٨٥٥. نسائی.

جهاد: ٣١١٨ ، ٣١١٩٩.

دیسان فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) فهرمووی: به‌قه‌ی جی که‌وانی له به‌هه‌شتا له هه‌موو جیهان باشته‌ر. وه فهرمووشی (درویدی خودای له‌سهرین): تاقی کۆشش و تیکۆشان له ریگه‌ی خودادا (چی تاقی به‌یانی بی و چی تاقی ئیواری بی) له‌هه‌موو سامان و مولکی جیهان چاکتره! (ش/ت/ن).

٤٣٠١- وللبخاري والترمذي: وَلَوْ أَنَّ امْرَأَةً مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ اطَّلَعَتْ إِلَى أَهْلِ الْأَرْضِ لِأَضَاءَتِ مَا بَيْنَهُمَا وَلَمَلَأَتْهُ رِيحًا، وَكَتَبَتْهَا عَلَى رَأْسِهَا خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا^(٥).

حه‌زهره‌ت (درویدی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رموی: ئه‌گه‌ر بی‌توو ئافره‌تی (له‌ دانیش‌توانی به‌هه‌شت) خۆی نیشانی دانیش‌توانی سه‌ر زه‌وی بدا له‌به‌ر شه‌وقی ئه‌و نیوانی به‌هه‌شت و زه‌وی هه‌مووی رو‌شن ده‌بی‌ته‌وه‌و پری ده‌بی له‌ بۆن و به‌رامه‌ی خۆش! سه‌ری‌پۆشی سه‌ری ژنی به‌هه‌شتی باشته‌ر له‌ جیهان و هه‌رچی له‌ جیهاندا هه‌یه (ب/ت).

٤٣٠٢- وَسُئِلَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَيُّ النَّاسِ أَفْضَلُ؟ فَقَالَ: مُؤْمِنٌ يُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِمَالِهِ وَنَفْسِهِ، قَالُوا: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: مُؤْمِنٌ فِي شِعْبٍ مِنَ الشُّعَابِ يَتَّقِي اللَّهَ وَيَدْعُ النَّاسَ مِنْ شَرِّهِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ (رَضْوَانُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيْهِمْ وَعَلَى الْمُؤَلِّفِ)^(٦).

پرسیار کرا له پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین): چاکترین که‌س کی‌یه؟ فهرمووی: ئه‌و موسوڵمانه‌ی که‌ به‌ گیان و سامان، به‌ سه‌رو به‌ مال له‌ ریگه‌ی خودادا تی ده‌کۆشی گوتیان: ئه‌ی دوا‌ی ئه‌و کێ چاکترینه؟ فهرمووی: ئه‌و موسوڵمانه‌ی که‌ له‌ په‌نایه‌کا خودای خۆی به‌ جوانی ده‌په‌رستی، وه‌ له‌ خودای گه‌وره‌ ده‌ترسی و ئازاری که‌س نادا. (ش/د/ت/ن - ره‌زای خویان ئی بی).

^(٥) تجرید = مختصر صحيح البخاري / ٣ / ٢٨٣ رقم: ١١٥٢ = ٢٧٩٦ فتح الباري شرح صحيح البخاري.

^(٦) تجرید / ٣ / ٢٨٠ رقم: ١١٤٧ ، ٢٧٨٦ ، ٦٤٩٤ = فتح الباري. مسلم. جهاد: ٤٨٦٣ - ٤٨٦٨. أبو داود.

جهاد: ٢٤٨٥. ترمذي: جهاد: ١٦٦٠. نسائي. جهاد: ٣١٠٥. ابن ماجه. فتن: ٣٩٧٨.

۴۳۰۳- وللشیخین: یُضَحِّکُ اللَّهُ إِلَى رَجُلَیْنِ یُقْتُلُ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ یَدْخُلَانِ الْجَنَّةَ، یُقَاتِلُ هَذَا فِی سَبِيلِ اللَّهِ فِیُقْتَلُ، ثُمَّ یَتُوبُ اللَّهُ عَلَى الْقَاتِلِ فِیُسْتَشْهَدُ^(۷):

حزرت (درویدی خودای لسه‌رین) ده‌فهرموئی: کاری ئەم دوو پیاوه ئەوەندە سەیرو عەنتیکەیه خودای گەورە بو خۆی پیکەنینی پێیان دئی، ئەوەندە کەیفی بە کارەکیان دئی، یەکیکیان ئەوی تریان دەکوژئی، کەچی هەردووکیشیان دەچنە بەهەشت! لە پێشایەکیەکیان لە رێگەیی خودادا دەجەنگی هەتا بە دەستی ئەویتریان دەکوژئی، لەپاشا بکوژەکەش تەوبە دەکاو خودا پەشیمانی ئی گیرا دەکاو ئەویش شەهید دەکری و لە ئەنجامدا کوژراوی یەکەم و بکوژەکەیی (کە ئەویش شەهید دەکری و) هەردوو لا پیکەوه دەچنە بەهەشت! (ش).

۴۳۰۴- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَهُ: يَا أَبَا سَعِيدٍ مَنْ رَضِيَ بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ، فَعَجِبَ لَهَا أَبُو سَعِيدٍ فَقَالَ: أَعِدَهَا عَلَيَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَفَعَلَ، ثُمَّ قَالَ: وَأُخْرَى يُرْفَعُ بِهَا الْعَبْدُ مِائَةً دَرَجَةً فِي الْجَنَّةِ مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، قَالَ: وَمَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ^(۸):

ئەبو سەعیدی خوردی (خودای ئی رازی بن) فەرمووی: پێغەمبەر (درویدی خودای لسه‌رین) فەرمووی پێم: ئەه‌ی ئەبو سەعید! ئەوه‌ی خودا بە خودای خۆی بزانی و ئیسلام بە ئایینی خۆی دابنێ و موچه‌مەد بە پێغەمبەری خۆی قەبوول بکا ئیتر بەهەشت بو خۆی مسوگەر دەکا! گوئی: منیش ئەم فەرمايشتەم زۆر بەلاوه‌ خوش و دلگیر بوو، عەرزیم کرد: ئەه‌ی پێغەمبەری خودا! بۆم دووبارە بکەرەوه، ئەویش دووبارە‌ی کردەوه بۆم، ئەنجا فەرمووی: بەلام پایەیه‌کی تریش هەیه، بەندە لە بەهەشتا سەد پلە پێی بەرز دەبیته‌وه کە نیوانی هەموو

(۷) بخاری. جهاد (تجريد / ۳ / ۲۹۳ رقم: ۱۱۶۲ - ۲۸۲۶. مسلم. جهاد: ۴۸۷۱).

(۸) مسلم. جهاد: ۴۸۵۶. نسائي. جهاد: ۳۱۳۱ تحفة الأشراف: ۴۱۱۲.

دو پله‌یه‌کی به قه‌د نیوانی ناسمان و زهوی ده‌بی! گوتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! نه‌وه چیه‌ی؟ فه‌رموی: نه‌وه کوڅش و تیځوښان و خهبات گپړانه له ریگه‌ی خودادا، دوو جار نه‌م وشه پیروزه‌ی دووباره کرده‌وه (م/ن).

٤٣٠٥- ولأبي داود: ثَلَاثَةٌ كُلُّهُمْ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: رَجُلٌ خَرَجَ غَازِيَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُ فَيُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ أَوْ يَرُدَّهُ بِمَا نَالَ مِنْ أَجْرٍ وَغَنِيمَةٍ، وَرَجُلٌ رَاحَ إِلَى الْمَسْجِدِ فَهُوَ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُ فَيُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ أَوْ يَرُدَّهُ بِمَا نَالَ مِنْ أَجْرٍ وَغَنِيمَةٍ، وَرَجُلٌ دَخَلَ بَيْتَهُ بِسَلَامٍ فَهُوَ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ^(٩):

حه‌زرت (درویدی خودای له‌سربین) ده‌فه‌رموی: نه‌م سی‌ که‌سه خودای که‌وره و سه‌روه بؤ خوی زامنیا‌نه: یه‌که‌م: نه‌و پیاوه‌ی ده‌چی بؤ غه‌زا بؤ ره‌زای خودا، نه‌وه خودا ده‌بی به‌ که‌فیل و ده‌سته‌به‌ری: یا گیانی و ه‌رده‌گری و ده‌یباته‌وه بؤ لای خوی و ده‌یباته‌ به‌ه‌شت، یا به‌ پاداش و به‌ش و باره‌و تالانیکی باشه‌وه ده‌یباته‌وه بؤ جیگه‌ی خوی، دووه‌م: نه‌و پیاوه‌ی که‌ هاموشوی مزگه‌وت ده‌کا، بؤ خوا په‌رستی، یا بؤ دهرس خویندن و دهرس گوته‌وه نه‌وه نه‌ویش خودا ده‌بی به‌ که‌فیل و زامن و ده‌سته‌به‌ری: یا گیانی و ه‌رده‌گری و ده‌یباته‌وه بؤ لای خوی و ده‌یباته‌ به‌ه‌شت یا به‌ پاداش و به‌ش و باره‌و تالانیکی باشه‌وه ده‌یباته‌وه بؤ جیگه‌ی خوی، سی‌یه‌م: نه‌و پیاوه‌ی که‌ به‌بی وه‌ی و به‌بی وه‌زن و نازار بچیته‌وه مالی خوی نه‌وه خودا ده‌سته‌به‌ری نه‌ویش ده‌کا و نه‌ویش له‌ نامانی خودادایه. (د- سند صالح).

٤٣٠٦- و لمسلم وأبي داود والنسائي: مَا مِنْ غَازِيَةٍ أَوْ سَرِيَّةٍ تَغْزُو فَتَقْتُمْ وَتَسْلَمُ إِلَّا كَانُوا قَدْ تَعَجَّلُوا ثَلَاثِي أَجُورِهِمْ. وَمَا مِنْ غَازِيَةٍ أَوْ سَرِيَّةٍ تُخْفِقُ وَتُصَابُ إِلَّا تَمَّ أَجُورُهُمْ^(١٠):

^(٩) زوآة أبو داود بسند صالح. (شرحه)

^(١٠) مسلم. جهاد: ٤٩٠٢، ٤٩٠٣، أبو داود. جهاد: ٢٤٩٧. نسائي. جهاد: ٣١٢٥. ابن ماجه، جهاد:

حەزەرت (دەروەى خوداى لەسەرىن) دەفەرەمۇي: ھەر كۆمەلە موسولماننى (كەم بىن يا زۆر) بىچن بۇ غەزايى و، لەو غەزايەدا تالانىان دەست بەكەي، بەلام بەيى زيان، بە سەلامەتى بگەرپنەو ۋە پېشەكى دوو سىيەكى پاداشى خۇيان وەرگرتوۋ، خۇ ئەگەر ئەو كۆمەلە سەرنەكەوتن و پېكران و لېدران ئەو پاداشى تەواويان بۇ حەلب دەكرى (م/د/ن).

۴۳۰۷- و للبخاري والنسائي والترمذي: مَا اغْبَرْتُ قَدَمًا عَبْدًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمَسَّهُ النَّارُ^(۱۱):

حەزەرت (دەروەى خوداى لەسەرىن) دەفەرەمۇي: ئەو بەندەيەى بۇ رەزاي خودا قاچەكانى خۇلاۋى بىن (وەك ئەو بەيى بۇ نوپۇشى ھەينى و لە رى تەپو تۆزە پېي يا لە خۇي بىنىشى، يا وەك ئەو بەيى بۇ غەزاو پېي تۆزاۋى بىي) ئىتر ئاگرى دۆزەخ چەشكەى ناكە (ب/ن).

۴۳۰۸- وللمزمذي: لَا يَلِجُ النَّارَ رَجُلٌ بَكَى مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ حَتَّى يُعَوِّدَ اللَّبَنُ فِي الضَّرْعِ، وَلَا يَجْتَمِعُ عُبَّارٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَدُخَانُ جَهَنَّمَ^(۱۲):

حەزەرت (دەروەى خوداى لەسەرىن) دەفەرەمۇي: ئەو كەسەى ترسى خوداى لە دۇدا بى و دلى گەرم بىي و لە ترسى خودا بگرى ئاچىتە ئاۋ دۆزەخ، وەك چۆن شىرى كە دۇشرا ئاچىتەو ۋە ئاۋ گوانى ئازەلەكە ئاۋا، ھەرۋەھا گەردى رىگەى خوداۋ چىرو دوۋكەلى دۆزەخىش قەت يەك ئاگرىن واتە: ئەۋەى تۆزى رىگەۋبانى خەبات و غەزاي ئى بىنىشى، دوۋكەلى دۆزەخ ئاچى بەسەرىدا(ت).

۴۳۰۹- لە تەفسىرى سوورەتى مومتەحىنەدا رۆيشت فەرموۋەى يەكەم، حەدىثەكەى ئىمامى ەلى و نامەكەى حەلب^(۱۳).

۴۳۱۰- وللشيخين والترمذي: وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ^(۱۴):

^(۱۱) بخاري. جهاد: ۲۸۱۱.

^(۱۲) سكت عن درجته الشارح.

^(۱۳) تقدم برقم: ۱/ ۴۱۶۳. مجلد سابع. تسلسل/ ۴۲.

حه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رموئ: بزانی که‌وا به‌هه‌شت و له‌ سایی شمشیردا (ش/ت).

٤٣١١- ولسلم وایی داود والنسائی: مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ وَلَمْ يُحَدِّثْ بِهِ نَفْسَهُ مَاتَ عَلَى شُعْبَةٍ مِنْ نِفَاقٍ^(١٥).

حه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رموئ: ئه‌وه‌ی بمرئ و غه‌زای نه‌کردبئ و له‌ دلێشیه‌وه‌ له‌ ژیا‌نیدا به‌ته‌مای غه‌زا نه‌بووبئ ئه‌وه‌ که‌ ده‌مرئ ره‌گیکی مونا‌فیکی تیا‌یه‌! (م/د/ن).

٤٣١٢- ولسلم وایی داود: لَا يَجْتَمِعُ كَافِرٌ وَقَاتِلُهُ فِي النَّارِ أَبَدًا^(١٦).
٤٣١٣- عَنْ أُمِّ حَرَامٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: أَتَانَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمًا فَقَالَ عِنْدَنَا فَاسْتَقِظَ وَهُوَ يَضْحَكُ، فَقُلْتُ: مَا يَضْحَكُ يَا رَسُولَ اللَّهِ يَا أُمَّي؟ قَالَ: أُرَيْتُ قَوْمًا مِنْ أُمَّي يَرْكَبُونَ ظَهَرَ الْبَحْرِ كَالْمُلُوكِ عَلَى الْأَسِيرَةِ، فَقُلْتُ: اذْغُ اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ، قَالَ: فَإِنَّكَ مِنْهُمْ، ثُمَّ نَامَ فَاسْتَقِظَ أَيْضًا وَهُوَ يَضْحَكُ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ مِثْلَ مَقَالَتِهِ، فَقُلْتُ: اذْغُ اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ، قَالَ: أَنْتِ مِنَ الْأَوَّلِينَ، قَالَ: فَتَزَوَّجَهَا عَبْدًا بَنُ الصَّامِتِ بَعْدَ فُغْرَا بِهَا فِي الْبَحْرِ فَحَمَلَهَا مَعَهُ فَلَمَّا أَنْ جَاءَتْ قُرْبَتْ لَهَا بَغْلَةً فَرَكَبَتْهَا فَصَرَ عَنَّا فَمَاتَتْ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ^(١٧).

ئوممو حه‌رام (ره‌زای خودای ن/ب) فه‌رموئ: روژئ پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) هات بو مالمان، وه‌ له‌ مایی ئیمه‌ سه‌ر خه‌وی نیوه‌پوئ شکان، کاتی خه‌به‌ری بووه‌ پی‌ ده‌که‌نی. گوتم: ئه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خودا! باوک و دایکم

^(١٤) مسلم. جهاد: ٤٨٩٣. ترمذی. جهاد: ١٦٥٩.

^(١٥) مسلم. جهاد: ٤٩٠٨. أبو داؤد. جهاد: ٢٥٠٢. نسائی. جهاد: ٢٠٩٧ تحفة / ١٢٥٦٧.

^(*) پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رموئ: (خودا نه‌ناس و ئه‌وه‌ی ده‌یکوژئ ئه‌م دوو که‌سه‌ هه‌ت له‌ دۆزخدا کو ناپه‌وه‌).

^(١٦) مسلم. جهاد: ٤٨٧٢، ٤٨٧٣. أبو داؤد. جهاد: ٢٤٩٥.

^(١٧) بخاری. جهاد: ٢٧٨٨، ٢٧٨٩، ٦٢٨٢، ٦٢٨٣، ٧٠٠١. مسلم. جهاد: ٤٩١١. أبو داؤد. جهاد: ٢٤٩١.

ترمذی. جهاد: ٢٤٩١. نسائی. جهاد: ١٦٤٥.

به‌قوربانت بن بۆچی پئی ده‌که‌نی؟ فه‌رمووی: له‌خه‌وما کۆمه‌لئی له‌ گه‌لی خۆم دی، سواری پشستی ئەم ده‌ریایه‌ ده‌بن، شوین و جیگه‌یان ئەوه‌نده‌ باش و خوش و ئاوه‌دانه‌ ده‌لئی پاشان له‌سه‌ر ته‌خت و قه‌نه‌فه‌ی شاهانه‌ دانیشتون. منیش گوتم: له‌ خودا داوا بکه‌ که بمکا به‌ یه‌کئی له‌م چینه‌ی ئۆمه‌تت، فه‌رمووی: تۆ له‌وانیت! جا دیسان هه‌زرت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) سه‌ری نایه‌وه‌و خه‌وته‌وه‌ که هه‌ل‌سایه‌وه‌ دیسان پئی ده‌که‌نی، که پرسیارم ئی کرده‌وه‌ هه‌مان وه‌لامی پیشووی دامه‌وه‌، گوتم: له‌ خودا بپارێره‌وه‌ که بمکا به‌ یه‌کئی له‌وانه‌ فه‌رمووی: تۆ له‌ ده‌سته‌ی یه‌که‌میت! قسه‌ گێره‌وه‌ ده‌لئی: له‌ پاشا عوباده‌ی کوپری صامیت ئوممو هه‌رام ماره‌ ده‌کا و له‌ ده‌ریاوه‌ بردی بۆ غه‌زا، کاتئ هاته‌وه‌و گه‌رایه‌وه‌ هیستره‌ ماچه‌یه‌کیان بۆییر که سواری هیستره‌که‌ بوو هیستره‌که‌ گلاندی و که‌وته‌ خواره‌وه‌و مردو به‌ پیی دووعاکه‌ی پیغه‌مبه‌ر که بۆی کرد شه‌هید بوو (ش/د/ت/ن).

٤٣١٤- وَعَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْمَائِدُ فِي الْبَحْرِ الَّذِي يُصْبِيهِ الْقَيْءُ لَهُ أَجْرُ شَهِيدٍ وَالْفَرْقُ لَهُ أَجْرُ شَهِيدَيْنِ : رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ (١٨):

دیسان فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) فه‌رمووی: ئەو که‌سه‌ی له‌ ده‌ریادا تووشی سه‌ره‌ خوئی ده‌بی و ده‌رشیتته‌وه‌ پاداشی شه‌هیدیکی بۆ هه‌یه‌، وه‌ ئەو که‌سه‌ی له‌ ئاودا ده‌خنکی پاداشی دوو شه‌هیدی بۆ هه‌یه‌ (د-س/صالح).

٤٣١٥- وَلِلزَّمْذِي وَالنَّسَائِي: مَنْ قَاتَلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ فُوقَ نَاقَةٍ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ (١٩):

پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) ده‌فه‌رمووی: هه‌ر پیاویکی موسوڵمان ئەوه‌نده‌ی وشتر دۆشینئ جه‌نگ بکا بۆ ره‌زای خودا به‌هه‌شتی بۆ مسوگه‌ر ده‌بی! (ت/ن:س/ح).

(١٨) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بَسْنَدَ صَالِحٍ (شرحه).

(١٩) تَرْمِذِي وَالنَّسَائِي بَسْنَدَ حَسَنٍ (شرحه).

٤٣١٦- ولهما أيضاً: وَمَنْ شَابَ شَيْبَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَانَتْ لَهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ^(٢٠):

حه زرهت (درودى خودای له سهرين) دهفه رموى: هه ره كه سى له ريگهى خودادا چه ند ته لى له مووى سهرو ريشى سپى ببى له روژى قيامه تدا بوى ده بى به نوور! (ت/ن-س/ص).

٤٣١٧- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ النَّاسِ؟ رَجُلٌ مُنْسِكٌ بِعَنَانٍ فَرَسِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟ أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِالَّذِي يَتْلُوهُ؟ رَجُلٌ مُعْتَزِلٌ فِي غَنِيمَةٍ لَهُ يُؤَدِّي حَقَّ اللَّهِ فِيهَا أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِشَرِّ النَّاسِ؟ رَجُلٌ يُسْأَلُ بِاللَّهِ وَلَا يُعْطَى بِهِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَمُسْلِمٌ^(٢١):

ئيبنو عه عباس (خودايان ئى رازى بن) فهه رموى: پيغه مبهه (درودى خودای له سهرين) فهه رموى: نه دى با پيتان بليم كه باشتين كه س كييه؟ نهو پياويه كه هه ميشه جلهوى ماينه كهى به ده ستيه وهيه وهه موو كاتى ئامادهيه بو تىكووشان له ريگهى خودادا، نه دى با پيشتان بليم له دواى نهو كيى تر باشه؟ نهو پياويه كه له په نايه كا رانوچكهيه كى ههيه، واته: چهن سه رى بزنو مه رى ههيه، مافى خودايان ئى ده داو هه قى خودايان له سهه ناچوينى! نه دى با پيشتان بليم كه به دترين كه سيش كييه؟ نهو كه سهيه كه به خاترى خودا داواى شتى ئى ده كه ن و نهو شته شى ههيه و خاترى خودا ناگرى و شته كه نادات! (ت/م).

٤٣١٨- وَمَا قَالَتْ نَفْسُ رَجُلٍ إِلَى الْعُزْلَةِ فَسَأَلَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْهَا، فَقَالَ: لَا تَفْعَلْ فَإِنَّ مَقَامَ أَحَدِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ سَبْعِينَ عَامًا. أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ الْجَنَّةَ؟ اغْرُؤْا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، مَنْ قَاتَلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فُورًا نَاقَةً وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(٢٢):

^(٢٠) ترمذى والنسائى بسند حسن (شرحه).

^(٢١) مسلم. جهاد: ٤٨٦٣ - ٤٨٦٨.

^(٢٢) بسند حسن (شرحه).

دەگیرنەو: پیاوی دەبی، حەزی لە گۆشه گیری دەبی، لەو بارەو لە پیڤەمبەر (درویدی خودای لەسەری) دەپرسی، دەفەرموی: نەکە! چونکە تاقە یەك هەلۆیستی ئیو لە ریی خودادا لە هەفتا ساڵ نوێژی ماله‌وه‌تان خیری زیاترە. ئەدی ئیو هەزناکەن کە خودا لیتان خوش بی و بتانخاتە بەهەشتەو؟ دەی کە حەز لەو دەکەن لە ریی خودادا غەزا بکەن! ئەو هی به‌قهی حوشری بدوشری، لە ریی خودادا جەنگ بکا بەهەشتی بۆ مسوگەر دەبی (ت-س/ح).

روون کردنەوه‌یی:

۱- زاناکان دەفەرموون: وشە (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) جگە لە غەزاو خەباتگیران بۆ ره‌زای خودا زۆر شتی تری باش دەگریته‌وه، وه‌ك روژوو، خیرکردن، چوون بۆ نوێژی هەینی، ویل‌بوون بە شوین زانستا. هەروا دەلین: وشە (اغبرت قدامه) یا (فِي شِعْبٍ مِنَ الشَّعَابِ) و ئەمانە بۆ نمونە و میثاله بۆ مەرج و قەید نییه.

۲- زۆرکەس لە ناحەزانی ئیسلام و پی هەلخەله‌تاوه‌کانیان دەلین: گوايه ئیسلام شەر پەرسته‌و حەزی لە جەنگ و هەرایه‌و ئیسلام بە زه‌بری تیرو شیر بلاو بوته‌وه نەك بە هیزی فیکرو بیر!

ئەمە قسەیه‌کی زه‌هراوییه‌و درۆیه‌کی په‌تییه. چونکە وه‌ك خودا لە قورئانا بە حەزەت دەفەرموی:

{قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ} (٩/٤٦).

واته ئە هی موحه‌مه‌د! بفەرموو بە وانە هی کە داوای مو‌ع‌ج‌یزه‌ی نا شایسته‌ت لی دەکەن، یا دەلین دینه‌که‌ی تو ئەمە هی وایه‌و ئەو هی وایه‌و وه‌لامی ئەوانەدا بفەرموو: من یه‌که‌م پیڤەمبەر نیم لەسەر رووی زه‌وی کە لە خۆمه‌وه شتی نابەجا دابه‌ینم، ره‌وشت و ره‌فتار و کردار و حال و وه‌ك هی پیڤەمبەرەکانی پیش خۆمه‌. کەسێ بە وردی ته‌ماشای ته‌ورات بکا کە به‌لای

گاۋرو جوۋولەكەۋە نامەيەكى پىرۈزەۋ فەرمايشت و سرووشى خودايە، دلى دەۋەستى، موۋى لەشى قەف رادەۋەستى، كە دەبىنى چۆن چۆنى تەۋرات بەۋ پەرى دل رەقى و بى باكيەۋە فەرمان دەدا بە جەنگاۋەرەكان كە ئەۋ دى و شارو ۋلاتەى دەيگرن دارو بەردو خانوو مال و گياندارو بى گيان و مروڤو ۋەلسى ھەموو بەسەر يەكا بسووتىن و رەحميان پى نەكەن. لە زەمىنەى واقىعیشدا (نەك لە زەمىنەى خەيال پلاۋدا) با تەماشاي شەپ فروشى و بى رەحمى و بى وىژدانى گاۋرەكان بكەين، دەبى پەپرەۋانى چى ئاينىكى تر بە قەد پەپرەۋانى عيسا خويىنى ناھەقيان لەسەر روۋى زەۋى رژاندبى، مالى خەلكى بى تاۋانيان لە خويان و لە خەلكى تىرىش وىران كىرەبى، بە بەرچاۋى ئەم چىنەى ئىمەۋە دوو جەنگى ھەرە گەۋرەيان بەرپا كىردوۋە، بە سەدان جەنگى بچكۆلەۋ گەۋرەى تىريان لە ھەموو لايى ھەلگىرساندوۋە، لە جەزائىر، لە مىصر، لە ئەرتىريا، لە ئەفغانىستان، لە يەمەن، لە كۇريا، لە قىتنام، لە ھەموو لايى، كۆى زەۋى بەھۋى ئەۋانەۋە بوۋە بە كۈنە مشكى قانگىدراۋ، لە ھەموو لايى خويان و نۆكەرە ئەلقە بە گويىكانيان شەپ ھەرا دروست دەكەن بە ھەزاران گوندو شارو ۋلاتى تيا سووتاۋ تيا دەسووتى، بە مليۋنەھا مروڤى بى تاۋان و ژن و منال و پىرو زىندەۋەريان كوشت و سووتاندو برژاند بە ھەزاران مزگەۋت و خانەى خودايان رمان و سووتاند، ئايا ئەمەى كە ئەم گاۋرانە دەيكەن تەنفىزى ئايەتەكەى ئىنجىلە كە دەلى: (من ضربك على خدك اليمين فادر لە خدك اليسر) يا خويان مەشموول نىن بە مەفعوول و حوكمى ئەم ئايەتەۋ ئەم ئايەتەيان كىردوۋە بە دەرزى زەھرو دەيدەن لە مېشك و دلى ئەۋ گەل و كەسانەى كە دەيانەۋى مەردانە دىفاع و بەرگرى لە سەرو مال و نامووس و نىشتەمانى خويان بكەن و سەر بۆ زولم و زورى ئەۋان شۆپ نەكەن. ھەزار رەحمەت لە گۆپى مامۇستا مەلا ھەمە سەعیدى خومخانە كە دەيفەرموۋ: ئەگەر منالى دوانە لەناۋ سكى دايكيانا شەر بكەن بە دەسيسەۋ پىلانى كافرانە.

۱۲) باسی دووهم: باسی شه‌هید و گه‌وره‌یی و پایه و پله‌ی شه‌هید

الباب الثاني: في الشهداء وفضلهم

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا...} الْآيَةُ. ئەم ئایه‌ته پیروژه له ته‌فسیری سووره‌تی ئالی عیمراندا رابوورد، فه‌رمووده‌ی سییه‌م.

۴۳۱۹- → (ب- ۱- ز- ۱۳۱- ل- ۳۹۳- ف- ۱) (۱).

۴۳۲۰- وَعَنْهُ (أَي عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ) (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)، عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ مَا تَعْدُونَ الشَّهِيدَ فَيَكُم؟ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، قَالَ: إِنَّ شَهِدَاءَ أُمَّتِي إِذَا لَقِيتُ، قَالُوا: فَمَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ مَاتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ مَاتَ فِي الطَّاعُونَ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ مَاتَ فِي الْبَطْنِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَالْعَرِيقُ شَهِيدٌ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ، وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: يَخْتَصِمُ الشَّهِدَاءُ وَالْمُتَوَفَّوْنَ عَلَى فُرُشِهِمْ إِلَى رَبَّنَا عَزَّ وَجَلَّ فِي الَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنَ الطَّاعُونَ فَيَقُولُ الشَّهِدَاءُ إِخْوَانُنَا قُتِلُوا كَمَا قُتِلْنَا، وَيَقُولُ الْمُتَوَفَّوْنَ عَلَى فُرُشِهِمْ: إِخْوَانُنَا مَاتُوا عَلَى فُرُشِهِمْ كَمَا مَاتْنَا عَلَى فُرُشِنَا فَيَقُولُ رَبُّنَا: عَزَّ وَجَلَّ انْظُرُوا إِلَى جِرَاحِهِمْ فَإِنْ أَشْبَهَتْ جِرَاحَهُمْ جِرَاحَ الْمَقْتُولِينَ فَإِلَهُمْ مِنْهُمْ وَمَعَهُمْ، فَإِذَا جِرَاحُهُمْ قَدْ أَشْبَهَتْ جِرَاحَهُمْ (۲).

دیسان ئەبو هورهیره (خودای ئا‌رازی بن) فه‌رمووی: چه‌زهرت (دروودو سلوی خودای که‌ره‌ی ئا‌بن) فه‌رمووی: ئیوه له‌ناو خو‌تاندا ک‌ی به شه‌هید داده‌نی‌ن؟ گو‌تیان: ئە‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئیمه ئەو که‌سه به شه‌هید داده‌نی‌ن که له خه‌باتی ریگه‌ی خودادا بکوژری، فه‌رمووی: ئەگه‌ر وه‌ک ئیوه ده‌لێن واب‌ی شه‌هیدانی ئۆمه‌تی من زۆر که‌من گو‌تیان: ئە‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئە‌ی ک‌ی شه‌هیده؟ فه‌رمووی: ئەوه‌ی له خه‌باتی ریگه‌ی خودادا بکوژری ئەوه شه‌هیده،

(۱) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۱۳۱ رقم: ۷۸۳.

(۲) مسلم. جهاد: ۴۹۱۹، ۴۹۱۸.

وہ ئه‌وه‌ی له ریگه‌ی خودادا بمری شه‌هیده، وه ئه‌وه‌ی به دهردی ناوسک بمری شه‌هیده، وه ئه‌وه‌ی به ئاو بخنکی شه‌هیده! (م/ن).

له گێڕانه‌وه‌یه‌کی نه‌سائیدا: شه‌هیدان و ئه‌وانه‌ی به دهردی خودا له‌سه‌ر نوینی خۆیان دهمرن، له خزمه‌تی خودادا ده‌بی به مشتو مرو دهمه‌ قالیان له‌سه‌ر ئه‌وانه‌ی که به تاعوون دهمرن: شه‌هیده‌کان ده‌لین: خودایه! ئه‌مانه‌ برای ئیمه‌ن و وه‌ک ئیمه‌ کوژراون و که‌وابی ئه‌وه‌ی به تاعوون مردوو ده‌بی شه‌هید بی وه‌ک ئیمه! ئه‌وانه‌شی که به دهردی خودا مردوون ده‌لین: خودایه! ئه‌مانه‌ برای ئیمه‌ن و له ده‌سته‌ی ئیمه‌ن و شه‌هید نین، چونکو وه‌ک ئیمه‌ به دهردی خودا مردوون! خودای په‌روه‌ردگاری هه‌موومان ده‌فه‌رموی: ته‌ماشای زامه‌کانیان بکه‌ن، ئه‌گه‌ر له زامی کوژراوان بچێ ئه‌وا ئه‌وانیش له‌وانن و له‌گه‌ڵ ئه‌وانیشدا ده‌بن، جا کاتی که سه‌یر ده‌که‌ن و برینه‌کانیان له‌ برینی ئه‌وان ده‌چێ.

٤٣٢١- عَنْ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الشُّهَدَاءُ أَرْبَعَةٌ: رَجُلٌ مُؤْمِنٌ جَيِّدٌ الْإِيمَانَ لَقِيَ الْعَدُوَّ فَصَدَّقَ اللَّهَ حَتَّى قُتِلَ فَذَلِكَ الَّذِي يَرْفَعُ النَّاسُ إِلَيْهِ أَعْيُنُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ هَكَذَا، وَرَفَعَ رَأْسَهُ حَتَّى وَقَعَتْ قَلَنْسُوتُهُ، قَالَ: فَمَا أَذْرَى أَقَلَنْسُوتَ عُمَرَ أَرَادَ أَمْ قَلَنْسُوتَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَرَجُلٌ مُؤْمِنٌ جَيِّدٌ الْإِيمَانَ لَقِيَ الْعَدُوَّ فَكَأَنَّمَا ضَرَبَ جِلْدُهُ بِشَوْكٍ طَلَحَ مِنَ الْجَبَنِ أَتَاهُ سَهْمٌ غَرَبَ فَقَتَلَهُ فَهُوَ فِي الدَّرَجَةِ الثَّانِيَةِ، وَرَجُلٌ مُؤْمِنٌ خَلَطَ عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا لَقِيَ الْعَدُوَّ فَصَدَّقَ اللَّهَ حَتَّى قُتِلَ فَذَلِكَ فِي الدَّرَجَةِ الثَّالِثَةِ، وَرَجُلٌ مُؤْمِنٌ أَسْرَفَ عَلَى نَفْسِهِ لَقِيَ الْعَدُوَّ فَصَدَّقَ اللَّهَ حَتَّى قُتِلَ فَذَلِكَ فِي الدَّرَجَةِ الرَّابِعَةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ (٣):

عومه‌ر (خودای ئی رازی بی) له چه‌زه‌ته‌وه ده‌فه‌رموی: شه‌هیدان چوار

ده‌سته‌ن:

(٣) رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدٍ حَسَنٍ (شَرْحُهُ).

دهسته‌ی یه‌که‌م: ئه‌و پیاوه موسولمانه باوه‌ر جوانانه‌ن که ده‌گه‌ن به دوشمن، له‌گه‌ل خودادا راست دهرده‌چن و له پیناوی ره‌زای ئه‌ودا ده‌جه‌نگن تا ده‌کوژرین، ئا ئه‌مانه‌ن که له رۆژی قیامه‌تا پایه‌یان ئه‌وه‌نده بڵنده خه‌لک ئاوا چاویان بۆ هه‌ل ده‌برن گوتی: که ته‌ماشای ئاسمانی کرد، بۆ به‌یانی بڵندی پایه‌ی ئه‌م دهسته‌یه ئه‌وه‌نده سه‌ری به‌رزکرده‌وه کلاوبۆرگه‌که‌ی له‌سه‌ری که‌وته خواره‌وه، قسه به‌ر ده‌لی: نازانم راوی پیش من مه‌به‌ستی کلاوی پیغه‌مبه‌ر بوو، یا مه‌به‌ستی کلاوی عومه‌ر بوو، فه‌رمووی (درویدی خودای له‌سه‌ربین):

دهسته‌ی دووه‌م: ئه‌و پیاوه موسولمانه باوه‌ر جوانانه‌ن که ده‌گه‌ن به دوشمن له‌به‌ر ترسنۆکی وه‌ک پۆستیان به‌ دهرکه‌زی بئازنری وان، تا له لابه‌لاوه تیریکی ویلیان بۆ ری ده‌که‌وی و ده‌یانکوژی، ئا ئه‌مانه وان له پله‌ی دووه‌مدا. دهسته‌ی سییه‌م: ئه‌و پیاوه موسولمانانه‌ن که هه‌م کاری باش و هه‌م کاری خراب تیکه‌ل ده‌که‌ن و باشیش ده‌که‌ن و خراپیش ده‌که‌ن، وه‌لی کاتی به‌ره‌نگاری دوشمن ده‌بن و له‌گه‌لی دین به‌ شه‌پدا له‌گه‌ل خودای گه‌وره راست دهرده‌چن و پیاوانه جه‌نگ ده‌که‌ن هه‌تا ده‌کوژرین! ئا ئه‌مانه‌یش له پله‌ی سییه‌م دان.

دهسته‌ی چواره‌م: ئه‌و پیاوه موسولمانانه‌ی که له راده‌به‌ده‌ر خراپه‌یان کردووه و زۆرو سته‌میان له خودی خویان کردووه، به‌لام کاتی تووشی دوشمن ده‌بن له‌گه‌ل خودای خویان راست دهرده‌چن و مه‌ردانه جه‌نگ ده‌که‌ن هه‌تا شه‌هید ده‌کری‌ن، ئا ئه‌مانه‌یش له پله‌ی چواره‌م دان (ت-س/ح).

٤٣٢٢- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا مِنْ عَبْدٍ يَمُوتُ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ، يَسْرُهُ أَنْ يَرْجَعَ إِلَى الدُّنْيَا، وَأَنَّ لَهُ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا، إِلَّا الشَّهِيدُ لِمَا يَرَى مِنْ فَضْلِ الشَّهَادَةِ، فَإِنَّهُ يَسْرُهُ أَنْ يَرْجَعَ إِلَى الدُّنْيَا فَيَقْتَلَ مَرَّةً أُخْرَى. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ. فِي رَوَايَةٍ: مَا مِنْ أَحَدٍ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ يُحِبُّ أَنْ يَرْجَعَ إِلَى الدُّنْيَا وَأَنَّ لَهُ مَا عَلَى

الأَرْضِ مِنْ شَيْءٍ غَيْرِ الشَّهِيدِ فَإِنَّهُ يَتَمَنَّى أَنْ يَرْجِعَ فَيُقْتَلَ عَشْرَ مَرَّاتٍ لِمَا يَرَى مِنَ الْكَرَامَةِ^(٤):

ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: ئەوێ دەمرێ ئەگەر لەلای خودا جیگە ی باش بێ ئیتر ئەگەر ئەم جیهانە و هەرچی لەم جیهانە دایە بیدەنێ بۆ خوێ حەزناکات بگەرێتەو بۆ جیهان، بێجگە لە شەهید، بەلام شەهید (لەبەر گەرەیی پایە ی شەهیدی) حەزەکا کە بگەرێتەو بۆ دنیاو جاریکی تر بکوژێتەو (ش/د/ات/ن) لە گێرانی وەیهکا: ئەوێ چوو ناو بەهەشت حەزناکا کە بگەرێتەو بۆ دنیا ئەگەر هەرچی لەسەر رووی زەوی هەیە بیدەن پێی ناگەرێتەو، مەگەر شەهید، بەلام ئەو حەزەکا کە بگەرێتەو بۆ دنیاو دەجاری تریش بکوژێتەو! چونکە بە چاوی خوێ دەبینێ کە شەهید چەندە بە قەدر بە ریزو قورسو گرانه!

٤٣٢٤- وللنسائي: يُؤْتَى بِالرَّجُلِ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَقُولُ اللَّهُ: عَزَّ وَجَلَّ يَا ابْنَ آدَمَ كَيْفَ وَجَدْتَ مَنْزِلَكَ؟ فَيَقُولُ: يَا رَبِّ خَيْرَ مَنْزِلٍ، فَيَقُولُ: سَلْ وَتَمَنَّ فَيَقُولُ: أَسْأَلُكَ أَنْ تُرَدَّنِي إِلَى الدُّنْيَا فَأُقْتَلَ فِي سَبِيلِكَ عَشْرَ مَرَّاتٍ لِمَا يَرَى مِنْ فَضْلِ الشَّهَادَةِ^(٥):

دەفەرموێ (دروودی خودای لەسەربێ): پیاوی بەهەشتی وا هەیە کە دەیهێنن خودای مەزن پێی دەفەرموێ: ئەو رۆلە ی ئادەم! جیگە کەت چۆنە بەلاتەو؟ دەلێ: ئەو پەروردگارم! جیگەم زۆر چاکە، دەفەرموێ: داواو ئاواتت چیه بیلێ، دەلێ: لە تۆ داوا دەکەم کە بمگیریتەو بۆ جیهان تا لەوێ لە پیناوی رەزای تۆدا دەجاری تر بکوژیمەو، چونکە بە چاوی خوێ دەبینێ کە بەهرە ی شەهید بوون چەندە نازدارو بەریزو گەرەیه. (ن/رەزای خۆی ئی بێ).

(٤) بخاری. جهاد: ٢٨١٧. مسلم. جهاد: ٤٨٤٥. ترمذی. فضائل الجهاد: ١٦٦٢.

(٥) سکت عن درجته الشارح.

٤٣٢٥- وَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَتُكْفَرُ عَنِّي خَطَايَايَ؟ فَقَالَ: نَعَمْ وَأَنْتَ مُحْتَسِبٌ مُقْبِلٌ غَيْرُ مُذِيرٍ إِلَّا الدِّينَ، فَإِنَّ جِبْرِيلَ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) قَالَ لِي ذَلِكَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ^(٦):

جاری حہزہت (درویدی خودای لہسہرین) باسی گہورہیی خہباتی دہکرد بو یارانہی، پیاوئی ہہلسا گوتی: ئہی پیغہمبہری خودا! ہہوالم بدہری و پیم بفہرموو ئہگہر من لہ پیناوی رہزای خودادا بکوژریم ئایا بہمہ لہ گوناہ پاک دہبمہوہ؟ فہرمووی: بہئی بہ مہرجی ددان بہ خوئدا بگریت و خو رابگریت و پاداشی خوئ بہس لہ خودا داوا بکہیت و روو بہ رووی دوشمن بیت و پشتی تی نہکہیت و پشت ہہلنہکہی تہنیا قہرز نہبی، قہرز بہ شہید بوونیش پاک نابیتہوہ، چونکہ جوہرائیل (سہلامی خوی لہسہرین) ئاواہی بہ من فہرموو (م/ت/ن).

٤٣٢٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا يَجِدُ الشَّهِيدُ مِنْ مَسِّ الْقَتْلِ إِلَّا كَمَا يَجِدُ أَحَدُكُمْ مِنْ مَسِّ الْقَرْصَةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ^(٧):

ئہبو ہورہیرہ (خودای ئا رازی ہن) فہرمووی: پیغہمبہر (درویدی خودای لہسہرین) فہرمووی: ئیوہ بہ قورنچکی چہندی ئیشتان پی دہگا شہیدیش بہ کوشتن ئہوہندہ ئیشی پی دہگا (ت/ن-س/ص).

٤٣٢٧- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: عُرِضَ عَلَيَّ أَوَّلُ ثَلَاثَةِ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ: شَهِيدٌ وَعَفِيفٌ مُتَعَفِّفٌ، وَعَبْدٌ أَحْسَنَ عِبَادَةَ اللَّهِ وَكَصَحَ لِمَوَالِيهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(٨):

دیسان فہرمووی: پیغہمبہر (درویدی خودای لہسہرین) دہفہرمووی: ئہو سی کسانہم پی نشان دران کہ لہپیش پیشدا دہچنہ بہہشت، ئہم کسانہ

(٦) مسلم. جہاد: ٤٨٥٧ - ٤٨٦١. ترمذی. جہاد: ١٧١٢. نسائی. جہاد: ٣١٥٨.

(٧) بسند صحیح (شرحہ).

(٨) بسند حسن (شرحہ).

بوون: شه‌هیدو مروقی ده‌ست و دل و داوینپاکی دور له حه‌رام و به‌نده‌یی که به‌جوانی خودای خو‌ی ده‌په‌رستی و دلسۆزیشه بو ئاغاکانی. (ت-س/ح).

٤٣٢٨- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: عَجِبَ رَبُّنَا عَزَّ وَجَلَّ مِنْ رَجُلٍ غَزَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَانْهَزَمَ أَصْحَابُهُ فَعَلِمَ مَا عَلَيْهِ فَرَجَعَ حَتَّى أَهْرِيقَ دَمُهُ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِمَلَأْتَهُ: انْظُرُوا إِلَى عَبْدِي رَجَعَ رَغْبَةً فِيمَا عِنْدِي وَشَفَقَةً مِمَّا عِنْدِي حَتَّى أَهْرِيقَ دَمُهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ: (٩).

عه‌بدوللا له پیغه‌مبه‌روه ده‌فه‌رموی: به‌نده‌یی ده‌پروا بو غه‌زا له ریی خودادا، هاوپیکانی ده‌شکین و هه‌لدین، به‌لام ئه‌و به‌ ئهرکی سه‌ر شانی خو‌ی هه‌لده‌سی و ده‌گه‌پیته‌وه بو ناو کو‌پی شه‌رو شه‌ر ده‌کا هه‌تا خوینی ده‌پیژری، خودای گه‌وره و سه‌روه‌مان (کاتی ئه‌م شیوه‌ پیاوه مه‌ردانه ده‌بینی) به‌ فریشته‌کانی خو‌ی ده‌فه‌رموی: ته‌ماشای ئه‌م به‌نده‌یه‌ی من بکه‌ن، چۆن بای دایه‌وه بو ناو کو‌پی شه‌ر هه‌تا خوینی رزا، به‌ته‌مای ئه‌و به‌شو باره‌ باشه‌ی که له‌لای من هه‌یه‌و له‌ ترسی ئه‌و سزاو تو‌له‌یه‌ی که له‌لای من هه‌یه‌ وه خودای گه‌وره و سه‌روه‌مان کاری ئه‌م جو‌ره‌ پیاوه مه‌ردانه‌ی زۆر به‌لاوه‌ په‌سه‌ندو نایابه (د- سند صالح).

٤٣٢٩- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَيْسَ شَيْءٌ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ مِنْ قَطْرَتَيْنِ وَأَثَرَيْنِ: قَطْرَةٌ مِنْ دُمُوعٍ فِي خَشْيَةِ اللَّهِ وَقَطْرَةٌ مِنْ تَهْرَاقٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. وَأَمَّا الْأَثَرَانِ فَأَثَرٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَثَرٌ فِي فَرِيضَةٍ مِنْ فَرَائِضِ اللَّهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ: (١٠).

ئه‌بو ئومامه (خودای ئی‌رازی بن) فه‌رموی: پیغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ربن) ده‌فه‌رموی: له‌لای خودا هیچ شتی وه‌ک ئه‌م دوو دلۆپه‌ و ئه‌م دوو شوین پایه‌ خو‌شه‌ویست نییه‌: یه‌که‌م دلۆپی فرمیسک که له‌به‌ر ترسی خودا بی و دلۆپی

(٩) بسند صالح (شرحه).

(١٠) بسند حسن (شرحه).

خوین کہ لہبہر رھزای خودا رڙابی، دووہم ہہنگاوئ کہ لہبہر رھزای خودابی و لہ پیناوی ئہوا بی وک چوون بو غہزا، ہہروا ہہنگاوئ کہ بو جی بہجی کردنی فہرزی لہ فہرزہکانی خودا بی! (ت-س/ح).

٤٣٣٠- ولمسلم والنسائي قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيْنَ أَنَا إِنْ قُتِلْتُ؟ قَالَ: فِي الْجَنَّةِ. فَأُلْقِيَ ثَمَرَاتُ كُنْ فِي يَدِهِ ثُمَّ قَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ^(١١).

پیاوی گوتی: ئہی پیغہمبہری خودا! ئہگہر لہ پیناوی ئایینی تودا بکوژیم شوینم کوئیہ؟ فہرمووی: جیگہت بہہشتہ پیاوہ کہ چہند دہنکی خورما لہناو لہ پیدا بوو، تووپی دان و دہستی کرد بہ شہرکردن ہہتا کوژا (م/ن).

٤٣٣١- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي النَّبِيتِ، فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّكَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، ثُمَّ تَقَدَّمَ فَقَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَمِلَ هَذَا يَسِيرًا وَأَجِرَ كَثِيرًا^(١٢).

بہراء (خودای نازی بن) فہرمووی: پیاویکی بہنی نہبیتی ہات گوتی: شایہتی دہدہم لہ یہزدانی پاک بہولاوہ خودای ترنییہ، وہ تویش ئہی موحمہمہ! بہندہو پیغہمبہری ئہویت! ئہمجار چوہ پیشہوہو خوئی کرد بہ کوپی شہرپداو جہنگی کرد ہہتا کوژا، جا حہزرت (درودی خودای لہسہربن) فہرمووی: ئہم پیاوہ بہ کار کاریکی زور کہمی کرد، وہی بو پاداش پاداشیکی گہئی گہورہی برد (ش- رھزای خودای ن بن).

٤٣٣٢- → (ب- ٥١- ٥١- ١٨٢- ف- ١) (١٣).

٤٣٣٣- وَسُئِلَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَنْ فِي الْجَنَّةِ؟ قَالَ: النَّبِيُّ فِي الْجَنَّةِ، وَالشَّهِيدُ فِي الْجَنَّةِ، وَالْمَوْلُودُ فِي الْجَنَّةِ، وَالْوَلِيدُ فِي الْجَنَّةِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(١٤).

(١١) مسلم. جہاد: ٤٨٩٠. بخاری. مغازی: ٤٠٤٦ = تجرید / ٤ / ٢٨١ رقم: ١٥٤٢. نسائی. جہاد: ٣١٥٤.

(١٢) مسلم. جہاد: ٤٨٩١.

(١٣) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ٥١ رقم: ٣٤٨٢.

پرسیار کرا له چه زرهت (دروودی خودای لهسهرین) کی بهی گومان بههشتیه؟ فهرمووی: پیغه مبه‌ران بههشتین، شه‌هیدان بههشتین، مندالانی نه‌بالق بههشتین، زینده به‌چالان بههشتین (د- سند صالح).

(١٣) شه‌هید بو خه‌لکی زور نکا ده‌کا : (الشهید یشفع فی خلق کثیر)

٤٣٣٤- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يُشْفَعُ الشَّهِيدُ فِي سَبْعِينَ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ، وَلَفْظُهُ: لِلشَّهِيدِ عِنْدَ اللَّهِ سِتُّ خِصَالٍ، يُغْفَرُ لَهُ فِي أَوَّلِ دَفْعَةٍ وَيَرَى مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَيُجَارُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَيَأْمَنُ مِنَ الْفَزَعِ الْأَكْبَرِ، وَيُوضَعُ عَلَى رَأْسِهِ تَاجُ الْوَقَارِ الْيَاقُوتَةُ مِنْهَا خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا، وَيُزَوَّجُ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ زَوْجَةً مِنَ الْحُورِ وَيُشْفَعُ فِي سَبْعِينَ مِنْ أَقَارِبِهِ^(١):

ئه‌بو دهرداء (خودای نازی بن) فهرمووی: پیغه مبه‌ر (دروودی خودای لهسهرین) فهرمووی: تکای شه‌هید بو چه‌فتا کهس له کهس و کاری خوی گيرا ده‌بی (د/ت-س/ص) گفته‌ی (ت) شه‌هیدان شه‌ش به‌خشیشیان له‌لای خودا هه‌یه: له‌گه‌ل یه‌که‌م ده‌سته‌دا خودا لییان خۆش ده‌بی و شوینی خویان له بههشتدا ده‌بینن، وه له سزاو ئیش و ئازاری گو‌ر زگاریان ده‌بی، وه له ترس و توقانی که له هه‌موو ترس و توقانی گه‌وره‌تره د‌لنیا ده‌بن، وه تاجی سه‌لارو سه‌نگینیان له‌سه‌ر ده‌نین، که هه‌ره‌یه‌ک یاقووتی ئه‌و تاجه، له هه‌موو جیهان باشته‌ر، وه چه‌فتاو دوو په‌ری (له په‌رییه‌کانی بههشت) ده‌دری به هه‌موو شه‌هیدی وه تکای گيرا ده‌بی بو چه‌فتا کهس له خرم و خویشانی!

٤٣٣٥- وَلَا بِنَ مَا جَاءَ: يَشْفَعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَلَاثَةُ الْأَنْبِيَاءِ ثُمَّ الْعُلَمَاءُ ثُمَّ الشُّهَدَاءُ . نَسَّالَ اللَّهُ أَنْ نَكُونَ مِنْهُمْ^(٢):

^(١٤) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِسَنَدٍ صَالِحٍ (شرح‌ه).

^(١١) بِسَنَدٍ صَحِيحٍ (شرح‌ه).

^(٢) سَكَتَ عَنْ دَرَجَتِهِ الشَّارِح.

ده‌فه‌رموئ (دروودی خودای له‌سهرین): له‌ روژی قیامه‌تدا ئه‌م سێ تاقمه‌یه‌ تکاو شه‌فاعه‌ت ده‌که‌ن: له‌ پێشدا پیغه‌مبه‌ره‌کان، له‌ دوا ئه‌وان زاناکان، له‌ دوا ئه‌وانیش شه‌هیده‌کان (ئیبنو ماجه‌) له‌ خودا داوا ده‌که‌ین که‌ له‌م کوومه‌له‌ پیرۆزه‌ بین.

١٤) به‌ه‌ره‌ی پاسه‌وانه‌کانی سه‌ر سنوورو پاسدارانی رێگه‌ی خودا:

فضل المرباط والحارس في سبيل الله

٤٣٣٦- عَنْ سَهْلٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ (١):

سه‌هل له‌ پیغه‌مبه‌ره‌وه‌ ده‌فه‌رموئ (دروودی خودای له‌سهرین): که‌سێ یه‌ك روژ له‌سه‌ر سنووری به‌ینی کافران و موسوڵمانانا بمینیته‌وه‌ به‌ نیازی پاراستن و ئیشتک گرتنی ولاتی ئیسلام، له‌به‌ر ره‌زای خودا ئه‌وه‌ له‌ هه‌موو جیهان باشت‌ه‌ (ب/ت).

٤٣٣٧- وَهُ (أَيُّ التِّرْمِذِيِّ) وَلِلنَّسَائِيِّ: رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَفْضَلُ أَوْ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ شَهْرِ وَقِيَامِهِ وَمَنْ مَاتَ فِيهِ وَقِيَ فِتْنَةُ الْقَبْرِ وَلَمْ يَلَمْ لَهُ عَمَلُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ (٢):

ده‌فه‌رموئ (دروودی خودای له‌سهرین): یه‌ك روژ پاسه‌وانی سه‌ر سنوور له‌به‌ر ره‌زای خودا گه‌وره‌ترو خیر تره‌ له‌ روژوو وشه‌و نویژی یه‌ك مانگ، وه‌ ئه‌وه‌ی له‌م ریه‌دا بمری گرفتاری تاقی کردنه‌وه‌ی ناو گوپ نابێ، وه‌ ئه‌و کرده‌وه‌ باشه‌شی هه‌تا روژی قیامه‌ت هه‌ر له‌ زیاده‌بونه‌و هه‌ر نه‌شونه‌ما ده‌کا بو‌ی! (ت/ن).

٤٣٣٨- وَهُمَا: رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ يَوْمٍ فِيمَا سِوَاهُ مِنَ الْمَنَازِلِ (٣):

(١) بخاری. جهاد: ٢٨٩٢.

(٢) سکت عن درجته‌ الشارح.

دهفهرموئ (دروودی خودای لهسهرین): یهك رۆژ ئیشتك گرتنی سهر سنووری ئیسلام له بهر رهزای خودا خیرتره له ههزار رۆژ خیرکردن له مهلبهندهکانی تری خیردا (ت/ن - س/ص).

٤٣٣٩- عَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: كُلُّ الْمَيِّتِ يُخْتَمُ عَلَى عَمَلِهِ إِلَّا الْمُرَابِطَ فَإِنَّهُ يَنْمُو لَهُ عَمَلُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَيُؤْمَنُ مِنْ قَتَانِ الْقَبْرِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(٤):

له فوضاله وه چه زههت (دروودی خودای لهسهرین) دهفهرموئ: هه موو كهسێ كاتێ دهمرئ ئیتر كرده وه كهی مۆر دهكرئ و زیادو كهه ناكا، پاسهوانی سهر سنوور نهبی، بهلام كرده وهی ئهه ههر له زیادبوونه وههتا رۆژی قیامهت ههر نهشونما دهكا بۆی، وه له تاقی كرده وهه و پرسیارى نهکیرو مونكه ریش له قهبردا ترسی نابو و دلتیا دهبی → (ب- ١- ١٩- ١٠٩- ٩٥- ٢+٣) (د/ت- س/ص).

٤٣٤٠- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: عَيْنَانِ لَا تَمْسُهُمَا النَّارُ: عَيْنٌ بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَعَيْنٌ بَاتَتْ تَحْرُسُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ. وَاللَّهُ أَعْلَمُ^(٥):

ئیبینو عه بیاس (خودایان ئی رازی بن) فهرمووی: پیغه مبهه (دروودی خودای لهسهرین) دهفهرموئ: ئهه دوو چاوانه بهه ئاگری دۆزهخ ناکهون:

یه کهه: چاوئ که له ترسی خودا بگری.

دووهه: چاوئ که بۆ رهزای خودا ببی به پاسهوان و پاسی ولاتی ئیسلام بکا (ت/ن - س/ح).

^(٢) زوآة الترمذي والنسائي بسند صحيح (شرحه).

^(٤) بسند صحيح (شرحه) (راجع: ج/١ ز - ١٩ رقم / ٢ ، ١٣٤ و ٢ / ١٣٥).

^(٥) بسند حسن (شرحه).

١٥) گهورهیی دارایی بهخت کردن له ریگهی خودای گهوره دا:

فضل الانفاق في سبيل الله تعالى

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أُنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِئَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ} (٢٦١/٢):

واته: داستانی نهو که سانه که مائی خویمان له ریگهی خودادا بهخت ده کهن وهک داستانی که سئی وایه یهک دهک توو بپوینئ و نهو دانه شین ببئ و چهوت گول بپوینئ و لههر گولیکا سهد دانهی تیابئ، سه ره پای نهو هیش نه گهر خودا خواستی هه بئ چهند قاتی نه مهیش دها به که سئی که خوئی بیهوئ، وه خوای گه وره ره حمهت و به ره که تی زوره و خه زینهی خودا هه تا بلئی گه وره و پرهو خوئی زانایه به حالی هه موو که سئی، که شانی چی هه لده گری و چی هه ل ناگری.

٤٣٤١ - (ب - ٢ز - ١ل - ٧ف - ٥) ^(١).

٤٣٤٢ - وَجَاءَ رَجُلٌ بِنَاقَةٍ مَخْطُومَةٍ فَقَالَ: هَذِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): لَكَ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ سَبْعُمِائَةِ نَاقَةٍ كُلُّهَا مَخْطُومَةٌ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ ^(٢):

پیاوئ و شتره مینگه یه کی ره شمه کراوی هیئا، گوئی: نه مه هیناوه و دهیده له ریگهی خودادا، پینگه مبه ریش (درویدی خودای له سهرین) فه رمووی: له روژی قیامه تدا له باتی نه مه چهوت سهد و شتره میچکهی هه و سار کراوت پی دهری (م/ن).

٤٣٤٣ - وَلَأَبَى دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ: الْغَزْوُ غَزْوَانٌ فَأَمَّا مَنْ ابْتَغَى وَجْهَ اللَّهِ وَأَطَاعَ الْإِمَامَ وَأَلْفَقَ الْكَرِيمَةَ وَبَاسَرَ الشَّرِيكَ وَاجْتَنَبَ الْفُسَادَ فَإِنَّ ثَوْمَهُ وَبَنَّهُ أَجْرٌ كُلُّهُ، وَأَمَّا مَنْ غَزَا فَخْرًا وَرِيَاءً وَسُمْعَةً وَعَصَى الْإِمَامَ وَأَفْسَدَ فِي الْأَرْضِ فَإِنَّهُ لَمْ يَرْجَعْ بِالْكَفَافِ ^(٣):

^(١) تقدم في مجلد ثانى. تسلسل / ١١ - ٧ برقم: ١١٧٩.

^(٢) مسلم. جهاد: ٤٨٧٤. نسائي. جهاد: ٣١٨٧ تحفة الأشراف: ١٣٢.

دەفەرموى: غەزا دوو غەزايە: ئەوھى مەبەستى رەزامەندى خودا بى و بە گويى پيشەواى ئىسلام بكاو فەرمانى بەجى بينى و سامانى ناياب بەخت بكاو، رەفتارى خوش بى لەگەل ھاوړېداو لە خزاپە بتەكيتەوھو تەريزى ئى بكا، ئەوھ چ بخەوى و چ بە خەبەر بى بە خيرو پاداش دادەنرى بوى! بەلام ئەوھى كە بۇ شانازى و روپامايى و ناو شۆرەت دەچى بۇ غەزاو، بى گويى پيشەواى ئىسلام دەكاو ئازاوه دەگيرى لە ولاتداو فەرتەنە بەرپا دەكا ئەوھ نەك بە سەرمايەكەى خويەوھ دەگەرپيتەوھ، بەلكوو كۆلى تاوانيش لەگەل خوى دينيتەوھ (د/ن - رەزاي خودايان ئى بى).

٤٣٤٤- وللترمذي والنسائي: مَنْ أَلْفَقَ نَفَقَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ كُتِبَتْ لَهُ بِسَبْعِمِائَةٍ ضِعْفٍ^(٤).

دەفەرموى (درودى خوداي لەسەرىن): ھەر كەسى ھەر خيريى بكاو مال و دارايى بەخت بكات بۇ رەزاي خودا بە ھەوت سەد قات بوى دەنووسرى. (ت-س/ح-ن).

٤٣٤٥- وللترمذي: أَفْضَلُ الصَّدَقَاتِ ظِلُّ فُسْطَاطٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَنْحَةُ خَادِمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ طُرُوقَةٌ فَخَلَّ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. نَسَأَلُ اللَّهَ التَّوْفِيقَ لِمَا يُحِبُّهُ وَيَرْضَاهُ. آمين^(٥).

دەفەرموى (درودى خوداي لەسەرىن): گەورەترین خيرو خيرات خيريى سيبەرى ئەو دەوارەيە كە بۇ رەزاي خودا بدرى بە تىكۆشەرانى ريگەى خودا، يا خيريى ئەو نۆكەرەيە كە بۇ رەزاي خودا بدرى بە تىكۆشەرانى ريگەى خودا كە بەر دەستييان بكاو خزمەتيان بكا، يا خيريى ئەو ولاخەيە كە بۇ سواری، يا بۇ خزمەت پيش كەش بكرى بە تىكۆشەران بۇ رەزاي خودا. (ت-س/ص).

^(٢) سكت عن درجته الشارح.

^(٤) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

^(٥) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

١٦) خیری یارمه‌تی دانی غه‌زاکه‌ر: (فضل إعانة الغازی)

٤٣٤٦- عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ جَهَّزَ غَازِيًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَدْ غَزَا، وَمَنْ خَلَفَ غَازِيًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِخَيْرٍ فَقَدْ غَزَا. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ^(١):

زهیدی کوپی خالید (خودای ئی رازی بن) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (درویدی خودای له‌سه‌ربن) ده‌فه‌رمووی: ئه‌وه‌ی له‌به‌ر ره‌زای خودا خه‌بات‌گێڕی ته‌داره‌ک بکا و چه‌ک و تفاق‌ی پی بدا ئه‌وه وه‌ک ئه‌وه وایه که خو‌ی بجی بو‌غه‌زا، وه ئه‌وه‌ی به‌باشه سه‌ره‌رشتی خیزانی تیکۆشه‌ری بکا که بو‌ره‌زای خودا چووبی بو‌غه‌زا وه‌ک ئه‌وه وایه که خو‌ی بجی بو‌غه‌زا (ش/ت).

٤٣٤٧- → (ب- ١ز- ١٥- ١ل- ٨٧ف- ٨) (٢).

٤٣٤٨- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَعَثَ رَحْلًا إِلَى بَنِي لَحْيَانَ لِيَخْرُجَ مِنْ كُلِّ رَجُلَيْنِ رَجُلٌ، ثُمَّ قَالَ لِلْقَاعِدِ: أَتَيْكُمْ خَلْفَ الْخَارِجِ فِي أَهْلِهِ وَمَالِهِ بِخَيْرٍ كَانَتْ لَهُ مِثْلُ نَصْفِ أَجْرِ الْخَارِجِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ^(٣):

ئهبو سه‌عید (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ربن) زه‌لامیکی نارد بو‌ناو هو‌زی به‌نی له‌حیان و فه‌رمووی: با له‌هه‌ردوو پیاوی پیاویکیان به‌روا بو‌غه‌زا. وه فه‌رمووی به‌وه‌یان که له‌ماله‌وه ده‌مینیته‌وه: هه‌ر کامتان به‌چاکه له‌جیاتى ئه‌وه‌ی ده‌رچووه بو‌غه‌زا سه‌ره‌وکاری مال و مناله‌که‌ی بکا به‌قه‌د نیوه‌ی ئه‌و خێرو پاداشتی بو‌هه‌یه (م/د).

٤٣٤٩- عَنْ بُرَيْدَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: حُرْمَةُ نِسَاءِ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ كَحُرْمَةِ أُمَّهَاتِهِمْ، وَمَا مِنْ رَجُلٍ مِنَ الْقَاعِدِينَ يَخْلِفُ رَجُلًا مِنَ الْمُجَاهِدِينَ فِي أَهْلِهِ فَيُخَوِّنُهُ فِيهِمْ إِلَّا وَقَفَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَأْخُذُ مِنْ عَمَلِهِ مَا شَاءَ فَمَا ظَنُّكُمْ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ^(٤):

(١) تجريد البخاري / ٣ / ٣٠٢ رقم: ١١٧١ = ٢٨٤٣. مسلم. جهاد: ٤٨٧٩.

(٢) تقدم في مجلد اول. تسلسل / ١٥ رقم: ٨ / ١١٧.

(٣) مسلم. جهاد: ٤٨٨٤.

(٤) مسلم. جهاد: ٤٨٨٥. أبو داود. جهاد: ٢٤٩٦.

بوره‌یده (خودای ئی رازی بێ) له پییغه‌مبەر‌ه‌وه ده‌فه‌رموێ (دروودی خودای له‌سه‌رین):
 حورمه‌ت و ریزو قه‌دری ژنی پیاوانی تیکۆشه‌ر له‌سه‌ر ئه‌و پیاوانه‌ی له‌ ماله‌وه
 ده‌میننه‌وه و ده‌کوو حورمه‌ت و ریزو قه‌دری دایکی خۆیان وایه! هه‌ر پیاویکی
 نیشه‌جیی ماله‌وه سه‌ره‌وکاریی که‌سوکاری پیاویکی تیکۆشه‌ر بکا، به‌لام
 له‌هه‌مان کاتدا گزی و ناپاکییان له‌گه‌لدا بکا ئه‌وه له‌ روژی قیامه‌دا ئه‌و
 گزیکاره‌ راده‌گرن بۆ ئه‌و غه‌زاکه‌ره به‌ ئاره‌زووی خۆی کیشه له‌ خێرو خیراتی
 ده‌کا و ده‌یانبا بۆ خۆی! جا ئایا به‌ بیرى ئیوه ئه‌و تیکۆشه‌ره له‌و روژه‌دا
 هیچی بۆ ده‌هێلێته‌وه یا هه‌موو خیره‌کانی ده‌با بۆ خۆی؟ (م/د/ن).

١٧) باسی سییه‌م: نیازی پاک و قه‌ستی خێرومه‌به‌ستی ره‌وا له‌ غه‌زا دا

مه‌رجه، هوکمی غه‌زا چیه، فه‌رزه یا سونه‌ته، یا چیه؟

الباب الثالث: في نية الجهاد وحكمه

٤٣٥٠- عَنْ أَبِي مُوسَى (رضي الله عنه) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: الرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلْمَغْنَمِ، وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلدَّكْرِ، وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِرَبِّهِ مَكَائِهِ. فَمَنْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟ قَالَ: مَنْ قَاتَلَ لَتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. رواه الخمسة^(١).

ئه‌بو موسا (خودای ئی رازی بێ) فه‌رمووی: پیاوی هاته‌ خزمه‌تی چه‌زته
 (دروودی خودای له‌سه‌رین) گوئی: پیاوی وا هه‌یه بۆ تالان شه‌ر ده‌کا، پیاوی وا هه‌یه
 بۆ ناوو شه‌رته شه‌ر ده‌کا پیاوی وا هه‌یه تا شوینی دیاریی و بلین ئازایه
 له‌به‌رئه‌وه شه‌ر ده‌کا، ئه‌مانه کامه‌یان له‌به‌ر ره‌زای خودایه؟ فه‌رمووی: هه‌ر
 که‌سێ شه‌ر بکا هه‌تا شه‌ریعه‌تی خودا سه‌ریکه‌وی ئه‌وه له‌به‌ر ره‌زای خودایه
 (ش/د/ن).

(١) تجرید البخاریم ٣/ ٢٩٢ رقم: ١١٦٠ ، ٢٨١٠ ، ٣١٢٦ ، ٧٤٥٨ . مسلم . جهاد: ٤٨٩٦ . أبو داؤد . جهاد:

٢٥١٧ ، ٢٥١٨ . ترمذی . فضائل الجهاد: ١٦٤٦ . نسائی . جهاد: ٣١٢٦ . ابن ماجه . جهاد: ٢٧٨٣ .

٤٣٥١- عَنْ سَهْلَ بْنِ حَنْفٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ سَأَلَ اللَّهَ الشَّهَادَةَ بِصِدْقٍ بَلَّغَهُ اللَّهُ مَنَازِلَ الشُّهَدَاءِ وَإِنْ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ . رَوَاهُ الْخُمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِي (٢):

سههلی کوپی حونهیف (خودای نازای بئ) فهرمووی: پیغهمبهه (درویدی خودای لهسهرین) فهرمووی: نهوهی لهکانی دلیهوه به راستی داوای شههید بوون له خودا بکا خودا پایهی شههیدی دهداثی، نهگهر چی لهناو نوینی خوشیا له مائهوهی به دهردی خودا بمیری و له مهیدانی شهردا جوانه مهرگ نهبی (م/د/ت/ن).

٤٣٥٢- وَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ رَجُلًا غَزَا يَلْتَمِسُ الْأَجْرَ وَالذِّكْرَ مَا لَهُ؟ فَقَالَ: لَا شَيْءَ لَهُ. فَأَعَادَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَقَالَ: لَا شَيْءَ لَهُ. إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبَلُ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا كَانَ لَهُ خَالِصًا وَابْتِغَى بِهِ وَجْهَهُ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ (٣):

پیاویکیش گوتی: نهی پیغهمبههی خودا! پیم بفهرموو نهگهر پیاوی بچی بو غهزاو مهبهستی ههم پاداش و ههم ناوو شوهرتی باش بی چی پی دهبری؟ فهرمووی: هیچی پی نابری پیاوهکه سی جار نهههی دووباره کردهوه، نهویش فهرمووی: هیچی پی نابری چونکه ههر کاری ساخ و ساف بو رهزای خودا بی خودا وهری دهگری و پهسهندی دهکا نهگینا نایهوی! (ن/د).

١٨) نهوهی به کری بچی بو خهبات واته: (کری گرته) پاداشی بو نییه:

لا نواب للأجير على الجهاد

٤٣٥٣- عَنْ أَبِي أَيُّوبَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: سَتَفْتَحُ عَلَيْكُمُ الْأَمْصَارَ وَتَسْكُونُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ تُقَطَّعُ عَلَيْكُمُ فِيهَا بُعُوثٌ فَيَكْرَهُ الرَّجُلُ مِنْكُمْ

(٢) مسلم. جهاد: ٤٩٠٧. أبو داود. صلاة: ١٥٢٠. ترمذي. فضائل الجهاد: ١٦٥٣. نسائي. جهاد: ٣١٦٢.

ابن ماجه. جهاد: ٢٧٩٧.

(٣) سكت عن درجته الشارح.

الْبُعْثُ فِيهَا فَيَتَخَلَّصُ مِنْ قَوْمِهِ، ثُمَّ يَتَصَفَّحُ الْقَبَائِلَ يَغْرِضُ نَفْسَهُ عَلَيْهِمْ يَقُولُ: مَنْ أَكْفِيهِ بَعْثَ كَذَا، مَنْ أَكْفِيهِ بَعْثَ كَذَا، وَذَلِكَ الْأَجِيرُ إِلَى آخِرِ قَطْرَةٍ مِنْ دَمِهِ^(١):

ئەبو ئەییوب (خودای ئی رازی بئ) فەرمووی: پیغه‌مبەر (درودی خودای لەسەر بئ) فەرمووی: ئیوێ له‌مه‌ولا شارو و لا‌تێ زۆر ده‌گرن فەرمان‌پره‌واکانیش بو پاراستن و کارگیریی ئەو شوینانه ناچار ده‌بن که سوپای گه‌وره‌ پیکه‌وه‌ نین و سه‌ربازی ده‌بن به‌ بیگاری (ئیجباریی) جا هه‌ر و لا‌ته‌ی به‌ پیی سه‌ر ژماره‌یه‌کی دیاری کراوتان له‌ سه‌رباز له‌سه‌ر داده‌نری، جا پیاوی وا ده‌بی چه‌ز نا‌کا ئاوا به‌خو‌پرای بجئ بو‌ غه‌زا، ده‌چی خو‌ی له‌ هۆزه‌که‌ی ده‌دزیته‌وه‌و ده‌پوا به‌سه‌ر خیل و تیره‌کانی ترده‌ا، ده‌سو‌وپیتته‌وه‌و خو‌ی ده‌خاته‌ سه‌ر سه‌واو ده‌لئ: کئ ده‌یه‌وئ که‌ من له‌باتی ئەو به‌کری بچم بو‌ ئەم سه‌ربازییه‌، یا له‌ جیاتیی ئەو بچم بو‌ ئەم نی‌رده‌یه‌! ئا ئەمه‌یه‌ که‌ تا دوا دلۆپی خو‌ینی به‌کری گیراوه‌! (د- س/ص).

٤٣٥٤- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لِلْغَازِي أَجْرُهُ وَلِلْجَاعِلِ أَجْرُهُ وَأَجْرُ الْغَازِي . رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(٢):

عه‌بدو‌للای کو‌پی عه‌مر له‌ پیغه‌مبهره‌وه‌ ده‌فه‌رموئ (درودی خودای لەسەر بئ): غه‌زا‌که‌ر که‌ به‌ کرئ بجئ بو‌ غه‌زا، یه‌ک خیری بو‌ هه‌یه‌، به‌لام غه‌زا ساز‌که‌ر دوو خیری بو‌ هه‌یه‌، هه‌م خیری خو‌ی و هه‌م خیری ئەو غه‌زا‌که‌ره‌ی که‌ تفاقیی غه‌زای بو‌ ساز ده‌کاو ده‌بی به‌هۆی چوونی بو‌ غه‌زا (د- سند صالح).

٤٣٥٥- وَقَالَ الْحَسَنُ وَابْنُ سِيرِينَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا): يُقَسَمُ لِلْأَجِيرِ مِنَ الْمَغْنَمِ، وَأَخَذَ عَطِيَّةُ بْنُ قَيْسٍ فَرَسًا عَلَى النُّصْفِ، فَبَلَغَ سَهْمُ الْفَرَسِ أَرْبَعِمِائَةَ دِينَارٍ، فَأَخَذَ مِائَتَيْنِ وَأَعْطَى صَاحِبَهُ مِائَتَيْنِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي الْأَجِيرِ^(٣):

(١) زو‌اه‌ أبو داو‌د بسند صالح (شرحه).

(٢) زو‌اه‌ أبو داو‌د بسند صالح (شرحه).

(٣) زو‌اه‌ البخاري تعليقا في باب الأجير كتاب الجهاد ، قبل رقم: ٢٩٧٣.

حه‌سه‌ن و ئیبنو سیرین (ره‌زای خودایان ئی بن) فه‌موویانه: کرئ گرت‌ه به‌شی بو د‌اده‌نرئ له تالان، عه‌طیه‌ی کوپی قه‌یسیش ئه‌سپیک‌ی وه‌رگرت به‌ نیوه‌یی و سواری بوو چوو بو غه‌زا، له‌و غه‌زایه‌دا پشکی ئه‌سپه‌که‌ چوار سه‌د دینار ده‌رچوو، جا عه‌طیه‌ی دوو سه‌دی بو خۆی هه‌لگرت و دوو سه‌دیشی دا به‌ خاوه‌ن ئه‌سپه‌که‌! (ب).

١٩) تیکۆشان (غه‌زاکردن) فه‌رزی کیفایه‌یه: (الجهاد فرض كفاية)
قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ} (٩-٤١).

واته: ئه‌ی موسولمانینه! به‌گشتی ده‌رچن بو غه‌زاو تیکۆشان له‌ ریگه‌ی خوا‌دا، خوا له‌شتان سووک بئ یا قورس،، سه‌رتان سووک بئ یا سه‌رتان جه‌نجال بئ، خیزان و مال و منالتان که‌م بئ یا زۆر، ده‌وله‌م‌ه‌ند بن یا هه‌ژار، به‌ سه‌رو به‌ مال و به‌ گیان و به‌ سامان، کۆشش و جیهاد بکه‌ن له‌به‌ر ره‌زای خودا له‌ پیناوی یارمه‌تی ئیسلامدا، ئه‌م کۆشش و تیکۆشان و غه‌زاکردنه‌ گه‌ل چاکتره‌ بو ئیوه‌ بو دین و دنیا‌تان هه‌گه‌ر بزائن.

٤٣٥٦- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَنْهُمَا) قَالَ: (إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا) وَ (مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ) نَسَخَتْهَا الْآيَةُ الَّتِي بَعْدَهَا: (وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً). رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ^(١):

ئیبنو عه‌باس (ره‌زای خودایان ئی بن) ده‌فه‌رموئ: ئایه‌تی:

{إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا — ٣٩/٩}.

هه‌گه‌ر کاتئ فه‌رمانه‌وا داوای ئی کردن که‌ ئیلجارپی ئی بکه‌ن و ئیوه‌ نه‌چن به‌ ده‌نگیه‌وه‌ ئه‌وه‌ خودا سزایه‌کی به‌ سویتان ده‌داو ئایه‌تی:

^(١) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِسَنَدٍ صَالِحٍ (ش‌رحه‌).

{مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -
١٢٠/٦}.

ده‌فهرموئ: ئه‌م دوو ئايه‌ته نه‌سخ بوو نه‌ته‌وه به‌م ئايه‌ته كه‌وا له‌دوا
ئه‌وانه‌وه كه‌ ده‌فهرموئ:

{وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً - ١٢٢/٩}.

واته: هه‌ر وه‌كوو ره‌وا نيبه‌ بوو موسولمانان كه‌ پاش بكه‌ون له‌ سه‌فه‌رى
غه‌زادا له‌ حه‌زرت هه‌روه‌ها ره‌وايش نيبه‌ كه‌ هه‌موويان سه‌رجه‌م ده‌رېچن بوو
غه‌زاو ده‌ورى حه‌زرت چو‌ل بكه‌ن! (د- سند صالح).

٤٣٥٧- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنَّهُ قَالَ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ
وَلَكِنْ جِهَادٌ وَبَيْتَةٌ، وَإِذَا اسْتَنْفِرْتُمْ فَانْفِرُوا. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ (٢):

ديسان فه‌رموئ: روژى گرتنى شارى مه‌كه‌ه، كه‌ ناوو بانگى
ده‌ركردووه به‌ فه‌تى مه‌كه‌ه، پيغه‌مبه‌ر (درودى خوداى له‌سهرين) فه‌رموئ: له‌پاش
گرتنى شارى مه‌كه‌ه و ئيسلام بوونى خه‌لكه‌كه‌ى ئيتړ كوچ كردن له‌ مه‌كه‌وه
بوو مه‌دينه‌ نه‌ما، چونكه‌ مه‌كه‌ه‌يش وه‌ك مه‌دينه‌ بوو به‌ خاك و ولاى ئيسلام و
له‌ ژيړ ركيځى كافران ده‌رچوو، به‌لام كوڅش و تيځوښان و جيهاد و نيازى
پاك هه‌رماون و هه‌ر ده‌ميئن و هه‌تا هه‌تايه‌ ده‌بن به‌هوئ سه‌ره‌ره‌زى هه‌ردوو
جيهان و مايه‌ى روو سوورى له‌لاى خوداى گه‌وره، جا هه‌ر كاتى داواتان ئى
كرا كه‌ ده‌رېچن بوو غه‌زا ده‌رچن و ېړون بوئ. (ش/د/ت/ن- خودايان ئى رازى ېن).

٤٣٥٨- → (ب- ١ز- ٢١٦ل- ٥٦٥ف- ٢) + (ب- ١ز- ١٢٨ل-
٣٨٨ف- ٦) (٣).

(٢) تجريد / ٢ / ٢٤٢ رقم: ٨٤٣ = ١٨٢٤ ، ١٣٤٩ تعليقاً ، ١٥٨٣ ، ١٨٢٤ ، ٢٧٨٣ ، ٢٨٢٥ ، ٣٠٧٧ ، ٣١٨٩ ،
مسلم. حج: ٣٢٨٩ ، ٤٨٠٦. أبو داؤد. مناسك: ٣٠١٨ ، ٢٤٨٠. ترمذى. سيرة: ١٥٩٠. نسائي: مناسك.
الحج: ٢٨٧٤ ، ٢٨٧٥.

(٣) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ٢١٦ برقم: ١١١٢. وتسلسل / ١٢٨ رقم / ٦ / ٧٧٢.

٤٣٥٩- عَنْ جَابِرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ، وَزَادَ: ظَاهِرِينَ عَلَى مَنْ نَاوَاهُمْ حَتَّى يُقَاتِلَ آخِرُهُمُ الْمَسِيحَ الدَّجَالَ^(٤).

جابر له پیغه مبهروه ده فهرموئ: کۆمه لئ له ئۆمه تم هه خهبات ده گێرن و به ناشکراو به بئ پهروا له پیناوی هه ق و راستیدا هه ر جهنگ ده کهن و خوداش هه ر سهریان ده خا به سه ر دوشمینی خویندا، تا نزیکى روژى قیامهت (م/ت/د) ئه بو داوود (رحمتهى خودای ئ بئ) ئه مه ی پتر کردووه: هه ر زال ده بن به سه ر ئه واندها که شهریان پی ده فروشن، هه تا چینی دواوه یان ده چن به گز جباله کویره ی هه لاتبازدا.

٤٣٦٠- وَمُسْلِمٌ: لَنْ يَبْرَحَ هَذَا الدِّينُ قَائِمًا يُقَاتِلُ عَلَيْهِ عَصَابَةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ^(٥).

ده فهرموئ (درودی خودای له سه ربن): ئه م ئایینی ئیسلامه هه ر پایه دار ده بی، به بی وچان و به رده وام کۆمه ل کۆمه ل، چین له دوا چین موسولمانان خهبات ده گێرن و جهنگ ده کهن له پیناویدا، هه تا نزیکى روژى قیامهت (م).

٢٠) خاوهن عوزرو به هانه ی رهوا ئه گه ر نه شجئ بو غهزا گوناھى له سه ر نییه:
(لا هرج على المعذون)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {لَيْسَ عَلَى الضَّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يَنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ} (٩١/٩).

واته: ئه وانە ی که لازه بوون و بئ هیزن، وه کوو پیرو منال، یا ئه وانە ی که نه خویشن یا ئه وانە ی که دارای مال نین تا سه رفی بکهن له چاکه دا ئه مانه ئه گه ر به شداری نه کهن له غهزا کردندا، هه ر که سى به پیى به هانه ی رهوا ی

^(٤) مسلم. جهاد: ٤٩٢٧. ترمذی. فتن: ٢٢٢٩.

^(٥) مسلم. جهاد: ٤٩٣٠.

خۆی ئه‌وه گوناھیان له‌سه‌ر نییه، به‌لام به‌م مهرجه که له‌گه‌ڵ خوداو پیغه‌مبه‌ری خودادا ساخ بن و بۆ دینی ئیسلام دڵسۆزین و به‌ پیتی ته‌وانای خۆیان له‌ یاریده‌ی ئیسلام کۆتایی نه‌که‌ن.

٤٣٦١- حدیث زید بن ثابت: اَمَلَى عَلَى رَسُولِ اللَّهِ.. الْحَدِيثُ، سَبَقَ فِي مَبْحَث (سورة النساء) فِي كِتَابِ التَّفْسِيرِ، الْحَدِيثُ الْعَشْرُونَ (١).

٤٣٦٢- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ فِي غَزَاةٍ فَقَالَ: إِنَّ أَقْوَامًا بِالْمَدِينَةِ خَلْفَنَا، مَا سَلَكْنَا شِعْبًا وَلَا وَادِيًا إِلَّا وَهُمْ مَعَنَا فِيهِ، حَبَسَهُمُ الْعُدُوُّ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ (٢).

ئه‌نه‌س (ره‌زای خودای ئی بن) فه‌رمووی: چه‌زده‌ت (دروودی خودای له‌سهرین) له‌ غه‌زایه‌کا فه‌رمووی: له‌ شارێ مه‌دینه، پیاوانی له‌ خۆمان، له‌ ئیمه‌ به‌جی‌مان و نه‌هاتوون بۆ ئه‌م غه‌زایه، به‌لام به‌ دڵ و به‌ گیان له‌گه‌ڵ ئیمه‌ن له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که به‌هانه‌ی ره‌وایان هه‌یه‌و نیازێ پاکیان هه‌یه‌ ئیمه‌ له‌هه‌ر رێچکه‌و لایێ و شیوو دۆلیکه‌وه‌ برۆین ئه‌وانیش له‌ پاداشته‌ و خێردا له‌ گه‌لمان، چونکه‌ به‌هانه‌ی ره‌وا له‌وێ گلی داونه‌ته‌وه‌ (ش/د).

٤٣٦٣- وَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَسْتَأْذِنُهُ فِي الْجِهَادِ، فَقَالَ: أَلَاكَ وَالِدَانِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَفِيهِمَا فَجَاهِدْ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ (٣).

پیاویکیش هاته‌ خزمه‌تی چه‌زده‌ت (دروودی خودای له‌سهرین) پرسی پێ کرد که له‌ خزمه‌تی دا بجێ بۆ غه‌زا، فه‌رمووی: باوک و دایکه‌ هه‌یه‌؟ گوتی: به‌لی هه‌مه‌، فه‌رمووی: ده‌ی که‌واته‌ بۆ خزمه‌تی ئه‌وان تیکۆشه‌ (ش/د/ت/ن).

(١) تقدم في المجلد السادس. تسلسل/ ٥٥ ١١٠ برقم: ٢٨١٣/٢٠.

(٢) مسلم. جهاد: ٤٩٠٩. ابن ماجه. جهاد/ ٢٧٦٥. تحفة الأشراف: ٢٣٠٤.

(٣) تجريد البخاري/ ٣/ ٣٥٣ رقم: ١٢٢٩ = ٣٠٠٤، ٥٩٧٢ فتح الباري. مسلم. بروصلة: ٦٤٥١. أبو داود. جهاد: ٢٥٢٩. ترمذي. جهاد: ١٦٧١. نسائي. جهاد: ٣١٠٣.

٤٣٦٤- وَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْيَمَنِ لِيُجَاهِدَ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: هَلْ لَكَ أَحَدٌ بِالْيَمَنِ؟ قَالَ: أَبَوَايَ، قَالَ: أَذِنَا لَكَ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: ارْجِعْ إِلَيْهِمَا فَاسْتَأْذِنَهُمَا، فَإِنْ أَذِنَا لَكَ فَجَاهِدْ وَإِلَّا فَبِرُّهُمَا . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ . نَسَّأَلُ اللَّهَ حَسَنَ الرِّوَايَةِ . آمِينَ ^(٤) :

پیایوکیش (له یه مهنه وه) هات، تا کوو له خزمه تی پیغه مبهردا خهبات بکا، فهرمووی پیی: کهست ههیه له یه مهن؟ گوتی: باوک و دایکم لهوین، فهرمووی: ئایا رهزایان له سه رهو ریگه یان داوی که هاتووی بو لای من بو غهزا؟ گوتی: نه، فهرمووی: ده بچوره وه بو لایان و پرس و رایان پی بکه، جا نه گهر رهزایان له سه ره بوو نهوا تیکۆشه وه ره بو غهزا، نه گینا دلی باوک دایکت را گهر و باش به بویان (د).

٢١) په یمان به ستن له سه ره غهزا کردن : (المبايعة على الجهاد)

٤٣٦٥- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمْ يُبَايِعِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى الْمَوْتِ إِنَّمَا بَايَعَنَاهُ عَلَى أَنْ لَا تَفِرَّ ^(١) :

جابر (خودای فی رازی بن) فهرمووی: له سه ره مردن په یمانمان به پیغه مبهره (دروودی خودای له سه ره بن) نه ده دا به لām له سه ره نه وه په یمانمان ده دایه که له کاتی شه پرکردندا له بهر دوژمن رانه کهین (ش/ت).

٤٣٦٦- وَسَلَّ سَلَمَةُ بْنُ الْأَكْوَعِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): عَلَى أَيِّ شَيْءٍ بَايَعْتُمُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ؟ قَالَ عَلَى الْمَوْتِ . رَوَاهُمَا الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ ^(٢) :

له سه له مهی کوپی نه کوه عیان پرسی: له روژی رووداوی حوده ییبیه دا له سه ره چی له گهل پیغه مبهردا (دروودی خودای له سه ره بن) په یمانمان به ست؟ فهرمووی: له سه ره نه وه په یمانمان دایه که نه گهر بشکوژرین له فهرمانی هه زرهت (دروودی خودای له سه ره بن) ده رنه چین (ش/ت).

^(٤) سکت عن درجته الشارح.

^(١) مسلم. مغازی، ٤٧٨٥. ترمذی. سیر: ١٥٩٤. نسائی. بیعة: ٤١٦٩. تحفة الأشراف: ٢٧٦٣.

^(٢) تجرید البخاری / ٣ / ٣٣٩ رقم: ١٢١٤ = ٢٩٦٠ ، ٤١٦٩ ، ٧٢٠٦ ، ٧٢٠٨ . مسلم: مغازی: ٤٧٩٩. ترمذی.

سیر: ١٥٩٢. نسائی. بیعة: ٤١٧٠.

٤٣٦٧- → (ب- ٣ز- ١٠٤ل- ٢٧٣ف- ١) (٣).

٢٢) نافرته‌تانیس له‌گه‌ل پیاواندا ده‌چن بۆ غه‌زا : (تغزو النساء مع الرجال)

٤٣٦٨- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ اهْزَمَ النَّاسُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَقَدْ رَأَيْتُ عَائِشَةَ بِنْتَ أَبِي بَكْرٍ وَأُمَّ سُلَيْمٍ وَإِلَهُمَا لَمْ شَمْرَتَانِ أَرَى خَدَمَ سَوْقِهِمَا تَنْقُرَانِ الْقِرْبَ عَلَى مَثُونِهِمَا ثُمَّ تُفْرِغَانِهِ فِي أَفْوَاهِ الْقَوْمِ، ثُمَّ تَرْجِعَانِ فَتَمْلَأْنِيهَا، ثُمَّ تَجِيَانِ فَتُفْرِغَانِيهَا فِي أَفْوَاهِ الْقَوْمِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ (١):

ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بێ) ده‌فه‌رمووی: روژی رووداو ده‌که‌ی چیای ئوحوود، خه‌لکه‌که‌ له‌ ده‌وری پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌رین) هه‌له‌اتن، عایشه‌ی کچی ئه‌بو به‌کرو ئوممو سوله‌م دی، زۆر زۆر خه‌راو به‌ ده‌ست و برد بوون، به‌ کۆل به‌ کونده‌ ئاویان ده‌هیناو قولیان هه‌لکه‌ردبوو، خه‌رخال و پاوانه‌کانیان له‌ قوله‌ پێیاندا دیار بوو، به‌ هه‌راکردن ده‌هاتن و ده‌چوون و له‌ناو کۆپی شه‌په‌که‌دا، له‌ جه‌نگه‌ی شه‌په‌که‌دا ئاو ده‌که‌یان ده‌گیرا به‌سه‌ر جه‌نگاو ده‌که‌ندا، به‌ هه‌نگلی کونده‌کان ئاو ده‌که‌یان ده‌کرد به‌ ده‌می پیاوه‌ غه‌زا که‌ره‌که‌نه‌وه، هه‌ر له‌گه‌ل کونده‌ جه‌وه‌نده‌کان خالی ده‌بوونه‌وه به‌بی وچان دیسانه‌وه به‌قه‌له‌مبازو به‌ گومه‌ته‌ ده‌گه‌رانه‌وه و پریان ده‌کردنه‌وه له‌ ئاوو، ده‌هاتنه‌وه بۆ شه‌په‌رگا که‌و ئاو ده‌که‌یان ده‌کرده‌وه به‌ ده‌می پیاوه‌که‌نه‌وه، هه‌تا دووباره‌ خالی ده‌بوونه‌وه، وه‌ هه‌روه‌ها (ش) → (ب- ٥ز- ٤٩ل- ١٧٩ف- ١). برقم/١/ ٣٤٣٨.

٤٣٦٩- وَعَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَغْزُو بِأُمِّ سُلَيْمٍ وَنِسْوَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ مَعَهُ إِذَا غَزَا فَيَسْقِيْنَ الْمَاءَ وَيُدَاوِيْنَ الْجَرْحَى. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ (٢):

(٢) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل/ ١٠٤ برقم ٢٤١١.

(١) بخاري. جهاد: ٢٨٨٠، ٢٩٠٢، ٢٨١١، ٤٠٦٤. مسلم. مغازی: ٤٦٦٠.

(٢) مسلم. مغازی: ٤٦٥٩. أبو داود. جهاد: ٢٥٣. ترمذي. سير: ١٥٧٥.

دیسان فەرمووی: جاران پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) ئوممو سولهیم و چەند ژنیکی ئەنصاری تری لەگەڵ خۆیدا دەبرد بۆ غەزا، ئیشیان ئەوەبوو ئاویان دەگیرا و تیماری زامدارەکانیان دەکرد (م/د/ت).

٤٣٧٠- وَقَالَتِ الرَّبِيعُ بِنْتُ مُعَوِّذٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا): كُنَّا نَغْزُو مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَتَسْقَى الْقَوْمَ وَتَخْدُمُهُمْ وَتُرْدُّ الْجَرْحَى وَالْقَتْلَى إِلَى الْمَدِينَةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (٣):

روبهیعی کچی موعه وویز (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: جاران ئیمه ی ژنانن لەگەڵ پیغەمبەردا (دروودی خودای لەسەربین) دەچووین بۆ غەزا، کارمان ئەوەبوو ئاومان دەدا بە خەباتگیرەکان و خزمەتمان دەکردن و زامارمان دەگواستەوه و کوژراومان دەبردەوه بۆ مەدینە! (ب).

٤٣٧١- وَقَالَتْ أُمُّ عَطِيَّةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَبْعَ غَزَوَاتٍ أَخْلَفُهُمْ فِي رِحَالِهِمْ فَأَصْنَعُ لَهُمُ الطَّعَامَ وَأُذَاوِي الْجَرْحَى وَأَقُومُ عَلَى الْمَرْضَى. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَاللَّهُ أَعْلَمُ (٤):

ئوممو عەطییه ش (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: بۆ خۆم هەوت غەزام لە خزمەتی هەزەرتا کردووه، لە بنه و بارهگاکانیان دەمامه وه نانم بۆ دروست دەکردن و تیماری زاماره کانم دەکردو سه ره پره شتی نه خۆشه کانم ده کرد (م).

٢٣) ههجرهت و رهوکردن بۆ ولاتی ئیسلام سوننهته

الهجرة إلى بلاد الإسلام مستحبة

قال الله تعالى: {وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاعِمًا كَثِيرًا وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا} (٤/١٠٠).

(٣) بخاری. جهاد: ٢٨٨٢، ٢٨٨٢، ٢٨٤٣، ٥٦٧٩.

(٤) مسلم. مغازی: ٤٦٦٧.

واته: هر که سنی کوچ و رهو بکا له ولاتی خویه وه بۆ ولاتی ئیسلام له بهر رهزای خودا، نه وه تووشی خیرو خوشی دهبی و له جینگه یه کی باشا، له ولاتیکی دوور له ئاشووب و ئازاوه داده گیرسیته وه و دهحه سیته وه و خوداش رزق و روژی پتر دهکا وه که سنی له مالی خوئی ده ربچی و مه بهستی هیج رت و کوچ کردن بی بۆ لای خوداو پیغه مبهری خودا، جا له ریگه ی مردن یه خه ی پی بگری و نه مری خودا بکا و فه رمانی هه ق به جی بینئ نه وه به بی شک و شوبه ه پاداشی باشی ده بی به مزو مال له سه ر خودای گه وره، وه خودای مه زن تاوانپوش و میهره بانه.

۴۳۷۲- → (ب- از- ۱۱- ۶۵- ف- ۱) (۱).

۴۳۷۳- عَنْ مُعَاوِيَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَا تَنْقَطِعُ الْهِجْرَةُ حَتَّى تَنْقَطِعَ التَّوْبَةُ وَلَا تَنْقَطِعَ التَّوْبَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَقَرِّهَا (۲).

موعاوییه له پیغه مبه ره وه ده فه رموی (درویدی خودای له سه ربی): تا ده رگای ته وبه داده خری کاتی هیج رت و کوچ کردن ده مینئ، هه تا خو ریش له روژئاواوه هه لنه یی ده رگای ته وبه دانا خری! (د- سند صالح).

۴۳۷۴- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: سَتَكُونُ هِجْرَةٌ بَعْدَ هِجْرَةٍ، فَخِيَارُ أَهْلِ الْأَرْضِ أَلْزَمُهُمْ مُهَاجِرَ إِبْرَاهِيمَ، وَيَبْقَى فِي الْأَرْضِ شِرَارُ أَهْلِهَا تَلْفِظُهُمْ أَرْضُهُمْ تَقْدَرُهُمْ نَفْسُ اللَّهِ وَتَخْشَرُهُمُ النَّارُ مَعَ الْقِرْدَةِ وَالْخَنَازِيرِ . رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ (۳).

عه بدوللای کوپی عه مر (خودایان ئی رازی بی) فه رموی: پیغه مبه ره (درویدی خودای له سه ربی) فه رموی: کوچیکی تریش له پاش ئه م کوچه ده بی! وه چاکترینی خه لک ئه وانه ن که ره وگه (مه هجر) ی ئیبراهیم که له قودسه به رناده ن، وای ئی

(۱) تقدم في مجلد اول: تسلسل / ۱۱ برقم: ۸۳.

(۲) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِسَنَدٍ صَالِحٍ (شرحه).

(۳) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِسَنَدٍ صَالِحٍ (شرحه).

دی ته‌نیا به‌دکارو گه‌نده‌کان ده‌میننه‌وه له ولاتدا، زه‌وی نایان گریته خوی و خودا پر به‌دل قیزیان لی ده‌کاته‌وه، وه ئاگری له‌گه‌ل جانه‌وه‌رو مه‌یموون و به‌رازا خریان ده‌کاته‌وه و مؤلیان ده‌دات! (د- سند صالح).

٤٣٧٥- وَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ جِئْتُ أَبَايُكَ عَلَى الْهَجْرَةِ وَتَرَكْتُ أَبَوَيَّ يَنْكِيَانِ، قَالَ: ارْجِعْ عَلَيْهِمَا فَأُضْحِكُهُمَا كَمَا أَبْكَيْتُهُمَا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ (٤):

پیاوی هاته لای پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) گوته: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! هاتووم بو خزمه‌تی تو هه‌تا په‌یمانته‌ی بده‌می له‌سهر ئه‌وه له ولاتی خۆمه‌وه کوچ بکه‌م بو خزمه‌تی تو، به‌لام که هاته‌م باوک و دایکه‌م ده‌گریان به دوامدا، فه‌رموی: بجۆره‌وه بو لایان چۆن کردوویانته‌ گریان ئاوه‌هایش بیانه‌ینه‌ره پیکه‌نین (د/ن).

٤٣٧٦- وَ لَأَبِي دَاوُدَ: مَنْ جَامَعَ الْمُشْرِكَ وَسَكَنَ مَعَهُ فَإِنَّهُ مِثْلُهُ (٥):

ده‌فه‌رموی: که‌سی تیکه‌لی بته‌رسته‌ بکاو له‌ گه‌لیدا دانیشی و هه‌لسی، ئه‌وه ئه‌ویش وه‌ک ئه‌و وایه (د).

٤٣٧٧- وللنسائي: لَا تَنْقَطِعُ الْهَجْرَةُ مَا قُوتِلَ الْكُفَّارُ وَبَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَرِيَّةً إِلَى خَنْعَمٍ، فَأَعْتَصَمَ نَاسٌ مِنْهُمْ بِالسُّجُودِ، فَأَسْرَعَ فِيهِمُ الْقَتْلُ، فَلَبَغَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَمَرَ لَهُمْ بِنُصْفِ الْعَقْلِ، وَقَالَ: أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ بَيْنَ أَظْهَرِ الْمُشْرِكِينَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ (٦):

ده‌فه‌رموی (دروودی خودای له‌سهرین): کوچ کردن هه‌ر ده‌مینێ تا شه‌ر له‌گه‌ل کافراندا بمینێ. جاری پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) لقێ سوپای نارد بو سه‌ر هۆزی خه‌شه‌م چهن که‌سی په‌لاماری سه‌جده‌ بردنیان داو کوپنووشیان برد،

(٤) سکت عن درجته الشارح.

(٥) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ فِي أَخْزِ كِتَابِ الْجِهَادِ (شرحه).

(٦) سکت عن درجته الشارح.

ههتا لهشکری ئیسلام نه یانکوژی و بیان ناسی که ئەمانه موسولمانن بهلام له پهلهپهلی دا کوژران، جا که ئەم باسه گەیشتهوه به پیغه مبهەر (دروودی خودای لهسەربێن) پیغه مبهەر نیوه خوینی دا به خاوهن خوینهکان و فهرمووی: من بهریم لهو موسولمانانهی که لهناو هاوبه شپهیدا که رانا داده نیشن! (ت/د).

٤٣٧٨- وَجَاءَ عَبْدٌ قَبَايَعِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى الْهَجْرَةِ وَلَا يَشْعُرُ بِهِ، فَجَاءَ سَيِّدُهُ فَطَلَبَهُ فَاشْتَرَاهُ مِنَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِعَبْدَيْنِ أَسْوَدَيْنِ وَلَمْ يُبَايِعْ أَحَدًا بَعْدُ حَتَّى يَسْأَلَهُ أَعْبَدٌ هُوَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ فِي السِّرِّ (٧).

بهندهیی هاته خزمهتی پیغه مبهەر (دروودی خودای لهسەربێن) پهیمانی لهگهلی دا بهست لهسەر کوچکردن، پیغه مبهەر (دروودی خودای لهسەربێن) نه یزانی که ئەوه عهبد، واته: بهندهی زه پخریدهیه، له پاشا خاوهنهکهی هات داوایکردوه پیغه مبهریش (دروودی خودای لهسەربێن) به دوو بهندهی رهش لێی کړی، لهوه دوا چه زهت پهیمانی لهکەس وهر نه دهگرت تا لێی نه پرسیبایه: تو بهندهی یانا؟ (ت).

٤٣٧٩- وَ دَخَلَ سَلَمَةُ بْنُ الْأَكْوَعِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَلَى الْحَجَّاجِ فَقَالَ: يَا ابْنَ الْأَكْوَعِ ارْتَدَدْتَ عَلَى عَقَبِكَ تَعَرَّبْتَ، قَالَ: لَا وَلَكِنْ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَذَّنَ لِي فِي الْبَدْوِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (٨).

سهله مهی کوپی نهکو هع (خودای ئی زانی بێن) چوو بو لای ههجاج، گوته: ئەهی کوپی ئەکو هع! پاشگەز بوویته تهوه و ازت له هيجرەت هیناوهو بوویته تهوه به دهشتهکی! سهله مهیش فهرمووی: نهخهیر، ئەوه له منهوه زۆر دووره، من لهسەر دین و ئایینی خۆم ماوم، بو ئەمهیش که ئیستا له دهشت، دا دهنیشم لهکاتی خۆی دا پیغه مبهەر خۆی (دروودی خودای لهسەربێن) ریگهی ئەوهی داوم (م).

(٧) سکت عن درجته الشارح.

(٨) رواه مسلم، إمارة: ٤٨٠٢. تجريد: ٥ ل - ٢٥٧ رقم: ٢٠٩٨ = (٧٠٨٧) ٧٠٨٨ فتح الباري.

٢٤) باسی جواره: باسی سهفهرو وڵاخو که رهسته و تفاقى تیکۆشان له ریگهی خودادا:

الباب الرابع: في السفر والدواب وآلات الجهاد

٤٣٨٠- عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خَرَجَ يَوْمَ الْخُمَيْسِ فِي غَزْوَةِ ثُبُوكَ وَكَانَ يُحِبُّ أَنْ يَخْرُجَ يَوْمَ الْخُمَيْسِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ^(١):

که عیبی کز پی مالیک (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: پیغه مبهەر (دروودی خودای له سهرین) له رۆژی پینج شه ممه دا له مال دهرچوو، رۆیشت بو غەزای ته بوبوک، هه میشه ییش ههزی ده کرد که له رۆژی پینج شه ممه دا دهرچئ بو سه فهەر (ب/د/ن- پر گۆهه کانیان له نوور بن).

٤٣٨١- عَنْ صَخْرٍ الْقَامِدِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَأُمْتِي فِي بُكُورِهَا، وَكَانَ إِذَا بَعَثَ سَرِيَّةً أَوْ جَيْشًا بَعَثَهُمْ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ وَكَانَ صَخْرٌ رَجُلًا تَاجِرًا وَكَانَ يَبْعَثُ تِجَارَتَهُ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ فَأَثَرَى وَكَثُرَ مَالُهُ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ^(٢):

سه خری غامیدی (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: پیغه مبهەر (دروودی خودای له سهرین) فهرمووی: خودایه! ئیش و کاری سهر له به یانیانی ئومه تم پیروز که! فهرمووی: ده ستووری هه زه ته ییش وابوو نه گهر په ئی سوپا، یا له شکر یکی بناردایه بو غەزا له سه ره تای رۆژه وه ده یناردن، سه خر خوی پیاو یکی بازرگان بوو، خۆشی ده ستووری وابوو له سه ره تای رۆژه وه بازرگانیه که ی ده خسته ری، له به ره ئه وه ته وادار واد ده و له مه ند بوو بوو، وه مال و سامانی زۆر بوو بوو (د/ت/ن-س/ح).

^(١) تجرید البخاری: ١٢٠٨ = ٢٩٤٩، ٢٩٤٧، ٢٩٤٨، ٢٩٥٠، ٣٠٨٨، ٣٥٥٦، ٣٨٨٩، ٣٩٥١، ٤٤١٨، ٤٦٧٣،

٤٦٧٦، ٤٦٧٧، ٤٦٧٨، ٦٢٥٥، ٦٦٩٠، ٧٢٢٥.

^(٢) رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ بِسَنَدٍ حَسَنٍ (شَرْحُهُ).

٤٣٨٢- ولأبي داود: عَلَيْكُمْ بِالذُّلْجَةِ فَإِنَّ الْأَرْضَ تُطْوَى بِاللَّيْلِ^(٣):

ده‌فه‌رموی (درویدی خودای له‌سهرین): بۆ سه‌فه‌ر کردن شه‌و بگرن به ده‌مه‌وه‌و شه‌و له‌ناو له به‌ره‌به‌یانا بکه‌ونه ری، چونکه به‌شه‌و ته‌نگی زه‌وی ه‌کی‌شری! (د- سند صالح).

٤٣٨٣- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضي الله تبارك وتعالى عنهما) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله تعالى عليه وسلم) قَالَ: لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي الْوَحْدَةِ مَا أَعْلَمَ مَا سَارَ رَاكِبٌ بَلِيلٍ وَحْدَهُ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ^(٤):

ئیبینو عومه‌ر (خودایان ئی‌رازی بئ) له‌ هه‌زه‌ته‌وه‌و (درویدی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رموی: ئه‌وه‌ی من ده‌یزانم له‌ باره‌ی ته‌نیاییه‌وه‌و، ئه‌گه‌ر خه‌لکیش وه‌ک من بی‌زانن، هیچ سواری به‌ شه‌و به‌ ته‌نها به‌بی هاو‌پئی نه‌ ده‌رویشته‌ (ب/ت).
٤٣٨٤- ولأبي داود والتِّرْمِذِيُّ: الرَّكَبُ شَيْطَانٌ وَالرَّكَبَانِ شَيْطَانَانِ وَالثَّلَاكَةُ رَكَبٌ^(٥):

ده‌فه‌رموی (درویدی خودای له‌سهرین): تاقه‌ سواری تاقه‌ شه‌یتانیکه‌، دوو سوار دوو شه‌یتانه‌، که‌ بی‌وون به‌ سئ سوار ده‌بن به‌ ده‌سته‌ سوار! (د/ت- س/ص) مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه‌ پیاو تا بۆی ده‌کری به‌ ته‌نیا سه‌فه‌ری دوور نه‌کا.

(وه‌رگێپ)

٤٣٨٥- وَعَنْهُ (أَي عَنْ ابْنِ عُمَرَ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَهَى أَنْ يُسَافَرَ بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ. وَفِي رِوَايَةٍ: لَا تُسَافِرُوا بِالْقُرْآنِ فَإِنِّي لَا أَمْنُ أَنْ يَنَالَهُ الْعَدُوُّ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(٦):

^(٣) بسند صالح (شرحه).

^(٤) تجريد البخاري/ ٣/ ٢٥٢ رقم: ١٢٢٨ = ٢٩٩٨ فتح الباري شرح صحيح البخاري.

^(٥) بسند صحيح (شرحه).

^(٦) تجريد البخاري: ١٢٢٤ = ٢٩٩٠ ، ٢٦١٠ = فتح الباري. مسلم. إمارة: ٤٨١٦ - ٤٨١٩. أبو داود. جهاد:

٢٦١٠. ابن ماجة. جهاد: ٢٨٧٩.

دیسان ئیبنو عوه‌ر (ره‌زای خودایان ئی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌رین) ریگه‌ی نه‌ده‌دا که قورئان ببری بۆ ولاتی دوشمن. له‌ گیرانه‌وه‌یه‌کا: هه‌زه‌رت (درویدی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: قورئان مه‌به‌ن بۆ سه‌فه‌ر، چونکه ده‌ترسم که بکه‌ویته به‌ر چنگی دوژمن! (ش/د).

٤٣٨٦- وَقَالَ (رضی الله عنه): كُنَّا إِذَا صَعِدْنَا كِبْرَتًا، وَإِذَا نَزَلْنَا سَبَّحْنَا. رَوَاهُ البخاري وأبو داود (٧):

جایی‌ر (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: له‌کاتی راره‌وی (سه‌فه‌ر) دا که سه‌ر ده‌که‌وتینه سه‌ر به‌رزایی ئه‌للّاهو ئه‌که‌به‌رمان ده‌کرد، که سه‌ر به‌ره‌و خواریش ده‌بووینه‌وه سو‌بجانه‌للّامان ده‌کرد (ب/د).

٤٣٨٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضی الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: السَّفَرُ قِطْعَةٌ مِنَ الْعَذَابِ، يَمْنَعُ أَحَدَكُمْ نَوْمَهُ وَطَعَامَهُ وَشَرَابَهُ، فَإِذَا قَضَى أَحَدُكُمْ نَهْمَتَهُ فَلْيَعْجَلْ إِلَى أَهْلِهِ. رَوَاهُ الشَّيْخَان (٨):

ئهبو هوره‌یره (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: له‌ هه‌زه‌رته‌وه (درویدی خودای له‌سه‌رین) ده‌فه‌رمووی: سه‌فه‌ر پارچه‌یه‌که له‌ ئیش و ئازار، خه‌وو خۆراک و خواردنه‌وه‌تان ئی هه‌راسان ده‌کا، جا له‌به‌ره‌ئه‌وه هه‌ر که فرمانی خۆتان به‌ ئه‌نجام گه‌یاند ئیتر خیرا بپۆنه‌وه بۆ لای که‌سو کارتان! (ش).

٤٣٨٨- → (ب- ٣ز- ٤٧ل- ١٨ف- ٥+٦+٧+٨) (٩).

(٧) بخاري. جهاد: ٢٩٩٣.

(٨) تجريد البخاري/ ٢/ ٢٣٤ رقم: ٨٣٣ = ١٨٠٤، ٣٠٠١، ٥٤٢٩. (رياض الصالحين/ ٣/ ٣٦ رقم: ٩٨٤

متفق عليه: ١٨٠٤ بخاري ١٩٢٧ مسلم).

(٩) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل/ ٤٧ رقم: ٥/ ٢١٦٢ + ٦/ ٢١٦٣ + ٧/ ٢١٦٤.

٢٥) به‌ریکردن و پیشوازی خه‌باتگیران : (تودیع الغزاة وإستقبالهم)

٤٣٨٩- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْخَطْمِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا أَرَادَ أَنْ يَسْتَوْدِعَ الْجَيْشَ قَالَ: أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكُمْ وَأَمَانَتَكُمْ وَخَوَاتِيمَ أَعْمَالِكُمْ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ ^(١):

عه‌بدوللای خه‌طمی (خودای فی رازی بن) فه‌رموی: جاران پیغه‌مبه‌ر (دیرودی خودای له‌سهرین) کاتی له‌شکری به‌ری ده‌کرد ده‌یفه‌رموو: أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكُمْ وَأَمَانَتَكُمْ وَخَوَاتِيمَ أَعْمَالِكُمْ : دین و ئایین و مال و منال و که‌سو و کارو سه‌ر ئه‌نجامی کاروبارتانم هه‌موو سپارد به‌خودا به‌رحمه‌تی خوی ئاگای لی‌تان بی. (د/ت/ن - س/ص).

٤٣٩٠- وَقَالَ ابْنُ الزُّبَيْرِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) لِابْنِ جَعْفَرٍ: أَتَذْكُرُ إِذِ تَلَقَّيْنَا النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنَا وَأَلْتِ وَأَبْنُ عَبَّاسٍ، قَالَ: نَعَمْ، فَحَمَلْنَا وَتَرَكْنَا. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ ^(٢):

ئیبنو زوبه‌یر به‌ئیبنو جه‌عفهری گوت: ئایا له‌یادته که‌من و توو ئیبنو عه‌بباس چووین به‌پیری پیغه‌مبه‌ره‌وه (دیرودی خودای له‌سهرین)؟ فه‌رموی: به‌ئێ له‌بیرمه، ئه‌وه‌بوو ئیمه‌ی هه‌لگرت و توو هه‌لنه‌گرتن چونکه‌یه‌کیکمانی خسته‌پاشکووی و یه‌کیکمانی خسته‌به‌رده‌می (ش).

٤٣٩١- وَقَالَ السَّائِبُ بْنُ يَزِيدَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): ذَهَبْنَا نَتَلَقَّى النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَعَ الصَّيَّانِ إِلَى ثِيَّةِ الْوَدَاعِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ^(٣):

سائیبی کو‌ری یه‌زید (خودای فی رازی بن) فه‌رموی: هه‌تا ته‌نییه‌تولو‌ه‌داع له‌گه‌ل مندا‌ل‌اندا چووین به‌پیری پیغه‌مبه‌ره‌وه (دیرودی خودای له‌سهرین). (بوخاری رحمه‌ت له‌خوی و که‌سو کاری).

^(١) رواه اصحاب السنن بسند صحيح (شرحه).

^(٢) تجريد ٣/ ٣٧٤ رقم: ١٢٥٤ = ٣٠٨٢.

^(٣) تجريد ٣/ ٣٧٤ رقم: ١٢٥٥ = ٣٠٨٣ ، ٤٤٢٦ ، ٤٤٢٧.

٢٦) باشی و نیشانهی رهسه نیی و لاخی به رزه : (فضل الخیل وصفاتها)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفِّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ} (٦٠/٨) ^(١).

واته: ئەهی موسولمانەکان! هەمیشە خۆتان ئامادە بکەن، بو چاری دوژمنەکانتان، ئەوەی کە دەتوانن لە هیزی جەنگ، لە فێربوونی هونەرەکانی، لە چەک و تفاق، لە ئەسپ و هیسترو ماینی مەشق دیدە قالد چوار نال ئامادە بکەن، هەتا بە باشی دوژمنی خوداو دوژمنی خۆتان بەوە بتوقینن.

٤٣٩٢- عَنْ عُرْوَةَ الْبَارِقِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْخَيْلُ مَعْقُودَةٌ فِي نَوَاصِيهَا الْخَيْرُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ الْأَجْرُ وَالْمَغْنَمُ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ ^(١).

عوروە باریقی (خودای ئی رازی بن) فەرمووی: پیغه مبهەر (دروودی خودای لسهربن) فەرمووی: لە کاکۆل و یالی ماین و ئەسپ خێرو خوشی گریدراوه: کە بریتییه هەم لە پاداشتی باش و هەم لە مالی تالانی هەلال، ئەمە بەردەوامە هەتا روژی قیامەت (ش/د/ت/ن).

٤٣٩٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَنْ احْتَبَسَ فَرَسًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِمَانًا بِاللَّهِ وَتَصَدِيقًا بِوَعْدِهِ، فَإِنَّ شِبَعَهُ وَرِيَهُ وَرَوْتَهُ وَبَوْلَهُ فِي مِيزَانِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالنَّسَائِيُّ ^(٢).

^(١) تجرید/ ٢/ ٣٠٥ رقم/ ١١٧٥ = ٢٧٥٠ ، ٢٨٥٢ ، ٣١١٩ ، ٣٦٤٣ . مسلم . مغازی: ٤٨٢٢ - ٤٨٢٦ . نسائی .

خیل: ٣٥٧٥ ، ٣٥٧٤ ، ٣٥٧٦ . ترمذی . جهاد: ١٦٩٤ ، ٣٥٧٦ ، ٣٥٧٧ ، ٣٥٧٨ ، ٣٥٧٩ .

^(٢) تجرید/ ٣/ ٣٠٦ رقم: ١١٧٧ = ٢٨٥٣ فتح .

ئەبو هورەیره (خودای ئازادی بن) فەرمووی: پێغه‌مبەر (دروودو سلاوو میهره‌بانی و پیروزیی خودای گه‌وره‌و مه‌زنی له‌سه‌ر بێ و سه‌رو مال و منال به‌ قوربانی گه‌ردی سه‌ر گو‌پری پیروزیی بێ) فەرمووی: هه‌ر که‌سی و لا‌خیکی به‌رزه له‌ رێگهی خودادا رابگری بۆ خووی و ساخ له‌به‌ر ره‌زای خودا ته‌رخانی بکا بۆ غه‌زا، دیاره‌ بۆیه‌ نه‌مه‌ ده‌کا چونکه‌ باوه‌ری هه‌یه به‌ خوداو ئه‌و به‌لینه‌ی له‌م باره‌یه‌وه داویه‌تی به‌ خه‌باتگیره‌کان به‌ راستی ده‌زانی، هه‌ر که‌سی ئاوا بکا ئه‌وه له‌ روژی قیامه‌تدا خواردن و خواردنه‌وه‌و ته‌رس و گمیزی ئه‌و و لا‌خه‌ هه‌مووی له‌ تای خیری ته‌رازووی خاوه‌نه‌که‌ی دا داده‌نری (بوخاری و نه‌سائی - خودایان ئازادی بن).

٤٣٩٤- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْخَيْلُ ثَلَاثَةٌ: هِيَ لِرَجُلٍ وَزَرٌّ وَهِيَ لِرَجُلٍ أَجْرٌ وَهِيَ لِرَجُلٍ سِتْرٌ فَأَمَّا الَّتِي هِيَ لَهُ وَزَرٌّ، فَرَجُلٌ رَبَطَهَا رِبَاءً وَفَخْرًا وَنَوَاءً عَلَى أَهْلِ الْإِسْلَامِ فَهِيَ لَهُ وَزَرٌّ، وَأَمَّا الَّتِي هِيَ لَهُ سِتْرٌ فَرَجُلٌ رَبَطَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَمْ يَنْسَ حَقَّ اللَّهِ فِي ظَهْرِهَا وَلَا رِقَابِهَا فَهِيَ لَهُ سِتْرٌ، وَأَمَّا الَّتِي هِيَ لَهُ أَجْرٌ، فَرَجُلٌ رَبَطَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لِأَهْلِ الْإِسْلَامِ فِي مَرْجٍ أَوْ رَوْضَةٍ، فَمَا أَكَلَتْ مِنْ ذَلِكَ الْمَرْجِ وَالرَّوْضَةِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا كُتِبَ لَهُ عَدَدُ مَا أَكَلَتْ حَسَنَاتٍ وَكُتِبَ لَهُ عَدَدُ أَرْوَائِهَا وَأَبْوَالِهَا حَسَنَاتٍ، وَلَا تَقْطَعُ طَوْلُهَا فَاسْتَنْتَ شَرْفًا أَوْ شَرْفَيْنِ إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ عَدَدَ آثَارِهَا وَأَبْوَالِهَا حَسَنَاتٍ وَلَا مَرَّ بِهَا صَاحِبُهَا عَلَى نَهْرٍ فَشَرِبَتْ مِنْهُ وَلَا يُرِيدُ أَنْ يَسْقِيَهَا إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ عَدَدُ مَا شَرِبَتْ حَسَنَاتٍ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ: (٣).

دیسان فەرمووی: هه‌ززه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) ده‌فه‌رمووی: و لا‌خی به‌رزه (به‌ پێی نیازی خاوه‌نه‌که‌ی) سی جو‌ره: بۆ هه‌ندی پیاو مایه‌ی شه‌ره، بۆ هه‌ندی پیاو په‌رده‌و داپۆشه‌ره، بۆ هه‌ندی پیاو مایه‌ی پاداشت و خیره، مایه‌ی تاوان و شه‌ره بۆ نه‌وکه‌سه‌ی که‌ رایده‌گری بۆ چاوه‌و رووپامای و خو‌نواندن و

(٣) تجرید بخاری / ٣ / ١٣٥ رقم: ١٠٤٣ = ٢٣٧٥ ، ٢٣٧١ ، ٢٨٦٠ ، ٣٦٤٦ ، ٤٩٦٢ ، ٤٩٦٣ ، ٧٢٥٦ . مسلم.

شانازی و بۆ دورژمنایهتی له درژی موسولمانان! پەردەو داپۆشەریشه بۆ ئەو کەسەى که له رێگەى خودادا رایدهگرى و بۆ روو سوورى و هەردوو جیهان کەسابەتى پێوه دەکا و ئەو مافەى که خودا لەسەر ئەو و لاخەى داناوە فەرامۆشى ناکا، وەك ئەو ئەگەر بازەرگانی پێوه کرد زەکاتەکەى بدا، هەروەها مافی و لاخەکە خوێشى فەرامۆش نەکا، ئالیکى ئاسایى بداتى، شتى قورسى پى هەل نەگرى، مایەى پاداشت و خیریشه بۆ ئەو کەسەى که رایدهگرى بۆ خەبات و تیڭوڭشان ساخ لەبەر رهزای خودا، بۆ بەرژەوهندو سوودی گەلى ئیسلام، له میڤرگیكا یا له میڤرغوزاریكا دەبیهستیتەوه، ئیتر ئەو و لاخە هەرچى بخوا لەو میڤرگ و میڤرغوزاره به ژمارەى ئەو چاکە بۆ خاوەنەکەى دەنوسرى، وە به ژمارەى تەرس و میزهکەیشى چاکە و خێرو خیرات بۆ خاوەنەکەى دەنوسرى، تەنانەت ئەگەر مەڕ بەندەکەى بپسینى، یا خود گوریسهکەى بپچڕینى، وە سەرى دوو سەر غار بکا و باى بالى خۆى بدا و یارى بکا و بەبى سوارهکەى به پشتى خالى رەبازى و تەراتین بکا، خودا به ژمارەى شوین سم و تەرسەکەى چاکە و خیرى بۆ دەنوسى، هەتا ئەگەر خاوەنەکەى بەسەر ئاویکا بردى، به نیازی ئەویش نا که بیبا ئاوى بدا، بەلام و لاخەکە له خۆیهوه لێى خواردەوه، ئەو بەقەد ژمارەى ئەو ئاوهى که دەیخوا تەوه چاکەى بۆ دەنوسرى، دیاره ئەگەر سوارهکە خۆى مەشقى پى بکا، یا بچۆ ئاوى بدا، یا لە غەزادا سواری بى ئەو پاداشتهکەى چەند قاتە (ش/ت/ن) قەلغان و رم و شیرو تیرو ماین و زین و ئەمانە نموونە و میثالن بۆ هەموو جۆرە چەك و تفاقىکى جەنگى کۆن، هەروەها رەبازى و ئالیک خواردن و گمیزو تەرس و لەوهر و میڤرگ و پێوهندو رەشمە و لقاو ئەمانەیش نموونە بۆ شوین و شوینەوارو ئیش و کارو تفاقى جەنگن کەواتە: نیازو مەبەست و کردەوه هەر دەمین بەلام ئامیرو تفاق و کەرەستە به پى رۆژ دەگوپین و هەتا دى کۆنەکان کۆنتر دەبن و رۆژ به رۆژ چەکی تازهترو لەبارترو چاکتر دیتە کایهوه.

دەى بەم پىیه بى لەم رۆژگارەى ئیمەدا تەفەنگ و شەستىرو توپ له جى شیرو تیری کۆنە و خێرو پاداشى ئەوانى (لەکاتى خۆیاندا) هیه، تانک و

فرۆک و فرۆکە خانە و بەنزی و رۆن و گازو جەپو بورغوو شوڤیرو تۆپچی و فرۆکەوان و کەشتییەوان و ئەمانەیش لەجیی ماین و هیسترو حوشترو تەویلە و ئاو و ئالیک و میڤرگی کۆنن، تەنانەت دەتوانین بلیین دووکەل و رۆنی مەکیەنی کۆن و ئەم وردە بابەتانەیش وەک گمیژو تەرسی و لاخ وان، لە رۆژی قیامەتا دادەنریین لە تایی تەرازووی خیری خاوەنەکەیاندا، ئیتر هەروا بەم پێو دانە.

وەلی ئەوەی کە جیی گومان نییە ئەم دوو خالە سەرەکییە: یەکەم نابی ئیمە ئەمرو، وەکوو کۆن بە شیرو تیرەو بەچین بو شەپو غەزاکردن گوايە ئەو سوننەتی پیغەمبەرەو خیری گەرەترە، بەراستی شتی و شەپری خۆتپینە، خودا فەرمانمان پی دەکا کە بە پێی رۆژوو چەرخی خۆمان ئامادە بکەین و چەکی نوێ پەیدا بکەین و مایە بەهیزبوونمان مسۆگەر بکەین، ئەوەتا دەفەرموێ:

(وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ) (٦٠/٨).

دووهم شیرو تیرو ماین و ئەمانەیش لە قورئان و حەدیسدا وەسف کراون و کراون بە نیشانەیی خیر و خوشی هەردوو جیهانمان، کەواتە دروست نییە کە بە چاوی سووک تەماشای بکریین. بگرە تا ئیستایش لە شەپرا رۆلی خۆیان دەبینن و بە پێی حال دەوری باش دەبینن، دەی لەسەر ئەم بنیاتە، لە شەپری ئەمروشدای شیرو تیرو سوارو ماین و ئەمانە بەپێی پێویستی رۆژ، وەکوو کۆن خیر و پاداشتی گەرەیان هەیه، چونکە یاساو دەستووریکی سەرەکییە: لە دینی ئیسلامدا هەرچی شتیکی رەوا سوودی گشتی هەبی بو ئیسلام دروستەو بەجی یە. (وەرگێڕ)

٤٣٩٥- وَعَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صلى الله تعالى عليه وسلم) يَكْرَهُ الشَّكَالَ مِنَ الْخَيْلِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِي (٤):

(٤) مسلم. مغازی: ٤٨٣٣. ابو داود. جهاد: ٢٥٤٧. ترمذی. جهاد: ١٦٩٨. نسائی. خیل: ٢٥٦٩. ابن

ماجة: جهاد: ٢٧٩٠. تحفة الأشراف: ١٤٨٩٠.

دیسان فهرمووی: پیغهمبهر (دروودی خودای له‌سهرین) هه‌زی له ولاخی به‌رزه‌ی راست و چه‌پ سپی نه‌بوو (م/د/ت/ن).

٤٣٩٦- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يُمْنُ الْخَيْلِ فِي شُقْرِهَا . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ ^(٥):

ئیبنو عه‌بباس (ره‌زای خودایان ئی بن) له هه‌رزه‌ته‌وه (دروودی خودای گهرمو مه‌زنی له‌سهرین) ده‌فهرمووی: ماین و نه‌سپیی شی پیرۆزن (د/ت- س/ح).

٤٣٩٧- عَنْ أَبِي وَهَبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: عَلَيْكُمْ بِكُلِّ كُمَيْتٍ أَعْرَ مُحَجَّلٍ أَوْ أَشَقَرَ أَعْرَ مُحَجَّلٍ، أَوْ أَذْهَمَ أَعْرَ مُحَجَّلٍ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ ^(٦):

ئهبو وه‌هب (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: پیغهمبهر (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌فهرمووی: ولاخی به‌رزه‌ی کویتی مارۆی چوار پهل سپی رابگرن، یاخود شی مارۆی چوار پهل سپی، یاخود ره‌شتاله‌ی مارۆی چوار پهل سپی (د/ن).

٤٣٩٨- عَنْ أَبِي قَتَادَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: خَيْرُ الْخَيْلِ الْأَذْهَمُ الْأَقْرَحُ الْأَرْتَمُ، ثُمَّ الْأَقْرَحُ الْمُحَجَّلُ طَلْقُ الْيَمِينِ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ أَذْهَمَ فَكُمَيْتٌ عَلَى هَذِهِ الشَّيْءِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(٧):

ئهبو قه‌تاده (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: پیغهمبهر (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌فهرمووی: باشتیرین ولاخی به‌رزه‌ی ئهو ولاخه‌یه که خوی ره‌شتاله‌ی بی و ناوچه‌وانی قه‌ش بی و سهر لووتی سپیواش بی، دوا ئهو ئه‌وه‌یه که خوی ره‌شتاله‌ی بی و ناوچه‌وانی قه‌ش بی و هه‌رچوار پهل سپی بی، ده‌ستی

^(٥) بسند حسن (شرحه).

^(٦) سکت عن درجته الشارح.

^(٧) بسند صحيح (شرحه).

راستی نه‌بی، جا نه‌گهر ره‌شتاله نه‌بوو با کویت بی و له‌سهر هه‌مان
نیشانه‌ی باسکراو بی (ت-س/ص).

۴۳۹۹- وَلِلنَّسَائِي: مَا مِنْ فَرَسٍ عَرَبِيٍّ إِلَّا يُؤَدُّنَ لَهُ عِنْدَ كُلِّ سَحَرٍ بِدَعْوَتَيْنِ:
اللَّهُمَّ خَوَّلْتَنِي مَنْ خَوَّلْتَنِي مِنْ بَنِي آدَمَ وَجَعَلْتَنِي لَهُ، فَاجْعَلْنِي أَحَبَّ أَهْلِهِ وَمَالِهِ إِلَيْهِ،
أَوْ مِنْ أَحَبِّ مَالِهِ وَأَهْلِهِ إِلَيْهِ. نَسَأَلُ اللَّهَ التَّوْفِيقَ لِمَا يَحِبُّ وَيَرْضَى^(۸):

ده‌فه‌رموی (دروودی خودای له‌سهرین): گشت به‌ره به‌یانی هه‌موو ماین و
ئه‌سپیکی عه‌ره‌بی ریگای ئه‌م دوو نزایه‌ی پی دهری: یه‌که‌م ده‌لی:
اللَّهُمَّ خَوَّلْتَنِي مَنْ خَوَّلْتَنِي مِنْ بَنِي آدَمَ وَجَعَلْتَنِي لَهُ فَاجْعَلْنِي أَحَبَّ أَهْلِهِ وَمَالِهِ
إِلَيْهِ أَوْ مِنْ أَحَبِّ مَالِهِ وَأَهْلِهِ إِلَيْهِ:

ئه‌ی خودایه! تو منت داوه به‌و که‌سه‌ی که خوت ویستوته منی پی
بده‌یت و منت کردوو به‌ مالی ئه‌و، دووهم ده‌لی: که‌واته بمکه به
خوشه‌ویستترین که‌س و خوشه‌ویستترین مالی له‌ کنی! (ن).

۲۷) نابی ماین له‌که‌ر چاک بکری: (لا تحمل الحمير على الخيل)

۴۴۰۰- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أُهْدِيَتْ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَغْلَةٌ
فَرَكِبَهَا. فَقَالَ عَلِيٌّ: لَوْ حَمَلْنَا الْحَمِيرَ عَلَى الْخَيْلِ فَكَانَتْ لَنَا مِثْلُ هَذِهِ. فَقَالَ رَسُولُ
اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِنْمَا يَفْعَلُ ذَلِكَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ^(۹):

عه‌لی (ره‌زای خودای له‌سهر بن) فه‌رموی: جاری قاتریکیان به‌ دیاری هی‌نا
بو پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) پیغه‌مبه‌ر خو‌ی سواری بو، منیش
عه‌رزیم کرد: ئیمه‌یش ئه‌گهر که‌ر بنین له‌ ماین شتی ئاوامان ده‌ست
ده‌که‌وی. فه‌رموی: ئه‌وه کاری پی‌اوی تی‌نه‌گه‌یشتوو! (د/ت/ن).

^(۸) سکت عن درجته الشارح.

^(۹) رواه الترمذي بلفظ آخر بسند صحيح (شرحه).

٢٨) به شه‌ردانی نازهل (وهك شه‌ره كه‌له‌شیرو شه‌ره كه‌وو شه‌ره به‌ران و شتی وا) ناره‌وايه، هه‌روه‌ها هه‌رامه له ده‌موو چاوی چوار پی بدری، یاخود له‌عنه‌ت و نه‌فرینی لی بکری:

التحریش بین البهائم وضربها فی وجهها ولعنها حرام

٤٤٠١- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنِ التَّحْرِيشِ بَيْنَ الْبَهَائِمِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(١):

ئیبینو عه‌بباس (خودایان لی رازی بی) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سیرین) به‌شه‌ردانی گیانله‌به‌رانی قه‌ده‌غه‌ کردوو‌ه و شه‌ره كه‌له‌شیرو شه‌ره سه‌گ و شه‌ره به‌ران و ئەم شتانه‌ی حه‌رام کردوو‌ه! (د- سند صالح- ت).

٤٤٠٢- → (ب- ٤ز- ٤٨ل- ١٥٣ف- ٢)^(٢).

٤٤٠٣- وَ كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي سَفَرٍ فَسَمِعَ لَعْنَةً فَقَالَ: مَا هَذِهِ؟ قَالُوا: هَذِهِ فُلَانَةٌ لَعَنَتْ رَاحِلَتَهَا، فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): ضَعُوا عَنْهَا، فَإِنَّهَا مَلْعُونَةٌ، فَوَضَعُوا عَنْهَا. قَالَ عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): فَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهَا نَاقَةً وَرَقَاءً. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَمُسْلِمٌ. وَلَفْظُهُ: فَكَأَنِّي أَرَاهَا تَمْشِي فِي النَّاسِ مَا يَغْرِضُ لَهَا أَحَدٌ^(٣):

له سه‌فه‌ریکا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سیرین) نه‌فرین (له‌عنه‌ت) یکی به‌ر گوئی كه‌وت، فه‌رمووی: ئەوه چی بوو؟ عه‌زریان كرد: ئەو ژنه‌ بوو نه‌فرینی له ولا‌خه‌كه‌ی كرد، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سیرین) فه‌رمووی: كو‌پانه‌كه‌ی لی بگرنه‌وه به‌ره‌للای بكه‌ن و كه‌س سواری نه‌بی، چونكه ئەو وشتره به‌ر له‌عنه‌ت كه‌وتوو‌ه ئیتر ئەوانیش كورتانه‌كه‌یان لی گرته‌وه. عیمرانی كو‌پی حوصه‌ین ده‌یگوت: ئیستاكه‌یش ئەو وشتره‌م هه‌ر له‌به‌ر چاوه‌، وشتره‌ مینگه‌یه‌کی بو‌ر

^(١) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(٢) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ٤٨ برقم: ٢٨٩٨/٢.

^(٣) (رياض الصالحين. رقم: ١٥٥٧/٧. مسلم/٢٥٩٥). مسلم. أدب: ٦٥٤٧. أبو داود. جهاد: ٢٥٦١. تحفة

بوو (د/م) گفته‌ی (م): ده‌یگوت: ده‌لئی هه‌ر له‌به‌ر چاومه، به‌ناو عه‌شاماته‌که‌دا ده‌سو‌پایه‌وه‌ که‌س هه‌قی نه‌بوو به‌ سه‌ریه‌وه.

٤٤٠٤ - → (ب- ٤٤ - ز- ٤٨ - ل- ١٥٢ - ف- ١ + ف- ٢) (٤).

٢٩) دروست نییه ژئی که‌وانو زه‌نگ بکرتنه ملی ناژه‌ل و وڵاخ:

لا يجوز الوتر والجرس

٤٤٠٥- عَنْ أَبِي بَشِيرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ فَأَرْسَلَ رَسُولًا إِلَى النَّاسِ وَهُمْ فِي مَقِيلِهِمْ لَا تَبْقَيْنَ فِي رَقَبَةٍ بَعِيرٍ قِلَادَةً مِنْ وَتَرٍ أَوْ قِلَادَةً إِلَّا قُطِعَتْ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ (١):

ئه‌بو به‌شیر (خودای ئی‌رازی بێ) فه‌رمووی: له‌ سه‌فه‌ریکا له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا بووین (دروودی خودای له‌سه‌رین) خه‌لکه‌که‌ شوینی شه‌ویان گرتبوو، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) رابه‌ریکی نارد بو‌ لایان که‌ پییان رابگه‌یه‌نی: که‌ هه‌ر وشت‌ری ملیوانکه‌ی ژئی که‌وانی له‌ ملدایه، یاخود هه‌ر ملیوانکه‌یه‌کی دیکه‌ی له‌ مل دایه‌ بیچ‌پرتنه‌وه‌و له‌ ملی دابکه‌نن! (ش/د).

٤٤٠٦ - → (ب- ٤٤ - ز- ٤٦ - ل- ١٤٩ - ف- ٢ + ٣ + ٤) (٢).

٣٠) دروسته وڵاخ ناو بنری: (يجوز تسمية الدواب)

٤٤٠٧- عَنْ سَهْلٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي حَائِطِنَا فَرَسٌ يُقَالُ لَهُ اللَّحِيفُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (١):

(١) راجع المجلد الرابع. تسلسل / ٤٨ رقم: ٢٨٩٧/١ ورقم: ٢٨٩٨/٢. بخاري. جهاد: ٣٠٠٥.

(٢) تجريد البخاري = مختصر صحيح البخاري: ١٢٣٠ = ٣٠٠٥ فتح الباري. مسلم. لباس: ٥٥١٥.

ترمذي. جهاد: ١٧٠٢.

(٣) سبق في مجلد رابع. تسلسل / ٤٦ رقم: ٢٨٨٨/٢ و ٢٨٨٧/١ و ٢٨٨٩/٣ و ٢٨٥٢/٤.

(٤) تجريد / ٣ / ٢٠٦ رقم: ١١٧٨ = ٢٨٥٥ فتح الباري شرح صحيح الباري.

سہل (خودای ن رازی بن) فہرمووی: پیغہمبہر (درویدی خودای لہسربین) ئەسپیکی
ہہبوو، ناوی لوحہیف بوو، لہناو حہساری باخہکھی ئیمہدا بوو (ب).

۴۴۰۸- وَقَالَ مُعَاذٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): كُنْتُ رِذْفَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى
حِمَارٍ يُقَالُ لَهُ عُفَيْرٌ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(۲):

موعاذ (خودای ن رازی بن) فہرمووی: لہ پاشکووی پیغہمبہرہوہ سواری
گویدریژی بووم ناوی عوفہیر بوو! (ب/د).

۴۴۰۹- → (ب- ۴- ۹۰- ۲۷۰- ۷- ۳).

لیرہدا ئەم پترییہی ہہیہ: ئەسپہکە ناوی مہندووب بوو، کە حہزرت
گہرایہوہ فہرمووی: مہشلہژین، ہیچ نییہ، بہراستی ئەم ئەسپہیش کە ئیوہ
دہلین: تہرالہ زور خیراو بہ گوپو خوشرۆ بوو! (ب/ت).

۴۴۱۰- وَقَدْ كَانَتْ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَاقَةٌ يُقَالُ لَهَا الْعُضْبَاءُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ
وَالنَّسَائِيُّ^(۴):

گوتی: پیغہمبہر (درویدی خودای لہسربین) وشترہ مینگہیہکی ہہبوو ناوی
عہضباء بوو (ب/ن).

۴۴۱۱- وَلَأَبِي دَاوُدَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) تُسَمَّى الْأُنْثَى مِنَ الْخَيْلِ فَرَسًا^(۵):

گوتی: پیغہمبہر (درویدی خودای لہسربین) بہمای ولاخی بہرزی دہفہرموو: ماین(د).

۳۱) نلگاداری و چاویری ولاخ پیویستہ : (تجب مراعاة الدواب)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ} (۸/۱۶):

(۲) بخاری. جہاد: ۲۸۵۶.

(۳) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۹۰ برقم: ۳۱۲۲/۷. بخاری: ۲۸۵۷.

(۴) بخاری. جہاد: ۲۸۷۲. تجرید / ۳ / ۳۱۲ رقم: ۱۱۸۴ = ۲۸۷۲، ۲۸۷۱، ۲۵۰۱ فتح الباری.

(۵) سکت عن درجته الشارح.

واته: وه خودای گه‌وره دروستی کردووه بۆ ئیوه چاره‌واو هیسترو
 که، بۆئوه‌وی که هه‌م سوارییان پئی بکه‌ن و هه‌م بیانکه‌ن به‌هوی جوانی بۆ
 خۆتان، وه هه‌روه‌ها گه‌لی شتی تریش دروست ده‌کا بۆ خۆشی و
 خۆشگۆزه‌رانی ئیوه، که ئیوه ئیستا نایانزانن، وه‌کوو فرۆکه‌و که‌شتی و
 ئوتومبیل و شتی وا.

٤٤١٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا
 سَافَرْتُمْ فِي الْخَصْبِ فَأَعْطُوا الْإِبِلَ حَظَّهَا مِنَ الْأَرْضِ وَإِذَا سَافَرْتُمْ فِي السَّنَةِ فَاسْرِعُوا
 عَلَيْهَا السَّيْرَ، وَإِذَا عَرَسْتُمْ بِاللَّيْلِ فَاجْتَنِبُوا الطَّرِيقَ فَإِنَّهَا مَأْوَى الْهَوَامِّ بِاللَّيْلِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ
 وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(١):

ئهبو هوره‌یره (خودای ئی رازی بئ) له‌ هه‌زه‌ته‌وه ده‌فه‌رموئ (دروودی خودای
 له‌سهریئ): ئه‌گه‌ر له‌کاتی له‌وه‌ردا سه‌فه‌رتان کرد، ماوه‌ی وشتر بده‌ن که به‌شی
 خوی له‌و له‌وه‌ره‌ به‌وه‌ری، خۆ ئه‌گه‌ر وشکه‌ سالیش بوون له‌وه‌ر نه‌بوو، خیرا
 لیخوین (هه‌تا زوو بگه‌نه‌ ماله‌وه‌و و لا‌خه‌کان له‌پئی ئه‌وه‌نده‌ی تر له‌پو لاواز
 نه‌بن). ئه‌گه‌ر دنیا بوو به‌ شه‌ویش لاتان دا بۆ وچان، یا بۆ سه‌ر خه‌و
 شکاندن، له‌ ریگه‌که‌ توژی دوور بکه‌ونه‌وه‌و له‌سه‌ر چه‌قی ریگه‌که‌ وچان
 مه‌گرن، چونکه‌ به‌ شه‌و ریگه‌ ده‌بی به‌ جیگه‌و ریگه‌ی جرو جانه‌وه‌رو مارو
 میروو (م/د/ت).

٤٤١٣- وَمَرَّ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى بَعِيرٍ قَدْ لَحِقَ ظَهْرُهُ بِطَنِهِ. قَالَ: اتَّقُوا
 اللَّهَ فِي هَذِهِ الْبَهَائِمِ الْمُفْجَمَةِ فَارْكَبُوهَا صَالِحَةً وَكُلُّوها صَالِحَةً^(٢):

پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهریئ) وشتریکی له‌پئی دی، له‌به‌ر لاوازی سکی
 نووسابوو به‌ پشتیییه‌وه، فه‌رمووی: له‌باره‌ی ئه‌م ئازله‌ بئ زمانانه‌وه‌ له‌ خودا
 بترسن و زۆرو ناهه‌قییان لی مه‌که‌ن و برسی و توونییان مه‌که‌ن، به‌م ره‌نگه‌ کاتی

^(١) مسلم. جهاد: ٤٩٣٦. ترمذی. استئذان: ٢٨٥٨.

^(٢) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

گوشتییان بخون کہ گوشتہکیان بہ کہلکی خواردن بی، وکاتی سوارییان پی بکہن کہ بہ کہلکی سواریی بی (د- سند صالح).

۴۴۱۴- وَذَخَلَ النَّبِيُّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَائِطًا لِرَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَإِذَا جَمَلٌ فَلَمَّا رَأَى النَّبِيَّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَنَّ وَذَرَفَتْ عَيْنَاهُ، فَأَتَاهُ النَّبِيُّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَمَسَحَ ذِفْرَاهُ فَسَكَتَ، فَقَالَ: مَنْ رَبُّ هَذَا الْجَمَلِ، لِمَنْ هَذَا الْجَمَلُ؟ فَجَاءَ فَتَى مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ: لِي يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: أَفَلَا تَتَّقِي اللَّهَ فِي هَذِهِ الْبَهِيمَةِ الَّتِي مَلَكَكَ اللَّهُ إِيَّاهَا فَإِنَّهُ شَكَا إِلَيَّ أَنَّكَ تُجِيعُهُ وَتُذْنِبُهُ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(۳):

پیغہمبہر (درویدی خودای لہسہرین) جاری رویشته ناو حہساری باخہ خورمای پیایوکی نہنصاری، وشتریکی لی بوو، وشتہکہ کہ حہزہتی دی غورہتی ہہلساوو کورکاندی و فرمیسک بہ ہہردوو چاوہکانیدا ہاتہ خوارہوہ! جا پیغہمبہر (درویدی خودای لہسہرین) چوو بولای و دہستی ہینا بہ بناگویدا، ئیتر وشتہکہ کولی نیشتهوہ، ئہو جا حہزہت (درویدی خودای لہسہرین) فہرمووی: خاودنی ئہم وشتہ کیئہ؟ ئہم وشتہ ہی کیئہ؟ لہولاوہ جہیللی لہ یاریدہدہران ہات، گوتی: قوربان! ہی منہ، فہرمووی: ئہوہ بوچی لہ خودا ناترسیت و ناہقی لہم ناژہلہ بہسہزمانہ دہکھی، کہ خودا تووی کردووہ بہ خاودنی، ئہوہتانی لہلای من سکالات لی دہکاو دادو بی دادو ہاواریتہ لی لہ دہستت و دہلی: کہ توہم برسی دہکیت و ہم وچانی نادہیت! (د- سند صالح).

۴۴۱۵- → (ب- ۲- ۱۷۷- ۱۱۷۷- ۳۶۸- ۳- ۴).

لیرہدا ناواہی: روژئی زور گہرم دہبی، ژنیکی سہلیتہ (واتہ: داوینپیس) سہگئی دہبینی بہ دہوری بیریکدا دہخولیتہوہو لہ تونیاندا ہہناسکہ ہہناسکیہتی و زمانی دہرکیشاوہ، ژنہکەش بہزہیی پیادا دیتہوہو پیر بہ کالہکھی پیی خوئی ناوی لہ بیرہکہ بوہل دہکیشتی و دہیداتی، خودا بہوہ لیی خوش دہبی! (م).

^(۳) رواہ أبو داود بسند صالح (شرحہ).

^(۴) بخاری. احادیث الأنبياء: ۲۴۱۷. مسلم. حیوارن: ۵۸۲۲ تقدم في مجلد / ۲ تسلسل / ۱۷۷ برقم: ۱۹۳۰.

۳۲) ده‌ستووره‌کانی سواریی: (آداب الركوب)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {لَتَسْتَوُوا عَلَى ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ، وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ} (۱۳/۴۳):

واته: ئەمەیشم بۆیە کردوووه هەتا ئیوه سوارى سەرپشتیان ببن و بیری نازو نیعمەت و بەخششی خودا بکەنەوه، کاتی که له سەر پشتیان جیگیر بوون و به ته‌واوی دامەزنان یه‌که‌م زیکری خودا که ده‌یکەن بلین: {سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ}.

۴۴۱۶- عَنْ بُرَيْدَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَيْنَمَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَمْشِي جَاءَ رَجُلٌ وَمَعَهُ حِمَارٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ارْكَبْ وَتَأَخَّرَ الرَّجُلُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): لَا. أَلَيْتَ أَحَقُّ بِصَدْرٍ دَابَّتِكَ مِنِّي إِلَّا أَنْ تَجْعَلَهُ لِي قَالَ: فَإِنِّي قَدْ جَعَلْتُهُ لَكَ فَرَكِبَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۱):

بوره‌یده (خودای ئی‌رازی بن) فه‌رمووی: جارێ پێغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەربێ) به‌پێ دەرویشت پیاوی‌کیش هات گوی درێژیکێ پی بوو، گوتی: ئەه‌ی پێغه‌مبەری خودا! فه‌موو سواربه‌ له‌ گه‌ڵما، ئینجا پیاوه‌که‌ خۆی چوووه‌ دواوه‌، هه‌تا پێغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەربێ) له‌ به‌رده‌مه‌وه‌ سوار بێ، پێغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەربێ) فه‌رمووی: نابێ، تو‌ خۆت له‌به‌رت‌ریت به‌ به‌رده‌می پش‌تی و‌لا‌خه‌که‌ت هه‌تا من، مه‌گه‌ر خۆت بیه‌خشی به‌ من. ئەه‌ویش گوتی: ئەه‌وا به‌خشیم به‌ تو‌، ئەه‌وا‌جا پێغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەربێ) له‌ پێشه‌وه‌ سوار بوو، پیاوه‌که‌یش له‌ پاشکۆیه‌وه‌ (د/ت- س/ح).

۴۴۱۷- → (ب- ۴ز- ۳ل- ۱۴ف- ۸) (۲).

(۱) بسند حسن (شرحه).

(۲) تقدم في مجلد / ۴ تسلسل / ۳ رقم: ۲۵۷۱.

۴۴۱۸- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا اسْتُقْبِلَ مِنْ سَفَرٍ اسْتُقْبِلَ بَنًا، فَأَيُّنَا اسْتُقْبِلَ أَوَّلًا جَعَلَهُ أَمَامَهُ، فَاسْتُقْبِلَ بِي فَحَمَلَنِي أَمَامَهُ، ثُمَّ اسْتُقْبِلَ بِحَسَنِ أَوْ حُسَيْنٍ فَجَعَلَهُ خَلْفَهُ، فَدَخَلْنَا الْمَدِينَةَ وَإِنَّا لَكَذَلِكَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَمُسْلِمٌ^(۳):

عبداللای کوری جه‌عفر (خودای فی رازی بن) فہرموی: جاران پیغہمبہر (درویدی خودای لہسربن) کہ لہ سہ فہر دہگہ‌پایہ‌وہ، کہ دہچوون بو پیشوازی، لہ پیشا نیئمہ (کہ منداآنی کہس و کارہکی بووین) دہیانبردین بہ پیریہ‌وہ، جا ہر کامیکمان لہ پیش پیشہ‌وہ بربایناہ بہ پیریہ‌وہ ئہ‌وہمانی دہخستہ بہردہمی خوئی، جاری من یہکہم کہس بووم کہ بردمیان بہ پیریہ‌وہ، منی نایہ بہردہمی خوئی لہ‌پاش من حہسہن یا حوسہینیشیان ہیئا بہ پیریہ‌وہ ئہ‌ویشی خستہ پاشکوئی خوئی، ئیتر لہسہر ئہم شیوہیہ یہکیکمان لہ بہردہمیاو یہکیکمان لہ پاشکوئی دا چووینہ ناو شاری مہدینہ (د/م) → (ب- ۵- ۲۲- ۱۲۲- ۱۰۱). برقم/۱/۳۳۴۹.

۴۴۱۹- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: رَكِبَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حِمَارًا عَلَى إِكَافٍ عَلَيْهِ قُطِيفَةٌ فَذَكِيَّةٌ وَأَرْدَفٌ أَسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ وَرَاءَهُ^(۴):

ئہنہس (خودای فی رازی بن) فہرموی: پیغہمبہر (درویدی خودای لہسربن) لہسہر کورتانیکہ‌وہ سواری گویدریژی بوو، سہر جلہکھی قہیفہی فہدہکی بوو ئوسامہشی خستہ پاشکوئی خوئی! (ب).

۴۴۲۰- وَعَنْهُ قَالَ: أَقْبَلْنَا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ خَيْبَرَ، وَإِنِّي لَرَدِيفُ أَبِي طَلْحَةَ وَبَعْضُ نِسَاءِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَدِيفُ لَهُ فَعَثَرَتِ النَّاقَةُ فَقُلْتُ: الْمَرَأَةُ، فَقَالَ

^(۳) مسلم. فضائل: ۶۲۱۸، ۶۲۱۹. أبو داود. جهاد: ۲۵۶۶. ابن ماجه: ادب: ۳۷۷۳.

^(۴) تجريد/ ۳/ ۲۴۷ رقم: ۱۲۲۲ = ۲۹۸۷، ۴۵۶۶، ۵۶۶۳، ۵۹۶۴، ۶۲۰۷. اخرجہ مسلم في الجهاد. باب في دعاء النبي (صلى عليه وسلم) وصبره على اذى. رقم/ ۱۷۹۸ (هامش التجريد/ ۳- ۲۴۷).

(مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنَّهَا أُمُّكُمْ فَنَزَلْتُ فَشَدَدْتُ الرَّحْلَ وَرَكِبَ النَّبِيُّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَلَمَّا رَأَى الْمَدِينَةَ قَالَ: آيُّونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ. رَوَاهُمَا البخاري:

دیسان ئەو (خودای ئازادی بن) فەرمووی: لە خزمەتی حەزەرەدا (دروودی خودای لەسەربین) لە خەیبەر دەگەرپاینەو، من بە پاشکۆی ئەبو طەلحەو، یەحییٰ لە ژنەکانی پیغەمبەریش (دروودی خودای لەسەربین) لە پاشکۆی خۆی دا بوو، و شترەکیان سەر سەمیککی داو گلا، پیغەمبەر و ژنەکی بەربوونەو. منیش گوتم: فریای ئافەرەتە کەون. پیغەمبەریش (دروودی خودای لەسەربین) فەرمووی: ئەو دایکتانە قەدری بگرن منیش دابەزیم و کۆپانە کەم توند کردووە پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) سوار بوو، جا کاتێ مەدینە ی لێو دەرکەوت فەرمووی: (آيُّونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ سَاجِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ) ئەوا گەرپاینەو بۆلای خودای خۆمان، پەشیمانین لە هەموو کاریکی خراپی خۆمان، خودای خۆمان دەپەرستین و بە کۆلی دڵ سوپاس و ستایشی دەکەین! (ب).

٤٤٢١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِيَّايَ أَنْ تَتَّخِذُوا ظُهُورَ دَوَابِّكُمْ مَنَابِرَ، فَإِنَّ اللَّهَ إِمَّا سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتَبْلَغَكُمْ إِلَى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بِالْغِيَةِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ وَجَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ فَعَلَيْهَا فَاقْضُوا حَاجَاتِكُمْ^(١):

ئەبو ھورەیرە لە پیغەمبەرەو (دروودی خودای لەسەربین) دەفەرمووی: نەکەن سەرپشتی و لاخەکانتان بکەن بە دوانگەو مینبەر، چونکە خودا کە ئەم و لاخانە ی بۆ ئێو رامھێناوە تەنیا بۆ بار سووکی و ئاسانی ھاتووچۆی ئێو، کە لە شوینی کەو دەچن بۆ شوینی، تا تووشی سەخلەتی و چەرە سەری نەبن، لە هەمان کاتدا ئەو تا خودا ئەم زەویە یەشتی بۆتان دروست کردووە، چی پێویستی تەرتان ھەیە (وەک خوتبە ی درێژو شەو نوێژو شتی تر) ئەوا لەسەر پشتی زەوی جێبەجێی بکەن ئەو کە لەسەر پشتی و لاخەکانتان (د- س/ص).

(١) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

۴۴۲- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: تَكُونُ إِبِلٌ لِلشَّيَاطِينِ وَيُوتُ لِلشَّيَاطِينِ: فَأَمَّا إِبِلُ الشَّيَاطِينِ فَقَدْ رَأَيْتُهَا يَخْرُجُ أَحَدُكُمْ بِجَنِيَّاتٍ مَعَهُ قَدْ أَسْمَنَهَا فَلَا يَغْلُو بَعِيرًا مِنْهَا وَيَمُرُّ بِأَخِيهِ قَدْ انْقَطَعَ بِهِ فَلَا يَحْمِلُهُ، وَأَمَّا يُوتُ الشَّيَاطِينِ فَلَمْ أَرَهَا. كَانَ سَعِيدٌ يَقُولُ: لَا أَرَاهَا إِلَّا هَذِهِ الْأَقْفَاصَ الَّتِي يَسْتُرُ النَّاسُ بِالذَّبْيَاجِ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(۷):

دیسان ئەو لە حەزەرەتەووە فەرەمووی (درویدی خودای لەسەربێ): وشتری و هەیه هەیه شەیتانە، وە شوینی وایش هەیه هینی شەیتانە! هەر چیکو وشتری شەیتانە مەن خۆم دیومە: ئەو وڵاخانەیه کە هەندیکتان قەڵەویان دەکەن و لە تەک خۆیان بۆ فیزو دەعیە بە کیشیان دەکەن، نە خۆیان سواریان دەبن و نە برادەریکی پەککەوتەشیان سوار دەکەن، بەڵان شوین و لانە ی شەیتانم نەدیو، چونکە لە سەردەمی مندا پەیدا نەبوون سەعیدی کوپی ئەبو هیند دەیگوت: وا دەزانم کە شوین و لانە ی شەیتانیش ئەم کەژوانەیه کە پەردە ی ئاوریشم و دیباجیان بۆ دەکەن! (د- سند صالح) لە باوەری بەندەیشدا لەم چەرخی ئیمەشدا:

لۆچیس سەینەما، مەیخانە یانە

سەماگا و شانۆس ویتەس نەمانە

لانە و لۆقنتەو خانە ی شەیتانە

لە هەر شوین بوون ناگر بارانە

۳۳) پیئشیرکی بە وڵاخ لەسەر مال: (المسابقة على الدواب)

۴۴۳- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: سَابَقَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَيْنَ الْخَيْلِ الَّتِي قَدْ أُضْمِرَتْ فَأَرْسَلَهَا مِنَ الْحَفِيَاءِ، وَكَانَ أَمْدُهَا ثِنْيَةَ الْوَدَاعِ، فَقُلْتُ لِمُوسَى: فَكَمْ كَانَ بَيْنَ ذَلِكَ؟ قَالَ: سِتَّةُ أَمْيَالٍ أَوْ سَبْعَةٌ وَسَابَقَ بَيْنَ الْخَيْلِ الَّتِي لَمْ تُضْمَرْ، فَأَرْسَلَهَا

^(۷) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

مِنْ نَبِيَّةِ الْوَدَاعِ وَكَانَ أَمَدُهَا مَسْجِدَ بَنِي زُرَيْقٍ، قُلْتُ: فَكَمْ بَيْنَ ذَلِكَ؟ قَالَ: مِيلٌ أَوْ نَحْوُهُ، وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ مِمَّنْ سَابَقَ فِيهَا. رَوَاهُ الْخُمَيْسِيُّ^(۱):

ئيبنو عومەر (خودايان ئى رازى بىن) فەرمووی: پيغەمبەر (دروودی خودای لەسەربىن) پيشپرکەيهکى سازدا بە ولاخى بەرزە، ئەو ماين و ئەسپانەى کە قال بوون و پەرورەدەکرا بوون، بو قوشمە پيکەردن، لە حەفيائەو بەرى دان، ئەو سەريان ئەنيەتول وەداع بوو، فەرموو دەگيپرەو (راوی) دەلى: گوتم بە مووسا: مەودای چەند دەبوو؟ گوتم: شەش حەوت ميل دەبوو، وە ئەو ماين و ئەسپانەى کە تەرال بوون و قال نەکرا بوون بو قوشمە لە ئەنيەتول وەداعەو بەرى دەدان، ئەو سەريان مزگەوتەکەى بەنى زورەيق بوو، گوتم: ئەو ماوہيە چەند دەبى؟ گوتم: ميلی (يا شتيکی وا) دەبى، ئيبنو عومەر خوێ يەکیک بوو کە لەم قوچ و قوشمە و تەرەت و تەرەتینەدا بەشدارى کردووە (ش/د/ت/ن).

٤٤٢٤- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَاقَةٌ تُسَمَّى الْعُضْبَاءَ لَا تُسَبِّقُ، فَجَاءَ أَغْرَابِيٌّ عَلَى قَعُودٍ فَسَبَقَهَا فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ حَتَّى عَرَفَهُ فَقَالَ: حَقٌّ عَلَى اللَّهِ أَلَّا يَرْتَفَعَ شَيْءٌ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا وَضَعَهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالنَّسَائِيُّ^(۲):

ئەنەس (رەزای خودای ئى بىن) فەرمووی: پيغەمبەر (دروودی خودای لەسەربىن) و شترە مینگەيهکى هەبوو، ناوی عەضبەا بوو، بەرايى بەهيچ نەدەداو ولاخ نەبوو کە پيشى بکەوێ، روژى عەرەبيکى دەشتەکى بە سواری و شتریکى توپرى بەربار لەولاو هات وە پيشى عەضبەا کەوت، موسولمانانیش ئەمەيان لەبەر گران بوو،

^(۱) تجرید / ١ / ٢٦٩ رقم: ٢٦٠ ، ٤٢٠ ، ٢٨٦٨ ، ٢٨٦٩ ، ٢٨٧٠ ، ٧٣٣٦ . نسائي . خيل: ٣٥٨٦ . مسلم .

مغازی: ٤٨٢٠ — ٤٨٢١ .

^(۲) بخاري . جهاد: ٢٨٧٢ . راجع الحديث الرابع من تسلسل / ٢٨ من هذا المجلد = التحريش بين البهائم... إلخ .

کاتی پیغهمبر (درویدی خودای له‌سربین) هستی به‌وه کرد فهرمووی: ره‌وایه و به‌لینه له‌سهر خودا که ههر شتی له‌م دنیا بی به‌قایه لووتی به‌رزه‌وه بوو، سهری به‌رزه‌وه کرد، خودا بدا له لووتی و له نه‌جامدا سهری نه‌وی بکاته‌وه! (ب/ن).

۴۴۲۵- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَتْ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي سَفَرٍ فَسَابَقْتُهُ فَسَبَقْتُهُ عَلَى رَجُلِي، فَلَمَّا حَمَلْتُ اللَّحْمَ سَابَقْتُهُ فَسَبَقَنِي فَقَالَ: هَذِهِ يَتْلُكَ السَّبْقَةُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(۳):

عائیشه (خودای ن‌رازی بن) فهرمووی: له سه‌فه‌ریکا له خزمه‌تی هه‌زه‌تدا (درویدی خودای له‌سربین) بووم، به پی نه‌ک به سواری پی‌شپرکیم له‌گه‌لیدا کرد پی‌شی که‌وتم! به‌لام که گوشتن بووم له‌وه دوا پی‌شپرکیم له‌گه‌لیدا کرده‌وه نه‌و له منی برده‌وه، فهرمووی: نه‌مه له باتی برده‌وه‌که‌ی نه‌وجاره! (د-س/صالح).

۴۴۲۶- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَا سَبَقَ إِلَّا فِي خُفٍّ أَوْ حَافِرٍ أَوْ نَعْلٍ^(۴):

نه‌بو هوره‌یره له هه‌زه‌ته‌وه ده‌فه‌رموی (درویدی خودای مه‌زنی له‌سربین): دروست نییه پی‌شپرکی له‌سهر مال بکری، مه‌گهر به وشترو و لاخ و به‌رم و په‌یکان و شتی وا بکری! (د/ت/ن-س/ح).

۴۴۲۷- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَا جَلَبَ وَلَا جَنَبَ فِي الرَّهَانِ. رَوَاهُمَا أَصْحَابُ السَّنَنِ. نَسَّالَ اللَّهُ الْهَدَى لَأَقُومَ طَرِيقَ^(۵):

عیمرانی کوپی حوصه‌ین (خودای ن‌رازی بن) له هه‌زه‌ته‌وه (درویدی خودای له‌سربین) ده‌فه‌رموی: له گره‌وی قوشمه‌دانه‌لیخوړ دروسته‌وه نه‌یه‌ده‌ک، واته:

^(۳) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(۴) رواه أصحاب السنن بسند حسن (شرحه).

^(۵) رواه أصحاب السنن بسند صحيح (شرحه).

دروست نییه که که‌سیکی تر له دواوه و لا‌خه‌که‌ی بۆ ئی خوڤی، یا مینه‌ک و یه‌ده‌ک له‌گه‌ل خۆی به‌ری له‌ کوێ و لا‌خه‌که‌ی ژیری سسته‌وه بوو سواری یه‌ده‌که‌که‌ بی! (د/ت/ن - س/ص).

(۳۴) تیر نه‌ندازی: (الرمی بالسهم)

۴۴۲۸- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ يَقُولُ: {وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ} أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ^(۱):

عوقبه‌ی کوڤی عامیر (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: گویم ئی بوو چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) له‌سهر دوانگه‌ ده‌یفه‌رموو: مه‌به‌ست له‌ (قوة) بۆ ئه‌مپۆ له‌م نایه‌ته‌دا که ده‌فه‌رموی: {وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ} مه‌به‌ست له‌م (قوة) یه‌ تیر نه‌ندازی و تیر هاویشته‌نه‌، وه‌سی جار ئه‌م وشه‌یه‌ی دووباره‌ کرده‌وه (م/د).

۴۴۲۹- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: سَتُفْتَحُ عَلَيْكُمْ أَرْضُونَ وَيَكْفِيكُمْ اللَّهُ فَلَا يَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يُلْهُوَ بِأَسْهُمِهِ^(۲):

دیسان فه‌رمووی: چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رموی: خودا ولا‌تیکی زۆر له‌سهر ده‌ستی ئیوه‌دا فه‌تح ده‌کا، وه‌لی ئیوه‌ پشتتان سارد نه‌بیته‌وه‌و به‌هه‌ر حال خاومه‌بنه‌وه‌و واز له‌ تیربازی و مه‌شق کردن به‌رم و تیر مه‌هینن! (م) ته‌ماشای (سووره‌تی نه‌نفال) فه‌رمووده‌ی (۱۳) بکه‌ →.

۴۴۳۰- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ عَلِمَ الرَّمْيَ ثُمَّ تَرَكَهُ فَلَيْسَ مِنَّا أَوْ قَدْ عَصَى. رَوَاهُمَا مُسْلِمٌ^(۳):

(۱) مسلم. جهاد: ۴۹۲۳. أبو داود. جهاد: ۲۵۱۴.

(۲) مسلم. جهاد: ۴۹۲۴.

(۳) مسلم. جهاد: ۴۹۲۶.

دیسان لهوهوه له پیغه مبه رهوه (دروودی خودای لهسهرین) ده فهرمووی: ئهوهی
فیری رمبازی و تیرئه ندازی ببی، به لام له پاشان وازی ئی بیئنی ئهوه له ئیمه
نییه یا فهرمووی: ئهوه یاخی بووه! (م- خودای ئی رازی بئ).

٤٤٣١- عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
عَلَى نَفَرٍ مِنْ أَسْلَمَ يَنْتَضِلُونَ فَقَالَ: ارْمُوا بَنِي إِسْمَاعِيلَ فَإِنَّ آبَاكُمْ كَانَ رَامِيًا ارْمُوا وَأَنَا
مَعَ بَنِي فَلَانَ فَأَمْسَكَ أَحَدُ الْفَرِيقَيْنِ بِأَيْدِيهِمْ، فَقَالَ: مَا لَكُمْ لَا تَرْمُونَ؟ قَالُوا: كَيْفَ نَرْمِي
وَأَلْت مَعَهُمْ، قَالَ: ارْمُوا فَأَنَا مَعَكُمْ كُلُّكُمْ^(٤).

سه له مهی کوپی ئه کوه (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: پیغه مبه ره (دروودی
خودای لهسهرین) له کن دهسته یه کی ئه سه له مییه ره رابورد، نیشانیان نابوو،
فهرمووی: ئه ی نهوهی ئیسماعیل پیغه مبه ره! تیر بهاویژن و مه شق به تیرو رم و
چهک بکه، چونکه له کاتی خویدا باب به گه وره یشتان تیر ئه نداز بوو! ده ی
بهاویژن و رهفتاری باو باپیرتان پشت گوئی مه خه، ده ی تیگرن، من له سه ره
ئه م تیپه م! ئیتر تیپه که ی تر دهستیان کی شایه وه،، هه زره ت (دروودی خودای
لهسهرین) فهرمووی: ئه وه چیتانه بو تیئاگرن؟ گوتیان: چون تئ بگرین که تو
له سه ره ئه وان بیت! فهرمووی: تیگرن من له سه ره هه مووتانم! (ب- رهصه ت له خوی،
له که سوکاری).

٤٤٣٢- وَفِي يَوْمٍ بَذَرَ حِينَ أَصْطَفُوا لِقِتَالِ قُرَيْشٍ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ): إِذَا أَكْبُوكُمْ فَعَلَيْكُمْ بِالرَّمِي . رَوَاهُما البخاري^(٥).

له رۆژی غهزای به دردا کاتی ریزیان به ست بو جهنگ کردن له گه ل بئ
برواکانی قورده یشدا، پیغه مبه ره (دروودی خودای لهسهرین) فهرمووی: کاتی نزیکه وه
بوون لیئان و نیشانیان دا ئه وه حه له تیربارانیان که! (ب- رهصه ت له گۆپی
نازداری).

^(٤) بخاري. جهاد: ٢٨٩٩، ٣٣٧٣، ٣٥٠٧.

^(٥) بخاري. جهاد: ٢٩٠٠، ٣٩٨٤، ٣٩٨٥.

۴۴۳- ولأصحاب السنن: إِنَّ اللَّهَ لَيَدْخِلُ بِالسَّهْمِ الْوَاحِدِ ثَلَاثَةَ الْجَنَّةِ: صَانِعُهُ يَحْتَسِبُ فِي صَنْعَتِهِ الْخَيْرَ، وَالرَّامِيَ بِهِ، وَالْمُمِدَّ بِهِ. وَقَالَ: ارْمُوا وَارْكَبُوا وَلَا تَرْمُوا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ تَرْكَبُوا^(٦).

دہفہرموی (درویدی خودای لہسہرین): بہہوی تاقہ تیریکہوہ خودای گہورہ سی کہس دہخاتہ بہہشتہوہ: یہکہم ئہوہی کہ دروستی دہکا، لہبہر رہزای خوداو مہبہستی لہ دروست کردنہکہی خیبری ئیسلامہ، دووہم ئہوہی دہیتہقیئی، سییہم ئہوہی دہیداتہ دہستی. فہرمویشی: ہہم مہشقی تیر بازی و ہہم مہشقی سواری بکہن، بہلام مہشقی تیر ئہندازی بکہن پیم خوشترہ لہ مہشقی سواری (د/ت/ن) دیاری کردنی تیر بؤ نمونہیہ، چونکہ لہ سہرہمی حہزہتدا (درویدی خودای لہسہرین) باشتیرین چہک بووہ. دہنا تہقہمہنی ہہمووی وایہ، چہک تا چاتر بنی خیبری پترہ. (وہرگیپ)

۴۴۴- وَلَلْمُذِي: مَنْ رَمَى بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ لَهُ عَدْلٌ مُحَرَّرٌ. نَسَأَلُ اللَّهَ تَمَامَ الْعَبودية^(٧):

لہسہر گپرانہوہی تیرمیذی حہزہت (درویدی خودای لہسہرین) دہفہرموی: ئہوہی لہبہر رہزای خودای گہورہ تیری بتہقیئی پاداش و خیبری ئازادکردنی بہندہیہکی بؤ ہہیہ.

۳۵) داوای سہرکہوتن لہ خودا بہ خاتری زہبوونہکان: (الإستنصار بالضعفاء)

۴۴۳- → (ب- ۱ز- ۱۷۸ل- ۴۸۳ف- ۲) ^(۱).

۴۴۳۶- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: ابْغُرْنِي الضُّعْفَاءُ فَإِنَّمَا تُرْزَقُونَ وَتُنْصَرُونَ بِضُعْفَائِكُمْ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ^(۲):

^(۱) سکت عن درجته الشارح.

^(۲) سکت عن درجته الشارح.

^(۱) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ۱۷۸ رقم: ۲ / ۹۵۰.

ئەبو دەرداء (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: ژنەوتم لە حەزەرت (دروودی خودای لەسەربێ) دەیفەرموو: هەژاروو لازەبوون و بێ ئەواکانم بو بێنن هەتا بیانکەم بە دەست کە لا لەلای خودا، چونکە لە راستیدا ئیوێه کە خواوەند روژیتان دەدا، وە یا سەرتان دەخا بەسەر دوژمندا لەبەر خاتری ئەوانە! (د/ت/ن- س/ص).

٤٤٣٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: رُبُّ أَشْعَثَ مَذْفُوعٍ بِالْأَبْوَابِ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَبْرَهُ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالْإِمَامُ أَحْمَدُ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) وَحَشَرْنَا فِي زَمَرَتِهِمْ آمِينَ^(٣).

ئەبو هورەیرە (خۆشنودی خودای ئی بێ) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: گەلی کەسی وا هەیە بە دیمەن کولکەن و چلکەن، لەم دەرگاوا لەو دەرگا پالی پیوێ دەنێن و قەدری نازانن و دەری دەکەن، وەلی لەلای خودا ئەوەندە ئازیزو نازدارە ئەگەر سویند لە خودا بخوا لەسەر هەرشتی کە بۆی بکا، خودا دلی ناشکینی و ئیشەکە ی بو دەکا و سویندەکە ی ناخات (م/ئە).

٣٦) داوا ی کۆمەکی لە بێبەرست ناکری: (لا یستعان بالمشرک)

٤٤٣٨- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: خَرَجَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَبْلَ بَدْرٍ فَلَمَّا كَانَ بِحَرَّةِ الْوَبَرَةِ أَذْرَكَهُ رَجُلٌ يَذْكُرُ بِالْجُرْأَةِ وَالتَّجْدَةِ فَفَرَحَ بِهِ الْأَصْحَابُ فَقَالَ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): جِئْتُ لِأَتَبْعَكَ وَأَصِيبَ مَعَكَ فَقَالَ: تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَارْجِعْ فَلَنْ أَسْتَعِينَ بِمُشْرِكٍ، ثُمَّ مَضَى حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالشَّجَرَةِ أَذْرَكَهُ الرَّجُلُ فَقَالَ لَهُ كَمَا قَالَ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَرُدُّ عَلَيْهِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَالْمَرَّةِ الْأُولَى، ثُمَّ رَجَعَ فَأَذْرَكَنَا بِالْبَيْدَاءِ فَقَالَ كَالأَوَّلِ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، فَقَالَ لَهُ: انْطَلِقْ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(١).

^(٢) رواه أصحاب السنن بسند صحيح (شرحه).

^(٣) مسلم. أدب: ٦٦٢٥.

^(١) مسلم. مغازي: ٤٦٧٧. أبو داود. جهاد: ٢٧٣٢. ترمذي. سير: ١٥٥٨.

عائىشه (خوداى ئى رازى بىن) فەرمووى: پىڭەمبەر (درودى خوداى لەسەرىن) كاتى دەرچوو بۇ بەدر، كە گەيشتە حەرەتول وەبەرە لەوى پىاوى ھاتە خزمەتى، ئەو پىاوه بۇ ئازايەتى و مەردايەتى بەناو بانگ بوو، لەبەرئەو ھاتە ياران بە ھاتنى گەلى دلتشاد بوون، كابرە كە بە پىڭەمبەرى گوت: ھاتووم لە گەلتا دىم بۇ ئەم جەنگە، يارىدەى ئىوھش دەدەم و خوشم لە تالان شتىكم دەست دەكەوى! ئەوئىش فەرمووى: باوھرت ھەيە بە خودا و بە پىڭەمبەرى خودا؟ گوتى: نە، فەرمووى: دە بگەپزەرەو دواو، چونكە من يارمەتى لە خودا نەناس ناخووزم! ئىنجا حەزەرەت (درودى خوداى لەسەرىن) رۆيشت گەيشتە لاي درەختەكە، لەوى پىاوكە ھاتەو بۇلاى و پىڭەمبەر (درودى خوداى لەسەرىن) جارى پىشوو چى پىي فەرموو ئەم جارەئىش ھەر ئەوھى پىي فەرموو، پىاوكەش وەك جارى پىشوو وەلامى دايەو، ديسان پىاوكە گەپرايەو، ھەتا لە بەيداء حەزەرەتى گرتەو و قسەكەى يەكەم جارى دووبارەكرەو بۇ پىڭەمبەر، ئەوئىش فەرمووى پىي: باوھر بە خودا و پىڭەمبەرى دەكەى؟ گوتى: بەلى، فەرمووى: دە وەرە لەگەلمان! (م/د/ت).

۳۷) نامىرو چەك و تفاقى جەنگ: (آلات الحرب)

۴۴۳۹- → (ب- ۳- ز- ۱۰- ۲۴- ف- ۱) (۱).

۳۸) زرىه و رم: (الدرع والرمح)

۴۴۴۰- → (ب- ۶- ز- ۹). تەفسىرى سوورەتى ئەنفال، فەرموودەى سىيەم، لىرەدا لەپاش رستەى: (ئىتر بەستە ئەى پىڭەمبەرى خودا!) ئەمەى پترە: بەراستى زور پارايتەو لە خوداى خو، گوتى: پىڭەمبەر (درودى خوداى لەسەرىن) لەوكتەدا زرىهى لەبەردا بوو. ھەتا كوئايى فەرموودەكە (۱).

(۱) تقدم في مجلد / ۳ تسلسل / ۱۰ رقم: ۱۹۹۵.

(۱) تقدم في مجلد / ۶ تسلسل / ۹ رقم: ۲۸۷۷.

۴۴۴۱- ولأبي داود والترمذي: ظَاهَرَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ أُحُدٍ بَيْنَ دِرْعَيْنِ أَوْ لَيْسَ دِرْعَيْنِ^(۲):

ئه‌بو داوود و تیرمیزی (ره‌زای خودایان ئی بن) ده‌گپ‌نه‌وه: له‌ روژی ئو‌خوددا پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی سلوو میهره‌بانی خودای گه‌رمو مه‌زنی له‌سه‌ر بن) دوو زریه‌ی له‌سه‌ر یه‌ک له‌به‌ردا بوو یا گوتی: دوو زریه‌ی له‌سه‌ر یه‌ک له‌به‌ر کردبوو.

۴۴۴۲- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: جُعِلَ رِزْقِي تَحْتَ ظِلِّ رُمَحِي، وَجُعِلَ الذُّلَّةُ وَالصَّغَارُ عَلَى مَنْ خَالَفَ أَمْرِي. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالْإِمَامُ أَحْمَدُ^(۳):

ئیب‌نو عومه‌ر (ره‌زای خودایان ئی بن) فه‌رمووی: پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بن) فه‌رمووی: رزق و روژی من وا له‌ ژیر سای سیبه‌ری ره‌که‌مدا، سه‌ر شوپی و سووکی و ریسواییش بو ئه‌و که‌سه‌یه‌ که‌ له‌ فه‌رمانی من ده‌رده‌چی! (بوخاری/ ئیمامی ئه‌حمه‌د).

۳۹) شمشیر: (السيف)

۴۴۴۳- قَالَ جَابِرٌ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): غَزَوْنَا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَذْرَكُنَا الْقَائِلَةَ فِي وَادٍ كَثِيرِ الْعِصَاهِ فَتَفَرَّقَ النَّاسُ فِي الشَّجَرِ يَسْتَظِلُّونَ، وَنَزَلَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) تَحْتَ شَجَرَةٍ فَعَلَّقَ بِهَا سَيْفَهُ ثُمَّ نَامَ، فَاسْتَيْقَظَ وَعِنْدَهُ رَجُلٌ وَهُوَ لَا يَشْعُرُ بِهِ. فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنَّ هَذَا اخْتَرَطَ سَيْفِي. فَقَالَ: مَنْ يَمْنَعُكَ؟ قُلْتُ: اللَّهُ. فَشَامَ السَّيْفَ فَهَا هُوَ ذَا جَالِسٍ ثُمَّ لَمْ يُعَاقِبْهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱):

جابیر (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: له‌ غه‌زایه‌کدا، له‌ خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ردا بووین (دروودی خودای له‌سه‌ر بن) له‌ قرچه‌ی نیوه‌پو‌دا له‌ شیویکی زیاویدا بو

(۲) بسند حسن (شرحه).

(۳) بخاری. جهاد: رواه تعليقا في باب: ما قيل في الرماح بين الرقمين: ۲۹۱۳ و ۲۹۱۴.

(۱) بخاری. جهاد: ۲۹۱۳.

سهرخو و شکاندن لاماندا، خه‌لکه‌که به‌ناو شیوه‌که‌دا بلاو بوونه‌وه و چوونه سیبهری داره‌کانه‌وه، پیغه‌مبه‌ریش (درویدی خودای له‌سهرین) له‌بن داریکا دابه‌زی و شمشیره‌که‌ی پیادا هه‌لواسی و خه‌وت، کاتی خه‌به‌ری ده‌بیته‌وه ده‌پوانی و پیای له‌لایه‌تی، که هاتوو هه‌زرت هه‌ستی پی نه‌کردوو. جا فهرمووی: ئه‌م پیاه شمشیره‌که‌ی منی هه‌لکیشابوو، به‌رووتی گرتبووی به‌ده‌ستی‌وه ده‌یگوت پیم: کی رزگارت ده‌کات له‌ده‌ستم؟ منیش گوت: خودا، جا شمشیره‌که‌ی نایه‌وه ناو کیلانه‌که‌ی، و ئه‌وه‌تانی بو‌خوی دانیشتوو! ئیتر پیغه‌مبه‌ریش (درویدی خودای له‌سهرین) توله‌ی له‌پیاه‌که‌نه‌سهندو هیچی لیی نه‌کرد (ب).

۴۴۴- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَتْ قَبِيلَةُ سَيْفِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِضَّةً. رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ^(۲):

ئهنه‌س (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: مشتووی شمشیره‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) زیوی تی گیرابوو (د/ت/ن- س/ح).

۴۰ خوده‌ی ناسن و کلاوزری: (البیضة والمغفر)

۴۴۴- → (ب- ۴ ز- ۷۰ ل- ۲۱۱ ف-)^(۱).

۴۴۶- → (ب- ۲ ز- ۱۳۱ ل- ۲۶۵- ۱)^(۲).

۴۱ نالو به‌یداخ: (اللواء والراية)

۴۴۷- سئل البراء بن عازب (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ رَأْيَةِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: كَانَتْ سَوْدَاءَ مُرَبَّعَةً مِنْ نَمْرَةٍ^(۱):

^(۲) بسند حسن (شرحه).

^(۱) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۷۰ رقم: ۳۰۱۳.

^(۲) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل / ۱۳۱ رقم: ۱۷۰۷.

لهبارهی ئالاکهی پیغهمبهروهوه (دروودی خودای لهسهرین) له بهپرای کورپی عازیب پرسیار کرا، گوتهی: پارچه شالیکی رهشبانزوی چوار گوشه بوو. (د/ت- س/ح).

٤٤٤٨- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: دَخَلَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَكَّةَ وَلِوَاؤُهُ أَبْيَضٌ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(١):

جایبر (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: پیغهمبهر (دروودی خودای لهسهرین) که هاته ناو شاری مهککهوه و مهککهی ئازاد کرد ئالاکهی سپی بوو (د/ت- س/غ).
٤٤٤٩- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) قَالَ: كَانَتْ رَايَةُ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَوْدَاءَ وَلِوَاؤُهُ أَبْيَضٌ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ^(٢):

ئیببنو عههباس (رهزای خودایان ئی بئ) فهرمووی: ئالاکهی پیغهمبهر (دروودی خودای لهسهرین) رهش بوو، بهلام بهیداخهکهی سپی بوو. (ت/ن- س/ح).

٤٢) باسی پینجهه: باسی مهیهستی سهرهکی له تیکۆشان و خهبات، سهه رستهی کاری خهباتگیران، بانگ کردنی پادشایان بۆ ئیسلامهتی

الباب الخامس: في ملاك الجهاد دعوة الملوك إلى الاسلام

٤٤٥٠- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَتَبَ إِلَى كِسْرَى وَإِلَى قَيْصَرَ وَإِلَى النَّجَاشِيِّ وَإِلَى كُلِّ جَبَّارٍ يَدْعُوهُمْ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى وَلَيْسَ بِالنَّجَاشِيِّ الَّذِي صَلَّى عَلَيْهِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(١):

ئهنهس (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: پیغهمبهر (دروودی خودای لهسهرین) نامهی نووسی بۆ لای کیسراو بۆلای قهیهصهرو بۆ لای نهجاشی و بۆ لای گشت

(١) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

(٢) بسند غريب (شرحه).

(٣) بسند حسن (شرحه).

(١) مسلم. مغازي: ٤٥٨٥. ترمذي. استئذان: ٢٧١٦.

زۆردارو زہبرداری، بانگی دہکردن بۆسەر ئیسلام کہ ئایینی خودای گہورہیہ، ہہتا دہست ہہلہگرن لہ زۆرو ستہم و بینہ سہر ریگہی راستی خودا وہی ئہم نہ جاشییہ ئہو نہ جاشییہ نییہ کہ کاتی لہ حہبہ شہ مرد پیغہمبہر (دروودی خودای لہسہرین) نویژی مردووی نادیار (صلوة الغائب) ی لہسہر کرد (م).

۴۴۵۱- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِكِتَابِهِ رَجُلًا إِلَى عَظِيمِ الْبَحْرَيْنِ لِيُذْفِعَهُ إِلَى كِسْرَى فَلَمَّا قَرَأَهُ كِسْرَى مَزَّقَهُ فَدَعَا عَلَيْهِمُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنْ يُمَزَّقُوا كُلُّ مُمَزَّقٍ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۲).

ئیینو عہباس (خودایان ئی رازی بن) فہرمووی: پیغہمبہر (دروودی خودای لہسہرین) نامہیہ کی نارد بۆ سہر گہورہی بہ حرہین، ہہتا ئہو بیگہیہئی بہ کیسرای شای ئیرانی ئہو کاتہ، جا کاتی کیسرا کاغہزہ کہی حہزہت دہخوینیتہ وہ دہیدری! پیغہمبہریش (دروودی خودای لہسہرین) نزای ئی کردن: کہ شہق و پہق کرین؟ ئیتر نزاکہی پیغہمبہری ئی گیرا بوو، لہوہدوا خودا کوپہ کہی کیسرا (کہ ناوی شیرو بوو) زالی کرد بہ سہریدا، بہ خہنجرہ سکی دری و کوشتی! (ب).

۴۴۵۲- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) قَالَ: لَمَّا أَرَادَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنْ يَكْتُبَ إِلَى الرُّومِ قِيلَ لَهُ إِنَّهُمْ لَا يَقْرَءُونَ كِتَابًا إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَخْتُومًا، فَاتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ فِصَّةٍ وَنَقَشَ فِيهِ: مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ. → (ب- ۴- ز- ۳۵- ل- ۱۱۷- ف- ۴) (۳):

۴۳) خہبات و غہزا دہیی لہ بنہرہتدا لہ پیناوی ئایین دابی:

أصل الجهاد للدين

ئایہتہ کہ لہم شوینہدا رابوورد: بہرگی شہ شہم زنجیرہی سییہم، سوورہتی بہ قہرہ، ئایہتی: (وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً) الآیة.

(۲) بخاری. جہاد: ۲۹۳۹.

(۳) مسلم. لباس: ۵۴۴۷. تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۲۵ برقم: ۴ / ۲۸۱۲. بخاری. جہاد: ۲۹۳۸.

۴۴۵۳- → (ب- ۲ز- ۲ل- ۱۲ف- ۴) (۱).

۴۴۵۴- → (ب/ ۱/ ز/ ۵۳/ ل/ ۲۱۰/ ف/ ۱) + (ب/ ۲/ ز/ ۲/ ل/ ۱۲/ ف/ ۴) (۲).

۴۴۵۵- عَنْ أَسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَرِيَّةً إِلَى الْحُرَقَاتِ، فَنَدَرُوا بِنَا، فَهَرَبُوا فَأَذْرَكْنَا رَجُلًا فَلَمَّا غَشِيَتْهُ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَضَرَبْنَاهُ حَتَّى قَتَلْنَاهُ فَذَكَرْتُهُ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَنْ لَكَ بِلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْهَا قَالَهَا مَخَافَةَ السَّلَاحِ، قَالَ: أَفَلَا شَقَقْتَ عَنْ قَلْبِهِ حَتَّى تَعْلَمَ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ قَالَهَا أَمْ لَا؟ مَنْ لَكَ بِلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ فَمَا زَالَ يَقُولُهَا حَتَّى وَدِدْتُ أَنِّي لَمْ أَسْلِمَ إِلَّا يَوْمَئِذٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَمُسْلِمٌ (۳).

ئوسامہی کوپی زہید (خودا لہ خوئی و باوکی خوش بن) فہرمووی: لقی سوپا بووین، پیغہمبہر (درویدی خودای لہسہرین) ناردمانی بو سہر چہند خیلئی لہ ہوژی جوہہینہ کہ پییان دہگوتن: حورہقات، کہ ہستیان بہ نیئمہ کرد ہلہاتن، نیشٹینہ سہر پیایو و گہمارؤمان داو گرتمانہ ناو، لہوکاتہدا گوتی: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) بہ لام نیئمہ دہرفہتمان نہداو دامان گرت و دامان پلؤوسی ہتا کوشتمان! لہ پاشدا کہ چووینہوہ خزمہتی حہزرت (درویدی خودای لہسہرین) نہمہم بوئی گیرایہوہ، فہرمووی: روژی قیامہت کی قوتارت دہکا لہ چنگی وشہی پیروزی (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) عہرزیم کرد: قوربان! خوئو بہراستی نہبوو بہلکوو لہ ترسی گیانی وای گوت ہتا نہیکوژن! فہرمووی: جا کہوا دہزانی بوچی دلت ہل نہدپی ہتا بزانی کہ لہبہرئوہ وای گوتووہ یانا! روژی قیامہت کی لہ چنگی وشہی (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) قوتارت دہکا! ئیتر حہزرت (درویدی خودای لہسہرین) خویش خویش نہم وشہیہی دووبارہ دہکردہوہ بو دووپاتی۔ تہنانتہ نہوہندہ پہشیمانیم حاصل کرد ئاواتم خواست کہ ہتا نہو روژہ موسولمان نہبوومایہ تاکوو تووشی نہم تاوانہ نہبوومایہ (د/م).

(۱) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل / ۲ برقم: ۱۸۵ / ۴.

(۲) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ۵۳ برقم: ۲۸۶ / ۱ + مجلد الثاني. تسلسل / ۲ برقم: ۱۸۵ / ۴.

(۳) مسلم. إيمان: ۲۷۲ - ۲۷۵. بخاري. مغازي: ۴۰۲۱. أبو داود. جهاد: ۲۶۴۳.

۴۴۵۶- عَنْ الْمُقَدَّادِ بْنِ الْأَسْوَدِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ لَقِيتُ رَجُلًا مِنَ الْكُفَّارِ فَقَاتَلَنِي فَضْرَبَ إِحْدَى يَدَيَّ بِالسَّيْفِ فَقَطَعَهَا، ثُمَّ لَادَ مِنِّي بِشَجَرَةٍ فَقَالَ أَسْلَمْتُ لِلَّهِ، أَفَأَقْتُلُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ بَعْدَ أَنْ قَالَهَا؟ قَالَ: لَا تَقْتُلُهُ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ قَدْ قَطَعَ يَدَيَّ، قَالَ: لَا تَقْتُلُهُ فَإِنْ قَتَلْتَهُ فَإِنَّهُ بِمَنْزِلِكَ قَبْلَ أَنْ تَقْتُلَهُ وَأَنْتَ بِمَنْزِلَتِهِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ كَلِمَتَهُ الَّتِي قَالَ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(۴):

مِقدادی کوپی ئەسوود (خودای ئی رازی بن) فەرمووی: گوتم: ئەه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! پێم بفرموو ئەگەر تووشی کابرایه‌کی خودا نه‌ناس (کافر) بووم و چووین به‌ گژیه‌ک‌دیداو به‌ شمشیر دای له‌ ده‌ستی‌کم و ده‌ستی په‌رندم و ئینجا خۆی لێم دایه‌ پال دره‌ختیک و گوتم: موسولمان بووم و ئەوا باوه‌رم هینا به‌ خودا، جا ئایا له‌ پاش گوتمی ئەم قسه‌یه‌ له‌ هه‌ل و مه‌رجیک‌ی واواییدا بیکۆژم یانا؟ فەرمووی: مه‌یکۆژه. خو ئەگەر بیکۆژی ئەوه‌ ئەو ده‌چیته‌ پایه‌ی تو به‌رله‌وه‌ی که ئەو بکوژیت و وه‌ک ئەوکاته‌ی تو رشتنی خوینی حه‌رام و ناره‌وایه‌ وه‌ تو‌ش ده‌چیته‌ پایه‌ی ئەو به‌رله‌وه‌ی که موسولمان ببێ و وه‌ک ئەوکاته‌ی ئەو رشتنی خوینت هه‌ل‌له‌ به‌لام له‌به‌ر شلوق‌ی هه‌له‌وست به‌هانه‌ت هه‌یه‌ و تۆله‌ت ئی ناسینری (ش/د).

۴۴ (بانگه‌وازی پێش ده‌ست پێکردنی شه‌ر پێویسته‌ : (الدعوة قبل القتال)
۴۴۵۷- عَنْ بُرَيْدَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا أَمَرَ أَمِيرًا عَلَى جَيْشٍ أَوْ سَرِيَّةٍ أَوْصَاهُ فِي خَاصَّتِهِ بِتَقْوَى اللَّهِ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا ثُمَّ قَالَ: اغْزُوا بِاسْمِ اللَّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ اغْزُوا وَلَا تَغْلُوا وَلَا تَغْدِرُوا وَلَا تَمُتُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُهُمْ إِلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ فَأَيَّتَهُنَّ مَا أَجَابُوكَ فَأَقْبِلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ، اذْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ فَإِنْ أَجَابُوكَ فَأَقْبِلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ، ثُمَّ اذْعُهُمْ إِلَى التَّحَوُّلِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ وَأَخْبِرْهُمْ أَنَّهُمْ إِنْ فَعَلُوا ذَلِكَ فَلَهُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ، وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُهَاجِرِينَ فَإِنْ أَبَوْا أَنْ يَتَحَوَّلُوا،

(۴) تقدم تخريجه بمثل الحديث الذي قبله رقم: ۴۴۵۵.

فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّهُمْ يَكُونُونَ كَأَغْرَابِ الْمُسْلِمِينَ يَجْرَى عَلَيْهِمْ حُكْمُ اللَّهِ الَّذِي يَجْرَى عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَكُونُ لَهُمْ فِي الْغَنِيمَةِ وَالْفَيْءِ شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يُجَاهِدُوا مَعَ الْمُسْلِمِينَ، فَإِنْ هُمْ أَبَوْا فَسَلِّهِمُ الْجِزْيَةَ، فَإِنْ هُمْ أَجَابُوكَ فَأَقْبِلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ فَإِنْ هُمْ أَبَوْا فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ وَقَاتِلْهُمْ. وَإِذَا حَاصَرْتَ أَهْلَ حِصْنٍ فَأَرَادُوكَ أَنْ تَجْعَلَ لَهُمْ ذِمَّةَ اللَّهِ وَذِمَّةَ نَبِيِّهِ فَلَا تَجْعَلْ لَهُمْ ذَلِكَ وَلَكِنْ اجْعَلْ لَهُمْ ذِمَّتَكَ وَذِمَّةَ أَصْحَابِكَ فَإِنَّكُمْ أَنْ تُخْفِرُوا ذِمَّتَكُمْ وَذِمَّةَ أَصْحَابِكُمْ أَهْوَى مِنْ أَنْ تُخْفِرُوا ذِمَّةَ اللَّهِ وَذِمَّةَ رَسُولِهِ. وَإِذَا حَاصَرْتَ أَهْلَ حِصْنٍ فَأَرَادُوكَ أَنْ تُنْزِلَهُمْ عَلَى حُكْمِ اللَّهِ فَلَا تَقْبَلْ مِنْهُمْ وَلَكِنْ أَنْزِلْهُمْ عَلَى حُكْمِكَ فَإِنَّكَ لَا تَذَرِي أَتُصِيبُ حُكْمَ اللَّهِ فِيهِمْ أَمْ لَا. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيُّ^(١):

بوره‌یده (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: ده‌ستووری پیغه‌مبه‌ر (دیودی خودای له‌سهرین) وابوو که یه‌کیکی ده‌کرد به فه‌رمانداری سوپا، یا ده‌یکرد به‌سه‌ر له‌شکر له‌ پینشا ئامۆژگاری ده‌کرد که بو‌ خووی به‌ تایبه‌ت له‌ ته‌قوای خودا دریغی نه‌کاو بو‌ ئه‌و موسوڵمانانه‌شی که له‌ ته‌کی دان باش بی، ئینجا ده‌یفه‌رموو: به‌ پیروزی ناوی خودا، غه‌زا بکه‌ن له‌ پیناوی خودادا، جه‌نگ بکه‌ن له‌ گه‌ل ئه‌وانه‌دا که باوه‌ر به‌ خودا ناکه‌ن، غه‌زا بکه‌ن و گزی و دزی مه‌که‌ن و له‌ تالانی و مالی ده‌ست که‌وتی شه‌ری کافران ناخونه‌ک مه‌ده‌ن و په‌یمان مه‌شکینن و کوژراوه‌کان ئه‌تک مه‌که‌ن و له‌چ و لیویان مه‌که‌ن و منال مه‌کوژن، کاتیکیش به‌ره‌نگاری دوژمنی خو‌ت بووی بانگیان بکه‌ بو‌ سه‌ر یه‌کی له‌م سێ شته‌: جا بو‌ هه‌رکامی له‌م سێ شته‌ به‌ گوییان کردی پیی رازی به‌و وازیان ئی بیینه‌،

یه‌که‌م: داوایان ئی بکه‌ که موسوڵمان بین جا ئه‌گه‌ر رازی بوون ئه‌وا زۆر باشه‌و ئیتر وازیان ئی بیینه‌.

دووه‌م: دوا ئه‌وه‌ داوایان ئی بکه‌ که له‌ شوینی خۆیانه‌وه‌ بگویننه‌وه‌ بو‌ ولاتی کوچکاران (که مه‌دینه‌ی پر له‌ نووره‌) وه‌ پینان بلێ: ئه‌گه‌ر کوچ بکه‌ن بو‌ ئه‌وی ئیتر مافی ئه‌وانیش وه‌ک مافی کوچکه‌رانی تر وایه‌و ئه‌رکی سه‌ر

(١) مسلم. مغازی: ٤٤٩٧. أبو داود. جهاد: ٢٦١٢، ٢٦١٣. ترمذی. سیر: ١٦١٧، ١٦١٧م.

شانیشیان وهك ئهركی سهر شانی كوچكهرانی تر وایه! به‌لام ئه‌گهر قاییل نه‌بوون كه بگوینه‌وه ئه‌وا پییان بلئ: كه حالی ئه‌وانیش وهك حالی عه‌ره‌به ده‌شته‌کییه موسولمانه‌کان ده‌بی، وه‌چی فه‌رمانیکی خودا به‌سهر ئه‌واندا جئ‌به‌جئ بکری به‌سهر ئه‌مانیشدا جئ‌به‌جئ ده‌کری، وه له تالانی جه‌نگ و مفته مال (فیء) دا به‌شیان بۆ دانانری، مه‌گهر به‌مه‌رجی ئه‌وه كه له‌ناو ریزی موسولماناندا خه‌بات بگییپن.

سییه‌م: خو ئه‌گهر ملیان نه‌دا كه ئیسلام بین ئه‌وا داوای سهرانه‌یان ئی بکه، جا ئه‌گهر به‌قسه‌یان کردی ئه‌وا تویش قاییل به‌و شه‌ریان له‌گه‌ل دا مه‌که، ئه‌گینا به‌پشتی خودا جه‌نگ بکه له‌گه‌لیاندا. له‌کاتی قه‌ومانی شه‌پدا، کاتی ده‌وری قه‌لای ده‌گریته‌گهر خه‌لکی قه‌لاکه داوایان ئی کردی كه به‌را به‌ر به‌وه كه خو‌یان بدن به‌ده‌سته‌وه په‌یمانی خودا و پیغه‌مبه‌ری خودایان به‌دیتی، شتی وا مه‌که، مه‌گهر به‌باشی بزانی، به‌لام به‌ناوی خو‌ت و هاو‌یکانتیه‌وه په‌یمانیاں به‌دیری، چونکه ئی‌وه ئه‌گهر په‌یمانی خو‌تان و هاو‌یکانتان بشکینن ئاساتره‌ له‌وه كه په‌یمانی خودا و پیغه‌مبه‌ری خودا بشکینن، وه هه‌روه‌ها ئه‌گهر گه‌ماروی خه‌لکی قه‌لایه‌کتداو داوایان ئی کردیت كه له‌سهر فه‌رمان (حوکم)ی خودا خو‌یان بدن به‌ده‌سته‌وه شتی وایان ئی قه‌بوول مه‌که، به‌لام با له‌سهر فه‌رمانی خو‌ت خو‌ بدن به‌ده‌سته‌وه، چونکه تو نازانیت ئایا فه‌رمانی خودا له‌باره‌ی ئه‌وانه‌وه ده‌پیکیت یانا (م/د/ت/ن).

٤٥) راسپی‌ری (وه‌صیه‌ت)ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بۆ سه‌رکرده‌کانی سوپاکان:

وصية النبي ﷺ إلى أمراء الجيش

٤٤٥٨- عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا بَعَثَ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِهِ فِي بَعْضِ أَمْرِهِ قَالَ بَشِّرُوا وَلَا تُنْفَرُوا وَيَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا^(١).

(١) مسلم، مغازی: ٤٥٠٠، أبو داود، أدب: ٤٨٣٥.

ئەبو موسا (خودای ئی رازی بئ) فەرمووی: جاران پیغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربێ) کە یەکی له هاورپیکانی خووی دەنارد بو فرمانیکی خووی، دەیفەرموو: مزگینی بدەن بە خەلک و خەلک مەتەکیڤنه‌وه، وه له‌ناو خوشتانا ئیش و کار بو یه‌کتری ئاسان بکەن و کارگران مەکەن و باری مەردوم گران مەکەن (ش).

٤٤٥٩- → (ب- ٣ز- ١٠٧ل- ٢٩٢ف- ٤) (٢).

٤٤٦٠- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: انْطَلِقُوا بِاسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ وَلَا تَقْتُلُوا شَيْخًا فَإِنَّا وَلَا طِفْلًا وَلَا صَغِيرًا وَلَا امْرَأَةً وَلَا تَغْلُوا وَضُمُّوا غَنَائِمَكُمْ وَأَصْلِحُوا وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ (٣).

ئەنەس (ره‌زای یەزدانی مەزنی لەسەربێ) له‌ هەزره‌ته‌وه (دروودی یەزدانی گه‌ره‌ی ئی بئ) فەرمووی: بە پیروزی ناوی خودا بکەونه‌ رێ، هه‌روه‌ها به‌ پشتی یاریده‌ی خودا، وه‌ لەسەر یاسا و دەستووری ئایینی پیغه‌مبەری خودا، له‌ غه‌زادا پیره‌می‌ردی ئیفتاده‌ی کەفته‌کار مەکوژن، وه‌ منالی ساوا مەکوژن، وه‌ ژن مەکوژن، وه‌ گزی و دەست پیسی له‌ دەستکه‌وتی جه‌نگ مەکەن، وه‌ تالانی خو‌تان به‌ ریک و پیک کۆکه‌نه‌وه، وه‌ چاکه‌ بکەن به‌ پیشه‌ی خو‌تان وه‌ با کار و فرمانتان جوان بئ {وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ} (١٩٥/٢) (د- س/ص).

٤٤٦١- ته‌ماشای فەرمووده‌ی یه‌که‌م له‌ باسی (الدعوة قبل القتال)

بکە. ئەویش له‌م باب‌ه‌ته‌یه‌ (٤).

(٢) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ١٠٧ رقم: ٢٤٤٥.

(٣) بسند صالح (شرحه).

(٤) راجع التسلسل / ٤٤ (الحديث الأول).

٤٦) له پاش بانگ کردنی بێ پروایان بۆ سەر فەرمانی ئیسلام نهگەر
قهبوولیان نهکرد دروسته بدری به سهریاندا:

تجوز الاغارة على الكفار بعد دعوتهم

٤٤٦٢- عَنْ ابْنِ عَوْنٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى نَافِعٍ أَسْأَلُهُ عَنِ الدَّعْوَةِ قَبْلَ الْقِتَالِ قَالَ فَكَتَبَ إِلَيَّ، إِنَّمَا كَانَ ذَلِكَ فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ وَقَدْ أَغَارَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى بَنِي الْمُصْطَلِقِ وَهُمْ غَارُونَ وَأَلْعَامُهُمْ تُسْقَى عَلَى الْمَاءِ فَقَتَلَ مُقَاتِلَتَهُمْ وَسَبَى سَبْيَهُمْ وَأَصَابَ يَوْمَئِذٍ جُوَيْرِيَةَ بِنْتُ الْحَارِثِ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(١):

ئيبینو عهون (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: نامهیەکم بۆ نافع نووسی، له باره‌ی بانگه‌وازی پێش ده‌ست پێکردنی جه‌نگه‌وه پرسیارم لێی کرد، ئه‌ویش نامهی بۆ من نووسییه‌وه: که ئه‌مه له سه‌ره‌تای ئیسلامه‌تییه‌وه وابوو هه‌تا بانگیان نه‌کرد نایه‌ بۆ سه‌ر ئیسلام و له‌پاش مل نه‌دان ئاگاداریان نه‌کرد نایه‌ته‌وه که خۆیان ئاماده‌ بکه‌ن بۆ شه‌ر په‌لاماریان نه‌ده‌دان به‌لام له‌وه پاش پێغه‌مبه‌ر خۆی (درودی خودای له‌سه‌رین) له‌ ناکاو په‌لاماری به‌نی موصطه‌له‌قی داو ئاگاشیان له‌ خۆیان نه‌بوو، له‌و کاته‌دا ئاژه‌له‌کانیان له‌سه‌ر ئاو بوو، خه‌ریک بوون ئاویان ده‌دان! جا پێغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌رین) له‌و شه‌ره‌دا،، پیاوه‌ جه‌نگاوه‌ره‌کانی کوشتن و خه‌زانی به‌ تالانی بردن، وه هه‌ر له‌و رۆژه‌دا بوو که جووه‌یرییه‌ی کچی حاریثی سه‌ر کۆماری ئه‌و خه‌له‌ی ده‌ست که‌وت و ماره‌ی کرد بۆ خۆی (ش/د).

٤٤٦٣- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خَرَجَ إِلَى خَيْبَرَ فَجَاءَهَا لَيْلًا، وَكَانَ إِذَا جَاءَ قَوْمًا بَلِيلَ لَا يُغَيِّرُ عَلَيْهِمْ حَتَّى يُصْبِحَ. فَلَمَّا أَصْبَحَ، خَرَجَتْ يَهُودُ بِمَسَاحِيهِمْ وَمَكَاتِلِهِمْ فَلَمَّا رَأَوْهُ قَالُوا: مُحَمَّدٌ وَاللَّهِ مُحَمَّدٌ وَالْخَمِيسُ، فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): اللَّهُ أَكْبَرُ، خَرَبْتُ خَيْبَرَ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُتَدَرِّينَ. وَفِي رَوَايَةٍ: كَانَ إِذَا غَزَا قَوْمًا لَمْ يُغَيِّرْ حَتَّى يُصْبِحَ فَإِنْ سَمِعَ أَذَانًا أَمْسَكَ، وَإِلَّا أَغَارَ بَعْدَ

(١) تجريد البخاري: ٣/ ١٨٠ رقم: ١٠٨٩ = ٢٥٤١ فتح. مسلم. جهاد: ٤٤٩٤. أبو داود. جهاد: ٢٦٣٣.

يُصْبِحُ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ وَزَادَ التِّرْمِذِيُّ فِي رِوَايَةٍ: فَسَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ: اللَّهُ أَكْبَرُ. فَقَالَ: عَلَى الْفِطْرَةِ، فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَقَالَ: خَرَجْتَ مِنَ النَّارِ. نَسَأَلَ اللَّهُ السَّلَامَةَ. آمِينَ^(٢):

ئه‌نه‌س (ره‌زای خودای ئی‌بین) فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) له‌ مال دهرچوو، چوو بو‌ خه‌یبه‌ر، که‌ گه‌یشته‌ ئه‌وئ شه‌و بوو، به‌لام ده‌ستووری وابوو که‌ به‌ شه‌و بگه‌یشته‌یه‌ته‌ سهر هۆزئ به‌و شه‌وه‌ نه‌یده‌دا به‌سه‌ریاندا، چاوه‌نواری ده‌کرد تا به‌یانی ده‌دا، جا به‌یانی زوو جووله‌که‌کان (وه‌ك ناسایی به‌ بی‌ل و خا‌که‌نازو زه‌مبیله‌و تفاق‌ی که‌شتوکاله‌وه‌) وه‌ دهرکه‌وتن و دهرپۆشتن بو‌ سهر ئیش و کاریان، له‌ناو دیبه‌رو مه‌زراکانیان، له‌پر چاویان به‌ پیغه‌مبه‌رو سوپاکه‌ی که‌وت و گو‌تیان: ئای! خو‌به‌ خودا ئه‌مه‌ مو‌حه‌مه‌دو له‌شکره‌که‌یه‌تی!

پیغه‌مبه‌ریش (درویدی خودای له‌سهرین) فهرمووی: ئه‌للا‌هو ئه‌کبه‌ر، وا وێران بوو خه‌یبه‌ر! ئیمه‌ کاتئ په‌لاماری هۆزئ بده‌ین و بو‌یان بچینه‌ مه‌یدان و به‌ر دهرگیان پئ بگرین و گه‌مارو‌یان بده‌ین ئیتر ئه‌و ترسی‌نراو و توقیوانه‌ به‌یانی روژئ ره‌شیانه‌! پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) به‌م بو‌نه‌یه‌وه‌ ئیستیشهادی به‌م ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌ کردووه‌ که‌ ده‌فه‌رموئ:

{فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْدَرِينَ} (١٧٧/٣٧).

واته‌: کاتئ ئه‌و سزایه‌ به‌ر دهرگیان پئ ده‌گری‌و گه‌مارو‌یان ده‌دا ئیتر ئه‌و ترسی‌نراو و توقیوانه‌ به‌یانی روژئ ره‌شیانه‌ (وه‌رگی‌پ) له‌ گێرانه‌وه‌یه‌کا:

^(٢) تجريد البخاري = مختصر صحيح البخاري بالكوردي: ٢٣٥ = ٢٧١، ٦١٠، ٩٤٧، ٢٢٢٨، ٢٢٣٥، ٢٨٨٩، ٢٨٩٣، ٢٩٤٣، ٢٩٤٤، ٢٩٤٥، ٢٩٩١، ٣٠٨٥، ٣٠٨٦، ٣٣٦٧، ٣٦٤٧، ٤٠٨٣، ٤٠٨٤، ٤١٩٧، ٤١٩٨، ٤١٩٩، ٤٢٠٠، ٤٢٠١، ٤٢١١، ٤٢١٢، ٤٢١٣، ٥٠٨٥، ٥١٥٩، ٥١٦٩، ٥٣٨٧، ٥٤٢٥، ٥٥٢٨، ٥٩٦٨، ٦١٨٥، ٦٣٦٣، ٦٣٦٩، ٧٣٣٣. مسلم. نکاح: ٢٤٨٢، ٤٦٤١. أبو داود. خراج: ٣٠٠٩. نسائي. نکاح: ٢٣٨٠ تحفة الأشراف: ٩٩٠.

پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) یاسای وابوو که ده‌پۆیشت بوؤ غه‌زا بوؤ سه‌ر هوژی، هه‌تا به‌یانه‌کی نه‌دایه نه‌یده‌دا به‌سه‌ریاندا، جا ئه‌گه‌ر له‌کاتی به‌یانیدا گوویی له‌ده‌نگی بانگ بوايه ئه‌وا وازی لی ده‌هینان، ئه‌گینا له‌پاش به‌یان هی‌رش‌ی ده‌برده سه‌ریان و په‌لاماری ده‌دان (ش/د/ت) گێرانه‌وه‌ی تیرمی‌دی ئه‌مه‌ی پتره: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) گوویی لی بوو که پیاوی ده‌یگوت: ئه‌للاهو ئه‌کبه‌ر، فه‌رمووی: له‌سه‌ر ئایینی خودا کردی پیاوه‌که‌ش گوتی: (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: خوټ ده‌ربازکرد له‌ئاکری دۆزه‌خ! له‌خودا داوا ده‌که‌ین که له‌ئاکری دۆزه‌خ به‌مانپاریژی. گه‌ریکه‌ی خودایه.

(٤٧) کاتو ده‌می شه‌ر خوټ بوون! : (الساعة التي يطلب فيها القتال)

٤٤٦٤- عَنْ الثُّعْمَانَ (رضي الله تعالى عنه) قَالَ: شَهِدْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله تعالى عليه وسلم) إِذَا لَمْ يُقَاتَلْ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ آخِرَ الْقِتَالِ حَتَّى تَزُولَ الشَّمْسُ وَتَهْبُ الرِّيَّاحُ وَيَنْزِلَ النَّصْرُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالبخاري والترمذي ولفظه: غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَكَانَ إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ أَمْسَكَ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، فَإِذَا طَلَعَتْ قَاتِلٌ، فَإِذَا انْتَصَفَ النَّهَارُ أَمْسَكَ حَتَّى تَزُولَ الشَّمْسُ، فَإِذَا زَالَتْ قَاتِلَ حَتَّى الْعَصْرِ ثُمَّ أَمْسَكَ حَتَّى يُصَلِّيَ الْعَصْرَ ثُمَّ يُقَاتِلُ، وَيُقَالُ عِنْدَ ذَلِكَ تَهِيحُ رِيَّاحُ النَّصْرِ وَيَدْعُو الْمُؤْمِنُونَ لِجُيُوشِهِمْ فِي صَلَاتِهِمْ^(١).

نوعمان (خودای لی رازی بێ) فه‌رمووی: بوؤ خوټ له‌گه‌ل پیغه‌مبهردا بووم (دروودی خودای له‌سهرین) ئه‌گه‌ر سه‌ر له‌به‌یانی ده‌ستی نه‌کردایه به‌جه‌نگ کردن، ئیتر شه‌ر ده‌ستی‌کردنی دوا ده‌خست، هه‌تا ده‌بوو به‌نیوه‌پۆ وه‌با هه‌لی ده‌کرد، وه نه‌صرو سه‌رکه‌وتن و پیروزی داده‌به‌زی (د/ب/ت) گه‌ته‌ی (ت): بوؤخوټ له‌خرمه‌تی پیغه‌مبهردا (دروودی خودای له‌سهرین) غه‌زام کردووه، ده‌ستووری وابوو

(١) تجريد البخاري = مختصر صحيح البخاري: ١٢٧٨ = ٣٦٠.

کاتی بهیانی دەدا دەستی هەل دەگرت و دەستی دەگرتەوه هەتا خۆر گزنگی دەدا، جا که خۆر هەل دەهات شەپری دەکرد تا رۆژ دوو کوت دەبوو، ئەوجا وازی دەهینا تا خۆر لای دەدا، ئەوجا شەپری دەکردهوه تا عەصر، ئەوجا دەستی هەل دەگرتەوه تا نوێژی عەصری دەکرد، ئینجا جەنگی دەکردهوه، دەلین: لەم دەمەدایە که بای سەرکەوتن دەوهزی، وه موسولمانان له نوێژدا بۆ سوپای خۆیان دەپارێنهوه و نزای سەرکەوتن و زالبوونیان بۆ دەکهن.

٤٤٦٥- وللبخاري وأبي داود: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا ظَهَرَ عَلَى قَوْمٍ أَقَامَ بِالْعُرْصَةِ ثَلَاثَ لَيَالٍ^(٢):

دەفەرموی: جاران کاتی که پیغه مبهەر (دروودی خودای لەسەربێ) زāl دەبوو بەسەر هۆزیکا سێ شەو لەلا مالا نەکیان له دیاریان دەمایه وه، هەتا خۆیان پشووینی بدەن و دوژمنیش تهواو چاو ترسین ببی (ب/د).

٤٨) له دەمەدەمی گەرمەیی جەنگدا پارانهوه پەسەنده:

الدعاء عند القتال مطلوب

٤٤٦٦- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي بَعْضِ أَيَّامِهِ الَّتِي لَقِيَ فِيهَا الْعَدُوَّ يَنْتَظِرُ حَتَّى مَالَتْ الشَّمْسُ ثُمَّ قَامَ فِي النَّاسِ، فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ وَاسْأَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاصْبِرُوا، وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ وَمُجْرِيَ السَّحَابِ وَهَازِمَ الْأَحْزَابِ اهْزِمْهُمْ وَانصُرْنَا عَلَيْهِمْ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(١):

(٢) تجريد البخاري = مختصر صحيح البخاري بالكوردی: ١٢٤٨ = ٣٠٦٥ ، ٢٩٧٦ فتح الباري شرح صحيح البخاري. أشار العسقلاني والعيني أن مسلماً أخرج متابعة عبد الأعلى لهذا الحديث (فتح الباري حديث رقم/٢٠٦٥).

(١) بخاري. جهاد: ٣٠٣٦. مسلم. مغازی: ٤٥١٦ ، ٤٥١٧ ، ٢٥١٦ = تجريد / ٣ / ٣٤٢ رقم: ١٢١٧ = ٢٩٦٥ = ١٢٠٤ = ٢٩٣٣ فتح الباري أبو داود. جهاد: ٢٦٣١.

عەبدوللای کورێ ئەبو ئەوفا (خودای ئازادی بێ) فەرمووی: روژی پیغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربێ) تووشی دوژمن بوو، چاوه‌پروانی کرد هه‌تا خۆر لاریبۆوه، ئەوسا هه‌لسا خوتبه‌یه‌کی داو به‌ خه‌لکه‌که‌ی فەرموو: ئەی مەردووم! ئاوات مەخوانن بۆ گه‌یشتن به‌ دوژمن، وه‌ له‌ خودا داوای خووشی و باشی له‌شو گیان و دین و دنیا بکه‌ن، کاتیکیش تووشی دوژمن بوون خۆپاگرن و به‌ پشوو بن، وه‌ بزائن که‌ به‌هه‌شت و له‌سای سیبهری شیردا، ئینجا فەرمووی: **اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ وَمُجْرِيَ السَّحَابِ وَهَازِمَ الْأَحْزَابِ، اهْزِمْهُمْ وَانْصُرْنَا عَلَيْهِمْ**: خودایه‌! ئەی ئەو که‌سه‌ی که‌ قورئانت به‌ خه‌لات ناردوو بۆ موچه‌ممه‌دا! ئەی ئەو که‌سه‌ی که‌ به‌ ته‌وانایی خۆت با هه‌ل ده‌که‌یت و به‌هه‌موو لایه‌کا ده‌یخه‌یته‌ ری! ئەی ئەو که‌سه‌ی که‌ به‌ ته‌نیا خۆت گه‌له‌ کۆمه‌له‌ی دوژمنانی ئیسلامت تی شکاند! له‌م غه‌زایه‌شدا بیانشکینه‌ و سه‌رمان بخه‌ به‌ سه‌ریاندا (ش/د).

٤٤٦٧- **وَفِي يَوْمِ الْأَحْزَابِ دَعَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ سَرِيعَ الْحِسَابِ اهْزِمِ الْأَحْزَابَ اللَّهُمَّ اهْزِمْهُمْ وَزَلْزِلْهُمْ**. رواه الشيخان والترمذي^(٢):

له‌ روژی غه‌زای خه‌نده‌قدا که‌ ناو ده‌بری به‌ جه‌نگی ئەه‌زابیش پیغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربێ) نۆر پارایه‌وه‌ و فەرمووی: **اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ سَرِيعَ الْحِسَابِ! اللَّهُمَّ اهْزِمِ الْأَحْزَابَ، اللَّهُمَّ اهْزِمْهُمْ وَزَلْزِلْهُمْ**: ئەی خودایه‌! ئەی ئەو که‌سه‌ی که‌ قورئانت به‌ خه‌لات ناردوو بۆ موچه‌ممه‌دا! ئەی ئەو که‌سه‌ی که‌ لیپرسینه‌وه‌ت له‌ هه‌موو که‌سێ خیراتره‌! ئەم کۆمه‌له‌ی له‌شکری کوفره‌ که‌ له‌ دژی ئیسلام گه‌له‌ کۆمه‌یان کردوو تیکۆ شکینه‌ و بیان به‌زینه‌ و بیان شله‌ژینه‌ و بیان شله‌قینه‌ (ش/ت).

(٢) تجرید / ٣ / ٢٢٧ رقم: ١٢٠٤ = ٢٩٣٣ ، ٢٩٦٥ ، ٣٠٢٥ ، ٤١١٥ ، ٦٢٩٢ ، ٧٤٨٩ . مسلم . مغازی: ٤٥١٨ .

۴۴۶۸- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا غَزَا قَالَ: اللَّهُمَّ أَلْتَ عَضْدِي وَكَصِيرِي، بِكَ أَحُولُ وَبِكَ أَصُولُ وَبِكَ أَقَاتِلُ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ^(۳):

ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دیوودی خودای له‌سهرین) کاتئ که ده‌چوو بۆ غه‌زا ده‌یفه‌رموو: اللَّهُمَّ أَلْتَ عَضْدِي وَكَصِيرِي بِكَ أَحُولُ وَبِكَ أَصُولُ وَبِكَ أَقَاتِلُ: خودایه‌! هه‌ر توۆ په‌ناو پشته‌ی منی، هه‌ر توۆ یارو یاوه‌ری منی، به‌ پشته‌ی توۆ پیلان داده‌نیم بۆ خسته‌نی دوژمن، به‌ پشته‌ی توۆ هه‌لمه‌ت ده‌به‌م، به‌ پشته‌ی توۆ جه‌نگ ده‌که‌م (د/ت/ن - س/ح).

۴۴۶۹- وَلَإِيَّي دَاوُدَ: ثِنْتَانِ لَا تُرْدَانِ أَوْ قَلَمًا تُرْدَانِ، الدُّعَاءُ عِنْدَ النَّدَاءِ وَعِنْدَ الْبَاسِ حِينَ يُلْحِمُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا^(۴):

له‌سه‌ر گێڕانه‌وه‌ی ئه‌بو داوود (خودای ئی رازی بن) چه‌زهره‌ت (دیوودی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رمووی: دوو نزا ره‌تبه‌وونه‌وه‌یان بۆ نییه‌: یه‌که‌م: پاره‌نه‌وه‌ له‌کاتی بانگدا، دووه‌م: نزاو پاره‌نه‌وه‌ی کاتی گه‌رم بوونی جه‌نگ، له‌و ده‌مه‌دا که شه‌ر گه‌رم ده‌بی و ده‌بی به‌ تیک رژان و تیکه‌ربه‌وون.

۴۹) خۆراگرتن و وره‌به‌رزنی نه‌به‌زین له‌کاتی روودانی شه‌ردا پێویسته‌ (واته‌: واجیبه‌): (النبات عند القتال واجب)

۴۴۷۰- قِيلَ لِلْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): أَكُنْتُمْ فَرَرْتُمْ يَا أَبَا عُمَارَةَ يَوْمَ حُنَيْنٍ؟ قَالَ: لَا وَاللَّهِ مَا وَلَّى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَكِنَّهُ خَرَجَ شَبَّانُ أَصْحَابِهِ، وَأَخْفَاؤُهُمْ خُسْرًا لَيْسَ بِسِلَاحٍ، فَأَتَوْا قَوْمًا رُمَاهُ جَمَعَ هَوَازِنَ وَبَنَى نَصْرًا مَا يَكَادُ يَسْقُطُ لَهُمْ سَهْمٌ فَرَشَقُوهُمْ رَشَقًا مَا يَكَادُونَ يُخْطِئُونَ فَأَقْبَلُوا هُنَالِكَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَهُوَ عَلَى بَغْلَتِهِ الْبَيْضَاءِ وَابْنُ عَمِّهِ أَبُو سُفْيَانَ بْنُ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ يَقُودُ بِهِ فَنَزَلَ وَاسْتَنْصَرَ ثُمَّ قَالَ:

(۳) بسند حسن (شرحه).

(۴) سكت عن درجته الشارح.

أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبٌ أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ

ئَمْ صَفَّ أَصْحَابُهُ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالزَّمَذِي^(١):

گوترا بە بەراء (خودای ئازادی بێ) : ئەهێ ئه‌بو عوماره! ئایا راسته که ئیوه له روژی غه‌زای حونه‌یندا هه‌لهاتن؟ فهرمووی: ئه‌گهر ئیمه هه‌موو هه‌لهاتین دیاره پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) له گه‌لمان بووه! نه به‌خودا شتی وا نه‌بووه، نه پیغه‌مبه‌ر هه‌لهات و نه ئیمه هه‌لهاتین به‌لام مه‌سه‌له‌که ئاوابوو: جه‌هیل و هه‌رزه‌کاره بزێوه‌کان {له یارانی چه‌زرت (دروودی خودا له چه‌زرت و رم‌زای خودا له یارانی بێ)} به ده‌ستی رووتی به‌بێ چه‌ک هاتبوون بو‌ئهو شه‌ره، جا له ناکاو لووتیان ته‌قی به لووتی کۆمه‌له‌ی له‌شکری هه‌وازین و به‌نی نه‌صره‌وه ئه‌وانیش هۆزیکێ تیر ئه‌ندازی چاک بوون، مه‌گهر به ده‌گمه‌ن تیریان نیشانی نه‌پیکایه، ده‌نا تیریان له زه‌وی نه‌ده‌دا، ئیتر له‌پ‌ر تیر بارانیکی وایان کردن مه‌گهر چۆن‌ها، ئه‌گینا تیریان به هه‌له نه‌ده‌چوو {ئیتر ئه‌مه بوو به‌هۆی ئه‌وه که له سه‌ره‌تای شه‌ره‌که‌وه له‌شک‌ره‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودا له‌سه‌ر خۆی و رم‌زای خودا له له‌شک‌ره‌که‌ی بێ) شکست بێنن، به‌لام پیغه‌مبه‌رو به‌شێ له یارانی خۆیان راگرت و نه‌به‌زین و چه‌زرت فهرمانی کرد به عه‌بباسی مامه‌ی بانگی یاران بکاته‌وه بۆلای پیغه‌مبه‌ر} ئه‌وجا یاران و موسوڵمانان به‌ره‌و پیغه‌مبه‌ر گه‌رانه‌وه‌و له ده‌وری کۆبوونه‌وه، له‌وکاته‌دا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) به سواری هیست‌ره ماچه سپییه‌که‌ی خۆی بوو هه‌ر باکی له کافران نه‌بوو، وه ئه‌بو سوفیانی کوپی حاریشی کوپی عه‌بدولموطه‌لیب که ئامۆزای خۆی بوو، و لا‌خه‌که‌ی بو راده‌کیشا، جا چه‌زرت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) دابه‌زی و پارایه‌وه‌و داوای پیروزی و سه‌رکه‌وتنی له خودا کردو فهرمووی:

أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبٌ أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ

^(١) بخاری. مغازی: ٢٩٣٠. مسلم. مغازی: ٤٥٩١. تحفة الأشراف: ١٨٣٨ = تجرید: ٣ / ٣١٠ رقم: ١٨٨٣ =

واته:

پیغه‌مه‌رم من نه‌وه‌ک درۆزن

عه‌بدو لموگ‌گه‌لیه‌ باب‌ه‌ گه‌وره‌ی من!

فه‌رمووی: ئینجا هاوړیکانی خوی ریزکرده‌وه‌و سهر له‌نوی هه‌لمه‌تی شیرانه‌یان برده‌وه‌و دوژمنیان شکاند (ش/ت).

۴۴۷۱- وَ لِلْبَخَارِيِّ: إِنَّ اللَّهَ لَيُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ^(۲):

ده‌فه‌رمووی (درویدی خودای له‌سهرین): له‌ راستیدا گه‌ی جارانی‌ش خودای گه‌وره‌و مه‌زن به‌ پیاوی به‌دکارو فاسقی‌ش پشتیوانی ئەم ئایینی ئیسلامه‌ ده‌کا. {بوخاری (خودای ئی‌رازی بن)}.

۴۴۷۲- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: شَرُّ مَا فِي الرَّجُلِ شَحٌّ هَالِعٌ وَجُبْنٌ خَالِعٌ^(۳):

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی‌رازی بن) له‌ چه‌زه‌ته‌وه‌ ده‌فه‌رمووی (درویدی خودای له‌سهرین): به‌دترین ره‌فتار بو‌ پیاو ئه‌وه‌یه‌ که‌ ئه‌وه‌نده‌ رژدو پیسکه‌ بی‌ به‌ خیرکردن خورپه‌ی ئی‌ که‌وی، ئه‌وه‌نده‌یش ترسنوک بی‌ هه‌میشه‌ بتوقی! (د):

نه‌وه‌ن چرووکه‌ گه‌ر به‌خه‌و خیرین

بکا تا مردن له‌ خه‌و ده‌تۆرین!

۴۴۷۳- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَتِيكَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ يَقُولُ: مِنَ الْغَيْرَةِ مَا يُحِبُّ اللَّهُ وَمِنْهَا مَا يُغْضُ اللَّهُ، فَأَمَّا الَّتِي يُحِبُّهَا اللَّهُ فَالْغَيْرَةُ فِي الرَّيَّةِ، وَأَمَّا الْغَيْرَةُ الَّتِي يُغْضُهَا اللَّهُ فَالْغَيْرَةُ فِي غَيْرِ رِيَّةٍ. وَإِنَّ مِنَ الْخِيَلَاءِ مَا يُغْضُ اللَّهُ وَمِنْهَا مَا يُحِبُّ اللَّهُ: فَأَمَّا الْخِيَلَاءُ الَّتِي يُحِبُّ اللَّهُ فَاخْتِيَالُ الرَّجُلِ عِنْدَ اللَّقَاءِ وَاخْتِيَالُهُ

(۲) تعليق ترجم به الباب الرقم / ۱۸۲ من كتاب الجهاد. قبل الرقم: ۳۰۶۲.

(۳) سكت عن درجته الشارح.

عِنْدَ الصَّدَقَةِ، وَأَمَّا الَّتِي يُغِضُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَاحْتِیَالُهُ فِي الْبَغْيِ وَالْفَخْرِ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(۴):

جَابِرِی کورِی عه‌تیک (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ری خودا (درویدی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رمووی: غیره‌ت و به‌ته‌نگه‌وه بوون دوو جو‌ری هه‌یه، جو‌ریکیان خودای گه‌وره‌و مه‌زن پی‌ی خوشه‌و خوشی ده‌وی ئه‌ویش ئه‌وه‌یه که له‌سه‌ر شتی بن، بو‌نی گومانی خراپی ئی بکری، جو‌ره‌که‌ی تریان که خودا رقی لی‌یه‌تی ئه‌وه‌یه که له‌سه‌ر شتی بن بو‌نی گومانی خراپی ئی نه‌کری! وه هه‌روه‌ها خو‌نواندن و خو‌هل‌کی‌شانیش ئه‌م دوو جو‌ره‌ی هه‌یه، ئه‌و ده‌عیه‌و خو‌ه‌ل‌کی‌شانه‌ی که خودا پی‌ی خوشه‌و ئه‌وه‌یه که پی‌اوی ئازا له‌کاتی جه‌نگیندا که شوفش و فیزو ده‌مارو ده‌عیه‌ بکا، یا له‌کاتی خیرکردندا خو‌ی بنو‌ینی، هه‌تا که سانی تریش چاو له‌و بکه‌ن، جو‌ری دووهم که خودا رقی لی‌یه‌تی: که فیزو ده‌عیه‌ به‌کردنی زو‌لم و زوره‌وه بکا و شانازی به‌سه‌ر هه‌ژاراندا بکا. (د).

۵۰. شویته‌ گومکی له‌ شه‌ردا په‌سه‌نده‌و شه‌ر به‌ فیل ده‌بریته‌وه:

التورية والحرب خدعة

٤٤٧٤- عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَلَمًا يُرِيدُ غَزْوَةً يُغْزِيهَا إِلَّا وَرَى بِغَيْرِهَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(۱):

که‌عبی کورِی مالیک (ره‌زای خودای ئی بن) فه‌رمووی: جاران ده‌ستووری پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) وابوو، که ده‌یویست بچی بو‌ غه‌زایی شویته‌ گومکی ده‌کردو له‌به‌ر چاوی خه‌لک وای نیشان ده‌دا که بو‌ جیغه‌یه‌کی تر ده‌چی نه‌وه‌ک بو‌ ئه‌وی (ب/د).

^(۴) سکت عن درجته الشارح.

^(۱) بخاري. جهاد: ۲۹۴۷.

۴۴۷۵- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضی الله عنه) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْحَرْبُ خُدْعَةٌ. رَوَاهُ الْحَمْسَةُ^(۱):

ثَبَو هوریره (خودای فی رازی بن) ده‌فهرموئی: چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌فهرموئی: شهر به‌فروقیل ده‌بریته‌وه! (ش/د/ت/ن- رهای خودای فی بن).

۵۱) نیشانه‌و دروشمی یه‌کتر ناسینه‌وه له‌جه‌نگدا: (الشعار فی الحرب)

۴۴۷۶- عَنْ الْمُهَلَّبِ بْنِ أَبِي صُفْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَخْبَرَنِي مَنْ سَمِعَ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: إِنْ بَيْتُمْ فَلْيَكُنْ شِعَارُكُمْ حَمَ لَا يُنْصَرُونَ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ^(۱):

موه‌له‌لبی کوپی ثَبَو صوفره (خودای فی رازی بن) فهرمووی: که‌سی ثَم فهرمووده‌یه‌ی بُو من باس کردوو که به‌خودی خوی له‌پیغه‌مبه‌ری ژنه‌وتوو فهرموویه‌تی: نه‌گهر دنیا‌بوو به‌شهو دایان به‌سهرتاندان دوژمن شه‌به‌یخون به‌سهریدا دان، با له‌ناو خوتانا دروشمتان وشه‌ی (حم = حامیم) بی‌ئیر خوا یار بی‌دوژمن سهر ناکه‌وی. (د/ت/ن- سند صالح).

۴۴۷۷- عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَلَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ أَبِيهِ قَالَ: غَزَوْنَا مَعَ أَبِي بَكْرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) زَمَنَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَكَانَ شِعَارُنَا أَمِتْ أَمِتْ^(۲):

ئی‌یاسی کوپی سه‌له‌مه (رهای خودایان فی بن) فهرمووی: باو‌کم فهرمووی: له‌سهرده‌می پیغه‌مبه‌ردا (دروودی خودای مه‌زنی له‌سهرین) له‌گهل ثَبَو به‌کرده‌ی رویش‌تین بُو غه‌زا، دروشمی ئیمه‌له‌کاتی شه‌ردا وشه‌ی (أَمِتْ أَمِتْ) بوو (أَمِتْ أَمِتْ واته: بيمرينه بيمرينه) (د- سند صالح).

^(۱) تجرید/ ۳/ ۳۶۰ رقم: بلا رقم = ۳۰۲۹، ۳۰۲۸ فتح الباری. مسلم. مغازی: ۴۵۱۵. تحفة الأشراف:

۱۴۶۷۶. أبو داود. جهاد: ۲۶۳۶. ترمذی. جهاد: ۱۶۷۵.

^(۱) بسند صالح (شرحه).

^(۲) بسند صالح (شرحه).

۴۴۷۸- وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: كَانَ شِعَارُ الْمُهَاجِرِينَ عَبْدُ اللَّهِ وَشِعَارُ الْأَنْصَارِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(۳):

سه‌مووره (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: دروشمی کوچکاران عه‌بدوللا بوو وه دروشمی یاریده‌ده‌ران عه‌بدول ره‌حمان بوو (د- سند صالح).

۵۲) ژن و مندال و پیتره‌می‌ردو به‌نده ناکوژرین

لَا تَقْتُلِ النِّسَاءَ وَالصَّبِيَّانَ (وَكَذَا الشَّيْخُ الْهَرَمَ وَالْأَرْقَاءَ - شرحه)

۴۴۷۹- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: وَجَدْتُ امْرَأَةً مَقْتُولَةً فِي بَعْضِ مَغَازِي النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَتَهَيَّ عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ وَالصَّبِيَّانِ^(۱):

ئیبنو عومەر (ره‌زای خودایان ئی بئ) فه‌رمووی: له‌ غه‌زایی له‌ غه‌زاکانی پیغه‌مبه‌ردا (دروودی خودای له‌سهرین) لاشه‌ی ژنیکی کوژراو دوژرایه‌وه، ئیتر پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) کوشتنی ژن و مندالی قه‌ده‌غه‌ کرد (ش/د/ت).

۴۴۸۰- وَسُئِلَ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ أَهْلِ الدَّارِ يُبَيِّتُونَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، فَيَصَابُ مِنْ نِسَائِهِمْ وَدَرَارِيِّهِمْ قَالَ: هُمْ مِنْهُمْ. رَوَاهُمَا الْأَرْبَعَةُ^(۲):

له‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) پرسیارکرا له‌ باره‌ی خیزانی مالی ئه‌و هاوبه‌شپه‌یدا که‌رانه‌وه که‌ له‌ شه‌ودا به‌سه‌ریاندا ده‌درئ و له‌ شه‌به‌یخووندا ژن و مندالیان به‌رده‌که‌ون ئایا به‌ کوشتن یا به‌ زامار بوون ئایا حوکمی ئه‌و ژن و مندالانه‌ چییه‌؟ فه‌رمووی: ئه‌وانیش له‌وانن و له‌به‌ر ناچار ی حوکمی کوشتنی ژن و منال و شه‌رکه‌ریان له‌ حالئ وادا که‌ سته‌مه‌ جیا بکرینه‌وه چوون یه‌که‌ (ش/د/ت).

۴۴۸۱- → (ب- ۳- ز- ۱۵- ل- ۳۲- ف- ۳)^(۳).

^(۲) بسند صالح (شرحه).

^(۱) تجرید / ۳ / ۳۵۶ رقم: ۱۲۳۴ = ۳۰۱۴ ، ۳۰۱۵.

^(۲) تجرید / ۳ / ۳۵۵ رقم: ۱۲۳۳ = ۳۰۱۲ ، ۲۳۷۰ فتح = ۱۰۴۱ تجرید.

۵۳) نازاردان به ناگر بهس بو خودا دروسته : (لا یعذب بالنار إلا الله)

۴۴۸۲- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضی الله عنه) قَالَ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي بَعْثٍ فَقَالَ: إِنَّ وَجَدْتُمْ فَلَاكًا وَفَلَاكًا فَأَخْرِقُوهُمَا بِالنَّارِ فَلَمَّا أَرَدْنَا الْخُرُوجَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنِّي أَمَرْتُكُمْ أَنْ تُخْرِقُوا فَلَاكًا وَفَلَاكًا وَإِنَّ النَّارَ لَا يُعَذَّبُ بِهَا إِلَّا اللَّهُ، فَإِنْ وَجَدْتُمُوهُمَا فَاقْتُلُوهُمَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۱):

ئه‌بو هورهیره (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: په‌ئێ بووین، پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) ناردينی بو‌غه‌زا، فهرمووی: ئه‌گه‌ر دنیا بوو فیسارو فیسارتان به‌ره‌ه‌وێل که‌وت به‌ ئاگر بیان سووتینن جا کاتێ ویستمان بکه‌وینه‌ رێ، فهرمووی: ئه‌وه‌ بوو من ده‌ستوورم پێدان که‌ فیساره‌ که‌سو فیساره‌ که‌سو بسووتینن، به‌لام هه‌ر بو‌ خودا خو‌ی دروسته‌ که‌ به‌ ئاگر سزای دروسکراوانی خو‌ی بدا ده‌ی ئه‌گه‌ر تووشیان بوون به‌ ئاگر مه‌یان سووتینن، به‌لام به‌ کوشتن بیانکوژن! (ب/د/ت).

۴۴۸۳- → (ب- ۴ز- ۴ل- ۱۵ف- ۱) (۲).

۵۴) لچو لیو کردن و نه‌تک کردنی کوژراو ناره‌وايه : (المثله حرام)

۴۴۸۴- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنِ الثَّهْبِيِّ وَالْمُثَلَّةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي الصِّيدِ^(۱):

عه‌بدوللای کوپی زه‌ید (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) تالان و برۆو لچو لیو کردن و نه‌تک کردنی هه‌موو گیاندارێکی قه‌ده‌غه‌ کردوه‌. (ب=بوخاری).

(۲) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ۱۵. رقم / ۳ / ۲۰۰۸.

(۱) تجريد / ۳ / ۳۵۷ رقم: ۱۲۳۵ = ۳۰۱۷ ، ۶۹۲۲.

(۲) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۴ رقم: ۱ / ۲۵۷۴.

(۱) بخاری. ذبائح وصید: ۵۵۱۶.

۴۴۸۵- وَ قَالَ عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَحُثُّنَا عَلَى الصَّدَقَةِ وَيَنْهَانَا عَنِ الْمُثَلَّةِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ^(۲):

عیمرانی کوپی حوصه‌ین (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) هه‌میشه‌ هانی ئیمه‌ی ده‌دا که خیرو خیرات بکه‌ین وه‌نه‌ی ئی ده‌کردین له‌وه‌ که کوژراو نه‌تک بکه‌ین (د/ن).

۵۵) په‌یمان شکاندن و بئ په‌یمانی زۆر ناره‌وايه: (الغدر حرام)

۴۴۸۶- → (ب- ۳ز- ۱۰۴ل- ۲۷۵ف- ۷)^(۱).

۴۴۸۷- وَ كَانَ بَيْنَ مُعَاوِيَةَ وَبَيْنَ أَهْلِ الرُّومِ عَهْدٌ وَكَانَ يَسِيرُ فِي بِلَادِهِمْ فَلَمَّا انْقَضَى الْعَهْدُ أَغَارَ عَلَيْهِمْ فَإِذَا رَجُلٌ عَلَى فَرَسٍ وَهُوَ يَقُولُ: اللَّهُ أَكْبَرُ وَفَاءٌ لَا غَدْرٌ وَإِذَا هُوَ عَمْرُو بْنُ عَبْسَةَ فَسَأَلَهُ مُعَاوِيَةُ فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: مَنْ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ قَوْمٍ عَهْدٌ فَلَا يَحِلُّنَّ عَهْدًا وَلَا يَشُدُّهُ حَتَّى يَمْضِيَ أَمْدُهُ أَوْ يُنْبَذَ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ قَالَ: فَرَجَعَ مُعَاوِيَةُ بِالنَّاسِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَلَفْظُ الْآخِرِ: مَنْ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ قَوْمٍ عَهْدٌ فَلَا يَشُدُّ عُقْدَةً وَلَا يَحْلُلُهَا حَتَّى يَنْقَضِيَ أَمْدُهَا أَوْ يُنْبَذَ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ^(۲):

جاری له‌ نیوانی موعاوییه‌و خه‌لکی رۆمدا په‌یمانی هه‌بوو، به‌ پیی ئه‌و په‌یمانه‌ موعاوییه‌ حه‌قی هه‌بوو که له‌ناو ولاتی ئه‌واندا، هاموشۆ بکا، جا که ماوه‌ی په‌یمانه‌که به‌سهر چوو، موعاوییه‌ به‌بئ هۆشیار کردنه‌وه‌ ویستی په‌لاماریان بداو هی‌رشنی برد بۆ سهریان. له‌پر ئه‌سپ سواری په‌یدا بوو، ده‌یفه‌رموو ئه‌للاه‌و ئه‌کبه‌را! په‌یمان به‌جیه‌ینان و په‌یمان بردنه‌ سهر سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ری خودایه‌، نه‌وه‌ک په‌یمان شکاندن، که ته‌ماشایان کرد و پیاوه‌که عه‌مری کوپی عه‌به‌سه‌یه‌. موعاوییه‌ پرسیا‌ری ئی کرد: مه‌به‌ستت

^(۲) سکت عن درجته الشارح.

^(۱) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ۱۰۴ رقم: ۲۴۱۷ / ۷.

^(۲) سکت عن درجته الشارح.

چییه؟ فهرمووی: بیستومه له پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌یفهرموو: ههر که‌سێ له‌گه‌ل کۆمه‌لیکا په‌یمانیکێ به‌ست نابێ نه‌ هه‌لی وه‌شینیته‌وه نه‌ مه‌حه‌متری بکا تا ماوه‌ی ناوبراوی نه‌و په‌یماننه‌ تیپه‌ر ده‌کا، وه‌ هه‌تا نه‌وانیش ئاگادار ده‌کاته‌وه بو‌ جه‌نگ! گو‌تی: جا مو‌عاوییه له‌ هه‌رشه‌که ده‌ستی هه‌لگرت و خه‌لکه‌که‌ی گه‌یراه‌وه (ت/د) گه‌فته‌ی (د): نه‌وه‌ی په‌یمانیکێ هه‌بوو له‌گه‌ل هۆزیکدا، نابێ گه‌ری نه‌و په‌یماننه‌ تووند بکاته‌وه، یا شلی بکاته‌وه هه‌تا ماوه‌که‌ی به‌سه‌ر ده‌چێ، جا نه‌وسا ده‌توانێ که‌ ئاگاداریان بکاته‌وه که‌ ئاماده‌ بن بو‌ شه‌ر.

٤٤٨٨- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السَّلَاحَ فَلَيْسَ مِنَّا . رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(٣):

دیسان فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) فهرمووی: نه‌وه‌ی چه‌کمان ئێ هه‌لبه‌گری له‌ ئیمه‌ نییه (ش).

٥٦) باسی شه‌شه‌م: باسی ده‌ست که‌وتی جه‌نگ (تالانی) و باسی چۆنیتێ دابه‌ش کردنی:

الباب السادس: في الغنائم والقسمه

قَالَ اللهُ تَعَالَى: {وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّقَىٰ الْجَمْعَانِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ} (٤١/٨):

واته: بزانی نه‌وه‌ی به‌ زه‌بری شیرو تیرو به‌ زۆری گولله‌ وه‌ری بگرن له‌ کافران نه‌وه‌ ده‌بێ پینچ یه‌کی نه‌و تالانییه له‌سه‌ر ئه‌م یاسایه‌ دابه‌ش بکری: نه‌و پینچ یه‌که‌ ده‌کری به‌ پینچ به‌شی یه‌کسانه‌وه، به‌شیکی بو‌ خودا و پیغه‌مبه‌ره، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌سه‌ر فه‌رمانی خودا چۆنی به‌ باش

^(٣) بخاری. فتن: ٦٦٦٠. مسلم. ایمان: ٢٧٦ - ٢٧٩. ترمذی. حدود: ١٤٥٩ تحفة الأشراف: ٩٠٤٢.

بزانئ ئەم بەشە دابەش دەکا، بەشیکی تری بۆ خزمەکانی پیغەمبەرە، بەو دەستوورەى که خۆی فەرموویەتی، بەشیکی تری بۆ هەتیوان و هەژاران و ریبوارانە. ئەو چوار بەشە کهی تریش لەو تالانییە که ماون دەدرئ بە جەنگاوەرەکان ئەمە دەستووری دابەش کردنی مالى تالانى غەزایە، ئەگەر بەراستی ئێوە موسولمانی تەواون و باوەرتان هەیه بەو شتانەى که لە رۆژی غەزای بەدردا ئێمە ناردمانن بۆ بەندەى خوشەویستی خویمان که موخەممەدە، ئەو رۆژە پیروزی که بوو بەهۆی جیاوە بوونی راستی لە ناپراستی، که موسولمانان و نا موسولمانەکان تیا بەرەنگاری یەک بوون، لەسەر یاریدەى خودا لەشکری ئیسلام سەرکەوت و لەشکری بی ئایینی ژیر کەوت.

٤٤٨٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: غَزَا نَبِيُّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ فَقَالَ لِقَوْمِهِ: لَا يَتَّبِعُنِي رَجُلٌ قَدْ مَلَكَ بُضْعَ امْرَأَةٍ وَهُوَ يُرِيدُ أَنْ يَنْبِيَ بِهَا وَلَمَّا يَنْبِ، وَلَا آخَرُ قَدْ بَنَى بُنْيَانًا وَلَمَّا يَرْفَعْ سُقْفَهَا، وَلَا آخَرُ قَدْ اشْتَرَى غَنَمًا أَوْ خِلْفَاتٍ وَهُوَ مُتَنَظِّرٌ وَلَادَهَا، قَالَ: فَغَزَا فَأَدْنَى لِلْقَرْيَةِ حِينَ صَلَاةِ الْعَصْرِ أَوْ قَرِيبًا مِنْ ذَلِكَ فَقَالَ لِلشَّمْسِ: أَلَيْتِ مَأْمُورَةٌ وَأَنَا مَأْمُورٌ؟ اللَّهُمَّ احْبِسْهَا عَلَيْنَا فَحُبِسَتْ عَلَيْهِ حَتَّى فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ قَالَ: فَجَمَعُوا مَا غَنِمُوا فَأَقْبَلَتِ النَّارُ لِتَأْكُلَهُ فَأَبَتْ أَنْ تَطْعَمَهُ فَقَالَ: فِيكُمْ غُلُولٌ فَلْيَبَايِعْنِي مِنْ كُلِّ قَبِيلَةٍ رَجُلٌ فَبَايَعُوهُ فَلَصِقَتْ يَدُ رَجُلٍ بِيَدِهِ فَقَالَ: فِيكُمْ الْغُلُولُ فَلْتَبَايِعْنِي قَبِيلَتِكَ فَبَايَعْتَهُ فَلَصِقَتْ بِيَدِ رَجُلَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةٍ فَقَالَ: فِيكُمْ الْغُلُولُ فَأَخْرَجُوا لَهُ مِثْلَ رَأْسِ الْبَقَرَةِ مِنْ ذَهَبٍ فَوَضَعُوهُ فِي الْمَالِ وَهُوَ بِالصَّعِيدِ فَأَقْبَلَتِ النَّارُ فَأَكَلَتْهُ فَلَمْ تَحِلِّ الْقَنَائِمُ لِأَحَدٍ مِنْ قَبْلِنَا، ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى رَأَى ضَعْفَنَا وَعَجَزَنَا فَطَيَّبَهَا لَنَا. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(١):

ئەبو ھورەیرە (خودای ئازادی بن) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربن) فەرمووی: پیغەمبەری، لە پیغەمبەران، ویستی بجئ بۆ غەزایی، بە گەلە کهی خۆی فەرموو: ئەو پیاوێ که ژنی مەرە بریووە دەیهوئ که بیگوێزیتهووە

(١) تجرید بالکوردی / ٣ / ٣٨٩ رھم: ١٢٦٥ = ٣١٢٤ ، ٥١٥٧ . مسلم . مغازی: ٤٥٣٠ . تحفة الأشراف: ١٤٦٧٧

هیشتا نه‌یگۆیزاوه‌ته‌وه با ئه‌وه له‌گه‌ڵما نه‌یه‌ت بۆ ئه‌م غه‌زایه، هه‌روه‌ها ئه‌و که‌سه‌یش که‌ خانوویه‌کی دروست کردووه‌و هیشتا سه‌ری نه‌گرتووه، هه‌روه‌ها ئه‌و که‌سه‌یش که‌ بزنی و مه‌رو مائیلیاتی ئاوسی له‌سه‌ر گوانی کړیوه‌و چاوه‌روانی زاینیان ده‌کا. فه‌رمووی: ئه‌وجا چوو بۆ غه‌زا که‌و ده‌می نوێژی عه‌صر (یا نزیکه‌ی ده‌می نوێژی عه‌صر) له‌ دیکه‌ نزیکه‌وه‌ بوو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ به‌ خۆری فه‌رموو: تۆیش فه‌رمانبه‌ری و منیش فه‌رمانبه‌رم، خوایه! ئه‌م خۆره‌ رابگره‌ بۆمان و مه‌یه‌له‌ ئاوا ببێ هه‌تا فه‌رمانی خۆمان ئه‌نجام ده‌ده‌ین ئیتر خودا خۆره‌که‌ی راگرت بۆی و خۆره‌که‌ ئاوا نه‌بوو هه‌تا خودا شاره‌که‌ی فه‌تح کرد بۆی فه‌رمووی: ئینجا هه‌رچی تالانیان گرتبوو کۆیان کرده‌وه‌و له‌سه‌ر ده‌ستووو یاسای پێشینیه‌ی پیغه‌مبه‌ران له‌ شوینیکی به‌رزی به‌رچاو دا خریان کرده‌وه‌و دایان نا هه‌تا ئاگر له‌ ئاسمانه‌وه‌ به‌ فه‌رمانی خودا بیئا، بیخوا، که‌چی ئاگره‌که‌ که‌ هات چه‌شکه‌ی نه‌کرد! ئیتر پیغه‌مبه‌ره‌که‌ زانی که‌ گزی و ده‌سپییسی کراوه‌ له‌ تالانییه‌که‌ بۆیه‌ فه‌رمووی: دزیتان له‌ تالانییه‌که‌ کردووه‌ بۆیه‌ ئاگره‌که‌ ناخوا! که‌ وایه‌ با له‌هه‌ر خیلێ پیاوێ پهیامم بدات، جا له‌کاتی پهیامم کردنه‌که‌دا ده‌ستی پیاوێ له‌سه‌ر خیلێکان نووسا به‌ ده‌ستی پیغه‌مبه‌ره‌که‌وه، فه‌رمووی: دزییه‌که‌ له‌ناو ئیوه‌ دایه، با خیلێکه‌ی تۆ هه‌موویان بێن یه‌که‌ یه‌که‌ پهیامم بدهن، کاتی ئه‌و خیلێ پهیامیان دا پێی، ده‌ستی پیاوێ یا دوو پیاو لکا به‌ ده‌ستی پیغه‌مبه‌ره‌که‌وه‌و دزه‌کان دۆزرانه‌وه‌و فه‌رمووی: دزییه‌که‌ ئیوه‌ کردووتانه، ئه‌وجا پارچه‌یی زێریان هینا بۆ پیغه‌مبه‌ره‌که‌، له‌سه‌ر شیوه‌ی سه‌ره‌گا وابوو ئه‌ویشیان له‌سه‌ر مائی تالانییه‌که‌ دانا، که‌ له‌سه‌ر زه‌وییه‌که‌ دانرابوو، ئه‌وجا ئاگره‌که‌ له‌ ئاسمانه‌وه‌ هات و هه‌مووی خوارد! چه‌زهرت (درویدی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: له‌ پێش ئیمه‌دا خواردنی تالانی بۆ که‌سی تر چه‌لال نه‌بووه، به‌لام له‌ پاشدا خودای پیروۆز گه‌وره‌ که‌دی حالمان کزه‌و بی هیۆز زه‌بوونین به‌زه‌وی پیاماندا هاته‌وه‌و بۆی چه‌لال کردین (ش).

۴۴۹۰ → (ب- ۱ز- ۱۴- ۷۷ف- ۱)^(۲).

۴۴۹۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضی الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا أُعْطِيَكُمْ وَلَا أَمْنَعُكُمْ، أَنَا قَاسِمٌ أَضْعُ حَيْثُ أُمِرْتُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(۳):

ئەبو هورەیره (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: بەخشین و نەبەخشین بە دەستی من نییه واتە: بەخشینی شتێ بەکەسێ و نە بەخشینی ئەو شتە بە کەسیکی تر ئەو بە دەست من نییه و هەر بە دەست خودا خۆیتێ و بەس بەلام من بەپێی فەرمانەکە ی خودا کە بە منی دەکا شتەکەتان ئی دابەش دەکەم و بەس! (ب/د).

۴۴۹۲- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضی الله عنهما) قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَرِيَّةً إِلَى نَجْدٍ فَخَرَجْتُ فِيهَا فَأَصَبْنَا إِبِلًا وَغَنَمًا فَلَقْتُ سُهْمَانًا اثْنَيْ عَشَرَ بَعِيرًا اثْنَيْ عَشَرَ بَعِيرًا، وَكُنَّا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَعِيرًا بَعِيرًا. رَوَاهُ الثَّالِثَةُ^(۴):

ئیبنو عومەر (رەزای خودا لە خۆی و بابی) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) پەلیکی نارد بەرەو نەجد بۆ غەزا، من خۆم لە ناویاندا بووم، رانە وشترو گەلەیهکی زۆرمان بە تالان گرت، گشتمان هەریهکی سەر و دوازدە وشتەر پشکمان بەرکەوت، پیغەمبەریش (دروودی خودای لەسەربێ) هەریهکی سەر و وشتەری (بە زیاده) داینی (ش/د).

۴۴۹۳- وَعَنْهُ قَالَ: بَعَثْنَا النَّبِيَّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي جَيْشٍ قَبْلَ نَجْدٍ وَابْعَثْتُ سَرِيَّةً مِنَ الْجَيْشِ فَكَانَ سُهْمَانُ الْجَيْشِ اثْنَيْ عَشَرَ بَعِيرًا، وَكُنَّا أَهْلَ السَّرِيَّةِ بَعِيرًا بَعِيرًا فَكَانَ لِكُلِّ مِنْهُمْ ثَلَاثَةُ عَشَرَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالْبُخَارِيُّ^(۵):

(۲) تقدم برقم: ۱ / ۹۸ مجلد أول. تسلسل / ۱۴.

(۳) تجريد البخاري ۳ / ۲۸۸ رقم: ۱۲۶۳ = ۳۱۱۷ فتح الباري.

(۴) بخاري. فرض الخمس: ۳۱۳، ۳۱۳۲. مسلم. مغازي: ۴۵۲۳ - ۴۵۲۷. أبو داود. جهاد: ۲۷۴۴.

(۵) مسلم. مغازي: ۴۵۲۴. أبو داود. جهاد: ۲۷۴۴. بخاري. فرض الخمس: ۳۱۳.

دیسان ئەو (خودای ئازادی بن) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) لەشکرێکی بەرهو نەجد نارد بۆ غەزا، خۆمیان تیا دا بووم، پەتیی لە لەشکرەکه جوئی بوونەوهو چوون بۆ غەزاو تالانیکی زۆریان دەست کەوت کاتی بەش بەشیان کرد لەناو خۆیاندا پشکی هەریەکێ لە لەشکرەکه دوازدە و شتر بوو، وە تاقمەیی پەلەکەیش پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) یەکی سەرو و شتری تری زیاده داپییان، جا ئەوان یەکی سیازدە و شتریان پێ برا (د/ب).

۴۴۹۴- وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَسَمَ فِي النَّفْلِ لِلْفَرَسِ سَهْمَيْنِ وَلِلرَّجُلِ سَهْمًا. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ^(۶):

دیسان فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) جاری دەست کەوتی جەنگی دابەش کرد لەسەر ئەم شیوێه: دوو پشکی دانا بۆ چارەواو یەك پشکی بۆ پیاو (ش/د/ت) لە گیرانەوه یەکا: (لەسەر فەرماشتی راقەکه) سێ پشکی دانا بۆ سواره، پشکی بۆ خۆی و دوو پشك بۆ ماینه‌که‌ی! واتە: پیاده یەك پشکی دەکه‌وی.

۵۷) نه‌فل (واته: مالی تالانی که له ناموسولمانان وه ده‌ست ده‌که‌وی):

النفل

۴۴۹۵- له به‌رگی شه‌شدا له سووره‌تی (ئه‌نفال) دا رابورد، یه‌که‌م فەرمووده^(۱).

۴۴۹۶- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ يَوْمَ بَدْرٍ: مَنْ فَعَلَ كَذَا وَكَذَا فَلَهُ مِنَ النَّفْلِ كَذَا وَكَذَا، فَتَقَدَّمَ الْفَتَيَانُ وَلَزِمَ الْمَشِيخَةُ الرَّايَاتِ فَلَمْ يَبْرَحُوهَا فَلَمَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ قَالَتِ الْمَشِيخَةُ: كُنَّا رِذَاءًا لَكُمْ لَوْ الْهَزَمْتُمْ

(۶) مسلم. مغازي: ۴۵۶۱. ترمذي. سير: ۱۵۵۴.

(۱) سبق في مجلد سادس. سورة الأنفال. تسلسل/ ۹ رقم: ۳۸۷۵. مسلم. مغازي: ۴۵۳۱، ۶۱۸۸،

۶۱۸۹. أبو داود. جهاد: ۲۷۴۰. ترمذي. تفسير: ۳۰۷۹.

لَفِئْتُمْ إِلَيْنَا، فَلَا تَذْهَبُوا بِالْمَعْنَمِ وَبَقِي، فَأَبَى الْفَتَيَانُ وَقَالُوا: جَعَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَنَا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالْحَاكِمُ^(۲):

ئيبنو عه‌بباس (خودايان ئى رازى بى) فه‌رمووى: له‌ روژى غه‌زاي به‌دردا، پيغه‌مبهر (درودى خوداي له‌سرين) فه‌رمووى: ئه‌وه‌ى واوا بكا ئه‌وه‌نده‌و ئه‌وه‌نده‌ى زياده به‌ش له‌ تالان ده‌درىتى! ئيت‌ر كوپ‌ه گه‌نجه‌كان كه‌وتنه‌ خويان و رويشتنه‌ پيشه‌وه‌و چوونه‌ ناو كو‌پى جه‌نگه‌وه‌و، پيره‌كان له‌ ده‌ورى ئالاكان مانه‌وه‌و له‌وى نه‌بزووتن! كاتى كه‌ خودا زالى كردن به‌سهر كافره‌كاندا، لاوه‌كان گوتيان: ئيمه‌ جه‌نگمان كردوه‌و، تالانه‌كه‌ ه‌ى ئيمه‌يه‌، پيره‌كانيش گوتيان: ئيمه‌ پشتى ئيوه‌مان گرتبوو، ئه‌گه‌ر خوانه‌خواسته‌ ئيوه‌ بشكانايه‌ ده‌هاتنه‌وه‌ بو‌لاى ئيمه‌، جا كه‌وابى نابى هه‌موو تالانه‌كه‌ ببه‌ن بو‌ خو‌تان و ئيمه‌يش به‌بى به‌ش بمينينه‌وه‌!

به‌لام گه‌نجه‌كان قاييل نه‌بوون و گوتيان: پيغه‌مبهر خو‌ى (درودى خوداي له‌سرين) داوي‌تى به‌ ئيمه‌. جا له‌پاش ئه‌م بگه‌ره‌و به‌رده‌يه‌ خوداي گه‌وره‌و مه‌زن ئه‌مه‌ى نارده‌ خواره‌وه‌: {يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ} (ته‌فسيرى ئه‌م ئايه‌ته‌ له‌ سووره‌تى نه‌فالد‌ا رابوورد) (د/حاكم).

٤٤٩٧- وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُنْقَلُ بَعْضُ مَنْ يَبْعَثُ مِنَ السَّرَايَا لِأَنْفُسِهِمْ خَاصَّةً سِوَى قِسْمِ عَامَّةِ الْجَيْشِ. رَوَاهُ الثَّلاَثَةُ^(۳):

ئيبنو عوه‌ر (ره‌زاي خودايان ئى بى) فه‌رمووى: جاران پيغه‌مبهر (درودى خوداي له‌سرين) زياده به‌شى تايبه‌تى ده‌دا، به‌هه‌ندى له‌و په‌ل و لقانه‌ى كه‌ ده‌يناردن بو‌ غه‌زا، سه‌ره‌پاي ئه‌و به‌شه‌يش كه‌ ده‌يدا به‌ گشت كه‌سى له‌ سوپاكه‌ (ش/د).

^(۲) سكت عن درجته الشارح.

^(۳) بخاري. فرض الخمس: ۳۱۳۵. مسلم. مغازي: ۴۵۴۰. أبو داود. جهاد: ۲۷۴۶.

۵۸) سه‌به‌ش ده‌بی له‌پاش جیا‌کردنه‌وه‌ی پینج یه‌ك بی:

التنفیل بعد التخمیس

۴۴۹۸- عَنْ حَبِيبِ بْنِ مَسْلَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُنْقَلُ الرَّبْعَ بَعْدَ الْخُمْسِ وَالثَّلْثَ بَعْدَ الْخُمْسِ إِذَا قَفَلَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۱):

حه‌بی‌بی کو‌ری مسله‌مه (خودای ئی‌رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) کاتی له‌غه‌زا ده‌گه‌پرایه‌وه، له‌پینشدا پینج یه‌کی جیا ده‌کرده‌وه له‌تالانه‌که بو پینج تاقمه‌که به‌پیی ئایه‌تی: (وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ) تا کو‌تایی، گه‌ئێ جاریش شه‌ر که‌ره‌که چه‌ندی پشک به‌ر ده‌که‌وت، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) چوار یه‌کی ئه‌وه‌یشی، یا سییه‌کی ئه‌وه‌یشی، به‌سه‌ر به‌ش ده‌دا پیی! (د- سند صالح- ت) سه‌ر به‌ش: زیاده به‌ش، له‌کو‌ردیدا ده‌لێن: ماله‌که‌ی سه‌ر به‌شی مالان بی. (وه‌رگێڕ).

۵۹) پیتشه‌وا (سه‌روکی موسولمانان) خۆی سه‌ره‌وکاری دابه‌ش کردنی پینج

یه‌کی مالی تالانی ده‌کاوه‌ندازه‌ی به‌شی ئه‌م پینج تاقمه‌هه‌واله‌ی

بیرو‌رای ئه‌وه‌ده‌کری: (الامام يتولى خمس الغنيمه)

۴۴۹۹- عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبَسَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى بَعِيرٍ مِنَ الْمَغْنَمِ فَلَمَّا سَلَّمَ أَخَذَ وَبَرَةً مِنْ جَنْبِ الْبَعِيرِ ثُمَّ قَالَ: وَلَا يَجِلُّ لِي مِنْ غَنَائِمِكُمْ مِثْلُ هَذَا إِلَّا الْخُمْسَ وَالْخُمْسُ مَرْدُودٌ فِيكُمْ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ^(۱):

عه‌مری کو‌ری عه‌به‌سه (خودای ئی‌رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌لای وشتری‌کا (له‌مالی تالانییه‌که) نو‌یژی بو‌کردین، که‌سه‌لای دایه‌وه ته‌لێ تووکی له‌ته‌نیشتی وشتره‌که هه‌لگرت فه‌رمووی: پینج یه‌کی ئێ ده‌رچێ ئا ئه‌م ته‌له‌مووه‌چییه، له‌ده‌ست که‌وتی مالی تالانی ئیوه به‌من

^(۱) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(۱) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

حه‌لاّ نیه، له هه‌مان کاتا ئه‌و پینج یه‌که‌یش دیسان هه‌ر ده‌گه‌رپته‌وه بۆ خۆتان (د- سند صالح- ن).

۴۵۰۰- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَوْ فِدَ عَبْدُ الْقَيْسِ: أَمْرُكُمْ أَنْ تُؤْذُوا خُمْسَ مَا غَنِمْتُمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالبخاري طويلاً^(۲):

ئيبنو عه‌بباس (ره‌زای خودايان ئی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرين) به‌ نوینه‌ره‌کان (وفدی خیلێ عه‌بدولقه‌یسی فه‌رموو: فه‌رمانتان پێ ده‌که‌م که پینج یه‌کی ئه‌و تالانییه‌ی که به‌شه‌ر وه‌ری ده‌گرن له‌ نا موسولمانه‌کان بیده‌ن به‌ سه‌روکی موسولمانان، هه‌تا ئه‌و به‌ پێی ئایه‌ته‌که‌ی پێشه‌وه‌ دابه‌شی بکا به‌سه‌ر ئه‌و پینج تاقمه‌ دا (ت/ب).

۴۵۰۱- عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: مَشَيْتُ أَنَا وَعُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَغْطِيَتْ بَنِي الْمُطَّلِبِ وَتَرَكْتَنَا وَنَحْنُ وَهُمْ مِنْكَ بِمَنْزِلَةٍ وَاحِدَةٍ فَقَالَ: إِنَّمَا بَنُو الْمُطَّلِبِ وَبَنُو هَاشِمٍ شَيْءٌ وَاحِدٌ^(۳):

جوبه‌یری کوپی موطعیم (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: من و عوثماني کوپی عه‌ففان چووینه لای هه‌زره‌ت (دروودی خودای له‌سهرين) عه‌رزیمان کرد: قوربان! ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! له‌ پینج یه‌کی پینج یه‌ک (خمسولخومس) بۆچی به‌شی به‌ره‌بابی به‌نی لموططلیب ده‌ده‌ی که‌چی به‌شی ئیمه‌ ناده‌ی، وه‌لحال ئیمه‌و ئه‌وان هه‌رسێ لاما‌ن بۆ تو وه‌ک یه‌کین و بۆ خزمایه‌تی له‌ یه‌ک پایه‌ داین؟ فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سهرين): ئاخر به‌ره‌بابی به‌نی لموططه‌لیب و به‌ره‌بابی به‌نی هاشم یه‌ک شتن له‌به‌ره‌وه‌ی که‌ له‌ سه‌رده‌می پێش هاتنی ئیسلام و له‌دوا هاتنی ئیسلامه‌وه‌ پشته‌ی یه‌کیان گرتوووه‌ پشته‌ی یه‌کیان به‌رنه‌داوه‌و هه‌میشه‌ له‌ خۆشی و ناخۆشیدا وه‌ک یه‌ک بوون و هاوبه‌شی

^(۲) بخاري. فرض الخمس: ۳۰۹۵.

^(۳) بخاري. فرض الخمس: ۳۱۴۰، ۳۵۰۲، ۴۲۲۹.

خۆشی و ترشی یهك بوون (ب/د) هاشم و موططلیب و عه‌بدو شه‌مس و نه‌وفل چوار برا بوون، باوکیان عه‌بدو مه‌نافه، پیغه‌مبه‌ر خۆی له به‌ره‌بابی هاشمه، عوتمان له به‌ره‌بابی عه‌بدو شه‌مس، جوبه‌یر له به‌ره‌بابی نه‌وفله. (وه‌رگێڕ).

٤٥٠٢- وَعَنْهُ قَالَ: لَمْ يَقْسِمِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لِبَنِي عَبْدِ شَمْسٍ وَلَا لِبَنِي نَوْفَلٍ^(٤):

دیسان جوبه‌یر (خودای ئی رازی بێ) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) نه‌بو به‌ره‌بابی عه‌بدو شه‌مس و نه‌بو به‌ره‌بابی نه‌وفله له پینج یه‌کی پینج یه‌ک به‌شی دانه‌ده‌نا (ب/د).

٤٥٠٣- قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: وَعَبْدُ شَمْسٍ وَهَاشِمٌ وَالْمُطَّلِبُ إِخْوَةٌ لَأُمِّ وَأُمُّهُمْ عَاتِكَةُ بِنْتُ مَرْءَةٍ وَكَانَ نَوْفَلٌ أَخَاهُمْ لِأَيِّهِمْ. رَوَاهُمَا الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(٥):

موحه‌مه‌دی کوپی ئیسحاق (مه‌شه‌وور به ئیبنو ئیسحاق، خاوه‌نی په‌رتووی ئەلمه‌غازی) ده‌لی: عه‌بدو شه‌مس و هاشم و موططلیب برای باوک و دایکی بوون دایکیان ناوی عاتیکه‌ی کچی موپه‌ بووه، باوکیان عه‌بدو مه‌ناف بووه، که باپیری سییه‌می پیغه‌مبه‌ر بووه، نه‌وفه‌لیش له باوکه‌وه برایان بووه ئەمیش کوپی عه‌بدو مه‌نافه وه‌لی دایکی جیا‌یه، ناوی واقیده‌ی کچی عه‌مه‌ (ب/د).

له سه‌حیحی بوخاریدا: فه‌رمووده‌ی (٣) و (٤) له (کیتابی مه‌غازی)دا به‌ موسنه‌دو به‌ یه‌ک سه‌نه‌د ریوایه‌ت کراون، واته: هه‌ردوکیان له‌وێ یه‌ک هه‌دیئن. به‌لام له (کیتابی خومس)دا فه‌رمووده‌ی (٤) به‌ ته‌علیق،، ریوایه‌ت کراوه، هه‌روا فه‌رمووده‌ی ژماره‌ پینجیش به‌ ته‌علیق ریوایه‌ت کراوه. جا له‌به‌رئه‌وه‌ی فه‌رمووده‌ی (٣) و (٤) له راستیدا یه‌ک هه‌دیئن دانهر (به‌رحمه‌ت بێ) له‌گه‌ڵ فه‌رمووده‌ی (٥)دا دایناون به‌ دوو فه‌رمووده‌ وه‌لی من سێ ژماره‌م بو دانان، چونکه دانهر سییه‌م و چواره‌می به‌ دیمه‌ن به‌ دوو فه‌رمووده‌ داناوه‌(١).

^(٤) راجع الرقم السابق = ٣١٤٠.

^(٥) راجع الرقم السابق = ٣١٤٠ ، ٣٥٠٢ ، ٤٧٢٩.

(۱) تییینیه‌ک:

گه‌لی هه‌و‌لم داوه که ئەم کتیبه پیرۆزه به‌هۆی ته‌رجه‌مه‌که‌ی منه‌وه هه‌له‌ی تی نه‌که‌وئ، بگره به‌ته‌مای ئەوه بووم که ئەم ته‌رجه‌مه‌ی من بو که‌سی عه‌ره‌بی بزانی له جیاتى شه‌رحی‌کی کورتی پوخت بئ له شیوه‌ی (جه‌لاله‌ین) بو ته‌فسیری قورئانی پیرۆز، هه‌رچه‌ند له خودا به‌زیاد بئ و له لوتف و که‌ره‌می که‌م نه‌بی ئەمه تا راده‌یی وایه، به‌لام داخه‌که‌م به‌هۆی هه‌له‌ی چاپه‌وه که‌متاب‌یژئ هه‌له‌ی تیا په‌یدا بوو. به‌تایبه‌تی له خالبه‌ندیدا وه‌ک لا‌بردنی که‌وانه‌کان و هه‌له‌ی زۆر له ژماره‌ی زنجیره‌و لاپه‌ره‌و به‌رگی فه‌رمووده دووباره‌وه‌کاندا. هه‌ر فه‌رمووده‌یی ژماره‌ی زنجیره‌که‌ی نووسرابئ، ئەگه‌ر له شوینی ناوبراوی خویا هه‌له‌ بوو ئەوا به‌جهمع و طه‌رح ده‌دۆزیته‌وه، بو نمونه \rightarrow (ب- ۲ز- ۱۹۱ا- ف- ۱) هه‌له‌یه، که سه‌یری به‌رگی دوو ده‌که‌ین دوا زنجیره‌ی (۱۸۵)ه. جا ئاوا ده‌یدۆزینه‌وه: $۲۲۹ + ۱۸۵ + ۱۳۵ + ۱۲۰ + ۹۴ + ۱۸ + ۹۲ + ۱۰۵ = ۹۸$ سه‌رجه‌می ژماره‌کانی زنجیره‌کانی به‌رگی یه‌ک و سئ و چوار و پینج و شه‌ش و هه‌وت و هه‌شت. ده‌لێن: به‌رگی دوو له‌یه‌که‌وه تیا‌یه‌تی هه‌تا (۱۸۵) که‌واته $۱۹۱ - ۱۸۵ = ۶$. که‌واته: به‌رگی دوو شه‌ش زنجیره‌ی زیاده، له زنجیره (۱۸۶)وه هه‌تا (۱۹۱)وه ئەم شه‌شه زنجیره ده‌که‌ونه سه‌ره‌تای به‌رگی سییه‌مه‌وه، که‌واته زنجیره‌ی ئەم فه‌رمووده‌یه له سه‌ره‌تای به‌رگی سییه‌مدایه، وه له‌وئ زنجیره (۶)ه له‌به‌رئه‌وه‌ی ژماره‌ی فه‌رمووده‌که نا‌گۆرئ، که زنجیره‌که‌مان دۆزییه‌وه فه‌رمووده‌که‌ش ده‌دۆزینه‌وه که فه‌رمووده‌که‌شمان زانی ژماره‌ی لاپه‌ره‌که‌یشی ده‌زانین. که‌واته ئەم ره‌مه‌زه که‌وا له به‌رگی سییه‌م، لاپه‌ره (۲۲۰)دا که ئاوا‌یه و هه‌له‌یه \rightarrow (ب- ۲ز- ۱۹۱ا- ف- ۱) ئەمه راسته‌که‌یه‌تی: \rightarrow (ب- ۳ز- ۱۶ل- ۱۵ا- ف- ۱) ئیتر هه‌روا. سوپاس بو خودا له‌م چاپه نوییه‌دا ئەم هه‌لانه‌م به‌سه‌ر گرتۆته‌وه و هه‌مووم راست کردۆته‌وه. جا خودا بکا ئەمجاره له هه‌له‌ی چاپ رزگار یاربئ. (وه‌رگێڕ).

٦٠) فه‌یا (فی‌ی: واته: مفت‌ه مال): (الفی:)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ - صدق الله العظيم - ٧/٥٩}:

واته: نه‌و مفت‌ه ماله‌ی که خودای گه‌وره به‌بن ئاره‌ق ره‌خساندی بو پیغه‌مبه‌ری خو‌ی، له تالانی دیهاتی ده‌ورو به‌ری مه‌دینه‌ی پیروژ، وه‌کوو مالی تالانی ولاتی جووله‌که‌کانی به‌نی نه‌زیر، نه‌وه نه‌وه وینه‌ی نه‌وه مه‌مووی ساخ بو خوداو پیغه‌مبه‌ری خوداو خزمانی پیغه‌مبه‌رو هه‌تیوان و هه‌ژاران و ری‌بوری بی‌خه‌رجی و بی‌ده‌ره‌تانه.

٤٥٠٤ - → (سوره‌تی حه‌شر. به‌رگی حه‌وته‌م فه‌رمووده‌ی سییه‌م)^(١).

٤٥٠٥ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَيُّمَا قَرْيَةٍ أَتَيْتُمُوهَا وَأَقَامْتُمْ فِيهَا فَسَهْمُكُمْ فِيهَا، وَأَيُّمَا قَرْيَةٍ عَصَتْ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَحُصِمَتْهَا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ ثُمَّ هِيَ لَكُمْ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ^(٢):

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی‌رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ری) فه‌رمووی: هه‌ر گوندی به‌بن شه‌رو شو‌ر گرتتان و چوونه‌ناوی، نه‌وه‌ی که له‌و گونده‌ده‌ستتان ده‌که‌وی دانه‌ری به‌مفت‌ه‌مال و به‌پی‌ی یاسای مفت‌ه‌مال لی‌تان دابه‌ش ده‌کری، به‌لام هه‌ر گوندی له‌خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا یا‌خی بوو، تا له‌نه‌جامدا به‌شه‌ر ده‌یگرن نه‌وه‌پینج یه‌کی تالانییه‌که‌ی بو‌خوداو پیغه‌مبه‌ری خودایه، ئه‌وجا چی له‌پینج یه‌ک مایه‌وه بو‌ئیوه‌یه (م/د).

٤٥٠٦ - وَقَالَ عُمَرُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): مَا أَنَا أَحَقُّ بِهَذَا الْقَيْءِ مِنْكُمْ وَمَا أَحَدٌ مِنَّا بِأَحَقُّ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا أَنَا عَلَىٰ مَنَازِلِنَا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَىٰ وَقَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَالرَّجُلُ وَقَدَمُهُ وَالرَّجُلُ وَبَلَاؤُهُ وَالرَّجُلُ وَعِيَالُهُ وَالرَّجُلُ وَحَاجَتُهُ^(٣):

^(١) تقدم في مجلد سابح. تفسير سورة الحشر. برقم: ٤١٥٨/٣.

^(٢) مسلم. مغازی: ٤٥٤٩. أبو داود. خراج: ٣٠٣٦ تحفة الأشراف: ١٤٧٢٠.

^(٣) واه أبو داود في الخراج بسند صالح (شرحه).

(٥) رواه أبو داود في الخراج بسند صالح (شرحہ).

عهوفی کوپی مالیک (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: پیغه مبهەر (دروودی خودای لهسهرین) که مفتە مائی بو دههات هەر ئه و رۆژه دابهشی دهکرد، دوو بهشی دهدا به خیزانداریه که بهشی دهدا به سهلت (د- سند صالح).

٦١) سه رگۆلی تالانی هی پیغه مبههره ^{دروودی خۆنێ لاسر باسی} ئه و ماله ی له پاش

پیغه مبههر ^{دروودی خۆنێ لاسر} به جیماوه

صفایا النبی ﷺ وما ترکه

٤٥٠٩- عَنْ عُمَرَ (رضی الله عنه) قَالَ: كَانَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ثَلَاثُ صَفَايَا: بَنُو النَّضِيرِ وَخَيْبَرُ وَقَدْكَ: فَأَمَّا بَنُو النَّضِيرِ فَكَانَتْ حُبْسًا لِتَوَائِبِهِ وَأَمَّا قَدْكَ فَكَانَتْ حُبْسًا لِأَبْنَاءِ السَّيْلِ وَأَمَّا خَيْبَرُ فَجَزَّأَهَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ثَلَاثَةَ أَجْزَاءٍ، جُزْءَيْنِ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ وَجُزْءًا ثَلَاثَةً أَهْلَهُ فَمَا فَضَلَ مِنْهُمْ جَعَلَهُ بَيْنَ فَقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(١):

عومه ر (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: هه زههت خۆی (دروودی خودای لهسهرین) سێ پیشکی هه لبراردی هه بوو: بهنی نهضیرو خه یبهرو فه دهک بوون، دهسکهوتی ولاتی بهنی نهضیر ته رخان کرابوو بو دیوه خان و میوان و چهک و تفاق و و لاخ و دهسگیرۆدهیی ئه م و ئه و، فه دهکیش ته رخان کرابوو (واته: وهقف کرابوو) بو کۆمهکی ریبواران، دهسکهوتی خه یبه ریش پیغه مبههر خۆی (دروودی خودای لهسهرین) ده یکرد به م سێ به شه وه: دوو بهشی ده به خشییه وه به ناو موسولماناندا و له و به شه که یشی ژیاو و ئازوخه ی خیزانه که ی ئی ده دا، وه چی له وان ده مایه وه له م به شه دهیدا به هه ژارانی کۆچکاران (د- سند صالح).

٤٥١٠- → (ب- ٣ز- ١٠ل- ٢٤ف- ٢)^(٢).

^(١) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(٢) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل/١٠/ برقم: ١٩٩٦/٢.

لیږدهدا جیاوازییه‌کی هه‌یه به‌م جوړه‌یه: ئه‌وجا ئه‌بو به‌کر فهرمووی:
 ههرچیش پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ره‌فتاری پیکرد بئی چاو له‌و ده‌که‌م و
 واز له‌ هیچی ناهینم، چونکه ده‌ترسم نه‌گهر خوا نه‌که‌ران په‌پره‌وی ته‌واوی
 ئه‌و نه‌که‌م له‌ ریگه‌ی راست لاده‌م و لاړی بگرم. فاتیمه (خودای ئی رازی بئ) داوای
 به‌شی خو‌ی له‌ میراتی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌کرد، له‌هی ئه‌و خیرو
 صه‌ده‌قه‌یه‌ی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) که له‌ مه‌دینه‌ بوو (که بریتی بوو له
 به‌رو بوومه‌کانی به‌نی نه‌ضیر) وه له‌هی خه‌یبه‌رو فه‌ده‌کیش، خیره‌که‌ی
 پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) که له‌ مه‌دینه‌ بوو، عومه‌ر (له‌کاتی جینشینی
 خویدا) دایه‌وه به‌ عه‌لی و عه‌بباس، وه‌لی عه‌لی له‌ عه‌بباسی داگیر کرد بو خو‌ی!
 به‌لام عومه‌ر خه‌یبه‌رو فه‌ده‌کی هیشته‌وه به‌ ده‌ست خو‌یه‌وه و فهرمووی: ئه‌م
 دوانه‌ خیرو صه‌ده‌قه‌ی پیغه‌مبه‌ر خو‌ی بوون، داینابوون بو مه‌سره‌فو
 ژیاواری خیزان و میوانی و ده‌ست گیروده‌یی ریباور و لیقه‌وماوان و داماوانی
 پی ده‌کردن. له‌به‌ر ئه‌وه سهره‌و کاری ئه‌م دوانه به‌ ده‌ستی ئه‌و که‌سه‌یه که
 ده‌بی به‌ فهرمان‌ره‌وای موسولمانان. گو‌تی: ئیستایش ئه‌م دوو شوینه‌ هه‌تا
 ئه‌م‌پوکیش ههر به‌م جوړه‌ ماون (ش/د/ت).

۴۵۱۱- → (ب- ۳ز- ۱۰ل- ۲۴ف- ۲) (۳).

۴۵۱۲- وَ قَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا): تُوْفِّي رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَمَا
 فِي بَيْتِي مِنْ شَيْءٍ يَأْكُلُهُ دُو كَيْدٍ إِلَّا شَطْرُ شَعِيرٍ فِي رَفٍّ لِي فَأَكَلْتُ مِنْهُ حَتَّى طَالَ عَلَيَّ
 فَكَلْتُهُ فَفَنِيَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۴).

عائیشه (ره‌زای خودای گهره‌و مه‌زنی له‌سهر بئ) فهرمووی: حه‌زرت (دروودو سلور
 میهره‌بانی خودای گهره‌ی ئی بئ) کاتی کوچی دوا‌یی کرد، ئه‌وه‌ی گیاندار پیی بژی له‌

(۳) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل/ ۱۰/ برقم: ۱۹۹۶ / ۲.

(۴) بخاري. فرض الخمس: ۲۰۹۷ ، ۶۴۵۱.

مالما نه‌بوو، ته‌نیا هه‌نی جو نه‌بی که له ره‌فه‌یه‌کی خو‌مابوو، هه‌تا ماوه‌یه‌کی زۆر زۆر هه‌رلیم ده‌خواردو هه‌ر ته‌واو نه‌ده‌بوو، تا چووم پی‌وام ئیتر ته‌واو بوو.

→ (ب-۴ ز-۱۰۶ ل-۳۴۴ ف-۴) + (ب-۳ ز-۱۰ ل-۲۴ ف-۱ + ۲ + ز-۱۱ ل-۲۵ ف-۲). راجع مجلد/۴ تسلسل/۱۰۶ رقم/۴ ۳۱۷۹ و مجلد/۳ تسلسل/۱۰ رقم/۱ ۱۹۹۵ ورقم/۲ ۱۹۹۶ و تسلسل/۱۱ رقم/۲ ۱۹۹۸.

۶۲) که‌سی له غه‌زادا ناموسولمانی بکوژی تفاقو که‌لوپه‌له‌که‌ی رووت ده‌کاته‌وه‌و ده‌یبا بو خوی : (مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا فَلَهُ سَلْبُهُ)

۴۵۱۳- عَنْ أَبِي قَتَادَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَامَ حُنَيْنٍ فَلَمَّا التَقَيْنَا كَانَتْ لِلْمُسْلِمِينَ جَوْلَةٌ فَرَأَيْتُ رَجُلًا مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَدْ عَلَا رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ، فَاسْتَدْرْتُ حَتَّى أَتَيْتُهُ مِنْ وَرَائِهِ فَضَرَبْتُهُ بِالسَّيْفِ عَلَى حَبْلِ عَاتِقِهِ فَأَقْبَلَ عَلَيَّ فَضَمَّنِي ضَمًّا وَجَدْتُ مِنْهَا رِيحَ الْمَوْتِ ثُمَّ أَدْرَكَهُ الْمَوْتُ فَأَرْسَلَنِي فَلَحِقْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ فَقَالَ: مَا لِلنَّاسِ (لَمْ يَنْهَزِمِ النَّاسُ)؟ فَقُلْتُ: أَمْرُ اللَّهِ (قضاء الله النافذ). ثُمَّ إِنَّ النَّاسَ رَجَعُوا وَجَلَسَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا لَهُ عَلَيْهِ بَيْنَةٌ فَلَهُ سَلْبُهُ، فَقُمْتُ فَقُلْتُ مَنْ يَشْهَدُ لِي ثُمَّ جَلَسْتُ فَقَالَ مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا لَهُ عَلَيْهِ بَيْنَةٌ فَلَهُ سَلْبُهُ، فَقُمْتُ فَقُلْتُ: مَنْ يَشْهَدُ لِي ثُمَّ جَلَسْتُ ثُمَّ قَالَ تِلْكَ الْمَقَالَةُ فَقَالَ رَجُلٌ: صَدَقَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَلْبُهُ عِنْدِي فَأَرْضِهِ عَنِّي فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): لَا هَا اللَّهُ إِذَا يَعْمِدُ إِلَى أَسَدٍ مِنْ أَسَدِ اللَّهِ يُقَاتِلُ عَنِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ يُعْطِيكَ سَلْبَهُ فَقَالَ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): صَدَقَ فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ. قَالَ فَأَعْطَانِي، فَبَغْتُ الدَّرْعَ فَأَبْتَعْتُ بِهِ مَخْرَفًا فِي بَنِي سَلَمَةَ فَإِنَّهُ لِأَوَّلِ مَالٍ تَأْكُلْتُهُ فِي الْإِسْلَامِ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ^(۱):

ئه‌بو قه‌تاده (خۆش‌نوودی خودای گه‌ره‌ی له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: له‌ سالی غه‌زای حونه‌یندا، که‌ له‌ گه‌ل حه‌زه‌تدا (درویدی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌رچووین، کاتی

(۱) بخاری، بیوع: ۲۱۰۰، ۳۱۴۲، ۴۳۳۱، ۷۱۷۰. مسلم، مغازی: ۴۵۴۳. ترمذی، سیر: ۱۵۶۲.

به‌ره‌نگاری ناموسولمانه‌کان بووین له سه‌ره‌تاوه موسولمانه‌کان زال بوون و سه‌رئ دوان سه‌رکه‌وتن، پیاویکم دی (له بقیه‌رسته‌کان) پیاویکی موسولمانی دابوو به زه‌ویداو له سه‌ری دانیشتبوو، ده‌یویست بیکوژئ، منیش سووریکم بو خواردو له پشتیه‌وه بوی چووم و شمشیریکم مالی به سه‌ر نه‌په‌ی شانیدا گه‌یاندمه سه‌ر جیگه‌ی کاریگه‌ری، له‌گه‌ل ئه‌وه‌یشا په‌لاماری دامو باوه‌شی پیاما کردو به گوشینیکی وا گوشیمی مردن به چاوی خوّم دی، به‌لام ئیتر که‌وته گیانه‌لاو تلیسیایه‌وه منی به‌ردا. به‌ره‌به‌ره سوپای ئیسلام شکستیان تی که‌وت منیش رام کرد، له‌پری گه‌یشتم به عومهری کوری خه‌ططاب (خودای لی رازی بی) فهرمووی: ئه‌وه ئه‌و خه‌لکه چییانه بو وا شکان؟ گوتم: فهرمانی خودا وابوو، چاره‌نووسی خودایی ره‌تبوونه‌وه‌ی نییه! له‌پاشدا خه‌لکه‌که گه‌پانه‌وه و شیرانه و مه‌ردانه تی هه‌لچوونه‌وه له ده‌وری حه‌زرت (دروودی خودای له‌سهرین) وهك شوورای پۆلایین ئاخله‌یان داو گوئی سه‌رکه‌وتنیان له مه‌یدانا (به هه‌لمه‌تی پالّه‌وانه‌یان) به دوژمن به‌جی هیشت و، ئالای هه‌میشه سه‌ره‌به‌رزو سه‌رکه‌وتووی موحه‌مه‌دیان دیسانه‌وه له مه‌یدان شه‌کانه‌وه جا له‌پاش سه‌رکه‌وتن حه‌زرت (دروودی خودای له‌سهرین) دانیشتم و فهرمووی: که‌سی له غه‌زادا ناموسولمانی بکوژئ و به‌لگه‌ی هه‌بی له سه‌ر ئه‌وه که ئه‌و کوشتوویه‌تی ئه‌وه رووتی بکاته‌وه بو خوئی و که‌لوپه‌ل و تفاقه‌که‌ی هی خویه‌تی! گوتی: منیش هه‌لسام گوتم: کئ شایه‌تیم بو دها که من پالّه‌وانیکی واوام کوشتووه، هه‌تا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) تفاقه‌که‌یم بداتی؟ ئیتر دانیشتمه‌وه، حه‌زرت (دروودی خودای له‌سهرین) سی جار ناو به‌ناو ئه‌م فهرمایشته‌ی فهرموو، هه‌موو جاری منیش هه‌ل دهمگوت کئ شایه‌تییه‌کی واوام بو دها هه‌تا پیاوی گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئه‌بو قه‌تاده راست ده‌کا، که‌لوپه‌له‌که‌یشی له‌لای منه، ده‌ی تو بفهرموو ئه‌و له من رازی بکه. ئه‌بو به‌کریش هه‌لی دایه‌و فهرمووی: نه‌به‌خوا شتی وا نییه، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) شتی وا ناکا بجی په‌لاماری ده‌سکه‌وتی شیرئ له شیرانی خودا بداو

له‌وی بستینی و بیدات به‌تۆ، ئەمه‌ له‌ کاتی‌کدا که‌ ئەو شیرە له‌ پیناوی خوداو پی‌غه‌مبەری خودادا جه‌نگ ده‌کا و ده‌ست به‌ قورگی شیردا ده‌کا!

پی‌غه‌مبەریش (دروودی خودای له‌سەربێ) فه‌رمووی: ئەبو به‌کر راست ده‌کا و قسه‌که‌ی دروسته‌، که‌ وابوو که‌ لویه‌له‌که‌ بده‌روه‌ به‌ ئەبو قه‌تاده‌ گوتی: کابراکه‌یش که‌ لویه‌له‌که‌ی دایه‌وه‌ به‌ من، زریه‌که‌یم فروشت و به‌ پاره‌که‌ی له‌ ناوچه‌ی به‌نی سه‌لیمه‌ باخیکم پیی کړی، وه‌ ئەو باخه‌ بوو به‌ بناخه‌ی مال‌داری کردنی سه‌رده‌می ئیسلامه‌تیم (ش/د/ت).

۴۵۱۴- وَلَا بِي دَاوُدَ: قَضَى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِالسَّلْبِ لِلْقَاتِلِ وَلَمْ يُخْمَسِهِ^(۲):

ئەبو داوود (ره‌زای خودای ئی بێ) ده‌گیرێته‌وه‌: که‌ پی‌غه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەربێ) دایناوه‌ که‌ که‌ لویه‌ل و تفاقێ که‌ رووت ده‌کریته‌وه‌ له‌ کوژراو له‌ غه‌زادا هه‌مووی بۆ بکوژه‌که‌یه‌تی، پینج یه‌کیشی ئی جیا ناکریته‌وه‌!

۶۳) ناموسولمانی جه‌نگی نابێ به‌ خاوه‌نی مالی موسولمان:

الْحَرْبِيُّ لَا يَمْلِكُ مَالُ الْمُسْلِمِ

۴۵۱۵- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: ذَهَبَ فَرَسٌ لَهُ فَأَخَذَهَا الْعَدُوُّ فَظَهَرَ عَلَيْهِمُ الْمُسْلِمُونَ فَرُدُّ عَلَيْهِ فِي زَمَنِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَبَقَ عَبْدٌ لَهُ فَلَحِقَ بِأَرْضِ الرُّومِ فَظَهَرَ عَلَيْهِمُ الْمُسْلِمُونَ فَرَدَّهُ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ بَعْدَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ خَارِزَمِ^(۱):

ئیبنو عومەر (خودایان ئی رازی بێ) فه‌رمووی: ئەسپی‌کم هه‌بوو ته‌رابوو، دوژمن گرتیان بۆ خۆیان، له‌ پاشدا که‌ سوپای موسولمانان سه‌رکه‌وتن به‌ سه‌ریاندا، ئەسپه‌که‌یان دایه‌وه‌ به‌ خۆم، ئەمه‌یش به‌ سه‌رینی پی‌غه‌مبەر

(۲) سکت عن درجته‌ الشارح.

(۱) بخاری. جه‌اد: ۳۰۶۷، ۳۰۶۸، ۳۰۶۹.

خۆی بوو، له‌سه‌ر فه‌رمانی خوۆشی بوو، له‌پاش مه‌رگی پیغه‌مبه‌ریش (درووی خودای له‌سه‌رین) به‌نده‌یه‌کی هه‌له‌هاتووی من رایک‌ده‌ ناو و لا‌تی رۆمه‌وه کاتی که موسوڵمانان سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ریاندا خالیدی کوپی وه‌لید که سه‌رکرده‌ی سوپای ئیسلام بوو له‌و سه‌رکه‌وتنه‌دا به‌نده‌که‌ی دایه‌وه به‌ خووم (د/ب).

٦٤) ژن و به‌نده له تالانی چکیان ده‌دریتێ : (یرضخ للمراة والعبد)

٤٥١٦- عَنْ يَزِيدَ بْنِ هُرْمَزٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ نَجْدَةَ الْحُرُورِي كَتَبَ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) يَسْأَلُهُ عَنْ خُمْسٍ خِلَالٍ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لَوْلَا أَنْ أَكْثَمَ عَلِمًا مَا كَتَبْتُ إِلَيْهِ. كَتَبَ نَجْدَةُ إِلَيْهِ: أَمَّا بَعْدُ فَأَخْبِرْنِي هَلْ كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَغْزُو بِالنِّسَاءِ؟ وَهَلْ كَانَ يُضْرَبُ لَهُنَّ بِسَهْمٍ؟ وَهَلْ كَانَ يَقْتُلُ الصَّبِيَّانَ؟ وَمَتَى يَنْقَضِي يَتِمُّ الْيَتِيمُ؟ وَعَنِ الْخُمْسِ لِمَنْ هُوَ؟ فَكَتَبَ إِلَيْهِ ابْنُ عَبَّاسٍ: كَتَبْتُ تَسْأَلُنِي هَلْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَغْزُو بِالنِّسَاءِ وَقَدْ كَانَ يَغْزُو بِهِنَّ فَيَدَاوِينَ الْجَرْحَى وَيُحْدِثِينَ مِنَ الْغَيْمَةِ وَأَمَّا بِسَهْمٍ فَلَا وَلَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقْتُلُ الصَّبِيَّانَ وَأَلَّتْ لَا تَقْتُلُهُمْ وَكَتَبْتُ تَسْأَلُنِي مَتَى يَنْقَضِي يَتِمُّ الْيَتِيمُ فَلَعَمْرِي إِنَّ الرَّجُلَ لَتَنْبِتَ لِحْيَتَهُ وَإِنَّهُ لَضَعِيفُ الْأَخْذِ لِنَفْسِهِ ضَعِيفُ الْعَطَاءِ مِنْهَا فَإِذَا أَخَذَ لِنَفْسِهِ مِنْ صَالِحٍ مَا يَأْخُذُ النَّاسُ فَقَدْ ذَهَبَ عَنْهُ الْيَتِيمُ، وَكَتَبْتُ تَسْأَلُنِي عَنِ الْخُمْسِ لِمَنْ هُوَ وَإِنَّا كُنَّا نَقُولُ هُوَ لَنَا فَأَبَى عَلَيْنَا قَوْمُنَا ذَلِكَ. رَوَاهُ الْحَمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِي. وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: كَتَبَ لَهُ يَسْأَلُهُ عَنِ الْعَبْدِ وَالْمَرْأَةِ يَحْضُرَانِ الْمَغْنَمَ هَلْ يُقْسَمُ لَهُمَا؟ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لَوْلَا أَنْ يَقَعَ فِي أَحْمُقَةٍ مَا كَتَبْتُ إِلَيْهِ، ثُمَّ كَتَبَ لَهُ: لَيْسَ لَهُمَا شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يُحْدِثَا، وَقَالَ لَهُ فِي الْوِلْدَانِ: لَا تَقْتُلُهُمْ إِلَّا أَنْ تَعْلَمَ مِنْهُمْ مَا عِلِمَ صَاحِبُ مُوسَى مِنَ الْغُلَامِ الَّذِي قَتَلَهُ^(١):

یه‌زیدی کوپی هورموز (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: نه‌جده‌ی هه‌رووری نامه‌ی نووسی بو ئیبنو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بن) پرسیارێ ئه‌م پینج شته‌ی

^(١) مسلم. مغازی: ٤٦٦١ - ٤٦٦٦. أبو داود. جهاد: ٢٧٢٧، ٢٧٢٨، ٢٩٨٢. ترمذی. سیر: ١٥٥٦. تحفة

لیی کرد. ئیبنو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بئ) فهرمووی: دهرترسم ببئی به شاردنه‌وه‌ی زانست و کهتمی عیلم ئه‌گینا وه‌لامم بۆی نه‌ دهنووسییه‌وه. نه‌جده ئه‌مه‌ی بۆی نووسیبوو: له‌پاش سوپاس و ستایش، پیم بلئی: ئایا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) ئافره‌تی دهب‌رد بۆ غه‌زا؟ وه‌ ئایا پشکی بۆی داده‌نا له‌ حاله‌تی بردنیدا؟ وه‌ ئایا له‌کاتی جه‌نگو غه‌زا کردندا چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) مندا‌لانی ده‌کوشت؟ وه‌که‌ی هه‌تیو له‌ هه‌تیوی دهرده‌چی؟ وه‌ پینج یه‌ک بۆ کییه‌؟ ئیبنو عه‌بباسیش (خودایان ئی رازی بئ) ئهم وه‌لامه‌یان بۆ نووسییه‌وه: نامه‌ت بۆ من نووسیوه‌ پرسیارم ئی ده‌که‌ی: ئایا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) غه‌زای به‌ ژن ده‌کرد یانا، به‌لئی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) ژنانی دهب‌رد بۆ غه‌زا، ئه‌رکیان ئه‌وه‌ بوو تیمارو دهرمانی زاماره‌کانیان ده‌کرد، له‌ تالانیش به‌خشیشی ده‌دانئ، به‌لام وه‌ک پیاوان پشکیان بۆ دانه‌ده‌نرا، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) مندا‌لی نه‌ده‌کوشت، وه‌ تۆیش مه‌یکورّه، وه‌ نامه‌یشت نووسیوه‌ بۆ من ده‌پرسیت لیم: که‌ی هه‌تیو له‌ هه‌تیوی دهرده‌چی به‌گیانی خۆم پیاو هه‌یه‌ ریشیشی دهردی که‌چی هیشتا چاک و خراپی خۆی نافامئ، جا هه‌ر کاتئ وه‌ک ئه‌و خه‌لکه‌ی تر چاک و خراپی خۆی زانی ئه‌وا له‌ هه‌تیوی دهرده‌چی، نووسیویشته‌ بۆم ده‌پرسیت لیم: پینج یه‌ک هی کییه‌، ئیمه‌ راما‌ن وابوو که‌ پینج یه‌ک هی ئیمه‌یه‌ که‌ که‌سوکاری پیغه‌مبه‌رین به‌لام هۆزه‌که‌مان له‌مه‌دا ملیان نه‌دا پیمان و به‌وه‌ رازی نه‌بوون (د/ت/ن).

له‌ گیرانه‌وه‌یه‌کی موسولیمدا: نه‌جده نامه‌ی نووسی بۆ ئیبنو عه‌بباس، پرسیارئ لی‌کرد ئه‌گه‌ر به‌نده‌و ژن حازری سه‌ر تالانی بوون ئایا به‌شیان بۆ داده‌نرئ؟ ئیبنو عه‌بباس فهرمووی: مه‌بادا تووشی گه‌وجی ببئی و خۆی گه‌وج بکا ده‌نا وه‌لامم نه‌ده‌دایه‌وه، ئینجا بۆی نووسی: به‌شیان بۆ دانا‌نرئ و هیچیان ناکه‌وئ، مه‌که‌ر وه‌ک به‌خشیش به‌خشیشیان پئ بدرئ، له‌ باره‌ی کوشتنی مندا‌لانیشه‌وه‌ پئی گوت: مندا‌ل مه‌ کوژه‌ مه‌گه‌ر تۆیش وه‌ک خدری زینده‌ی هاوپێکه‌ی موسا بزانی که‌ ئه‌و مناله‌ شایانی کوشتنه‌، وه‌ک ئه‌و مندا‌له‌ که‌ ئه‌و کوشتی، تۆیش قه‌ت ئه‌وه‌ نازانی، که‌واته‌ قه‌ت له‌ شه‌رپدا مندا‌ل مه‌کوژه‌.

۶۵) خه‌لات کردنی نو موسولمان : (اعطاء المؤلفه قلوبهم)

۴۵۱۷- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ نَسًا مِنَ الْأَنْصَارِ، قَالُوا يَوْمَ حُنَيْنٍ حِينَ أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَمْوَالِ هَوَازَنْ مَا أَفَاءَ، فَطَفِقَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُعْطِي رَجُلًا مِنْ قُرَيْشٍ الْمِائَةَ مِنَ الْإِبِلِ، فَقَالُوا: يَغْفِرُ اللَّهُ لِرَسُولِ اللَّهِ يُعْطِي قُرَيْشًا وَيَتْرُكُنَا وَسُيُوفُنَا تَقْطُرُ مِنْ دِمَائِهِمْ، فَسَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ قَوْلِهِمْ فَأَرْسَلَ إِلَى الْأَنْصَارِ فَجَمَعَهُمْ فِي قُبَّةٍ مِنْ أَدَمٍ فَلَمَّا اجْتَمَعُوا جَاءَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَا حَدِيثُ بَلْغَيْنِي عَنْكُمْ؟ فَقَالَ لَهُ فَقَهَاءُ الْأَنْصَارِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمَّا دُرُورُ رَأَيْنَا فَلَمْ يَقُولُوا شَيْئًا وَأَمَّا أَنَاسٌ مِنَّا حَدِيثُهُ أَسْنَانُهُمْ قَالُوا يَغْفِرُ اللَّهُ لِرَسُولِهِ يُعْطِي قُرَيْشًا وَيَتْرُكُنَا وَسُيُوفُنَا تَقْطُرُ مِنْ دِمَائِهِمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): فَإِنِّي أُعْطِي رَجُلًا حَدِيثِي عَهْدٍ بِكَفْرِ أَتَأْلَفُهُمْ أَفَلَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالْأَمْوَالِ وَتَرْجِعُونَ إِلَيَّ رَحَالَكُمْ بِرَسُولِ اللَّهِ فَوَاللَّهِ لَمَا تَنْقَلِبُونَ بِهِ خَيْرٌ مِمَّا يَنْقَلِبُونَ بِهِ، فَقَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ رَضِينَا قَالَ: فَإِنَّكُمْ سَتَجِدُونَ بَعْدِي أَثَرَةَ شَدِيدَةٍ، فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنِّي عَلَى الْحَوْضِ، قَالُوا: سَنَصْبِرُ^(۱).

ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: روژی غەزای حونەین، کە خودا مایکی بێ ئارەقی مفتی رەخساند بو پیغەمبەر (دروودی خودای گەورە لەسەربێ) لەو ماله‌ی کە بە تالانی لە هۆزی هەوازین گیرا، پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) دەستی کرد بە بەخشین لێ، وە چەند پیاوی لە قورەیش یەکی سەر و سەد وشتی داپییان، جا چەند کەسی لە یاریدەدەران گوتیان: خودا لە پیغەمبەر خوش بێ، دەچێ بەشی قورەیشییەکان دەدات کە هەتا دوینی بێ باوەر بوون و بەرھەڵستی ئیسلامیان دەکرد کەچی بەشی ئیمە نادات کە هیشتا خوینیان لە شمشیرەکانمان دەتکێ و ئەوان لەچاو ئیمەدا دوینی موسولمان بوون، ئیتەر بو بەشی ئەوان دەداو بەشی ئیمە نادات، پیغەمبەریش (دروودی

(۱) تجرید / ۵ / ۳۱۸ رقم: ۲۰۶۱ ، ۶۷۶۲ ، ۳۱۴۶ ، ۴۳۴۴ ، ۶۷۶۱ . مسلم . زکاة: ۲۴۳۶ ، ۲۴۳۳ — ۲۴۳۷ .

ترمذی . مناقب: ۲۹۰۱ . نسائی . زکاة: ۳۶۱۰ .

خودای له‌سهرین) قسه‌که‌یانی به‌ر گوی که‌وته‌وه و ناردی به‌شوین یاریده‌ده‌راند او له‌ خیه‌تیکی چه‌رمیندا کو‌یکردنه‌وه و که‌ کو‌بوونه‌وه خویشی چوو بۆ ناویان و فه‌رمووی: ئەو قسه‌یه‌ چیه‌ له‌ ئیوه‌وه پیم‌ گه‌یشتۆته‌وه؟! پیاوه‌ زانا و وریاکانی یاریده‌ده‌ران گوتیان: ئەه‌ پیغه‌مبه‌ری خودا! پیاو ماقولان و خاوه‌ن هۆش و گۆشه‌کانمان هیچیان نه‌گوتوو که‌ دلی تو‌ گهردی پی‌ بگری ئه‌وه‌نده‌ هیه‌ چه‌ند که‌سیکی می‌رد منالمان، له‌ هه‌رزه‌ کاره‌کانمان له‌ روی نازه‌وه‌ گله‌ییان کردوو و گوتوو یانه‌: خودا له‌ پیغه‌مبه‌ر خوش بی، ده‌چی به‌شی نو‌ موسولمانه‌کان له‌ تالان ده‌دا، که‌چی به‌شی ئیمه‌ نادات، وه‌لحال ئه‌وان له‌م رۆژانه‌دا به‌ زه‌بری شمشیری ئیمه‌ موسولمان بوون! پیغه‌مبه‌ریش (دیوودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: به‌لێ ئه‌مه‌ وایه‌و وا ده‌بی که‌ من خه‌لاتی هه‌ندی پیاو ده‌که‌م، له‌به‌رئه‌وه‌ی که‌ نو‌ موسولمانن و تازه‌ له‌ کوفرو بی باوه‌ری دا‌براون، چونکه‌ ده‌مه‌وی دلایان رابگرم و دلنه‌واییان بکه‌م و هۆگری ئیسلامیان بکه‌م و به‌ باشی بیانکه‌مه‌ خۆم، به‌لام خۆ ئه‌مه‌ مه‌عنای وا نییه‌ که‌ من باوی ئه‌وانم داوه‌ به‌سه‌ر ئیوه‌دا، ده‌ی باشه‌ ئایا ئیوه‌ به‌شی خۆتان ده‌گۆرنه‌وه‌ به‌ به‌شی ئەو خه‌لکه‌، ده‌ی پیم‌ بلین ئایا ئیوه‌ به‌و به‌شه‌ رازی نابن که‌ خه‌لکی مال و پڕو پیتی دنیا له‌گه‌ل خۆیان ببه‌نه‌وه‌ به‌لام ئیوه‌ له‌ جیاتنی ئه‌وه‌ پیغه‌مبه‌ری خودا ببه‌نه‌وه‌ له‌گه‌ل خۆتان بۆ ماله‌وه‌تان، سا به‌و خودا گه‌وره‌یه‌ ئه‌م به‌شه‌ی ئیوه‌ که‌ ده‌یبه‌نه‌وه‌، که‌ بریتییه‌ له‌ خوشه‌ویست و لی‌پرازیبوونی خودا و پیغه‌مبه‌ری خودا گه‌ل گه‌ل باش‌تره‌ گه‌وره‌تره‌ له‌و به‌شه‌ی که‌ ئەو خه‌لکه‌ی تر ده‌یبه‌نه‌وه‌ که‌ بریتییه‌ له‌ پڕو پیتی جیهان! گوتیان: به‌لێ، ئەه‌ پیغه‌مبه‌ری خودا! رازی ده‌بین و پتریش. فه‌رمووی: ده‌ی بزائن که‌ ئیوه‌ له‌ پاش من تووشی خۆ خۆیه‌کی سه‌خت ده‌بن، هه‌ندی که‌س و فه‌رمانه‌وه‌ی وا په‌یدا ده‌بن که‌ هه‌ر به‌لای خۆیاندا رایده‌کیشن و که‌سی تریان له‌بیر نییه‌، به‌لام ئیوه‌ خۆتان رابگرن و به‌ هیچ جو‌ری لایه‌نی هه‌ق و ئیسلام به‌رمه‌ده‌ن، هه‌تا ده‌مرن و له‌و دنیا ده‌چنه‌وه‌ به‌ر دیوانی خودا، وه‌ من خۆم له‌سه‌ر چه‌وزی که‌وسه‌ر چاوه‌پوانتان ده‌که‌م و ئه‌وانه‌ی که‌ ئارام ده‌گرن و له‌به‌ر هیچ

مه هانه و بیانوییه که له خه تی ئیسلام لا نادهن خه لات و پاداشی باش و گه وره وهرده گرن. یاریده دهرانیس فهرموویان: ئیمهیش به ئینه و دهیدهین صهبرو ئارام ده گرین (ش).

۴۵۱۸- وَعَنْهُ قَالَ جَمَعَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْأَنْصَارَ فَقَالَ: أَفِيكُمْ أَحَدٌ مِنْ غَيْرِكُمْ؟ فَقَالُوا: لَا إِلَّا ابْنُ أُخْتٍ لَنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنَّ ابْنَ أُخْتِ الْقَوْمِ مِنْهُمْ فَقَالَ: إِنَّ قُرَيْشًا حَدِيثُ عَهْدٍ بِجَاهِلِيَّةٍ وَمُصَيِّبَةٍ، وَإِنِّي أَرَدْتُ أَنْ أَجْبِرَهُمْ وَأَتَأَلَّفَهُمْ أَمَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَرْجِعَ النَّاسُ بِالدُّنْيَا وَتَرْجِعُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ إِلَى يُبَوِّتَكُمْ، لَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا وَسَلَكَ الْأَنْصَارُ شِعْبًا لَسَلَكْتُ شِعْبَ الْأَنْصَارِ^(۲).

دیسان نه نهس (خودای ئی رازی بی) فهرمووی: پیغه مبهه (دروود و سلادی خوی لهسرب) دهسته یاریده دهرانی کو کرده وه و فهرمووی: که سیکی واتان تیدایه که له خوتان نه بی؟ گوتیان: نه خهیر مه گهر خوشکه زای خو مانمان له ناو دابی، فهرمووی: خوشکه زای عه شرهت یه کیکه له خویان نه و جا فهرمووی: هه موو دهرانی که هوژی قورپهیش هه نو موسولمانن و هه تازه کوست که وتوون، جا بویه منیش دهمه وی توله یان بو بکه مه وه و دلنه وایان بکه م، باشه نه دی ئیوه به وه رازی نابن که خه لکی تر دینارو مه پرو مالآت ببنه وه له گهل خویان، که نه مانه مایه ی خوشی نه م جیهانه بی به قایه نه به لام ئیوه له باتی پروپیتی دنیا پیغه مبهه ری خودا له گهل خوتان ببنه وه بو ماله وه تان و نه وه له خوتان رازی بکه نه که ره زای نه و مایه ی به خته وه ری هه ردوو ژیهانه! بزانه نه گهر خه لکی تر هه موویان له شارپوه برپون به لام یاریده دهران له باریکه ریوه برپون، من له باریکه ریکه ی نه وانه وه له گهل نه وانه دهرۆم و نه وندهم خوش دهوین له وان جیانا بمه وه (ش).

(۲) بخاری. مناقب: ۳۵۲۸، ۶۷۶۲، ۳۱۴۶، ۴۳۳۴، ۶۷۶۱. مسلم. زکاة: ۲۴۳۶. ترمذی. مناقب: ۳۹۰۱.

نسائی. زکاة: ۶۲۱۰.

۴۵۱۹- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ حُنَيْنٍ أَتَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَاسًا فِي الْقِسْمَةِ، فَأَعْطَى الْأَفْرَعَ بْنَ حَابِسٍ مِائَةً مِنَ الْإِبِلِ وَأَعْطَى عُيَيْنَةَ مِثْلَ ذَلِكَ وَأَعْطَى أَنَسًا مِنْ أَشْرَافِ الْعَرَبِ وَآثَرَهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْقِسْمَةِ. فَقَالَ رَجُلٌ: وَاللَّهِ إِنَّ هَذِهِ لَقِسْمَةٌ مَا عُدِلَ فِيهَا وَمَا أُرِيدَ فِيهَا وَجْهَ اللَّهِ. قَالَ: فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لَاخْبِرَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَثَبْتُهُ فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا قَالَ، فَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ حَتَّى كَانَ كَالصَّرْفِ، ثُمَّ قَالَ: فَمَنْ يَعْدِلُ إِنْ لَمْ يَعْدِلِ اللَّهُ وَرَسُولُهُ! ثُمَّ قَالَ: يَرْحَمُ اللَّهُ مُوسَى قَدْ أُودِيَ بِأَكْثَرٍ مِنْ هَذَا فَصَبْرٌ، فَقُلْتُ: لَا جَرَمَ لَا أَرْفَعُ إِلَيْهِ بَعْدَهَا حَدِيثًا. رَوَاهُ هَذِهِ الثَّلَاثَةُ مُسْلِمٌ فِي الزَّكَاةِ وَالْبُخَارِيُّ هُنَا^(۲):

عہدوللا (خودای نازای بن) فہرمووی: کہ روژی غہزای حونہین رووی دا پیغہمبہر (دروودی خودای لہسہرین) لہ مالی تالانی جہنگ بہشی چہند کہسیکی زیاتردا، سہد وشتری دا بہ نہقرہعی کوپی حابیس و سہدیشی دا بہ عویہینہ و بہشی چہند کہسیکی تریشی لہ خانہدانہکانی عہرہبدا، لہو روژہدا نہوانہی لہبہش پیداندا جیاکردهوہ و بہشی زور باشی پیدان. پیاویکیش گوتی: بہو خودایہ نہم بہشکردنہ نہ بہ ہق و عہدالہت بوو، وہ نہ بو رہزای خودا بوو، گوتی: منیش گوتم: بہخودا دہبی بیگیرمہوہ بو پیغہمبہر (دروودی خودای لہسہرین) جا چووم بو خرمہتی و قسہکہی کابرام گیرایہوہ بو، رنگی حہزرت (دروودی خودای لہسہرین) وہک خوین سوور داگیرسا، لہپاشا فہرمووی: نہگہر خودا و پیغہمبہری خودا شت بہ ہق و دادگہری نہکەن نہی کی دہیکا! دواپی فہرمووی: رھمہتی خودا لہ مووسا، لہ مہیش زیاتر نازاری درا بہلام ددانی بہخویدا گرت منیش گوتم: وای لی ہات! ئیتر ہتا ہتایہ دواپی نہمہ ہیچ قسہیہکی خراپی بو ناگیرمہوہ! (ش).

۴۵۲۰- عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَعْطَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَبَا سُفْيَانَ بْنَ حَرْبٍ وَصَفْوَانَ بْنَ أُمَيَّةَ وَعُيَيْنَةَ بْنَ حِصْنٍ، وَالْأَفْرَعَ ابْنَ حَابِسٍ كُلَّ إِنْسَانٍ مِنْهُمْ مِائَةً مِنَ الْإِبِلِ، وَأَعْطَى عَبَّاسَ بْنَ مِرْدَاسٍ دُونَ ذَلِكَ فَقَالَ عَبَّاسُ بْنُ مِرْدَاسٍ:

(۲) بخاری، فرض الخمس: ۳۱۵۰، ۳۴۰۵، ۴۳۳۵، ۴۳۳۶، ۴۳۳۷، ۶۰۵۹، ۶۱۰۰، ۶۱۹۱، ۶۳۳۶، مسلم، زکاة: ۲۴۴۴.

أَتَجْعَلُ نَهْیَ وَنَهْبَ الْعَبْدِ بَيْنَ عَيْنَةٍ وَالْأَقْرَعِ
فَمَا كَانَ بَذْرٌ وَلَا حَابِسٌ يَفُوقَانِ مِرْدَاسَ فِي الْمَجْمَعِ
وَمَا كُنْتُ دُونَ أَمْرِی مِنْهُمَا وَمَنْ تَخْفِضِ الْيَوْمَ لَا يُرْفَعِ
قَالَ فَأَنْتُمْ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِائَةٌ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۴):

رافعی کوپی خه‌دیج (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای
که‌رده‌ی له‌سه‌ربین) هه‌ریه‌کی سه‌د وشتری دا به‌م زاتانه: به‌ئهبو سوفیانی کوپی
حه‌رب و به‌سه‌فوانی کوپی ئومه‌یه‌و به‌عوینه‌یه‌ی کوپی حیصن و به
ئه‌قره‌عی کوپی حابیس، به‌لام له‌سه‌د وشت که‌متری دا به‌عه‌بباسی کوپی
میرداس، جا به‌م بوئه‌یه‌وه‌عه‌بباسی کوپی میرداس گوتی:

أَتَجْعَلُ نَهْیَ وَنَهْبَ الْعَبْدِ بَيْنَ عَيْنَةٍ وَالْأَقْرَعِ
فَمَا كَانَ بَذْرٌ وَلَا حَابِسٌ يَفُوقَانِ مِرْدَاسَ فِي الْمَجْمَعِ
وَمَا كُنْتُ دُونَ أَمْرِی مِنْهُمَا وَمَنْ تَخْفِضِ الْيَوْمَ لَا يُرْفَعِ
به‌شيعر له‌به‌حه‌که‌ی خو‌ی که‌به‌حری موته‌قاربه‌واته:
له‌به‌رچی له‌تالان خه‌لاتیی منت وه‌ک

عوینه‌یه‌وو نه‌قره‌ج به‌یه‌کسان نه‌داوه

نه‌خۆیان له‌خۆمو نه‌با‌بیان له‌بابم

له‌کن خه‌لکی ریزیان پتر لی گیراوه

نه‌وه‌ی تو که‌نه‌ه‌پۆ په‌سه‌ندس نه‌که‌ی قه‌ت

به‌سه‌ر به‌رزی ناژی هه‌تا وه‌کوو ماوه

فهرمووی: ئیتر پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ربین) بو‌ئهویشی کرد به‌سه‌د
وشتری ته‌واو. (موسلیم، ره‌زای خودای ئی بن)^(۴).

(۴) مسلم. زکاة: ۲۴۴۰. تحفة الأشراف / ۲۵۶۲.

^(١) بیاوه باشه‌که مامۆستا مه‌لا ره‌شید به‌گی بابان (ره‌زای خودای گه‌وره‌ی لی بئ) له‌ به‌رگی هه‌شته‌می (مجمع البحرین) ده‌که‌یدا له‌ دامینی لاپه‌ره (١٦٧) دا ئەم شەش شیعەرە ناسکە‌ی فەرمووه ، که له به‌حری وافیره، که کوده‌کانی خۆمان پێی ده‌لێن هه‌زه‌جی مه‌حزووف، به‌لام تاقه‌ چوار هه‌له‌یان به‌هۆی گۆرینی رینووسه‌وه تیگه‌وتوووه.

داخه‌که‌م زوربه‌ی شیعی کوردی کۆن له‌لایه‌ن نووسه‌رانه‌وه پڕ بووه له‌ هه‌له‌ی عه‌رووزی. وه‌ك چۆن كه‌سێ عیلمی نه‌حوو صه‌رف نه‌زانئ ، كه‌ عیباره‌تیکی بئ سه‌رو بوۆری عه‌ره‌بی ده‌خوینێته‌وه ده‌یان ساتمه‌و هه‌له‌ی تیا ده‌كا ، وه‌ك زه‌مانه‌ی بئ باکی چه‌پگه‌رد سه‌دان مه‌خفووض ده‌كا به‌ مه‌رفووع و هه‌زاران مه‌رفووع ده‌كا به‌ مه‌خفووض ، نه‌وه‌شی شیعی کۆنی کوردی بنووسی و ناگادارییه‌کی باشی له‌ عه‌رووزی عه‌ره‌بی و کوردی نه‌بئ هه‌روه‌ها. عه‌روزان وه‌ك نه‌حوزان هه‌ست به‌هه‌له‌که ده‌كا. له‌م بابه‌تی عه‌رووزی کوردیه‌وه خۆم گه‌لێ خه‌ریک کردوو، سوپاس بۆ خودا به‌رگی یه‌که‌می چاپ بوو، به‌رگی دووه‌میشی خوا یاربئ له‌ هه‌لیکا ب‌لاوی ده‌که‌مه‌وه مامۆستا ده‌فه‌رموئ:

خو‌ا عه‌قوم بکه‌ و ره‌حمه‌ت ببه‌ن پیم

له‌ ژیه‌ری سییه‌ری خۆتا بکه‌ی جیم

له‌ رۆژیکه‌ که‌ غه‌یری سییه‌ری تو

په‌نا نابن له‌ گه‌رمیی ناگه‌ری تو!

حه‌سه‌ین و من له‌ ژیه‌ری دابنیشین

له‌ فه‌زلی تووه‌ هیج زه‌حمه‌ت نه‌کی‌شین

له‌یه‌که‌تر نیسته‌ هه‌رچه‌نده‌که‌ ده‌ویرین

به‌سه‌ر پ‌رده‌ی سییراتا رابوویرین

وه‌کووه‌ عه‌کاشه‌ له‌ وه‌ هه‌فتا هه‌زاره‌

ب‌چین داخه‌ل ب‌بین به‌و می‌رغوزاره‌!

قه‌بوول که‌ی لی‌م خوايه‌ نه‌م ده‌عایه‌

به‌ فه‌زلی و ره‌حمه‌تت له‌م ده‌و ب‌رایه‌

٦٦ سهرانه (جزیه): (الجزية)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ - صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ - ٢٩/٩}.

واته: یه‌زدانی مه‌زن ده‌فه‌رموی: جه‌نگ بکه‌ن له‌گه‌ل ئه‌و که‌سانه‌دا که ئیمان و باوه‌ری ساخیان به‌ خوداو به‌ روژی دوا‌یی نییه، چونکه ئه‌وه‌ی که خوداو پی‌غه‌مبه‌ری خودا قه‌ده‌غه‌یان کردووه‌و به‌ حه‌رامی داده‌نی ئه‌وان ئه‌وه به‌ حه‌لال داده‌نی و به‌ حه‌رامی نازان و ره‌فتار ناکه‌ن به‌ ره‌فتاریکی واکه‌پکی یاسای خودایی بی، ئه‌و که‌سانه‌یش وه‌ک ئه‌و جووله‌که‌و گاواره‌ که نامه‌ی ئاسمانیان بو‌ هاتوه، به‌لام گو‌پویانه‌ ده‌ی جه‌نگ بکه‌ن له‌گه‌ل ئه‌مانه‌دا هه‌تا به‌ ملکه‌چی به‌ ده‌ستی خو‌یان سهرانه‌تان ده‌ده‌نی.

٤٥٢١- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَخَذَ الْجِزْيَةَ مِنْ مَجُوسِ هَجَرَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(١).

ئه‌وره‌حمانی کو‌پی عه‌وف (خودای ئی‌رازی بی) فه‌رمو‌ی: پی‌غه‌مبه‌ر خو‌ی (دی‌بودی خودای له‌سه‌ری) سهرانه‌ی له‌ ئاگر په‌رسته‌کانی ولاتی هه‌جه‌ر وه‌رده‌گرت (ب/د/ت).

٤٥٢٢- وَأَخَذَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْجِزْيَةَ مِنْ مَجُوسِ الْبَحْرَيْنِ، وَأَخَذَهَا عُمَرُ مِنْ فَارِسَ وَأَخَذَهَا عُثْمَانُ مِنَ الْفُرسِ أَوْ الْبَرْبَرِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(٢).

ئهم وشانه‌ ناوا به‌ هه‌له‌ نووسرا‌بوون ، راستم کردنه‌وه ، ئه‌مه‌یش به‌لگه‌یه‌کی تری بلیمه‌تی ئه‌و زاته‌یه ، که ئاگایه‌کی باشی له‌ جو‌نیتی عه‌رووزی کوردی هه‌بووه: (هه‌رچه‌ند ، عه‌کاشه ، داخل بین ، دۆعایه) خودا ده‌ست به‌ ته‌مه‌نی مامۆستا محمد علی قه‌ره‌داغی بگری که ئهم سامانه‌ به‌نرخه‌ ده‌خاته‌ به‌رده‌ستمان. وه‌رگیز - ١٩٩٠/٩/٢٢ سلیمانی

^(١) بخاری. جزیه: ٣١٥٧.

^(٢) سکت عن درجته الشارح.

پیغهمبه‌ر خوئی (دروودی خودای له‌سهرین) له ئاگر په‌رسته‌کانی به‌حره‌ین
سه‌رانهی وهرده‌گرت، عومه‌ریش له خه‌لکی ولاتی فارسی وهرده‌گرت
عوثمانیش له فارسه‌کان و به‌په‌ره‌کانی وهرده‌گرت (ت).

۴۵۲۳- عَنْ عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ الْأَنْصَارِيِّ الْبَدْرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
(صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَعَثَ أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ إِلَى الْبَحْرَيْنِ يَأْتِي بِحِزْبَيْهَا وَكَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) صَالِحَ أَهْلِ الْبَحْرَيْنِ وَأَمَرَ عَلَيْهِمُ الْعَلَاءَ بْنَ الْحَضْرَمِيِّ، فَقَدِمَ أَبُو عُبَيْدَةَ بِمَالٍ مِنَ
الْبَحْرَيْنِ فَسَمِعَتْ الْأَنْصَارُ بِقُدُومِ فَوَافَتِ صَلَاةَ الصُّبْحِ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَلَمَّا
صَلَّى بِهِمُ انْصَرَفَ فَتَعَرَّضُوا لَهُ فَتَبَسَّمَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حِينَ رَأَوْهُ وَقَالَ: أَطُّكُمُ قَدْ
سَمِعْتُمْ أَنَّ أَبَا عُبَيْدَةَ قَدْ جَاءَ بِشَيْءٍ قَالُوا: أَجَلْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: فَأَبَشِرُوا وَأَمْلُوا مَا
يَسْرُكُمُ فَإِنَّ اللَّهَ لَا الْفَقْرَ أَخْشَى عَلَيْكُمْ وَلَكِنْ أَخْشَى عَلَيْكُمْ أَنْ تُبْسَطَ عَلَيْكُمُ الدُّنْيَا كَمَا
بُسِطَتْ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ فَتَنَافَسُوهَا كَمَا تَنَافَسُوهَا، وَتُهْلِكُكُمْ كَمَا أَهْلَكْتَهُمْ^(۲).

عه‌مری کوپی عه‌وفی ئه‌نصاری به‌دری (خودای فی رازی بن) فه‌رمووی:
پیغهمبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ئه‌بو عوبه‌یده‌ی کوپی جه‌راحی نارد بو
به‌حره‌ین، که سه‌رانهی ولاتی به‌حره‌ین بینئ، چونکه له‌وه‌به‌ر پیغهمبه‌ر
(دروودی خودای له‌سهرین) له‌گه‌ل خه‌لکی به‌حره‌یندا ری‌ک که‌وتبوو، عه‌لانی کوپی
حه‌ضره‌می کردبوو به‌سه‌رداریان، که ئه‌بو عوبه‌یده‌هاته‌وه‌ مالیکی زوری له
به‌حره‌ینه‌وه‌ هی‌نابوو، یاریده‌ده‌رانیش بی‌ستیانه‌وه‌ که ئه‌بو عوبه‌یده‌ه
هاتوته‌وه‌، ئیتر بو‌ نویژی به‌یانی هاتن بو‌ خزمه‌ت پیغهمبه‌ر (دروودی خودای
له‌سهرین) ئه‌ویش نویژی بو‌ کردن و گه‌پایه‌وه‌، جا یاریده‌ده‌ران له‌و کاته‌دا داوای
به‌شیان لی‌کرد، پیغهمبه‌ریش (دروودی خودای له‌سهرین) که بینینی بزه‌یه‌ک گرتی و
فه‌رمووی: وا ده‌زانم که ژنه‌وتوتانه‌ که ئه‌بو عوبه‌یده‌ه شتیکی هی‌ناوه‌!
عه‌رزیان کرد: به‌لئ وایه‌ ئه‌ی پیغهمبه‌ری خودا! فه‌رمووی: ده‌ له‌ ئیوه
مرده‌بی و خوشیتان لی‌ بی، ده‌سا به‌ زاتی خودا له‌ هه‌ژاری لی‌تان ناترسم به‌لام

(۲) تجرید / ۳ / ۴۰۲ رقم: ۱۲۷۷ = ۳۱۵۸ ، ۴۰۱۵ ، ۶۴۲۵ . مسلم . زهد: ۷۲۵۱ . ترمذی . زهد: ۲۴۶۲ .

به پیچہ وانہ وہ مه ترسی ئوہم هہیہ کہ ئیوہش وک نہتہ وکانی پیش ئیوہ خوشی دنیا روتان تی بکا و ئیوہیش وک ئهوان به دست و دم په لاماری دنیا بدہن و باوہشی پیابکہن و تی ورووکیں! جا ئه وکاتہ وک چوں ئهوانی لہنا و برد ئاوا ئیوہش لہنا و ببات (ب).

۴۵۲۴- عَنْ جُبَيْرِ بْنِ حَيَّةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَعَثَ عُمَرُ النَّاسَ فِي أَقْصَاءِ الْأَمْصَارِ، يُقَاتِلُونَ الْمُشْرِكِينَ، فَاسْلَمَ الْهُرْمُزَانُ فَقَالَ: إِنِّي مُسْتَشِيرُكَ فِي مَعَارِئِ هَذِهِ، قَالَ: نَعَمْ، مِثْلَهَا وَمِثْلُ مَنْ فِيهَا مِنَ النَّاسِ مِنْ عَدُوِّ الْمُسْلِمِينَ مِثْلُ طَائِفٍ لَهُ رَأْسٌ وَجَنَاحَانِ وَرِجْلَانِ، فَإِنْ كُسِرَ أَحَدُ الْجَنَاحَيْنِ نَهَضَتِ الرَّجْلَانِ بِجَنَاحِ وَالرَّأْسِ، فَإِنْ كُسِرَ الْجَنَاحُ الْآخَرُ نَهَضَتِ الرَّجْلَانِ وَالرَّأْسُ، وَإِنْ شُدِخَ الرَّأْسُ ذَهَبَتِ الرَّجْلَانِ وَالْجَنَاحَانِ وَالرَّأْسُ، فَالرَّأْسُ كِسْرَى وَالْجَنَاحُ قِصْرُ وَالْجَنَاحُ الْآخَرُ فَارِسٌ، فَمَرُّ الْمُسْلِمِينَ فَلْيَنْفِرُوا إِلَى كِسْرَى. قَالَ: فَتَدَبَّنَا عُمَرُ وَأَمَرَ عَلَيْنَا التُّعْمَانَ بْنِ مِقْرَنٍ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِأَرْضِ الْعَدُوِّ خَرَجَ عَلَيْنَا عَامِلٌ كِسْرَى فِي أَرْبَعِينَ أَلْفًا فَقَامَ تُرْجَمَانُ فَقَالَ: لِيَكَلِّمْنِي رَجُلٌ مِنْكُمْ فَقَالَ الْمُغِيرَةُ: سَلْ عَمَّا شِئْتَ قَالَ: مَا أَنْتُمْ؟ قَالَ: نَحْنُ أَنْاسٌ مِنَ الْعَرَبِ كُنَّا فِي شِقَاءٍ شَدِيدٍ وَبَلَاءٍ شَدِيدٍ، نَمَصُّ الْجِلْدَ وَالتَّوْبَى مِنَ الْجُوعِ وَنَلْبَسُ الْوَبْرَ وَالشَّعْرَ وَنَعْبُدُ الشَّجَرَ وَالْحَجَرَ فَبَيْنَا نَحْنُ كَذَلِكَ إِذْ بَعَثَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَرَبُّ الْأَرْضِينَ تَعَالَى ذِكْرَهُ وَجَلَّتْ عَظَمَتُهُ إِلَيْنَا نَبِيًّا مِنْ أَنْفُسِنَا نَعْرِفُ أَبَاهُ وَأُمَّهُ، فَأَمَرَنَا نَبِيُّنَا رَسُولُ رَبِّنَا أَنْ نَقَاتِلَكُمْ حَتَّى تَعْبُدُوا اللَّهَ وَحْدَهُ أَوْ تُؤَدُّوا الْجِزْيَةَ وَأَخْبَرَنَا نَبِيُّنَا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ رَسُولِ رَبِّنَا أَنَّهُ مَنْ قُتِلَ مِتًّا صَارَ إِلَى الْجَنَّةِ فِي نَعِيمٍ لَمْ يَرِ مِثْلَهَا قَطُّ وَمَنْ بَقِيَ مِنَّا مَلِكٌ رِقَابَكُمْ. رَوَاهُمَا البخاري (٤):

جوبہیری کوری حہییہ (خودای فی رازی بن) فہرموی: عومہر (خودای فی رازی بن) خہ لکی دہنارد لہنا و گہورہ شارہکانا کوشتاری بتپہرستانیان دہکرد لہوماوہیہدا ہورموزان (کہ سہرکردہی یہکئی لہ سوپاکانی ولاتی فارس بوو، وہناوی رؤستہم بوو) موسولمان بوو، جا عومہر پیی گوت: من لہم

غه‌زه‌واتانه‌مدا پرس و راو راویژت پی ده‌که‌م، رای تو چۆنه پیم بلی؟ نه‌ویش گوتی: به‌لی باشه خه‌لکی ئەم ولاتانه که نیستا دۆژمنی موسولمانن، وه‌ک بالنده‌یه‌ک وان، که سهریک و دوو بال و دوو قاچی هه‌یه، بالنده‌که نه‌گهر بالیکی بشکی هه‌ردوو قاچه‌که‌ی له‌گه‌ل ئەو باله‌که‌ی تریدا به‌زه‌بری سهره‌که‌ی هه‌ل ده‌سنه‌وه، نه‌گهر باله‌که‌ی تریشی بشکی هه‌ردوو قاچه‌که‌ی و سهره‌که‌ی هه‌ل ده‌سنه‌وه، به‌لام نه‌گهر سهره‌که‌ی بشکی ئیتر هه‌م بال و هه‌م قاچ و هه‌م سهری هه‌موو تیا ده‌چن! له‌م پهنده‌دا مه‌به‌ست له‌سهره‌که‌کیسرای شای ئیرانه، مه‌به‌ست له‌بالیکیان قه‌یسه‌ره، مه‌به‌ست له‌باله‌که‌ی تریان فارسه‌جا ئەه‌ی خه‌لیفه! فه‌رمان بده به‌موسولمانان که عیلاجاری لی بکه‌ن و ده‌رچن بۆسه‌ر کیسرا. گوتی: ئیتر عومه‌ریش به‌پیی کردین و نوعمانی کوپی موقه‌پینی کرد به‌سهرکرده‌مان، رۆیشتین تا چوینه‌خاکی دۆژمن، له‌وئ سهرکاری کیسرا (به‌چل هه‌زار که‌سه‌وه) پیشی لی گرتین، زمانزانه‌که‌یان هات گوتی: با پیاویکتان بی قسه‌م له‌گه‌ل بکا، موغیره‌یش پیی گوت: چی هه‌زه‌که‌ی بپرسه. گوتی: ئیوه‌چین؟ فه‌رمووی: ئیمه‌که‌سانیکین، له‌عه‌ره‌ب، له‌مه‌پیش له‌به‌دبه‌ختیه‌کی نا‌هه‌موارو گرفتارییه‌کی دژواردا بووین، حالمان زۆر خراپ بوو، له‌برسانا پیسته‌مان ده‌خوارد و ناوکه‌خورمان ده‌مژێ و کۆلک و موومان له‌به‌رده‌کرد دارو به‌ردمان ده‌په‌رست، هه‌تا خودای هه‌موو ئاسمانه‌کان و هه‌موو زه‌مینه‌کان (هه‌میشه‌ناو و یادی پایه‌دار بی و گه‌وره‌یی و شکۆمه‌ندی به‌رقه‌رار بی) له‌ناکا و پیغه‌مبه‌ریکی له‌خۆمان بۆ ناردین، که ده‌زانین باوک و دایکی کین و کین و زۆر باش ره‌سه‌نی ده‌ناسین (که‌هه‌تا بلی خانه‌دانه و نا‌که‌س به‌چه‌نییه) جا ئەم پیغه‌مبه‌ره‌ی ئیمه، که پیغه‌مبه‌ری راست و دروستی‌خودا خۆیه‌تی، فه‌رمانی پی کردوین که جه‌نگتان له‌گه‌ل بکه‌ین هه‌تا به‌یه‌کئ له‌م دوو شته‌رازی ده‌بن: یا وه‌کی ئیمه‌ ئیسلام ده‌بن و خودای تاک و ته‌نیا خۆی ده‌په‌رستن، یا نه‌گهر به‌مه‌رازی نابن ده‌بی سهرانه‌مان بده‌نئ، ئەم پیغه‌مبه‌ره‌ نازداره‌مان (له‌سه‌ر راسپییری په‌روه‌رگارمان و له‌زمانی ئەوه‌وه) هه‌والی به‌ئیمه‌داوه: که ئەوه‌ی له‌ئیمه

دهکورتی دهچیته بههشت و دهکوی بهسر نازو خوشیداو دهکویته نازو نیعمه تیکی واوه که هه رگیز شتی وای نه دیبی، ئه وهیشی له ئیمه ماو نه کورتا ئهوا زال دهبی بهسر ئیوه داو دهبی به ئاغاتان (ب).

۴۵۲۵- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ إِلَى أَكْبَدِرِ دُومَةَ فَجَاءُوا بِهِ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَحَقَنَ دَمَهُ وَصَالَحَهُ عَلَى الْجَزِيَّةِ^(۵):

ئه نهس (رهزای خودای ئی بن) فهرمووی: پیغه مبهه (دروودی خودای لهسهرین) خالیدی کوپی وه لیدی نارد بو سهر شای دوومه، له شکره کهی خالید شای دوومه یان به دیل گرت و هیئایان بو خزمه تی پیغه مبهه (دروودی خودای لهسهرین) چه زهت (دروودی خودای لهسهرین) ئامانی دایه و پیک هات لهسهر ئه وه که سه رانه بداو لهسهر ولاتی خوئی بمینیته وه (د- سند صالح).

۴۵۲۶- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: صَلَّحَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَهْلَ نَجْرَانَ عَلَى أَلْفِي حُلَّةٍ نَصْفُهَا فِي صَفَرٍ وَنَصْفُهَا الْآخَرُ فِي رَجَبٍ يُؤَدُّونَهَا إِلَى الْمُسْلِمِينَ وَغَارِيَّةٍ ثَلَاثِينَ دِرْعًا وَثَلَاثِينَ فَرَسًا وَثَلَاثِينَ بَعِيرًا مِنْ كُلِّ صِنْفٍ مِنْ أَصْنَافِ السَّلَاحِ يَغْزَوُ بِهَا الْمُسْلِمُونَ وَهُمْ ضَامِتُونَ لَهَا حَتَّى يَرُدُّوَهَا لَهُمْ إِنْ كَانَ بِالْيَمَنِ كَيْدٌ أَوْ غَدْرٌ، عَلَى الْأَثَدَمِ لَهُمْ بَيْعَةٌ وَلَا يُخْرَجُ لَهُمْ قَسٌّ وَلَا يُفْتَنُوا عَنْ دِينِهِمْ مَا لَمْ يُحْدِثُوا حَدًّا أَوْ يَأْكُلُوا الرِّبَا. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(۶):

ئیبنو عه بیاس (خوشنودی خویان ئی بن) فهرمووی: پیغه مبهه (دروودی خودای لهسهرین) له گهل خه لکی نه جراندای لهسهر ئه م دوو شته پیک هات: یه کهم: دوو ههزار دهست جل و بهرگ بدهن به موسولمانان، نیوهی له مانگی سه فهدا بدهن و ئه و نیوه کهی تریشی له مانگی رهجه بدا بدهن.

^(۵) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(۶) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

دووم: نه‌گهر له ولاتی یه‌مه‌ن شه‌رو هه‌رای وا به‌ریا بوو که ببی به‌هوی په‌یمان شکاندن و فیل و گزی ده‌بی خه‌لکی نه‌جران به‌خواستهمه‌نی واته: به (عاریه) نه‌م شتانه‌ی تریش بده‌ن به‌موسولمانان: سیی زریه و سیی ماین و سیی وشترو له‌هه‌موو جوړیکی چه‌کیش سیی موسولمانان به‌م شتانه غه‌زا ده‌که‌ن و ده‌بن به‌زامنیان هه‌تا کاتی ده‌یاندنه‌وه پییان، نه‌مه به‌مه‌رجی که کلنسه‌کانیان نه‌رووخت و قه‌شه‌کانیان ده‌رنه‌کریت و له‌سه‌ر نایینی خویان به‌گیریان نه‌هینن و ئازار نه‌درین، وه نه‌وانیش نابی ئاژاوه به‌ریا بکه‌ن یا سوود بخون! (د- سند صالح).

۴۵۲۷- عَنْ مُعَاذٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَمَّا وَجَّهَهُ إِلَى الْيَمَنِ أَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عِدْلَهُ مِنَ الْمَعَاوِرِ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ^(۷):

موعاذ (خودای فی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سربین) کاتی منی نارد بو‌سه‌ر ولاتی یه‌مه‌ن فه‌رمانی پی کردم: که نه‌وه‌ی ره‌سیده بووه دیناری سه‌رانه‌ی لی وهرگرم یا بایی دیناری جلو به‌رگی مه‌عافیری لی وهربگرم (د/ت/ن- س/ح).

۴۵۲۸- به‌موجاهید (خودای فی رازی بن) گو‌ترا: له‌به‌ر چی خه‌لکی شام چوار دینار سه‌رانه‌یان له‌سه‌ر دانراوه، که‌چی خه‌لکی یه‌مه‌ن یه‌ک دینار سه‌رانه‌یان له‌سه‌ر دانراوه؟ فه‌رمووی: نه‌وه له‌به‌ر ده‌وله‌مه‌ندی و هه‌ژاری وادانراوه (ب)^(۸).

٦٧) سه‌ندنی ده‌یه‌ک: (عشور)

۴۵۲۹- عَنْ حَرْبِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ جَدِّهِ أَبِي أُمٍّ، عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا الْعُشُورُ عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى وَلَيْسَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ عُشُورٌ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(۱):

^(۷) رواه أصحاب السنن بسند حسن (شرحه).

^(۸) رواه البخاري. جزية. تعليق قبل الرقم: ۳۱۵۶.

حه‌ربی کورپی عه‌بدوللا فه‌رمووی: باپیرم (باوکی دایکم) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: ده‌یه‌ک به‌س له‌ جووله‌که‌و گاور وهرده‌گیرئ، موسولمان ده‌یه‌ک (عُشُور) ی له‌سه‌ر نییه‌! {ئهبو داوود (خودای ئی رازی بن) به‌ سه‌نه‌دیکی باش گئیراویه‌ته‌وه}.

٦٨ ده‌ستپیس‌ی و گزی و دزی و فزی له‌ تالانی ناره‌وایه: (الغلول حرام)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ ثَوْفَى كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ}. ته‌ماشای ئەم شوینانه بکه: ته‌فسیری سوورته‌ی ئالی عمران، فه‌رمووده‌ی ژماره (٢٩). (ب- ٣ز- ١٠٩ا- ٢٩٨ف- ٣). برقم / ٣ / ٢٤٢٠.

٤٥٣٠- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: كَانَ عَلَى ثَقَلِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ كِرْكِرَةٌ فَمَاتَ، فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): هُوَ فِي النَّارِ فَلَذْهَبُوا يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ فَوَجَدُوا عَبَاءَةً قَدْ غُلَّهَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(١).

عه‌بدوللای کورپی عه‌مر (خودایان ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیاوی بوو ناوی که‌رکه‌ره بوو، بارگه‌چی پیغه‌مبه‌ر بوو (دروودی خودای له‌سهرین) کاتی مرد پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: که‌رکه‌ره له‌ ئاگری دۆزه‌خدایه‌ که‌ چوون ته‌ماشایان کرد بالا پۆشیکیان دۆزییه‌وه، که‌ که‌رکه‌ره (خوا ره‌م به‌ حالی بکا) له‌ تالانی دزیبوی بو‌ خو‌ی! (ب).

٤٥٣١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَامَ خَيْبَرَ فَلَمْ نَقْنَمْ ذَهَبًا وَلَا وَرَقًا إِلَّا الْثِّيَابَ وَالْمَتَاعَ وَالْأَمْوَالَ فَتَوَجَّهَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَحْوَ وَادِي الْقَرْيَةِ وَقَدْ أَهْدَى لَهُ عَبْدُ أَسْوَدَ يُسَمِّي مِدْعَمًا، فَبَيْنَمَا هُوَ يَحُطُّ رَحَلَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَصَابَهُ سَهْمٌ فَقَتَلَهُ فَقَالَ النَّاسُ: هِنِيئًا لَهُ الْجَنَّةُ فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).

^(١) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(١) بخاري. جهاد: ٢٠٧٤.

اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). كَلَّا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّ الشَّمْلَةَ الَّتِي أَخَذَهَا يَوْمَ خَيْبَرَ مِنَ الْمَقَائِمِ لَمْ تُصِبْهَا الْمَقَاسِمُ لَتَشْتَعِلْ عَلَيْهِ نَارًا، فَلَمَّا سَمِعُوا ذَلِكَ جَاءَ الرَّجُلُ بِشِرَاكِ أَوْ شِرَاكَيْنِ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: شِرَاكِ أَوْ شِرَاكَانِ مِنْ نَارٍ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(۲):

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: سالی غەزای خەیبەر لە خزمەتی پیغەمبەردا (دروودی خودای لەسەربێ) دەرچووین بۆ خەیبەر، لەوێ جل و بەرگ و شتومەك و مالاتمان بە تالانی گرت، بەلام زیڤو زیومان دەست نەكەوت، پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) بەرەو وادیلقورا کەوتەپێ، خولامیکی رەشی ھەبوو ناوی میدەم بوو، بە دیاری درابوو پێی خەریک بوو بارگەکە ی پیغەمبەری دادەگرت لەو حەلەدا تیری ھات بە ریکەوت کوشتی، خەلکەکەیش گوتیان: بەھەشتی پیروژ بێ و نوۆشی گیانی بێ، پیغەمبەریش (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: نەخیر وانییە، بەوکەسە کە گیانی منی وا لەدەسا، میدەم وا لەناو ئەو بالā پیچەدا کە لە تالانییەکە ی روژی خەیبەر بردبووی بۆ خوێ، بەرلەوہی دابەش بکری، بالā پۆشەکە لەبەریا گر گر دەسووتی! خەلکەکەیش کە گوئیان لەم قەسەیی حەزەرەت بوو، زۆر ترسان و زەندەقیان چوو، پیاوی چوو قەیتانی یا دوو قەیتانی پیلای هینا بۆ پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) گوتی: ئەو پیغەمبەری خودا! ئەمەم لە روژی خەیبەردا دەست کەوتوو، فەرمووی (دروودی خودای لەسەربێ): قەیتانیکیە یا فەرمووی: دوو قەیتان لە ئاگر (ش/د).

٤٥٣٢- وَمَاتَ رَجُلٌ يَوْمَ خَيْبَرَ مِنَ الْأَصْحَابِ فَبَلَغَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ فَتَغَيَّرَتْ وُجُوهُ النَّاسِ فَقَالَ: إِنَّ صَاحِبَكُمْ غَلَّ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَفَقَّشُوا مَتَاعَهُ فَوَجَدُوا خَرَزًا مِنْ خَرَزِ يَهُودَ لَا يُسَارَى دِرْهَمِينَ^(۳):

(۲) بخاری. مغازی: ۳۹۹۳، ۶۳۲۹. مسلم. ایمان: ۳۰۶. أبو داود. جهاد: ۳۷۱۱.

(۳) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

له‌روژی خه‌بهردا پیاوی له یارانێ پیغه‌مبهر (دروودی خودا له‌سه‌ر خۆی و ره‌زای خودا له یارانێ) ده‌مری، کاتی پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌ری) ئاگادار ده‌که‌ن، ده‌فه‌رموی: خو‌تان له‌سه‌ر هاو‌ریکه‌تان نو‌یژ بکه‌ن! ئیتر مه‌ردومه‌که ره‌نگیان تی‌کچوو“ ئه‌ویش هۆی ئه‌وه‌ی بۆیان روون‌کرده‌وه‌و فه‌رمووی: چونکه ئه‌م هاو‌رییه‌ی ئیوه ده‌س پیسی و نا‌پاکی له مائی تالانی غه‌زا‌کردووه! کاتی ناو که‌ل و په‌ل و شمه‌که‌که‌ی ده‌پشکنن و له شته د‌زاوه‌که ده‌گه‌رین، ملوانکه‌یه‌کی مو‌وروو (له‌و ملوانکانه‌ی که جووله‌که‌کانی خه‌بهر له ملیان ده‌کرد) ده‌دۆزنه‌وه، که دوو دره‌می نه‌ده‌هینا! (د- س/صالح).

٤٥٣٣- → (ب- ٣ز- ١٠٩ل- ٢٩٥ف- ١+ ف- ٢+ ف- ٣) (٤):

لی‌ره‌دا ئا‌وا‌یه: ئه‌بو مه‌سه‌عوود (خودای ئی‌رازی بێ) فه‌رمووی: هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ری) منی کرد به زه‌کاتکۆکه‌ره‌وه‌و نارده‌می و فه‌رمووی: ئه‌ی باوکی مه‌سه‌عوود! بکه‌وه‌ره‌ی و ب‌پ‌و، به‌لام ئامان ئاگات له‌خۆت بێ و ده‌س‌پیسی نه‌که‌ی، با له‌ روژی قیامه‌تدا نه‌ت‌بینمه‌وه‌ و شتریکێ زه‌کاتت به‌ کو‌له‌وه‌ بێ، له‌ زه‌کاته‌که‌ د‌زی‌ب‌یت، و شتره‌که به‌ کو‌له‌وه‌ بقو‌رینێ، منیش گو‌تم: که‌وا‌یه منیش نا‌چم، فه‌رمووی: ده‌ی منیش به‌ زۆر نا‌ت‌ن‌یرم. (د- س/صالح).

٤٥٣٤- قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ فُلَاكَ قَدْ اسْتَشْهَدَ قَالَ: كَلَّا قَدْ رَأَيْتُهُ فِي النَّارِ بِعَبَاءَةٍ قَدْ غَلَّهَا، ثُمَّ قَالَ: قُمْ يَا عُمَرُ فَتَادِ إِلَّاهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا الْمُؤْمِنُونَ فَلَكَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَمُسْلِمٌ (٥):

عه‌رزێ هه‌زه‌ت (دروودی خودای گه‌ره‌ی له‌سه‌ری) کرا: ئه‌ی پیغه‌مبهری خودا! فیساره‌ که‌س شه‌هید بوو، فه‌رمووی: نه‌خ‌یر وان‌یه، من ئه‌وم دی، له‌ناو ئاگری دۆزه‌خدا بوو، له‌سه‌ر ئه‌و با‌لا پۆشه‌ که له‌مائی تالانییه‌که قو‌لی دا‌بوو

(٤) راجع مجلد ثالث. تسلسل/ ١٠٩ رقم: ٢٤٥٥ و ٢/ ٢٤٥٦ و ٣/ ٢٤٥٧.

(٥) مسلم. ایمان: ٢٠٥. ترمذی. سیر: ١٥٧٤.

بؤ خوی! له دواييدا فہرمووی: ئہی عومہرا! ھہلسہ برؤ سئ جار بانگہواز
بکہ: کہ ئہوہی موسولمان نہبی و باوہردار نہبی ناچیئتہ بہہشت! (ت/م-
نوقمی لیٹشاوی میہرہبانی خودا بن).

۶۹) سزای کہسی دزی له مالی تالانی بکا: (عقوبۃ الغال)

۴۵۳۵- عَنْ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا وَجَدْتُمُ
الرَّجُلَ قَدْ غُلَّ فَأَخْرِقُوا مَتَاعَهُ وَاضْرِبُوهُ قَالَ: فَوَجَدْنَا فِي مَتَاعِهِ مُصْحَفًا فَسَأَلْنَا سَالِمًا
عَنْهُ، فَقَالَ: بَغْهٌ وَتَصَدَّقْ بِمَنْهِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۱):

عومہر (خودای ئی رازی بن) له پیغہمبہرہوہ (درویدی خودای لہسہرین) دہفہرمووی:
ئہگہر دیتان پیاوئی دزی له مالی تالانی کردوہ، کہلوپہلہکھی بسووتینن و
لیٹشی بدہن. گوتی: جاری کابرایئ له مالی تالانی دزی کردبوو قورئانیکیان
لہناو شتومہکہکیدا دوزیہوہ، کہ ویستمان شتہکانی بسووتینن بؤ
قورئانہکہ له سالم پرسیارمان کرد، فہرمووی: بیفرؤشہ و بہہاکھی بکہ بہ
خیر. (د/ت- سند غریب).

۴۵۳۶- عَنْ عُمَرَو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمْ) أَنَّ
النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرُ حَرَّقُوا مَتَاعَ الْغَالِّ وَضْرِبُوهُ. رَوَاهُ أَبُو
دَاوُدَ^(۲):

عہمری کوپی شوہیب له باوکیہوہ له باپیریہوہ (خودایان ئی رازی بن)
فہرمووی: پیغہمبہر (درویدی خودای لہسہرین) و ئہبو بہکرو عومہر شتومہکی ئہو
کہسہیان دہسووتاند، کہ له مالی تالانی دزی دہکرد، وہ سہرہرای ئہوہ
لیٹشیان دہدا (د).

^(۱) بسند غریب (شرحہ).

^(۲) سکت عن درجتہ الشارح.

۷۰) یاسی دییل: (الأسرى)

قال الله تعالى: {يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّمَن فِي أَيْدِيكُمْ مِّنَ الْأَسْرَىٰ إِن يَغْلَمْ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُّؤْتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّا أُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرَ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ} (۷۰/۸) واته: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خو‌شه‌ویست! بفرموی به‌و دیلانه‌ی وان له‌به‌ر ده‌ستانا: نه‌گه‌ر ئیوه‌ دلتان خیری تیدابی، ده‌بارهی ئیسلام و موسولمانان و زانستی خودا به‌وه‌ وه‌ ته‌عه‌للق ببه‌ستی خودا زورترو چاکتر له‌و ماله‌ی وه‌رگیراوه‌ لیلتان ده‌داته‌وه‌ پیلتان و به‌ زیاده‌وه‌ هه‌قتان بو‌ ده‌کاته‌وه‌ و له‌ تاوانه‌کانی له‌مه‌و به‌ریشان خوش ده‌بی، خودا تاوان پو‌شه‌و به‌نده‌ به‌خشه‌و به‌ به‌زه‌یی و میهره‌بانه‌.

۴۵۳۷- → (ب- ۶ز- ۴ل- ۸۱ف- ۱۹) (۱).

لیره‌دا ده‌فرموی: خودا ته‌عه‌ججوب ده‌کا و سه‌یری دی له‌ هو‌زی که به‌ زنجیرو کو‌ته‌وه‌ ده‌چنه‌ به‌هه‌شته‌وه‌. (ب/د- رمای خودایان لی‌ین).

۴۵۳۸- وَعَنْهُ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خِيَلًا قَبِلَ نَجْدَ فَجَاءَتْ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي حَنِيفَةَ يُقَالُ لَهُ ثُمَامَةُ بْنُ أَثَالٍ سَيِّدُ أَهْلِ الْيَمَامَةِ فَرَبَطُوهُ بِسَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ فَخَرَجَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَاذَا عِنْدَكَ يَا ثُمَامَةُ؟ فَقَالَ: عِنْدِي خَيْرٌ يَا مُحَمَّدُ إِنْ تَقْتُلْ تَقْتُلْ ذَا دَمٍ وَإِنْ تُنْعِمَ تُنْعِمَ عَلَى شَاكِرٍ، وَإِنْ كُنْتَ تُرِيدُ الْمَالَ فَسَلْ تُعْطَ مِنْهُ مَا شِئْتَ، فَتَرَكَهُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَتَّى كَانَ بَعْدَ الْغَدُ فَقَالَ: مَا عِنْدَكَ يَا ثُمَامَةُ؟ قَالَ: مَا قُلْتُ لَكَ فَتَرَكَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَتَّى كَانَ مِنَ الْغَدُ فَقَالَ: مَاذَا عِنْدَكَ يَا ثُمَامَةُ؟ فَقَالَ: عِنْدِي مَا قُلْتُ لَكَ إِنْ تُنْعِمَ تُنْعِمَ عَلَى شَاكِرٍ، إِنْ تَقْتُلْ تَقْتُلْ ذَا دَمٍ وَإِنْ كُنْتَ تُرِيدُ الْمَالَ فَسَلْ تُعْطَ مِنْهُ مَا شِئْتَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَطْلِقُوا ثُمَامَةَ فَذَهَبَ إِلَى نَخْلٍ قَرِيبٍ مِنَ الْمَسْجِدِ فَاعْتَسَلَ ثُمَّ دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. يَا مُحَمَّدُ وَاللَّهِ مَا كَانَ عَلَى الْأَرْضِ وَجْهٌ أَبْغَضَ إِلَيَّ مِنْ وَجْهِكَ فَقَدْ أَصْبَحَ وَجْهَكَ أَحَبَّ الْوُجُوهِ كُلِّهَا إِلَيَّ. وَاللَّهِ مَا

(۱) بخاری. جهاد: ۳۰۱۰، ۴۵۵۷. تقدم في مجلد سادس. تسلسل/ ۴ رقم: ۳۷۷۲/۱۹.

كَانَ مِنْ دِينٍ أَبْغَضَ إِلَيَّ مِنْ دِينِكَ فَأَصْبَحَ دِينُكَ أَحَبَّ إِلَيَّ كُلَّهُ إِلَيَّ. وَاللَّهِ مَا كَانَ مِنْ بَلَدٍ أَبْغَضُ إِلَيَّ مِنْ بَلَدِكَ فَأَصْبَحَ بَلَدُكَ أَحَبَّ إِلَيَّ كُلِّهَا إِلَيَّ، وَإِنْ خِلْتُكَ أَخَذْتَنِي وَأَنَا أُرِيدُ الْعُمْرَةَ فَمَاذَا تَرَى؟ فَبَشَّرَهُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَمَرَهُ أَنْ يَعْتَمِرَ، فَلَمَّا قَدِمَ مَكَّةَ قَالَ لَهُ قَائِلٌ: أَصَبَوْتَ؟ قَالَ: لَا، وَلَكِنْ أَسَلَمْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَا وَاللَّهِ لَا يَأْتِيكُمْ مِنَ الْيَمَامَةِ حَبَّةٌ حِنْطَةٍ حَتَّى يَأْذَنَ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رَوَاهُ الثَّالِثَةُ^(٢):

دیسان ئەبو هورەیرە (رهزای خودای گهره‌ی ئی بن و خودا بکا له خاکوپای پیروزی ئەم زاتە موبارەکەدا خەشرو نەشر بکەن) فەرمووی: خەزەت (دروود و سلاوی خودای گهره‌ی لەسەربێ) بڕکەیی سواری بەرەو نەجد نارد، کە هاتنەوێ پیاویکی بەنی حەنیفەییان دیل کردبوو، لەگەڵ خۆیان هینابووین، ناوی ئومامەیی کوپی ئوئال بوو، سەر گەرەیی خەلکی یەمامە بوو، جا لەبەرئەوێ لەسەر دەمی خەزەتدا بەندیخانەیان نەبوو (چونکە حوکمیان تا بلی سادە و پڕ داد و عەدالەت بوو، پیوستیان بە پولیس و کەلەپچە و زیندان نەبوو، لەبەرئەوێ پیاوێکیان بە کۆلەکەیی لە کۆلەکەکانی مەگەوتەوێ بەستەوێ)، پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) چوو بۆ لای و فەرمووی: ئەی ئومامە! لات وایە چیت ئی دەکەم؟ ئەویش گوتی: ئەی موحەممەد! ئومیدی خیرت ئی دەکەم: چونکە تۆ پیاویکی هەققانی، لەبەرئەوێ ئەوێ تۆ بیکوژی شایانی کوشتنە، و ئەوێ تۆ پیاوێ دەربارەبکەیی مایەیی سوپاس و شانازییە بۆی، خۆ ئەگەر پارە و مایشت دەوێ چەندە خەز دەکەیی داوا بکە دەتدەم، جا پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) وازی ئی هینا و بۆ دوو سبەیی فەرموویەو: ئەی ئومامە! لات وایە کە چیت ئی دەکەم؟ ئەویش گوتی: هەر ئەوێ کە پیم گوتووی! پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) ئەو رۆژەیش وازی ئی هینایەوێ بۆ سبەینی فەرموویەو: ئەی ئومامە! لات وایە چیت ئی دەکەم؟ گوتی: هەر ئەوێ کە ئەو رۆژە پیم گوتووی: ئومیدی خیرت ئی دەکەم: چونکە ئەوێ تۆ دیکوژی شایانی کوشتنە و ئەوێ تۆ پیاوێ لەگەڵ دەکەیی مایەیی سوپاس کردنە، کەواتە

(٢) تجرید البخاری / ٤ / ٣٦٠ رقم: ١٦٠٧ ، ٤٣٧٢ ، ٤٦٢٠ ، ٤٦٩ ، ٢٤٢٢ ، ٢٤٢٣ . مسلم . مغازی: ٤٥٦٤ .

بۇ منىش چ بمكوزيت و چ پياوۋەتيم لەگەل بکەى جيگەى خۇيەتى، خۇ ئەگەر دەتەوى بە پارەو مالىش بەرم بەدى چەندەت دەوى داواىکە دەيدەم پيىت، پيغەمبەر (درودى خوداى لەسەرىي) فەرمووى: تومامە بەردەن تومامە رويشت لەناو باخە خورمايەکا، کە لە نزيكى مزگەوتەوۋە بوو لەوى خوى شورىدو ھاتەوۋە بۇ مزگەوت و گوتى:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ:

شايەتى دەدەم کە ھەر خودا خودايەو ھيچ خودايەكى تر نييە، موخەممەدیش بەندەو پيغەمبەرى خودايە. ئەى موخەممەد! بە زاتى خودا لەمەو پيىش کەس نەبوو لەسەر رووى زەوى کە بەقەد تۆرقم ليى بى، بەلام ئيىستاکە کەس نييە کە بەقەد تۆ خوشم بوى، ھەرۋەھا ئايىنەکەت و ولاتەکەيشت، بەزاتى کە زاتى خودايە، دين نەبووۋە کە بەقەد دينەکەى تۆرقم ليى بى، بەلام ئيىستاکە دينەکەى تۆم لەھەموو دينيکى تر خوشتر دەوى، بە زاتى کە زاتى خودايە ولات نەبووۋە کە بەقەد ولاتەکەى تۆرقم ليى بى، بەلام ئيىستا ولاتەکەى تۆ خوشەويستەرين ولاتە لەلام، من لەوکاتەدا کە سوارەکانى تۆ گرتميان دەمويست عەمرە بکەم، بۇ ئەمە چى دەفەرمووى؟ پيغەمبەريش (درودى خوداى لەسەرىي) مزگيىنى دايەو فەرمانى پيکرد کە عەمرەکەى بکا، جا کە دەچى بۇ مەککە يەکى پيى دەلى: ئەوۋە لە دىنى خوت وەرگەرپراويت و بوويت بە صوبى؟ گوتى: نەخىر نەبووم بە صوبى، بەلام موسولمان بووم و دىنى پيغەمبەرى خودام وەرگرتوۋە دەسا بەزاتى خودا يەك دەنک گەنمتان لە يەمامەوۋە بۇ نايەت تا رەزاي پيغەمبەرى لەسەر نەبى! (ش/د).

٤٥٣٩- → (ب- ٣- ز- ٣٩- ل- ٩٠- ف- ٢) (٣).

٤٥٤٠- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ فَرَّقَ بَيْنَ جَارِيَةٍ وَوَلَدِيهَا، فَهَاهُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ ذَلِكَ وَرَدَّ الْبَيْعَ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ (بِسَنَدٍ حَسَنٍ) وَلَفْظُهُ (عَلَى

ما جاء في الشرح: مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الْوَالِدَةِ وَلَدِهَا فَرَّقَ اللَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَحَبِّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ^(۴):

عهلی (خودای نِ رازی بن) فهرمووی: که نیزه کیکم هه بوو، منالیکی هه بوو“
مناله کهیم فروشت و له یه کم دابرین، پیغه مبهه (دیودی خودای له سهرین) که به مهی
زانی نه یه یشت و فروشتنه کهی هه لوه شانده وه (د/ت- س/ح) گفته ی (ت):
هه ر که سی دایکه و به چکه له یه کتری بکا و له یه کیان دابری، خودا له روژی
قیامه تدا نه ویش له دوست و یارانی خو ی دابره دهکا.

۷۱) فهرمانره وا بوی هه یه که دیل به پیاوه تی نازادبکا، یا سهرانی لی
وه ربگری، یا بیکوژی: (لأَمِيرِ الْمَنِّ وَالْفِدَاءِ وَالْقَتْلِ)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا} (۴/۴۷):

واته: جا دوا نه وه یا به منه ت و پیاوه تی به خو پایی به ره لایان بکه ن،
یا بیانگو پنه وه له گهل دیله کانی خو تانا که له لای دوژمنن، یا له تو له ی
خویاندا نه ندازه یی مالیان لی وهر بگرن، تا باری قورسی جهنگ لاده چی و
جهنگ ته وا و ده بی!

۴۵۴۱- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ جِبْرَائِيلَ
هَبَطَ عَلَيْهِ فَقَالَ لَهُ: خَيْرُ أَصْحَابِكَ فِي أَسَارَى بَدْرٍ: الْقَتْلُ أَوْ الْفِدَاءُ، عَلَى أَنْ يُقْتَلَ مِنْهُمْ
قَابِلٌ مِثْلُهُمْ قَالُوا: الْفِدَاءُ وَيُقْتَلَ مِثْلًا^(۱):

عهلی (خودای نِ رازی بن) فهرمووی: چه زره ت (دیودی خودای له سهرین) فهرمووی:
جو برائیل هاته لام فهرمووی پیم: یارانی خو ت بکه به سهریشک له باره ی
دیله کانی غه زای به دره وه: یا ده بی بیانکوژن، یا نه گهر بی تو به سهرانه

^(۴) بسند حسن (شرحه).

^(۱) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

به‌ره‌لایان بکه‌ن ده‌بی له سائی ئایینده‌دا به‌قه‌د ئه‌وانیان ئی بکوژئی گوتی:
یاران گوتیان: سه‌رانه‌مان ده‌وی بالیمان بکوژئی! (ت-س/ح).

۴۵۴۲- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَدَى رَجُلَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ بِرَجُلٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ. رَوَاهُمَا التِّرْمِذِيُّ^(۲):

عیمرانی کوپی حوصه‌ین (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دیوودی خودای له‌سه‌ربن) له‌ تو‌له‌ی دوو پیاوی موسولماندا که دیل بوون له‌لای کافران پیاویکی کافری به‌ردا (ت-س/ص).

۴۵۴۳- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) جَعَلَ فِدَاءَ أَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ يَوْمَ بَدْرٍ أَرْبَعِمِائَةٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ^(۳):

ئیبنو عه‌بباس (ره‌زای خودای که‌وره‌یان ئی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دیوودی خودای له‌سه‌ربن) بریاریدا که سه‌رانه‌ی هه‌ریه‌کی له‌ دیله‌ بی پرواکانی غه‌زای به‌در چوار سه‌د دره‌م بی که ده‌کاته هه‌زارو دوو سه‌د قیرشی میصری (د/ن- سند موثق).

۴۵۴۴- عَنْ مَرْوَانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: جَاءَ وَفْدٌ هَوَازَنَ مُسْلِمِينَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَسَأَلُوهُ أَنْ يَرُدَّ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَسَبِيَّهُمْ فَقَالَ لَهُمْ: أَحَبُّ الْحَدِيثِ إِلَيَّ أَصْدَقُهُ فَاخْتَارُوا إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ إِمَّا السَّبْيَ وَإِمَّا الْمَالَ وَقَدْ كُنْتُ اسْتَأْنَيْتُ بِهِمْ فَكَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) انْتِظَرَ آخِرَهُمْ بَضْعَ عَشْرَةِ لَيْلَةٍ حِينَ قَفَلَ مِنَ الطَّائِفِ قَالُوا: إِنَّا نَخْتَارُ سَبْيَنَا فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي الْمُسْلِمِينَ فَأَتَى عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ: أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ إِخْوَانَكُمْ هَؤُلَاءِ قَدْ جَاءُوا نَاثِبِينَ وَإِلَيَّ رَأَيْتُ أَنْ أَرُدَّ إِلَيْهِمْ سَبِيَّهُمْ مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُطِيبَ فَلْيَفْعَلْ، وَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يَكُونَ عَلَى حَظِّهِ حَتَّى نَعْطِيَهُ إِيَّاهُ مِنْ أَوَّلِ مَا يُفِيءُ اللَّهُ عَلَيْنَا فَلْيَفْعَلْ فَقَالَ النَّاسُ: قَدْ طَبَّبْنَا ذَلِكَ لَهُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنَّا لَا نَدْرِي مَنْ أَذِنَ مِنْكُمْ فِي ذَلِكَ مِمَّنْ لَمْ يَأْذَنْ فَارْجِعُوا

^(۲) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

^(۳) رواه أبو داود والنسائي بسند موثق (شرحه).

حَتَّى يَرْفَعُوا إِلَيْنَا عُرْفَاؤَكُمْ أَمَرَكُمْ فَرَجَعَ النَّاسُ فَكَلَّمَهُمْ عُرْفَاؤُهُمْ، ثُمَّ رَجَعُوا إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَخْبَرُوهُ أَنَّهُمْ قَدْ طَيَّبُوا وَأَذْبُوا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَ أَبُو دَاوُدَ^(۴):

مه‌پوان (خودای نازای بن) فەرمووی: هۆزی هەوازین، لەپاش تەواو بوونی غەزای حونەین ئیسلام بوون و دەستەیه‌کیان هاتن بۆ لای پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەربەن) داوایان لێی کرد کە مالا و ژن و خێزانە بەدی‌لگیراوەکانیان پێ بداتەو، ئەویش پێی فەرموون: من بەش بەحالی خۆم حەزم لە قەسە‌ی راستە، قەسە و گوفتوگۆ هەتا راست‌تر بێ خۆشە‌ویستەرە لەلای من. کەوابوو یەکێ لەم دوو شتە هەلبژێرن: یا دی‌لەکانتان پێ بدەمەو، یا مالا‌ەکانتان. من گە‌لی‌کیش چاوه‌پوانیم کردن، سا بەش‌کوو ئێو ئیسلام ببن و بێن، هەتا شتە‌کانتان بدەمەو بە‌لام ئێو هەر نە‌هاتن بۆیە منیش شتە‌کانم دا‌بەش کرد، بە‌سەر جە‌نگاوەرە‌کانا. ئەو‌ه‌بوو پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەربەن) کە لە طائیف گە‌پا‌یه‌و دە‌شەو پتر چاوه‌نواپی ئەوانی کرد، سا بە‌ل‌کوو بچن بۆ‌لای، وە‌فدە‌کە‌یش گوتیان: دی‌لە‌کانمان دە‌و‌یتە‌و، ئێ‌تر پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەربەن) هە‌ل‌سایە‌و لە‌ناو موسو‌لمانە‌کاندا و‌تاریکی داو سوپاس و ستایشی‌کی جوانی خودای گە‌ورە‌ی کردو فەرمووی: لەپاش سوپاس و ستایشی خودا ئەم برادەرانه کە برای دینی ئێوین کە نوینە‌ری هەوازین پە‌شیمان بوونە‌تە‌و لە کاری نا‌شیرینی خۆیان و ئیسلام بوون و هاتوون بۆ‌لامان، منیش لە‌بەرئە‌و بریارم دا‌و کە ژن و مالا بە‌دیل گیراوە‌کانیان پێ بدەمەو، بە‌لام ئێو بە‌کە‌یفی خۆتان یە‌کێ لەم دوو رێ‌گە‌یه هەلبژێرن: یە‌کە‌م هە‌ر‌کام‌یک‌تان پێی خۆ‌شە کە بە‌ پیاو‌ە‌تی بە‌شی خۆی رە‌ت بکاتە‌و و بیداتە‌و پێیان ئە‌و زۆر باشە، دوو‌م هە‌ر‌کام‌یک‌تان پێی خۆ‌شە کە لە‌سەر بە‌شی خۆی بم‌ینێ با بم‌ینێ، بە‌لام ئێ‌ستا رە‌تی بکاتە‌و، تا لە‌ یە‌کە‌م تا‌لانی کە خودا دە‌یرە‌خ‌سینێ بۆ‌مان تۆ‌لە‌ی ئە‌و‌ی بۆ دە‌کە‌ینە‌و مە‌ردو‌مە‌کە‌ش عە‌زیزان کرد: قوربان! لە‌بەر خاتری تۆ هە‌موومان حەز دە‌کە‌ین بە‌ پیاو‌ە‌تی، بە‌بی وە‌جە‌ل بیان دە‌ینە‌و،

(۴) بخاری. فرض الخمس: ۳۱۳۱، ۳۱۳۲.

پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: ئیمه نازانین بۆ ئەم مه‌سه‌له‌یه کۆ رازی بووه کۆ رازی نه‌بووه، پرۆنه‌وه و له دوا‌ییدا سه‌رکارو چاوه‌شه‌کانتان وه‌لامه‌کانی ئیوه‌مان به بوون و نه‌بوون بۆ بیننه‌وه خه‌لکه‌که‌ش رو‌یشتنه‌وه سه‌ر کاره‌کانیان یه‌که یه‌که قسه‌یان له‌گه‌ڵ کردن هاتنه‌وه بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبەر و عه‌زریان کرد: که خه‌لکه‌که به خو‌شنوودی و ره‌زامه‌ندیی خو‌یان ده‌یانده‌نه‌وه پێیان (ب/د).

٧٢) هه‌رکاتێ به‌نده‌یی ئیسلام بوو، وه هاته ناو موسولمانانه‌وه نیت

نادریته‌وه به خاوه‌نی : (إذا أسلم الرقيق لا يرد)

٤٥٤٦- → (ب- ٥- ز- ٩- ٦٧- ف- ١٠) (١).

لی‌رده‌ا له کۆتایی فه‌رمووده‌که‌دا ده‌لێ: ئیت نه‌یدانه‌وه پێیان و فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سهرین): ئەوانه ئازادکراوی خودای گه‌وره‌و مه‌زن.

٧٣) خواردنی شتی خواردنه‌مه‌نی له‌پیش دابه‌ش کردنا له‌خاکێ دو‌ژمندا بۆ

هه‌موو شه‌رکه‌ری ره‌وايه : (إباحة الطعام في أرض العدو)

٤٥٤٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَصَبْتُ جِرَابًا مِنْ شَحْمِ يَوْمٍ خَيْرٍ فَالْتَزَمْتُهُ فَقُلْتُ: لَا أُعْطِي الْيَوْمَ أَحَدًا مِنْ هَذَا شَيْئًا قَالَ، فَالْتَفْتُ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ مُتَبَسِّمًا. رَوَاهُ الثَّالِثَةُ (١).

عه‌بدوللای کو‌ری مو‌غه‌فهل (خودای ئی رازی بێ) فه‌رمووی: له روژی غه‌زای خه‌یبه‌رده‌ا هه‌مانه‌یی پیوم چنگ که‌وت، هه‌لم گرت بۆ خو‌م و گوتم: ئەمه ئه‌م‌پو بۆ خو‌م و به‌شی که‌سی تری ئی ناده‌م، گو‌تی: که ئاو‌پم دایه‌وه سه‌یرم کرد و

(١) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ٩ رقم: ٣٢٩٧.

(١) بخاري. فرض الخمس: ٣١٥٣ ، ٤٢١٤ ، ٥٥٠٨. مسلم. مغازي: ٤٥٨٠. أبو داود. جهاد: ٢٧٠٢. نسائي.

ضحيا: ٤٤٤٧.

پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌وی بوو گوئی له قسه‌که‌م بوو پی ده‌که‌نی (ش/د).

۴۵۴۸- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) قَالَ: كُنَّا نُصِيبُ فِي مَغَازِنَا الْعَسَلَ وَالْعَنْبَ فَتَأْكُلُهُ وَلَا تَرْفَعُهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۲):

ئیبنو عومه‌ر (خوښنودى خودایان ئی بن) فه‌رمووی: جاران له غه‌زادا هه‌نگوین و تری و میوه و شتی و امان ده‌ست ده‌که‌وت، بو خو‌مان ده‌مان خواردو نه‌مان ده‌برده خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین). (ب- جیگه‌ی به‌هه‌شتی بالآ بی).

۴۵۴۹- وَعَنْهُ أَنَّ جَيْشًا غَنِمُوا فِي زَمَانِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) طَعَامًا وَعَسَلًا فَلَمْ يُؤْخَذْ مِنْهُمْ الْخُمْسُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(۳):

ديسان فه‌رمووی: له سه‌رده‌می پیغه‌مبه‌ر خویدا (دروودی خودای له‌سهرین) له‌شکری هه‌ندی خوارده‌مه‌نی و هه‌نگوینیان به تالانی گرتبوو، وهی هیچ پیڼج یه‌کیان ئی نه‌سه‌ندن! (د- به رشته‌یه‌کی باش).

۴۵۵۰- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ أَمَرُ بِقَوْمٍ فَلَا هُمْ يُضَيِّفُونَا وَلَا هُمْ يُؤْذُونَ مَا لَنَا عَلَيْهِمْ مِنَ الْحَقِّ وَلَا نَأْخُذُ مِنْهُمْ فَقَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنْ أَبَوْا إِلَّا أَنْ نَأْخُذُوا كَرَاهًا فَخُذُوا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(۴):

عوقبه‌ی کوپی عامیر (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: گوتم: قوربان! ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! جاری وای ده‌که‌وی ئیمه له شوینی‌که‌وه تی ده‌په‌رین، نه خه‌لکه‌که میوانداریمان پی ده‌که‌ن، واته هه‌قی خو‌مان که به‌هوی میوانه‌تییه‌وه له سه‌ریانه نامان ده‌نی، وه نه خو‌شمان هیچیان ئی ده‌سه‌نین، به پاره یا به خو‌پایی، له‌بارو دۆخی ئاوه‌هاییدا ئیمه چی بکه‌ین؟ فه‌رمووی:

(۲) بخاری. فرض الخمس: ۳۱۵۴.

(۳) بسند صالح (شرحه).

(۴) بسند حسن (شرحه).

ئه‌گه‌ر هه‌رمه‌لیان نه‌دا مه‌گه‌ر به‌زۆر ئه‌وا له‌کاتی ناچاریدا به‌ زۆر شتیان ئی بستینن به‌ ئه‌ندازه‌ی پێویستی خۆتان و به‌س (ت- س/ح).

٧٤) دیاری له‌ فره‌خوا وهرناگیرئ: (هدیه‌ المشرک مردوده)

٤٥٥١- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَبَلَ هَدِيَّةَ كِسْرَى وَأَنَّ الْمُلُوكَ أَهْدَوْا إِلَيْهِ فَقَبِلَ مِنْهُمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدٍ صَحِيحٍ^(١).

عه‌لی (دروودی خودای له‌سه‌ربن) فره‌مووی: پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) دیاری له‌ کيسرا وهرگرت، چه‌ند پادشایێ دیارییان پێشکه‌شی پێغه‌مبه‌ر ده‌کرد، ئه‌ویش لێی وهرده‌گرتن. (ت- س/ص- د).

٤٥٥٢- عَنْ عِيَّاضِ بْنِ حِمَارٍ أَنَّهُ أَهْدَى لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَدِيَّةً أَوْ نَاقَةً، فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَسْلَمْتُ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَإِنِّي نَهَيْتُ عَنْ زَبْدِ الْمُشْرِكِينَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(٢).

عیاضی کوپی حیمار گوئی: دیارییه‌که‌م برد بو پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) یا گوئی: وشتره‌ مینگه‌یه‌که‌م به‌ دیاری برد بو پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) فره‌مووی: ئایا ئیسلام بووی؟ گوئی گوتم: نه‌ه، فره‌مووی: ده‌من ده‌سه‌نه‌ی هاوبه‌شپه‌یدا که‌رانم ئی قه‌ده‌غه‌کراوه‌ (ت- س/ص- د).

٧٥) له‌ ناودانی مانی کافران دروسته‌: (يجوز إتلاف مال الكفار)

٤٥٥٣- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَطَعَ نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ وَحَرَّقَ وَلَهَا يَقُولُ حَسَّانُ^(١):

وَهَانَ عَلَى سَرَاةِ بَنِي لُؤَيٍّ
حَرِيقٌ بِالْبَوَيْرَةِ مُسْتَطِيرٌ

^(١) سنده‌ صحیح عند الترمذی.

^(٢) سنده‌ صحیح عند الترمذی (شرحه).

^(١) بخاری. جهاد: ٣٠٢١. مسلم. مغازی: ٤٥٢٨.

وَفِيهَا نَزَلَتْ (مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْنَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيْخَرِيَّ
الْفَاسِقِينَ). رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ.

ئەم فەرموودەییە لە بەرگی حەوتدا لە سوورەتی حەشردا رابوورد،
وە ئی لێرە ئەمەیی پترە: بەم بوونەووە حەسسان (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی:

وَهَٰنَ عَلَىٰ سَرَاةٍ بَنَىٰ لُؤَيٌّ
حَرِيْقٌ بِالْبُوَيْرَةِ مُسْتَطِيرٌ

واتە:

بلیسەس ناگەڕێ لە بوووەبەرە بەرزە سەرۆکی قووبەیشی پس کەوتۆتە لەرزە!

سەبارەت بەم بابەتە ئەم ئایەتە هاتە خوارێ: {مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْنَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً
عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيْخَرِيَّ الْفَاسِقِينَ}، لە تەفسیری سوورەتی حەشردا رابوورد بڕوانە
(بەرگی ۷/ زنجیرە/ ۴۲/ ۲/ رقم: ۴۱۲۲).

۷۶) ریکەوتن و پیکهاتن (صولح و هودنه: شەر راگرتن: شەر راوهستان):

الصلح والهدنة

٤٥٥٤- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا أَحْصَرَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عِنْدَ
الْبَيْتِ صَالِحَةَ أَهْلِ مَكَّةَ عَلَى أَنْ يَدْخُلَهَا فَيُقِيمَ بِهَا ثَلَاثًا وَلَا يَدْخُلَهَا إِلَّا بِجُلْبَانِ السَّلَاحِ
السَّيْفِ وَقِرَابِهِ وَلَا يَخْرُجَ بِأَحَدٍ مَعَهُ مِنْ أَهْلِهَا وَلَا يَمْنَعُ أَحَدًا يَمْكُثُ بِهَا مِمَّنْ كَانَ مَعَهُ
قَالَ لِعَلِيٍّ: اكْتُبِ الشَّرْطَ بَيْنَنَا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ هَذَا مَا قَاضَى عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ
رَسُولُ اللَّهِ فَقَالَ لَهُ الْمُشْرِكُونَ: لَوْ نَعْلَمُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ تَابَعْنَاكَ وَلَكِنْ اكْتُبْ مُحَمَّدُ بْنُ
عَبْدِ اللَّهِ، فَأَمَرَ عَلِيًّا أَنْ يَمْحَاها فَقَالَ: لَا وَاللَّهِ لَا أَمْحَاهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ): أَرِنِي مَكَانَهَا فَأَرَاهُ مَكَانَهَا، فَمَحَاهَا، وَكَتَبَ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ، فَأَقَامَ بِهَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَلَمَّا
أَنَّ كَانَ الْيَوْمَ الثَّلَاثِ قَالُوا لِعَلِيٍّ: هَذَا آخِرُ يَوْمٍ مِنْ شَرْطِ صَاحِبِكَ فَأَمْرُهُ فَلْيَخْرُجْ فَأَخْبَرَهُ
بِذَلِكَ فَقَالَ: نَعَمْ فَخَرَجَ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(۱):

(۱) تجریدی بوخاری/ ۳/ ۲۳۳ رقم: ۱۱۲۸ - ۲۶۹۹. مسلم. مغازی: ۴۶۰۵. أبو داود. مناسک: ۱۸۳۲.

به‌راء (ره‌زای خودای مه‌زنی ئی بن) ده‌فه‌رمووی: سالی ری‌که‌وتنی حوده‌یییه که ناموسولمانه‌کان ری‌گهی پی‌غه‌مبه‌رو یارانیا نهدا که بچن بۆ کردنی عه‌مه‌ره، له ئه‌نجامدا خه‌لکی مه‌ککه له‌گه‌ل پی‌غه‌مبه‌ردا (دروودی خودای له‌سه‌ربین) ری‌که‌وتن له‌سه‌ر ئه‌مه: که پی‌غه‌مبه‌رو یارانی بچنه ناو مه‌ککه‌وه و سی رۆژ له‌وی بمی‌ننه‌وه، به‌و مه‌رجه که چه‌ک و شمشیره‌کانیا نله‌ناو کی‌لاندای بی، وه که‌سیش له‌خه‌لکی مه‌ککه له‌گه‌ل خۆیدا نه‌با، وه ئه‌گه‌ر که‌سی له‌ یارانی پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) ویستی له‌مه‌ککه بمی‌نیته‌وه ری‌گهی بدا. چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) به‌عه‌لی فه‌رموو: مه‌رجه‌که له‌نیوانمانا له‌سه‌ر ئه‌م شیوه‌یه بنووسه: به‌ناوی یه‌زدانی به‌خشنده‌ی میهره‌بان ئه‌مه ئه‌و ری‌که‌وتن نامه‌یه‌یه که موچه‌مه‌دی پی‌غه‌مبه‌ری خودا ری‌که‌وتوو له‌سه‌ری.. فره خودا‌کان گوتیان: ئیمه ئه‌گه‌ر بزانی که تو پی‌غه‌مبه‌ری خودای ئیسلام ده‌بین و په‌یره‌ویت ده‌که‌ین، که‌واته شتی وانابی، به‌لام بنووسه: موچه‌مه‌دی کو‌ری عه‌بدول‌لا، چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) فه‌رمووی به‌عه‌لی که وشه‌ی (پی‌غه‌مبه‌ری خودا) بکوژی‌نیته‌وه و له‌شوینی ئه‌وه وشه‌ی (کو‌ری عه‌بدول‌لا) بنووسی. به‌لام عه‌لی (خودای ئی‌رازی بن) فه‌رمووی: نا، به‌خودا نایسپرمه‌وه، فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌ربین): جی‌گه‌که‌یم پینی‌شان بده، من خۆم ده‌یکوژی‌نمه‌وه ئه‌ویش پی‌ی نیشاندا، جا پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) وشه‌ی (پی‌غه‌مبه‌ری خودا) ی کوژانه‌وه و فه‌رمانی به‌عه‌لی فه‌رموو نووسی: ئه‌مه ئه‌وه‌یه که موچه‌مه‌دی کو‌ری عه‌بدول‌لا له‌گه‌ل قو‌ره‌یشدا له‌سه‌ری ری‌که‌وتون. له‌سالی ئایینه‌دا به‌پی‌ی به‌نده‌کانی ئه‌م ری‌که‌وتنه پی‌غه‌مبه‌رو هاوریانی هاتنه‌وه و عه‌مه‌ریان به‌جی هی‌ناو سی رۆژ له‌ناو مه‌ککه‌دا مانه‌وه، له‌سه‌ری رۆژی سی‌یه‌دا خه‌لکه‌که به‌عه‌لیان گوت: به‌پی‌ی مه‌رجه‌که هاوری‌که‌ت ئه‌م‌پۆ دوا رۆژه‌تی، ده‌ی پی‌ی بلێ با بپوا، عه‌لیش پی‌ی گوت، ئه‌ویش فه‌رمووی: به‌لێ باشه! ئینجا پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) له‌شار ده‌رچوو (ش/د).

۴۵۵۵- عَنْ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُمْ اصْطَلَحُوا عَلَى وَضْعِ الْحَرْبِ عَشْرَ سِنِينَ يَأْمَنُ فِيهِنَّ النَّاسُ وَعَلَى أَنَّ بَيْنَنَا عَيْبَةٌ مَكْفُوفَةٌ وَأَنَّهٗ لَا إِسْلَالَ وَلَا إِغْلَالَ^(۲):

میسوهری کوپی مه‌خرمه (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: هه‌ردوو لا له ری‌که‌وتننامه‌که‌ی ری‌که‌وتنی حوده‌ییبه‌دا له‌سه‌ر ئه‌مه ری‌ک که‌وتن: که هه‌تا ده سال جه‌نگ و شه‌رو هه‌را نه‌می‌نی هه‌تا له‌و ماوه‌یه‌دا هه‌موو که‌سی هیمن ببیته‌وه‌و له مال و حال و گیانی خویان ئه‌مین بن و هه‌ردوولا له ئاستی یه‌ک دلیان ساف بی و سینه‌یان بی کینه‌بی و گزی و دزی و پیسی و ده‌سپییسی له‌گه‌ل یه‌کتری نه‌که‌ن! (د- سند صالح).

۴۵۵۶- قَالَ جُبَيْرُ بْنُ نُفَيْرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): أُنْطَلِقْنَا إِلَى ذِي مِخْبَرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) فَسَأَلْنَاهُ عَنِ الْهُدْنَةِ فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: سَتُصَالِحُونَ الرُّومَ صَلَاحًا آمِنًا وَتَغْزُونَ أُنْتُمْ وَهُمْ عَدُوٌّ مِنْ وَرَائِكُمْ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(۳):

جوبه‌یری کوپی نوفه‌یر (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: رۆیشتین بۆ لای ذی میخبه‌ر (خودای ئی رازی بن) له باره‌ی پیکهاتن (هودنه) که‌وه پرسیارمان ئی کرد، فه‌رمووی: به گوئی خۆم ژنه‌وتم له پیغه‌مبه‌ری خودا، ده‌یفه‌رموو (درودی خودای له‌سه‌ربن): رۆژی دی ئی‌وه‌و رۆم له‌ناو خۆتانا ری‌ک که‌وتنی سازده‌دن، ری‌ک که‌وتنیکی هیمنی بی ترس، هه‌ردوولا له یه‌کتری دلیا ده‌بن، ئه‌وجا هه‌ردوو لاتان ئی‌وه‌و ئه‌وان له‌گه‌ل دوژمنی‌کی خۆتاندا شه‌ر ده‌که‌ن و هی‌رش ده‌به‌نه سه‌ری (د- سند صالح) = ئه‌بو داوود گیراویه‌ته‌وه به‌ رشته‌یه‌کی باش).

^(۲) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(۳) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

(۷۷) هه موو موسولمانی بوی ههیه نامان بدا بهکی خوی نارهزوو دهکا:

المسلم يؤمن من يشاء

۴۵۵۷- عَنْ أُمِّ هَانِي بِنْتِ أَبِي طَالِبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ زَعَمَ ابْنُ أُمِّي عَلِيٌّ أَنَّهُ قَاتِلُ رَجُلٍ قَدْ أَجَرْتُهُ فَلَانَ بْنِ هُبَيْرَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): قَدْ أَجَرْنَا مَنْ أَجَرْتَ يَا أُمَّ هَانِي. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَ أَبُو دَاوُدَ وَ التِّرْمِذِيُّ لَفْظُهُ: أَجَرْتُ رَجُلَيْنِ مِنْ أَحْمَائِي، فَقَالَ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): قَدْ أَمَّنَّا مَنْ أَمَّنْتَ^(۱):

نوممو هانی کچی نهبو طالیب (خودای ن رازی بن) فهرمووی: عه‌ری
حه‌زده‌تم کرد: قوربان! نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! عه‌لی برام، که برای دایکی و
باوکیمه دهیه‌وی نه‌و پیاوه بکوژی، منیش په‌نای نه‌وم داوه، پیاوه‌که
جه‌عه‌دی کوپی هوبه‌یره‌یه، که هه‌نه‌زای منه، پیغه‌مبه‌ریش (درویدی خودای
له‌س‌رین) فهرمووی: نه‌ی دایکی هانی! په‌نای نه‌و که‌سه‌مان دا که تو په‌نایت
داوه! (ب/د/ت) گفته‌ی (ت): دوو پیاوی خزمی شووه‌که‌م په‌نایان هی‌نابوو بو
من، منیش په‌نایان‌مدا، پیغه‌مبه‌ریش (درویدی خودای له‌س‌رین) فهرمووی: نه‌وه‌ی تو
نه‌مانی پی‌ بده‌ی ئیمه‌یش نه‌مانی پی‌ دده‌ین!

۴۵۵۸- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: ذِمَّةُ الْمُسْلِمِينَ وَاحِدَةٌ يَسْعَى بِهَا أَذْنَاهُمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَ الْبُخَارِيُّ^(۲):

عه‌لی (ره‌زای خودای ن رازی بن) له‌ پیغه‌مبه‌ره‌وه (درویدی خودای له‌س‌رین) فهرمووی:
نه‌ماندان و په‌یمانی موسولمانان یه‌که، هه‌ره بچووکی موسولمانان ده‌توانی
نامان و په‌یمان بدا بهکی خوی نارهزوو دهکا (ت/ب).

۴۵۵۹- وَلِلْإِمَامِ أَحْمَدَ (عَلَى مَا جَاءَ فِي الشَّرْحِ) الْمُسْلِمُونَ تَكَافُؤٌ دِمَاؤُهُمْ وَهُمْ يَدٌ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ يَسْعَى بِذِمَّتِهِمْ أَذْنَاهُمْ^(۳):

(۱) بخاری. جزیه: ۳۱۷۱.

(۲) تعلیق ترجم به البخاری الباب الرقم/ ۱۰ من کتاب الجزیه والمواذعة قبل رقم: ۳۱۷۲.

(۳) سکت عن درجته الشارح.

ئىمامى ئەحمەد (رحمەتى خوداى ئابى) دەگىچىڭىزگە، لەسەر فەمايشتى
شەرحەكەى تاج، دەلىل: پىغەمبەر (رەببى خوداى لەسەرىن) فەرموويەتى:
موسولمانان لەناو خۇيانا كەسيان لە كەسيان زياتر نىيە و خوڤن و سەريان
هاوتاي يەكتەر، دەبى ئەوان لەناو خۇيانا يەك دل و يەك دەست بن و دەشتى
پشتى يەكترى بگرن و يارىدەى يەكترى بدەن و لە دژى ئەوانەى كە لە مىللەتى
خۇيان نين يەك بگرن!

له هه مان کاتا: خواریتترینیان، مافی ئه وهی ههیه که ئامان و پهیمان
بدا بهکێ که خۆی ئارهزوو بکا.

۷۸) نوینہر (رہ سہول: فرستادہ) ناکوڑی: (الرسلا لا تقتل)

٤٥٦٠- عَنْ نُعَيْمِ بْنِ مَسْعُودٍ الْأَشْجَعِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ لِرَسُولِي مُسَيْلِمَةَ حِينَ قَرَأَ كِتَابَهُ: مَا تَقُولَانِ أَتَمَّأ؟ قَالَا: نَقُولُ كَمَا قَالَ، قَالَ: أَمَّا وَاللَّهِ لَوْلَا أَنَّ الرُّسُلَ لَا تُقْتَلُ لَضَرَبْتُ أَعْنَاقَكُمَا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالْإِمَامُ أَحْمَدُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) ^(١):

نوعه‌یمی کورپی مه‌سعوودی ئه‌شجعه‌ی (خودای ئی‌رازی بئ) فه‌رمووی:
 کاتئ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهریئ) نامه‌که‌ی موسه‌یله‌مه‌ی که‌نذابی دروژنی
 خوینده‌وه، بۆ خۆم گویم ئی بوو به‌ دوو فرستاده‌که‌ی موسه‌یله‌مه‌ی فه‌رموو:
 ئه‌ی ئیوه‌ ده‌لئین چی؟ گوتیان: ئه‌و چی ده‌لئ ئیمه‌یش هه‌روا ده‌لئین و
 باوه‌رمان به‌ داواکه‌ی هه‌یه‌!

فهرمووی (درویدی خودای لهسهرېن): ئه‌دی به خودا رابه‌رو فرستاده ناکوژږی
 ئه‌گینا له‌گه‌ردنې هه‌ردوک‌تانم ده‌دا (د/ئه - ره‌زای خودایان ئی بڼ).

(١) سكت عن درجته الشارح.

٧٩) سیخوړو خه‌فی ده‌کوژری: (الجاسوس یقتل)

٤٥٦١- عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَيْنٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَهُوَ فِي سَفَرٍ، فَجَلَسَ مَعَ أَصْحَابِهِ يَتَحَدَّثُ ثُمَّ الْفَتَلَ فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): اظْلُبُوهُ فَأَقْتُلُوهُ قَالَ: فَقَتَلَهُ فَتَقَلَّنِي سَلْبُهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(١):

سه‌له‌مه‌ی کوړی نه‌کوهد (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: له‌ سه‌فه‌ریکا سیخوړیکی بته‌رسته‌کان بو‌ خه‌فییه‌تی هاته‌ لای پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سربین) و له‌گه‌ل یارانیا دانیشت و دهموو دووی تاقی کردنه‌وه و له‌ ناکاویکا خوی دزییه‌وه و فرته‌ی ئی کرد! چه‌زرت (دروودی خودای له‌سربین) فه‌رمووی: ئاده‌ی بگه‌رین بو‌ی و بیکوژن سه‌له‌مه‌ فه‌رمووی: من خوّم دوّزیمه‌وه و کوشتم، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سربین) که‌لوپه‌له‌که‌ی جاسوسه‌که‌ی به‌ به‌خشیش دا به‌خوّم (ب/د).

٤٥٦٢- عَنْ فُرَاتِ بْنِ حَيَّانٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَمَرَ بِقَتْلِهِ (وَكَانَ عِنْدُنَا ذَمِيًّا لَمْ يُسَلِّمْ بَعْدَ الْمُرْجَمِ) وَكَانَ عَيْنًا لِأَبِي سُفْيَانَ، وَكَانَ حَلِيفًا لِرَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَمَرَّ بِحَلَقَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ: إِنِّي مُسْلِمٌ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ يَقُولُ إِنِّي مُسْلِمٌ، فَقَالَ: إِنَّ مِنْكُمْ رَجُلًا لَا تَكِلُهُمْ إِلَى إِيْمَانِهِمْ مِنْهُمْ فَرَأَتْ بَنُ حَيَّانٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَاحِدٌ^(٢):

فوراتی کوړی چه‌ییان (ره‌زای خودای ئی بن) فه‌رمووی: هیشتا په‌یماندار بووم، ئیسلام نه‌بووبووم، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سربین) فه‌رمانی ده‌رکرد بو‌ کوشتم، فورات له‌وه‌وبه‌ر خه‌فییه‌ی نه‌بو سوفیان ده‌بی، سویند خواری پیاوړیکیش ده‌بی له‌ یاریده‌ ده‌ران (ئه‌نصار)، گوتی: جا له‌کن کوړیکی یاریده‌ده‌رانه‌وه رت بووم گوتم: من موسولمانم ئیتر بو‌ ده‌مکوژن، پیاوړیکی

^(١) بخاری. جهاد: ٢٠٥١. تجرید/ ٣ / ٣٦٧ رقم: ١٢٤٤ = ٣٠٥١ = مسلم جهاد وسیر: استحقاق القاتل

سلب القتیل/ ١٧٥٤ (هامش).

^(٢) سکت عن درجته الشارح.

یاریده‌ده‌ریش گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ده‌لئ: من موسولمانم، فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌رین) هه‌ندی پیاوتان له‌ناودا هه‌یه هه‌واله‌ی دینی خویانیان ناکه‌ین و هه‌ر به‌وه‌نده که به‌دهم بلئ من موسولمانم به‌روای پی ناکه‌ین، مه‌گه‌ر شایه‌ت و به‌لگه‌ی هه‌بن، یه‌کئ له‌وانه ئه‌م فوراتی کوپی هه‌ییانه‌یه! (د/ئه‌حمه‌د) هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) وازی ئی هیئا له‌دواییدا فورات موسولمانیکئ زۆر جوانی ئی ده‌رچوو.

۸۰. خه‌فی ناردن په‌سه‌نده: (بعث العیون مطلوب)

۴۵۶۳- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بُسَيْسَةَ عَيْنًا يَنْظُرُ مَا فَعَلَتْ عَيْرُ أَبِي سُفْيَانَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(۱):

ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) بوسه‌یسه‌ی (به‌خه‌فیتی) نارد، تا هه‌والی کاروانه‌که‌ی ئه‌بو سوفیانی بو بزانی. (د- سند صالح).

۴۵۶۴- → (ب- ه- ۱۰- ۷۹ف- ۲+۱) (۲).

۸۱. ده‌رکردنی ناموسولمانان له‌ دوورگه‌ی عه‌ره‌ب

إخراج الکفار من جزيرة العرب

۴۵۶۵- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ: يَوْمَ الْخَمِيسِ وَمَا يَوْمُ الْخَمِيسِ، ثُمَّ بَكَى حَتَّى خَضَبَ دَمْعُهُ الْحَصْبَاءَ، فَقَالَ: اشْتَدَّ بِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَجَعُهُ يَوْمَ الْخَمِيسِ، فَقَالَ: ائْتُونِي بِكِتَابٍ أَكْتُبُ لَكُمْ كِتَابًا لَنْ تَضِلُّوا بَعْدَهُ أَبَدًا، فَتَنَازَعُوا وَلَا يَنْبَغِي عِنْدَ نَبِيِّ تَنَازُعٍ، فَقَالُوا: هَجَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: دَعُونِي فَإِلَّذَى أَنَا فِيهِ خَيْرٌ مِمَّا تَدْعُونِي إِلَيْهِ، وَأَوْصَى عِنْدَ مَوْتِهِ بِثَلَاثٍ: أَخْرِجُوا الْمُشْرِكِينَ مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ، وَأَجِيزُوا الْوَفْدَ بِخَوْفٍ مَا كُنْتُ أُجِيزُهُمْ، وَكَسَيْتُ الثَّالِثَةَ. رَوَاهُ الثَّالِثَةُ^(۱):

(۱) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

(۲) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۱۰ رقم: / ۱ ۳۳۱۲ و رقم: / ۲ ۳۳۱۳.

(۱) بخاري. جزية: ۳۱۶۸.

ئیبینو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بئ) فه‌رمووی: ئای له‌و روژی پینج شه‌ممیه چی روژی بوو! قسه‌ گێڤه‌وه‌ گوتی: ئیبینو عه‌بباس زۆرگیا هه‌تا به‌ فرمیسک زیخ و چه‌وی ته‌پرکرد، ئه‌وجا فه‌رمووی: له‌ روژی پینج شه‌ممه‌دا نه‌خۆشینه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ته‌واو که‌شه‌نگ بوو، فه‌رمووی: نامه‌یه‌کم بۆ بیین، هه‌تا نامه‌یه‌کتان بۆ بنووسم، ئیتر له‌پاش ئه‌و نامه‌یه‌ هه‌تا هه‌تایه‌ریگه‌ی راست وون ناکه‌ن و سه‌رتان ئی ناشیوی! به‌لام یاران له‌ناو خویانا بوو به‌هه‌رایان، خزمه‌تی پیغه‌مبه‌رانیش شوینی مشتومڕو بگه‌ره‌و به‌رده‌و هه‌راو هوریا نییه‌و شتی وا نابێ له‌ خزمه‌تی ئه‌واندا روو بدا، ئه‌وه‌بوو هه‌ندی که‌س گوتیان: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌پرسکینێ! چه‌زرت (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: که‌وا‌ی ئی هات لیم گه‌ڕین با خه‌ریکی حالێ خۆم بم و خۆم ئاماده‌ بکه‌م بۆ شادبوون به‌ خزمه‌تی په‌روه‌ردگارم ئه‌م حاله‌ی خۆم گه‌ ئی باشترو چاکتره‌ له‌مه‌ی که‌ ئیوه‌ له‌ منتان ده‌وی! فه‌رمووی: چه‌زرت (دروودی خودای له‌سهرین) له‌کاتی مردنیدا سێ راسپیڤری موسولمانانی کرد: فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سهرین): فره‌ خواکان له‌ دوورگه‌ی عه‌ره‌ب ده‌رکه‌ن و وه‌ک خۆم به‌جوانی نوینه‌ر به‌پڕی بکه‌ن.. گوتی: راسپیڤری سیه‌هه‌میانم له‌یاد نه‌ماوه‌ (ش/د) → (ب- ه- ٧٠- ٧٧- ٢٤٩ف- ٦).

٤٥٦٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ فِي الْمَسْجِدِ خَرَجَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: اطْلُقُوا إِلَى يَهُودَ فَخَرَجْنَا حَتَّى جِئْنَا الْمَذْرَاسَ فَقَالَ: أَسْلِمُوا تَسْلَمُوا وَاعْلَمُوا أَنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُجْلِيَكُمْ مِنْ هَذِهِ الْأَرْضِ فَمَنْ يَجِدْ مِنْكُمْ بِمَالِهِ شَيْئًا فَلْيَبِعْهُ، وَإِلَّا فَاغْلَمُوا أَنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ وَ أَبُو دَاوُدَ^(٢).

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: جارێ له‌ مزگه‌وت بووین“ چه‌زرت (دروودی خودای له‌سهرین) هات بۆ ناومان و فه‌رمووی: ئاده‌ی با بپۆین، بۆلای جووله‌که‌کان جا له‌ خزمه‌تیا رویشتین و چووینه‌ مالی مالوومه‌که‌یان،

(٢) بخاري. جزية: ٣١٦٨. مسلم. مغازي: ٤٥٦٦. أبو داود. خراج: ٣٠٠٣.

خەزەرت (درودى خوداى لەسەرىن) فەرمووى: ئەى كۆمەلەى جوولەكە موسولمان بىن سەر ئاسوودەو سەلامەت دەبن، بشزانن كە ئەم خاكە ھى خودا و پىغەمبەرى ئەو و مافى ئىوھى پىوھ نىيە من دەمەوئ ئەم ولاتەتان پى چۆل بكم، لەبەرئەوھ ئەگەر مالى، شتىكتان ھەيە ساخى بكنەوھ و بىفرۆشن و بە خوشى بپۆن و ئىرە چۆل كەن و سەرى خۆتان بە لايەكا دەرکەن! ئەگىنا باش باش لىتان روون بئ كە ئەم ولاتە خاكى خودا و پىغەمبەرى خودايە و فېرى ئىوھى بە سەرەوھ نىيە و ئەگەر بە خوشى خۆتان نەپۆن بە زەبرى شىرو تىر پىتان چۆل دەكەم و ئەوسا تەواو حالتان شپ دەبئ (ب/م/د).

۴۵۶۷- → (ب- ۵- - ۷۰ل- ۲۴۹ف- ۶+ ۷+ ۸) (۱) (۳).

(۱) كاتى نووسىنى ئەم فەرموودانە:

حىجاز جەمەى دىن لەم نامەردانە
فەرتەنەيىن وا سەگ خاوەنى خۆى
نەناسىن ھاكا سەرى ھەلدا بۆى
لەعنەتى خودا و فريشته و خۆمان
لەو كەسانە بىن ھىتايان بۆمان ،
پاشاى خۆپەرست زانائى چا و لە دەست
بۆ دۆژمن بوونە كوتەك و داردەست
قەبرى پىغەمبەر كەعبەيى نازدار
دەفرۆشن لەبۆ نارهق و قومار
گەلى نىسلامىش بەيىدەس كراوھ
بە دەستى دۆستى پابەس كراوھ ،
تەسلىم بە دەستى ناكەس كراوھ
ھىچ كار و بارى بە دەس نەماوھ
وەك كەو لە ناخى قەفەس كراوھ
پىگەى باى بالى بەربەس كراوھ

۸۲) نازاردان و جهوساندنه‌وی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهری)

له‌لایه‌نی ناموسولمانه‌کانه‌وه

اضطهاد المشركين للنبي (صلى الله عليه وسلم)

۴۵۶۸- عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَيَّتَنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُصَلِّي عِنْدَ الْكَعْبَةِ وَأَبُو جَهْلٍ وَأَصْحَابٌ لَهُ جُلُوسٌ وَقَدْ نُحِرَتْ جَزُورٌ بِالْأَمْسِ فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ: أَيُّكُمْ يَقُومُ إِلَى سَلَا جَزُورِ بَنِي فُلَانٍ فَيَأْخُذُهُ فَيَضَعُهُ فِي كَيْفِي مُحَمَّدٍ إِذَا سَجَدَ فَاتَّبَعْتُ أَشَقَى الْقَوْمِ فَأَخَذَهُ فَلَمَّا سَجَدَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَضَعَهُ بَيْنَ كَتِفَيْهِ، قَالَ: فَاسْتَضَحَّكُوا وَجَعَلَ بَعْضُهُمْ يَمِيلُ عَلَى بَعْضٍ وَأَنَا قَائِمٌ أَنْظُرُ لَوْ كَانَتْ لِي مَنَعَةٌ لَطَرَحْتُهُ عَنْ ظَهْرِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَهُوَ سَاجِدٌ مَا يَرْفَعُ رَأْسَهُ، انْطَلَقَ إِنْسَانٌ فَأَخْبَرَ فَاطِمَةَ فَجَاءَتْ وَهِيَ جُورِيَّةٌ فَطَرَحْتُهُ عَنْهُ ثُمَّ أَقْبَلَتْ عَلَيْهِمْ تَشْتِمُهُمْ، فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) صَلَاتَهُ رَفَعَ صَوْتَهُ، ثُمَّ دَعَا عَلَيْهِمْ، وَكَانَ إِذَا دَعَا ثَلَاثًا وَإِذَا سَأَلَ سَأَلَ ثَلَاثًا، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ عَلَيْكَ يَا أَبَى جَهْلٍ بَنِي هِشَامٍ وَعُتْبَةَ بَنِي رَبِيعَةَ وَشَيْبَةَ بَنِي رَبِيعَةَ وَالْوَلِيدَ بَنِي عُقْبَةَ وَأُمَيَّةَ بَنِي خَلْفٍ وَعُقْبَةَ بَنِي أَبِي مُعَيْطٍ، وَذَكَرَ السَّابِعَ وَلَمْ أَحْفَظْهُ فَوَالَّذِي بَعَثَ مُحَمَّدًا (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِالْحَقِّ لَقَدْ رَأَيْتُ الَّذِينَ سَمَّاهُمْ صَرَغَى يَوْمَ بَدْرٍ، ثُمَّ سَحَبُوا إِلَى الْقَلِيبِ قَلِيبٍ بَدْرٍ. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(۱):

ئیبینو مه‌سعوود (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهری) جاری له‌لای که‌عبه‌ نویژی ده‌کرد، ئه‌بو جه‌هل و چه‌ند هاو‌رپییه‌کی له‌وی دانیشتبوون، روژی پیشوو تریش وشتی سهرپرا بوو ئه‌بو جه‌هل گوتی: کامتان ده‌چی پرزانگی ئه‌و وشته‌ر سهرپراوه‌ که‌ دوینی ئه‌و ماله‌ سهریان بریوه، کاتی که‌ موجه‌مه‌ده‌ سهر داده‌نی له‌ کو‌رنووشدا ئه‌و پرزانگه‌ له‌سهر بوته‌قه‌ی ملی دابنی، به‌دترین که‌سی کو‌مه‌له‌که‌ ده‌رپه‌ری و چوو پرزانگه‌که‌ی هی‌ناو کاتی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهری) کو‌رنووشی برد له‌ناو

(۲) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۷۰ رقم: ۶ / ۳۵۶۲ ورقم: ۷ / ۳۵۶۴ ورقم: ۸ / ۳۵۶۵.

(۱) تجريد البخاري / ۱ / ۱۹۰ رقم: ۱۷۲ = ۲۴۰ ، ۲۹۳۴ ، ۵۲۰ ، ۳۱۸۵ ، ۳۶۶۰ ، ۳۸۵۴ ، ۳۹۶۰ . مسلم.

مغازي: ۴۶۲۵ ، ۴۶۲۶ . نسائي. جهاد: ۲۰۶.

شانیدا داینا گوتی: ئیتر کردیان به فشه و پیکه‌نین و لال و پال که وتن به‌سه‌ر یه‌کتردا! منیش هه‌ر سه‌یرم ده‌کردو ده‌سه‌لاتی هیچیشم نه‌بوو ئه‌گینا پرزانگه‌که‌م له‌سه‌ر پشتی فپه‌ ده‌دا، هه‌زرت (درویدی خودای له‌سه‌رین) له‌سه‌ر ئه‌و حاله‌ له‌ سه‌جده‌دا مایه‌وه‌و سه‌ری هه‌ل نه‌پری، تا مروقی چوو به‌ فاتیمه‌ی گوت، فاتیمه‌ ئه‌وکاته‌ منالکار بوو، که‌ هات فپیی داو ده‌ستی کرد به‌ جنیودان پییان، پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌رین) کاتی نوێژه‌که‌ی ته‌واو کرد ده‌نگی هه‌لپری و نزای شه‌ری لی کردن، ده‌ستووری هه‌زرت (درویدی خودای له‌سه‌رین) وابوو که‌ نزایه‌کی ده‌کرد سی جار نزا که‌ی دووباره‌ ده‌کرده‌وه‌، که‌شتیکیشی له‌ خودا داوا ده‌کرد سی جار داوا کردنه‌که‌ی دووباره‌ ده‌کرده‌وه‌. جا هه‌زرت (درویدی خودای له‌سه‌رین) سی جار له‌سه‌ر یه‌ک به‌ ده‌نگی به‌رز فهرمووی: خودایه‌! قورەیشم هه‌واله‌ی قین و قاری تو کرد! ئه‌وانیش که‌ گویان له‌مه‌ بوو له‌ پیکه‌نین که‌ وتن و زور له‌ نزاو سکاڵا که‌ی ترسان، دوا ئه‌وه‌ فهرمووی: خودایه‌! ئه‌م زه‌لامانه‌م هه‌واله‌ به‌خشم و قاری تو کرد: ئه‌بو جه‌هلی کوپی هیشام و عوتبه‌ی کوپی ره‌بیعه‌ و شه‌یبه‌ی کوپی ره‌بیعه‌ و وه‌لیدی کوپی عوقبه‌ و ئومه‌یبه‌ی کوپی خه‌له‌ف و عوقبه‌ی کوپی ئه‌بو موعه‌یط.. فهرمووی: ئه‌و هه‌وته‌میشی ژمارد به‌لام من ناوی هه‌وته‌میانم له‌به‌ر نه‌ماوه‌ هه‌وته‌م عه‌ماره‌ی کوپی وه‌لید بوو ده‌ی به‌و خودایه‌ی که‌ به‌حه‌ق پیغه‌مبه‌ری ره‌وانه‌ کردوه‌ ئه‌و به‌دبه‌ختانه‌ی که‌ پیغه‌مبه‌ر یه‌که‌ یه‌که‌ ناوی هینان و ئه‌و نزای شه‌ره‌ی لی کردن به‌ چاوی خۆم چاوم پییان که‌وت له‌ روژی به‌دردا کوژرابوون، له‌ ئه‌نجاما که‌ لاکه‌کانیان به‌ کیش کردن و تووپیان دانه‌ ناو بیره‌که‌ی به‌دره‌وه‌! (ش).

٤٥٦٩- → ئه‌م فهرمووده‌یه‌ له‌ سه‌ره‌تای سووره‌تی مؤمینه‌وه‌ رابوورد: یه‌که‌م فهرمووده‌که‌ ده‌فهرمووی: (بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ يُصَلِّي بِغَنَاءِ الْكَعْبَةِ)^(٢).

(٢) تقدم في بداية سورة المؤمن. الحديث الرقم: ١. مجلد سابق.

۴۵۷۰- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ أَتَى عَلَيْكَ يَوْمٌ أَشَدَّ مِنْ يَوْمٍ أُحُدٍ فَقَالَ: لَقَدْ لَقِيتُ مِنْ قَوْمِكَ وَكَانَ أَشَدُّ مَا لَقِيتُ مِنْهُمْ يَوْمَ الْعَقَبَةِ إِذْ عَرَضْتُ نَفْسِي عَلَى ابْنِ عَبْدِ يَالِيلَ بْنِ عَبْدِ كَلَالٍ فَلَمْ يُجِنِّني إِلَيَّ مَا أَرَدْتُ فَأَلْطَقْتُ وَأَنَا مَهْمُومٌ عَلَى وَجْهِ فَلَمْ أَسْتَفِقْ إِلَّا وَأَنَا بِقَرْنِ الثَّعَالِبِ فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا أَنَا بِسَحَابَةٍ قَدْ أَظْلَنِي فَتَطَرْتُ فَإِذَا فِيهَا جَبْرِيلُ فَنَادَانِي فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ وَمَا رَدُّوا عَلَيْكَ، وَقَدْ بَعَثَ إِلَيْكَ مَلَكُ الْجِبَالِ لِتَأْمُرَهُ بِمَا شِئْتَ فِيهِمْ، قَالَ: فَنَادَانِي مَلَكُ الْجِبَالِ وَسَلَّمْ عَلَيَّ ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ وَأَنَا مَلَكُ الْجِبَالِ وَقَدْ بَعَثَنِي رَبُّكَ إِلَيْكَ لِتَأْمُرَنِي بِأَمْرِكَ فَمَا شِئْتَ إِنْ شِئْتَ أَنْ أَطْبِقَ عَلَيْهِمُ الْأَخَشِيِّينَ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): بَلْ أَرْجُو أَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ مِنْ أَصْلَابِهِمْ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ وَحْدَهُ لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(۳):

عائیشه (هزای خودای نبی) ده‌فه‌رموی: عه‌رزی حه‌زهره‌تم کرد: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! هیچ روژیکت به‌سه‌ردا هاتوو‌ه که له روژی ئو‌حود سه‌ختتر بی؟ فه‌رموی: له‌م هوژه‌ی تووه‌ “تووشی ده‌ردی سه‌ری و ئیش و ئازاریکی ئیجگار زور بووم، به‌ تایبه‌تی له‌ روژه‌که‌ی عه‌قه‌به‌دا ته‌واو سه‌خله‌تیان کردم، مه‌به‌ستم ئه‌و روژه‌یه‌ که له‌ عه‌قه‌به‌ی مینادا خو‌م پیش که‌شی عه‌بدو‌یالیلی برای عه‌بدو‌کولال کردو له‌پاشا چووم بو‌ لایان بو‌ طائف، له‌ویش دیسان داوام له‌ خو‌ی و له‌ هوژی ته‌قیف کرد که‌ ئیسلام بین و بین به‌ پشت و په‌نای ئیسلام به‌لام مرازمیان نه‌دا^(۱) ئیتر منیش (به‌ خه‌مباری) که‌وتمه‌ ری و به‌بی ئاگا ریگه‌م گرت‌ه به‌رو رویشتم، کاتی هوشم هاته‌وه‌و به‌ ئاگا هاته‌وه‌ ته‌ماشام کرد وام له‌ قه‌رنولته‌عالیب، که‌ سه‌رم هه‌لپری ته‌ماشام کرد وا په‌له‌یی هه‌ور به‌پا سه‌رمه‌وه‌ وه‌ستاوه‌ بووه‌به‌ سیبه‌ر بو‌م، که‌ سه‌رنجم دا جو‌برائیل له‌

^(۳) تجرید البخاری=مختصر صحیح البخاری/۲/۴۳۴ رقم: ۱۳۰۳، ۳۲۳۱، ۷۳۸۹. مسلم. مغازی: ۶۶۲۹.

^(۱) له‌ فۆلکولۆری کوردیدا ده‌ئێ:

(خوا سرازم بدا) باخم به‌ربینن

خۆت شووبکه‌ی به‌خۆم، براکه‌ت ئن بینن (وه‌رگێر)

ناویا بینی، جو برائیل بانگی کردم و فەرمووی: یەزدانی هیژاو سەرۆەر ئاگای ئی بوو که هۆزه کهت چییان پی گوتیت و چۆنیان وه لām دایته وه، ئەوا فریشتە ی کیوانی بو ناردوویت، چی فەرمانیکت هیه پیی بفەرموو، چۆن تو حەز دەکە ی ئاویان ئی دەکا، جا فریشتە ی کیوانیش بانگی کردم و سلاوی ئی کردم و فەرمووی: ئە ی موحەممەد! خوا گوئی ئی بوو که هۆزه کهت چۆن به ناشیرینی وه لāmیان دایته وه، ئە وه من فریشتە ی سەرکاری سەر چیاکانم و هەموو کیوو چیاکان به دەستی من، ئە گەر ئارەزوو دەکە ی هەردوو کیوه که تەبەخ دەکەم به سەریاندا، کیوی ئە بو قوبەیس و کیوی قەیقوعان که شاری مەککە دەکەوێتە نیوانیانە وه دەدەم به یەکا! حەز رەت دە فەرمووی: خەیر! چونکه من ئومید دەکەم که خوا له پستی ئەمانە نهوه یی بخاتە وه که ئەوان خودا بپەرستن و به تاکو تەنیای بزائن و هیچ هاوبەشی بو دانەنین! (ش).

٤٥٧١- تەماشای یەکەم فەرموودە ی سوورەتی موئمین بکە^(٤).

٨٢) باسی هەوتەم: باسی غەزەوات

الباب السابع: في الغزوات

٤٥٧٢- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: خَيْرُ الصَّحَابَةِ أَرْبَعَةٌ وَخَيْرُ السَّرَايَا أَرْبَعُمَائَةٍ، وَخَيْرُ الْجُيُوشِ أَرْبَعَةُ آلَافٍ وَلَكِنْ يُغْلَبُ اثْنَا عَشَرَ أَلْفًا مِنْ قَلَّةٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(١):

ئیبنو عەبباس (رەزای خودایان ئی بێ) فەرمووی: پیغه مبهری خودا فەرمووی (دروودی خودای لەسەربێ): باشترین دەستە هاوپی ئەو هیه که چوار کەس بن، باشترین لق (سەرییه) ئەو هیه که چوار سەد کەس بن، باشترین سوپا ئەو هیه که چوار

^(٤) راجع الحديث الأول من سورة المؤمن. مجلد سابع.

^(١) بسند حسن (شرحه).

ههزار کهس بن، ژمارهی سوپاش که گه‌یشته دوازده ههزار ئیتر له‌به‌ر که‌می نابەزین ئەگەر به‌زین له‌به‌ر که‌می نییه له‌به‌ر شتیکی تره (د/ت- س/ح).

٤٥٧٣- عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: لَقِيتُ زَيْدَ بْنِ أَرْقَمَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) فَقُلْتُ لَهُ: كَمْ غَزَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)؟ قَالَ: سَبْعَ عَشْرَةَ، فَقُلْتُ: كَمْ غَزَوْتَ مَعَهُ؟ قَالَ: سَبْعَ عَشْرَةَ، فَقُلْتُ: فَمَا أَوَّلُ غَزْوَةٍ غَزَاهَا؟ قَالَ: ذَاتُ الْعُسَيْرِ أَوْ الْعُسَيْرِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَابْنُ خَرِيقٍ وَالتِّرْمِذِيُّ (٢).

ئەبو ئیسحاق فەرمووی: تووشی زهیدی کۆپی ئەرقەم بووم (خودای ئی رازی بێ) عەرزەم کرد: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) چەند غەزای کردوو؟ فەرمووی: نۆزده غەزا، گوتم: له چەند غەزایانا تۆ له‌گه‌لیا بووی؟ فەرمووی: له‌ هه‌قده غەزایاندا گوتم: کامه‌یان یه‌که‌م غەزای بوو؟ فەرمووی: غەزای ذاتولعوسه‌یر، یا فەرمووی: غەزای ذاتولعوشه‌یر (ش/ت).

٤٥٧٤- وَقَالَ بُرَيْدَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): غَزَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَبْعَ عَشْرَةَ غَزْوَةً قَاتِلٌ فِي ثَمَانٍ مِنْهُنَّ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ (٣).

بوره‌یده (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) نۆزده غەزای کردوو، به‌لام له‌ هه‌شت غەزایانا جه‌نگی کردوو (م).

(٨٤) غەزای به‌در: (غزوة بدر)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُشْكُرُونَ} (١٢٣/٣).

واته: ییربکه‌نه‌وه له‌وه که به‌راستی خودای گه‌وره نه‌صره‌ت و یارمه‌تی ئیوه‌ی دا له‌ جه‌نگی به‌دردا وه‌لحال ئەوکاته ئیوه کۆمه‌لیکی کزو بێ نموودو بێ ژماره‌و بێ مایه‌و که‌م چه‌ک بوون، ده‌ی که‌واته ئیستا ئیوه له‌ خودا

(٢) بخاری. استسقاء: ١٠٢٣ مسلم. مغازی: ٤٦٦٩.

(٣) مسلم. مغازی: ٤٦٧٢، ٤٦٧٣.

بترسن و هەر له خودا بترسن و هەر له خودا بپارێنهوه، سا به شکوو خودای گهوره له کۆمهڵی سوپاسگوزارتان بژمیری.

٤٥٧٥- → (ب- ٦ز- ٩ل- ١٨٢ف- ٤) (١).

٤٥٧٦- عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: شَهِدْتُ مِنَ الْمِقْدَادِ بْنِ الْأَسْوَدِ مَشْهَدًا لِأَنَّهُ أَكُونَ صَاحِبَهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا عُدِلَ بِهِ، أَتَى النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَهُوَ يَدْعُو عَلَى الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ: لَا تَقُولُ كَمَا قَالَ قَوْمُ مُوسَى إِذْ هَبَّ أُنْتُ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا، وَلَكِنَّا نُقَاتِلُ عَنْ يَمِينِكَ وَعَنْ شِمَالِكَ وَبَيْنَ يَدَيْكَ وَخَلْفَكَ، فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَشْرَقَ وَجْهُهُ وَسِرَّةُ قَوْلُهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (٢).

ئيبنو مهسعوود (خودای ئی رازی بێ) فهرمووی: هه‌لوه‌ستییکی مه‌ردانه‌م له میقدادی کوپی ئه‌سه‌ود دیوه، هه‌ز ده‌که‌م که من خاوه‌نی ئه‌و هه‌لوه‌سته پیاوانه‌ بوومایه، به هه‌رچی شتی که به به‌ها گران بێ و به کی‌ش سووک بێ، جارێ پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ری) خه‌ریک بوو نزای شه‌ری له فره‌خواکان ده‌کرد، میقداد هات به‌سه‌ردا، عه‌رزێ کرد: قوربان! ئی‌مه وه‌ک گه‌لی مووسا ناکه‌ین، که به مووسایان گوت:

{فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ - ٢٤/٥}.

واته: ئه‌ی مووسا! ئی‌مه به‌هیچ جو‌ری ناچین بۆ غه‌زا بۆ سه‌ر ئه‌م هۆزه مله‌وره زه‌به‌للاحانه که‌وان له خاکی پی‌رۆزی به‌یتولمه‌قدیسدا، هه‌تا ئه‌وان له‌وێ بن ئی‌مه سه‌ری پیا‌ناکه‌ین، ئه‌وه بۆ خۆت و خواکه‌ت دوو به‌دوو ناچن بۆ ئه‌م شه‌ره‌ی که خۆت ده‌لیی، ئی‌مه‌یش ئا لی‌رده‌ا بۆ خۆمان داده‌نیشین، ده‌ی فه‌رموون بپ‌و‌ن ئی‌مه‌یش والی‌رده‌ا چاوه‌نوارتان ده‌که‌ین! عه‌رزێ کرد: قوربان! حاشا ئی‌مه هه‌له‌ی وا گه‌وره ناکه‌ین، به‌لام ئی‌مه له‌هه‌ر چوار لاته‌وه بۆت ده‌بین به‌ شوورای پۆلایین، له راسته‌وه، له چه‌پته‌وه، له‌به‌ر ده‌مه‌ته‌وه، له پشتته‌وه

(١) تقدم في مجلد سادس. تسلسل / ٩ رقم: ٢٨٧٨.

(٢) تجريد البخاري / ٤ / ٢٤٩ رقم: ١٥٢٤ = ٣٩٥٢ ، ٤٦٠٩.

جهنگ ده‌کەین و بەری هی‌رشی دوژمن ده‌گرین، که ئەو وای فەرموو تەماشام کرد رووی پی‌غەمبەر (دیویدی خودای لەسەربین) لەم قەسانە‌ی ئەم وەك گول گەشایەو و ئەو‌ه‌ی زۆر پی خوش بوو! (ب).

۴۵۷۷- لەسەر باسی (اضطهاد المشركين للنبي) دا رابورد فەرموودە‌ی یەكەم. لی‌رەدا ئەمە‌ی پترە: سویندم بە یەزدانی پاك لاشە‌ی ئەمانەم لە روژی بە‌دردا بە چاوی خۆم دی لەو ناو‌ەدا لال و پال کەوتبوون، لەبەرئەو‌ه‌ی گە‌لی گەرم بوو تاوی هەتاو‌ەکە گەناندبوونی و بو‌گەنیان کردبوو (ش)^(۳).

۴۵۷۸- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) شَاوَرَ حِينَ بَلَغَهُ إِقْبَالُ أَبِي سُفْيَانَ فَتَكَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ فَأَعْرَضَ عَنْهُ ثُمَّ تَكَلَّمَ عُمَرُ فَأَعْرَضَ عَنْهُ فَقَامَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ فَقَالَ: إِيَّاكَ تُرِيدُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَمَرْتَنَا أَنْ نُخِيضَهَا الْبَحْرَ لَأَخْضَتْنَاهَا وَلَوْ أَمَرْتَنَا أَنْ نَضْرِبَ أَكْبَادَهَا إِلَى بَرْكِ الْغِمَادِ لَفَعَلْنَا فَتَدَبَّ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) النَّاسَ فَانْطَلَقُوا حَتَّى نَزَلُوا بَذْرًا وَوَرَدَتْ عَلَيْهِمْ رَوَايَا فَرِيشٍ وَفِيهِمْ غُلَامٌ أَسْوَدٌ لَبِنِي الْحَجَّاجِ فَأَخَذَهُ أَصْحَابُ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَكَاثُوا يَسْأَلُونَهُ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ وَأَصْحَابِهِ يَقُولُ: مَا لِي عِلْمٌ بِأَبِي سُفْيَانَ وَلَكِنْ هَذَا أَبُو جَهْلٍ وَعُتْبَةُ وَشَيْبَةُ وَأُمَيَّةُ بْنُ خَلْفٍ فَإِذَا قَالَ ذَلِكَ ضَرْبُوهُ، فَقَالَ: نَعَمْ أَنَا أَخْبَرُكُمْ هَذَا أَبُو سُفْيَانَ. فَإِذَا تَرَكُوهُ فَسَأَلُوهُ قَالَ: مَا لِي عِلْمٌ بِهِ وَلَكِنْ هَذَا أَبُو جَهْلٍ وَعُتْبَةُ وَأُمَيَّةُ فِي النَّاسِ فَإِذَا قَالَ هَذَا أَيْضًا ضَرْبُوهُ، وَرَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَائِمٌ يُصَلِّي فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ انْصَرَفَ قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَضْرِبُوهُ إِذَا صَدَقْكُمْ وَتَتْرَكُوهُ إِذَا كَذَبَكُمْ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): هَذَا مَصْرَعُ فُلَانٍ وَيَضَعُ يَدَهُ عَلَى الْأَرْضِ هَا هُنَا وَهَا هُنَا، قَالَ: فَمَا مَاطَ أَحَدُهُمْ عَنْ مَوْضِعٍ يَدِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)^(۴).

ئەنەس (خۆش‌نەو‌دی خودای ئی‌بن) فەرمووی: کاتێ پی‌غەمبەر (دیویدی خودای لەسەربین) ژنەوتی کەوا ئەبو سوفيان، بە زەوارێکی گەورە‌ی بازەرگانییەو لە

(۳) تقدم في بحث اضطهاد المشركين للنبي (صلى عليه وسلم) الحديث الأول.

(۴) مسلم. مغازي: ۴۵۹۷.

شامه وه دهگه پیته وه بۆ مه ککه، پرس و راویژری به یارانی کرد، ئایا برۆین
 بۆیان یانا، له پیتیدا ئه بو به کر قسه‌ی فهرموو، وه ئی پیغه مبه‌ر (دروودی خودای
 له‌سهرین) به قسه‌که‌ی ئه و قنیاتی نه‌کرد، دوائه و عومه‌ر قسه‌ی فهرموو، دیسان
 به قسه‌ی ئه ویش فهرامۆشی بۆ نه‌هات، جا سه‌عدی کوپی عوباده هه‌لسایه وه
 فهرمووی: قوریان! ئه‌ی پیغه مبه‌ری خودا! دیاره“ رووی ده‌مت له ئیمه‌یه و له‌م
 راویژه مه‌به‌ستت ئه‌ویه ده‌موودووی ئیمه‌ تا‌قی بکه‌یته‌وه، ده‌ی به‌وه‌سه‌سه‌ که
 گیانی منی وا له‌ده‌سا ئه‌گه‌ر تۆ بفهرمووی که به‌ولاخه‌کانمانه‌وه تا و بده‌ینه
 ناو نی‌رینه‌ی ئاوی ده‌ریا به‌بێ چه‌ندو چوون تا و ده‌دینه‌ ناوی و مادام
 فهرمانی تۆی له‌سه‌ر بێ کۆ له‌هیچ ناکه‌ینه‌وه، یا ئه‌گه‌ر تۆ بفهرمووی که هه‌تا
 بنعیژ، یا هه‌تا بنی دنیا ماین و ئه‌سپ و ولاخه‌کانمان به‌ دوا‌ی دوژمندا
 غاربده‌ین، ئه‌وا به‌بێ سی‌ی و دووکردن به‌ چوارناله‌ تا ئه‌و‌ی غاریان ده‌دین و
 به‌بێ په‌روا دوژمن له‌هه‌ر کو‌ی بێ ده‌چینه‌ ویزه‌ی، بزانه ئیمه‌ سه‌رمان له
 ریتایه! ئه‌ی پیغه مبه‌ری خودا! ئه‌ی خوشه‌ویست! دڵ له‌ دڵ نه‌ده‌ی، له‌تۆ
 فهرمان و له‌ ئیمه‌ به‌جیه‌ینان! گو‌تی: ئیتیر پیغه مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) تیژری
 کردینه‌وه و تیژی کردین، هه‌تا که‌وتینه‌ ری و رو‌یشتین هه‌تا له‌شکره‌که‌مان
 گه‌یشته‌ به‌درو له‌و‌ی لایاندا، له‌و‌ی ئا و کی‌شه‌کانی قورده‌یش هاتن بۆ ئا و بردن،
 خو‌لامی‌کی ره‌شیان تیا‌بوو هی خیل‌ی به‌نی حه‌ججاج بوو، هاو‌ری‌کانی
 پیغه مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) گرتیان و پرسیا‌ری ئه‌بو سوفیان و کاروانه‌که‌یان
 لی کرد، گو‌تی: ئاگام له‌ ئه‌بو سوفیان نی‌یه، به‌لام ئا ئه‌وه ئه‌بو جه‌هل و عوتبه‌ و
 شه‌یبه‌ و ئومه‌یه‌ی کوپی خه‌له‌فه له‌گه‌ل خه‌لکی‌کی زۆردا هاتوون بۆ جه‌نگ له
 گه‌لتانا، که‌وای ده‌گوت، له‌وان وابوو که ده‌یه‌و‌ی چه‌واشه‌یان بکا، له‌به‌رئه‌وه
 ده‌ستیان کرد به‌ لی‌دانی، ئه‌ویش له‌تاواندا ده‌یگوت: باشه راستان پێ ده‌لیم
 ئه‌وه ئه‌بو سوفیانه، به‌لام که‌ وازیان لی هینا و لی‌یان ده‌پرسی‌یه‌وه هه‌مان
 قسه‌ی پیتشووی خو‌ی دووباره‌ ده‌کرده‌وه، ئیتیر هه‌روه‌ها، له‌و کاته‌دا پیغه مبه‌ر
 (دروودی خودای له‌سهرین) راوه‌ستا‌بوو نو‌یژری ده‌کرد، که‌ چاوی به‌م حا‌له‌ که‌وت
 سلا‌وی نو‌یژه‌که‌ی دایه‌وه و فهرمو‌ی: به‌و که‌سه‌ که‌ گیانی منی به‌ده‌سه، که

یهزدانی مهزنه، ئەم خولامه که قسهی راستان بۆدهکا، ئیوه لیی ددهن و که درویشان بۆ دهکا وازی ئی دینن له پاشا فهرمووی (دروودی خودای لهسهرین): ئەمه شوینی کوشتنی فیساره کهسیانه و ئهوهیش شوینی ئهوه و ئهوهی تریانه چهزهرت (دروودی خودای لهسهرین) به دهستی لهسهر رووی عهردهکه لیرو لهوئ جیگهی توپینی یه که بهیهکی ئه و توپیوانهی دیاری کرد، ئەههس فهرمووی: هیچ کامیکیان لهو شوینهی که پیغهمبهر (دروودی خودای لهسهرین) دهستی لهسهر دانا و دیاری کرد بۆ جیی کوژرانیان ههلیان نهباردو ههرکهسهیان له جیگهی دیاری کراوی خویدا کوژرا! (م).

٤٥٧٩- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: بَيْنَمَا رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَوْمَئِذٍ يَشْتَدُّ فِي أَثَرِ رَجُلٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ أَمَامَهُ إِذْ سَمِعَ ضَرْبَةً بِالسَّوْطِ فَوْقَهُ وَصَوْتَ الْفَارَسِ يَقُولُ: أَقْدِمْ حِزْوْمُ، فَنَظَرَ إِلَى الْمُشْرِكِ فَخَرُّ مُسْتَلْقِيًا فَنَظَرَ إِلَيْهِ فَإِذَا هُوَ قَدْ خُطِمَ أَنْفُهُ وَشَقَّ وَجْهُهُ كَضَرْبَةِ السَّوْطِ فَأَخْضَرَ ذَلِكَ أَجْمَعُ، فَجَاءَ الْأَنْصَارِيُّ، فَحَدَّثَ بِذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: صَدَقْتَ، ذَلِكَ مِنْ مَدَدِ السَّمَاءِ الثَّالِثَةِ، فَفَعَلُوا يَوْمَئِذٍ سَبْعِينَ وَأَسْرُوا سَبْعِينَ. رَوَاهُمَا مُسْلِمٌ^(٥):

عهبدوللای کورپی عهعباس، که بهناو بانگه به ئیبنو عهعباس، که ههق ئاموزای پیغهمبهره (دروودی خودا لهسهر پیغهمبهرو رهزای خودا لهوان بن) دهفهرموئ: له روژێ بهدردا پیاویکی موسولمان دهنیشیته سهه پیاویکی فرهخوا، لهوکاتهدا کهوا خهریکه راوی دهئی، لهپه له ژوور سههیهوه لهلای ئاسمانهوه شهققهی قههچیی و دهنگی تیخوپینی سواری دهبیستی که له ماینهکهی ژیری دهخوپئ که ناوی ههیزووم دهبی و یای ئی دهکا و تیی دهخوپئ: ئهی ههیزووم! پیشکهوه. موسولمانهکه تهماشا دهکا و اکابرای بتههرست بهبی ئهوهی ئەم ههچیی ئی بکا له خویهوه به پشتا دهکهوئ و لهسهر گازههیی پشت دهتلیسیتهوه و دهمرئ و سارد دهبیتهوه، که سههرنجی دهدا دهروانی و لووتی

(٥) مسلم. مغازی: ٤٥٦٣. أبو داود. جهاد: ٢٦٩٠. ترمذی. تفسیر القرآن: ٣١٨١.

کابرا دابراوه و روومه تی به قەد جیگهی قەمچی فريشته که شەق بووه و جیگهی قەمچیه که به لووت و روومه تیه وه وهک خەتی خوینی تیزاوه و شین هەلگه پراوه. پیاوه موسولمانه که ئەنصاری بوو هاته خزەتی حەزەت (دروودی خودای لەسەربین) و ئەم داستانە ی عەرزى کرد، فەرمووی (دروودی خودای لەسەربین): راست دەکە ی! ئەو فريشته یه لهو هیزه یه که له ئاسمانی سییه مه وه هاتوون بو یارمه تی ئیوه! ئەو رۆژه موسولمانه کان حەفتا که سیان له ناموسولمانه کان کوشت و حەفتا که سیشیان لی یه خسیر کردن (م).

٤٥٨٠- عَنْ أَبِي طَلْحَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَمَرَ يَوْمَ بَدْرٍ بِأَرْبَعَةِ وَعَشْرِينَ رَجُلًا مِنْ صَنَادِيدِ قُرَيْشٍ فَقَذَفُوا فِي طَوِيٍّ مِنْ أَطْوَاءِ بَدْرِ خَيْثٍ مُخْبِتٍ إِذَا ظَهَرَ عَلَى قَوْمٍ أَقَامَ بِالْعَرَصَةِ ثَلَاثَ لَيَالٍ فَلَمَّا كَانَ يَبْدُرُ الْيَوْمَ الثَّلَاثِ أَمَرَ بِرَاحِلَتِهِ فَشُدَّ عَلَيْهَا رَحْلُهَا ثُمَّ مَشَى وَاتَّبَعَهُ أَصْحَابُهُ وَقَالُوا: مَا يَنْطَلِقُ إِلَّا لِبَغْضِ حَاجَتِهِ حَتَّى قَامَ عَلَى شَفَةِ الرُّكْبَى فَجَعَلَ يُنَادِيهِمْ بِأَسْمَائِهِمْ وَأَسْمَاءِ آبَائِهِمْ يَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ، وَيَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ أَيْسُرْكُمْ أَلَّكُمْ أَطَعْتُمُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّا قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدْنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَكُمْ رَبُّكُمْ حَقًّا فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا تُكَلِّمُ مِنْ أَجْسَادٍ لَا أَرْوَاحَ لَهَا، فَقَالَ: وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ مَا أَلْتُمْ بِأَسْمَاعٍ لِمَا أَقُولُ مِنْهُمْ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَاحِدٌ^(٦):

ئەبو طەلحە (خودای لی رازی بن) فەرمووی: پیغه مبهەر (دروودی خودای لەسەربین) له رۆژی به دردا، فەرمانی فەرموو لاشە ی بیست و چوار که سیان له گه وه پیاوانی قورەیش بهردایه ناو بیرئ له بیرەکانی بهدره وه که به بهرد هەلچنرابوو، به راستی تا بلیی بیریکی پیس وچه پهل بوو“ پیغه مبهەر (دروودی خودای لەسەربین) دەستووری وابوو که خودا سەری دەخست به سەر هۆزیکا سئ شەو له ومهیدانه دا، له دەشتایی بهر مالاندا ده مایه وه له غەزای بهدریشدا له رۆژی سییه می زالبوونیدا فەرمانی فەرموو وشتره که یان بو کۆپان کرد،

(٦) بخاري. مغازي: ٣٩٧٦.

ئهوسا سواربوو رویشته و یارانێ شوینی کهوتن و گوتیان: ببی و نهبی بۆ کارێکی تایبهتی خۆی دهچێ، چه زههت (دروودی خودای لهسهری) رویشته تاجووه سهه لیواری بیرهکه و لهوێ راوهستا و دهستی کرد به بانگ کردنی کافره کوژراوهکانی ناو بیرهکه و یهکه یهکه بهناوی خۆیان و بهناوی باوکیانهوه بانگی دهکردن و دهیغهرموو: ئه‌ی فیساری کوپی فیسارا! ئه‌ی ئه‌وه و ئه‌ی ئه‌وه! ئایا په‌شیمانیتان حاسل کردو ئیستا خۆزگه ده‌خوازن که ئهم په‌نده‌تان به‌ خۆتان نه‌دایه‌ و له دنیا دا موسوڵمان ببوونایه‌ و له فهرمانی خودا و پیغه‌مبه‌ری خودا ده‌رنه‌چوونایه‌ و ئهم روژی ره‌شه‌تان به‌ سه‌ر خۆتان نه‌هێنایه‌، ده‌ی بزائن ئه‌وا ئیمه‌ له سایه‌ی خوداوه به‌ ئاواتی خۆمان گه‌یشته‌ین و ئه‌و مژده‌ و به‌لێنه‌ی که خودای خۆمان واده‌ی پێ دابووین ده‌ستمان کهوت و به‌چاوی خۆمان دیمان، دیاره ئیوه‌یش به‌ تۆله‌ی سه‌ختی کاری به‌دی خۆتان گه‌یشته‌ون و ئه‌و هه‌ره‌شه‌ و ئیش و ئازاره‌ی که خودا واده‌ی ئه‌وه‌ی پێ دابوو به‌ چاوی خۆتان دیتان، عومه‌ر (خودای ئازازی بێ) فهرمووی: قوربان! قسه‌ی چی له‌گه‌ڵ بێ گیاندا ده‌که‌ی فهرمووی: سویند به‌وکه‌سه‌ که ره‌وانی منی وا له‌ده‌سا ئه‌وانیش وه‌ک ئیوه‌ ئاوا گوێیان له‌م قسانه‌ی منه‌، وه‌لێ ئه‌وه‌نده‌ هه‌یه‌ ئه‌وان ناتوانن وه‌لام بده‌نه‌وه‌. (ب/ ئه‌حمه‌د).

٤٥٨١- ته‌ماشای فهرمووده‌ی بیست و شه‌شه‌می سووره‌تی ئالی عیمران بکه‌. لیڤه‌دا ده‌فهرمووی: له‌م غه‌زایه‌دا ناموسوڵمانه‌کان زیانی هه‌فتا که‌سیان له‌ ئیمه‌دا، له‌ روژی غه‌زای به‌در دا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهری) و یارانێ زیانی سه‌د و چل که‌سیان له‌وان دابوو، هه‌فتایان دیل و هه‌فتایان کوژراو بوو. ئه‌بو سوفا‌یان بانگی کرد له‌ دووره‌وه‌ گوته‌ی: ئه‌مرۆژه‌ له‌جیاتێ روژه‌که‌ی به‌در، جه‌نگیش دوو به‌ختییه‌ و هاتو نه‌هاته‌ و سه‌رکه‌وتن و ژێرکه‌وتن له‌ شه‌ردا وه‌ک سه‌تلی سه‌ر بیر وایه‌ هه‌رساته‌ی به‌ده‌ست که‌سیکه‌وه‌یه‌^(٧).

^(٧) راجع الحدیث الرقم (٢٦) من تفسیر سورة آل عمران من مجلد سادس.

۸۵) گه‌وره‌یی یارانی غه‌زای به‌درو ژماره‌یان چه‌ند که‌س بووه:

فضل اهل بدر و عدددهم

۴۵۸۲- عَنْ رِفَاعَةَ الزُّرْقِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا قَالَ: جَاءَ جِبْرِيلُ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَا تَعْدُونَ أَهْلَ بَدْرٍ فَيْكُمْ؟ قَالَ: مِنْ أَفْضَلِ الْمُسْلِمِينَ أَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا، قَالَ: وَكَذَلِكَ مَنْ شَهِدَ بَدْرًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱):

ریفاعه‌ی زوره‌قی (خودای ئی رازی بئ) که‌ خۆی یه‌کیک بوو له‌وانه‌ی که‌ به‌شداری غه‌زای به‌در بوو فهرمووی: جوبرائیل (درودی خودای له‌سهر بئ) هاته‌ لای پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سهر بئ) پیی فهرموو: ئیوه‌ له‌نا و خۆتانا ئه‌وانه‌ی که‌ له‌ غه‌زای به‌دردا به‌شدارییان کردوو چی پایه‌یه‌کیان بو‌ داده‌نین؟ فهرمووی (درودی خودای له‌سهر بئ): له‌ ریزی ههره‌ باشی موسولمانانیاں حلیب ده‌که‌ین یا چه‌زهرت فهرمایشتیکی وای فهرموو. جوبرائیلش فهرمووی: هه‌روه‌ها ئیمه‌یش له‌نا و خۆماندا ئه‌و فریشته‌یه‌ی به‌شداری کردبئ له‌م جه‌نگه‌دا له‌ ریزی فریشته‌ ههره‌باشه‌کانی داده‌نین! (ب).

حه‌دیث و فهرمایشتی چه‌زهرت (درودی خودای له‌سهر بئ) وه‌کوو ئایه‌تی قورئان وایه‌، ئه‌گه‌ر موسولمانئ روانی واه‌له‌یه‌کی تیکه‌وتوه‌، یا خوا نه‌خواسته‌ تووشی بئ ریزییه‌که‌ بووه‌، وه‌ک ئه‌وه‌ که‌وتوته‌ ژیر پی، ده‌بئ (به‌پی ته‌وانا) ئه‌و هه‌له‌یه‌ راست بکاته‌وه‌، یا ئه‌و بئ ریزییه‌ چاره‌سه‌ر بکا.

له‌به‌رگی چواره‌می (اقتران النیرین) ده‌کی مامۆستا مه‌لا ره‌شید به‌گی باباندا له‌ لاپه‌ره‌ (۳۴۰) دا، ده‌فهرموئ: ریفاعه‌ی کوپی رافیع له‌ باوکیه‌وه‌ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) ریوایه‌ت ده‌کا، باوکی له‌ ئه‌هلی به‌در بوو... قسه‌که‌ی مامۆستا ره‌شید (ره‌زای خودای ئی بئ) ته‌واو، به‌لام هه‌له‌یه‌کی تیادایه‌ واه‌به‌پی عه‌ینی (خودای ئی رازی بئ) راستی ده‌که‌مه‌وه‌، له‌ عه‌ینیدا له‌ باسی (بَابُ شُهُودِ الْمَلَائِكَةِ بَدْرًا) دا ده‌فهرموئ: قَوْلُهُ (وَكَانَ أَبُوهُ) أَيُّ أَبُو مُعَاذٍ هُوَ رِفَاعَةُ مِنْ أَهْلِ بَدْرٍ.

^(۱) بخاری. مغازی: ۲۹۹۲، ۲۹۹۴ تجرید/ ۴/ ۲۵۳ رقم: ۱۵۲۸.

هەر لهم باسه‌دا له سه‌حیحی بوخاری شه‌ریفدا ده‌فه‌رموی: (حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ يَحْيَى عَنْ مُعَاذِ بْنِ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ، وَكَانَ رِفَاعَةُ مِنْ أَهْلِ بَدْرٍ، وَكَانَ رَافِعٌ مِنْ أَهْلِ الْعَقَبَةِ، فَكَانَ يَقُولُ لِابْنِهِ: مَا يَسْرُنِي أَلِّي شَهِدْتُ بَدْرًا بِالْعَقَبَةِ، قَالَ سَأَلَ جَبْرِيلُ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِهَذَا).

واته: شیخی بوخاری (ره‌زای خودای ئی بئ) ده‌فه‌رموی: سوله‌یمانی کوپی حه‌رب ئەم فه‌رمایشته‌ی پیمان فه‌رموو، له‌هه‌مه‌اده‌وه، له‌یه‌حیاوه، له‌موعادی کوپی ریفاعه‌ی کوپی رافیه‌وه، ریفاعه‌له‌یارانی غه‌زای به‌در بوو، له‌وه‌غ‌ه‌زا پیروژه‌دا به‌شداری کردبوو، به‌لام رافیه‌ی باوکی له‌یارانی به‌یتولعه‌قه‌به‌بوو، له‌وه‌به‌یعه‌ته‌فه‌رداره‌دا به‌شداری کردبوو، گه‌ئێ جار به‌ریفاعه‌ی کوپی خو‌ی ده‌فه‌رموو: گه‌رچی ئەم پرسیارو وه‌لامه‌ی که‌بۆتۆم گێڕایه‌وه‌له‌باره‌ی گه‌وره‌ی غه‌زای به‌دره‌وه، له‌نیوانی پیغه‌مبه‌رو جوهرائیلدا رووی داوه، وه‌ئێ من به‌ش به‌حالی خو‌م، له‌دل و باوه‌ری خو‌ما خیرو گه‌وره‌ی ئەم په‌یمانی له‌یله‌تولعه‌قه‌به‌یه‌ناگۆرمه‌وه‌به‌فه‌زلی حازربوونی غه‌زای به‌در. که‌واته: ریفاعه‌خو‌ی به‌دری بووه، نه‌ک باوکی، به‌لکوو باوکی عه‌قه‌به‌یی بووه، له‌سه‌ر قسه‌ی خو‌ی، و له‌سه‌ر فه‌رمایشته‌ی عه‌لامه‌ی عه‌ینی (خودای ئی رازی بئ) که‌هه‌ر له‌وه‌شوینه‌دا ده‌فه‌رموی: ریفاعه‌خو‌ی به‌بئ خیلای به‌دری بووه، به‌لام رافیه‌ی باوکی یه‌کئ بووه‌له‌دوانزه‌نه‌قیبه‌کانی شه‌وه‌که‌ی په‌یمانی عه‌قه‌به‌ی یه‌که‌م و له‌په‌یمانی عه‌قه‌به‌ی دووه‌میشدا که‌هه‌فتا که‌س بوون دیسان ئاماده‌بووه، وه‌به‌شداری له‌غه‌زای به‌دردا نه‌کردووه‌گه‌رچی له‌وه‌دا که‌رافیع به‌دریه‌یانا فه‌رایشته‌ی زاناکان یه‌که‌نییه‌.

لی‌رده‌دا به‌نده‌قسه‌یه‌که‌م هه‌یه‌وا بو‌ئه‌هلی ئیختصاص و پسپو‌رانی خو‌ی تو‌ماری ده‌که‌م، چونکه‌ئومید ده‌که‌م له‌قاپی ره‌حمه‌تی خودا که‌ئهم دیینی موحه‌مه‌ده‌(درو‌ی خودای ئی بئ و سه‌رو مال و منال و هه‌ست و نه‌ست به‌قوربانی گه‌ردی به‌ر ئاستانه‌ی گۆپی پیروزی بئ) هه‌روا بئ نازو بئ ریز نه‌بئ و به‌زوویی، وه‌که‌جاری جاران بیته‌وه‌به‌هه‌وینی ژین و به‌گیانی ژیا‌نی هه‌ردوو جیهانمان“ جا

ئەوسا بەخىرو خۇشى رۇژى ئەم بابەتانەى ئىمەيش دىتەو، قسەكەشم ئەمەيە: داخەكەم ئىستاكە ئەم جۆرە كىتبانە كە بە كوردى دەنوسرىن ئەم دوو كۆسپە گەورەيان لەپرى دايە، يەكەم مامۇستا ئايىنىيەكانمان ھەتا ەرهەبى ەستا بى بەلای كوردیدا كەمتر دەچن، جارى مامۇستا مەلا ەلى فەتوحوئلا لە كەركوك، مەدحى تەرجمە كوردىيەكەى تاجول ئوصولى كرد، لەسەر قسەى مەلا ەبدوئلا ناوى، منىش ەرزىم كرد: قوربان! چەند بەرگىكى چاپ كراو ەا بۆت بىنم، فەرمووى: ئە، مەيھنە، بەخوا من ەزم لە ەرهەبىيەكە پترە، ئەمەى من ەرزتانى دەكەم دەقى قسەى مەلایەكى كوردى مەردى موسولمانى چاكى پاكە، دەبى بەم پىيە بى زۆلە كوردىكى نامەردى بەناو موسولمان چى بلى!

بۆيە دەلىم بۆ ئەھلى ئىختىصاص، چونكە مامۇستا مەلا ەبدول كەرىمى بيارە، كە دىن و عىلم و فەضل و ەنەر و خزمەتى بۆ ئىسلام و بۆ كورد لە عالم ديارە، كە لە ەزەرتى شىخ ەبدولقادر (خوداى نى رازى بى) چومە خزمەتى گلەيى ئى كردم و فەرمووى: بى مەنا بۆچى تاجت بۆ من نەناردوو، خۆم زەلامىكم ناردوو بەرگى يەكەمى بە پىنج دىنار بۆ كرىوم، منىش ەرزىم كرد خوا ياربى بەزووى بۆتى دەنىرم، پىش ئەوھى تاجەكە بە دەستى مامۇستا بگا، بۆ تەئكىد ئەم نامەيەى لە پىشتى (ارشاد الانام) (كە دانراوى خۆيەتى و بە ديارى بۆ ئەم فەقى بى مەنا و بى ەفایەى خۆى ناردبوو) نووسىبوو:

چاوەكەم نوورى گيان سەلامت ئى ئەكەم جواب بنىرە بۆ كاك محمود لە تەرجمەى تاجەكەت بى بەشمان نەكا. تاجى اصول شرفى وصولى نەبەخشى. برات عبدالكريم مدرس. ۱۹۹۰/۷/۲۵ - ۲ محرم ۱۴۱۱.

دەمى بوو گرى بوو لە دۇما كە بچمە خزمەتى مامۇستا و بۆ موبارەكى ئىجازە نامەيەكى مەلایەتى ئى ەربىگرم، ئەوا خودا و راسان خودا لە بەرەكەتى

تاجه‌وه ره‌خساندی و وه‌ك چه‌زهرتی رافیع (ره‌زای خودای لای بن) فه‌رمووی منیش ده‌لیم: ما یسرنی انی اخذت الاجازة العلمية بهذه الرسالة المباركة.

دووهم کو‌سپ له‌به‌رده‌م ئەم جو‌ره کتیبانه‌دا زوربه‌ی ئەوانه‌ی که ده‌یان خویننه‌وه ئەوه‌نده ده‌ربه‌ستی ئەم وورده‌کارییه نین و بگره تی‌شی ناگهن، ئەوه که‌مه‌رخه‌می و گيرو گرفت و کیشه‌ی چاپکردنی کتیبی کوردی له‌وئ بو‌ه‌ستی، من به‌ش به‌حالی خو‌م له ده‌قه عه‌ره‌بییه‌که‌ی تاجدا، له‌هه‌ر پینج به‌رگه‌که‌یدا باوه‌رناکه‌م پینج هه‌له‌ی چاپم دیبئ! وه‌لئ له‌وه‌رگه‌پراوه کوردییه‌که‌یدا که‌م هه‌دیث هه‌یه هه‌له‌یی دوانی تیا نه‌بئ ئەوه‌یش (خودا شایه‌ته) خه‌تای منی تیا‌دا نییه، من به‌هیچ جو‌رئ، به‌که‌م و زۆر هه‌قم به‌سه‌ر لایه‌نی چاپکردنه‌وه نییه، چونکه کتیب هه‌روا به‌ ئاسانی چاپ ناکرئ، ئه‌رکی گه‌ره‌که، پارهی گه‌ره‌که، هاموشو‌ی دائره‌و چاپخانه‌ی ده‌وئ، کاغه‌ز په‌یداکردنی ده‌وئ، ساخکردنه‌وه‌ی کتیبه‌که‌ی له‌ بازاردا گه‌ره‌که، وه‌لحاصل گیره‌و کیشه‌ی زۆره ئەوه به‌من ناکرئ، خودا کاری مامۆستا مه‌حمود ئەحمه‌د محمد راست بکا، که به‌خیری خو‌ی ئەو لایه‌نانه‌ی هه‌موو له‌ کو‌ل به‌نده کردۆته‌وه، خودا له‌هه‌ردوو جیهاندا چاکه‌ی چاکي بداته‌وه و به‌هو‌ی ئەم کتیبه‌ پیرۆزه‌وه خیرو بی‌ری زۆری هه‌ردوو دنیا‌ی برژئ به‌سه‌ردا و تووشی زیانی سامانی و گیانی نه‌بئ.. ئامین.

٤٥٨٣- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّ أَصْحَابَ بَدْرٍ أَلْحَدِثَ
→ (ب- ٦ز- ٩ل- ١٨١ف- ٢) (٢):

لیره‌دا ئەمه‌ی پتره: رواه البخاری و الترمذی ولفظه ثلاثمائة وثلاثة عشر رجلا: بوخاری و تیرمیزی ریوایه‌تیان کردووه، گفته‌ی (ت) ئاوایه: سی سهدو سیازده پیاو بوون.

٤٥٨٤- وَعَنْهُ قَالَ: اسْتُصْغِرْتُ أَنَا وَابْنُ عُمَرَ يَوْمَ بَدْرٍ وَكَانَ الْمُهَاجِرُونَ يَوْمَ بَدْرٍ يُفًا عَلَى سِتِّينَ وَالْأَنْصَارُ يُفًا وَأَرْبَعِينَ وَمِائَتَيْنِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (٣):

دیسان به‌راء (رمزای خودای ئی بن) ده‌فه‌رموئ: روژی به‌در من و عه‌بدوللای کوپی عومهر خویمان هه‌لخلان که بچین بو غه‌زا به‌لام به‌گچکه دانراین و پیغه‌مبه‌ر (دودی خودای له‌سه‌ر بن) که ته‌ماشای کردین به‌گه‌ندی نه‌کردین و ئایه‌خی کردین. ژماره‌ی کوچکارانیش (له روژی به‌دردا) له نیوانی شه‌ست و حه‌فتادا بوون، ژماره‌ی یاریده‌ده‌رانیش له نیوانی دوو سه‌دو و چل و دوو سه‌دو په‌نجادا بوون (ب).

٤٥٨٥- → ته‌ماشای سووره‌تی مه‌مه‌ته‌حینه، فه‌رمووده‌ی یه‌که‌م بکه، که ده‌فه‌رموئ: {لعل الله (عز وجل) اطلع على أهل بدر فقال أعلّموا ما شئتم فقد غفرت لكم}. ئه‌مه له شه‌رحه‌که وه‌رگیراوه (٤). (وه‌رگین)

٨٦) کوشتنی ئه‌بو جه‌هل: (قتل أبي جهل)

٤٥٨٦- عَنْ أَنَسُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ يَنْظُرُ لَنَا مَا صَنَعَ أَبُو جَهْلٍ، فَأَنْطَلِقُ ابْنُ مَسْعُودٍ فَوَجَدَهُ قَدْ ضَرَبَهُ ابْنَا عَفْرَاءَ حَتَّى بَرَدَ، فَأَخَذَ بِلَحْيَتِهِ فَقَالَ: أَأَنْتَ أَبُو جَهْلٍ؟ فَقَالَ: وَهَلْ فَوْقَ رَجُلٍ قَتَلْتُمُوهُ أَوْ قَالَ قَتَلْتَهُ قَوْمُهُ، فَلَوْ غَيْرُ أَكْثَرٍ قَتَلْنِي. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ: نَسَّالَ اللَّهُ التَّوْفِيقَ وَكَامِلَ الْيَقِينَ. آمِينَ (١):

ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بن) ده‌فه‌رموئ: پیغه‌مبه‌ر (دودی خودای له‌سه‌ر بن) فه‌رمووی: کئ ده‌چئ بزانی که ئه‌بو جه‌هل ماوه یا کوژراوه؟ ئیبنو مه‌سه‌عوود ده‌چئ، ته‌ماشای ده‌کا و دوو کوپه‌که‌ی عه‌فرا که ناویان مه‌عاذو موعه‌وویند بوو لییان داوه‌و له په‌ل و پویان خسته‌وووه‌و خه‌ریکه سارد ده‌بیته‌وه‌و ده‌مرئ،

(٣) بخاری. مغازی: ٣٩٥٥.

(٤) راجع تفسیر سورة الممتحنة فی المجلد السابع الحدیث الأول.

(١) تجرید البخاری/ ٤/ ٢٥١ رقم: ١٥٢٦ = ٣٩٦٢، ٣٩٦٣، ٤٠٢٠. مسلم. مغازی: ٤٦٢٨.

جا ئیبنو مه‌سعوود (خودای ئی رازی بن) ریشی ده‌گری و ده‌لی: تو ئه‌بو جه‌هلیت؟ ده‌لی: به‌لی ئه‌وم، جا چی تیایه، پیاوی ئیوه بیکۆژن نه‌بو ئه‌و شوورده‌یییه و نه‌بو ئیوه شانازییه، یا ده‌لی: چی تیا دایه پیاو هۆزی خۆی بیکۆژی، به‌لام خۆزیا (پیاویکی پیاوانه بیکۆشتمایه‌و) به‌ده‌ستی وه‌رزێرو سه‌پان نه‌کۆژرامایه به‌ ئیبنو مه‌سعوود ده‌لی (له‌وکاته‌دا که پی ده‌نیته سه‌ر بو ته‌قه‌ی لاملی تا سه‌ری له‌لاشه‌ی بکاته‌وه): ئه‌ی شوانه بچکۆله‌ی ران! ئه‌ی به‌رخه‌له‌وان! چوویته سه‌ر جیگه‌یه‌کی به‌رزی سه‌خت: دواتر ئیبنو مه‌سعوود هه‌ندی قسه‌ی تری له‌گه‌ل ده‌کا و ئه‌وجا به‌ ته‌واوی ده‌یکۆژی و به‌ دۆزه‌خی شاد ده‌کا و سه‌ره‌که‌ی ئی ده‌کاته‌وه و ده‌یه‌ینی بو خزمه‌تی حه‌زرت (ش).

٨٧) غه‌زای ئوحد: (غزوة أحد)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ إِذْ هَمَّتْ طَّائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيَهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ} (١٢١/٣) (١٢٢).

واته: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوشه‌ویست! باسی ئه‌وکاته بکه که ده‌رچوویت له‌لای خیزانی خۆت بو مه‌یدانی جه‌نگ له‌ نزیکێ ئوحددا و موسوڵمانه‌کانت داده‌مه‌زاند له‌ شوینی خۆیاندا بو جه‌نگ کردن له‌گه‌ل ناموسوڵمانه‌کاندا خودای گه‌وره و تاری ئیوه‌ی ده‌بیست و زانا بوو به‌ نیازی دلتان.. باقی مه‌نده‌ی ته‌فسیره‌که له‌م شوینه‌دا رابوورد → (ب- ٦ز- ٤ل- ٨٢ف- برقم / ٢١ / ٣١٧٤).

٤٥٨٧- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَقِينَا الْمُشْرِكِينَ يَوْمَ أُحُدٍ وَأَجْلَسَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) جَيْشًا عَلَى الرُّمَاءِ وَأَمَرَ عَلَيْهِمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جُبَيْرٍ وَقَالَ: لَا تَبْرَحُوا إِنْ رَأَيْتُمُونَا ظَهَرْنَا عَلَيْهِمْ فَلَا تَبْرَحُوا وَإِنْ رَأَيْتُمُوهُمْ ظَهَرُوا عَلَيْنَا فَلَا تُعِينُونَا، فَلَمَّا لَقِينَاهُمْ هَرَبُوا حَتَّى رَأَيْتُ النِّسَاءَ يَشْتَدِدْنَ فِي الْجَبَلِ، يَرْفَعْنَ عَنْ سُوقِهِنَّ قَدْ بَدَتْ خِلَافُهُنَّ فَأَخَذُوا يَقُولُونَ الْغَنِيمَةُ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جُبَيْرٍ: عَهْدٌ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَلَّا

تَبَرَحُوا فَأَبَوْا فَلَمَّا أَبَوْا صُرِفَ وَجُوهُهُمْ فَأَصِيبَ سَبْعُونَ قَتِيلًا وَأَشْرَفَ أَبُو سُفْيَانَ فَقَالَ: أَفَى الْقَوْمِ مُحَمَّدٌ؟ فَقَالَ: لَا تُجِيبُوهُ فَقَالَ: أَفَى الْقَوْمِ ابْنُ أَبِي قُحَافَةَ؟ قَالَ: لَا تُجِيبُوهُ، فَقَالَ: أَفَى الْقَوْمِ ابْنُ الْخَطَّابِ؟ فَقَالَ: إِنَّ هَؤُلَاءِ قُتِلُوا فَلَوْ كَانُوا أَحْيَاءَ لَأَجَابُوا فَلَمْ يَمْلِكْ عُمَرُ نَفْسَهُ فَقَالَ: كَذَبْتَ يَا عَدُوَّ اللَّهِ أَبْقَى اللَّهُ عَلَيْكَ مَا يُخْزِيكَ فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: أُعْلِلُ هَبْلًا. فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَجِيبُوهُ، قَالُوا: مَا نَقُولُ؟ قَالَ: قُولُوا اللَّهُ أَعْلَى وَأَجَلُّ، قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: لَنَا الْعَزَى وَلَا عَزَى لَكُمْ فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَجِيبُوهُ، قَالُوا: مَا نَقُولُ؟ قَالَ: قُولُوا اللَّهُ مَوْلَانَا وَلَا مَوْلَى لَكُمْ. قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: يَوْمَ يَوْمٍ بَدْرٍ وَالْحَرْبُ سِجَالٌ وَسَتَجِدُونَ مُثْلَهُ لَمْ أَمُرْ بِهَا وَلَمْ تُسْؤُنِي^(١):

→ (ب - ٦ز - ٤٤ - ٨٥ف - ٢٦) لِيَرَهْدَا دَه‌فهرموي: به‌رائی کوپری عازیب (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: له روژی رووداوی ئوحوودا له پیش ئه‌وه‌دا که تووشی ناموسولمانه‌کان بیهین، پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ر بن) عه‌بدو‌ل‌لای کوپری جوبه‌یری کرد به‌ سه‌رکرده‌ی پیاده‌کان که په‌نجا پیاوی تیره‌او‌یژ بوون، پیی فهرموون: نه‌گه‌ر دیتان وا ئی‌مه‌ زالبووین به‌سه‌ریاندا ئیوه‌ له‌ جیی خۆتان مه‌بزوین هه‌روه‌ها نه‌گه‌ر به‌ چاوی خۆتان ئی‌مه‌تان دی له‌و ناوه‌دا کوژراوین و لاشه‌مان که‌وتوووه‌ مه‌ل و مؤرو جانه‌وه‌ر ده‌مان خۆن ئیوه‌ له‌م شوینه‌ی خۆتان مه‌جوولین و به‌ناوی یاریده‌دانی ئی‌مه‌وه‌ پشتمان چۆل مه‌که‌ن، به‌لام جه‌نگاوه‌ره‌ پیاده‌کان فهرمانه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ریان شکاند، له‌سه‌ره‌تای شه‌ره‌که‌وه‌ که‌ دییان نه‌وا له‌شکری ئیسلام سه‌رکه‌وتن شوینه‌که‌ی خۆیانیا‌ن به‌جئ هیشت و چوون بو‌تالانی کوک‌ردنه‌وه‌، له‌سه‌ره‌تای پیکه‌ه‌لپه‌رژانه‌که‌وه‌ بی پرواکان و اشکان نه‌بیته‌وه‌ ته‌نانه‌ت و اشکان به‌چاوی خۆم دیم ژنه‌کانیا‌ن قولیا‌ن هه‌لمائی بوو پاوانه‌کانیا‌ن ده‌رکه‌وتبوو، به‌ کیوه‌که‌دا به‌په‌له‌ پرووزه‌ هه‌را‌یا‌ن ده‌کرد هه‌تا خۆیا‌ن ده‌رباز بکه‌ن! ئه‌م ژنانه‌ له‌پیشدا و سوور بوون له‌سه‌ر شه‌رکردن به‌ ده‌قلیدان و به‌ سه‌روود خویندنه‌وه‌ هانی می‌رده‌کانیا‌ن ده‌دا له‌سه‌ر شه‌رو ده‌یا‌نگوت:

(١) تقدم في مجلد سادس. تسلسل / ٤ رقم: ٢٦ / ٣٧٧٩.

نحن بنات طارق نمشی علی النمارق
ان تقبلوا نعانق و تدبروا نفارق
فراق غیر وامق

واته:

کچی ئەستێره‌ی سوورین په‌روه‌ده‌ی سه‌ر مافوورین
عاشق به‌ شیرو شوورین له‌ پیاوی کوونی دوورین!
یاری لای جه‌سوورین

به‌م شیوه‌یه‌ش ته‌رجه‌مه‌ ده‌کری، که له‌ گیانی هه‌لبه‌سته‌کان و
داستانه‌که‌وه‌ نزیک‌تره‌:

کچی ئەستێره‌و مانگین به‌نازو شوخ و شه‌نگین
ئاشق به‌ شیروی جه‌نگین ئەو گۆله‌ و ئیمه‌ هه‌نگین
له‌ هه‌له‌هاتوو دڵته‌نگین^(١)!

جا هاوڕێکانی عه‌بدوڵڵا که‌ دییان وا دوژمن شکان، بانگی یه‌کتریان
ده‌کرد: خزمینه‌! فریاکه‌ون، ئاده‌ی تالانه‌ تالان! هه‌رچه‌ند عه‌بدوڵڵا (خودای ئی‌رازی بێ)
فه‌رمووی: شتی وا مه‌که‌ن، چونکه‌ پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمانی کردووه‌
به‌من که‌ ئیوه‌ لی‌ره‌ نه‌جوولین، به‌لام به‌گوێیان نه‌کردو چون بو‌ تالان کو‌کردنه‌وه‌
(به‌س عه‌بدوڵڵا و چه‌ن که‌سی له‌وی مانه‌وه‌، ئەوانیش شه‌هید بوون) ئیتر بۆیه‌
له‌دوایدا خوشییان ئی‌بوو به‌ ناخۆشی، ئەوه‌بوو هه‌فتاکه‌س له‌ ئیمه‌ کوژران.
ئهبو سوفیان کردیه‌ سه‌ر به‌رزاییه‌ک و بانگی کرد: ئایا موحه‌ممه‌د ماوه‌ یا
کوژراوه‌؟ پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: وه‌لامی مه‌ده‌نه‌وه‌ دیسان

^(١) شوور: شیری برنده (ف. خال) واته‌: شه‌یدای پال‌هوانی ئازاین، که هه‌میشه‌ وه‌ک شیری نه‌ر

به‌ شمشێره‌وه‌ له‌ مه‌یدانا وه‌ستای، ئەمه‌ش وا ده‌خوینریته‌وه‌ (کچی ئەستێره‌و مه‌نگین).

(وه‌رگێڕ)

گوتی: ئەی ئەبو بەکر ماوه یا کوژراوه؟ فەرمووی (درودی خودای لەسەر بێ): وەرەمی مەدەنەوه ئینجا گوتی: ئەی عومەری کوپی خەططاب ماوه یا ئەویش کوژراوه؟ جا که روانی کەس وەلامی ناداتەوه گوتی: دیارە کە ئەمانە هەموویان کوژراون، ئەگینا ئەگەر زیندوو بوونایە وەلامیان دەدایەوه، عومەریش خۆی پێ نەگیرا فەرمووی: درۆت کرد، ئەی دوژمنی خودا! خودا مایە خەم و خەفتی بۆ تۆ هێشتوووەتەوه کە پێی بتهقی! (لە سایەى خوداوه ئەم سێ کۆلەکەى ئیسلامە ماون، خوا حەزکا بە زوویی شاییت لێ دەکەن بەشین)، دواتر ئەبو سوفیان گوتی: ئەی هوبەل! بژی بەسەر بەرزى. پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: ئادەى وەلامی بدەنەوه عەرزیان کرد: بڵێن چی؟ فەرمووی: بڵێن: گەورەیی و سەر بەرزى هەر بۆ دینی خودایە، کەویان گوت، ئەبو سوفیان گوتی: ئیمە خودایەکی تریشمان هەیه کە ناوی عوززایە و ئیوه خودای عوززا ناوتان نییه! پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: ئادەى وەلامی بدەنەوه گوتیان: چی بڵێن؟ فەرمووی: بڵێن: ئیمە خودای گەورە و سەرور گەورە و سەرورمانە، ئیوه گەورە و سەرورتان نییه. ئەبو سوفیان گوتی: ئەمرۆژ بە رۆژەکەى بەدر، بزەنن شەپیش بە نۆرە و سەرەیه، هەر جارەى کەسێ دەباتەوه، لەناو کوژراوه‌کاناندا دەبینن کە هەندیکیان ئەتک کران و لچ و لیو کران و لووت و گوێ کران، ئەوه هەرچەند بە فەرمانی من نەبووه، بەلام پێشم ناخۆش نییه! (ب).

٤٥٨٨- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ عَمَّهُ غَابَ عَنْ بَدْرٍ فَقَالَ: غِبْتُ عَنْ أَوَّلِ قِتَالِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَعِنَ أَشْهَدَنِي اللَّهُ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَعِبَرَيْنِ اللَّهُ مَا أَحْدُ. فَجَاهَدَ يَوْمَ أُحُدٍ فَهَزَمَ النَّاسُ فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعْتَذِرُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ الْمُسْلِمِينَ وَأُبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا جَاءَ بِهِ الْمُشْرِكُونَ فَتَقَدَّمَ بِسَيْفِهِ فَلَقِيَ سَعْدَ بْنَ مُعَاذٍ فَقَالَ: أَيْنَ يَا سَعْدُ إِنِّي أَجِدُ رِيحَ الْجَنَّةِ دُونَ أَحَدٍ فَمَضَى فَقُتِلَ فَمَا عُرِفَ حَتَّى عَرَفَتْهُ أُخْتُهُ بِشَامَةِ أَوْ بَنَانِهِ وَبِهِ بَضْعٌ وَكَمَاتُونَ مِنْ طُعْنَةٍ وَضَرْبَةٍ وَرَمِيَةٍ بِهِمْ. رَوَاهُمَا الْبُخَارِيُّ^(٢):

^(٢) راجع سورة الأحزاب في المجلد السابع.

ئەنەس (رەزای خودای گەرمی ئی بن) فەرمووی: دەقی ئەم فەرموودەییە لە سوورەتی ئەحزابدا رابوو.

٤٥٨٩- وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَفْرَدَ يَوْمَ أُحُدٍ فِي سَبْعَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ وَرَجُلَيْنِ مِنْ قُرَيْشٍ فَلَمَّا رَهَقُوهُ قَالَ: مَنْ يَرُدُّهُمْ عَلَيَّ وَلَهُ الْجَنَّةُ أَوْ هُوَ رَفِيقِي فِي الْجَنَّةِ فَتَقَدَّمَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ فَلَمْ يَزَلْ كَذَلِكَ حَتَّى قُتِلَ السَّبْعَةُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لِمَصْحَبِيهِ مَا أُلْصَقْنَا أَصْحَابَنَا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ (٣).

دیسان فەرمووی: لە روژی ئوحووددا ناموسولمانەکان پیغەمبەر و حەوت کەس لە یاریدەدەرەکان و دوو کەس لە کوچکاران لە کۆمەڵ دابردەکەن و ئابلووقەیان دەدەن، کە تەنگیان پێ هەڵدەچنن پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) دەفەرمووی: ئەوەی بەریان بگرێ بەهەشت بۆ ئەو، یا دەفەرمووی: هاوڕێی خۆم دەبێ لە بەهەشتدا پیاوی لە یاریدەدەرەکان بۆیان دەچیته، پیشەوەر و لەگەڵیان شەڕ دەکا هەتا یاریدەدەرەکان هەر حەوتیان سەر پاک دەکوژین پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) بە دوو هاوڕێ کوچکارەکانی خۆی دەفەرمووی: بێ ویزدانیا نمان لەگەڵ ئەم هاوڕێیانەماندا کرد! (م).

٤٥٩٠- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ يَوْمَ أُحُدٍ (صَوَابُهُ يَوْمَ بَدْرٍ - شَرْحُهُ): هَذَا جَبْرِيلُ أَخَذَ بِرَأْسِ فَرَسِهِ عَلَيْهِ أَدَاةُ الْحَرْبِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (٤).

ئیبناو عەبباس (خودایان ئی رازی بێ) دەفەرمووی: روژی ئوحوود حەزەرە (درودی خودای لەسەر بێ) دەفەرمووی: ئەو جوبرائیلە، جلهوی ئەسپەکەیی خۆی گرتوو و تفاقێ جەنگی پۆشیو (ب) دانەر (رەزای خودای ئی بن) لە شەرحەکەدا دەفەرمووی: روژی ئوحوود هەلەییە، راستەکەیی روژی بەدرە، شیخی عەینیش (خودای ئی رازی بێ) هەروا دەفەرمووی، لە شەرحەکەو لە عەینیدا دەفەرمووی: ئیبناو

(٣) مسلم. مغازی: ٤٦١٧.

(٤) بخاری. مغازی: ٣٩٩٥، ٤٠٤١.

عه‌بباس (خودایان ئی رازی بئ) له ئه‌بو به‌کره‌وه (خودای ئی رازی بئ) ده‌گیرێته‌وه ده‌فه‌رموئ: له روژی به‌دردا هه‌زه‌ت (درودی خودای له‌سه‌ر بئ) وه‌نه‌وزی دهاد و خه‌به‌ری ده‌بیته‌وه و ده‌فه‌رموئ: ئه‌ی ئه‌بو به‌کر! موژده‌ت ئی بئ، ئه‌وه جوهرائیل بوو، (درودی له‌سه‌ر بئ)، جله‌وی ئه‌سه‌په‌که‌ی خۆی گرتووه‌و به‌ کی‌شی ده‌کا، قه‌پۆزو چوار په‌لی له‌به‌ر ته‌پ و توژ دیارنن!

٤٥٩١- عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ أَحُدٍ مَعَهُ رَجُلَانِ يُقَاتِلَانِ عَنْهُمَا عَلَيْهِمَا ثِيَابٌ بَيْضٌ كَأَشَدِّ الْقِتَالِ مَا رَأَيْتُهُمَا قَبْلُ وَلَا بَعْدُ. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(٥):

سه‌عدی کوپی ئه‌بو وه‌ققاس (هه‌زای خودای ئی بئ) فه‌رموئ: روژی غه‌زای ئو‌حود دوو پیاوی به‌رگ سپیم دی، له‌لای راست و لای چه‌پی پیغه‌مبه‌ره‌وه بوون، شه‌پێکی زۆر گه‌رمیان به‌ ده‌وری هه‌زه‌تدا ده‌کردو ئاگادارییان ده‌کرد، نه‌ له‌وه‌پێش ئه‌وانه‌م دیبوو، نه‌ له‌وه‌پاش دیمنه‌وه، ئه‌و دوو پیاوه‌ هه‌زه‌تی جوهرائیل و میکائیل بوون (ش).

٤٥٩٢- وَعَنْهُ قَالَ: نَثَل لِي النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كِنَائَتَهُ يَوْمَ أَحُدٍ فَقَالَ: اَرْمِ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي: → (ب- ٥ز- ١٢ل- ٨٦ف- ١)^(٦):

لێره‌دا ده‌فه‌رموئ: روژی غه‌زای ئو‌حود پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ر بئ) تیردانه‌که‌ی خۆی بۆ هه‌ل‌پ‌شتم و فه‌رموئ: تێگه‌رو تیر به‌اویژه، باوک و دایکم به‌سه‌ر گه‌ردانت بن (ب).

٤٥٩٣- → (ب- ٥ز- ٤٩ل- ١٧٩ف- ١)^(٧).

٤٥٩٤- → (ب- ٤ز- ٧٠ل- ٢١١ف- ١) + (ب- ٦ز- ٤ل- ٨٤ف- ٢٤)^(٨).

^(٥) تجرید / ٤ / ٢٨١ رقم / ١٥٤٣ = ٤٠٥٤ مسلم: ٥٩٦٠ تجرید / ٤ / ٢٨١ رقم: ١٥٤٣ = ٤٠٥٤.

^(٦) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ١٢ رقم: ٣٣٢٦.

^(٧) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ٤٩ رقم: ٣٤٧٨.

۴۵۹۵- → (ب- ۶ز- ۴ل- ۸۴ف- ۲۴)^(۹).

۴۵۹۶- قَالَ عَبْدُ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): كَأَنِّي أُنْظَرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَخْكِي نَبِيًّا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ ضَرْبَهُ قَوْمُهُ وَهُوَ يَمْسَحُ الدَّمَ عَنْ وَجْهِهِ، وَيَقُولُ: رَبِّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ^(۱۰):

عبداللّٰا (خودای نِ رازی بن) فہرموی: دہلّٰی ئیستایہ، ہہروا لہ بہرچاوم کہ چوَن پیغہمبہر (دردی خودای لہسربن) لاسایی یہکّٰ لہ پیغہمبہرہکانی دہکردہوہ کہ گہلہکھی لییان دابوو، سہریان شکاند بوو، خوینہکہ بہدہم و چاویا ہاتبوّ خوارہوہ، پیغہمبہرہکہ لہوکاتہدا کہ خوینہکھی لہ ریشی دہسپری دہیفہرموو: پہرورہدگاری من! نہی خودایہ! لییان مہگرہو لہم گہلہی من خوُش بہ چونکہ نہمانہ نہفامن و نازانن (م) ئیمامی نہوہوی (پہر گنبدی پیروز لہنوربن) لہ شہرحی صہحیحی موسلیمدا لہباسی غہزای ئوحووددا، لہ راقہی نہم فہرموودہیہدا دہفہرموی: لہ روژئی غہزای ئوحووددا وینہی نہم داستانہو نہم حہوسہلّٰو پارانہوہیہ لہ پیغہمبہری خوُشمانہوہ (دردی خودای لہسربن) روی داوہ.

۴۵۹۷- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: اشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى رَجُلٍ يَقْتُلُهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)^(۱۱):

ئہبو ہورہیرہ (خودای نِ رازی بن) لہ پیغہمبہرہوہ (دردی خودای لہسربن) دہفہرموی: کوورہی رقو قین و قاری خودا جوُش دہسہنیت لہ ئاستی ئہو پیاوہی کہ پیغہمبہرئ لہ پیغہمبہرانی خودا لہ غہزادا، لہ پیناوی یارمہتی ئایینی خودادا بہ دہستی خوُی بیکوژئی (ش) ئوبہییہی کوپری خہلّٰف لہ

(۸) تقدم في مجلد رابع، تسلسل / ۷۰ رقم: ۳۰۱۳.

(۹) تقدم في مجلد سادس، تسلسل ۴ رقم: ۳۷۷۷.

(۱۰) مسلم، مغازی: ۴۶۲۲، تجرید / ۴ / ۷۴ رقم: ۱۳۸۷ = ۳۴۷۷، ۶۹۲۹.

(۱۱) تجرید / ۴ / ۲۸۸ رقم: ۱۵۴۸ = ۴۰۷۳ فتحز مسلم، مغازی: ۴۶۲۴.

غه‌زای ئو خوددا په‌لاماری پیغه‌مبه‌ری دا که بیکوژی پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای لسه‌ر بئ) نیزه‌یه‌کی لی‌دا و کوشتی، جا چه‌زرت (درویدی خودای لسه‌ر بئ) به‌م بو‌نه‌یه‌وه ئه‌مه‌ی فره‌موو. (وه‌رگی‌ر)

۴۵۹۸- ته‌ماشای فره‌مووده‌ی دووه‌می سووره‌تی (ضوحا) بکه^(۱۲).

۴۵۹۹- → (ب- ۴ز- ۱۱۳ل- ۳۶۸ف- ۱) (۱۳).

۴۶۰۰- → (ب- ۶ز- ۴ل- ۸۳ف- ۲۲+۲۷+۲۸+۳۰+۳۲) (۱۴).

(۸۸) غه‌زای خه‌نده‌ق: (غزوة الخندق)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا { (۹/۳۳).

خودای گه‌وره فره‌موویه‌تی: ئه‌ی که‌سانئ که‌ خاوه‌نی باوه‌پن! باسی ئه‌و به‌هره‌ گه‌وره‌ی خودای گه‌وره‌ بکه‌ن که‌ له‌ غه‌زای خه‌نده‌قا خودا رژاندی به‌سه‌رتانا، به‌ تایبه‌تی هینی ئه‌وکاته‌ که‌ سوپای دوژمنه‌کان گه‌له‌کو‌مه‌یان لی‌ کردن و هاتن بو‌ سه‌رتان، به‌ نیازی ئه‌وه‌ی که‌ به‌یه‌کجار ریشه‌که‌نتان بکه‌ن ئه‌وه‌بوو ئیمه‌ سوپای بای سه‌خت و ساردمان بو‌ ناردن، چراو ناگره‌کانی کوژاندنه‌وه‌و چادرو ده‌واره‌کانی شپرو ووپ کردن، هه‌روه‌ها سوپایه‌کی تریشمان له‌ فریشته‌ی ئاسمان نارد بو‌ سه‌ریان که‌ ئیوه‌ نه‌تان ده‌بینن، خودا خوی ناگای له‌ حال و کارو کرده‌وه‌تانه‌.

۴۶۰۱- → (ب- ۱ز- ۵۱ل- ۲۰۷ف- ۲) (۱).

۴۶۰۲- → (ب- ۵ز- ۴۴ل- ۱۷۲ف- ۱۷) (۲).

(۱۲) راجع الحديث الثاني من سورة الضحى.

(۱۳) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۱۱۳ رقم: ۱ / ۳۱۹۴.

(۱۴) تقدم في مجلد سادس. تسلسل / ۴ رقم: ۲۲ / ۳۷۷۵ + ۲۷ / ۳۷۸۰ + ۲۸ / ۳۷۸۱ + ۳۰ / ۳۷۸۲ + ۳۲ / ۳۷۸۵.

(۱) تقدم في مجلد الأول. تسلسل / ۵۱ رقم: ۲ / ۳۷۹.

۴۶۰۳- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ الْأَحْزَابِ يَنْقُلُ مَعَنَا التُّرَابَ وَلَقَدْ وَارَى التُّرَابُ بَيَاضَ بَطْنِهِ وَهُوَ يَقُولُ:

وَاللَّهِ لَوْلَا اللَّهُ مَا اهْتَدَيْنَا

وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا

فَأَنْزَلَنُ سَكِينَةً عَلَيْنَا

وَكَبَّتِ الْأَقْدَامُ إِنَّ لَاقِيَنَا

إِنَّ الْأَلَى قَدْ بَغَوْا عَلَيْنَا

وَإِنْ أَرَادُوا فِتْنَةً أَيْنَنَا

وَيَرْفَعُ بِهَا صَوْتَهُ أَيْنَا أَيْنَا

رَوَاهُمَا الشَّيْخَانُ^(۳):

بهراء (خودای فی رازی بن) فہرمووی: لہ روژی غہزای خہندہقا، پیغہمبہر (درویدی خودای لہسر بن) خوشی لہگہل نیئمہدا بہ کوّل خوّلّی دہگواستہوہ، خوّلّ و تہپ و توژ سپیایی سک و سہر سینگی داپوشیبوو، لہو حالہدا جہزہت (درویدی خودای لہسر بن) بہ سوژہوہ دہیفہرموو:

وَاللَّهِ لَوْلَا أَلَّتْ مَا اهْتَدَيْنَا

وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا

فَأَنْزَلَنُ سَكِينَةً عَلَيْنَا

وَكَبَّتِ الْأَقْدَامُ إِنَّ لَاقِيَنَا

إِنَّ الْأَلَى (هُمْ) قَدْ بَغَوْا عَلَيْنَا

إِذْ أَرَادُوا فِتْنَةً أَيْنَنَا

^(۳) تقدم في مجلد الخامس. تسلسل / ۴۴ رقم: ۱۷ / ۳۴۶۴.

^(۲) تجرید / ۳ / ۳۶۴ رقم: ۱۲۴۰ = ۲۰۴۱ ، ۴۱۹۴. مسلم. مغازی: ۴۶۵۳ ، ۴۶۵۴.

به شیعر له به‌حره‌که‌ی خۆ‌ی که ره‌جه‌زه واته:

خودا به‌تۆ قه‌سه‌م له فه‌زلی تۆیه‌ و!

نیژۆ ره‌کات و خێر ده‌که‌ین وریس ره‌و!

ده‌گرینه‌ به‌ر، که بوو به‌شه‌ر ناسایشت

بکه‌ینه‌ به‌ر، وه‌کوو سوپه‌ر، یا سه‌ره‌که‌و!

قه‌ت نایه‌لین، قین له دلی نا‌زاوه‌گی‌ر

دوو به‌ره‌کی به‌ریا بکا له ناوا!

به‌راء (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ر بئ) ده‌نگی له‌م رسته‌یه‌ به‌رز ده‌کرده‌وه‌و خوش خوش ده‌یفه‌رموو: (بينا.. ابينا: قه‌ت نایه‌لین.. قه‌ت نایه‌لین.. (ش).

۴۶۰۴- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: إِنَّا يَوْمَ الْخَنْدَقِ كُحِفُّرُ فَعَرَضَتْ كُدَيْةٌ شَدِيدَةً فَجَاءُوا النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالُوا: هَذِهِ كُدَيْةٌ عَرَضَتْ فِي الْخَنْدَقِ فَقَالَ أَنَا نَازِلٌ، ثُمَّ قَامَ وَبَطْنُهُ مَعْصُوبٌ بِحَجَرٍ وَلَكِنَّا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ لَا نَذُوقُ ذَوْاقًا، فَتَنَاولَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْمِعْوَلَ فَضْرَبَ، فَعَادَ كَيْبًا أَهْيَلًا أَوْ أَهْيَمَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۴):

جایی (ره‌زای خودای ئی بئ) فه‌رمووی: روژی غه‌زای خه‌نه‌ک که خه‌نده‌که‌که‌مان هه‌ل ده‌که‌ن، ته‌مه‌مێ هاته‌ ری، چوونه‌ لای هه‌زه‌ت (درودی خودای له‌سه‌ر بئ) گو‌تیان: قوربان خه‌نده‌که‌که‌ ته‌مه‌میکی هاتۆته‌ به‌ر، فه‌رمووی: واخۆم ده‌چمه‌ خواره‌وه‌ بو‌ی هه‌زه‌ت که هه‌لسا له‌به‌ر برسیتی سکی خۆ‌ی به‌ به‌ردی جه‌پاندبوو! چونکه‌ سێ روژ بوو ئه‌وه‌ی پیی بگو‌تری نان و ئاو چه‌شکه‌مان نه‌کردبوو، پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ر بئ) ده‌ستی دایه‌ پاچه‌که‌و

(۴) تجرید / ۴ / ۲۹۰ رقم: ۱۵۵۰ = ۴۱۰۱. {ریاض الصالحین / ۲ / ۸۷ رقم: ۵۲۰ / ۳۰ = بوخاری: ۴۱۰۱ و مسلم: ۲۰۳۹}.

مالی به تاویره‌که‌دا ئیتیر گابه‌رده‌که وردو خاش بوو بوو به خاک و خول
(بوخاری، رحمت له خزی و که‌سوکاری).

۴۶۰۵- → (له سووره‌تی نه‌حقافدا رابوورد، فهرمووده‌ی سییه‌م)^(۵).

۴۶۰۶- عَنْ حُدَيْفَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُنَا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَيْلَةَ الْأَحْزَابِ وَأَخَذْتُنَا رِيحٌ شَدِيدَةٌ وَقُرْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَلَا رَجُلٌ يَأْتِينِي بِخَبَرِ الْقَوْمِ جَعَلَهُ اللَّهُ مَعِيَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَمْ يُجِبْنِي مِنْ أَحَدٍ ثُمَّ قَالَهَا ثَلَاثًا وَنَحْنُ نُسْكُتُ ثُمَّ قَالَ: قُمْ يَا حُدَيْفَةُ فَأَتِنَا بِخَبَرِ الْقَوْمِ فَلَمَّا دَعَانِي بِأَسْمِي لَمْ أَجِدْ بُدًّا إِذْ دَعَانِي بِأَسْمِي أَنْ أَقُومَ فَقُمْتُ، قَالَ: اذْهَبْ فَأَتِنِي بِخَبَرِ الْقَوْمِ وَلَا تَذَعْرَهُمْ عَلَيَّ فَلَمَّا وَلَّيْتُ مِنْ عِنْدِهِ كَأَنَّمَا أَمْشِي فِي حَمَامٍ حَتَّى أَتَيْتُهُمْ فَرَأَيْتُ أَبَا سُفْيَانَ يَصْلِي ظَهْرَهُ بِالنَّارِ فَوَضَعْتُ سَهْمًا فِي كَبِدِ الْقَوْسِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَرْمِيَهُ فَذَكَرْتُ قَوْلَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَا تَذَعْرَهُمْ، وَلَوْ رَمَيْتُهُ لَأَصَبْتُهُ فَرَجَعْتُ وَأَنَا أَمْشِي فِي مِثْلِ الْحَمَامِ فَلَمَّا أَتَيْتُهُ فَأَخْبَرْتُهُ بِخَبَرِ الْقَوْمِ قُرَرْتُ، فَأَلْبَسَنِي النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ فَضْلِ عِبَادَةٍ كَأَنَّهُ يَصْلِي فِيهَا فَلَمْ أَزَلْ نَائِمًا حَتَّى أَصْبَحْتُ فَقَالَ: قُمْ يَا نَوْمَانُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۶):

حوزه‌یغه (خودای ئی رازی بی) فهرمووی: له‌شه‌وی نه‌حزابد، له‌خزمه‌تی
حه‌زهدا بووین، کردی به‌باو توفی مه‌پرسه، پیغه‌مبه‌ر (دردی خودای له‌سهر بی)
فهرمووی: ئای بو‌پیاوی هه‌والی دوژمنم بو‌بیئی، له‌روژی قیامه‌تدا خودا
له‌گه‌ل مندا له‌به‌ه‌شتا دایده‌نی گوتی: یاران هه‌موو بی ده‌نگ بوون و
که‌سمان وه‌لامیمان نه‌دایه‌وه، هه‌تا سی جار وایفه‌رموو، بو‌یه به‌منی فهرموو:
ئه‌ی حوزه‌یغه! تو هه‌لسه‌ برۆ ده‌نگ و باسی له‌شکری ئه‌و هۆزی گه‌له‌کوومه‌یه‌م
بو‌بیئه، جا له‌به‌ره‌وه‌ی که به‌ناوی خو‌م بانگی کردم و منی دیاری کرد بو‌ئه‌م
ئه‌رکه ئیتیر چارم نه‌ما و هه‌ستام برۆم، فهرمووی: ده‌ی برۆ هه‌والیکی ئه‌و
هۆزی ناحه‌زم بو‌بیئه‌ره‌وه به‌لام مه‌یان ئالۆزینه‌ لی‌م که له‌لای ئه‌و پشتم

^(۵) تقدم في مجلد السابع في تفسير سورة الأحقاف.

^(۶) مسلم. مغازي: ۴۶۱۶.

هه‌لکرد، ئیتەر هیچ هه‌ستم به‌سه‌رما نه‌کرد، ده‌تگوت به‌ناو گه‌رماودا ری ده‌که‌م، تا چوومه ئه‌وئ، روانیم وا ئه‌بو سوفیان پشتی خۆی به‌ئاگر سوور ده‌کاته‌وه، جا تیریکم خسته ناو عه‌ماری که‌وانه‌که‌وه و ویستم تیئ بگرم، به‌لام یادی فهرمووده‌که‌ی پیغه‌مبه‌رم که‌وته‌وه که‌ فهرمووی: مه‌یان ئالۆزینه لیم ئیتەر تییم نه‌رگت، ئه‌گه‌ر تیم بگرتایه ده‌یم پیکا، ئه‌وجا گه‌رامه‌وه، له گه‌رانه‌وه‌شدا هه‌ر ده‌تگوت به‌ناو گه‌رماودا ده‌پۆم تا چوومه‌وه خزمه‌تی پیغه‌مبه‌رو هه‌والی ئه‌و هۆزه ناحه‌زم بۆ برده‌وه، که‌چی دیسان سه‌رمام بۆوه، پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ر بئ) عابایه‌کی له‌به‌ردا بوو، نوێژی پێوه ده‌کرد، به‌و عابایه دایپۆشیم، ئیتەر تا به‌یانی خه‌وتم، هه‌زرت (درودی خودای له‌سه‌ر بئ) فهرمووی: هه‌سته ئه‌ی خه‌والوو! (م).

۸۹) غه‌زای به‌نی نه‌ضیرو به‌نی قوره‌یزه : (غزوة بني النضير وقريضة)

۴۶۰۷ - → (ب - هـ - ز - ۴۵ - ل - ۱۷۵ - ف - ۴) (۱):

لیزه‌دا ئاوايه: عائیشه (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: له غه‌زای خه‌نده‌کا، سه‌عه‌دی کوپی موعاد زامار بوو، ئیبنولعه‌ره‌قه ناوئ، له قوره‌یش، تیریکی دابوو له شاده‌ماری بالی، که به عه‌ره‌بی پیی ده‌لین (أکحل: عرق الحیاة) به کوردیش پیی ده‌لین: ره‌گی حیات، یا ره‌گی ژیان، هه‌زرت (درودی خودای له‌سه‌ر بئ) له‌ناو نوێژگا‌که‌دا چاتۆلکی بۆ هه‌لدابوو، له په‌ناوه زوو زوو سه‌ری ئی ده‌دا کاتئ هه‌زرت (درودی خودای له‌سه‌ر بئ) له خه‌نده‌ق گه‌رایه‌وه بۆ ناو شاری مه‌دینه، چه‌کی داناو خۆی شو‌رد، که‌چی جو‌برائیل (درودی خودای له‌سه‌ر بئ) ته‌شریفی هاته خزمه‌تی ته‌پو تو‌زی له‌سه‌رو چاوی خۆی ده‌ته‌کان، فهرمووی: دیاره تو‌ چه‌کت داناوه، ده‌ی به‌خودا ئیمه که‌ کو‌مه‌له‌ی فریشته‌ین هیشتا چه‌کمان دانه‌ناوه، زووبه‌ برۆ بۆ سه‌ریان هه‌زرت (درودی خودای له‌سه‌ر بئ)

(۱) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۴۵ رقم: ۳۴۶۹.

دەفەرموئ: بچم بۆسەر کێ؟ ئەویش بەنی قورەیضەیی پێ نیشان دەداو
دەفەرموئ بچۆ بۆسەر ئەم بی پەیمانانە، جا حەزەرت (درودی خودای لەسەر بێ) بە
خۆی و لەشکرەکیەوه دەچێ دەوریان دەگرێ.. تاد.

۴۶۰۸- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ
يَوْمَ الْأَحْزَابِ: لَا يُصَلِّيَنَّ أَحَدٌ الْعَصْرَ إِلَّا فِي بَنِي قُرَيْظَةَ فَأَذْرَكَ بَعْضُهُمُ الْعَصْرَ فِي الطَّرِيقِ
فَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَا نُصَلِّي حَتَّى نَأْتِيَهَا، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: بَلْ نُصَلِّي لَمْ يَرِدْ مِنَّا ذَلِكَ، فَذَكَرَ
لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَلَمْ يُعْنَفْ وَاحِدًا مِنْهُمْ. رَوَاهُمَا الشَّيْخَانُ^(۲):

ئێبنو عومەر (خودایان ئی رازی بێ) دەفەرموئ: لە رۆژی غەزای خەندەکا،
کاتێ ناموسولمانەکان بە ناو مییدی گەرانەوه و حەزەرت و یارانێ گەرانەوه بۆ
مالەوه، فەرمووی: خۆ دیتان ئەم جوولەکی نامەردانەیی ھۆزی نەوێ قورەیزە
چی نامەردییەکیان لەگەڵ کردین و چۆن لەم کاتە ناسکەدا دەستیان خستە
ناو دەستی دوژمنی سەر و مال و دینی ئێمەوه و پەیمانێ نێوانی ئێمە و
خۆیان شکاند، کەواتە کەس نوێژی عەصر نەکا ھەتا نەچینە خاکی بەنی
قورەیزە و نەدەین بەسەریاندا. دەستەیی لە یاران، لەپێ نوێژیان ئی دەبی،
دەبن بە دوو دەستەوه، لایەکیان دەلێن: ئێمە نوێژ ناکەین تا نەچینە ئەوئ،
لاکەئ تر دەلێن: ئێمە نوێژی خۆمان دەکەین، چونکە مەبەستی پیغەمبەر
(درودی خودای لەسەر بێ) لەو قەسەیی ئەمە نەبوو کە نوێژ نەکەین تا نەچینە ئەوئ
بەلکوو مەبەستی ئەو بوو کە دەست و برد کەین و زوو بپۆین بۆ سەریان جا
کاتێ کە ئەمەیان بۆ پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) گێڕایەوه سەرزەنشتی
کەسیانی نەکرد (ش).

۴۶۰۹- وَعَنْهُ قَالَ: حَارَبَتِ النَّصِيرُ وَقُرَيْظَةُ فَأَجَلَى بَنِي النَّصِيرِ وَأَقْرَ قُرَيْظَةُ وَمَنْ
عَلَيْهِمْ حَتَّى حَارَبَتْ قُرَيْظَةُ، فَقَتَلَ رِجَالَهُمْ وَقَسَمَ نِسَاءَهُمْ وَأَوْلَادَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بَيْنَ
الْمُسْلِمِينَ إِلَّا بَعْضَهُمْ لِحَقِّوَا بِالنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَمَنَهُمْ وَأَسْلَمُوا وَأَجَلَى يَهُودَ الْمَدِينَةِ

^(۲) تجريد البخاري / ۱ / ۴۷۴ رقم: ۴۹۷ = ۹۴۶ ، ۴۱۱۹ فتح الباري. مسلم. مغازي: ۴۵۷۷.

كُلُّهُمْ بَنِي قَيْنَقَافٍ وَيَهُودَ بَنِي حَارِثَةَ وَكُلَّ يَهُودِ الْمَدِينَةِ. (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ - المترجم)^(۳):

دیسان له‌وه‌وه فه‌رمووی: هوژی نه‌وه‌ی نه‌ضیرو هوژی نه‌وه‌ی قوره‌یظه له‌ دژی پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌س‌ر بئ) شه‌ریان ده‌کرد، له‌ ئەنجاما پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌س‌ر بئ) مه‌دینه‌ی به‌نه‌وه‌ی نه‌ضیر چۆل کردو نه‌وه‌ی قوره‌یظه‌ی له‌شوینی خویان له‌وئ هیشته‌وه‌و هیچی ئی نه‌سه‌ندن و کردی به‌ پیاوه‌تی به‌سه‌ریان‌ه‌وه‌، به‌لام دووباره‌ به‌نی قوره‌یزه‌ ده‌ستیان کرده‌وه‌ به‌ شه‌رو پهیمانه‌که‌یانیان شکان، بۆیه پیغه‌مبه‌ریش (درودی خودای له‌س‌ر بئ) له‌سه‌ر ئەوه‌ پیاوه‌ جه‌نگاوه‌ره‌کانی کوشتن و ژن و مندال و مالیشیانی به‌سه‌ر موسولماناندا دابه‌ش کرد، وه‌ئ هۆزه‌که‌ی عه‌بدوللای کوری سه‌لام هاتنه‌ لای پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌س‌ر بئ) ئەویش ئامانیدان و ئەوانیش موسولمان بوون، دواتر پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌س‌ر بئ) مه‌دینه‌ی چۆل کرد، به‌هه‌موو جووله‌که‌یی، وه‌ک به‌نی قه‌ینوقاع و به‌نی حاریته‌و جووله‌که‌کانی تری مه‌دینه (ب + م).

۴۶۱۰ → (ب - ۵ - ز - ۴۵ - ل - ۱۷۵ - ف - ۴)^(۴):

لیره‌دا ده‌ئ: گفته‌ی (ت) ئاوايه: له‌ روژی غه‌زای خه‌نده‌کا تیری دای له‌ بالی سه‌عدی کوری موغان، ره‌گی حه‌یاتی بری، یا گوتی: شا ده‌ماری بالی پچری، ئەو ره‌گه‌ش که‌ خوینی به‌ربوو ناوه‌ستیتته‌وه‌، پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌س‌ر بئ) زامی ره‌گه‌که‌ی به‌ ئاگر داخ کرد، که‌چی ده‌ستی په‌نه‌ما، ئیت‌ر وازی ئی هیئا، دووباره‌ خوینی بالی به‌ربووه‌وه‌و دیسان ده‌می زامه‌که‌ی به‌ ئاگر داخ کرده‌وه‌و دیسانه‌وه‌ ده‌ستی ئاوسایه‌وه‌ جا سه‌عدیش که‌دی وایه‌ فه‌رمووی: خودایه‌! گیانم نه‌کیشتی هه‌تا داخی دئی خوّم به‌ به‌نی قوره‌یزه‌ ده‌رپژم، ئیت‌ر

^(۳) تجرید البخاری / ۴ / ۲۷۲ رقم: ۱۵۲۷ = ۴۰۲۸ فتح الباری ، شرح صحیح البخاری. مسلم. مغازی:

رەگەكەى باالى خويىنى گىرسايەو و يەك دۆپ خويىنى ترى لى نەھات ھەتا
ھۆزى بەنى قورەيزە خويان دا بەدەستەو، لەسەر ئەو سەعد ھەكەم و
فەرانرەوايى و ھەر بىريارى بدا لە بارەى ئەوانەو ھەردوولا پيى رازى بن
(بۆيەش بە بىريارى سەعد رازى بوون، چونكە لەسەردەمى پيش ئيسلامدا
ئەوان ھاوسويىندى ھۆزى ئەوس بوون، كە سەعد ئاغاي ئەوان بوو) جا سەعد
بىريارى دا: كە پياوھەكانيان بكوژرين و مال و ژن و منداليان بمينن و دابەش
بكرين بەسەر موسولمانەكاندا. پيغەمبەر (درودى خوداي لەسەر بى)
فەرمووى: ئەم بىريارە تو ريكى فەرمان (ھوكم)ى خوداي گەورەبوو لەبارەى
ئەم نامەردو پەيمان شكىنانەو پياوھ شەركەرەكانيان چوارسەد كەس
بوون، كاتى لە كوشتنيان بوونەو “دەمارەكەى باالى سەعد ديسان پچرايەو،
ئيتەر مردو بە رەحمەتى خودا چوو!

۹۰) غەزاي خەيبەر: (غزوة خيبر)

۶۱۱-ع → (ب- ۵- ز- ۹- ل- ۹- ۵- ف- ۱- + ف- ۲- + ف- ۳-)^(۱):

ليىرەدا ئەم گىرانەوھيەى پترە: كاتى گەيشتنە خەيبەر مەرحەبى
پادشايان ھاتە مەيدان و بازى بە شمشيرەكەى دەكردو بەخوى دەنازى و بە
كەش و فشيكەو دەيگوت:

قد علمت خيبر أنى مرحب شاكى السلام بطل مرحب

إذا الحروب أقبلت تلهب

واته:

خەيبەر! باشى بزانە

مەرحەب شىيرى مەيدانە

(۱) تقدم في مجلد الخامس. تسلسل / ۹ رقم: ۱ / ۲۲۸۸ + ۲ / ۲۲۸۹ + ۳ / ۲۲۹۰.

پـر چـه کـو پـالـهـوانـه

بۆ شەڕ بەوری بەیانە!

عەلیش بۆی چوو هەیدان و بەم شیعرانە وەلامی دایەو:

أنا الذي سمتني أمي حيدر كليث غابات كرية المنظره

أو فيهمو بالصاع كيل الصندره

واته:

دايكم ناوس ناوم شيركو شيرى بيتشم به سامو سو

بى رهزايه ديمه نى شير كه دهپيوى كوشتن بۆ مير!

گوتى: جا عەلى شيرىكى مالى به كه للهى مەرحەبداو كوشتى!

ئيتەر لەسەر دەستی عەلیدا فەتەحی خەیبەر کراو سوپای ئیسلام قەلاى خەیبەریان گرت (م). شیعرەكەى مەرحەب بە پەخشان واتە: هەموو خەیبەر زۆر باش دەزانن كە من شامەرحەبم و بەناو بانگم و پیاویكى پر چەك و پالەوانىكى لیها تووم، بەتایبەت کاتى كە شەڕ گەرم دەبى، شیعرەكەى ئیمامى عەلى (رهزای خودای ئىبن) واتە: من هەر لەكاتى لەدايك بوونمدا، دايكم بە فیراسەت و بۆ نوقلانەى باش ناوى ناوم هیدەر، یا ناوى ناوم ئەسەد، هیدەر و ئەسەد بەواتای شیرن، وەك شیرى بيشەلەنم، لە شیرى شەرزەیش بە سام و بى رهزاترم، لە جەنگەى جەنگا بە بارو بەتا، بەرەو بە تەغار مەرگ دەپیوم بۆ دوزمن و قریان تى دەخەم (وهرگيڤ) مير: پیاوی ئازا (ف. خال).

٤٦١٢- تەماشای (تجوز الإغارة على الكفار بعد دعوتهم) بکە،

فەرموودەى دووهم. كە خەیبەر دەگرن^(١).

^(١) تقدم في مبحث (تجوز الإغارة على الكفار بعد دعوتهم ، الحديث الثاني) من هذا المجلد.

٤٦١٣- تەماشای هەمان شوینی پێشوو لە (تَجُوزُ الاغارة) بکە لێرەدا دەفەر موی: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەربێ) لە نزیکێ خەیبەر دا بە تاریکولیلە کە نوێژی بهیانی کرد، ئەوجا فەر موی: اللَّهُ أَكْبَرُ خَرَبَتْ خَيْبَرُ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُتَدَرِّينَ جا جووله کەکانی خەیبەر وەدەر کەوتن، بەناو کۆلان و کووچەکاندا غاریان دەدا، پێغەمبەر (درودی خودای لەسەربێ) جەنگاوەرەکانی کوشتن و خاوو خیزانی یەخسیر کردن و دابەشی کردن بەسەر موسولمانەکاندا، صەفییە هەوسەری پێغەمبەریش (درودی خودا لە پێغەمبەر و رمزای خودا لە بێ) یەکیک بوو لەو یەخسیرانە، کاتی ژنە تالانییەکان دابەش دەکریڤ صەفییە بەر دەحییە کەلێ دەکەوی، بەلام لەپاشا دەبی بەهی پێغەمبەر (درودی خودای لەسەربێ) ئازادی کردو ماری کرد بو خوی و لەباتی مارییەکە ئازادی کرد (ب) → (ب- ٣ز- ٣٤ل- ٨٢ف- ٢. راجع مجلد / ٣ رقم / ٢ / ٢٠٦٥ تسلسل / ٣٤).^(٣)

٤٦١٤- قَالَ يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ (رضي الله عنهما): رَأَيْتُ أَثَرَ ضَرْبَةٍ فِي سَاقِ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ فَقُلْتُ: يَا أَبَا مُسْلِمٍ مَا هَذِهِ الضَّرْبَةُ؟ فَقَالَ: هَذِهِ ضَرْبَةٌ أَصَابَتْنِي يَوْمَ خَيْبَرَ، فَقَالَ النَّاسُ أُصِيبَ سَلَمَةُ، فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَتَفَتَّ فِيهِ ثَلَاثُ ثَقَّاتٍ فَمَا اشْتَكَيْتُهَا حَتَّى السَّاعَةِ. رَوَاهُمَا الْبُخَارِيُّ:

یەزیدی کوپی عوبەید (رمزای خودای ئێ بێ) فەر موی: شوین زامیکم بەلاقێ سەلەمە کوپی ئەکوەعەو دە گوتم: ئەی ئەبو موسلیم! ئەم کۆنە زامە هی کەیه؟ فەر موی: هینی روژی خەیبەر، جی دەمی شیرێ ئەوکاتەیه، خەلک گوتیان: سەلەمە پیکرا، چوو مە خزمەت حەزەرە (درودی خودای لەسەربێ) سێ پفی بەتەرای دەمی ئێ کرد، ئیتر یەکسەر چاک بوو هەتا ئیستا ئیشم ئێ نەبینووە! (ب).

^(٣) راجع تسلسل / ٤٦ من هذا المجلد. الحديث الثاني أيضاً.

۹۱) غه‌زای ذاتوورریقاع: (غزوة ذات الرقاع)

۴۶۱۵- عَنْ أَبِي مُوسَى (رضی الله عنه) قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي غَزَاةٍ وَكُنْ سِتَّةَ نَفَرٍ بَيْنَنَا بَعِيرٌ نَعْتَقِبُهُ قَالَ: فَتَقَبْتُ أَقْدَامُنَا، فَتَقَبْتُ قَدَمَائِي: وَسَقَطَتْ أَظْفَارِي فَكُنَّا نَلْفُ عَلَى أَقْدَامِنَا الْخِرَقَ فَسُمِّيتْ غَزْوَةُ ذَاتِ الرَّقَاعِ لِمَا كُنَّا نَعْصِبُ عَلَى أَرْجُلِنَا مِنَ الْخِرَقِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(۱):

ئەبو موسسا (خودای ئی رازی بئ) فەرمووی: لە خزمەتی حەزەرەدا (بریدی خودای لەسەر بئ) چووین بۆ غەزایی، تاقمەکە ی من شەش کەس بووین، تاقە وشتریکمان بەرکە و تەبوو، هەر شەشمان بەسەرە بەرو دوا سواری دەبووین، گوئی: ئەوەندە بە پێی ریگەمان بێی بە پێی پەتی پێمان کوتراو توێخی بەردا، منیش قاچەکانم توێکیان بەردا و نینۆکەکانم کەوتن، لە تاواندا لەبەر بئ پیللوی و لەبەر گەرما پەرۆمان بە قاچمانەو دەپیچا، بۆیە ئەو غەزایە ناوانرا غەزای ذاتوورریقاع (واتە: غەزا پەرۆینە) چونکە لەبەر پیخاوسی پەرۆ پالمان دەتالان لە قاچمانەو (ش).

۴۶۱۶- → (ب- ۱- ز- ۱۵۳- ل- ۴۴۳- ف- ۲) (۲)^(۲).

۹۲) غه‌زای بنی موصطه‌لیق: (غزوة بنی المصطلق)

۴۶۱۷- → (ب- ۳- ز- ۴۳- ل- ۱۰۰- ف- ۸) (۸)^(۱).

۴۶۱۸- → لەسەر باسی (تجوز الاغارة على الكفار) دا رابوورد، فەرمووده‌ی یەكەم، کە دەفەر موئی: (کتبت إلى نافع...) الحديث^(۲).

(۱) تجريد البخاري / ٤ / ٢٩٤ رقم: ١٥٥٥ = ٤١٢٨ فتح. مسلم. مغازي: ٤٦٧٦.

(۲) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ١٥٣ رقم: ٨٨٥.

(۱) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ٤٣ رقم: ٢١٣٧.

(۲) تقدم في: (تجوز الإغارة. تسلسل / ٤٦ حديث الأول. رقم: ٤٤٦٢ من هذا المجلد).

(۹۳) غہزای ئہنمار: (غزوة أنمار)

۶۱۹-۴ → (ب- ۱ز- ۵۴- ۲۱۴- ۱+۲+۳)^(۱):

لیرہدا دہفہرموی: جابیر (خودای ئی رازی بن) فہرمووی: لہ غہزای ئہنماردا پیغہمبہرم دی، بہسواری ولاخہکھی دہرویششت و بہرہو خورہلات نویشی سوننہتی دہکرد (ب).

(۹۴) غہزای حودہیبیہ: (غزوة الحديبية)

ئایہتی سہرہتای ئہم باسہ لہم جینگہدہدا رابوورد، سوورہتی فہتہ، حہدیشی چوارہم، ئایہتی: {لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ...} تا کورتایی ئایہت. ۶۲۰-۴ → (ب- ۱ز- ۱۰۵- ۱۱- ۳۳۶- ۱)^(۱):

لیرہدا ئہمہی پترہ: (تعدون أنتم الفتح فتح مكة وقد كان فتح مكة فتحاً، ونحن نعد الفتح بيعة الرضوان يوم الحديبية): ئیوہ ہہر فہتہی مہککہ دادہنن بہ فہتہ، بہلئی بہپیئ ئایہتی: {إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا} ئہمہ وایہو بہراستی فہتہی مہککہ دادہنری بہ فہتہ، بہلام ئیمہ بہیعہتولپریضوان (پہیمانی خوشنودی) ش دادہنن بہ فہتہکی گہورہ، چونکہ ئہو بووبہ ریخوشکەرہی گرتنی مہککہ و هوئی خوشنودیی خودا.

۶۲۱-۴- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ لَنَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ: أَلْتُمْ خَيْرُ أَهْلِ الْأَرْضِ وَكُنَّا أَلْفًا وَأَرْبَعِمِائَةٍ، وَلَوْ كُنْتُ أَبْصِرُ الْيَوْمَ لَأَرَيْتُكُمْ مَكَانَ الشَّجَرَةِ. رَوَاهُمَا الشَّيْخَانُ^(۲):

جابیر (خودای ئی رازی بن) فہرمووی: روژی حودہیبیہ پیغہمبہر (دودی خودای لہسہر بن) پیئ فہرموین: ئیستا ئیوہ چاترینی ہہموو خہلکی سہر رووی

(۱) تقدم في مجلد اول. تسلسل/ ۵۴ رقم: ۱/ ۳۹۳ و ۲/ ۳۹۴ و ۳/ ۳۹۵.

(۱) تقدم في مجلد رابع. تسلسل/ ۱۰۵ رقم: ۱/ ل: ۳۱۷۴.

(۲) تقدم في مبحث الصلح، كما تقدم في تفسير سورة الفتح المجلد السابع.

سەرزه‌مینن فەرمووی: ئەو حەلە لەو غەزایەدا هەزارو چوار سەد کەس بووین، ئەگەر ئەمێستا چاوم ببینایە جیگە ی درەختی پەیمانی خوشنوودیم پی نیشان دەدان، کە بەیعه‌تولریضوانی لەژێردا کرا (ش).

٤٦٢٢- بۆ باسی ئەم غەزایە تەماشای ئەم جیگایانەیش بکە: (الصلح والهدنة) فەرمووده‌ی یە کەم و دووهم. سوورەتی فەتح، فەرمووده‌ی دووهم و چوارەم. → (ب- ٢ ز- ١٠٩ ل- ٢١٤ ف ١ / ١٦٠٣) + (١١٨ ل- ٢٤٢ ف ١ - ١٦٣٨) + (١١٩ ل- ٢٤٣ ف ١ - ١٦٣٩ / ٥ + ١٦٣٤) + (١٢٣ ل- ٢٥١ ف ١ - ١٦٥٤) + (١٢٥ ل- ٢٥٣ ف ١ - ١٦٥٦) + (١٢٧ ل- ٢٥٧ ف ٣ - ١٦٥٩) (٣).

٩٥) غەزای فەتخی مەککە: (غزوة الفتح)

بۆ نایەتە کە تەماشای فەرمووده‌ی یە کەم و دووهمی سوورەتی نەصر بکە.

٤٦٢٣- → (ب- ٢ ز- ٤٦ ل- ١٠٧ ف ١ - ١) (١)

لە گیرانەوه‌ی ئێره‌دا ئەم دوو زیاده‌مه‌علوماته‌ی تیا دایە: لەپاش هەشت ساڵ و نیو لەپاش کۆچکردنی بۆ مەدینه‌ چوون بۆ ئەم فەتخە، ژمارە ی سوپاکە ی دەهەزار کەس بوو.

٤٦٢٤- عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) قَالَ: لَمَّا سَارَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَامَ الْفَتْحِ قَبْلَ قُرَيْشًا خَرَجَ أَبُو سُفْيَانَ بْنُ حَرْبٍ وَحَكِيمُ بْنُ حِزَامٍ وَبُدَيْلُ بْنُ وَرْقَاءَ يَلْتَمِسُونَ الْخَبَرَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَقْبَلُوا يَسِيرُونَ حَتَّى أَتَوْا مَرَّ الظُّهْرَانِ فَإِذَا هُمْ بِبِرَّانٍ كَأَنَّهَا بِرَّانُ عَرْفَةَ، فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: مَا هَذِهِ لَكَأَنَّهَا بِرَّانُ عَرْفَةَ، فَقَالَ بُدَيْلُ بْنُ وَرْقَاءَ: بِرَّانُ بَنِي عَمْرِو فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: عَمَرُوا أَقْلُ مِنْ ذَلِكَ فَرَأَاهُمْ نَاسٌ مِنْ حَرَسِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَذْرَكُوهُمْ فَأَخَذُوهُمْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ

(٣) تقدم جملة من الأحاديث حول هذه الغزوة ، في مبحث (الصلح والهدنة) وفي تفسير (سورة الفتح).

(١) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل / ٤٦ رقم: ١ / ١٣٧٤.

(صلى الله عليه وسلم) فَأَسْلَمَ أَبُو سُفْيَانَ فَلَمَّا سَارَ قَالَ لِلْعَبَّاسِ: أَحْسِنُ أَبَا سُفْيَانَ عِنْدَ حَظْمِ الْحَيْلِ حَتَّى يَنْظُرَ إِلَى الْمُسْلِمِينَ فَحَبَسَهُ الْعَبَّاسُ فَجَعَلَتِ الْقَبَائِلُ تَمُرُّ مَعَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) كَتِيبَةً كَتِيبَةً عَلَى أَبِي سُفْيَانَ فَمَرَّتْ كَتِيبَةٌ فَقَالَ: يَا عَبَّاسُ مَنْ هَذِهِ؟ قَالَ: هَذِهِ غِفَارُ، قَالَ: مَا لِي وَغِفَارٍ. ثُمَّ مَرَّتْ جُهَيْنَةُ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ مَرَّتْ سَعْدُ بْنُ هُدَيْمٍ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ وَمَرَّتْ سُلَيْمٌ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ حَتَّى أَقْبَلَتْ كَتِيبَةٌ لَمْ يَرِ مِثْلَهَا قَالَ: مَنْ هَذِهِ؟ قَالَ: هَؤُلَاءِ الْأَنْصَارُ عَلَيْهِمْ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ مَعَهُ الرَّايَةُ فَقَالَ سَعْدُ يَا أَبَا سُفْيَانَ الْيَوْمَ يَوْمُ الْمَلْحَمَةِ الْيَوْمَ تُسْتَحَلُّ الْكَعْبَةُ فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: يَا عَبَّاسُ حَبِّدَا يَوْمَ الدِّمَارِ، ثُمَّ جَاءَتْ كَتِيبَةٌ وَهِيَ أَقْلُ الْكُتَائِبِ فِيهِمْ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَأَصْحَابُهُ وَرَايَةُ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) مَعَ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ فَلَمَّا مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) بِأَبِي سُفْيَانَ قَالَ: أَلَمْ تَعْلَمْ مَا قَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ؟ قَالَ: مَا قَالَ؟ قَالَ: كَذَا وَكَذَا فَقَالَ: كَذَبَ سَعْدُ وَلَكِنْ هَذَا يَوْمٌ يَعْظُمُ اللَّهُ فِيهِ الْكَعْبَةَ وَيَوْمٌ تُكْسَى فِيهِ الْكَعْبَةُ قَالَ: وَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) أَنْ تُرَكِّزَ رَايَتُهُ بِالْحَجُّونِ. وَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يَوْمَئِذٍ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ أَنْ يَدْخُلَ مِنْ أَعْلَى مَكَّةَ مِنْ كَدَاءٍ وَدَخَلَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) مِنْ كَدَاءٍ، فَقُتِلَ مِنْ خَيْلِ خَالِدٍ يَوْمَئِذٍ رَجُلَانِ: حُبَيْشُ بْنُ الْأَشْعَرِ وَكَرُزُ بْنُ جَابِرٍ الْفَهْرِيُّ^(۲):

عوروهی کورپی زوبهیر (خودایان لای رازی بن) دهفهرموئی: سالی گرتنی مهککه، پیغهمبهر (درودی خودای لسهربن) کهوته ری بهرهو مهککه، کاتی بی برواکانی قورپهیش بهمه دهزانن ئهبو سوفیانی کورپی حهرب و حهکیمی کورپی حیزام و بودهیلی کورپی وهرقاء له مهککه دهردهچنو دین بهرهو ئهوان ههتا سووسهی ههوالی حهزرت بکهن، ملی ری دهگرن تا دهگهنه مهرو ظههران لهوی دهروانن وایزه ئاگریکی زور زور، وهک ئاگری شهوی عهرهفه ئاوا زور دهگری و دیارهو دهلیی چراخانه، ئهبو سوفیان دهلی: ئهم ههمهکه ئاگره چییه، دهلیی چراخانی شهوی عهرهفهیه، بودهیل دهلی: ئاگری بهنی عهره، ئهبو سوفیان دهلی: لهکوی بهنی عهره ئهوهنده دهن، چهند کهسی له

(۲) تجرید / ۴ / ۲۲۵ رقم: ۱۵۸۵ + ۴۲۸۰ = رقم: ۱۲۱۸ = بهرگی / ۳ - ۳۴۲.

پاسەوانانى پېڭەمبەر (درودى خوداى لەسەر بى) ئەم زەلامانە دەبينن و دەچن بۆيان و دەيانگرن و دەيانبەن بۆلاى پېڭەمبەر (درودى خوداى لەسەر بى) لەوى ئەبو سوفيان موسولمان دەبى، پېڭەمبەر (درودى خوداى لەسەر بى) كە دەكەويته رى بە عەبباس دەفەرموى: لەكويدا ريگەكە تەنگبەر دەبېتەو و سوارەكان كەلەكە دەبەستن ئا لەويدا ئەبو سوفيان رابگرە ھەتا بەچاوى خۆى بەباشى سوپاي ئىسلام ببينى و بزانى كە لەوزەى ئەودا نىيە و ئيتەر خەيالى بەرابەر وەستانى لەشكرى ئىسلام لە كەللەى خۆى دەرگا، عەبباس لەويدا رايدەگرى، ھۆزەكان پۆل پۆل لە خزمەتى پېڭەمبەردا (درودى خوداى لەسەر بى) رىزبوون و دەستيان كرد بە رۆيشتن و پۆل لەدوا پۆل بەسەر ئەبو سوفياندا تى دەپەرن، دەستە سوارى لەلایەو ھەت بوون، گوتى: عەبباس! ئەمانە كىن؟ فەرمووى: لەشكرى ھۆزى غىفارن، گوتى: من لەمانەم چى كەى ئەمانە ناھەزى من بوون (وا ئىستا ھاتوون بۆ سەرم)؟ ئەمجا ھۆزى جوھەينە رابووردن، ھەروا ھۆزى سەعدى كورپى ھوزەيم و ھۆزى سولەيم، يەكە يەكە ئەبو سوفيان دەپىرسى و عەبباس وەلامى دەدايەو و ئەويش واى دەگوتەو، تا دەستە سوارى دىن، وینەى ئەوانى نەدىبوو، گوتى: عەبباس! ئەمانە كىن؟ فەرمووى: لەشكرى ياريدەدەرانن، سەعدى كورپى عوبادە سەركردەيانە، ئالاکە بەو بوو، سەعد گوتى: ئەى ئەبو سوفيان! ئەمپۆ رۆژى كوشت و كوشتارە، ئەمپۆ كوشت و كوشتار لەناو بەست و ھەرەم و كابەدا ھەلەل دەبى و قەدەخریتە ناو ناموسولمانەكانى مەككە، بە تايبەتى گەورە پیاوھەكانيان، وەك ئەبو سوفيان، ئەبو سوفيان گوتى: ئەى عەبباس! خۆزگەم بە مردن ئاى بۆ كەلەمىردىكى مەرد پەناى بداینايە! لەپاشا دەستە سوارىكى تر ھاتن (بە ژمارە لەھەموو دەستە سوارەكانى تر كەمتر بوون) ئەوانە پۆلى پېڭەمبەر و يارانى بوون، ئالاکەى پېڭەمبەر (درودى خوداى لەسەر بى) بە زوبەيرى كورپى عەووام دەبى، كاتى پېڭەمبەر (درودى خوداى لەسەر بى) لەلای ئەبو سوفيانەو رادەبوورى عەرزى دەكا: قوربان! دەزانیت كە سەعدى كورپى عوبادە چى دەلى؟ فەرمووى: دەلى چى؟ گوتى واوا دەلى ئەمپۆ كوشت و كوشتار لەناو كەعبەدا رەوا دەبينرى!

فہرمووی (دردی خودای لہسر بی): سہ عدد درو دہکات، لہخویہوہ قسہی وا دہکات، بہلکوو بہ پیچہوانہوہ ئہمرو ئہو روژہیہ کہ کہعبہ پوشتہ و پہرداخ دہکریتہوہ! گوتی: حہزرت (دردی خودای لہسر بی) فہمانیدا کہ ئالاکہی خوئی لہ حہجوون ہہلبکری، ئہو روژہیش فہرمانی کرد بہ خالیدی کوپی وہلید کہ لہلای سہرووی مہککہوہ لہ کہدائہوہ بجیتہ ناو شاری مہککہوہ پیغہمبہر (دردی خودای لہسر بی) خوئی لہکوداوہ، لہ دامیننی شارہوہ رویشتہ ناو شارہوہ. ئہو روژہ لہ سوارہی خالید دوو کہس کوژران: حوبہیشی کوپی ئہشعرو، کورزی کوپی جابیری فیہری. (ب-خ).

۴۶۲۵- → (ب- ۳ز- ۲ل- ۴ف- ۱) (۳):

لیرہدا ئاواہ: ئوسامہی کوپی زہید (رہزای خودایان بی) فہرمووی: لہکاتی گرتنی مہککہدا گوتم: ئہی پیغہمبہری خودا! سبہیننی لہکوئی دادہبہزی (ئایا بارگہکەت لہ خانوہکەہی مہککەتا) دہخەیت و ئہوئی دہکەہی بہ بارہگای خوٓت؟ فہرمووی: جا بوچی عہقیل ہیچ خانوو بہرہی بو ئیمہ ہیشتوتہوہ؟ ئہوجا فہرمووی: نہ موسولمان کہلہپوور لہ ناموسولمان وەرہدہگری، وہ نہ ناموسولمان کہلہپوور لہ موسولمان وەرہدہگری، ہیچیان کہلہپوور لہ ہیچ کامیان وەرناگرن بہ زوہرییان گوت: ئہی کی کہلہپوورو میراتہکەہی ئہبو طالیبی برد بو خوئی؟ فہرمووی: عہقیل و طالیب بردیان و بوو بہمیراتی ئہوان (ب).

۴۶۲۶- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ الْفَتْحِ فَجَعَلَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ عَلَى الْمُجَنَّبَةِ الْيُمْنَى وَجَعَلَ الزُّبَيْرُ عَلَى الْمُجَنَّبَةِ الْيُسْرَى وَجَعَلَ أَبَا عُبَيْدَةَ عَلَى الْبَيَاقَةِ وَبَطْنُ الْوَادِي فَقَالَ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ ادْعُ لِي الْأَنْصَارَ فَدَعَوْتُهُمْ فَجَاءُوا يُهْرَوُلُونَ فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ هَلْ تَرَوْنَ أَوْبَاشَ قُرَيْشٍ؟ قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: انْظُرُوا إِذَا لَقِيتُمُوهُمْ غَدًا أَنْ تَخْصِدُوهُمْ حَصْدًا وَأَخْفَى يَدَيْهِ وَوَضَعَ يَمِينَهُ عَلَى

شِمَالِهِ وَقَالَ: مَوْعِدُكُمْ الصِّفَا قَالَ: فَمَا أَشْرَفَ لَهُمْ أَحَدٌ يَوْمَئِذٍ إِلَّا أَنَاوُهُ، وَصَعِدَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الصِّفَا فَجَاءَتِ الْأَنْصَارُ فَأَطَافُوا بِالصِّفَا، فَجَاءَ أَبُو سُفْيَانَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أُبِيدَتِ خَضِرَاءُ قُرَيْشٍ لَا قُرَيْشَ بَعْدَ الْيَوْمِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): مَنْ دَخَلَ دَارَ أَبِي سُفْيَانَ فَهُوَ آمِنٌ، وَمَنْ أَلْقَى السِّلَاحَ فَهُوَ آمِنٌ، وَمَنْ أَغْلَقَ بَابَهُ فَهُوَ آمِنٌ، فَقَالَتِ الْأَنْصَارُ: أَمَّا الرَّجُلُ فَقَدْ أَخَذْتُهُ رَافَةً بِعَشِيرَتِهِ وَرَغْبَةً فِي قَرَيْتِهِ وَنَزَلَ الْوَحْيُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: قُلْتُمْ أَمَّا الرَّجُلُ فَقَدْ أَخَذْتُهُ رَافَةً بِعَشِيرَتِهِ وَرَغْبَةً فِي قَرَيْتِهِ أَلَا فَمَا اسْمِي إِذَا أَنَا مُحَمَّدٌ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ، هَاجَرْتُ إِلَى اللَّهِ وَإِلَيْكُمْ فَالْمَحْيَا مَحْيَاكُمْ وَالْمَمَاتُ مَمَاتُكُمْ، قَالُوا: وَاللَّهِ مَا قُلْنَا ذَلِكَ إِلَّا ضِنًّا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ قَالَ: فَإِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُصَدِّقَانِكُمْ وَيَعْدِرَانِكُمْ^(۴):

ئەبو ھورەیرە (رمزای خودای گورەیی ئی بن) فەرمووی: لە روژی گرتنی شاری مەككەدا، لە خزمەتی پیغەمبەردا بووین (درودی خودای لەسەربین) بۆ ئەم قەتە خالییدی کوپی وەلییدی کرد بەسەرکردەیی لای راستی لەشکرەکە و زوبەیریشی کرد بەسەرکردەیی دەستە چەپی و ئەبو عوبەیدەیشی کرد بەسەرکردەیی پیادە و بێ زریەکان کە لەناو شیوەکەدا بوون و لە کەوانەیی دوولی مەككەووە بوون، خۆیشی لەناو دەستەیه‌کا بوو فەرمووی: ئەبو ھورەیرە! یاریدەدەرەکانم بۆ بانگ بکە منیش چووم بانگم کردن، بەهەراکردن هاتن، فەرمووی: ئەو کۆمەلەیی یاریدەدەران! ئەو گەلی براینە! خۆ ئەم هەرچی و پەرچی و لەشکرە تیکەل و پیکەل و بێ سەر و پایەیی قوڕەیش دەبینن کە بەخەیاالی خاوی خۆیان بۆ بەرامبەرکردنی ئیئە کویان کردوونەتەو؟ گووتیان: بەئێ، چۆن دەفەرمووی وایە، فەرمووی: بتان بینم، سبەینێ کە تووشیان دەبن، چۆن وەك بەری درەو پاکویان دەدەن! دەستی راستیشی لەسەر دەستی چەپی خۆی دانا و بەھیما تیی گەیانندن کە ئاوا متیان بکەن و قەلاچۆیان تی بخەن. فەرمووشی: وادەمان سەرکیوی صەفا بێ و لەشکرەکان لەوێ یەك دەگرینەووە. گوتی: ئیتەر ئەو روژە ئەوێ لەوان

(۴) مسلم. مغازی: ۴۶۰۰، ۴۵۹۸.

سەری بەرزکردهوه و لاملی کردو بەرەهەوێلمان کەوت لە ملیان داو لال و پالمان خست، لەدوا سەرکەوتن لە روژێ دواییدا حەزەرت (دروێ خودای لەسەر بێ) لەسەر بەلێنەکەیی خۆی سەرکەوتە سەر گردی صەفا و یاریدەدەرانیش وەک خەرمانەیی مانگ بەگردی صەقادا ئاخڵەیان لێدا^(١). جا ئەبو سوفیان هاتە خزمەتی عەززی کرد: قوربان! ئەیی پیغەمبەری خودا! زەردو سووری قورەیش بەرباد کراو یافتی قورەیشیان بێ، خو ئەگەر واپروا قورەیش نامینی تا سبەینێ! حەزەرت (دروێ خودای لەسەر بێ) فەرمووی: جارێدەن: ئەوهی بچیتە مائی ئەبو سوفیان لەخۆی ئەمین بێ و ترسی نەبێ، ئەوهی چەک فری بداو شەر نەکا لەخۆی ئەمین بێ ترسی نەبێ. یاریدەدەران لەناو خۆیاندا دەلێن: وا دیارە پیغەمبەر (دروێ خودای لەسەر بێ) دلی دەسووتی بە هۆزو خزمانی خۆی و مەیلی تازەبۆتەوه بۆ شارو نیشتمانەکەیی خۆی ئیتەر رەنگ بێ بگەریتەوه بۆ ئێرەو ناو ئیمە بەجێ بهیلتی جا سرووش هات بۆ پیغەمبەر و خودا خەبەری داپیی کە یاریدەدەران و او دەلێن، فەرمووی: ئێوه دەلێن: پیغەمبەر (دروێ خودای لەسەر بێ) دلی دەسووتی بە هۆزو خزمانی خۆی و مەیلی تازە بۆتەوه بۆ شارەکەیی خۆی ئیتەر رەنگ بێ بگەریتەوه بۆ مەککە و مەدینە بەجێ بهیلتی، راستە کەمن دلم دەسووتی بە خزمانی خۆم و هەمیشە دلم لی دەدا بۆ مەککەیی پیروژ، کە زیدمەو جیگەیی خرۆشانی میهرەبانی خودایە و کابەیی نازداری لەناودایە، ئەمە راستە و وایە و زیادیی هەیه و کەمی نییه، بەلام ئەوهی کە گوتووتانە دەگەریمەوه بۆ ئێرەو ئێوه بەجێ دەهیلم شتی وای نییه و

(١)

خۆرە یا مانگە خەرمانەیی داوه

یا صەفا بەبای صەفا نەخشاو

رحمەت بارانە لەهەر شەش لاوه

فریشتە و پەرس دەوری لێ داوه!

(وەرگێڕ)

ئەمەیان لەمنەو دەوورە بۆچی من ناوم چییە و من کیم پێ دەلێن، من ناوی خۆم بەخۆمەوێه سێ جار وایفەرموو، ئەوجا فەرمووی: من ناوم موخەممەدە (بەپێی ناوەکەم دەبێ کارێ ئەکەم کەبێی بەهۆی ئەو شایستەیی ئەو ناوە نەبم، کە بە مەعنا پەسەند و ستایش کراوە)، کەواتە: ئەگەر دڵم بە کەسوکاری خۆم بسووتی جیی خۆیەتی، وەڵێ ئەگەر ئێو بەجێ بهێلم ئەوەیان لە رەفتاری منەو دەوورە، چونکە وەک گوتم: من ناوم موخەممەدە و بەندەو پیغەمبەری خودام و ئەوێ دەیلێم راستەو ئەوێ دەیکەم دروستەو هەقەو درۆو چاوپاوو بێ ئەمەکی و بی وەفایی لەمنەو دەوورە زۆر زۆر، چ لەگەڵ ئێوەدا، چ لەگەڵ خزمان و هۆزی خۆمدا، من یەكجار گوتوومەو دەیلێم کۆچەو کردوومە بۆلای خودا و بۆلای ئێوێ خوشەوێست لەبەر رەزای خودا وە هەرگیز لە بریاری خۆم پەشیمان نابمەو. ئێتر من ژيانم ژيانێ ئێوێهە و مردنم مردنێ ئێوێهە ژيان و مردنم لەگەڵ ژيان و مردنێ ئێوێهە! یاریدەدرانیش بە گریانەو گوتیان: قوربان! بەخودا ئێمە بۆیە ئەمەمان گوتوو چونکە حەزناکەین لە رحمەتی خودا و لە فەیزو بەرەکەتی و جودای تو بە دووربین و حەزەکەین هەمیشە لە خەمەتتا بین، ئێمە خەمی ئەمەمانە. فەرمووی (دردی خودای لەسەر بێ): راست دەکەن و خودا و پیغەمبەری خودا بۆ ئەم قەسەیان باوەرتان پێ دەکەن و عوزو بەهەتەن قەبوول دەکەن! (م).

٤٦٢٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُطِيعٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ لَا يُقْتَلُ قُرَشِيٌّ صَبْرًا بَعْدَ هَذَا الْيَوْمِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُمَا مُسْلِمٌ^(٥).

عەبدوللای کۆپی موطیع (رەزای خودایان ئێ بێ) لە بابیەو دەفەرموێ: روژی گرتنی شاری مەککە گویم ئێ بوو پیغەمبەر (دردی خودای لەسەر بێ) دەیفەرموو: لەمڕۆ بەدواوە هەتا روژی قیامەت ئێتر قورەیشی بەکووت و زنجیرەو حەپس

(٥) مسلم. مغازي: ٤٦٠٣.

ناکری بۆ کۆشتن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که له‌دین وهریگه‌پیته‌وه به‌لام له‌سه‌ر
تۆله‌سه‌ندن و شتی وا ئه‌وه جیایه (م).

→ ۴۶۲۸- (ب- ۶ز- ۱۸ل- ۲۷۵ف- ۱۸) ^(۶).

→ ۴۶۲۹- (ب- ۲ز- ۱۳۵ل- ۲۷۱ف- ۱) ^(۷).

→ ۴۶۳۰- (ب- ۲ز- ۱۳۵ل- ۲۷۲ف- ۲) ^(۸).

له‌گره‌دا ده‌فه‌رموئ: ئیبنو عومه‌ر (ره‌زای خودایان ئا بئ) ده‌فه‌رموئ:
پیغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بئ) له‌ روژی گرتنی مه‌ککه‌دا، له‌ که‌وانه‌ی مه‌ککه‌وه
به‌ سواری و لاخ هاته‌ ناو شاره‌وه ئوسامه‌ی به‌ پاشکۆوه بوو، بیلال و عوتمان
کوپی طه‌لحه‌ی له‌ خزمه‌تدا بوون عوتمان خو‌ی له‌ کلیلداره‌کانی کابه‌ بوو،
حه‌زرت رویشته‌ هه‌تا چوو له‌ناو مزگه‌وته‌که‌دا ووشتره‌که‌ی ییخدا، فه‌رمانی
کرد به‌ عوتمان کليلة‌که‌ی هی‌ناو ده‌رگا‌که‌ی کرده‌وه و پیغه‌مبه‌رو ئوسامه‌و
بیلال و عوتمان چوونه‌ ناوما‌لی که‌عه‌وه‌و دنیا روژ بوو، تاویکی باش
له‌ناویدا مانه‌وه“ ئه‌وجا حه‌زرت (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بئ) هاته‌ ده‌ره‌وه، خه‌لکه‌که‌
هه‌رکه‌سه‌ی ده‌یویست خو‌ی زووتر بجیته‌ ژووره‌وه، ئیبنو عومه‌ر یه‌که‌م که‌س
ده‌بی که‌ ده‌جیته‌ ژووره‌وه، ده‌روانی هیشتا بیلال وا له‌ ژووره‌وه راوه‌ستاوه،
له‌پشت ده‌رگا‌که‌وه، لی‌ی ده‌پرسی: ئایا پیغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بئ) له‌کویدا
نویژی کرد؟ ئه‌ویش ئه‌و جیگه‌یه‌ی پئ نیشاندهدا که‌ حه‌زرت نویژی تیادا
کردبوو، ئیبنو عومه‌ر فه‌رمو‌ی: به‌لام له‌بیرم نه‌بوو له‌ بیلال پیرسم که‌
حه‌زرت (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بئ) چه‌ند رکات نویژی کرد (ش/د/ت/ن).

→ ۴۶۳۱- (ت- ۱ز- ۱۵۵ل- ۴۴۷ف- ۲) ^(۹).

^(۶) تقدم في مجلد سادس. تسلسل/ ۱۸ رقم: ۳۹۶۸ / ۱۸.

^(۷) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل/ ۲۷ رقم: ۱۳۰۶ / ۱.

^(۸) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل/ ۱۳۵ رقم: ۱۷۱۷ / ۲.

^(۹) تقدم في مجلد أول. تسلسل/ ۱۵۵ رقم: ۸۹۰ / ۲.

۴۶۳۲- → (ت- ۱ز- ۱۵۵- ۴۴۷ف- ۳) (۱۰).

۴۶۳۳- عَنْ الْحَارِثِ بْنِ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ: لَا تُغْزَى هَذِهِ بَعْدَ الْيَوْمِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدٍ صَحِيحٍ^(۱۱):

حاریثی کوپی مالیک (خودای ن رازی بن) فهرمووی: روژی گرتنی شاری مه‌ککه گویم لیبوو پیغه‌مبهر (درودی خودای له‌سهر بن) ده‌یفه‌رموو: ئیتر له‌مرو به‌دواوه هه‌تا روژی قیامت جاریکی تر ئەم شاره غه‌زا نا‌کری و هه‌تا ئیسلام بمی‌نی خه‌لکی ئەم شاره ئیسلام ده‌بن، که‌واته له‌سهر ناموسولمانه‌تی غه‌زا نا‌کری (ت- س/ص= ئیمامی تیرمیذی (خودای ن رازی بن) له کتیبی جامع التیرمیذیدا، به سه‌نه‌دیکی سه‌حیح ئەم فهرمووده‌یه‌ی گیراوه‌ته‌وه).

۹۶) غه‌زای حونه‌ین: (غَزْوَةُ حُنَيْنٍ)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّذَبِّرِينَ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ (صدق الله العظيم)} (۲۵/۹):

واته: ئە‌ی گه‌لی ئیسلام! ده‌شێ فه‌رمانی خودا به‌جێ بێ‌ن و هه‌موو کاتێ سوپاسی زۆری بکه‌ن له‌سهر نیعمه‌تی ئیسلام و له‌سهر ئە‌وه که له‌گه‌ڵ کاتاو له‌ چه‌ن ره‌زمگای ئاگیرندا ده‌ستی ئیوه‌ی گرت و زالی کردن به‌سهر دوژمندا به‌ تایبه‌تی له‌روژی رووداوی حونه‌یندا، له‌وکاته سه‌خت و دیر‌ژواره‌دا یارمه‌تی دان، له‌وکاته‌دا که زۆری ژماره‌ی سه‌رو زۆری مال به‌کاری هه‌یج نه‌هات و ئیوه‌ی بێ نیاز نه‌کرد به‌هه‌یج جو‌ری و گو‌ی زه‌وی و سه‌ر زه‌مین به‌و

(۱۰) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ۱۵۵ رقم: ۸۹۱ / ۳.

(۱۱) رواه الترمذي بسند صحيح.

حه‌مکه پان و به‌ره‌راوانییه‌ی خۆی لی‌تان بوو به‌ چنگی‌ک و سه‌ری دنیا‌تان
لی‌ هاته‌وه‌ یه‌ک، ئه‌وه‌بوو سه‌ره‌نجام شکان و هه‌له‌هاتن و راتان کرد، هه‌تا له‌پاشا
خودا به‌ به‌خششی خۆی و به‌ به‌ره‌که‌تی و وجودی پی‌غه‌مبه‌ری خۆی
فه‌رامۆشی دان و ئاسایشی داباران به‌سه‌رتانا و دلی ئه‌ستوو‌ر کردن و
سه‌کینه و ئارامی دلی له‌ لایه‌ی خۆیه‌وه‌ نارده‌ خواره‌وه‌ بۆسه‌ر پی‌غه‌مبه‌رو
موسولمانه‌کان و سوپایه‌کی فریشته‌ی له‌ غه‌یبه‌وه‌ بۆ پشتیوانی ئیوه‌ نارد، که
ئه‌وکاته‌ ئیوه‌ نه‌تان‌بینین، ئه‌وه‌بوو خودا بۆخۆی سزایه‌کی چاکی
ناموسولمانه‌کانیدا، که به‌راستی سزایی له‌ خوداوه‌ بێ و بۆسه‌ر ناموسولمان
بێ هه‌روا ده‌بی.

۴۶۳۴- عَنْ الْعَبَّاسِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ حُنَيْنٍ فَلَزِمْتُ أَنَا وَأَبُو سُفْيَانَ ابْنُ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَلَمْ يُفَارِقْهُ وَهُوَ عَلَى بَغْلَةٍ لَهُ بَيْضَاءُ أَهْدَاهَا لَهُ فَرْوَةٌ بَنُ نَعَامَةِ الْجُدَامِيِّ فَلَمَّا اتَّقَى الْمُسْلِمُونَ وَالْكَفَّارُ وَلَّى الْمُسْلِمُونَ مُذْبِرِينَ فَطَفِقَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَرْكُضُ بَغْلَتَهُ قَبْلَ الْكَفَّارِ وَأَنَا آخِذٌ بِلِجَامِهَا أَكْفَهَا لَنَا تُسْرِعُ وَأَبُو سُفْيَانَ آخِذٌ بِرِكَابِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَيُّ عَبَّاسٍ نَادِ أَصْحَابَ السُّمُرَةِ. قَالَ: فَوَاللَّهِ لَكَأَنَّ عَطْفَتَهُمْ حِينَ سَمِعُوا صَوْتِي عَطْفَةُ الْبَقْرِ عَلَى أَوْلَادِهَا، فَقَالُوا: يَا لَبِيكَ يَا لَبِيكَ يَا لَبِيكَ فَأَقْتَتَلُوا وَالْكَفَّارُ وَلَدَغْوَةً فِي فَنَادَتِ الْأَنْصَارُ يَقُولُونَ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ، ثُمَّ قَصَرَتِ الدَّغْوَةُ عَلَى بَنِي الْحَارِثِ بْنِ الْخَزَرَجِ يَا بَنِي الْحَارِثِ يَا بَنِي الْحَارِثِ، يَا بَنِي الْحَارِثِ فَتَنَظَّرَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى قِتَالِهِمْ وَهُوَ عَلَى بَغْلَتِهِ وَقَالَ: هَذَا حِينَ حَمَى الْوَطِيسُ، ثُمَّ أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَصِيَّاتٍ فَرَمَى بِهِنَّ وَجُوهَ الْكَفَّارِ ثُمَّ قَالَ: ائْهَزِّمُوا وَرَبُّ مُحَمَّدٍ قَالَ: فَلَدَهَبَتْ أَنْظَرُ فَإِذَا الْقِتَالُ عَلَى هَيْئَتِهِ فِيمَا أَرَى قَالَ: فَوَاللَّهِ مَا هُوَ إِلَّا أَنْ رَمَاهُمْ بِحَصِيَّاتِهِ فَمَا زِلْتُ أَرَى حَدَّهُمْ كَلِيلًا وَأَمْرَهُمْ مُذْبِرًا. وَفِي رَوَايَةٍ: رَمَاهُمْ بِقَبْضَةٍ مِنَ الثَّرَابِ وَقَالَ: شَاهَتِ الْوُجُوهُ فَمَا بَقِيَ مِنْهُمْ إِنْسَانٌ إِلَّا أَمْتَلَأَتْ عَيْنَاهُ فَرَلُّوا مُذْبِرِينَ وَائْهَزَمُوا وَقَسَمَتْ غَنَائِمُهُمْ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ. وَلَفْظُ الْبَخَارِيِّ: لَمَّا كَانَ يَوْمَ حُنَيْنٍ اتَّقَى هَوَازِلُ وَمَعَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَشْرَةَ آلَافٍ وَالطَّلَاءُ، فَأَذْبَرُوا قَالَ:

يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ قَالُوا: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ، لَبَّيْكَ نَحْنُ بَيْنَ يَدَيْكَ، فَنَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَقَالَ: أَنَا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ فَأَنْهَزَمَ الْمُشْرِكُونَ، فَأَعْطَى الطَّلَقَاءَ وَالْمُهَاجِرِينَ وَلَمْ يُعْطِ الْأَنْصَارَ شَيْئًا، فَقَالُوا فِي ذَلِكَ، فَدَعَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَدْخَلَهُمْ فِي قُبَّةٍ فَقَالَ: أَمَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالشَّاقِ وَالْبُعِيرِ وَتَذْهَبُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا وَسَلَكَتِ الْأَنْصَارُ شِعْبًا لَأَخْتَرْتُ الْأَنْصَارَ. زَادَ فِي رَوَايَةٍ: قَالَ: كُنَّا إِذَا أَحْمَرَ النَّبَأُ تَتَقَى بِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَإِنَّ الشُّجَاعَ مِنَّا لِلَّذِي يُحَازِيهِ. رَوَاهُ هَذِهِ الثَّلَاثَةُ الشَّيْخَانُ^(۱):

عہ عباس (خوشنودی خودای لی بن) دہ فہرموی: لہ خزمہ تی پیغہ مہردا (درویدی خودای لہ سر بن) ثامادہی غہ زای حونہین بووم، من و ئہ بو سوفیانی کوپی حاریٹی کوپی عہ بدولموططہ لیب لہ خزمہ تی دابوون و لیی جوئی نہ دہ بووینہ وہ، پیغہ مہر (درویدی خودای لہ سر بن) بہ سواری ئہ و ہیستہ سپییہی خوی بوو کہ فہرہی کوپی نوافثہی جوڈامی بہ دیاری بوی ہینابوو، جا کاتی موسولمانان و ناموسولمانان دایان بہیہ کا موسولمانہ کان لہ سہرہ تاوہ شکان و بہرہ ودوا ہلہاتن، بہ لام پیغہ مہر (درویدی خودای لہ سر بن) ئیستہ کہی خوی غارہ دا کہ بہرہ و کافرہ کان ہلہمت بہری، منیش لغاوی ہیستہ کہم توند گرتبوو، نہم دہ ہیشت خیرا برہا، ئہ بو سوفیانیش ئاوزہ نگییہ کہی پیغہ مہری گرتبوو، پیغہ مہر (درویدی خودای لہ سر بن) فہرموی: ئہی عہ عباس! بانگ کہ ئہی دہستہی بہیہ تولپریضوان! ئہی ئہ و کوئمہ لہی کہ لہ روژی حودہ یبیہ دا لہ ژیر دار مؤزہ کہ دا لہ گہل پیغہ مہری خودا دا پہیمانان بہست لہ سہر ئہ وہ کہ لہ بہر کافر ہلنہیہن. جا منیش بہہ موو دہنگی خوم، بہو دہنگہ گہورہی خوم ہتا ہیژم تیادا بوو بانگم کرد: پیاوان و یارانہی بہیہ تولپریضوان لہ کوین کہ خودای گہورہ لہ شانیا ندا فہرمویہ تی:

{لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ} (۱۸/۴۸)؟

(۱) مسلم. مغازی: ۴۵۸۸. بخاری. جہاد: ۲۹۲۰.

بەخودايە ھەرئەوئەندە كە گوييان لەدەنگى من بوو ھەموو بەپەلە
 بۆلاى ھەزرىت بايان دايەو، وەك چۆن گاگەئى بەچكەى ئى جىمابى كە گويى
 لەدەنگى بى بەھەراکردن دەگەرپتەو بۆسەرى ئاوا، لەھەر چوار لاو بەيەك
 دەنگ دەيانگوت: بەسەر سەر، بەسەر سەر، واھاتىن، واھاتىن، ئيتەر لەگەل
 ناموسولمانەكاندا پىك ھەلپەرژان، خوش خوش بانگەواز ھەر بەردەوام بوو،
 لەسەرەتاوہ بانگى يارىدەدەران دەكراو دەيانگوت: ئەى كۆمەلەى
 يارىدەدەران! ئەى كۆمەلەى يارىدەدەران! ئەى مەردىنە! رۆژيەكە و ئەمرو،
 لەدەستى نەدەن! ئىنجا بانگەواز بەتايبەت لەنەوہى حارىتى كورپى خەزرج
 دەكراو دەيانگوت: ئەى نەوہى حارىت! ئەى نەوہى حارىت! ھەزرىت (دروى
 خوداى گەرمە مەزنى ئى بى) بەسەر پىشتى ھىستەرەكەى خويەوہ سەرەنجىكى شەرو
 كوشتارەكەى داو فەرمووى: وا تەندوور تاوى سەند، بەپراستى شەپ
 گەرمبوون ئاوا دەبى! ئەوجا ھەزرىت (دروى سلاو سەلات و سەلامى خوداى گەرمە مەزنى
 خويەو كەسوكار و يارانى بى) مەشتى چەوى ھەلگرت و وەشاندى بەپرووى
 ناموسولمانەكانداو فەرمووى: بەخوداى موھەممەد واشكان! مەنىش چووم
 تەماشام كرد، بەلام لەبەرچاوى من ھىشتا كوشتار وەك خوي گەرم بوو.
 گوتى: كەچى ھەرئەوئەندە بوو كە چنگە چەوہكەى فەردا بۆيان، ئيتەر چاوم ئى
 بوو بەرەبەرە ناموسولمانەكان كول دەبوون و گولۆلەيان دەكەوتە لىژى. لە
 گىرپانەوہيەكا: مەشتى خاك و خولئى بۆ فەردەدان و فەرمووى: شاھت الوجوہ:
 روويان داوہشى و چاويان كوئرو مەزەعيل بى، ئيتەر بەفەرمانى خودا
 ھەموويان، يەك بەيەك پەرچاويان بوو لە خول و بەرەودوا ھەليان تيزان و
 شكان ئيتەر ئەوہبوو مال و منال و خاوو خيزان و سامانيان بە تالانى گيراو
 دابەش كرا بەسەر سوپاي ئىسلامدا (ش) گفەتى (ب) ئاوايە: كە رۆژى
 حونەين روويدا لەشكرى ھۆزى ھەوازين و سوپاي پىغەمبەر (دروى خوداى لەسەر
 بى) بەرامبەرى يەكترى راوہستان، سوپاكەى پىغەمبەر (دروى خوداى لەسەر بى)
 (بىجگە لەو نۆ موسولمانانەى كە لەكاتى گرتنى مەككەدا ئىسلام بوو بوون)
 دەھەزار كەس بوون، جا لەسەرەتاوہ لەشكرەكەى پىغەمبەر (دروى خوداى لەسەر

بىن) شكستيان هينا وەك لەسەر باسى خۇپراگرتن و ورەبەرزى و نەبەزىن لەكاتى روودانى شەردا پىويستە لە فەرموودەى يەكەمدا ئەم باسە رابوورد. پىڭەمبەر (دردى خوداى لەسەر بىن) بانگى يارىدەدەرانى كردوو فەرمووى: ئەى كۆمەلەى يارىدەدەران! ئەوانىش (رەزاي خودايان ئى بىن) يەكسەر ھۆشيان ھاتەو و كەوتنەو و خۇيان و عەرزىان كرد. ئەى پىڭەمبەرى خودا! ئەمەتايىن واين لەخزمەتقا، فەرموو بفەرموو سەرمان لە رىتايە! ئەوكاتە حەزرەت (دردى خوداى لەسەر بىن) لە ولاخەكەى دابەزى، كەناوى دولدول بوو، فەرمووى: من بەندەو پىڭەمبەرى خودام و درۆزن و جادوو بازنىم و قسەى من راست و دروستەو سەرکەوتن ھەر بو ئىمەيە ئىتر بو وورە بەردەدەن و نوشوست دەھيئن. ئىتر لەشكرى ناموسولمانەكان شكاو ھەليان تۆپاند. پىڭەمبەر (دردى خوداى لەسەر بىن) تالانىيەكەى ئەوانى دابەش كرد بەسەر ئازادكراوەكانى فەتحي مەككەداو بەسەر كۆچكارەكاندا، ھىچ بەشى يارىدەدەرانى ئى نەدا، ئەوەبوو يارىدەدەرانىش لەسەر ئەمە گلەييان لىكرد جا پىڭەمبەر (دردى خوداى لەسەر بىن)... تاد. باقى مەندەى فەرموودەكە لەباسى: (أعطاء المؤلف قلوبهم) دا رۆيشت، فەرموودەى يەكەم و دووھەم و سىيھەم و چوارەم.

۶۲۳ھ -> (بۆ ئەم باسە تەماشاي ئەم باسانەيش بکە: من قتل قتيلاً فله سلبه
ف- ۱) + (فەرمانرەوا بۆى ھەيە كە دىل بە پياوھتى ئازاد بکا...) + (ب- ۵ز-
۶۳ل- ۲۲۵ف- ۲)^(۱).

۹۷ غەزاي ئەوتاس: (غزوة أوطاس)

۶۳۶ھ -> (ب- ۵ز- ۶۳ل- ۲۲۵ف- ۲)^(۱):

^(۱) راجع مبحث (من قتل قتيلاً فله سلبه).

^(۱) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۶۲ رقم: ۲۵۲۸.

لێره دا ئەم پترییە هەیه: لە شەپە کە دا کابرایەکی بەنی جەشەمی تیریکی لە کەشکە ئەژنۆی ئەبو عامیردا، کە چوومه سەری پیم گوت: مامە کێ بوو ئەم تیرە لێدای؟ ئەویش بەهێما نیشانی دام ئا ئەوێه کە کوشتمی و تیرەکە پێوه نام، منیش نیشتمە سەری و گرتمەوه، کە منی بینی واگەیمە سەری هەلەات، منیش شوینی کەوتم و تانەم لێداو دەمگوت: ئەو شەرم ناکە ی رادەکە ی! ئەگەر مەردی خۆت بگرە بۆم: ئەویش راوهستا، سەرو شمشیرمان بۆیه کتر داوه شان من ئەوم کوشت ئەوسا گەرامەوه بۆلای ئەبو عامیر... تاد.

(٩٨) غەزای طائف: (غزوة الطائف)

٤٦٣٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رضي الله تعالى عنهما) قَالَ: حَاصَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَهْلَ الطَّائِفِ فَلَمْ يَنْلِ مِنْهُمْ شَيْئًا فَقَالَ: إِنَّا قَافِلُونَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ، قَالَ أَصْحَابُهُ: تَرْجِعْ وَلَمْ تَفْتَحْهُ فَقَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) اغْدُوا عَلَى الْقِتَالِ فَعَدُّوا عَلَيْهِ فَأَصَابَهُمْ جِرَاحٌ فَقَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنَّا قَافِلُونَ غَدًا قَالَ: فَأَعْجَبَهُمْ ذَلِكَ فَضَحِكَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(١)

عەبدوللای کوری عەمر (خودا لێیان رازی بێ) دەفەرمووی: لەپاش غەزای حونەین و ئەوتاس پیغەمبەر (دودی خودای لەسەر بێ) دەورە ی خەلکی قەلای تائیفی دا، بەلام زەبەری پێ نەبردن، فەرمووی: خودا حەزکا دەگەرپێنەوه یارانیش (هەزای خودایان ئی بێ) لەبەریان گران بوو، فەرموویان: چۆن دەگەرپێتەوه خۆتۆ هێشتا قەلاکەت نەگرتوو؟ فەرمووی: دەسبەینێ سەر لەبەیانەکی بپۆن بۆ شەپ لەگەلیان جا بۆ سبەینێ کە چوون بۆ شەپ لەسەر لیواری شوورەکەوه بە دوورەتەر هەندیکیان ئی زامار بوو، وه هیچیشیان پێ نەکردن، پیغەمبەر (دودی خودای لەسەر بێ) پێی فەرموون: سبەینێ دەگەرپێنەوه! گوتی: کەچی ئەمجا

(١) تجرید البخاری / ٤ / ٣٣٨ رقم: ٤٣٢٥ ، ٦٠٨٦ ، ٧٤٨٠ . مسلم . مغازی: ٤٥٩٦ .

گەرپانەوہیان بەدەل بوو، پىڭغەمبەر (دردى خودای لەسەر بى) كەدى واراىان گۆرى و ئەوانىش لەپاش تاقىکردنەوہ ھاتنە سەر قسەكەى ئەو، ئەویش پىكەنى (ش - خودایان ئى رازى بى).

۹۹) غەزای تەبوك: (غزوة تبوك)

۴۶۳۸ -> (ب - ۵ - ز - ۹ - ل - ۶۲ - ف - ۴) ^(۱).

۴۶۳۹ -> (ب - ۶ - ز - ۱۰ - ل - ۲۱۶ - ف - ۲۴) ^(۲).

۱۰۰) غەزای مۆتە لە وولاتى شام

۴۶۴۰ - عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فِي غَزْوَةِ مَوْتَةَ زَيْدَ بْنِ حَارِثَةَ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): إِنَّ قُتَيْلَ زَيْدٍ جَعْفَرٌ وَإِنْ قُتِلَ جَعْفَرٌ فَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ، قَالَ ابْنُ عُمَرَ: فَالْتَمَسْنَا جَعْفَرَ بْنَ أَبِي طَالِبٍ فَوَجَدْنَاهُ فِي الْقَتْلَى وَوَجَدْنَا فِي جَسَدِهِ بَضْعًا وَتِسْعِينَ مِنْ طَعْنَةٍ وَرَمِيَةٍ ^(۱).

ئىبنو عومەر (رەزای خودا لەخۆى و بابى) فەرمووی: لە غەزای مۆتەدا ھەزەرەت (دردى خودای لەسەر بى) زەیدى كۆرى ھارىسى کرد بەسەرکردەى سوپاکە، لەپاشا فەرمووی: ئەگەر زەید كۆژا ئەوا جەعفەر لەشوینى ئەو سەرکردەى، ئەگەر جەعفەرىش كۆژا ەبدوللای كۆرى رەواھە سەرکردەى. ئىبنو عومەر (خودایان ئى رازى بى) فەرمووی: كە گەرپان بۆ تەرەكەى جەعفەرى كۆرى ئەبو طالیب كاتى كە دۆزیمانەوہ، لەناو كۆژاوەكاندا، زیاتر لە نەوہت سەرە پم و دەمەشیرو تىرى پىوہ بوو (ب).

^(۱) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۹ رقم: ۳۲۹۱ / ۴.

^(۲) تقدم في مجلد سادس. تسلسل / ۱۰ = ۲۴ / ۳۹۱۵.

^(۱) بخاري. مغازي: ۴۲۶۲.

۴۶۴۱- → (ب- ۵- ز- ۲۲- ل- ۱۴۳- ف- ۱) + (ب- ۱- ز- ۱۹۷- ل- ۵۳- ف- ۳)^(۲).

۴۶۴۲- عَنِ الثُّعْمَانَ بْنِ بَشِيرٍ الْأَنْصَارِيِّ (رضى الله عنهما) قَالَ: أَغْمِيَ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَوَاحَةَ، فَجَعَلَتْ أُخْتُهُ عَمْرَةَ تُبْكِي وَاجْبِلَاةً وَاكْدًا وَاكْدًا تُعَدِّدُ عَلَيْهِ فَقَالَ حِينَ أَفَاقَ: مَا قُلْتَ شَيْئًا إِلَّا قِيلَ لِي آتَتْ كَذَلِكَ. رَوَاهُ هَذِهِ الثَّلَاثَةُ الْبُخَارِيُّ^(۳):

نوعمانى كوپرى به شيرى ئەنصارى (خوداى ئى رازى بىن) فەرمووى: جارى عەبدوللاى كوپرى رەواخە زۆر نەخۆش دەبى، كەشەنگ دەبى، لەھۆش خۆى دەچى، عەمرەى خوشكىشى دەست دەكا بە شىن و شەپپۆر دەيلاويىتەو دەلى: ئاى كيۆەكەم رۆ، ئەمەم رۆ ئەوهم رۆ، جا كاتى عەبدوللا دىتەو سەرھۆش دەلى: ھەموو جارى كەتۆ منت دەلاواندەو بەسەر مندا ھەلت دەدا دەگوترا پىم: ئەرى راستە تۆ وايت وەك عەمرەى خوشكت دەلى؟ (ب) لەشەرەكەدا دەفەرموى: لەم نەخۆشىنەدا ھەزەت (دېردى خوداى لەسەر بىن) دەچى بۆ سەردانى، دەپوانى كفتە و بووراوئەو دەفەرموى: (اللهم أن كان أجله قد حضر فيسر عليه وألا فأشفه): پەرەردگارى من! ئەگەر ئاكامى ھاتووە ئەوا كارى سەرەمەرگى بۆ ئاسان بفرموو، دەنا چارى بفرموو). دەلى: جا خودا تۆزى بارى لەشى سووك دەكا و ھۆشى دىتەو دەفەرموى: وەك بلىى فريشتەيى گورزىكى ئاسنين راست بكاتەو لىم و بلى: جا ئەمە راستە تۆ ئاوايت؟ ئەگەر بىمگوتبايە: ئا، بەو دەيدەپلۆستم.

^(۲) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۲۳ رقم: ۱ / ۲۳۸۶.

^(۳) راجع مجلد أول. تسلسل / ۱۹۶ رقم: ۴ / ۱۰۳۴.

۱۰۱) دواگوته لهم باسه‌دا، باسی ناردنی نیرده‌کان (البعوث) ناردنی عاصیم و خویه‌یب و براده‌ره‌کانیان:

خاتمه فی البعوث: بعث عاصم وحبیب وأصحابهما

۴۶۴- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَرِيَّةً عَيْنًا وَأَمَرَ عَلَيْهِمْ عَاصِمَ بْنَ ثَابِتٍ، فَأُتِلَقُوا حَتَّى إِذَا كَانُوا بَيْنَ عُسْفَانَ وَمَكَّةَ ذَكُرُوا لِحَيٍّ مِنْ هُدَيْلٍ يُقَالُ لَهُمْ بَنُو لَحْيَانَ فَتَبِعُوهُمْ بِقَرِيبٍ مِنْ مِائَةِ رَامٍ، فَاتَّبَعُوا آثَارَهُمْ حَتَّى أَتَوْا مَنْزِلًا نَزَلُوا فَوَجَدُوا فِيهِ نَوَى تَمْرٍ تَزُودُهُ مِنْ تَمْرِ الْمَدِينَةِ فَقَالُوا: هَذَا تَمْرٌ يَشْرَبُ فَتَبِعُوا آثَارَهُمْ حَتَّى لَحِقُوهُمْ فَلَجَّأُوا عَاصِمَ وَأَصْحَابَهُ إِلَى فَلْدٍ فَأَحَاطَ بِهِمْ الْقَوْمُ وَقَالُوا: لَكُمْ الْعَهْدُ وَالْمِيثَاقُ إِنْ نَزَلْتُمْ إِلَّا نَقُتِلَ مِنْكُمْ رَجُلًا فَقَالَ عَاصِمٌ: أَمَا أَنَا فَلَا أَنْزِلُ فِي ذِمَّةِ كَافِرٍ، اللَّهُمَّ أَخْبِرْ عَنَّا رَسُولَكَ فَرَمَوْهُمْ حَتَّى قَتَلُوا عَاصِمًا فِي سَبْعَةِ نَفَرٍ بِالنَّبْلِ وَبَقِيَ خُبَيْبٌ وَزَيْدٌ وَرَجُلٌ آخَرُ فَأَعْطَوْهُمْ الْعَهْدَ وَالْمِيثَاقَ فَنَزَلُوا إِلَيْهِمْ فَلَمَّا اسْتَمَكَّنُوا مِنْهُمْ حَلَّوْا أَوْتَارَ قِسِيَّهِمْ فَرَبَطُوهُمْ بِهَا، فَقَالَ الرَّجُلُ الثَّلَاثُ: هَذَا أَوَّلُ الْقَدَرِ فَأَبَى أَنْ يَصْحَبَهُمْ فَجَرُّوهُ وَعَالَجُوهُ فَلَمْ يَمُتْ فَتَقَلَّبُوهُ وَأُتِلَقُوا بِخُبَيْبٍ وَزَيْدٍ حَتَّى بَاغَوْهُمَا لِأَهْلِ مَكَّةَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (قَالَ فِي الشَّرْحِ: بَقِيَّةُ الْحَدِيثِ: وَكَانَ خُبَيْبٌ قَتَلَ الْحَارِثَ بْنَ عَامِرٍ بْنِ نَوْفَلٍ يَوْمَ بَدْرٍ فَاشْتَرَاهُ بَنُو الْحَارِثِ فَمَكَثَ عِنْدَهُمْ زَمَنًا أَسِيرًا فَكَانَتْ بَنَتُهُ تَقُولُ: مَا رَأَيْتُ أَسِيرًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ خُبَيْبٍ، لَقَدْ رَأَيْتُهُ يَأْكُلُ مِنْ قِطْفِ عِنَبٍ وَهُوَ مُوْتَقٍ فِي الْحَدِيدِ وَلَيْسَ بِمَكَّةَ يَوْمَئِذٍ ثَمَرَةٌ، فَمَا كَانَ إِلَّا رَزَقَ رَزَقَهُ اللَّهُ تَعَالَى، فَلَمَّا أَجْمَعُوا عَلَى قَتْلِهِ خَرَجُوا بِهِ مِنَ الْحَرَمِ لِيَقْتُلُوهُ خَارِجَةً فَقَالَ: دَعُونِي أَصِلْ رَكْعَتَيْنِ فَصَلَّيْتُ ثُمَّ قَالَ لَهُمْ: لَوْلَا أَنْ تَرَوْا مَا بِي جَزَعٌ مِنَ الْمَوْتِ لَزِدْتُ فِي عِبَادَةِ رَبِّي، فَكَانَ هُوَ أَوَّلُ مَنْ سَنَّ الرُّكْعَتَيْنِ عِنْدَ الْقَتْلِ، ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ أَحْصِهِمْ عَدَدًا. ثُمَّ قَالَ:

وَلَسْتُ أَبَالِي حِينَ أَقْتُلُ مُسْلِمًا

عَلَى أَى شَيْءٍ كَانَ فِي اللَّهِ مَصْرَعِي

وَذَلِكَ فِي ذَاتِ الْإِلَهِ وَإِنْ يَشَأْ

يُبَارِكُ عَلَى أَوْصَالِ شَيْلٍ مُمَزَّعٍ^(۱):

(۱) بخاري. جهاد: ۲۰۴۵، ۳۹۸۹، ۴۰۸۶، ۷۴۰۲.

ئەبو ھورەیرە (خودای ئۆ خوشنود بئ) فەرمووی: پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بئ) لقیکی نارد، دەکەس بوون، بۆ سووسەکردن و چاو گێران و دزینی ھەوایی دوژمن، عاصیمی کۆری تابیتی کرد بەسەرپەلیان، دەپۆن تا دەگەنە ھەدئە، کە جیگە یەکە لەنیوانی عوسفان و مەککەدا، لەوئ خێلی بەنی لەحیان (کە دەچنەو ھە سەر ھۆزی ھوزەیل) ھەستیان پئی دەکەن، جا نزیکە ی سەد پیاوی تیرەنداز شوینیان دەکەون و شوینەوارو شوین پێیان ھەل دەگرن، تا دەچنە سەر شوین ھەواری، دەپوانن وا ناوکە خورمای ئۆ کەوتوو، کە موسولمانەکان لەباتی تیشوو لە مەدینەو ھەگەل خۆیان ھینابوو یانن دەلێن: ببئ و نەبئ ئەمە خورمای مەدینە یە، ئیتر شوینیان ھەل دەگرن ھەتا دەیان گرنەو. جا عاصیم و ھاوپیکانی خۆیان دەگەینەنە گردئ و لەوئ خۆیان قایم دەکەن، ناموسولمانەکان ئابلوقەیان دەدەن و دەلێن: ئامان و پەیمانتان دەدەینئ ئەگەر خۆتان بەدەستەو بەدەن کەستان ناکوژین، عاصیم دەفەرموئ: من بەش بەحالی خۆم بە ئامان و پەیمانی کافر تەفرە ناخۆم و خۆم نادەم بەدەستەو! ئەی خودایە! ھەوایی ئیمە بگەینە بە پیغەمبەری خۆت ئینجا کافرەکان دەسپێژیان ئۆ دەکەن و بە تیرەباران دایان دەگرن و بە عاصیمەو ھەوت کەسیان ئۆ دەکوژن. خوبەیب و زەیدو پیاویکی تریان دەمیننەو و دیسان بەلێن و پەیمانیان دەدەنئ و ئەوانیش خۆیان دەدەن بەدەستەو، جا کە چنگیان لییان گیردەبئ و دەکەونە بەر ھەواییان گورج ژئی کەوانەکانیان دەکەنەو و بەژئی کەوانەکانی خۆیان توند دەیان بەستەو، پیاوھەکی سییەم کەناوی عەبدوللای کۆری طاریق دەبی دەفەرموئ: ئەمە نیشانە ی بئ پەیمانی و نیشانە ی ئەو یە کە گزی و ناپاکیمان لەگەل دەکەن، ئەگینا بۆوامان ئۆ دەکەن بەخودا من لەگەلتان نایەم، من لەو ھەوت ھاوریانە زیاتر نیم، کە شەھیدکران جا ھەر ھەول دەدەن کە لەگەلیان بپوات ناپوات و گەلئ خەریک دەبن کە بە کیشی بکەن و ئازاری بەدەن بەلام ئەو بەگوئیان ناکا و ملیان ناداتئ، ئیتر دەیکوژن خوبەیب و زەیدیش دیل دەکەن و دەیاننەن و دەیانفرۆشن بە کافرەکانی خەلکی مەککە تا لەباتی کەسوکاری خۆیان کە لە

به‌دردا به‌دهستی ئەو دوو که‌سه کوژرا بوون بیان کوژنه‌وه! (ب) باقی مهنده‌ی ئەم فەرمووده‌یه به‌پێی شەرجه‌که ئاوايه: خوبه‌یب (ره‌زای خودای ئی بێ) له‌ روژی به‌دردا حاریشی کوپی عامیری کوپی نه‌وفه‌لی کوشتبوو، له‌به‌رئه‌وه کوپه‌کانی حاریث بکوژه‌که‌ی باوکیان ده‌کهنه‌وه، دیلی ده‌که‌ن و ماوه‌یه‌کی که‌م له‌ لایان ده‌مینێته‌وه که‌ مانگه‌ به‌ریژه‌کان (ئه‌شه‌ورو الحوروم) رابوردن بریاریاندا که‌ بیکوژن، خوبه‌یب (خودای ئی رازی بێ) داوای گوێزانیکی له‌ زه‌ینه‌بی کچی حاریث کرد، که‌ به‌ری خویی پێی بتاشی، زه‌ینه‌ب گوێزانه‌که‌ی ده‌دات. زه‌ینه‌ب ده‌لی: ئاگام له‌خۆم نه‌بوو، کوپیکی منالم هه‌بوو چووبوو بۆ لای، خوبه‌یب گوێزانه‌ رووته‌که‌ی به‌ده‌سته‌وه بوو، کوپه‌که‌می له‌سه‌ر رانی خۆی دانا‌بوو منیش راجه‌نیم و ره‌نگم برسکا، خوبه‌یب فەرمووی: مه‌ترسه‌ له‌تۆ وایه کوپه‌که‌ت ده‌کوژم، من شتی وا نا‌ره‌وا ناکه‌م زه‌ینه‌ب (ره‌زای خودای ئی بێ) ده‌فه‌رموی: به‌زاتی که‌ زاتی خودایه‌ قه‌ت یه‌خسیری وه‌ک خوبه‌یبم ئاوا باش نه‌دیوه، من به‌چاوی خۆم که‌راماتم ئی ده‌دی، روژی چاوم ئی بوو بۆ ئی تری به‌ده‌سته‌وه بوو ده‌یخوارد، توند به‌ زنجیر شه‌ته‌ک درابوو، له‌وکاته‌دا ئەوه‌ی پێی بگوتری میوه‌ له‌ مه‌که‌که‌دا نه‌بوو، چونکه‌ کاتی به‌سه‌رچوو بوو، دیار‌بوو ئەوه‌ که‌رامه‌ت بوو، رزق و روژییه‌ک بوو خودای گه‌وره‌ خۆی بۆی ره‌خساندبوو له‌و باب‌ه‌ته‌ بوو که‌ خودا له‌ قورئاندا له‌سه‌ر ئەم شیوه‌یه‌ باسی ده‌فه‌رموی:

{كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا، قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكَ هَذَا؟
قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ} (۳۷/۳).

هه‌موو جارێ حه‌زه‌تی زه‌که‌رییا که‌ده‌چوو بۆ سه‌ردانی حه‌زه‌تی مه‌ریه‌م روژی نایابی له‌لابوو، وه‌ک میوه‌ی زستانه‌ له‌ هاوینا و میوه‌ی هاوینه‌ له‌ زستانا، پێی فەرموو: ئە‌ی مه‌ریه‌م! تۆ له‌نا و ئە‌م خه‌لوه‌ خانه‌دايت و نه‌که‌س دی بۆلات و نه‌ ده‌چی بۆلای که‌س و ده‌رگا له‌سه‌ر ده‌رگا له‌سه‌ت داخراوه، که‌واته‌ ئە‌م نان و ناوه‌ جوانانه‌ و ئە‌م میوه‌ی ناوه‌خته‌ت له‌کوێ بوو؟

مهریه‌م فهرمووی: ئەمە لە گەنجینه‌ی غەیبی خوداوه‌یه، په‌یوه‌ندی به‌هۆو کات و شوینه‌وه نییه، که‌واته به‌ دووری مه‌زانه‌و بۆ خودا چی تی ده‌چی، خودا ئەگەر مه‌یلی له‌سه‌ر بێ به‌بی شومار رزق و رۆژی ده‌دا به‌هر که‌سی که‌ خۆی مه‌یلی له‌سه‌ری هه‌بی. هه‌دیث ده‌فه‌رمووی: که‌ له‌خاکی به‌ست (هه‌رم)ی مه‌که‌که‌ خوبه‌ییبیان برده‌ ده‌ره‌وه، تا له‌خاکی نابه‌ست (ئه‌رزی حیلل)دا شه‌هیدی بکه‌ن، فهرمووی: مۆله‌تم بدن دوو رکات نویژی سوننه‌ت به‌م بۆنه‌یه‌وه بکه‌م، مۆله‌تیاں دا ته‌نیا دوو رکاتی کرد، که‌ سلّوی دایه‌وه فهرمووی: له‌به‌رئه‌وه نه‌بی که‌ئیه‌وی دنیا په‌رست و بی ئاگا له‌ ژیاڤی لای خودا، وا بزانی که‌ بۆیه نویژی پتر ده‌که‌م چونکه‌ له‌ مردن ده‌ترسم، ده‌نا هه‌زم ده‌کرد که‌ له‌م حاڵه‌مدا به‌نده‌یی و عیباده‌تیکی زۆر بۆ خودای خۆم بکه‌م، له‌ دوایدا فهرمووی: خودایه‌! تاقیاں ئی بپه‌ر، ده‌فه‌رمووی: خوبه‌یب یه‌که‌م که‌س بوو له‌ ئیسلامدا که‌ ئەم دووره‌کاته نویژی سه‌لاتوصه‌بره‌ی کرد به‌ سوننه‌ت، وه‌بوو به‌سه‌ر مه‌شق بۆ ئەو موسوّلماڤانه‌ی که‌ له‌ به‌ندییدا چاوه‌پروانی کوشتنی خۆیاڤ ده‌که‌ن، دوو رکات نویژی سوننه‌تی سه‌ره‌مه‌رگ بکه‌ن، له‌پاشدا فهرمووی:

وَلَسْتُ أَبَالِي حِينَ أُقْتَلُ مُسْلِمًا

عَلَى أَيْ شَيْءٍ كَانَ فِي اللَّهِ مَصْرَعِي

وَذَلِكَ فِي ذَاتِ الْإِلَهِ وَإِنْ يَشَأْ

يُبَارِكُ عَلَى أَوْصَالِ شِلْوٍ مُمَزَّعٍ^(۱):

وه‌ک له‌ عه‌ینیدا ده‌فه‌رمووی، ئەم دوو شیعه‌ره له‌م چامه‌یه‌یه که‌ ده‌فه‌رمووی:

لَقَدْ جَمَعَ الْأَحْزَابَ حَوْلِي وَأَلْبَسُوا

قُبَانِيَهُمْ وَأَسْتَجْمَعُوا كُلَّ مَجْمَعٍ

(۱) بخاری. جهاد: ۲۰۴۵، ۳۹۸۹، ۴۰۸۶، ۷۴۰۲.

وقد قریبوا أبناءهم ونساءهم
 وقربت من جزع طویل ممنع
 وكلهمو یبدي العداوة جاهدا
 علی لانی فی وثاق بمضیع
 إلی الله أشکو غربتی بعد کربتی
 وما جمع الأحزاب عند مصرع،
 یذا العرش صبرنی علی ما أصابنی
 وقد بضعوا لحمی وقد قل مطمع
 وذلك فی ذات الاله وان ییشأ
 یبارک علی أوصال شلو ممزع
 وقد عرضوا بالکفر والموت دونه
 وقد ذرفت عینای من غیر مدمع
 وما بی حذار الموت أنس لمیت
 ولکن حذاری حر نار تلفع!
 فلست بمبد للعدو تخذشعا
 ولا جزعاً أنس إلی الله مرجع
 ولست أبالی حین أقتل مسلما
 علی أن شق کان لله مضجع!!

واته:

دهستو پام به‌کوت له له‌شم باره
 بۆم هه‌لخراوه په‌تی سی‌ی‌داره!
 دوژمن له ده‌ورم به‌بن شو‌واره

لیئوه کرۆژەیی چون فیشکەیی ماره
 خاوه خیزانی نهو گورگه هاره
 هاتوون بو سهیری منی بیچاره!
 کەسی بن کەسان خوئی ناگاداره
 له حالی دڵم چەندە زاماره،
 بوۆ خوۆم غەریبم لەم دووره شاره
 نه لاهام بینینی روۆخساری یاره!
 هەمیشە دڵم لای کەسوکاره
 دڵم له زۆری زۆردار بیزاره!!
 وهلن نـهـباتم لـهـزارا ژاره
 له جیتی رووی نازیز چارهیی به دکاره!
 سکاڵام له لای خوای کردگاره
 توۆلەم بـهـسـیتن له چـوـی زۆر داره
 عەرشـی توۆ خودا قیبلەیی هه ژاره
 تاقه روانگهیی به نـهـدهـی بیچاره!
 بیچارهیی من له عالم دیاره
 جهستهم پر له خاز دڵ پرچه خاره
 تهمام نه ماوه بهم ژینه تاره
 سهبر و نارامم بـهـده نـهـهـجاره
 نه وهی ناوی توۆی له ناوی زاره
 له سه ره مه رگا شاد و رزگاره
 بوۆ رهزای توۆیه وانهم نازاره
 ده کیشم، باکم نیه لهم باره!
 نه گەر مه یلت بن گولکو گولزاره
 که لاوه کۆنیش کوشک و ته لاره!

دہلین: کافر بہ، سہرت قوتارہ
 گہروابن مردن دہکم بہ پارہ
 چاوم بہوینہی ہہووی بہہارہ
 خونچہی گول بہدہم شہونم لہ زارہ^(۱)
 لہہرگ سل ناکہم مردن یہکارہ
 ترسم لہ ناگہی سوووی گہدارہ
 گہر دوژمن جہرگم کا پارہ پارہ
 سہرم شوژناکم بو نو خوینخوارہ!
 مادہم بو نیسلام دہمدہن لہم دارہ
 بہپیی خوم دہچمہ بہرییی قہ پارہ!

بہ پہ خشانیش واتہ:

گہی دوژمن لہ دہورم گہلہکومہیان کردوہ، خاوو خیزانی خوئی
 ہیناوہ بو تہماشای لہ دہردانی من. داری سیڈارہکم وا بہہرچاومہوہ،
 داریکی دریشی بی رہزایہ، خیللی دوژمن دہوری داوم ہہموو لیوہ کروژم لی
 دہکن، دہست و پیم بہ کوٹ شہتہک دراوہ، ئومیدی مانم نہماوہ، ہاوار بوکئی
 بہرم کہ ہہق و تولہم لہم نامہردانہ بستینی جگہ لہ خودا، ئہی خودای
 خواوہنی عہرش! تو دہزانی لہسہر ئہم غہریبی و ئاوہرہییہدا، تووشی ئہم
 کوستہ گہورہیہیش بووم، سہرہرای ئہم دووبارہ گہورہیہیش پیخوشبوون و
 لیوہ کروژہی دوژمنیش لہوی بوہستی، لہم سہرمہرگہیشدا لہباتی رووی
 ئازیزان چارہی بی رہزای ناحہزی بہدکار وک چقل لہناو چاوم ہل

^(۱) واتہ: چاوم ئہوہندہ نہشکی زوری سویری ہہلژاندوہ، فرمیسی پی نہماوہ، کالانہی
 چاوم سووتاومتہوہ لہبہر گریان، بوڑی فرمیسی کویر بوٹہوہ، دہق دہلیی خونچہیہکی
 سوورہ کہ خہریک بی دہم بکاتہوہو قہترمیئ شہونمی لہ دہما بی، ئہمیش ئاوہا دوا دلۆپ
 نہشکی سوورو سویری لہناوا قہتیس ماوہ. (وہرگپر)

دەچەقی، بەدەستی دوژمن گشت لەشم بەبارە، گوشت و پۆستی بە نەشتەر
پارە پارە کردوو، ئەهی خاوەنی عەرشی! قاپی تۆ دەرووی ئومیدی بیچارە و
هەژارانە، روژیکە و ئەمڕۆ، تەمام بەمان نەماوە، روزەردی بارەگای خۆت
مەکە، بە دادو فوغان و بێ ئارامی پاداش و مزە بەتال مەکەرەو، صەبرو
ئارام بەدەری، با روو زەردی سەرە مەرگ نەبەو بمکە بە پێشەنگو
سەرمەشق بۆ شەهیدانی دواي خۆم. ئەمەیشی کە بەسەرم هاتوو (لە
سایەي خوداو) هەمووی لەبەر رەزای خودایە، خودا بۆ خۆی تەوانایە،
ئەگەر ئارەزوو بکا ئەم جەستە پەل پەلەي من دەکا بەمایەي خێرو خۆشی و
سەرکەوتن بۆ گەلی ئیسلام!

دوژمن لەم کاتی گیانەلایەدا دەیهوی بە بەرتیل کافرە بکا، پێشنیار
دەکا و دەلی: ئەگەر لە ئیسلام وەرگەڕیت و بێیتەو سەردینی خۆمان ئازادت
دەکەین، بەلام مردن گەلی خوشترە لە کوفر، یا ئیسلام یا نەمان! یا مردن یا
قورئان!!

ئەوێندە گریاوم لەبەر کۆلۆلی و کەساسی و بێ کەسی خۆم و لەترسی
ئاگری سووری بلیسەداری دۆزەخ، چاوم وەک گۆمی خوینی لیها توو،
فرمیسکم و شک بوو، چاوەکانم پریشاوی بوو، بەلام لەترسی مردن ناگریم،
مردن هەقەو یەكجارە هەر دەبی ببی، بەلی باکم نییە لەمردن، چونکە دەزانم
دەچمەو بەردەستی خودا، مردن هەرچۆنی بێ، لەسەر پووی خاک بێ، یا
لەسەر تەختی پادشایی بێ، لەسەر ئەم لابی یا لەسەر ئەولابی، مادەم بۆ
رەزای خودایی و لەسەر ئیمان و ئیسلام بێ خۆم دەچم بە پیریەو و هیچ باکم
نییە لی کێ بێ شەهیدبوونی پێ خوش نەبی^(١)؟! (وەرگێڕ).

١٠٢) هه‌ناردنی هه‌فتا که‌سه قورئان خوینه‌کان : (بعث القراء السبعين)

٤٦٤٤- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رِغْلًا وَذَكْوَانَ وَعُصِيَّةً اسْتَمَدُوا رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى عَدُوِّهِمْ فَأَمَدَّهُمْ بِسَبْعِينَ مِنَ الْقُرَاءِ كُنَّا نُسَمِّيهِمُ الْقُرَاءَ فِي زَمَانِهِمْ كَانُوا يَحْتَطِبُونَ بِالنَّهَارِ وَيُصَلُّونَ حَتَّى كَانُوا يَبْثُرُ مَعُونَةَ غَدَرُوا بِهِمْ وَقَتَلُوهُمْ قَبْلَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَفَقَتَ شَهْرًا يَدْعُو فِي الصُّبْحِ عَلَى أَحْيَاءٍ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ عَلَى رِغْلٍ وَذَكْوَانَ وَعُصِيَّةٍ وَبَنَى لِحْيَانًا. قَالَ أَنَسٌ: فَقَرَأْنَا فِيهِمْ قُرْآنًا ثُمَّ رَفَعَ بَلَّغُوا عَنَّا قَوْمَنَا أَنَّا لَقِينَا رَبَّنَا فَرَضِيَ عَنَّا وَأَرْضَانَا. رَوَاهُ الثَّلاَثَةُ^(١):

ئهنه‌س (رمزای خودای گهره‌ی ئی بئ) ده‌فه‌رموئ: ئهم خیلانه که ناویان به‌نی ریعلو به‌نی زه‌کوان و به‌نی عوصه‌یه بوو، داوای یارمه‌تیان له پیغه‌مبه‌ر کرد (دروودی خودای گهره‌ی له‌سه‌ر بئ) که یارمه‌تیان بدا به‌سه‌ر دوژمنی خویندا، پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) هه‌فتا قورئان خوینی چاکی به‌کو‌مه‌کی بو ناردن، که ئه‌وسایش له‌کاتی ژيانی خویندا هه‌ر پیمان ده‌گوتن قورئان خوینه‌کان و ناویان به‌قورئان خوینه‌کان ده‌رکردبوو، ئه‌مانه‌ کاریان ئه‌وه‌بوو به‌روژ داریان ده‌کردو به‌کو‌ل کو‌یان ده‌کرده‌وه‌و به‌شه‌و هه‌ر شه‌و نو‌یژیان ده‌کرد، جا پیکه‌وه‌ ده‌که‌ونه‌ ری و ده‌پۆن تا ده‌گه‌نه‌ بیرى مه‌عوونه‌ له‌وئ به‌ نامه‌ردی ده‌یانکوژن، جا کاتی ئهم هه‌واله‌ دلته‌زینه‌ گه‌یشه‌وه‌ به‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای گهره‌ی له‌سه‌ر بئ) تا ماوه‌ی مانگیکی ره‌به‌ق له‌ نو‌یژى به‌یانى‌دا نرای قونوتی ده‌خویندو نه‌فرین و دوعای شه‌ری له‌م خیله‌ عه‌ره‌بانه‌ ده‌کرد: له‌ خیلئ به‌نی ریعلو و خیلئ به‌نی زکوان و خیلئ به‌نی عوصه‌یه‌یه. ئهنه‌س (خودای

ده‌پۆن له‌ ده‌یده‌م وه‌ک تاوئ به‌هار

له‌پۆ که‌ساسیی خوبه‌یی‌بی نازار!

^(١) مسلم. صلاة: ١٥٤٣. تجریدی بوخاری بالكوردی/ ١/ ٤٨٨ رقم: ٥١٥/ ١٠٠١، ١٠٠٢، ١٠٠٣،

١٣٠٠، ٢٨٠١، ٢٨١٤، ٣٠٦٤، ٣١٧٠، ٤٠٨٨، ٤٠٨٩، ٤٠٩٠، ٤٠٩١، ٤٠٩٢، ٤٠٩٤، ٤٠٩٥، ٤٠٩٦، ٦٣٩٤، ٧٣٤١.

نِ رازی بن) فهرمووی: له شانی داستانی ئەم قورئان خوینانەدا ئەمە لە قورئاندا هاتە خوارەو، تا ماوەیەک لەناو قورئاندا دەمانخویند، بەلام لەپاشدا نەما و نەسخەو بوو، دەیفهرموو: بلغوا عنا قومنا أنا لقینا ربنا فرضی عنا وأرضانا: لەباتی ئیئە بلین بەگەلی ئیئە که گەلی ئیسلامە، کهوا ئیئە بەدیداری خودای خویمان شادبووین، ئەو لە ئیئە رازی بوو، ئیئەیشی لەخوی رازی کرد. {ش/د= بوخاری و موسلیم و تیرمیزی. (رهزای خودایان نِ بن) }.

٤٦٤٥- وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَعَثَ خَالَهَ حَرَامَ بْنَ مَلْحَانَ فِي سَبْعِينَ رَاكِبًا إِلَى بَنِي عَامِرٍ، وَكَانَ رَئِيسَهُمْ قَبْلَ هَذَا (وَهُوَ عَامِرُ بْنُ الطَّفِيلِ) خَيْرَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَيْنَ ثَلَاثِ خِصَالٍ فَقَالَ: يَكُونُ لَكَ أَهْلُ السَّهْلِ وَلِي أَهْلُ الْمَدَرِ، أَوْ أَكُونُ خَلِيفَتَكَ أَوْ أَغْزُوكَ بِأَهْلِ غَطَفَانَ بِالْفِ وَالْفِ، فَأَبَى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَقَالَ: اللَّهُمَّ اكْفِنِي عَامِرًا، فَانْطَلَقَ إِلَيْهِمْ حَرَامٌ وَمَعَهُ رَجُلَانِ أَحَدُهُمَا أَعْرَجُ فَقَالَ حَرَامٌ لِصَاحِبِيهِ لَمَّا دَنَوْا مِنْهُمْ: كُونَا قَرِيبًا مَعِيَ حَتَّى آتِيَهُمْ فَإِنْ آمَنُونِي كُنْتُمْ قَرِيبًا مِنِّي وَإِنْ قَتَلُونِي أَتَيْتُمْ أَصْحَابَكُمْ فَذَهَبَ لَهُمْ حَرَامٌ فَقَالَ: أَتُؤْمِنُونِي أَبْلُغَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَجَعَلَ يُحَدِّثُهُمْ وَأَوْمَأُوا إِلَى رَجُلٍ فَأَتَاهُ مِنْ خَلْفِهِ فَطَعَنَهُ، قَالَ حَرَامٌ: اللَّهُ أَكْبَرُ، فُزْتُ وَرَبُّ الْكَعْبَةِ ثُمَّ لَحِقُوا بِمَنْ كَانُوا مَعَهُ فَقَتَلُوهُمْ إِلَّا رَجُلًا أَعْرَجَ كَانَ فِي رَأْسِ جَبَلٍ، ثُمَّ أُنْزِلَ اللَّهُ عَلَيْنَا ثُمَّ كَانَ مِنَ الْمُنْسُوحِ: إِنَّا قَدْ لَقِينَا رَبَّنَا فَرَضِيَ عَنَّا وَأَرْضَانَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(٢):

دیسان ئەو (خودای نِ رازی بن) فهرمووی: عامیری کوپی توفهیل (که سهروکی هۆزی بهنی عامیر بوو) هاتە لای پیغهمبەر (دروودی خودای لهسەر بن) به پیغهمبەری گوت: خۆت سهرپشک به لهنیوانی یهکی لهم سییهدا: یا دهشتهکیهکان بو توو شاریههکان بو من، یا نهگەر بهمه قاییل نابیت، لهپاش خۆت من دەبم بهجی نشینت، یا بهدوو ههزار سواری شی و کویتهوه، لههۆزی غهتهفان دیم بو سهرت بو جهنگ. پیغهمبەر (دروودی خودای لهسەر بن) ههی دیی لی

(٢) بخاری. غازی: ٤٠٩٠ ← ٤٠٩٢.

کردو فەرمووی: خودایە! بۆ خۆت چۆنی بەباش دەزانی ئاوا عامیرم بۆ چارێکە و لە کۆلێم بخرەو! لەو دەوا حەزەرت (دەروە خەوای لەسەر بێ) حەرامی کۆری میلحانی خالۆمی بەحەفتا سوارەو نارد بۆ لایان لەگەڵ نامە یە کدا، بۆ عامیری سەرۆکیان کاتێ نێزیک دەبنەو لێیان خالۆم دوو پیاو لەگەڵ خۆی دەبا، کە یەکیکیان شەل دەبێ، وەبەم دوو ھاوڕێیە خۆی دەفەرموێ: ئێو لە نێزیکەو بن وامن دەچم بۆ لایان، جا ئەگەر ئامانیان دامێ ئەو ئێو لە نێزیکەو دەبن و ئەگەر دنیا بوو منیان کوشت ئەو ئێو بڕۆنەو بۆ لای ھاوڕیکانتان، ئەو جا حەرام خۆی دەچێ بۆ لایان و دەلێ: ئایا ئامانم دەدەنێ تا پەيامی پێغەمبەری خواتان پی رابگە یەنم، وە دەست دەکا بە فەرمایشت فەرموون بۆ یان! ئەوانیش بەدزییەو و وشت لە پیاوی لەخویان دەکەن، کابراکە لە پشتهو بۆی دەچێ و رمیکێ ئی دەداو دەیکوژێ حەرام لە خوشیان دەفەرموێ: ئەللاھو ئەکبەر! گەرەیی ھەر بۆ خودایە، بەخواوەنی کەعبە، بە خودای مەزن شاد بووم بەشەھید بوون و گەیشتم بە ئاواتی خۆم و پیروژ بووم. ئەو جا ھۆزی بەنی عامیر دەنیشنە سەر تاقمەکە حەرام و ھەر حەفتایان دەکوژن، تەنیا پیاویکی شەلیان نەبێ کە بە لووتکە کێو کەو دەبێ، بەم بۆنە یەو خودا ئەمە ی ناردە خوارەو کە دەفەرموێ: (إِنَّا قَدْ لَقِينَا رَبَّنَا فَرَضِيَ عَنَّا وَأَرْضَانَا) بەلام لەدوا ییدا ئەم فەرمایشتە سپرایەو و نەسخ بۆو، بەلام مەعناکە ی جیی خۆی گرت (ب).

۱۰۳) ناردنی خالیدی کۆری وەلید بۆسەر بەنی جەذیمە

بعث خالد بن الوليد إلى بني جذيمة

۴۶۴- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ إِلَى بَنِي جَذِيمَةَ فَدَعَاهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ فَلَمْ يُحْسِنُوا أَنْ يَقُولُوا أَسْلَمْنَا فَجَعَلُوا يَقُولُونَ صَبَّأْنَا صَبَّأْنَا فَجَعَلَ خَالِدٌ يَقْتُلُ مِنْهُمْ وَيَأْسِرُ وَدَفَعَ إِلَى كُلِّ رَجُلٍ مِّنَّا أَسِيرَهُ حَتَّى إِذَا كَانَ يَوْمَ أَمَرَ خَالِدٌ أَنْ يَقْتُلَ كُلَّ رَجُلٍ مِّنَّا أَسِيرَهُ فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لَا أَقْتُلُ أَسِيرِي وَلَا

يَقْتُلُ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِي أُسِيرَهُ حَتَّى قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَخْبَرَنَاهُ فَرَفَعَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَدَهُ فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ خَالِدٌ مَرَّتَيْنِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(١):

عه‌بدوللای کۆری عومەر (ره‌زای خودا له‌خۆی و بابی) ده‌فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) خالیدی کۆری وه‌لیدی کرد به‌سه‌ر کرده و له‌گه‌ل سوپایه‌کا ناردی بۆسه‌ر هوژی به‌نی جه‌ذیمه‌ خالید بانگیانده‌کا بۆسه‌ر ئیسلامه‌تی و ده‌لی: وه‌رن موسولمان ببن، ئه‌وانیش له‌به‌رئه‌وه‌ی نازانن به‌جوانی و به‌ریک و پیکێ بلین: باشه‌ وایسلام بووین، له‌باتی ئه‌وه‌ ده‌لین: باشه‌ وای وه‌رگه‌راین واته‌: له‌ بقیه‌رستییه‌وه‌ بۆسه‌ر ئیسلامه‌تی و بووین به‌ صابیئی چونکه‌ له‌سه‌ره‌تای بلاو بوونه‌وه‌ی ئیسلامه‌وه‌ که‌سی که‌ ئیسلام ده‌بوو پێیان ده‌گوت صابیئی، واته‌: له‌دینی باباپیری وه‌رگه‌راوه‌ و چووه‌ته‌ سه‌ر دینیکی تازه‌ خالیدیش وای ده‌زانئ که‌ ئه‌مانه‌ نایانه‌وئ ئیسلام ببن و ده‌ست ده‌کا به‌ کوشتارو به‌دیل کردن لییان، له‌دواییدا که‌ شه‌ر ته‌واو بوو، هه‌ر پیاوئ له‌ ئیمه‌ خالید دیلی خوئی دایه‌ ده‌ستی، هه‌تا روژئ خالید فه‌رمانی داو فه‌رمووی: هه‌ر که‌سه‌ی دیلی خوئی بکوژئ، منیش گوتم: به‌خودا نه‌خۆم دیلی خۆم ده‌کوژم و نه‌ ده‌شه‌یلم که‌ که‌س له‌ هاوپیانی من دیلی خوئی بکوژئ، کاتئ چووینه‌وه‌ خزمه‌تی چه‌زهره‌ (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) ئه‌م باسه‌مان بۆیگی‌پرایه‌وه‌، ئه‌ویش هه‌ردوو ده‌ستی خوئی به‌رز کرده‌وه‌ و دوو جار فه‌رمووی: خودایه‌! من به‌ریم له‌مه‌ که‌ خالید کردوویه‌تی و من له‌شتی وای به‌دوورم به‌ شایه‌تی تو!

(بوخاری، رحمة‌ له‌خۆی و که‌سوکاری).

(١) بخاری. جزیه. ذکره‌ تعلیق بین الرقمین: ٣١٧٢، ٣١٧٣ + مغازی: ٤٣٣٩.

(۱۰۴) هه ناردن‌ی نه‌بو مووسا و موعاذ (ره‌زای خودایان لی‌بن) بو‌سه‌ر و لا‌تی یه‌مه‌ن

بعث ابي موسى ومعاذ إلى اليمن (رضی الله عنهما)

۴۶۴۷- عَنْ أَبِي بُرْدَةَ (رضي الله تعالى عنه) قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَبَا مُوسَى وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ وَبَعَثَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَلَى مِخْلَافٍ ثُمَّ قَالَ: يَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا وَبَشِّرَا وَلَا تُنْفِّرَا، فَأَنْطَلَقَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِلَى عَمَلِهِ وَكَانَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِذَا سَارَ فِي أَرْضِهِ كَانَ قَرِيبًا مِنْ صَاحِبِهِ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَسَارَ مُعَاذٌ فِي أَرْضِهِ قَرِيبًا مِنْ صَاحِبِهِ أَبِي مُوسَى فَجَاءَ يَسِيرُ عَلَى بَغْلَتِهِ حَتَّى انْتَهَى إِلَيْهِ فَإِذَا هُوَ جَالِسٌ وَقَدْ اجْتَمَعَ إِلَيْهِ النَّاسُ وَإِذَا رَجُلٌ عِنْدَهُ قَدْ جُمِعَتْ يَدَاهُ إِلَى عُنْقِهِ فَقَالَ مُعَاذٌ: يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ قَيْسٍ أَيْمَ هَذَا؟ قَالَ: هَذَا رَجُلٌ كَفَرَ بَعْدَ إِسْلَامِهِ قَالَ: لَا أَنْزِلُ حَتَّى يُقْتَلَ قَالَ: إِنَّمَا جِئْتُ بِهِ لِدَلِّكَ فَانْزِلْ قَالَ: مَا أَنْزِلُ حَتَّى يُقْتَلَ فَأَمَرَ بِهِ فَقُتِلَ ثُمَّ نَزَلَ فَقَالَ: يَا عَبْدَ اللَّهِ كَيْفَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ؟ قَالَ: أَتَفَوَّقُهُ تَفَوُّقًا، فَقَالَ: فَكَيْفَ تَقْرَأُ أَلْتَ يَا مُعَاذُ؟ قَالَ: أَنَامُ أَوَّلَ اللَّيْلِ فَأَقُومُ وَقَدْ قَضَيْتُ جُزْئِي مِنَ التَّوَمِّ فَأَقْرَأُ مَا كَتَبَ اللَّهُ لِي فَأَحْتَسِبُ نَوْمِي كَمَا أَحْتَسِبُ قَوْمِي. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱).

نه‌بو بورده (خوشنودی خودای گهردی له‌سه‌ر بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای گهردی له‌سه‌ر بن) نه‌بو مووسای باو‌کم و موعاذی کو‌ری جه‌به‌ل ده‌نی‌ری بو‌ و لا‌تی یه‌مه‌ن، هه‌ریه‌کی له‌م دوو که‌سه ده‌کا به‌ سه‌روکی ناوچه‌یی له‌دوو ناوچه‌که‌ی سه‌روو خوارووی یه‌مه‌نن پی‌یان ده‌فه‌رموئ: تا ده‌توانن کار بو‌ خه‌لک ئاسان بکه‌ن و باریان گران مه‌که‌ن، هه‌میشه ده‌متان خیر بی‌نی و مژده‌ی خو‌ش به‌ مه‌ردوم بده‌ن و به‌ هه‌ره‌شه‌و گو‌ره‌شه‌ی زور خه‌لک له‌خو‌تان و له‌دین ته‌رامه‌که‌ن! ئینجا هه‌ردووکیان رو‌یشتن به‌لای کاری خو‌یان‌ه‌وه، ده‌ستو‌وری‌شیان واده‌بی ئه‌گه‌ر یه‌کیکیان سه‌ری له‌قه‌له‌مه‌ره‌وه‌که‌ی خو‌ی بدایه‌و له‌ هاو‌ریکه‌یه‌وه نزیک ببوایه‌ته‌وه ده‌چوو بو‌لای و سل‌وای لی ده‌کردو هه‌والی ده‌پرسی. جا جارئ موعاذ به‌قه‌له‌مه‌ره‌وی خو‌یدا ده‌سو‌وپ‌یته‌وه که

(۱) بخاری. مغازی. ۴۳۴۱، ۴۳۴۲، ۴۳۴۵.

لەئەبو موسای ھاوڕێی نزیک دەبیتهوه بەسواری قاترێ دەچی بۆلای،
 دەروانی وا ئەبو موسا دانیشتوووه و خەڵک دەورەیان ئی داوه و پیاویکیش وا
 لەلایدا، هەردوو دەستی بەکوۆت و زنجیر شەتەک دراوه و کراوتە ملی. موعان
 دەلی: ئەی عەبدوللای کوپی قەیس! ئەم پیاوه چییە بۆوا کوۆت و زنجیر
 کراوه؟ دەلی: ئەوه لەدینی ئیسلام هەلگەراوتەوه و موسولمان بووه و
 کافر بوتهوه، موعان دەفەرموی: دانابەزم هەتا نەکوژری، دەلی: دەتۆ دابەزە،
 خوشمان بۆ ئەویمان هیناوه کە بیکوژین، دەلی: خەیر، دانابەزم تا نەکوژری
 جا ئەبو موسا فەرمان دەدا و پیاوه کە دەکوژری، ئەوجا موعان دادەبەزی و
 دەفەرموی: ئەی عەبدوللای! لەسەرچی شیوهیی دەوری قورئان دەکەیتەوه و
 چۆن چۆنی قورئان دەخوینی؟ فەرموی: وەک وشترێ ژەم لەدوا ژەم
 بیدۆشیت، ئاوا بەرودوا هەرجارە بەپی تەوانا چەندەم بۆلوا ئەوێندە
 دەوردەکەمەوه، گوێ: ئەی تۆ چۆنی دەوردەکەیتەوه؟ موعان فەرموی: من
 لەسەرەتای شەوهوه بەشی خۆم دەخەوم ئەوجا هەل دەستم، چەندەی خودا
 بۆی نووسیبم ئەوێندە دەوردەکەمەوه، ئیتر بەتەمای ئەوێندەم کە خودا ئەو
 خەوتنەیشم (وەک شەو نوێژو قورئان خویندەنەکەم کە لەخەو هەل دەستم
 بۆی) ئەوێشتم ئاوا بە طاعت و بەندەیی بۆم حلیب دەکا. بوخاری
 گێراویەتەوه، (رمزای خودای ئی بن).

۱۰۵) ناردنی عەلی و خالیدی کوری وەلید بۆ ولاتی یەمەن (رمزای خودایان ئی بن)

بعث علي و خالد بن الوليد (رضي الله عنهما) إلى اليمن

٤٦٤٨- عَنْ الْبَرَاءِ (رضي الله عنه) قَالَ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَعَ
 خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ إِلَى الْيَمَنِ، قَالَ: ثُمَّ بَعَثَ عَلِيًّا بَعْدَ ذَلِكَ مَكَانَهُ فَقَالَ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى
 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَعَلِّي: مُرْ أَصْحَابَ خَالِدٍ مَنْ شَاءَ مِنْهُمْ أَنْ يُعَقِّبَ مَعَكَ فَلْيُعَقِّبْ، وَمَنْ شَاءَ
 فَلْيُقْبِلْ فَكُنْتُ فِيمَنْ عَقَّبَ مَعَهُ فَغَنِمْتُ أَوَاقٍ ذَوَاتِ عَدَدٍ^(۱).

(۱) بخاری. مغازی. ۴۳۴۹.

به‌راء (ره‌زای خودای ئی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دوود و سلاو و سه‌لام و صه‌لات و ره‌حمه‌ت و به‌ره‌که‌تی خودای گه‌وره و مه‌زنی له‌سه‌ر بی و سه‌و مال و منال و روخ و گیان هه‌مووی به‌ قوربانی گه‌ردی سه‌ر گوپی پیروزی بی) له‌گه‌ل خالیدی کوپی وه‌لیددا ناریدینی بو یه‌مه‌ن. فه‌رمووی: به‌لام له‌دواییدا عه‌لی نارد له‌شوینی خالید، وه‌ به‌عه‌لی ده‌فه‌رمووی: به‌ هاوپیکانی خالید بلی: ئه‌وه‌ی هه‌زده‌کا له‌گه‌ل خالیددا بگه‌رپه‌ته‌وه‌ ئه‌وه‌ که‌یفی خویه‌تی، ئه‌وه‌یشی که‌ هه‌زده‌کا له‌گه‌ل تو‌دا بعمینیه‌وه‌ و له‌پاشدا له‌گه‌ل تو‌دا بیته‌وه‌ ئه‌ویش هه‌ر که‌یفی خویه‌تی من خو‌م یه‌کی‌ک بووم له‌وانه‌ی که‌ له‌گه‌ل عه‌لیدا گه‌راینه‌وه‌ بو یه‌مه‌ن و له‌گه‌لیا ماینه‌وه‌ له‌و، جا ئه‌ندازه‌یه‌کی باش پارو و پوولم، له‌تالان ده‌ست که‌وت! (بوخاری: ره‌زای خودای گه‌ردی ئی بن).

٤٦٤٩- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: بَعَثَ عَلِيُّ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) مِنَ الْيَمَنِ بِذَهَبِيَّةٍ فِي أَدِيمٍ مَقْرُوظٍ لَمْ تَحْصَلْ مِنْ ثَرَابِهَا فَفَقَسَمَهَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَيْنَ أَرْبَعَةِ نَفَرٍ بَيْنَ عَيْشَةَ بْنِ يَدْرِ وَأَقْرَعَ بْنِ حَابِسٍ وَزَيْدِ الْخَيْلِ، وَالرَّابِعَ إِمَّا عَلْقَمَةَ بْنِ غُلَامَةٍ وَإِمَّا عَامِرُ بْنُ الطَّفِيلِ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ: كُنَّا نَحْنُ أَحَقُّ بِهَذَا مِنْ هَؤُلَاءِ فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: أَلَا تَأْمُرُونِي وَأَنَا أَمِينُ مَنْ فِي السَّمَاءِ يَأْتِينِي خَبَرُ السَّمَاءِ صَبَاحًا وَمَسَاءً قَالَ: فَقَامَ رَجُلٌ غَائِرُ الْعَيْنَيْنِ مُشْرِفُ الْوَجْتَيْنِ نَاشِزُ الْجَبْهَةِ كَثُ اللَّحْيَةِ مَخْلُوقُ الرَّأْسِ مُشَمَّرُ الْإِزَارِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ اتَّقِ اللَّهَ قَالَ: وَبِئِكَ أَوْلَسْتُ أَحَقَّ أَهْلَ الْأَرْضِ أَنْ يَتَّقِيَ اللَّهَ، قَالَ: ثُمَّ وَلَّى الرَّجُلُ قَالَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا أَضْرِبُ عُنُقَهُ، قَالَ: لَا لَعَلَّهُ أَنْ يَكُونَ يُصَلِّي، قَالَ خَالِدٌ: وَكَمْ مِنْ مُصَلٍّ يَقُولُ بِلِسَانِهِ مَا لَيْسَ فِي قَلْبِهِ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنِّي لَمْ أَمُرْ أَنْ أَثَقِبَ عَنْ قُلُوبِ النَّاسِ وَلَا أَشُقُّ بَطُونَهُمْ قَالَ: ثُمَّ نَظَرَ إِلَيْهِ وَهُوَ مُقَفٌّ فَقَالَ: إِنَّهُ يَخْرُجُ مِنْ ضِئْضِي هَذَا قَوْمٌ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ رَطْبًا لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ يَمْرِقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرِقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَةِ وَأَطْنَهُ قَالَ: لَئِنْ أَذْرَكْتُهُمْ لَأَقْتُلَنَّهُمْ قَتْلَ مُمُودٍ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ. نَسَّأَلُ اللَّهَ السَّلَامَةَ وَالتَّوْفِيقَ لِمَا يَجِبُهُ وَيَرْضَاهُ آمِينَ^(٢).

^(٢) بخاري. مغازي. ٤٢٥١.

ئەبو سه‌عیدی کوپی خودری (ره‌زای خودای گه‌وره‌ی ئی بێ) فه‌رمووی: عه‌لی، له‌یه‌مه‌نه‌وه پارچۆله‌یی زی‌ری پوخته نه‌کراوی له‌مالی تالانی نارد بۆ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای مه‌زنی له‌سه‌ر بێ) زی‌ره‌که‌ی له‌ پارچه‌ قایشیکا بوو به‌گلاس‌ه‌له‌م (قورظ) خۆشه‌ کرابوو، هه‌شتا خا‌ک و خۆلی ناو‌کانه‌که‌ی پی‌وه‌ بوو، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) دا‌به‌شی کرد به‌سه‌ر ئەم چوار که‌سه‌دا: به‌سه‌ر عوبه‌ینه‌ی کوپی به‌درو ئەقره‌عی کوپی حابیس و زه‌یدی خه‌یل و چواره‌میشیان یا عه‌لقه‌مه‌ی کوپی عولاسه‌بوو یا عامیری کوپی طوفه‌یل بوو، پیا‌یکیش له‌یارانی گوتی: ئیمه‌ شایسته‌ تر بووین به‌م سامانه‌ که‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) دای به‌مانه‌! ئەم قسه‌یه‌ گه‌یشته‌وه به‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: من که‌ ئەم‌ینداری خودای ئه‌رزو ئاسمانم و ئیواره‌و به‌یانی له‌ ئاسمانه‌وه وه‌حی و سرووشم بۆ دێ، که‌چی هه‌شتا ئی‌وه‌ متمانم پی‌ ناکه‌ن و ئەوه‌تان هه‌ندی‌کتان به‌قای پی‌م نییه‌و ره‌خنه‌م ئی ده‌گری! فه‌رمووی: جا کابرایه‌کی چاو به‌قوولا چووی، سه‌رکو‌لم ده‌ره‌په‌ریوی، گوناه‌قی، ناو‌چاوان قو‌قزی، ریش پ‌ری، سه‌رتاشراوی، چاک به‌لادا کردوو، پیا‌ویکی له‌م حاله‌و له‌م ره‌نگه هه‌لسا گوتی: ئە‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! له‌خودا بترسه‌و شه‌رم و شکو‌یی له‌خودا بکه‌!! حه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: به‌دبه‌خت خۆت! ئە‌ی مال وێران! بۆ که‌س هه‌یه‌ له‌سه‌ر رووی زه‌وی که‌ ئاوا وه‌ک من له‌خودا بترسی و ئەوه‌نده‌ی من شه‌رم و شکۆ له‌خودا بکا! گوتی: ئە‌وجا کابراکه‌ رو‌یشت، خالیدی کوپی وه‌لیدیش فه‌رمووی: ئە‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! بۆ نه‌ده‌م له‌گه‌ردنی؟ فه‌رمووی: نا، شتی وا مه‌که‌ به‌شکم نو‌یژکه‌ر بێ خالید فه‌رمووی: زۆر نو‌یژکه‌ری واهه‌یه‌ زمان و د‌لی یه‌ک نین و سه‌ری زمان‌ی شیرینه‌و بنی زمان‌ی ژه‌هرینه‌ پیغه‌مبه‌ریش (دروود و مه‌لات و سه‌لام و رحمه‌ت و به‌ره‌که‌تی خودای گه‌وره‌و مه‌زنی له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: من خودا نه‌یفه‌رمووه‌ پی‌م که‌ناو د‌لی خه‌لک بپشکنم، یا ناوسکیان هه‌ل‌ بد‌رم. گوتی: که‌ کات‌ی پیا‌وه‌که‌ پش‌تی هه‌ل‌کرد، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) سه‌رنج‌ی داو فه‌رمووی: له‌نه‌وه‌ی ئە‌مه‌ هۆ‌زی ده‌که‌ونه‌وه، به‌زمان‌ی پاراو نامه‌ی خودا قورئانی پی‌رۆز ده‌ورده‌که‌نه‌وه، به‌لام له‌ گه‌روویان

رهت نابئی و ناچیتته ناو دلیانه‌وه، ئەوانه وا له ئایین به‌له‌سه ده‌بن و وا له ئایینی ئیسلام به‌په‌له ده‌رده‌چن وەك چۆن تیری كه‌بدا له نیچیری خیرا گورج ده‌یسمی و لیی ده‌رده‌په‌ری ئەوانیش ئاوا فه‌رمووده گی‌په‌وه واته: (راوی) ده‌فه‌رموی: وا ده‌زانم چه‌زهرت (دروود و سلوو مه‌لات و رحمه‌ت و به‌رمه‌تی خودای گه‌روه و مه‌زنی له‌سەربێ) فه‌رمووشی: ئەگەر خۆم فریای ئەو هۆزو وچه‌یه بکه‌وم و له چه‌رخێ مندا که‌سی له‌وانه په‌یدا ببی وەك چۆن خودا یافتی هۆزی سه‌موودی برییه‌وه منیش ئاوا یافتی ئەوان ده‌برمه‌وه و هه‌موویان ده‌کوژم! {بوخاری (په‌گۆبی پیمۆزی له‌ نووری رحمه‌تی خودا بێ) ئەم فه‌رمووده پی‌روژه‌یه‌ی له‌ کتیبی سه‌حیحی بوخاریدا (که‌ دانراوی خۆیه‌تی) گی‌په‌وه‌ته‌وه}.

يقول المؤلف (رضوان الله تعالى عليه): ثم بتوفيق الله تعالى الجزء الرابع من كتاب التاج وعدد أحاديثه ألفاً وخمسة وسبعون حديثاً. نسأل الله أن تكون خالصةً لوجهه الكريم آمين. ويليهِ (إن شاء الله تعالى) الجزء الخامس وأوله كتاب الأخلاق. نسأل الله التوفيق لإتمامه:

جه‌نابی مامۆستا مه‌لا مه‌نصور عه‌لی ناصیف که‌ دانهری ئەم تاجه پی‌روژه‌یه، (په‌گۆبی پیمۆزی له‌ نووری خودا بێ) لی‌ره‌دا ده‌فه‌رموی: له‌سایه‌ی خودای گه‌وره‌وه به‌رگی چواره‌می تاج ته‌واوبوو، ژماره‌ی فه‌رمووده‌کانی ئەم به‌رگه ته‌نیا هه‌زارو چه‌فتا و پینج فه‌رمووده‌ن و به‌س، له‌ خودا داوا ده‌که‌م که‌ ئەم هه‌ول‌ه‌ی من مه‌حز بۆ ره‌زای خودابی، خوا یاربێ به‌دوای ئەم به‌رگه‌دا به‌رگی پینجه‌میش ته‌شریفی دی و شه‌ره‌فی قودووم ده‌به‌خشێ. سه‌ره‌تا که‌ی نامه‌ی ره‌ووشته (کتاب الاخلاق). داوا له‌خودا ده‌که‌م یارمه‌تی‌مان بدا بۆ ته‌واوکردنی و به‌ئه‌نجام گه‌یاندنی. ئامین خودایه، نزامان گیرا که‌ی.

به‌نده‌ی دوعاگۆی ئیوه‌ی خۆشه‌ویست و نازدار، لی‌ره‌دا عه‌رزتان ده‌که‌م:

له‌سایه‌ی خوداوه ته‌رجه‌مه‌ی ئەم به‌رگه‌م به‌ ئەنجام گه‌یاندو کردم به‌ کوردی له‌ کارێر ده‌ونیوی سه‌ر له‌به‌یانی رۆژی ۱۹۷۷/۸/۳۱، ریکه‌وتی

۱۶ى رەمەزانى سالى ۱۲۹۷ى كۆچى، لەھۆدەكەى خۆمدا لە نەخۆشخانەى سەربازىي كەركوك، لە شارى كەركوكى خۆشەويست و نازدار، خودا پىمانى بەيلى. ئومىد دەكەم لەخوداى گەورەو مېھرەبان كە فرەستەم بدا ئەم نامە پىرۆزى بەنرخە (بەھەموو بەرگەكانىەو) بەشيۆەيەكى جوان و شيرىن، بە كوردىيەكى پەتى، بە زمانە شيرىنەكەى خۆمان پيشكەش بكەم بەگەلى كوردى خۆم بەراستى كارى وا گەورەو پىرۆز (ئەگەر ساخ بۆ رەزاي خودا بى) مايەى سەربەرزى و شانازى ھەردوو جىھانە، خودا بە رەحمەتى خۆى بەنصيبمان بكا، ھەروەھا لەھەمان ھۆدەو ھەمان شويندا لەپاكنووسى ئەم بەرگە بوومەو لە ۱۹۸۶/۱/۲۹دا بەراوردى جىمادولئولاي سالى ۱۴۰۶ى كۆچى. ژمارەى ھەديتەكان لەسەرەتاي تاجەو تائىرە (۴۹۷۵) ھەديتە، بگرە بترىش، چونكە ھى شەرھەكەشى تىيادايە. ئىستاكەيش كە بەدەستى خۆم لە نووسىنى جارى سىيەمى ئەم بەرگە دەبمەو، كە ئەمجارەيان دەقى مەتنى ھەديتەكانىشم بە ەرەبى لەپيش تەرجمە كوردىيەكەو نووسىوئەتەو، لىرانەدا ەرەزى ئىوھى ئازىزى بەرزى بەريز دەكەم:

ئەم كتيبە پىرۆزىيە مانەندى مەجلىسى رەسولەللایە“ لەبەرئەو ھىچ گومانى تىادا نىيە كە جىگەى خورۆشانى رەحمەتى خودايە، ئومىد دەكەم بۆ ھەموومان ببى بە باشترىن سەرمایە و دەسمایە، خوا ياربى لە ھەرمايىكا بى وەك باخى بەھەشت وایە خوا ھەزكا بۆ ھەر موسولمانى كە ھەيبى رۆشنى دىن و دىيائە سويندم بەخودا ئەم دىيا تەنگ و تارىكەم بۆيە پى خۆشە چونكە خزمەتى ئەم تاجەى بۆ من تىيائە، ھەر لەم روانگەيەو كەجارو بار بۆ پىرۆزى ناوى ناودارانى خۆمان دەنووسم لە رووپەرەى ئەم كتيبە پىرۆزىيە، مەبەستم ئەوانەيانە كە خزمەتلىكى گەورەى دىن و دىيائى ئەم گەلى كوردى مەردى موسولمانى پاكى چاكەيان كىردووە، بە ئومىدى ئەوھى كە موسولمانان دوغايەكى خىريان بۆ بكەن، يا رەحمەتى، يا فاتىحايىكيان بۆ بنىرن، بۆ ئەمەيش بەلگەى ئايەت و ھەديت زۆرە، خودا دەفەرموى: {ذَكَرُ رَحْمَةِ رَبِّكَ عَبْدُ زَكْرِيا} يا دەفەرموى: {وَإِذْ كُرِّ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمُ}. كىتابى

فه‌ضائیلش باسیکی سه‌ربه‌خۆیه، له‌گه‌ئێ له‌کتیبه‌ ئایینییه‌کاندا هه‌یه. جا به‌نیازی پیروژ بوون به‌ به‌ره‌که‌تی ئه‌م کتیبه‌ ده‌لیم: به‌یارمه‌تی خودا ئه‌م به‌رگه‌م ئه‌مجاره‌ ته‌واوکرد له‌ رۆژی ٢٣/١٠/١٩٩٠ به‌ریکه‌وتی ٤ ربيع‌ الثانی (١٤١١)ی کۆچی له‌مالی خۆمان، له‌ گه‌ره‌کی مامۆستایان، له‌ سلیمانی، له‌شاری دین و دنیا له‌شاره‌ سه‌ربه‌رزو سه‌رفرازه‌که‌ی کوردستان، له‌ ولاتی عێراقی خوشه‌ویست، له‌شاره‌ ناوداره‌که‌ی حاجی کاکه‌ ئه‌حمه‌دی شیخ و شیخ مافی نویدی و شیخ عومه‌ری ئیبنو لقه‌ره‌داغی و مه‌لا عه‌بدو په‌حمانی پینجوینی و مه‌ولانا خالید و مه‌وله‌وی و مه‌حوی و نالی و پیره‌میرو قانعی و گۆران و کامه‌ران موکری و کاکه‌ی فه‌لاح و هه‌ردی و زیوه‌رو بیخود. له‌شاره‌ نه‌شمیله‌که‌ی شیخ مه‌حمودی حه‌فید و شیخ حه‌سه‌نی گله‌زه‌رده‌و حه‌پسه‌خانی نه‌قیب و پیته‌ختی به‌به‌کانی بابان، له‌شاره‌ جوانه‌که‌ی شیخ موحه‌مه‌دی خاڵ که‌چاوی رۆشنی هه‌ر دوو جیهانی میله‌تی کورد بوو، له‌شاری مه‌له‌به‌ندی فه‌قییه‌تی عه‌له‌ه‌ددین سه‌ه‌ججادی، له‌شاری ساداتی به‌رزنجه‌ و که‌سه‌نه‌زان و که‌ره‌بچه‌و گله‌ زه‌رده‌و شیخانی بیاره‌و ته‌ویله‌و عه‌بابه‌یلی و هه‌ورامان، له‌شاری گردی سه‌یوان و گردی شیخ محی‌الدین و گردی مامه‌یاره‌و گردی شه‌هیدان، به‌راستی شاری وا پیروژو موباره‌ک، پر له‌ئه‌ولیا و شیخ و مشایه‌خ و مه‌لا و صوفی و ده‌رویش و مزگه‌وت و مناره‌و ته‌کیه‌و خانه‌قاو پیت و به‌ره‌که‌تی دین و دنیا له‌م ولاته‌ی خۆماندا به‌پیی زانستی من مه‌گه‌ر به‌غدا و نه‌جه‌ف و که‌ربه‌لا و که‌رکووک و هه‌ولێر و ابی، خودا به‌ره‌حمه‌تی خۆی هه‌موو لایێ پیاڕیزێ، وه‌ هه‌تا رۆژی قیامه‌ت ئه‌م کوردستانه‌ی خۆمان گوند به‌ گوند و شار به‌شارو بست به‌بستی له‌په‌نای قورئانی پیروژدا په‌نابدا و خوشی و خوشبه‌ختی و خوشگوزهرانی و ئه‌من و ئاسایش بال بکیشتی به‌سه‌ر هه‌موو کون و قوژبنیکیا، خوايه‌! هه‌رچی باریکمان ئی ده‌نییت، له‌ ئیش و ئازاری دنیا له‌سه‌ر سه‌رو چاو و رۆح و دلمانه‌، ماده‌م بارباری تویه‌ و ئیمه‌یش به‌نده‌ی تۆین به‌که‌م و به‌زۆر له‌ل ناکه‌ین، به‌لام خودایه‌! هه‌تا دنیا دنیا به‌ کوردستان له‌ نووری قورئان، له‌ حوکمی سه‌روکی

عادلێ به‌داد بێ به‌ش نه‌که‌ی، خودایه! به‌ته‌وانایی خۆت ده‌ستی زۆرداری ئێ
کو‌تاکه‌ی، ره‌حمێ به‌حالی دانیشتوانی بکه‌ی، له‌گه‌ڵ هه‌موو شوینیکی تری
خاکی ئیسلامدا.

وه‌ك عه‌رزم كردن، خوا یاربێ، ئه‌م كتیبه‌ پیرۆزانه‌ جیی خروشانێ
ره‌حمه‌تی خودایه‌، به‌وینه‌ی ئه‌م كتیبانه‌ و به‌ فه‌رموده‌ و ئامۆژگاری مامۆستا
ئایینییه‌كان ولات ئاوه‌دان ده‌بی و كوفرو بێ دینی (كه‌ ولاتیان پێ وێران
ده‌بی) ته‌فرو تونا ده‌بن! بڕاینه‌! بزانن له‌سایه‌ی خوداوه‌ دین هیشتا
په‌یره‌وانی زۆر زۆرماوه‌، له‌هه‌رلا سه‌رنج ده‌ده‌ی موسوڵمانان ده‌ستی یارمه‌تی
دریژ ده‌که‌ن بۆ بڕای موسوڵمانی لیقه‌وماوی فه‌له‌سطینی له‌ سه‌رانسه‌ری
ولاتی ئیسلامدا له‌هه‌ر کۆی بێ وه‌ك نیشتمانی خۆی وایه‌، شاره‌ دیڕینه‌که‌ی
كو‌رده‌واری خو‌شمان، هه‌ولیری خو‌شه‌ویست و موسوڵمان له‌م سالانه‌ی
دوااییدا، موسوڵمانانه‌ و مه‌ردانه‌ چه‌رخێ سه‌رده‌می هه‌جیره‌تیان زیندوو
کرده‌وه‌ و ئیلهامیان له‌ ره‌وشی جوانی موهاجیرین و ئه‌نصار وه‌رگرت و
ره‌فتاری شیرینی ئه‌و زاتانه‌یان کرد به‌سه‌ر مه‌شق و ده‌ستی یارمه‌تی و
کو‌مه‌کیان دریژ کرد بۆ ئه‌و لیقه‌وماوو هه‌ژارو داماوو ره‌وکه‌رانه‌ی که‌ له‌به‌ر
بێ ده‌ره‌تانی روویان کردبووه‌ شاره‌که‌یان، به‌پراستی به‌م کاره‌ شیرینه‌یان
ته‌فسیریکی عه‌مه‌لییان به‌کرده‌وه‌ نه‌ك به‌ قسه‌ی رووت بۆ ئه‌م ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌یه
کرد که‌ ده‌فه‌رموی:

{وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي
صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ
نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ. وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا
الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ} →
به‌ئێ موسوڵمانه‌ مه‌رده‌کانی شاری هه‌ولیر به‌کرده‌وه‌ چه‌سپانديان که‌دین
له‌دنیا به‌هیزتره‌، که‌ له‌ سایه‌ی خوداوه‌ ده‌ماری مه‌ردایه‌تی و براهه‌تی و
موسوڵمانه‌تی له‌دلی ئۆمه‌تی موحه‌مه‌ددا (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) هه‌رماوه‌ و

زىندوو و نەمردوو، ئاخ! بەچاوى عەقل چاوم لىيە كە بازى پەرۆ بەسەرى
وەك من لەهېچ تى نەگەيشتوو، لەلاو و خيسەم لى دەكەن و دەلئىن: ئەمە قىياسى
كەشكە لە مەشك بۆ؟ برا! ئەمانە موسولمان نىن، ئۆمەتى موخەممەد نىن، ھەر
لەبەرئەوھى كوردن دەبى خىرو ئەجىرشىيان بەخىرو ئەجر حلىب نەكرىن،
پەككو لەم حەلاماتەى! ئەمەيە كە دەلئىن: خزم لای خزم قەدرى نىيە.

مامۇستايىنە! مەلا بەرپىزەكان! ئىو پيشەواى ئايىنى ئەو مىللەتەن،
رىگەى ژىن و دىنيائى بۆ روژن دەكەنەو، دەى خوا نەخواست ئەگەر كەسى
لە ئىو بە چاوى رىزەو تەماشائى وىژەو زمان و خاك و ھەستى ئەو مىللەتە
نەكا، دەبى خۆى بەمەلاى كى بزائى؟! من رادەم ناكەوئى كە زەمى مەلاكائمان
بكەم، مەلاكائمان نوورى چاوى ئەو مىللەتەن، خوئى خوراكى، ھەمزەى
وەصلى نىوانى ژىن و دىنن، رەحمەت لەو كەسەى لە مەدحى ئەوانا
گوتووئەتى:

مەلا گولئى مەجلىسە، دىركى دالى نىبلىسە

ھەر خەرىكى تەدرىسە، دوور لە شتانى پىسە

گولئى خوايە و رواو لەناو مەنبەر و مەحراب؟

فەرمائىشتى بەنرخە، وەكوو ئالتوونى تىزاب

بەسام و بەشكۆيە، سەلار و لەسەر خۆيە

مامۇستائى چاكەى تۆيە، گولئى بەرەنگو بۆيە

خوایە! لەگەل مەلايان ھەشرم بكەى لە سەيوان

گۆرم لەگەل گۆريان بى لەبن چلئى نەرخەوان!

كاتئى لە كەركوك بووم، دۆستى خوشەويستە مامۇستا مەلا خەلیل
سەعید، ناو بەناو لەگەل تاقمى گەنجى صوفى مەشرەب تەگبىريان دەکردو
دەچوون بۆ ھەولیر بۆ خزمەتى خودا لى خوش بوو: شىخ موصطەفاى
نەقشبەندى ھەولیرى، كە خوشى وەفاتى كرد دەچوون بۆلاى كۆپەكانى لە

خانہ قاکہی خوئی لہ ہہ ولیر، کاتی بہ ہوی ئہ وانہ و ہ بہ ہوی کتیبی (النجم الزاہر) و ہ، کہ دانراوی عہ قید نہ کتہل یونس کہ شمولہ یہ (خودا پاداشی باشی بداتہ و ہ) کاتی لہ حال و پایہی شیخ ناگادار بووم، ئہم چامہ یہم لہ مہدحی راست و دروستی شیخ و ئہو کوئمہ لہ لاوہدا دانا، وا لیڑہدا بو پہ سنی شیخ و شارہ کہی پہ خشی دہ کہ مہ و ہ، گرنگ ئہ و ہ یہ ئہ و ہ ی کہ دہینووسین لہ ہیئی خزمہ تی ئیسلا م دہرنہ چی و مہ بہ ست لیی رہزای خودا بی و بہ دلی جہ ماوہری موسولمانان بی و دوور لہ ہہ وا و ہ و ہ سہ و ہ بی:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أستغفر الله، سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ. (ثُمَّ زِيكْرَةٌ بِهٖ شِيعَرُ):

أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَالِمِ

مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ، وَشَرِّ ظَالِمٍ

إِذَا ظَلَمْتُ، إِذَا غَشَمْتُ، إِذَا بَغَيْتُ

إِذَا بَدَأَ، إِذَا عَدَا، إِذَا طَغَيْتُ

أَعُوذُ بِاللَّهِ الَّذِي يَسْمَعُنَا

مِنْ شَرِّ مَا هُنَّ شَأْنُهُ أَنْ يُلْعِنَا

أَشْكُرُهُ مُبْسِلاً مَحْمُوداً

مُصَلِّياً، مُسَلِّماً، مُسَبِّحاً

مُكَبِّراً مُبْتَهِلاً مَذْهُوقاً

مُسْتَغْفِراً، مُسْتَرْحِماً، مُهَلِّلاً،

أَحْمَدَهُ مُسْتَغْفِراً مُسَبِّحاً

مُهَلِّلاً، مُكَبِّراً، مَذْهُوقاً!

دِيْبَابِجَةُ الْوُجُودِ أَمْرُ اللَّهِ

وزینۃ العباد ذکر اللہ
 ونشوة الفؤاد شکر اللہ
 وشمعة السجود نور اللہ
 فرطبّن فاک بیا إلهی
 إن كنت طالب الهدی یالاهی!
 یا عاشقا لحاقۃ الأذکار
 أبشر لقد أحطت بالأسرار
 منها جوار زمرة الأبرار
 منها جلاء عمه الأبصار!
 جالس وجاور نسمة الأخیار
 وأستنشقن رائحة الأزهار
 وجاهد النفس بهذي الدار
 إن كنت لا تطيق مس النار!
 وفرّ من مجالس الأشرار
 فرار ظیبي من أذى الضوّاری
 عدوی شرورهم كلصق القار
 ألحذر خُذْ، من نار هذا العار!!
 إن كنت عاشقا لتاج النار
 خُذ السلوك من رفاق النار،
 والزم بباب حيدر الکرار
 المرتضى علی أبي الأحرار!
 واهو هو کیلان خیر الجار!
 بغداد زر، ذي قبلة الأنظار

وأعلن الإخلاء بالجهار
 لِسادة الطُّرُوق الكبار!!
 قد فاج عطرٌ من ديار أربلا
 ولاح فجرٌ هَيَّجَ البلبلا
 ونار نورٌ جذب العنادلا
 بوجهه قد كسف القنادلا
 نجمٌ بدا، زهرٌ زها، نُورٌ ظهر
 ما عجب النجم الذي فاق القمر!
 نورتننا يا نجمنا يا من جنس
 جنس جنان المصطفى، وما جنس!!
 قد كنت شيخاً عالماً وعاملاً
 من اهتمدي بسمتكم حاز العلى
 قد فاتني محياكم المبارك
 بغفلةٍ منِّي فلا تُدارك!
 بفقدكم فقدت بدرأً كاملاً
 وعالماً بالعلم كان عاملاً
 ما للبلابل الغواني لا تني
 عَنْ صدها تشدو بزهو فاتن
 افترشت عوالي النصوص
 إنتخبِت عوالي القُـُـون
 تختار ما يغنيك من شؤون
 تُبعد ما يُغريك بالشُّجون
 محجولةٌ تحجل في النصوص

— سرورۃ بصوتها الجنون
 تجمل كالملاك في العيون
 تجمل الفتون بالفتون
 هل تقتدي في فنها الجميل
 أو تهتدي في لحنها الأصيل
 بقومنا في قولهم: خليلي
 إلى متى نبقى بلا دليل
 هيا بنا نعد للرحيل
 إلى حضور شيخنا الوكيل
 لشيخه: والسده النزيل
 في دار حقه لدى الجليل
 هم فتية قد آمنوا بربهم
 إلى رضائه الرجا يدو بهم،
 قد طلقوا الهوى وحظا نفسم
 وحاسبوا النفس على أنفاسهم
 بشرى لهم! من رفقة تماسكوا
 وتابعوا ما فاتهم فداركوا
 هم صوة مختارة ممتازه
 إلى جناب خالد منداره
 هم فتية إذا رؤا الله ذكر
 ولعن الشيطان شيخ من أشر
 تصوفوا حتى صفت قلوبهم
 ثم اختلفت من فورهم عيوبهم

نَذْكُرُوا، تَفَكَّرُوا، تَدَبَّرُوا
 وَعَالَمُوا، وَأَسْتَغْفِرُوا وَكَبَّرُوا
 حَتَّى غَدَا بِلَابِلٍ تَغْرَدُ
 بِذِكْرِ رَبِّهَا الْجَوَى تُبْرَدُ!
 كَأَنَّهُمْ فِي ذِكْرِهِمْ وَفَكْرِهِمْ
 غَوَّاصٌ دَرَّ سَابِقُوا بِبَحْرِهِمْ
 يَوْمُهُمْ شَيْخٌ جَلِيلٌ عَالِمٌ
 كَأَنَّهُ فِيهِمْ خَلِيلٌ سَالِمٌ
 لِسَانُ حَالِ شَيْخِهِمْ ذَكُورٌ
 وَقَلْبُهُ كَقَلْبِهِمْ طُحُورٌ!
 وَصَدْرُهُ الْمَشْرُوحُ قَدْ يَفُورُ
 مِنْ وَجْدِهِ كَأَنَّهُ التَّنُّورُ،
 مَجْلِسُهُمْ نُورٌ عَلَيْهِ نُورٌ
 رَوْحٌ وَرِيحَانٌ بِهِمْ يَدُورُ
 بِرُكَّانِ ضَوْءٍ حَوْلَهُمْ يَثُورُ
 يُنِيرُ دَرْبَ مَنْ لَهُمْ يَزُورُ!
 هُوَ الْمَنَادِي فِي وَقَارٍ مُشْعِرٍ
 بَنَصْحِ شَيْخٍ نَاصِحٍ مُسْتَبْشِرٍ:
 إِخْوَتَنَا! يَا أَهْلَنَا! إِلَى هُنَا
 لِهَهْنَا يَدْعُوكُمْو إِلَهْنَا!
 فَتَيْتَنَا! فَأَوُوا إِلَى كَهْفِ الرُّشْدِ
 أَعْنِي بِهِ بَيْتَ إِلَهِنَا الصُّمْدِ
 يَنْشُرُ عَلَيْكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ فَضْلِهِ

یغفر لکم من ذنبکم بعدلہ
 ینشر علینا ربُّنا من عندہ
 مردمۃً مردُوءاً لِعبدہ!
 نقشُ بدا من نقشِ نقشبندنا
 علی جباہم: بریق من سنا!
 سیماہمو فی وجہہم نور الہدی
 وسمّاً لمن صلی علی محمد!
 صلیٰ إلیہنا علیہ دائماً
 ما دام ذکر اللہ حقاً قائماً،
 اہل الصفا! اہل الوفا! فاستبشروا
 بیعکم، فإنکم لن تُکفروا
 وربکم فی ہہنا ستُحبروا
 کذا إذا ما تُقبروا أو تحشروا
 یا حاسداً لمن حماہم ربُّہم
 نور التُّقی لانہ أحبُّہم!
 لا تُکثرن علی الإلہ فضلہ
 أقلع ألا تخاف أن تُسألہ!!
 یا مُصطفی! یا حبّ طہ المُصطفی
 أنت الشفا، أنت الصفا، أنت الوفا
 درویشکم نورِی اتی لبابکم
 حاجاً لحاجاتِ لدی جنابکم!
 حطّ الرجال فی حمی رحابکم
 حلّمکموا أعفاه من عتابکم!!

یرجو الشَّقَّ لَدَرِن الْقَلْبِ السَّقِيمِ
 معَ الْجَلِّ لِأَعینِ الْقَلْبِ السَّلِیمِ
 یرجو رَواحاً مُنْعِشاً لِرُوحِهِ
 معَ دَوائِنِ بِلِسمِ لِجُرْحِهِ !
 ما مات من فی الله مات بل رحل
 من دارنا لدارِ حقِّهِ انتقل !
 فالسَّلفُ الصَّالحُ همَ خیرُ الأَملِ
 للخلفِ الصَّالحِ قُلُوبُنا بِالْمِثْلِ !
 همَ الشُّمُوعُ ههنا وهمَ ههنا
 لكَ السُّمُوسُ نَوَّرتِ مَاحولِنا
 فَشِیخنا العَزیزُ مِنْهُمْ حَقّاً
 لِلْقَلْبِ مِنْ ذِکْرائِ أَلْقَی دَفْقاً
 یا مُنْکَراً تُلَوِّمُنِی فِی حُبِّهِ
 هل ضارَ لَوِمْ یُوسُفُ فِی حُبِّهِ ؟ !
 هل شَرَفَ الشَّریفُ بِالزَّمانِ
 أَوْ شَرَفَ المَکینُ بِالْمَکانِ ؟
 بل شَرَفَ الإنسانُ بِالرَّحمانِ
 فَمَوْتُهِ وَعیشُهُ سَیَّان !
 وَرَبَّوَّةٌ لِلوَحْشِ کانتِ وَکَراً
 صارت مَزاراً مِنْذُ صارت قَبْراً !!
 کَمَ رَوضَةٍ لِلزَّهَرِ کانتِ بَحرّاً
 صارت وَجَراً مِنْذُ صارت قَفْراً !!
 یعنی المَکینُ أینَ کانَ کانَ ذا

تہ، فلا دخل لأین أو اذا!
 یا شیخنا یا نور عین قلبنا
 آمَن علی دعائنا لرَبِّنا،
 یا رَبِّنا بالمصطفیٰ ومصطفیٰ
 بجاههم، وجاء کلّ من صفا،
 أعفر لنا یا رَبِّنا ذنوبنا
 ونوّر عیوننا، قلوبنا،
 استاذنا! یا روحنا، یا من شفّی
 ثری صریحه لمن به اشتفی!
 خادمکم نورِی اتی لبابکم
 خلیکم جاء لدی جنابکم!
 یُقَبِّلان قَبْرک المبارک
 وصادقاً فی ودّکم وشارکا،
 یا راحلاً میمماً إلهنا
 أَلَا رحمت حال من بقي هُنا،
 ترکتنا فی هُنا کأنّنا
 من بحر نورکم ورائکم سنا!
 خادم العلماء والمُشایخ
 نورِی فارس حمہ خان حسن

فهرس المواضيع

زنجيره	پېړستی سهره باسه کان	لا پهره
۱	نامه‌ی گه‌وره‌یی قورئانی پیرۆز	۲
۲	باسی یه‌که‌م: گه‌وره‌یی قورئان و قورئان خوینه‌کان و ماموستای فیرکردنی قورئانی پیرۆز	۳
۳	هه‌ره‌شه‌کردن له هه‌رامۆشکردنی قورئان	۱۴
۴	باسی دووهم: باسی ئادابو ده‌ستووره‌کانی قورئان خویندن و ده‌ورکردنه‌وه‌ی	۱۶
۵	ده‌شی به هۆش و گۆشه‌وه گۆی بۆ خویندنی قورئان شل بکړئ	۲۳
۶	له‌کاتی خویندنی قورئانا سه‌کینه‌و فریشته‌ی رحمة دینه‌خواره‌وه	۲۴
۷	باسی سییه‌م: باسی گه‌وره‌یی چه‌ن سووره‌تی	۲۴
۸	باسی گه‌وره‌یی سوورمتی فاتح‌او سوورمتی به‌قه‌ره‌و سوورمتی ئالی عیمران	۲۵
۹	گه‌وره‌یی نایه‌ته‌لکورسی و کلکه‌ی به‌قه‌ره	۳۰
۱۰	گه‌وره‌یی سوورمتی ئیسراو سوورمتی زومه‌ر	۳۹
۱۱	گه‌وره‌یی سوورمتی که‌هف	۳۹
۱۲	گه‌وره‌یی سوورمتی یاسین و سوورمتی دوخان	۴۰
۱۳	گه‌وره‌یی سوورمتی فه‌تح	۴۲
۱۴	گه‌وره‌یی موسه‌بیحاته‌کان و سوورمتی حه‌شر	۴۳
۱۵	گه‌وره‌یی سوورمتی ته‌باره‌ک	۴۴
۱۶	گه‌وره‌یی سوورمتی زه‌له‌زه‌و سوورمتی کافیره‌ونه‌و سوورمتی نه‌صر	۴۶
۱۷	گه‌وره‌یی (قل هو الله احد) = سوورمتی ئیخلاص	۴۷
۱۸	گه‌وره‌یی (قل اعوذ) و مه‌کان	۵۲
۱۹	باسی چواره‌م: باسی پیاوانی قورئان و شیوه‌کانی خویندنه‌وه‌ی قورئان	۵۵
۲۰	قورئان به‌حه‌وت شیوه‌ خویندنه‌وه‌ی جوان هاتۆته‌ خواره‌وه‌ بۆ بېغه‌مه‌هر (د.خ)	۵۶
۲۱	پاشه‌کی (باسی کۆکردنه‌وه‌ی قورئان له سه‌رده‌می خوله‌قای راشیدیندا) (خ)	۶۲
۲۲	نامه‌ی ته‌فسیره‌ی رافه‌کردنی قورئانی پیرۆز.	۷۵
۲۳	خۆپاراستن و سل کۆکردن له‌رافه‌کردن و واتا لیکدانه‌وه‌ی قورئان به‌....	۷۵
۲۴	ئه‌وه‌ی له‌رافه‌ی سوورمتی فاتح‌ادا هاتوو	۷۵
۲۵	ئه‌وه‌ی له‌باره‌ی سوورمتی به‌قه‌ره‌وه‌ هاتوو	۷۶
۲۶	سوورمتی ئالی عیمران	۱۳۲
۲۷	سوورمتی نیساء	۱۶۶
۲۸	سوورمتی مانیده	۱۸۸

لا پهره	پېړستی سهره باسه کان	زنجیره
۲۱۲	سورمتی نه نعام	۲۹
۲۲۶	سورمتی نه عراف	۳۰
۲۳۷	سورمتی نه نفال	۳۱
۲۵۰	سورمتی ته وبه	۳۲
۲۸۶	سورمتی یونس (دروودی خودای له سهر بې)	۳۳
۲۸۹	سورمتی هوډ (دروودی خودای له سهر بې)	۳۴
۲۹۵	سورمتی یوسف (دروودی خودای له سهر بې)	۳۵
۳۰۱	سورمتی رعد	۳۶
۳۰۲	سورمتی نیراهیم (دروودی خودای له سهر بې)	۳۷
۳۰۵	سورمتی حیجر	۳۸
۳۱۱	سورمتی نه حل	۳۹
۳۱۳	سورمتی نيسرا	۴۰
۳۳۹	سوورمتی که هف	۴۱
۳۵۳	سوورمتی مه ریه م	۴۲
۳۶۱	سوورمتی طاها	۴۳
۳۶۲	سوورمتی نه نبیا	۴۴
۳۶۳	سوورمتی حه ج	۴۵
۳۷۰	سوورمتی مؤمنینون	۴۶
۳۷۶	سوورمتی نوور	۴۷
۴۰۱	سوورمتی فورقان	۴۸
۴۰۲	سوورمتی شوعه را	۴۹
۴۰۴	سوورمتی نه مل	۵۰
۴۰۶	سوورمتی قه صه ص	۵۱
۴۰۷	سوورمتی عه نکه بووت	۵۲
۴۰۸	سوورمتی رۆم	۵۳
۴۱۱	سوورمتی لوقمان	۵۴
۴۱۲	سوورمتی سه جده	۵۵
۴۱۶	سوورمتی نه حزاب	۵۶

لا پهره	پېړستی سهره باسه کان	زنجیره
۴۳۰	سوورمتی سه بهاء	۵۷
۴۳۹	سوورمتی فاطمير	۵۸
۴۳۹	سوورمتی ياسين	۵۹
۴۴۳	سوورمتی صافات	۶۰
۴۴۵	سوورمتی ص	۶۱
۴۴۷	سوورمتی زومه ر	۶۲
۴۵۴	سوورمتی مؤتمين	۶۳
۴۵۵	سوورمتی فوصلت	۶۴
۴۵۶	سوورمتی شوورا	۶۵
۴۶۰	سوورمتی زو خروف	۶۶
۴۶۱	سوورمتی دو خان	۶۷
۴۶۲	سوورمتی جائيه	۶۸
۴۶۳	سوورمتی نه حقاف	۶۹
۴۶۸	سوورمتی موحه ممه د	۷۰
۴۷۰	سوورمتی فه تح	۷۱
۴۷۴	سوورمتی حو جرات	۷۲
۴۸۲	سوورمتی قاف	۷۳
۴۸۵	سوورمتی ذاریات	۷۴
۴۸۷	سوورمتی طوور	۷۵
۴۸۸	سوورمتی نه جهم	۷۶
۴۹۴	سوورمتی قه مهر	۷۷
۴۹۸	سوورمتی ره حمان	۷۸
۵۰۰	سوورمتی واقعیه	۷۹
۵۰۳	سوورمتی حه ديد	۸۰
۵۰۵	سوورمتی موحاده له	۸۱
۵۱۱	سوورمتی حه شر	۸۲
۵۱۴	سوورمتی مومته حينه	۸۳
۵۱۸	سوورمتی صه ف	۸۴

لا پېړه	پېړستی سهره باسه کان	زنجیره
۵۱۹	سوورتهتی جومعه	۸۵
۵۲۱	سوورتهتی مونافیقوون	۸۶
۵۲۶	سوورتهتی ته غابون	۸۷
۵۲۷	سوورتهتی ته لاق	۸۸
۵۲۸	سوورتهتی ته حریم	۸۹
۵۳۲	سوورتهتی ته بارهك	۹۰
۵۳۳	سوورتهتی نون	۹۱
۵۳۴	سوورتهتی نه لحاقه	۹۲
۵۴۰	سوورتهتی مه عاریج	۹۳
۵۴۲	سوورتهتی نووح	۹۴
۵۴۳	سوورتهتی جین	۹۵
۵۴۵	سوورتهتی موزه میل	۹۶
۵۴۷	سوورتهتی مدثر	۹۷
۵۴۹	سوورتهتی قیامهت	۹۸
۵۵۲	سوورتهتی ههل نه تا	۹۹
۵۵۴	سوورتهتی مورسه لات	۱۰۰
۵۵۵	سوورتهتی عه مه	۱۰۱
۵۵۵	سوورتهتی نازیعات	۱۰۲
۵۵۶	سوورتهتی عه به سه	۱۰۳
۵۵۷	سوورتهتی ته گویر	۱۰۴
۵۵۸	سوورتهتی ئینفیطار	۱۰۵
۵۵۸	سوورتهتی موطه ففیقین	۱۰۶
۵۵۹	سوورتهتی ئینشیقاق	۱۰۷
۵۶۰	سوورتهتی بورووج	۱۰۸
۵۶۷	سوورتهتی طاریق	۱۰۹
۵۶۷	سوورتهتی نه علا	۱۱۰
۵۶۸	سوورتهتی غاشییه	۱۱۱
۵۶۹	سوورتهتی فه جر	۱۱۲

زنجيره	پښتني سهره باسه كان	لا پهره
۱۱۳	سوورمتي به له د	۵۷۰
۱۱۴	سوورمتي شه مس	۵۷۰
۱۱۵	سوورمتي له يل	۵۷۱
۱۱۶	سوورمتي ضو ح	۵۷۳
۱۱۷	سوورمتي شه رح	۵۷۴
۱۱۸	سوورمتي تين	۵۷۵
۱۱۹	سوورمتي عه له ق	۵۷۵
۱۲۰	سوورمتي قه در	۵۷۸
۱۲۱	سوورمتي به بينه	۵۸۰
۱۲۲	سوورمتي زه لزه له	۵۸۰
۱۲۳	سوورمتي عادييات	۵۸۱
۱۲۴	سوورمي ته كانور	۵۸۱
۱۲۵	سوورمتي عه صرو سوورمتي هوم هزه سوورمتي فيل و سوورمتي قور هيش و سوورمتي ماعوون	۵۸۳
۱۲۶	سوورمتي كه و نه ر	۵۸۳
۱۲۷	سوورمتي كا هرون	۵۸۵
۱۲۸	سوورمتي نه صر	۵۸۵
۱۲۹	سوورمتي مه سه د	۵۸۷
۱۳۰	سوورمتي ني خلاص	۵۸۹
۱۳۱	سوورمتي هه له ق	۵۹۱
۱۳۲	سوورمتي ناس	۵۹۱
۱۳۳	نامه ي خه ون و په ندو و نه هينانه وه	۶۰۵
۱۳۴	به شي يه كه م: باسي به شه كان ي خه ون و خه و بينين، كه سي خه ون ده بيني چي...	۶۰۵
۱۳۵	خه ون هه ركه خه ون په رزيڼ كرا ني تر دي ته دي	۶۰۸
۱۳۶	له خه ون گيړانه وه دا درو دروست نيه	۶۱۱
۱۳۷	به شي دوو هم: نه و خه ونانه ي كه پيغه مبه ر (د.خ) خوي ديوني	۶۱۲
۱۳۸	نه و خه ونانه ي كه پيغه مبه ر (د.خ) خوي ديوني و هه رخوشي خه و په رزيڼي...	۶۱۷
۱۳۹	به شي سي يه م: نه و خه ونانه ي كه پيغه مبه ر (د.خ) خوي خه و په رزيڼي كړدوون	۶۱۹

زنجيره	پښتني سهره باسه كان	لا پهره
۱۴۰	ديتنی پيغه مېهر (دروودی خودای له سهری) به خهو	۶۲۳
۱۴۱	به شي چوارهم: له باره د هستوورو نه ريتو دوعاو نژای نوو ستنه وه	۶۲۴
۱۴۲	وشه ی کاتي له خهو ههستان	۶۳۴
۱۴۳	پاشه کی باسی په ندو نموونه کان	۶۳۶
۱۴۴	نامه ی خه باتو تیکو شان و غه زاکان	۶۴۳
۱۴۵	باسی په که م: باسی گه وره یی خه باتو تیکو شان له ریگای خودا	۶۴۳
۱۴۶	باسی دووهم: باسی شه هیدو گه وره یی و پایهو پله ی شه هید	۶۵۶
۱۴۷	شه هید بو خه لکيکی زور تکا دهکا	۶۶۳
۱۴۸	به هره ی پاسه وانه کانی سهر سنوورو پاسدارانی ریگه ی خودا	۶۶۴
۱۴۹	گه وره یی دارایی به خت کردن له ریگه ی خودای گه وره	۶۶۶
۱۵۰	خیری یارممتی دانی غه زاکهر	۶۶۸
۱۵۱	باسی سییه م: نیازی پاک و قهستی خپرو مېه ستي رهوا له غه زادا مهرجه، حوکمی غه زای چیه؟ فهرزه یا سوننه ته، یا چیه؟	۶۶۹
۱۵۲	نه وه ی به کرئ بچی بو خه بات (واته: کریگرته) پاداشتی بو نییه	۶۷۰
۱۵۳	تیکو شان (غه زاکردن) فهرزی کیفاییه	۶۷۲
۱۵۴	خاو من عوزرو به هانه ی رهوا نه گهر نه شچی بو غه زاکوناه ی له سهر نییه	۶۷۴
۱۵۵	په یمان به ستن له سهر غه زاکردن	۶۷۶
۱۵۶	ناهرمتانیش له گهل پیاواندا ده چن بو غه زاکردن	۶۷۷
۱۵۷	هیجرمت و رهو کردن بو ولاتی نیسلام سوننه ته	۶۷۸
۱۵۸	باسی چوارهم: سه فهورو ولاخ و کهرسه و تفاق تیکو شان له ریگه ی خودا	۶۸۲
۱۵۹	به ریگردن و پیشوازی خه بات گیران	۶۸۵
۱۶۰	باشی و نیشانه ی ره سهنی ولاخی به رزه	۶۸۶
۱۶۱	نابی ماین له کهر چاک بکرئ	۶۹۱
۱۶۲	به شهردانی نازهل (وهک شهره که له شپرو شهره که وو شهره به ران و.....)	۶۹۲
۱۶۳	دروست نییه ژبی که وان و زهنگ بکرینه ملی نازهل و ولاخ	۶۹۳
۱۶۴	دروسته ولاخ ناوېنرئ	۶۹۳
۱۶۵	ناگاداری و چاودیری ولاخ پیویسته	۶۹۴
۱۶۶	دهستوورمکانی سواری	۶۹۷
۱۶۷	پیشپرکی به ولاخ له سهر مال	۷۰۰

لا پهره	پېړستی سهره باسه كان	زنجيره
۷۰۳	تير نه ندازی	۱۶۸
۷۰۵	داوای سهرکه وتن له خودا به خاتری زه بوونه گان	۱۶۹
۷۰۶	داوای کومه کی له بته پرست ناکړی	۱۷۰
۷۰۷	نامیرو چه ک و تفاقى چه نگ	۱۷۱
۷۰۷	زریه و رم	۱۷۲
۷۰۸	شمشیر	۱۷۳
۷۰۹	خوودهی ناسن و کلاو زری	۱۷۴
۷۰۹	نالاو بهیداخ	۱۷۵
۷۱۰	باسی پینجه م: باسی مهبهستی سهره کی له تیکوشان و خه بات، سهر رشته ی...	۱۷۶
۷۱۱	خه بات و غزا دهی له بته رتدا له پیناوی ناییندا بی	۱۷۷
۷۱۳	بانگه وازی پیش دهست پی کردنی شهر پیویسته	۱۷۸
۷۱۵	راسپیری (وهصیه ت) ی پیغه مبه ر (د.خ) بو سهر کرده کانی سوپاکان	۱۷۹
۷۱۷	له پاش بانگ کرده بی پروایان بو سهر هرمانی نیسلام نه گهر هه بووئیان نه کرد	۱۸۰
	دروسته بدری به سهر یاندا	
۷۱۹	کات و دهمی شهر خوش بوون!	۱۸۱
۷۲۰	له دهمه دهمی گهر موی جهنگدا پارانه وه په سهنده	۱۸۲
۷۲۲	خوړاگرتن و وره بهرزی و نه به زین له کاتی روودانی شهر دا پیویسته	۱۸۳
۷۲۵	شوینه گومک له شهر دا په سهنده و شهر به فیل دهریته وه	۱۸۴
۷۲۶	نیشانه و دروشمی یه کتر ناسینه وه له جهنگدا	۱۸۵
۷۲۷	ژن و منداال و پیره میردو بهنده ناکوژرین	۱۸۶
۷۲۸	نازاردان به ناگر بهس بو خودا دروسته	۱۸۷
۷۲۸	لچو لیو کردن و نه تک کردن کوژراو نارپه وایه	۱۸۸
۷۲۹	پهیمان شکاندن و بی نیمانی زور نارپه وایه	۱۸۹
۷۳۰	باسی شه شه م: باسی دهست که وتنی جهنگ و باسی چونیته تی دابهش کردنی	۱۹۰
۷۳۴	نهفل (واته: مائی تالانی که له ناموسوئمانان ودهدست دمه کوئ)	۱۹۱
۷۳۶	سهر بهش دهی له پاش جیا کرده وای پیچ یه ک بی	۱۹۲
۷۳۶	پیشه و (سهر وکی موسوئمانان) خوئی سهره وکاری دابهش کردنی پیچیه کی..	۱۹۳
۷۴۰	هیا (هین: واته: مفتهمال)	۱۹۴
۷۴۲	سهر گولی تالانی هی پیغه مبه ر (د.خ) باسی نه و مالهی له پاش پیغه مبه ر...	۱۹۵

لا پهره	پېړستی سهره باسه کان	زنجیره
۷۴۴	کەسی له غەزادا ناموسولمانی بکوژی تفاق و کەلوپه له کەهی رووت دهکاته وه..	۱۹۶
۷۴۶	ناموسولمانی جهنگی نابی به خاوهن مالی موسولمان	۱۹۷
۷۴۷	ژن و بهنده له تالانی چکیکیان دهریتی	۱۹۸
۷۴۹	خەلات کردنی نو موسولمان	۱۹۹
۷۵۵	سهرانه (جزیه)	۲۰۰
۷۶۰	سهندنی دهیهک	۲۰۱
۷۶۱	دهستیسی و گزی و دزی و فزی له تالانی نارپواپه	۲۰۲
۷۶۴	سزای کەسی دزی له مالی تالانی بکا	۲۰۳
۷۶۵	باسی دییل	۲۰۴
۷۶۸	فهرمانپهوا بوی هیه که دیل به پیاویتی نازاد بکا، یا سهرانهی لی...	۲۰۵
۷۷۱	ههرکاتی بهندهیی نیسلام بوو، وه هاته ناو موسولمانانه وه نیتر....	۲۰۶
۷۷۱	خواردنی شتی خوارددهمەنی له پێش دابهش کردنا له خاکی دوژمندا....	۲۰۷
۷۷۳	دیاری له فرهخوا (مشرک) وهرناگیری	۲۰۸
۷۷۳	له ناودانی مالی کافران دروسته	۲۰۹
۷۷۴	ریکهوتن و پیکهاتن (صولج و هودنه: شهر راگرتن: شهر راوهستان)	۲۱۰
۷۷۷	ههموو موسولمانی بوی هیه نامان بدا بهکی خوی نارمزوو دهکات	۲۱۱
۷۷۸	نوینەر (رهسول: فروستاده) ناکوژری	۲۱۲
۷۷۹	سیخورو خهفی دهکوژری	۲۱۳
۷۸۰	خهفی ناردن پهسهنده	۲۱۴
۷۸۰	دهرکردنی ناموسولمانان له دوورگهی عهرهب	۲۱۵
۷۸۳	نازاردان و چهوسانهوهی پیغه مبههر (دروودی خودای له سهریج) له لایهن ناموسولمانه کانه وه	۲۱۶
۷۸۶	باسی جهوتهم: باسی غهزوات	۲۱۷
۷۸۷	غهزای بهدر	۲۱۸
۷۹۴	گهرمی یارانی غهزای بهدرو ژمارمیان چهند کەس بووه	۲۱۹
۷۹۸	کوشتنی نهبو جههل	۲۲۰
۷۹۹	غهزای ئوحوود	۲۲۱
۸۰۶	غهزای خهندهق	۲۲۲
۸۱۰	غهزای بهنی نهضیرو بهنی قورمیزه	۲۲۳

لا پهره	پښتني سهره باسه كان	زنجيره
۸۱۳	غەزای خه بیه ر	۲۲۴
۸۱۶	غەزای زاتو ورریقاع	۲۲۵
۸۱۶	غەزای بهنی موصطه لیق	۲۲۶
۸۱۷	غەزای نهنمار	۲۲۷
۸۱۷	غەزای حوده ییبیه	۲۲۸
۸۱۸	غەزای فته تی مه ککه	۲۲۹
۸۲۶	غەزای حونه ین	۲۳۰
۸۳۰	غەزای نه وتاس	۲۳۱
۸۳۱	غەزای طانیف	۲۳۲
۸۳۲	غەزای ته بووک	۲۳۳
۸۷۱	غەزای مؤته له وولاتی شام	۲۳۴
۸۳۴	دوا گوته له م باسه دا، باسی ناردنی نیرده کان ناردنی عاصیم و خوبه یب...	۲۳۵
۸۴۲	هه ناردنی حه فتا که سه فورثا نخوینه کان	۲۳۶
۸۴۴	ناردنی خالیدی کوری وه لید بو سهر بهنی جه زیمه	۲۳۷
۸۴۶	هه ناردنی نه بو مووساو موعاذ (رمزای خودایانین) بو سهر ولاتی یه مهن	۲۳۸
۸۴۷	ناردنی عه لو خالیدی کوری وه لید بو ولاتی یه مهن (رمزای خودای لیبی)	۲۳۹

به پشتیوانی خوا بهرگی چوارم ته واو بوو

بهرگی پینجه م به (کتاب الأخلاق والفضلیات) ده ست پنده کات